

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

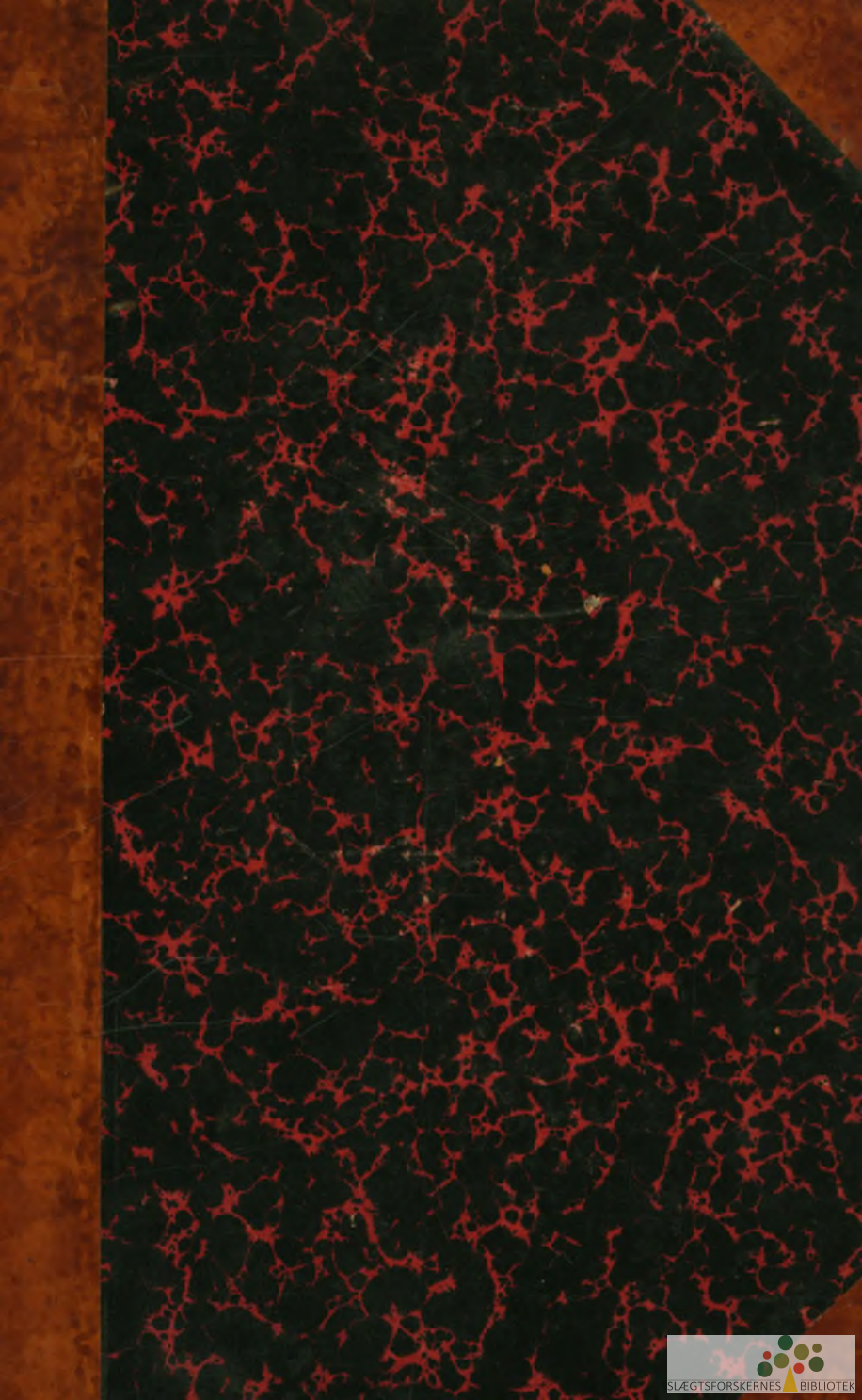
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK TIDSSKRIFT

NIENDE RÆKKE

LITTERATURHEFTER 1916—1922

UDGIVET AF

DEN DANSKE HISTORISKE FORENING

VED DENS BESTYRELSE

REDIGERET AF

ERIK ARUP

(FOR 1916—1920)

ELLEN JØRGENSEN

(FOR 1921—1922)

SYVENDE BIND

K Ø B E N H A V N

H. HAGERUPS BOGHANDEL, HOVEDKOMMISSIONÆR

BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI

1919—1925

Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1916

vedrørende Danmarks Historie.

Ved **Alfred Krarup.**

Ved P. betegnes Skrifter mindre end 3 Ark. Forkortelserne S. = Samlinger, T. = Tidsskrift, Z. = Zeitschrift. Naar Trykstedet er udeladt, er det København. En * foran Bogtitlen betyder, at vedkommende Arbejde er omtalt i de efterfølgende Recensioner, et †, at det er anmeldt i et Afhandlingshefte, hvortil der da henvises i Kursiv efter Bogtitlen.

Bibliografi. Arkiver og Biblioteker. Historiske Hjælpevidenskaber.

Fortegnelse over et Udvalg af Skrifter om Danmark og danske Forhold (med et Tillæg om det øvrige Norden). Udg. af Statsbiblioteket i Aarhus.

B. Erichsen: Bibliografi for 1914. (Arkiv. f nord. Filol. XXXII, 352—86.)

Frantz Dahl og A. E. Rodhe: Nordisk Litteraturfortegnelse for 1915. (T. f. Retsvid. XXIX, 395—476.)

Chr. Heilskov: Fortegnelse over historisk-topografiske Tidsskrifts-Artikler vedrørende Randers Amt. (Aarbog udg. af Randers Amts hist. Samf. 1916. 66—85.)

Indholdsfortegnelse til Personalhistorisk Tidsskrift 5.—6. Række. 1904—15. Ved **H. Hjorth Nielsen.** (Pers. T. 7. R. I, 1—18.)

Paul Hennings: Indholdsfortegnelse i Udtog af Tidsskrifter udgivne i 1915 af udenlandske historiske, personalhistoriske og genealogiske Selskaber. (Pers. T. 7. R. I, 197—200.)

[**Richard Paulli:**] Fortegnelse over den danske og norske Stamtavle-Litteratur i Aaret 1915. I. Danmark. (Pers. T. 7. R. I, 328—30.)

A. Kjær: Smaating fra »Akershus-registranten« [1622]. (Maal og Minne 1915. 96—104.)

A. Thiset: »For 40 Aar siden«. Minder fra det gamle Geheimearkiv. (Fra Arkiv og Museum. 2. Serie. I, 3—21.)

Haandbog i Bibliotekskundskab. Udg. af **Svend Dahl.** 2. forøgede Udg. Heri bl. a.: **Carl S. Petersen:** Danske videnskabelige Biblioteker og deres Historie (S. 61—161.)

H. O. Lange: Et medicinsk Centralbibliotek. (Ugeskr. f. Læger 1916. 50—53; jfr. **Svend Dahl** smst. 75.)

Om **O. Preisler:** Reformen paa det medicinsk-literære Omraade. 1915.

- Jens Bjerre:** Gennem 10 Aar. (Bogsamlingsbladet XI, 123—26, 152—55, ikke afsluttet; jfr. **A. S. Steenberg** 181—83.)
Om Foreningen »Danmarks Folkebogsamlinger«.
- William Norvin:** Bidrag til Gottorperbibliotekets Historie. (Nord. T. f. Bok- och Biblioteksväsen III, 20—39, 146—61, 234—57.)
- Katalog over Erhvervelser af nyere udenlandsk Litteratur ved Statens offentlige Biblioteker 1915. Udg. ved **Svend Dahl**.
- ***Svend Dahl** og **Th. Døssing:** Dansk Tidsskrift-Index. Systematisk Fortegnelse over Indholdet af 165 Tidsskrifter. 1. Aarg. 1915.
- J. Weinberg:** Dansk Idræts Litteratur gennem tre Aarhundreder (1606—1914). En bibliografisk Oversigt, udg. af Dansk Idræts-Forbund.
- Frantz Dahl:** Ugeskrift for Retsvæsen 1867—1916. En bibliografisk Oversigt.

Tidshistorie.

- Sven Aggesøns** historiske Skrifter. Oversatte af M. Cl. Gertz.
- Ellen Jørgensen:** En Oversættelse af Rydaarbogen. (Nord. T. f. Bok- och Biblioteksväsen III, 287—88.)
- J. Stefansson:** Denmark and Sweden with Iceland and Finland. London.
- H. Schück, H. Almquist, A. Stille** och **C. Hallendorff:** Svenska folkets historia. H. 20—21.
- †**Charles Homer Haskins:** The Normans in European History. London. *H. T. 8. R. VI, 232.*
- Svenskt Diplomatarium. Udg. af riksarkivet genom **S. Tunberg**. Bd. 6, H. 2. [1351—52]. Sth. 4:o.
- Lauritz Weibull:** Kung Valdemars Jordebok. (Liber census Daniæ.) (Lund.)
- Kr. Erslev:** Valdemars Jordebog: Hallandslisten og »Hovedstykket«. (Hist. T. 8. R. VI, 215—223; jfr. **Lauritz Weibull** 223—33; **Kr. Erslev** 233—34.)
- S. T-g:** Erik af Pommern jordebok af år 1413. (Svensk hist. T. 1916. 117.)
Hansisches Urkundenbuch. Bd. 11. 1486 bis 1500. Bearb. von **W. Stein**. München u. Lpz. 4:o.
- Svend Tunberg:** Hemming Gadh. (Svensk hist. T. 1916. 31—47.)
Anm. af Gottfrid Carlssons Disp. fra 1915.
- Rekeningen van Pompejus Occo aan Koning Christiaan II van Denemarken, 1520—1523, medegedeeld door **G. W. Kernkamp**. (Bijdragen en Mededeel. van het hist. Genootschap te Utrecht XXXVI, 1915. 265—329.)
- Danmark-Norges Traktater 1523—1750. Udg. af **L. Laursen**. 3. Bd.: 1589—1625.
- Thomas B. Bang:** Klementsfejdens Efterspil. Et Bidrag til Bondestandens Historie. (Hist. T. 8. R. VI, 165—96.)
- ***A. Szelagowski:** Der Kampf um die Ostsee [1544—1621]. Autoris. Übertragung von I. v. Porva. München.

- Konung Gustaf I:s registratur. Utg. genom **Joh. Ax. Almquist**. XXIX: 1559, 1560. Sth. (= Handlingar rör. Sveriges historia. 1. serien.)
- J. G. Wikander**: Öfersikt öfver Sveriges krig. Sth.
- Th. Filén**: Daniel Rantzaus tåg öfver Holaveden. (Fornt och nytt från Norra Vedbo. Tranås 1914. 7—22.)
- Kancelliets Brevbøger. Udg. ved **L. Laursen**. 1609—15.
- P. Johnsson**: Fordomtima. Kulturbilder från gamla tiden. Örebro 1915. S. 5—29: Från striderna vid Kalmar 1611.
- * **Yngve Lorents**: Efter Brömsebrofreden. Svenska och danska förbindelser med Frankrike och Holland 1645—1649. Upps. Akad. afh. Anm. af Gustaf Jacobson i Svensk Hist. T. 1916. Öfers. och granskn. 59—64.
- H. R. Hiort-Lorenzen**: Kong Christian IV's Begravelse. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt 1916. 60—95.)
- Th. Henner**: Ein Soldatenleben aus der Zeit des dreissigjäh. Krieges. Feldmarschall Ernst Albrecht von Eberstein. (Archiv d. hist. Ver. von Unterfranken u. Aschaffenburg LVII, 1915. 77—90.)
- Svenska riksrådets protokoll. Utg. af riksarkivet genom **S. Bergh**. XIV: 1650. (= Handlingar rör. Sveriges historia. 3. ser.)
- * **K. C. Rockstroh**: Udviklingen af den nationale Hær i Danmark i det 17. og 18. Aarh. 2. Bind: Tiden 1670—1708.
- Då fosterlandet var i yttersta nöd. Slaget vid Hälsingborg. (Militär Nyheter 1916. 65—68.)
- P. Sörensson**: Sverige och Frankrike 1715—1718. Ett bidrag till kännedomen om Sveriges utrikespolitik efter Carl XII:s återkomst från Turkiet. 2. delen. Lund.
- O. Kuylenstierna**: För tvåhundra år sedan. Karl XII:s fälttåg i Norge 1716. (Svensk milit. T. 1916. 137—50.)
- Kong Christian VI's egenhändige Breve til Overkrigssekretær Michael Numsen. Medd. af **Louis Bobé**. (Danske Mag. 6. R. II, 330—65.)
- H. Weitemeyer**: Fordringsfulde Krigsfanger [1716]. (Hist. Medd. om Kbh. V, 542—43.)
- Reverdil**: Struensee og det danske Hof 1760—1772. Oversat af Paul Læssø Müller. Med Indledning og Anmærkninger af Louis Bobé.
- W. F. Reddaway**: King Christian VII. (Engl. Hist. Review XXXI, 59—84.)
- * Kabinetstyrelsen i Danmark 1768—1772. Aktstykker og Oplysninger udg. ved **Holger Hansen**. 1. Bd.
- † **C. A. Trier**: Ulrik Adolf Holstein (1731—1789). Studier over den oplyste Enevældes første Dage i Danmark. Disp. H. T. 9. R. I, 214—218, jfr. 129—213.
- P. Fr. Rist**: Frederik VI's første Rejse i Danmark som Kronprins [1787]. (Pers. T. 7. R. I, 122—56.) S. 130—56 Sekondlieut. Joh. Hieronymus Kirchhoffs Dagbog paa Rejsen.

- Louis Bobé:** Kong Gustaf III's Banemænd i Danmark. (Vor Fortid. I, 1—16, 25—36.)
- E. Dam:** En Spionsag fra 1807. (Farmaceutisk Julehæfte 1916. 43—54.)
- O. B—m [c: O. Byström]:** När löjtnant Ögnelodhs kanonslupsdivision strandede vid Barnbäck och Lomma. (Ett minne från 1808 års krig med Danmark.) (Vår flotta 1916. 84—87.)
- Bornhöft.** (Meddelanden från Föreningen för Stockholms fasta försvar XIX, 1915. 141—44.)
- Kongebreve.** Breve fra Frederik VI og Prinsesse Vilhelmine [1828 ff.]. (Vor Fortid I, 73—86.)
- C. Th. Engelstofts** Rejseoptegnelser fra 1830. Medd. af **P. Engelstoft.** (S. t. jydsk Hist. 4. R. II, 395—407.)
- † **P. Lauridsen:** Da Sønderjylland vaagnede. Skildringer og Breve. 3—4. Bd. *H. T. 8 R. VI, 493—499.*
Jfr. Hans Olrik i *Letterst. T.* 1916. 390—92, Vilh. la Cour i *Ugens Tilskuer VII, 33—35.*
- Johs. Brock:** Die Vorgeschichte der Schlesw.-Holsteinischen Erhebung von 1848. Gött.
Jfr. P. v. Hedemann-Heespen i *Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch.* XLVI, 237—45.
- A. Peschcke Køedt:** Skandinavismen. (Tilskueren 1916. I, 107—23, 193—228.)
- H. Rosendal:** Om Kong Frederik VII. (= Folkets Førere. Udg. af Fred. Nørgaard og Anders Uhrskov.)
- † **Hermann Hagenah:** Revolution und Legitimität in der Geschichte der Erhebung Schleswig-Holsteins. Untersuchungen zur Entstehungsgeschichte und zur Politik der Provisorischen Regierung. (Quellen u. Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins IV, 17—178.) *H. T. 9, R. I, 307—308.*
- Vilh. Rohde:** Foran Fredericia 1848. (Vejle Amts Aarbøger 1916. 242—50.)
- N. P. Jensen:** Kampen om Sønderjylland. 3. Bd.: 1850. (= Folkelæsning Nr. 316.)
- En Skuespiller (Vilh. Wiehe) i Felten 1850. Ved **Edv. Agerholm.** (Vor Fortid I, 36—42.)
- (**Anton Jacobsen:**) Det første Folketingsvalg i Vendsyssel. (Vendsyssel Folk og Land VII, 1—8.)
- (**Anton Jacobsen:**) Af Sæbykredsens Historie. (Vendsyssel Folk og Land VII, 9—20.)
- † **N. Neergaard:** Under Junigrundloven. En Fremstilling af det danske Folks politiske Historie fra 1848 til 1866. 35—45. (sidste) Levering. *H. T. 9. R. I, 89—128.*

- † **Bref till Henrik Reuter Dahl.** Utg. af **Gustaf Aulén.** Sth. (1915). *H. T.* 8. R. VI, 532.
- Erling Stensgaard:** Buddekes 64-Bibliografi og mit Supplement dertil. Et Svar paa Dr. Wolfstiegs Angreb i »Norddeutsche Allgemeine Zeitung. (Milit. T. 1916).
- Chresten Andersen Fisker:** Fortegnelse og Dagbog over mit Levned, siden Regimentet rejste fra Kiel d. 29. Dec. 1863. Odense 1915. P. — Ikke i Bogh.
- Georg Himmelstrup:** Dansk Sorgløshed og dens Følger. Historisk Fremstilling. Med Forord af P. N. Nieuwenhuis og E. J. C. Rambusch. Ein Duppelstürmer 1864. Kriegererlebnisse des Veteranen **J. Bubbe**, veröffentlicht von H. F. Bubbe. Cöln a. R. (1914).
- Hans Jensen:** I Krigens Dage. Oplevelser og Beretninger fra sidste Krig. Esbjerg. — Ikke i Bogh.
- Eva Müller, f. Godske Nielsen:** Af et Barns Erindringer fra 1864. (Vor Fortid I, 49—61.)
- Vor fünfzig Jahren. Feldpostbriefe und Aufzeichnungen des Second-Lieut. **Gustav Schlüter** aus dem Feldzug 1864. Hrsg. von Dr. Brettner. Berlin 1914.
- Ernst Kammerhoff:** Der Tag von Düppel und der Feldzug von 1864. Potsdam, u. A.
- Marius Rasmussen:** Under Genrejsningen. Nogle Hovedpunkter af Danmarks Historie 1870—1900. I. Politisk Aarbog. II. Grundtvigianerne. III. Indre Mission.
- Alex. Thorsøe:** Til Minde om Kong Frederik VIII. Optegnelser af en samtidig. I. Kronprinsens Udenlandsrejser 1866. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 10.)
- Fr. Kretz:** Aarbog for Rigsdagssamlingen 1915—16. Med et Tillæg: De politiske Partiers Programmer.
- Knud Barfo d:** Danmark og Verdenskrigen.
- Om Rigsdagsarbejdet i 1914—15 og 1915—16. Tr. s. Mskr. — Ikke i Bogh. Valgbogen 1916. Militærspørgsmaalet, Vestindien, Forhandlingerne om et Samlingsministerium, de uncentrale Kredse og Organer, Udtalelser om Dementierne, Retsplejereformen og Finansloven. Næstved.

Topografi.

- Le service géodésique du Danemark 1816—1916, publ. par **V. H. O. Madsen.** (= Den danske Gradmaaling. Ny R. Hefte 16.)
- H. V. Clausen:** Studier over Danmarks Oldtidsbebyggelse. (Aarb. f. nord. Oldk. 3. R. VI, 1—226.)
- Gudmund Schütte:** Diè Quellen der ptolemäischen Karten von Nordeuropa. (Beitr. z. Gesch. d. deutschen Sprache XLI, 1—46.)

- Johannes Lilienskiolds** Reisejournal 1668—1670. Manuskriptet nedskrevet af Ludovicus Paus. I. Reisen fra Bergen til Rom. Kria.
- H. Weitemeyer:** Kulturskildringer fra København i det 18. Aarhundrede. Et Par samtidige Meddelelser om Byens Brand 1724. Ved **Fr. Jürgensen West.** (Hist. Medd. om Kbhvn. V, 177—99.)
- Knud Bokkenheuser:** Den gamle Herre fortæller. (København i det 19. Aarh.)
- Knud Bokkenheuser:** Billeder fra det gamle Kongens København. (Maanedsmagasinet 1916. 1006—11, 1052—54, 1099—1101, 1147—49.)
- Amalienborg. (Garderbl. VI, 188—94.)
- Amaliegade og Amalienborg. (Før og nu II, 183—228)
- Bredgade. (Før og nu II, 160—82.)
- Sven Røgind:** Christian IV's Børsbygning gennem Tiderne. (Tiden VI, 581—84.)
- Per L.:** Børsen. (Ill. Tid. LVII, Nr. 43.)
- Aage Schlichtkrull:** Den ny Christiansborg. (Ministeriernes Maanedsb. I, 25—28.)
- Classens Have. Strandpromenaden. (Før og nu II, 73—82.)
- Bering Liisberg:** K. F. U. K. Byggegrunden og dens Nabolag gennem 600 Aar. Et Foredrag.
- K. Hansen:** Frihedsstøtten. (Vort Landbrug XXXV, 1—6.)
- Per Lorenzen:** Harsdorffs Gaard paa Kongens Nytorv. (Ill. Tid. LVII, Nr. 26.)
- H. C. V. Møller:** Brudstykker af Københavns Havns Historie. I. Knippelsbro. (Hist. Medd. om Kbhvn. V, 241—71.)
- (Chr. Vilh.) Olsen:** Holmens Kirkegaard. (T. f. Søværnen LXXXVII, 407—15.)
- Emil Madsen:** Kongens Møller i Københavns Len paa Kristian IV's Tid. (Hist. Medd. om Kbh. V, 295—308, 462—76.)
- Kongens Nytorv. (Før og nu II, 229—76.)
- C. Behrend:** Fra Kongens Nytorv. (Hist. Medd. om Kbh. V, 400.)
Et Vers fra 1749.
- V. E. Koefoed:** Bageriet paa Store Kjøbmagergade Nr. 19.
- Clara Koefoed:** Nyboder. (Under Dannebrog III, 62—64, 69—72.)
- Nyhavn, Botanisk Have og Bremerholm. (Før og nu II, 276—86, ikke afsluttet.)
- Johan Lassen:** Pileallé—»Frydendalskvarteret«. (Architekten XVIII, 109—15.)
- Bering Liisberg:** Rosenborg paa 1600-tallet. (Ord och Bild XXV, 401—17.)

- Fra Strandpromenaden over Langelinie. (Før og nu II, 85—96, 109—20, 121—31, 133—44, 145—54.)
- Vilh. Lorenzen:** Søborg. Af en københavnsk Forstads Historie. (Architekten XIX, 42—46; optr. i For Industri og Haandværk 1916. 467—70.)
- H. W(eitemeyer):** En Mindetavle. (Hist. Medd. om Kbh. V, 543.)
Ved Vandkunsten om 1659.
- Københavns Volde. (Før og nu II, 29—40, 41—52.)
- F. Henriksen:** Øerne i Stadsgraven ved Vestervold og det selskabelige Foreningsliv paa Øen »Capric«. (Hist. Medd. om Kbh. V, 481—502.)
Ogsaa særskilt med Titel: Fra Kjøbenhavn, særlig i sidste Halvdel af 19. Aarh. 2. Række.
- Knud Bokkenheuser:** Østerbro fra Toldbodvej til Vibenshus. (De svandt, de svandt...! V.)
Østervold. (Før og nu II, 2—16, 17—28.)
- Vilh. Lorenzen:** Frydenlund. (Architekten XVIII, 305—12, 317—19.)
- Otto Andrup:** Gaunø og dens Malerisamling. (Aarboeg f. hist. Samf. f. Præstø Amt V, 72—91.)
- * **Eiler Nystrom:** Gentofte Sogn i Fortid og Nutid.
- Otto Jensen:** Gilleleje og Omegn. (Gilleleje.)
- Holger Hjelholt:** Striden mellem Gilleleje Græsmølle og Dronningens Hovedmølle. (Fra Frederiksborg Amt 1916. 50—58.)
- N. J. Hundahl:** Det gamle Holbæk. Tegninger af E. S. Olsen.
- Hugo Matthiessen:** Gamle Gader og Gaarde i Holbæk. (Architekten XVIII, 41—46, 49—54, 64—66, 75—80.)
- Hans Lauritz Ellekilde:** Hornbæk. Johannes Ewald: Fiskerne. (Fra Frederiksborg Amt 1916. 86—147.)
Af Kildebrønde Sogns Kirkebøger fra 1813 til 1907 ved **L. J. Dyre.** (Aarboeg udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt 1916. 111—18.)
- Vilh. Lorenzen:** Roskilde Domkirke og Korpartiet i Kathedralen i Arras. (Architekten XVIII, 193—200; optrykt fra Festskrift til J. C. H. R. Steenstrup.)
- J. Olrik:** Skattefund [Guld- og Sølv-Smykker] fra Skern Kirke. (Fra Arkiv og Museum 2. Ser., I, 22.—25.)
- Alfred E. Nielsen:** Slangerup Kirke. (Sct. Michaelis.) Dens Historie og dens Mænd, særlig Kingo og Atkerne. Hillerød.
- Henning Jensen:** Fra den gamle Soderup Præstegaard. [Optegnelser af J. Chr. Jensen.] (Fra Holbæk Amt X, 1—36.)
- Henrik Ussing:** Kilderne i Store Bøgeskov. (Aarboeg f. hist. Samf. f. Sorø Amt V, 118—22.)
- Bjørn Kornerup:** Bidrag til Strø Kirkes Historie. (Fra Frederiksborg Amt 1916. 42—49.)

- Søren Lemche:** Vallø Slot. (Aarvog f. hist. Samf. f. Præstø Amt V, 24—59.)
Fundatser og Bestemmelser vedrør. Vemmetofte adelige Jomfrukloster og dets Godser. Tr. s. Mskr. 2. Supplementsbind. 4:o.
- Chr. Nicolaisen:** Amagers Historie. 3. Del. (Fra Frederik IV's Tid til Nutiden.)
- Chr. Nicolaisen:** Bomærker og Gaardnumre i Hollænderbyen paa Amager. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt 1916. 119—33.)
- K. Thorsen:** Det gamle bormholmske Bindingsværk og Rønne Kirkes Spir. (Architekten XVIII, 231—34.)
- Karl M. Kofod:** Stavebøl [ø: et Vandfald] og Kobbeaadalen. (Bornholmske S. X, 35—48.)
- Johan Bulmer:** Kristiansø. (Bornholmske S. X, 1—34.)
Grevskabet Hardenberg-Reventlow. Et 100-Aars Jubilæum. (Dansk Adel og Borgerstand I, 7.)
- Axel Holck:** Lidt om det gamle Maribo. (Ill. Tid. LVII, Nr. 52.)
- Prompter:** Danske Provinsbyer. II. Nakskov. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 1.)
- Hugo Matthiessen:** Gamle Gader og Gaarde i Nakskov. (Architekten XVIII, 145—48, 149—56, 162—67, 171—74.)
- C. M. Smidt:** Ravnsborg. Foreløbige Resultater af Gravning og Undersøgelse. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarvog 1916. 84—101.)
- Jens J. C. Stub:** Fra Falster. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarvog 1916. 125—26.)
- Larus:** Danske Provinsbyer. IV. Nykjøbing F. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 4.)
- Viggo Holm:** Nykjøbing Kirke og dens Omgivelser. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarvog 1916. 1—21.)
- Larus:** Danske Provinsbyer. V. Stubbekøbing. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 6.)
- * **Gustav Ludvig Wad:** Fra Fyens Fortid. Samlinger og Studier. 1. Bind. Anm. af Hans Olrik i Letterst. T. 1916. 542—44.
- Indberetning om den økonomiske Tilstand i Vestfyen i 1735. Medd. af **Kai C. Uldall.** (Aarvog f. hist. Samf. f. Odense og Assens Amter IV, 548—77.)
- Th. B. Bang:** Nordfyens hellige Kilder. (Aarvog f. hist. Samf. f. Odense og Assens Amter IV, 447—58.)
- Gustav Rasmussen:** Aalykkegaard. Nogle Blade af Aaløkkens Historie gennem seks Aarhundreder. Odense.
- * **R. Chr. Sørensen Allesø:** En fynsk Sognekommune gennem Tiderne. Træk af Allesø og Næsbyhovedbroby Sogns Historie. Odense.
- Th. W.:** Danske Provinsbyer. VII. Bogense. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 9.)
- Viggo Dahl:** Brahetrolleborg. (Architekten XVIII, 238—42.)
- Aktbeskrivelse af Landvæsens-Commissionens Udskiftning af Dreslette Sogns Jorder i Aarene 1783—1790. Assens. — Ikke i Bogh.

- John M. Møller:** Uddrag af V. P. Seidelins Manuskripter om Dreslette Sogn. (Aarboeg f. hist. Samf. f. Odense og Assens Amter IV, 474—516.)
- H. H. Hvass:** Danske Provinsbyer. III. Faaborg. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 3.)
- John M. Møller:** Til Fangel Sogns Præstehistorie. (Aarboeg f. hist. Samf. f. Odense og Assens Amter IV, 517—21.)
- K. Thygesen:** Holckenhavn. (Tiden VII, 424—26.)
- M. Beaucaire:** Danske Provinsbyer. VI. Kerteminde. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 8.)
- Topografisk-antikvariske Indberetninger fra Nyborg Amt, indsendte til Amtmanden 1743. Medd. af **Louis Bobé**. (Fra Arkiv og Museum 2. Ser. I, 36—47.)
- Tilstanden i Nyborg Amt ved Aar 1743. Amtmand Adellers Indberetning til Danske Kancelli. Ved **Kai C. Uldall**. Med en Indledning om E. J. Jessens Forsøg paa at forfatte en dansk-norsk Landsbeskrivelse. (Svendborg Amt 1916. 3—118.)
- Register paa Præsternes Underholdning i Nyborg Len 1554. (**G. L. Wad**, Fra Fyens Fortid I, 127—36.)
- M. Beaucaire:** Danske Provinsbyer. VIII. Svendborg. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 13.)
- St. Nikolaj Kirke, Svendborg. (Svendborg.)
- * **John M. Møller:** Historiske Oplysninger om Verninge Sogn. Odense.
- * **C. G. Høgstrøm:** Taasinge paa Niels Juels Tid. Nyborg.
- H. Hansen:** Æbelø. (Aarboeg f. hist. Samf. f. Odense og Assens Amter IV, 578—91.)
- Jydske Byer og deres Mænd. 1.—4. Bd.
 1. Bd.: Vejen, Holsted, Gørding, Bramminge. — 2. Bd.: Skjern, Tarm, Ølgod, Tistrup, N. Nebel, Lunde, Videbæk. — 3. Bd.: Grindsted, Sønder Omme, Brande, Give, Thyregod, Ejstrup, Nørre Snede. — 4. Bd.: Herning, Hammerum, Ikast, Bording, Vildbjerg, Kibæk.
- A. Ravnholt:** Træk af Bestræbelserne for Alhedens Opdyrkning før Hedeselskabets Tid. (Tiden VI, 621—22, 630—31.)
- C. Nyrop:** Det danske Hedeselskab 1866—1916. Et Jubilæumsskrift udg. af Det danske Hedeselskab.
- A. Oppermann:** Det danske Hedeselskab 1866—1916. (Dansk Skovforen.'s T. I, 23—45.)
- C. Klitgaard:** Aalborg gamle Raadhus. (Fra Himmerland og Kjær Herred V, 384—86.)
- Gildebrødre i Guds Legems Lav i Aalborg i Aarene 1537—1624. Ved **C. Klitgaard**. (Forts.). (Fra Himmerland og Kjær Herred V, 339—54.)
- Peter Holm:** Aarhus. Aarhus 4:o.
- Georg Himmelstrup:** Den gamle Borgmestergaard i Aarhus. (Tiden VII, 473—75.)

- Larus:** Den gamle Borgmestergaard i Aarhus. (Ill. Tid. LVII, Nr. 42.)
- H. P. H. Novrup:** Præster og Herremænd. (Fra Ribe Amt IV, 336—73.)
Stridigheder ang. Alslev-Hostrup Sogn.
- M. Jensen Sinning:** Aandeligt Liv i Bredsten Sogn. Gamle Minder. I Anl. af Balle Friskoles Virksomhed fra 1866—1916. Kolding.
- M. Jensen Sinning:** En Brydningstid. Skildringer fra Bredsten Sogn. (Vejle Amts Aarbøger 1916. 21—109.)
Mest Kirke og Skoleforhold c. 1820—70.
- Jeppe Aakjær:** Fra det gamle Bustrup. (Skivebogen VIII, 1—31.)
- * Fra Egtved og Ødsted Sogne. Gamle Bykort og Beretninger ved **P. Elias-sen.** (Vejle Amts Aarbøger 1916. 176—231.)
- Danske Byer og deres Mænd. XI: **Andr. K. Jensen:** Esbjerg By og Fanø. Aarhus.
- Svend Aakjær:** Spredte træk af Fjends herreds saga. (Skivebogen VIII, 61—116.)
- K. C. Rockstroh:** Gravning af et nyt Udløb fra Flade Sø ved Begyndelsen af det 17. Aarh. (Hist. Aarb. f. Thisted Amt 1916. 116—20.)
- Chr. Christensen:** Om Fleskum Herreds ældste Tingsted. (S. t. jydsk Hist. 4. R. II, 339—43.)
- Hugo Matthiessen:** Fredericia Volde. (Architekten XVIII, 212—17, 223—26.)
- Frode Aagaard:** Danmarks største Gods. Frijsenborg. (Tiden VI, 498—500.)
- Søren Knudsen:** Rasmus Thomesøns Gaard i Glud. (Matr. Nr. 5.) Opført i Aaret 1662. Horsens.
- Helmuth Krarup og Valeur:** Gamle Minder fra Hammerum Herred og Herning. 1—2 Opl. Herning.
- * **P. Storgaard Pedersen:** Hardsyssel. Bidrag til en jydsk Egns Middelaldershistorie. Ringkøbing.
- Jeppe-Jensen:** Harridslev-Albæk Præsterække. (Aarvog udg. af Randers Amt hist. Samf. 1916. 123—39.)
- Ejnar Poulsen:** Hem Jorders Udstykning 1783. (Skivebogen VIII, 136—40.)
- (**Anton Jakobsen:**) Hestvang i Understed Sogn. (Vendsyssel Folk og Land VII, 75—88.)
- Gudmund Schütte:** Himmerlands Navn og Saga i Hedenold. (Fra Himmerland og Kjær Herred V, 241—73.)
- M. Lind:** Minder om Holstebro. Nedskreven og belyst af J. Aldal. (Hardsyssels Aarvog X, 93—144.)
Horsens By. (= Danske Byer og deres Mænd. IV.)
- Marius Sørensen:** Af Jellings nyere Historie. (Vejle Amts Aarbøger 1916. 137—76.)

- J. P. Wammen:** Efterretninger om Karup Sogn i Lysgaard Herred. (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift IX, 154—91.)
- (Anton Jakobsen):** Hovedgaarden Knudseje. (Vendsyssel Folk og Land VII, 39—50.)
- Kolding By. Aarhus. (= Danske Byer og deres Mænd. VII.)
- A. Tuxen:** En Præstegaard [Kornum] i Himmerland og dens Beboere ved Aar 1700. (Fra Himmerland og Kjær Herred V, 354—81.)
- S. Nygård:** Bidrag til nogle jydsk hovedgårdes historie i nyere tid (1660—ca. 1850). IV. Kærgårdsholm. (S. t. jydsk Hist. 4. R. II, 244—94.)
- Mary Pedersen:** Hedens Pionerer. Et Kulturbillede fra Kvie Hede. (Fra Ribe Amt IV, 374—79.)
- Edv. Egeberg:** Linaa Sogn i gamle Dage. (Forts.). (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift IX, 118—53.)
- Severin Christensen Sortfeldt:** Lyngby Sogns gamle Kirke. (Vendsysselske Aarbøger 1916. 271—79.)
- Johs. Götzsche:** Af Møltrup's Historie. (Studenternes Julebog XVI, 8—17.)
- Gamle Dokumenter angaaende Nørre Borup Kirke (i Nørhald H.). Ved **Chr. Søby**. (Aarboeg udg. af Randers Amts hist. Samf. 1916. 5—19.)
- Alfred Jeppesen:** Nørre Vosborg. (Tiden VII, 320—22.)
- Kristian Grøntved:** Nogle Bidrag til Oddens Historie. (Vendsysselske Aarbøger 1916. 248—70.)
- ***Aage Sørensen:** Ommestrup Hovedgaard i Mørke Sogn. IV. (Aarboeg udg. af Randers Amts hist. Samf. 1916. 20—65.)
- N. S. Nielsen:** Træk af Livet i Ho-Oxby i ældre Dage, dog væsentligst fra Oxby og Blaavand. (Fra Ribe Amt IV, 305—36.)
- J. J. Ravn:** Gaardene i Pjedsted. (Vejle Amts Aarbøger 1916. 127—34.)
- Andr. Kr. Jensen:** Randers By. (= Danske Byer og deres Mænd. V.)
- G. Schönweller:** Ringkøbing Fjord. (Tekn. Foren.'s T. XL, 37—55.)
- Karl Rasmussen:** »Oprøret« i Skanderborg Amt 1791. (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift IX, 192—96.)
- Jepe Aakjær:** Af Skives Annaler. (Skivebogen VIII, 141—58.)
- (Anton Jakobsen):** Gaarden Solholt i Skæve Sogn. (Vendsyssel Folk og Land VII, 21—27.)
- Danske Byer og deres Mænd. VI. Vejle. Aarhus.
- C. Christensen:** Tilstanden i Vendsyssel ved Aar 1735. (Forts.). (Vendsysselske Aarbøger 1916. 209—47.)
Præsteindberetninger.
- Chr. Guldberg:** Den store Vildmose. (Tiden VII, 390—92, 404—05.)
- ***P. Christensen:** Vissing Bys Udskiftning. (Aarboeg udg. af Randers Amts hist. Samf. 1916. 107—20.)

- Hans Kjær:** Ydby Hede og dens Mindesmærker fra Oldtiden. (Hist. Aar-
bog f. Thisted Amt 1916. 98—110.)
- Severin Christensen Sortfeldt:** Ørum Slot i Thy. (Hist. Aar-
bog f. Thisted Amt 1916. 3—38.)
- N. Sodborg:** Præsterne i Øsløs, Vesløs, Arup Pastorat siden Reformationen.
(Forts.). (Hist. Aar-
bog f. Thisted Amt 1916. 44—97.)
- Østergaard [i Salling]. (Dansk Adel- og Borgerstand I, 83.)
- A. C. Ertbøll-Nielsen:** Sogneforstanderskab. Et Stykke Kommunalhi-
storie fra Øst-Himmerland. (Fra Himmerland og Kjær Herred V, 306
—26.)
- Holger Poulsen:** Nordby paa Fanø i gamle Dage. (Fra Ribe Amt IV,
380—84.)
- Wegemann:** Zustände Schleswig-Holsteins nach dem Erdbuche Walde-
mars 1231. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holsten Gesch. XLVI, 53—134.)
- P. v. Hedemann-Heespen:** Zum Stammbaum der Herzöge von Schleswig-
Holstein-Sonderburg und -Gottorf. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch.
XLVI, 217—21.)
- Vilh. la Cour:** Tusind Aars Grænsevagt. Billeder af Sønderjyllands Histo-
rie. Udg. af Sønderjydsk Samfund. 1.—2. Opl.
- J. C. Møller:** Baandene binder! Sønderjylland 1864—1914. Udg. af Fore-
ningen »To Løvere«. 4:o.
- Vilh. la Cour:** Sønderjylland under Verdenskrigen. August 1914—1916.
- J. Nissen:** Sønderjyderne i Verdenskrigen. (Kirke-Tid. I, 113—17, 136—
40, 147—50.)
- Sønderjydske Soldaterbreve, udg. og indledede af **Harald Nielsen**. 12.—
15. Opl.
- L. P. Laursen:** Fra Sønderjylland 1915. (Tiden VI, 594—96; VII, 33—
34.)
- Oplevelser ved Grænsen i Krigsåret 1915. Fortalt og samlet af en Grænsebo.
Kolding.
- Vilh. la Cour:** De hjemløse i Nordslesvig og Krigen. (Ugens Tilskuer VI,
270—72.)
- Vilh. Lorenzen:** Løgumkloster og dets Kirke. (Gads Danske Mag. X,
232—35.)
- P. Johansen:** Det gamle udskaarne Alter i Lunds Domkirke. (Gads Danske
Mag. X, 444—47.)
- Kupke:** Die Stadt Schleswig und ihr Anrecht auf die Schleifscherei. Schles-
wig.
Anm. af P. v. Hedemann-Heespen i Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch.
XLVI, 245—46.
- Friedrich Klinker:** Die Siedelungen an der Schlei. Kiel 1915. (Diss.
Würzburg.)

- Biereye:** Untersuchungen zur Geschichte Nordalbingiens im 10. Jahrh. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XLVI, 1—40.)
- Marie Busch:** Die Steuerverfassung Süderdithmarschens vom 16. zum 18. Jahrhundert. (Quellen u. Forschungen zur Gesch. Schleswig-Holsteins IV, 323—412.)
- Wilhelm Jensen:** Sächsische und holländische Siedlungen in der Wilstermarsch. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XLVI, 41—52.)
- Wilhelm Jensen:** Die Erwerbung des Dorfes Arpsdorf durch das Kloster Neumünster. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XLVI, 197—201.)
- E. Bruhn:** Das adliche Gut Hoyerswort. (Schlesw.-Holst. Kunstkalender 1916. 42—49.)
- † Von Kieler Professoren. Briefe aus drei Jahrhunderten zur Geschichte der Universität Kiel. Hrsg. von **M. Liepmann**. Stuttg. u. Berl. *H. T. 8. R. VI*, 499—501.
Jfr. P. v. Hedemann-Hcespen i *Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XLVI*, 229—36 og Zúsatz von Prof. Reimer Hansen smst. 236.
- * Professoren und Dozenten der Christian-Albrechts-Universität zu Kiel 1665 bis 1915 (5. Okt.) Nebst einem Anhang: Die Lektoren, Lehrer der Künste und Universitäts-Bibliothekare. Begonnen von Fredrich Volbehr, fortgesetzt von Richard Weyl. Kiel.
- Friedrich Bertheau:** Beiträge zur älteren Geschichte des Klosters Preetz. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XLVI, 134—96.)
- P. Johnsson:** Från det forna Villand. Historiska och kulturhistoriska anteckningar från Villands härad. Kristianstad. (tr. i Sölvesborg.)
Helgo Zettervall om Lunds domkyrka. En byggnadsbeskrivning i brev (Hist. T. f. Skåneland VI, 412—20.)
- Th. Wählin:** Det gamle Ur i Lunds Domkirke. (Architekten XVIII, 410—12, 415—19, 433—36.)
- Frederik Offer:** Kunsturene i Lunds Domkirke og Planetariet i Rundetårn og deres Istandsættelse. (Gads Danske Mag. X, 294—98.)
- Hans Poulsen:** En dansk Frihavn i Middelalderen. (Maanedsskr. f. Toldvæsen X, 115—24.)
Om Skanør og Falsterbo.
- Th. Wählin:** Ystads S:ta Maria kyrka. Lund.
- Bogi Th. Melsteð:** Handbók í Islændinga sögu gefin út af hinu Islenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn. 1. Bind.
- Finnur Jónsson:** Navne på fjerde, vige m. m. på Island. (Namn och bygd. IV, 73—86.)
- Louis Bobé:** Hollænderne paa Grønland. (Atlanten XIII, 257—84.)
Om Sejladsen i 17—18. Aarh.
- Lourens Feykes Haans Forskrifter for Besejlingen af Grønland, særlig Diskobugten (1719). Medd. af **Louis Bobé**. (Grøn. Selsk.'s Aarsskr. 1915. 41—49.)

- Louis Bobé:** Hans Egedes Kolonisationsforsøg. (Grøn. Selsk.'s Aarsskr. 1915. 83—97.)
- Louis Bobé:** Dagbogsoptegnelser fra Grønland (Julebogen XV, 121—36.)
- Ossian Elgström:** Moderna Eskimåer. Skildringar från en resa i Västgrönland sommaren 1915. Sth.
- K. Faber:** Unter Eskimos und Walfischfängern. Eismeerfahrten eines jungen Deutschen. 1—4. Aufl.
- Erik Jespersen:** Vore arktiske Kolonier. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 2.)
- Erik Jespersen:** Grønland. Postforbindelsen med vort nordligste Biland. (Aarbog f. d. danske Postvæsen 1917. 269—76.)
- Chr. Ludwigs:** Grønland og Danmark. (Højskolebl. XLI, 1237—44.)
- H. C. Rossen:** Øen Disko og de vulkanske Egne i Grønland. (Tiden VI, 547—50.)
- Chr. Løfting:** Træk af Dansk Vestindiens Saga. (Atlanten XIII, 413—46.)
- G. A. Hagemann:** Danmark og dets vestindiske Øer. Tr. s. Mskr. Anm. af V. Bie i Ugeskr. f. Læger 1916. 315—18.)
- For eller imod. Udtalelser med Henblik paa det eventuelle Salg af de danske vestindiske Øer. Under Redaktion af **Johannes Lehmann**.
- (Uffe Chr. Tang):** Bør Danmark afhænde sine vestindiske Colonier? Aarhus.
- Fortid og Nutid i Dansk Vestindien. P. (Dansk Vestindisk Samfunds Skrifter II.)
- Vore vestindiske Øer i Billeder og Tekst. Udg. af Dansk Vestindisk Samfund.
- Per Lorenzen:** Negerrebellionen paa St. Jan 1733. (Ill. Tid. LVII, Nr. 24.)
- Kay Larsen:** Kongeriget og Kolonierne. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 2.)
- * **John O. Evjen:** Scandinavian Immigrants in New York (City and State) 1630—1674. Minneapolis. Anm. af J. Osc. Andersen i Theol. T. VIII, 90—91.

Biografi.

- Hugo Gaarn:** Memoirer. (Dansk Adel og Borgerstand I, 19—20.)
- Poul Bredo Grandjean:** Slægtshistorisk Forskning. (Dansk Adel og Borgerstand I, 3—6.)
- Just Bing:** Personfortegnelse i Stambøger. (Pers. T. 7. R. I, 107.)
- Poul Hennings:** Forskelligt fra Genealogiens og Personalhistoriens Verden. (Pers. T. 7. R. I, 109—12, 189—93, 310—14.)
- Johannes Volf:** Ueber dänisch-norwegische Personen- und Familiengeschichte. (Familiengeschichtl. Blätter. Nov. 1915.)
- P. Grønvold og O. Weberg:** Om Personbetegnelse i Slægtskabstavler. (Pers. T. 7. R. I, 225—30.)

- Poul Bredo Grandjean:** Deviser [paa Vaabenskjolde o. l.]. (Dansk Adel og Borgerstand I, 41—42.)
- Hauch-Fausbøll:** Om Navnesagen. (Pers. T. 7. R. I, 103—04; Svar af **H. Hjort Nielsen** 105—07; jfr. ogsaa 302—05 og **Thiset** 305—09.)
- H. Hjort Nielsen:** Navneskik og Navnelov. (Dansk Adel og Borgerstand I, 11—12.)
- Rosennavne. (Dansk Adel og Borgerstand I, 67.)
- H. Hjorth Nielsen:** Dødsfald i Danmark 1915. Tillæg til Pers. T. 1916. Krak's blaa Bog. Tre Tusinde nulevende danske Mænd og Kvinders Levnedsløb.
- Gravskrifter og andre personalhistoriske Indskrifter i Gl. Aarhus Amt. Saml. af **Chr. Heilskov**. IV. Tillæg. (S. t. jydsk Hist. 4. R. II, 485—90.)
- E. Gullach-Jensen:** Bidrag til de dansk-vestindiske Øers Personhistorie. 1. Afsnit: St. Thomas 1671—1733. (Pers. T. 7. R. I, 247—68, 315—25.)
- Hans Andreas Møller:** Stamtavle over Slægten Andreas Andersøn Müller og Birgitha Sophia Wallund's samt Jørgen Hansen Hjorth og Dorothea Marie Ørslund's Descendenter. Omfattende Slægterne Ferslev, Hald, Møller, Barfod og Hjorth med Biografier og Billeder.
- Arthur Skjelderup:** Slægthistoriske Meddelelser om Familierne Skjelderup og Clauson og om Grene af Familierne Holst Hoffeldt, Paludan, Osterhans, Parsons og Phelp. Kria. 1915. — Jfr. Pers. T. 7. R. I, 113.
- * **Bering Liisberg:** Kvinder i dansk Historie.
Om Dronning Sophie Amalie og Leonora Christine, Caroline Amalie Thielo, Bente Marie Dannemand, Caroline Mathilde, Grevinde Danner.
- Danmarks Adels-Aarbog. Redig. af **H. R. Hiort-Lorenzen** og **A. Thiset**. 1917. 34. Aarg.
- Albert Hansen, P. Møllef og Aage Schæffer:** Den farmaceutiske Stat i Danmark 1915.
- R. Berg:** Haandværkerpersonligheder og Haandværkertyper. (For Industri og Haandværk 1916. 10—13, 41—43, 73—76, 93—96, 110—12, 128—30, 145—48, 294—96.)
- Udvalgte Biografier fra dansk Handel, Industri og Søfart.
- H. H. Berner Schilden Holsten:** Danske Herregaardes Ejere. III. Hovedsæderne i Stamhusene og Fideikommisgodserne. Odense.
- Gerhardt Lyngé:** Danske Komponister i det 20. Aarh.'s Begyndelse. 1—16. Hefte. Aarhus.
- Julius Foss:** Organist- og Kantor-Embederne i København og de danske Købstæder og sammes Indehavere i 1916. 2. Udg.
- Sofus Elvius:** Danmarks Præstehistorie i Aarene 1885—1914. 5. H.
- Max Grohshennig og Th. Hauch-Fausbøll:** Danmarks Præstehistorie 1884—1911. 16.—18. Hefte.
- Lauesgaard, A.:** Fortegnelse over Rigsdagsvalgene, Rigsdagssamlingerne, Ministerierne, Rigsdagens Formænd, Medlemmerne af den grundlov-

givende Rigsforsamling og af Rigsdagen 1848—1916 samt Talerfortegnelser for Den grundlovgivende Rigsforsamling og for Rigsdagssamlingerne 1860—87. Marts 1916.

Sofus Elvius: Biografier og Portrætter af Studenterne fra 1866.

Studenterne fra 1891. Festskrift udg. i Anledn. af Jubilæet.

H. D. Lind: Fortegnelse over 227 Lærlinge i Sætaten 1670-1701. (T. f. Søværnen LXXXVII, 595—620.)

Poul Bredo Grandjean: Slægten Adeler. (Dansk Adel og Borgerstand I, 17—18.)

Københavnere i Udlandet. Breve ang. Februarrevolutionen 1848 fra Læge I. Adler [† 1880]. Ved **H(erman) T(rier)**. (Hist. Medd. om Kbh. V, 390—95.)

Ludvig Krabbes Anm. af L. Bobé: Slægten Ahlefeldts Historie. 1—6. (1912—1897) i Hist. T. 8. R. VI, 239—72.

Sophie Alberti. (Kvinden og Samfundet XXXII, 53—54.)

C. Klitgaard: Anders Skolemester i Ørum [1619]. Et Tidsbillede fra Thy. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1916. 39—43.)

O. Götzsche: Fr. Immanuel Andersen. (T. f. Skovværnen XXVII, 1915. Række A. 96—98.)

Thorstein Høverstad: Halvor Andersen og det norske universitet. (Syn og Segn XXII, 433—44.)

Heinrich Teschner: Hans Christian Andersen und Heinrich Heine. Ihre literarischen u. persönlichen Beziehungen. Münster i. W. 1914. (Diss. Münster.)

Christine Reimer: H. C. Andersen. (Wisbechs ill. Almanak 1916.)

Theodora Bense, f. Andersen: Minder fra mine Forældres Hjem, fortalt for Børnebørnene. Tr. s. Mskr.

Carl Roos: Vilhelm Andersen. (Ugens Tilskuer VI, 223—28, 231—33.)

Harald Nielsen: Martin Andersen Nexø (1910). (Samme Forf.'s Vej og Sti. 56—68.)

J. C. Jensen: Postekspedient E. J. Andresen †. (Aarvog f. d. danske Postværnen 1917. 246—49.)

P. Andresen: Tobaksfabrikant M. Andresen †. (Højskolebl. XLI, 527—31.)

Poul Bjerger: Mathias L. Appel †. (Højskolebl. XLI, 1074.)

V. H. O. Madsen: Carl Christoffer Georg Andræ. (Den danske Gradmaaling. Ny R. Hefte 16. 37—41.)

† Geheimeraadinde Andræs politiske Dagbøger udg. af **Poul Andræ**. 2. Bd. Fra Marts 1856 til Mai 1857. *H. T. 8. R. VI, 527—529.*

Vilh. Krag: Adolph Arenfeldt til Stamhuset Sæbygaard. (Dansk Adel og Borgerstand I, 54—56.)

- Salomon Nielsen:** Christoffer Bågø. (Kr. Tårup: Testrup Folkehøjskole, 1866—1916. Kolding 1916. 36—54.)
- P. B. G(randjean):** Et Brev og en Ansøgning fra Jens Baggesen [1802]. (Dansk Adel og Borgerstand I, 22—23.)
- Otto Ernst Hesse:** Jens Baggesen und die deutsche Philosophie. Lpz. 1914. (Diss., Lpz.)
- Nic. Edinger Balle. (Kirke-Tidende I, 662—64.)
- L. Maltesen:** Lærer og Forfatter Chr. Balling †. (Højskolebl. XLI, 1461—64.)
- C. F. Balslev:** Minder fra Karrebæk, Holsteinborg, Ulfborg og Borup.
- Carl Scharling:** Justitsraad A. K. Bang. Et Mindeskript, forfattet af hans Svigersøn. Tr. s. Mskr. 1898 og optrykt 1916. Fredericia.
- Breve fra vore Dage. Herman Bang. (Tilskueren 1916. I, 51—68.)
10 Breve til Peter Nansen, 1885 ff.
- Frederik Bardenfleth (med Anetavle). (Dansk Adels Blad VI, 35—36.)
- Søster Margrethe (Bardenfleth) †. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne 1916. 755—58.)
- C. T. Bartholin:** Bartholinerne som Adelsmænd og Jordegodsbesiddere. (Ugeskr. f. Læger 1916. 1887—90; paa Fransk i Janus XXI.)
- K. Carøe:** Bartholinerlægten. (Ugeskr. f. Læger 1916. 1880—86; paa Engelsk i Janus XXI.)
- Thiset:** De adelige Bartholiner. (Ugeskr. f. Læger 1916. 1878—79.)
- Thomas Bartholin. 1616. 20. Okt. 1916. Mindeskript. (Særtryk af Ugeskr. f. Læger.)
- * **Otto Andrup:** Om Portræter af Thomas Bartholin. (Ugeskr. f. Læger 1916. 1852—66.)
- O. Andrup:** Thomas Bartholin som Digter. (Ugeskr. f. Læger 1916. 1891—93.)
- Axel Garboe:** Thomas Bartholin og Hagestedgaard. (Ugeskr. f. Læger 1916. 1006—12, jfr. 1876—77.)
- Axel Garboe:** Lidt om Thomas Bartholin og Apotekervæsenet. (Farmaceut. Tid. XXVI, 679—83.)
- Et Trøstebrev fra Thomas Bartholin. Ved **Axel Garboe**. (Ugeskr. f. Læger 1916. 1872—75.)
- Nogle Breve fra Thomas Bartholin til Ole Worm. Ved **J. W. S. Johnsson**. (Ugeskr. f. Læger 1916. 1820—1835.)
- Et Hyldningsdigt til Th. Bartholin fra Vitus Bering. Medd. af **C. E. van Leersum**. (Ugeskr. f. Læger 1916. 1818—19.)
- * **Vilh. Maar:** Mindetale holdt paa Universitetet paa 300-Aarsdagen for Thomas Bartholins Fødsel. (Ugeskr. f. Læger 1916. 1799—1812.)
- Vilh. Maar:** En Mindestens Historie. (Ugeskr. f. Læger 1916. 1867—71.)
1916 paa Universitetet, tidligere paa domus anatomica.

- * **Carl Neergaard**: Thomas Bartholin og Oldforskningen i Danmark i det 17. Aarhundrede. (Ugeskr. f. Læger 1916. 1836—51.)
- E. R(indom)**: En Bartholinsk Mindetavle paa Universitetet. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 4.)
- M. K. Zahrtmann**: Thomas Bartholin. (Hospitalstid. 5. R. IX, 1013—17.)
- Gerda Mundt**: Fru Elise Bay, f. Lund †. (Kvinden og Samfundet XXXII, 315—16.)
- Ingeborg Simesen**: Elise Bay †. (Bog og Naal XXIII, 192—94, 207—09.)
- Godtfred Skjerne**: Ellen Beck. (Ill. Tid. LVII, Nr. 15.)
- Vilh. Beck**: Erindringer fra mit Liv. 5. Opl.
Et Brev fra Grev (Edouard Romeo) Vargas Bedemar [²⁹/₃ 1815]. (Dansk Adel og Borgerstand I, 80—81.)
- Hjalmar Bendahl**: En Malajdrengs mærkelige Oplevelser. Interiør fra Asiatick Compagnis Historie. (Hist. Medd. om Kbh. V, 309—17; jfr. D. Simonsen og H(erman) T(rier) 396—98.)
- Andreas Bentsen**: Optegnelser om mit levned. (I uddrag ved Povl Hansen.) (Fra Vallekilde folkehøjskole 23. 129—43.)
- Thomas Bredsdorff**: Om Vilhelm Birkedal. (Højskolebl. XLI, 905—12.)
- P. Lauritsen**: Danske Mænd. XII. Vilhelm Birkedal.
- Møller-Græsdal**: Præsten Knud Bjerrum til Farsø og Vognsild. (Fra Himmerland og Kjær Herred V, 394—98.)
- Lars Johan Temothius Bjørkegren**: Mine Livserindringer.
- Marius Rasmussen**: Lars Bjørnbak.
- Aage Schæffer**: Johan Gottlieb Blau, Apoteker i København. (Farmaceut. Julehæfte 1916. 72—77.)
- H. Hertel**: M. P. Blem †. (T. f. Landøkon. 1916. 42—44.)
- Hans Brix**: Blicher-studier.
Anm. af Georg Christensen i Letterst. T. 1916. 387—89, af Henrik Using i Danske Studier 1916. 199—204.
- Th. Møller**: Smaatræk fra Digteren Blichers Liv. (Aarbog udg. af Randers Amts hist. Samf. 1916. 121—22.)
- Blixen Finecke og Bismark. En Brevveksling [1857—66]. Udg. ved **Aage Friis**. (Danske Magazin 6. R. VI, 365—87.)
- Chr. Siegumfeldt**: J. V. Bloch og hans Missionstanker. (Nord. Missions-T. 3. R. V, 49—80.)
Ogsaa særskilt (= Østerlandsmissionens Smaaskrifter Nr. 4.)
- St. Friis**: Overdyrlæge Verner Ludvig Dons Blædel †. (Maanedsskr. f. Dyrlæger XXVIII, 145—46.)
- Sophus Claussen**: Horsens og Emil Bojsen i Firserne. (Tilskueren 1916. I, 305—11.)

- Knud Bokkenheuser:** Der var engang —. Tante Charlottes Theaterrinder.
- Rasmus Bording:** Et 25-Aars Minde. (Julehilsen. Ry Højskole 1916. 43—49.)
- Robert Neiiendam:** Omkring det gamle Teater. Christian d. VIII og August Bournonville. (Gads Danske Mag. X, 513—20.)
- Poul Bredo Grandjean:** Slægten Braëm. (Dansk Adel og Borgerstand I, 9—11.)
- F. F.:** Kommandør Thorvald Braëm †. (T. f. Søværnen LXXXVII, 397—98.)
- Poul V. Rubow:** Georg Brandes's Forhold til Taine og Sainte-Beuve. (Edda VI, 249—301.)
- Breve fra vore Dage. August Strindberg—Georg Brandes. (Tilskueren 1916. II, 97—122.)
- H. A. Rosendal:** C. J. Brandt. (Foreningen Lyngby Elever. Aarskrift 1916. 129—50.)
- To Nytaarsbreve [til Ober Rentmester Peter Brandt fra Jens Rosenkrantz 1685 og Christoffer Lindenov 1688]. (Dansk Adel og Borgerstand I, 42—43.)
- Magdalene Matzen, f. Brasch:** Optegnelser om Slægten Brasch. Tr. s. Mskr. Aarhus. 4:o.
- C. E. H. Schøller:** Nogle Oplysninger om Familien Baron von Brettons Oprindelse (17. Aarh.). (Pers. T. 7. R. I, 217—24.)
- Godtfred Skjerne:** Gunna Breuning-Storm. (Ill. Tid. LVII, Nr. 14.)
- Wæver Pape:** Toldkasserer Henrik Fr. Breyms †. (Maanedsskr. f. Toldvæsen X, 107—08.)
- To Ungdomsbreve fra Carit Etlar, medd. af **Robert Neiiendam**. (Teatret XVI, 15—16.)
- A. T.:** Til Minde om Carit Etlar. (Ill. Tid. LVII, Nr. 46.)
- Conradine Bruhn, f. Schönau:** Erindringer og Optegnelser. Med Tilføjelser af Christiane Bruhn og Viggo Bruhn. Ringkøbing.
- Provst Hans Pedersen Brøchners Selvbiographie. Ved **Jørgen Swane**. (Pers. T. 7. R. I, 73—76.)
- William Martin Buncke †. (Maanedsskr. f. Toldvæsen X, 65.)
- Ludvig Wagner:** Johannes Busch. (Højskolebl. XLI, 1405—06, jfr. -a 1406—08.)
- Hvad Erik Bøgh fortalte om sin Barndom og Ungdom; efterladte Optegnelser af **Nicolai Bøgh**. (Julebogen XV, 92—95.)
- K. B. Birkeland:** Hans Peter Børresen.

- Chr. Ludwigs:** Hans Peter Børresen, Santalfolkets Apostel. (= Folkets Førere. Udg. af Fred. Nørgaard og Anders Uhrskov.)
- Anne Christensen:** Livs-Erindringer. En jævn Kvindes Oplevelser gennem 70 Aar. Odense. — Ikke i Bogh.
- K. R.:** Landbrugslærer Chr. Christensen. 44-Aars Virksomhed paa Tune Landbrugsskole. (Vort Landbrug XXXV, 43—45.)
- Landbrugslærer Chr. Christensen. (Tune Elevers Aarskr. 1916. 3—16.)
- A. P. Jacobsen:** Husmand P. Christensen †. (Vort Landbrug XXXV, 191—92.)
- Harald Nielsen:** Sophus Claussen. (Samme Forf.'s Vej og Sti. 116—33.)
- J. N. [o: Joh. Nielsen]:** Hedvig Cohn †. (Dansk Arbejde VII, Nr. 8. 1.)
- N. A. Larsen og Ludv. Beck:** C. A. Cold †. (Børnesagens Tid. XI, 241—43.)
- C. Christiansen:** Ludvig August Colding. Tale. (Fysisk T. XIV, 89—100.)
- Poul Bredo Grandjean:** Slægten de Coninck. (Dansk Adel og Borgerstand I, 73—75.)
- F. F.:** Kommandør Waldemar de Coninck †. (T. f. Søværnen LXXXVII, 397.)
- Tilføjelser og Rettelser til Stamtavlen over Familien Dahlerup og dens Side-linier. 4. Udg. II, (1915.)
- Joh. Elbæk:** Carlo Dalgas. (Tiden VII, 336—38.)
- Edvard J. C. Rambusch:** Enrico Mylius Dalgas. (Ingeniøren XXV, 231—33.)
- N. Dalhoff:** Jørgen Balthasar Dalhoff. Et Liv i Arbejde. 2. Halvdel. (C. T. Davidsen:) En Tvangsindlæggelse. —
- Hauch-Fausbøll:** En uddøde Adelslægt, der vender tilbage [von Deden]. (Dansk Adels Blad VI, 39—42.)
- P. :** Direktør H. Dorph Petersen. (Dansk Assurance II, 100—102.)
- R. Berg:** Frants Dragsted †. (For Industri og Haandværk 1916. 437—38.)
- Strandmøllen. Optegnelser af **Johan Christian Drewsen.** (= Memoirer og Breve udg. af Jul. Clausen og P. Fr. Rist XXV.)
- Naar uddøde den fynske Adelslægt Due? (Dansk Adel og Borgerstand I, 78—79.)
- Carl V. Petersen:** Paa Hundredaarsdagen for Eckersbergs Hjemkomst. (Tilskueren 1916. II, 176—83.)
- Fr. Lyngé:** Hans Egedes inuneramik. Hans Egedes Levned. Udg. af det grønlandske Litteratur-Selskab. Nungme 1915.
- Holger Begtrup:** Ved Niels Eggerts Jordefærd. (Højskolebl. XLI, 21—23.)
- N. P. Nielsen:** Niels Eggert †. (Frederiksborg Højskoles Aarskr. 1916. 63—86; ogsaa i Antvorskov Højskoles Aarskr. 1916. 5—28.)
- G. K.:** Maren Egholm [Heks o. 1620]. (Vendsysselske Aarbøger 1916. 390—91.)

- H. Grandjean:** Johan Mortensen Eisen og hans Slægt. (Pers. T. 7. R. I, 77—80.)
- C. M. Jensen:** Postmester J. J. R. Eldrup †. (Aarboeg f. d. danske Postvæsen 1917. 241—42.)
- Fru Eline Eriksen [Forstanderinde for Sorø Husholdningsskole] †. (Højskolebl. XLI, 1653—54.)
- Leila Bredsdorff Larsen:** Mindeord [om Forfatteren Jens Peter Espersen † 1916]. (Højskolebl. XLI, 1295—96.)
- J. Gr. Pinholt:** J. P. Espersen (»Alfred Lind«) †. (Tiden VII, 325.)
- J. P. Wammen:** Jens Peter Espersen (Alfred Lind) †. (Bavnen 1916. 349—50, 356—58, 361—63, 373—74.)
- Overtoldinspektør A. T. Falck. (Maanedsskr. f. Toldvæsen X, 23—24.)
- Poul Bredo Grandjean:** Slægten Falkenskiold. (Dansk Adel og Borgerstand I, 53—54.)
- S. O. Fasting:** Hvorledes staar Slægterne Fasting i Norge og Danmark i Forbindelse med hinanden? (Dansk Adel og Borgerstand I, 50—52.)
- G. Faye:** Minder fra svundne Tider. Tr. s. Mskr. Nakskov.
- W. T(hulstrup):** Prof. Carl Adolf Feilberg. (Ill. Tid. LVII, Nr. 14.)
- J. C. Kall:** Ludvig Feilbergs Levelære. (Tilskueren 1916. I, 187—92.)
- A. Fibiger:** Familien Fibiger. Tr. s. Mskr.
- C. Gabe:** Peter Fink †. (Højskolebladet XLI, 1073—74.)
- W. Thulstrup:** Niels R. Finsen. 2. Udg. (= Mennesker i Litteraturens, Kunstens, Politikens og Videnskabens Tjeneste. Bd. V.)
- [A.] **Thiset:** En lille Gaade. (Dansk Adels Blad VI, 11—12.)
Om Anne Flemmingsdatter (1597.)
- Th. Oppermann:** Billedhuggeren H. E. Freund 1786—1840. Udg. af Kunstforeningen. 4:o.
- Paul Hennings:** Slægten Friboe. (Pers. T. 7. R. I, 231—41.)
- Martin P. Rudum:** Carsten Friis. Sognepræst i Allested-Vejle 1798 til 1809. (Svendborg Amt 1916. 119—41.)
- C. Bech:** Hofjægermester Fr. Friis. (Ill. Tid. LVII, Nr. 49.)
- C. M. Munthe:** Biskop Ludvig Munthes Hustru Ingeborg Sørensdatter Friis's slægt. (Pers. T. 7. R. I, 242—46.)
- Robert Neiendam:** Leocadié Gerlach, f. Bergnehr. I Anl. af hendes 90-Aarsdag ²⁶/₁ 1916. (Gads Danske Mag. X, 281—83.)
- Clara Koefoed:** Henrik Gerner. (Under Dannebrog III, 25—27.)
- Gustav Ludvig Wad:** Af Marcus Gjæes Tegnebog [1693—97]. (Samme Forf.'s Fra Fyens Fortid I, 13—37.)
- Gustav Ludvig Wad:** Sibylle Gjæe [† 1635]. (Samme Forf.'s Fra Fyens Fortid I, 1—12.)

- Poul Bredo Grandjean:** Slægten Glahn. (Dansk Adel og Borgerstand I, 61—67, jfr. 84.)
- Stambog for Familien Gluud, sluttet Febr. 1888 af Axel A. Gluud, fortsat og sluttet Maj 1916 af Fritz W. Gluud. — Ikke i Bogh.
- I. Gottlob:** Slægten Gottlob.
- Poul Bredo Grandjean:** Slægten Graae. (Dansk Adel og Borgerstand I, 25—30.)
- Carl Burrau:** Dr. phil. J. Gram †. (Dansk Assurance II, 153—54.)
- Harald Westergaard:** Til Minde om Raadsformand, Dr. J. P. Gram. (Dansk Forsikrings Aarbog 1916. 5—11.)
- H. G. Zeuthen:** Mindeord over J. P. Gram. (Oversigt over Vidensk. Selsk.'s Forhandl. 1916. (41)—(47).)
- Blauenfeldt:** Postekspedient O. L. Greve †. (Aarbog d. f. danske Postvæsen 1917. 249—50.)
- K. Thygesen:** Peder Schumacher Griffenfeld. (Tiden VI, 500—502.)
- Holger Begtrup:** N. F. S. Grundtvig. Foredrag.
- Anders Gommesen:** Under Grundtvigs Sygdom i 1867. (Kirke-Tid. I, 22—26, 39—45, 74—77, 107—11, 118—21, 140—42.)
Breve fra Carl Greve til C. Spleis.
- Georg Himmelstrup:** Hvorfor Grundtvig blev Politiker. (Tiden VII, 284—86.)
- Stamtavle over Familien Grønnegaard 1916. (Aakirkeby.)
- Sofus Thormodsæter:** Nogle nye oplysninger fra biskop Gunnerus's studenterdage i Kjøbenhavn og Jena. Foredrag. (Norsk theol. T. Ny række VII, 261—66.)
- O. Andrup:** Om Generaladmiral Ulrik Christian Gyldenløves Gravmæle. (Fra Arkiv og Museum 2. Ser., I, 26—33.)
- Hr. Mogens Gyldenstjernes Forstrækninger til sine Børn [1564]. Ved **O. Andrup**. (Danske Magazin 6. R. II, 289—329.)
- H. C. Holch:** Klostergartner Mourits Andersen Hår [70 Aar]. (Gartner-Tid. XXXII, 101—02.)
- V. Bie:** G. A. Hagemann †. (Ugeskr. f. Læger 1916. 721—22.)
- Alex Foss:** G. A. Hagemann †. (Ill. Tid. LVII, Nr. 32.)
- Alex. Foss:** G. A. Hagemann †. (T. f. Industri 1916. 105—14.)
- Gunnar Gregersen:** Om G. A. Hagemann. (For Industri og Haandværk 1916. 181—82.)
- M. C. Harding:** G. A. Hagemann. (= Mennesker i Litteraturens, Kunstens, Politikens og Videnskabens Tjeneste. 2. Ser. Nr. 1.)
- M. C. Harding:** G. A. Hagemann †. (Ugens Tilskuer VI, 254—55.)
- A. Konow:** G. A. Hagemann og det danske Landbrug. (Ugeskr. f. Landmænd 1916. 255—56.)

- Et Brev fra Stiftsprovst [Peter Tetens] Hald i Aalborg [til Th. Overskou, 1833]. (Fra Himmerland og Kjær Herred V, 327—38.)
- V. T. B.:** Søren Hald †. (T. f. Opmaalings- og Matrikulsvæsen VII, 223—25.)
- Justitsraad Søren Hald †. (Dansk Jagttid. XXXII, 146—46.)
- Edward Mortansson:** V. U. Hammershaimb. Livssøga og virki hans. Tvøroyri.
- K. V(arming):** Billedhugger Fr. Hammeleff †. (Architekten XVIII, 235—36.)
- J. E. Hohlenberg:** Vilh. Hammershøj †. (Ill. Tid. LVII, Nr. 22.)
- Viggo Johansen:** Vilh. Hammershøj †. (Spectator I, 289—90.)
- Karl Madsen:** Vilh. Hammershøj. (T. f. konstvetensk. I, 32—33.)
- Alb. Repholtz:** De stille Stuers Maler. (Ugens Tilskuer VI, 175—76.)
- M. F. Blichfeld:** Carl Hansen, dansk Forfatter i Amerika, †. (Højskolebl. XLI, 1497—1500.)
- Mindeblade (om Gaardejer Chr. Hansen og Ingeborg Jensdatter af Vinde). (Skive).
- V. K. P(ermin):** Etatsraad Chr. D. A. Hansen †. (Archiv f. Pharmaci og Chemi XXIII, 239—41.)
- P. ce.:** Apoteker Chr. D. A. Hansen †. (Farmaceut. Tid. XXVI, 405—07.)
Etatsraad Chr. Hansen †. (T. f. Landøkon. 1916. 395—96.)
- Jens Hansen, Holev (1816—99), (Ugeskr. f. Landmænd 1916. 323—24.)
- Harmsen:** Postmester N. P. Hansen †. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1917. 254—56.)
- A. U.:** Sigrid Trier og Poul Hansen. Sølvbryllup i Vallekilde. (Bavnen XII, 118—19, 124—26.)
- Verner Nielsen:** Postmester Sophus Johs. Hanson †. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1917. 237.)
- Godtfred Skjerne:** Operasanger Franz Hartmann †. (Ill. Tid. LVII, Nr. 38.)
- Angul Hammerich:** J. P. E. Hartmann. Biografiske Essays tillige med en Studie over Melodien til »Kong Christian stod ved højen Mast«.
Bl. a. Selybiografi med Fortsættelse (S. 3—32), Emma H., f. Zinn (111—40.)
- Vidar:** Jørgen Henr. Th. Hasle. Et Hundreedaarsminde om en dansk Politiker. (Tiden VII, 120.)
- C. Rasch:** Poul Haslund †. (Hospitalstid. 5 R. IX, 619—20.)
- Am dänischen Hofe auf Schloss Gottorff, 1754. Aus den Aufzeichnungen des Grafen Gregers Christian von Haxthausen auf Tienhausen, aus dem Französischen übersetzt von A. L. Gräfin zu Rantzau. (Quellen u. Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins IV, 1—15.)

- Chr. Carl Fr. Hedemann †. (Garderbladet VI, 37.)
- Helge Hostrup:** Johanne Louise Heiberg. (= Folkets Førere. Udg. af Fred. Nørgaard og Anders Uhrskov.)
- C. Klitgaard:** En Notits om Mogens Heinesen. (Pers. T. 7. R. I, 108.)
- Troels-Lund:** Mogens Hejnesen.
- Paul J. Reiter:** Lector Pouel [Helgesen]. Den catholske Tros Forsvarer i Danmark paa Reformationstiden.
- H. Hornbeck:** Sophus Hennings [70 Aar]. (Ill. Tid. LVII, Nr. 49.)
Vilhelm Herold 1893—1915. 1.—2. Opl.
- Hans Kyrre:** Henrik Hertz, Liv og Digtning. Med et Tillæg af efterladte Papirer.
- C. E. Bloch:** Harald Hirschsprung †. (Ugeskr. f. Læger 1916. 1637—39.)
- Svenn Monrad:** Prof. Harald Hirschsprung †. (Ugeskr. f. Læger 1916. 606—09.)
- Thorkild Rovsing:** Harald Hirschsprung †. (Hospitalstid. 5. R. IX. 389—92.)
- W. T(hulstrup):** Harald Hirschsprung †. (Ill. Tid. LVII, Nr. 31.)
- Chr. Rimestad:** Kai Hoffmann. (Ill. Tid. LVII, Nr. 20.)
- Karl Mortensen:** Om Holberg som Ironiker. (Til Gerhard Gran 9. Dec. 1916. 59—71.)
- J. E. Georg Holm:** Stamtavle over den i 1845 afdøde Grosserer Jacob Holms (Jens) Jacob Holms Efterkommere. 4:o.
- H. Koht:** Mindetale over prof. Edv. Holm. (Oversigt over videnskaps-selsk.'s møter 1915. 82—89.)
- Eug. Warning:** Mindeord over Edv. Holm. (Oversigt over Vidensk.'s Selsk.'s Forhandl. 1916. [85]—[89].)
- Gustav Hetsch:** Kammersanger Emil Holm. (Teatret XVI, 1—2.)
- Godtfred Skjerne:** Kgl. Kammersanger Emil Holm [25-Aars Jubilæum]. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 3.)
- Thorvald Jørgensen:** Prof. Hans J. Holm †. (Ill. Tid. LVII, Nr. 46.)
- M. Nyrop:** Architect, Prof. Hans Holm †. (Forskønnelsen VI, 51—52.)
Hans Jørgen Holm †. (Architekten XVIII, 385—91.)
Nekrologer af K. Warming, Søren Lemche, Ju! Smith, Emil Jørgensen og V. J. Mørk-Hansen.
- Nicolai Holm:** Glade Aar. 2. Opl.
- En af de mange:** Skolebestyrerinde, Frk. Ida Holst †. (Bog og Naal XXIII, 191—92.)
- En grevelig lit de parade [1263]. (Dansk Adel og Borgerstand I, 30—31.)
Om Joh. Ludv. Holstein.
- H. Jepsen:** Konservator C(hr.) Hornung †. (Den danske Realskole XVIII, 285—87.)

- P. M. Rørsig:** Ole Hortulan, Degn i Hellevad 1736—40. (Vendsysselske Aarbøger 1916. 350—67.)
- Helge Hostrup:** Jens Christian Hostrup, hans Liv og Gerning. Anm. af Holger Begtrup i Højskolebl. XLI, 1493—98.
En Ansøgning fra Søhelten Ivar Huitfeldt's Enke [1710]. (Dansk Adels Blad VI, 57.)
- Harriet Ingerslev:** Dagbogsoptegnelser. Samlet og udg. af hendes Mor. Varde.
- J. W. S. Johnsson:** Ove Emmerik Gustav Høegh-Guldberg Ingerslev †. (Ugeskr. f. Læger 1916. 719—21.)
Ove Emmerik Gustav Høegh-Guldberg Ingerslev †. (Hospitalstid. 5. R. IX, 439—40.)
- Vitalis Norstrøm:** Harald Höfdding. (Det nya Sverige X, 361—71.)
- N. Holten-Bechtolsheim:** Niels Chr. Georg Ibsen †. (Gartner-Tid. XXXII, 237—38.)
- * Lægen **Paul Iserts** Breve fra Dansk Guinea 1783—87 ved Ingeborg Raunkjær. (= Folkelæsning Nr. 321.)
- R. Rasmussen:** Postmester J. C. Jacobsen †. (Aarbug f. d. danske Postvæsen 1917. 234—36.)
- J. Aldal:** Redaktør H. J. Jacobsen. Nykøbing F.
- J. Vahl:** Stamtavle over Slægten Jelstrup. Optrykt Aar 1916. Hillerød.
- Søren Knudsen:** Anders [Jensen] Malers Historie. Randers.
Særtryk af »Landhaandværkernes Blad«.
- Kristian Lohmann:** Anders Byriël Jensen †. (Højskolebl. XLI, 1551—56, 1647—52.)
- Marie Jespersen** (Tinghøj): Ajes Bejler [o: Anders Chr. Jensen, † 1895]. (Skivebogen VIII, 117—30.)
- Morten Larsen:** Boghandler Chr. Jensen, Holstebro †. (Bavnen XII, 41—42.)
- Jørgen Banke:** Handelsgartner Hans Jensen af Ebberup. Et Mindeskrift. Esbjerg.
Niels Jensen-Toustrup †. (T. f. Landøkon. 1916. 397—99.)
Niels Jensen-Toustrup †. (Ugeskr. f. Landmænd 1916. 379.)
- N. P. Jensen:** Livserindringer. II. 1869—1916.
- Vallentin Jensen:** Min Livshistorie og mine Livsoplevelser. Udg. af Chr. Raunsmød.
- Chr. Hansen:** Departementschef P. A. Jerichow †. (Ministeriernes Maanedssblad I, 42—44.)
- O. F. Jansen:** Peter Andreas Jerichow †. (Maanedsskr. f. Toldvæsen X, 213—14.)
- W. Jørgensen:** Departementschef P. A. Jerichow †. (Aarbug f. d. danske Postvæsen 1917. 229—33.)

- Thomas Jessen:** Optegnelser om Familien Jessen. II. Indhold: Thomas Jessen og Anna Johansen, f. Knudsen.
- Louis Bobé:** Matthis Jochumsen, den første Naturforsker i Grønland. (Grøn. Selsk.'s Aarsskr. 1915. 50—58.)
- Chr. Engelhart:** Johan P. Johansen †. (Entomol. Medd. 2. R. V, 337—38.) Præst eller Morder? (Dansk Adel og Borgerstand I, 21.)
En Silhuet (af Joachim Junge?).
- H. E. F. Justesen †. (Dansk Jagttid. XXXIII, 97—98.)
- J. Elbo:** Fuldmægtig C. P. L. Jürgensen †. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1917. 243—45.)
- K. Carøe:** Anna Jønsdatter. Den svenske mirakelpige på Valdemarslot 1839. (Svendborg Amt 1916. 142—69.)
- A. V.:** Mindestenen for Anders Jørgensen, Høng. (Højskolebl. XLI, 1469—70.)
- Johannes Jørgensen:** Mit Livs Legende. 1. Bog. Den røde Stjerne. 1.—5. Opl. — 2. Bog. Taarnet. 1.—4. Opl.
I Anm. af Harald Nielsen i Ugens Tilskuer VI, 409—10; af J. O. Bøving-Petersen i Tilskueren 1916. II, 438—41; af Niels Hansen; Nord. Ugebl. f. kath. Kristne 1916. 718—23, 887—88.
- P. B. G(randjean):** Kaalundiana. (Dansk Adel og Borgerstand I, 38—40.)
- Poul Bredo Grandjean:** Slægten Kaas med Muren. (Dansk Adel og Borgerstand. I, 33—35.)
- L. Günther:** Halfdan Kejser †. (St. Andreas Kollegiums Progr. 1915—16. 54—57; optrykt i Nord. Ugebl. f. kath. Kristne 1916. 500—502.)
- Niels Hansen:** Halfdan Elisens Kejser †. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne 1916. 436—40.)
- Hans Ellekilde:** Studier over Kierkegaards Ungdomsliv. (Danske Studier 1916. 1—44.)
- Hans Koch:** Søren Kierkegaard. 2. forøgede Udg.
- Martin Slotty:** Die Erkenntnislehre S. A. Kierkegaards. Eine Würdigung seiner Verfasserwirksamkeit vom zentralen Gesichtspunkte aus. Cassel 1915. (Diss., Erlangen.)
- Thomas Kingos Vaaben. (Dansk Adel og Borgerstand I, 37—38.)
- C. Klitgaard:** Kjerulfske Studier. (Christianssandlinien I, og II.) 4. H. Aalborg.
Jfr. (om 3. H. 1915) Poul Bredo Grandjean i Fortid og Nutid I, 126—30.
- G. L. Wad:** En Psalmedigter i Assens, Peder Nielsen, Kjøge. (Samme Forf.'s Fra Fyens Fortid. II, 459—68.)
- Godtfred Skjerne:** Paul von Klenau. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 9.)
- P. M. Lundberg:** Postekspedient A. L. Klokker †. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1917. 233—34.)
- E. S. Johansen:** Prof. Martin Knudsen. (Ill. Tid. LVII, Nr. 22.)

- A. C. Meyer:** P. Knudsen. (= Folkets Førere. Udg. af Fred. Nørgaard og Anders Uhrskov.)
- Hroar Olsen:** Breve til Thorvaldsen fra Jørgen Knudtzou. (Kunst og Kultur VI, 14—56.)
- Emil Koefoed [25 Aar Docent]. (Archiv f. Pharmaci og Chemi XXIII, 111—12.)
- Andreas Austlid:** Christen Kold. Paa Dansk ved Marie Kold Pedersen.
- Holger Begtrup:** Christen Kold. (= Folkets Førere, udg. af Fred. Nørgaard og Anders Uhrskov.)
- Holger Begtrup:** Christen Kold som Ordets Tjener og Ildens Vogter. (Højskolebl. XLI, 359—62.)
- Valdemar Bennike:** Kolds 50-årige bryllupsdag. (Højskolebl. XLI, 977—80, jfr. **Johs. E. Schrøder** 1013—14, **Ludvig Wagner** 1043—44.)
- Poul Bjerger:** Litteratur om Christen Kold. (Højskolebl. XLI, 369—70; jfr. Jørgen Nielsen og Kristen A. Lange 391—92, Poul Bjerger og Anders Dissing 423—24.)
- Konrad Jørgensen:** Christen Mikkelsen Kold. (Højskolebl. XLI, 345—54, 393—402.)
- Kristen A. Lange:** Et Brev fra Kold [til L. Maltesen, 1867]. (Højskolebl. XLI, 667—70.)
- Aktstykker vedrør. Klagen over C. Kolds Lærebogsundervisning 1840. Medd. af **Joakim Larsen**. (Hjem og Skole IX, 97—118.)
- Alfred Povlsen:** Tale ved Mindefesten for Kold paa Dalum Landbrugsskole (Højskolebl. XLI, 449—54.)
- Knud Rasmussen:** Personlige Minder om Kristen Mikkelsen Kold. (Højskolebl. XLI, 353—58.)
- To Breve til Kold fra Ludv. Chr. Müller og [H. J. M.] Svendsen [1849 og 56]. (Højskolebl. XLI, 387—90.)
- Smaastykker om Kold [af **Knud Larsen** og **J. P. Lebæk**]. (Højskolebl. XLI, 383—88.)
- Per Lorenzen:** Kongstrand og hans Stentøj. (Ill. Tid. LVII, Nr. 29.)
- Helge Linck:** Direktør Arthur Konradsen.
- Svend Rindom:** Eyvind Kornbeck og Odense Teater. (Teatret XVI, 42—44.)
- Joh. Faurschou:** Gamle Laurids Korsholm i Dejbjerg. Nogle Minder og Optegnelser. (Hardsyssels Aarvog X, 69—92.)
- Eising:** Postmester J. F. F. Krarup †. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1917. 239—40.)
- Mindeord om August Kristensen. Manuskript udg. af Venner ved **K. Jørgensen**. 1.—2. Opl. Randers.

Lærerinde Karen Marie Kristensens Livserindringer.

Poul Bjerge: Kirsten Marie Kristensen †. (Tiden VII, 52—53.)

Kirsten Marie Kristensen, Adsbølgaard. (Vort Landbrug XXXV, 147—48.)

Leila Bredsdorff Larsen: Niels Kristensen [† 1881] og friskolen i Ellerup. (Højskolebl. XLI, 745—48, 773—76.)

J. P. Kristensen-Randers: Oplevelser. (Aarskr. fra Ollerup Højskoles Elevforen. 1916. 53—59.)

Jørg. Fr. Jørgensen: K. Kroman som Tænker og Skribent. (Spectator I, 384—87.)

K. Madsen: Hans Andersen Krüger. 1816 — 6. April — 1916. (Tiden VII, 6—7.)

Erik Rindom: Nye Ansigter paa Frue Plads. (2. Victor Kuhr). (Ill. Tid. LVII, Nr. 48.)

Drabet paa Karl Kyrning 1568. Ved **L. Laursen.** (Danske Mag. 6. R. VI, 388—90.)

Emil Hannover: Herman A. Kähler [70 Aar]. (Skønvirke II, 33—42.)

(Alexis Köhl): Bidrag til en psykologisk Karakteristik af Alexis Köhl. Tr. s. Mskr. Odense.

K. Hansen: J. C. la Cour. (= Folkets Førere, udg. af Fred. Nørgaard og Anders Uhrskov.)

L. B. L.: Petrine Margrethe Lange †. (Højskolebl. XLI, 1171—74.)

Otto Borchsenius: Thor Lange †. (Wisbechs Almanak 1916. Upag.)

Niels Møller: Thor Lange. (Letterst. T. 1916. 56—60.)

Harald Nielsen: Thor Lange. (Samme Forf.'s Vej og Sti. 106—15.)

Godtfred Skjerne: Rud. Immanuel Langgaard. (Ill. Tid. LVII, Nr. 26.)

(Leila Bredsdorff Larsen): Livserindringer. En jævn Kvindes Oplevelser gennem 70 Aar. Odense.

[Johannes Lauridsens Forfædre og Efterkommere. Vejen].

Lambert Lauridsen: Dagbogsoptegnelser. Varde.

Direktør P. Lauridsen og Hustru. (Bogsamlingsbladet XI, 115—16.)

V. M.: Apoteker Jens Chr. Lauritzen †. (Archiv f. Pharmaci og Chemi XXIII, 236—38; ogsaa i Farmaceut. Tid. XXVI, 390—91.)

N. Kr. Laursen [Forstander for Aale Efterskole] †. (Højskolebladet XLI, 1653.)

Højskolelærer Rasmus Laursen. (Højskolebl. XLI, 1122—26.)

Victor Madsen: Louis le Maire. (= Danmarks geol. Undersøgelse 4. R. I, Nr. 1.)

Carl G.: Generalmajor W. E. Lemvigh †. (Garderbl. VI, 107.)

Josef Fischer: Slægten Levin-Fridericia. Paa Foranledning af Martin J. Levin. Tr. s. Mskr.

- Hauch-Fausbøll:** Til Slægten Lichtensteins Historie. (Dansk Adels Blad VI, 51—53.)
- Laurids Buch:** Præsten Hans Bernstof Lillelund. (Tiden VI, 487—88.)
- Vilh. Thaning:** Carl Locher †. (Ill. Tid. LVII, Nr. 15.)
- Ellen Locher Thalbitzer:** Endnu et Par Ord om Carl Locher. (Ill. Tid. LVII, Nr. 17.)
- P. Severinsen:** Bjørn Chr. Lund. (Kirke-Tid. I, 276—82.)
- Sv. Jørgensen:** Bakkehusets tungsindige Ven, Digteren C. A. Lund, Præst i Keldby paa Møen. (Aarvog for hist. Samf. f. Præstø Amt V, 60—71.)
- Ved en københavnsk Borgers Død i Aaret 1763. (Dansk Adel og Borgerstand I, 79—80.)
Om Isenkræmmer Chr. Henrich Lund († 1/3, 1763).
- J. P. Hansen Kindviq:** Friskolelærer Erik Lund †. (Højskolebl. XLI, 809—14.)
- Jens Damsgaard:** Præsten Rasmus Lund og Frimenigheden paa Mors. Aarhus.
- Overassistent Hans Pedersen Lunde †. (T. f. Landøkon. 1916. 160—61.)
- Oscar Albert Johnsen:** Vincents Lunges drap i Trondhjem 3. jan. 1536. (Forhandl. i Videnskabsselsk. i Kria. 1915. Nr. 2.)
- Harry Sonne:** En vestjydsk Maler [Chr. Lyngboe]. (Ill. Tid. LVII, Nr. 48.)
- Hauch-Fausbøll:** Johan Adolph Løvenstjerne. (Dansk Adels Blad VI, 48—49.)
- A. Tuxen:** Poul Vendelbo Løvenørns Barndomshjem og Forældre. (Pers. T. R. 7. I, 19—29.)
- E. A. Thomle:** Lidt om Poul Wendelbo Løvenørns Slægt. (Pers. T. 7. R. I, 300—301.)
- * **Arne Magnusson:** Embedsskrivelser og andre offentlige Aktstykker. Udg. af Kr. Kålund.
- * **Arne Magnusson:** Brevveksling med Torfæus (pormodur Torfason). Udg. af Kr. Kålund.
- Autobiographie af **Ove Malling**, Statsminister, og hans Karakteristik af Samtidige. (Gemt og Glemte. Minder fra gamle Dage. Udg. af Louis Bobé og Carl Dumreicher III, 155—82.)
- Kristian Mantzius og H. V. Kaalund [1876]. Ved **Robert Neilendam**. (Teatret XVI, 8.)
- Harald Kier:** Stamtavle over Slægten Marcussen-Christensen. Nakskov.
- J. P. Kristensen-Randers:** Hans Moos. (Aarskr. fra Ollerup Højskoles Elevforen. 1916. 45—52.)
- J. Marius-Hansen:** Barndomsminder fra det kgl. Blindeinstitut i København. (Til Belysning af Blindes Liv og Udvikling.)

- Johan Martens:** Tillæg til Stamtavle over Slegten Martens i Bergen med dens Grene paa Kvindesiden 1698—1897. Bergen 1916.
- Familie minder tilegnet vore Efterkommere. (Familien Melchior.) 1915. — Ikke i Bogh.
- W. Th(ulstrup):** Et Hundreedaarsminde. (Ill. Tid. LVII, Nr. 39).
Om M. G. Melchior (1816—84).
- Christian Jacob Theophilus de Meza:** Mit medicinske Levned, skrevet og udført i Aaret 1809 til egen Moro og Tidsfordriv. Ved K. Carøe og H. W. Harbou. (Pers. T. 7. R. I, 269—99.)
- Gamle Jørgen Jensen Moesgaard. Efter den gamles mundtlige Fortælling gengivet ved **Jens Peter Harbo**. (Vejle Amts Aarbøger 1916. 110—24.)
- Breve til Carl Frederik Molbech [1800—1810]. Ved **Henrik Ussing**. (Sorø Progr. 1916. 5—62.)
- J. P. M.:** Overlærer C. F. Monrad. (Bavnen XII, 398—99.)
Et utrykt Brev fra Biskop D. G. Monrad [til hans Søster Lene, 1824]. (Plovfuren VI, 440—41.)
- Gustav Ludvig Wad:** To odenseiske Monumenter. (Samme Forf.'s Fra Fyens Fortid I, 38—126.)
Om Slægten Mule.
- Docent, Dr. phil. Valfrid Palmgren Munch-Petersen. (Kvinden og Samfundet XXXII, 97—98.)
- C. M. Munthe:** Adelslægten Mund, er den uddød, eller lever den endnu? (Pers. T. 7. R. I, 117—20.)
- Hans Kjær:** Sophus Müller. 1846 — 24. Maj — 1916. (Letterst. T. 1916. 207—15.)
- F. Horstmann:** Jacob Peter Mynsters Betydning for dansk Kirkeliv. (Kirken og Hjemmet XVI, 387—89, 394—98; XVII, 5—7, 12—15, 19—21.)
- G. Schönweller, Carl Becher, Eugen S. Schmidt, Ax. G. V. Petersen:** H. C. V. Møller. (Ingeniøren XXV, 153—60.)
- F. F.:** Kaptajn Herman Münter †. (T. f. Søværnen LXXXVII, 398—99.)
- V. K. P(ermin):** Apoteker Hans-Jacob Mølle. †. (Archiv f. Pharmaci og Chemi XXIII, 95—99; jfr. 113—17.)
Hans-Jacob Møller †. (Farmaceut. Tid. XXVI, 161—63.)
- Harald Nielsen:** Niels Møller. (Samme Forf.'s Vej og Sti. 134—50.)
- O. Jensen:** Om Gylling-Præsten Otto Møllers Liv og Grundtanker.
- Morten Larsen:** Otto Møller †. (Bavnen XII, 22—23.)
- Svend Lundgaard:** Otto Møller. (Bavnen XII, 33—35, 42—44, 50—52, 65—67, 85—86, 91—93.)
- * Otto Møller og Skat Rørdam. En Brevveksling, udg. og forsynet med Noter af **H. Skat Rørdam**. 1. Del. 2. Opl. — 2. Del.
Jfr. (om 1. Del) P. S(øeverinsen) i Kirke-Tid. I, 198—200, H. L(ütz-høft) i Kirken og Hjemmet XVII, 138—40.

- Povl Drachmann:** Otto Mønsted †. (T. f. Industri 1916. 209—14.)
- W. T(hulstrup):** Otto Mønsted †. (Ill. Tid. LVII, Nr. 51.)
- H. C. Rossen:** Pastor emer. Tobias Mørch. (Tiden VII, 112—13.)
- J. P. M.:** Pastor Mørk Hansen. 1816 — 28. Sept. — 1916. (Bavnen XII, 298—99.)
- Victor Scheel:** Stephan Nandrup. (Ugeskr. f. Læger 1916. 279—80.)
- Peter Nansen:** Tyve Aar i den gamle Gaard. 1896—1916.
Forlæggeren Peter Nansen, Hyldest og Hilsen fra Videnskabsmænd. Maj 1916. (Samlet af Lis Jacobsen, Sophus Michaëlis, Otto Rung.)
- Poul Levin:** Jonna Neiiendam. (Teatret XV, 153—54.)
- Ellen Reumert:** Sigrid Neiiendam. (Teatret XV, 154—55.)
- A. Nielsen:** En københavnsk Haandværkssvend paa Vandring [1889—92]. (Hist. Medd. om Kbh. V, 287—94.)
- L. Haurum:** Postmester August Nielsen †. (Aarbog f. d. danske Postvæsen 1917. 250—52.)
- A. Johansen:** Ida Nielsen †. (Bog og Naal XXIII, 209—10.)
- Fr. Heide:** Til Minde om J. J. Nielsen. (**J. J. Nielsen:** Danmarks Tilblivelse. Efter Forf.'s Død udg. af Fr. Heide. 3—13.)
- Robert Neiiendam:** N. P. Nielsen og Oehlenschläger [1839]. (Teatret XV, 47—48.)
- Alvilda Harbou Hoff:** Nielsine Nielsen †. (Ugeskr. f. Læger 1916. 1781.)
Danmarks første kvindelige Læge, Nielsine Nielsen †. (Kvinden og Samfundet XXXII, 265—66.)
- J. C. C(hristensen):** P. Th. Nielsen †. (Tiden VII, 423.)
P. Thomsen Nielsen †. (Ugeskr. f. Landmænd 1916. 657—58.)
P. Th. Nielsen †. (Andelsbladet 1916. 903—06.)
- F.:** P. Th. Nielsen †. (Hedeselsk.'s T. 1916. 378—79.)
- Poul Bredo Grandjean:** Slægten Nobel paa Sandholt. (Dansk Adel og Borgerstand I, 57—59.)
- A. Bjerre:** Ove Kruse Nobel †. (Maanedsskr. f. Sundhedspleje 1916. 192—94.)
- Holger Rasmussen:** Afdelingsingeniør Ove Kruse Nobel †. (Architekten XVIII, 354—55.)
- J. Richter:** Prof. Heinrich Nutzhorn. (Dansk Adels Blad VI, 47—48.)
Otte Aar i Danmark (1783—91). En tysk Soldats [Theodor Ulrik Nüblings] Optegnelser. Medd. og overs. af **Julius Clausen**. (Vor Fortid I, 17—24, 43—48, 61—72, 87—96, 115—20, 141—44.)
- Poul Egede Glahn:** Mindeord ved Pastor Laurids Nyegaards Baare. (Kirke-Tid. I, 209—14.)
- Th. Møller:** Af en gammel Præsteslægts Historie. (Svendborg Amt 1916. 170—98.)
Slægten Nørager.

- Nogle Breve fra Jens Nørregaard. I Uddrag ved **L. F. la Cour**. (Højskolebl. XLI, 1149—54, 1273—84.)
- Jørgen Nielsen**: Jens Nørregaard. Med Efterskrift af Rasmus Nielsen. (Aarsskr. f. Særsløv Højskoles Elevforen. 1916. 20—51.)
- Kr. Tårup**: Jens Nørregård. (Samme Forf.'s Testrup Folkehøjskole 1866-1916. Kolding 1916. 1—35.)
- Laust Nørskov**: Hvorledes jeg blev Politiker. (Tiden VI, 530—31.)
- H. Okholm**: Træk af tre Slægters Liv. Skjern 1915.
Utilgængelig i 25 Aar.
- Vilh. Sommerfelt**: Theodor Vilhelm Oldenburg. (For Kirke og Kultur XXIII, 164—75.)
- Th. Gundestrup**: Ludv. Fr. Olesen †. (Architekten XVIII, 265—68.)
- J. P. Wammen**: Søren Olesen fra Mors. Et Uddrag af hans Dagbøger. (Højskolebladet XLI, 1091—96.)
- Knud Larsen**: P. Olsen †. (Bavnen XII, 149—51.)
- C. Klitgaard**: Vendsysselske Landhaandværkere i tidligere Tid og Per [Olsen] Malers Dagbog. (Vendsysselske Aarbøger 1916. 368—85.)
- * **Th. Overskou**: Af mit Liv og min Tid (1819—1873). Udg. med en Efterskrift af Robert Neiiendam.
- Olav Schrøder**: Jens Ovesen som Gymnastiklærer. (Ryslingebogen 1916. 49—51.)
- L. P. Ovesen**: Hvorledes jeg blev Politiker. (Tiden VI, 554—55.)
- H. Lützhøft, Just Christensen og Oluf Rothe**: Stiftsprovst Pauli †. (Kirken og Hjemmet XVI, 290—93.)
- Beltøft**: Postekspedient Carl Vincent Pedersen †. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1917. 238—39.)
- Valdemar Bennike**: Jens Pedersen i Vejleby †. (Fra Vallekilde folkehøjskole 23. 22—34.)
- Valdemar Bennike**: Jens Pedersen i Vejleby. Et blad af Vallekildes historie. (Højskolebl. XLI, 633—42.)
- Erik Rindom**: Nye Ansigter paa Frue Plads. (4. Johs. Pedersen). (III. Tid. LVII, Nr. 50.)
- P. A. Pedersen**: Stænderdeputeret, Sognefoged Christian Petersen, Karlslunde. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt 1916. 34—59.)
Af Cora Petersen, f. Nyegaards Ungdomserindringer. Ved **L. F. la Cour**. (Aarvog f. hist. Samf. f. Sorø Amt V, 48—101.)
- A. Th. Grønborg**: Mindeord. Pastor [N. F.] Petersen, Ondløse. (Højskolebl. XLI, 1533—36.)
- Niels Dael**: P. N. Petersen og Liselund. (Højskolebl. XLI, Nr. 51.)
- [F.] **Mygind**: P. N. Petersens Virksomhed og Betydning i Vestjylland. (Højskolebl. XLI, Nr. 51.)

- Carl Koch:** Pastor P. N. Petersen. (Liselundbogen 1916. 43—48; jfr. N. P. Nielsen 49—59.)
- Anders Vedel:** P. N. Petersen. Små bidrag til en karakteristik. (Højskolebl. XLI, Nr. 51.)
- Biographie af **Christian Carl Pflueg**, Major, samlet og beskrevet af ham selv. (Gemt og Glemmt. Minder fra gamle Dage. Udg. af Louis Bobé og Carl Dumreicher. III, 7—153.)
- Jul. Clausen:** Den danske Tartuffe. En gammel Kærligheds- og Ægteskabshistorie. — Om Jac. Chr. Pingel.
- Marie Sveistrup Ponsaing:** Den Ponsaingske Stamtavle.
- Einar Bränniche:** Knud Pontoppidan †. (Tilskueren 1916. II, 503—14.)
- V. Ellermann:** Knud Børge Pontoppidan †. (Festskrift udg. af Københavns Univ. Nov. 1916. 88—92.)
- A. Friedenreich:** Knud Børge Pontoppidan †. (Ugeskr. f. Læger 1916. 1921—24.)
- Eyvind Olrik:** Prof. Knud Pontoppidan †. (Nord. T. f. Strafferet IV, 324—27.)
- W. Thulstrup:** Prof. Dr. med. Knud Pontoppidan †. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 4.)
- August Wimmer:** Knud Børge Pontoppidan †. (Hospitalstid. 5. R. IX, 1057—60.)
- Frode Krarup:** Distriktslæge Just Poulsen †. (Ugeskr. f. Læger 1916. 1631—32.)
- J. P. M.:** Pastor L. B. Poulsen, Boulund [75 Aar]. (Bavnen XII, 290—91)
- Vidar Bruun:** Olaf Poulsen Album.
- Chr. Gulmann:** Lidt om Shakespeare og Oluf Poulsen. (Teatret XV, 113—20.)
- Vilh. Østergaard:** Olaf Poulsen. (Tilskueren 1916. 289—308).
- Til Industriens Historie i Kristiania. Af Christen Prams Iagttagelser 1804—05. Medd. ved **Edv. Bull**. (St. Hallvard II, 44—53, 114—27, 236—44.)
- Francis Bull:** Christen Pram og Norge. (Edda V 418—39.)
- Et Brev fra Christen Pram [1817]. Medd. ved **Francis Bull**. (Edda V, 440—49.)
- Direktør H. P. Prior. 25-Aars Jubilæum. (Tekn. Foren.'s T. XL, 109—10.)
- Louis Bobé:** Slægten Qualen. (Pers. T. 7. R. I, 81—102.)
- Carl Emil Rager †. (Archiv f. Pharmaci og Chemi XXIII, 282—83.)
- C. C. Danielsen:** Stambog over den Rahbechske Slægt, særlig fra Dalagergaard i Borris Sogn. Holstebro.
- H. H. A. Rambusch:** En gammel Jernbanemands Erindringer 1854—1882.

- Oberst Fritz Carl Rantzau †. (Dansk Artilleri-T. III, 182—83.)
- Thorvald Laursen:** Friskolelærer Søren Rasmussen, Refsnæs †. (Højskolebl. XLI, 281—88.)
- H. P. H. Gjevnøe:** En Grevinge-Præst. Provst Thomas Rasmussen. (Fra Holbæk Amt X, 37—73.)
- Holger Reenberg. (Maanedsmag. 1916. 1059—64.)
- J. P. Mosegaard:** Slagtermester J. P. Reimers, Sønderborg [90 Aar]. (For Industri og Haandværk 1916. 477—78.)
- Vidar:** Slagtermester Reimers, Sønderborg. 90 Aar. (Tiden VII, 412.)
- P. N. Rentzmann:** Julen i en københavnsk Borgers Hjem fra 1845—1915. (Julebogen XV, 150—60.)
- Af Chr. D. F. Reventlows Liv. Løsrevne Blade (ved **Andreas Larsen**). (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarboeg 1916. 117—22.)
- Grev Ludvig Reventlow †. (Dansk Adels Blad VI, 37.)
- Grev Ludvig Reventlow †. (T. f. Landøkon. 1916. 393—94.)
- E. Ingerslev:** Ambrosius Rhodius og hans Hustru. (= Medicinsk-hist. Smaaskrifter ved Vilh. Maar. 14.)
Anm. af M. K. Zahrtmann i Hospitalstid. 5. R. IX, 1104—05.
- H. G. L.:** Our »Most Useful Citizen« [ø: Jacob A. Riis]. (The American-Scandinav. Review IV, 342—45.)
- Lily Gad, f. Riise:** Nogle Slægtsminder fra St. Thomas. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 2.)
Om Apoteker Albert Riise († 1882.)
- Erik Rindom:** Pastor emer. Axel Rindom [80 Aar]. (Ill. Tid. LVII, Nr. 52.)
- S. H(alle):** Viceskoleledertør H. Rolsted †. (T. f. dansk Skolehygiejne IV, 81—82.)
- Andreas Rosager:** Hvorledes jeg blev Politiker. (Tiden VI 506—07.)
- E. P. Pontoppidan og L. N. Gregersen:** Slægten Rosen. Hobro. 4:o. Adolf Rosenkilde 1816—1882. To Breve, medd. af **Robert Neiiendam**. (Teatret XVI, 31—32.)
- V. B.:** Gamle Rosenkilde. En Hundreedaarsdag. (Ill. Tid. LVII, Nr. 26.)
- P. Bak:** Holger Rosenkrands den Lærde. (Aarsskr. fra Ollerup Højskoles Elevforen. 1916. 3—15.)
- Prof. J. L. A. Kolderup Rosenvinge. (Dansk Adels Blad. VI, 31—32.)
Til Michael Rosings Karakteristik. Medd. af **Robert Neiiendam**. (Teatret XVI, 40.)
- Ludvig Krabbe:** Rostgaarderne paa Krøgerup. (Fra Frederiksborg Amt 1916. 59—86.)
- Hans Koch:** Agnes Rothe. 1.—5. Opl.
- M. K. Zahrtmann:** Hans Rømer og Almindingen. (Bornholmske S. X, 49—151.)

- H. Rosendal:** Bone Falck Rønne. (Foreningen Lyngby Elever. Aarskrift. 48—71.)
- * **C. H. Rørdam:** Svundne Dage. [I.] Erindringer fra Ondløse Præstegaard og Roskilde Latinskole. — II. Erindringer fra Tyveaars-Alderen. 1.—2. Opl.
- W. T(hulstrup):** C. H. Rørdam †. (Ill. Tid. LVII, Nr. 52.)
Et Brev fra Skat Rørdam til Otto Møller [1862]. (Udg. af R. Glenthøj), (Plovfuren VI, 22—26, 77.)
- Harald Nielsen:** Valdemar Rørdam. (Samme Forl.'s Vej og Sti. 69—105.)
- W. T(hulstrup):** Prof. August V. Saabye †. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 8.)
Tanker ved Doktor Sagers Grav i Kolding d. 29. Febr. 1788. Ved **Hans Knudsen**. (Vejle Amts Aarbøger 1916. 125—27.)
- J. I. Kronstrøm:** Greven af Saint Germain. (Ill. Tid. LVII, Nr. 50.)
- Godtfred Skjerne:** Siegfried Salomon. (Ill. Tid. LVII, Nr. 17.)
Etatsraad S. Salomonsen †. (Ill. Tid. LVII, Nr. 31.)
- Ketty Horn:** Om Klokker og Skolemester i Frederikshald Hans Larsen Sandberg, † 1773. (Pers. T. 7. R. I, 194.)
- A. T. Jantzen:** Om Slægten Scheel. (Pers. T. 7. R. I, 196.)
- Vidar:** Historikeren F. E. A. Schiern 100 Aar. (Tiden VII, 415—16.)
Et Brev fra Lindenberg 1813 [fra Ludv. Chr. Rosenbech til Grevinde Charlotte Schimmelmänn]. Ved **Alex. Rasmussen**. (Fra Himmerland og Kjær Herred V, 401—04.)
- Marius Holt:** Biskop Thomas Schiøler. (Højskolebl. XLI, 1427—28.)
- A. F. Eigaard:** Postmester C. A. A. Schlegel †. (Aarboeg f. d. danske Postvæsen 1917. 245—46.)
- Poul Bredo Grandjean:** Slægten von Schleppegrell. (Dansk Adels og Borgerstand I, 77—78.)
- W. Th(ulstrup):** Prof. Vald. Schmidt [80 Aar]. (Ill. Tid. LVII, Nr. 16.)
- Harald Nielsen:** Marius Schneider. (Ugens Tilskuer VII, 61—62.)
- Ferd. Petersen-Blidstrup:** Skolelærer N. B. Schow og Landvæsensskolen paa Mønstergaarden Frenderupgaard i Odsherred 1839—49. (Fra Holbæk Amt X, 74—112.)
- Alfred Hansen:** Lidt om Ludvig Schrøder. (Bavnen XII, 171—72, 177—79, 193—94.)
- Helge Skovmand:** De lange Maal. Mindeblad [om Ludvig Schrøder]. (Højskolebl. 1916. 105—08.)
- Madsen, V. H. O.,** Heinrich Christian Schumacher. (Den danske Gradmaaling. Ny R. Hefte 16. 33—36.)
- Albert Schütte:** Stammtafel des Geschlechts Schytte-Schütte, Schütthe. Schiött (jütländisch-norddeutscher Zweig) 1460—1914.

- Gunnar Gregersen:** In Memoriam. (For Industri og Haandværk 1916. 404—05.)
Om Bagermester Claus Seehusen.
- Herman Jæger:** F. C. Sibbern og J. S. Welhaven. (Til Gerhard Gran 9. Dec. 1916. 135—46.)
- C. F. V. Boock:** Georg Carl Vilh. Chr. Simesen †. (T. f. Opmaalings- og Matrikulsvæsen VII, 222—23.)
- Erik Rindom:** Nye Ansigter paa Frue Plads. (5. Kr. Sindballe). (Ill. Tid. LVII, Nr. 51.)
Barndoms- og Ungdomserindringer af Jens Skjelderup. Medd. af **Arthur Skjelderup**. (Pers. T. 7. R. I, 157—87, 201—16.)
- Povl Hansen:** Om Dorte Skov, hendes Venner og hendes Fjender. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarbog 1916. 22—83.)
- Erik Rindom:** Nye Ansigter paa Frue Plads. (3. Jes Skovgaard). (Ill. Tid. LVII, Nr. 49.)
- Thomas Bredsdorff:** Joakim Skovgaard [60 Aar]. (Højskolebl. XLI, 1445—48.)
- Jens Skytte:** Selvbiografi. (Bavnen XII, 38—39.)
- F. W. Sponneck:** Stiftamtmand i Ribe Marius Sabinus Wilh. Grev Sponneck under første slesvigske Krig. (Fra Ribe Amt IV, 221—304.)
- Severin Christensen:** Prof. C. N. Starcke. (Ret XII, 117—19.)
- Jørg. Fr. Jørgensen:** Prof. C. N. Starcke som Filosof. (Spectator I, 421—24.)
- Erik Rindom:** Nye Ansigter paa Frue Plads. (1. C. N. Starcke). (Ill. Tid. LVII, Nr. 47.)
- Vidar:** Adolph Steen. (Tiden VII, 233.)
- J. S. Jensen:** Hans Christensen Sthen. (Tiden VII, 310—11.)
- Erik Eggen:** Struensee. (Syn og segn XXII, 357—60.)
Struensee. (Før og nu II, 53—60, 61—72.)
- Toldoppebørselskontrollør Stub †. (Maanedsskr. f. Toldvæsen X, 125—26.)
Stuhrslægten i Aalborg. Udarbejdet af **P. C. Knudsen**, udg. af Im. Stuhr. Aalborg.
- Eiler Nystrom:** Pengefyrster og Storhandelsmænd IV. J. Th. Suhr. (Tilskueren 1916. I, 139—47.)
- Godtfred Skjerne:** Prof. Anton Svendsen [70 Aar]. (Ill. Tid. LVII, Nr. 39.)
- H. Rosendal:** Hans Jørgen Marius Svendsen (1816—72). (Højskolebl. XLI, 313—20, 363—70.)
- En Pariserfærd i Efteraaret 1866. Breve til Hjemmet fra Fabrikant C. Sødring og Hustru Julie Sødring, f. Rosenkilde. Medd. af **M. F. Sødring**.
- L. J. Laursen:** Chr. Sørensen †. (Tiden VII, 392.)
- H. L(ützhøft):** Sognepræst Chr. Sørensen †. (Kirken og Hjemmet XVII, 365.)

- H. D. Lind:** Træk af Søkortdirektør Jens Sørensen's Liv. (Aarvog f. hist. Samf. f. Præstø Amt V, 3—23.)
- P. E. Müller:** Mindeord over William Sørensen. (Oversigt over Vidensk. Selsk.'s Forhandl. 1916 (101)—(103).)
- Henriette Skram:** Louise Tauber, Bestyrerinde af den sidste danske Privatskole i Sønderjylland. (Gads Danske Mag. X, 650—61.)
- J. J. Hansen:** Edv. Tesdorff. (Foreningen Lyngby Elever. Aarsskrift 1916. 151—81.)
- Postmester S. Thomsen, Vejle. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1917. 5—8.)
- Chr. Hansen:** Postmester Fr. N. J. Thorsen †. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1917. 246—48.)
- Albert Repholtz:** Thorvaldsen. (The American-Scandinavian Review IV, 71—75.)
- Godtfred Skjerne:** Musikhistorikeren, Justitssekretæren Carl Thrane †. (Ill. Tid. LVII, Nr. 40.)
- Den Topsøeske Slægt [3 Stamtavler]. 4:o.
- J. I. Kronstrøm:** Da Tordenskjold blev adlet. 1716 — 24. Febr. — 1916. (Ill. Tid. LVII, Nr. 22.)
- Laurits Bude:** Ernst Trier i sin højskolegerning. (Fra Vallekilde folkehøjskole 23. 86—93.)
- O. P. Jensen:** Ernst Triers sidste Jul. (Tiden VII, 475—76.)
- Uddrag af Ernst Triers og Marie Abels brevvæksling (sluttet). (Fra Vallekilde folkehøjskole. 23. 114—28.)
- Sarah Orth:** Ludvig Trier. (Kvinden og Samfundet XXXII, 218.)
- Lars Bækhøj:** Marie Abel Trier. (Aarsskr. fra Ollerup Højskoles Elevforen. 1916. 16—25.)
- Valdemar Thygesen:** Viggo Peter Trier †. (Den højere Almenskole 1916 13—14.)
- Martin Due:** Hofmaler og Hofbygmester Carl Marcus Tuscher.
- P. B. G(randjean):** Corfitz Ulfeld's Skamstøtte. (Dansk Adel og Borgerstand I, 12, 21—22.)
- Til Minde om Sophie Wad, født d'Origny.
- S. H. Finne-Grønn og P. B. G(randjean):** Den norsk-danske Slægt Valeur. (Dansk Adel og Borgerstand I, 14.)
- H. Trier:** Strømpevæverslægten Warburg. (Hist. Medd. om Kbh. V, 435—61.)
- Laur. Pedersen:** Anders Sørensen Vedel. (Tiden VI, 561—62.)
- * Vedel Simonsen's og Werlauffs Brevvæksling. (**G. L. Wad:** Fra Fyens Fortid I, 137—391; II, 1—391.)
- Harald Weitemeyer:** Stamtavle over Familien Weitemeyer. Tr. s. Mskr.

- [**H. V. Christensen:**] Til Minde om Orientalisten Niels Ludvig Westergaard (1815—1878) i Anl. af Hundredeaarsdagen for hans Fødsel. (1915.)
- S. Nygaard og Fr. Jürgensen:** West Erklæring ang. J. A. Langes Stamtavle over Familien Vett og von Vett og Paul Hennings Kritik af den. (Pers. T. 7. R. I, 310—11.)
- Carl Thrane:** Weyses Minde. Væsentlig efter utrykte Breve.
- Johanne Videbech:** Breve fra Fader og Moder og Minder fra mit Barn-domshjem. Tr. s. Mskr.
- Breve fra vore Dage. Gustav Wied. (Tilskueren 1916. I, 351—58.)
5 Breve til A. A. David, 1900—1912.
- Robert Neiiendam:** Wilh. Wiehe †. (Teatret XV, 145—46.)
- Chr. Rimestad:** Clara Wieth. (Teatret XV, 130—35.)
- S. O. Fasting:** Slægten Wilhjem i Danmark.
- Lauritz Nielsen:** Hans Vingaard. Et Bidrag til Danmarks ældre Bogtryk-kerhistorie. (Nord. T. f. Bok- og Biblioteksvæsen III, 91—111.)
- Otto Sylwan:** O. P. Sturzen-Becher og Christian Winther. (Til Gerhard Gran 9. Dec. 1916. 215—18.)
- Poul Bredo Grandjean:** Slægten With fra Romø. (Dansk Adel og Borgerstand I, 45—50, 56.)
- C. L. With-Seidelin:** Herredsfoged, Justitsraad Jesper Peter With 1791—1854. (Dansk Adel og Borgerstand I, 36—37.)
- F. F.:** Kaptajn Harald Wolfhagen †. (T. f. Søværnen LXXXVII, 406.)
- [**Ernst Bierberg:**] Mindeblad. A. H. Wulff og Hanne Wulff. Nogle Op-tegnelser ved E. B. (Tr. s. Mskr.).
- V. H. O. Madsen:** Georg Karl Christian Zachariae. [Den danske Gradmaa-ling. Ny R. Hefte 16. 42—46.]
- E. Biilmann:** Om den danske Kemiker William Christopher Zeise og hans Arbejders videnskabelige og tekniske Betydning. (Fysisk T. XIV, 149—59; Ingeniøren XXV, 83—86.)
- Otto Gelsted:** Ditleff von Zeppelin. (Tilskueren 1916. I, 402—11.)
- Johs. V. Jensen:** Ditleff v. Zepelin †. (Dansk Adels Blad VI, 23—24.)
- Chr. Rimestad:** Ditleff v. Zeppelin †. (Spectator I, 424—27.)
- P. A. Rosenberg:** Adam Oehlenschläger. (= Grundrids ved folkelig Uni-versitetsundervisn. Nr. 249.)
- Wilh. Dietrich:** Die Brüder Grimm und der Nordlandsdichter Oehlenschlä-ger. (Hist.-polit. Blätter f. d. kathol. Deutschland CLVII, 834—45.)
- Villads Christensen:** Et Par Oplysninger om Adam Oehlenschlägers Fader [Organist Joachim Conrad Oe.]. (Hist. Medd. om Kbh. V, 318—20.)

Samfundsforhold og Aandsliv.

Retsforhold.

- † Die Gesetze der Angelsachsen. Hrsg. von **F. Liebermann**. 3. Bd. Halle a. S. 4:o. *H. T. 8. R. VI*, 535—536.
- N. Cohn**: Rethistoriske Studier. II. Harald Hens Lov. (Jurid. T. II, 233—43.)
- * **Johannes Steenstrup**: Statsrettens Udvikling gennem Tiderne og Nutidens Statsforfatninger.
Anm. af Frantz Dahl i Svensk Juristtidning 1917. 312.
- Lage Staël von Holstein**: Nordiska konvojer. (Jurid. T. II, 281—92, 329—48.)
- Louis Bobé, Gustav Graae og Fr. Jürgensen West**: Danske Len.
- Gustav Graae**: Statens Forhold til Majoratsgodserne. (Dansk Adels Blad VI, 43—45.)
- Franz Beyerle**: Das Entwicklungsproblem im germanischen Rechtsgang. I. Sühne, Rache und Preisgabe in ihren Beziehung zum Strafprozess der Volksrechte. Heidelberg 1915.
(= Konrad Beyerle's »Deutschrechtliche Beiträge«.)
- Vladimiro Pappafava**: Il trattamento giuridico degli stranieri in Norvegia e Danimarea. Zurigo 1915.
- Aug. Goll**: Retsreformer. (Gads Danske Mag. X, 500—512.)
- L. N. Hvidt**: Retsreformen. (Tilskueren 1916. I, 337—50.)
- H. Munch-Petersen**: Vor nye Strafferetspleje i kriminalistisk Henseende. (Tilskueren 1916. II, 1—13.)
- Olaf Haack**: Dansk Vestindisk Straffelovgivning. (Nord. T. f. Strafferet IV, 19—26.)
- W. Oxholm**: Haandbog i dansk Kommunalvæsen. I. Landkommunernes Styrelse.
- Chr. Christensen**: Om Kjær Herreds Tingsteder med nogle Oplysninger om Tingskik og kriminel Retspleje i nævnte Herred, navnlig i det 17. Aarh. (S. t. jydisk Hist. 4. R. II, 305—38.)
- En Vidneførsel om Hellum-Hindsted Herreders Tingsted. [1698]. Ved **C. Klitgaard**. (Fra Himmerland og Kjær Herred V, 382—84.)
- Henrik Ussing**: En Rettertingsdom fra 1544. (Vejle Amts Aarbøger 1916. 232—41.)
- Et Par Retssager fra Rinds Herred [1617—18]. Ved **C. Klitgaard**. (S. t. jydisk Hist. 4. R. II, 408—13.)
- Uddrag af Kancelliets Registranter ang. Vielser, Daab og Begravelser 1676—81. Ved **H. C. Roede**. (Sluttet). (Pers. T. 7. R. I, 29—72.)
- Hauch-Fausbøll**: Kirkebogsuddrag vedrørende Adelen. (Dansk Adels Blad VI, 56—57.)

Museer.

- M. Mackeprang:** Danske kultur- og kunsthistoriske Museer og Samlinger. Ikke i Bogh.
- Nationalmuseets anden Afdelings Virksomhed i Finansaaret 1914—15. (Fortid og Nutid I, 160—85.)
- O. Andrup:** Smaa Meddelelser fra Frederiksborg. (Fortid og Nutid I, 188—94.)
- E. F. S. Lund:** Fra Ejderkanalen til Trankebar. Nyerhvervelser i Handels- og Søfartsmuseet paa Kronborg. (Ill. Tid LVII, Nr. 30.)
- Orla Bock:** Københavns yngste Museum. Raadhusmusæet (Ill. Tid. LVII, Nr. 18.)
- Andreas Madsen:** Dansk Landbrugsmuseum. (Gads Danske Mag. X, 669—75.)
- Andreas Madsen:** Det nye Landbrugsmuseum i Lyngby. (Ugeskr. f. Landmænd LXI, 337—40, 352—54, 370—72, 381—83.)

Kulturhistorie, Folkedigtning, Overtro m. m.

- Just Bing:** Ull. En mytologisk undersøgelse. (Maal og Minne 1916. 107—24.)
- Gudmund Schütte:** Gudedræbning i nordisk Offerskik. (Tilskueren 1916. I, 319—36.)
- † **Louis Bobé:** Fra Renaissance til Empire. Kulturhistoriske Afhandlinger. *H. T. 8. R. VI, 529—531.*
Heri: Lystrejser og Lystgaarde i Københavns Omegn; Adelsliv i Holsten; Operahusets Brand 1689; Charlotte Dorothea Biehl; Dronning Caroline Mathilde i Celle; Sangen om Havet; Bakkehuset; Fra Adam Oehlenschlägers Skoletid; Nordisk Kunstnerjul og Kunstnerliv i Rom.
- Marie Christophersen:** Klinegilderne i vor Hjemegn i gamle Dage. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt 1916. 96—99.)
- Danske Folkebøger fra 16. og 17. Århundrede, udg. af J. P. Jacobsen og R. Paulli. 2. Bd. (De syv vise Mestre, udg. af J. P. Jacobsen.)
- Axel Olrik:** Til nordisk folkemindeforskings historie. (Danske Studier 1916. 100—111.)
- Gammeldags skæmt hos Fynbo, Jyde og Sjællandsfar udg. af **Marius Kristensen** og **Johs. Brøndum-Nielsen**.
- Fra Folkemunde i Mands Minde. Optegnelser af **Lars Christensen**, Slagelse, forhen Vollerup. (Aarvog f. hist. Samf. f. Sorø Amt V, 109—17.)
- Th. J. Hansen:** Træk af dagligt Liv i en lollandsk Landsby (Hunseby). (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarvog 1916. 102—15.)
- Bondebrev fra 17. Aarhundrede [1683] ved **Karl Rasmussen**. (Lolland-Falster hist. Samf.'s Aarvog 1916. 116.)

- Nat. Beckman:** Några studier över Peder Laales ordspråkssamling. (Danske Studier 1916. 87—112.)
- P. B. Grandjean:** Embedsansøgere i svundne Tider. (Ministeriernes Maa-
nedsblad I, 37—41.)
En Lakaj's Afsked [1698]. (Dansk Adel og Borgerstand I, 59.)
- Niels P. Larsen:** Et femogtyvedobbelt Bryllup i Sorø Kirke [1768]. (Aar-
bog f. hist. Samf. f. Sorø Amt V, 102—08.)
Pasquiller. (G. L. Wad: Fra Fyens Fortid II, 392—458.)
Tilsigelser til Ulvejagt [1753]. Medd. af A. H. Schade. (S. t. jydisk Hist.
4. R. II, 413.)
- P. C. Tüchsen:** De gamle Byhorn i Skovlunde. (Aarvog udg. af Hist.
Samf. f. Københavns Amt 1916. 134—36.)
En Ligkassebedrøver [1789]. Ved H. Weitemeyer. (Hist. Medd. om Kbh.
V, 480.)
- Gammel Vise. Pigemordet i Gunslev 1811. (Medd. af Anna Pedersen.) Ved
Helene Strange. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarvog 1916. 122—23.)
En Slagtning i Hadsund [3: et Mord 1720]. Ved C. Klitgaard. (Fra Him-
merland og Kjær Herred V, 386—94.)
- Sildig Vinter [1705]. (Vendsysselske Aarbøger 1916. 394.)
- B. Tengnagel Jørgensen:** Gøglere og Forevisere i København i det 18.
Aarhundredes sidste Halvdel. (Hist. Medd. om Kbh. V, 516—41.)
- Villads Christensen:** Stadsmusikanten. (Hist. Medd. om Kbh. V, 321—89.)
- Hans Knudsen:** En Vogns forargelige Smørelse paa Aagaard [1735]. (S.
t. jydisk Hist. 4. R. II, 417—43.)
- C. Klitgaard:** Fra Hexenes Tid II. Hexene paa Mariageregnet. (Aarvog
udg. af Randers Amts hist. Samf. 1916. 86—106.)
- Sanne:** Spøgeriet i Rubjerg Præstegaard. (Vendsysselske Aarbøger 1916.
391—94.)
- A. U. Isberg:** Häxboken. Kulturhistoriska skildringar från det gamla
Malmö. 1. delen (Malmö.)
- Møller-Græsdal:** De kloge Koner i Vesthimmerland. (Fra Himmerland
og Kjær Herred V, 274—305.)
- Christine Reimer:** Dyrevenlighed i Begyndelsen af forrige Aarh. (Aarvog
f. hist. Samf. f. Odense og Assens Amter IV, 537—47.)
- Sven Røgind:** Alkoholovgivningen i de tre nordiske Lande. (Jurid. T.
II, 117—20, 202—17, 349—57, 391—407.)
- Gambek og Fredsbjerg:** 1881 — 23. Maj — 1916. Jubilæumsskrift i
Anledn. af 35-Aars Stiftelsesdagen for Logen »Nordlyset» Nr. 3. Tr. s.
Mskr. P.

- Jubilæumsskrift i Anl. af Skelskør Afholdsforenings 25-aar. Bestaaen 1891 -- 1916. P.
- Kortfattet Beretning over Odd Fellow-Ordenens Fremvækst paa Bornholm. Skrevet i Anl. af Loge Nr. 44, Burgundarholms Indvielse. Tr. s. Mskr. for Bbr. P.
- I. O. G. T. — **K. Wallentin-Nielsen**: 25-Aar i Brande. 1891 — 9. Aug. — 1916. Aarhus. P.
- 10 Aar af Veterinær- og Landbohøjskolens kristelige Forenings Historie 1906—1916.
- Jørgen Jørgensen**: Vesterbros K. F. U. M. gennem 25 Aar. K. F. U. M. og K. i Svendborg gennem 25 Aar. P.
- K. F. U. K. i Aalborg 1891—1916. Aalborg. P.
- K. F. U. K. i Aarhus 1891—1916. P.
- Jubilæums-Hæfte for K. F. U. K. i Herning 1891— 19. Febr. — 1916. Herning. P.
- Døvsstummeforeningen af 18. Nov. 1866. 1866—1916. Et Festskrift forfattet af F. Schultz, Fr. Bech, Johs. Jørgensen, H. J. Jarlnæs, J. C. Westphal.
- F. Moreau Andersen**: Selskabet de danske Forsvarsbrødre for Odense og Omegn 1891 — 8 April — 1916. Odense. P. — Ikke i Bogh.
- Th. Thruue**: Aarhus borgerlige Skydeselskabs Historie. Med Illustrationer. Aarhus. 4:o.
- (J. M. Welsch)**: Et Bidrag til Helsingørs kgl. privl. Skydeselskabs historie. (Tr. s. Mskr.). 4:o. P. — Ikke i Bogh.
- (Edv. Zeuthen)**: Lemvig Skakforening 1901—1912. Lemvig 1915. 4:o.

Penge- og Bankvæsen. Skatte- og Toldvæsen.

- ***Erik Arup**: Creditkassen for Landejendomme i Østifterne 1866—1916. 4:o.
- (Andr. N. K. Boeg)**: Sparekassen for Næstved og Omegn 1866—1916. P. Ikke i Bogh.
- Landbosparekassen for Randers Omegn 1866 — 11. April — 1916. Randers. Fol. — Ikke i Bogh.
- »Aktuelt«. Møntmangel 1701. Ved **Herm. Andersen**. (Maanedsskr. f. Toldvæsen X, 229.)
- »Aktuelt«. Nogle hundredaarige Aktstykker, ved **Herm. Andersen**. (Maanedsskr. f. Toldvæsen X, 12—14.)
- Niels Hjorth**: Folkelønninger paa Thustrup [1818—19, 1840—41]. (Fra Himmerland og Kjær Herred V, 398—401.)
- Thomas B. Bang**: Lensregnskaberne og deres Benyttelse som historisk Kilde. (Fortid og Nutid I, 141—60.)

En Skatteprotest [1713]. (Dansk Adel og Borgerstand I, 59—60.)
Af F. Danneskiold Laurvig.

Villads Christensen: Pesthuspengene. [En Skat.] (Hist. Medd. om Kbh. V, 272—86.)

A. Thorup-Jensen: Vamdrup Toldsted 1866 — 1. Nov. — 1916. (Maa-
nedsskr. f. Toldvæsen X, 193—97.)

Samfærdsels-, Post- og Jernbanevæsen.

En 9-Dages Rejse over Storebelt i 1684. Ved **Munthe-Morgenstjerne**.
(Gads Danske Mag. X, 243—48.)

Torkil Baumgarten: Færgeløbet mellem Aarhus og Kallundborg samt
nogle Bidrag til Aarhus Havns Historie. (Aarbøger udg. af hist. Samf.
f. Aarhus Stift IX, 80—117.)

H. Reddelien: »Gamle Landeveje«. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarbog
1916. 124.)

(**Anton Jakobsen:**) Vejene til Sæby i gamle Dage. (Vendsyssel Folk og
Land VII, 89—111.)

(**Anton Jakobsen:**) Landevejs-Lokomotivet »Vendsyssel«. (Vendsyssel Folk
og Land VII, 28—38.)

Horsens-Tørring Jernbane 1891—1916. Horsens. 4:o.

A. F. Danholm-Nielsen: Den første danske Postadressebog [1829]. (Aar-
bog f. d. danske Postvæsen 1917. 315—16.)

K. Rafn: Grundtræk af Revisionsdepartementernes Historie m. m., udar-
bejdet i 1902. (Bilag 2—3 til Betænkning afgivne af Kommissionen til
Omordning af Poststyrelsen m. m. 65—107.)

Landvæsen. Forstvæsen.

Beretning om Holbæk Amts Landboforenings Virksomhed i Aarene 1865—
1915.

Bondestandens Landboforening 1891— 19. Maj — 1916. Mindeskrift. Oden-
se. — Ikke i Bogh.

Festskrift ved Kjellerup og Omegns Landboforenings Jubilæum 1916. Redi-
geret af **A. P. Knudsen**. Kjellerup.

H. Okholm: Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab. I. Del (Hard-
syssels Aarbog X, 1—68.)

Erik Arup: Danmarks ældste Landbrug. Foredrag. (T. f. Landøkon. 1916.
400—437.)

Erik Arup: Danmarks ældste Landbrug. (Ugeskr. f. Landmænd 1916.
211—12, 225—27.)

Hans Jensen: »Lollands Vilkaar«. (Tiden VI, 597—98.)

Rasmus Jørgen Jensen: Fra forrige Tider. [Lavsgreve fra Sandager
Sogn]. (Aarbog f. hist. Samf. f. Odense og Assens Amter IV, 607—14.)

- Niels Siggaard:** Om danske Landbrugsforhold omkr. Midten af 1700 Tallet. (Dansk Land. IV, 319—31, 369—82.)
- S. C. A. Tuxen:** Dansk Landbrug gennem halvhundrede Aar. (Næsgaardsbogen 1916. 142—56.)
- Georges Desbons:** La coopération rurale en Danemark. Montpellier.
- *H. Hertel:** Andelsbevægelsen i Danmark. Udg. af Andelsudvalget. 1—7. H. Andelskasser i Danmark. Tr. s. Mskr. Aarhus. P.
- Jens Damsgaard:** Den moderne Husmandsbevægelse. 2. Opl. Aarhus. Skanderborg Hesteavlforening 1891—1916. Skanderborg. P. 4:o.
- A. Christensen:** Andels-Svineslagteriet for Aalborg Amt 1891—1916. Aalborg. P. — Ikke i Bogh.
- Hans Østergaard:** Hjørring Amts Andels-Svineslagteri 1891—10. Jan. — 1916. Hjørring. 4:o.
- Bernhard Bøggild:** Mælkeribruget i Danmark. 4. omarb. Udg. 1.—4. Lev. Festschrift i Anl. af Aars Andelsmejeris 25-Aars Virksomhed 28. Juli 1891—28. Juli—1916. Aars.
- H. C. Elers Koch:** Frederiksborg Slotshave. (Architekten XVIII, 289—92.)
- C. V. Prytz:** Skovbrug i Danmark. (Tekn. Foren.'s T. XL, 9—12.)
- Fr. Heide:** Skovene omkring Ringsted i ældre Dage. (T. f. Skovvæsen, XXVII, Række B. 99—118.)

Søvæsen.

- Chr. Helms:** Færøerne og færøsk Fiskeri. (Atlanten XIII, 285—306.) — Uddrag ved - n - k i T. f. Søvæsen LXXXVII, 280—87.
- Kurt Jagow:** Die Heringsfischerei an den deutschen Ostseeküsten im Mittelalter. Merseburg 1915. (Diss., Erlangen.)
- Johannes Knudsen:** Det første Blad, af den danske Sømaaling's Historie. (T. f. Søvæsen LXXXVII, 81—109.)
- † **Jens Sørensen:** Danske Søkort 1646—1723. Med dansk og engelsk Tekst. Udg. af Johannes Knudsen. *H. T. 8. R. VI*, 489—492.
Jfr. C. Bloch i T. f. Søvæsen LXXXVII, 401—06.
- Johannes Knudsen:** Ole Rømer og Kompasformen 1692. (T. f. Søvæsen LXXXVII, 540—46.)
- M. C. Koefod og T. H. Lund:** Aktieselskabet Dampskibsselskabet paa Bornholm af 1866, dets Tilblivelse og dets Historie. (Rønne.) 4:o.

Handel, Haandværk og Industri.

- E. Bosse:** Norwegens Volkswirtschaft vom Ausgang der Hansaperiode bis zur Gegenwart mit besonderer Berücksichtigung der internationalen Handelsbeziehungen. 1—2. Teil. Jena. 4:o.

- L. V. Birck:** Dansk Merkantilisme. (Maanedsskr. f. Toldvæsen X, 129—36, 143—48.)
- B. E. Bendixen:** Tyskernes handel paa Norge og det hanseatiske kontor i Bergen . . 1—2. hefte. Bergen 1915—16.
- Roar Tank:** Fra Oslo havn for 300 aar siden. (St. Hallward II, 24—31). Handel og Industri i Viborg. Særtryk af Viborg Stifts Folkeblad. Viborg.
- Andreas Dolleris:** Den danske Provinsboghandels Historie fra omtrent 1800 til 1915. Odense.
- C. Klitgaard:** Den vendsysselske Skudehandel. (Vendsysselske Aarbøger 1916. 280—349.)
- Aktieselskabet Det Østasiatiske Industri og Plantage Kompagni. 4:o.
- J. T. Juhl og Jul. Schovelin:** Foreningen af danske Handelsrejsende 1866—1916. 4:o
- H. L. Møller:** Handels- og Kontorist-Foreningens Historie. Udarbejdet ved 75-Aars Jubilæet 1916. (Handels- og Kontorist-Foreningens Aarbog II, 1915—16. 9—174.)
- Nørrebros Handelsforening 1891—18. Nov.—1916.
- (C. V. Hansen):** Fredericia Handelstands Historie. Udg. af Fredericia Handelsforening i Anl. af dens 50-Aars Jubilæum 1866—1916. Fredericia. 4: o.
- (P. L. Hald):** Thisted Handelsforenings 50-Aars Jubilæum. 1866—15. Nov.—1916. Mindeskrift udg. af Thisted Handelsforening. Thisted. 4: o.
- P. Eliassen:** Ritzaus Bureau. 1866—1. Febr.—1916. 4: o.
- F. Sommer og Einer V. Christing:** Haandværkerforeningen i Vordingborg 1866—1916. Vordingborg. Ikke i Bogh.
- Varde Haandværkerforening. Jubilæumsskrift i Anl. af Foreningens 50-Aars Bestaaen 1866 — 1. Dec. — 1916. Varde. 4: o.
- Aksel Petersen:** Oversigt over Arbejds mændenes Forbund for Roskilde og Omegns Udvikling i Aarene 1891—1916. Roskilde. 4: o. P.
- Festskrift i Anl. af Beværterforeningen for Kjøge og Omegns 40-Aars Jubilæum d. 14. Dec. 1916 Kjøge. P.
- Emil Selmar:** Gamle Dages Bogtrykkerforhold i Omrids. Holstebro.
- P. Chr. F. Borregaard:** Hortulania [Dansk Gartnerforening]. 25. Juli 1866 — 25. Juli 1916. P.
- Guld-, Sølv- og Elektroplet-Arbejdernes Forbund i Danmark 1891—1916. 4: o.
- Chr. Axel Jensen:** En Ny erhvervelse til Nationalmuseet. Den ældste kendte Hamburger-Fajance. (Fra Arkiv og Museum 2. Ser. I, 34—35). Festskrift i Anledning af Husassistenternes Fagskoles Jubilæum samt Beretning om Skolens Virksomhed 1906—1916. P.
- Festskrift ved Cafévært- og Restauratørforeningens 10-aarige Stiftelsesfest 13. Marts 1916. P.

- C. A. Clemmensen:** Københavns Konditor-Forening 1866—1916. Udg. i Anl. af Foreningens 50-Aars Jubilæum d. 12 Jan. 1916.
- C. Nyrup:** Kortfattet Beretning om Marmor- og Granitlibernes Fagforenings Virksomhed i 25 Aar. P.
- Chr. Christensen:** Centralforeningen for Murer- og Tømrermestre i Østifterne 1891—1916. Stege. P.
- J. Ravn-Jonsen:** 1866—1916. Opvarter og Tjenerforeningens Historie gennem 50 Aar. 4:o.
- Laurits Pedersen:** Lidt om Roskilde Snedkerlav. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt 1916. 100—110.)
- Alfred Hansen:** Holbæk-Typografernes Organisation. 1881— 1. Okt. — 1916. Holbæk.
- Emil Selmar:** Lidt om danske typografiske Forhold i ældre Tider. I. Det Berlingske Bogtrykkeri i Kjøbenhavn 1733—1871. P.
Det Berlingske Bogtrykkeri. I 150-Aaret for Officinets Henflytning til Pilestræde Anno 1765. 4:o.
- Karl Meyer:** De Forenede Bryggerier 1891—1916. 4:o.
Af dansk Ølindustris Historie. De Forenede Bryggeriers 25-Aars Jubilæum. (T. f. Industri 1916. 29—41.)
- G. G.:** Et dansk Bomuldsvæveri. (A S. Bloch & Andresens Væverier i Fredericia). (T. f. Industri 1916. 294—302.)
- F. Ammitzbøll:** Silkeavl i Danmark. 2. gennemsete Opl. Slagelse. P.
- R. Mortensen:** En middelalderlig Teglovn udgravet 1915 i Lindeballes. (Vejle Amts Aarbøger 1916. 1—20.)
- Festschrift Friedrich Carl Andreas dargebracht von Freunden und Schülern.
Lpz.
Heri: Sophus Larsen: Alte Sassanidenmuster in nordischer Nachbildung (S. 117—28.)
- Fængselsvæsen. — Fattigvæsen, Velgørenhed, Gensidig Understøttelse. — Forsikring.**
- Hugo Matthiessen:** Kiste, Taarn og Kælder. Bidrag til det kommunale Fængselsvæsenes Historie i Danmark i Tiden før Enevælden. (Nord. T. f. Strafferet IV, 200—260.)
- J. V. Christensen:** Ringsted Kloster og det Bøgelske Fideikommis 1815—1915. Stamtavle ved Th. Hauch-Fausbøll.
- Holger Hansen:** Fattigvæsenets Lotterier. (Hist. Medd. om Kbh. V, 503—15.)
- Plekehjemsforeningen for Odense Amt. Et Tilbageblik over de fynske Plekehjemsforeningers første 25 Aar. 1891—1916. Udarb. af et Bestyrelsesmedlem. Odense. P.
- Alfr. Th. Jørgensen:** Børnesager i det 18. Aarh. (Børnesagens Tid. XI, 113—19.)

- Foreningen til Oprettelse af Friskolebørnsasyl i Københavns Arbejderkvarterer. Oversigt over 25 Aars Virksomhed 1891—1916. P.
- (**A. Kastrup**;) Børnehjemmet »Gamle Minder« [i Gjellerup]. 1891—1916. Herning. P.
- Kolding Børneasyl 1867—1917. Kolding. P.
- Ejnar Dahl**: Børnehjemmet i Villerslev. En lille Stump af Thys Historie. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1916. 111—15.)
- Peter Wraae**: Arbejderforeningen af 1. Febr. 1867. Syge- og Begravelseskasse. 1867—1917.
- Festskrift i Anl. af Glostrups Bys Syge- og Begravelseskasses 50 Aars Jubilæum. Glostrup. P.
- Sygekassen af 1857. — Festskrift i Anl. af 60-Aars Jubilæet i Odense d. 28 Jan. 1917. Odense. P. — Ikke i Bogh.
- Vejle Amts yngre Brandforsikringsforening for rørlige Ejendele. 1841—1. Maj—1916. Vejle. P.
- P. Severinsen**: En historisk Kilde. [Om Købstædernes Brandtaksationsprotokoller]. (Fortid og Nutid I, 185—88.)
- C. F. Kaehler**: Denkschrift zum hundertjäh. Bestehen der Lehrer- Feuerversicherungsvereins für die Provinz Schleswig-Holstein und angrenzende Gebiete 1815—1915. Kiel 1915.

Medicinalvæsen.

- J. W. S. Johnssen**: Landfahrer in Dänemark. (Janus XX, 1915. 235—68).
- Dannesboe Andersen**: Lidt om medicinal-historisk Museums farmaceutiske Afdeling. (Farmaceut. Julehæfte 1916. 5—13.)
- J. W. S. Johnsson**: Meddelelser fra medicinsk-historisk Museum. I. Lidt om »Abestenen«. (Ugeskr. f. Læger 1916. 869—70.)
- En gammel fynsk Lægebog eller Cyprianus medd. ved **Kai C. Uldall**. (Aarvog f. hist. Samf. f. Odense og Assens Amter IV, 522—36.)
- V. Ellermann**: En ejendommelig Forandring af Lig ved Henliggen i Tørvemoser (»Mosegarvning«). (Ugeskr. f. Læger 1916. 1969—78.)
- Axel Garboe**: Enhjørningen. (= Medicinsk-hist. Smaaskrifter ved Vilh. Maar. 12).
Anm. af V. Bie i Ugeskr. f. Læger 1916. 354—56.
- Vilh. Maar**: Et Blad af Domus Anatomicas Historie. (Ugeskr. f. Læger 1916. 1812—17.)
- J. Lind**: Vore gamle Urtebøger. (Farmaceut. Tid. XXVI, 394—99, 411—15, 421—25, 439—43, 463—57, 487—93, 505—09, 522—25, 533—36; jfr. **Poul Hauberg** 551—54, 565—68; Gensvar 585—86.)
- Axel Garboe**: En Tandpasta fra Viborg Apotek i Aaret 1724. (Farmaceut. Tid. XXVI, 236—38.)

- St Hans Hospital 1816—1916. Jubilæumsskrift udg. ved **August Wimmer**. 4:o.
 Heri (S. 5—24) **Hjalmar Helweg**: Af St Hans Nospitals Historie
K. Varming: Sindsygehospitalet i Nykøbing, Sjælland. (Architekten XIX
 1—7, 9—14, 17—21, 25—29.)
A. S. [c: Aage Schæffer]: Præstø Apotek 1816—12. Juni—1916. (Farmaceut. Tid. XXVI, 377—79.)
A. Schæffer: Mariager Apotek 1816—1916. (Farmaceut. Tid. XXVI, 631—36, 666—70.)
(Anton Jakobsen): Sæby Spotek. (Vendsyssel Folk og Land VII, 51—74.)

Krigs- og Forsvarsvæsen.

- Finnur Jónsson**: Hamalt. (Arkiv f. nord. Filol. XXXIII, 132—41.)
C. O. Munthe: Den norske Hær indtil 1814. Kria. 1914.
 Den kgl. Livgarde til Hest. (Garderbl. VI, 66—76.)
***J. Krøier og J. Hinge**: Den danske Underofficer. Et Bidrag til Hærens Historie. Udg. af Underofficersforeningen 1891—30. Okt.—1916.
Victor Pürschel: Akademisk Skyttekorps 1866 — 9. Maj — 1916. Erindringer og Billeder.
Osvold Nordlie: Frivillige korps i Danmark. (Norsk milit. T. LXXIX, 354—62.)
V. A. C. Klein: »Den offentlige Mening» og Fæstningen. Aabent Brev. Oktbr. 1916. P.
H. C. A. Lund: Søkadet-Korpsets Historie 1701—1901. Festskrift i Anl. af Søkadet-Korpsets 200-Aars Stiftelsesdag. 1901. (1916.)
 Et Brev fra F. Danneskjold-Samsø til Christian VI 1745 om Københavns Søforsvar. (T. f. Søvæsen LXXXVII, 582—88.)
Schaffalitzky de Muckadell: Vore Skibsnavnes Betydning og Historie. (T. f. Søvæsen LXXXVII, 189—205.)
H. Wamberg: Geværfabrikken 23. Dec. 1866 — 23. Dec. 1916. (Milit. T. 1916. Tillægshfte IV.)

Kirkehistorie.

- Kirke-Leksikon for Norden. Udg. af **J. Oskar Andersen** 65—67 H. (Aarhus.)
N. P. Nielsen: Danmarks Helgenskare og Danmarks Katholikker. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXIV, 62—66.)
E. Rosenørn-Lehn: De danske Helgener. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXIV, 91—93.)

- F. Ronge:** St Knud. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXIV, 59—62.)
- Gunnar Knudsen:** Helgendyrkelse i Slagelse. (Aarbof. hist. Samf. f. Sorø Amt V, 3—47.)
- N. H. [o: Niels Hansen]:** »Bedrageriet» i Karup. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne 1916. 627—32; jfr. 652—53.)
- Johs. Hansen:** Et dansk Psalter fra Middelalderen. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne 1916. 382—85, 395—98, 415—18.)
- Danske Bønner fra Middelalderen. Samlede af Johs. Hansen. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXIV, 131—34, 144—47, 163—68, 182—87.)
- P. Severinsen:** Om Skriftemaal og Skriftemaalsskik. (Kirke-Tid. I, 289—95, 305—13, 321—34, 337—43; jfr. 458—61.)
- M. Mackeprang:** Skrifтетавler og Skriftestole. (Foren. t. norske Fortidsmindesm.'s Bevaring. Aarsberetn. f. 1916. 115—17.)
- Ernst Wolgast:** Die rechtliche Stellung des schleswig-holsteinischen Konsistoriums. Ein Beitrag zur Beurteilung des Verhältnisses der Landeskirche zum Staate. Kiel. (= Schriften d. Ver. f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 1. Reihe (grössere Publikationen) 8. Heft.)
- H. Weitemeyer:** Ikke for lange Prædikener. (Hist. Medd. om Kbh. V, 479—80.)
Et Kongebrev fra 1739.
- S. C. B.:** Swedenborgs Besøg hos General Tuxen i Helsingør [1790]. (Nord. nykirkeligt T. 1916. 20—27.)
- Louis Blauenfeldt:** Vækkelsen i Vejlbj. (= Gudelige Smaaskrifter Nr. 587.)
- Holger Begtrup:** Grundtvigianismens Selvprøvelse i Brevvekslingen mellem Otto Møller og Skat Rørdam. (Højskolebl. XLI, 249—56, 287—94, 329—36.)
- O. Jensen:** Religiøse Drøftelser i Viborg 1873 og 1875. (Kirke-Tidende I, 689—96, 708—15.)
- Morten Pontoppidan:** Dansk Kirkeliv i Mands Minde.
Anm. af Holger Begtrup i Højskolebl. XLI, 729—42.
- Th. Lomholt Thomsen:** Dansk Kirkeliv 1915—16. (Norsk theol. T. Ny række VII, 267—81.)
- Højesteretsdommen i Arboe Rasmussen-Sagen med Bilag. Udg. paa Foranledning af Kirkeministeriet. 4:o.
- Jul. Plesner:** Kirkesognenes ældgamle Ret. Holstebro.
- Gustav Heiberg:** Menighedskonventet af 1891. Nogle Optegnelser om dets Stiftelse og Liv gennem de 25 Aar 1891—1916. Tr. s. Mskr.
- Ferd. Munck:** Dansk Mission. (Nord. Missions-T. 3. R. V, 193—200.)
- H. Ostermann:** Et lille tidsbillede fra den grønlandske mission i det 18. årh. (Nord. Missions-T. 3. R. V, 170—87.)

Universitets- og Skolevæsen.

- Ellen Jørgensen:** Nogle Bemærkninger om danske studerende ved Tysklands Universiteter i Middelalderen. (Hist. T. 8. R. VI, 197—214.)
- Chr. Gad:** Spirene til Studenterbevægelsen i Danmark. (Studenternes Julebog XVI, 78—100.)
- Johannes Pedersen:** Borchs Kollegiums Historie 1728—1828. Eforer og Alumner paa Borchs Kollegium 1889—1916.
- Niels Bang:** Oversigt over Opdragelsens og Skolens Historie. 5. reviderede og forøgede Udgave.
- Niels Bang:** Svenske og danske Forslag til Revision af de gældende Love om de højere Almenskoler. (Vor Ungdom 1916. 349—67.)
- C. A. S. Dalberg og P. M. Plum:** Metropolitanskolen gennem 700 Aar. Udg. af P. M. Plum.
- Sprede Blade af Metropolitanskolens Historie gennem 700 Aar. Til Jubilæumsfesten d. 30. April 1916.
- Bjørn Kornerup:** Frederiksborg Latinskoles Historie. (Fra Frederiksborg Amt 1916. 1—41.)
- Parmo C. Tang Petersen:** Kolding lærde Skoles Historie (Fortsat). (Kolding Almenskoles Progr. 1916. 81—96.)
- En Skoleraadsforhandling for 100 Aar siden. Interiør fra »Randers lærde Skole« 1811. Medd af V. Boëtius. (Vor Ungdom 1916. 204—22.)
- Einar Sigmund:** Filantropinismens indflydelse paa den lærde skole i Norge omkring aar 1800. Et bidrag til de norske latinskoles historie. Kria.
- F. Rønning:** Realskolen i Danmark. En Beretning om Realskolerne og de højere Almenskoler uden Gymnasium.
- Danmarks Realskoleforening 1891—1916. (Den danske Realskole XVIII, 201—12.)
- Joakim Larsen:** Bidrag til den danske Følgeundervisnings og Folkeskoles Historie 1536—1784.
Anm. af R. J. Holm i Hjem og Skole IX, 359—72, af J. P. Kristensen-Randers i Højskolebl. XLI, 519—24.
- L. Jespersen:** Per Degns Kolleger. Lidt om Degnene og Undervisningsforholdene paa Holbergs Tid. (Hjem og Skole IX, 222—28.)
- Joakim Larsen:** Landsbyskolerne i Aarhus Stift 1716 og et samtidigt Forslag til en almindelig Skoleundervisning. (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift IX, 1—28.)
- Chr. Cramers Forslag 1755 til en Forbedring af Købstædernes Skolevæsen. Ved **Joakim Larsen:** (S. t. jydsk Hist. 4. R. II, 444—84.)
- Kristen A. Langé:** De koldske Skoletanker. (Hjem og Skole IX, 141—54.)
- Marius Sørensen:** »Den danske Linie« i vor Skoles Historie. (Højskolebl. XLI, 217—32.)
- Henrik Pedersen:** Skoleforhold paa Amager indtil 1814. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt 1916. 137—56)

- Henrik Pedersen:** Svinø Skole. (Aarboeg f. hist. Samf. f. Præstø Amt V, 92—106.)
- Severin Christensen Sortfeldt.:** Hundslev Skole. (Vendssysselske Aarboeger 1916. 386—89.)
- Jeppé Aakjær:** Lidt Degnehistorie fra Nordsalling. (Skivebogen VIII, 32—60.)
- Karl Nielsen:** Det ældste Skolevæsen i Rye-Sonnerup Pastorat. (Aarboeg udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt 1916. 5—33.)
- J. K. Jensen:** Silkeborg Skolevæsen. Oprindelse og Udvikling 1846—1900. Tr. s. Mskr. Silkeborg. — Ikke i Bogh.
- Søren Frederiksen:** Et Blad af Friskolens Historie. (Bavnen XII, 321—22, 329—30, 337—38, 349—50, 353—54.)
- Leila Bredsdorff Larsen:** Friskoleliv [i ældre Tid]. (Højskolebl. XLI, 121—28.)
- Petrine M. Lange:** Minder fra en lille Skole i København i den sidste Fjerdedel af forrige Aarhundrede. [Forf.'s Friskole]. (Højskolebl. XLI, 1167—72.)
- Ejnar Pedersen:** Friskolen i Vindinge, Rosilde og Refsvindinge 1865—1915. (Bavnen XII, 89—91, 105—08, 113—15.)
- P. K. Thorsen:** Vore Seminarier for 100 Aar siden. (Hjem og Skole IX, 20—28.)
- Joakim Larsen:** Et Blad af vore Seminariers Historie for 100 Aar siden. (Hjem og Skole IX, 245—65.)
- Martin Kristensen:** Seminariet paa Samsø og Ordningen af Samsø Skolevæsen. (Aarboeger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift IX, 29—79.)
- Jelling Statsseminarium 1841—1916. Et Mindeskrift. Vejle.
Heri bl a.: K. M. Kristjansen, : Personalhistoriske Meddelelser om Jelling Seminariums Lærere og Dimittender 1841—1916. (S. 1—120.)
- Grundtvigs Højskoletanke og Kolds Højskole. (Højskolebl. XLI, 505—10, 557—60.)
Efter J. Appel i: Askov Højskole 1865—1915.
- ***Viggo Ullmann:** Breve under et ophold i Danmark ved de danske folkehøjskoler vinteren 1872—73.
- Povl Hansen:** Den danske folkehøjskole og dens forhold til faglig (teknisk) undervisning. (Fra Vallekilde folkehøjskole 23. 76—85.)
- Helge Skovmand:** Af Efteraarsmødernes Udviklingshistorie. (Højskolebl. XLI, 65—72.)
- Sofie Holst:** En Højskole i København. [Frk. A. Bojes]. (Højskolebl. XLI, 817—20.)
- Thomas Bredsdorff:** Johan Borups Højskole i København. (Højskolebl. XLI, 1271—74; jfr. **Helge Skovmand** 1287—92.)
- Johan Borup:** Højskolen og København.

- Povl Holm:** Et overset blad af højskolens historie. (Højskolebl. XLI, 1435—36.)
Om N. H. Callesens højere Bondeskole i Hjærlunde Sogn 1841—48.
- Lars Bækhøj:** Tanker og Billeder fra Vallekilde i slutn. af halvfemserne. (Fra Vallekilde folkehøjskole 23. 94—107.)
- Povl Hansen:** Vallekilde. (Fra Vallekilde folkehøjskole 23. 66—75.)
- Anders Vedel:** Ryslinge Højskole. (Højskolebl. XLI, 761—72; jfr. 795—804, 861—68.)
- P. Thomsen:** De to første Aar af Ryslinge Højskoles Historie. (Ryslinge-bogen 1916. 64—67.)
- Anders Vedel:** De senere Aar. (Ryslinge-bogen 1916. 67—73.)
Askov Folkehøjskole. 1865—1915. Udg. af Foreningen Askov Lærlinge. Kolding.
- Kr. Højmark:** Testrup Højskoles Oprettelse og første Begyndelse. (Højskolebl. XLI, 1363—60.)
- Niels Rasmussen:** Fra Testrup Højskole i de senere Aar. (Højskolebl. XLI, 1361—64.)
- Kr. Tårup:** Testrup Folkehøjskole 1866—1916. Kolding.
- K. L.:** Vrigsted Højskole 1866—7. Novbr.—1916. (Højskolebl. XLI, 1413—22, 1457—60.)
- Salomon Nielsen:** Danmarks første Højskoler for Piger. (Højskolebl. XLI, 1500—1504.)
- C. Nyrup:** Om Teknologisk Instituts Oprindelse. (T. f. Industri 1916. 1—3.)
Oversigt over Vejle tekniske Selskabs Virksomhed og den tekniske Skoles Udvikling i de forløbne 25 Aar. Vejle. Ikke i Bogh.
- Brink Lassen:** Landbrugsundervisningen i Danmark udenfor Landbohøjskolen (Tune Elevers Aarsskr. 1916. 17—40.)
- Minder fra Dalum Landbrugsskole i Vinteren 1890—91. (Aarskrift fra Foreningen «Dalum Lærlinge» 1916. 61—68.)
- V. Ingemann:** Gamle Næsgaardianere. (Næsgaardsbogen 1916. 222—26.)
Næsgaards Minder 1849—1879. (Næsgaardsbogen 1916. 208—21.)
- S. C. A. Tuxen:** Næsgaards Havebrug og Havebrugsundervisning. (Næsgaardsbogen 1916. 163—70.)
- J. Moesgaard Kjeldsen:** Minder fra Tune Landbrugsskole. (Tune Elevers Aarsskrift 1916. 46—49.)
Elevskolen 1816—1916. Udg. af Foreningen »Elevskolens Minde« i Anl. af Hundreårsdagen for Skolens Oprettelse.
- H. D. Lind:** Fra Søofficerskolens Forhistorie. (Hist. Medd. om Kbh. V, 401—34.)
- Bogø Navigationsskole. 1866 — 1. Nov. — 1916. (Thisted.)

Bidrag til dansk Haandværker Undervisnings Historie udg. af »Foreningen af tekniske Skoler i Danmark« ved dens 25-aar. Bestaaen, Sept. 1916. (Redigeret af M. Rasmussen.) Odense.

A. Hansen: Septbr. 1891 — Septbr. 1916. Den kgl. Døvstummeskole i Nyborg. Nyborg.

Sprog.

Marius Kristensen: Fra de danske Runeindskrifter. (Nord. T. f. Filol. 4. R. V, 1—14.)

Rasmus Nielsen: Glavendrup-Stenen. (Aarboeg f. hist. Samf. f. Odense og Assens Amter IV, 459—73.)

Otto von Friesen: Lister- och Listerby-stenarna i Blekinge. Upps.

Otto Kalkar: Ordbog til det ældre danske Sprog (1300—1700). 58. H. (Tillæg.)

Oskar Lundberg: Nordisk ortnamnslitteratur 1915. (Namn och bygd IV, 182—89.)

Marius Kristensen: Vore stednavne, deres forvanskning i tidernes løb og bidrag til den rette forståelse af dem. (Fortid og Nutid I, 109—22; Efterskrift af H. V. Clausen 123—24.)

J. J. Ravn og Henrik Ussing: Stednavne i Holmans og Elbo herreder. (Namn och bygd IV, 17—48.)

Magnus Olsen: Nogen norske stednavnes vidnesbyrd om kjøbmandsfærd i middelalderen. (Maal og Minne 1916. 40—46.)

Magnus Olsen: Hedenske kultminder i norske stednavne. I. (Videnskabs-selsk.'s skr. II. Hist.-filos. kl. 1914. Nr. 4.)
Anm. af Halvdan Koht i Norsk hist. T. 5. R. III, 495—506.

Halvdan Koht: Skandinaviske motenavn i vikingtiden. Foredrag. (Norsk Hist. T. 5. R. III, 419—43.)

Gudmund Schütte: Personnavne og Stednavne paa —ing. (Blandinger udg. af Universitets-Jubilæets Danske Samfund II, 107—32.)

Svend Aakjær: Undersøgelser over Maalet i E Bindstouv. (Danske Studier 1916. 113—38.)

Marius Kristensen: Nogle Ordforklaringer. (Blandinger udg. af Universitets-Jubilæets Danske Samf. II, 133—37.)

Rosally Brøndal: To Laaneord i Dansk. (Nord. T. f. Filol. 4. R. V, 49—64.)

Knud Hjortø: Fra ordenes samfund. Barnesprog. (Gads Danske Mag. X, 475—85.)

Litteraturhistorie.

P. Hansen: Illustreret dansk Litteraturhistorie. 3. omarb. Udg. ved Carl S. Petersen. 1—2. Hefte.

Anm. af Carl Gad i Ugens Tilskuer VII, 44—45.

- † **S. B. Hustvedt**: *Ballad Criticism in Scandinavia and Great Britain during the 18th century.* N. York. *H. T. & R.* VI, 536—538.
- Oscar Geimar**: *Digterprofiler.*
- Harald Nielsen**: *Vej og Sti. Æstetiske Afhandlinger.*
- Johan Mortensen**: *Hamlet. Några utvecklingslinjor.* (Edda VI, 58—74.)
- Oscar Ludvig Olson**: *The relation of the Hrólfs saga Kraka and the Bjarkarimur to Beowulf.* (Publications of the Society for the Advancement of Scandinavian Study III, 1—104.)
- Georg Christensen**: *De danske Folkeviser.* (= Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning Nr. 251.)
- Sofus Larsen**: *Af et Folkevisahaandskrifts Historie.* (Tilskueren 1916. I, 148—59.)
- Hans Brix**: *Textkritiske Bemærkninger til 25 af Holbergs Komedier.* (Edda VI, 312—55.)
- Sofus Thormodsæter**: *Nye litterære Fund i Norge.* (Hist. T. 8. R. VI, 234—38.)
1. En anonym Oversættelse af Holbergs Nils Klim. — 2. Dronning Anna Sophies Skriftebog.
- W. K. Stewart**: *Oehlenschläger's Relation to German Romanticism.* (Publications of the Society for the Advancement of Scandinavian Study II, 1914. 1—24.)
- Axel Linvald**: *Pressefrihed i Danmark for 100 Aar siden.* (Tilskueren 1916. II, 262—76.)
- Georg Christensen**: *Den moderne danske sociale Skønlitteratur.* (= Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning Nr. 255.)
- P. Severinsen**: *En middelalderlig Salme.* (Kirke-Tid. I, 369—76.)
- H. Nutzhorn**: *Den danske Menigheds Salmesang efter Reformationstiden 1569—1674, dens Ord og Toner.* 5—6. Hefte. Kolding.
- Niels Møller**: *Om Nodetryk til danske Salmer før Hans Thomissøn.* (Danske Studier 1916. 139—49.)
- Gustaf Rudbeck**: *Two sällsynta psalmböcker.* (Nord. t. f. Bok- och Biblioteksväsen III, 162—65.)
- Den ene dansk (Hans Tavsens fra 1563).
- Joh. Faurschou**: *Tre Svanesange.* (Kirke-Tid. I, 584—88, 601—06, 613—18.)
- Erik Spur**: *Lidt om den gamle Dagvise.* (Højskolebl. XLI, 55—60, 91—94.)
- P. Severinsen**: *»Jeg er en fattig Fange«.* (Kirke-Tidende I, 635—37.)
- Niels Møller**: *»Himlens Morgenrøde«.* (Kirke-Tid. I, 55—59.)
- Vidar Bruun**: *»Den danske Mercurius«.* Et 250-Aars Jubilæum. (Maanedsmag. 1916. 323—25.)
- P. S(everinsen)**: *De gamle Kirketidender.* (Kirke-Tid. I, 27—29, 45—46.)
- Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. 50 Aars Virksomhed 1866—1916.

Kunst.

- Carl V. Petersen:** Dansk Kunst. (Tilskueren 1916 II, 74—79.)
- C. A. J. [c: Chr. Axel Jensen]:** Arkitekturhistorisk Litteratur. (Fortid og Nutid I, 130—36.)
- H. Storck:** Tegninger af ældre nordisk Architektur. 6. Saml. 2. R. 1—4. H. Fol.
- Vilh. Lorenzen:** Gammel dansk Bygningskultur. Landgaarde og Lyststeder i Barok, Rococo og Empire. I. (= Meddelelser fra Foreningen til gamle Bygningers Bevaring. II. Række. II, 1—70.)
- Aug. Hahr:** Östeuropeiska stildrag i nordisk renässansarkitektur. (Skrifter utg. av K. Humanistiska Vetenskaps-samfundet i Uppsala. 18:2.)
- Vilh. Lorenzen:** Kjøbenhavns Architektur gennem Tiderne. (Forskønnelsen VI, 21—36.)
- Per Lorenzen:** Harsdorffs Arbejder i København. (Ill. Tid. LVII, Nr. 16.)
- Carl Brummer:** »Bedre Byggeskik«. (Gads Danske Mag. X, 696—701.)
- Erik Spur:** Vort Land og dets Huse og Gaarde. (Højskolebl. XLI, 161—66; jfr. 271—73, 1141—42.)
- Richardt Haupt:** Burgen im Herzogtum Schleswig. Berlin—Grunewald.
- Richard Haupt:** Lund und Schleswig. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XLVI, 202—16.)
Om de to Byers Domkirker.
- Harry Schmidt:** Gottorffer Künstler. Aus urkundlichen Quellen im Reichsarchiv zu Kopenhagen, 1. Teil. (Quellen u. Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins IV, 177—321.)
- Aug. Hahr:** Skånska borgar i uppmättningsritningar, fotografiska avbildningar samt beskrivande text. H. 3.—4. Stk.
Jfr. Hist. T. f. Skåneland VI, 447—53.
- Otto Rydbeck:** Studier i Skånes renässans- och barockskulptur I.—II. (T. f. konstvetensk. I, 16—23, 63—74, 154—65.)
- Henning Brøchner:** Gadekunst. I. Plakater. II. Skilte. III. Tavler. (Forskønnelsen VI, 62—67, 85—93, 101—109.)
- V. J. Mørk-Hansen:** Danske Gravmæler fra den nyeste Td. (Skønvirke II, 139—44, 145—52, 177—82.)
- Carl Meyer:** Kriegerdenkmäler. (Schlesw.-Holst. Kunstkalender 1916. 71—82.)
- E. Sauermann:** Ueber Arbeiten der Bildwirker in Schleswig-Holstein. (Schlesw.-Holst. Kunstkalender 1916. 60—70.)
- Th. Oppermann:** Museet i Faaborg. (Ord och Bild XXV, 465—74.)
- J. E. Hohlenberg:** Nicolai Abraham Abildgaard, 1743—1809. Udstilling i Kunstforeningen. (Ill. Tid. LVII, Nr. 26.)

- Carl V. Petersen:** Omkring Hammershøi-Udstillingen i Kunstforeningen. (Tilskueren 1916. I, 515—25.)
- Leo Swane:** Vor tids kunst — Skovgård. (Tilskueren 1916. I, 359—79.)
- Joakim Skovgaards** Billeder i Viborg Domkirke. Med Tekst af **Th. Oppermann**. 4:o. (= Folkelæsning Nr. 320.)
- Joakim Skovgaard:** Niels Larsen Stevns og hans gode gerninger i Viborg domkirke. (Tilskueren 1916. I, 312—18.)
- F. F. M.:** Køge Døbefonts Saga. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne 1916. 699—702.)
- Peder Rosenstand-Goiske.** Den dramatiske Journal. Udg. paa ny for »Selskabet for dansk Teaterhistorie« af Carl Behrens I.—II. Aarg. 1915—16.
- Robert Neliendam:** Teatret og Dyrtiden [1813 paa det kgl. Teater]. (Teatret XV, 160.)
- Elevskolen 1816—1916** udg. af Foreningen »Elevskolens Minde« i Anl. af Hundredeaarsdagen for Skolens Oprettelse.
- Emil Gigas:** Spansk Dans i Danmark gennem Tiderne. (Vor Fortid I, 97—114, 121—40.)
- Anna Erslev:** Dansk Tonekunst. (Tonekunstens Mestre II.)
- Hortense Panum:** Af Musikhistoriens Billedbog. Fortalt for Børn. S. 48—60: Fr. Kuhlau; S. 61—79: Weyse.
- Villads Christensen:** Et gammelt Musikinstrument. (Hist. Medd. om Kbh. V, 398—400.)
- Chr. M. K. Petersen:** Odense Musikforening 1866—1916 og dens Forgængere 1856—1865.
- Carl Iversen** og **Chr. Rølling:** Sangforeningen Brage 1891—26. Juni—1916. Festskrift i Anl. af Sangforeningen Brages 50-Aars Jubilæum i Aalborg d. 11. Nov. 1916. Samlet af **A. Westermann**. Nørresundby. P.
- J. L. Nathansen:** Dansk Idræts-Forbund 1896—1916.
- Niels Illeris** og **Peder M. Trap:** Seminariernes Gymnastik i det 19. Aarh. (Gymnastik T. 1915. 53—85; 1916. 1—38.)
- K. A. Knudsen:** Oberst Norlander og Gymnastikken i Danmark. (Høj-skolebl. XLI, 1509—22).
- Københavns Roklub. 1866 — 20. Okt. — 1916.
- Kongelig Dansk Yachtklub 1866 — 1916. Festskrift i Anl. af K. D. Y.'s 50-Aars Jubilæum.

Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1917.

vedrørende Danmarks Historie.

Ved **Alfred Krarup**.

Ved P. betegnes Skrifter mindre end 3 Ark. Forkortelserne S = Samlinger, T = Tidsskrift, Z = Zeitschrift. Naar Trykstedet er udeladt, er det København. En * foran Bogtitlen betyder, at vedkommende Arbejde er omtalt i de efterfølgende Recensioner, et †, at det er anmeldt i et Afhandlingshefte, hvortil der da henvises i Kursiv efter Bogtitlen.

Bibliografi. Arkiver og Biblioteker. Historiske Hjælpevidenskaber.

***B. Erichsen** og **Alfr. Krarup**: Dansk historisk Bibliografi. 3 Bd. Dansk personallhistorisk Bibliografi.

Anm. af Louis Bobé i Pers. T. 7. R. II, 237—39, af C. Dumreicher i Letterst. T. 1917. 397—400, af Edv. Bull i Norsk hist. T. 5. R. IV, 168—69, af R. Paulli i Nord. T. f. bok- og biblioteksväsen IV, 210—16, af Poul Bjerger i Højskolebl. 1917. 821—24.

Bert Möller: Bibliografi för 1915. (Arkiv f. nord. filol. XXXIII, 339—84.)

Frantz Dahl og **A. F. Rodhe**: Nordisk Litteraturfortegnelse 1916. (T. f. Retsvid. XXX, 438—510.)

Paul Hennings: Indholdsfortegnelse i Udtog af Tidsskrifter udgivne i 1916 af udenlandske historiske, personallhistoriske og genealogiske Selskaber . . . (Pers. T. 7. R. II, 322—24.)

[**Richard Paulli**:] Fortegnelse over den danske og norske Stamtavle-Litteratur i Aaret 1916. I. Danmark. (Pers. T. 7. R. II, 357—59.)

Poul Bredo Grandjean: Den voksende genealogiske Haandbogslitteratur. (Dansk Adel og Borgerstand II, 54—56.)

Paul v. Hedemann Heespen: Namenverzeichnis zu Nekrologen in d. Schl.-Holst. Provinzialberichten. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XLVII, 475—77.)

A. Thiset: »For 40 Aar siden«. Minder fra det gamle Geheimearkiv. (Fra Arkiv og Museum. 2. Serie I, 49—62.)

[**Lauritz Weibull**:] Vägledande förteckning vid person- och släktforskning i landsarkivet i Lund. Lund 1916.

Frits Heide: Registratur over Svenstrup Godsarkiv (Københavns og Sorø Amter). P.

- Ellen Jørgensen:** Det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Kommission for Registrering af literære Kilder til dansk Historie i Udlandet. (Nord. T. f. bok- og biblioteksväsen IV, 373—75.)
- S. Hallbergs** Anm. af Haandbog i Bibliotekskundskab. Udg. af Svend Dahl. 2. forøgede Udg. (Kbh. 1916) i Nord. T. f. bok- og biblioteksväsen IV, 333—39.)
- Ellen Jørgensen:** Codices Claromontani i det kgl. Bibliotek i København. (Nord. T. f. bok- og biblioteksväsen IV, 83—85.)
- Ellen Jørgensen:** Danske adelige Bibliotheker. (Theol. T. 3. R. VII, 244—50.)
- *O. Walde:** Stephanii bibliotek och dess historia. (Nord. T. f. bok- och biblioteksväsen IV, 29—65, 261—301.)
- Ellen Jørgensen:** Stephanus Johannis Stephanii Manuskriptsamling. (Nord. T. f. bok- og biblioteksväsen IV, 19—28.)
- Eiler Haugsted:** Statens Avissamling i Aarhus. (Fortid og Nutid I, 238—45.)
- Katalog over Erhvervelser af nyere udenlandsk Litteratur ved Statens offentlige Bibliotheker 1916. Udg. ved **Svend Dahl**.
- *Svend Dahl og Th. Døssing:** Dansk Tidsskrift-Index. Systematisk Fortegnelse over Indholdet af 180 danske Tidsskrifter. 2. Aarg. 1916.
- S. og Frode v. Brockdorff:** Segl. (Vore Forfædre I, 1915. 8—9, 20—21.)
- Henry Petersen:** Danske kongelige Sigiller samt sønderjydske Hertugers og andre til Danmark knyttede Fyrsters Sigiller 1085—1559. Udg. af A. Thiset. Fol.

Tidshistorie.

- Gudmund Schütte:** Nordens ældste Indbyggernavne. (Norsk hist. T. 5. R. IV, 1—41.)
- Gudmund Schütte:** Vor æts og vor folkegruppens navne. (Danske Studier 1917. 43—48.)
- L. L. Schücking:** Wann entstand der Beowulf? (Beiträge z. Gesch. d. deutschen Sprache XLII, 347—410.)
- Erik Björkman:** Beowulf och Sveriges historia. (Letterst. T. 1917. 161—79.)
- Reginald Fog:** Trollden »Grendel« i Bjovulf. (Danske Studier 1917. 134—40.)
- H. P. Steensby:** Norsemen's Route from Greenland to Wineland.
- L. M. Hollander:** Studies in the Jomsvikinga saga. (Arkiv f. nord. filol. XXXIII, 193—222.)
- Sophie A. Krijn:** Nogle Bemærkninger om Jómsvikingasaga. (Arkiv f. nord. filol. XXXIV, 166—71.)

- Knud Fabricius:** Saxos Valdemarskrønike og hans Danesaga. Med et Til­ læg om vore Helgenlevneder og om »Vandresagn«. (Hist. T. 8. R. VI, 285—386.)
- Norges historie. 131—150. (sidste) hefte. (2. bd., 2. halvbd.: 1103—1319, 4.—13. hefte; 3. bd., 2. halvbd.: 1443—1537, 1.—10. hefte.) Kria. 1916—17.
- Knud Fabricius:** Den nationale Udvikling i Norden gennem Tiderne. (Ugens Tilskuer VIII, 6—10.)
- Jens Huus:** Vi og vore Naboer og Vore Naboer og vi. Kort Oversigt over Danmarks Udenrigspolitik gennem Tiderne. P.
- † **Johannes Steenstrup:** Den danske Kvindes Historie fra Holbergs Tid til vor, 1701—1917. 1.—2. Bd. *H. T. 9 R. I*, 220—222.
- M. Sukennikow:** Den danske Kvinde. P.
- Scriptores minores historiae Danicæ medii ævi. Ex codicibus denuo recensuit **M. Cl. Gertz**. 1. Hæfte.
- Gustaf Rudbeck:** Biskop Anders Fos' genealogiska tabeller af år 1592. (Nord. T. f. bok- och biblioteksväsen IV, 198—203.)
- Erik Arup:** Et svensk skrift om dansk middelalder. (Letterst. T. 1917. 585—92.)
Om Lauritz Weibull, Liber census Daniae. Kung Valdemars jordebok. (1916).
- P. Storgaard Pedersen:** Om den danske Rimkrønike. (Tiden VIII, 92—93.)
- H. Vander Linden:** Les Normands à Louvain (884—892). (Revue hist. CXXIV, 64—81.)
- Curt Weibull:** Den äldsta gränsläggningen mellan Sverige och Danmark. Gränsområde och gränslinje. (Hist. T. f. Skåneland VII, 1—18.)
- P. D. Steidl:** Knud den Hellige, Danmarks Værnehelgen. 1.—5. H.
- Lauritz Weibull:** Den skånska kyrkans älsta historia. 5—7. (Forts.) (Hist. T. f. Skåneland V, 155—246.)
- [O. V.] **W[enner]sten:** Valdemarstågets sägner. Visby 1915. P. Tr. i 50 Eks.
- W. P. Baildon:** The trousseaux of princess Philippe, wife of Eric, King of Denmark, Norway, and Sweden. (Archæologia LXVII, 1916. 163—88.)
- G. Falck:** Samtidige Portrætter af Christian II og hans Dronning i Kobberstik og Træsnit. (Kunstmuseets Aarsskrift 1916. 67—79.)
- ***I. Oskai Andersen:** Overfor Kirkebruddet. Den første lutherske Bevægelse og Christian II's Forhold dertil. Mindeskrift ved Reformationsjubilæet 1917.
Anm. af Hans Olrik i Letterst. T. 1918. 140—43.
- Danmark-Norges Traktater 1523—1750. Udg. af **L. Laursen**. 4. Bd.: 1626—1649.

- Fr. Techen:** Zu der Gefangennahme König Christians II. Mitteilungen aus dem Wismarschen Ratsarchive. (Hans. Geschichtsbl. 1917. 237—52.)
- Erik Arups** Anm. af Kr. Erslev: Augustenborgernes Arvekrav — Akter om den sønderborgske Hertuglinies statsretlige Stilling i Slesvig og Holsten (Kbh. 1915) i Hist. T. 8. R. VI, 502—21.
- Aktstykker til de norske stændermødere historie 1548—1661. Udg. ved **O. A. Johnsen**. Hefte 2. Kria.
- Knud Fabricius:** Et Besøg i Danmark for 350 Aar siden. (Vor Fortid I, 193—206, 241—54, 265—78.)
- G. Björlin:** Sveriges krigshistoria i bilder. Bd. 2. [1655—76]. Sthm. Fol. Protokolle und Relationen des brandenburgischen geheimen Rates aus der Zeit des Kurfürsten Friedrich Wilhelm. Hrsg. von **O. Meinardus**. Bd. 6. Von Dez. 1659 bis Ende April 1660. (= Publikationen aus den k. Preussischen Staatsarchiven LXXXIX.)
- D. F. Scheulser:** Michiel Adriaanszoon de Ruyter. Oversat af H. Bistrup. (T. f. Søværnen LXXXVIII, 237—66.)
- P. Sörensson:** Friskyttarna (snapphanarna) under skånska kriget (1676—79). Deras organisation och militära betydelse. (Karolinska förbundets årsbok 1916. 1—75.)
- Gustav Ueberhorst:** Der Sachsen-Lauenburgische Erbfolgestreit bis zum Bombardement Ratzeburgs 1689—1693. Berlin 1915.
- E. Lindskog:** Från Narva till Fredrikshald. Uppsala.
- [**C. O.**] N[ordenwan]: Magnus Stenbock på tvåhundra årsdagen af hans död. (Sv. Milit. T. 1917. 65—78.)
- O. Kuylenstierna:** Göteborgs försvar i äldre tider. (Göteborgs försvar 1917. 24—34.)
- Et norsk Brev fra 1718 vedrør. Carl XII's Fald. (Norsk hist. T. 3. R. V, 324—26.)
- O. Mannerfelt:** Försvaret av Västkusten och Ny-Älvsborgs fästning år 1719. (Göteborgs försvar 1917. 35—41.)
- Svenska riksdagsakter. Ser. 2, D. 3, Afd. 1: 1731—34. Utg. genom **Th. Westrin**. Sthm.
- H. Ehrencron-Müller:** Et dansk Pragtværks Historie. (Nord. T. f. bok- och biblioteksväsen IV, 313—27.)
- En paatænkt Udgave af Hendrich Willemsens haandskrevne Beretning om Christian VI's norske Rejse 1733 (med Kobberstik af B. Roques og andre).
- D. Simonsen:** Dänemark und die Juden in Prag 1745. (Festschrift für Adolf Schwarz. Berl. u. Wien 1917. 509—18.)
- Kay Larsen:** Den algierske Fredshistorie [1746]. (T. f. Søværnen LXXXVIII, 391—96.)
- ***W. Westergaard:** The Danish West Indies under Company Rule (1671—1764). With a supplementary Chapter 1755—1917. New York.

- Kay Larsen:** Danske og de maharattiske Sørovere [1758—63]. (T. f. Sø-
væsen LXXXVIII, 113—22.)
- Søren Hansen:** Den biologiske Genealogi og Degenerationsproblemet.
(Pers. T. 7. R. II, 25—40.)
Bl. a. om Christian VII.
- Reverdil:** Struensee og det danske Hof 1760—1772. Oversat af Paul Las-
søe Müller. Med Indledning og Anmærkninger af Louis Bobé. 2. Udg.
- H. Weitemeyer:** Oprør i Grønnegade [17-18/7, 1778]. (Hist. Meddel. om
Kbh. VI, 307—14.)
- Georg Sverdrup:** Lofthusbevægelsen, Lev. 1. Kria. (= Afhandlinger,
utg. av Universitetets hist. Seminar. Bd. 3.)
- Georg Sverdrup:** Bondeopløpet paa Lillesands ting 2-4. okt. 1786. (Norsk
hist. T. 5. R. IV, 89—93.)
- Lydia Wahlström:** Sverige och England under revolutionskrigens början.
Bidrag till den Reuterholmska regeringens historia. Sthm.
- Rasmus Nielsen:** Philippe Antoine Grouvelle, den franske Republiks
Minister i Kjøbenhavn, paa Grundlag af Studier i det franske Udenrigs-
ministeriums Arkiv. (Vor Fortid I, 505—14, 541—52.)
- Axel Linvald:** Bidrag til Oplysning om Danmark-Norges Handel og Skibs-
fart 1800—1807. (Hist. T. 8. R. VI, 387—478.)
- Axel Linvald:** Danmark under den forrige Verdenskrig (1801—07). (For-
tid og Nutid I, 225—38.)
- Holger Begtrup:** Det danske Folks Historie i det 19. Aarhundrede. 2. Udg.
I—II.
- J. S. Worm-Müller:** Norge gennem Nødsaarene. Den norske Regjerings-
kommission 1807—1810. 1—2. H. Kria.
- O. Byström:** Ett och annat om handelskriget kring Skandinavjens kuster
1807—10. (Meddelanden 21 från föreningen för Stockholms fasta försvar
1917. 44—61.)
- Meta Schoepp:** Besitzergreifung Helgolands durch die Engländer 1807.
(Die Heimat XXVII, 100—102.)
- Ernst Michelsen:** Der Kosakenwinter 1813—14 nach den amtlichen Be-
richten. (Schriften d. Ver. f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. VI, 301
—12; jfr. J. Sommer smst. 289—300.)
- Berichte über die Zustände in der Propstei Rendsburg während des Ko-
sakenwinters 1813—14. Mitgeteilt von W. Bülck. (Schriften d. Ver. f.
schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. VI, 423—32.)
- Danmarks Traktater og Aftaler med fremmede Magter efter 1814. 4. Bd.,
1. Hæfte, 1880—85. Udg. ved Fr. le Sage de Fontenay.
- Jul. Salomon:** Bidrag til dansk-jødisk Historie 1820—1915. (T. f. jødisk
Hist. og Litt. I, 1—36.)

- N. Olesen Husted:** Ringkøbing Amts politiske Historie i Stændertiden. (Hardsyssels Aarbog XI, 110—31.)
- * **Jul. Schovelin:** Fra Kongegunst til Selvstyre. Grosserersocietetet og dets Komité 1797—1867.
- Aage Bremerholm:** Fra Prinsens Ophold i Fredericia. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 45.)
- Hother Ploug:** Den nationalliberale Perodes ledende Mænd. (Grundrids v. folkelig Universitetsundervisning Nr. 244.)
- Fra Martsdagene 1848. Optegnelser af Forvalter O. C. Støiholm. Medd. af **Victor Krohn.** (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 144—49.)
- Niebour:** Die Vertreter Schleswig-Holsteins in der Frankfurter Nationalversammlung. (Die Heimat XXVI, 22—27, 50—53.)
- Stubbe:** Das Sommersche Korps [1848—49]. (Die Heimat XXVII, 73—76.)
- Dagbogoptegnelser fra Treaarskrigens Tid. Af Lærer L. Lassen, Toustrup, medd. af hans Søn, **J. Lassen.** (Aarbøger udg. af Hist. Samf. for Aarhus Stift X, 69—81.)
- P. M. Pedersen:** Begivenheder i Feldballe-Nødager Sogne i Krigsaarene 1848—50 og 1864. (Fra Randers Amt XI, 77—87.)
- Kirchengebet des Pastors Rasmus Petersen zu Morsum auf Sylt in den Kriegsjahren 1848—50. Mitgetheilt von **Peter B. Eschels.** (Schriften d. Ver. f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. VI, 388—89.)
- Søren P. Sørensen:** Fra Slavekrigens Dage. (Vejle Amts Aarbøger. 1917. 158—62.)
- Hinrich Ewald Hoff:** Zur Erinnerung an den Major von der Tann, den Sieger von Hoptrup. (Die Heimat XXVI, 188—91.)
- Anmeldelser af N. Neergaard: Under Junigrundloven af **Knud Fabricius** i Ugens Tilskuer VIII, 31—34, **Paul v. Hedemann-Heespen** i Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XLVII, 478—83, **Hans Olrik** i Letterst. T. 1917. 158—60, **Marcus Rubin** i Tilskueren 1917. 74—98.
- H. Hansen:** Die Erörterungen über die Kirchen- und Schulsprache in den Schleswigschen Ständeversammlungen der Jahre 1853—60. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XLVII, 305—94.)
- Chr. Stubbe:** Landeskirche und Geistlichkeit in Schleswig-Holstein 1863 bis 1867. (Schriften d. Ver. f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. VI, 497—564.)
- E. Mühlenhardt:** Zum Gedächtnis Herzog Friedrichs. (Schriften d. Ver. f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. VI, 390—412.)
- Vilh. la Cour:** Stemninger og Standpunkter under Krigen 64.
- Hinrich Ewald Hoff:** Oesterreichische Waffentaten im schleswig-holsteinischen Befreiungskriege von 1864. (Die Heimat XXVI, 75—79, 99—103; jfr. **G. Kross** smst. 183.)
- Under Vaaben (1917-Udgave) 1864. Fortalt af Veteraner.

- Jens Hansen:** Smaatræk fra 1864. (Vejle Amts Aarbøger. 1917. 94—101.)
- J. P. F. F. Hillebrandt:** En Frivilligs Erindringer fra 1864. Fortalt af Overkomplet Nr. 2«. P.
- F. Klem:** Vejleminder fra Krigsaaret 1864. (Vejle Amts Aarbøger. 1917. 57—72.)
- J. Th. Rübner-Petersen:** Minder fra den sidste Krig. (Aarbøger, udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift X, 131—33.)
- N. Thorsen:** Erindringer fra Krigsaaret 1864. (Aarbog f. d. danske Postvæsen 1918. 317—26.)
- Karl Hildebrand:** In den Schützengraben vor Düppel 1864. (Die Heimat XXVII, 186—88.)
- H. E. Hoff:** Die Gefangennahme des dänischen Leutnants Anker in Schanze II am 18. April 1864. (Die Heimat XXVI, 252—53.)
- H. A. Heiberg:** »Martsforeningen« og Planerne om Sønderjyllands Deling i 1864. (Gads Danske Magasin 1916—17. 666—68.)
- J. Marcussen:** Berigtigelse i Anl. af to Digte [om Slaget ved Lundby]. (Fra Himmerland og Kjær Herred II, 565—68.)
- Jens Hansen:** Kong Kristian IX's Besøg i Kolding og Fredericia efter Fredsslutningen i 1864. (Vejle Amts Aarbøger. 1917. 89—94.)
- *Thomas Larsen:** En Gennembrudstid. Fra det 19. Aarh.s sidste Halvdel. Tidsbilleder fra Vendsyssel. Hjørring.
- L. Th. Arnskov:** Norden og den ny Tid. Det nordiske Samarbejde i dets forskellige Former.
Anm. af Hans Olrik i Letterst. T. 1917. 596—98.
- O. Moltke:** Dänemark. Deutschlands neutraler nordischer Nachbar. Beitrag zur Kenntniss von Dänemarks Volkstum, Geschichte und Gegenwart. 1—2. Aufl. Berlin.
- Gudmund Schütte:** Den dansk-tyske Strid i tysk Lys. (Ugens Tilskuer VII, 102—04, 114—16.)
Om Otto Scheels Bog Dänemark und wir (1916).
- Karl Larsen:** Krig, Kultur og Danmark. — Ogsaa i Preuss. Jahrbücher. CLXX, 190—229.
- Fr. Kretz:** Aarbog for Rigsdagssamlingen 1916—17.
Tillæg til En Redegørelse for Socialdemokratiets Rigsdagsvirksomhed Sommer-Samlingen 1916. Tr. s. Mskr. Aarhus.
- Ove Rode:** Den økonomiske Politik under Krigen. Ernæringspolitikens Administration — De kommende Valg. To Taler.
Danmark i Verdenskrigens 3die Aar. Indenrigsminister **Ove Rodes** Tale paa det radikale Venstres Landsmøde 20. Maj 1917. P.
- Danske Soldaterbreve. Saml. og udg. af **Harald Nielsen**. 1—2. Opl.
- Danske Frivillige i Verdenskrigen. Soldaterbreve fra Fronterne. Udg. af **J. Ravn-Jensen**.

Topografi.

- H. P. Steensby:** Pytheas fra Massilia og Jyllands Vestkyst. (Geogr. T. XXIV, 12—34.)
- Gudmund Schütte:** Nordgrænsen for Iagttagelserne hos Pytheas. (Geogr. T. XXIV, 86—92.)
- Gudmund Schütte:** Ptolemy's Map of Northern Europe. A Reconstruction of the Prototypus. Published by the Royal Danish Geographical Society.
- Villads Christensen:** København i Aarene 1673—78 efter Kæmnerregnskaberne. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 1—55.)
- Optegnelser om Ildebrande i København 1749—1787. Medd. af **Villads Christensen.** (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 205—29.)
- Knud Bokkenheuser:** Fra den gamle Herres Skuffer. Det skønne København. (Udgivelsen varetaget af **Kai Friis Møller.**)
- Svend Røgind:** Det københavnske Boligspørgsmaal. Arbejderkvarterer før og nu. (Gads Danske Magasin 1916—17. 278—85.)
- H. C. V. Møller:** Kjøbenhavns Havns Udvikling i Fortid og Nutid samt Forslag til Havnens fremtidige Udvidelse. P. København Havn. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 65.)
- Victor Krohn:** Kassellets Volde og Udenværker. Spredte Træk af deres Historie fra de ældste Tider til vore Dage.
- Bering Liisberg:** Kassellet. (Forskønnelsen VII, 1—11.)
- Knud Bokkenheuser:** Nørrebro. Vandringer paa det gamle Nørrebro. (De svandt, de svandt . . . ! VI.)
- F. Zachariae:** Strøget. (Før og nu III, 205—360.)
- Chr. Stieper:** Omkring Trianglen. Bidrag til Østerbros Historie. Barbererne paa Østerbro 1854—1917. Henrik Fuirens Gang mellem Kattesundet og Mikkalbryggersgade. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 239—40.)
- N. P. Nielsen:** Festskriftet Betaniakirken. 4:o.
- Georg Nygaard:** St. Petri Kirkes Urtegaard og Gravkapellerne ved Kirken. (Forskønnelsen 1917. 57—66.)
- Georg Nygaard:** Grønnegaarde og Gaardhaver i den gamle By. (Forskønnelsen 1917. 41—47.)
- Knud Bokkenheuser:** Der gaar Sagn om Borgtapeter —. (Emil Aarestrup.)
- Helweg-Møller:** Strandgade Nr. 36, Christianshavn. Niels Brocks Gaard. (Architekten XIX, 201—08, 213—18.)
- Hans Kyrre:** De fattiges Dyrehave, og Folk, som kom der. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 56—74.)
- Villads Christensen:** Vartovs Kilde ved Strandvejen. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 81—100.)

- Anm. af Francis Beckett: Frederiksborg. II. Slottets Historie. (Kbh. 1914. Fol.) af **Engelke Jacobsen** i Fra Frederiksborg Amt 1917. 66—82, af **Chr. Axel Jensen** i Architekten XIX, 231—36.
- Thomas B. Bang**: Bidrag til Gillelejes Historie. (Fra Frederiksborg Amt 1917. 56—65.)
- Danske Byer og deres Mænd. Redaktør: Andr. K. Jensen. XVIII: Hillerød By. Under Medvirkning af Valdemar Pedersen. Aarhus.
- Bjørn Kornerup**: Bispevisitatser i Hillerød-Herlev Pastorat 1741—1847. (Fra Frederiksborg Amt 1917. 16—29.)
- H. V. Clausen**: Fra Holbæk Amt. Topografisk-historiske Skildringer. Anm. af Valdemar Bennike i Højskolebl. 1917 Nr. 36, af L. Bobé i Litteraturen I (1918), 67—70.
- M. Beaucaire**: Danske Provinsbyer. XXI. Holbæk. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 32.)
- Fr. Opffer**: Danske Provinsbyer. XXIV. Kalundborg. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 37.)
- L. F. la Cour**: Bidrag til en Skildring af Korsør og Omegn i Midten af d. 18. Aarh. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt VI, 30—84.)
- [2 Relationer om] Tilstanden i Københavns Amt ved Aar 1740. Medd. ved **Kai C. Uldall**. (Aarb. f. hist. Samf. f. Kbh.'s Amt 1917. 100—134.)
- Danske Byer og deres Mænd. Redaktør: Andr. K. Jensen. XX: Næstved By. Under Medvirkning af Aage Brunøe. Aarhus.
- Fr. Opffer**: Danske Provinsbyer. XXV. Præstø. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 38.)
- Danske Byer og deres Mænd. Redaktør: Andr. K. Jensen. XIX: Roskilde By. Under Medvirkning af Chr. Thomsen. Aarhus.
- Thomas B. Bang**: Fra Roskildegaards Len for 300 Aar siden. (Aarb. f. hist. Samf. f. Kbh.'s Amt 1917. 5—19.)
- Villads Christensen**: Landsbyen »Skoven« i Horns Herred. (Fra Frederiksborg Amt 1917. 37—55.)
- H. G. Olrik**: Den fyrtgerlige Skorstensild paa Sorø Akademi Natten mellem 15. og 16. Okt. 1889. (Soranerbladet II, 41—43.)
- Alfr. Glahn**: Holbergs Grav. (Soranerbladet II, 17—20, 26—28.)
- H. G. Olrik**: Holbergs Sarkofag i Sorø Kirke. (Soranerbladet I, 37—39.)
- Chr. Nicolaisen**: Schoutjurisdiktionen i Store Magleby paa Amager. (Aarb. f. hist. Samf. f. Kbh.'s Amt 1917. 20—30.)
- Johan Bulmer**: Hasle Landdistrikt. »Sandflugten«. (Bornholmske S. XI, 1—25.)
- Karl M. Kofod**: To bornholmske Storgaardes Historie. (Bornholmske S. XI, 107—66.)
Siblegaard og Vallensgaard.
- E. Ørnsholt**: Hammershus. Istandsættelse til Nutidsbrug. (Architekten XX, 101—05.)

- F. Bojsen:** Af Møens Historie. III. Den yngre Middelalder. (Stegø.)
Købstæderne i Lolland-Falsters Stift. I. Del: Nykøbing Falster. Under
Medvirkning af Kuntor Niels J. Nielsen. Odense. (= Danske Købstæders
Historie og deres Erhvervsliv. Red. af **O. Hougaard** og **A. Wedderkop
Hedegaard**.)
- Karl Rasmussen:** Krongodserne paa Lolland-Falster. (Lolland-Falsters
hist. Samf.'s Aarbog V, 29—73.)
- Kommunalt Styre i Nakskov. Nakskov. — Ikke i Bogh.
- M. Beaucaire:** Danske Provinsbyer. XIX. Rødby. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 29.)
- P. Petersen:** Fra Saxkøbings Fortid. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aar-
bog V, 74—81.)
- Viggo Holm:** Nykøbing Kirke og dens Omgivelser. II. (Lolland-Falsters
hist. Samf.'s Aarbog V, 1—23.)
- H. H. Hvass:** Swineburgh-Wordburgh-Foburgh. (Svendborg Amt 1917.
3—10.)
- Vilh. Lorenzen:** Bidrag til vore Herregaardes ældste Historie. Studier
over Herregaardsvoldsteder i Svendborg Amts fire fyenske Herreder. (For-
tid og Nutid I, 205—24.)
- S. v. Brockdorff:** Danske Herregaarde. I. Holckenhavn. (Vore Forfædre
I, 1915. 13—20, 25—30.)
- Topografisk-antikvariske Indberetninger fra Nyborg Amt, indsendte til
Amtmanden 1743. Medd. af **Louis Bobé**. (Forts.). (Fra Arkiv og Museum
2. Serie I, 87—91, 132—42, 172—80.)
- Thomas B. Bang:** Nyborgs Betydning som Rigscentrum i Middelalderen.
(Fortid og Nutid I, 262—63.)
- Ernst Petersen:** Nyborg Slot, dets Tilblivelse og Historie. (Fortid og
Nutid I, 263—64.)
- (**Vald. Vaaben:**) St. Nikolaj Kirke, Svendborg. Svendborg (1916). P.
- Kai C. Uldall:** En Bataille paa Vindinge Gade i Aaret 1610. (Svendborg
Amt 1917. 43—53.)
- Kai C. Uldall:** Ørbækklunde. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 46.)
- P. C. B. Bondesen:** Fra Ristinge Overdrev. Et Blad af Langelands Historie.
- Hugo Matthiessen:** Gamle Gader og Gaarde i Rudkøbing. (Architekten
XIX, 173—77, 181—85, 191—97.)
- Jyske Byer og deres Mænd. V. Bd.: Thisted By. Snedsted — Hørdum —
Koldby — Bedsted — Hurup — Vestervig — Hvidbjerg. (Nakskov).
— VI. Bd.: Brønderslev — Vraa — Sindal — Løkken — Hjallerup —
Asaa — Dronninglund — Dybvad — Brovst — Fjerritslev. (Ringkøbing).
— VII. Bd.: Odder — Hammel — Bjerringbro — Rødkærbro — Kljle-
rup — Ry — Langaa — Hadsten — Hinnerup. (Nakskov). — VIII. Bd.:
Hobro — Løgstør — Aars — Hornum — Aalestrup — Nørager — Farsø
— Skals — Hadsund. (Ringkøbing). — 9. Bd.: Holstebro — Struer —
Vinderup — Hjerm — Vemb — Lemvig. (Ringkøbing).

- Emil Madsen:** Gamle jydsk Gaardes Mængde og Alder. (S. t. jydsk Hist. 4. R. III, 1—21.)
- Jeppe Aakjær:** Hedens Peublering eller Af den gamle Amtmands Papirer. (S. t. jydsk Hist. 4. R. III, 87—136.)
- (Anton Jakobsen):** Gaarden Albertinesminde. (Vendsyssel Folk og Land VIII, 38—44.)
- (Anton Jakobsen):** Af Asaa Bys Historie. (Vendsyssel Folk og Land VIII, 1—13.)
- Ejler Haugsted:** En Redegørelse for de af Aarhus Museum foretagne Undersøgelser i Grunden under Marcus Bechs Gaard ved Borgporten. (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift X, 82—94.)
- C. K.:** En gammel Retssag ang. Blokhus [1619]. (Vendsysselske Aarbøger 1917. 157—59.)
- Søren P. Sørensen:** Lidt mere fra Egtved Sogn. (Vejle Amts Aarbøger 1917. 80—86.)
- J. J. Ravn:** Erritsø. (Vejle Amts Aarbøger 1917. 73—80.)
- M. Beaucaire:** Danske Provinsbyer. XX. Esbjerg. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 29.) Danske Byer og deres Mænd. Redaktør: Andr. K. Jensen. XIII: Frederikshavn. Under Medvirkning af H. Skjerning. Aarhus.
- J. J. Ravn:** Gamle Beretninger fra Haastrup. (Vejle Amts Aarbøger. 1917. 86—89.)
- Evald Tang Kristensen:** Gjellerup Sogns Degnehistorie samt en lille Fremstilling af Skolevæsenets Udvikling der. Vejle.
- Jens Poulsen:** Af Harte Bys Historie. (Vejle Amts Aarbøger. 1917. 164—69.)
- Hans Kau:** Hovedgaarden »Hastrup« i Thyregod Sogn. Bidrag til dens Historie. (Vejle Amts Aarbøger. 1917. 1—56.)
- S. Nygård:** Hovedgården Haven og dens Ejere. (Vendsysselske Aarbøger 1917. 59—88.)
- P. C. Knudsen:** Danske Provinsbyer. X. Herning. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 15.)
- P. Stavnstrup:** Herningsholms Historie. Træk af Landbrugets Udvikling i Hammerum Herred. Herning.
- Tilstanden i Himmerland ved Aar 1735. Medd. ved **Chr. Christensen.** (Fra Himmerland og Kjær Herred II, 474—548.)
- M. Beaucaire:** Danske Provinsbyer. XVII. Hjørring. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 26.)
- (Anton Jakobsen):** Gamle Minder fra Hjørring. (Vendsyssel Folk og Land VIII, 45—48.)
- P. C. Knudsen:** Danske Provinsbyer. XXIII. Hobro. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 34.)
- N. P. Larsen:** Hodsager-Minder. Træk af Sognets Historie. Holstebro.

- M. Lind:** Minder om Holstebro. Nedskrevne og belyste af J. Aldal. (Forts.) (Hardsyssels Aarbog XI, 45—109.)
- Marius Hansen:** Fra Hornstrup Kirke. (Vejle Amts Aarbøger. 1917. 121—54.)
- S. v. Brockdorff:** Danske Herregaarde. I. Kaas. (Vore Forfædre I, 1915. 1—8.)
- J. O. Brandorff:** Nyt Fund af Indskrifter fra gamle Huse i Kolding. (Vejle Amts Aarbøger. 1917. 170—72.)
- J. C. Jacobsen:** Kølbygaards Historie. (Hist. Aarbog f. Thisted Amt 1917. 3—42.)
- P. C. Knudsen:** Danske Provinsbyer. XII. Lemvig. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 18.)
- Edv. Egeberg:** Linaa Sogn i gamle Dage. (Forts.) (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift X, 40—68.)
- Severin Christensen Sortfeldt:** Bidrag til Fiskerbyen Løkkens Historie. (S. t. jydsk Hist. 4. R. III, 59—78.)
- * **C. Klitgaard:** Nibe Bys Historie indtil 1728. Aalborg. (tr. i Hjøring).
- C. Klitgaard:** Et Overfald. Bidrag til Belysning af dansk Købstadstyrelse i Christian V's Tid. (Hist. T. 8. R. VI, 479—83.)
- Søren S. Dath:** Fra Oddense Degnekald. (Skivebogen IX, 93—102.)
- Marcus Jensen:** Ommersyssels Lærere i Fyrreerne. (Fra Randers Amt XI, 62—73.)
- S. Jensen:** Randers i Fortid og Nutid. Tr. s. Mskr. Randers.
- Svend Trøst:** Danske Provinsbyer. XXII. Randers. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 33.)
- M. Michaelsen:** Næringslivet i Randers omkring 1840—1850. (Fra Randers Amt XI, 34—48.)
- Danske Byer og deres Mænd. Redaktør: Andr. K. Jensen. IX. Ringkjøbing. Aarhus.
- Peder Lem:** Danske Provinsbyer. XIV. Ringkjøbing. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 23.)
- Chr. Heilskov:** Ry Mølle (Glentholm). Hovedtræk af dens Historie. (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift X, 108—25.)
- Thomas B. Bang:** Helligkilder i Salling og Fjends Herred. (Skivebogen IX, 103—13.)
- Danske Byer og deres Mænd. Redaktør: Andr. K. Jensen. XIV. Silkeborg By. Aarhus.
- Edv. Egeberg:** Silkeborg Slot. (S. t. jydsk Hist. 4. R. III, 137—76.)
- Konrad Understrup:** Sinding Sogn. Herning.
- Petrus Schiffnensis:** Danske Provinsbyer. XI. Skive. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 17.)

- S. v. Brockdorff:** Danske Herregaarde. III. Spøttrup. (Vore Forfædre I, 1915. 37—45, 49—56.)
- (Anton Jakobsen):** Store Rugtved. (Vendsyssel Folk og Land VIII, 14—37.)
- M. Beaucaire:** Danske Provinsbyer. XIII. Thisted. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 20.)
- C. K.:** Strid om Stolestader i Torslev Kirke [1625]. (Vendsysselske Aarbøger 1917. 159—60.)
- P. Jensen:** Vejlbys Sogns Kirke. (Vejle Amts Aarbøger. 1917. 103—08.)
- Jeppe Aakjær:** En forsvunden Landsby [Vellum]. (Skivebogen IX, 150—55.)
- C. Christensen:** Tilstanden i Vendsyssel ved Aar 1735. (Vendsysselske Aarbøger 1917. 1—58.)
- C. Arctander:** Vestervig Kirke. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 27.)
- W. Møllerup:** Vildskud. Skizzer og Billeder fra Bylivet i Danmark i 18. Aarh.
Om Viborg.
- Ejler Haugsted:** Et middelalderligt Fundament i Viby. (Aarbøger, udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift X, 139—45.)
- Alexander Rasmussen:** Vildmosegaardens Grundlæggelse. (Fra Himmerland og Kjær Herred II, 409—73.)
- Chr. Axel Jensen:** Visborggaard. Undersøgelser ved Bygningens Istandsættelse. (Architekten XIX, 305—12, 314—20, jfr. **Gotfred Tvede** XX, 1—5, 13—15.)
- (Anton Jakobsen):** Kommunalhistorie fra Volstrup-Hørby Sogne. (Vendsyssel Folk og Land VIII, 49—72.)
- Anton Jakobsen:** Kontrakt om et Kær i Vrejlev Sogn [1789]. (Vendsysselske Aarbøger 1917. 148—49.)
- Kr. Isager:** Et Par Skeletfund fra det 13. Aarh. [i Enborg o: Øm Kloster]. (Ugeskr. f. Læger 1917. 671—76.)
- Udgravninger ved Øm Kloster. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXXV, 512—13.)
- Friedrich Müller:** Das Wasserwesen an der schleswig-holsteinischen Nordseeküste. 1. Teil: Die Halligen. Bd. 1—2. Berlin.
- A. Gloy:** Das Alter der schleswig-holsteinischen Städte. (Die Heimat XXVII, 79—82.)
- Wegemann:** Die geschichtliche Urbewölkerung Schleswig-Holsteins. (Die Heimat XXVII, 33—37.)
- G. Wegemann:** Die Volkszahl Schleswig-Holsteins seit dem Mittelalter. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XLVII, 41—67.)
- Biereye:** Untersuchungen zur Geschichte der nordelbischen Lande in der

- ersten Hälfte des 11. Jahrh. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XLVII 395—459.)
- J. Andersen:** Sønderjylland under prøjsisk Herredømme. Tr. s. Mskr. — Ikke i Bøgh. P.
- W. Nilsson:** Tyskland och Sønderjylland. Sthm.
- H. Rosendal:** The Problem of Danish Slesvig. A question for the British Empire. Translated by A. Troensegaard-Hansen. Oxford 1916.
- Fra Pligtens Land. Breve fra kristne Sønderjyder. Samlede og udg. af **Carl Hornbech.**
- Sønderjydske Soldaterbreve. Udg. og indlædede af **Harald Nielsen.** 16. Opl. Breve til Hjemmet fra sønderjydske Soldater, saml. af **Martha Ottosen.**
- P. I. C. Andresen:** Arnis. (Die Heimat XXVII, 160—63.)
- Vilh. la Cour:** Danevirke og Kampene paa vor Sydgrænse.
- Martha Ottosen:** Danmarks Grænsevagt mod Syd. Minder fra Flensborg.
- C. Rolfs:** Gemauerte steinerne Särke in Hoyer. (Schriften d. Ver. f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. VI, 414—15.)
- [A.] **Sach:** Die Ablassbulle des Baseler Konzils zum Besten des abgebrannten Schleswiger Domes vom 19. Juni 1441. (Schriften d. Ver. f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. VI, 450—54.)
- Richardt Haupt:** Die Petersthüre am Dome zu Schleswig. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XLVII, 2—40.)
- Willers Jessen:** Die Memorabilia Stapelholmensia des Pastors Johann Grossmann zu Süderstapel 1654—1680. (Schriften d. Ver. f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. VI, 363—79.)
- Nis H. Callesen:** Overleveringer om Præstefamilier i Øster-Løgum i Tiden fra 1777 til 1801. (Sprogforen.'s Almanak 1917. 38—41.)
- Axel Koch:** Är Skåne de gamles Scadinavia? (Arkiv f. nord. filol. XXXIV, 71—88.)
- C. Bååth-Holmberg:** I heta striders land. Skånska bilder och minnen. Uppsala.
- Monumenta Scaniae historica. Malmö stads urkundsbok. Utg. af **Lauritz Weibull.** 1. bd., 2. h. Malmö. 4:o.
- O. Ingsted:** Bidrag till Ronneby stads historia. Ronneby.
- K. Enghoff:** Trelleborg i forn tid och ny tid. Öfersikt af stadens utveckling. Utg. på föranstaltning af stadsfullmäktige i Trelleborg. Trelleborg (tr. i Lund).
- Th. Wählin:** Mariakyrkans i Ystad byggnadshistoria. (Minneskrift utg. af Ystads fornminnesfören. 1907—17. 139—76.)
- Olof Palme:** Mariakyrkan i Ystad. Två artiklar i Stockholms Dagblad i jan. 1917.
- O. Rydbeck:** Predikstolen i Ystads Mariakyrka. (Minneskrift utg. af Ystads fornminnesfören. 1907—17. 177—89.)

- E. Wrangel:** Altarskåpet från Ystads klosterkyrka. (Minneskrift utg. af Ystads forminnesfören. 1907—17. 121—48.)
- N. Wimarson:** Gråbröderklostret i Ystad. (Minneskrift utg. af Ystads forminnesfören. 1907—17. 57—120.)
- Herm. Andersen:** Danmarks Kolonier. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XI, 7—14, 21—27, 41—52, 61—73, 83—88.)
- Kaj Birket-Smith:** Danmarks gamle Kolonier. En geografisk-historisk Oversigt. (Gads Danske Magasin 1916—17. 743—49; 1917—18. 33—39.)
- Carl Küchler:** Die Färöer: ein vergessenes Wunderland. (Die Tide. Nord-westdeutsche Monatshefte. 1. Jahrg. 3—4. H.)
- K. Carøe:** Landkirurger og Fysici på Færøerne 1584—1916. (Pers. T. 7. R. II, 47—51.)
- Knud Berlin:** Danmark—Island—Færøerne. (Gads Danske Magasin 1917—18. 171—83.)
- Indr. Einarsson:** Udviklingen i Island. (Gads Danske Magasin 1916—17. 626—33.)
- Louis Bobé:** Grønlands Genopdagelse og James Halls Rejser. (Det grønlandske Selskabs Aarsskrift 1916. 71—92.)
- O. Solberg:** Det bergenske handelskompagni av 1721 og Grønlands kolonisation. (Bergens hist. Forening. Skrifter 23. 7—61.)
- Daniel Bruun:** Om Eskimoerne i Grønland. En Oversigt over Indholdet af nyere litterære Arbejder. I—IV. (Atlanten XIV, 478—524, 593—632.)
- William Thalbitzer:** Hos Östgrönländerne i Grönlands sydfjorde, nærmest Kap Farvel, sommeren 1914. (Ymer XXXVII, 1—35.)
- Thorild Wulff:** Den andra Thule-expeditionen till Nordgrönland. (Ymer XXXVII, 173—78.)
- Hjemliv paa prærien. De derovre. En række breve fra Canada udg. af **H. F. Feilberg.**

Biografi.

- Mindre Dansk biografisk Leksikon. Redaktion: **Victor Petersen.**
- Vilhelm Marstrand:** Forskelligt fra Genealogiens og Personalhistoriens Verden. (Pers. T. 7. R. II, 97—108, 361—64.)
- Paul Hennings:** Forskelligt fra Genealogiens og Personalhistoriens Verden. (Pers. T. 7. R. II, 239—42, 318.)
- H. Hjorth Nielsen:** Dødsfald i Danmark 1916. Tillæg til Personalhist. T. 7. R. II.
- (**Poul Bredo Grandjean:**) Gravskrifter. (Dansk Adel og Borgerstand II, 37—40, 45—48.)
- Kai C. Uldall:** Adresseavisens Bidrag til det 18. Aarhundredes Personalhistorie. (Dansk Adel og Borgerstand II, 49—52.)

- Kraks blaa Bog. Tre Tusinde nulevende danske Mænd og Kvinders Levnedsløb.
- Personalhistoriske Indskrifter i Sokkelunds Herred. Saml. af **Chr. Heilskov**. (Aarb. f. hist. Samf. f. Kbh.'s Amt 1917. 63—99.)
- Alfred Heymann**: Gamle Gravminder paa den jødiske Begravelsesplads i Fredericia. (Vejle Amts Aarbøger. 1917. 113—20.)
- Danmarks Adels Aarbog. Red. af **G. O. A. von Irgens-Bergh**. 1918. 35. Aarg.
- Hauch-Fausbøll**: Rettelser og Supplemerter til Adels Aarbogens Stamtafler. (Dansk Adels Blad VII, 100, 104.)
- Th. Hauch-Fausbøll**: Haandbog over den ikke naturaliserede Adel, udg. af Forbundet af ikke naturaliserede Adelslægter i Danmark.
Anm. af Poul Bredo Grandjean i Pers. T. 7. R. II, 114—16 og Dansk Adel og Borgerstand II, 20.
- Louis Bobé**: Fremmedadel i Danmark. (Pers. T. 7. R. II, 92—96.)
- Haandbog over den ikke naturaliserede Adel. Et Gensvar. Af **Th. Hauch-Fausbøll**. (Pers. T. 7. R. II, 344—51; jfr. **L. (Bobé)** og **Poul Bredo Grandjean**. 351—53.)
- O. Walde**: Smärre bidrag till dansk [adelig] personhistoria [fra 16.—17. aarh.]. (Pers. T. 7. R. II 117—26.)
- Joh. Høirup**: Vore Bibliotekarer I—IV. (Bogsamlingsbladet XII, 49—53, 79—85, 115—18, 161—64.)
- Dansk Forsikringsstat. Udg. af Dansk Assurance, Tidsskrift for Forsikringsvæsen. 1917.
- Gerhardt Lyngé**: Danske Komponister i det 20. Aarh. 17—35. (sidste) H. — 2. omarb. og noget forkortede Udg. Aarhus.
- William Olsen**: Fortegnelse over Kunstnere, som er afgaaet ved Døden efter at Carl Reitzels Katalog og Ph. Weilbachs Leksikon er sluttet. P. — Ikke i Bogh.
- (**Poul Bredo Grandjean**;) Medlemmer af Ordenen »De l'union parfaite« 1732—63. (Dansk Adel og Borgerstand II, 21—24, 25—28.)
- Postetaten. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1918. 49—198.)
- Sofus Elvius**: Danmarks Præstehistorie i Aarene 1885—1914. 6. H. Oversigt over Skovfogedaspiranter 1906—1916. P.
- Poul Bredo Grandjean**: Studenterne fra 1892. Festskrift.
- J. P. Jensen**: Kristian IV og andre danske Sølhelte. (1916.)
- J. P. Jensen**: Niels Juel og andre danske Sølhelte. (1916.)
- Familie-Stamrulle vedk. Eliesonske, Ankerske, Colletske, Kionigske m. m. m. Familier fra Slutn. af 1600 til 1874 o. s. v. Medd. af **A. W. Rasch**. (Pers. T. 7. R. II, 275—94.)
- Martin Skovbo**: Optegnelser om fynske Bondeslægter. Tr. s. Mskr. Odense. Slægterne Tinglev og Wiuff med Kvindeliner. Tr. s. Mskr.

- Louis Petersen:** Fred Aamundsen, en ung kristen Mediciner. Aarhus.
- Fanny Baruël:** Emil Aarestrup: Tidlig Skilsmisse. En Studie over Aarestrups Stil. (Danske Studier 1917. 63—75.)
- Flemming Dahl:** P. F. Abell †. (Aarsskr. f. Metropolitanersamf. X, 10—12.)
- Leo Swane:** Abildgård og Christian VIII's Palæ. (Kunstmuseets Aarskrift 1916. 91—115.)
- J. P. Jensen:** Absalon. (Berømte danske Mænd. I.)
- H. Sabroe:** Lensgreve C. Ahlefeldt-Laurvig †. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 49.)
 Lensgreve Chr. Ahlefeldt-Laurvigen †. (Dansk Adels Blad VII, 101.)
 Lensgreve Chr. Ahlefeldt-Laurvigen †. (T. f. Landøkon. 1917. 452—53.)
 Lensgreve Chr. Ahlefeldt-Laurvigen †. (Ugeskr. f. Landmænd 1917. 495.)
- Georg Hoffmann:** Wilhelm Ahlmann. Ein Gedenkblatt zu seinem 100. Geburtstag: 13. Juli 1917. (Die Heimat XXVII, 113—21.)
- Hakon Ahnfelt-Rønne.** (Teatret XVI, 90—94.)
- Brudstykker af Admiral J. Albecks Dagbog fra et Togt til Middelhavet med Fregatten Thetis i 1842. Udgivet ved Premierlieut. **Albeck.** (T. f. Søværnen LXXXVIII, 173—236.)
- J. C. Hansen:** En Bondeslægt i Vester Lyby [Niels Andersens Slægt]. (Mindeblade Nr. 3. Jan. 1917. 34—48.)
- A. C. Andersen †. (T. f. Biavl LI, 18—19.)
- Carl Roos:** Anderseniana fra Skoletiden i Slagelse. (Edda VII, 150—61.)
- N. C. Andersen,** Guldager: En Eftersommer i Amerika. Oplevelser og Tanker fra en Amerikarejse. Esbjerg.
- Jeppe Aakjær:** En Præst, som stikker med Kniv. (Skivebogen IX, 147—50.)
 Hr. Styge Andersen i Højslev, 1616.
- J. V. Christensen:** Paa en Hundredaarsdag. Søren Andersen, Nordrup. 1817 — 9. Febr. — 1917. Særtryk af Ringsted Folketidende. Ringsted.
- J. N. H. Skrumsager:** M. Andresen. Et Mindeord. (Sprogforen.'s Almanak 1917. 2—3.)
- Anna B. Müller:** Sølvbrylluppet i Askov 1916. [Jacob og Ingeborg Appel]. (Askov Lærlinge 1917. 71—77.)
- Alfr. Jeppesen:** Carl Bagger. (Tiden VII, 652—54.)
 Fr. Bajer 80 Aar. (Kvinden og Samfundet XXXIII, 113—14.)
- Gammel Amager-Land ved Kiøbenhavn. Medd. af **Kai C. Uldall.** (Aarb. f. hist. Samf. f. Kbh.'s Amt 1917. 46—48.)
 Om Jacob Gerdson Bakkers Bryllup med Gertrud Hans Datter 1759.
- Digt om Biskop Balle. Ved **W. Steen.** (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aar-bog V, 135—36.)
- Hans Kau:** Læreren og Forfatteren Christian Balling. Et Mindeskrift. Kolding.

- Lars Chr. Balslev** og **Benjamin Balslev**: Stamtavle over Haarslevgrenen af Familien Balslev. Tr. s. Mskr. Hillerød. — Ikke i Bogh.
- J. C. P. Frie**: Lidt mere om Baltzerslægten. (Vendssysselske Aarbøger 1917. 150—53.)
- Alfred Bramsen**: Thomas Bartholin og Luigi Cornero. (Vor Fortid I, 361—68.)
- Gustav Bauditz**: Sophus Bauditz, hans Liv og Digtning. Paa Grundlag af efterladte Papirer.
- Josepha Martensen**: Elise Bay. Et Karakterbillede.
- H. Brendstrup**: Hvem var Søren Sørensen Bay? (Fra Randers Amt XI, 143—45.)
- Minder om Indre-Missionær Hans Christian Beck. Udg. af **Søren Beck**.
- Martin Rémusat**: L'Aventure sentimentale de J.-H. Bernstorff (1741—1748). (Revue des deux mondes 1917. Tome 4. 387—405.)
- Overkateket Tobias Berthelsen †. (Det grønlandske Selskabs Aarskrift 1916. 152—54.)
- Th. Roust**: Louise Birke. (Hadsten-Bogen 1917. 25—30.)
- Uffe Birkedal**: Barneminder fra det gamle Ryslinge. (Ryslangebogen 1917. 33—58.)
- E. Bodenhoff**: Dømt til Døden. En Tragedie fra 1864. [Om Axel Rudolf Bjerregaard.]
- W. T(hulstrup)**: Chr. Blangstrup [60 Aar]. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 57.)
- H. Bæk**: Michael Blegvad †. (Højskolebl. 1917. 303—06.)
- Erneste Blicher**: Minder fra mit Barndomshjem samt Minder om min Farfader og Farmoder St. St. Blicher og Hustru. (Wisbechs Almanak 1917.)
- Johs. Brøndum-Nielsen**: Blicher-Studier (Tilskueren 1917 I, 291—93.)
- N. P. Bjerregaard**: Hvordan lærte St. St. Blicher jydsk? (Danske Studier 1917. 155.)
- Paul Elsner**: Steen Steensen Blicher, der Heidedichter und Heidepfarrer.
- S. Sørensen**: To B'er. Bidrag til Blicher-Forskningen. (Tilskueren 1917. I, 293—96; jfr. **J. Chr. Jespersen** smst. II, 95—96.)
- S. Sørensen**: Nordlys-Perioden i Blichers Digtning. Nogle Undersøgelser.
- Fr. Møller**: Mamsellen paa Visborggaard [Maria Susanna Blombois]. (Fra Himmerland og Kjær Herred II, 549—64.)
- Dagbog paa en Fodreise foretaget af Skuespillerne Seemann og Phister samt Copist Boëtius Anno 1829. Medd. af **V. Boëtius**. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 230—37.)
- Poul Bredo Grandjean**: Slægten Bondo's ældste Led. (Dansk Adel og Borgerstand II, 29—32.)

- F. F.:** Kommandør Andreas Wiel Bonnesen †. (T. f. Søværnen LXXXVIII, 61—62.)
- Rasmus Bording:** Et 25 Aars Minde. (Fra Vallekilde folkehøjskole 24. 42—48.)
- K. K. K. Lundsgaard:** Guldmageren Borri og hans vidunderlige Øjenoperation. (Tilskueren 1917. II, 262—73.)
- Arthur Petersen:** Tyge Brahe. (Tiden VII, 1916—17. 489—90, 503—05.)
- Luis Bramsen:** En københavnsk Købmands Ungdomshistorie. Optegnelser 1819—1844. (= Memoirer og Breve udg. af Jul. Clausen og P. Fr. Rist. 26.)
Anm. i Dansk Assurance 1917. 179—82.
- Georg Brandes' Brevveksling med Carl Snoilsky. Se S. 94 (under Chr. Winther).
- F. Rønning:** Carl Johan Brandt. 1817—1917. (Højskolebl. 1917. 969—78.)
- F. Ohrt:** Et Par Skoleminder om Niels Peter Bransager. (Sornerbladet I, 44—45.)
- Kjeld Galster:** Skolebestyrer P. Branth. (Vor Ungdom 1917. 4—17.)
- Otto Borchsenius:** Christian Hviid Bredahl. Af en Tale ved Afsøringen af Mindestenen paa Parnas. (Sornerbladet II, 30—31.)
- Herm. Andersen:** Toldkontrolør C. R. Bruhn [50 Aars Jubilæum]. (Maa-nedsskr. f. Toldvæsen XI, 247—48.)
- Friederike Brun, f. Münter:** Ungdoms-Erindringer. (Wahrheit aus Morgenträumen.) Udg. af Louis Bobé.
Vilhelmine Caroline Bruun. 13. Juli 1849 — 16. Juli 1916. (1916.) P.
- Aage Bugge:** Af min Oldefaders [Thomas Bugges] Contra Bog [1813 — 1818]. (Gads Danske Magazin 1916—17. 420—22.)
- Bull:** En gren af Østlands- eller Tønsbergslægten Bull og skudd fra grenen gennem de sidste 125 aar. Kria.
- Niels Hansen:** Pastor H. Bøhmer †. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXX, 196—97, jfr. Braun 197—98.)
- Johs. E. Schrøder:** Drøm og Daad i Grønland. [Om Pastor J. Chemnitz.] (Højskolebl. 1917. 1247—52, 1269—74, 1333—38.)
- Prof. A(nders) C(hr.) Christensen [25 Aars Jubilæum]. (Archiv f. Pharmaci og Chemi XXIV, 89—90.)
- J. Brink Lassen:** Fru Elgine Christensen, f. Kofoed, †. (Tune Elevers Aarsskr. 1917. 3—5.)
- Jens Peter Jensen:** Jørgen Christensen paa Kirke Stillinge. En vestsjællandsk Bondesøn, Stifteren af »Den sjællandske Bondestands Sparekasse«. (Meddelelse fra Høng Højskoles Elevforen. 1917. 3—29.)
- Jul. Hartmann:** Mindeord om Prof. C. Christiansen. (Ingeniøren 1917. 571—72.)
- Martin Knudsen:** Prof. Chr. Christiansen †. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 62.)

- S. Danneskjold-Samsøe:** Poul Christiansen. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 27.)
- A. Drachmann Bentzon:** Nogle Bemærkninger i Anl. af Clément-Sagen. (Pers. T. 7. R. II, 308—13.)
Om at forandre Navnet Clement til Clément.
- Eyvind Olrik:** Overretsassessor C. E. Cold †. (Nord. T. f. Strafferet V, 56—57.)
- R. Volf:** Stamtavle over Anders Coldings Slægt fra Skrave. Udg. som Mskr. 2. Udg.
- Frantz Dahl:** Zu den Beziehungen Conrings zu Dänemark. (Z. d. Savigny-Stiftung f. Rechtsgesch. XXXVII, Germ. Abt. 507—11.)
- Kgl. Kammersanger Peter Cornelius 1892 — 22. Maj — 1917. Et Jubilæumshefte. (Red. af **E. Valeur Fausbøll**.) 4:o.
- Jul. Clausen:** Peter Cornelius. (Teatret XVI, 114—15.)
- Godtfred Skjerne:** Peter Cornelius. (Sceniske Kunstnere. Smaa Karakteristiker.) P.
- W. T(hulstrup):** Peter Cornelius. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 34.)
- Aagaat Daae:** Stamtavle over familien Daae i Norge. Trondhjem. Anm. af C. M. Munthe i Pers. T. 7. R. II, 354—56.
- Anobius:** En Foregangsmand [Bibliotekar Svend Dahl]. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 57.)
- Af Benny Davids Erindringer i Uddrag ved **Julius Clausen**. (Vor Fortid I, 422—32, 449—56, 473—80, 501—04, 515—28.)
- B. Tengnagel Jørgensen:** Des Roches de Parthenay. (Pers. T. 7. R. II, 328—32.)
- Chr. Christensen:** Den Vrensted Degn Martin Dietz. (Vendssyselske Aarbøger 1917. 89—141.)
- En Ansøgning fra den sidste Mand af Slægten Due (Taube) her i Landet [1733]. Ved **H(auch)-F(ausbøll)**. (Dansk Adels Blad VII, 89—90.)
- Paul Hennings:** Slægten Duntzfelt. (Pers. T. 7. R. II, 52—59.)
- Louise Hastrup:** Elisabeth Duurloo. 1892 — 1. Sept. — 1917. (Nyt T. f. Abnormvæsenet XIX, 216—17.)
- Verner Dahlerup:** Folmer Dyrhund †. (Arkiv f. nord. filol. XXXIV, 175—78.)
- Viggo Eberth:** Slægtliste over den danske Gren af Slægten Eberth. Samlet og udarbejdet i Anl. af min Faders Constantin Eberths 100-Aars Fødselsdag den 7. Maj 1917.
- Julie Eckersberg:** Optegnelser om hendes Fader C. W. Eckersberg. Med en Indledning af Emil Hannover. Udg. af Fo-ening for Boghaandværk.
- Otto Borchsenius:** Niels Engberg. (Soranerbladet I, 3—5.)
- Tre breve fra Laurids Engelstoft til hans søn [1822, 23, 27]. Medd. af **P. Engelstoft**. (Pers. T. 7. R. II. 84—91.)

- Anna Koch Schiøler:** Thora Esche. 40 Aars Virksomhed i Kvindesagens Tjeneste. (Kvinden og Samfundet XXXIII, 249—50.)
- Erik Ringberg:** Carl Rud. Ette †. (Aarskr. f. Metropolitanersamf. X, 8—10.)
- Biskop Johannes v. Euchs 25-aar. Bispejubilæum. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXV, 661—71, 691—95.)
- Kongebreve. I. Breve fra Christian Frederik (Christian VIII). [Til Major Carl Ewald, 1826—27]. (Vor Fortid I, 169—86.)
- Breve fra Kong Christian VIII [1842—46] og Landgreve Wilhelm af Hessen [1840] til Generaladjutant C. v. Ewald. (Vor Fortid II, 60—64.)
- Edv. Mortensen:** Provst Andreas Christian Evensen in memoriam. (Sorranerbladet II, 62.)
- [S. H.] **Finne-Grønn:** Falck'erne af Tønsberg og Risør. Et Supplement. (Pers. T. 7. R. II, 185—86.)
- Anthøn Mohr Wiesener og Vilh. H. Finsen:** Stamtavle over Slægten Forman (Formann). Bergen og Kbh.
- Th. Oppermann:** Der Bildhauer Hermann Ernst Freund der Schöpfer des Gleiwitzer Lekythos. Kattowitz. Sonderabdruck aus der Monatschrift »Oberschlesien«. P.
- J.:** Frederik Friis †. (Maanedsskr. f. Dyrklæger XXVIII, 561—63.)
Fr. Friis †. (Ugeskr. f. Landmænd 1917. 57—58.)
Hofjægermester Fr. Friis †. (T. f. Landøkonomi 1917. 101—05.)
- Hans Olrik:** Forstander Axel Chr. Frydensberg †. (Bog og Naal XXIV, 158—60.)
- Lebenserinnerungen des schleswig-holsteinischen Obersten Johann Nikolaus von Fürsen-Bachmann. Aus seinem Nachlass hrsg. von Otto Fürsen. (Quellen u. Forsch. z. Gesch. Schlesw.-Holsteins V, 1—214.)
- J. Aarsbo:** Niels W. Gade 1817 — 22. Febr. — 1917. (Højskolebl. 1917. 309—12.)
- Will. Behrend:** Af Niels W. Gades Ungdomshistorie. (Tilskueren 1917. I, 113—27.)
- William Behrend:** Nogle Minder om Niels W. Gade og hans Hus. (Vor Fortid I, 219—32.)
Anm. af Hother Ploug i Letterst. T. 1917. 467—70.
- William Behrend:** Niels W. Gade. (= Mennesker i Litteraturens, Kunstens, Politikens og Videnskabens Tjeneste.)
- Gunnar Hauch:** Niels W. Gade. (Ord och Bild XXVI, 37—44.)
- Gustav Helsted:** Smaatæk om N. W. Gade. (Vor Fortid I, 232—34.)
- Charles Kjerulf:** Niels W. Gade i Hundredaaret.
Anm. af Hother Ploug i Letterst. T. 1917. 467—70, af Jul. Clausen i Tilskueren 1917. I, 391—93.
- Hother Ploug:** Niels W. Gade. (Ugens Tilskuer VII, 113—14.)

- Godtfred Skjerne:** Niels W. Gade. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 20.)
- Gustav Rasmussen:** Toussaint Gelton. (Kunstmuseets Aarskr. 1916. 133—42.)
- Niels Møller:** Skolemesterglæder og Skolemesterfortrædeligheder i første Halvdel af det 17. Aarh. (Jens Matzøn Gettorp). (Vor Ungdom 1917. 49—74.)
- Fredrik Vetterlund:** Karl Gjellerup. (Letterst. T. 1917. 473—91.)
- J. E. Gnuetzmann:** Nogle Minder fra min Løbebane 1855—1909. (Tekn. T. XLI, 62—66.)
- A. T. Axelsen:** Jul. Goldschmidt †. (Dansk Assurance 1917. 37—39.)
- Hans Kyrre:** M. Goldschmidt og Sibylla. En Brevveksling. Sibylla er Fru Lodovica Simesen, f. de Bretteville.
- D. Simonsen:** Goldschmidtiana. I. (T. f. jødisk Hist. og Litt. I, 67—68.)
- J. Norrild:** Forstander Ole Olesen Gold. (Nord. T. f. Abnormvæsenet XIX, 112—14.)
- Poul Bredo Grandjean:** Meddelelser om Gerhard Graaes Forfædre. (Bl. a. af Slægterne Bondo og Magaard). P. — Ikke i Bogh.
- Thomas Graae:** Gamle Minder.
- Vald. Rørdam:** Thorkild Gravlund. (Ugens Tilskuer VII, 248—50.)
- Otto Andrup:** Kunstnerregninger i Griffenfelds Bo. (Kunstmuseets Aarskrift 1916. 142—51.)
- K. Carøe:** Griffenfeld's Sygdomme og Død. (Fra Arkiv og Museum. 2. Serie I, 97—110.)
- J. P. Jensen:** Griffenfeld. (Berømte danske Mænd. II.)
- Mindedigt 1854 over Caspar Holten Grevencop-Castenschiold. Medd. af
A. Thiset. (Pers. T. 7. R. II, 91.)
- R. Berg:** Snedkermester J. C. Groule †. (For Industri og Haandværk 1917. 4—5.)
- A. Gommesen:** Carl Grove og hans Venner i Lyngbe-Broby. Medd. efter Breve fra Grove til Pastor Spleis. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt VI, 110—48.)
- Thomas Bredsdorff:** N. F. S. Grundtvig. (Folkets Førere. Udg. af Fred. Nørgaard og Anders Uhrskov.)
- Georg Himmelstrup:** Grundtvigs valg til den grundlovgivende rigsdag. (Hadsten-Bogen 1917. 11—19.)
- Maria Holmström:** N. F. S. Grundtvig. En märkesman i det 19. årh. Uppsala.
- Aage Møller:** Grundtvigs syn paa historien. (Højskolebl. 1917. 317—20, 359—62.)
- R. P. Rasmussen:** Grundtvig paa Store Tuborg. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 161—86.)

- Fra Grundtvigs Sygdom 1863. Ved **Johs. E. Schrøder**. (Kirke-Tid. II, 609—19, 617—35.)
- P. Severinsen**: Grundtvigs Forhold til Aflosningsvæsenet. (Kirke-Tid. II, 453—59.)
- R. Grünfeld**: Hvor Heden blomstrer. Indtryk fra mine Præsteaar i Hammerum Herred.
- J. C. Hansen**: Kaastrup — Krejbjerggaard — Hesthave. Brødrene Søren, Niels og Jens Gudiksen og Søsteren Marie Sørensen, f. Gudiksen, Fædre-slægts Historie gennem 200 Aar. (Mindeblade Nr. 4. April 1917. 49—72.)
- C. Klitgaard**: En mandhaftig Frue [Anne Helvig Gyldenstjerne]. (Fra Himmerland og Kjær Herred II, 568—70.)
- Louis Bobé**: Carl Frederik Gyllembourg og Thomasine Heiberg. (Vor Fortid I, 397—408.)
- Johan Christopher Haar, Sognepræst til Voss. Ved hans dattersøns sønne-sønsdatter **Aagot Daae**. (Pers. T. 7. R. II, 268—74.)
- Gustav Lunn**: G. A. Hagemann †. (Det grønlandske Selskabs Aarsskrift 1916. 160—61.)
- Jørgen Møller**: Peter Tetens Hald †. (Ugeskr. f. Læger 1917. 1618—20.)
- (**Poul Bredo Grandjean**;) Adelslægten Halling uddød. (Dansk Adel og Borgerstand II, 48.)
- Hauch-Fausbøll**: Slægten Halling. (Dansk Adels Blad VII, 102—04.)
[Stamtavle over Efterkommere af] Hans Hansen fra Helstrup ved Randers g. m. Bysmedens Datter i Vejen. [Vejen 1916]. Fol. pat.
- [Stamtavle over Efterkommere af] Niels Hansen g. m. Ane (Lundforlund) [samt over Efterkommere af] Ole Pedersen (Haldager), g. m. Ane Larsen (Korshøjgaard). [Vejen 1916]. Fol. pat.
- Povl Hansen**: Af min fædrene slægts saga. (Fra Vallekilde folkehøjskole 24. 79—142.)
- Vidar**: Aleth Sophus Hansen. (Tiden VII, 594—95.)
- Sigurd Müller**: Carl Martin Hansen. (Skønvirke III, 17—30.)
- Harry Schmidt**: Empfehlungsschreiben des Gottorffer Garteninspektors Otto Johann Adam Classen für seinen Lehrling Christian Hansen vom Jahre 1743. (Die Heimat XXVII, 15—18.)
- J. P. Kristensen-Randers**: Tonedigteren Hans Hansen. (Svendborg Amt 1917. 101—22; ogsaa i Aarsskr. fra Ollerup Højskoles Elevforen. 1917. 3—19.)
- (**Hans Hansen**;) En Pinsetur i Djursland i Fyrerne. Medd. af **F. Ascanius**. (S. t. jydsk Hist. 4. R. III, 79—86.)
- Jens Peter Jensen**: Mejeribestyrelse Lars Hansen, Kildebrønde. Stifteren af den første danske Kontoforening. (Høng Landbrugsskoles Elevforening. Aarsberetning 1917. 16—19.)

- Torstein Høverstad:** Bisp Peder Hansen og opplysningsmenneskene. (Fire foregangsmænd. . . Kria. 1917. 5—17.)
- A. L. V. Manniche:** Fartøjsfører Peter Hansen †. (Det grønlandske Selskabs Aarsskrift 1916. 155—57.)
- Ejnar Pedersen:** Friskolelærer Hansen-Brøndsted. En Levnedstegning. Træk af »Hjemly« og Gravvænge Friskolers Historie. Nyborg.
- Willers Jessen:** Heinrich Harries, der Dichter des Liedes »Heil dir im Siegerkranz«. (Die Heimat XXVII, 171—79.)
- Fr. Weilbach:** C. F. Harsdorff og Antiken. (Architekten XX, 124—28.)
- Karl Povlsen:** Erindringer. III. Carsten Hauch. (Ryslingebogen 1917. 12—26.)
- Joel Levin Nathansons** Optegnelser om Familien Hausen m. m., medd. og forsynet med Anmærkninger af Josef Fischer. (T. f. jødisk Hist. og Litt. I, 51—60.)
- Fr. Heckscher †. (Dansk Forsikrings-Aarvog 1917. 7—8.)
- En Brevveksling i Aarene 1712—18. Ved **O. Hofman-Bang**. (Fra Randers Amt XI, 101—42.)
 Mellem Herredsfoged Peder Jensen Hegelund og hans Kone Anna Barbara Søbøtke samt Forpagter Hans Pedersen paa Clausholm.
- Elith Reumert:** En Race-Slægt. Konferensraad Heger og hans Sønner.
- Lillie Hegermann-Lindencrone:** Kejsarens Paris och revolutionärernas. Mina minnen från Napoleon III:s hof, fransk-tyska kriget och Paris belägring 1859—72. Sthm.
- Robert Neiiendam:** Johanne Louise Heiberg. En Analyse. 1—2. Opl. Anm. af Carl Roos i Ugens Tilskuer VIII, 58—59.
- Ellen Jørgensen:** Lektor Povl [Helgesen] i Helsingør. (Fra Frederiksborg Amt 1917. 1—15.)
- Valdemar Bennike:** Nogle minder om Thorvald Helveg. (Højskolebl. 1917. 537—44, 588—94.)
- Valdemar Bennike:** Thorvald Helveg †. (Ret XIII, 65—67.)
- Povl Hansen:** Om Thorvald Helveg. (Fra Vallekilde folkehøjskole 24. 20—26, jfr. 26—32.)
- Munkebo:** Thorvald Helveg †. (Højskolebl. 1917. 323—28.)
- Mindeblade om Thorvald Helveg fra Idestrup og Vallekilde. Tr. s. Mskr. for Venner. P.
- Ahnetavle for fire Søskende Hennings. Udarbejdet af **Paul Hennings** med Bistand af H. Hjorth-Nielsen.
- Alexander Rasmussen:** August Hennings' Rejse i Thy 1779. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1917. 43—62.)
- Hans Henriksen:** Syv Ungdomsaar. Erindringer fra Ringkjøbing. Ringkjøbing. (Særtryk af Ringkjøbing Amts Dagblad.)

- H. Hjorth-Nielsen:** Johan Christian Heuss. Blade af en kopenhavnsk Seddfalskners Historie. (Vor Fortid I, 409—20.)
- Niels Hjort †. (Den højere Almenskole XVII, 45—55.)
 Artikler af Otto Madsen, H. V. Clausen, Chr. Leuning og L. N. H. Otterstrøm.
- (Poul Bredo Grandjean):** H. R. Hiort-Lorenzen †. (Dansk Adel og Borgerstand II, 35—36.)
- Poul Bredo Grandjean:** H. R. Hiort-Lorenzen †. (Pers. T. 7. R. II, 316—18.)
- Hauch-Fausbøll:** H. R. Hiort-Lorenzen †. (Dansk Adels Blad VII, 83—84.)
- Paul Hennings:** Hans Rudolf Hiort-Lorenzen †. (Soranerbladet II, 28—29.)
- En Rektors Klage. En Erindring fra Herlufsholm. Ved **Victor Madsen**. (Vor Fortid I, 529—40.)
 Et Klagedigt fra Rektor Lauritz Hendriksen Hiorth til Forstanderen Jørgen Brahe.
- Jens Peter Harbo:** Frydenslund. Efterkommere af Anders Hoemann og Dorothea Simonsdatter, Frydenslund. Slægtsbog. Tr. s. Mskr. Kolding. — Ikke i Bogh.
- Chr. Rimestad:** Kai Hoffmann. (Spectator II, 348—58.)
- Karl Mortensen:** Holberg som Ironiker. (Til Gerhard Gran. Kria. 1916. 59—71.)
- Et Brev fra Holberg [til Rentekammeret, 19/7, 1740]. Ved **Holger Hjelholt**. (Danske Studier 1917. 39—40.)
- Hauch-Fausbøll:** Lensbaron Chr. Eiler Holcks 16 Aner. (Dansk Adels Blad VII, 103, 106.)
- H. D. Lind:** Johan Johansen Hollender, Indvaaner i København. Et Tidsbillede fra Slutningen af det 17. Aarh. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 285—306.)
- Emil Holm †. (T. f. Landøkonomi 1917. 327—29.)
- R. J. Holm:** Ungdomsminder. (Grundtvigs Højskoles Aarsskr. 1917. 10—14.)
- H. Rosendal:** Rasmus Jensen Holm †. (Grundtvigs Højskoles Aarsskr. 1917. 15—20.)
- Marius Sørensen:** R. J. Holm †. (Højskolebl. 1917. 1417—26.)
- Ed. Lund:** H. P. Holst. (Garderbladet VI, 79.)
- Ferd. Munck:** Dr. med. Marie Holst †. (Nord. Missions-T. 3. R. VI, 94.)
 In memoriam. Overlæge Johan Adolf Holstein (1830—1916). (1916). P. — Ikke i Bogh.
- Chr. Rimestad:** Ludv. Holstein. (Spectator III, 19—27.)
- Fadderne til Hans v. Holtens Børn. (Medlemsblad f. Slægtsamfundet Holten. Nr. 5, 59—62.)

- A. E. Linde, f. Holten:** Lidt om Apoteker i Helsingør, senere Toldkontrollør, Kammerraad Johan (Hans) von Holten. (Medlemsblad f. Slægtsamfundet Holten. Nr. 5, 55—59.)
- Knud Holten:** Just Johan Holten. (Medlemsblad f. Slægtsamfundet Holten Nr. 5, 63—68.)
- Nicolai Abraham Holtens Udnævnelse til Ridder af Dannebrogordenen. Uddrag af Ordenskapitulets Register. (Medlemsblad f. Slægtsamfundet Holten Nr. 5, 62—63.)
- Torkil Baumgarten:** Familien Homann (Houmann). (Arkiv f. Genealogi og Heraldik. Bilag. S. 265—300.)
- Høltzermann:** Om Hostrup i Silkeborg. (Referat af Hostrup-Festen paa Th. Langs Skole. 1—16.)
- Distriktsforstander Edel Hougaard. (Kvinden og Samfundet XXXIII, 17—19.)
- Adah Blanche Roe:** Anna Owena Hoyers, a poetess of the 17th century. Bryn Mawr (Pennsylvania) 1915.
- Laura Lund:** Elisabeth Husum †. (Højskolebl. 1917. 1233—54.)
- Uddrag af Aarhusbispen Hygoms Visitatsberetninger 1738—1764. Ved **Thorvald Madsen.** (Aarbøger, udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift X, 95—107.)
- C. E. A. Schøller:** Forpagter Niels Høegs Slægt. (Pers. T. 7. R. II, 228—30.)
- Torkil Baumgarten:** Familien Ingerslev. (Arkiv f. Genealogi og Heraldik. Bilag. S. 301—44.)
- Fr.:** Adolf Jacobsen †. (Hedeselsk.'s T. 1917. 82—83.)
- Daniel Jacobson:** Af en Nervelæges Erindringer om Psykoterapi (Suggestionsterapi). (Tilskueren 1917. I, 228—52.)
- Louis Bobé:** Pastor Albert Jantzen †. (Pers. T. 7. R. II, 314—15.)
- E. Munk:** Johannes V. Jensen. (Højskolebl. 1917. 697—704, 777—84, 905—12.)
- Viceskoleinspektør Mathilde Jensen. (Kvinden og Samfundet XXXIII, 69—70.)
- Aarup:** Generalsekretær Oluf C. Hollnagel Jensen. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1918. 5—7.)
- Fru Sine Jensen, f. Stylsvig †. (Soranerbladet I, 92—94.)
- P. Lauritsen:** Danske Mænd. XIII. Mads Jepsen.
- Peter Jerndorff:** Nogle Minder fra det gamle kgl. Theater. (Vor Fortid II, 1—21, 33—47, 65—85.)
- M. K. Zahrtmann:** Sandflugten paa Bornholm og Peder Jespersen. (Bornholmske S. XI, 26—106.)
- Snedkermester A. L. Johansen †. (For Industri og Haandværk 1917. 5—6.)

- Ad. S. Jensen:** Mindeord over Hector Jungersen. (Vidensk. Meddel. fra naturhist. Foren. LXVIII, V—XII.)
- Ad. S. Jensen:** Hector Jungersen †. (Naturens Verden I, 145—47.)
- C. G. Johs. Petersen:** Mindeord over H. Jungersen. (Oversigt over Vidensk. Selsk.'s Forhandl. 1917. 29—31.)
- W. T(hulstrup):** Hector Jungersen †. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 24.)
- ***,** Hector F. E. Jungersen †. (Aarsskr. f. Metropolitanersamf. X, 13—15.)
- Carl Behrens:** Elna Jørgen-Jensen. (Sceniske Kunstnere. Smaa Karakteristiker.)
- Tormod Jørgensen:** Anders Jørgensens legat og mindesten. (Meddelelser fra Høng Højskoles Elevforen. 1917. 39—57.)
- E. Spang-Hanssen:** Musæumsinspektør Dr. phil. Chr. Jørgensen †. (Aarskr. f. Metropolitanersamf. X, 5—7.)
- B. P.:** Frederik Peter Jørgensen †. (Archiv f. Pharmaci og Chemi XXIV, 190—91.)
- Mathias Feuk:** Johannes Jørgensen. (Ord och Bild XXVI, 431—43.)
- Johannes Jørgensen:** Mit Livs Legende. 1. Bog. Den røde Stjerne. 6. Opl. — 2. Bog. Taarnet. 5. Opl. — 3. Bog. Vælskland. 1—5. Opl. I. anm. af Hans Olrik i Letterst. T. 1917. 76—78.
- Lidt om Gaardmand Niels Jørgensen og Livet paa Sejerø. (Gudelige Smaaskrifter Nr. 592.) P.
- Marcus Wesenberg:** Hovedrevisor W. Jørgensen. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1918. 8—11.)
- J. P. Hartmann:** Johannes Kaarsberg †. (Ugeskr. f. Læger 1917. 502—04.)
- Rolf Hertz:** Johs. Peder Friedenreich Kaarsberg †. (Hospitalstid. LX, 341—44.)
- W. T(hulstrup):** Prof. Johs. Kaarsberg †. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 26.)
- Slægten Kaas (Mur-Kaas). (Danmarks Adels Aarvog for 1917. 228—78.)
- (Th. Hauch-Fausbøll):** Et Supplement til Kaas-Stamtavlen. (Dansk Adels Blad VII, 73—74.)
- Joseph Fischer:** Simon Isac Kalkar og hans Slægt. Paa Foranledning af Grosserer Nic. Abrahamsen. Tr. s. Mskr. 4:0.
- Johs. Karmark:** Lauritz Møller Karmark. 1817 — 11. Okt. — 1917.
- Torkil Baumgarten:** Stamtavle om Familien Kauffeldt. (Arkiv f. Genealogi og Heraldik. Bilag. S. 1—16.)
- R. Berg:** H. H. Kayser 1817—1917. Et Liv i Arbejde. (T. f. Industri 1917. 78—92.)
Ogsaa særskilt.
- Vidar:** Tømrermester Harald Kayser. (Tiden VII, 613—14.)
- Skolebestyrer Johan Keller [25 Aars Jubilæum]. (Nord. T. f. Abnormvæsenet XIX, 298—300.)

- Oscar Geismar:** Harald Kidde. (Højskolebl. 1917. 1241—46.)
- Johannes Dam:** Amélie Kierkegaard. (Sceniske Kunstnere. Smaa Karakteristiker.)
- Carl Koch:** Søren Kierkegaard. 2. forøgede Udg., 3. Opl.
- H. G. A. Jørgensen:** Ribe Bys Historieskriver, Overlærer J. F. Kinch. (Tiden VIII, 118—19.)
- Stamtavle over nogle af Martin Kirchhoffs Efterkommere. Tr. s. Mskr. Frederiksberg. P.
- L. Jacobsen:** Preben Kistrup †. (Den danske Handelsskole VIII, 16.)
- Karoline Amalie Kjeldsen:** Et lykkeligt Barndomshjem. Esbjerg.
- Charles Kjerulf:** Gift og hjemfaren. Erindringer fra Firserne. (Erindringer 2. Del.)
- Eline Jahn:** Rektor, Frk. Karen Kjær. (Bog og Naal XXIV, 77—79.)
- C. Klitgaard:** Kjerulfske Studier. V. (Østbjerglinien og Egholmlinien samt Tilføjelse til Christianssandlinien I.)
- R. Nielsen:** Samuel Kleinschmidt. (Det grønlandske Selskabs Aarskrift. 1916. 42—62.)
- En dansk rejsende [Terkel Kleve (Klevenfeldt)] paa Vauxhall og Shakespeare-Komedie i London 1744. Ved **Julius Clausen.** (Vor Fortid II, 93—96.)
- Ole Andersen:** Minder om Jakob Knudsen. (Højskolebl. 1917. 961—66, 999—1006, 1033—41.)
- Ole Andersen:** Jakob Knudsen og Askov. (Askov Lærlinge 1917. 54—62.)
- Oluf Bang:** Jakob Knudsen †. (Spectator II, 322—26.)
- Eivind Berggrav:** Jakob Knudsen — moderne hedning eller antik kristen? (For Kirke og Kultur XXIV, 81—86.)
- Johan Borup:** Den gamle Præst [o: Jakob Knudsen]. (Højskolebl. 1917. 151—54.)
- V. Brücker:** Jakob Knudsen som ven. (Højskolebl. 1917. 145—52; jfr. **Thomas Bredsdorff** 185—86.)
- J. P. Kristensen-Randers:** Jakob Knudsen som folkelig og kristelig Tæinker. (Højskolebl. 1917. 349—82, 391—96.)
- Harald Nielsen:** Jakob Knudsen †. (Ugens Tilskuer VII, 97—98.)
- Chr. Rimestad:** Jakob Knudsen †. (Ord och Bild XXVI, 215—22.)
- Helge Skovmand:** Jakob Knudsen †. (Højskolebl. 1917. 105—08.)
- W. T(hulstrup):** Jakob Knudsen †. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 17.)
- Anders Uhrskov:** Jakob Knudsen †. (Bavnen 1917. 49—51, 57—59; jfr. **J. N. N.** smst. 29—31, **A. U.** 37—39.)
- Lauritz Knudsen †. (Tekn. T. XLI, 68—69.)
- L. Iversen:** Raadsformand A. B. Kofod. (Dansk Assurance 1917. 13—14.)

- B. Bang:** Mindeord over H. Krabbe. (Oversigt over Vidensk. Selsk.'s Forhandl. 1917. 82—89.)
- Hjalmar Ditlevsen:** Harald Krabbe †. (Naturens Verden I, 267—68.)
- Simon Paulli:** Harald Krabbe †. (Maanedsskr. f. Dyrlægger XXIX, 65—68.)
- Prof. Harald Krabbe †. (Dansk Adels Blad VII, 79—80.)
- Louis Bobé:** Om Mag. Johan Kraft. (Pers. T. 7. R. II, 361.)
- Karen Marie Kristensen:** Livserindringer. Efter hendes egne efterladte Optegnelser. (Fjerritslev.)
Ikke i Bogh.
- J. P. Kristensen-Randers:** Oplevelser. (Aarsskr. fra Ollerup Højskoles Elevforen. 1917. 35—42.)
- Valdemar Hansen:** K. Kroman. (Ugens Tilskuer VII, 215—18.)
- Amtsprovst Johan Peter Købkes Selvbiografi. Ved **Jørgen Swane**. (Pers. T. 7. R. II, 60—83, 157—80.)
- Fortegnelse over nulevende Medlemmer af Slægten la Cour og nuværende Hjem. Nakskov 1916. Fol.
- A. J. Lange:** Slektebok over en fra Holsten til Norge indvandret slekt Lange. 2. utg. Chria.
- C. Nyrop:** Thor Lange.
Ikke i Bogh. Trykt i 120 Eks. Anm. af Holger Rosenbørg i Højskolebl. 1917. 713—18.
- Carl V. Petersen:** Johannes Larsen. (Tilskueren 1917. II, 311—28.)
- H(arald) N(ielsen):** Krigslitteratur og Krigsproblemer. V: Karl Larsen. (Ugens Tilskuer VII, 233—39; jfr. **Karl Larsen:** Æstetiker og Patriot. smst. 274—79, 289—91, **Harald Nielsen** 291—92.)
Karl Larsens Artikler ogsaa særskilt m. Tit.: Æsthetiker, Patriot, Polemiker.
- Axel Rosendal:** Pastor P. M. Larsen †. (Højskolebl. 1917. 1481—84.)
- Elise Konstantin-Hansen:** Niels Larsen Stevns. (Højskolebl. 1917. Nr. 51 B.)
- Carl V. Petersen:** Niels Larsen Stevns. 4:o. (Kunstnermonografier. I.)
- Charles Kjerulf:** Anna Larssen. (Sceniske Kunstnere. Smaa Karakteristikker.)
- Frantz Dahl:** Jul. Lassen [70 Aar]. (Tilskueren 1917. II, 70—77.)
- M.-P. [o: H. Munch-Petersen]:** Prof. Jul. Lassen [70 Aar]. (Ugeskr. f. Retsvæsen 1917. Afd. B. 209.)
- Laurbjerg** (f. Søren Sørensen): En Livsskildring. Vejen (1916). P.
- Mindeblade om N. Kr. Laursen, Aale Efterskole. Brødstrup.
- Anders Uhrskov:** N. Kr. Laursen †. (Bavnen 1917. 217—20.)
- H(erman) T(rier):** Andreas Leisner, en af Stadens 32 Mænd. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 150.)

- A. C. Thomsen:** Om Præsten Knud Lerche. (Svendborg Amt 1917. 11—42.)
- C. A. Leth †.** (Dansk Forsikrings-Aarvog 1917. 5—6.)
- Ad. Levison:** Familien Lion Levisons Slægte-Bog. 1916. 4:o. — Ikke i Bogh.
- Ludwig Frahm:** Erinnerungen an Detlev von Liliencron. (Die Heimat XXVII, 61—67.)
- H. Ostermann:** Bidrag til danske og norske Slægter i Grønland. II. Slægten Lillienchild de Swanenhielm. (Pers. T. 7. R. II, 41—46.)
- (Jørgen Lind:)** Fødestavnsminder 1840—1860. Af en firsaaarig Lind. Tr. s. Mskr. Kolding. — Ikke i Bogh.
- H. Holten-Bechtolsheim:** En Soraner fra Holbergs-Tid. (Soranerbladet I, 89—91.)
Breve til og om Gabriel Linde (1730—31).
- Nanna Lange:** Godsejer og Etatsråd Christian Lindencrones borgerlige Slægt Lintrup. (Pers. T. 7. R. II, 333—43.)
- Otto Andrup:** Portraithistoriske Bemærkninger til nogle Lindenov-Portraiter. (Fra Arkiv og Museum 2. Serie I, 167—71.)
- Axelline Lund:** Spredte Erindringer hjemmefra og udefra.
- C. Rolfs:** Die Nachkommen Luthers in der Propstei Husum nach einer Handschrift des Kapitäns Martin Luther. (Schriften d. Ver. f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. VI, 352—62.)
- C. Klitgaard:** En dansk Gren af den norske Familie Luytkis. (Pers. T. 7. R. II, 262—67.)
- Oscar Weberg:** Om Friderich Adolph Lübing (Lüberg?) og Nicolai Poulsen Weberg. (Pers. T. 7. R. II, 108—09.)
- Victor P. Christensen:** Om Emil v. d. Lühe og Nicolai Abildgaard. (Fra Arkiv og Museum 2. Serie I, 145—56.)
- M. Mackeprang:** Kaj Lykkes Drejerkammer. (Fra Arkiv og Museum 2. Serie I, 164—66.)
- Frøkerne Sofie og Elise Lytzen †. (Det grønlandske Selskabs Aarsskrift 1916. 143—48.)
- Augusta Hørlyk, f. Lützhøft:** Slægten Lützhøft i Danmark.
- C. E. A. Schøller:** En Retssag 1783 om Navnet Løvendal. (Pers. T. 7. R. II, 181—85.)
- P. Riemann:** Løventhals Minde. (Højskolebl. 1917. 1009—14.)
- C. E. A. Schøller:** Endnu lidt om Poul Løvenørns Slægt. (Pers. T. 7. R. II, 325—27.)
- E. Mackeprang:** Det Mackeprangske Fætterskab. Nye Optegnelser om Slægten Mackeprang. — Ikke i Bogh.
- Emil Madsen:** Fra mit militære Liv i Fredstid. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 54—56, 62—63.)

- Generalmajor V. H. O. Madsen †. (Dansk Artilleri-T. IV, 193—42.)
- Generalmajor V. H. O. Madsen †. (Garderbladet VI, 105.)
- Breve fra en dansk Folkemindesamler (Peder Kristian Madssen). Udg. af **Hans Ellekilde**. (= Danmarks Folkeminder Nr. 15.)
- Supplementer til Livserindringer af **J. N. Madvig**. Udg. af hans Søn J. N. A. Madvig.
Anm. af Hans Olrik i Letterst. T. 1918. 70—72.
- P. B. G(randjean)**: En Familie Magaard. (Dansk Adel og Borgerstand II, 33—35.)
- C. F. Hansen**: Vald. Malling †. (Aarboeg f. d. danske Postvæsen 1918. 249—51.)
- Jacob Marstrand**: Til Minde om Theodor Christian Marstrand, f. 6. Febr. 1817, død 24. Jan. 1863, paa hans Hundredaarsdag. 4:o.
- Karl Madsen**: Marstrands Karikatur af Søren Kierkegaard. (Fra Arkiv og Museum 2. Serie I, 67—71.)
- Vidar**: Mads Melbye. Et Hundredaarsminde om en fynsk Præst. (Tiden VIII, 19—20.)
- H. S.**: Mads Melbye. 1817 — 18. April — 1917. (Højskolebl. 1917. 517—18, 559—62.)
- J. P. M.**: Mads Melbye. (Bavnen 1917. 193—95.)
- H. F. R.**: Carl Meyer. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 35.)
- Thomas Bærentzen**: Otto Meyer. (Skønvirke III, 177—92.)
- Breve til Carl Frederik Molbech. Ved H. Ussing. II. (Sorø Progr. 1917. 5—34.)
- † **Ada Adler**: D. G. Moldenhawer og hans Haandskriftsamling. Disp. *H. T. 9. R. I*, 218—220.
Jfr. J. L. Heiberg i Nord. T. f. bok- och biblioteksväsen IV, 349—53.
- S. Berthelsen**: En Foregangsmand (Wilhelm Moldenhawer). (Ret XIII, 129—33.)
- Erik Rindom**: Nye Ansigter paa Frue Plads. Holger Mosbech. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 14.)
- Helene Strange**: Mordsagen fra Gunslev Præstegaard. Jomfru Karen Birgitte Mossins Historie. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarboeg V, 85—105.)
- C. Ryberg**: Justitsraad, fhv. Kolonibestyrer Rasmus Müller †. (Det grønlandske Selskabs Aarskrift 1916. 158—59.)
Justitsraad Rasmus Müller †. (Dansk Jagttid. XXXIII, 177—78.)
- J. J. Ravn**: En Slægt [Møller] fra Børkop Mølle. (Vejle Amts Aarboeger. 1917. 101—02.)
- Frantz Dahl**: Prof., Dr. juris Axel Møller. (Sorønerbladet I, 27—28.)
- Mindeblade om Ernst Johannes Møller. 1916. P.
- Jutta Bojsen Møller 80 Aar. (Kvinden og Samfundet XXXIII, 65—68, jfr. 82—87.)

- Louis Bobé og O. Bendixen:** Lars Møller. (Det grønlandske Selskabs Aarsskrift 1916. 5—13.)
- Holger Begtrup:** Otto Møller og Skat Rørdam i 2. Del af deres Brevveksling. (Højskolebl. 1917. 33—38.)
- Aage Møller:** Otto Møller og Skat Rørdam. (Kirke-Tid. II, 145—50, 162—67.)
- Broge:** J. W. Mørch †. (Aarboeg f. d. danske Postvæsen 1918. 251—54.)
- (Poul Bredo Grandjean):** Konferensraad Jens Wilcken Mørch og hans Slægt. (Dansk Adel og Borgerstand II, 14—16.)
- Sagfører Jul. Mørch †. (Dansk Jagttid. XXXIV, 1—2.)
- Schultz-Lorentzen:** Førstepræst Severin Chr. Tobias Simeon Mørch †. (Det grønlandske Selskabs Aarsskrift 1916. 149—51.)
- Alfred Nervø:** Ti Aar bag Rattet. Fra Automobilernes og Motorcyklernes Barndomsaar.
- A. Krog:** Stamtavle over Familien Nielsen, Descendenterne fra Niels Knudsen (Bolbro) 1755—1917. Herning. 4:o. P.
- Robert Neijendam:** En Danserinde [Augusta Nielsen]. Historisk Billede fra Teatret. (Vor Fortid I, 289—304, 313—26, 337—44.)
- N. Daugbjerg:** Grønvald Nielsen [70 Aar]. (Højskolebl. 1917. 1603—06.)
- Grønvald Nielsen:** Ungdomsminder. V. (Julehilsen fra Vestbirk Højskole 1917. 3—11.)
- P. Andersen:** P. Nielsen, Tystofte. (Folkets Førere, udg. af Fred. Nørgaard og Anders Uhrskov.)
- Poul Bredo Grandjean:** Slægten Nobel fra Middelfart. (Dansk Adel og Borgerstand II, 1—3.)
- Poul Bjerge:** H. Nutzhorns Guldbryllup. (Askov Lærlinge 1917. 78—83.)
- Otte Aar i Danmark (1783—91). En tysk Soldats [Theodor Ulrik Nüblings] Optegnelser. Medd. og overs. af **Julius Clausen**. (Vor Fortid I, 151—68, 186—92, 206—16, 235—40, 255—64, 279—88, 309—12, 327—36, 349—60, 377—84.)
- Dorthea Nyholm †. (Højskolebl. 1917. 173—74.)
- K. Carøe:** Den hemmelige barnefødsel på Klavsholm 1734. (Pers. T. 7. R. II, 187—227.)
Om Charlotte Amalie v. Offenbergs og Hofkirurg Johan Samuel Neander.
- Andreas Heusler:** Axel Olrik †. (Archiv f. das Studium d. neueren Sprachen u. Litt. CXXXVI, 1—15.)
- F. Jónsson:** Mindeord over Axel Olrik. (Oversigt over Vidensk. Selsk.'s Forhandl. 1917. 23—28.)
- Marius Kristensen:** Axel Olrik †. (Danske Studier 1917. 1—12.)
- Marius Kristensen:** Axel Olrik †. (Højskolebl. 1917. 249—52.)
- Knut Liestøl:** Axel Olrik †. (Syn og Sagn XXIII, 193—205.)

- Carl S. Petersen:** Axel Olrik †. (Hist. T. S. R. VI, 522—24.)
- Gudmund Schütte:** Danskforskeren Axel Olrik. (Gads Danske Magasin 1916—17. 408—12.)
- C. W. v. Sydow:** Axel Olrik †. (Arkiv f. nord. filol. XXXIII, 335—38.)
- Stamtavle over nogle af Gaardsidder i Abildøre Jacob Olsens Efterkommere. Tr. s. Mskr. Frederiksberg. P. — Ikke i Bogh.
- Fine alte Nachricht über Jürgen Ovens. Mitgeteilt von **G. Kohfeldt**. (Quellen u. Forsch. z. Gesch. Schleswig-Holsteins V, 395—97; **Harry Schmidt:** Bemerkungen 397—98.)
- Wæver:** Lorenz Fr. Pape †. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XI, 1—3.)
- Lønborg:** Dr. polit. Jens Pedersen. (Assurandøren XXII, 28—29.)
- P. P. Johansen:** Indremissionær Jens Kristian Pedersen. Et Mindeskrift.
- J. Pedersen Bjerggaard:** Et Ungdomsliv i Bølgegang. Hinsides Atlanten 1866—76.
- Sigurd Müller:** Eigil Petersen. (Gads Danske Magasin 1916—17. 508—12.)
- W. T(hulstrup):** Eugen Petersen. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 49.)
- Chr. Dalgas:** Holger Petersen †. (Hedeselsk.'s T. 1917. 103—05.)
- Emil B. Sachs:** Holger Petersen †. (Den danske Handelsskole VIII, 2—5.)
- Fr. Schrøder:** Holger Petersen †. (Højskolebl. 1917. 717—20.)
- W. T(hulstrup):** Holger Petersen †. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 35.)
- Holger Petersen †. (T. f. Industri 1917. 116—18.)
- Holger Petersen †. (For Industri og Haandværk 1917. 148—50.)
- Panum:** Forstanderinde, Frk. Johanne Petersen [70 Aar]. (Nyt T. f. Abnormvæsenet XIX, 213—15.)
- F. C. Matthiessen:** Adjunkt Johs. Petersen †. (Soranerbladet I, 21—23.)
- H. Schück:** Minne af Petrus de Dacia. (Svenska Akad.'s Handl. ifrån år 1886. XXVII, 1916. 17—246.)
- Henrik Schück:** Vår första författare. En själshistoria från medeltiden. [Petrus de Dacia.] Sthm.
Anm. af Ragnar Sjöberg i Letterst. T. 1917. 543—47.
- Hother Ploug:** Carl Plougs Erindringer om Frederik VII og hans Hof. (Vor Fortid II, 86—93.)
- Vilh. Andersen:** Henrik Pontoppidan. Et nydansk Forfatterskab.
Anm. af Chr. Rimestad i Spectator II, 729—33.
- Thomas Bredsdorff:** Henrik Pontoppidan. I Anl. af 60-aars Fødselsdagen. (Højskolebl. 1917. 1041—48.)
- Niels Møller:** Henrik Pontoppidan. (Letterst. T. 1917. 549—54.)
- B. Estlander:** Adam Poulsen i Helsingfors. (Teatret XVI, 122—25.)

- Haagen Falkenfleth:** Johannes Poulsen. (= Sceniske Kunstnere. Smaa Karakteristiker.)
- Anker Kirkeby:** Olaf Poulsen. (Sceniske Kunstnere. Smaa Karakteristiker.)
- Taler for Olaf Poulsen. (Teatret XVI, 105—12.)
- Olaf Poulsen. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 28.)
- Olaf Poulsen. Et Jubilæumsskrift i Billeder og Tekst samlet af **Vilh. Østergaard**.
- Poul Bredo Grandjean:** Slægten Prahl. (Dansk Adel og Borgerstand II, 17—20.)
- F. Michelsen:** Om »gamle Prehn«. (Soranerbladet I, 94—95.)
- Helge Wamberg:** Valdemar Psilander. (Sceniske Kunstnere. Smaa Karakteristiker. Nr. 2.)
- J. I. Kronstrøm:** Rahbeks Bakkehus i Digt og Billeder. Dansk Kultur Samfunds Kunstbøger. 4:o.
- C. S. Widerberg:** En kontrafeier [Esaias Rappost] i Kristiania 1644—1661. (St. Hallvard III, 212—16.)
- A. Høi-Jensen:** In memoriam Poul Rasmusen. (Soranerbladet II, 36—37.)
- Jørgen Nielsen:** Knud Rasmussen [80 Aar]. (Højskolebl. 1917. 855—60.)
- Gustav Bauditz:** Poul Reumert. (Sceniske Kunstnere. Smaa Karakteristiker.)
- Efterladte Papirer fra den Reventlowske Familiekræds i Tidsrummet 1770—1827. Udg. ved **Louis Bobé**. 8. Bd. (Breve fra og til Christian og Fritz Stolberg, Ernst og Charlotte Schimmelmänn.)
Anm. i Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XLVII, 492—509 af P. v. Hedemann-Heespen.
- A. Konow:** Grev Ludvig Reventlow †. (Maribo Amts økonomiske Selskab. Aarbog 1916. 13—15.)
- Holger Begtrup:** Helge Rode. (Højskolebl. 1917. 945—52, 1017—24.)
- Jeppe Aakjær:** Hans Rosborg fortæller. (Skivebogen IX, 114—39.)
- Leonard Holmström:** Færgemanden ved Øresund [o: H. Rosendal]. (Grundtvigs Højskoles Aarsskr. 1917. 21—26.)
- Edv. Lehmann:** Hans Rosendal. (Grundtvigs Højskoles Aarsskr. 1917. 27—31; jfr. **Niels Jensen**, Min gamle Lærer 34—36.)
- Palle Rosenkrantz:** Billeder fra min Barndom, nedskrevne efter Erindring. (Aarene 1867—76.)
- Aug. Hoffmann:** 150 Aarsdagen for Claudi Rossets Død d. 3. Sept. 1767. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXV, 642—46, 672—75, 687—91, 708—12, 727—31, 752—55.)
- Hans Koch:** Agnes Rothe. Et Livsbillede. 6. Opl.
- Nogle utrykte Breve fra **Agnes Rothe**. Ved Gerda Mundt. (K. F. U. K. Julebogen 1917. 9—18.)

- Chr. Munck Rømer:** Otthilia Rottbøll †. (Bogsamlingsbladet XII, 111—12.)
- Kurt Münzer:** Otto Rung. (Das literar. Echo. XIX, 1039—44.)
- Otto Rung:** Autobiographische Skizze. (Das literar. Echo XIX, 1044—45.)
- F. C. P. Rüttel:** Ti Aar blandt Østgrønlands Hedninger. Dagbog fra Angmagssalik. (Udg. af Louis Bobé.)
- Niels Ræbild:** Tillæg til Stamtavlen (over Familien Ræbild). 1916. Fol. pat.
- C. H. Rørdam:** Svundne Dage. III. Erindringer fra Ingeniørregimentet indenlands og udenlands.
- Gerda Welding, f. Rørdam:** Skat Rørdam, som jeg mindes ham. (Jul. 1917. 41—59.)
- Chr. Rimestad:** Valdemar Rørdam. (Spectator II, 773—80.)
- Breve fra **A. de Saint-Aubain**. I. (Fra Arkiv og Museum 2. Serie I, 161—63.)
- W. T(hulstrup):** Carl Julius Salomonsen [70 Aar]. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 63.)
Carl Julius Salomonsen [70 Aar]. (Hospitalstid. LX, 1189—91.)
- Emma Kraft:** Personlige Erindringer om Dr. Schandorph. (Tilskueren 1917. II, 62—69.)
- H. G. Olrik:** Da Schandorph meldte sig ud af Soransk Samfund [1898]. (Soranerbladet II, 52—53.)
- Henrik Scharling:** Theolog eller Digter. Ungdomserindringer og Breve.
- Siegfred Neuhaus:** Maleren Carl v. Schmidt-Phiseldeck †. (Soranerbladet II, 6.)
- J. Dr.:** Pater Ludvig Carl Schmitt †. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXV, 180—81.)
- V. Olesen:** Bankdirektor Chr. Møller Schou †. (Hardsyssels Aarvog XI, 163—66.)
- F. C. Matthiessen:** Prof. Erik Schou. (Soranerbladet II, 35—36.)
- L. J. Bøttiger:** Amtmand P. C. Schumacher. I Hundredaaret efter hans Død. (Svendborg Amt 1917. 123—70.)
- H. F. R.:** Frans Schwartz †. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 21.)
- Francis Bull:** Gerhard Schøning og hans Kreds. (Samme Forf.'s Fra Holberg til Nordal Brun. Kria. 1916. 142—222.)
- Poul Bredo Grandjean:** Slægten de Serène d'Acqueria. (Dansk Adel og Borgerstand II, 13—14.)
- (**Th. Hauch-Fausbøll:**) De Serène d'Acqueria. (Dansk Adels Blad VII, 84—85.)
- Herman Jæger:** Fr. Chr. Sibbern og J. S. Welhawen. (Til Gerhard Gran. Kria. 1916. 135—46.)
- Jørgen Ravn Simonsen:** Barndoms- og Ungdomsminder (1848—64). (Jens Peter Harbo: Frydenslund. 33—39.)
- Martin Skancke:** Nogle Beretninger vedkommende Skancke-Slægten.

- P. Andresen:** Laurids Skau 1817—1917. (Højskolebl. 1917. 657—60; jfr. ogsaa 728.)
- Laurits Buch:** Laurids Skau. (Tiden VIII, 77—79.)
- Aage Bremerholm:** P. Skau, Bukshave †. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 24.)
- H. P. Hansen:** Peder Skau †. (Ugens Tilskuer VII, 133.)
- V. H.:** Dorte Skov endnu en Gang. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarbog V, 136.)
- Th. Oppermann:** Landskabsmaleren P. C. Skovgaard. (Højskolebl. 1917. 427—38.)
- Carl V. Petersen:** Peter Christian Skovgaard. (Tilskueren 1917. I, 200—285.)
- Brev fra Hr. Peder Skram til Kong Frederik II med et skudt Elsdyr [28/1 1568]. Ved **A. Thiset**. (Pers. T. 7. R. II, 248—49.)
- J. E. Hohlenberg:** Hans Smidth †. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 32.)
- Oberstlieutenant Gustav Smith †. (Dansk Jagttid. XXXIV, 33—34.)
- A. Olsen:** Missionsbiskop Hans Paludan Smith Schreuder. Hans Liv og Virken. Udg. af Det danske Missionsselskab.
- Johannes Precht:** Der Einfluss Giordano Brunos auf den dänisch-deutschen Romantiker A. W. Schack von Staffeldt. Kiel 1916. (Diss., Kiel.)
- L. J. Koch:** Biskop Harald Stein og Diakonissestiftelsen. (Den danske Diakonissestiftelses Aarbog 1916—17. 20—48.)
- Louis Bobé:** Familien Sumbel fra Marokko og dens Forbindelser med Danmark. (T. f. jødisk Hist. og Litt. I, 37—50.)
- Forpagter G. P. Thalbitzer †. (T. f. Landøkon. 1917. 291—93.)
- G. P. Thalbitzer †. (Ugeskr. f. Landmænd 1917. 245—46.)
- G. P. Thalbitzer †. (Dansk Jagttid. XXXIV, 17—18.)
- Paul Nedergaard:** Den sorte Degn i Havrebjerg. Et Moment af Dansk Missions Historie paa Guineakysten. (Kirke-Tid. II, 372—79.)
- Just Mathias Thiele:** Af mit Livs Aarbøger. Udg. ved Carl Dumreicher. I—II.
Anm. af Fr. Poulsen i Letterst. T. 1917. 465—69.
- Louis Bobé:** Anders Thiset 1850—1917. (Pers. T. 7. R. II, 243—47; jfr. **A. W. Rasch** 320—21 og **Grube** — efter Der deutsche Herold Aug. 1917 — 321.)
- (**Poul Bredo Grandjean:**) A. Thiset †. (Dansk Adel og Borgerstand II, 36.)
- (**Th. Hauch-Fausbøll:**) Anders Thiset †. (Dansk Adels Blad VII, 87—88.)
- J. Richter:** Arkivar Anders Thiset †. (Højskolebl. 1917. 1123—24.)
- Marie la Cour Pedersen:** Karsten Bjørn Thomsen †. (Højskolebl. 1917. 649—52.)
- J. P. Mosegaard:** Højskolelærer P. Thomsen, Ryslinge †. (Højskolebl. 1917. 575—78.)

- Mario Krohn:** Thorvaldsens første Romertid. (Kunstmuseets Aarsskr. 1916. 116—20.)
- Magda Axelsen:** Den forglemte Gren af Slægten Thott i Horns og Voldborg Herreder i det 17. og 18. Aarh. Udg. ved Angelica Axelsen.
- Fred. L. Levy:** Fra Laurids Thuras unge Dage. (Architekten XIX, 240—43.)
- H. F. R.:** Laura Tietgen †. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 50.)
- Søren Andersen Sørensen:** Wo' Faar i Hjortshøj (Thomas Todberg). En Gengangerhistorie. Vejlen (1916).
- S. C. A. Tuxen:** Nogle selvbiografiske Noter. (Næsgaard-Bogen I, 246—56.)
- Stamtavle over Descendenterne efter Hørkræmmer i Kjøbenhavn, Agent Mads Jacobsen Tvermoes og Hustru Anna Catharina, f. Mohr. Affattet i Marts 1917. Tr. s. Mscr. Nykøbing F.
- Jammersminde. Der Leonora Christina, Gräfin von Ulfeldt, eigenhändige Schilderung ihrer Gefangenschaft . . . Übertr. von **Eva v. Baudissin**. Berlin.
- Et Par Minder om Leonora Christina Ulfeldt. Ved **Hans Rasmussen**. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarvog V, 126—30.)
- Godtfred Skjerne:** Emilie Ulrich. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 34.)
- Povl Heiberg:** Frederik Ferdinand Ulrik †. (Ugeskr. f. Læger 1917. 325—27.)
- Poul Hertz:** Frederik Ferdinand Ulrik †. (Maanedsskr. f. Sundhedspleje 1917. 41—45.)
- Ludvig Wagner:** Fru Margrethe Sofie Charlotte Wagner, f. Manthey. (Askov Lærlinge 1916. 1—195.) — Ogsaa særskilt.
- H. F. R.:** Bertha Wegmann [70 Aar]. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 63.)
- Albr. Albrektsen:** Jørgen Vejlager †. (Højskolebl. 1917. 1503—06; ogsaa i Aarsskr. t. Hjørlande Højskoles Elever 1917. 11—14.)
- (**Frederik Kaas:**) Slægten Welsch i Danmark. Helsingør. P. — Ikke i Bogh.
- (**Kr. Westerby:**) Prokurator Niels Westerby. Et Familieskrift.
- Et Brev fra C. E. F. Weyse [til Pastor Lindegaard, 1838]. (Vor Fortid I, 420—22.)
- Seks Breve fra C. E. F. Weyse til J. J. Buntzen fra Aarene 1830—32. Medd. af **Paul Hennings**. (Pers. T. 7. R. II, 250—61.)
- Poul Brede Grandjean:** Familien Vieths Slægtbog.
- Jeppe Aakjær:** En Klagesang [over den henrettede Forbryder Jacob Viftrup, 1782]. (Skivebogen IX, 155—58.)
- M. C. Pontoppidan:** Læge Hans Nissen Petersen Vilandt †. (Hedeselsk.'s T. 1917. 9—11.)
- P. Petersen:** I Anl. af Ole Villumsen og Vestensborg. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarvog V, 137—38.)

- Nogle Breve fra Chr. Winther til Fru Julie Werliin. Medd. af **Julius Clausen**. (Vor Fortid II, 22—32.)
- Af Chr. Winthers Efterladenskaber. Ved **Julius Clausen**. (Vor Fortid II, 48—54.)
- Breve fra Carl Snoilsky til Chr. Winther. Medd. af **Julius Clausen**. (Ord och Bild XXVI, 577—84.)
- Carl Snoilsky och hans vänner. Ur skaldens brevväxling. 1. delen. Sthm. Heri: III. Brevväxlingen med Chr. och Julie Winther (S. 137—93); V. med Georg Brändes (S. 303—32.)
- (**Anton Jakobsen**;) Peter Wisberg. (Vendsyssel Folk og Land VIII, 93—100.)
- Thora Visby-Petersen**: St. Thomas. Trepeminder. Aarhus. 4:o. P.
- Jørgen Bergsøe**: Konferensraad Wolder †. (Aarboeg f. d. danske Postvæsen 1918. 255—57.)
- Otto B. Wroblewski**: Fem Aar i Roskilde. (Tr. s. Mskr. for Venner.) — Ikke i Bogh.
- Wulff Joseph Wulff**: Da Guinea var dansk. Breve og Dagbogsoptegnelser fra Guldkysten 1836—42. Udg. af Carl Behrens.
- To Breve fra Kr. Zahrtmann om Leonora Christina. Medd. af **S. Birket-Smith**. (Tilskueren 1917. II, 494—96.)
- Emil Buchwald**: Nogle Erindringer om Kristian Zahrtmann. (Soranerbladet II, 61—62.)
- Hans Nic. Hansen**: Kr. Zahrtmann †. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 39.)
- Sigurd Müller**: Kr. Zahrtmann personlig. (Gads Danske Magasin 1917—18. 49—57.)
- H. G. Orlrik**: Kr. Zahrtmann †. (Soranerbladet II, 29—30.)
- Johan Rohde**: Kristian Zahrtmann. (Ugens Tilskuer VII, 269—73.)
- H. L. Larsen**: 25 Aar i Christiansborg og Omegn. Et Missionærliv fra den gamle danske Koloni. Aalborg. Om Johs. Zimmermann (1815—76).
- Selvbiografiske Optegnelser af Christian Josef Zuber. Medd. af **Louis Bobé**. (Architekten XIX, 281—83.)
- A. Eriksen**: Øvle-Slægten og dens Hjem. Odder.
- Samfundsforhold og Aandsliv. Retsforhold.**
- N. Cohn**: Retshistoriske Studier. III. Vitterlighedsprincippet i den ældste danske Proces. (Jurid. T. III, 125—41.)
- Johs. Brøndum-Nielsen**: Danske lovhåndskrifter og dansk lovsprog i den ældre middelalder. (Arkiv f. nord. filol. XXXIV, 105—37.)
- Jeppe Aakjær**: Ret og Skjel, før vi blev til. (Skivebogen IX, 1—67.)
- Viktor Bruun**: Straffeloven af 1866 og de to nye Udkast til en Straffelov. (Jurid. T. III, 433—52.)

Vand- og brødstraffens skadelighed, to erklæringer fra det kgl. sundhedskollegium i København 1815. Medd. af **K. Carøe**. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 77—80.)

(**Anton Jakobsen**): Uddrag af Voergaards Birketingsprotokol. (Vendssyssel Folk og Land VIII, 73—88.)

J. J. Ravn: En Oplysning i Anl. af Rettertingsdommen fra 1544. (Vejle Amts Aarbøger 1917. 108—09.)

En Drabssag fra Ryomgaard paadømt af Nørrejylland Landsting 1734. Ved **Hans Birkelund**. (Fra Randers Amt XI, 49—61.)

Uddrag af Kancelliets Registranter og Sportelregnskaber ang. Vielser, Daab og Begravelser 1682—85. Ved **H. C. Roede**. (Pers. T. 7. R. II, 1—24, 126—56.)

S. Nygård: Jyske kirkebøger. (S. t. jydsk Hist. 4. R. III, 22—43.)

(**Th. Hauch-Fausbøll**): Kirkebogsudtog vedrørende Adelen. Døbte i Rendsborg (1701—04, 1719—20, 1730—33, 1741—42, 1753—54, 1757—98). (Dansk Adels Blad VII, 72, 81.)

Museer.

P. L. Hald: Musæet for Thy og Vester Han Herred. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1917. 96—109.)

Kulturhistorie, Folkedigtning, Overtro m. m.

Edv. Lehmann: Lighedens Land. En Bog om Danmark. 1—2. Opl.

Niels Møller: Græsk ånd i Danmark. (Letterst. T. 1917. 332—42.)

Om Vilh. Andersen: Tider og typer af dansk ånds historie. Goethe I—II. (1915—16).

Jeppe Aakjær: En Skarns Præst og andre Syndere. Kulturbilleder fra Hjemstavnen.

Hugo Matthiessen: Gamle Gader. Studier i Navnenes Kulturhistorie.

Anm. af Gunnar Knudsen i Danske Studier 1917. 94—95, af Bror Schnittger i Letterst. T. 1917. 547—48.

—y: Den sædelige Tilstand i Danmark for et Aarhundrede siden. (Tiden VIII, 68—70.)

Alexander Rasmussen: J. D. W. Westenholz og hans Skrift om Bondestanden. (Fra Randers Amt XI, 5—33.)

Zakarias Nielsen: Træk af den sjællandske Bondestands Liv i de sidste to, tre Menneskealdre. (Tilskueren 1917. II, 226—46.)

Th. J. Hansen: Træk af dagligt Liv i en lollandsk Landsby 70 Aar tilbage. (Forts.) (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarvog V, 106—25.)

Dirch Jansen: Et Amagerbryllup omkring 1840. (Aarb. f. hist. Samf. f. Kbh.'s Amt 1917. 41—45.)

P. Kræmer: »Fønø« — eller Føring. (Fra Randers Amt XI, 146.)

F. = Tilskud af Madvarer til Bondebryllupper.

- C. Klitgaard:** En gammel Bryllupsvisе [1685]. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarbog V, 82—84.)
- P. Ingwer:** Wie s. Z. in Angeln die »grossen Hochzeiten« gefeiert wurden. (Die Heimat XXVII, 50—56.)
- Marie Christophersen:** Barselgilderne i vore Oldeforældres Tid. (Aarb. f. hist. Samf. f. Kbh.'s Amt 1917. 49—62.)
- En Rangstrid under Enevælden., Ved **E. E. O.** (Gads Danske Magasin 1916—17. 382—84.)
- Hans Birkelund:** Tvende Stervboer i Nimtoft Skole 1759—61. (Fra Randers Amt XI, 88—100.)
- Tyveri fra Frederik III's Sølvkammer [1651]. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 316.)
- Et Væddemaal i Holstebro 1751 om Husenes Højde i København. Medd. af **Joh. Steenstrup.** (Hist. Medd. om Kbh. VI, 155—58.)
- Joh. Balslev:** En mærkelig Aabenbarelse af et begaaet Mord [1836]. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt VI, 149—61.)
- Soldaterbrev fra 1811. Ved **Helene Strange.** (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarbog V, 139—40.)
- Et gammelt Bindebrev i et Træskomaal [1829]. Ved **P. Eliassen.** (Vejle Amts Aarbøger 1917. 162—64.)
- Hugo Matthiessen:** Tiggertegn. (Fra Arkiv og Museum 2. Serie I, 111—16.)
- P. B. Grandjean:** En Embedsansøgning [1762]. (Ministeriernes Maanedssblad I, 66—67.)
- Poul Bredo Grandjean:** Embedsansøgere i svundne Tider. (Dansk Adel og Borgerstand II, 9—12.)
- En Ansøgning [til Magistraten, 1782]. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 239.)
- Fra den gemytlige Arrest. Andragende fra tre Arrestanter til Magistraten [1746]. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 238.)
- Ole Hansen:** Begravelsesskikke paa Hedeboegnen omkring Midten af forrige Aarh. (Aarb. f. hist. Samf. f. Kbh.'s Amt 1917. 37—40.)
- Thorkild Gravlund:** Dansk Bygd. I.
Anm. af Gunnar Knudsen i Danske Studier 1917. 160—62, af Anders Uhrskov i Fra Frederiksborg Amt 1917. 83—93.
- Johs. Brøndum-Nielsen:** Gammeldags Skæmt. (Danske Studier 1917. 78—80.)
- Danske Folkebøger fra 16. og 17. Aarh. Udg. af J. P. Jacobsen og R. Paulli. III. Bd.
I—II anm. af Johan Mortensen i Letterst. T. 1917. 566—74.
- R. A. Ussing:** Minder fra Erritsø. Ordne og udfyldte af Henrik Ussing. II. (= Danmarks Folkeminder. Nr. 11.)

Axel Olrik: Nordiske folkemindesamlinger. Indberetning til undervisningsministeriet. (Danske Studier 1917. 22—28.)

Troldesagn og dunkel Tale. Fra den gamle Skattegravers Omraade. (Festskrift til Evald Tang Kristensen paa hans Halvtredsarsdag som Folkemindeforsker 1917, 31. Decbr. Udg. af Foreningen Danmarks Folkeminder ved **Gunnar Knudsen**.)

F. Ohrt: Danmarks Trylleformler. I. Indledning og Tekst. (O. m. Tit.: F. F. Publications. Northern series. Nr. 3.)

Sofus Larsen: Antik og nordisk Drømmetro. (Aarbøger f. nord. Oldk. 3. R. VII, 37—85.)

En 12-årig jysk piges syn 1623. Medd. af **K. Carøe**. (S. t. jydsk Hist. 4. R. III, 177—79.)

C. Klitgaard: Bøn om Jærtæg [1616]. (Aarbøger, udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift X, 137—38.)

F. Ohrt: Et »Kors« mod onde Vætter. (Danske Studier 1917. 141—49.)

A. Garboe: Om Fabeldyret Basiliken. (Theol. T. 3. R. VII, 17—30.)

Johs. Lindbæk: Den vidunderlige Fisk fra 1587. (Vor Fortid I, 145—50.)

Severin Christensen Sortfeldt: Om Heksetroen og om Heksene i Thy og V. Hanherred. (Hist. Aar bog f. Thisted Amt 1917. 63—93.)

Det danske Frimureries Historie. 7.—8. Hæfte. Tr. s. Mskr. for Frm. Br... Udg. af Br... N. C. Rom.

Mariager Afholdsforening gennem 25 Aar. Hobro. P.

Viborg og Omegns Afholdskreds' Historie gennem 25 Aar. Viborg.

Frivilligt Dreng-Forbund, Horsens. Festskrift i Anl. af 10-Aars Dagen for Kredsenes Oprettelse. Horsens. — Ikke i Bogh.

Maribo Amts Skytteforening. 1867—1917. Maribo. P.

(**Chr. Nymann og Olaf Nielsen**;) Nørre-Aaby Skyttekreds gennem 50 Aar, 1866—1916. (Odense.) P.

P. Lauridsen: Randers Amts Skytteforening 1867—1917. Et Festskrift. Randers.

Nogle Træk af Epworth-Foreningens Historie i 25 Aar. Vejle. P.

Penge- og Bankvæsen, Skatte- og Toldvæsen.

Fra de gale Pengetider [1809—11]. (Vendssysselske Aarbøger 1917. 142—46.)

Axel Nielsen: Den skandinaviske Møntunion. Et historisk Rids.

C. A. Clemmensen: Haandværkerbanken og dens Mænd 1867—1917. 4:o. — Ikke i Bogh.

Sorø Spare- og Laanekasse 1867 — 31. Oktober — 1917. Sorø. 4:o. — Ikke i Bogh.

Spare- og Laanekassen for Landboere paa Møen 1867 — 20. Juli — 1917. 4:o.

- Frederikshavns Bank 1892 — 6. Maj — 1917. Odense. — Ikke i Bogh.
- (**Jens Fonager**:) Holstebro og Omegns Spare- og Laanekasse 1827 — 21. August — 1917. Holstebro. 4:o.
- (**L. E. Enevoldsen**:) Hvetbo Herreds Spare- og Laanekasse 1867 — 25. Aug. — 1917. Aalborg. — Ikke i Bogh.
- (**Andr. Nielsen**:) Nykøbing og Omegns Sparekasse-Forenings 50-aarige . Jubilæum Lørdag 3. Febr. 1917. (Nykøbing M.)
- P. Blom**: Jubilæumsskrift i Anl. af S. Bjært og Vejstrup Sogns Sparekasses 50-aarige Bestaaen. Kolding. — Ikke i Bogh.
- Marie Busch**: Die Steuerverfassung Süderdithmarschens vom 16. bis zum 18. Jahrh. Kiel 1916. (Diss., Heidelberg.)
- C. Hammerich**: Sundtolden og dens Betydning for Nordens Historie. (T. f. Søvnæsén LXXXVIII, 65—89.)
- Herm. Andersen**: Fra Brydningstiden. Toldhistoriske Billeder fra Tiden før den frie Forfatning. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XI, 151—55, 184—92, 203—11, 236—41, 248—51.)
- L. V. Birck**: Korn. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XI, 175—84.)
- L. V. Birck**: Øxnetold. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XI, 131—33.)
- J. Thaulow**: Lidt om Skagens Toldsted, særlig i ældre Tid. Historisk Skitse. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XI, 223—33.)

Samfærdsels-, Post-, Telegraf- og Jernbanevæsen.

- [Postvæsenet i] Dansk Vestindien. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1918. 331—37.)
- H. Flensborg**: Statsbanedriften 1867—1917. (Ingenjøren 1917. 447—54.)
- Fr. Opffer**: Kjøge-Ringsted Banen, åbnet d. 3. August 1917. P.
- Chr. Nicolaisen og C. F. Kiær**: Amagerbanen, dens Forhistorie og første Tiaar. 4:o.
- (**Thage**:) Nordfynske Jernbane. 35 Aars Driftvirksomhed 1. Juli 1882 — 30. Juni 1917. Odense. P. — Ikke i Bogh.
- F. N. Wolff**: Statsbanernes Telegrafvæsen i Fortid, Nutid og Fremtid. Frederiksberg. 4:o.
Særtryk af »Vor Standø.
- Aktstykker vedrør. Frederiksberg Sporvejs- og Elektricitets-Aktieselskab. — Ikke i Bogh.

Land-, Forst- og Havevæsen.

- H. Okholm**: Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab. II. (Hardsyssels . Aarvog XI, 1—44.)
- Villads Christensen**: Vartov Hospitals vornede og stavnsbundne Bønder i det 18. Aarh. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 241—84.)
- ***Hans Jensen**: A. G. Moltkes Forbedring af Agerdyrkingen paa Bregentved. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt VI, 95—109.)

- *C. Pedersen:** Det Classenske Fideikommis gennem 125 Aar. Nogle Blade af Falsters Landbrugs Historie. (Maribo Amts økonomiske Selskab. Aar-bog 1916. 17—130.)
- I. Arup:** En statistisk Belysning af Landbrugets Udvikling i det sydvest-lige Jylland i det 20. Aarh. (Dansk Land V, 42—48, 59—64, 139—49.)
- Oscar Albert Johnsen:** Norges Bønder. Utsyn over den norske Bonde-stands Historie. 1. Hefte. Kria.
- Chr. Helms:** Nogle færøske Landboforhold. (Atlanten IV, 548—86.)
Afskedspar for en Godsforvalter [1765]. (Dansk Adel og Borgerstand II, 5—6.)
- *H. Hertel:** Andelsbevægelsen i Danmark. 8.—12. H.
- Povl Hansen:** Et Brudstykke af Høravlens Historie i Danmark. (Svend-borg Amt 1917. 77—96.)
- Anton Jakobsen:** Om de første brogede Hestes Ankomst til Vendsyssel. (Vendsyssel Folk og Land VIII, 89—92.)
- P. M. Kr. Lundsgaard:** Hjallerup [Heste-]Marked. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 44.)
- Anton Jakobsen:** Brønderslev Markeder. (Vendsysselske Aarbøger 1917. 146—48.)
- E. Konradi:** Sydjydsk Mejeriforening gennem 25 Aar. Kolding. Mejeriet »Svendborg« 1892—1917. Svendborg. — Ikke i Bogh.
30. Juli 1892 — 30. Juli 1917. Mindeblad i Anl. af Markfredforeningen for Aalborg og Omegns 25 Aars Jubilæum. Aalborg.
- J. Brüel:** Sandflugten i Nordsjælland. 4:0.
- R. Mortensen:** Skovplantningen paa Hederne før Dalgas. (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift X, 1—39.)
Give Plantage gennem 50 Aar. (Vejle.) 4:0.
- C. B. V. Hansen:** Om Fortids Skove i Thisted Amt. (S. t. jydsk Hist. 4. R. III, 44—58.)
- Sigurd Elkjær:** Ulovlig Skovhugst i Rask Skov. (Aarbøger, udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift X, 126—30.)
- Vildt og Krybskytter [1774]. Medd. af S. Nygård. (S. t. jydsk Hist. 4. R. III, 180—82.)
- V(illads) Chr(istensen):** Avl af Køkkensager 1725 i Urtehaverne ved Sortedamssøen. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 315—19.)
- Valdemar Seeger:** Fredensborg Slotshaves gamle Anlæg og Monumenter. Hillerød.
- G. N. Brandt:** Marienlyst Have (Architekten XX, 21—25, 32—37.)

Fiskeri og Søvæsen.

Das Recht der Schleswiger Fischer an der Schleifischerei. Eine Entgegnung. Schleswig.

Jfr. Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XLVII, 483—87.

- Johannes Knudsen:** Hydrografiske Undersøgelser ved Bornholm 1676—84. (T. f. Søvnæsen LXXXVIII, 269—308.)
- Johannes Knudsen:** Bagge Wandels Korttegnning. (T. f. Søvnæsen LXXXVIII, 413—20.)
- Johannes Knudsen:** Bagge Wandels Journal 1650 og hans Færø-Kort. (T. f. Søvnæsen LXXXVIII, 145—71.)
- Johannes Steenstrup:** Ældre danske Søbøger og Søkort og Johs. Knudsens Studier over disse. (Hist. T. 8. R. VI, 483—92.)

Handel, Haandværk og Industri.

- Lars Christensen:** Smaa Næringsveje blandt Fattigfolk i gamle Dage. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt VI, 85—94.)
- Hages** Haandbog i Handelsvidenskab. 4. Udg. ved K. Riis-Hansen. 1—4. H.
- C. Benziger:** Dänisch-schweizerische Beziehungen in der Vergangenheit. Bern 1916.
- J. C. Jacobsen:** Interskandinavisk Handelspolitik før og nu. (Nationaløkon. T. 1917. 377—408.)
- P. Arnskov:** Slagelse Kram-Markedet for 50 Aar siden. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt VI, 162—77.)
- C. Klitgaard:** En strandet Handelsvedtægt for Horsens [1618]. (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift X, 134—37.)
- (Fr. Hegel):** Gyldendal og dansk Boghandel. En Redegørelse ved Udmeldelsen af »Den danske Boghandlerforening«. P. — Ikke i Bogh.
- C. V. Bunch:** Høkerforeningen i København. 1817 — 30. Juni — 1917.
- C. K.:** Skudehandelen. (Vendsysselske Aarbøger 1917. 153—54.)
- Arbejdernes Aktiebageri. 25 Aars Virksomhed. 1892—1917. Odense. — Ikke i Bogh.
- A S. Arbejdernes Fællesbageri, Svendborg. 25 Aars Virksomhed. 1892—1917. (Svendborg.)
- Otto Andrup:** Firmaet Baadh & Winther gennem to hundrede Aar 1717—1917. — Ikke i Bogh.
- Carl Bratli:** Brødrene Dahl, København — Aarhus — Christiania — Stockholm 1867—1917. Et Jubilæumsskrift. 4:o. — Ikke i Bogh.
- Povl Drachmann:** Aktieselskabet Nielsen & Winther. En dansk industriel Virksomheds Udvikling 1867—1917. 4:o. — Ikke i Bogh.
Anm. af J. Hvalsøe i Dansk Artilleri-T. IV, 133—39.
- K. Sevaldsen:** Aktieselskabet Therschildsens Salmebogsforretning 1867—1917. Et Festskrift. — Ikke i Bogh.
- N. Bransager:** Omkring Østasiatisk Ko. Offentliggjort i Venstres Folkeblad, Ringsted, 1.—13. Dec. 1913. P.
- Sven Røgind:** Danmark og den store Verden. Blade af »Det østasiatiske Kompagnis Historie. (Tiden VII, 640—43, 650—52.)

- K. Nielsen:** Landhaandværkere. (Vendssyselske Aarbøger 1917. 155—56.)
(**Bonde Pedersen:**) De samvirkende Fagforeninger i Holbæk 1892—1917.
(Holbæk.)
- Julius Christensen:** Lyngby Haandværkerforening gennem 50 Aar. 15. Okt. 1865 — 15. Okt. 1915. Lyngby (1915).
- (**Carl Viggo Christensen:**) Roskilde Borger-, Haandværker- og Industriforening. Et Tilbageblik i Anl. af Foreningens 75-Aars Jubilæum. 1840 — 26. Okt.—1915. Roskilde (1915). — Ikke i Bogh.
- A. C. Clausen:** Nyborg Borger- og Haandværker-Forening 1867—1917. Nyborg. P.
- (**Aug. Rixen:**) Mindeskrift i Anl. af Ærøskøbing Haandværkerforenings 50 aarige Bestaaen. (Svendborg.) — Ikke i Bogh.
- Zacharias Friis og G. Ursin:** Bageri- og Konditori-Arbejdernes Forbund i Danmark. I Anl. af 25-Aars Jubilæet d. 1. Aug. 1917.
- Fr. Wulff:** De danske Provinsers Barber- og Frisørforening (Danmarks Barber- og Frisørforening) gennem 25 Aar. 1892 — 16. Aug. — 1917. Odense. — Ikke i Bogh.
- (**J. P. Johannessen:**) Belysningsarbejdernes Fagforening. 25 Aars Stiftelsesfest. 1892 — 5. April — 1917. — Ikke i Bogh.
- Syn over Brolægningssarbejde 1720. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 158—60.)
Beretning i Anl. af Entreprenørforeningens 25 Aars Jubilæum d. 1. Maj 1917. P.
- Garveri-, Hud- og Skindarbejdernes Forbunds Festskrift. I Anl. af Forbundets 25-aarige Stiftelse. — Ikke i Bogh.
- Ax. G. V. Petersen:** Dansk Ingeniørforening 1. Marts 1892 — 1. Marts 1917. (Ingeniøren 1917. 91—111.)
- Karetmagernes Fagforening. Festskrift i Anl. af 25 Aars Jubilæet i Odense d. 11. Marts 1917. Odense. — Ikke i Bogh.
- Jubilæumsskrift tilegnet Søllerød Afdelings Medlemmer. (Omslagstitel: Murerforbundets Afdeling for Søllerød og Omegn. 1892 — 13. Marts — 1917.) — Ikke i Bogh.
- Holger Hjelholt:** Mølletvangens Ophævelse paa Kronborg Distrikt. (Fra Frederiksborg Amt 1917. 30—36.)
- Holger Hjelholt:** En strandet Plan om Indførelse af Mølletvang [1761]. (Svendborg Amt 1917. 97—100.)
- Hans Knudsen:** Orgelmestrene i Skive. (Skivebogen IX, 68—92.)
Renovationsarbejdernes Fagforening gennem 25 Aar. 1892—1917. P.
- Foreningen af danske Fabrikanter af Herreklæder 1892—1917. P. — Ikke i Bogh.
- Achton Friis:** Den tekstile Kunst i Skandinavien. Dansk Husflidsselskabs Vævestue. (Skonvirke III, 113—44.)

- (O. Rasmussen):** Fredericia Elektricitetsværk 1907—17. Fredericia. P.
- T. B. Kielland:** En tidlig kjøbenhavner fajance. (Fataburen 1917. 141—44.)
En Asjet malet af Joh. Pfau 1732.
- Thor B. Kielland:** En dobbelt signeret Eckernførde-fajanse. (Fra Arkiv og Museum 2. Serie I, 157—59.)
- August Fuchs:** Glas. (Skønvirke III, 56—60.)
- Brødrene Brincker. 1. April 1867 — 1. April 1917. (Vejle.) P.
Fritz og Carl B., Stiftere af Grejsdal Hammerværk.
- Hørsholm Klædefabrik 1842 — 23. Juli — 1917. 4:o. P.
- Jens Holm:** Festskrift ved Horne Husflidsforenings 50 Aars Jubilæum. P. — Ikke i Bogh.
- Dansk Værktøjsmaskinindustri. Af Firmaet Nielsen & Winthers 50 Aars Historie. (T. f. Industri 1917. 169—82.)

Politi-, Fattig- og Understøttelsesvæsen. Forsikring.

- H. H. Holm:** Statspolitiet. (Ministeriernes Maanedblad I, 73—78, 91—95.)
25 Aar under Sygekasseloven 1892—1917. Udarbejdet af Sygekasseinspektoratet.
- Selskabet, som understøtter ugifte Fruentimmer, hvis Kaar ikke svarer til deres Opdragelse. 1792—1917. P.
- Seesten:** Det adelige Jomfrukloster i Odense. (Dansk Adels Blad VII, 59—61, 63—64.)
- Peter Wraae:** Arbejderforeningen af 1. Februar. Syge- og Begravelseskasse 1867—1917. P. — Ikke i Bogh.
- Minderuner i Anl. af Skovshoved anerkendte Sygekasses 50-Aars Jubilæum 14. Dec. 1917. (Redigeret af Alex. Th. Larsen og O. Bech Olsen.)
- Beretning for Hillerød Arbejderforenings Sygekasses Virksomhed i 25 Aar 1892—1917. Hillerød. 4:o. P.
- De kjøbenhavnske Færvorsvendes Syge-, Begravelses- og Understøttelseskasse 1792—1917. Tr. s. Mskr.
- Fr. Olsen:** Københavns Postbudes Enke- og Begravelseskasse, tidligere Københavns Postbudes Sparekasse 1818—1918. P.
- T. Løgstrup:** Winding Herreds Præste-Enckers Casse 1712—1912. Særtryk af Kirkehist. S. 5. R. VI, 3. Hefte. Med et Tillæg 1913—17. P.
- Oluf J. Skjerbæk:** Ti Aars Værgeraadsforsorg. (Ugeskr. f. Retsvæsen 1916. Afd. B. 169—74; optrykt i Bog og Naal XXIV, 231—35.)
- Foreningen til Understøttelse for trængende Haandværkere og Industridrivende i Thisted samt deres Enker. Jubilæumsskrift ved Foreningens 50-Aars Jubilæum 1867 — 26. Maj — 1917. Thisted. P. — Ikke i Bogh.
- Alfred Kaae:** Bidrag til Plejehjemsarbejdets Historie i de sidste 25 Aar. Odense. P. — Ikke i Bogh.
Ogsaa i Børnesagens Tid. XII, 49—51, 66—68, 77—79.

Langelands Forening bør Plejebørn af 1867. Ved **Preben Hansen**. Lidt om det daglige Liv i Foreningen ved **F. Ahlefeldt-Laurvig**. Odense. P. — Ikke i Bogh.

Andreas Dolleris: Vejle Amts Plejehjemsforening 1892—1917. Et Festskrift. Vejle.

Fr. Thomassen: Af Asylernes Historie. (Dansk Frøbeltid. 1917. Nr. 1.)

C. A. Clemmensen: Selskabet Holbergs Minde 1827 — 21. Okt. — 1917. P. — Ikke i Bogh.

1867—1917. Optegnelser i Anl. af Hillerød Borgerstiftelses 50-aarige Bestaaen 1867—1917. Hillerød. — Ikke i Bogh.

(**Fr. Bang**;) Love for Nykøbing Bombebesøse paa Mors. Tilligemed nogle Notitser vedrør. Foreningens Virksomhed i de forløbne 50 Aar 1857—1907 og Tiaaret 1907—1917. Nykøbing paa Mors 1907 [o: 1917]. P.

Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger 1792—1917. Udgivet paa Brandforsikringens Foranledning. — Ikke i Bogh.

Medicinalvæsen.

J. W. S. Johnsson: Lidt om Landefarere i Anl. af to nyfundne Reklame-tekster. (Fra Arkiv og Museum 2. Serie I, 117—26.)

K. Carøe: Badere og bartskeer. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 101—43.)

Axel Garboe: Fra et gammelt Haandskrift. (Vor Fortid I, 373—76.)
Recepter fra 17. Aarh.

Kr. Carøe: Medicinalordningens Historie indtil Sundhedskollegiets Oprettelse 1803. Med et Forord af Knud Faber.

Gordon Norrie: Fra Garnisonssygehusets ældste Tid. (Militærlægen XXIV, 313—44.)

Boeg: Meddelelser om Præstø Amts Sygehus i Næstved. (Aarboeg f. Hist. Samf. f. Præstø Amt VI, 1—51.)

Boeg: Meddelelser om Præstø Amts Sygehus i Næstved 1817—1917. Næstved. — Ikke i Bogh.

Carl Jul. Salomonsen: Et gammelt Kort over »Frederiksberggade-Feberne« af 1852. (Bibl. f. Læger CIX, 387—406.)

L. Hansen: Erindringer fra Koleræpidemien i København 1853. (Ugeskr. f. Læger 1917. 387—91.)

Peter Hanssen: Über die Gesundheitverhältnisse Dithmarscher Pastoren im 17. u. 18. Jahrhundert. (Die Heimat XXVI, 191—96.)

Chr. Koch: Wie man sich vor 200 Jahren in Eckernförde gegen die Pest zu wehren suchte. (Die Heimat XXVI, 161—63.)

P. Hanssen: Die Geschichte der Blattern und der Impfung in Schleswig-Holstein. (Die Heimat XXVII, 67—70.)

Den danske Apotekerlovgivning. Udg. 1917 af **T. Spang Hanssen** og **V. K. Petersen**.

C. Nyrop: Det kongelige Frederiks Hospitals Apotekere. Historiske Meddelelser. Udg. af Nicolai Bjerre. — Ikke i Bogh.

Krigs- og Forsvarsvæsen.

- A. Tuxen:** Udviklingen af den nationale Hær i Danmark. (Milit. Tid. XLVI, 178—85.)
Om Rockstrohs Værk fra 1916 (2. Del).
- N. P. Jensen:** Hærens Jubilæer. (Milit. T. XLVI, 323—26; jfr. **R. Fog** 342—43.)
- Emil Madsen:** Oberst [Peter Christoffer] Bangs Excerpter [til Artilleriets Historie]. (Dansk Artilleri-T. IV, 41—59.)
- O. C. A. Jacobs:** 1. Feltartilleriregiment 1764—1842—1917. Udg. af Feltartilleriforeningen.
- O. C. A. Jacobs:** 1. Feltartilleriregiment 18. Jan. 1764—1. Juli 1842—1. Juli 1917. (Dansk Artilleri-T. IV, 109—15.)
- Klingspor-Bentzen:** 1. Artilleribataillon — Kystartilleriregimentet. 1867 — 1. Okt. — 1917. 4:o.
- H. S. Jernfelt:** Kort Oversigt over 28. Bataillons Historie. Udarbejdet i Anl. af Bataillonens 50-Aars Jubilæum d. 1. Okt. 1917. Roskilde. P. Ikke i Bogh.
- R. N. A. Faber:** 8. Ingeniørkompagni 1867—1917. Et Tilbageblik paa Felttelegrafjenestens Udvikling. (Tillægshæfte III til Milit. T. XLVI.)
- Harald Tofte:** Livjæger-Skydeselskabet. 1817 — 7. Sept. — 1917. Et historisk Mindeskrift.
- Randers Amts Rekyllkorps 1912—1917. Randers. P. — Ikke i Bogh.
- Selskabet De danske Forsvarsbrødre for Saxkjøbing og Omegn 1892 — 12. Nov. — 1917. P.
- H. Wamberg:** Geværfabriken. 23. Dec. 1866 — 23. Dec. 1916. (Garderebladet VI, 26—28, 42—43, 58—59.)
- Emil Madsen:** Skydninger uden fjendtlige Formaal i og ved København. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 187—204.)
- J. Warncke:** Alte Lübische Schiffgeschütze im Kopenhagener Zeughaus. (Die Heimat XXVI, 46—49.)
Bl. a. fra Syvaarskrigen.
- H. D. Lind:** Om nogle danske Orlogsskibe paa Kong Christian V's Tid. (T. f. Søværnen LXXXVIII, 343—90.)

Kirkehistorie.

- Kirke-Leksikon for Norden. Udg. af **J. Oskar Andersen**. 68. H.
- G. Jørgensen:** Fra Bispernes og Munkenes Tid. Billeder fra den danske Kirkes Historie i den senere Middelalder. (= Folkelæsning Nr. 322.)
Anm. af Bernh. Jensen i Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXV, 833—35.

- Edw. Ortved:** En middelalderlig munkeorden i Norden [Cistercienserne]. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXV, 8—13, 23—28, 43—47, 63—67.)
- Niels Hansen:** Vore Helgener. Livsskildringer af danske og islandske Helgener.
- E. Rosenørn-Lehn:** Mariadyrkelsen i Danmark i Fortid og Nutid. (Samme Forf.'s Til Jesus ved Maria. 17—41.)
- Reimer Hansen:** Zur Kirchengeschichte Schleswig-Holsteins, besonders zur Geschichte des Bistums Schleswig. (Schriften d. Ver. f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. VI, 313—51, 460—96.)
- P. Kæstel:** Folkekirken. Dens historiske Udvikling. Skive.
- Erik Abrahamsen:** Luther og den danske Kirkesang. (Musik I, 151—54.)
- Chr. Stubbe:** Luther und Schleswig-Holstein. (Die Heimat XXVII, 191—209.)
- N. Dalhoff:** Luther og de danske Præstegaarde. (Diakonissestiftelsens Almanak 1917.)
- Prædikernes 43 Artikler paa Herredagen i København 1530. (Kirke-Tid. II, 681—87.)
- Danmarks Riges Biskoppers og Prælaters christelige Gensvar til de lutheranske Artikler.
Anm. af F. Kerff i Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXV, 835—37.
- P. Severinsen:** Det norske Præstekalds-Gods. (Kirke-Tid. II, 26—29, 41—44.)
- *Utkast til en norsk kirkeordinants (1604). Nu utg. ved **Oluf Kolsrud**. Chria. 4:o.
- Lauritz Weibull:** Utredning ang. biskopens över Lunds stift lönförmåner. (Hist. T. f. Skåneland VII, 59—70.)
- ***O. Walde:** Har det funnits ett »Collegium Societatis Jesu Hafniensis»? (Nord. T. f. bok- och biblioteksväsen IV, 331—32.)
- O. Olafsen:** Religiöse Bevægelser i Hardanger omkring 1800. (Norsk theol. T. Ny R. VIII, 44—64.)
- Reformations-Jubilæet 1817. Aktstykker indledede, udgivne, oversatte og kommenterede af **Alexander Rasmussen**.
Anm. af P. Severinsen i Kirke-Tid. II, 106—09.
- H(erman) T(rier):** Konfirmationsattester. (T. f. jødisk Hist. og Litt. I, 65—66.)
- Louis Blauenfeldt:** Den gamle Vækkelse i Randers. (= Gudelige Smaaskrifter Nr. 596.)
- Jens Peter Jensen:** Blade fra det grundtvigske Menighedslivs første Aartier i Vestsjælland. (Høng Landbrugsskoles Elevforening. Aarsberetning 1917. 30—59.)
- Mindeblade. Den danske Forening til Evangeliets Forkyndelse for skandinaviske Sømænd i fremmede Havne 1867—1917. Udg. ved **A. V. Storm**.

- T. Løgstrup:** Det danske Missionselskab 1821—1917.
- Ferd. Munck:** Santalmissionens 50 Aars Jubilæum. (Nord. Missions-T. 3. R. VI, 179—81.)
- Sven Fenger:** Fra Santalmissionens første tid. (Højskolebl. 1917. 1153—56, 1191—96.)
- Poul Oldenburg:** Fra den nordiske Santalmissions Grundlæggelsestid. [1866 ff.]. (Nord. Missions-T. 3. R. VI, 165—78.)
- Friedrich Gleiss:** Handbuch der inneren Mission in Schleswig-Holstein. Bordesholm.
- L. Nørgaard:** Har Loven om Tiendeaflysning ($\frac{16}{6}$ 1903) forarmet vore Kirker? (Architekten XX, 72—77.)
- Henry Ussing:** Forholdet mellem Stat og Kirke i Danmark. Tre Foredrag til Overvejelse for Kirkens Venner.

Universitets- og Skolevæsen.

- Louis Bobé:** Om Universitetsmatrikler. (Pers. T. 7. R. II, 231—37.)
Anm. af Das Album der Christian-Albrechts-Universität zu Kiel 1665—1865 ed. Franz Gundlach. Kiel 1915.
- Den kristelige Studenterbevægelse. (Studenternes Julebog 1917. 14—96.)
- Vincent Næser:** Verden og vore Studenter. Verdenskonkurrencen, Dyr-tiden og de studerende. (Gads Danske Magasin 1916—17. 501—07.)
- H. Jørgen Helms:** Valkendorfs Kollegiums Historie fra dets Oprettelse 1588 og indtil 1865. Med en kort Oversigt over Kollegiets Historie fra 1865 til Nutiden.
- V. K. P.:** Den pharmaceutiske Lærestalt gennem 25 Aar. (Archiv f. Pharmaci og Chemi XXIV, 273—92.)
- Til Den pharmaceutiske Lærestalt. 1892 — 1. November — 1917.
- Edv. Lehmann:** Sket og usket i den danske skole. (Højskolebl. 1917. 665—72, 793—802.)
- Jul. Clausen:** Fra det latinske Kvarter. II. Vor Frue latinske Skole. (Vor Fortid I, 345—48.)
- Udtog af Vor Frue Skoles Regnskaber, Indtægt for Disciplenes Sang ved Begravelser fra Hovedstadens Kirker. 1584—86. 1594—1612. Medd. ved **Louis Bobé.** (Pers. T. 7. R. II, 295—307.)
- Axel Sørensen:** Skolen og Livet deri før og nu. (Aarsskr. f. Metropolitanersamf. X, 20—36.)
- M. Mackeprang:** En Spiseseddel fra 1706. (Soranerbladet II, 9—10.)
- F. v. Holstein:** Soranerliv i Tredserne. Spredte Minder. (Soranerbladet I, 53—54, 69—70, 86; II, 21—22, 37, 43—44.)
- O. G. Petersen:** Smaa Erindringer om Sorø Akademis Lærere i 60'erne. (Soranerbladet II, 49—52, 57—60.)
- Fr. Sand:** Erindringer fra gamle Dage. (Soranerbladet II, 33—35.)

- Chr. Uldall:** Fra Rektor Bojesens Tid. (Soranerbladet I, 81—83; jfr. **Th. Trojel** smst. II, 10—11.)
- Otto Borchsenius:** Et Par Minder fra Sorø. (Soranerbladet I, 41—43.)
- F. C. Matthiessen:** [Elevforeningen] »Baldurs Saga« gennem 50 Aar. 4:o. (Soranerbladet I, Tillæg.)
- F. Ohrt:** Om Soranersproget. (Soranerbladet I, 2—3, 9.)
- Fünf Urkunden zur ältesten Geschichte des Johanneums zu Hadersleben zum Andenken an das 350jähr. Bestehen der Schule hrsg. von **N. A. Schröder**. (Quellen u. Forsch. z. Gesch. Schleswig-Holsteins V, 215—33.)
- Henriette Skram:** N. Zahles Skole. En Udsigt over den fuldstændige højere Barne- og Ungdomsskoles Udvikling 1852—1913. Tr. s. Mskr.
- Aage Friis:** Gymnasiets Undervisning i Danmarks Historie. (Vor Ungdom 1917. 489—509; jfr. **Erik Arup:** Svar til prof. Aage Friis. Smst. 621—24.)
- J. P. Haaber Madsen:** Uddrag af en Forhandlingsprotokol for Skoleforsamlinger i Hjerm-Ginding Herreder, begyndt i Aaret 1837. (Hardsyssels Aarbog XI, 132—62.)
- (**K. P. Kristensen:**) De almindelige jydsk Skolemøder 1847—1917. Aarhus. P. — Ikke i Bogh.
- Niels Illeris:** Gymnastikkens Stilling ved Landsbyskolen i Midten af forrige Aarh. (Gymnastisk T. 1917. 1—19, 130—40, 159—74.)
- Chr. M. Christiansen:** Træk af Øster Egesborg Skoles Historie i det 19. Aarh. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt VI, 52—71.)
- S. M. Sørensen:** Nogle Optegnelser om Ørbæk gamle Skole. (Svendborg Amt 1917. 54—76.)
- Jelling Statsseminarium 1841—1916. Et Mindeskrift. Vejle (1916). — Ikke i Bogh.
- Aktstykker vedr. Oprettelsen af Lærerindeeksamen og Lærerinders Ansættelse ved Folkeskolen, medd. af **Joakim Larsen**. (Bog og Naal XXIV, 1—21.)
- Joakim Larsen:** Udtalelser af Biskop P. Chr. Kierkegaard om Mulkttering for Skoleforsømmelser [1867]. (Vor Ungdom 1917. 630—37.)
- Aage Møller:** De tre slægtled af højskolens arbejdere. (Højskolebl. 1917. 217—22.)
- H. Rosendal:** Fra Grundtvigs Højskole, særlig 1892—1917. (Grundtvigs Højskoles Aarsskr. 1917. 51—60.)
- Jacob Appel:** Halvhundredaarsminder. (Askov Lærlinge 1917. 3—33.)
Ry Højskole 1892—1917. Et Jubilæumsskrift. Udg. af Elevforeningen ved **Rasmus Bording**. Kolding.
- J. P. Jensen-Voel:** Ry Højskole 1892 — 15. Sept. — 1917. (Højskolebl. 1917. 1131—38, 1175—80.)
- Søren Alkær sig:** Vejstrup Højskole. (Højskolebl. 1917. 833—44, 887—96.)

Vinding Folkehøjskole gennem 50 Aar. Udg. af Vinding Højskoles Elevforening. Kolding. — Ikke i Bogh.

Hans Jensen: Vinding Højskole 1867—1917. (Højskolebl. 1917. 761—68, 823—30.)

H. J.: Vinding Højskole. (Tiden VIII, 126—28.)

Lars Bækhoj: En dansk Højskole i Argentina. (Aarsskr. fra Ollerup Højskoles Elevforen. 1917. 20—34.)

P. Pedersen: Skolehjemmet Landerupgaard 12. Nov. 1867 — 12. Nov. 1917. (Ribe Seminariums Elevforen.'s Aarsskr. 1917. 11—18.)

M. Damm: Bakkehuset. (Nyt T. f. Abnormvæsenet XIX, 5—18; jfr. **Carl Riis** 41—42, **M. Damm** 79—85.)

E. V. Rolsted: Ebberødgård. (I Anl. af 25-Aars Jubilæet.) (Nord. T. f. Abnormvæsenet XIX, 183—87.)

F. Bech: Døvstummeundervisning i Nørup Præstegaard gennem to Generationer. (Vejle Amts Aarbøger. 1917. 155—57.)

Sprog.

Henrik Bertelsen: Dansk Sproghistorie til Skolebrug. 4. Udg. I—II.

Nils Hänninger: Fornskånsk ljudutveckling. En undersökning av Cod. AM. 28, 8:o och Cod. Holm. B 76. (Lunds univ.'s årsskr. N. F. Avd. 1. Bd. 13, Nr. 1.)

E. Jessen: Etymologiserende Notitser. X. (Nord. T. f. Filol. 4. R. VI, 49—64.)

Marius Kristensen: Fynske Runer gennem 1500 Aar. (Fortid og Nutid I, 261—62.)

P. H. Permin: Nogle Indskrifter med de ældre Runer tolkede. P.

L. Glahn: Snoldelev Sten. (Aarb. f. hist. Samf. f. Kbh.'s Amt 1917. 135—41.)

Finnur Jónsson: Grønlandske runestene. (Det grønlandske Selskabs Aarskrift 1916. 63—66.)

Otto Kalkar: Ordbog til det ældre danske Sprog (1300—1700). 59. H (Tillæg.)

Peter Foersom: Om Samlinger af danske Landskabsord og om Sæder, Skikke, Levemaade, Egenheder og Overtro hos den jydsk Almue i Ribe-Eggen. Udg. med en Forerindring af C. Molbech. 2. Udg. P.

Johns. Pedersen: Om Hans Tausens Oversættelse af Mosebøgerne. (Theol. T. 3. R. VIII, 195—231.)

Gudmund Schütte: Dansk Navneskiks Forfald og Fredning. (Højskolebl. 1917. 1313—16, 1349—52, 1377—80, 1399—1404; jfr. Thorkild Gravlund 1523—24.)

Povl Hansen: Vore navne. (Fra Vallekilde folkehøjskole 24. 58—78.)

Rulfs: Ortsnavnen als Familiennamen. (Die Heimat XXVII, 130—33.)

- P. Severinsen:** Sigar-Sagnets Stednavne hos Saxo. (Aarboeg f. Hist. Samf. f. Sorø Amt VI, 3—29.)
- Gunnar Knudsen:** Sydsjællands Stednavne. (Aarboeg f. Hist. Samf. f. Præstø Amt VI, 72—96.)
- Henrik Ussing:** Om Bebyggelserne og Stednavnene paa Thorp. (Danske Studier 1917. 83—93.)
- J. Byskov:** Dialekterne kontra Rigssproget. (Vor Ungdom 1917. 149—57.)
- Gunnar Knudsen:** Gudminger. (Danske Studier 1917. 95—96.)
- Johs. Brøndum-Nielsen:** »Turebyn«—»Narragonisk«. (Danske Studier 1917. 154.)
- Didrik Arup Seip:** Om verbet drille. (Danske Studier 1917. 150—52.)
- Frantz Dahl:** Strøgøds. Hr. Fruc. (Danske Studier 1917. 62.)

Litteraturhistorie.

- P. Hansen:** Illustreret dansk Litteraturhistorie. 3. omarb. Udg. ved Carl S. Petersen. 3. H.
 Jfr. — om 1. Hefte — Axel Olrik i Danske Studier 1917. 80—81, Hans Olrik i Letterst. T. 1917. 78—80; — om 1.—2. Hefte — N. H(ansen) i Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXV, 33—36.
- H. Patzig:** Dietrich von Bern und sein Sagenkreis. Dortmund.
- Carl Roos:** Holberg i Tyskland i det 19. Aarhundrede. Bearbejdelser og Opførelser. (Danske Studier 1917. 111—33.)
- Lilly Heber:** Dansk og norsk æstetik fra 1830-aarene i europæisk belysning. (Edda VIII, 288—324.)
- Severin Grossmann:** Dansk Digtning i Tyskland. (Tilskueren 1917. II, 542—48.)
 Om J. P. Jacobsen, Peter Nansen, Herman Bang o. fl.
- Gamle danske Folkeviser udvalgte og indledede af **Ida Falbe-Hansen**.
- A. K. Hasselager:** Hvorledes skildres Læreren ved den lærde Skole i dansk Litteratur? (Vor Ungdom 1917. 232—55, 397—419.)
- Gamle folkevisevers. Ved **Kr. Kålund**. (Danske Studier 1917. 81—82.)
- Sofus Larsen:** Folkevisestudier. I. Et miskendt Kildeskrift. [Visebogen i Gl. kgl. Samling 2397.] (Tilskueren 1917. II, 137—64.)
- Hans Brix:** Folkevisestudier. II. Marsk Stig. (Tilskueren 1917. II, 206—25.)
- E. Ingerslev:** En [dansk] Robisonade [1710]. Et efterladt Manuskript. (Vor Fortid I, 385—96.)
- Oskar Schlichtkrull:** Johan Ludvig Heiberg: En Sjæl efter Døden. Nogle supplerende Bemærkninger. (Danske Studier 1917. 97—110.)
- J. C. Normann:** Drachmann og Der var engang. (Edda VII, 286—318.)
- Viggo Julius von Holstein Rathlou:** Om Thomas Kingo. Nogle Studier over hans poetiske Skrifter. Disp.

- P. Severinsen:** Dagevisen. (Edda VII, 142—49.)
- Paul Hedemann:** Den gamle Dagvise. (Roskilde Højskoles Aarsskr. 1918. 14—23.)
- J. Faurschou:** Nogle Betragtninger over C. J. Boyes Salmedigtning. (Kirke-Tid. II, 713—18, 749—51, 763—67, 779—81, 826—28.)
- Johan Borup:** »Nu falmer Skoven —«. (Højskolebl. 1917. 1977—84.)
- J. Lind:** Apoteker C. Heerfordts Herbaria. (Botan. T. XXXVI, 1—19.)
- Axel Garboe:** Lidt Naturhistorie fra det 17. Aarhundredes Ligprædikener. (Vor Fortid II, 55—59.)
- Frantz Dahl:** Ugeskrift for Retsvæsen (1867—1916) og dets Forgængere. Et historisk Tilbageblik. (Ugeskr. f. Retsvæsen 1917. 1—28.)
- Emil Pörksen:** Die »Itzehoe Nachrichten«. Gedenkblatt zur Vollendung ihres 100-Jahrgangs [5. Juli 1917]. (Die Heimat XXVII, 137—45, 153—60, 183—86.)

Kunst.

- H. Storck og Mogens Clemmensen:** Tegninger af ældre Architektur. 2. R. 5. H. Fol.
- Helge Møller:** Foreningen af 3. Dec. 1892. (Architekten XX, 93—95; jfr. Chr. Kampmann 105—08.)
- Vilh. Lorenzen:** Om Bebyggelsesplaner. I. Indledning, II. Danske Bebyggelsesplaners historiske Forudsætninger. (Architekten XIX, 334—35, 365—68, 374—80, 401—04, 411—16, 421—24.)
- Vilh. Lorenzen:** Moderne dansk Arkitektur. (Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning Nr. 274.)
- Vilh. Lorenzen:** Dansk Landstedsarkitektur. (Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning Nr. 273.)
- Vilh. Lorenzen:** Bedre Byggeskik og moderne Landbrugsbygninger. (T. f. Landøkonomi 1917. 165—74.)
- Emil Fr. Rønnow:** Blade af den religiøse Kunsts Historie. Middelalderens Kirker. P.
- Thorvald Køhl:** Danske Kirkebygningers astronomiske Retning. (Architekten XIX, 300—304.)
- August Hahr:** Fyenska renässansborgar. (Letterst. T. 1917. 417—44.)
- Aug. Hahr:** Skånska borgar i uppmättningsritningar, fotografiska avbildningar och beskrivande text. H. 5—6.
- O. Rydbeck:** Studier i Skånes renässans- og barockskulptur. 3. (T. f. konstvetenskap II, 64—70.)
- Arthur Stille:** Skånska kyrkors, borgars och herresätens läge. 1. Kyrkor och flodlinjer i Skåne. 2. Skånska borgars och herresätens läge. (Hist. T. f. Skåneland VII, 19—58.)
- Johannes Biernatzki:** Zur Bereitstellung urkundlicher Nachrichten zur

- Geschichte der Kunst und des Kunstgewerbes in Schleswig-Holstein in der Landesbibliothek zu Kiel. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XLVII, 470—75.)
- Friedrich Posselt:** Silberne Bildnisse Heinrich Rantzaus und der hamburgische Goldschmied Jakob Mores. Ein Beitrag zur Kunstgeschichte Schleswig-Holsteins. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. XLVII, 267—95.)
- Harry Schmidt:** Gottorffer Künstler. Aus urkundlichen Quellen. II. Teil. (Quellen u. Forsch. z. Gesch. Schleswig-Holsteins V, 235—393.)
- Axel Garboe:** Fra det latinske Kvarter. I. Et Kunstammer paa Elers' Collegium før Branden 1728. (Vor Fortid I, 305—10.)
- Dansk Billedhuggerkunst. I. Thorvaldsens Museum. Af **Mario Krohn**. II. Dansk Billedhuggerkunst i Tiden efter Thorvaldsen. Af **Leo Swane**. (Grundrids ved folkelig Universitetsundervisn. Nr. 268.)
- Harry Schmidt:** Das Portale der herzoglichen Gruft im Dom zu Schleswig. Ein Werk des Artur Quellinus. (Die Heimat XXVI, 209—15.)
- Victor P. Christensen:** Herosfiguren af Stanley. (Kunstmuseets Aarsskr. 1916. 121—32.)
- O. A(ndrup):** Om Normandsdalens Figurer. (Fra Arkiv og Museum 2. Serie I, 78—86.)
Anm. af **Einar Lexow:** Jørgen Garnaas og Nordmandsdalen. Bergen 1916.
- Johs. Kragh:** Haveskulptur. (Architekten XIX, 345—52.)
- V. Boëtius:** Epitafiet i Todbjerg Kirke. (Fra Randers Amt XI, 74—76.)
- Jørgen Olrik:** Et Mesterstykke af dansk Guldsmedekunst fra den pomøse Barok. (Fra Arkiv og Museum 2. Serie I, 127—31.)
- Chr. Axel Jensen:** Hans Gudewerth eller Lorents Jørgensen. I Anl. af en Nyerhøvelse til Nationalmuseet. (Fra Arkiv og Museum 2. Serie I, 72—77.)
- Ludwig Andresen:** Schleswigsche Hochzeitsschwänke des 17. Jahrh. (Jahrb. d. Ver. f. niederdeutsche Sprachforsch. XLI, 1915.)
- Nicolaus Lützhøft:** P. C. Skovgaards dekorative Kunst. Indtryk og Billeder fra Mindeudstillingerne. (Skønvirke III, 33—46, 49—56.)
- Hugo Matthiessen:** Gamle Vartegn. (Vor Fortid I, 481—500.)
- W. F. Lembke:** Hausmarken. (Die Heimat XXVI, 262—66.)
- Victor Hermansen:** Forsvundne Kirkeklokker. (Aarb. f. hist. Samf. f. Kbh.'s Amt 1917. 31—36.)
- Hugo Matthiessen:** Lidt om St. Peders Klokker i Næstved. (Fra Arkiv og Museum 2. Serie I, 63—66.)
- Leo Swane:** Loftsmalerierne i Ministerialbygningerne. (Ministeriernes Maa-
nedsblad I, 193—99; II, 1—5.)
- En Malerisamling. (Dansk Adels Blad VII, 80—81.)

- J. Richter:** Adelige Portrætmalerier. I. (Tøger H. Teilmanns Samling.) (Dansk Adels Blad VII, 106—08, 109—11.)
- Joakim Skovgaard:** Billeder i Viborg Domkirke. Med Indledning og Forklaring af Th. Oppermann. 2. Opl.
- Thordur Tomasson:** Joakim Skovgaards Billeder i Viborg Domkirke.
- Eugen S. Schmidt:** Meddelelser og Oplysninger i Anl. af Københavns Roklubs 50 Aars Jubilæum 20. Okt. 1916. — Ikke i Bogh.
- Fr. Knudsen:** Billeder af middelalderlige Lege og Idrætter paa en Sølvkande i Nationalmuseet. (Gymnastisk T. 1916. 31—46.)
- Den danske Skueplads' Historie fra dens Oprettelse i 1722 til 1900. Udg. af **F. Zachariae** som Særtryk af »Før og nu«.
- Prologen ved den kgl. Skueplads' Aabning 1748. Medd. af **C. Behrend**. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 75—76.)
- Peder Rosenstand-Golske:** Den dramatiske Journal. Udg. paany for »Selskabet for dansk Teaterhistorie« af Carl Behrens. Supplementsbind. 1. H.
- N. Neiiendam:** Henrik Wergeland og det kgl. Teater [1841]. (Edda VII, 367—68.)
- Angul Hammerich:** Gluck som Kapelmester i København. En Episode fra Opera seria-Tiden. (Vor Fortid I, 433—48, 457—72.)
- Robert Neiiendam:** Oprindelsen til det nuværende kgl. Teater. (Teatret XVI, 95—96.)
- Overlampepudseren:** Bag Kulisserne. Smaa Strejftog paa det kgl. Theaters hemmelige Enemærker. (Ill. Tid. LVIII, Nr. 19, 21, 23.)
- Hortense Panum:** Middelalderlige Musikinstrumenter, der endnu er i Brug hos Nordens Almue, og deres Musik. (Grundrids ved folkelig Universitetsundervisn. Nr. 272.)
- Julius Clausen:** To danske Tonedigtere. (Tilskueren 1917. I, 187—93.)
Om C. Thrane: Weyses Minde og Angul Hammerich: J. P. E. Hartmann.
- H. Grüner Nielsen:** Vore ældste Folkedanse. Langdans og Polskdans.
- Carl Godvin:** Roskilde-Egnens gamle Danse. (Aarb. f. hist. Samf. f. Kbh.'s Amt 1917. 142—56.)
- H. Grüner Nielsen:** Folkevisedans på Manø. (Danske Studier 1917. 14—21.)
- Emil Gigas:** En lille Efterskrift om spansk Dans i Danmark. (Vor Fortid I, 369—72.)

Recensioner.

Bibliografi.

I løbet af de to aar, 1916 og 1917, som dette Historisk Tidsskrifts første selvstændige literaturhefte omfatter, er udgivelsen af to for alle danske historikere meget værdifulde og højt paakrævede bibliografiske værker blevet paabegyndt.

1916 udsendte bibliotekerne Svend Dahl og Th. Døssing første aargang af **Dansk Tidsskrift-Index**, udgivet af Dansk Biblioteksforening og omfattende aaret 1915; den er 1917 og 1918 blevet fulgt af anden og tredje aargang, omfattende aarene 1916 og 1917. Tidsskriftlitteraturens stærke udvikling havde allerede længe gjort det stedse vanskeligere at følge med indenfor et bestemt omraade og at skaffe sig et overblik over, hvad der hvert aar fremkommer i danske tidsskrifter om et bestemt spørgsmaal; og, som indenfor alle videnskaber bekendt, er det først og fremmest til tidsskrifterne man bør søge for at se, hvilke spørgsmaal der beskæftiger sindene, og paa hvilke omraader der særlig arbejdes. Dansk Tidsskrift-Index har da den opgave at meddele en let tilgængelig, paalidelig og indenfor sin bestemte begrænsning fuldstændig orientering herover. Begrænsningen er nødvendig allerede for overhovedet at sikre foretagendets virkeliggørelse og aargangenes regelmæssige og rettidige fremkomst; tidligere planer om en saadan tidsskriftindex er strandet netop derpaa, at man vilde medtage alle eller saa godt som alle danske tidsskrifter og derved gjorde arbejdet uoverkommeligt. Men derfor maa ogsaa alle, der søger oplysning i Dansk Tidsskrift-Index, vel mærke sig de begrænsninger, som udarbejderne har maattet lægge til grund for deres arbejde. Efter deres art falder disse begrænsninger i tre hovedgrupper. For det første tilstræber Index kun at omfatte den virkelig periodiske tidsskriftlitteratur, d. v. s. alle skrifter af blandet indhold, der fremkommer, regelmæssigt — hver uge, hver maaned, hvert halvaar — eller tvang-

frit, oftere end een gang om aaret. Denne begrænsning udelukker da til den ene side afgjort dagspressen, til den anden side burde den enten udelukke eller medtage alle regelmæssige aarsskrifter — paa dette punkt har dog Index' udarbejdere ikke været helt konsekvente, idet de medtager visse aarsskrifter, men udelukker andre. Dernæst er der visse skrifter, der efter deres indholds art ikke optages, nemlig de, hvis indhold kun har rent aktuel betydning, rene foreningsorganer, rent politiske og rent opbyggelige tidsskrifter, afholds- og børneblade, officielle meddelelser, beretninger fra institutioner o. lign. Den tredje begrænsning endelig er den, som udarbejderne har paalagt sig overfor visse afsnit af de tidsskrifter, hvis indhold de iøvrigt registrerer, nemlig saadanne tidsskrifters smaameddelelser, der er samlede under en fast rubrik, alle foreningsmeddelelser og referater af møder, endelig alle boganmeldelser og skønliterære bidrag.

Hvor bestemt nu end saadanne begrænsninger opstilles og formuleres, er det klart, at der endda altid bliver en vis margin for et skøn, om et eller andet periodisk skrift falder inden- eller udenfor begrænsningerne. Det er kun gennem gentagne overvejelser og beslutninger, at denne skønsmargin kan indskrænkes; udgavernes arbejde paa dette omraade har foreløbig ført til, at medens de for 1915 mente kun at burde medtage 165 tidsskrifter, har de for 1916 medtaget 180, for 1917 netop 200. Vi har ovenfor nævnt den inkonsekvens, der endnu bestaar med hensyn til aarskrifterne — men følgerne af denne som af enhver anden ved udvalget muligt forekommende inkonsekvens afbødes dog derved, at hver aargang bringer en omhyggelig og fuldstændig liste over alle de tidsskrifter, hvis indhold er blevet registreret.

Den systematiske ordning er, meget praktisk og hensigtsmæssigt, bestemt ved det af Statens bogsamlingskomite modificerede Dewey-system, dog at der i afsnittene „samfundskundskab“ og „lægevidenskab“ efter forslag fra faglig side er foretaget visse ændringer i grupperne. Det er udgavernes hensigt hvert femte aar at udsende et omfattende forfatter- og emne-register til hver fem aargange; man maa dog haabe, at de til lettelse for benytterne vil bevare den praksis, de har fulgt for de to sidste aarganges vedkommende, ogsaa at medgive hver aargang en foreløbig emneoversigt.

Den første aargang sikredes ved tilskud af Carlsbergfondet og Det Classenske Fideikommis; allerede udgivelsen af anden aargang sikredes dog ved en gennem Undervisningsministeriet opnaaet treaarig statsunderstøttelse, der forhaabentlig vil blive videre fornyet.

1917 kunde bibliotekarerne Erichsen og Krarup ud-

sende første — men i den systematiske indordning 3. — bind af en stor og efter sin plan fuldstændig **Dansk Historisk Bibliografi**, hvortil de da i otte aar havde indsamlet materiale. Enhver dansk historiker vil vide, hvilket dybtfølt savn dette værk har til formaal at afhjælpe, og ikke mindst kan den Danske Historiske Forening med glæde hilse dets fremkomst, fordi den tør tilskrive sig selv en ikke ringe del deri. Med hensyn til let tilgængelige bibliografiske hjælpemidler har dansk historisk forskning længe været meget slet stillet. Bibliotheca Danica bragte i sin tid en fortegnelse over alle til da udkomne selvstændige danske skrifter, derunder ogsaa de historiske. Men Bibliotheca Danica medtog ingen tidskriftartikler og den afsluttedes 1831 — al historisk literatur, der var fremkommen efter dette aar maatte man opsøge i bibliotekernes haandskrevne kataloger, bortset fra de arbejder, der fandt optagelse i literaturoversigterne i de forskellige udgaver af Allens haandbog i fædrelandets historie. (2. udg. 1842 og særlig den af I. A. Fridericia besørgede 7. udg. 1881).

Savnet af en fyldigere og mere regelmæssigt fremkommende historisk bibliografi maatte da snart blive føleligt, og Dansk Historisk Tidsskrift var naturligt kaldet til at søge at afhjælpe denne mangel. Derfor begyndte det med sin 4. række 5. bind at give aarlige oversigter, første gang for aaret 1875, over, hvad der dels herhjemme, dels i udlandet var fremkommet i aarets løb af historisk literatur vedrørende Danmarks historie. Disse oversigter tilstræbte imidlertid ikke at være fuldstændige fra et bibliografisk synspunkt, og benyttelsen af dem besværliggjordes ved, at man holdt dansk og fremmed literatur adskilt, saa at der maatte gives to fortegnelser over hvert aars literatur. Fra 7. rækkes begyndelse besluttede derfor tidsskriftets redaktion at slaa de to fortegnelser sammen til en, at udarbejde denne efter principer, der sikrede bibliografisk fuldstændighed indenfor en bestemt fastsat begrænsning, og at gøre fortegnelsen mere overskuelig ved at inddele den i visse grupper, nemlig: bibliografi og arkivvæsen, tidshistorie, topografi, biografi og samfundsforhold og aandsliv. Denne plan har redaktionen, bortset fra mindre ændringer i anførelsen af skrifterne, siden da fastholdt og derved sikret en fuldstændig ensartethed i de bibliografiske fortegnelser for netop 20 aar, 1896—1915. Disse fortegnelser har været til meget stor nytte for den historiske videnskab, og Historisk Tidsskrift havde da ogsaa straks den glæde at se dette anerkendt derved, at Videnskabernes Selskab til udgivelsen heraf siden 1897 har ydet det en aarlig understøttelse, der allerede 1898 forhøjedes fra 200 til 400 kr., og som 1915 yderligere forhøjedes til 600 kr.

Disse fortegnelser kunde jo imidlertid ikke udfylde de to store

huller i dansk historisk bibliografi: at der manglede en trykt bibliografi over afhandlinger, der var ældre end 1831, og at der manglede enhver trykt bibliografi over al historisk litteratur mellem 1832 og 1875, ligesom at den trykte bibliografi for aarene 1875—1895 var ret ufuldstændig. Hertil kom, at benyttelsen af Historisk Tidsskrifts Bibliografier maatte blive besværligere for hvert aar; der blev efterhaanden mange aars fortegnelser at gennemgaa for den, der søgte oplysning om litteraturen om et bestemt historisk emne. Det er disse mangler, der nu vil blive afhjulpet ved Dansk Historisk Bibliografi, et værk, der som saa mange andre videnskabelige værker kan takke Carlsbergfondet for, at det overhovedet ser dagens lys. Dette værk vil bringe en indenfor bestemt begrænsning fuldstændig fortegnelse over saavel den danske som den udenlandske litteratur vedrørende Danmarks historie i videste forstand indtil udgangen af aaret 1912, dog i tilknytning til Bibliotheca Danica, saa at den litteratur, der er optaget deri, ikke vil blive optaget i dette. Det i 1917 udsendte 3. bind omfatter personalhistorien; de i 1918 og 1919 udsendte 1. og 2. hefte af 1. bind indeholder foruden bibliografi, historiografi, arkivvæsen og historiske hjælpevidenskaber den egentlige tidshistorie: 1. binds 3. hefte, der loves udsendt i 1920, vil omfatte kirke-, kunst-, kultur- og litteraturhistorie m. m., og 2. bind, der loves udsendt i 1922, kongerigets topografi og hertugdømmernes historie, topografi og andre forhold; dertil vil komme et alfabetisk register.

Det vil altid være let nok at fremsføre en og anden kritisk anmærkning imod et saa stort og vanskeligt foretagende. Det havde selvsagt været bedre, om denne nye bibliografi indenfor sit særlige omraade, det historiske, havde gjort skridtet fuldt ud og overflødiggjort benyttelsen af Bibliotheca Danica; men vejede hensynet til omkostningerne allerede stærkt til, da udgiverne i sin tid besluttede sig til denne begrænsning, er dette hensyn unægtelig nu blevet en mere afgørende undskyldningsgrund. Man har kunnet nævne eksempler paa, at udgiverne i 3. bind har overset bidrag, der burde være medtaget (Hist. tidsskr. f. Skåneland VII, 150—151); der er dog næppe fare for, at dette skulde vise sig at være et mere almindeligt træk. Et vigtigt krav til et saadant værk er imidlertid kravet om overskuelighed, fordi det er af saa afgørende betydning for den lette benyttelse deraf. Det hidtil alene afsluttede 3. bind har ikke kunnet volde udgiverne vanskeligheder, her er den rigtige orden paa forhaand givet, nemlig bogstavordenen; noget lignende vil gælde om det topografiske 2. bind. Langt vanskeligere har det været at leddele den almindelige historie, der udgør 1. binds indhold, paa en tilstrækkelig overskuelig maade, og her synes de to første hefter vel at give an-

ledning til tvivl, om udgiverne har fundet den hensigtsmæssigste leddeling; deres deling af „tidshistorien“ væsentlig efter kongernes regeringstid, der først for de tre sidste konger yderligere leddes efter de enkelte aar af deres regeringstid, synes dels et temmelig groft, dels et i forskellige henscender lidet hensigtsmæssigt princip. Meget vil dog her afhænge af, hvorvidt de har truffet det rette eller det tilnærmelsesvis bedste ved deres sondring mellem, hvad de har henført henholdsvis til „tidshistorien“ og til de andre specificerede sider af den almindelige historie. I værste fald kan dog en vis mangel paa overskuelighed og sikker systematisk placering kun medføre, at benytters arbejde af bibliografiens 1. bind derved besværliggøres saaledes, at han tvinges til at gøre sig nøje bekendt med hele indholdet af 1. bind. Det besvær, der derved paalægges den enkelte benytter, er dog for intet at regne mod den lettelse af hans arbejde, som han altid vil have at takke bibliografiens udgivere for.

Som det let vil ses, er bibliografiens leddeling i sin hovedgruppering taget fra Historisk Tidsskrifts aarlige literaturfortegnelser; et forhold, der jo ogsaa let forklares ud derfra, at den ene af udgiverne, bibliotekar A. Krarup, siden 1899 har udarbejdet tidsskriftets bibliografier. Og saaledes er der i det hele taget en meget nøje forbindelse mellem disse og den store samlede bibliografi; de har tjent til forarbejder herfor. Som opstillingen af den samlede bibliografi er i overensstemmelse med Historisk Tidsskrifts aarlige bibliografier, er ogsaa de grundprinciper, hvorefter den er udarbejdet, i overensstemmelse dermed. Fortegnelserne omfatter i begge tilfælde alle historiske arbejder og afhandlinger, der fremkommer selvstændigt eller i tidsskrifter, og som vedrører det nuværende Danmark med undtagelse af Island, Grønland og de vestindiske øer, dertil de skaanske landskaber indtil 1658 og Sønderjylland indtil 1864, fremdeles for den politiske og personalhistoriens vedkommende Holsten 1460—1864 og norsk krigs- og personalhistorie for tiden 1380—1814.

Fremkomsten af disse to betydelige bibliografiske værker har givet Dansk Historisk Forenings Bestyrelse foranledning til at overveje, om det var ønskeligt at fortsætte de aarlige bibliografier i ganske samme form som hidtil. Medvirkende ved disse overvejelser har været den kendsgerning, at de aarlige bibliografier kræver stedse mere plads, saa at de paalagde tidsskriftet stigende omkostninger. Fortegnelsen for 1899 optog 37 sider, for 1915 65 sider — saa nær det dobbelte. Under disse omstændigheder og under hensyn til de i krigsaarene saa stærkt stigende trykningsomkostninger, kunde en indskrænkning synes ønskelig; det er, for at tage et grelt eksempel, dog kun af det tekniske fuld-

stændighedshensyn paakrævet, at ethvert slægtregister over en norsk slægt, der gaar tilbage til før 1814, noteres i en dansk historisk bibliografi. Den indskrænkingsplan, der overvejedes, gik ud paa, at man for danske tidsskriftsartiklers vedkommende skulde nøjes med at henvise til den aarlige tidsskriftindex, medens man for biografens vedkommende skulde formaa Dansk Personalhistorisk Tidsskrift til at bringe en bibliografi af den aarlige biografiske literatur, hvad dette ogsaa var villigt til.

Naar bestyrelsen tog en saa betydelig indskrænkning af selve fortegnelsen under overvejelse, var det, fordi den ønskede til denne at knytte en kortere omtale af en del af de deri opførte arbejder. I den rubrik, der med 7. rækkes begyndelse aabnedes i tidsskriftet under titlen: Nyt fra historisk videnskab i ind- og udland, var der stadig fremkommet saadanne korte recensioner af arbejder ogsaa over dansk historie; dette havde vist det ønskelige i, at tidsskriftet bragte saadanne korte recensioner i størst muligt omfang, og det var da naturligt at skille disse ud fra nyhedsrubriken og forene dem med selve den bibliografiske fortegnelse til særlige literaturhefter. Det er denne tanke, der for første gang er virkeliggjort med det her foreliggende hefte, der omfatter aarene 1916 og 1917. I disse hefter skulde gerne alle mere betydende arbejder og publikationer til dansk historie finde omtale, forsaavidt de ikke allerede er blevet udførligere anmeldt i tidsskriftets afhandlingshefter; i saa fald vil dette blive anført i fortegnelsen.

Paa den anden side var en indskrænkning af fortegnelsen i det hele taget ikke uden betænkelighed. Indenfor biografien vil der altid fremkomme værker af en saadan betydning, at de ikke kan undværes i en fortegnelse over almindelig historisk literatur, og her vilde man da komme ind paa et udvalg efter skøn — den fremgangsmaade, som man netop har søgt saavidt muligt at undgaa. Hvad tidsskriftlitteraturen angaar, medtager Dansk Tidsskrift-Index ganske vist alle de samme danske tidsskrifter som vor fortegnelse og endda nogle flere, særlig haandværkertidsskrifter, hvori der nu og da kan findes historiske bidrag; denne medtager derimod ikke blot fremmede tidsskrifters, for aarene 1916—17 over 50 fremmede tidsskrifters bidrag til dansk historie, men desuden fuldt konsekvent alle aarsskrifter, d. v. s. henved 50 aarsskrifter mere end Dansk Tidsskrift-Index, herunder ogsaa alle aarlige programskrifter, der ofte indeholder interessante historiske afhandlinger og meddelelser. Vigtigst var dog det hensyn, at naar Historisk Tidsskrift bevarede sine aarsfortegnelser uforandrede, vilde disse ganske naturligt kunne tjene som supplement til Erichsens og Krarups store bibliografi, med hvilken de

stemmer saa fuldstændig overens saavel i grundprinciper som i inddeling. Man maa rigtignok haabe, at der med ikke altfor lange tidsmellemlum, helst hvert femte, i altfald hvert tiende aar, maa kunne fremkomme virkelige supplementsbind dertil; men det kan ikke nægtes, at nogen sikker forventning herom berettiger tidsomstændighederne ingenlunde til. Des mere vægt har Historisk forenings bestyrelse da tillagt dette hensyn, og væsentlig paa grund deraf har den ment at maatte bevare sin aarlige bibliografiske fortegnelse ogsaa i den nye række uden nogen indskrænkning. De betænkeligheder af økonomisk natur, som den endnu kunde nære ved at træffe denne beslutning, er blevet i høj grad formindskede ved, at den har opnaaet betydelig pekuniær støtte netop hertil; saaledes har Videnskabernes Selskab forhøjet sit bidrag for 1918 til 1.000 kr., og Hielmstjerne-Rosencrones stiftelse har hertil tilstaaet foreningen 600 kr. for tre aar. For denne værdifulde støtte i en meget vanskelig overgangstid bringer Bestyrelsen de nævnte institutioner sin varmeste tak.

Det er i dagspressen blevet anført som en anke mod Erichsen og Krarups Bibliografi, at den ikke medtager avisartikler, endskønt disse ofte indeholder højst interessante historiske redegørelser af almindelig politisk og særlig biografisk art. Den samme anke kan naturligvis rettes mod Historisk Tidsskrifts aarlige bibliografi, og den er i sig selv ikke uberettiget; utvivlsomt er mangen avisartikel mere værdifuld for historikeren end mangen tidsskriftsartikel. Om det store flertal af saadanne avisartikler gælder dog, at de fremkommer paa ganske bestemte tidspunkter, som regel i anledning af visse historiske eller personlige mærkedage, saa at det næppe vil berede større vanskeligheder at finde dem frem. Det hensyn, der i det hele taget har gjort det ønskeligt at bevare tidsskriftets bibliografi i uforandret skikkelse, bevirker i alt fald, at der heller ikke paa dette punkt har kunnet foretages nogen forandring.

E. A.

I 1916 vandt Bibliotekar O. Walde Doctorgraden ved Upsala Universitet ved en anelig Bog, som endda kun er første Del af et stort anlagt Arbejde: **Storhetstidens litterära krigsbyten**. Allerede tidligere har saavel fremmede som svenske Forskere undersøgt snart een Gruppe snart en anden af de mægtige Bogskatte, Svenskerne hjemførte fra deres Krige i 17. Aarh., men ingen har som Dr. Walde Aar igennem Dag efter Dag gaaet blandt Bøgerne og studeret Signaturer, Bind, Exlibris, Indskrifter, Vandmærker i Forsatsblade, alt hvad der kunde tale om Bøgernes Herkomst og Historie. Af et intensivt, begejstret Arbejde er fremgaaet et

ypperligt biblioteks-historisk Værk, der i metodisk Henseende er af Betydning. Det er tilmed en Bog, der læses med Lyst, eftersom Forfatteren ikke alene skarpsindigt følger Bøgenes mærkelige Skæbne, men ogsaa forstaar at berette levende om de Mennesker, der ejede Bøgerne, en Andreas Dudith, en Julius Echter eller Franz von Dietrichstein, vidtberejste, kosmopolitisk dannede Mænd og kraftige Personligheder fra Kirkebrydningernes Tid.

Første Del af Dr. Waldes Bog indledes med Beslaglæggelsen af Jesuitternes Bibliotek i Riga i 1621 og afslutter med Stormen paa Prag i 1648. I den næste Del vil han føre Fremstillingen videre til Carl 12.s Tid og navnlig gøre Rede for det Bytte, Svenskerne gjorde i Danmark i Carl Gustavs Krige. Allerede i den foreliggende Bog er der spredte Bemærkninger, som røber Kendskab til danske Bogsamlinger i 17. Aarh., og vi imødeser med Forventning Fremkomsten af anden Del. Der vil til den Tid være Lejlighed til mere indgaaende at omtale det hele Værk og ved Hjælp af de gamle Bøger i det kgl. Bibliotek i København at finde Svar paa nogle af de Spørgsmaal, der er rejst ved den svenske Forskers Arbejde.

Imidlertid har Dr. Walde i Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen offentliggjort en Række Studier, der staar i Forbindelse med det større Værk, hvad enten han paa sin Vej gennem Bibliotekerne gjorde et interessant Fund, eller der var et Problem, som maatte løses, før Arbejdet kunde skride frem. Flere af disse Afhandlinger har danske Æmner.

I den lille Studie: **Henrik Rantzaus bibliotek och dess öden** (N. T. B. B. I (1914) 181) omtaler han nogle Henrik Rantzaus Bøger, der er fundne i Sverige, og minder om det uløste Problem: Henrik Rantzaus Biblioteks Skæbne. I Afhandlingen: **Ett samlingsband dissertationer tillhörigt Holger Rosenkrantz** (N. T. B. B. II (1915) 274) gives et Bidrag til Holger Rosenkrantz' Historie under Studierejsen. Senere stiller Dr. Walde Spørgsmaalet: **Har det funnits ett „Collegium Societatis Jesu Hafniense“?** (N. T. B. B. IV (1917) 331), idet han i Vitterhetsakademiens Bibliotek har set et Exemplar af Refutatio calumniarum cuiusdam Joannis Magni og Chronicon sive historia Joannis regis Daniæ med Indskriften: „E Societ. Jesu Colleg. Haff: Inscriptus 1560“. Han bemærker i den Forbindelse, at vor Litteratur om Katholikkernes Forsøg paa Landvinding i Danmark er meget fattig; det skal derfor nævnes, at der nylig i det kgl. Bibliotek er fundet en udførlig Relation om et Par Franciscaneres Rejse til Danmark i Begyndelsen af 17. Aarh.; den vil snart komme frem. Endelig har Bibliotekar Walde offentliggjort en omfangsrig Undersøgelse: **Stephanii bibliotek och dess historia** (N. T. B. B. IV (1917) 29 og 261), der dog kun tager Sigte paa de

trykte Bøger i vor gamle Historikers Bibliotek, da der samtidig fra dansk Side fremkom en Studie over Stephani Manuseripter. Det er en kendt Sag, at Stephani Bibliotek solgtes til Sverige af hans fattige Enke, men ingen har haft ret Rede paa Samlingens Indhold, og H. F. Rørdam maatte i 1890 slutte sin Afhandling: Steffen Hansen Stephanius, med Ønsket om, at en Undersøgelse i svenske Biblioteker maatte tages op. Dr. Walde har gennemført denne Undersøgelse med den ham egne Energi; den kan kun øge Forventningen om, hvad Afslutningen af **Storhetstidens litterära krigsbyten** vil bringe af Bidrag til dansk Lærdomshistorie og Bibliotekshistorie, i særlig Grad sættes Haab til ny og store Bidrag til vor Kundskab om den gamle danske Adels litterære Kultur.

Ellen Jørgensen.

Tidshistorie.

Næppe noget Punkt af Sagalitteraturen har i den Grad været Genstand for Forskning som Nordboernes Rejser til Vinland. Ikke blot det mærkelige Faktum, at vore nordiske Fædre næsten et halvt Aartusinde før Kolumbus satte deres Fod paa Amerikas Fastland, men ogsaa det romantiske i Sagaernes Skildringer af Rejserne maatte drage Historikerne, og dertil kom ikke mindst, at Emnet baade i sin Helhed og i Enkeltheder rummede saa mange Problemer, at det maatte synes næsten uudtømmeligt. Siden 1887, da Gustav Storm fremsatte sine grundlæggende Studier over Vinlandsrejserne (Vinland og Vinlandsrejserne, i Aarb. for nord. Oldk. og Hist. 1887), har næsten hvert Aar bragt nye Bidrag til Diskussionen, snart fra skandinavisk, snart fra engelsk og amerikansk Side; de fleste har dog beskæftiget sig med Enkeltheder og ikke ført Spørgsmaalet videre frem. Udgangspunktet for den moderne videnskabelige Drøftelse af dette var som nævnt Gustav Storms Afhandling. Ved en kritisk Gennemgang af Kilderne viste han, at vi først og fremmest maa bygge paa Erik den Rødes Saga fra c. 1200, medens de andre Kilder enten er kortfattede og kun giver faa Oplysninger (som Adam af Bremens Omtale af Vinland, der dog har Interesse ved at være den ældste Kilde, der omtaler dette Land), eller, som Grænlendingapåttrs Skildring i Flatøbogen, er delvis sekundære og opfyldt med sagnagtige Tildigtninger, en Opfattelse, der senere skarpt er udformet, og hvis Rigtighed er bevist gennem Finnur Jónssons Undersøgelser (i Norsk Hist. Tskr. 5. R. I 1911 og Aarb. for nord. Oldk. og Hist. 1915). Af de fem Rejser, Grænlendingapåttr omtaler, maa da de tre gaa ud, og tilbage bliver Leif den Heldiges og Karlsefnes, af hvilke igen den sidstnævnte har størst Interesse, da vi om

den har de fyldigste Efterretninger i Sagaen. Paa Grundlag af disse opstillede da Gustav Storm følgende Rejserute: Nordboerne var først kommet til Helluland (Stenlandet), der er identisk med den klippefyldte Nordøstkyst af Labrador; derefter naaede man længere mod Syd til Markland (Skovlandet), i hvilket Navn der ligger en Naturbeskrivelse, der passer paa New Foundland, og endelig naaedes længst mod Sydvest Vinland, hvor Vinstokken vokser vildt, en Karakteristik, der kan bringes til at passe paa Nova Scotia. Hypotesen var i flere Henseender tiltalende, men der klæbede den Mangel ved den, at selv om den i Hovedsagen kunde passe med Landenes Natur, som vi kender den fra senere Tid, var det ikke muligt nøjere at indpasse de detaljerede Beskrivelser af de enkelte Lokaliteter, som Sagaen giver; man kunde kun sige, at de maatte være at søge paa Kysterne, men eksakte Bestemmelser lykkedes ikke eller virkede i det mindste ikke overbevisende.

Gustav Storms Afhandling kunde ifølge Sagens Natur, hvad de rent geografiske Bestemmelser angaar, næppe være mere end et Diskussionsgrundlag, og talrige Studier fremkom i de følgende Aartier for at uddybe Spørgsmaalet; men synderlig længere end Gustav Storm naaede man dog ikke. Da rettedes der i 1911 et heftigt Angreb paa hele den tidligere Opfattelse af Vinlandsspørgsmaalet; i sit i mange Henseender interessante og fortjenstfulde Værk om Rejserne mod Nord „Nord i Tåkeheimen“, fremsatte Fridtjof Nansen den Anskuelse, at Vinland var et mytisk Land, en direkte Ætling af Oldtidens Insulae Fortunatae, der spillede en stor Rolle i den keltiske Eventyrverden, og som Islænderne delvis ad denne Vej havde lært at kende og nu udpyntede med Træk, laante fra den nordiske Eventyrkreds. Vel benægtede han ikke, at Nordboerne kendte Amerika — en islandsk Aarbogsoptegnelse fra 1347 omtaler saaledes et grønlandsk Skib, der var „faret til Markland“ — men Sagaernes Meddelelser om Rejserne til Hells-, Mark- og Vinland maatte betragtes som Fabler, der savnede Rod i Virkeligheden. Med en uhyre Konsekvens var dette Synspunkt ført igennem og forsøgt bevist ved omfattende Sammenligninger med klassiske, arabiske, keltiske og nordiske Sagn om Rejser til Lykkelande. Hans Fremstilling blev der ved et righoldigt Repertorium for middelalderlige Sagn og Eventyr om Insulae Fortunatae, men da han ikke efter moderne kildekritisk Metode skelnede skarpt mellem de ældre mere nøgterne og de yngre udpyntede Kilder, skød hans Kritik langt over Maalet, og Finnur Jónsson, der allerede i 1911 i Norsk Hist. Tskr. tog skarpt til Genmæle mod den nansenske Opfattelse, havde da ogsaa let ved at vise, at den ældre Beretning, vi har om Vin-

landsrejserne i Erik den Rødes Saga, i Virkeligheden ikke rokkes ved den af Nansen fremsatte Reduktion in absurdum, ligesom han ogsaa sejrrikt hævdede, at Sagaens Skildring af Vinlands Beboere slet ikke svarede til Datidens Forestillinger om Lykkelands Indvaanere. At Fridtjof Nansens Kritik indeholder flere Enkeltheder af videnskabelig Interesse, lader sig dog ikke nægte; vi kan sikkert i den finde Paraller og Kilder til adskillige af de Træk, som den yngre Grænledingapått har opfyldt sin Skildring af Vinlandsrejserne med, og mange andre Afsnit af hans interessante Værk er af stor videnskabelig Værdi.

Om end Nansens Forkastelse af Sagatraditionen om Vinlandsrejserne ikke vandt Godkendelse (og ikke synes at være genoptaget), havde han dog rørt ved et ømt Punkt i Gustav Storms Fastsettelse af Ruten til Labrador—New Foundland—Nova Scotia. Som den skolede Geograf og Opdagelsesrejsende hævder han nemlig 254 f.: „Tænker vi os, at Karlsefne vilde sydover og først er kommet til Labrador, med en Kyst, der strakte sig mod Sydøst, saa er det mod sund Fornuft, at han frivillig skulde have sluppet Kysten af Sigte igen og stukket til Havs i østlig Retning for saa to Dage senere at se nyt Land Syd for sig. — — — Men sæt nu, at han alligevel paa den Vis er kommet til New Foundland, og han saa igen stikker til Havs i Stedet for at følge Kysten, hvordan kan han da vide, at han denne Gang i Stedet for at sejle i østlig Retning skal holde vestover? Men det maa han have gjort for at komme til Kap Breton eller Nova Scotia.“ I Virkeligheden er der her et af de svageste Punkter i den stormske Hypotese, tilmed da den saa nøjagtige Rejsebeskrivelse slet ikke antyder, at Nordboerne har forladt Kystegnene. Dette Spørgsmaal ligesom hele Rejseruten blev ikke taget op til Behandling af Finnur Jónsson, der væsentlig holdt sig til den kildekritiske Side af Sagen. 1914 behandlede Prof. W. Hovgaard Vinlandsrejserne indgaaende i „The voyages of the Norsemen to America“, et Værk, der indeholder talrige interessante Betragtninger, men hvis Fastsettelse af Rejseruten ikke virker overbevisende. Byggende paa Grænledingapått mener han, at Leif naaede til New Foundland, men Karlsefne kun til Nordvestkysten af New Foundland. (Jfr. herom Hist. Tskr. 8 R., V, 457.) Endelig er i 1917 Spørgsmaalet taget op til ny Behandling, denne Gang atter af en Geograf, Professor H. P. Steensby, der nu havde den store Fordel helt at kunne lade den filologiske og kildekritiske Side ligge som tidligere behandlet. Den Rute, han i **Norsemen's Route from Greenland to Winland** fastslaar, afviger betydeligt fra den af Storm antagne, men virker langt mere tiltalende og sandsynlig, ikke mindst paa Grund

af sin store Simplehed, idet han lader Nordboerne følge Labradors Øst- og Sydkyst helt op til St. Lawrenceflodens Ud-løb i St. Lawrencebugten. At Helluland er identisk med Labradors Nordøstkyst har Prof. Steensby tilfælles med de tidligere Forskere; men denne Strækning er vistnok ogsaa den eneste paa Amerikas Østside, paa hvilken den i Navnet indeholdte Karakteristik kan passe. Fra Labradors Sydøstspids fulgte de Kysten i sydlig Retning, i Sydøst havde de en Ø, hvor de skød en Bjørn, og som de derfor kaldte Bjørnø, denne skulde være New Foundlands nordligste Del overfor Labrador. Markland bliver saa Labradors Sydøstkyst, her gaar endnu Skoven helt ud til Havet. Herfra strækker Kysten sig i vestlig Retning opfyldt af Klitter, det skulde saa være Sagaens Fardurstrand, der skildres som havneløst, „med lange Sandstrækninger“. Ved yderligere at følge Kysten kommer man til det indre af St. Lawrencebugten, her maa da Vinland søges, og Sagaens Straumey og Hop, hvor de slog sig ned, og af hvilke Lokalteter der gives indgaaende Beskrivelser, bliver da identisk med henholdsvis Hare Island og Byen St. Thomas (ca. 75 km Vest for Quebec). Ved indgaaende Sammenligning mellem Sagaen og nyere Kort, Rejsebeskrivelser og Billeder viser Steensby, at Sagaens Opgivelser saavel i Helhed som i Enkeltheder kan bringes til at passe paa Lokalteter her. Bevisførelsen synes i høj Grad overbevisende, navnlig fordi den kan føres igennem uden anstrengende Fortolkninger af tilsyneladende modstridende Punkter, en Fremgangsmaade, den moderne Filologi og Historieforskning vel er nødt til at anvende, men som ofte gør Læseren lidt skeptisk overfor de vundne Resultaters Holdbarhed. Med Hensyn til den selvsaade Hvede drister Prof. Steensby sig ikke til endelig at afgøre, hvilken Plante der hermed skal forstaas, men at Vinstokken her har vokset vildt, turde være sikkert; den tæt Vest for St. Thomas liggende Ø, Isle d'Orleans, fik saaledes af den franske Rejsende Cartier Navnet Isle de Bacchus paa Grund af den vilde Vin, der voksede her.

Ved Antagelsen af den af Prof. Steensby angivne Rute staar vi paa betydelig fastere Grund end før. I Betragtning af Sagaernes overraskende Evne til at give minutiøse Rejsebeskrivelser (jfr. Finnur Jónsson i Norsk Hist. Tskr. 5. R. I, 130 f.), kan det ikke overraske, at saa mange Enkeltheder stemmer overens med Virkeligheden, og selv om adskillige Punkter af Prof. Steensbys Fortolkning maaske vil blive gjort til Genstand for Uddybning og Diskussion fra Forskere, der ikke blot fra Kort og Beskrivelser, men ogsaa af Selvsyn kender de behandlede Egne, vil denne nu i ganske anden Grad end før kunne gaa i Enkeltheder. En saadan

Diskussion vil sikkert ikke mindst komme til at beskæftige sig med de etnografiske og antropologiske Skildringer i Erik den Rødes Saga af Vinlands og Marklands Indfødte. Her synes man at staa paa mindre fast Grund, ogsaa fordi Fremstillingen straks eller i Løbet af de to Aarhundreder, der gik hen, inden Beretningen blev nedskrevet i den Form, hvori vi kender den, kan være undergaaet Ændringer under Paavirkning af Nordboernes Kendskab til Eskimoerne i Grønland. Imidlertid indeholder Skildringen af de Indfødte, som Karlsefne og hans Folk traf i Vinland, flere Træk, der adskiller dem fra Eskimoerne, og netop Forskellighederne vil her være af Betydning, da de maa stamme fra selvstændige Iagttagelser; men disse Træk peger netop hen paa Indianerne, som i langt senere Tid har levet ved St. Lawrenceflodens nedre Løb. Med Interesse maa man afvente de Indlæg, der sikkert vil fremkomme fra Specialisterne i disse Spørgsmaal, der, hvad Behandlingsmaade og videnskabelige Forudsætninger angaar, ligger ude i Historiens Periferi, men hvis endelige Løsning vil være af fundamental Betydning for hele vor Opfattelse af Nordboernes Færd og vor Værdsettelse af Sagaerne som historisk Kilde. Med Finnur Jónssons og H. P. Steensbys Afhandlinger synes vi at være rykket dette Maal nærmere end nogensinde tidligere, og hvis Fridtjof Nansens Kritik har kaldt hans Modstandere frem til fornyet Drøftelse af Spørgsmaalet, vil heller ikke hans Arbejde være gjort forgæves. *Thomas B. Bang.*

Københavns Universitet mindedes reformationens 400-aars jubilæum ved i sit festskrift at udsende en velskreven og i videnskabelig henseende meget vægtig afhandling af prof. I. Oskar Andersen: **Overfor Kirkebruddet.** Heri optager forf. paany til nøjere prøvelse spørgsmaalet om Kristiern 2.s stilling til den lutherske bevægelse i hans kongetid, et spørgsmål, der som bekendt tidligere er blevet indgaaende behandlet af Gram og Allen, men som iøvrigt de, der har fremsstillet denne konges regeringstid (Paludan-Müller, Heise) saavel som kirkehistorikere (Münter, Helweg) og retshistorikere (Kolderup-Rosenvinge, I. E. Larsen, Matzen) har maattet tage standpunkt til. Der var god grund til at tage dette spørgsmål op paany, fordi der til belysning af det er fremkommet ny litteratur, særlig Herm. Barges store skrift om Karlstadt, hvori der tilskreves denne en betydelig indflydelse paa Kristiern 2.s store lovgivningsarbejder, og den deraf følgende store drøftelse mellem Barge og K. Müller af forholdet mellem Luther og Karlstadt. Ogsaa noget nyt kilde-materiale; det er glædeligt at se, at Acta Pontificum Danica dog har ydet adskillige bidrag til fremstillingen.

Over den europæiske baggrund orienterer forf. udtømmende i et interessant indledningsafsnit, der kun maaske er noget vidtspundet i forhold til, at hans egentlige emne kun spænder over det korte tidsrum af et godt aar, tiden fra 20. decbr. 1520 — den dag, da Martin Reinhard immatrikuleredes som student ved Københavns universitet — til 6. jan. 1522, datoen for stadfæstelsen af Kristiern 2.s byret i den for de jyske byer bestemte udformning. Men forf. har uimodsigeligt ret i, at for rigtigt at vurdere kirkepolitiske begivenheder i Danmark i dette korte tidsrum, er det ganske nødvendigt klart at holde sig for øje, til hvilket punkt den almindelige kirkepolitiske udvikling netop i dette aar er naaet. Naar man til bunds vil forstaa, hvilke maal „Kristiern 2.s forehavte religionsforandring i Danmark“ kan tænkes at have tilstræbt, maa man paa det nøjeste undgaa at forlolke den udfra, hvad der senere skete, ja blot meget kort tid efter fandt sted; *efter* kirkebruddet fik alt et ganske andet udseende, end det havde haft, da man endnu, endog uafvidende, stod overfor det. Det er en hovedfortjeneste ved Oskar Andersens skrift, at han overalt, i indledningen som i de to følgende afsnit, saa bestemt har hævdet denne grundtanke og bragt den i anvendelse ved sine vurderinger. Thi hvor indlysende rigtig denne simple grundsætning for historisk vurdering end er, fornægtes den dog atter og atter i historiske fremstillinger, dels ubevidst, dels fordi næsten alle historiske fremstillere har en usalig tilbøjelighed til at fremdrage og understrege alle træk og begivenheder, der „peger fremad“, idet de kun altfor let forleder sig selv til at tro, at de i almindelighed og i alt fald af de ledende statsmænd ogsaa erkendtes som „fremadpegende“ dengang, de forefaldt. Hvor meget denne historiske fremstilleres tyrkertro end strider mod al, ogsaa vor egen daglige erfaring, er den dog kun altfor levedygtig.

I sit indledningsafsnit fremhæver Oskar Andersen, at der endnu i størstedelen af aaret 1521 ikke kunde være nogen forudfølelse af, at man stod umiddelbart foran et afgørende og endeligt kirkebrud, det skulde da alene være i Karlstadts inderste sjæl. Hvad Luther angik, var hans kirkeopfattelse vel i sig selv et brud med Romerkirken, men han var selv den sidste til at anse det ydre brud som den nødvendige konsekvens deraf. Hans heldssyn paa den ydre kristenhed var den nedarvede middelalderlige betragtning af kristenheden som den store enhed, der ikke maatte brydes; med rette kan det siges, at intet laa Luther fjernere end at ville grundlægge en ny kirke. Ikke opbrændelsen af bandrullen i decbr. 1520, ja selv ikke rigsdagen i Worms er for Luther et signal til de evangelisksindede om at bryde ud af Romerkirken og organisere en evangelisk menighed. Bruddet

indtræder først under Melanchtons og Karlstadts ledelse i oktbr., novbr. og decbr. 1521; 24. jan. 1522 organiseres Wittenberg som den første evangeliske menighed; endda søgte Luther som bekendt ved sin tilbagekomst fra Wartburg marts 1522 at standse denne udvikling og skrue den tilbage -- med et lille smil noterer man, at forf. „ikke deler den gængse beundring“ for denne Luthers konservative kirkepolitik. Samtidig havde pavemagten ved Lateranmødet 1512--17 endelig sat foden paa nakken af konciliebevægelsen og gennem sin konkordatspolitik, der førtes til afgørende sejr ved konkordatet med Frankrig 1516, faaet knækket alle bestræbelser for virkelig selvstændige nationalkirker. I sin stærke fremhævelse af den faste sammentømring, hvortil pavekirken da var naaet, giver forf. de tyske forskere (Werminghoff og Sehling 1913) ret, der mod Rieker (1893) har hævdedet, at al tale om den „førreformatoriske landskirke“ bør ophøre; der gaves ingen kirkelig forfatningsform af den art før reformationen, hvad der skete var alene, at paven og kurien for at sikre sig den fuldstændigst mulige dispositionsret over alle de højeste gejstlige embeder gennem konkordaterne gav landsherrerne del heri og derved fik magt til at undergrave domkapitlernes selvstændighed, og at paa den anden side et lands gejstlighed vilde søge beskyttelse hos landsherren mod kuriens udpresninger og vilkaarlighed. Af disse forhold fulgte vel, at landsherren fik lejlighed til at føre adskillige forhandlinger med paven og derigennem ogsaa indflydelse ved kurien; men konkordaterne var og blev dog kun privilegier, som paven tilstod landsherren og eventuelt kunde tilbagetage. Ligeledes at landsherrerne ogsaa ved lovgivning greb regulerende ind i kirkens verdslige forhold, som oftest dog paa betingelse af et paveligt samtykke dertil -- men ved kirkens egentlige spiritualia rørte de ikke. Kirken vedblev at være en enhed under pavens styrelse; den opløstes ikke i landskirker, selvom fyrsterne fik udvidet deres patronats- og præsentatsret, tiltog sig forvaltningstilsyn med kirke- og klostergods eller ved forordninger skred ind mod gejstlighedens handelsvirksomhed, dens godserhvervelser eller dens privilegium fori. Det forekommer mig nu vel, at forf., følgende Sehling, gaar noget vidt i hævdelser af denne opfattelse; man maa dog sikkert med Werminghoff indrømme, at alt dette var i alt fald „ansätze“ til en landskirke-dannelse; hvor disse tilløb gaar videre til, at et verdsligt *placet* gøres til betingelse for bekendtgørelse af kirkelige forordninger, eller til at gejstlighedens livsførelse eller f. eks. processjoner, helgendyrkelse, afladsvæsen eller lign. reguleres ved forordninger, kommer den verdslige myndighed dog et indgreb i kirkens spiritualia saa betænkelig nær, at man maa sige, at disse udviklings-

linier „peger frem“ mod en landskirke. Men Oskar Andersen har sikkert ret i, at samtiden ikke deri saa de muligheder for brud paa kirkeeenheden paa rent katolsk grundlag, som reformationsbruddet har lært os at spejde efter, og at en antagelse om, at man bevidst arbejdede frem mod en egentlig „landskirke“ er udelukket i all fald for tiden op til 1522.

Af afhandlingens to hovedkapitler omhandler det første Kristiern 2.s indkaldelse af wittenbergske prædikanter og lærere (63—138). Det blev som bekendt hurtigt et hovedanklagepunkt mod kongen, at han havde „den himmelske gud til fortørnelse og mange simple og enfoldige undersøatter til vildfarelse, tilstedet og opholdet nogle aar forleden aabenbarlige kættere udi hans naades kongelige stad København, som haver prædiket og lært den menige mand imod den kristelige tro og hellige romerske kirke“. Det er rigtigt, at forf. ved sin undersøgelse af, i hvilket omfang, under hvilke former og i hvilken hensigt disse indkaldelser fandt sted, i det store og hele forkaster den danske tradition og foretrækker til grundlag for sin fremstilling at tage universitetsmatrikler og samtidige breve. Det er nemlig ganske øjensynligt eller rettere, det bliver ved forf.s skarpt gennemførte undersøgelse klart, at den danske tradition er grundfordærvet af partilidenskaben. Denne udspringer i sammensværgelsesbrevet af 21. decbr. 1522 og gaar fra Frederik 1.s haandfæstning videre gennem Skibykrøniken til Svaning. Af Svannings fremstilling bortset fra et par træk, der kan undersøres som selvoplevede (skoledrengens efterabning af Martin Reinhardts prædikener, og at disse fandt sted i Nikolaj kirke), overhovedet kun er sekundær og ganske hviler paa Skibykrøniken, paaviser forf. til den fuldkommenhed, at det endog er lykkedes ham at paavise verbaloverensstemmelse mellem denne og Svaning (74, anm. 1). Derimod burde forf. ikke tvivle om, at afhandlingen om Kristiern 1. i Gl. kgl. saml. 2444, 4to virkelig er Svanings, selvom den ikke er skrevet med hans haand. Han har her oversat den yngre Hans Svanings bekendte ord: Meursium esse Svaningium redivivum; en sammenligning mellem Meursii Kristiern 1.s historie og afhandlingen viser da ogsaa fuldstændig overensstemmelse, ligesom Hvitfeldt har sine meddelelser om Københavns universitets første lærere netop herfra. Naar Hvitfeldt ikke har medtaget stykket om Gabler og Karlstadt, maa dette forklares ved, at han, der fulgte et langt fastere kronologisk system end Svaning, ikke har villet medtage dette stykke i Kristiern 1.s historie, og saa ikke har faaet det med i sin Kristiern 2.s historie, — undertiden bortkommer excerpter under udarbejdelsen af et stort værk, og den brave rigskansler har i det hele arbejdet meget hastigt.

Resultatet af forf.s undersøgelse, hvad kendsgerningerne angaar, er, at kong Kristiern i oktbr. 1520 har sendt bud til Sachsen efter en præst, der egnede sig til ansættelse i hofgejstligheden, maaske til afløsning af dronningens skriftefader Mansuerus, som han havde afskediget i juli. Som følge heraf kom Martin Reinhard hertil fra Wittenberg i decbr. og ansattes som kgl. kapellan, samtidig med at han 20. decbr. indskreves ved universitetet som theologisk studerende. Som kapellan har han prædiket for hoffet og dets omgivelser (maaske Mogens Gjøe, Hans Mikkelsen, Kristiern Winter) i Københavns slotskapel, efter Kristiern 2.s tilbagekomst fra Sverige omkring 1. febr. 1521 ifølge et kongeligt magtsprog ogsaa for en større tilhørerkreds, rimeligvis i Nikolaj kirke. Men det kan kun have været nogle faa gange omkring fastelavn (11. febr.), hvortil Svanings erindring om peblingens naragtige efterligninger af hans prædikemaade naturligt maa henføres; thi allerede i slutn. af febr. blev Reinhard sendt tilbage til Tyskland, i kongelig naade og som kongens betroede sendebud om at faa Karlstadt, og maaske selve Luther, hertil, og for selv at promovere i Wittenberg og efter promotionen at vende tilbage til Danmark. Om han fik promoveret, er tvivlsomt; tilbage kom han i alt fald ikke. Derimod maa det tilskrives hans sendelse, at Mathias Gabler kom herop i marts 1521; han blev her i to aar, men virkede kun som lærer i Græsk ved universitetet, han prædikede ikke. Ligeledes at Andreas Karlstadt kom herop — men han blev her kun i tre uger i slutn. af maj og beg. af juni. Han kom hertil med store forventninger, fordi tilbudet til ham gik ud paa, at han foruden at være universitetslærer skulde knyttes nær til kongens person som prædikant, raadgiver og dommer, og han havde af Reinhardts meddelelser faaet det indtryk, at kong Kristiern vilde „forfølge papisterne“. Men det viste sig hurtigt, at dette var en misforstaaelse. Da det kom til, at kongen endelig skulde tage ham i sin tjeneste, satte denne som udtrykkelig betingelse, at han ikke maatte optræde literært med angreb mod paven, med mindre kongen selv havde billiget det! Dermed satte kongen en grænse for Karlstadts ytringsfrihed, der i forhold til det aandelige udviklingstrin, hvortil denne var naaet, var saa utaaleligt snæver, at han aldeles ikke kunde acceptere den — og samtidig havde Karlstadt faaet et saa uhyggeligt indtryk af kongens egen personlighed, at han kun ønskede hurtigst muligt at slippe bort. Efter som sagt kun tre ugers ophold forlod han derfor Danmark med et efter hans senere udsagn nødvendigt løfte om at vende tilbage — men i sit inderste fast besluttet paa aldrig mere at gense det.

Dette er, hvad der foreligger om Kristiern 2.s indkaldelse af

„aabenbarlige kætlere“, og med rette slutter forf. deraf, at saalidt som kongen i den første halvdel af 1521 kunde vide, at den lutherske bevægelse vilde føre til det store kirkebrud, saalidt har han ønsket at hidføre et saadant brud. Hvad han har ønsket og villet støtte var „bibelsk prædiken“ af bibelfaste prædikanter; men dermed befandt han sig endnu paa god katolsk grund. Man behøver ikke at forudsætte ustadighed, lunc, omsving eller ny taktik for at forstaa kongens stilling; „den interesse, han i 1517 havde vist reformvennerne ved at støtte oprettelsen af karmeliterkollegiet og derved muliggøre ansættelsen af bibelteologen Poul Helgesen ved universitetet, er ikke forskellig fra den, der driver ham til indkaldelsen af Wittenbergerne“.

„Og den har,“ siger forf., „sin konsekvente fortsættelse i den nye reformlovgivnings kirkelige bestemmelser“. Undersøgelsen heraf er ænnet for afhandlingens tredje kapitel: „Kristiern 2.s nye love og hans kirkelige standpunkt“ (139—202). Ved denne undersøgelse yder forf. et særdeles værdifuldt bidrag til studiet af Kristiern 2.s reformlovgivning, der indeholdes i hans landret og byret, af hvilke som bekendt den første er os overleveret kun i et udkast, men maa være promulgeret inden 22. decbr. 1521, da den anvendes i praksis i en domsafsigelse, medens den anden, der er bevaret i afvigende udfærdigelse til de skaanske, fynske og jyske købstæder, men ikke de sjællandske, er trykt af Kolderup-Rosenvinge efter eksemplaret for Jylland og dateret 6. jan. 1522. Forholdet mellem de to love er et vanskeligt problem; medens byretten angiver sig selv som tiltraadt af rigsraadet, tyder alt paa, at landretten ikke har fundet rigsraadets billigelse, og bestemmelsen i Frederik 1.s haandfæstning § 73 er utvivlsomt direkte rettet mod kongens udstedelse af love, der ikke har faaet rigsraadets sanktion. Heraf følger da, at landretten er udstedt af kongelig magtfuldkommenhed, uden rigsraadets samtykke, inden 22. decbr. 1521. Men naar? Forf. har her ved et par interessante iagttagelser givet grundlag for en nøjere tidsbestemmelse. En skrivelse af 13. novbr. fra det danske rigsraad til den norske erkebisp Erik Valkendorf, hvori det anbefales denne at søge sit ret for Danmarks og Norges rigsraad, viser, at rigsraadet da ikke vidste, at Kristiern 2.s landret vilde indeholde en bestemmelse om, at rigets bisper havde alene at søge deres ret hos den ved selve landretten oprettede kammerret i Roskilde. Naar landretten har optaget en bestemmelse mod bispers brug af piber og trommer ved indtog til herredage eller i andre maader, mener forf., at denne bestemmelse er forarsaget ved Dietrich Slaghecks indtog i Lund 2. novbr. 1521, der netop foregik med piber og trommer. Saaledes bliver da tidspunktet for landrettens promul-

gation at sætte melem 21. novbr. og 22. decbr. 1521, men eftersom byrettens dato 6. jan. 1522 er datoen for dennes udstedelse, ikke dens vedtagelsesdato, vil det være naturligt at forklare sig forholdet saaledes, at begge love er blevet forelagt rigsraadet til godkendelse engang i beg. af decbr. 1521, og at rigsraadet da har vedtaget byretten, men nægtet sit samtykke til landretten, der alligevel er blevet udstedt som kongelig forordning inden 22. decbr., medens den af rigsradet vedtagne byret først senere er blevet udarbejdet i de forskellige provinsudformninger. Denne konjekturforklaring af forholdet mellem de to love og deres udstedelse synes mig særdeles tilfredsstillende.

Ved en nøjagtig og meget lærerig gennemgang af de to loves bestemmelser vedrørende kirken, først af dem, der er fælles for begge love, dernæst af de langt flere, der er særlige for landretten, paaviser forf., at alle disse bestemmelser, rettelig forstaaede, er gode katolske bestemmelser efter den almindelige opfattelse af, hvad der var godt katolsk i 1521; i den grad endog, at adskillige af dem, som allerede Münter har paavist, i virkeligheden kun er fornyelse af ældre, da tilsidesat kanonisk ret. At referere forf.s bevisførelse punkt for punkt vilde her føre for vidt; jeg maa nøjes med at henvise til hans egen fremstilling. Den kritiske fortolkning af disse lovbestemmelser er det værdifuldeste afsnit af afhandlingen, ogsaa som et eksempel til efterfølgelse for danske historikere; i virkeligheden er det jo forbavsende og noget nedslaaende at iagttage, i hvor ringe grad dansk historieforskning — og det gælder alle tidsrum — har søgt at afvinde lovtjekterne de rige bidrag til forstaaelse af det danske samfunds udvikling, der ligger gemt i dem. Blandt forf.s mange skarpsindige paavisninger og lovfortolkninger er undersøgelsen om kammerretten vel nok den interessanteste; særlig fortolkningen af omfanget af kammerrettens kompetence, hvorved forf. søger at paavise, at byretten med sine ord „alle aandelige sager“ kun kan mene gods- og beneficientsager, hvad enten disse retsager paadrages gejstlige fra verdslig side eller de skyldes indbyrdes trætte, men ingelunde sager om kirkens lære, disciplin og organisation eller om kirketugten.

Men naar da Kristiern 2.s love, hvad deres kirkelige bestemmelser angaar, saa bestemt har karakter af god katolsk, omend skrap reformlovgivning, er det klart, at det ikke kan være Karlstadts røst, der taler igennem dem. Det er ikke muligt at antage, at Karlstadt, der i aarets tre sidste maaneder var lederen af den udvikling, der førte menigheden i Wittenberg til det virkelige og afgørende brud med pavekirken, skulde i maj—juni have ment, at hans opfattelse af de kirkelige stridsspørgsmaal lod sig

omsætte i lovregler som dem, vi finder i Kristiern 2.s love. Barge har ganske uret i sin formening om, at „reformatorens teologiske overbevisninger skinner igennem ved en hel række enkeltbestemmelser“ i landretten; hvad han henviser til: lovens krav om bibelkundskab som betingelse for ordination, dens paabud om prædiken, om at klosterløfter ikke maa aflægges i for ung alder, indskrænkninger af munketiggeriet samt „den gentagne, overraskende paaberaabelse af bibelen“ er ikke krav, der er ejendommelige for Karlstadt eller forefindes i hans skrifter, og ganske særlig er kravet om bibelkundskab ikke andet end udtryk for den rent middelalderlige, katolske bibelinteresse, saaledes som den paa dansk grund saa stærkt fremtræder hos Christiern Pedersen længe før Luthers fremtræden. Snarere kunde man mene, at lovene var paavirkede af Luthers egne skrifter, men en jævnførelse giver heller ikke her positivt udslag; „hvad der mest interesserer Luther, interesserer ikke Kristiern 2. det ringeste“.

Selve det, at Karlstadt kun opholdt sig her i tre uger, gør det ogsaa meget lidet sandsynligt, at han, der var fuldstændig fremmed for danske forhold, skulde have naaet at øve nogen væsentlig indflydelse paa saa store og vanskelige lovarbejder, hvis udarbejdelse, som udstedelsen af forordningen om købstadsforhold af 10. febr. 1521 viser, i det mindste har staaet paa et aars tid, og som maa have paalagt de mænd, hvem dette var overdraget, et kolossalt arbejde. Man kunde da nok tvivle om, hvorvidt han overhovedet er blevet kaldet til deltagelse i dette arbejde; et bevis herfor synes dog den mærkelige passus at afgive, der i landrettens § 17 er knyttet til denne paragrafs forbud mod at gejstlige i fremtiden køber jordegods: „uden de ville efterfølge St. Pauli lærdom, som han skriver i sin første epistel kap. 3 ad Timotheum, raader dennem, at de tager hustru og lever udi den hellige ægteskab, som deres gamle forfædre gjort have“. Eftersom denne passus ikke findes i byrettens tilsvarende § 91, er den utvivlsomt ogsaa blevet strøget i den endelige redaktion af landretten, som vi ikke kender; men som den staaer, er den vel nok et bevis for, at Karlstadt har deltaget i kommissionsarbejdet, eftersom ganske den samme henvisning til 1 Tim. 3 genfindes i det latinske skrift om coelibatet, som Karlstadt udgav kort efter sin tilbagekomst fra Danmark. Men den er i saa fald det eneste bevis, paa engang om at Karlstadt har deltaget i arbejdet og om, hvor ringe betydning denne hans deltagelse fik, enten fordi det ikke lykkedes ham at faa tilslutning til sine anskuelser i lovkommissionen, eller, som forf. vistnok med rette antager, fordi han i betragtning af den tankegang, han mødte der og navnlig

hos kongen, overhovedet ikke har turdet eller villet fremsætte sine yderliggaaende, reformatoriske ideer.

I de slutninger, som forf. vil drage fra det af ham anførte til viden om Kristiern 2.s personlige religiøse standpunkt i aaret 1521 (131, 135, 137, 196 f.) kan jeg ikke følge ham; jeg foretrækker Paludan-Müllers agnostiske bekendelse om Frederik 1.: „hans personlige religion kender jeg ikke“. Det forekommer mig i alt fald sikkert, at fra de love, der bærer Kristiern 2.s navn, kan der ikke hentes oplysning herom. Det er et mærkeligt forhold, at danske historikere almindeligvis nærer den anskuelse, at lovgivningsarbejder fra tiden før 1848 maa anses for udslag af danske kongers personlige anskuelser om de forhold, der lovgives om; jeg kan ikke forklare mig det anderledes, end at det er en hos historikerne tilbagebleven rest af den danske enevældes officielle teori om, at al lovgivning direkte emanerede fra Hans Majestæt. Hvem ved, om Kristiern 2. helt var tilfreds med de love, som den af ham nedsatte kommission, hvis førstemand vel nok var Hans Mikkelsen, havde udarbejdet; hvem ved overhovedet, hvor meget af den politik, der er knyttet til hans navn, der virkelig var hans egen? Men en videre drøftelse af dette spørgsmaal vilde føre for vidt.

Det skrift, som Oskar Andersen har udsendt som udtryk for Universitetets erindring om reformationen, er meget værdifuldt for historisk videnskab og derfor til ære for Københavns Universitet og til ære for forfatteren selv — man tør maaske tillade sig dertil at knytte et ønske om, at forfatteren ogsaa i fremtiden vilde søge sin egen ære i historisk forskning; de, der kan gøre det, er ikke saa mange, at historieforskningen har raad til at afsæe nogen af dem.

E. A

A. Szela gowski's lille Skrift **Der Kampf um die Ostsee** virker saare aktuelt, og det er vel ogsaa derfor, det midt under Krigen blev oversat fra Polsk (Forf. er Professor ved Universitetet i Lemberg), med et Forord af den bekendte Prof. S. Günther i München. Det er en geografisk-historisk Skitse, der uddyber Problemet Havets Indflydelse paa Statsdannelserne og vil vise, at Østersøen fra 16. Aarh. spiller samme Rolle baade i skandinavisk og europæisk Politik som tidligere Middelhavet. Fra 17de Aarh., da det nordiske Spørgsmaal løstes, har Alliancen mellem Preussen og Rusland forlagt Europas Tyngdepunkt fra Madrid—Paris til Spree—Neva.

Det er dog ikke saa meget dette Resultat som den Udvikling, der førte hertil, som interesserer Forf., og Grunden hertil er aabenbart hans polske Nationalitet. Med dyb Sympati skildrer

han Kong Sigismund Augusts Forsøg i 1560erne paa at skabe en polsk Marine, thi før dette Tidspunkt havde Polen ingen Flaade, da dets Kræfter gik til Landudvidelser mod Øst og Vest. Men dets Floders Løb førte det mod Havet. Her var der kun eet Sted, Putzigerbugten, som kunde tjene som Tilflugt for større Krigsskibe, men denne Bugt beherskedes af Hansestaden Danzig. Handelen her laa i ikke-polske Hænder, og Byens Autonomi lod paa middelalderlig Vis private Købmandsinteresser besejre de statslige polske Interesser. Den polske Regerings repræsentativ-stænderske Karakter og Statens føderative Organisme virkede i samme Retning. Sigismund August slog ved sine Forsøg Hovedet i en Mur, tilmed da ogsaa Nabostaterne (Danmark) under Haanden modvirkede hans Planer. Her møder vi altsaa Danzigproblemet for første Gang. Men lykkedes det end ikke Kongen at vinde en virkelig Sejr over den stridige Stad (foreløbig Ophævelse af dens Selvstyre ved Karnkowskis Konstitutioner 1569), fik han til Gengæld samme Aar ved Opgivelse af sin Arveret skabt Unionen med Litaven, saa at Polen blev Kristendommens og Mellemeuropas Bolværk mod Øst, og ved at lægge Haanden paa Livland blev han Herre over Düna med Riga, der lovede Polen lignende Udviklingsmuligheder som Danzig. Ogsaa med Kejseren stod Kongen i Forbindelse, og i det hele er det interessant at se, hvorledes der paa denne Tid i Vesteuropa (Filip 2.) begynder at vaagne en Forstaaelse for Østersøens Betydning. Ruslands eneste Aandehul var nu Narva, og Sigismund August søgte at stoppe dette ved, dog forgæves, at forbyde Danzig at handle paa Narva. Ikke uden Grund taler Forf. om „den Jagielloniske Idé“. Danmarks Stilling til denne Udvikling var saaledes, at vi under Syvaarskrigen stod i Forbund med Polen, og da der 1570 fandt en Omgruppering Sted, saa at Sverige-Polen kom til at staa kontra Danmark-Moskva, begunstigede vi naturligvis Narvafarten og støttede Danzig. I mangt og meget minder forøvrigt Polens Forhold til denne Stad om vort til Hamburg; træffende siger Forf., at Danzig ved sine Monopoler virkede som „eine riesige Saug-Druckpumpe“ paa Polen, og ligesom den danske Konge som Tegn paa sin Overhøjhed havde „Schauenburgischer Hof“ i Hamburg, vilde den polske Konge ogsaa bygge sig et kongeligt Hus i Danzig.

Det vilde føre for vidt at følge Prof. Szelagowski i hans Paa-visning af, hvorledes de polske Planer efter Sigismund August strandede, da Vasadynastiet paa Polens Trone lod dynastiske Interesser besejre de statslige. Den rent personlige Strid mellem det svenske og det polske Kongehus stækkede Polens Udvikling, paa Østersøen blev den nederlandske Handelsflaade Herre, og Preussen og Moskva stak Hovederne frem bag Polens Kappefeller.

Kun overfor den sidste Stat vandt Polen øjeblikkelige Fordele, da man under Sigismund 3. erobrede Smolensk og besatte Moskva; forøvrigt havde Czarerne allerede forinden vist, hvilket Tømmer der var i deres Stat, i Modsætning til den polske, da de havde knust Republikken Novgorod, thi „Nowgorod, das war Moskaus Danzig“. Men ved, selv kun temporært, at standse Ruslands Fremtrængen mod Vest afværgede Polen en saa umaadelig Fare for Europa, at det indlagde sig en uforgængelig Fortjeneste i Historien.

Den lille Bog er ikke bygget paa selvstændige historiske Studier, Forf. er aabenbart mere Geograf end Historiker, og saa snart han kommer i Nærheden af skandinaviske Forhold, gør han sig skyldig i iøjnefaldende Fejl. Han taler om Freden i „Knørød“, om Slaget ved „Stångebro“ (hvor han tror, at Sigismund faldt i Karl 9.s Hænder), om de danske Gesandter 1603 „Christian Baruchen und Georg Schomakow“ (o: Christian Barnekov og Georg Schomaker); han anbringer Elfsborg „ved Indgangen til Sundet“, mener, at Danmark i 14. Aarh. foruden Estland besad Ösel og Vik, og han opgiver Besætningen paa den nederlandske Handelsflaade til 168000 Mand (Walther Vogel: 60000). Værst er det vel næsten, naar han om Sverige paa Sigismunds Tid siger: „dessen Bewohner damals kulturell und sittlich sehr niedrig standen und bei denen alles, was sie an Kultur und Zivilisation nachweisen konnten, deutschen Ursprungs war.“ Det er da heller intet Under, at han er ukendt med den betydelige moderne Literatur i Sverige om Sigismunds polske Politik.

Bogen bør læses med Forsigtighed og sammenholdes med mere kritiske Specialværker. Det bør ogsaa huskes, at Forf. er tilbøjelig til at overvurdere Betydningen af sit Emne, som naar han mener, at Philips Kamp mod de oprørske Nederlændere egentlig galdt Østersøhandelen. Tankegangen er ofte springende og Sætningsforbindelsen løs, Stilen staccato, som man er vant til at møde den hos slaviske Forfattere. Men Bogen er livligt skrevet, der er nydelige poetiske Billeder i den, og hvad der er Hovedsagen: der er saa mange selvstændige Vuer, at den kan virke frugtbar, naar den læses paa rette Maade. K. F.

Som det maaske ikke staar alle klart, er der en lille Lakune i vor historiske Literatur, idet Fridericias Værk om „Danmarks ydre politiske Historie“ afsluttedes med 1645, og sammes „Adelsvældens sidste Dage“ først begynder 1648. Yngve Lorents *Efter Brömsebrofreden; Svenska och danske förbindelser med Frankrike och Holland 1645—49* udfylder netop dette Hul. Det er en meget kortvarig Periode, den spænder over, men betydningsløs

er den ikke; disse tre sidste Aar af Kristian 4.s Regering betød netop paa mange Omraader en Nyorientering for dansk Udenrigspolitik. Bogen bærer i visse Henseender Præg af at være et Debutarbejde med en ikke helt fast Komposition; saaledes synes S. 25—37, der handler om de nyerebrede Landskabers Organisation, at staa i en løs Forbindelse med selve Emnet. Enkelte Udtalelser af Forfatteren kan desuden overraske, som naar det om Brömsebrofreden hedder, at Danmark var sluppet fra Spillet med betydelig mindre Tab, „än det förtjänat“. Med Rette gør Forf. opmærksom paa det ejendommelige i, at der er foretaget en Radering i Dronning Kristinas Brev til Danmark, hvorved et Grænsemøde angaaende Särna og Idre Sogne aftales. Mødedagen er nemlig forandret fra 3. Juli til 3. Juni. Derimod synes Dr. Lorents mig ikke at kunne føre noget Bevis for, at det herved maa dreje sig om en Forfalskning, endnu mindre om en Forfalskning af den danske Regering. Hvem af de to Regeringer havde Fordel af, at Mødet ikke fandt Sted? Non liquet. Hovedsagen er imidlertid, at man hurtigt bliver klar over, at Arbejdet er opbygget solidt og godt; det fornødne Arkivmateriale er benyttet grundigt og udtømmende, saa at den lille Bog vil hævde en Plads i den nordiske historiske Literatur.

Ikke uden Grund er det om Nordens Forhold til Nederland og Frankrig, at Forf. koncentrerer sine Studier. Danmarks Fjernelse fra Forbundet med Kejseren, dets Løsgørelse fra tysk Indflydelse, og dets Overgang til vesteuropæisk Orientering er det, som indvarsles i disse Aar efter Brömsebrofreden, og skønt det varer meget længe, inden denne Overgang helt fuldbyrdes, er Strømkæntningen dog tydelig og betydningsfuld. Lettest og naturligst var Overgangen fra det uvenlige Forhold til Holland, som havde karakteriseret den foregaaende Del af Kristian 4.s Regering, til den Politik, der sejrede med Ulfelds Gesandtskab til Nederland under den følgende Konge, og som satte sin Frugt i Wassenaers Søkamp under Kronborg 29. Oktbr. 1658. Men heller ikke denne politiske Ændring gik glat fra Haanden. Den havde at overvinde en stærk Uvilje mod Hollands hidtidige Optræden i Danmark, den fandt maaske endda en alvorligere Hindring i den gamle Konges Tro paa, at det først og fremmest var Frankrig, vi havde Udsigt til at vinde til Ven. Men den mødte ogsaa Modstand hos Hollænderne, der var misfornøjede over, at Toldrullen fra 1628 ved Freden i Kristianopol var bleven bevaret for deres fremtidige Handel paa Norge. Paa den anden Side maatte de forandrede Magtforhold ved Østersøen staa dem klart; for Fremtiden var det Sverige, ikke Danmark, hvorfra Faren truede den nederlandske Handel. Ogsaa Ulfeld saa dette og arbejdede ivrigt paa

en Tilmærmelse. Her er Grundlaget for hans første Hollandsrejse 1646, og han kom paa et heldigt Tidspunkt, da man i Nederland var urolig over Sveriges Krav paa Pommern. Det lykkedes ham hurtigt at komme til Overenskomst om den norske Told og om „Feilgeltet“ (o: en hollandsk Afgift paa de Skibe, som sejlede til Østersøen, altsaa en ny Øresundstold), hvorefter nu Hollænderne lovede at yde Erstatning for den Told, de saa længe ikke havde betalt i Helsingør. Videre naaede han imidlertid ikke denne Gang. Hans Allianceplaner modtoges paa Grund af Franskmændenes truende Fremgang i de spanske Nederlande med Kølighed, og hans Tanke om en Afløsning af Øresundstolden („Redemtionen“) vakte denne Gang ikke ret Opmærksomhed. Men han efterlod ved sin Afrejse Gabriel Marselis til at arbejde videre herpaa, og medens Kristian 4. efter hans Hjemkomst havde stillet sig ret uvillig over for Tanken, forandrede det hurtigt paafølgende Kongeskifte Forholdene, og Ulfelds andet Gesandtskab 1649 førte virkelig til et Resultat, ikke blot til „Redemtionstraktaten“, men ogsaa til et Defensivforbund, gældende til 13. Aug. 1685. Korfits Ulfelds Fortjeneste af denne Udvikling og dens Følger er hævet over enhver Tvivl og fortjener megen Lov.

Jevnsides med denne Linje løber imidlertid en anden: Danmarks Tilmærmelse til Frankrig. Den var indledet ved den franske Gesandt Thuilleries venlige Holdning over for os under Fredsforhandlingerne, samtidig med at ogsaa Oxenstjerna erkendte, at han var „en blandt de klokeste och modesteste fransoser“. Men de øvrige franske Statsmænd, med Mazarin i Spidsen, var ikke Beundrere af vort Fædreland og vilde ikke lægge sig ud med Sverige, der var Forbundsfælle i den tyske Politik. Kong Kristians Forhaabninger var derfor foreløbig svagt underbyggede; en anden Sag var det, at Thuillerie gav os gode Haandsrækninger under Drøftelserne paa Brömsebro. Han haabede paa at kunne forsonde de to nordiske Modstandere, og han byggede ydermere paa den Bitterhed, der herskede ved det danske Hof over den daarlige Hjælp, som Kejseren havde ydet os. Det lykkedes ham virkelig i Novbr. 1645 at skabe en sekssaarig Traktat mellem Danmark og Frankrig, men den var lidet vidtgaaende (Danmark skulde kun have Hjælp, hvis dets Modstander ikke var i Forbund med Frankrig) og betegnede altsaa kun det første Skridt til at skille Danmark fra det kejserlige Parti. Ulfeld saa klart, at Frankrig ikke havde tilstrækkelig Interesse for Danmark til at ville gaa saa vidt som til at støtte det mod Sverige; han haabede derimod at finde en saadan Ven i Nederland. At han havde Ret, fremgaar bl. a. af de meget senere Forhandlinger med Frankrig, som Griffenfeld indledede, og som jeg har skildret her i Tidsskriftet (8. R. II, 11 ff.);

ved denne Lejlighed viste det sig atter, at vi kom i anden Række, efter Sverige. Først i 1680erne, efter Skaanske Krig, kronedes det Arbejde, som Thuillerie havde begyndt, med Held, men rigtignok saaledes, at Frankrig først søgte til Danmark, efter at Sverige havde vendt det Ryggen. Dette laa jo imidlertid ikke i Udgangspunktet, men stemmede paa den anden Side med Danmarks Ønsker.

Ind imellem disse to Traade i Bogen slynger sig endelig en tredje, Hertug (senere Kong) Frederiks Anstrængelser under Fredsforhandlingerne i Osnabrück og Münster paa at genvinde sine tabte Fyrstendømmer Bremen og Verden, eller i hvert Fald en Erstatning i Penge derfor. Disse Forsøg blev som bekendt ganske frugtesløse, men de var ikke uden Betydning, da de kølnede Fredrik 3.s Følelser over for Kejseren, der ikke havde villet støtte noget protestantisk Forsøg paa at komme i Besiddelse af gamle katolske Stifter. For saa vidt har derfor ogsaa dette Spørgsmaal Interesse, da det bidrog til at virke til den fuldkomne Nyorientering i Danmarks ydre Politik efter Brömsebrofreden.

K. F.

Den danske Hær kan ikke rose sig af at have haft mange Historieskrivere, selv om den over for Flaaden kan pege paa, at det her staar endnu daarligere til. Og naar Talen er om kritiske Behandlinger, stiller det sig snarest ugunstigere for vor Militærhistorie end for de fleste andre af Historiens Grene; Generalstabens store Værk over den nordiske Krig danner en straalende Undtagelse. Netop efter dette Arbejdes Fremkomst maatte det staa klart for alle, at Studiet af en Mængde andre Afsnit af vor Krigshistorie maatte tages op fra Bunden af, først og fremmest paa Grundlag af et langt større utrykt Materiale, dernæst med den moderne Tekniks Hjælpe midler og en fuldstændig Uafhængighedsfølelse over for Forgængernes summariske Resultater. I første Række blandt de Arbejdere, der straks meldte sig, staar Kaptejn (senere Arkivar i Krigsministeriet) K. N. C. Rockstroh, der saa det som sin Opgave at skildre de egentlig danske Hærafdelingers Historie. Af hans Værk: **Udviklingen af den nationale Hær i Danmark i d. 17. og 18. Aarhundrede**, fremkom første Del, der omhandlede Tiden fra Kristian 4.s Oprettelse af en national Hær 1614 indtil Tronskiftet 1670, i 1909 og er blevet gjort til Genstand for en i det hele anerkendende Omtale her i Tidsskriftet (8. R. II, 273 ff.).

Intet Under. Kapt. Rockstrohs Arbejder indeholder altid meget nyt, ogsaa til Belysning af andre Sider af Historien end hans snævrere Arbejdsfelt; thi han gennempløjer Masser af Arki-

valier og tager alt med, hvad der har almen Interesse. Han anlægger dernæst nye Synspunkter for sin Skildring, ogsaa over for de centrale Spørgsmaal, og han staar ikke blot selvstændig over for sine historiske Forgængere, men er ganske respektløs i sin Bedømmelse af Fortidens Forhold og Personer. Endelig er han vel ingen fremragende Stilist, men han skriver altid friskt og djærvt, undertiden ganske vist vel friskt (som naar det i det foreliggende Arbejde hedder om en Personlighed: „den dygtig indolente . . .“). Man faar Indtrykket af en Forfatter, der ved Siden af at være „lærd“, o: kundskabsrig, tillige er Friluftsmenneske og Geledofficer med en saadans Kritiklyst, og som endelig besidder Autodidakte's Selvtillid; — thi nogen metodisk skolet Historiker af Fag har den danske Krigshistorie hidtil ikke knyttet til sig.

Hvad er da først og fremmest den nye Bogs Hovedindhold? Man havde ved Kristian 5.s Tronbestigelse, 10 Aar efter den store Deroute, blot et hvervet Rytteri paa 1634 Mand i Danmark og 1000 Mand i Norge, samt et hvervet Infanteri i Danmark paa 6000 Mand foruden Styrkerne i Hertugdømmerne og i Oldenburg. Af udskrevne Tropper fandtes der kun Fodfolk, ialt 5000 Mand i Danmark og 9000 i Norge, derimod intet Rytteri, ikke en Gang Rostjenesten. Hærens Tilstand var saaledes temmelig sørgelig, Fæstningsbyggeriet havde floreret i Frederik 3.s sidste Aar, forøvrigt havde Hofudgifterne slugt meget af, hvad der egentlig tilkom Hæren.

Paa to Omraader betegner 1670 en Forandring til det bedre. Først og fremmest skabes der et nationalt Rytteri derved, at en Række af Kronens Bøndergaarde à 8 Tdr. Htk., hvis aarlige Afgift beløb sig til 20 Rdlr., udlagdes til Ryttergaarde og til Gengæld fritoges for Landgilde og Skatter. Den nye Pligt bestod i, at Bonden skulde stille en Rytter eller selv „ride for Gaarden“. De meget store Gaarde deltes, saa at det, der overskød 8 Tdr. Htk., henlagdes til Gaardsæder og Gadehuse. Samtidig lagdes det meste „geworkbne“ Rytteri ud paa Landet som „Sogneryttere“ (o: underholdte af Sognene) under de nye nationale Rytterregimenter; de fik som oftest deres Bolig i nybyggede „Vaaninger“. Endelig genoprettedes Rostjenesten med dansk Officerkorps under Oberst Mogens Kruses Overansførsel.

Faderen til Planen om Rytterbøndernes Oprettelse var sikkert Livgardens Chef Fr. v. Arenstorff, som havde tjent i det svenske Rytteri, hvorfra Tanken var hentet. Meningen var at skabe en Overklasse inden for Bondestanden ligesom de gamle Selvejere, der havde haft Værnepligt; derfor saa man helst, at Bønderne selv red for Gaarden, og dette blev virkelig Tilfældet i Jylland, hvor Tanken slog bedst an. Ogsaa af Sognerytterne var

i Jylland Halvdelen danske, paa Øerne derimod kun en Femtedel; mellem de øvrige fire Femtedele møder vi foruden Tyskere ogsaa en Del Polakker. Derimod var ogsaa paa Øerne de almindelige Ryttere delvis af national Herkomst. I Civilsager stod det nye Rytteri under Lands Lov og Ret, Rytterbønderne var undtagne Amtsforvalterens og Ridefogdens Myndighed; fra 1672 fritoges Rytterne for aabenbart Skrifte og Lejermaalsbøder, og Ryttergodset stod ikke længer under Amtsmændenes Tilsyn. Men til Gengæld for alt dette fik Rytterbonden en forøget Byrde, thi Udgiften til en Rytter regnedes til 48 Rdlr., og Lettelsen med Skattefriheden beløb sig som nævnt kun til 20. Dette maa ogsaa tages i Betragtning, naar man ser Jydernes Lyst til at gøre personlig Tjeneste. Det nye Rytteri omfattede for Danmarks Vedkommende 3000 Mand.

Det andet Omraade, hvorpaa Aaret 1670 betegner en Nyskabning, er m. H. t. det udskrevne Fodfolks Stilling. Et saadant fandtes allerede fra 1664; det nye var nu, at hvis der ingen tjenstdygtige Karle fandtes i Lægget, skulde paa Krongodset Amtmanden, paa det private Gods Proprietæren udtage en tjenstdygtig Soldat et andet Sted. Samtidig fik man for Sjællands Vedkommende en Forordning om Vornede, og at ingen Bonde maatte gaa fra Gaarden og blive Husmand. Man maa indrømme, at disse Bestemmelser ikke aabnede noget lovende Perspektiv. Fra 1673 omfattede Udskrivningen en Fodsoldat pr. 70 Tdr. Htk., øde og dyrket taget under eet. Ogsaa de hvervede Fodregimenter blev i Tiden før Skaanske Krig næsten rent nationale, saa godt som alle Ud-lændinge forsvandt fra dem. Vi havde saaledes i det hele en ganske overvejende national Hær, og denne Hær var, som Mønstringerne viser, et virkeligt godt Værn.

Hæren fik imidlertid sit Knæk under Krigen. Fodfolket havde allerede foran Wismar svære Tab; meget værre blev det dog i det skaanske Felttog, hvor Felthæren i Slaget ved Halmstad mistede en Fjerdedel af Fodfolket, og hvor Rostjenesten egentlig gik til Grunde i Slaget ved Lund. Ogsaa her led dog Fodfolket særligt.

I 1676 gik det dog saa nogenlunde med at komme paa Benene igen efter Tabene, men man maatte tage Normænd til Hjælp; paa Sjælland synes man at have mattet anvende Tvang ved Udskrivningen af nye Folk, og ogsaa Forbundsføllerne maatte yde Bidrag. Men alligevel stod Hæren 1677 ikke paa Højde med det foregaaende Aars. I Slaget ved Landskrone gik det atter særligt ud over Fodfolket. Da man i Krigens sidste Aar foretog Udskrivninger, viste det sig paa forskellige Steder i Riget, at man var „nær ved Bunden“. Navnlig paa Fyn og Sjælland var Tallet paa de øde Ryttergaarde vokset i en forfærdende Grad; andet Steds hedder

det, at man gravede Huler i Jorden for at skjule sig for Udskrivningskommissærerne. Hertil kom, at „Officerskorpset var i en forfærdende Grad bleven afnationaliseret i Løbet af den Skaanske Krig“.

Ved Freden tog man da et afgørende Skridt tilbage. Af Hensyn til Landbrugets daarlige Kaar brød man med Værnepligtstanken, gik over til hvervede Tropper og bestemte, at Rytteren alene skulde være Rytter, Bonden alene Bonde. Paa denne Maade gik det i de sidste tyve Aar af Aarhundredet til Frederik 4.s bekendte Forordning om Landmilitzen 1701. Ogsaa i denne Skikkelse vedblev dog Hæren at være overvejende national, og da de roligere Forhold i Europa efter 1679 lod Prisen paa Soldater synke, var Byrden relativt lettere, end den vilde have været før 1675. Hertil kommer, at de danskfødte Ryttere, som havde tjent tro under Krigen, fritoges for Vornedskabet, hvorved den første Bresche blev slaaet i denne Mur fra Fortiden. Endelig oprettedes der paa Ryttergodset Regimentsmagasiner, hvorfra man i Misvækstaar skulde kunne hjælpe „nødtrængende og forarmede Bønder“.

Skønt Forholdet mellem Rytterne og Bønderne synes at have været jevnt godt, er der dog ingen Tvivl om, at denne Militærbyrde paa Grund af de usle Tider følte meget trykkende, og dette var vel en af Grundene til, at man i 1690erne gik over til at leje de hvervede Tropper ud. Naturligt nok var man i 1696 stærkt inde paa den Tanke at bøde herpaa ved Oprettelsen af en ny Landmilitz — dog Fodfolk — uden at Tanken blev realiseret. Ved Aarhundredskiftet var det hvervede Fodfolk halvt nationalt, medens det for Rytteriets Vedkommende kun galdt om en Femtedel; mærkeligt er det desuden at se, at Halvdelen af Soldaterne havde tjent i Skaanske Krig (1670 havde der oven i Købet været Veteraner i den fra Slaget ved Lutter am Barenberge!).

Med det 18. Aarhundredes Begyndelse bryder ogsaa for Hæren en ny Tid frem. Den kortvarige Krig i Aaret 1700 havde vist, at en udelukkende hvervet Hær vilde koste lige saa meget som en dobbelt saa stor Styrke, bestaaende dels af hvervede, dels af udskrevne Tropper. Følgen blev ved Hertug Ferdinand Wilhelm af Würtembergs Initiativ Forordningerne om Landmilitzen af 1701 og 1702. Vi er hermed, Tak være Edv. Holm, inde paa mere kendt Grund, men det bør ikke lades uomtalt, at Rockstroh meddeler meget interessant Nyt om de Forhandlinger, som gik forud for Militzens Oprettelse. Det tredje og sidste Afsnit af hans Bog, som indledes hermed, gaar til det sidste Fredsaar 1708. Det skal kun bemærkes, at Landmilitzens Officerskorps ogsaa denne Gang var af overvejende dansk Herkomst.

Som man ser, indeholder Bogen den første udtømmende Behandling af vor Hærs Historie gennem 38 Aar. Men dette er ikke alt. Dels behandles Hærens Administration under hele vor ældre Enevælde: 1660—80 ved Krigskollegiet, Statskollegiet og de andre civile Kolleger, fra 1680 ved Krigskancelliet; dels indeholder Værket overmaade mange Bidrag til Bondestandens Historie. Eksempelvis skal anføres Oplysninger om Ødegodset, der i 1670 navnlig fandtes i Sydjylland, Nyborg Amt, Holbæk- og Kalundborg-egnen, og som opstod ved Bøndernes Død og ved Falliter. Men i Virkeligheden dyrkedes Jorden ofte og unddroges Beskatningen ved Ridefogdernes Underslæb. Bogen er i Virkeligheden en Fundgrube for kulturhistorisk Stof af meget forskellig Art.

Men det kan heller ikke skjules, at der klæber forskellige alvorlige Fejl ved den. Karakteristisk for Amatøren er det, at han anlægger Studiet paa en for snæver Basis. Heller ikke i denne Bog ses de danske Forhold paa europæisk Baggrund, og vi faar næsten intet at høre om andre Staters Hærforhold paa samme Tid. Værrer er det, at Forfatteren heller ikke er hjemme i Danmarks almindelige Historie under dette Tidsrum, ja at han end ikke giver sig Tid til at gennemgaa sine Forgængeres Arbejder og vurdere dem roligt. Har man tidligere kunnet bebrejde Forskere, at de studerede for lidt i Arkiverne, er Forholdet nu blevet det omvendte; de er udsatte for at glemme Biblioteket for Arkivet. Kaptejn Rockstroh ynder ikke Literaturen, det er en Sjældenhed at se Bøger citerede i hans Henvisninger, naar de da ikke er forfattede af Kn. C. Rockstroh. Da han desuden er en lidenskabelig og selv-sikker Forfatter, gaar han ofte voldsomt frem; hans Domme over visse Personer er saa haarde, at de vækker Skepsis og ved Prøvelse virkelig viser sig overlede. Men det er bedre i Stedet for at fortsætte med almindelige Udtalelser at fremdrage konkrete Eksempler, som viser, at denne Bog maa benyttes med særlig Kritik.

Der gaar gennem hele Bogens første Del en stærk Uvilje mod den, mest borgerligfødte, nye Embedsstand, som kom til Magten efter 1660. Jens Lassen er den „ligesaa durkdrevne, som uhæderlige og hensynsløse Landsdommer“; Villum Lange „den intrigante og vindesyge“; Jørgen Bjelke „var en holdningsløs, ubetydelig Person, som kun havde Kongehusets og Griffenfjelds Gunst at takke for sin ret fremskudte Stilling“. Man erindre: den sidste var den Mand, som under Karl Gustavfejden først havde gjort det heldige Tog til Jemtland og siden befriet Trondhjem og Halden, den Mand, som Yngvar Nielsen skildrer saaledes: „Jørgen Bjelke var en haardfør Vovehals. Han lod sig aldrig skræmme tilbage fra nogen farlig Idræt. . . . Soldaterne hang ved ham. . . . Med et naturligt godt Hoved var han ogsaa i Besiddelse af en ikke al-

mindelig administrativ Dygtighed, en Mand, som kunde sætte Fart i andre."

Særligt gaar det ud over Griffenfeld. Ganske vist peger Forf. paa hans Danskhed, hans Beskyttelse af de indfødte Soldater, hans Indførelse af Appel fra Krigskollegiet til Højesteret og af, at Kopier af Krigskollegiets Udfærdigelser skulde sendes til danske Kancelli. Men alt dette blegner dog over for hans ubeskrivelige Bestikkelighed. Om Villum Langes Mageskifte med Kronen hedder det: „Adskilligt tyder paa (denne og de følgende Udhævelser er af Anmelderen), at Lange i ethvert Fald har gjort Forsøg paa at bestikke G.“; om Jens Lassens, Mogens Friis' og Ruses Forsøg i samme Retning: „G. har sikkert ikke kunnet modstaa Friistelsen til for Bestikkelse at gaa disse Mænds Ærinde“. Ordet „sikkert“ betyder som bekendt i Praksis, at noget ikke er „sikkert“. Da det nationale Rytteris økonomiske Forhold lægges i Otto Powischs Hænder: „Om Kongen og Statskollegiet havde fattet nogen Mistro til G. i den Henseende, *kan ikke angives*, men der kunde *formentlig* være Grund nok dertil.“ Kun paa et Sted gøres dog Forsøg paa at føre Bevis for disse Beskyldninger, og vi skal nu prøve dette nærmere (22 ff.).

Mogens Friis anmodede i Følge Rockstroh i April 1670 Kongen om at maatte faa overladt Kalø Gods mod Vederlag i lige saa godt Bøndergods, og Rentekamret fik 20. Apr. Ordre til at udfærdige et Skøde til ham paa Ejendommen, paa den Betingelse, at Ryttergodskommissærerne erklærede hans Vederlag for egnet til Ryttergaarde. Det modsatte skete imidlertid, Kommissærerne protesterede, og da Kongen forelagde denne Protest for Statskollegiet, indstillede dette, at Kongen skulde ophæve Mageskiftet, undtagen for det Gods i Lundenæs Amt, som allerede var udlagt.

„Da skete imidlertid det mærkelige og ret sjældne“, at der Dagen efter denne Indstilling, 19. Juli, gik kgl. Ordre til Kommissærerne om at lade Mageskiftet staa ved Kraft og fortsætte med Udlægningen af det af Mogens Friis tilbudte Gods, for saa vidt det var brugeligt. „Denne Ordre er udfærdiget gennem Danske Kancelli, for hvilket jo Griffenfeld var Chef [dette er som bekendt ikke rigtigt; Kancelliets Chef var Peder Reedtz], og naar man betænker, hvorledes G. var, og hvorledes M. F. var, *kan man ikke væрге sig mod en Mistanke om*, at næppe alt var gaact til, som det skulde, og at G. *maa have anstrængt sig* meget stærkt for at faa Kongen til at gaa imod Statskollegiets Indstilling.“ Imidlertid havde Kommissærerne næppe været tilfreds med denne kgl. Ordre, thi de kasserede i den følgende Tid meget af det præsenterede Gods, og „Mogens Friis har *formentlig* samtidig beklaget sig til Kongen eller til Griffenfeld over Kommissariernes Fremfærd“, thi der kom

1 Aug. en ny kgl. Ordre til dem om at fortsætte med Besigtigelsen, naar blot Gaardene var af tilbørlig Godhed. Denne Ordre var imidlertid i Følge Paategning udvirket af Hans Schack. „Det synes altsaa, som om Schack . . . har føjet M. F.; men Schack selv havde kort i Forvejen faaet bevilget Mageskifte . . .“ [Dette skal vel sige, at Schack ogsaa var kompromitteret.] Formanden i Kommissionen, Kristen Skeel, kan imidlertid ikke have været enig med ham, og det er „sikkert“ ham, der har udvirket den tredje og sidste kgl. Ordre i Sagen, hvorved Kongen erklærede, at han nu var „bleven tilsinds“ at beholde Kalø, og hvorved altsaa Mageskiftet lykkeligt afværgedes. —

Vi ser bort fra, at der aabenbart er adskillige ubekendte i denne Ligning, selv om vi indrømmer, at de for en Del findes i Bi-Regnestykkerne. Men lad os tage selve Statskollegiets Indstilling af 18. Juli, som er trykt hos Lindbæk (II, 15), for os. Det er nødvendigt at citere den paagældende Passus fuldtud:

„Om Mogens Frijsis allerunderdanigste *Supplication*, hvorudi hand begærer, at efterdi Commissarierne icke eracte det Gods, hand udlagt hafver til Vederlag for Kallø, bekvem til Ryttergaarde at verre, fordi en Del deraf er ofver otte Tdr. Htk., ja til 9, 10, 11, 12, 13 oc 15 Tdr., en Del under, *E. k. Mt. da vilde lade sig behage Mageskiftet at ophæfve*, paa det *E. k. Mt. ei derved skulde Skade tilføies*, dog at hannem, for hvis i Lundenæs Ampt, i Hellerslef Hærrit, Synderlung oc Gerlef, Ondsild oc Hads Hærrit er eller udleggis, maatte ske Vederleg af det Gods i Jylland, som ei endnu udlagt er, enten i Draaby Sogn eller andensteds, hvor det *E. k. Mt. behager, er denne voris allerunderdanigste Mening*, at efterdi Mogens Friis efter allerunderdanigst Ansøgning er en Gang bevilgit Kallø til Mageskifte, hand oc derpaa Følgebrof hafver forhærfvit, det da udi ald Billighed bestaar, at hand til Vederlag derfor saadan Gods gifver oc forskaffer, som til Rytter- eller Officerer-Gaarde tienligt oc bekvemt er.“ (Udhævelserne af Anm.)

Altsaa: Forholdet er lige det omvendte af, hvad Forf. læser ud af dette Stykke. Det er ikke Statskollegiet, men den fornærmede Adelsmand, der vil have Mageskiftet ophævet, og det er ikke Kollegiet, men Mogens Friis, der vil have gjort en Undtagelse med det allerede udlagte Gods. Der er den bedste Overensstemmelse mellem Statskollegiets Forslag, at Mageskiftet skal staa ved Kraft, og den Dagen derpaa udstedte kgl. Befaling. Det er i god Overensstemmelse hermed, at Kongen atter 1. Aug. søger at holde Mogens Friis til Ilden, og det er først tilsidst, det lykkes denne at faa Kongen til at frafalde sin Ret. Man kan meget godt „værge sig mod Mistanke“, naar man læser Dokumenterne rigtigt og ikke overspringer en Del af dem. Mistanken mod Griffenfeld — og i Tilgift Schack — mangler, som man ser, i dette Tilfælde selv det

svageste Grundlag. Pelion er blevet stablet oven paa Ossa, men det falder ned igen og viser sig lidet stabilt som Angrebsposition. Hele denne Jagt efter at finde Bestikkelser, passende forsigtigt, men dog tydeligt udtrykt, bygger i Virkeligheden paa intet andet end Fantasteri.

Naar Kapt. Rockstroh her har taget saa grundigt fejl, hænger det sikkert sammen med hans ovenfor nævnte Aversion mod den trykte Literatur. Han har gennemgaaet Statskollegiets Arkiv, men skønt han nævner Lindbæks Udgave deraf, har han næppe benyttet den til sin Bog, i saa Fald havde han nemlig ikke saa let kunnet begaa denne Fejl. Paa en Række andre Punkter hævner det sig ligeledes, at han ikke har brugt denne klare og paalidelige Udgave. Ved Gengivelsen af Kollegiets Betænkning i April 1670 om Rytteriet (Lindbæk II, 10) siger Kapt. Rockstroh, at „Bestemelsen om, at Gaardene skulde være paa 8 Tdr. Htk., ikke behøvede at tages altfor bogstaveligt“. Jo netop bogstaveligt, thi i § 4 siges det, at det overskydende skal tillægges en anden Rytter, undtagen hvis Gaarden „ikke er god for sit Landgilde“. Kedeligt er det ogsaa, at Forf. ikke har set, at Slutningen af § 1 i Forordningen om Rytteriet 2. Marts 1672 ikke fandtes i Statskollegiets Forslag, men maa være føjet til ved fremmed Indflydelse. Den lyder saaledes: „Og skal det alle Proprietairer være tilladt deres vornede, som paa noget Ryttergods sig befinder, lovligen derfra paa samme Maade til Stavns at drive“ (II, 188). Lægger man endelig en Række Referater af Statskollegiets Forhandlinger hos Rockstroh ved Siden af Udgaven, ser man, at Forfatterens Citeringssystem er ganske besynderligt, og at man navnlig slet ikke kan stole paa, at Citationstegn anvendes til at betegne ordret Gengivelse. Det vilde føre for vidt at anføre Eksempler herpaa; de som har Lyst, kan selv sammenligne, t. Eks. Side 14, 23, 24, 45 o. s. v. med de tilsvarende Steder hos Lindbæk. Ogsaa over Henvisningssystemet maa der klages; kun med lange Mellemlum henvises man til omfattende Noter, der drejer sig om de mest forskellige Ting, saa at det er meget vanskeligt i det enkelte Tilfælde at finde ud af, hvorpaa Forf. støtter sine Udtalelser eller sin Dom.

Det er dog ikke alene ved Benyttelsen af Statskollegiets Akter eller ved Tilfælde, hvor hans Lidenskab er bleven vakt, at Kapt. Rockstroh har begaaet Misforstaaelser. Et Eksempel skal nævnes, hentet fra den modsatte Ende af Tidsrummet, da Griffenfeld som Livsfange er lykkeligt uden for Mistanke om Bestikkelse. I 1696 overvejede Kommissionen i Raadstuen for Københavns Slot Genindførelsen af en Landmilit. To Standpunkter, Etatsraad Benzons og Overkrigssekretær Harboes, delte ved denne Lejlighed Kommissionen i to Halvdele, saaledes at Reventlov og Moth slut-

tede sig til Harboe, Krahbe, Thott, Brandt og Jens Juel til Benzon. Hvori bestod da Modsætningen? Kapt. Rockstroh peger i Begyndelsen paa det mærkelige i, at Harboe vil lade Proprietæren selv udtage den Karl, ham bedst synes, men han ender dog med at sige: „Det er ikke helt tydeligt, hvori de to Hovedforslagsstilleres, Benzons og Harboes, Opfattelser navnlig afviger hinanden“, da Benzon aabenbart ogsaa gaar ud fra det samme Udskrivningsprincip (Proprietærerne maa ikke tage hverandres Karle). Modsætningen ligger imidlertid paa et ganske andet Punkt end her fremhævet. Benzon vil lade de Lægder, som har Mandskab til overs, hjælpe dem, der har for faa Folk, og derfor vil han lade Proprietærerne svare for alt Gods inden for den enkelte Provins. Harboe vil blot gaa et Skridt videre, at lade Proprietærerne stille af deres samlede Gods i alle Provinser. Nogen dybere Forskel bestaar der følgelig ikke mellem de to Standpunkter.

Der er saaledes god Grund til at være lysvaagen, naar man læser den foreliggende Bog. Men det vilde være ubilligt at slutte uden endnu en Gang at pege paa den store Sum af Viden, som Værket skænker os, og at udtrykke Haabet om, at en stadig voksende Nøjagtighed i Detaljen og Sindighed i Dommen maa præge dets Fortsættelse.

K. F.

Ikke uden Grund peger Prof. Morse Stephens i sit Forord til W. Westergaard **The Danish West Indies under Company Rule (1671—1754) with a supplementary Chapter, 1755—1917**, paa den Kendsgerning, at det første videnskabelige Værk om Dansk Vestindien skal være skrevet, ikke af en Dansker, men af en Dansk-Amerikaner, som er helt absorberet af Amerika, og han søger heri et Vidnesbyrd om, at Interessen for Øerne heller ikke har stukket dybt hos de danske Historikere. Den foreliggende Doktorafhandling er virkelig et Forsøg paa at trænge ind i Koloniernes Fortid paa Grundlag af primære Kilder, og den fremtræder som første Del af et planlagt tre Bindes Værk, der skal gaa lige til Nutiden. Den foreløbige Grænse er meget naturligt sat med det Tidspunkt, da Staten under Frederik 5. selv overtog Styrelsen af Øerne, og Bindet omhandler saaledes smaa hundrede Aar.

Dr. Westergaard har kun haft faa trykte Forarbejder at bygge paa, nemlig Fr. Krarups Afhandlinger i Personalhist. Tidsskr. om de to Guvernører Jørgen Iversen og Gabriel Milan, Schücks Værk om Brandenburg-Preussens Kolonial-Politik, (nemlig angaaende Brandenburgernes Faktori paa St. Thomas under den store Kurfyrste), hvortil maaske ogsaa kan føjes mine Bemærkninger i „Griffenfeld“ om Kompagniets Stiftelse 1671. Nok saa megen Nytte har han haft af nogle Manuskripter, forfattede af

Embedsmænd under Kompagniet, især Bogholderen P. Mariagers fra 18. Aarh. Men i Hovedsagen har Dr. W. maattet bygge paa Arkivalia, og han lod sig da ikke nøje med de Kopibøger fra to Guvernørers Kancelli, som var havnede i „The Bancroft Collection“ i Kalifornien, men begav sig til sin Slægts Stamland Danmark, hvor han under et langvarigt Studieophold i vore Samlinger, særlig i Rigsarkivet, stræbte at udnytte det vigtigste af, hvad de indeholdt for hans Emne. Et saa alvorligt Forarbejde lover allerede godt for Resultatet af hans Studier.

Den anselige Bog gør da ogsaa straks et tillidsvækkende Indtryk. Den er ikke blot ledsaget af Arkiv- og Bogfortegnelser samt Register, men indeholder tillige en Mængde Bilag, navnlig af økonomisk Indhold, som er Bogens faste Basis. Trænger man nærmere ind i Værket, skuffes man ikke. Man nøder naturligvis en Række Fejlstavninger og smaa Unøjagtigheder, som vel næsten er uundgaaelig hos en ikke-skandinavisk Forf. („Den danske Rimkrønike“ som den første trykte Bog herhjemme; at Rigsraadet skulde være fortsat efter 1660; at Stade samtidig skulde have været tysk Ejendom o. l.). Men i Hovedsagen maa det indrømmes, at dette kun betyder lidt, og at Arbejdet er gediegent.

Som allerede nævnt, er det de første Kapitler af Bogen, Kompagniets Oprettelse og de første Guvernører paa St. Thomas, som indeholder mindst nyt. Forf. paralleliserer Kompagniets Oktroy med det engelske Hudsonkompagnis, men kan heraf ikke forklare den faste Organisation, som det danske Handelsselskab fik; frugtbare havde det vel været, om han havde udstrakt sin Sammenligning til ogsaa at omfatte de franske Selskabers Grundlove under Colbert samt det nederlandske østindiske Kompagnis. Han dvæler derefter ved de første Guvernører og viser, at den eneste duelige og uselviske af disse var Johan Lorents (1690—1702), som i Hjemmet fandt Støtte hos den mest interesserede af Kompagniets Direktører, Jens Juel. Tiderne var vanskelige, Handelen hæmmedes af de europæiske Storkrige (den pfalziske Arvefølgekrig) og Flibustiers — blandt disse sidste er den berømte Kaptajn Kidds Navn knyttet til St. Thomas — men med Aarhundredskiftet begynder under den spanske Arvefølgekrig den første glimrende Handelsperiode, „boom“, i Øernes Historie.

Dette hænger sammen med den stærke Udvikling af Planterne paa St. Thomas og St. Jan, som var begyndt fra Slutn. af 17de Aarh., og Dr. Westergaard yder her, ikke mindst paa Grundlag af „Land-Listerne“ 3: Folketællingerne, sine mest indholdsrige og værdifulde Kapitler (VI—IX) over Forholdet mellem Planterne og Negerne, samt mellem Planterne og Kompagniet. Fra 317 Personer i 1688 stiger den hvide Befolkning paa St. Tho-

mas til 565 i 1720, men den sorte samtidig fra 422 til 4187. Indenfor den hvide Befolkning dominerer allerede 1688 Hollænderne (de krigsførende Staters Undersaatte tyede til den neutrale Ø), derpaa Englænderne, mens der kun var halvt saa mange Danske som Englændere, og kun en Fjerdedel i Sammenligning med Nederlænderne. Sukker og Bomuld var Hovedprodukterne paa Plantagerne, det første behandlede paa Sukkermøllerne, hvor „en Økse altid laa ved Haanden, for at man med den kunde amputere Armen paa en skødesløs Neger, der fik Haanden ind i de glidende Cylindre; thi da Hjælpen var sparsom, var tre Fjerdedele Neger altid bedre end ingen“.

Citatet er en passende Optakt til Negerspørgsmaalet, og Forf. giver en indgaaende Skildring af den Import, der fandt Sted fra vore Forter paa Guineakysten. Han viser, at de Negre, som indførtes paa danske Skibe til Vestindien, ikke røvedes af de hvide, men blev købt af Negerkongerne, som havde fanget dem blandt fjendtlige Stammer; dernæst, at Behandlingen af de sorte om Bord ingenlunde var saa brutal som tidligere paastaet. Men alligevel oplyser hans Statistik, at Dødsfaldene om Bord paa Slave-skibene varierede mellem 10 og 55 pCt., saa at Fordelen for Kompagniet ved denne Handel var meget tvivlsom, selv naar man fik 3 Gange Indkøbsprisen. Anderledes for Planterne, der ligefrem sloges om at købe paa St. Thomas' Slavemarked. Paa Øerne voldte Slaverne med Tiden flere og flere Bryderier, navnlig fordi Plantagerne Tiltagen gjorde det mere og mere almindeligt, at Ejeren opholdt sig andet Steds (mange af St. Jans Ejere saaledes paa St. Thomas), og fordi Ejerne behandlede Negerne endnu haardere end paa de spanske Øer. Disse svarede herpaa med at løbe bort (maroon), ja, 1733 greb de paa St. Jan til Oprør, det første i Øernes Historie, og dette blev først undertrykt, da Planterne fik Hjælp fra de franske Besiddelser. Det var nemlig paa samme Tid, vi under den polske Tronfølgekrig købte St. Croix, og den franske Regering ønskede paa alle Maader at staa sig godt med den danske for at have fri Fart gennem Øresund til Danzig.

Heller ikke mellem Kompagniet og Planterne udviklede Forholdet sig i Længden godt; de sidste krævede Del i Selvstyret paa Øerne og protesterede mod Toldafgifterne og Tvangsafsætningen af Produkterne paa dansk Marked. Skridt for Skridt vandt de frem i den første Halvdel af 18. Aarh., og da Kompagniets Status samtidig var bleven ret prekær, overtog Frederik 5. Aktierne og dets Forpligtelser og aabnede samtidig Handelen for alle danske Undersaatte.

Det vil af ovenstaaende fremgaa, hvor meget nyt Dr. W.s Bog indeholder, selv om den danske Læser paa sine Steder føler, at den stammer fra en Udlænding. Man savner saaledes specifi-

ceret Oplysning om, hvor mange af de egentlige Plantere der var Danskere, og hvorledes Forholdet udviklede sig mellem de forskellige Nationaliteter paa Øerne. Men ogsaa for hvad der er ydet, er der Grund til at være taknemlig. K. F.

Foruden sine Meddelelser, de „Vejledende Registraturer“ og Embedslisterne har Rigsarkivet som bekendt i Aarenes Løb udgivet en Række vigtige Aktstykker, Publikationer og Diplomatarier, af hvilke „Kancelliets Brevbøger“ og „Kronens Skøder“ er de vigtigste. Kun et Par af disse Arbejder har meddelt Stof fra Tiden efter 1660. Bortset fra „Fonden ad usus publicos“ indeholder intet af dem Arkivalier fra 19. Aarh. og kun et eneste, „Regerings-skiftet 1784“, Aktstykker og Breve fra 18. Aarh.; dette sidste er endda vel Rigsarkivets mindst tilfredsstillende Publikation, idet A. D. Jørgensen, der personlig besørgede Udgivelsen i Anledning af Festen for Stavnsbaandets Løsning i 1888, ikke just havde sin Styrke i Udgiverarbejde.

Det maa hilses med Tilfredshed, at Rigsarkivet i den sidste Publikation paany har valgt Aktstykker fra 18. Aarh. til Udgivelse, især da det er en Samling af stor og almindelig historisk Interesse. Værket er oprindelig planlagt af A. D. Jørgensen, der havde et udmærket Initiativ, og der har med Afbrydelser i snart 30 Aar været arbejdet derpaa. Rigsarkivar V. A. Secher var meget interesseret for Arbejdet og bidrog væsentlig til Udformningen af den endelige Plan. „Struensees Kabinetsordrer“ vilde man fra først af udgive, men meget fornuftigt er Planen blevet udvidet til at omfatte **Kabinetsstyrelsen i Danmark 1768—1772**. Begyndelsesaaret er særdeles heldigt valgt, maaske rigtigere end det har været Udgiverne bevidst. Det er nemlig neppe alene et Tilfælde, at der just fra Aaret 1768 efter Andreas Schumachers Tiltrædelse som Kabinetssekretær foreligger samlede bevarede Koncepter til Kabinetsordrer; 1768 er, som det neppe tidligere er paapeget, i mange Henseender et vigtigt Aar i den hele Administrations Udvikling. Af forskellige Grunde, som ikke her skal udredes, kom der en hidtil ukendt Fart i Regeringskredsens Arbejde i vigtige Grene af Administrationen; Kabinetsordrerne faar fra nu af en større Betydning end nogensinde. Denne Udvikling kulminerer i Struensee Perioden, men holder sig helt op til 1784, for derefter først omkring Aarhundredskiftet, efter A. P. Bernstorffs Død, under noget andre Former, paany at tage Fart.

Det Værk, hvis første Bind foreligger, og som behandler den Side af Kabinetsstyrelsen, der berører Geheimekonseilet og Kancellierne indtil 1772, bør ikke blot fortsættes i et Par Bind om de øvrige Regeringskontorer i denne Periode, men ogsaa i et tilsvarende Værk om Kabinetsstyrelsen i den saakaldte „Guldbergske

Periode". Forhaabentlig lader de næste Bind ikke vente for længe paa sig. Grunden til, at A. D. Jørgensens Plan om Udgivelsen af Kabinettsordrerne først saa langsomt er blevet udført, har vist for en Del været Vanskelighed ved at fastslaa Værkets Plan; den, der nu er valgt, synes saa god og praktisk, at den kan følges videre. Ved Værkets Slutning saavel som senere ved en Fortsættelse op til 1784 bør der gives en kronologisk Fortegnelse over alle Kabinettsordrerne og en statistisk Opgørelse af deres Fordeling paa de enkelte Aar og Maaneder.

Udgivelsen er, saa vidt jeg har kunnet kontrollere, særdeles omhyggelig, og Indledningen giver en hidtil savnet, meget lærerig Redegørelse for Kabinetts Virksomhed og for dets Personale. De Oplysninger, der ledsager de enkelte Aktstykker, er velvalgte og udførlige, men de kan naturligvis ikke være udtømmende, og der vil altid kunne paavises et eller andet, der er undgaaet Opmærksomheden. Dette gælder saaledes den aftrykte Promemoria til Konseilet af 1. Febr. 1768. I Oplysningerne dertil burde der være nævnt J. H. E. Bernstorffs meget interessante Betænkning af 25. Febr. 1768 med Konseilsministerens Paaskrift om den kongelige Resolution i Sagen af samme Dato, et Aktstykke der findes i Rigsarkivets Beretning til Kongen fra Konseilet.

Det er faldet i Arkivsekretær Holger Hansen's Lod at afslutte det foreliggende Bind og udgive det i en Form, der fortjener al Anerkendelse. Det er Hr. Hansens første større Udgiverarbejde, men det er efter det foreliggende heldigt, at han vil fortsætte med et andet, ikke mindre betydningsfuldt Værk, der naturligt knytter sig til her omtalte. Det drejer sig om Udgivelsen af de store Brevsamlinger og andre Papirer, der er efterladt af „Inkvisitionskommissionen af 1772". Alle nyere Forskere, der har beskæftiget sig med hin Tids Historie, saaledes L. Koch og E. Holm, har atter og atter hentet Stof fra denne Samling, enkelte Breve er trykt, men en planmæssig Gennemarbejdelse og Udgivelse bør afslutte den tidsspildende Gennemgang af dette fra mange Synspunkter værdifulde Stof. Arkivsekretær Hansen har ved Arbejdet med Kabinettsordrerne fra denne Tid erhvervet en omfattende Viden om de samme Forhold, der behandles i Brevene, og det er meget heldigt, at denne kommer til Nytte ved Udgivelsen af Inkvisitionskommissionens vigtige Papirer.

A. Frs.

23. apr. 1917 var det hundrede aar siden udstedelsen af den kgl. anordning, hvorved Grosserersocietetets komité oprettedes; det var da naturligt, at komitéen kunde ønske at fejre denne dag ved udgivelsen af et skrift, der skildrede dens virksomhed og

historie i de forløbne hundrede aar. Ligesaa naturligt var det, at udarbejdelsen heraf overdroges Jul. Schovelin, ikke blot fordi han gennem mange aar har været komitéens meget kyndige sekretær (1888—1910) og konsulent (1910—1918), men ogsaa fordi han ved sit i mange maader interessante og fortjenstfulde værk „Fra den danske Handels Empire“ (1897—1900) viste sig som en historiker af virkelig betydning. Det skrift, han 1917 har udsendt under titlen **Fra Kongegunst til Selvstyre**, er imidlertid ikke blevet en skildring af komitéens hundrede aar; først paa s. 349 faar forf. den første Grosserersocietetskomité valgt, og skriftet standser i virkeligheden med aaret 1842 — i stedet for 1917!

Forskellige indflydelser har derved gjort sig gældende. Forf. siger noget naivt i sin fortale, at læseren af et saadant værk „maa have lejlighed til at se begivenhedernes historiske baggrund — først derved faar billedet den rette dybde, kolorit og hvad kunstnere vilde kalde: enhed i kompositionen“. En saadan enhed har forf. saa langt fra naaet, at tværtimod hans „kunstneriske“ fremstilling af, hvad han anser for „begivenhedernes historiske baggrund“, i dette tilfælde har ført til en fuldstændig sprængning af enhver komposition. Kortelig sagt er af skriftets henved 600 sider mere end 200 ganske overflødige. De bestaar af allehaande anekdotmæssige æstetiske og politiske betragtninger og meddelelser, der, med nu og da gode bemærkninger isprængte, falder ganske udenfor, hvad den, der ønsker oplysning om Grosserersocietetets historie, vil vente at finde i et værk netop derom. Forf. fornærmer sin læser ved at behandle ham som en almuesmand, der skal belæres snart sagt i begyndelsesgrundene af dansk litterær og politisk historie for at faa „historisk baggrund“. Han tager ganske fejl; hans læser er en mand, der vil vide besked om Grosserersocietetets historie, og som derfor føler det som en grov tidsspilde, at han skal tvinges til at gennemlæse 200 sider betragtninger, som han kan finde bedre andetsteds, for at faa 400 sider viden om det, som han ønsker viden om.

Skriftets kompositionelle opløsthed skriver sig dernæst fra, at forf., øjensynligt under udarbejdelsen, har faaet den i sig selv naturlige tanke, at dette skrift burde være en fortsættelse af hans tidligere arbejde „Fra den danske Handels Empire“. Som en naturlig afslutning har han da først tænkt sig 1857, aaret for næringsfrihedslovens gennemførelse og 40aaret for komitéens oprettelse, og derfor har han paa smudsbladet sat undertitlen: Grosserersocietetet og dets komité 1797—1857. Selv dette maal har forf. imidlertid ikke naaet; tiden 1842—1857 er blevet til 2 — to — sider ved skriftets afslutning, saa at næste bind, naar det engang kommer, maa tage fat 1842; derfor sættes afslutningen 1842 da ogsaa

i fortalen i forhold til selve Societetets oprettelse 1742, hvortil „Fra den danske Handels Empire“ gaar tilbage. Til sammenknytning af de to værker havde imidlertid et kortfattet indledningskapitel været tilstrækkeligt. Thi Grosserersocietetets historie i snævreste forstand er for de tyve aar 1797—1817 temmelig mager, væsentlig samlende sig om de „komitéer til handelens tarv“, der paa regeringens opfordring nedsattes 1797, 1806 og 1814 som forløbere for den staaende komité, og om pl. af 22. decbr. 1808 og 1. oktbr. 1810. Yderligere er herved at bemærke, at der saavel herom, som om Danmarks hele økonomiske, kommercielle og almindelig politiske historie i hele den tid, skriftet spænder over, har foreligget for forf. to saa fortrinlige og udtømmende forarbejder som Edv. Holms og Rubins værker. Til disses store skildringer har Schovelin i virkeligheden kun haft meget lidet, om noget, at tilføje; og ganske særlig gælder dette om Rubins værk. Den opgave, der forelaa for forf., naar han først havde begrænset sit arbejde til 1842, var i virkeligheden kun at detaillere, fuldstændiggøre og uddybe Rubins skildring — og saa, om han formaaede det, og hans materiale tillod ham det, at se hele udviklingen indefra, fra Grosserersocietetets og dets komités mødesale. Side efter side har han da ogsaa maattet benytte Rubins arbejde — des mere forbløffet maa enhver retsindig læser blive over den grovhed, hvormed forf. kvitterer herfor og bringer Rubin sin tak.

Skriftets hovedlinje er naturligt skildringen af selve „grossererbegrebets“ udvikling. Efter forordningen 4. aug. 1742 var groshandelen i virkeligheden fri næring; enhver kunde frit lade hvilke varer han vilde hidbringe „direkte fra førstehaand“ for at sælge og forhandle disse saavel som Danmarks og Norges egne produkter i de to riger, men vel at mærke „ikkun i partier paa een gang“, i hele og uadskilte bundter, tønner og deslige emballager, saaledes som ethvert slags af samme varer „almindelig findes afdelte, fyldte, pakkede og emballerede paa de steder, hvor de faldes og købes af første haand“. (§ 10). Hvis man derimod, i stedet for at drive saadan fri handel, lod sig „virkeligen“ for groshandler „indskrive“ og tog formeligt borgerskab som grosserer, vandt man ret til paa de steder, hvor man havde bopæl eller holdt kontor, at udsælge varer i kvantiteter, der grænsede meget nær op til detailhandelen (§ 11). Naar den „uindskrevne“ grosserer f. e. ikke maatte sælge flæsk eller smør i mindre kvantitet end 5 skpd., maatte den „indskrevne“ sælge det i partier paa 100 pd., for hør var mindstekvantiteten henholdsvis 3 og 1 skpd., for rødvin fad og anker, for krydderier lispund og halvt lispund. Pl. af 22. decbr. 1808 — der var en af krigstilstanden og den derved

skabte vareaager fremkaldt nødlov — bestemte, at der til at drive handel skulde kræves enten borgerskab eller bevilling og paa-lagde derfor den uindskrevne grosserer at skaffe sig hjemmel for sin handelsvirksomhed i en attest fra øvrigheden, hvorefter han ansattes til næringsskat ligesom andre næringsberettigede. Den kgl. anordn. af 23. apr. 1817 om handelsberettigelse m. v., der skulde tilbageføre regelmæssige fredstilstande, gik videre til at kræve borgerskab af *alle* grosserere, saa at begrebet „uindskreven grosserer“ ophævedes; derimod fastsattes, at grosserere herefter ikke maatte sælge i mindre kvantiteter, end commerceforordnin-gen af 1742 havde fastsat i sin § 10 for de uindskrevne grosserere. Plakaten af 19. oktbr. 1836, der havde været ogsaa stænderne forelagt, udvidede grosserernes ret saaledes, at de maatte sælge „varer i saadanne partier, som commerceforordningen af 1742 § 11 omhandler“, altsaa i samme kvantiteter, som dengang de indskrevne grosserere havde ret til at sælge i, og ydermere „en-hver varesort, hvad enten den hører til de deri udtrykkelig nævnte eller ikke, i kvantiteter ikke ringere end 20 rbdrl. sølv“.

Forf. gør sig ved referatet af denne plakat og dens forhistorie skyldig i en meningsforstyrrende trykfejl og en alvorlig misfor-staaelse. Trykfejlen er, at han i de netop citerede ord af plakaten glemmer ordet „ikke“ og trykker (527) „kvantiteter ringere end 20 rbdrl. sølv“. Misforstaaelsen er, at han tror (526), at naar commercekollegiet tilraader at tillade grossererne at sælge „et-hvert parti“, der naaede en værdi af 20 rbdrl. sølv, mener det dermed ethvert vareparti, uanset om det bestod af forskellige varesorter, medens det naturligtvis mener ethvert parti i den for-stand, hvori commerceforordningen af 1742 tager dette ord, nem-lig som parti af en bestemt varesort. Derom kunde han have overbevist sig ved en omhyggeligere gennemlæsning af den for grossererne gunstige betænkning af Østifternes stænderudvalg af 16. novbr. 1835, som han selv refererer (539); den gaar nemlig ikke videre end til at anbefale, at det tillades grossererne „til *udenbys* købmænd at sælge flere til et enkelt handelslaug henlagte varesorter, naar disses samlede værdi udgjorde 20 rbdrl. sølv“. Efter forf.s fortolkning skulde commercekollegiet ifølge sit op-rindelige standpunkt, som det dog efter hans formening under ud-formningen — ved en skrivefejl? — atter forlod, have gaaet langt videre end det af grossererne selv beherskede stænderudvalg.

Sidelinier til denne hovedudvikling er grosserernes forhold til dem, de ansaa for deres konkurrenter: detailhandlerne og de frem-mede. Den store forskel mellem grossererne og detailhandlerne var efter datidens lovgivning den, at detailhandlerne fremfor gros-sererne havde ret til at holde aaben bod, til at sælge over disken

direkte til forbrugerne. Men kun i bestemte varer efter det lav, de tilhører; deraf var der efter 1807 fem: silke-, uld- og lærredskræmmerne; urtekræmmerne og sukkerbagerne, der tillige havde ret til glashandel; vinhandlerne; hørkræmmerne og isenkræmmerne; med strænge regler, læretid og svendetid, for opnaelse af borgerskab; iøvrigt dreves detailhandlernæringen efter borgerskab eller særlig bevilling. Detailhandleren købte sine varer af grosserereren, men han var ikke indskrænket dertil, thi saalænge groshandelen var delvis fri næring, ansaa detailhandleren sig for berettiget til ogsaa at indkøbe en gros „fra første haand“ de varer, som han solgte en detail. Pl. af 22. decbr. 1808 bibragte ham et alvorligt stød: havde han nu ikke længere ret dertil? skulde han søge en attest hos øvrigheden? Resultatet blev raadstueplakaten af 1. oktbr. 1810, der tillod interessenterne i Københavns handelslaug paa derom indgiven ansøgning hos magistraten at løse bevilling til at handle en gros med de samme varcartikler, hvormed de var berettigede til at handle en detail — mod forhøjet næringskat. Denne plakat, der dog blot lovfæstede det tidligere bestaaende forhold, var grosserererne en slem torn i øjet, og atter og atter gjorde de forslag til dens ophævelse eller krævede sig selv til gengæld tillagt ret til at handle en detail uden at ville opfylde de strænge betingelser for indtrædelse i et lav. Paa intet af disse krav vilde dog regeringen indlade sig, og først ved pl. af 13. decbr. 1837 fik en grosserer, der i 8 aar havde haft borgerskab, ret til at indtræde i et detailhandlerlav, naar han iøvrigt opfyldte betingelserne herfor.

Saa var der de fremmede. De havde ret til at komme her og sælge deres oftest bedre og billigere varer til landets detailhandlere og forbrugere; først krigsplakaten 22. decbr. 1808 forbød dem det. Fredsanordningen 23. apr. 1817 gav dem ganske naturligt denne ret tilbage. Men fra da af var det et maal for Grosserersocietetet og dets komité at faa de fremmedes handelstilladelse ophævet eller saa højt beskattet, at den ikke kunde betale sig for dem. Man fastholdt herved den, som jeg har paavist i mine „Studier i engelsk og tysk Handels Historie“, flere aarhundreder gamle tanke, at hvad det gjaldt om, var at tvinge fremmede groshandlere til at bruge landets egne indfødte købmænd som kommissionærer for sig. Regeringen stred det længste imod; den modsatte sig alle prohibitive afgiftssatser; og først da uviljen hos hertugdømmernes købmandsstand mod tyske handelsrejsende fremkaldte forordningen af 24. oktbr. 1837 om prøvehandelen i hertugdømmerne, lod den sig bevæge til at gaa med til den endnu gældende forordning om fremmedes handelsberettigelse i konge-

riget af 8. juni 1839, hvorved afgiften sattes overkommeligt til 80 rdlr. for eet handelshus, 40 rdlr. for hvert følgende.

Det er interessant at se, at paa begge disse hovedpunkter møder grossererne den mest bestemte modstand hos regeringen og særlig, at det i 1828 endog er Stemann, der i sit votum bestemt gaar imod grossererne og hverken vil tillade dem at overvælde detailhandlerne eller at udjage de fremmede (479—81). Thi nu kan man jo nok, som forf. gør det, i den anledning gøre bemærkninger om, at „collegiernes gnavne uvilje og sejge modstand maatte brydes“ og „at det var lige to maaneder før juli-revolutionen, at den danske collegiestyrelse mente saaledes at kunne feje den københavnske handelsstand (d. v. dog s. detailhandlerne exclusive) til side“ — men naar vi skal være retfærdige, hvem var saa paa handelsfrihedens side: grossererne eller regeringen? I disse hovedspørgsmaal, som de i 1830 forelaa, utvivlsomt regeringen. Men det samme gælder saa mange andre spørgsmaal, at man uden betænkning kan udvide dette til en almindelig karakteristisk af Frederik 6.s regeringer i forhold til Grosserersocietetet. Naar den kommission af 1812, der gjorde udkast til anordn. af 23. apr. 1817, sikkert efter grosserernes ønske, stærkt vilde skærpe betingelserne for at erhverve grossererborgerskab ved at stille krav om ejendom af 60 kmc-læster og en særlig eksamen, strøg regeringen det sidste krav og forandrede det første til 30 kmc-læster eller en tilsvarende formue, ligesom den hurtigt forstod at stoppe societetets komité i dens forsøg paa at bruge den værdighedsattest, som en ansøger om borgerskab skulde kunne fremlægge fra komitéen, til at holde folk ude (Schovelin 366—70, anderledes ganske vist Rubin II, 153). Medens komitéen kæmpede for at fastholde Københavns d. v. s. de københavnske grossereres monopol paa handelen med St. Croix-sukker, gjorde den som stokkonservativ saa udskregne Stemannske regering 6. juni 1833 St. Croix-handel ganske fri. Ved Siden heraf maa det ikke glemmes, at Frederik 6.s ministerier, saavel det Kaas-Møstingske som Stemanns, jo saa langt fra stillede sig afvisende overfor groshandelens ønsker, at de tværtimod paa alle andre punkter imødekom dem. Der blev, ialtfald siden 1817, næppe udsendt nogen forordning, der vedrørte groshandlerne, uden at komitéen derom blev hørt — som undtagelse kan vistnok alene nævnes forordning af 6. juni 1833 —; netop fordi regeringen ønskede at forhandle om alle saadanne love med grossererne selv, blev komitéen oprettet og af regeringen paa alle maader styrket som fuldgyldig repræsentant for groshandelens interesser, særlig ved pl. af 10. febr. 1818, der gjorde det til en pligt for alle københavnske grosserere at indtræde i societetet og yde bidrag til det. Reger-

ringen fulgte dens anvisninger overalt, hvor disse anvisninger ikke kom i strid med andre samfundsinteresser, som det ogsaa var dens pligt som regering at beskytte. Det forekommer mig derfor, at den dom, der almindeligvis fældes over disse regerings administration — ogsaa af forf. saavel som tildels af Rubin — ikke yder dem retfærdighed, ialtfald ikke i forhold til de kendsgerninger, der lader sig hente fra studiet af deres lovgivende og administrerende virksomhed paa det her behandlede omraade. I 20erne og begyndelsen af 30erne havde handelsfriheden, saa meget der var tale derom, sin talsmand i disse regeringer fremfor i komitéen, hvor ofte denne end tog ordet i sin mund. Komitéen var, som kun rimeligt, i denne tid først og fremmest en talsmand for opretholdelsen og udvidelsen af de københavnske grossererers privilegier; den næringsfrihed, som den kæmpede for, var, som forf. en enkelt gang (267) rigtigt siger, en „næringsfrihed for grossererens vedkommende“.

Netop stænderforhandlingerne viser da ogsaa, at regeringens politik paa dette omraade billigedes af den offentlige mening. Hvor regeringen selv kunde frygte indsigelse, udeblev den ganske (508), og naar det førnævnte udvalg af Østifternes stænder paa 5 medlemmer, af hvilke de tre var københavnske grosserere og 2 af disse endog medlemmer af komitéen (528) anbefalede en udvidelse af grossererens ret til detailhandel, tiltraadtes dets betænkning vel af den jyske stænderforsamling, men til gengæld forlangte denne tilføjet, at denne udvidelse „hverken skal forandre den rettighed, der er tilstaaet fremmede handlende ved anord. af 23. apr. 1817 eller den skipperne ved fdg. 4. aug. 1742 tilstaaede handelsret“ (541). Det er, for at citere en af forf.s yndlings vendinger, „tonen, der gør musikken“, og regeringen forstod saa vel tonen i stænderne, at den ganske rolig lagde udvalgsbetænkningen ad acta og heller ikke nogensinde hørte ondt derfor. Ligeledes fandt regeringens afvisende holdning overfor komitéens krav om en tillægsafgift til indførselstolden for varer, der ikke passede Sundet, kraftig støtte hos den jyske stænderforsamling (562).

Om nu dette forhold forandrede sig i 40erne, vil det blive forf.s opgave i næste bind at redegøre for. Som indledning hertil kunde man have ønsket, at forf. allerede i dette havde bestemtere angivet, fra hvornaar det maa antages, at princippet om en fuldstændig handelsfrihed har vundet flertal indenfor komitéen. Dette princip udtales vel, saavidt man af forf.s skrift kan se, første gang i komitéens henvendelse til stænderforsamlingen i Roskilde 5. okt. 1835 (524—25), men da paa en saa flygtig og indledende maade, at det vistnok ikke kan antages, at komitéen

allerede da helt har bestemt sig for at antage det; man faar snarere det indtryk, at omtalen af det er en indrømmelse til et mindretal. Men komitéens erklæring af 3. maj 1838 om fdg. af 24. oktbr. 1837 viser os tydeligt, hvor langt tanken nu havde vundet frem; der var da sket det store omslag, at den afgift af fremmede handelsrejsende, som komitéen saa længe havde kæmpet saa ivrig for, kun fik en meget kølig anbefaling, da regeringen endelig vilde gennemføre den i en meget moderat form. Et mindretal var ganske derimod, et andet vilde højst have afgiften sat til 50 à 60 rdlr., flertallet fandt, at fremmede rejsende vel ikke kunde besvære sig over, at der paalagdes den en moderat afgift, men „det havde aldrig været komitéens mening at foranledige unødvendige indskrænkninger i den frie handel eller bevirke, at fremmede sattes ude af stand til at drive handelsforretninger her i landet“ (567). Det var unægtelig en temmelig hasarderet paastand, men den markerer omslaget. Naar, hvorledes og af hvem var det fremkaldt?

Og her maa jeg da til slut fremhæve nogle, som det forekommer mig, meget væsentlige mangler ved det foreliggende arbejde. I hele dette skrift, der skal handle om Grosserer-societetets komité, hører vi vel om dets virksomhed udadtil, men saa godt som intet om det selv. Vi faar (350) at vide netop navnene paa medlemmerne af den første komité og spredt om meddelelser om dens formænd (Saaby 1817, Erichsen 1817—1833, Fr. Tutein 1833—1842, derefter L. N. Hvidt) — men kun s. 429 gives der oplysninger om valgene til komitéen i de to aar 1818 og 1819; iøvrigt faar vi blot at vide, hvem der sad i komitéen 1842 (590), da komitéen 6. apr. fik ret til frit at vælge medlemmer og formand uden som hidtil at skulle indhente commercekollegiets approbation paa valgene. Men dette er virkelig ikke tilstrækkeligt. Efter valget 1842 var med undtagelse af L. N. Hvidt komitéen helt fornyet siden 1817 — og i disse fornyelser ligger jo svaret paa det spørgsmaal, jeg ovenfor stillede. I nyvalgene til komitéen er dens indre historie gemt; forf. oplyser selv lejlighedsvis (420), at grosserer Schartau ikke blev genvalgt 1819, fordi man var misfornøjet med anordn. af 23. apr. 1817, som han havde været med til at gøre udkast til som medlem af kommissionen af 1812. Det er forunderligt, at det ikke er gaaet op for forf., at udredningen af komitéens sammensætning og modsætningerne i opfattelse indenfor den maatte være tyngdepunktet i hans arbejde; hvor oplysende vilde det ikke være, om vi vidste eller kunde gætte os til, af hvem de to mindretal og flertallet i erklæringen af 3. maj 1838 bestod! Hvor længe skal det vare, inden økonomiske historikere forstaar, at ligesom i den politiske

historie er det partimodsætningerne og de handlende personers optræden paa baggrund deraf, der giver ogsaa den økonomisk-historiske skildring sin dramatik og kraft — og at denne ikke lader sig erstatte med brugte kulisser og bagtæppe fra æstetikens theater.

Forf. vil indvende, at han dog giver nogle portrætter af de mere fremtrædende mænd indenfor komitéen. Jeg skal — da forf.s foragt for læseren gaar saa vidt, at han end ikke giver ham et navnerregister — nævne dem: L. N. Hvidt (256—57, 476, 528—29, 592—93), Fr. Tutein (189—90, 476, 508—22), P. C. Knudtzon (529—32), A. N. Hansen (535—38), H. P. Hansen (533—34), Gerson (345—46), Meinert (534) — der er næppe mange flere, som er omtale værd. Endskønt forf. her har haft interessant utrykt materiale, nemlig Tuteins breve til hans søn 1834—45 og optegnelser om familien Knudtzon, er alle disse skildringer dog kun blevet silhouetter; der er ikke en af dem, vi ser levende der, hvor vi skulde se ham — i komitéens mødesal. Tuteins breve er klistret paa som et afsnit for sig; bedst husker man hans engelskvenlighed i 1807 efter overfaldet. Var P. C. Knudtzon i komitéen en varm tilhænger af handelsfriheden, samtidig med at han i Østifternes stænderforsamling blev angrebet for at have monopoliseret Islandshandelen? (Rubin II, 119, anm. 1). Forf. skylder os her svar paa saa mange spørgsmaal, at vi ikke vil fordybe os videre deri.

E. A.

I **En Gennembrudstid** har fhv. trafikminister Th. Larsen paa 200 smaa sider givet intet mindre end den vendsysselske landbefolknings aands historie i tiden 1850—80. Hvad der gør dette lille skrift særlig værdifuldt er, at skildringen for en stor del hviler paa selvoplevelser eller beretninger fra førstehaandsvidner, thi i egnens aandelige liv har saavel forf. som hans fader og hele slægt kraftfuldt medlevet. Omkring 1850 herskede i kirke, skole og hjem en vanekristendom, der havde karakter enten af en sløv rationalisme eller af en bibelfast pietisme. Det var i og omkring kirkebyerne; udenfor, i klitter og paa heder, levede en befolkning, for fattig til at kunne møde passende klædt i guds hus, overtroisk og overspændt, fjendtlig mod den officielle kirke og dens repræsentanter, men som dog ikke vidste at vende sig andet steds hen end til religionen for at finde udtryk for sin dunkle udlængsel og aandelig udfrielse for det tryk, det trælsomme og barske liv holdt den under, som ogsaa for sit følelsesfulde sværmeri. Derfor blev denne del af Vendsyssel i høj grad — man har paastaet i højere grad end andre dele af landet — i 50erne og endnu i 60erne de religiøse særmeningers, sekternes, arbejdsmark. Der var fra gammel tid

Herrnhuterne, der var Baptister, Kvækere, Irvingianere, der var Adventister og Methodister — ja, der var lokale sekter som „Sommerianerne“ og „Jensenianerne“ lige ned til de sekter, der en kort tid opretholdtes af „Tornspræst“, en forløben Mormon med grundtvigianske talemader, eller Kristen Nielsen, der 1869 gav sig ud for Indre Missions udsending. Men stærkest virkede i 50erne Mormonerne, sikkert nok fordi de bød paa virkelig udfrielse og gav udlængslen vinger i form af rejsebilletter til Utah. Th. Larsen, hvis faders liv var optaget af kampen med Mormonerne, der havde røvet ham kære slægtninge, har ved breve fra 60erne vist, hvilke frygtelige skuffelser og lidelser der ventede dem, der udvandrede i begejstring over Joseph Smidts evangelium og „det nye Zion“ — og dog har efter forf.s angivelser Mormonerne siden 1850 i Danmark døbt c. 26000, af hvilke 14000 er udvandrede. Det var Vendsyssel, de første amerikanske apostle: Erastus Snow og George P. Dykes, valgte til missionsmark, og der gjorde de straks en god høst, skønt den første slet ikke kunde tale dansk, den anden lidt norsk.

Hvad det gjaldt om i Vendsyssel i 50erne var da først at faa skabt et tillidsforhold mellem kirke og skole paa den ene side og befolkningen paa den anden, dernæst at give befolkningen i dens forhold til kirke og skole den frihed, som den hidtil kun havde vidst at søge hos sekterne. Det blev her som andensteds i Danmark Grundtvigianismens sag at løse denne opgave, og hvor meget end forf.s vurdering af Grundtvigianismen er paaavirket af hans eget hjertelige personlige forhold dertil, maa man indrømme ham, at dette maal naaede den, saavidt det lod sig gøre. Der havde vel blandt lærerne været enkelte pionerer for den grundtvigske retning i Vendsyssel allerede i 50erne, særlig de to brødre Grønborg, men endnu i begyndelsen af 60erne var de grundtvigske kredse „kun smaa og spredte, som oaser i ørkenen, og af et virkeligt menighedsliv var der kun svage spor“. Da kom, i de første aar af 60erne, en række grundtvigske lærere og præster, først og fremmest Algreen, til Vendsyssel, og snart danner der sig om dem større kredse, der skabte den enhed, man havde savnet. I kirke og skole taltes nu ord, der var følelsesfulde og frie nok til, at ogsaa hede- og klitboerne kunde føle sig opbyggede derved; følelserne omstemtes, og det var og er det store ved Grundtvigianismen i dens første form, at for friheden var der plads. Den ubestemte frihedstrang, der før havde søgt udenfor kirken, fik nu anvist faste maal indenfor den. 12. novbr. 1867 indbød 12 mænd til et møde i Vester Brønderslev til drøftelse af spørgsmaalene om frimenighed indenfor folkekirken, om en forfatning for samme og om sognemenighedernes valgret. Saaledes

førte Grundtvigianismen ganske jævnt befolkningen sammen og ind i det politiske liv, idet den gav folkekirken ny aand og viste folket, at kirken ikke var uforenelig med folkefrihed og særprægethed. Gennemførelsen af valgmenighedsloven af 15. maj 1868 var seglet paa en ny overenskomst mellem kirke og folk; 70erne ser, ogsaa i Vendsyssel, den sejrende Grundtvigianisme.

Men dermed standser i virkeligheden ogsaa forf.s fremstilling; den ender med stiftelsen af „Vendsyssel Tidende“ 1872 og „Aalborg Dagblad“ 1878. Det er dog nu 40 aar siden — det vilde have været meget interessant, om forf. havde ført sin skildring længere op mod nutiden og vist os, hvorledes den politiske interesse, som Grundtvigianismen førte Vendsyssels befolkning ind i, senere partidelte den. Imidlertid er det jo kun „gennembrudstiden“, forf. her har villet skildre, og vi tør da kun haabe paa, at han ad aare vil føre sin skildring videre.

Det er i selve gennembrudstiden Grundtvigianismen, forf. har for øje og vil give et billede af; det synes mig dog, at derved skydes et og andet fænomen til side og faar ikke helt sin tilstrækkelige paaagtning. Der er for det første den gamle rationalisme. Det er dog muligt, at den fortjener en lidt bedre medfart, end den faar i forf.s fremstilling; dens ægtefødte, ovenikøbet ægte vendsysselsk fødte sønner var dog Lars og Thomas Bjørnbak, og maaske havde den ogsaa i den tidligere generation, repræsenteret af brødrenes fader, Niels Thomsen Bjørnbak (d. 1862) som lærer i Lendum, noget større indflydelse paa befolkningen, end forf. vil tilskrive den. Dernæst er der Indre Mission. Forf. giver et og andet træk til dens historie i Vendsyssel, men næppe nok til vurdering af dens betydning. Den har sikkert nok ogsaa haft sin folkelige mission, den nemlig at opsamle alle de kredse, alle de hjem, der heller ikke i den sejrende Grundtvigianisme fandt udtryk for sin særlige følelsesbestemthed. Der har Indre Mission nok bidraget til sekternes udryddelse ved at samle op i sig, hvad Grundtvigianismen ikke kunde faa med af gammeldags pietisme. Disse forhold forbigaaes ikke i forf.s arbejde, selvom der efter min mening ikke tillægges dem tilstrækkelig vægt. Men paa den anden side er Th. Larsens arbejde tiltalende ved sin aandsfrihed og kritiske sans; det er ingenlunde saaledes, at forf. staar ukritisk overfor den store bevægelse, hvis arbejde det er hans hensigt at skildre, og som han selv er hjertelig grebet af. Han kan meget vel se dens angribelige sider og selv finde drastiske udtryk derfor, som naar han taler om den underlige „kalveknæede folkelighed“, som hindrede virksomhedens aandelige ligevægt, og navnlig i hans psykologisk fine skildring af, hvad han kalder Grundtvigianismens „høvdingetrang“, trangen til

til enhver tid at sværge til en bestemt fører, en ejendommelighed, der fik udtryk i og styrkedes ved sognebaandsløsningen. Th. Larsen nævner for Vendsyssel en række indbyrdes højst forskellige præster, der saaledes efter hinanden udpegedes af folkestemningen til førere, og her gaar hans skildring ned til 1900; men man formenige. Disse er kun faa punkter af de mange, der kunde nævnes som eksempel paa den frihed, hvormed Th. Larsen staar nævnes som eksempel paa den frihed, hvormed Th. Larsen staar overfor den bevægelse, hvori han dog selv har været en drivende kraft; desmere tak skylder enhver dansk historiker ham for det værdifulde bidrag til forstaaelsen af vort folks historie i 19. aarhundrede, som han i sit fortrinlige lille skrift har ydet.

E. A.

Topografi.

Sognene Nord for København, der sikkert i kulturhistorisk Henseende hører til de interessanteste i Landet, har hidtil savnet en indgaaende topografisk Behandling, omend mangfoldige Bidrag til deres Historie lejlighedsvis er fremkommet i Skildringer af de Personer, der i kortere eller længere Tid har levet her, ligesom ogsaa Louis Bobé i sin Afhandling: **Lystrejser og Lystgaarde i Københavns Omegn** (i Hist. Medd. om København IV) kaster talrige Strejflys over disse Egnens Historie. Ejler Nystrøms Bog om **Gentofte Sogn** (1916), der slutter sig nøje til en tidligere Skildring af **Søllerød Sogn** og kan ventes at blive fulgt af en tilsvarende om Lyngby, vil derfor yde en ofte savnet Hjælp, ikke blot til Studiet af selve Egnens Historie, men ogsaa, hvad der turde være af endnu større Interesse, til Studiet af de velhavende Borgerkredse, der i 18. og 19. Aarh., ledet af den voksende Naturfølelse, i stadig større Tal søgte ud til deres Lystgaarde i Hovedstadens naturskønne Omegn. Med en overordentlig Flid og grundig Udnyttelse af det spredte utrykte Kildemateriale er her de enkelte Ejendommers og Lokaliteters Skæbne under skiftende Ejere og Kulturperioder gennemgaaet, og hvad de sidste to Aarhundreder angaar, vil man i saa Henseende sjældent savne Detailoplysninger af nogen Betydning. Derimod kunde man undertiden ønske, at de utallige Enkeltheder, der meddeles, var sammenfattet til lidt mere almindelige Kulturbilleder; for Hvidøres og Skovshoveds Vedkommende er det lykkedes godt, men selv Skildringen af historisk saa interessante Ejendomme som Bernstorff og Charlottenlund opløser sig mest i en grundig Opregning af de enkelte Data i Ejendommens Historie, fulgt af lige saa grundige Bygningsbeskrivelser. Hvad der mest falder i Øjnene her, er den overordentlige Hyppighed, hvormed Lyst-

gaardene skiftede Ejere; man faar uvilkaarlig det Indtryk, at Landstederne for en stor Del af deres Ejere i lige saa høj Grad har været Handelsobjekter som Lystgaarde. Som Værket foreligger, prydet med Mængder af ældre og moderne Billeder, er det imidlertid ikke blot blevet en solid Udsigt over Gentoftes Topografi, men giver ogsaa et Utal af Oplysninger til de sidste Aarhundreders Kultur- og Personalhistorie. Et Billede, man savner, er J. Dahls stemningsfulde Tegning af Kilden i Vangede fra ca. 1870 (Originalen i Dansk Folkemindesaml., gengivet i Fra Dansk Folkemindesaml. I, 14); sammenholdt med det i Gentofte Sogn gengivne moderne Billede af Kilden, vilde det tillige give et godt Indtryk af de Forandringer, Egnen har undergaaet i de sidste 50 Aar. Meget maa man ogsaa beklage Mangelen af et Personalregister, der i et Værk som dette, hvor Ejerne ofte frembyder nok saa stor Interesse som Ejendommene, i høj Grad vilde lette Benyttelsen.

Thomas B. Bang.

I En fynsk Sognekommune gennem Tiderne fortæller fhv. Folketingsmand Sørensen Allesø jævnt og fordringsløst to fynske Sognes Historie, Allesø og Næsbyhovedbroby. Som Træk af særlig agrarhistorisk Interesse er der Anledning til at fremhæve den S. 18 givne Skildring af Omdelingen af Hartkornet under Allesø By ved Aaret 1772. Under Kronen havde der været 26 Gaarde med ca. 134 Tdr. Hrtk., nu blev Hartkornet lagt ens paa 22 Gaarde; der blev 3 smaa Gaarde paa 1 Td. Hrtk., medens en Gaard blev nedlagt. Sammen med Omdelingen af Hartkornet gik en Omdeling af Landgilden. Den Praxis at omdele Landsbyernes Hartkorn og derigennem gøre Gaardene lige i Tilliggende og lige i Ydelse ser vi saaledes her endnu anvendt i Tiden tæt op mod de store Reformers Tid. Ogsaa om Udskiftningen beretter Forf.; den fandt Sted 1799. Det fremgaar af Skildringen af Næsbyhovedbroby, at der i denne By i ældre Tider fandtes adskillige Tvillinggaarde. Denne Skildring vilde have vundet adskilligt i almen Interesse, om Forf. var gaaet ind paa en mere i det enkelte gaaende Redegørelse for, hvorledes Forholdet i Virkeligheden var mellem saadanne Tvillinggaarde og, om muligt, havde oplyst, hvornaar dette ejendommelige Forhold er kommet frem, og hvorledes det blev behandlet ved Udskiftningen.

Af den „sognekommunale Udvikling“ gives der en alsidig Skildring under: Fattigvæsen, Vejvæsen, Skolevæsen med biografiske Notitser om Lærerne siden 1814, Brandvæsen, offentlige Vandløb, Tienden, Sundhedsvæsen m. H. t. Mennesker og Dyr

(herunder Kvægpesten), Egtkørsler, Postbesørgelser, af Kirkerne med Præsteliste siden Reformationen. Til Slutning berettes der om Gilder og Samlag.

Henr. Pedersen.

Allerede fra gammel Tid har adskillige fyenske Sogne haft hver sin Monografi, og i 1916 er et nyt Led føjet ind i Rækken gennem John M. Møllers **Historiske Oplysninger om Ver-ninge Sogn**. Store Begivenheder har dette midtfyenske Sogn ikke været Skueplads for, og en mere almindelig Skildring af dets eller Egnens Historie gennem de skiftende Tider giver Bogen os ikke. Derimod har Forfatteren i broget Blanding samlet en Mængde spredte Træk til Sognets Historie, væsentlig Referater af trykte Kilder, Kirkebøger og Tingbøger, denne vore Topografers udtømmelige, men desværre ensidige Kilde. I dette Tilfælde har de dog formaaet at give en Del nyt Stof af Interesse, da de indeholder adskillige hidtil ukendte Bidrag til Ambrosius Stubs Historie, et Forhold, det ikke er overflødigt at paapege, da Bogen mangler Navneregister. Vistnok det bedste Afsnit af Bogen er dog de obligate udførlige Personalier om Stedets Præster. Som Forarbejder til en haardt tiltrængt Afløser af Wibergs Præstehistorie har disse Biografier, som deres talrige Sidestykker, stor Betydning, men gennemgaaende giver de unægtelig kun lidet af Interesse undtagen for Personalhistorikernes snævrere Kreds. Til Landboforholdenes Historie giver Bogen kun yderst faa Bidrag, hvad der saa meget mere maa beklages, som vi netop fra Fyen har saa forholdsvis righoldige Kilder fra 16. og 17. Aarh. i Rigsarkivets Samlinger. Forfatterens Ophold borte fra Hovedstaden tjener dog til Undskyldning i saa Henseende.

Th. B. B.

C. G. Høgstrøms **Taasinge paa Niels Juels Tid** giver en kortfattet Skildring af den dejlige Ø og Livet paa den paa Niels Juels Tid. Af Dagliglivet gives mange karakteristiske Træk, og disse optager en ikke ringe Del af Bogen; men en Del topografisk Stof vedrørende de enkelte Sogne og Byer paa Øen er ogsaa medtaget. Man faar S. 39 at vide, at Niels Juel *indhegnede Hovmarkerne* til Valdemars Slot med store Stengjærder. Interessant er de Iagttagelser, der anføres S. 59 m. H. t. *Indsidderslejligheder* i de fleste Gaarde paa de Tider, og at disse var en Grund til det forholdsvis ringe Antal Huse, der fandtes, idet Indsidderstuerne paa Gaardene traadte i Stedet for de jordløse Huse. *Tvillinggaarde* omtales som ret almindelige paa Øen. Interessant er Skildringen af, hvorledes en gl. Enestegaard, Skindballegaard, i Landet Sogn i 1673 *mage-*

skiftede sig ud af Fællesskab med de andre Gaarde og faar sin Mark indgårdet. Forf. fremsætter nogle interessante Bemærkninger m. H. t. Bjerreby Sogn, Øens sydligste. Dette Sogn havde været *Strøgods*, medens Bregninge og Landet hørte under Valdemar Slot. Alt tyder paa, at Bønderne følte det som en Lettelse af have Herskabet paa Afstand. Forf. mener, at en skarp Iagttagelse har kunnet spore Virkningerne af dette Forhold lige til de seneste Tider.

H. P.

Det er en god Ide, Hr. P. Eliassen har haft med i sin Afhandling **Fra Egtved og Ødsted Sogne** [Vejle Amts Aarbøger 1916] at lade reproducere en Række *gamle Kort* over de Byer, der beskrives. Man maa ønske, den bliver optaget af andre Amters Aarbøger. Et interessant Træk fremdrages under Beskrivelsen af Bølling By, der nedbrændte 1685 „med Undtagelse af Joen Nielsens Lade og Oluf Bøgvad og Søren Simonsens Gaarde, som var sammenbyggede og i Reglen tilsammen agtes for een Gaard“. Paa Kortet over Bølling fra 1780 ses tydeligt Gaardene Nr. 2 og 3 som sammenbyggede, dannende en Tvillinggaard.

Afhandlingens andet Hovedafsnit er væsentligst en Gengivelse af to Indberetninger, som Sognepræsten Knud Storm i 1766 og 1768 sendte til Biskoppen i Ribe. I disse omtales bl. a. det almindelige *Sædskiye* i Egtved og Ødsted Sogne paa den Tid. I disse Sogne bruges 12-Aars Omdrift paa Bymarkerne: Jorden brugtes i 6 og hvilte i 6 Aar. Det første Aar saas Boghvede, 2det Aar Rug, 3die Aar tages anden Kærv Rug, 4de Aar Boghvede, 5te Aar tredie Kærv Rug og endelig 6te Aar Havre — eller Rug igen, hvor Havre ikke godt kan vokse.

H. P.

Medens den speciellere topografiske Litteratur blomstrer som aldrig før, er det kun sjældent, at vore Historikere vover at give en samlet Fremstilling af et større Omraades Forhold i ældre Tid. Den flittige Lokalforsker Storgaard Pedersen har dog i sin *Hardsyssel* (1916) gjort et saadant Forsøg. I en Række Afsnit giver han en Oversigt over hele Syslets topografiske, økonomiske og kulturelle Udvikling fra Oldtiden til Middelalderens Slutning. Skønt Bogen særlig er beregnet for Egnens Befolkning, og skønt Pladsen kun har tilladt en oversigtsmæssig Behandling af de enkelte Spørgsmaal, vil der dog findes adskilligt af almindelig Interesse i den. Misforstaaelser hist og her er dog ikke undgået; S. 42 nævnes saaledes, at en Del forhen øde Gods i Lundens Len ved Reformationstiden var blevet bebygget, hvorved Lensindtægten steg saa meget, at der blev lagt 1000 Mark til Pantessummen for Lenet; i Virkeligheden skyldes Lenets forøgede

Indtægter, at der var „paasat“ Løndgilde for de ved Klementsfejden forbrudte Bøndergaardte (jfr. H. T. 8. R. VI, 195). S. 75 henlægges Herremændenes Birkeret over Bønderne allerede til jyske Lovs Tid, skønt den næppe kendes før 15. Aarh. og først fik virkelig Betydning efter Reformationen. Særlig maa dog Forfatterens Betragtninger over Ejendomsfordelingen ved Aar 1500 (S. 85) kritiseres. Det hedder her, at Ejendommenes Antal ved Aar 1688 var 1225 i Hammerum—Bølling Herreder, og at Tallet omkring 1500 næppe var meget anderledes; i Virkeligheden var det dog i stadig Stigning (1599 var Tallet paa Jordbrug 891, i Midten af 17. Aarh. 956, jfr. Thorsen i H. T. 8. R. IV, 187). Dernæst nævnes, at Krongodset i de to Herreder omfattede de 185 Ejendomme, der nævnes i Lundens Slots Jordebog fra 1498, altsaa 15% af Jordbrugerne; de 185 Ejendomme omfatter imidlertid baade Krongodset og Selvejergaardene (de sidstnævnte endda i et Antal af 132, saaledes at Krongodset næppe har udgjort mere end omtrent 7% af samtlige Jordbrug). De øvrige Betragtninger over Adelens og Kirkens Godsmængde falder derved ogsaa til Jorden. Trods de Indvendinger, man saaledes kan rette mod Bogen, maa det dog siges, at den indeholder adskilligt af Betydning og Interesse, især hvor man sporer Forfatterens indgaaende Kendskab til Egnen. Adskillige lokale Forhold er stillet i et klarere Lys end hidtil, og det maa ønskes, at den flittige Forsker vil benytte sit Lokalkendskab til yderligere Studier over Egnens Topografi, især med Hensyn til Vejene og de mærkelige Diger, der i Forsvarsøjemed er opkastet rundt om i Jylland, og af hvilke flere endnu findes i Hardsyssels østlige Del (saaledes i Ramme, Vorgod og Ikast Sogne).

Th. B. B.

Vore Fiskerlejers Historie har hidtil næsten ikke været behandlet af vore Topografer, ligesom selve Fiskeriets Historie endnu ikke er underkastet nogen større videnskabelig Behandling. C. Klitgaard's Nibe Bys Historie indtil 1728 (1917) maatte derfor allerede paa Forhaand ventes at frembyde Interesse, tilmed da den standser ved det Aar, da Byen havde vokset sig saa stor, at den lovformelig kunde indlemmes i Købstædernes Række. I en bredt anlagt Skildring vises, hvorledes Fiskerlejet fra en ringe Begyndelse stadig vinder frem trods al Modstand ikke mindst fra Nabobyen Aalborg, der med Ængstelse saa hen til den opvoksende Fiskerby (en enkelt Episode af Striden mellem de to Byer er allerede tidligere givet af Forfatteren i H. T. 8. R. VI, 479). Som typisk for Fiskerlejerne ved Limfjorden har Nibes Udvikling stor Interesse, og vi ser, hvorledes Byen var i en stadig Op- og Nedgang, alt eftersom Silden optraadte i større eller mindre

Mængde. Befolkningen har derfor ikke været saa konstant og fastgroet som rundt i Landsbyerne, og de Mennesker, der i de gode Tider søgte ud til Lejerne, var selvsagt ikke de heldigste Elementer, hvad der igen satte sit Præg paa de indre Tilstande. Af det brogede Liv, der her udfoldede sig, er der givet en Mængde Træk fra Tingbøgerne, der helt igennem har været Forfatterens Hovedkilde, af hvilke han med sikker Haand har formaaet at fremdrage en Rigdom af kulturhistoriske Billeder, saaledes at det ikke, som det desværre ellers oftest er Tilfældet, er blevet de evindelige Slagsmaal og Relstrætter, der træder i Forgrunden, men Beboernes daglige Liv og Færden. Heldigere havde det dog været, om dette i sig selv interessante Stof havde været holdt ude fra Skildringen af Byens almindelige Historie; man har vanskeligt ved ret at faa Overblik over den Udvikling, der i Løbet af halvandet Aarhundrede gjorde Nibe fra et beskedent Fiskerleje til en By paa henvend et Par Tusinde Indbyggere. Forfatterens Liv i en lille jydsk By har beklagelsesvis bevirket, men undskylder fuldt ud, at det i Rigsarkivet bevarede Materiale til Nibes Historie langt fra er benyttet i det Omfang, det fortjener; navnlig Lensregnskaberne og Skattemandtallene kunde have ydet talrige Oplysninger om Byens Udvikling i økonomisk og social Henseende. Eksempelvis kan anføres, at Forfatteren anslaaer Byens Indbyggertal ved Aar 1700 til 1600 à 2000. Tallet er rimeligvis rigtigt, men Grundlaget yderst spinkelt, nemlig, at det i en Proces 1704 nævnes, at 22 Bols mænd kun var en Tyvendedel af Byens bosiddende Mænd, og at Matriklen 1680, da Byen endnu ikke havde kulmineret, nævner 23 Bol og 280 Gadehuse der. Her giver Skattemandtallet fra 1682 den eksakte Oplysning, at der da fandtes mindst 1117 Indbyggere (hvoraf 57 Mænd og 105 Kvinder saa fattige, at de ikke betalte Skat) og viser os Fordelingen efter Køn (476 Mænd og 641 Kvinder), og delvis efter Næringsvej, ligesom det giver Tallet paa Husdyr (111 Faar, 191 Svin, 74 Køer, 5 Stude, 22 Ungnød og Kalve, 76 Heste, 46 „Bistokke“ og „Bitrær“). De overordentlig interessante Regnskaber for Nibe Sildesaltere fra 1600-1655 synes heller ikke at være benyttet af Forfatteren, skønt de er en Hovedkilde til Limfjordsfiskeriets og Sildeprisernes Historie i Datiden. Skønt Kilderne saaledes endnu ikke synes udtømt, vil den flittige Forskers Arbejde dog baade ved sit Emne og sin Rigdom af ny Træk til Fiskerlejernes Historie let kunne hævde sin Plads som et af de betydeligste af vore nyere topografiske Arbejder.

Th. B. B.

Det er en fortræffelig og grundig Skildring, Aage Sørensen har givet af Gaarden **Ommestrup** i Mørke Sogn i Fra Ran-

ders Amt 1913, 14, 15 og 16. Den gaar gennem 4 Aargange af Randers Amts historisk Aarbog. Man kunde maaske mene, at det havde været ulige mere interessant, om det havde været en af den paagældende Egns berømte, gamle Herregaarde, Forf. havde valgt til Genstand for sin udførlige og indtrængende Undersøgelse. Med Urette. Det har netop sin særlige Interesse at følge en saadan middealderlig lille Herregaard paa dens noget omtumlede Vej gennem Aarhundrederne, en Gaard, der ikke rigtig har Lykken med sig, som ikke naar ud over Middelalderens Type paa en Herregaard og til Slut fæstes bort til Bønder og gaar over i Bondedeje. Det er al Ære værd, at Aage Sørensen, der ikke er „Historiker af Fag“, men, om man vil, en jævn Bondemand, der samtidig med et haardt Arbejde paa sin Gaard for at sikre sig det økonomiske Grundlag for godt og velordnet Hjem, har kunnet faa Tid tilovers til at erhverve sig et saa godt almindeligt historisk Overblik og til et saa indgaaende specielt Kildestudium som det, der ligger bag ved Skildringen af Ommestrup Hovedgaards Historie gennem 4—500 Aar. Det værdifulde ved denne Afhandling ligger i, at den omhyggeligt gennemførte lokalhistoriske Skildring er lykkeligt forenet med et Blik for det, der har mere almen og typisk Interesse. Det er dette, der gør, at Aage Sørensens Afhandling maa regnes blandt de vægtigste Bidrag, der er kommen frem i vore historiske Amts-Aarbøger.

Gaardejer Aage Sørensen har ved Lejlighed skrevet til mig, at han nærrede Afsky for alt, hvad der hedder „Tillidshverv“; han hører ikke til den moderne Type for danske Bønder, der kan karakteriseres som Andelsbonden, men dansk Lokalhistorie i hvert Fald vilde være vel tjent med, om der gaves mange Gaardmænd af Aage Sørensens Type.

Henr. Pedersen.

I en Afhandling i Fra Randers Amt 1916 gør Lærer P. Christensen udførligt Rede for **Vissing Bys Udskiftning**. Vissing, Vissing Sogn, Galten Herred, havde 25 Gaarde. Vi faar et Indblik i Forholdene før den store Reform, hvorledes de enkelte Gaarde havde deres Jorder liggende paa 44 eller flere forskellige Steder, og paa Grundlag af de bevarede Udskiftningsdokumenter skildres indgaaende, hvorledes Udskiftningen, der fandt Sted 1792, gennemførtes i det enkelte. Det er interessant at se, at der i Byen var 3 Selvejere, „som alle ejer Bondeskylden i deres i Fæste havende Gaarde, mens Herligheden ejes af Løjstrup“ (senere udparcelleret Hovedgaard i Nabosognet Lavrbjerg). Det vilde maaske falde lidt uden for Afhandlingens Æmne at gøre nærmere Rede for det Retsforhold, som er udtrykt gennem den

anførte ejendommelige Vending, men det vilde ikke have forringet Afhandlingens Værdi, om Forf. havde tilladt sig en lille Digression paa dette Punkt. Af Gaardene blev 8 udflyttede; de fleste fik Navne efter Aase eller Dele af den gamle By mark, som blev lagt ind under disse Gaarde: Hønhedegaard, Kærballlegaard, Høhlbækgaard, Elkjærgaard o. s. v., et Par fik mere „moderne“ Navne: Duelund og Frydensang!

Ved Omtalen af Lærer Christensens Afhandling om Vissing Bys Udskiftning vil jeg slutte med en Sætning, som han begynder med: „Forordningen af 23de April 1781 om Fællesskabets Ophævelse kunde nok fortjene mere Paaagtelse, end der i Almindelighed ydes den.“ Lærer Christensen rører med Rette her ved et ømt Punkt, ved en forsømt Opgave: en indgaaende og sammenhængende Fremstilling af Udskiftningens Historie. Det vilde være en stor, men sikkert ogsaa en taknemlig Opgave for en yngre Historiker at fordybe sig i.

Henr. Pedersen.

Biografi.

300-aarsdagen for Thomas Bartholins Fødsel (20. Oktober 1916) bragte ikke en enkelt større Biografi af denne berømte Mand, men en Række mindre Afhandlinger, belysende forskellige Sider af hans Historie, de fleste i Janus og Ugeskrift for Læger (ogsaa samlede i Særtryk). Professor Dr. V. Maars giver her (i sit Foredrag ved Universitetsfesten) en Nyvurdering af **Thomas Bartholin**, hvis Fortjenester af Videnskaben skildres som betydelig ringere, end de hidtil har været anset for, og maaske noget ringere, end de i Virkeligheden fortjener. Som et sundt Korrektiv til den hidtidige, ofte uforstaaende og ukritiske Beundring for Thomas Bartholin har Professor Maars elegant fremstillede Vurdering dog stor Betydning og især Skildringen af hans Stilling som Mellemlæddet mellem den gamle Stuelærdom og de nye Forskningsmetoder. Af de øvrige Bidrag kan nævnes C. Neergaards **Thomas Bartholin og Oldforskningen i Danmark i det 17. Aarhundrede**, der giver ny Bidrag til den nordiske Arkæologiske Historie i dens Barndom, og Otto Andrup's **Om Portrætter af Thomas Bartholin**, der behandler en Side af vor Kunsthistorie, der endnu ikke er dyrket her hjemme, nemlig Opstillingen af „Stemmata“ over Portrætter.

Th. B. B.

Den bekendte Norsk-Amerikaner John O. Evjen, Forfatter til den sidste Undersøgelse om Statsomvæltningen i Danmark 1660, nu Professor i Theologi ved Augsburg Theological Seminary i Minneapolis, har udsendt et svært Bind biografiske

Artikler over *Scandinavian Immigrants in New York 1630—1674*, hvortil kommer forskellige Tillæg om tyske Indvandrere i samme Tid, om nogle Skandinaver i 18. Aarh., og om Skandinaver i Canada 1619—1620 (Jens Munks Ekspedition) og i Sydamerika 1532—1640. Hovedstammen, Indvandrerne i Løbet af 17de Aarh. fra Skandinavien, omfatter 188 Navne, heraf 99 Danskere; Tallet paa Svenskere er det laveste, kun 34, vistnok fordi disse i Nærheden havde en selvstændig svensk Koloni, Nya Sverige i Delaware. Men det er ikke altid let at fastslaa en Mands Nationalitet, naar kun hans Navn er bevaret: eksempelvis skal anføres, at Neger-slaver og Indianere ofte har antaget nordisk klingende Navne. Det maa heller ikke glemmes, at Kildestoffet er af indskrænket Art, Kirkebøger og Tingbøger, og de sidste tier oftest om Menneskenes gode Gerninger og lader os faa et Billede af dem, som er urimeligt mørkt.

Holder man sig dette for Øje, kan man med Udbytte benytte det fremlagte Stof. De 99 danske Indvandrere er ikke noget lille Tal, naar man betænker, at Byen Ny-Amsterdam 1653 havde 800 Indb., hele Provinsen kun 2000. I de følgende 10 Aar mangedobledes dog disse Tal, og Hovedmassen af Nordboerne kom ligeledes i denne Periode, men mange fandtes dog derovre i Forvejen. Det var for Danmarks Vedkommende Folk fra København, Helsingør, Roskilde, Køge, Svendborg, Aalborg, Hassing (i Thy?), Kristianstad, Varberg, Flensborg, Bredsted, Nordstrand, Husum og Rensborg samt mange fra Holsten; de fleste var jevne Mænd, selv om en Holstener bærer Navnet Jonas Ranzow; den „danske Adelsmand“ John Larsen, om hvem det siges, at han var flygtet paa Grund af en Sammensværgelse under Statsomvæltningen 1660, kan vist næppe taale nøjere Prøvelse. Overensstemmende hermed søger Udvandrerne oftest beskedne Hverv i den nye Verden, mange begynder som Soldater i det nederlandske Handelsselskabs lille Troppestyrke (180 Mand) og faar derefter Stillinger som Sø-mænd, Tømmermænd, Bødkere, Drejere, Murere, Skorstensfejere, Ølkørere eller Kroværter; i Forbindelse med dette sidste maa anmærkes, at Forfatteren anser Danskerne for at have været mere interesserede af et fuldt Bæger end Nordmændene og Svenskerne, om end ganske vist ikke værre end Hollænderne. Naturligvis var det ikke altid heldige Elementer, som forlod Fædrelandet; det værste Eksempel herpaa er en Mand, som ikke blot selv levede i Hor, men ogsaa tvang sin Hustru til for Betaling at leve sammen med en anden. Men gennemgaaende drejede det sig om lovlige Mennesker, og Kvinderne roses stærkt, navnlig for deres Virksomhed som Fødselshjælpersker. Skandinaverne var da ogsaa ansete, de opnaaede ofte Embeder, t. Eks. i Domstolene, og mange indgik

Ægteskaber med Nederlændere, Tyskere og Franske, der var velsignede med en overordentlig Børnerigdom. Nogle, som fik Farms med Negerslaver, havde virkelig Held og tjente sig i Vejret, selv om deres Liv ikke var uden Farer; baade om Overfald af Indianere og Togter mod disse taler Tingbøgerne, selv om de indfødte heldigvis ingenlunde gør et saa blodtørstigt Indtryk som i Romanerne. Den mest interessante Livsskæbne er vel Færingen Jonas Broncks, som skrev om sig selv: „Den almægtige Faders usynlige Haand har visselig ført mig til dette skønne Land, et Land dækket af jomfruelig Skov og fuldt af ubegrænsede Muligheder“; han efterlod ved sin Død paa Farmen „Emaus“ ikke blot et meget betydeligt Indbo, der røber en vis Luksus, men ogsaa et helt lille Bibliotek, deri bl. a. „Den danske Krønike i Quarto“, formodentlig Arild Hvitfeldts. Det var den Art af Mænd, der stod som Trosfrihedens Forkæmper i den nederlandske Koloni, hvor Kalvinisterne forbød al anden Gudstjeneste end deres egen. Først efter Englændernes Erobring af Kolonien 1664 vandt dog Lutheranerne Sejr paa dette Punkt. Interessant er det endelig at kaste et Blik paa de skandinaviske Immigranternes Efterkommere og deriblandt møde Navne som van Buren, Putnam, Roosevelt og Vanderbilt.

K. F.

Medens der i de senere Aar er fremkommet adskillige om end ikke lige betydelige Arbejder over vore øst- og vestindiske Koloniers Historie, har vore 1850 afstaaede Besiddelser i Guinea næsten ikke været behandlet i det sidste Aarhundrede. 1917 har dog bragt to Bidrag i saa Henseende, begge Udgaver af Breve fra danske Embedsmænd i Guinea. Ingeborg Raunkiær har oversat og kommenteret en Samling Breve fra den tyskfødte Læge Paul Isert, der 1773 var Overkirurg i de dansk-amerikanske Kolonier og 1788 vendte tilbage til Afrika for at anlægge Plantager, hvor Negrene skulde udføre Arbejdet under gode Forhold og for Løn, saaledes at Slaveriet derved af sig selv vilde falde bort, en Plan, der ivrigt støttedes af Schimmelmann. Allerede 1789 døde dog Isert, og ingen kunde løfte den vanskelige Arv. Hans Breve, der allerede i hans Levetid er udgivet paa Tysk, vidner om en overordentlig klar Opfattelsesevne og en dyb Humanitetsfølelse overfor Negrene. Især har de Interesse ved hans Skildringer af Negrene i Naturtilstand, og hvorledes det er de Hvides Behandling af dem, der har ødelagt dem. „I de fleste af Negrenes Forseelser er de Hvide selv Skyld.“ — Desuden er fremkommet Carl Behrens' Udgave af Wulff Joseph Wulffs Breve i Da Guinea var dansk. Wulff, der fra 1836 til sin Død 1843 var Assistent under Guvernementet paa Guineakysten, har i disse

Breve givet talrige Træk til Belysning af de danske Embedsmænds Liv i Troperne, men som Iagttaget og Menneske staaer han dog langt under den højdannede og gennemfne Isert.

Th. B. B.

Blandt de mange videnskabelige Fortjenester, som Dr. K. r. Kålund ved sin utrættelige Virksomhed har indlagt sig, er Udgivelsen af Arne Magnussons **Embedsskrivelser** og hans **Brevveksling med Torfæus** ikke den ringeste. Arne opholdt sig paa Island det meste af Aarene 1702—12, særlig beskæftiget med det store og fortjenstfulde Jordebogsarbejde, men samtidig havde han ogsaa flere andre Hverv af offentlig Art, der optog meget af Arnes Tid og voldte ham meget Besvær og Fortrædelighed. Af de her trykte Dokumenter og Embedsskrivelser — ialt 207 Numre — hidrører de fleste fra Opholdet paa Island. De er af stor Betydning for de indre Tilstande og mange forskellige Forhold, som de kaster et skarpt Lys over. Ikke mindre klart Lys kaster de over Arne selv, denne ejendommelige Personlighed med det klare Hoved, omfattende Blik, indgaaende Kendskab og aldrig svigtende Ædruelighed og ægte rationalistiske Tænkemaade. Det er velgørende at følge hans Færd og læse hans udmærkede Indlæg i de forskellige Sager. — Ikke mindre interessant er det at stifte Bekendtskab med hans og Torfæus' Brevveksling. De to var i mange Henseender hinandens Modsætninger, især med Hensyn til den kritiske Behandling af Kilderne; denne var ikke Torfæus' stærke Side, hvorimod Arne her som ellers var langt forud for sin Tid. Arne hjalp Torfæus i høj Grad med *Historia Norvegiæ* og andre af hans Skrifter (især *Series*), ikke blot hvad Trykningen angaar, men ogsaa m. H. t. Indhold. Vi faar her ret et Indblik i, hvor meget Torfæus havde Arne at takke for. Mangen en Vildfarelse har Arne fjernet, meget har gennem ham faaet et skarpere, konciser Udtryk og meget har Arne berigtiget efter de Kilder, som stod til hans Raadighed. Især er det kronologiske Spørgsmaal, som de to behandler i deres Breve. Disse frembyder ellers meget af Interesse. Naar engang Arne Magnussons Vita skrives udførlig — hvad ingen var bedre rustet til end Dr. Kålund — vil disse to Bind blive af uvurderlig Nytte. Men ogsaa for Islands Historie ved og efter 1700 er de, især naturligvis det førstnævnte, en mangesidig og fortrinlig Kilde.

I Fortalen til det førstnævnte Bind har Udgiveren givet en saare velkommen Oversigt over Jordebogsarbejdet, Syssel for Syssel; ogsaa det andet Bind ledsages af en meget instruktiv Fortale.

Videnskaben vil have al Grund til at paaskønne Dr. Kålunds

udmærkede Arbejde og sende Carlsbergfondet en venlig Tanke, fordi det har gjort det muligt at offentliggøre alle disse interessante og vigtige Dokumenter.

Finnur Jónsson.

Blandt vore talrige Memoireværker vil **Overskous Af mit Liv og af min Tid** bestaa som et af de mest fremragende, ikke blot ved sin Fylde af Træk til Samtidens Historie, men ogsaa i sig selv ved sin ejendommelige jævne og dog fængslende Stil. Med Glæde maa man derfor hilse den ny Udgave, der 1915-16 er fremkommet ved Robert Neiiendam. Selve Erindringerne Tekst giver som Optryk af den tidligere Udgave selvfølgelig intet nyt, men i en fyldig Efterskrift er Overskous Liv fra hans 32te Aar, hvor Erindringerne slipper, skildret, belagt med adskillige kildemæssige Bidrag til hans og hans Samtids Historie. Af større Betydning turde dog Neiiendams Noter være. Disse (vistnok det bedste, den flittige Teaterhistoriker hidtil har præsteret) giver talrige ny Bidrag til Teatrets Historie i første Halvdel af forrige Aarhundrede, og enkelte giver ogsaa Oplysninger af mere almindelig Interesse; Noten om Prinsesse Charlotte Frederikke og hendes Ophold i Horsens bringer saaledes et rørende Bidrag til hendes omtumlede Livs Historie.

Th. B. B.

I en Bog med den ret pretentiøse Titel **Kvinder i dansk Historie** har Slotsforvalter Bering Liisberg skrevet nogle Opsatser om Sophie Amalie og Leonora Christine, Caroline Mathilde, Grevinde Danner og Skuespillerinden Caroline Amalie Thielo. Bogen bringer meget lidt af Interesse, men i et Afsnit „Gamle Breve“ findes dog Oplysninger om Frederik 6.s Mæstresse, Fru Bente Frederikke Dannemand, der fortjener Paaagtning. Ved disse Breve, der i Aarene 1809—18 veksledes mellem Kongen og Fru Dannemand samt et Par af deres Fortrolige og Hjælpere, en Jomfru From og en Kancellisekretær J. C. Fick, der var en Slags Intendant hos Fruen, kastes der Lys over den (i Biogr. Leks. IV, 79 omtalte) Krise mellem Kongen og Fruen, der fandt Sted omtrent samtidig med Frederik 6.s Ophold paa Wienerkongressen. Det oplyses, at Krisen stod i Forbindelse med den Kendsgerning, at Fru Dannemand i Begyndelsen af 1816 under et hemmeligt Ophold i Christiansfeld fødte en Søn, hvis Fader var den spanske Eventyrer Grev E. R. Vargas-Bedemar, der nogle Aar i Forvejen var kommet til Danmark, blev dansk Kammerherre og senere Museumschef, og som under Frederik 6.s Ophold i Wien opholdt sig sammen med Fruen i Sorø. Begivenheden gav Anledning til nogen Tids Afbrydelse af Forholdet mellem Kongen og Fru Dan-

nemand; der var Tale om, at hun, hvad hun nok selv var ivrig for, skulde indgaa Ægteskab med en forløben svensk Købmand Åbjørnson eller imod sin Vilje fjærnnes fra Hovedstaden og Sjælland. Disse Planer strandede dog; Frederik 6.s Gudsindethed overfor Fru Dannemand og hendes Børn sejrede, maaske noget under Indtryk af, at hans egne Forhold under Opholdet i Wien ogsaa havde været mindre eksemplariske. Fru Dannemand vendte tilbage til København og Forholdet genoptoges for at være Kongens Levetid ud. De omtalte Breve er meget karakteristiske saavel for Kongen som for hans Elskerinde og giver et snurrigt Billede af den bekendte Menage paa Toldbodvejen. Hr. Liisberg meddeler ikke Brevenes Hjemsted og giver ikke fornøden Oplysning om de optrædende Bipersoner.

A. Frs.

Landsarkiver G. L. Wad, der for mere end 25 Aar siden kom til at lede det nyoprettede Provinsarkiv i Odense og siden har gennemført dettes Ordning, har i 1916 udgivet to tiltalende udstyrede Bind Samlinger og Studier under Titlen **Fra Fyens Fortid**, hvori han giver en god Prøve paa, hvad en kyndig og interesseret Forsker kan bringe ud af et Landsarkiv. De foreliggende Bind, der forhaabentlig snart bliver efterfulgt af flere, indeholder (foruden forskellige mindre Meddelelser, bl. a. om de i Odense i Tidens Løb udgivne „Pasquiller“, det er anonyme Skandskrifter), et Par Afhandlinger om Fyens Personalhistorie og Retshistorie og en stor Samling private Breve. En af Afhandlingerne, „To odensiske Monumenter“, giver langt mere, end Titlen antyder, nemlig en grundig og indholdsrig Skildring af den bekendte Odense-Familie Mules vigtigste Medlemmer i 16.—18. Aarh. En anden lille Afhandling skildrer i en Form, der viser Forfatterens Evne til fængslende Fremstilling, den triste Historie om den fynske Adelsjomfru Sibylle Gjøe, der i 1635 havde dræbt sit uden for Ægteskab fødte Barn. Efter Retssag og Døm under personlig Deltagelse af Kristian 4., der paa den Tid var i Odense, henrettedes Jfr. Sibylle der i December 1635. Bindenes Hovedindhold udgøres dog af en **Brevveksling mellem Vedel Simonsen og Werlauff**, der strækker sig over Aarene 1809—58. Denne uafbrudte fortrolige Brevveksling mellem de to Historikere, den fynske Godsejer paa Elvedgaard og Professor-Overbibliotekaren i København, giver et nøje Indblik i de to lærde Mænds Liv og Arbejde, Forskning og Tænkesæt; vi kender dem fra nu af meget bedre end før, trods det meget, der forlængst har foreligget af og om dem. I Brevene drøftes næsten ethvert udkommende historisk Værk og alle de Problemer, der beskæftigede danske historiske Kredse i første Halvdel af 19. Aarh.; der er næppe en dansk

Mand, der havde Berøring med historisk Forskning, der ikke bliver omtalt, og Brevene giver fyldige og interessante Oplysninger om mangfoldige litterære, personhistoriske og stedshistoriske Forhold. Det Register, der ikke ledsager hvert enkelt Bind, men formentlig skal afslutte hele Samlingen, kan indføre fremtidige Forskere med højst forskellige Interesser i en Fundgrube af værdifulde, ofte meget kuriøse og fornøjelige Oplysninger. Brevene kaster et skarpt, ingenlunde ublandet tiltalende Lys over de to Brevskriveres Personligheder. Vi finder bekræftet, hvad vi forud kendte, de to Mænds Lærdom, Flid og utrættelige Forskertrang, deres inderlige Kærlighed til Historien og Landets Fortid, derhos deres indbyrdes trofaste Venskab, der særlig hos Werlauff giver sig smukke Udtryk, hvor han trøster Vennen og søger at opretholde hans Selvtillid. En Rigdom af Enkeltheder belyser alle disse gode Egenskaber. Men det er to gnavne Særlinge, saavel Eneboeren paa Elvedgaard som den mangesidig optagne Embedsmand i København, og en stor Del af Brevene optages for begges Vedkommende af en hypokonder Klagen over Tidens Udvikling og en sur Misfornøjelse med Livets Tilskikkelser. Dette er vel forstaaeligt hos Vedel Simonsen, der led under Sygdom og triste huslige Forhold, men det er adskillig mindre vel motiveret hos Werlauff, hvem Tilværelsen bragte baade betydningsfuldt Arbejde, gode Kaar, Anerkendelse og meget eftertragtede Æresbevisninger i rigt Maal. Der er noget smaasindet og klynkende over de to Mænds Omtale af deres personlige Kaar i Livet, som ikke er tiltalende. En Mængde Bemærkninger om den politiske Udvikling viser en yderliggaaende konservativ Opfattelse af det liberale Gennembrud, men denne Konservatisme er hos de to Mænd saa snæver og vranten, at den næppe kan være typisk for større Kredse, hvor stærk end Uviljen mod „det Nye“ den Gang ofte var. Der var vel i alt Fald faa i Landet, der var saa uberørte af og bevidst fjendtlig stemte mod alle Sider af den folkelige Vækkelse som disse to Historikere. Deres uforbeholdne Kritik af den nye Tids Mænd og Rørelser er imidlertid et værdifuldt Supplement og Korrektiv til den optimistiske Tone, der præger de fleste hidtil offentliggjorte Breve fra danske Akademikere i hin Tid. Nogle af de mange Gentagelser i Brevene, der virker lidt trættende, kunde uden Skade være udeladt, men som Helhed er Samlingen overordentlig interessant. Den er ledsaget af rigeholdige Noter, og disse saavel som de forskelligartede Studier aflægger paany Vidnesbyrd om Landsarkivar Wads grundige og alsidige Viden, der i de senere Aar beklageligvis kun altfor sjældent har lagt sig for Dagen i Publikationer. Naar han i sin Fortale beskedent citerer en et Par Menneskealdre gammel Udtalelse

af Caspar Paludan-Müller til Pastor A. Crone, om at den fynske Lokalhistoriker nok havde Hjælpemidler til at komme ind i en Sag, men ikke til at komme ud af den igen, saa viser de nu udgivne Samlinger, at dette i alt Fald ikke længere har Gyldighed. G. L. Wad er her kommen vel ud af sine Æmner, og man maa ønske, at han vil optage mange flere til Behandling.

Fra Fyens Fortid viser, hvorledes han har opfattet sin Stilling som Leder af et Landsarkiv som en Foranledning til ogsaa i sin Fritid at gennemforske sit Arkiv og frugtbargøre dets Indhold for Landsdelens Historie; men Landsarkivaren har ikke holdt sig alene til de fynske Embedsarkiver, der af sig selv er gledet ind i hans Arkiv, han har ogsaa skaffet sig Adgang til private Arkiver paa Fyn, der ved hans utrættelige og taktfulde Virksomhed og gode Forbindelser er blevet indlemmet i Landsarkivet som Gave eller Depositum. Denne Bestræbelse bør fremhæves som overordentlig fortjenstfuld; man maa haabe, at Grundstammen i vore offentlige Embedsarkiver stadig vil blive søgt forøget ved Erhvervelse af de større eller mindre private Arkivalier, der rundt omkring ligger hen under ofte lidet betryggende Vilkaar. Vor Arkivstyrelse bør ikke indskrænke sig til den passive Interesse at modtage, hvad der tilbydes; den bør systematisk efterspore, hvad der findes, og søge Overenskomst med vedkommende private Ejer. Saavidt mig bekendt, er der i de senere Aar i Slesvig og Holsten af historisk interesserede i Forstaaelse med Ledelsen af Statsarkivet i Slesvig paabegyndt en saadan omfattende Virksomhed for at sikre Indholdet af de private Arkiver for Historien; hvad der i tilsvarende Retning er sket her hjemme har vistnok været ret tilfældigt og næppe altid praktisk udført. Landsarkivar Wads gode Eksempel bør mane til Efterfølgelse, og forhaabentlig lykkes det i Tidens Løb at overvinde de Hindringer, som Pladsmangel ved Landsarkiverne i København og Viborg kan frembyde. —

Den væsentligste Del af ovennævnte Værk er som paapeget den lærerige, men højst ensidige Belysning af Udviklingen i Danmark i første Halvdel af 19. Aarh. gennem Brevvekslingen mellem de to udprægede Personligheder Werlauff og Vedel Simonsen. Som skulde det være en Fortsættelse af denne Brevveksling, der slutter i Sommeren 1858, begyndte i Januar 1859 et lignende fortroligt **Brevskifte mellem to andre Venner, de i den følgende Tid saa stærkt fremtrædende Præster Thomas Skat Rørdam og Otto Møller**; det fortsattes uafbrudt i halvhundrede Aar til Skat Rørdams Død i 1909. Disse Breve foreligger nu i 2 store Bind paa til sammen over 700 Sider, udgivet af Seminarieforslander H. Skat Rørdam. Udgivelsesprincipperne kan jo ikke kontrolleres: de

til Brevene føjede Oplysninger er ikke uden Fejl. Det er uheldigt, at Registret kun medtager „de vigtigste omtalte Personer“, især da det skete Udvalg er vilkaarligt og vildleder den, der søger nøjagtige Oplysninger i Værket; der er saaledes i Registret intet Hensyn taget til den karakteristiske Udtalelse i 2. Bd., 291, om de danske Historikere eller til de mærkelige Udtalelser om Ministerierne Monrad og Bluhme i 1. Bd., 88—91.

De to Præsters fremragende Stilling i det danske Kirkeliv og i dansk theologisk Litteratur drager med Rette Opmærksomheden til denne højst interessante Brevsamling, hvor det, ligesom i Werlauffs og Vedel Simonsens, ikke blot er Brevskrivernes specielle videnskabelige og aandelige Interesser, der drøftes, men hvor ogsaa Aarets og Dagens Begivenheder paa næsten alle Omraader, det folkelige og politiske Livs Foreteelser og Udvikling er Genstand for stadig Omtale og bedømmes med uforbeholdne Udtryk om Sager og Personer. Disse to Brevsamlinger udfylder nøjagtig 100 Aar, fra 29. Maj 1809, da Vedel Simonsen skrev sit første Brev, indtil Sommeren 1909, da Skat Rørdam og Otto Møller sidste Gang skrev til hinanden. Naar man supplerer disse to Brevsamlinger med de Breve, der fra 1860—1889 blev vekslet mellem Johanne Luise Heiberg og Andreas Frederik Krieger, maa det siges, at Aarene 1914—16 har bragt en Række samtidige, brevlige Udtalelser om danske Forhold i det sidste Aarhundrede, der alsidig belyser, hvad danske aandsdannede Kredse, der var udmærket saavel ved Lærdom eller Geni som ved udpræget Individualitet, mente om den dybt indgribende Udvikling, vort Folk i Aarhundredets Løb undergik. Disse tre Brevrækker er skrevet fra saa vidt forskellige Synspunkter og giver saa mange værdifulde Oplysninger, at dansk Historieforskning i dem kan hente overordentlig stor Berigelse. Enhver samlet Fremstilling af det danske Samfunds Historie i det forløbne Aarhundrede maa bruge dem alle tre. Fru Heibergs Breve belyser især det æstetiske Liv og den forfinede Idealisme i det nationalliberale Danmark; til Skat Rørdams og Otto Møllers Breve vil først og fremmest de Historikere søge, der vil følge Strømningerne i dansk Menighedsliv og Kirkepolitik. De mange værdifulde Enkeltheder i denne sidste Samling kan her ikke nævnes. Jeg skal kun som særlig vigtige for den almindelige Samfundshistorie paapege de Udtalelser i Brevene fra 1864 og følgende Aar, der vidner om den besynderlige, i enkelte Kredse fastsiddende Tro paa en vis „Hjemmetyksked“ i Dele af det danske Folk, der giver sig Luft i bitre Udtalelser, saa mod Københavnerne, saa mod jyske Bønder eller mod „Augustforeningen“. Maaske har der i 1864 i Hads Hérred været enkelte tilfældige Foreteelser, der kan have fremkaldt slige Stemninger

hos Otto Møller; at Tanken i det hele er grundløs, er dog utvivlsomt, men der røres her ved et Forhold, der fortjener Paaagtning; denne bidske Mistænkelliggørelse af Landsmænds nationale Sindelag spillede i hine Aar en større Rolle, end man i Reglen tror, og den blev siddende længe og dybt i Sindene som en ond Sæd til ny Fremvækst senere. (Se f. Ex. I, 72, 78, 82—93; jvf. II, 414, 418, 423). I utrykte Breve kan dette spores; i historiske Skildringer er Forholdet foreløbig lidet belyst, saaledes heller ikke i Slutningskapitlet af Neergaards „Under Junigrundloven“, der efter sin Begrænsning væsentlig holder sig til Rigsdagspolitiken.

Jeg maa fremhæve det mærkelige Fællespræg, de tre nævnte Brevsamlinger bærer i en bestemt Henseende. Gennem dem alle gaar en bittert kritiserende, konservativ Grundstemning, der fører til en højst pessimistisk Bedømmelse af Aarhundredets Udvikling og Fremtidsudsigterne for vort Folkeliv. Udgangspunktet er meget forskelligt. Hos Werlauff og Vedel Simonsen er det gennemført Reaktion; „jeg hader enhver Forandring selv til det bedre“, skal Werlauff engang have sagt (Fra Arkiv og Museum, 2. Ser. I, 5), og denne Opfattelse giver sig til Kende overfor alt nyt fremvoksende i Folket, men specielt overfor Almuens, Bondevennernes („Prokurator Christensens“) stigende Indflydelse i det offentlige Liv med al den Forstyrrelse, som det konstitutionelle Regerings-system voldte i det gamle Bureaukratis Cirkler. Hos Fru Heiberg møder vi Uvilje over, hvad der ikke passer til hendes aandelige og æstetiske Idealer eller er god Latin for den Type Mænd og Politikere, der i Nationalliberalismens Guldalder havde fundet Anerkendelse i hendes snævre Kreds. Hos Skat Rørdam og Otto Møller er Kriteriet først og fremmest religiøst og kirkeligt; de to Præsters personlige Udformning af den grundtvigske Grundanskuelser blev Udgangspunktet for deres Bedømmelse af alt og alle; i Tidens Løb skærpedes deres Modsætningsforhold til de andre kirkelige Retninger, ogsaa til den man almindelig forstaaer ved den grundtvigske; deres Domme om Forhold og Personer paavirkes i stigende Grad af Modsætningsforholdet. En utilfreds, ofte bidsk og gnaven Kritik blev et vigtigt Element i Brevene, hvad enten disse omtaler det religiøse og kirkelige Liv eller den almindelige Udvikling i Landet; det er meget faa Forhold og Personer, der danner en Undtagelse. Et Forsøg paa en uhildet, blot i nogen Maade mild Forstaaelse af andres Tankegang eller Forudsættninger findes saare sjældent; med god Grund taler Otto Møller (II, 120) om, at det er trættende og besværligt for ham at sætte sig ind i fremmede Folks Staaelse og at accomodere sine Øjne efter deres. Som i Werlauffs og Vedel Simonsens Brevveksling er der

betydelig Forskel mellem Skat Rørdam og Otto Møller; ogsaa i denne Henseende er de to Brevvekslinger Paralleler til hinanden. Otto Møller sidder fast i Gylling hele Livet igennem, bliver af Natur og vel ogsaa paa Grund af daarligt Helbred Eneboer og Pessimist. Skat Rørdam derimod flytter først som Præst rundt i Landet og gaar tilsidst i København som Holmens Provst og Sjællands Biskop over i en stor Virksomhed med alsidig Beskæftigelse, der bringer ham stor Indflydelse og er rig paa Anerkendelse. Denne Forskel nuancerer Tonen i Brevene, men Grundstemningen er dog den samme: en kritisk, uvillig, konservativ Betragtning af Folkets Udvikling.

Fra et religiøst eller kirkehistorisk Synspunkt maa denne Brevsamling kunne danne Grundlag for et højst interessant Studium af Udviklingen siden 1860; en meget forskelligartet Vurdering af Brevene vil sikkert komme til Orde. Jeg skulde tro, at de kirkelig interesserede, der kender Levesæt og Tænkemaade i de grundtvigsk-prægede Præstehjem i denne Periode, hvor Otto Møller og Skat Rørdam overalt nævnedes med Respekt og megen Sympati, vil have vanskeligt ved efter disse Breves Fremkomst at anerkende det Tænkesæt og den Samfundsopfattelse, der lyser ud af dem, som Udtryk for det værdifuldeste i hvad Grundtvig har bragt frem i det danske Folkeliv.

I stærk Mod sætning til det pessimistiske Syn paa den folkelige Udvikling i de tre nævnte Brevsamlinger staar den Glæde over den danske Folkehøjskole og Livet i de grundtvigske Kredse, der udtales i **Breve fra Viggo Ullmann** under et Ophold i Danmark ved de danske Folkehøjskoler Vinteren 1872—1873, udgivne ved hans Hustru Vilhelmine Ullmann. Det er den senere saa bekendte norske Politiker, Stortingspræsident og Amtmand Ullmann, der som nybagt filologisk Kandidat, greben af Interesse for en Gærning i norsk Folkeoplysningstjeneste kom til Danmark for at lære Folkehøjskolen at kende. Han kom just ned til Grundtvigs Død og Begravelse; under det stærke Indtryk deraf gled han med aabne Øjne og Øren ind i de grundtvigske Kredse, hvor alvorlige Brydninger efter Høvdingens Død satte Sindene i Bevægelse. I København og Ryslinge, paa Askov og Vallekilde fyldtes hans modtagelige Sind med stærke Indtryk, som han gav Luft i de her meddelte Breve til sin Forlovede, med hvem han snart efter, brændende i Aanden, begyndte en Folkehøjskolegærning i Norge. I de forhaabningsfulde, ungdomsfriske Breve træffes ikke blot umiddelbar Beundring og naiv Indsugen af det grundtvigske Evangelium, men ogsaa adskillig sund Kritik. Just paa denne Tid delte „det forenede Venstre“'s Dannelses og den Bjørnsonske „Signalfejde“ den grundtvigske Lejr og vakte hidsig Drøftelse af

Faksimile gengivet nogle ikke videre betydelige, men hidtil ukendt store nationale og politiske Problemer. Den norske Iagttagers Beretninger om de ledende Personer og Møderne giver et fængslende Tidsbillede, og Brevene er i høj Grad læseværdige.

Aage Friis.

I Foraaret 1887 udgav Dr. Fr. Volbehr en Fortegnelse over Kiels Universitets Lærere og Docenter fra 1865 til 1887, som danske Historikere ofte har haft Brug for. Den var imidlertid behæftet med væsentlige Fejl og Ufuldstændigheder og ledede ofte vild. Det er derfor meget heldigt, at Dr. R. Weyl, juridisk Professor i Kiel, i Anledning af 250-Aarsdagen for Universitetets Stiftelse har udgivet en omhyggeligt gennemset og helt igennem forbedret Udgave, der fører Lærerlisten ned til 5. Okt. 1915. I sin nye Skikkelse vil Værket være et ypperligt Hjælpemiddel paa de mange Omraader, hvor Kieler Universitets Forhold berører dansk Historie.

A. Frs.

Memoireskrivere har vanskelig ved at skelne mellem, hvad der har Interesse for deres Familiekreds, og hvad der fortjener at udgives til almindelig Læsning; Selvbioграфier er let og yndet Læsning, og hvor det drejer sig om kendte Personligheder, om Hofliv og sligt, en god Salgsvarer. Dette har ført til, at der i de senere Aar trykkes megen Memoirelitteratur, hvor det store Antal Bind eller Ark og Fremstillingens Bredde staar i Misforhold til Indholdets Værdi. Dette gælder de fire Bind, hvori Ingeniør-officeren, Oberst, Kammerherre C. H. Rørdam (1846—1916) har fortalt vidt og bredt og med megen Selvbehagelighed om sin Opvækst i et af de rørdamske Præstehjem, sin Skolegang og Officerskarriere. Hans Livsløb indeholder intet bemærkelsesværdigt, udover at han blev hjulpet frem af Kong Kristian 9., en Del Aar var Adjutant hos denne og siden paa forskellig Maade traadte i Kongefamiliens Tjeneste. Men heller ikke det Bind, der bringer Dagbogsoptegnelser fra Adjutanttiden 1891—95, indeholder saa betydelige Meddelelser, at det retfærdiggør Skildringens Bredde. Forfatteren eller hans Efterladte burde have nøjedes med af det store Manuskript, der maaske kan fængsle en snæver Vennekreds, at uddrage en ringe Del, og f. Eks. i Personalhistorisk Tidsskrift have gjort det tilgængeligt for en større Læsekreds. Som Arbejdet nu foreligger, repræsenterer det en uheldig Art Memoirelitteratur. Mangelen af Personregister vanskeliggør at finde de enkelte Korn i den store Bunker Avner. I 2. Bind er, særdeles umotiveret, tildels i

Breve fra Kristian 7., Juliane Marie og Arveprinsen til Ove Høegh Guldberg fra Aarene omkring 1780. Ytringer af Kristian 9. og Prins Hans om Aarene ca. 1864 indeholder intet nyt.

A. Frs.

Samfundsforhold.

Johannes Steenstrups **Statsrettens Udvikling gennem Tiderne og Nutidens Statsforfatninger** er beregnet som Lærebog for historiske Studerende, men har Ærinde til langt videre Kredse. Det er en virkelig ny Bog i dansk Literatur. Medens andre Lande, navnlig Tyskland, længe har haft Specialværker over Statsrettens historiske Udvikling gennem Tiderne, har vor Literatur hidtil savnet et saadant Værk. Vore Historikere har vel ladet denne Opgave ligge som nærmest tilkommende Rets-historikerne eller de statsretlige Forfattere, og i Tyskland f. Eks. er det da ogsaa fremragende Jurister som Richard Schmidt, Rehm og Hatschek, men fremfor alle Jellinek, der har løst den. Vor sparsomme statsretlige Literatur — vi har jo endnu kun ét Universitet med én Professor i Statsret — har imidlertid hidtil ikke evnet at tage denne udenfor de juridiske Eksamenskrav liggende men iøvrigt saa interessante og fristende Opgave op. Man kan derfor ikke andet end med Taknemlighed og Beundring anerkende, at en Historiker, endog de danske Historikers Nestor, endda i sit aller sidste Universitetsaar, som foreløbig Slutsten paa en lang og udmærket Forskergering har paataget sig at udfylde ogsaa dette Savn og har gjort dette saaledes, at Juristen kun paa faa og underordnede Punkter vil have kritiske Indvendinger at anføre.

Det er imidlertid, som ogsaa i Skriftets Titel antydet, ikke blot en historisk Skildring af Statsrettens Udvikling fra Oldtiden gennem Middelalderen og op til den nyeste Tid, som Forf. giver, med Karakteristik af de Personligheder, hvis Tanker har sat Skel i Tidernes skiftende Opfattelse af Staten. Men det lille Skrift indeholder ogsaa en lærerig Fremstilling af sammenlignende moderne Forfatningsret, idet det giver en i det hele paa-lidelig og i det Aar, det udkom, til Dato ført Oversigt over Nutidens Forfatningsforhold i de forskellige Lande. At Afslutningen af Verdenskrigen har vendt saaledes op og ned paa mange tidligere Forfatningsforhold og Statsdannelser, at den sidste Halvdel af Skriftet allerede paa mangfoldige Punkter er forældet og trænger til Revision, er jo ikke Forf.s Skyld. Og det berører i ingen Henseende Skriftets Værdi som en Skildring af Statsrettens historiske Udvikling indtil Verdenskrigen.

Knud Berlin.

Penge- og Bankvæsen.

Blandt de talrige Jubilæumsskrifter, der i vore Dage ser Lyset, er der kun forholdsvis faa, der har Interesse udenfor en snævrere Kreds og kan frembyde almindeligere Bidrag til vor Historie. 1916 fremkom dog et saadant, idet **Creditkassen for Landejendomme i Østifterne** i Anledning af sit 50 Aars Jubilæum udsendte et **Festskrift** ved Erik Arup, der selv tidligere har haft Ansættelse i Creditkassen. Allerede det, at denne med sine omtrent 150 Mill. Kr.s cirkulerende Obligationer staar som et af Landets største Pengeinstutter, maa give Skriftet en vis almindelig Interesse, men endnu mere er dette Tilfældet, fordi Creditkassens Virksomhed i højere Grad end ved de tidligere Skrifter af lignende Art er set i Sammenhæng med Tidens almindelige økonomiske og politiske Udvikling. Værket, der hvad de positive Enkeltheder angaar, er udarbejdet med stor Nøjagtighed (en enkelt Trykfejl (118) kan noteres: Præstø Amt fik 2 Repræsentanter 1879, ikke som angivet 1870), giver saaledes i sit andet Afsnit „Creditkassens Teknik“ adskillige Bidrag til Pengemarkedets Indflydelse paa Creditkasseobligationernes Rentefod og Kurs. Man kunde dog have ønsket, at Forf. var kommet nærmere ind paa den Indflydelse, de daarlige Tider efter 1873 havde paa Creditkassens Stilling, da Kursen paa 4 pCt. Obligationerne faldt fra $93\frac{3}{4}$ til 83, et Kursfald, der 1876 fremtvang Udstedelsen af $4\frac{1}{2}$ pCt. Obligationer, som saa en halv Snes Aar senere atter kunde konverteres, 1887 til 4 pCt. og 1889 til $3\frac{1}{2}$ pCt.

Større Interesse har dog Udviklingen af de politiske Forholds Indflydelse paa Creditkassens indre Liv. Allerede fra første Færd kan en saadan spores; af de 16 Mænd, der i 1865 indbød til dens Stiftelse, var de 12 Rigsdagsmænd og de 3 tidligere slesvigske Embedsmænd, der nu var ved at bryde sig nye Baner i Kongeriget. Klarere ser vi dog de politiske Brydningers Indvirken paa „Creditkassens Politik“ (som tredje Afsnit betegnende kaldes), ved at følge Repræsentantskabets Historie. Oprindeligt kun bestaaende af 2 adelige Godsejere suppleredes det snart med et tredje Medlem, Godsinspektøren paa Aalholm. De næste Medlemmer blev (Oktbr. 1867) en bornholmsk Proprietær og som den første Bonde Gaardejer P. Pedersen, Sigerslevvester, der fra sin politiske Virksomhed var kendt som en af „de 7 vise Bønder“ og i 1873 definitivt sluttede sig til Højre. Creditkassens konservative Karakter var dermed angivet, men efterhaanden kom dog flere Venstrebønder ind i Repræsentantskabet og fra 1879 Jens Andersen, der fra 1888 blev dets Formand og fra 1890 i 18 Aar Creditkassens Direktør; allerede 1885 havde han trængt P. Pedersen ud af Repræsentantskabet. Afgjort Venstremænd, som

han var, blev hans voksende Indflydelse indenfor Creditkassen, der er skildret meget udførligt, Symbolet paa Venstrepartiets gradvise Sejr indenfor de Institutioner, der væsentlig hørte Landbruget til. Til Held for Creditkassen og til Ære for den danske Bondestands sunde økonomiske Sans fik de politiske Brydninger dog liden eller ingen Indflydelse paa Institutionens Virksomhed udadtil, og efterhaanden er de traadt ganske i Baggrunden for de rent saglige Momenter. Saaledes kaster Festskriftet flere Strejflys over de politiske Brydninger i 70erne og 80erne, men mest Betydning har det dog ved at vise os en Side af den jordbesiddende Landbefolknings Solidaritetsfølelse, hvis dybe Rødder Forfatteren søger i Landsbyfællesskabet, og som sikkert i langt højere Grad end de rent politiske Stridigheder paa Tinge giver os Nøglen til Forstaaelsen af Venstres Kampe under den gennemsete Grundlov.

Th. B. B.

Landvæsen.

Hans Jensen giver i sin Afhandling: **A. G. Moltkes Forbedring af Agerdyrkningens Tilstand paa Bregentved.** [Aarvog for Sorø Amt VI] en kort Redegørelse for de tekniske Reforme, A. G. Moltke gennemførte paa sine nyerhvervede store Godser med Bregentved som Midtpunkt. Grundlaget for Skildringen er en Indberetning fra Grev Moltke 1776; den er interessant — baade ved sin Kritik af det bestaaende \circ : *Landbruget paa Bregentved omkring 1750, og ved Skildringen af de Reforme, der gennemførtes.* For faa Vange, for store Skifter, for ringe Hvile, for lidt Afveksling i Sædskiftet, Træer spredt voksende paa Marken og Sten, der hindrede Pløjning, Sumpe og Moser med megen sur Jord; for ringe Besætninger, „da dog Sædelandet skal vedligeholdes og forøges ved den af de underholdende Kreaturer leverede Gødning“ — dette er sikkert en i al sin Sammentrængthed meget rammende Karakteristik af Tidens „Fejl i Agerdyrkingen“. Ikke mindre interessant er Skildringen af „de holstenske Agerdyrkningsmetoders“ Indførelse paa Gaarden Sofiendal, der derved er bleven berømt i det danske Landbrugs Historie. Magister Hans Jensen viser ogsaa, at Grev Moltke, der saaledes havde en klar Forstaaelse af Manglerne ved Tidens „Agerdyrkningssystem“, ingenlunde i samme Grad var forstaaende og reformvenlig overfor Tidens „sociale System“.

H. P.

24. Marts 1917 var det 125 Aar siden Generalmajor Classen døde og Fideikommisset traadte i Virksomhed. C. Pedersens Afhandling **Det Classenske Fideikommis gennem 125 Aar** [Maribo Amts økonomiske Selskabs Aarvog 1916] er saaledes et Slags Fest-

skrift. Det agrarhistoriske indtager den største Plads, og i den Henseende er C. Pedersens Redegørelse et helt værdifuldt Bidrag til vor desværre jo saa sparsomme Godshistorie: *Udskiftningen* paa Corsclitze og Carlsfeldt Godser, *Hoveriet*, *Fæsteafløsningen* m. m. skildres udførligt og med Blik for det væsentlige. Ogsaa om det første, mislykkede Forsøg, 1799, paa at indrette en Landbrugsskole paa Næsgaard med den senere berømte Professor Olufsen som Leder berettes der. Som rimeligt er indledes Afhandlingen med en Skildring af Fideikommissets Stifter Joh. Fr. Classen.

H. P.

Det vil være mere end en pæn Talemaade, naar man siger, at med Sekretær Hertels Bog om **Andelsbevægelsen i Danmark** er der afhjulpet et virkeligt Savn i vor økonomisk-historiske Literatur. Hertels Bog har virkelig i lang Tid været savnet — ikke mindst af os selv herhjemme. Den moderne Andelsbevægelse er jo en saa vigtig Faktor i vort Landbrugs nyere og nyeste Historie, at en grundig og alsidig Skildring af den allerede af den Grund maa være af betydelig Interesse. Dertil kommer: enhver, der har nogen Erfaring for, hvor tit der fra Udændinges Side rettes Spørgsmaal vedrørende danske Landbrugsforhold og specielt vedrørende den moderne Kooperation indenfor vort Landbrug, vil føle det som en Lettelse, at der nu med god Samvittighed i den Henseende kan henvises til Hertels Fremstilling. Og ikke blot for Øjeblikket eller for nærværende Tid vil denne Bog have Interesse: Forfatteren kan sikkert se tilbage paa det Arbejde, der ligger bagved, med den Bevidsthed, at han gennem det har frembragt en Bog, der vil blive et søgt Kildeskrift for dem, der en Gang vil komme til at beskæftige sig med det, der for os har været Nutid, men som for dem vil staa som et ejendommeligt og betydningsfuldt Stykke Fortid i vort Landbrugs Udvikling.

Der er saa meget mere Anledning til at nævne Hertels Bog i dette Tidsskrifts Oversigter, som der helt igennem er lagt Vægt paa Skildringen af Bevægelsens historiske Forløb og Udvikling. Som Indledning er der endog givet en Skildring af „Andelsbevægelsen inden for det gamle Landbrug“, d. v. s. det gamle Landsbysamfund, som det fandtes forud for den Opløsningsproces, der fra en Side set var et fremtrædende Træk ved de store Landboreformers Periode. Skildringen er i sig selv fortræffelig; men det forekommer mig ikke at være ubegrundet, hvis Læsere skulde nære nogen Tvivl med Hensyn til Berettigelsen af paa denne Maade at stille det gamle Landsbysamfund sammen med

vore moderne Andels-Organisationer. Det er ikke nogen udtømmende eller rigtig rammende Karakteristik, naar Hertel skriver: „enhver Bondekommune var i Grunden et sluttet Andels-selskab.“ Landsbyen var et Samfund; Andelsselskabet er en frivillig rent økonomisk Sammenslutning skabt og holdt oppe af en Konjunktur, Landsbysamfundet et dybere og mere omfattende Sambaand mellem Mennesker.

Der skal ikke gøres noget Forsøg paa at give et Referat af Bogens Indhold i det enkelte. Kun dette maa siges: alle Sider af Andelsbevægelsen er taget med, de vigtigere som de mindre væsentlige, og overalt er der ved Omtalen af de enkelte Organisationer gjort Rede saavel for det historiske som for de ledende Formaal og Principer, der ligger til Grund for de forskellige kooperative Sammenslutninger. Skulde der være nogen Bemærkning at gøre her, bliver det ikke med Hensyn til Bogens Stof eller Indhold, men med Hensyn til dettes Ordning. Det virker lidt ensformigt og trættende, at Fremstillingen falder i 37 sideordnede Afsnit foruden Indledning og Slutning: Brugsforeningerne, Andelsmælkerierne, Mejeriforeningerne o. s. v. Det vilde maaske have været en Vinding for Oversigten, om disse mange enkelte sideordnede Afsnit var blevet samlede under færre naturligt sammenhørende større „Kapitler“ eller lignende f. Ex. for at nævne en Mulighed: under Producent-Andelsselskaber, Konsument-Andelsselskaber og Kredit- og Forsikrings-Andelsselskaber — en Inddeling, Forf. selv fremhæver i et Slutningsafsnit, der kaldes „spredte Bemærkninger om Andelsbevægelsen hjemme og ude“. Det systematiske Overblik over Andelsbevægelsen med dens mangesidige og forgrenede Organisation vilde i saa Fald være bleven lettet betydeligt for Læserne. Velgørende afvekslende virker de mange Billeder i Bogen: af ledende Mænd, af typiske Dyr og af Andelsorganisationernes Bygninger.

Initiativet til Bogen er, i Følge Forordet, udgaaet fra Det kgl. danske Landhusholdningsselskab; paa dettes Foranledning tog Andelsudvalget Opgaven op, hvis praktiske Udførelse saa blev overdraget til Sekretær Hertel. Alle Parter maa sikkert siges at have Grund til at være tilfreds med Resultatet. — Dette gælder endnu een Part: den Læser, der i Embeds Medfør eller af Interesse eller begge Dele søger Belæring med Hensyn til Bogens omfattende Æmne.

Det er et Vidnesbyrd om, med hvilken Interesse det danske Landbrugs kooperative Organisationer følges i Udlandet, at en engelsk Bearbejdelse af Bogen ved vor fortræffelige Landsmand Statskonsulent Harald Faber, allerede har foreligget i no-

gen Tid: **Co-operation in Danish agriculture** by Harald Faber. En paatænkt tysk Oversættelse af Bogen blev midlertidig udsat paa Grund af Krigsforholdene.

Henr. Pedersen.

Forsvarsvæsen.

Festskrifter er i Reglen Øjeblikkets Børn, Græs, der afhugges og kastes paa Ilden, og som i hvert Fald ikke kan gøre Krav paa Interesse ud over den snævrere Kreds af Fagmænd, de henvender sig til. Naar det Skrift, som Underofficersforeningen udgav ved sit Jubilæum d. 30. Oktober 1916 (J. Krøier og J. Hintze: **Den danske Underofficer. Et Bidrag til Hærens Historie**) danner en Undtagelse herfra, skyldes det ikke blot den usædvanligt brede Ramme, som Forfatterne har lagt for deres Fremstilling, idet den over 400 Sider store Bog i Virkeligheden giver en Fremstilling af store Dele af vor Hærs Historie, men ogsaa — og ganske særligt — det værdifulde nye Stof, som de har fremdraget for de sidste halvhundrede Aars Vedkommende. Derfor vil Historikeren ikke tage sig det saa nær, at han møder en Række Misforstaaelser i de første Afsnit af Bogen f. Eks.: „Allerede i Oldtiden hører vi om, at Kongen omgav sig med en Hustrop eller Hird, og at denne Kreds af Mænd deltes i Thegner (Tjenestemænd), der maa formodes at have været befalende under Kongen, og Bersærker, der var udelukkende adlydende“; at det hedder: „hver Skibsbesætning i Tinglid havde sin Fører, Styresmanden, der befalede over en halv Snes Huskarle“ o. s. v. Medens disse Fejltagelser alle findes paa Bogens første Side, forbedres Teksten hurtigt, naar man kommer længere ind i den. Jo nærmere man kommer til 19. Aarh., des mere selvstændigt bliver Indholdet, og navnlig for Tiden siden 1863, hvor Vaupells Bog slipper, maa Bogen betegnes som et virkeligt Kildeskrift, krydret med mange morsomme Episoder, saaledes om Opførelsen af Lystspillet „Alt for Damerne“ paa Folketeatret 1888. Smukt udførte farvelagte Tegninger af Uniformstyper pryder den statelige Bog, hvortil slutter sig et Tillæg med selve Underofficersforeningens Historie.

K. F.

Kirkehistorie.

Naar undtages Københavns Universitets Festskrift for 1917, der ovfr. S. 125—133 er gjort til Genstand for nærmere Omtale, og F. I. Wests Udgave af **De danske Biskoppers Gensvar til de lutherske Artikler af 1530**, satte 400aarsjubilæet for Reformationens Begyndelse sig ikke større Spor i vor historiske Litteratur. I Norge derimod fejredes det ved Udsendelsen af flere Festskrifter, af hvilke

især to (Universitetets og den norske Kirkes), der alene ved deres Omfang og nitide Udstyr maa tildrage sig Opmærksomhed, ogsaa giver vægtige Bidrag til den dansk-norske Historie i Reformationsaarhundredet. Allerede det, at begge er Udgaver af Manuskripter, der nu findes i det kongelige Bibliotek i København, giver dem uvilkaarlig paa Forhaand en vis Interesse for danske Historikere. Universitetet udgav ved Oluf Kolsrud 32 Prædikener af Jens Nilsson, der, født i Oslo 1538, i Aarene 1580—1600 virkede som Biskop i Oslo-Hamar Stift, efter allerede fra 1573 at have været Hjælpebiskop sammesteds. Selve Prædikenerne er naturligvis særlig af theologisk og litteraturhistorisk Interesse, især da Jens Nilsson kun forholdsvis sjældent alluderer til aktuelle Begivenheder; men tillige indeholder Værket en omfattende Indledning (ved Andreas Brandrud) om Bispens Liv og Virksomhed. Ganske vist er Jens Nilssøns Liv allerede 1885 udførlig behandlet af Yngvar Nielsen i dennes Udgave af Bispens Visitatsbøger og Rejseoptegnelser, men Brandrud har paa en yderst anskuelig Maade forstaaet bestandig at vise os Bispens fremragende Personlighed paa Baggrund af hans Samtid og den Kreds, indenfor hvilken han virkede. Særlig maa her nævnes Skildringen af Forholdet til Poul Hvittfeld, den første Statholder i Norge, af hvem der gives en indgaaende og sympatisk Karakteristik. Især dvæler dog Brandruds Indledning ved Jens Nilssøns Virksomhed som Biskop og hans Arbejde for at reformere Præstestanden og udrydde Resterne af Katholicismen, der endnu gemte sig rundt i Stiftets Udbygder. Hans Virksomhed i saa Henseende lader sig bogstavelig følge fra Dag til Dag gennem hans Visitatsbøger, i hvilke han optegnede løst og fast fra sine Rejser, og som er en af Hovedkilderne til Norges Kulturhistorie i Datiden. Tillige skildres Jens Nilsson som Forkynderen, hvad jo selve den udgivne Prædikesaamling giver rig Lejlighed til; men desuden var han som saa mange i hans Samtid den historisk interesserede Humanist, der afskrev gamle Sagaer, Konge- og Bispelister og Dokumenter (mest dog Adkomstbreve paa Kirkegods), og derved har reddet adskillige historiske Kilder for Efterverdenen. Et Billede af hans humanistiske Dannelse giver ogsaa hans Digte, der vrimler med klassisk-mythologiske Vendinger saa godt som nogen Renaissance-digers og giver et stærkt Indtryk af, hvor langt mod Nord den genfødte Oldtidsaand satte sine Spor. I det hele giver den vel-skrevne og klare Karakteristik et godt Billede af en Mand, der, omend han ikke hævdede sig over de bedste i sin Tid, dog indenfor sin Virkekreds stod fuldt paa Højde med dem. I Indledningen forekommer en kuriøs Misforstaaelse. Som Eksempel paa Jens Nilssøns Allusioner til aktuelle Begivenheder i sine Prædikener næv-

ner Brandrud (110), at der i en af disse omtales en stor Oversvømmelsesulykke, der „for nogle Aar siden“ var hændt paa Sjælland, da der „blev druknet 80000 og halvandet Hundrede Tusinde Kvæg, Fæ, Heste og andet“. Man studser uvilkaarlig ved, at et saa fantastisk Rygte 1580 skulde have verseret i Norge, men i Prædikenen (467) staar der da heller ikke „paa Sjælland“ men „i Seeland (ø: Zeeland), hvilket for nogle Aar siden blev nedsunket“! Det maa beklages, at den mangelfulde Tid til Udgivelsen ikke tillod Udgiveren at forsyne Værket med paatænkte Registre bl. a. over Ordsprog og Talemaader, hvad der i høj Grad vilde have lettet den litteratur- og sproghistoriske Benyttelse af den 503 Sider store Prædikensamling.

Den norske Kirke udgav, ligeledes ved Oluf Kolsrud, **Norges Superintendents Udkast til en norsk Kirkeordinans fra 1604**. Ved Reformationens Indførelse var den danske Kirkeordinans af 1537 ogsaa blevet gældende for Norge, men samtidig var der givet Løfte om en særlig Kirkelov afpasset efter de specielle Forhold i vort nordlige Broderland. Dette Løfte blev imidlertid hverken indfriet af Kristian 3. eller hans Søn, men da det viste sig, at den danske Kirkeordinans ikke i sin Helhed kunde anvendes i Norge, arbejdede Bisperne her i mange Forhold efter særlige Forskrifter, som de dels hentede fra den middelalderlige norske „Kristenret“, som de atter og atter lod excerptere eller oversætte i sin Helhed fra Gammelnorsk til Dansk, dels fra Kongebud, som de udvirkede, naar Forholdene krævede det. Endelig i 1604 gav Kristian 4. de norske Superintendenter Ordre til at møde i Bergen for at gøre Udkast til en særlig norsk Kirkeordinans, der dog skulde bygge paa den danske. Et saadant Udkast blev ogsaa i Aarets Løb udarbejdet, og det er dette, der nu for første Gang forelægges Offentligheden. Det er vistnok Oslo-bispen Anders Bendsøn Dall, Jens Nilssøns Eftermand, der har Æren baade for at have bragt Sagen paa Bane og udarbejdet Grundlaget for Udkastet, der med en Del Ændringer blev vedtaget i Bergen og sendt til Kancelliet i København. Det maa da siges til hans og de andre Bispers Ros, at, skønt de alle var danskfødte, tog de dog i høj Grad Hensyn til den norske Kirkes særlige Krav, ligesom det lykkedes dem at sammenarbejde de mange spredte Bestemmelser til en Helhed, systematisk inddelt i Afdelinger og Underafdelinger, langt bedre ordnede end den danske Kirkeordinans med dens supplerende Ribeartikler fra 1542. Selv havde Bisperne dog en Følelse af, at deres Udkast ikke vilde være efter Regeringens Ønske, og den endelige Ordinans for Norge, der udstedtes 1607, fik da ogsaa et ganske andet Udseende; selv om den har optaget adskillige Stykker fra Udkastet, slutter den sig langt

nøjere end dette til Ordinansen af 1537. Det nu offentliggjorte Udkast giver et godt Indblik i, hvorledes Bisperne i Norge saa paa dette Lands kirkelige Forhold og bliver derved en ypperlig Kilde til Norges Kirkehistorie i Reformationsaarhundredet. Tillige har Udgiveren forsynet det med omhyggelige Oversigter over Kilderne dels til Udkastet og dels til den endelige Ordinans, hvad der i høj Grad letter Udgavens Benyttelse til videregaaende Studier over det endnu næppe uddebatterede Spørgsmaal om Norges Forhold til Danmark i Tiden før Enevælden.

Thomas B. Bang.

Nyt fra historisk Videnskab.

Paa Historikermødet i Lund i 1905 fremsatte Underbibliotekar ved det kgl. Bibliotek Dr. A. A. Bjørnbo en Plan for Registrering af Danica i Udlandets Biblioteker, en Plan, som blev ført ud i Livet næste Aar, da Videnskabernes Selskab nedsatte en Kommission, som skulde lede Arbejdet. „**Kommissionen for Registrering af literære Kilder til dansk Historie i Udlandet**“ kom til at bestaa af Overbibliotekar H. O. Lange, Professor Steenstrup og Professor Fridericia, den valgte Dr. A. A. Bjørnbo til Sekretær; ved Professor Fridericias Død indtraadte Professor Erslev i Kommissionen, og da Dr. Bjørnbo døde i 1911, blev Underbibliotekar Carl S. Petersen Sekretær; 1917 afløstes Carl Petersen af Ellen Jørgensen.

Fra 1907 er yngre Videnskabsmænd, Historikere og Biblioteksfolk udsendt til fremmede Biblioteker, og skønt de sidste Tiders Uro har hindret Arbejdet, er det dog lykkedes i det forløbne Tiaar at gennemgaa Samlingerne i Trondhjem, Bergen, Christiania, Lund, Göteborg, Vexiö, Skara, Linköping, Stockholm og Upsala. Registratorerne har besøgt Sønderjylland, samt Bibliotekerne i Hamburg, Lübeck og Genève, endvidere Rostock, Stralsund, Greifswald, Schwerin, Stettin og Neu-Strelitz. I Berlin er Arbejdet begyndt, men venter paa sin Afslutning. En Registrator stod rede til at rejse til Polen i 1914, da Krigen brød ud.

Det indsamlede Seddelmateriale opbevares paa det kgl. Bibliotek. Meget er gammelkendt Stof, da flittige Forskere forlængst har søgt Stof til deres Arbejder i Udlandets Samlinger; for de svenske Bibliotekers Vedkommende behøver vi kun at tænke paa Langebek, Molbech, H. F. Rørdam, Koefod Ancher og V. A. Secher; men Overblik er vundet ved det systematiske Arbejde; man ser nu paa mange Punkter klarere Overleveringens Historie og kan følge Haandskrifternes Vandringer. Meget nyt er ogsaa fremdraget og er kommet de sidste Aars Arbejder til Gode, derom taler f. Eks. Professor Gertz' Værker Vitæ sanctorum Da-

norum og Scriptorum minores og Dr. Lis Jacobsens Udgave af Peder Palladii danske Skrifter. Kommissionsrejserne har foranlediget Hidlaan af Manuskripter, de mere værdifulde er blevne fotograferede, og det kgl. Bibliotek ejer nu en smuk lille Samling Reproduktioner af Danica fra Udlandet.

Seddelmaterialet giver fremdeles Anvisning paa adskillige Ting, der kunde have Interesse for Historikere — et Fragment af Roskildebispens Jordebog i det kgl. Bibliotek i Stockholm, et Par middelalderlige Manuskripter med Fortegnelser over Biskoppens Gods paa Rygen (Mss. fra Skokloster, deponerede i det svenske Rigsarkiv), en Del antikvarisk-topografisk Stof, en Relation fra en polsk Sendefærd til Danmark i Beg. af Aaret 1563; ganske særlig skal jeg gøre opmærksom paa en Del af Baron Blixen-Fineckes Correspondance i Samlingen Dickson-Bukowski i Göteborg Stads-Stadsbibliotek; der er Breve fra 1848 fra Landgrev Frederik og Major Ræder om Felttoget, Breve, der oplyser den indre Politik i Halvtredserne og Tredserne (blandt Brevskriverne kan nævnes Rotwitt, Berlin, P. G. Bang, Balthasar Christensen, Peder Hjort, Schell-Plessen, Laurids Skau, endvidere Giöwad, Goldschmidt og Grüne), samt Breve fra Regnar Westenholz, von Bülow og Kronprins Frederik fra Aarene 1863—1865.

Brevstoffet er overhovedet ikke den ringeste Del af det indsamlede Materiale; danske lærdes, specielt slesvigske lærdes Correspondance med Udlandet vil give et godt Bidrag til 18. Aarh.s Lærdomshistorie; mangfoldige Breve i Sverige fra 18. Aarh.s Midte og op igennem 19. Aarh. vidner stærkt om litterær, videnskabelig og personlig Forbindelse mellem danske og svenske, — Historikerbreve og Naturforskerbreve findes i betydeligt Tal, — ogsaa er der Stof til Skandinavismens Historie i Halvtredserne og Tredserne, hidrørende saavel fra dem, der bar Ansvar, som fra privatiserende Politikere. Det vil dog være klart, at Kommissionens Virksomhed i Følge det Arbejdsomraade, den har valgt, i første Række maa tjene Kirkehistorien, Videnskabernes Historie, Kulturhistorien i omfattende Forstand.

1917.

Ellen Jørgensen.

Det kgl. Bibliotek har ved Gave eller ved Køb i de sidste Par Aar erhvervet en Del Manuskripter, deriblandt følgende af Interesse for Historikere og Litteraturhistorikere.

Hr. C. Wittrup har skænket Caspar Paludan-Müllers Papirer (Dagbøger, Skoletaler, et autobiografisk Udkast, Breve fra Molbech, Svend Grundtvig, Julius Lange m. fl.) og har givet Løfte om flere Paludan-Müllerske Sager. Fr. Paludan-Müllers Breve til

Professor Hansteen og Fru Andrea Hansteen er overladt Biblioteket af Fru N. Gregersen. Frk. Daugaard har skænket en Samling Breve fra Mynster, Martensen, Monrad, Blædel, Kalkar etc., mens N. W. Gades Arvinger har givet en lignende Brevsamling, der rummer Navne som Weyse, Kuhlau, Jenny Lind m. fl. H. Hertz' Papirer, Hiort Lorenzens Papirer og en stor Donation, de Frølichske Papirer, hører ogsaa til Nyerhvervelserne. Endvidere er historiske og musikhistoriske Samlinger og Forstudier overdragne Biblioteket af W. Møllerups og V. C. Ravns Slægt.

Af Bibliotekets Køb kan nævnes saa forskelligartede Sager som en dansk Lovcodex fra 15. Aarh. og efterladte Papirer af Peder Hjort. Lovbogens bedste Indhold er ikke den juridiske Tekst, men en Oversættelse af Rydaarbogen i en Redaktion, der afviger fra de hidtil kendte. De nyerhvervede Hjortske Papirer rummer en Gruppe Breve fra Udlandsrejsen i 1818—1821, Breve og Optegnelser fra Besøget paa Augustenborg i 1845, Noter fra 1848 og 1863 og Memorabilia af politisk Karakter fra 1850-erne. Fremdeles har Biblioteket købt en større Samling Breve fra Friends Haand og enkelte Breve fra Pram, Rask, Brøndsted, H. N. Clausen o. a.

Efter at den bestemte Tidsfrist var udløben, er Chr. Winthers Papirer blevne aabnede, ligesom General C. A. F. Thomsens Samlinger med dens mange Bidrag til Danmarks nyere Historie er blevne ordnede og — med en ringe Undtagelse — gjort tilgængelige.

Til sidst skal omtales Undervisningsministeriets Skrivelse af 18. Juli 1916, der giver „Bemyndigelse til fra de under det hørende Institutioner at afstaa henholdsvis til Rigsarkivet eller et af Bibliotekerne de Sager, der rettelig maa siges at høre hjemme der“. I Henhold hertil er en større Samling Münterske Papirer overførte fra Rigsarkivet til det kgl. Bibliotek, ligeledes Necrologium ecclesiæ Roskildensis og Liber daticus Lundensis recentior, som tidligere hørte hjemme her; paa den anden Side er en Række Visiatsbøger og Laugsprotokoller afleverede til Landsarkivet.

1917.

Ellen Jørgensen.

Det Norske Nobelinstitut har besluttet at opstille en international prisopgave. Der ønskes:

„En fremstilling av frihandelsbevægelsens historie i det 19de aarhundrede og dens betydning for de internationale fredsbestræbelser.“

Besvarelserne kan avfattes paa ét av de skandinaviske sprog eller paa engelsk, fransk eller tysk. Den præmierede besvarelse vil eventuelt bli offentliggjort paa ét av verdenssprogene.

Den præmierte besvarelse vil bli belønnet med kr. 5000,00 — fem tusen kroner. Skriftet blir derefter Nobelinstitutets eiendom.

Besvarelserne maa være innsendt til Det Norske Nobelinstitut, Drammensvei 19, Kristiania, inden *1ste juli 1922*, ledsaget av lukkede navnesedler.

Bøger indsendte til Redaktionen.

- C. Klitgaard: Kjarulfske Studier. 5. H. Aalborg og Kria. 1917.
- Rudolf Kjellén: Politiska Handböcker. III Staten som Lifsform. IV Sverige. Sthlm. 1916—17.
- *J. Schovelin: Fra Kongegunst til Selvstyre. Grosserersocietetet og dets Komite 1797—1857. Kbh. 1917.
- Historisk Tidsskrift för Finland, utg. av P. O. v. Törne. Årg. 2. H. 1—3. 1917.
- Register omfattende de i Statstidende offentliggjorte Udnævnelser og Afskedigelser m. m. ved H. Hjorth-Nielsen. Kbh. 1917.
- Aktstykker til de norske stændermøders historie 1548—1661. Udgivne af den Norske historiske Kildeskriftkommission ved Osc. Alb. Johnsen. 2. H. Kria. 1917.
- *John O. Evjen: Scandinavian Immigrants in New York (City and State) 1630—1674. Minneapolis. Minn. 1916.
- Ársrit hins íslenska fræðafjelags í Kaupmannahöfn. 1—2. Ár. Kaupmannahöfn 1916—17.
- Georg F. L. Sarauw: Det äldre Göteborg på Hisingen. Göteb. 1917.
- Folkloristiska och etnografiska Studier II. (Skr. utg. av Svenska Litslsk. i Finland Nr. 135). Helsingfors 1917.
- Fra Himmerland og Kjar Herred. VI. Aarb. udg. af Historisk Samfund for Aalborg Amt. Aalb. 1917.
- Birger Sjövall: Georg Adlersparre och Tronfrågan 1809. Lund 1917.
- *Ada Adler: D. G. Moldenhawer og hans Haandskriftsamling. Kbh. 1917.
- Vendsysselske Aarbøger. Udg. af Historisk Samfund for Hjøring Amt 1917. Hjøring.
- *Thomas Larsen: En Gennembrudstid. Fra det nittende Aarhundredes sidste Halvdel. Tidsbilleder fra Vendsyssel. Udg. af Historisk Samfund for Hjøring Amt.
- (Norsk) Historisk Tidsskrift 5. R. IV. Kria. 1917. 2. H.
- Hansische Geschichtsblätter. Jahrg. 1917. 1. H. München und Leipzig 1917.
- *C. Klitgaard: Nibe Bys Historie indtil 1728. Aalb.
- Thorleif Schirmer: Europæerens Livsteknik. Racen som grundlag for kultur. Bergen 1917.
- Valdemar Seeger: Fredensborg Slotshaves gamle Anlæg og Monumenter. Hillerød 1917.
- Finlands svenska Folkdigting 1. Bd. Sagor i Urval. Utg. av Anders Allardt. (Skr. utg. av Svenska Litslsk. i Finland Nr. 136). Helsingfors 1917.

- Norges Indskrifter med de ældre Runer. II Bd. 2. H. ved M a g n u s O l s e n. Udgivne for det Norske historiske Kildeskriftfond. Kria. 1917.
- *Da Guinea var dansk. Wulff Joseph Wulfis Breve og Dagbogsoptegnelser fra Guldkysten 1836—1842, udg. af C a r l B e h r e n s. Aarbøger, udg. af Historisk Samfund for Aarhus Stift. X. 1917. Aarh. 1917.
- Danske kongelige Sigiller samt Sønderjydske Hertugers og andre til Danmark knyttede Fyrsters Sigiller 1086—1559, samlede af Dr. H e n r y P e t e r s e n, udg. af A. T h i s e t. 1917.
- L. M. A u b e r t: Bidrag til Kundskab om Almenningerne. Trykt efter Foranstaltning af Landbrugsdepartementet, udg. af G. T a n k. Kria 1917.
- Historisk Aarvog for Thisted Amt. 1917.
- Historisk Tidskrift för Skåneland. Utg. av L a u r i t z W e i b u l l. Bd. 5, 4—5. H., Bd. 7., 1. H. Lund 1917.
- Riksforsamlingens Forhandlinger. 3. Del. Grundlovsutkast. Utg. ved T y c h o C. J æ g e r. Kria. 1916.
- Danmark-Norges Traktater 1523—1750, udg. af L. L a u r s e n. 4. Bd. (1626—1649). Kbh. 1917.
- F. B o j s e n: Af Møns Historie. 3. Bd. Den yngre Middelalder. Stege 1917.
- *O. W a l d e: Stephanii Bibliotek och dets Historia. Särtryck ur Nordisk Tidsekrift för Bok- och Biblioteksväsen. Arg. IV. 1917.

Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1918

vedrørende Danmarks Historie.

Ved Alfred Krarup.

Ved P. betegnes Skrifter mindre end 3 Ark. Forkortelserne S. = Samlinger, T. = Tidsskrift, Z. = Zeitschrift. Naar Trykstedet er udeladt, er det København. En * foran Bogtitlen betyder, at vedkommende Arbejde er omtalt i de efterfølgende Recensioner, et †, at det er anmeldt i et Afhandlingshefte, hvortil der henvises i Kursiv efter Bogtitlen.

Bibliografi. Arkiver og Biblioteker. Historiske Hjælpevidenskaber.

- B. Erichsen og Alfr. Krarup:** Dansk historisk Bibliografi. 1. Bd., 1. H.
- Bert Møller:** Bibliografi för 1916. (Arkiv f. nord. filol. XXXIV, 350—83).
- Frantz Dahl og A. F. Rodhe:** Nordisk Litteraturfortegnelse 1917. (T. f. Retsvid. XXXI, 369—439.)
- K. F(abricius):** Historiens og Kulturhistoriens Høst i Amtstidsskrifterne for 1915—16. (Fortid og Nutid II, 50—84.)
- Chr. Heilskov:** Fortegnelse over Tidsskrifts-Artikler vedk. Bornholms Historie og Topografi. (Bornholmske S. XII, 51—70.)
- Chr. Heilskov:** Historisk-topografisk Tidsskrift-Index for Aarhus Amt. (Tillæg til Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XI.)
- Chr. Heilskov:** Fortegnelse over lokalhistoriske Bøger og Smaaskrifter vedr. Vendsyssel. (Vendsysselske Aarbb. 1918. 306—16.)
- V. A. Secher:** Om Opdagelsen og Erhvervelsen af Kong Kristiern II.s Arkiv fra hans Ophold i Nederlandene 1523—31. (Meddel. fra det danske Rigsarkiv I, Nr. 9. 335—83.)
- V. A. Secher:** Om Byttet m. H. t. Kong Kristiern II.s Arkiv m. m., vedtaget 1851 af det norske Rigsarkiv og den Arnamagnæanske Stiftelse. (Meddel. fra det danske Rigsarkiv I, Nr. 10. 384—409.)
- Victor Elberling:** Rigsdagens Bogsamling 1848—1918. Særtryk af Fortegnelse over Rigsdagens Bogsamling.
- Carl Dumreicher:** Fra jyske Herregaardsbiblioteker (Aarvog for Bogvenner II, 98—129.)
- William Norvin:** Bidrag til Gottorperbibliotekets Historie (Forts.). (Nord. T. f. bok- o. biblioteksväsen V, 193—208.)

Poul Reitzel: Danske adelige Alliancevaaben. (Dansk Adels Blad VIII, 31—32, 35, 39.)

Tidshistorie.

J. V. Svensson: De nordiska folknämnen hos Jordanes. (Namn och bygd 1917. 109—57.)

H. V. Clausen: Kong Hugleik. (Danske Studier 1918. 137—49).

Reginald Fog: Der Unholt »Grendal« in Bjovulf. Eine Hypothese. (Janus XXIII, 159—66.)

Kristnisaga. — **Bernhard Jensen:** Danskernes første Møde med Kristendommen.

Murray L. R. Beaven: King Edmund I and the Danes of York. (The English Hist. Review XXXIII, 1—9.)

***Adam von Bremen:** Hamburgische Kirchengeschichte 3. Aufl. ed. B. Schmeidler. Hann. u. Lpz. 1917. (M. G. H. Script. in usum scholarum.)

***B. Schmeidler:** Hamburg-Bremen und Nordost-Europa vom 9. bis 11. Jahrh. Kritische Untersuchungen zur Hamburg. Kirchengeschichte des Adam von Bremen, zu Hamburger Urkunden und zur nordischen und wendischen Geschichte. Lpz.

***E. Schröder:** Zur Heimat des Adam von Bremen. (Hans. Geschichtsbl. 1917. 351—65.)

Ernst Bernheim: Mittelalterliche Zeitanschauungen in ihrem Einfluss auf Politik und Geschichtsschreibung. Teil 1: Die Zeitanschauungen. Tübingen.

Bl. a. om Adam af Bremen.

P. D. Steidl: Knud den Hellige Danmarks Værnehelgen. 6—9. (sidste) H.

C. M. Kjellberg: Traditionen om striderna vid Danmark kyrka emellan danskar och svenskar efter Erik den heliges död. (Samme Forf.'s Från Fyris slätter. 32—40.)

Curt Weibull: Saxostudier. I. Valdemar I.s norska krig. II. De skånska upproren 1180—82. (Hist. T. f. Skåneland VII, 71—120.)

P. Holmesland: Om Valdemar den stores tog til Norge i 1168. (Norsk Hist. T. 5. R. IV, 326—28.)

Danske Oldkvad i Saxes historie gengivne af **Axel Olrik**. 2. Opl. P.

Finnur Jonsson: Angers-Brudstykket af Saxo. (Aarbb. f. nord. Oldk. 1918. 61—90.)

Scriptores minores historiae Danicæ medii ævi. ree. **M. Cl. Gertz**. 1. Bd., 2. H.

L. Weibull: Historisk-kritisk metod och nutida svensk historieforskning. Handlingar rörande tillsättandet av professorsämbetet i historia vid universitetet i Lund. II. De sakkunniges utlåtanden. III. Humanistiska sektionens yttrande. Lund.

Heri Sam. Clasons kritik af L. Weibull og svar til samme.

L. Weibull: Riksarkivariern Sam Clason som medeltidshistoriker. Lund.

- Laur. Weibull:** Återbesättandet av professorsembetet i historia vid Lunds Universitet 1919.
Heri E. Arups uttalelse i sagan.
- Vilhelm la Cour:** Den latinske Klagesang fra 1329. (Vor Fortid II, 289—300.)
- E. Hildebrand:** Dokumenten till Stockholms blodbads förhistoria. (Sv. Hist. T. 1918. 116—28.)
- J. P. Stenholm:** Skipper Clement og Aalborg Slot (1534). (Fra Himmerland og Kjær Herred VII, 131—47.)
- Arthur Stille:** De ledande idéerna i krigföringen i Norden 1563—1570. (Lunds univ:s årsskr. N. f., 1. avd. 14. bd. No. 11.)
- Fr. le Sage de Fontenay:** Danmarks Handelstraktater med Spanien. I. De ældre Traktatforhandlinger. (Hist. T. 9. R. I, 43—61.)
- Nils Ahnlund:** Gustaf Adolf inför tyska kriget. Sthlm. (Akad. afh.)
- Axel Oxenstiernas** skrifter och brevexling. Utg. af Vitterhets-, Historia- o. Antiquitetsakademien. Afd. 1, Bd. 6: 1631. [Utg. af H. Brulin]. Sthm.
- P. Fr. Suhms** »Hemmelige Efterretninger om de danske Konger efter Souverainiteten«. Medd. ved Julius Clausen. (Vor Fortid II, 257—80, 301—20, 329—52, 367—78.)
- Halvdan Koht:** Norig i den danske helstat. (Syn og Segn XXIV, 289—98.)
- Oscar Alb. Johnsen:** Norig under einveldet. Var det statsrettsleg ein provins under Danmark? (Syn og Segn XXIV, 378—79.)
- *Kongelige Kammerregnskaber fra Frederik III's og Christian V's Tid. Udg. ved **Emil Marquard**.
- A. Stille:** En vandring öfver slagfältet vid Lund. (Under Lundagårds kronor. 1918. 252—69; ill.)
- H. D. Lind:** Da Tromp var i Vente 1677. (T. f. Søværnen LXXXIX, 466—89, 513—21.)
- Rutg. v. Ascheberg:** Dagbok [1678]. En nyanträffad redaktion medd. af G. Carlquist. (Karolinska förbundets årsbok 1918. 1—45.)
- E. Holmberg:** Sjökrigsutrustningen mot Danmark 1689. (T. i sjöväsendet LXXXI, 185—93.)
- ***N. Herlitz:** Det stora nordiska krigets förhistoria och första år (1697—1700). (Karl XII. Till 200-årsdagen av hans död. Utg. af S. E. Bring. 87—138.)
- ***J. A. Lagermark:** Krigshändelserna i västra Sverige och Norge 1709—1718. (Karl XII. Till 200-årsdagen av hans död. Utg. af S. E. Bring. 607—52.)
- ***H. E. Uddgren:** Magnus Stenbocks fälttåg. (Karl XII. Till 200-årsdagen av hans död. Utg. af S. E. Bring. 473—98.)
- H. Almquist:** Holstein-Gottorp, Sverige och den nordiska ligan i den politiska krisen 1713—14. (= Skrifter utg. af K. Humanist. Vetenskapssamf. i Uppsala XXI, 1.)

- ***P. Sörensson**: Karl XII:s utrikespolitik efter hemkomsten från Turkiet. (Karl XII. Till 200-årsdagen av hans död. Utg. af S. E. Bring. 413—72.)
- P. Sörensson**: En skrivelse till Karl XII från prins Fredrik af Hessen om Sveriges utrikespolitik, dec. 1716. (Karolinska förbundets årsbok 1917. 202—12.)
- E. Z.** [o: **E. Zeeh**]: Striden vid Strömstad d. 8. juli 1717 och dess minne. (Meddel. från fören. f. Stockholms fasta försvar XXII, 127—41; ill.)
- Generalmajoren, friherre **Carl v. Leutrums** journal från fälttåget i Norge 1718. (Karolinska krigares dagböcker. XII, 409—20.)
- Generaladjutanten vid jämtländska armén **Gotthard Wilhelm Marcks v. Würtembergs** berättelse [om Kringen 1718]. (Karolinska krigares dagböcker. XII, 422—25.)
- *Konung Karl XII:s banesår. 1917 års undersökning oeh i samband därmed gjorda iakttagelser. [Med förord af A. Stille.] Sthm. 4:o.
- F. Schenström**: Armfeltiska karolinernas sista tåg. Gamla minnen från jämtländska och norska fjällbygder. 2. uppl. Sthm.
- Sverges traktater med främmande magter. Del 8: 2. 1740—51. Utg. af B. Boëthius.
- Breve fra København 1743. Medd. af **C. Behrend**. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 378—400.)
- K. Bielenberg**: König Friedrich V in einem Bauernhaus der Krempermarsch [1748]. (Die Heimat XXVIII, 74—76.)
- Politische Correspondenz Friedrich's des Grossen. Bd. 37. [Mai 1775—März 1776.] Berlin.
- H. Knüfermann**: Der Bund der bewaffneten Neutralität von 1780—1783. (Die Grenzboten LXXVI, 1917. Nr. 24.)
- J. Chr. Hedegaards** Reise fra Kiøbenhavn til Weile Anno 1796. Paany udg. med Indledning og Oplysninger af Julius Clausen.
- J. S. Worm-Müller**: Norge gjennem Nødsaarene. Den norske Regjeringskommission 1807—10. 3—25 H. Kria.
- Af Justitsraad **Chr. Gluds** efterladte Papirer. (Vor Fortid II, 247—54. III, 87—96, 212—24, 254—56.)
- Om Fr. 6., Fr. 7 og Generalerne Hansen og Bülow.
- Et gammelt Digt om Linieskibet »Prins Christian Frederiks« Endeligt $22\frac{2}{3}$ 1808 ved Sjællands Odde. Ved **O. C. Krarup**. (T. f. Søvæsen, LXXXIX, 433—37.)
- Birger Sjövall**: Georg Adlersparre och tronfrågan 1809. Lund 1917. (Akad. afh.)
- B. Sjövall**: När har Christian August af Augustenburg lofvat att mottaga ett eventuelt val till svensk trofölgare? (Svensk Hist. T. 1918. 53—59.)
- Copier af Breve fra Dronning Caroline Amalie. (Ved Elisabeth Boisen.) Tr. s. Mskr.
- Reimer Hansen**: Aus dem Nachlass des Generals Eduard von Bonin

[1848—50]. (Quellen u. Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins VI, 1—217.)

E. Schnack: Vor siebzig Jahren. (Die Heimat XXVIII, 45—47.)

Erindringer af den endnu levende Hans Peter Nielsen, Hattlundmoor.

Reimer Hansen: Die Gefangennahme Dirckinck-Holmfelds auf Fehmarn am 15. April 1848. (Die Heimat XXVIII, 55—57.)

Aage Friis: »Under Junigrundloven« og dens Forfatter. (Hist. T. 9. R. I, 89—128.)

Kong Christian IX's Forældre, Hertug Vilhelm af Glyksborg og hans Hustru Louise, født Prinsesse af Hessen. Tr. s. Mskr. 1—3 Opl.

Einar Hedin: Dansk-Tyska krisen 1863—64. En öfversikt öfver den nyaste litteraturen. (Sv. hist. T. 1918. 149—78.)

H. A.s Anm. af Vilh. la Cour: Stemninger og Standpunkter under Krigen 1864 (K. 1917.) i Ugens Tilskuer VIII, 162—65; jfr. **Vilh. la Cour:** En Replik, og **H. A.:** Et Gensvar smst. 191—92.

Fredrik Bajer: Da det danske Slesvig gik tabt. (3. Udg.) Under Vaaben (1917-Udgave). 1864. Fortalt af Veteraner.

H. Clausen: Erindringer om Krigen 1864. Føljeton til »Sorø Amtstidende«. Slagelse.

L. Greibe: Erindringer fra Krigsaaret 1864. (Aarvog f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1918. 67—75.)

N. Olesen Husted: En dansk Dragons Beretning om sit Ophold i Thy i Aaret 1864. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1918. 3—17.)

Fred. Sørensen: Nogle Barndomserindringer fra 1864. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XI. 127—31.)

J. C. Schumacher: En østerrigsk Militærbegravelse paa St. Michaelis Kirkegaard i Juli Maaned 1864. (Vejle Amts Aarbb. 1918. 205—06.) Danske Soldaterbreve. Saml. og udg. af **Harald Nielsen**. 2. Saml.

Hother Ploug: Minder fra Sommeren 1870. (Vor Fortid II, 233—46.)

H. Jensen: Politiske Personer og Begivenheder. Erindringer fra 70'erne til vore Dage. Sorø.

Danmarks Traktater og Aftaler med fremmede Magter efter 1814. Bd. 4, 2. Hæfte: 1885—90. Paa Udenrigsministeriets Foranstaltning udg. ved **Fr. le Sage de Fontenay**.

J. H. Hegermann-Lindencrone: Danmarks Handelstraktater med Spanien. II. Den dansk-spanske Handelstraktat af 4. Juli 1893. Erindringer. (Hist. T. 9. R. I, 62—88.)

J. C. Jacobsen: Danmarks Samhandel med Udlandet under Verdenskrigen. (Gads Danske Mag. XII, 218—25.)

En Redegørelse for Socialdemokratiets Rigsdagsvirksomhed Sommer-Samlingen 1918. Tr. s. Mskr. Aarhus.

Radikal: Valget. (Tilskueren 1918. I, 303—19.)

A. Fraenkel: Politisk Læsebog. I. Det konservative Folkepartis Program.

- Oskar Johansen:** Efter Valget. (Tilskueren 1918. I, 496—504.)
Jul. V. Pio: Sandheden om Ministeriet Zahle. Et Ord til Vælgerne. — Ikke i Bogh.
Ove Rode: Om Dyrtidsforanstaltningerne. Foredrag.
Chr. Sonne: Politiske Afskedsbetragtninger. Et Foredrag.
Carl Thalbitzer: Valgtanker. (Tilskueren 1918. I, 325—34.)

Topografi og Lokalhistorie.

- Elis Wadstein:** Namnet Danmark. (Indbudningsskrift till Göteborgs Högskola.)
Købstæderne i Sjællands Stift. 1—7 Del. Odense.
Danske Byer og deres Mænd. Redaktør: Andr. K. Jensen. Aarhus. XII. Hjørring By. — XIV. Viborg By, under Medvirkning af G. Saxild. — XXVI. Sorø By, under Medvirkning af Poul Schjærff. — XXVIII. Kallundborg By. — XXVIII(!). Holbæk By, under Medvirkning af Otto Smith. — XXIX. Grenaa By, under Medvirkning af Gustav S. Andersen.
Sjællandske Byer og deres Mænd (XII). — Holbæk, Kallundborg, Nykjøbing, Hvalsø, Tølløse, Knabstrup, Mørkøv, Jyderup, Svinninge, Hørve, Asnæs, Grevinge, Vig. (Ringkjøbing.)
Købstæderne i Lolland-Falsters Stift. 1.—7. Del. Odense.
Købstæderne i Fyns Stift. 1. Del: Odense. Odense.
Fynske Byer og deres Mænd. X. — Middelfart—Assens—Bogense—Glamsbjerg—Otterup—Nr. Aaby—Ejby—Gjelsted. (Nakskov.)
Jyske Byer og deres Mænd (XI). — Grenaa, Ebeltoft, Trustrup, Kolind, Ryomgaard, Hornslet, Rønde, Nimtofte, Vivild, Auning, Allingaabro, Ørsted. (Ringkjøbing.)
J. C. B. la Cour: Danske Gaarde. 3. Samling. 4. Bd. 4:o.
Danske Herregaarde ved Aar 1920. 1.—3. H.
Holger Rützebeck: Vor Hovedstads Historie. 2. Opl. — Optrykt fra Holger Danske Febr. 1910.
Emil Madsen: Bidrag til Københavns Historie, særlig i Kristian IV's Tid. I. Københavns Slot og Slotsholmene. II. Slotsholmen og Bremerholm. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 443—71, 583—610.)
Knud Bokkenheuser: Den gamle Herre husker.
Hjalmar Gammelgaard: Vejviseren gennem halvandet hundrede Aar. Før og nu. 4. Aarg. — Bidrag til Kbh.'s Topografi (mellem Købmagergade og Gothersgade.)
Bogen om Bakkehuset. Udg. af Dansk Forfatterforening.
Bering Liisberg: Christianshavn. Udg. i Anl. af Christianshavns 300 Aars Jubilæum d. 4. Juli 1918 af Voldkomitéen og Foreningen til Hovedstadens Forskønnelse. 1.—2. Opl.

- Bering Liisberg:** Paa Christianshavns 300-Aars Fødselsdag, 4. Juli 1918. (Forskønnelsen VIII, 69—72.)
- Hugo Matthiessen:** Christianshavn. (Forskønnelsen VIII, 73—79.)
- Hirsch:** Kristianshavns Vold. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 527—40.)
- H. Boesgaard:** Frederiksberg Slot. (Forskønnelsen VIII, 17—23.)
- Bering Liisberg:** Hesten og Løven i Kongens Have og Christian IV's Buste paa Rosenborg. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 561—82.)
- Bering Liisberg:** Runde Taarn. (Forskønnelsen VIII, 41—49.)
- Fr. Weilbach:** Nogle Bemærkninger om det gamle Raadhus. (Architekten XX, 444—48.)
- H. D. L(ind):** Til Søakademiets Bygningshistorie. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 613—14.)
- C. A. Clemmensen:** Tivoli gennem 75 Aar 1843—15. Aug.—1918.
- Carl C. Christensen:** Københavnske Minder. I. Café Boulevard i 1872. Et lille Bidrag til Københavns Forlystelsesliv. (Vor Fortid II, 379—80.)
- Chr. Axel Jensen:** Lillehedinge, Storehedinge og Karise. Nye Bidrag til Spørgsmaalet om Danske Forsvarskirker. (Aarb. f. nord. Oldk. 1918. 1—24.)
- Kai C. Uldall:** Tilstanden i Københavns Amt ved Aar 1740. II. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1918. 42—95.)
- *Præstø Amts Købstæder ved Aar 1743. Medd. ved **Kai C. Uldall**. (Fortættets.) (Aarvog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt VII, 67—106.)
- Gunnar Knudsen:** Hellige Kilder i Sorø Amt. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt VII, 3—47.)
- Georg Oppermann:** Optegnelser om Aastrup paa Sjælland. Tr. s. Mser. Holbæk. — Ikke i Bogh.
- Villads Christensen:** Fra Dyrehaven (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 541—60.)
1. Landsbyen Stokkerups sidste Dage; 2. En paatænkt Nedbrydning af Eremitagen i 1790; 3. Gravhøje i Dyrehaven.
- ***Th. J. Spange:** Bidrag til Egeslevmagle Sogns Historie. Skelskør.
- K. H.:** Folevad Mølle. (Elevforeningen for Landboskolen ved Lyngby. Aarvog for 1918. 99—103.)
- Fr. Theisen Krestensen:** Kronprins Frederiks Bros Historie. Udg. i Anl. af Broens 50-Aars Jubilæum den 3. Juni. Hillerød. (Dyrskuekatalog for Horn Herreds Landboforenings Dyrskue. 3—23.) — I Frederikssund.
- F. Kølpin Ravn:** Gammelmosen. Nogle Bidrag til dens Historie, samt Meddelelser om Arbejder, udførte i 1907—1917. (Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. Aarsskrift 1918. 419—37.)
- N. P. Nielsen:** Det gamle Højelse. Historiske Minder fra Byen og Omegnen. Udg. af Køge Museum. Slagelse.
- V. Mortensen:** Carlsunde Kirkes Seierværk. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1918. 24—28.)

- Villads Christensen:** Kattinge Søer og Værk. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 401—42.)
- »Petershvile« Historie. Hillerød.
- Vilh. Lorenzen:** Roskilde Domkirkes Ydre i det 16. Aarb. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1918. 37—41.)
- Jensen:** Snesere By i Fortid og Nutid. (Aarvog for Hist. Samf. f. Præstø Amt VII, 30—60.)
- V. Mortensen:** Gamle Gravstene i Thorslunde Kirke. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1918. 18—23.)
- Akter vedrør. Opmaalingen af Tibirke Sogn i Frederiksborg Amt. Medd. af **H. V. Nyholm** og **J. Sørensen**. (T. f. Opmaalings- og Matrikuls-væsen VIII, 78—98.)
- Chr. Blinkenberg:** Helene kilde i de skiftende tiders lys. (Vor Fortid II, 97—125.)
- H. U. Ramsing:** Tuleshøj. Et Bidrag til det ældste Københavns Birks og til Sokkelunds Herreds Historie. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 481—501.)
- M. C. Harding:** Ole Rømers Høj i Vridsløsemagle. (Ingeniøren XXVII, 323—24.)
- Louis Bobé:** Om Amagerland. (Vor Fortid II, 225—32.)
- P. Hauberg:** Bornholm. 3. Udg.
- Johan Bulmer:** Om Kong Erik Menveds Besiddelsestagelse af Bornholm i Aaret 1319. (Bornholmske S. XII, 105—14.)
- M. K. Zahrtmann:** Den skaanske Indvandring paa Bornholm omkring 1680 og Skovrider Hans Olufsen Madvig paa Kobbegaard. (Bornholmske S. XII, 11—26.)
- Bostrup:** Rønne Kirkes Nybygning. (Bornholmske S. XII, 137—70.)
- P. Kofoed:** Undersøgelser af Enkeltheder ved Rønne gamle Kirkes Udstyr. Foretagen under Nedrivningsarbejdet. (Bornholmske S. XII, 115—36.)
- K. S. L. Thorsen:** En middelalderlig Ruin ved Aakirkeby. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXVI, 484—85.) — Spidlegaard i Aaker Sogn.
- F. Bojsen:** Af Møns Historie. IV. Anders Bille. Stege. Foreningen af 3. Dec. 1892. Liselund. Fol.
Anm. af Leo Swane i Architekten XXI, 69—78.
- *Indberetning om den økonomiske Tilstand paa Lolland-Falster 1735. Medd. ved **Kai C. Uldall**. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarvog VI, 34—87.)
- C. C. Haugner:** Lolland. 2. Bd.: Vestlolland. Nakskov. 4:o.
- Hans Rasmussen:** Fra Nakskov gamle Raadhus. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarvog VI, 130—32.)
- Jens C. J. Stub:** Minder fra Gaabense. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarvog VI, 127—28.)

- Danske Købstæders Historie og deres Erhvervsliv. Redigeret af **O. Hovgaard** og **A. Wedderkop Hedegaard**. Købstæderne i Lolland-Falsters Stift. 1. Del. Nykøbing, Falster. Under Medvirkning af Kantor Niels J. Nielsen. Odense (1917). — Ikke i Bogh.
- Fortegnelse over de Mænd og Kvinder, som har været Medlemmer af Byraadet i Nykøbing paa Falster 1869—1918. Nykøbing F.
- Viggo Holm**: Nykøbing Kirke og dens Omgivelser. III. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarbog VI, 1—33.)
- ***P. Petersen**: Ourupgaards Historie indtil Udgangen af det 18. Aarh. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarbog VI, 117—26.)
- A. Nordahl-Petersen**: Fjordmark eller Østrupgaards Inddæmning. Et Stykke nordfynsk Kulturhistorie. Odense 1917.
- A. R. Idum**: Præsterne i Føns og Ørsløv. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter V, 1917. 1—19.)
- Ernst Petersen**: Nyborg Slot. Særtryk af »Bogen om Nyborg«. Juni 1918. Nyborg.
- M. J. Lomholt**: Bidrag til Nørre Broby Sogns Historie. Nyborg.
- H. V. Rygner**: Stadsingeniørembedet i Odense 1868—1918. Den tekniske Administrations Udvikling i 50 Aar. Odense.
- F. Jensen-Vedding**: Bidrag til Rørup Sogns Historie fra Aaret 1500 til 1800. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter V, 1917. 20—28.)
- F. Hjort**: En mærkelig Erindring [paa Gaarden Vosemose i Sanderum Sogn] fra Svenskekrigen 1659. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter V, 1917. 65—70.)
- Poul Reitzel**: Familierne van Heinen og Rosenørn paa Ulriksholm. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter V, 1917. 29—55.)
- Sigurd Elkjær**: Nedbrudte Kirker i Aarhus Amt. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XI, 119—26.)
- ***S. Nygård**: Godsslagtningen i Bøvling Amt. (Hardsyssels Aarbog XII, 49—83.)
- Kirkerne i Hjøring Amt o. 1735 efter »Aalborgs Stifts Beskrivelse i Nørre Jylland« forf. af Mag. **Albert Thune**. (Ved C. Klitgaard.) (Vendsysselske Aarbb. 1918. 317—29.)
- Om Calløe Amt 1744. Indberetninger i Uddrag ved **Hans Birkelund**. (Aarbog udg. af Randers Amts hist. Samf. XII, 69—86.)
- C. Klitgaard**: August Hennings' Rejse i Vendsyssel 1779. (Vendsysselske Aarbb. 1918. 238—70.)
- Tilstanden i Thy og paa Mors ved Aar 1735. Medd. ved **Chr. Christensen**. (S. t. jydsk Hist. o. Topogr. 4. R. III, 230—66.)
- Jeppe Aakjær**: Den økonomiske Tilstand i Salling omkring Aar 1700. (Skivebogen X, 96—116.)
- Jeppe Aakjær**: Fjends Herred omkring det 18. Aarh.s Midte. (Skivebogen X, 117—29.)

- J. J. Ravn:** Herredsbogsbeskrivelser fra Vejle 1649 og 1690. (Vejle Amts Aarbb. 1918. 37—45.)
- H. P. H. Novrup:** Alslev og Hostrup Kirker. (Fra Ribe Amt IV, 487—523, 679—711.)
- Knud Bokkenheuser:** Bangsbo og dets Historie gennem Tiderne. Tr. s. Mskr. 4:o.
- Karl Hansen:** Fra Bryndum Sogn. (Fra Ribe Amt IV, 454—86.)
- Vilh. Lorenzen:** Et dansk Renæssanceanlæg. Dronninglund i Vendsyssel. (Architekten XX, 460—64, 469—71.)
- J. C. Schumacher:** En gammel Torvesten i Fredericia. (Vejle Amts Aarbb. 1918. 204—05.)
- ***Krarup og Valeur:** Fra det svundne Hammerum Herred. 3. Opl. Herning.
- Gunnar Knudsen:** Hirtshals eller Hornsnæs. (Danske Studier 1918. 89—91.)
- C. Klitgaard:** Af St. Katrine Kirkes Regnskaber 1584—1707. (Bidrag til Hjøring Bys Historie i det 17. Aarh.) (Vendsysselske Aarbb. 1918. 204—37.)
- C. Klitgaard:** Hjøring Stormklokke. (En Berigtigelse.) (Vendsysselske Aarbb. 1918. 331—32.)
- P. Christensen:** De gamle Præster i Horne og Asdal. (Vendsysselske Aarbb. 1918. 282—305.)
- Af Livet paa Katholm 1791. Ved **Poul Reitzel**. (Dansk Adels Blad VIII, 1—2, 90). — 3 Breve fra Billedhugger C. F. Kindgren.
- P. Eliassen:** Da Kolding gemte sine Dokumenter i Kirken [1618]. (Vejle Amts Aarbb. 1918. 216.)
- Fra Amtmand Hans de Hofman til Statssekretær Ove Høegh-Guldberg om Koldinghus Slots Tilstand. Ved **Louis Bobé**. (Danske Mag. 6. R. III, 100.)
- N. Nielsen:** Kvelstrup paa Mols. (Aarvog udg. af Randers Amts hist. Samf. XII, 108—17.)
- Edv. Egeberg:** Linaa Sogn i gamle Dage. (Forts.) (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XI, 1—50.)
- ***Arvid Lindhagen:** Kalendarium för Birgittin-klostret i Mariager. (Nord. T. f. bok- o. biblioteksväsen V, 215—27.)
- J. P. Haaber Madsen:** Præster i Mejrup og om Præstegaarden. (Hardsyssels Aarvog XII, 84—114.)
- S. Nygårds** Anm. af C. Klitgaard: Nibe bys historie indtil 1728 i S. t. jydsk Hist. o. Topogr. 4. R. III, 224—29.
- Carl Klitgaard:** Et Fund. (Vejle Amts Aarbb. 1918. 35.)
En Guld-Halskæde, fundet i Nykirke (vistnok fra 1659).
- Chr. Jensen:** Nørlems Historie. Skive.
- Hans Knudsen:** Sønden for Lands Lov og Ret. (Fra Ribe Amt IV, 389—431.) — Om Ribe.

- C. N. Termansen:** Indskrifter fra gamle Bygninger i Ribe. (Fra Ribe Amt IV, 650—78.)
- P. Storgaard Pedersen:** Af Ringkøbing Kirkes Historie. (Hardsyssels Aarvog XII, 148—53.)
- Rasmus Bording:** St. Søren i Rye. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XI, 102—18.)
- Smaatræk om nogle Præster i Syd-Salling i ældre Tid. Ved Evald Tang Kristensen.** (Skivebogen X, 1—16.)
- P. L. Hald:** Bidrag til Thisted Købstads Historie. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1918. 33—44.)
- Thustrup i Fortid og Nutid. Aalborg. 4:o. — Ikke i Bogh.
- Evald Tang Kristensen:** Et gammelt Kirkesyn [om Timring Kirke 1722]. (Hardsyssels Aarvog XII, 115—19.)
- H. P. Sørensen:** Udejeregen [i Tjæreborg]. (Fra Ribe Amt IV, 712—19.)
- N. Nielsen:** Tved Sogn paa Mols for 50 Aar siden. Erindringer. (Aarvog udg. af Randers Amts hist. Samf. XII, 5—29.)
- Kr. Larsen Vestergaard:** Studier over Ulfborg Sogns ældste Kirkebog samt nogle Uddrag af Ulfborg Sogns Markbog fra 1683. (Hardsyssels Aarvog XII, 136—47.)
- J. H. Byriel:** Fra Vamdrup Sogn. (Fra Ribe Amt IV, 639—49.)
- Arne Sundbo:** Af Varde og Hjertings Historie (Fra Ribe Amt IV, 524—63, 573—606.)
- Fra Veerst Sogn. Efter Sognefoged **Jens Jensens** Optegnelser. Ved P. Feddersen Jensen. (Fra Ribe Amt IV, 432—53.)
- Francis Beckett:** Venge Klosterkirke. (Aarbb. f. nord. Oldk. 1918. 25—40.)
- N. Blichers Topografi over Vium og Lysgaard Sogne kald. Ved **J. Jacobsen.** (Aarvog f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1918. 3—36.)
- Alex. Rasmussen:** To Synsforretninger fra Voldum [1758 og 1802]. (Aarvog udg. af Randers Amts hist. Samf. XII, 30—47.)
- Chr. Heilskov:** Vorgaards Historie (Bælum Sogn). (Fra Himmerland og Kjær Herred VII, 1—42.)
- F. Kerff:** Øm Klosters sidste Dage. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XI, 96—101.)
- K. Jørgensen:** Præsterne i Østertørslev siden Reformationen. (Aarvog udg. af Randers Amts hist. Samf. XII, 48—59.)
- Marie Nielsen:** Læsø i Fortid og Nutid. (Gads Danske Mag. XIII, 60—64.)
- Paul v. Hedemann-Heespen:** Kleine Mitteilungen. (Z. f. schlesw.-holst. Gesch. XLVIII, 383—86.)
- Paul v. Hedemann-Heespen:** Ein Gang durch das Gewerbe unserer Vergangenheit. (Z. f. schlesw.-holst. Gesch. XLVIII, 1—195, 386—87.)
- Louis Bobé:** Die Ritterschaft in Schleswig und Holstein von der ältesten Zeit bis zum Ausgange des Römischen Reiches 1806. Glückstadt u. Hamburg.

- P. Lauridsen:** Da Sønderjylland vaagnede. Skildringer og Breve. 5.—6. Bd.
- H. Rosendal:** Fra Danskhedens Kamp i Sønderjylland.
- Paul Verrier:** Slesvig. Paa Dansk ved Gustav Ottosen. Med Forord af Kr. Nyrop.
- H.-P. Hansen et J.-C. Møller:** La question du Slesvig. Traduction et introduction par Jacques de Coussange. Paris.
- Kejser Wilhelm og Demokratiet i Danmark efter Krigen i 1864. En politisk Debat i Sønderborg om Nordslesvig 1877. Offentliggjort under Verdenskrigen af Kommis N. N.
- H. V. Clausen:** Før Afgørelsen. (Nordslesvigske Spørgsmaal.)
- Andreas Grau:** Det mellemslesvigske Spørgsmaal. Et Retfærdighedskrav.
- H. A.:** Den slesvigske Bondeforening. (Ugens Tilskuer IX, 38—41.)
- E. Mackeprang:** Brandforsikringen i Sønderjylland. (Dansk Assurance IV, 326—30.)
- P. Severinsen:** Sønderjydsk Kirkevæsen. (Kirke-Tid. III, 745—55; jfr. samme Forf. Den nordslesvigske Kirkesag. 783—87.)
- Knud Fabricius's** Anm. af V. la Cour: Dannevirke og Kampene paa vor Sydgrænse (1917) i Ugens Tilskuer VIII, 104—06, 115—18.
- Die Friedrichstädter Polizeiprotokolle [1623—1712]. In Auszuge hrsg. I. Teil. Von **Harry Schmidt**. (Quellen u. Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins VI, 265—407.)
- Ludvig Petersen:** Aus Glücksburgs Vergangenheit. (Die Heimat XXVIII, 65—69.)
- Christian Jensen:** Herzog Friedrich IV von Schleswig-Holstein-Gottorp, der vierte Bauherr des Schlosses Gottorp. (Die Heimat XXVIII, 97—101.)
- Harry Schmidt:** Von der Gottorffer Schlosskapelle. (Schlesw.-holst. Kunstkal. 1918—19. 34—38.)
- Joh. Biernatzki:** Der Gottorfer Silberaltar (Schlesw.-holst. Kunstkal. 1918—19. 3—7.)
- Ludwig Andresen:** Zur älteren Geschichte des Hofes Humtruphof. Ein Beitrag zur Geschichte des Festewesens. (Z. f. schlesw.-holst. Gesch. XLVIII, 254—69.)
- Eggeling:** Die Wiederherstellung der Kirche in Lügumkloster. (Schlesw.-holst. Kunstkal. 1918—19. 96.)
- Richard Haupt:** Die Peterstüre am Schleswiger Dome. (Z. f. schlesw.-holst. Gesch. XLVIII, 382.)
- A. Helgesson:** En ny St. Laurentius? Är bild- och inskriptionsgåtan å »Petrusportens» Tympanon vid Slesvigs Domkyrka nu slutgiltigt löst? (Aarb. f. nord. Oldk. 1918. 294—313.)
- Heinrich Petersen:** Die Entdeckung der ursprünglichen Staruper Kirche und ihre Wiederherstellung. (Schlesw.-holst. Kunstkal. 1918—19. 38—44.)

- Ludwig Andresen:** Verzeichnis der landesherrlichen Oberbeamten in Tondern. (Z. f. schlesw.-holst. Gesch. XLVIII, 270—78.)
- Hermann Schmidt:** Die Glückstädter Regierungs- und Justizkanzlei des königlichen Anteils in den Herzogtümern Schleswig und Holstein 1648—1774. (Z. f. schlesw.-holst. Gesch. XLVIII, 297—381.)
- V:** Ein Versuch aus der Zeit um 1776 zur Geltendmachung holsteinischer Hoheitsrechte über hamburgische Ortschaften. (Mitteil. d. Ver. f. hamb. Gesch. XXXVI, 331—34.)
- Hj. Lindroth:** Är Scadinavia och Skåne samma ord? Ett svar. (Arkiv f. nord. filol. N. f. XXXI, 29—47.)
- Kulturhistoriska Helsingborgs studier. Till minne av Oscar Trapp utg. av Helsingborgs Museum genom **Torsten Mortensson**. Helsingborg. 4: o.
- Erik Torslow:** Kartor över Skanör och Falsterbo 1853 och 1860. Fiddernas i Falsterbo läge. Malmö.
- Jfr. Hist. T. f. Skåneland VII, 162—66.
- Kaj Ingbøl:** Færøernes Natur og folkelige Udvikling. (Atlanten XV, 97—127)
- Edv. Lehmann:** Færinger. (Gads Danske Mag. XII, 472—78; jfr. Chr. Helms smst. 575—76.)
- Richard Long:** Færøisk-dansk. (Tilskueren 1918. II, 271—84.)
- Chr. Heilskov:** Kommandanter paa Færøerne 1632—1865. (Pers. T. 7. R. III, 88—103.)
- Daniel Bruun:** The Icelandic Colonization of Greenland and the finding of Vineland. With a preface by Finnur Jónsson. (=Medd. om Grønland LVII.)
- Daniel Bruun:** Om Eskimoerne i Grønland. V. (Atlanten XV, 49—64.)
- Daniel Bruun:** Oversigt over Nordboruiner i Godthaab- og Frederikshaab-Distrikter. (Medd. om Grønland LVI, 1917. 57—147.)
- Kaj Birket-Smith:** Skrællingerne i Vinland og Eskimoernes Sydost-Grænse. (Geogr. T. XXIV, 157—67.)
- Knud Rasmussen:** Den II. Thule-Ekspedition til Grønlands Nordkyst 1916—18. (Naturens Verden II, 337—56.)
- A. Bertelsen:** Navnegivning i Grønland. (Medd. om Grønland LVI, 221—88.)
- Louis Bobé:** Tamalât. Landet bag Hav.
- Olaf Kayser:** Et Par Ord om Grønlands Kortlægning. (Naturens Verden II, 426—29.)
- O. Bendixen:** Den grønlandske General-Takst og Handel og Omsætning ved Kolonierne i gamle Dage. (Det grøn. Selsk.'s Aarsskr. 1917. 1—9.)
- H. Ostermann:** Hvor gammel er brugen af isgarn til sælfangst i Grønland. (Det grøn. Selsk.'s Aarsskr. 1917. 10—26.)
- Kay Larsen:** Krøniker fra Trankebar.
- Kay Larsen:** Fortet Prinsensten [i Guinea]. (Dansk milit. Magasin I, 142—51.)

Kay Larsen: De danske i Guinea.

Hjemliv på prærien. De derovre. En række breve fra Canada, udg. af
H. F. Feilberg. 2. Opl.

Age Meyer Benedictsens: Overblik over det islandske Folks Historie.
(= Dansk-islandsk Samf.'s Smaaskrifter. Nr. 8.) P.

Jón Helgason: Fra Islands Dæmringstid.

Biografi.

Poul Heegaard: Om Studiet af Genealogi. (Pers. T. 7. R. III, 76—80.)
— Uden Titel.

H. W. Harbou: Om Personregistre. (Pers. T. 7. R. III, 1—22.)

[**R. Paulli:**] Fortegnelse over den danske og norske Stamtavle-Litteratur i
Aaret 1917. I. Danmark. (Pers. T. 7. R. III, 270—72.)

Forskelligt fra Genealogiens og Personalhistoriens Verden. (Pers. T. 7. R.
III, 70—73, 152—58, 219—22.)

Svend Dahl og P. Engelstoft: Dansk biografisk Haandleksikon. 1. Hefte.
Jfr. L. B(obé) i Pers. T. 7. R. III, 268—70.

Mindre dansk biografisk Leksikon. Redaktion: Victor Petersen.

H. Hjorth Nielsen: Dødsfald i Danmark 1917. Tillæg til Pers. T.

Peter Nansen: Portrætter. 1—2. Opl.

Frederik VIII. 5—26; Herman Bang. 27—32; Holger Drachmann.
75—84; Edv. Blaumüller. 85—94; Prins Hans. 137—46; Georg
Brandes. 147—58; »Politiken« i dens Ungdom. 159—68; Hørup.
169—73.

Thor Magnus Fog: Uddrag af Stamtavler over Slægterne Fog og Barfoed
ved H. R. Hiort-Lorenzen og F. L. la Cour. Esbjerg. 4: o.

Danmarks Adels Aarbog. Red. af **G. O. A. von Irgens-Bergh** og **Louis
Bobé.** 1919. 36. Aarg.

Axel Linvald: Arkivar Thisets Samlinger til den danske Adels Historie.
(Pers. T. 7. R. III, 81—83.)

Martin Skovbo: Optegnelser om fynske Bondeslægter. Tr. s. Mskr. Odense
(1917). — Ikke i Bogh.

H. Hansen: En gammel Baag Herreds Slægt. (Aarvog f. Hist. Samf. f.
Odense og Assens Amter V, 71—179.)

Ole Thøgersen: Kortfattede Optegnelser af Stamliister, Stamtavler og
Slægtssaga over en i Nordvestjylland meget udbredt Bondeslægt. Hurup
1917. 4: o.

R. K. Bertelsen: Viborgkredsens Folketingsmænd. En lokalhistorisk
Fremstilling. Viborg.

Udvalgte Biografier fra dansk Handel, Industri og Søfart. 3. Aarg.

Viggo Johansen: In memoriam [Carl Aarsleff og Otto Haslund, Hans
Smidth og Kr. Zahrtmann †]. (Vor Tid II, 253—60.)

Ib Windfeld: Danske Landbrugskandidater.

- Fortegnelse over Landinspektørerne April 1918. (T. f. Opmaalings- og Matrikulsvæsen VIII, 149—54.)
- Paul Hennings:** Studenterne fra 1893. Festskrift.
- Louis Bobé:** Personalhistoriske Bidrag til dansk Teaterhistorie i det 17. og 18. Aarh. (Pers. T. 7. R. III, 58—62.)
- Teologisk Stat (Ny gejstlig Stat). Udg. af **Oskar Damkier**. (Sluttet 31. Juli 1918.)
- En Landsbydegns Slægtsregister. Optegnet af J. Jensen. (Aarboeg f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1918. 50—66.)
Om Lærer *Jens Peter Aaboe*.
- Fredrik Vetterlund:** *Jeppe Aakjær*. (Ord och Bild XXVII, 481—92.)
- Hans Knudsen:** Hr. *Laurits Aastrups* Genvordigheder. (Skivebogen X, 43—67.)
- Robert Neiiendam:** En Danserinde. Historisk Billede fra Teatret. — *Augusta Afzelius*, f. Nielsen.
- Theodor Tufvesson:** *Afze och Augusta Nielsen*. (Samme Forf.'s Ur sekretärer och kistelädikor. Malmö 1918. 91—101.)
- Albr. Albrechtsen:** Ti Aar i Høve Friskole (Aarsskr. til Hjørlundeelever og Venner 1918. 4—20.)
- Rigmor Stampe:** *H. C. Andersen* og hans nærmeste Omgang.
- Aage Solver:** *Just Andersen*, Billedhuggeren, Metalarbejderen og Guldsmeden. (Skønvirke IV, 161—76.)
- Georg Christensen:** *Martin Andersen Nexø*. (Letterst. T. 1918. 239—44.)
- Jacob Asmussen:** Hvorledes er de to Slægtsnavne *Asmussen* og *Worsaae* kommen sammen? (Vejle Amts Aarbb. 1918. 206—13.)
- Louis Bobé:** Om Slægten *Bachof*. (Pers. T. 7. R. III, 223.)
- Herman Bangs** Vandreaar. Fortalt i Breve til Peter Nansen. Med en Indledning af Peter Nansen. Udg. af Lauritz Nielsen.
Anm. af Karl Larsen i Litteraturen I, 639—46, af Ronald Fangen i Vor Tid II, 865—72.
- Barmwater, F.** Nekrologer af Sally Salomonsen i Fysisk T. XVII, 33—35 og P. Cl. og Holger Baadslund i Farmaceut. Tid. 1918. 794—97.
- Axel Garboe:** Da *Thomas Bartholin* var gammel. (Gads Danske Mag. XII, 378—80.)
- Louis Blauenfeldt:** *Vilhelm Becks* Sær-Anskuelser. (Kirke-Tid. III, 617—21, 633—38, 652—54.)
- F. Hjort:** Bidrag til en dansk Familie *Behr's* Personalhistorie. (Pers. T. 7. R. III, 245—50.)
- Hjalmar Bendahl:** Malajdrengens mærkelige Oplevelser. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 614—15.)
- N. J. Berendsen:** Af en gammel Journalists Erindringer.
- Niels Hedin:** Stamtavle over Slægten *Berg*. Efterkommere af Thomas Henriksen i Fyn. Hjørring. 4:o.

- G. Schad: *Adolph Fr. Aug. Berg* †. (Ugeskr. f. Læger 1918. 1460—61.)
- H. Hjorth Nielsen: Om *Hans Henrik Berg* († 1862). (Pers. T. 7. R. III, 223.)
- Mario Krohn: Tocqués Portræt af *Frederik Berregaard* i Kunstmuseet (Kunstmuseets Aarsskrift 1918. 99—102.)
- Alf Marner: *Fr. Ferd. Biering* †. (Ugeskr. f. Læger 1918. 743—44.)
- K. J. Østrin: *Birck-Ballin*. Autentisk Beretning om Sammenstødet i den overordentlige Kommission mellem Direktør Max Ballin og Prof. L. V. Birck d. 6. Aug. 1918, dets Forhistorie og Efterspil.
- Andreas Birnbaum: Slægten *Birnbaum*.
- Johs. Vinther: *Steen Steensen Blicher*. (Lagerbote. Z. f. d. deutschen Internierten I, 2, 108—13.)
- Julius Clausen: *Anna Bloch*. (Sceniske Kunstnere. Smaa Karakteristiker.)
- H.-F.: *Blücher af Altona*. (Dansk Adels Blad VIII, 37—38.)
- (Herman J. Hansen:) Stamtavle over den bornholmske Familie *Bohn*. Maribo. 4:o. — Ikke i Bogh.
- J. Byskov: *P. Bojsen* [80 Aar]. (Højskolebl. 1918. 431—36; jfr. Martin Kristensen 633—36.)
- Louis Bobé: Fra den store Handelsperiode. Livs- og Tidsbilleder. I. Baron *Henrik Bollen*. (Hist. Medd. om Kbh. VI, 321—40.)
- L. P. Borberg: Tillæg til Stamtavlen over Slægten *Borberg*. (De 3 ældste Slægtled m. m.)
- K. K. K. Lundsgaard: Guldmagereen *Borris* Øjenoperation. (Hospitalstid. LXI, 439—40.)
- Brande, J. N.*: Nekrologer af Holger Skovmand i Højskolebl. 1918. 37—40, af Anders Uhrskov i Bavnens XV, 10—12.
- Osvald Hansen: *Georg Brandes*. Hans Forhold til Individualismen.
- Kristian Lohmann: *Oline Marie Brandstrup*. Et Livsbillede fra gamle Dage. (Hjem og Skole 1918. 127—37.)
- L. Kolderup Rosenvinge: *Jacob Severin Deichmann Branth* †. (Botan. T. XXXVI, 213—18.)
- Oscar Thyregod: *Christian Bredahl*, Harmens og Retsindets Digter i vor Litteratur.
Anm. af Carl Behrens i Litteraturen I, 605—08.
- Oscar Thyregod: Digteren *Christian Bredahls* Barndomsliv. (Tilskueren 1918. II, 129—52.)
- A. Ravnholt: Lægen og Velgørenen *Johann Christian Bredfeldt*. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XI, 51—84.)
- L. J. Koch: *Hans Adolf Brorson* og hans Psalmer.
- Th. Hauch-Fausbøll: Af Slægten *Browns* Historie. Udarbejdet paa Foranledning af Direktør Peter de Nully Brown. Tr. s. Mskr. 4:o. — Ikke i Bogh.
- Andreas H. Winsnes: *Johan Nordal Brun* og den liturgiske fejde [1786]. (Edda X, 226—48.)

- Arnold Fyhr: Stambog over *Marie Kirstine Brun's* Descendenter. 2. Udg. Tr. s. Mskr. 4:o. — Ikke i Bogh.
- Chr. Christensen: Min Livsførelse og Virksomhed. Minder og Tanker om Personer og Forhold.
- Christiansen, C. Nekrologer af E. S. Johansen i Naturens Verden II, 1—8, af M. Knudsen i Univ.'s Festskr. Nov. 1918. 119—23, af K. Prytz i Fysisk T. XVI, 81—94 og Overs. over Vidensk. Selsk.'s Forhandl. Juni 1917—Maj 1918. 31—54.
- Astrid Paludan-Müller: Generalmajor *Johan Friderich Classen* 1725—1792. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarbog VI, 99—116.)
- C. [ø: Astrid] Paludan-Müller: Generalmajor *Johan Friderich Classen* 1725—92. (Næsgaardsbogen 1918. 9—18.)
- H. N. Clausen: Af min Reisedagbog 1818. Udg. i Hundredeaaret derefter af Carl S. Petersen.
- Jens Damsgaard: Husmand *Jens Clausen* og hans Samtid. Aarhus. Th. Faaborg: Kobberstikkeren *J. F. Clemens* 1749—1831.
- Louis Bobé: *Jacob Coningh*. (Fra Arkiv og Museum 2. Serie II, 214—15.)
- Søster Sophie: Frøken *Louise Conrings* Person og Liv.
- Holger Budde-Lund: *Enrico Mylius Dalgas* 1828—1894. (Vestbirk Højskole. Aarsskrift 1918. 44—57.)
- En gammel bedrøvelig Vise. Medd. af N. P. Petersen. Med en historisk Indledning af C. Klitgaard. (Vendssyselske Aarbb. 1918. 271—81.) — Om Mordet paa Skoleholderen *Jens Nielsen Dam* i Flade og hans Søster *Birte* 1797.
- H. S.: *Peter Dam* †. (Højskolebl. 1918. 495—98.)
- Carl Woldemar, Greve af *Danneskiold-Løvendals* Selvbiografi. Gengivet efter hans egenhændige Manuskript ved O. Munthe-Morgenstjerne. (Pers. T. 7. R. III, 108—15.)
- M.-P.: *J. H. Deuntzer* †. (Ugeskr. f. Retsvæsen 1918. Afd. B. 305—06.)
- A. Vedel og Fr. Bojsen: Gaardejer *Hans Didriksen* fra Mandemark †. (Aarbog for Hist. Samf. f. Præstø Amt VII, 19—21.)
- Breve fra *Louise van Dockum*, f. Bauditz, som dansk Ministerfrue i England 1858—59. Ved Julius Clausen. (Vor Fortid III, 15—32.)
- C. Klitgaard: Endnu lidt om Familien *Dyssel*. (Pers. T. 7. R. III, 116—19.)
- M. Galschiøt: *Eckersbergs* Romeraar. (Kunstmuseets Aarsskrift 1918. 13—63.)
- Johan Chr. Mørch: *Hans Eged ep.* Godthaab (1917). — Ikke i Bogh.
- Marius Møller: *Carl Chr. Egens* †. (Højskolebl. 1918. 353—56.)
- V. A. Secher: Om Forholdet mellem Slægtsnavnene *Egidius* og *Egedius*. Erklæring afgivet til Brug under en norsk Retssag. (Meddel. fra det danske Rigsarkiv I, Nr. 11. 410—17.)
- Josef Fischer: *Abraham Elias* og hans Efterkommere (Familien *Abrahamsen*). Paa Foranledning af Grosserer Nic. Abrahamsen. Tr. s. Mskr. 4:o.

- Theodor Tufvesson: En dansk äventyrare i Skåne [3: *Reinhard Henrik Eppinger*, 1749—1821]. (Samme Forf.'s Ur sekretärer och kistelädikor. Malmö 1918. 57—68.)
- Erlandsen, Alfr.* Nekrologer af Johs. Bock i Hospitalstid. LXI, 90—93, J. P. Chrom i Maanedsskr. f. Sundhedspleje 1918. 17—20, V. Eller-mann i Ugeskr. f. Læger 1918. 114—16, L. S. Fridericia i Univ.'s Festskr. 1918. 135—40.
- Louis Bobé: Til »*Johannes Ewalds* Levnet og Meninger«. (Danske Studier 1918. 73—80; jfr. H. Brix 185.)
- Tage Høeg: Fra gamle Aviser. En Episode af *Ewalds* Liv. (Vor Fortid II, 281—88.)
- Georg Nygaard: *Ewald-Portrætter*. (Fra Arkiv og Museum 2. Serie II, 185—209.)
- J. C. Hansen: Mere om Degnen *Feld* i Oddense. (Skivebogen X, 178—80.) Til Minde om *Nicolai Femmer* paa Hundredaarsdagen for hans Fødsel.
- K. C. Rockstroh: Smaa Meddelelser om Soldaterforhold i gammel Tid. Ia. Stykløjtnant *Festlers* Død og Begravelse i Nexø 1704. (Dansk milit. Magasin I, 22—25.) — Ib. *Festlers* Efterladenskaber. (smst. 82—84.)
- R. Schmidt: *Peter Fjelstrup*. (Sceniske Kunstnere. Smaa Karakteristiker.) Kai Flor: *Peter Fjelstrups* Renæssance. (Teatret XVII, 66—69.)
- Niels Hansen: Pastor *Fjord* †. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXVI, 553—57, jfr. 622.)
- H.-F.: *Flindt*. (Dansk Adels Blad VIII, 39.)
- Familieoptegnelser af *Johannes* og *Chr. Friedenreich*, Fader og Søn, Apothekere i Aalborg. Medd. af Inger Klüwer. (Pers. T. 7. R. III, 177—88.)
- J. Frimodt: Min Barndoms Jul. (Julebogen XVII, 149—53.)
- E. A. Tscherning: *E. Fraenkel* †. (Ugeskr. f. Læger 1918. 1386—88.)
- Albert Olsen: *Peder Nielsen Gad*, Herredsfoged i Bjeverskov Herred. (Pers. T. 7. R. III, 120—28.)
- Julefest i *N. W. Gades* Hjem, af En, der var med. (Julebogen 1917. 151—56.)
- P. A. Rosenberg: *Karl Gjellerup*. (Ord och Bild XXVII, 217—26.)
- Poul Henningsen: *Harald Giersing*. (Vor Tid II, 304—10.)
- H.-F.: Hertugerne [Decazes] af *Glücksbierg*. (Dansk Adels Blad VIII, 21—23.)
- D. Simonsen: *Goldschmidtiana* II—V. (T. f. jødisk Hist. o. Lit. I, 67—68, 122—25, 185—87.)
- Goos, C. Nekrologer af Viggo Bentzon i T. f. Retsvid. XXXI, 1—27, og i Univ.'s Festskr. Nov. 1918. 123—35, Frantz Dahl i Letterst. T. 1918. 111—21 og Tilskueren 1918. I, 125—35, H. Munch-Petersen i Ugeskr. f. Retsvæsen 1918. Afd. B. 1—3, Eyvind Olrik i Nord. T. f. Straffe-ret VI, 1—9, J. Plesner i Nyt T. f. Abnormvæs. XX, 1—5, og Joh. Steen-strup i Oversigt ov. Vidensk. Selsk.'s Forhandl. Juni 1917—Maj 1918. 55—63.

- Poul Bredo Grandjean: Tillæg til Meddelelser om *Thygyne Graae*, f. Lunds Forfædre, omfattende Byfoged i Middelfart Jørgen Bassesen Lund's Hustru Karen Iversen's Forfædre.
- P. Eliassen: En Koldingborger. *Hans Henrik Grau*. (Vejle Amts Aarbb. 1918. 163—203.)
- John Landquist: *Thorkild Gravlund*. (Litteraturen I, 203—09.)
- Francis Beckett: Wuchters' Portræt af Rigskansler *Peter Griffenfeld*. (Kunstmuseets Aarsskrift 1918. 95—98.)
- Hjalmar Helweg: *N. F. S. Grundtvigs Sindssygd.*
- Et Brev fra *Grundtvig* [til Vilh. Østrup, 29/8 1811]. Medd. af G. L. Wad. (Vor Fortid III, 12—14.)
- En københavnsk Embedsmand. *Jacob Gudes* Optegnelser 1754—1810. (= Memoirer og Breve udg. af Jul. Clausen og P. F. Rist. XXVII.)
- Johan Ernst Gunnerus* 1718—26. Febr.—1918. Mindeblad utgit af Det kgl. norske Videnskabernes Selskab. Trondhjem. 4: o.
- Holger Mygind: Mindeord over *Peter Tetens Hald*. (Ugeskr. f. Læger 1918. 453—54.)
- Arthur Skjelderup: Om *Peder Halkier* († 1788). (Pers. T. 7. R. III, 224.)
- En Episode fra Brigaderens Tid. Medd. ved Chr. Christensen. (Vendssysselske Aarbb. 1918. 196—203.) — Om Brigader *William Halling* 1783.
- Sophus Michaëlis og Alfred Bramsen: *Vilhelm Hammershøi*. Kunstneren og hans Værk.
- M. L. Hansen: Af en københavnsk Handelsgartnerfamilies Historie. Ved Frode Sørensen. (Københavns Handelsgartnerforening. 1918. 69—83.)
- Werner Jakstein: *Christian Friedrich Hansen*, der Meister unseres heimischen Klassizismus. (Schlesw.-holst. Kunstkal. 1917. 8—19.)
- Mogens Kai Nørregaard: Sølvsmiden *Kastor Hansen*. (Skønvirke IV, 136—44.)
- Hansen, Maren*. Nekrologer af Povl Hansen i Fra Vallekilde folkehøjskole 25. 1918. 18—33, jfr. ogsaa 34—49, af Sigfred Munch i Højskolebl. 1918. 841—44.
- A. K.: Den gamle Dalby-Smed [*Niels Hansen*]. Et Hundredaars Minde. (Højskolebl. 1918. 1221—24.)
- Vilhelm Hansen*: Jernbaneliv.
- Anders Uhrskov: *H. P. Hanssen-Nørremølle*. (Bavnen XV, 719—23.)
- V. G. F. Bryndum: De ældste Led af Skelskorslægten *Harboe*. (Pers. T. 7. R. III, 68—70.)
- L. O. Pedersen: En Jorddrotts festlige Modtagelse. Tidsbillede fra det 18. Aarh. (Ugeskr. f. Landmænd 1918. 326—28.)
- Efter Baron *Hardenberg-Reventlows* Bryllup 1796.
- P. Götzsche: *A. K. Hasselager*. (Herlufsholms Progr. 1918. 5—9.)
- Joel Levin Nathansons Optegnelser om Familien *Hausen* m. m. medd.

- og forsynet med Anmærkninger af Josef Fischer. (Forts.) (T. f. jødisk Hist. og Litt. I, 117—21, 174—81, 230—35.)
- Wilh. v. Hedemann (†) u. Paul v. Hedemann, gen. v. Heespen: *Geschichte der Familie von Hedemann*. 1.—2. Teil. Glückstadt (1917). Fol.
- J. H. Hegermann-Lindencrone. Nekrologer af H.-F. i Dansk Adels Blad VIII, 17—19, af Aage Friis i Tilskueren 1918. II, 1—19.
- Københavnere i Udlandet. Ved H(erman) T(rier). 1. P. A. Heibergs Ansøgninger om Ophævelse af hans Landsforvisning [1801]. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 472—95.)
- Helweg, Agner. Nekrologer af Frode Krarup i Ugeskr. f. Læger 1918. 1664—66, Aug. Wimmer i Hospitalstid. LXI, 1519—20.
- Helveg, Ludvig. Et Hundreedaarsminde. (J. P. M. i Bavnens XV, 257—61, P. Riemann i Højskolebl. 1918. 485—92.)
- Munkebo: Idestrup-Præsten [*Thorvald*] Helveg og Ungdommen. (Fra Nørre Ørslev Folkehøjskole. Aarsskrift 1918. 33—39.)
- Hempel, P. Nekrologer af P. Cl. i Farmaceut. Tid. 1918. 748—49, V. K. P(ermin) i Archiv f. Pharm. o. Chemi XXV, 322—25.
- Gustav Philipsen: Om og omkring *F. Hendriksen* som Bogkunstner. (Aar- bog for Bogvenner I, 57—67.)
- A. Clemmensen: *J. D. Herholdt*. 1818—13. Marts—1918. (Architekten XX, 225—26.)
- Hertel, Vilh. Nekrologer af Thorkild Rovsing i Hospitalstid. LXI, 223, Chr. Struckmann i Ugeskr. f. Læger 1918. 359—61.
- J. Estrup: Om Familien *Hiersing*. (Pers. T. 7. R. III, 75.)
- H. R. Hiort-Lorenzen: Julen for 75 Aar siden. (Julebogen 1917. 157—60.)
- E. A. Thomle: Om *Else Cathrine Hjørring*. (Pers. T. 7. R. III, 273—74.)
- Hlatky, Anton. Nekrologer i Archiv f. Pharmaci og Chemi XXV, 139—40, jfr. 18—20 og (af A. S.) i Farmaceut. Tid. 1918. 210—12.
- Anna Koch Schiøler: Familien *Hoff*.
- Formand for Sundhedsstyrelsen, Etatsraad *E. M. Hoff*. (Archiv f. Pharm. o. Chemi XXV, 179—81.)
- Fra Amtmand *Hans de Hofman* til Grev A. G. Moltke om hans Arbejde paa Danske Atlas og Foundationer. Ved Louis Bobé. (Danske Mag. 6. R. III, 98—99.)
- Th. A. Müller: *Holbergportrætter*. En kritisk Værdsættelse med en Karakteristik af Holberg som Personlighed. 4:o.
Anm. af Karl Madsen i Tilskueren 1918. II, 162—67.
- Karl Madsen: *Holberg* som Illustrator. (Tilskueren 1918. I, 59—65.)
- Anetavle for *Hans Gustav Nicolai Holten v. Mauchenheim*, kaldet *Bechtolsheim*. (Meddel. fra Slægtssamfundet Holten. Nr. 6. S. 72—73.)
- Hostrup, Jens Chr. Holger Begtrup i Højskolebl. 1918. 573—88, Georg Christensen i Litteraturen I, 81—88, Karl Warburg i Ord och Bild XXVII, 311—21, Robert Neiiendam (To Breve fra C. H.) i Teatret XVII, 128.

- F. T. Hvass*: Barndoms minder. (Fra Himmerland og Kjær Herred VII, 148—54.)
- Hvidt, Edv.* Nekrologer af R. S. Gram i Ugeskr. f. Retsvæsen 1918. Afd. B. 4—5, Eyvind Olrik i Nord. T. f. Strafferet VI, 10—11.
- Erik Rindom*: Samtaler med *Harald Høffding* 1909—1918.
- Edv. Lehmann*: *Høffding* og Danmark. (Gads Danske Mag. XII, 411—14.)
- Erik Rindom*: *Harald Høffding*. (Bogens Verden I, 3—10.)
- Jeppe Aakjær*: En adelig Bandit [ø: *Jørgen Høg*]. Drama i Skive [1591]. (Skivebogen X, 68—75.)
- Sejer Kühle*: Stamtavle over Slægten *Høyer*. (Pers. T. 7. R. III, 221—22.)
- H. G. Olrik*: Lidt om *Ingemanns* Jordfæstelse i Sorø Kirke d. 4. Marts 1862 og Mindesmærket paa hans Grav. (Sorøner-Bladet III, 19—20.)
- Ingerslev, Joh. Vilh. Chr.* Nekrologer af K. Carøe i Pers. T. 7. R. III, 262—63, af J. W. S. Johnsson i Ugeskr. f. Læger 1918. 1779—80.
- H. K. Kalf og Axel Ipsen*: Til Minde om *Marie Ipsen*. Tr. s. Mskr. — Ikke i Bogh.
- Marius Kristensen*: Dr. phil. *Jacob Peter Jacobsen* og hans hovedværk. (Højskolebl. 1918. 1249—54.)
- Georg Nygaard*: *J. P. Jacobsen*. Bidrag til en Bibliografi. I. (Litteraturen I, 173—76, 249—52, 414—20, 473—75, 521—24.)
- A. Jakobsen*, »Fraugde«. 17. Maj 1878—1918. (Odense). 4:o.
- Axel Henriques*: *Frederik Jensen*. (Danske Kunstnere. Smaa Karakteristiker.)
- Henning Jensen*: Sex Aar [1872—79] i Persker Præstegaard. (Bornholmske S. XII, 27—50.)
- Thyra Jensen*: En dansk Præstekones Historie. *Nanna Jensen*, f. Boisen. 2. Opl.
- J. V. Christensen*: En Bonde. (*Peder Jensen*, Estrup). Udg. af Ringsted Folketidende. Ringsted (1917).
- J. Rasmussen*: *Rasmus [Jensen]* Kaagbyggers og hans Sønners Historie. (Fra Himmerland og Kjær Herred VII, 52—130.)
- Peter Jerndorff*: Nogle Minder fra det gamle kongelige Theater.
- Jens Krustrup*: *Niels Peter Jespersen* †. (Bavnen XV, 591—95.)
- Victor Johansen*: *Emanuel Søren Johansen* og *Birgitte Cathrine Rørbyes* Efterkommere.
- Chr. Engelstoft*: *Fridolin Johansen*. (Vor Tid II, 404—08.)
- Chr. Engelstoft*: *Viggo Johansen*. (Vor Tid II, 493—500.)
- K. Rørdam*: *Johannes Fr. Johnstrup*. Et Blad af Geologiens Historie i Danmark. (Medd. fra Dansk geol. Foren. 5. Bd., Nr. 15. 1—61.)
- V. A. Secher*: Opkaldelsesskikke i østjydske Bondeslægter fra 17. og 18. Årh. (Slægten *Iørgensen* fra Følle og dens Forfædre). Bidrag til genealogisk Metodelære. (Medd. fra det danske Rigsarkiv I, Nr. 13. 471—520.)

- C. Jørgensen*: Mine 20 Aar hjemme i Sønderjylland. Flugten derfra for at undgaa Krigen. — Ikke i Bogh.
- Chr. Jørgensen*. (Kort Udsigt over det philolog.-hist. Samf.s Virksomhed Okt. 1914—Okt. 1916. 223—52.)
- Af Julius Langes Breve til *Chr. Jørgensen*. Medd. ved E. Spang Hanssen. (Tilskueren 1918. I, 435—47.)
- Otto Jørgensen*: *Jens Jørgensen* og Karen Kirstine Møller til Katholm og Tyrregaarden i Følle, deres Forfædre og Efterkommere. Aarhus. Jfr. Pers. T. 7. R. III, 218.
- Johannes Jørgensen*: Mit Livs Legende. 4. Bog. Det usyrede Brød. 1.—3. Opl. — 5. Bog. Ved den skønne Tempeldør. 1.—2. Opl.
- Charles Kent*: Taarnbyggeren [o: *Johs. Jørgensen*]. (Samme Forf.'s Dagdrømmen. Kria. 103—37.)
- Christian Clausen*: Digteromvendelserne ved Aarhundredskiftet. Typiske Personligheter i den nordiske Literatur. (Edda X, 296—318.) S. 302—06 om *Johannes Jørgensen*.
- M. P. Schmidt*: *Peder Kaae*. (Fra Nørre Ørslev Folkehøjskole. Aarsskrift 1918. 3—28.)
- Otto Borchsenius*: *Hans Vilhelm Kaalund*. 2. gennemsete Udg. *Kaalund, H. V.* Stig Bredstrup i Højskolebl. 1918. 737—46, *Andreas Dolleriis* i Julebogen 1917. 71—79, *Edv. Agerholm* (K. og det kgl. Teater) i Vor Fortid II, 321—28, *H.-F.* i Dansk Adels Blad VIII, 25—26, *Th. Roust* i Hadsten-Bogen 1918. 5—11.
- Erna Kaper*. Født d. 14. Nov. 1883. Død d. 1. Nov. 1918. — Ikke i Bogh.
- Hother Scharling*: Skolebestyrer *Johan Keller*. (Nord. T. f. Abnormvæsenet XX, 11—13.)
- Kidde, Harald*. Artikler af Vald. Vedel, Niels Jeppesen, Henri Nathansen, Hans Ahlmann, Kaj og Stine Hoffmann, A. C. Andersen og Peter Christiansen. (Vor Tid II, 877—93.)
- Carl Gad*: *Harald Kidde* †. (Litteraturen I, 671—76.)
- Charles Kent*: Ærens træ. (Samme Forf.'s Dagdrømme. Kria. 141—91.) — Om *Harald Kidde*.
- Harry Schmidt*: Die bildlichen Darstellungen des Kanzlers *Johann Adolf von Kielmannseck*. (Z. f. schlesw.-holst. Gesch. XLVIII, 279—96.)
- Torstein Bohlin*: *Søren Kierkegaards* etiska åskådning. Uppsala. (Akad. afh.)
- P. A. Heiberg*: Et Segment af *Søren Kierkegaards* religiøse Udvikling 1835 1. Juni til 1838 19. Maj. (= *Kierkegaard Studier*, udg. af P. A. Heiberg og V. Kuhr. III.)
- **C. Klitgaard*: *Kjærulfske Studier*. 6. H. Holtelinien og Mandalslægten. — 7. (sidste) H. Spredte Familier og Personer. Aalborg.
- Holger Hansen*: Genealogiske Oplysninger om Slægter af Navnet *Klaumann*. (Pers. T. 7. R. III, 23—40.)

- Laurits Klingbergs* Selvbiografi. Med nogle Notitser om hans Slægt. Ved E. Marquard. (Pers. T. 7. R. III, 225—44.)
- H. Weitemeyer: Et Fald nedad Ærens Trappe. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 502—26.) — Om *Ludv. Chr. Knap* († 1828).
- Carl A. Knudsen*: Oplevelser i Polen under Verdenskrigen. (Næsgaardsbogen 1918. 32—51.)
- Holger Begtrup: *Jakob Knudsen*. En Levnedstegning.
- Carl Ross: *Jakob Knudsen*. En Studie over en Aandspersonlighed.
- Holger Begtrup: *Jakob Knudsens* Særstilling indenfor den grundtvigske Lejr. (Frederiksborg Højskoles Aarsskrift 1918. 3—14.)
- Knudsen, Jakob*. Rich. Gandrup i Tilskueren 1918. I, 454—63, Edv. Lehmann i Gads Danske Mag. XII, 565—72.
- Th. Topsøe-Jensen: Viceadmiral *Otto Joachim Moltke Koefoed-Hansen* †. (T. f. Sovæsen LXXXIX, 167—72.)
- H. T. [o: Herman Trier], Carl Frederich Coppello [o: *Meyer Marcus Koppel*, 1823]. (T. f. jødisk Hist. og Lit. I, 191—93.)
- Hj. Ditlevsen: *Harald Krabbe* †. (Vidensk. Meddel. fra Dansk naturhist. Forening LIX, V—IX.)
- P. H.: Om *Niels Rosenstjerne Frantsen Krag*. (Pers. T. 7. R. III, 155—56.)
- Onkel Carls [o: *Carl Krestensens*] Livs-Erindringer. Nedskrevet 1891. Frederikssund.
- Holger Hansen: Slægten *Kruuse* af Højelse. Odense.
- N. Nielsen Vad: *Holger Køster* [70 Aar]. (Højskolebl. 1918. 1445—50.)
- L. F. la Cour: Slægten *la Cour* (Dornonville de la Cour). Sorø (1917).
- L. F. la Cour: Stamtavle over Slægten *la Cour* (Dornonville de la Cour).
- Marius Kristensen: *Anna la Cour* †. (Højskolebl. 1918. 919—22.)
- E. Marquard: *Abraham Cæsar Lamoureux*. (Fra Arkiv og Museum 2. Serie II, 237—49.)
- Geheimeraad *Christian Wilhelm Langes* Autobiografi med et Par Bidrag til Familien Langes Stamtavle udg. af R. Paulli. (Pers. T. 7. R. III, 41—55.)
- E. A. Thomle: Lidt om Lagmand *Gjert Lange* og hans Slægt. (Pers. T. 7. R. III, 189—95.)
- Et Ungdomsbrev fra *H. W. Lange* [1839]. Medd. af Robert Neiiendam. (Teatret XVII, 88.)
- Hakon Jørgensen: Botanikeren *Johan Lange*. 1818—20. Marts—1918. (Naturens Verden II, 134—36.)
- Chr. Christensen: *Jens Brink Lassen*. (Tune Elevers Aarsskr. 1918. 12—22.)
- Af Lærer *L. Lassens* »Livserindringer«. Medd. af hans Søn, J. Lassen. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XI, 132—36.)
- Niels Lassen*: Erindringer. I. Barndom og Ungdom.
- Edv. Lehmann: Jul i et Lægehjem. (Julebogen XVII, 154—60.)
- Abraham Lehns* Selvbiografi 1643—73. Medd. af Louis Bobé. (Pers. T. 7. R. III, 84—87.)

- Optegnelser av Toldforvalter i Bergen *Nils Lindgaard* og dennes Søn Præsident i Trondhjem Rasmus Lindgaard. Medd. af Olaus Schmidt. (Pors. T. 7. R. III, 211—15.)
- Et brev fra *Lofthus* i fængslet [⁹/₁₁ 1789]. Ved Georg Sverdrup. (Norsk hist. T. 5. R. IV, 328—36.)
- J. Th. Lundbye*: Dagbogsoptegnelser. I Udtog ved Karl Madsen. (= Folkets Førere udg. af Frede Nørgaard og Anders Uhrskov).
- Elise Konstantin-Hansen: *Johan Thomas Lundbye*. 1818—1918. (Højskolebl. 1918. 1057—64.)
- J. L. Lybecker*: Erindringer fra mine Læreaar. Tr. s. Mskr. — Ikke i Bogh.
- F. Henriksen: Danske Bogvenner. I. *H. H. J. Lyngø*. (Aarvog for Bogvenner I, 117—29.)
- Emil Madsen*: Fra mit militære Liv i Fredstid (Forts.). (Ill. Tid. LIX, Nr. 1, 4, 18, 20.)
- Carl Anthon Kofoed: Familien *Madvig*. Et Par nye Led i Stamtavlen. (Bornholmske S. XII, 1—10.)
- Johan Nikolai Agathon Madvig*: Supplement til Mine Livserindringer. Tr. s. Mskr. — Ikke i Bogh.
- En islandsk Eventyrer. *Arni Magnussons* Optegnelser. Oversat fra Islandsk af Pall Eggert Olsson. (= Memoirer og Breve, udg. af Jul. Clausen og P. Fr. Rist. XXVIII.)
- Joh. Elbek: *Vilhelm Malling* 1846—1912.
- Johan Borup: *Jacob Marstrand* [70 Aar]. (Højskolebl. 1918. 961—66.)
- Josepha Martensen: *H. L. Martensen* i sit Hjem og blandt sine Venner.
- (H. P. Meinertsen:) Slægten *Meinertsens* Stamtavle. (Præstø.)
- D. Simonsen: Da Pogromerne i Foraaret 1907 blev standsede. (T. f. jødisk Hist. og Lit. I, 188—90.)
- Om *Moses Melchior* og Frederik VIII.
- Olga Ott: *Johs. Meyer*. (Teatret XVII, 34—38.)
- Meyer, Leopold*. Nekrologer af Victor Albeck i Hospitalstid. LXI, 749—52, S. A. Gammeltoft i Ugeskr. f. Læger 1918. 881—88, E. Hauch i T. f. Jordemødre XXVIII, 329—37, 351—54. C. J. Salomonsen i Univ.'s Festskr. Nov. 1918. 141—45.
- (Christian Glud:) General *de Mezas* Afskedigelse. Medd. af P. Fr. Rist. (Vor Fortid II, 143—50.)
- Chr. G. Middelboe*: Erindringer.
- Fred. Nørgaard: *D. G. Monrad*. (= Folkelæsning Nr. 323.)
- Helene Strange: Det falsterske Præstemord [1755]. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarvog VI, 143—79.) — Om Præstedatteren *Karen Birgitte Mossin* († 1756).
- Albert Jørgensen: *Mylius Erichsen*. (Lagerbote. Z. f. d. deutschen Internierten I, 2, 42—48.)

- Nogle Aktstykker m. v. vedr. Legatstifteren, Distriktskirurg *Heinrich Friederich Müller*. Ved H. G. Olrik. (Soraner-Bladet III, 41—44, 51—53.)
- Peder R. Møller: Slægt efter Slægt. Skildringer fra Fortid og Nutid.
- Chr. N. Møller: Gammelt vestjydsk Bondeliv. Barndomserindringer fra Vesteregnet. (Vejle Amts Aarb. 1918. 47—119.)
- Harald Høffding: To Præster. (Tilskueren 1918. I, 109—24.)
Om *Otto Møllers* og *Skat Rørdams* Brevveksling.
- Nicolaus Lützhøft: Snedkermester *J. P. Mørch*. (Skønvirke IV, 147—54.)
- Nansen, Peter. Nekrologer af Carl Gad i Litteraturen I, 273—83, Sophus Michaëlis i Teatret XVII, 146—47, L. C. Nielsen i Tilskueren 1918. II, 191—96, Otto Rung i Vor Tid II, 595—97, Poul Levin (P. N. som Forlægger) i Aarbog for Bogvenner II, 47—59.
- Alfred Nervø: Ti Aar bag Rattet. [II.] Fra Flyvemaskinens Barndomsaar.
- Adolf Langsted: *Asta Nielsen*. (Sceniske Kunstnere. Smaa Karakteristiker.)
- Christen Nielsens Optegnelser ført i Pennen af hans Søn, Christen Christensen, Vorgod Sogn (ca. 1830). Ved Marius Dahlsgaard. (Vor Fortid II, 161—77.)
- Grønvald Nielsen: Ungdomsminder. VI. (Vestbirk Højskole. Aarsskrift 1918. 3—29.)
- Marius Kristensen: *Harald Nielsen*. (Højskolebl. 1918. 1417—22.)
- Harald J. Nielsen* †. (T. f. Industri 1918 221—23.)
- Nielsen, J. C. Nekrologer af Will. Lundbeck i Naturens Verden II, 284—85, H. R. i Ministeriernes Maanedblad II, 157—58.
- Kristian Nielsen: Erindringer fra mit gamle Hjem paa Landet. II. Opl. Odense.
- Martin P. Rudum: *Lars Nielsen*, Harridshøj. (Bavnen XV, 17—23.)
- Nis Nissen: Præsten *Lorenz Nissen* 1754—1842. (Sprogforen.s Almanak for 1919. 35—43.)
- Nyrop, Camillus. Nekrologer i Pers. T. 7. R. III, 165—66 og T. f. Industri 1918. 165—66.
- Hans Ellekilde: *Axel Olrik*. (Bogens Verden I, 49—61.)
- Hans Ellekilde: *Axel Olrik* og Folkeæventyrene. (Danske Sagn og Æventyr fra Folkemunde. 2. Saml. Udvalg ved Axel Olrik. Udg. af Foreningen »Fremtiden«. 63—67.)
- Frejlif Olsen: Min Fængselsdagbog. (Tr. s. Mskr.) — Ikke i Bogh.
- H. Weitemyer: *Ulrik Peter Overbye*[s Fødselsaar]. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 479.)
- Hans Knudsen: Framlev Herreds Sandemænds Tov om *Anne Pedersdatters* Bane 1662. (Aarb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XI, 85—95.)
- Lauritz Nielsen: *Christian Pedersen* og Bogtrykkerkunsten. (Nord. T. f. bok- o. biblioteksvæsen V, 45—60.)
- Thøger Dissing: *Rasmus Pedersen* †. (Højskolebl. 1918. 805—12.)

- K. P. Petersens* og *L. Chr. Petersens* — fhv. Hvidgarvere i Odense — Slægtsbog og Slægtstavler. Samlet og udg. af L. Chr. Petersen. Tr. s. Mskr. (Odense.) 4:o. — Ikke i Bogh.
- Robert Neiiendam: *Clemens Petersen*. (Teatret XVII, 144.)
- Holger Petersen*: Min Slægtbog. Mskr. for Slægten. Fol. — Ikke i Bogh. Anm. i Pers. T. 7. R. III, 218—19.
- Gyrithe Lemche: En Kvindes Værk. (Kvinden og Samfundet 1918. 173—75.) — Om Fru *Ludi Petersen*, f. Dodt.
- Ronald Fangen: *Henrik Pontoppidan*. (Litteraturen I, 544—53.)
- Henning Hansen: *Gerhard Poulsen* †. (Architekten XXI, 50—51.)
- Henri Nathansen: Teater. I. *Johannes Poulsen* og *Poul Reumert*. Fru *Hedevig Povlsen* †. (Ryslingebogen 1918. 5—19.)
- Johan Borup: *Karl Povlsen*. Personlige Erindringer. (Højskolebl. 1918. 605—10; Jfr. ogsaa A. V. 661—64.)
- Jørgen Nielsen: *Karl Povlsen*. Lidt om hans præstevirksomhed. (Højskolebl. 1918. 897—902, 941—46.)
- Karl Povlsens* efterladte Optegnelser. Ved Marie Povlsen. (Ryslingebogen 1918. 21—56.)
- Karl Povlsen* †. (Ryslingebogen 1918. 59—80.)
- Mindeblade om *Karl Povlsen*, Præst for Ryslinge Valgmenighed 1883—1918. Odense.
- Robert Neiiendam: En Anmelder i gamle Dage. (Teatret XVIII, 23.) Et Brev fra *H. C. G. Proft* til Frederik VI, 1822.
- Helge Wamberg: *Valdemar Psilander*. 1.—2. Opl. (= Sceniske Kunstnere. Smaa Karakteristiker.)
- Skat Hoffmeyer: Rektor *Rafn*. (Aarsskrift f. Metropolitaner-Samfundet XI, 5—13.)
- Frits Heide: Fra Frederiksberg Have til Bakkehuset. Minder fra *Kamma Rahbeks* botaniske Venskabskreds.
- Bakkehusbreve. Ved Frits Heide. (Tilskueren 1918. II, 341—50.)
- Richard Haupt: *Daniel Rantzau* und sein Denkmal zu Westensee. (Quellen u. Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins VI, 257—63.)
- E. A. Thomle: Hr. *Torger Reierssens* Børn. (Pers. T. 7. R. III, 258—62.)
- Alb. N. Riise: *Valdemar Riise*. Tr. s. Mskr. 4:o.
- H. Rosendal*: Et Par Smaatræk fra Sønderjylland. (Gads Danske Mag. 1918—19. 179—80.)
- Palle Rosenkrantz*: Junkerdrømme.
- Sophie Keller, f. Rung: Mindeblade om *Pauline Rung*, f. Lichtenstein, samlede i Hundredaaret for hendes Fødsel af hendes Datter. Tr. s. Mskr. — Ikke i Bogh.
- Chr. Ludwigs: Angmassalik. (Højskolebl. 1918. 453—60.) Om Pastor *Fr. C. P. Rüttel*.

- M. C. Harding: *Ole Rømer* som Ingeniør. Udg. af Danmarks naturvidenskabelige Samfund. 4:o.
- Kirstine Meyer, f. Bjerrum: *Ole Rømer*. Mindetale. (Fysisk T. XVI, 169—84; ogsaa i *Naturens Verden* II, 193—209.)
- Elis Strømgren: *Ole Rømer* som Astronom. Udg. af Danmarks naturvidensk. Samfund. 4:o.
- H. Struer: Optegnelser om Sognepræst *John Rørbyes* og *Martha Simonsdatter Wedselstofts* Slægt. Tr. s. Mskr. — Ikke i Bogh.
- C. H. Rørdam: Hofliv hos Christian IX. (= Svundne Dage IV.)
- Breve fra *A. de Saint-Aubain*. (Fra Arkiv og Museum 2. Serie II, 210—13.)
- Julius Salomon: »Moisingerne« [o: Slægten *Salomon*]. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 615.)
- J. Plesner: Prof. *V. Schepelern*. (Nord. T. f. Abnormvæsenet XX, 67—68.)
- Schrøder-Slægten*. Paa Grundlag af Johs. E. Schrøders Slægtbog ved Frederik Schrøder. Kolding.
- C. L. Schwensen: Stamtavle for Familien *Schwensen*. Den 23. Juni 1918. Vordingborg. Fol.
- Poul Johs. Jørgensen: *V. Secher* †. (T. f. Retsvidensk. XXXI, 442—47.)
- Til Minde om Rigsarkivar, Dr. jur. *V. A. Secher*. Tr. s. Mskr. — Ikke i Bogh.
- M. Mackeprang: *Jørgen Seefeldts* Kisteplade. (Pers. T. 7. R. III, 56—57.)
- Thyra Sehested: *Mogens Sehested*. (Pers. T. 7. R. III, 129—45.)
- Hans Kau: *Søren Sillestho'ed*. Af en klog Mands Saga. (Vejle Amts Aarbb. 1918. 120—40.)
- K. K. Nicolaisen: *Johan Skjoldborg*.
- Karl Madsen: *P. C. Skovgaard* og hans Sønner. (Folkets Førere. 3. Aarg. Udg. af Fred. Nørgaard og Anders Uhrskov.)
- Sønderjyden *Mikael Steffensen*. En af de faldne. Minder og Breve udg. af Jes Sarup og Valdemar Rørdam. 1.—5. Opl.
- Storch, V.* Nekrologer af A. P. Hansen i T. f. Landøkon. 1918. 401—04, og Vort Landbrug XXXVII, 375—76.
- Justitsraad *Carl August Struensees* Forsvarsskrift. Ved Holger Hansen. (Danske Mag. 6. R. III, 1—46.)
- H. Struer: Optegnelser om *Johan Friederich Ludolph Stützer* og hans Slægt. Tr. s. Mskr.
- Louis Bobé: En Berigtigelse [om *Samuel Sumbels* Hustru Ester Kurkos, 1804]. (T. f. jødisk Hist. o. Lit. I, 184.)
- Jón Helgason: *Thomas Sæmundsson*. Et livsbillede fra Islands dæmrings-tid. (For Kirke og Kultur XXV, 158—77.)
- Johannes Knudsen: Søkortdirektør *Jens Sørensen*, »den danske Hydrografs Fader«, 1646—1723. Et Bidrag til det danske Søkortvæsens Historie. 4:o.
- August Krogh: Tale ved Afsløringen af Mindestenen paa dr. phil. *William Sørensens* Grav. (*Naturens Verden* II, 520—23.)

- P. Lauritsen: Danske Mænd. Skrifter for Ungdommen. XIV. *Hans Tavsens*.
 Gotfred Rode: *Hans Tavsens*. Ved Kr. Lohmann. (Højskolebl. 1918. 689—98.)
- G. C-n. *A. Thiset* †. (Svensk Hist. T. 1918. 59—60.)
- C. C. Jessen: *Fr. Thomassen* †. (T. f. dansk Skolehygiejne VI, 65—66.)
Frederik Thomsen, Børkop Højskoles Forstander. Udg. af en Kreds af hans Venner ved Vilh. Buch. 1.—2. Opl.
- Arthur Christensen: *Vilhelm Thomsen*. (Ord och Bild XXVII, 337—48.)
- Louis Bobé: Om *Bertel Thorvaldsens* Fader og fædrene Slægt. (Pers. T. 7. R. III, 74—75.)
- Johs. Stein: *Bertel Thorvaldsen*. (Erindringer og Betragtninger.) (Gads Danske Mag. 1918—19. 111—18.)
- Evald Tang Kristensen: Noget om *C. A. Thyregod* og hans Slægt. (Vejle Amts Aarbb. 1918. 1—8.)
- (Anna Elisabeth Lefolii:) Optægnelser om Maren Barbara Juul, gift *Thønesen*, siden *Thrane*, og hendes Efterslægt. 4:o. (Maskinskrevet.)
 Slægten *Tillisch*. Stamtavle. Trykt som Familie-Manuskript.
- J. W. S. Johnsson: *Johan Clemens Tode*. Hans Liv og et Afsnit af hans medicinske Virksomhed.
 Anm. af C. Rasch i Ugeskr. f. Læger 1918. 628—29, O. Jersild i Hospitalstid. LXI, 505—06.
- A. Fr. Tschernings* Ungdomserindringer. Ved Julius Clausen. (Vor Fortid II, 129—42, 178—92, 205—11.)
- S. C. A. Tuxen* [70 Aar]. (Ugeskr. f. Læger 1918. 265—66.)
- Christoffer Ulfeldts* Levnet. Ved H.-F. (Dansk Adels Blad VIII, 41—42.)
- Villads Christensen: Lærde Fantasier over en forsvunden Gravsten. (Fra Arkiv og Museum 2. Serie II, 225—36.)
 Fra Lunds Domkirke, over Fru *Anna Ulfstand*.
- Louis Blauenfeldt: Provst *J. Vahl*. Et Liv i Arbejde.
- Louis Bobé: *Peder Olsen Walloe*, Østkystens Genopdager. (Det grønl. Selsk.'s Aarsskr. 1917. 86—99.)
- Et autobiografisk brev [af ¹⁸/₁₂ 1797] fra *Jens Johan Vangenstein* til Christopher Hammer paa Melbostad. Medd. av Aagaat Daae. (Pers. T. 7. R. III, 145—50.)
- Knud Fabricius: *Lauritz Schebye Vedel Simonsen*. (Vor Fortid III, 1—11.)
- Evald Tang Kristensen: *Ole Veed-Fald*. En lille Levnetstegning. Vejle.
- J. P. West: Stamtavle over den fra Povlsker Sogn (Bornholm) stammende Familie *Westh* (West). Tr. s. Mskr. 4:o. — Ikke i Bogh.
- Chr. Rimestad: *Clara Wieth*. (Sceniske Kunstnere. Smaa Karakteristiker.)
 En københavnsk Drengs [*Joh. Chr. Wilbrechts*] Juleferie i Aaret 1801. Medd. ved Christian Christensen. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1918. 32—36.)
- M. P. Schmidt: *Hans Villumsen*, Bælum. (Højskolebl. 1918. 205—08.)

- Jul. Clausen: *Chr. Winthers Digt-Cyklus Til Een. En Studie over Digt og Virkelighed.*
- Georg Christensen: *Chr. Winther og Julie Werliin.* (Letterst. T. 1918. 350—54.)
En Brevveksling mellem *Camilla Collett* og *Chr. Winther* om »Amtmandens Døtre« [1854]. Medd. af Julius Clausen. (Edda IX, 111—16.)
- Da Fru Julie Winther var i Norge. Breve fra *Chr. Winther* til hans Hustru og vice versa i Uddrag fra Sommeren 1857. Ved Julius Clausen. (Vor Fortid II, 195—204.)
- Da *Chr. Winther* var alene i Kjøbenhavn. (Familiebreve i Uddrag fra 1871). Ved Julius Clausen. (Tilskueren 1918. I, 143—75.)
- Københavnere i Udlandet. Ved H(erman) T(rier). 2. *Christian Winther* i Paris. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 475—78.)
- Villads Christensen: *Lars Wivallius* i Kristiansstads Fængsel [1630—31]. (Vor Fortid II, 353—66.)
- Kristian Zahrtmann*: Et Minde om min Moder, som hun staar for mig. (Tilskueren 1918. I, 336—40.)
- Elith Reumert: Et Livs Roman. *Charlotte Oehlenschläger.*
- A. S. Ørstedes videnskabelige Virksomhed. Efter Ørstedes haandskrevne Optegnelser ved N. C(ohen). (Jurid. T. IV, 341—60, 391—410.)
- M. C. Harding: Paa historisk Grund [om *H. C. Ørsted* paa Nørregade Nr. 21]. (Naturens Verden II, 170—78.)
- Harald Høffding: *Hans Chr. Ørsted.* (Lagerbote. Z. f. d. deutschen Internierten I, 1, 238—45.)

Samfundsforhold og Aandsliv.

Retsforhold.

- Knud Berlin**: Den danske Statsforfatningsret. 2. Dels 1. H.
- S. Wiskinge**: Vor nye Grundlov. Et politisk-historisk Rids med Grundloven af 5. Juni 1915 og den nye Valglov. Roskilde.
- Corpus Constitutionum Daniæ. Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558—1660. Udg. ved **V. A. Secher**. 6. Bd. 3. (sidste) H.
- Love, Bekendtgørelser m. m. vedr. den islandske Forfatningssag 1871—1917.
- S. Nygård**: Len og stamhuse i Jylland. (S. t. jydsk Hist. o. Topogr. 4 R. III, 183—219.)
- H.-F.**: Kirkebogsuddrag vedr. Adelen. (Dansk Adels Blad VIII, 3, 7, 10, 19.)
Uddrag af Kancelliets Registranter. Kgl. konfirmerede Testamenter o. l. 1660—70. Ved **H. C. Roede**. (Pers. T. 7. R. III, 161—76.)

Museer.

- Nationalmuseets anden Afdeling. Virksomhed i Finansaaret 1915—16. (Fortid og Nutid II, 84—110.)
- Kurt Freyer**: Das Kreismuseum zu Hadersleben. (Schlesw.-holst. Kunstkal. 1918—19. 19—22.)

Kulturhistorie, Folkedigtning, Overtro m. m.

- Jeppes Aakjær:** Kjeltringer og Landløbere. (Skivebogen X, 130—72.)
- Ingvor Ingvorsen:** Fortællinger om gammelt sjællandsk Bondeliv. Ved Henrik Ussing. Kolding. (= Danmarks Folkeminder Nr. 20.)
- Nordsjællandsk Landsbyliv i ældre Tid. Paa Grundlag af Lars Larsens Beretninger udarbejdet af **Anders Uhrskov.** (= Aarvog for Hist. Samf. f. Frederiksborg Amt 1918.)
- Hans Didriksen:** Optegnelser over gamle Skikke og Folketro paa Møen. (Aarvog for Hist. Samf. f. Præstø Amt VII, 22—29.)
- Th. Hansen:** Træk af dagligt Liv i en lollandsk Landsby (Hunseby) for 50 Aar tilbage. III. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarvog VI, 88—98.)
- Erik Jensen:** Fyens Bønder i det 17. Aarh. (T. f. Landboret III, 31—35.)
- A. Christensen:** Gildeskikke og Folkeliv i Midtthyy fra Midten af forrige Aarhundrede. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1918. 18—32.)
- Marie Christophersen:** Prof. Exners Maleri [Gilde paa Hedeboegnen 1855]. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1918. 29—31.)
- Søren P. Sørensen:** Bindebreve. (Vejle Amts Aarbb. 1918. 32—35.)
- Et Bryllupsdigt fra Kjær Herred [1779]. Ved **Alexander Rasmussen.** (Fra Himmerland og Kjær Herred VII, 43—51.)
- Af Jeppes Hansen, Lunden, Nabo til Brudeparret Bertel Thomsen og Margrethe Kathrine Pedersdatter.
- En gammel Alsinger:** Gamme! Bryllupsskik. (Sprogforen.'s Almanak for 1919. 43—45.)
- Bryllupsmandens Indbydelse.
- H. Grüner Nielsen:** »Danse på høj». (Danske Studier 1918. 119—26.)
- Ved Klinegilder paa Samsø.
- Hans Birkelund:** En Voldsmænd i Ørsted 1769. (Aarvog udg. af Randers Amts hist. Samf. XII, 87—92.)
- J. V. Christensen:** Et Drama i Ringsted i Landevejstrafikens Tid [1839]. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt VII, 93—101.)
- En Kilderejse 1768. Ved **Julius Clausen.** (Vor Fortid II, 126—28.)
- J. Olrik:** Et nylig fundet signet fra c. 1303. (Fra Arkiv og Museum, 2. Serie II, 454.)
- P. Eliassen:** En Ansøgning om at blive Præst i Hejls [1753]. (Vejle Amts Aarbb. 1918. 214.)
- Russerne og Brændevinen. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 480.)
- Et Brev fra Kancellisekretær Otto Krag til Otto Brockenhuus 1642. Danske Folkebøger fra det 16. og 17. Aarhundrede. Udg. af **J. P. Jacobsen** og **R. Paulli.** 7. Bd.
- Gamle danske Folkeviser udvalgte og indledede af **Ida Falbe-Hansen.** Danske Folkeviser i Udvalg ved **Axel Olrik** under Medvirksomhed af **Ida Falbe-Hansen.** 1. Saml. 4. Udg.

- Helene Strange:** Falsterske Rim og Sange [1840]. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarbog VI, 133—36.)
- Nogle gamle Viser optegnet af **A. Hønholt**. (Aarbog f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1918. 76—85.)
- Anders Uhrskov:** Folkeminder. (Frederiksborg Højskoles Aarsskrift 1918. 31—51.)
- Danske Sagn og Eventyr fra Folkemunde. 2. Saml. Udvalg ved **Axel Olrik**. Billeder af danske Kunstnere.
S. 63—67 Hans Ellekilde: Axel O. og Folkeæventyrene.
- L. Christensen:** Gammel Folkesnak fra Herregaard og Landsby. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt VII, 29—92.)
- Lars Andersen:** Folkesagn og Folketro i Ods Herred.
- F. Ohrt:** Manden, som vidste ret —. Et Udsnit af nordiske Trylleformlers Historie. (Edda IX, 287—308.)
- Ad. Clément:** Tegn og underlige Gerninger. (Danske Studier 1918. 150—65.)
- Et Par morsomme gamle Dyrslægeraad. Medd. ved **N. P. Petersen**. (Vend-sysselske Aarbb. 1918. 330—31.)
- Julius Salomon:** Bidrag til dansk-jødisk Historie 1820—1845 (Forts.). (T. f. jødisk Hist. o. Lit. I, 69—102, 137—60.) — Ogsaa særskilt.
- Vladimir Grossmann:** Jøderne i København. Tr. s. Mskr.
Ogsaa en Udg. paa hebraisk.
- Cordt Trap:** Nogle befolkningsstatistiske Forskelligheder mellem det gamle jødiske Trossamfund og de indvandrede russiske Jøder i København. (T. f. jødisk Hist. o. Lit. I, 161—73.)
- K. Carøe:** Da Claus Rasch vilde lave Ghetto paa Kristianshavn [1692]. (T. f. jødisk Hist. o. Lit. I, 103—16.)
- Ghetto i Teglgaardsstræde. Et Forslag fra 1730. Medd. af **K. Carøe**. (T. f. jødisk Hist. o. Lit. I, 182—84.)
- F. Uldall:** Jøderne i Randers i ældre og nyere Tid. (T. f. jødisk Hist. o. Lit. I, 214—29.)
- Henrik Pontoppidan:** Præstens Datter. Et Minderids. (T. f. jødisk Hist. o. Lit. I, 197—206.)
- Niels Mortensson:** Danmarks nationale Good-Templar Ordens Historie. I. O. G. T. Lidt af »Redningsankerets» Historie gennem 35 Aar. 1883—18. Juli—1918.
Festskrift til Korps Westenholz' 10-aarige Bestaaen 1908—1918. Under Medvirkning af Ulk Jensen og Troedsson red. af **K. A. Wieth-Knudsen**. 4:o.
- Odense forenede Skydeselskabs 100-Aars Jubilæum 27. Aug. 1917. Odense. 4:o.
- P. N. Ryge:** Aalborg Amts Skytteforening 1868—16. Juli—1918. Et Festskrift. Aalborg.

- Aarhus Amts Skytteforening gemmen 50 Aar. Aarhus.
- K. P. Skorstengaard:** Gl. Skanderborg Amts Skytteforening. 1868—1918. Silkeborg. — Ikke i Bogh.
- (J. S. Vanggaard:)** Hjøring Amts Skytteforening gennem 50 Aar. Hjøring.
- (P. Grand:)** Præstø Amts Skytteforening 1868—1918. (Næstved.) — Ikke i Bogh.
- (Chr. Brandt:)** Thisted Amtsskytteforening 1868—1918. Thisted. Vejle Amts Skytteforening 1868—1918. Udg. af Styrelsen for Vejle Amts Skytteforening 1918. Kolding.
- Anders Uhrskov:** Københavns Højskoleforening 1878—1918. (Bavnen XV, 433—38.)
- Poul Lindholm:** Foreningen »Fostbroderskabet« [i Starup Sogn]. Vejle Amts Aarbb. 1918. 141—62.)
Foredragsforen., stiftet 1866.
- Penge- og Bankvæsen, Skatte- og Toldvæsen.**
- L. V. Birck:** Rigets Jordegods og Regalierne. Bidrag til vort Fædrelands Finanshistorie. (Tr. s. Mskr.)
- Thomas B. Bang:** Kronens Mageskifter under Frederik 2. (Hist. T. 9. R. I, 1—42.)
- Thomas B. Bang:** Frederik II.s skaanske Godspolitik. (Hist. T. f. Skaane-land VII, 121—39.)
- Astrid Paludan-Müller:** Rytterdistrikternes Ophævelse 1766. (Lolland-Falsters hist. Samfunds Aarbog VI, 132—33.)
- A. Nielsen:** Den skandinaviske Møntunion. Et historisk Rids.
- T. Mikkelsen & Co.** Financial Denmark and the war.
- Carl Thalbitzer:** De skandinaviske Banker under Krigen.
- P. O. A. Andersen:** Den danske Statsgæld. (Gads Danske Mag. XII, 385—97.)
- Axel Rubow:** Nationalbankens Historie 1818—1878.
- Carl Thalbitzer:** Nationalbanken i Kjøbenhavn. Til Hundreedaarsdagen d. 4. Juli 1918. (Tilskueren 1918. II, 20—29.)
- (G. Larsen:)** Kreditforeningen af Grundejere paa Landet i Jylland. Dens Tilblivelse og Udvikling gennem 25 Aar. Ringkøbing. 4:o.
Hammerum Herreds Spare-og Laanekasse i Herning. 1868—1. Juli—1918. 4:o. — Ikke i Bogh.
- Jens Søndergaard Jensen:** Vorgod-Nr.Vium Kommune og Omegns Spare- og Laanekasse 1868—1918, 11. Juni. (Skjern.) — Ikke i Bogh.
- Gunnar Knudsen:** De danske Matrikler og deres Benyttelse ved historiske Undersøgelser. (Fortid og Nutid II, 1—41.)
- Herm. Andersen:** Øksnetolden. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XII, 85—92, 119—25, 132—37, 151—54, 185—86,)

J. Thaulow: Toldere, Poesi og Tolderpoesi. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XII, 23—36.)

Teist: Nogle Navne fra Kallundborg Toldsted. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XII, 206—10.)

Samfærdsels-, Post-, Telegraf- og Jernbanevæsen.

Jørgen Bergsøe: Postvæsenets Historie. 2. Del. Tr. s. Mskr.

Anm. af C. Klitgaard i Aarboeg f. d. danske Postvæsen 1919. 403—04.

C. F. Møller: Erindringer fra Aarhus Postkontor 1862—64. (Aarboeg f. d. danske Postvæsen 1919. 315—31.)

Land-, Forst- og Havevæsen.

Henrik Larsen: Nogle Oplysninger og Bemærkninger om danske Landsbyer. (Aarbb. f. nord. Oldk. 1918. 177—293.)

Erik Jensen: Markmanden. (T. f. Landboret III, 69—72.)

Erik Jensen: Byhyrden. (T. f. Landboret III, 105—09.)

Erik Jensen: I Kvægpestens onde Aar. (T. f. Landboret III, 49—52.)

Landboforhold i Randers Amt for ca. 100 Aar siden. (Aarboeg udg. af Randers Amts hist. Samf. XII, 118—48.)

S. C. A. Tuxen: Statsbevillinger til dansk Landbrug 1835—1910. (T. f. Landøkonomi 1918. 269—97, 347—53; Uddrag i Ugeskr. f. Landmænd 1918. 181—83.)

Harald Faber: Co-operation in Danish Agriculture. An english adaptation of »Andelsbevægelsen i Danmark« by H. Hertel.

H. M. Knudsen: Spredte Træk til Belysning af forskellige Landbrugsorganisationers Udvikling i det 20. Aarh. (T. f. Landøkon. 1918. 141—45.)

Jens Warming: Det danske Landbrug under Krigen. (Nationaløkon. T. LVI, 285—302.)

Præsidenter, Bestyrelsesmedlemmer, Sekretærer og Kasserere i Det kgl. danske Landhusholdningsselskab. (T. f. Landøkon. 1918. 449—60.)

H. Okholm: Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab. III. (Hardsyssels Aarboeg XII, 1—48.)

C. L. Christensen: Grenaa Landboforening 1868—16. Maj—1918. Grenaa.

Hans Wullenweber: Herzog Christian August von Schleswig-Holstein-Sonderburg-Augustenburg als Förderer der heimischen Pferdezucht — und Albrecht Adam. (Schlesw.-holst. Kunstkal. 1917. 52—61.)

De samvirkende fynske Hesteavlsforeninger 1893—1918. Jubilæumsskrift. Samlet ved **L. Hansen Larsen**. Odense.

J. Kr. Madsen: Jerseykvæget i Danmark fra 1895—1918. (Stambog over Jerseytyre I, S. IX—XXXI.)

***J. Fisker:** Det sjællandske Kvægbrugs Udvikling. (Ugeskr. f. Landmænd 1918. 168—71, 183—85, 196—99.)

- Hans Knudsen:** Nøddild i Møgeltønder [1713]. (S. t. jydsk Hist. o. Topogr. 4. R. III, 1220—23.) — Middel mod Kvægsyge.
- Danske Mejerier. III. Haandbog for Mejeribruget i Danmark. Med historisk Indledning af Hans Appel. Samlet og bearbejdet af **G. Ellbrecht**. 1—4. Bd. 1915—18.
- A. Oppermann:** Skovene og Skovbruget i Danmark. Tr. s. Mskr.
- Karl Rasmussen:** Lollandske Selvejerbønder og Skovhugst i det 18. Aarh. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarbog VI, 128—30.)
- Karl Hansen:** Plantningssagen i Esbjerg og Omegn 1868—1918. Et Stykke Kulturarbejde gennem 50 Aar. (Med 3 Tillæg.) Esbjerg. — Ikke i Bogh.
- J. Brüel:** Klitterne i Vestjylland og paa Bornholm.

Fiskeri og Søvæsen.

- Chr. Nicolaisen:** Vrag- og Strandretten i Øresund. (Aarbog udg. af Hist. Samf. for Kbh.'s Amt 1918. 5—17.)
- Johannes Knudsen:** Hydrografiske Undersøgelser ved Bornholm 1676—84. (Bornholmske S. XII, 71—104.)
- Johannes Knudsen:** En Stranding 1681 i Kattegat paa en »ubekendt Grund« (o: Schultz's Grund). (T. f. Søværnen LXXXIX, 150—63.)
- C. Klitgaard:** Den store Strandingsskandale [1836]. (Vendsysselske Aarbb. 1918. 173—95.)

Handel, Haandværk og Industri.

- Næringslivet i Randers for ca. 200 Aar siden. Relation af 1735 fra Randers Magistrat. (Aarbog udg. af Randers Amts hist. Samf. XII, 93—107.)
- E. Steincke:** Nogle Træk af Næringsliv og Arbejdsstrid i Danmark før Aar 1900. (Særtryk af Bilag II og III til Beretning fra Det af Indenrigsministeriet d. $\frac{1}{8}$ 1915 nedsatte Udvalg til Revision af Voldgiftsretsloven af $\frac{12}{4}$ 1910.)
- Hages** Haandbog i Handelsvidenskab. 4. Udg. ved K. Riis-Hansen. 5.—21. (sidste) H.
Heri bl. a. Erik Arup: Varehandelens Historie.
- (**Ad. Knudsen:**) Sundbyernes Handelsforening gennem 25 Aar. 1893—12. Nov.—1918.
- Konrad Understrup:** Af Bindestuens Saga. Et Jubilæumsskrift udg. af Danmarks Garn- og Trikotagehandlerforening. Aarhus.
- Dansk Træhandlerforening, dens Historie i 25 Aar og Tiden før dens Stiftelse. Tr. s. Mskr. 4:o. — Ikke i Bogh.
- Thomas Junker:** Dansk Flæsk paa engelsk Marked. (T. f. Landboret III, 73—83.)
- Arbejdernes Fællesorganisations Brændselsforretning, Aktieselskab. En

- kort historisk Fremstilling med Beretning om Virksomheden fra Forretningens Start. Tr. s. Mskr. 4:o.
- (Povl Drachmann:)** Peter F. Heering: 1818—1. Dec.—1918. — Ikke i Bogh.
- Magasin du Nord. 1868—14. April—1918. — Ikke i Bogh.
- Anm. af Johs. Lehmann i Nationaløkon. T. LVI, 146—47.
- Carl Reffs, Holbæk. 1843—5. Okt.—1918. Et Festskrift. 4:o.
7. Juni 1817—1917. A/S. C. F. Schalburg, Nyborg.
- C. Weitzmann's Etablissement gennem halvtredsindstyve Aar, 5. Sept. 1868—1918. — Ikke i Bogh.
- Kr. Hatt:** Frederikssund Borger- og Haandværkerforening fra 1868—14. Nov.—1918. Frederikssund. — Ikke i Bogh.
- Korsør Haandværker- og Industriforening gennem 50 Aar. 1868—30. Jan.—1918. Et Festskrift, udarbejdet af Bestyrelsen. Korsør.
- J. V. Christensen:** Industriforeningen for Ringsted og Omegn. 50 Aar. 1868—26. Febr.—1918. Ringsted.
- Rødby Haandværker- og Industriforening 1868—5. April—1918. Et Festskrift. (Nykøbing F.)
- Laurits Pedersen:** Haandværksskik i helsingørske Lav. Helsingør. 4:o. Saxkjøbing Industriforening 1868—4. Maj—1918. — Ikke i Bogh.
- A. Hjorth-Hansen:** Sjællands og Lolland-Falsters Stifters Bagermesterforening 1893—1918. Korsør.
- Fyens Stifts Bagerforening 1893—12. Juni—1918. 4:o.
- J. P. Larsen:** Korporationens Historie i korte Træk fra 1818 til 1918. Udg. af Korporationen af Beværtere i København og Omegn. [Heri S. 33—67: **Th. Adamsen:** »Gamle Dage«, Københavnsk Beværtningsliv gennem seks Aarhundreder.]
- (C. Klüwer og E. Otendal:)** Billedskærer- og Dekorationsbilledhuggerforeningen af 1893. 1893—1918.
- (Harald Steenberg:)** Kjøbenhavns Blikkenslager-Laugs Historie 1547—1898. Kbh. 1914.
- Anker Kyster:** Spejlbindene fra Holbergs Tid. (Aarvog for Bogvenner II, 60—87.)
- Victor P. Christensen:** Gamle danske Bogmærker. (Aarvog for Bogvenner II, 130—76.)
- Kr. Kongstad:** Dansk Bogfremstilling i de seneste Aar. (Aarvog for Bogvenner I, 87—116.)
- Kr. Kongstad:** Betragtninger over dansk Boghaandværk. Med en Oversigt over det sidste Aars Frembringelser. (Aarvog for Bogvenner II, 177—203.)
- Elektrikernes Fagforening 1893—1918. — Ikke i Bogh.
- Københavns Handelsgartnerforening. I Anl. af Foreningens 10-aarige Virksomhed.

- Harry Schmidt:** Weitere Lehrbriefe. (Die Heimat XXVIII, 24—30.)
- F. C. C. Linvald:** Knapmageriet i Tønder Amt. Et Bidrag til Husflidens Historie. (Fra Arkiv og Museum 2. Serie II, 255—70.)
- G. G.:** Dansk Plovindustri Jubilæum. Fra Landsbysmedie til Plovfabrik. (T. f. Industri 1918. 125—28.)
- Mario Krohn:** Om Fourniers Porcelæn. (Kunst og Haandverk. Nordiske studier. Johan Bøgh 1848—28. mai—1918. 115—23.)
- Jul. Johannsen:** Suurpötte-Jydepotter. (Die Heimat XXVIII, 10—11; jfr. **Karl Radunz** og **Jul. Lieberg** smst. 173.)
- Festskrift i Anl. af Dansk stenografisk Forenings 25 Aars Jubilæum d. 4. Aug. 1918.
S. 23—66: **Vald. E. Brenk:** »Dansk stenografisk Forening« gennem 25 Aar.
- Sukkerhusarbejdernes Fagforenings Tilblivelse og Udvikling gennem 25 Aar. 1893—6. Aug.—1918.
- Teglværksforeningen af 1893. 12. April 1893—12. April 1918. — Ikke i Bøgh.
- Hugo Matthiessen:** Tobakkens Triumf. Omrids af Tobakkens Historie i Danmark. (Om Tobak. En Samling Nicotiana. 1—33.)
- J. W. S. Johnsson:** Københavner-Tobak. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 611—12.)
- P. Eliassen:** Tobaksdyrkning i Koldingegnen for 150 Aar siden. (Vejle Amts Aarbb. 1918. 215—16.)
- Det tekniske Selskab 18. Sept. 1843. 1893—1918.
(**N. Skaarup:**) Uhrmager-Central-Foreningen 1893—1918. (Hurup.)
(**E. Selmar:**) Det Berlingske Bogtrykkeri.
- Thor B. Kielland:** Østerbrofabrikken 1764—1769. Peter Hoffnagels danske fajansfabrik. (Kunst og haandverk. Nordiske studier. Johan Bøgh 1848—27. mai—1918. 103—14.)
- Chr. Møller:** Tilegnet Larssons Garveri & Læderfabrik. Virksomheden gennem 50 Aar. 1868—1918. Udarbejdet efter Dagbog. Rudkøbing. Nielsen & Winther Ltd. The development of a Danish industrial concern. 1867—1917. — Ikke i Bøgh.
- C. M. Petersen 1878—1918. Et Jubilæumsskrift. 4:o. — [Smedefirma.]

Politi. Fattig- og Understøttelsesvæsen. Forsikring.

- »Vendssyssele«, Centralforening af Sygekasser i Hjørring Amt. Uddrag af Virksomheden i 25 Aar. Hjørring. — Ikke i Bøgh.
- Centralforeningen af Sygekasser i Viborg Amt. 1893—19. Nov.—1918. Randers.
- N. P. Mørch:** Nykøbing F. Borgerstiftelse gennem 50 Aar. Nykøbing F. — Ikke i Bøgh.
- Femogtyveaarsskrift samt Beretning for Aarene 1914—18 fra den selv-

ejende Institution Dreng- og Lærlingehjemmet »Godhavn«, Tisvilde pr. Helsingø. — Ikke i Bogh.

L. V. Birck: Forsikringsregaler i Danmark. (Dansk Assurance IV, 203—14; jfr. 254—57.)

(Viggo Petersen:) Beretning om Virksomheden i Skibsforsikringsforeningen for Frederikshavns Tolddistrikt 1868—14. Jan.—1918. 4:o. — Ikke i Bogh.

Medicinalvæsen.

K. K. K. Lundsgaard: Borri — Thomas Bartholin — Henrik Skriver. (Janus XXIII, 41—47.)

J. P. Chrom: Epidemier. (Gads Danske Mag. XII, 592—97.)

J. W. S. Johnsson: Den galliske Syge i Danmark før 1550 og Litteraturen om den. (Aarb. f. nord. Oldk. 1918. 91—136.)

Peter Hanssen: Die Pest in Schleswig-Holstein und Norddeutschland. (Berliner klin. Wochenschr. 1917. Nr. 42.)

Gordon Norrie: Københavns Garnisonssygehus 1818—1918.

Anm. af K. K. K. Lundsgaard i Hospitalstid. LXII, 1810—13.

Joh. Lunddahl: Aarhus Kommunehospital. (Bibl. f. Læger CX, 581—87.)
Fra Vejle Hospital. Medd. af **K. Carøe**. (Vejle Amts Aarbøger 1918. 36—37.) — Et Brev fra 1663.

A. Bertelsen: Fra en »klog Mands« Praksis. (Ugeskr. f. Læger 1918. 670—77.)

J. Lind: Om Lægeplanter i danske Klosterhaver og Klosterbøger. (Udg. af Dansk medicinsk-hist. Selskab.)

A. S.: Nyborg Apotek 1668—1918. (Farmaceut. Tid. 1918. 407—09.)

Arnold Hansen: Lidt Farmacihistorie vedrør. Koldinghus. (Farmaceut. Tid. 1918. 437—40, 450—53.)

K. Carøe: Apoteker og Konditor [1639]. (Farmaceut. Tid. 1918. 588—89.)

Krigs- og Forsvarsvæsen.

Gustav Neckel: Hamalt fylkia und svinfylkia. (Arkiv f. nord. filol. XXXIV, 284—349.)

H. A. Hanson: Under Vaaben. Korte Træk af vor Hærs Historie.

I den røde Trøje for 100 Aar siden, samlet af **J. Jacobsen**. (Aarvog f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1918. 37—49.)

R. N. A. Faber: 8. Ingeniørkompagni 1867—1917. (Milit. T. 1917, Tillægsh. 3.)

Poul U. Michelsen: 21. Bataillons Historie 1788—1918.

Officersskoler i Tidsrummet 1691—1918. Udg. i Anl. af Hærens Officersskoles 50 Aars Jubilæum 1. Maj 1918. 4:o.

Thorvald Elmgreen: Selskabet De danske Vaabenbrødre, Afdeling Aarhus gennem 50 Aar. Aarhus.

Kirkehistorie.

- Lis Jacobsen:** Af Alterbogens Kronike. (Teol. T. IX, 35—47.)
Jfr. P. Severinsen (Poul Madsens Alterbog) i Kirke-Tid. III, 445—46, 460—61.
- Erik Jensen:** Kirketugt. (T. f. Landboret III, 57—60.)
- Karl Rasmussen:** Fra Kirkekollegiets Papirer. (Højskolebl. 1918. 445—48, 505—10.)
- Andreas Wøldikes Visitatsrejse i Salling 1740 ved **Chr. Christensen.** (Skivebogen X, 17—42.)
- J. Nissen:** Kristelig Bevægelse i Vemmelev-Hemmershøj i Trediverne. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt VII, 48—78.)
- Aandsstævne i sidste Halvhundredaar i Danmark. Et Opgør af en af »De stille i Landet«.
- Menighedsliv gennem fem og tyve Aar. Udg. af St. Lukas og Solbjerg Menigheder.
- V. Brücker:** Kristeligt samfund af 1898. (Højskolebl. 1918. 1521—32, 1613—18.)
- Missionen blandt hjemløse Mænd gennem 25 Aar.
- P. S. Vig:** Mormoner fra Ribe Amt. (Fra Ribe Amt IV, 607—38.)
- Aksel Brostrøm:** Dansk Sømandsmission i London. — Ikke i Bogh.
- C. Kaas Ishøj:** Dansk Kirke-Mission i Arabien. En Oversigt over de første 20 Aar. Med et Forord af Missionens Formand.
- Sæden der spirer og bliver høj. Om Santalmissionen, da den fyldte 50 Aar.
- Knud Rasmussen:** Fra Verdens Ende. Mænd og Kvinder i Kap York Missionen.

Universitets- og Skolevæsen.

- K. Carøe:** Nogle bidrag til studentermatriklen før 1611. (Pers. T. 7. R. III, 251—57.)
- K. Carøe:** Danske og norske immatrikulerede ved Universitetet i Königsberg 1544—1829. (Pers. T. 7. R. III, 103—07.)
- Aage Schæffer:** Den farmaceutiske Lærestanstalt 1892—1917. — Ikke i Bogh.
- H. G. Olrik:** Et Besøg i Sorø i Aaret 1743. (Sorøner-Bladet III, 62.)
- Planer for Undervisningen ved Sorø ridderlige Akademi i Aarene 1760—86. Medd. af **William Norvin.** (Sorø Skoles Progr. 1918. 5—31.)
- William Norvin:** Lidt om »den blaa Dreng« [3: Elevdragten 1827]. (Sorøner-Bladet II, 91—93.)
- William Norvin:** Fønixknapperne og den ottekantede Kasket. (Sorøner-Bladet III, 4.)
- Discipelkarakteristikker fra det 19. Aarhundredes Begyndelse. Medd. af **H. Trier.** (Vor Ungdom 1918. 297—306.)
Af P. G. Bohr i Nakskov.

- Rønne Statsskoles Bygningshistorie gennem hundrede Aar. (Rønne Skoles Progr. 1918. III—XII.)
- C. Krarup:** Mindeskrift om 1. stud. Kl. 1893—94 i Aarhus Katedralskole. Tr. s. Mskr. Horsens. 4:o. — Ikke i Bogh.
- Frk. H. Adlers Fællesskole 1893—1918. (Udg. af tidligere Elever.) — Ikke i Bogh.
- H. Ehrencron-Müller:** Et hidtil upaaagtet dansk pædagogisk Tidsskrift. (Vor Ungdom 1918. 412—16.)
Efterslægtsselskabets »Socrates« 1787.
- (**Carl Scharling og Christopher Jørgensen:**) Den kommunale højere Almenskole i Fredericia 1818—1918. Fredericia. — Ikke i Bogh.
- Einar Sigmund:** En karakterbok fra Det Schouboeske Institut fra aar 1800. (Vor Ungdom 1918. 498—507.)
- Knud V. Rosenstand:** Et lidet Festskrift i Anl. af Karen Kjærs Skoles 100-aarige Bestaaen. — Ikke i Bogh.
- Joakim Larsen:** Den danske Folkeskoles Historie.
- Thøger Jensen:** Kong Frederik IV's Skoler (Rytterskolerne). (Hjem og Skole 1918. 227—46.)
- Joakim Larsen:** En skolehistorisk Katastrofe i Frederik VI.s Tid. (Hjem og Skole 1917. 381—86.)
Abrahamsons Ansøgning om Afsked som Medlem af Comitéen for indbyrdes Undervisning, ¹⁶/₁₂ 1831.
- A. H. Larsen:** Esbjerg kommunale Skolevæsen i 40 Aar. En Oversigt. (Esbjerg.)
- Ejnar Poulsen:** Estvad-Rønbjerg Skole- og Degnehistorie. (Hardsyssels Aarvog XII, 120—35.)
- P. M. Pedersen:** Et Blad af Skolevæsenets Historie i Feldballe-Nødager Sogn [1846]. (Aarvog udg. af Randers Amts hist. Samf. XII, 60—68.)
- Severin Christensen Sortfeldt:** Om de gamle Degne. IV. Hassing Herred. (Forts.) (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1918. 45—77.)
- Hans Rasmussen:** Fra Herstedvester gamle Skoleprotokol. (Vor Ungdom 1918. 392—400, 444—58.)
Klank Ungdomsskole. Festskrift til Minde om 50 Aars Skolevirksomhed i Klank. 1868—1918. Ved **J. P. Hansen**. Aarhus. — Ikke i Bogh.
- Stig Bredstrup:** Fra Jonstrup.
- P. Elmquist:** Statens Forskoleseminarium, Vejle, 1893—1918. Vejle.
- R. J. Holm:** Et Tilbageblik [over Dansk Skoleforenings Historie]. (Hjem og Skole 1918. 1—14.)
- Die dänische Volkshochschule hrsg. von dem Verein für Volkshochschulen und Landwirtschaftsschulen in Dänemark. — Ogsaa Udgaver paa Fransk og Engelsk.
- K. Kristensen:** Mit første Indtryk af Askov [1867]. (Fra Ribe Amt IV, 564—68.)

- Halvhundredaarsminder [om Askov]. (Højskolebl. 1918. 258—62.)
- K. J.:** Bornholms Højskole. (Højskolebl. 1918. 1413—18.)
- Mindeskraft i Anl. af Brøderup Højskoles 50-aar Bestaaen. Red. af **J. P. Nerup**. Hobro.
1878—1918. Ved Københavns Højskoles 40-Aarsdag. Slagelse. — Ikke i Bogh.
- Ollerup Højskole. (Aarsskr. f. Ollerup Højskoles Elevforening 1918.) — Heri bl. a. S. 3—15: **Peder R. Møller:** Ollerup Højskole; S. 16—23: **Anders Gommesen:** Nogle Minder 1868—99; S. 27—39: **J. P. Kristensen-Randers:** Ollerup-Minder fra 90erne.)
- Skals Højskole 1868—1918. (Højskolebl. 1918. 1223—28.)
- Marius Sørensen:** Et og andet fra min Vallekildetid [1873—77]. (Fra Vallekilde folkehøjskole 25. 1918. 51—72.)
- Voldby Højskoles Festskrift. 1868—1918. Grenaa.
- Lars Bækhøj:** En dansk Højskole i [Tandil i] Argentina. (Højskolebl. 1918. 195—204.)
- (**J. J. Hansen:**) Landboskolen ved Lyngby 1867—1917. (Elevforeningen for Landboskolen ved Lyngby. Aarvog for 1917. 1—139.)

Sprog.

- Ordbog over det danske sprog, grundlagt af Verner Dahlerup, udg. af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. 1. halvbd.: A—Anledning. Ann. af Holger Sandvad i Litteraturen I, 581—90.
- Ernst Wigforss:** De långa vokalerna i forndanskan. (Arkiv f. nord. filol. XXXIV, 201—77.)
- Johanna Maria Kuijer:** Het Vokalismus van Valdemars Sællandske Lov. Haarlem. (Acad. Proefschrift, Amsterdam.)
- Johs. Brøndum Nielsen:** Om Høysgaards udtalebetegnelse. (Danske Studier 1918. 127—36.)
- Poul Lindholm:** Det jyske bondesprog. (Højskolebl. 1918. 1495—1500.)
- Poul Schjærff:** Den danske Jens og hans Sprog. (Danske Studier 1918. 49—72.)
- Verner Dahlerup:** Blåmand. (Danske Studier 1918. 85—87; jfr. **Frits Heide** 178—79 og **Dahlerup** 179.)
- ***Johannes Steenstrup:** Mænds og Kvinders Navne i Danmark gennem Tiderne. (= Folkelæsning Nr. 326.)
- Johannes Steenstrup:** De danske Stednavne. 2. Opl. (= Folkelæsning Nr. 280.)
- C. Andreasen:** Gamle Stednavne paa Kertemindeegnen. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter V, 1917. 56—64.)
- J. Kock:** Die Husumer Strassennamen. (Die Heimat XXVIII, 8—10.)

Litteraturhistorie.

- Carl S. Petersen:** Illustreret dansk Litteraturhistorie. 3. omarb. Udg. af P. Hansens danske Litteraturhistorie. 4. H.
- Hans Brix:** Vers fra gamle Dage. Studier i Middelalderens Digtekunst.
- Lauritz Nielsen:** Smaa Kapitler om vore ældste Bøger. I—IV. (Bogvennen VII, 191—97, 283—87, 393—400, 438—41.)
- Lauritz Nielsen:** Om Bevaringen af vor ældste trykte Litteratur. (Aarbog for Bogvenner II, 1—21.)
- Egill Rostrup:** To danske gaadefulde Skuespil fra det XVII. Aarh.
Anm. af Carl Dumreicher i Litteraturen I, 41—49 (jfr. Egill Rostrup 103—13), af Jul. Paludan i Ugens Tilskuer VIII, 209—12, af Gunnar Knudsen i Danske Studier 1918. 166—67, jfr. H. Logeman (Leonora Christines »Styke af en Comedie«) 167—69; H. Brix (Litteraturhist. Gaadedigtning) i Tilskueren 1918. II, 153—59.
- Frits Heide:** Bidrag til Spørgsmaalet om den danske Almues Læsning i det 18. Aarh. (Danske Studier 1918. 36—47.)
- Eiler Nystrøm:** Den danske Komedies Oprindelse. Om Skuepladsen og Holberg. Disp.
Breve til Johann Christoph Gottsched fra Personer i det danske Monarki. Ved Carl Roos. (Danske Mag. 6. R. III, 47—97.)
- Carl Christensen:** Naturforskeren Peter Forsskål, hans Rejse til Ægypten og Arabien 1761—63 og hans botaniske Arbejder og Samlinger.
- Marius Kristensen:** Nogle vandrende historier. (Danske Studier 1918. 186—88.)
- Marius Kristensen:** Om Oehlenschlägers »Helge«. Lidt Forhistorie og Efterhistorie. (Danske Studier 1918. 97—106.)
- Kristian Krarup:** Emil Aarestrup: Tidlig Skilsmisse. (Danske Studier 1918. 95—96.)
- H. Trier:** Digtekunst i Dagspressen. »Fædrelandet« i Fyrreerne. (Hist. Meddel. om Kbh. VI, 341—77.)
- Georg Christensen:** Den moderne roman i Danmark. (Fra ca. 1870 til 1900.) (Letterst. T. 1918. 183—200.)
- Krydsede Klinger. Digternes Fejde 1877—80. Med et Forord af Otto Borchsenius.
- Vilhelm Andersen:** Dansk og norsk i Litteraturen. I Studentersamfundet i Kristiania. (Litteraturen I, 337—54.)
- P. D. Steidl:** Vor Frues Sange fra Danmarks Middelalder.
- Thomas Laub:** To juleviser fra middelalderen. (Højskolebl. 1918. Nr. 51.)
- Chr. Ludwigs:** Af Menighedens Sang. (Salme og Sang II.)
- H. Nutzhorn:** Den danske Menigheds Salmesang efter Reformationstiden, dens Ord og Toner. 2. Bd.: 1569—1674. 8. (sidste) Hæfte. Kolding.
- Thomas Laub:** Den gamle kristelige Dagvise. (Højskolebl. 1918. 591—94.)
- M. Kr.:** Den gamle majvise. (Højskolebl. 1918. 543—44.)

- Niels Møller:** »Den yndigste Rose er funden«. (Edda IX, 86—97.)
- N. Møller:** »Landet bag Hav« og »Tro, Haab og Kærlighed«. (Enkelte Motiver i Grundtvigs Salmedigtning.) (Hjem og Skole 1917. 314—37.)
- F. Rønning:** »Dejlig er Jorden«. (Højskolebl. 1918. 33—38; jfr. **Thomas Laub** 139—42.)
- Chr. Engelhart:** Oversigt over Entomologisk Forenings Historie 1868—1918. (Entomologiske Meddelelser XII, 1—44; jfr. ogsaa (Medlemmerne) 361—72.)
- Ad. Clément:** Geologiens Historie i Danmark. 1. H.

Kunst.

- Johnny Roosval:** Studier i Danmark. Föreläsningar huvudsakligen över 1100-talets skulptur och arkitektur. Sthm. 4:o.
- M. Mackeprang:** Ombyggede Kirker og Kirkeudvidelser. (Architekten XX, 197—202; optr. i Fortid og Nutid II, 110—17.)
- Axel G. Jørgensen:** To Landsteder af C. F. Hansen. (Architekten XXI, 21—27, 37—44.) — Thorntons og Godefroys Huse ved Elben. Frederiksborg. Udg. af det nationalhistoriske Museum. I. Opmaalinger, udførte under Ledelse af V. Holck. Fol.
- Aug. Hahr:** Skånska borgar. 7.—8. h. Sthm. Fol.
- Mogens Clemmensen:** Udvendig Murbemaling i Renæssancetiden. (Architekten XX, 428—32, 437—40.)
- Karl Madsen:** Museets sidste Forøgelse af ældre dansk Malerkunst. (Kunstmuseets Aarsskrift 1918. 161—66.)
- S. Danneskiold-Samsøe:** Fra Ring til Jais Nielsen. (Vor Tid II, 390—403.)
- Leo Swane:** Dankvart Dreyers Tegninger. (Kunstmuseets Aarsskrift 1918. 112—24.)
- Johan Thomas Lundbyes Danske Landskabstegninger. Udg. i Anl. af Hundredeaarsdagen for hans Fødsel 1. Sept. 1918 af **Aage Marcus**. Fol.
- Joakim Skovgaards Billeder i Viborg Domkirke. Med Indledning og Forklaring af **Th. Oppermann**. 3. Opl. 4:o.
- Fr. Poulsen:** Møbelkunstens Historie I. 4:o.
- Haakon Schetelig:** To danske pragtskrin fra vikingetiden. (Kunst og haandverk. Nordiske studier. Johan Bøgh 1849—28. mai—1918. 193—99.)
- Jørgen Olrik:** Færingske Brudesmykker udførte i København. (Kunst og haandverk. Nordiske studier. Johan Bøgh 1848—28. mai—1918. 160—61.)
- Arnold Hansen:** Om nogle gamle Klokker. (Vejle Amts Aarbb. 1918. 9—31.)
- Elna Mygdal:** Kirkelig Tekstilkunst. (Skønvirke IV, 1—15.)

- Mogens Kai Nørregaard:** Gamle Gobeliner i »Det Classenske Fideikommiss« Bygning. (Skønvirke IV, 75—80.)
- O. Andrup:** Clara Gyldenstiernes Tæppe. (Fra Arkiv og Museum. 2. Serie II, 216—21.)
- Angul Hammerich:** Kammermusikforeningen 1868—5. Dec.—1918. Notitser og Statistik. Med et Bidrag af Anton Svendsen. Ulfborg og Omegns Sangforening 1868—9. Nov.—1918. (Holstebro.)
- Peter Rosenstand-Goiske:** Den dramatiske Journal. Udg. paany for »Selskabet for dansk Teaterhistorie« af Carl Behrens. Supplementsbd., 2. H.
- Robert Neiiendam:** Folketeatrets Historie 1857—1908. (Før og nu IV, 221—96.)
- Robert Neiiendam:** »Casino«s Oprindelse. I Anl. af det første københavnske Privatteaters 70-aar. Bestaaen d. 26. Dec. 1918. (Vor Fortid III, 65—86.)
- Robert Neiiendam:** Dagmarteatrets Oprindelse i Anl. af dets 35-aarige Jubilæum. (Vor Fortid II, 151—60.)
- Det Ny Teater 1908—19. Sept.—1918. — Ikke i Bogh.
- 1892—1917. Københavns Idræts-Forening (Københavns Fodspors-Forening) gennem 25 Aar. Aarsberetning 1917.
- K. A. Knudsen:** Svømmeundervisning i Hvidøre Skole for 100 Aar siden. (Gymnastisk T. 1918. 178—80.)

Bøger indsendte til Redaktionen 1918.

- Fra Himmerland og Kjær Herred VII. Aarbog udgivet af Historisk Samfund for Aalborg Amt. 1918. Aalborg 1918.
- Vendsysselske Aarbøger. Udg. af Historisk Samfund for Hjørring Amt. 1918.
- Robert Neiiendam: En Danserinde. Kbhvn. 1918. Pio.
- Hans Majestæt Kong Christian IX's Forældre. Tr. s. Man. Kbhvn. 1918.
- Fra Ribe Amt. Udg. af Historisk Samfund for Ribe Amt. 4. Bd. 4. H. Kbhvn. 1918.
- I. Lind: Om Lægeplanter i danske Klosterhaver og Klosterbøger. Kbhvn. 1918. Henrik Koppel.
- Dansk-Islandsk Samfunds Smaaskrifter. Nr. 1. Alfr. I. Råvad. Islenzk Husgerðjarlist. Islandsk Architektur. Kbhvn. 1918.
- Zacharias Topelius Hundraårsminne. Skr. utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland. Nr. 137. Helsingfors 1918.
- Birger Nerman: Ottar Vendelkråka och Ottarshögen i Vendel. Uppsala 1917.
- Elis Wadstein: Namnet Danmark. Indbydelsesskrift til Göteborg Högskola. Göteborg 1918.

- Studier i Nordisk Filologi, utg. genom Hugo Pipping. 9. Bd. (Skr. utg. av Sv. Litslsk. i Finland. Nr. 139). Helsingfors 1918.
- Förhandlingar och Uppsatser. 31. Bd. 1917. (Skr. utg. av Sv. Litslsk. i Finland. Nr. 140). Helsingfors 1918.
- Eiler Nyström: Den danske Komadies Oprindelse. Om Skuepladsen og Holberg. Kbhvn. og Kristiania 1918.
- Aischylos: Perserne ved Niels Møller. Kbhvn. og Kristiania 1918.
- Jul. Salomon: Bidrag til Dansk-Jødisk Historie 1820—1845. Kbhvn. 1918.
- *C. Klitgaard: Kjærulfske Studier. H. 7. Aalborg og Kristiania 1918.
- *1907—1917. Minneskrift utgifven af Ystads Fornminnesförening.
- Jac. S. Worm-Müller: Norge gennem Nodsaarene 1807—10. Kristiania 1917.
- F. Bojsen: Af Møns Historie. 4. Bd. Anders Bille. Stege 1918.
- Johs. Knudsen: Søkortdirektør Jens Sørensen. Kbhvn. 1918.
- I. W. S. Johnsson: Johann Clemens Tode. Kbhvn. 1918.
- Jon Helgason: Fra Islands Dæmringstid. Kbhvn. 1918.
- Ragnar Lundborg: Zwei umstrittene Staatenbildungen. Berlin 1918.
- I. A. Fridericia: Den franske Revolution og Napoleonstiden. 2. Oplag. Kbhvn. 1918.
- Emil Hannover: Det Nittende Aarhundredes Kunst. 2. Oplag Kbhvn. 1918.
- *Adam von Bremen: Hamburgische Kirchengeschichte. 3. Auflage ed. Bernh. Schmeidler. (Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum). Hannover und Leipzig 1917.
- Historisk Tidsskrift för Skåneland, utg. av Lauritz Weibull. Bd. 7, 2.—4. H. Lund 1918.
- Torstein Høverstad: Norsk Skulesaga. Det store Interregnum 1739—1827. Kristiania 1918.
- *Konung Karl XII's Banesår. 1917 års undersökning och i samband därmed gjorda iakttagelser. (Med förord av A. Stille). Sthlm.
- Steenstrup: Mænds og Kvinders Navne gennem Tiderne. Kbhvn. 1918.
- Steenstrup: De danske Stednavne. 2. Oplag. Kbhvn. 1918.
- Nordsjællands Landsbyliv i ældre Tid, paa Grundlag af fhv. Folketingsmand Lars Larsens Beretninger, udarbejdet af Anders Uhrskov. Aar-bog for Historisk Samfund for Frederiksborg Amt 1918. Kbhvn. og Kristiania 1918.
- Birger Sjøvall: Georg Adlersparre och Tronfrågan 1809. Lund 1917.
- P. Lauridsen: Da Sønderjylland vaagnede. V—VI Bd. Kbhvn. 1918.

Recensioner.

Tidshistorie.

Folkeslagenes oprindelse, indbyrdes slægtskab og psykologi har altid frembudt fristende emner for historikere og filologer. Fremfor alt har det indoeuropæiske (ariske) og det germanske spørgsmaal siden Schleichers og Kuhns dage været genstand for ivrige studier. Sidst har Feist forsøgt at give et samlet billede af den indogermanske forsknings resultater i nyere tid. I sit værk: *Kultur, Ausbreitung und Herkunft der Indogermanen*, Berlin 1913 (kort omtalt af Steenstrup, H. T. 8. R. V, 132), behandler Feist alle sider af det indoeuropæiske spørgsmaal baade med hensyn til sprog, race og kultur. Hans værk udmærker sig ved en velgørende nøgtern kritik i redegørelsen for de talrige omstridte spørgsmaal. Intetsteds fortaber han sig i de luftige fantasier, som indogermanistikens dyrkere saa ofte henfalder til. De indoeuropæiske folks oprindelse, sprog, vandringer og udbredelse er farlige emner, der let lokker forskerne ud paa hypotesernes og formodningernes usikre grund, her gælder det fremfor alt at være nøgtern i sine slutninger, varsom i sin dom og flittigere i brugen af »ved ikke« end »formoder«, og ikke alle forskere kan siges at holde deres sti ren i den henseende.

Siden Feist's værk er forskningen paa disse omraader uafbrudt fortsat, især i Tyskland med centrum i *Indogermanische Forschungen* og ved udgivelsen af Johannes Hoops' betydningsfulde *Reallexikon der germanischen Altertumskunde, 1911 ff.*, med dets fylde af oplysninger paa alle oldgermanistikens omraader historie, sprog, etnologi, realia m. m. Her i Norden er særlig en enkelt side, stednavneforskningen, taget op til behandling, i Danmark først og fremmest af Steenstrup og Nygaard, sidst i Steenstrups omhyggeligt udarbejdede lille oversigt *De Danske Stednavne* (Kbh. 1920, 2. udg.). I Sverige finder man denne forskning knyttet til det smukke tidsskrift *Namn och Bygd*, hvor f. Eks. J. V. Svensson i aargangen 1917 har givet en grundig redegø-

relse for de nordiske folkenavne hos Jordanes. I det hele er de gamle nordiske og germanske navne for tiden et yndet studium i Sverige, og dette har allerede mange ogsaa for historikeren betydningsfulde resultater at opvise. Men paa den anden side lader det sig ikke nægte, at trangen til at opnaa disse resultater ofte faar forskerne til at fremsætte meget kunstlede for ikke at sige tvivlsomme etymologier.

Delvis paa baggrund af disse studier over gamle folkeslagsnavne og historie maa man se Rolf Nordenstrengs oversigt over *Europas människoraser och folkslag* (Stkh. 1917, 327 s.). Af en mere speciel karakter er *Germanische Völkerwellen und die Besiedelung Europas* af Prof. Dr. Th. Arldt (Lpz. 1917, 226 s.).

Baade Arldt og Nordenstreng er i høj grad overbeviste om den indoeuropæiske races fortræffelighed i almindelighed og den germanske i særdeleshed. Efter en racepsykologisk indledning gør Nordenstreng rede for Europas forhistoriske racer Neandertal, Aurignac og Cro-Magnon. Som kendsgerning meddeler han, at Neandertalmenneskene blev dræbte og opædte af en ny race, Aurignacracen, der indvandrede fra Asien og var i Besiddelse af højere organisation og bedre udrustning end den gamle race. »Derom råder intet tvivel« siger forf., formodentlig fordi hele spørgsmaalet netop er i høj grad tvivlsomt. Den tredje race, Cro-Magnon-racens oprindelse indrømmer han ærligt at vi er uvidende om, derimod véd han, at den forsvandt sporløst mod istidens slutning (33). Som en gisning anfører han: »Om Cro-Magnon-rasen följde isen och renen åt nordöst, är det ju icke otänkbart, att en del därav stannade i nordöstra Europa och medverkat till uppkomsten av de finsk-ugriska folken« (52). „Europas nutida raser« hedder det følgende afsnit, og forf. giver heri en kort oversigt over de forskellige opfattelser af spørgsmaalet, idet han navnlig refererer Denikers teorier mere udførligt. Selv tager han ikke stilling til problemerne, men ender dog med at mene: »Sannolikast är väll, att nordeuropéerna äro tämligen rena ättlingar af Aurignac-rasen« (51). Dog anser han det ogsaa for muligt, at denne races blod rinder i de sydeuropæiske langskallers aarer.

Forf. forlader derefter det vanskelige raceproblem for at omtale de forskellige europæiske folkestammer, deriblandt først og fremmest Goto-germanerne, af ham udelukkende kaldet Germanerne. Ifølge forf. fulgte Aurignacracens ætlinger den vigende indlandsis op til Østersølandene, og renavledes der til en mere og mere ensartet blondhed. Vi nødes til at tro, siger forf., at denne lysladne folketype fandtes i alt væsentligt fuldt udformet for i det mindste 15,000 aar siden. De var troligen endnu en

kulturel og sproglig enhed, først senere udsondredes en germansk, en keltisk, en baltisk-slavisk gren og vel ogsaa nogle andre. Vi ved dog ikke med vished, hvor tidligt et germansk tungemaal har udviklet sig af det urindoeuropæiske sprog. Endnu nogle aarhundreder f. v. T. ser det ud, som Svenskerne i Finland talte saa godt som rent urindoeuropæisk [!]. Dette ser han af finske ord, der maa være laant fra urindoeuropæisk, da de savnes i estisk. Imidlertid maa et særligt germansk sprog allerede da længe have eksisteret, og der synes at raade stor Enighed[?] om, at Skaane med nærliggende egne, deriblandt de danske øer, har været det germanske sprogs urhjem (57-58). Tilværelsen af en fremmed mørkladen stamme i Skandinavien forud for Germanernes indvandring har forf. svært ved at tro paa, og »endast till en mycket ringa del kan dess blod flyta i nuvarande sven-skars ådror«. Det staar fast, siger han, at mod slutningen af stenalderen findes en »åtminstone väsentligen enhetlig« nord-europæisk befolkning i störstedelen af Skandinavien og i store omraader af Finland. Disse mennesker talte urindoeuropæisk, som »emellertid så småningom utvecklats till ett särskilt germanskt« sprog (66).

Ved folkevandringen lader forf. de „blonde, blaaøjede, langskallede Germaner“ spredes over störstedelen af Europa og danne en række nye stater, nogle med talrig germansk befolkning, andre kun med germansk overklasse. Trods sin faatallighed fik denne germanske overklasse dog, ifølge Nordenstreng, en overvældende indflydelse i de romanske lande. Det franske aristokrati var i sin oprindelse hovedsagelig vestgotisk, burgundisk, frankisk og normannisk, og germanske karaktertræk afspejler sig i det paa korstogenes, de kristne vikingetogs tid. Men den franske revolution var den keltiske underklasses rejsning mod det germanske aristokrati og gjorde vel til dels ende paa Germanernes overherredømme over de galliske Kelto-romaner. Albigenkerne i middelalderen, Huguenotterne senere, var hovedsagelig Germaner, deres strid var den germanske aands kamp for friheden (71).

Paa samme vis fortsætter forf. med at følge Germanernes spor i Italien og Spanien. Den germanske overklasse, som var bærerne af kulturen i renæssancens Italien, var jo for størstedelen Goter og Langobarder, for Syditaliens vedkommende ogsaa normanniske vikingers ætlinger (72). Den vandringslystne, eventyrsøgende germanske karakter var vel aarsagen til de spansk-portugisiske opdagelsesrejser og landvindinger hinsides havene. Hvorledes skulde disse have fundet sted, om Spanierne og Portugiserne ikke havde haft Goter, Vandaler og Svever

blandt deres forfædre (72, 169). Renæssancens skønhedstype var blond, dens største Kunstnere, Tizian, Giorgione, Bellini, Rafael, Pinturricchio, Michel Angelo m. fl. udviser for største delen en ren nordisk Type. Ogsaa Leonardo da Vinci var blond og blaaøjet; Dante, Gallilei og Canova var helt eller næsten af nordisk race (172-73). For Spanien-Portugals vedk. var Cervantes, Camoens, Isabella den katolske og Murillo lyshaarede og lysblaaøjede, og Velasques havde en ansigtsform af nordisk karakter (169). Den stærke individualisme i renæssancen er alt andet end romersk, og i den videnskabelige forskning overfor kirkens autoritet genfinder vi den »urgamla germanska självständigheten och aktningen för personligheten. Den fria forskningen kan kallas en germansk insats i nya tidens kultur« (72).

At Tyskerne, navnlig de østelbiske, er »ett tysktalande slavogermanskt blandfolk« indrømmes med et suk, og dette for hele germanteorien afgørende spørgsmaal affærdiges paa en lille side, endende med »sålunda blir då Tyskland i alla fall et i huvudsak germanskt land, fastän med märkbara och intressanta främmande inslag« (75). Hermed kan sammenholdes bl. a. G. F. Nicolai: *Krigets biologi* (sv. overs., Stk. 1918), VIII kap., § 3, Raspatriotismen, hvor han meget træffende kritiserer begrebet »den rene race« og særlig fremhæver raceblandingen i Tyskland (337, 347), ligesom ogsaa Søren Hansens kritik af N.'s paastand om, at Svenskerne skulde være særlig »racerene«, i Nord. tidskr., 1918, 130 ff. At den keltiske race udgør den væsentlige grundstamme i Storbritanniens befolkning, kan naturligvis ikke gaa an, selv om det er den svenske docent J a r l C h a r p e n t i e r, der i sin »eljes så ypperliga översikt« *De indoeuropeiska språken* søger at »resonera sig ifrån engelsmännens germanska härkomst.« Forf. spørger, »hur skulle en relativt obetydlig mängd germanska invandrare ha kunnat slå och kuva briterne?« »Det bör ha kunnat komma väldiga skaror av germaner över.« »Mycket (af de keltiska briter) kan inte ha blivit kvar i de östra och mellersta delarna av nuvarande England. Snarast voro väl briterne där ett mindretal.« Og triumferende slutter forf. »Så nog var England til största delen vordet germanskt« (75). Holland er et overvejende germansk land, Belgien kun til hälften. Schweizerne derimod er for största delen kortskaller og saaledes ikke rene Germaner (78).

Efter Germanerne, de ypperste blandt de europæiske folk, behandler forf. i mere kortfattede skildringer Europas øvrige folkestammer. Bedst er vel skildringen af Kelterne, deres folkeejendommeligheder og indsats i historien. Med Hensyn til urkelterne mener forf., at de »synas ha haft ungefär samma kropps-

liga typ som germanerna och således ha tillhört den nordeuropeiska, ljusletta rasen« (122). Behandlingen af den »romanska folkstammen« er derimod lidet fyldestgørende og gaar nærmest ud paa en lovprisning af de germanske invandreres indsats i den. Efter et par kortfattede Afsnit om de græske og baltiske stammer behandles mere udførligt de slaviske og finsk-ugriske stammer. De tre gamle, græske stammer, Joner, Æoler, Dorer menes oprindeligt at have været lyse (179), og om Slaverne siges, at »efter alt at döma måtte de oprindelig ha haft ungefär samma utseende som Balter, Germaner m. fl., d. v. s. ha varit ljusletta, rätt storväxta och långhuvade« (192). Iøvrigt er slaverne, især de østslaviske Russere, fremgaaet af en meget stærk folke- og raceblanding, hvorfor der mellem dem findes alle mulige aandelige og legemlige typer repræsenterede (213-216-218-223). Ogsaa om de finsk-ugriske folk anser forf. det for fastslaaet, at de »äro av forno ljusletta«, men iøvrigt er de saa stærkt blandede med Slaver, Balter og Germaner, at de indtager et mellemtrin mellem den nordeuropæiske hvide race og Mongolerne (268-269).

Saaledes er i alt væsentligt hovedpunkterne i Nordenstrengs teorier om Europas racer og folk. Dristigt skuer han tilbage gennem forhistoriske tiders mørke, kombinerer, gætter og sammenstiller, skelner mellem kort- og langskallede, blonde og brunette racer, aflæser deres sprog og kultur tusinder af aar tilbage. Landskallede, blonde, blaaøjede identificeres med Goto-Germanerne og halvvejs Indoeuropæerne, og disses forældende racepræg genfindes aarhundreder igennem overalt, hvor deres vandringer naar hen.

Ved nærmere undersøgelse viser det sig imidlertid, at alle disse vidtrækkende, racehistoriske slutninger hviler paa et i den historiske kritiks øjne meget skrøbeligt antropologisk og arkæologisk materiale. Og endnu farligere bliver hele fremgangsmaaden ved kombinationer mellem sproglige fænomener og fortidens racer. Historisk kendte sprog og forhistoriske hjerneskalder kan nu ikke sættes i indbyrdes forbindelse. Allerede Max Muller railleerede over forsøgene paa at konstruere et dolikokefalt lexikon eller en brakykefal grammatik. Heller ikke lader det sig gøre med nogen positiv sikkerhed at trække linier mellem Aurignacracen og Goto-Germanerne eller mellem Cro-Magnon-racen og de finsk-ugriske folk. Hvad véd vi om disse forhold? i virkeligheden intet, vi kan kun »gissa«. Vi ved at Neanderthalracen arkæologisk og geologisk er ældst, men efter paavisningen af den stærkt fremtrædende supraorbitalbue ogsaa hos Australierne er det unødvendigt at opfatte Neanderthalracen som homo primigenius. Cro-Magnon-racen tilhører det yngre palæolitikum, lige som de fra

den lidet varierende Aurignacmennesker, men det er ganske unødvendigt paa basis af de faa Aurignacskeletter at konstruere en hel race, og det er utilladeligt og uvidenskabeligt paa den sammenlignende antropologis nuværende standpunkt at forbinde disse racer med bestemte folk i nutiden. Begge racer, Neanderthal- og Cro-Magnon-racen, er overvejende dolikokefale, men ogsaa brakykefale og endnu hyppigere mesokefale former findes repræsenterede mellem dem, f. eks. i Krapinafundet for den ældre races vedkommende. Naar vi saaledes allerede i palæolitisk tid finder blandingsformer mellem lang- og kortskallet paa lignende maade som i neolitisk og nyere tid, er der ingen grund til paa basis af hovedskallernes større eller mindre længde at lade den ene race indvandre med ny kultur og udrydde den anden. Endvidere ved vi nu, at Cro-Magnonfolkenes hovedskalsform i sine væsentlige træk endnu kan genfindes i Nord- og Mellemeuropa, og at den findes i neolitiske grave fra Frankrig og Mellemeuropa foruden i sydtyske grave fra folkevandrings-tiden (Joh. Ranke: *Der Mensch* II³, 467). Det er derfor unødvendigt at lade Cro-Magnon-racen sporløst forsvinde (33). Naar sammenblandingen af kort- og langskaller er saa gammel, er der ingen Holdepunkter for at føre nutidens racer tilbage til bestemte palæolitiske forfædre. Fordelingen af de europæiske racer: overvejende højvoksne langhoveder i nord, lavstammede langhoveder i syd; derimellem en mod vest aftagende zone af middelhøje rundhoveder, i Alpeegnene korthoveder — er fra neolitisk tid til nu i det store og hele den samme (Feist 84). Paa samme maade har man i Algérie fundet diluviale hovedskaller af samme type som Berbernes. Alt tyder paa, at racer og racepræg indenfor den for os overskuelige tid er forholdsvis konstante, noget der heller ikke modbevises af historien, trods alle vandringer. Med hensyn til den megen tale om fortidens langskallede racer har iøvrigt Søren Hansen gjort opmærksom paa den sekundære dolikokefali, der er en følge af posthum deformation af fossile hjerneskeletter («Man», London, August 1919).

Endnu mere uvidenskabeligt er det at ville knytte bestemte sprog til forhistoriske racer og lade Aurignacracens ætlinge for 15.000 aar siden tale urindoeuropæisk ved Østersøens fagre bred, eller at hævde det som fastslaaet, at dette mystiske sprog taltes mod slutningen af stenalderen (ca. 2000 før vor tid) af en ensartet nordeuropæisk befolkning (57-58). Dette er fantasi og intet andet. Det næste skridt er med Kossinna (Mannus IV, 177) at hævde, at arkæologien med sine kulturer viser os herskerfolkene og deres sprog. N. synes ogsaa at identificere lyse Nordeuropæere (∴ Germaner) med Urindoeuropæere (57). Han burde da

hellere som Arldt gøre skridtet helt ud: kalde Indogermanerne Germaner og Gotogermanerne Tyskere. Germaner er for Arldt den nordiske race, opstaaet ved Østersøen af en østlig Iberergruppe, blond, blaaøjet, højkoksen, langskallet. Denne race er bæreren af de indogermanske sprog, som den ved sine vandringer har paatrykt andre folk i landene fra Atlanterhavet til det indiske ocean. »Denn diese hellerfarbigen Herrenkasten, die die verschiedenen Indogermanenvölker teils heute noch aufzuweisen haben teils in ihren Jugend- und Heldenzeitaltern besaßen, sind das einzige gemeinsame Rassenelement, das sie aufzuweisen haben. Wir verstehen also unter Germanen körperlich die nordische Rasse, sprachlich das gesamte Indogermanentum« (Arlt XII).

Hvad er imidlertid urindoeuropæisk, og hvad er Indogermaner? et konstrueret sprog og et tænkt folk! Dette skulde N. have pointeret og have gjort rede for det indoeuropæiske spørgsmaals hovedpunkter som nødvendig indledning til en bog om Europas menneskeracer. Indoeuropæisk var et sprog eller en række dialekter, der sandsynligvis taltes senest 2500 før vor tid etsteds paa strækningen fra Turkestan til Mellemeuropa af en for os ubestemmelig race, saalænge det ikke er lykkedes os at finde indoeuropæiske redskaber, hovedskaller og gloser i samme grav. Indtil da maa vi undvære det blonde, dolikokefale, indogermanske lexikon. De nu kendte indoeuropæiske sprog har ligesom Arabisk opnaaet deres store udbredelse ved erobringer og vandringer, og de folk, der ved den historiske tids begyndelse talte disse sprog var for største delen ikke Indoeuropæere, hvilket forf. selv er klar over (38), uden dog iøvrigt at lade sin fremstilling præge deraf. Ligesaa lidt som de nuværende Franskmand og Spaniere er af italiensk æt eller de ægyptiske Fellaher af arabisk. Somatisk type, sprog og kultur falder ingenlunde sammen, og fremtrængende sprog betyder ikke udryddelse af den gamle befolkning. Heller ikke indførelsen af en ny kultur er ensbetydende med en ældre befolknings udryddelse ved indvandring af et nyt folk.

Den indoeuropæiske race er os endnu saa ukendt som for 50 ar siden, og vi har ingen ret til at identificere Urindoeuropæerne med den lyse nordeuropæiske race, et standpunkt, som ogsaa Montelius hævder i afhandlingen *Germanernes Hem* i Nord. Tidskr. 1917, 414 ff. Ogsaa de finske folk og mange Berbere er lyse, og dolikokefali træffes hos mange andre folk end Nordeuropæerne. Det indoeuropæiske sprog behøver derfor ikke at være den nordiske races ursprog. Virkelige beviser for Nordtyskland og Skandinavien som Indoeuropæernes urhjem findes ikke. Opdagelsen af det tokhariske Kentumsprog i Østturkestan har ændret alle tidligere forestillinger om Indoeuropæernes udbredelse og i høj grad støttet

teorien om Asien som urhjem. Faktum er, at hverken arkæologien, antropologien eller filologien er i stand til at stedfæste »urhjemmet« endnu. Fornylig har Feist atter taget hele det indoeuropæiske spørgsmaal op til behandling i *Indogermanen und Germanen. Ein Beitrag zur europäischen Urgeschichtsforschung* (2. Udg. Halle, 1919), som jeg haaber ved senere lejlighed at kunne vende tilbage til.

Det er ogsaa ganske misvisende, naar N. lader den neolitiske kultur, bronzen og jernet indføre i England ved nye stammers indtrængen, saaledes jernet ved Britonerne fra Gallien »en långhuvad, ljushårig, blåögd folkstam, därom är intet tvivel, och att den talade ett keltisk tungomål är lika säkert« (131). Derom *ved* forfatteren jo intet. (Jfr. Søren Hansens kritiske bemærkninger om Englands forhistoriske antropologi i aarbøger f. nord. Oldk. og Hist. 1915, 222 ff., samt H. M. Chadwicks strengt historiske »The Origin of the English Nation«, Cambr. 1907). Umiddelbart efter (132) yttrer han da ogsaa, med støtte hos Vodskov, sin tvivl, men kun for at digte frem og tilbage paa andre lige mulige og ubeviselige gisninger.

Endnu dristigere lader Arldt sine germanske folkebølger siden istiden rulle udover den halve jord saliggørende andre »minderwerthige« racer med lysblaaøjet, langskallet, krigerisk daadkraft. Et blik paa Arldts folkebølger af nordisk race er tilstrækkeligt til at vise deres fuldkommen utopiske karakter. Fra denne nordiske urrace udgaar i tidens løb: Hamiterne i palæolitisk, den semitiske race i neolitisk tid, en hettitisk-arisk-pelasgisk ca. 2000 før vor tid og en hellensk ca. 1500—1000 før vor tid, der gav oprindelse til Italiker, Illyrer, Grækere, Thraker og Fryger; ved disse to bølger grundlagdes den indiske og den græsk-romerske middelhavskultur; endelig den keltisk-skythiske ca. 1000—200 før vor tid, den tyske (ö: folkevandringen) og den normanniske (750—1250) (222 ff.). Germansk er al herskerkraft og daadtrang, især krigerisk. Amenhotep 4., soldyrkeren, har gennem sin oldefader, Mitannikongen Artatama, arvet sine germanske karaktertræk (45). Zarathustras lære hviler paa germansk inspiration, og først da det germanske blod fortyndes, mister Perserne deres »Stoszkraft« og bukker under (107-111)). De homeriske helte med Achilles i spidsen er blonde og følgelig af germansk type; Pallas Athene er »die eigentliche Göttinn der hellenischen Kultur, der Kunst und der Wissenschaft ebenso zugetan wie stark und tapfer im Streite, ganz nach rechter Germanenart« (58-59). De patriciske slægter er det nordiske element i Rom (95). Sømandsbegavelse er en særlig germansk egenskab, der spores i den græske skibsfart og kolonisation i oldtiden, i vikingetogene, opdagelsesrejserne

(jfr. Nord. 72, 169) og Englands søherredømme. Englands højdepunkt er Normannertiden med dens krigeriske dygtighed. Overalt er Germanerne de førende, kampglade herskerslægter.

Et grelt eksempel paa Nordenstrengs sammenblanding af race og sprog er afsnittet »den romænska folkstammen«. Denne betegnelse kan ikke være mere urigtig, tilmed da Forfatteren næsten udelukkende taler om den germanske islæt i de nuværende romansktalende folk. Man kan ikke i disse lande tale om nogen romansk folkestamme sideordnet med de germanske, keltiske og græske stammer. Fransk og spansk er romanske sprog, men befolkningerne er fremgaaet af talrige blandinger. I Spanien er grundstammen Iberer med senere islæt af Kelter, Fønikere, Romere, Goter, Svever, Vandaler, Arabere, Berbere og Negre. Af denne blanding at udfinde, hvem der har æren for opdagelsesrejserne, hvad N. og Arldt tilskriver Gotogermanerne, turde være halsløs gerning; efter N.'s metode maatte da de, en tid, meget sejlende og rejselystne Arabere ligesaa vel have andel deri. Her som ellers savner man hos N. den eksakte, saglige argumentation, i stedet finder man ved nærmere undersøgelse kun formodninger, løse gætninger og en haabløs diskuterer frem og tilbage.

I sin indledning udtaler N. angaaende kapitlet om Germanerne, at der havde han »fast mark under fötterna«, medens han med hensyn til Slaverne følte sig paa »sannskyldig gungfly«. Mig forekommer det, at der er jævnt med »gungfly« overalt. Hvad den »faste mark« under Germanerne angaar, skal jeg blot fremdrage et enkelt eksempel paa underbygningen af vidtrækkende historiske slutninger. 88—90 har N. en smuk skildring af Svionernes rige og samfundsforhold paa Tacitus' tid; en passant bemærket: »Åland hörde nog med til svionernes rike« (!). Skildringen hviler selvfølgelig paa Tacitus' egne ord, omhyggeligt citerede i svensk Oversættelse, og ved Hjælp af en række: »nog, möjligen, missförstått, utan tvivel, kanske, måste, kan lätt ha mistytts, kunna vi lugnt säga, tydligen, läsa mellan raderna, måste, utan tvivel, måtte ha varit, nog, sannolikt, kanske, väl« (89—90) naar vi til den stolte konklusion: »Så har då i grå forntid det svenska rike skapats, som ännu står upprätt som Europas utan gensägelse äldsta nutida stat världens äldsta inskränkta monarki svenska riket hade synbarligen en aktningvärd maktställning och en fast organiserad, stark statsmakt« (90—91). N. kender tilmed Sveakongens titel paa Tacitus' tid. Den »måste« have lydt *ainari-kiaz*, det velkendte senere Erik, der skal betyde »ensam-mæktig«, »enväldig«. Tacitus' ord »unus imperitat« er saaledes en direkte oversættelse fra svensk, dog med en lille misforstaaelse, thi allerede dengang som stadig siden var Sveariget et indskrænket

monarki (Nord. 89). Og »sannolikt« var det Tiundalands konge som »kanske« i kraft af sin værdighed som hersker og »väl« ypperstepræst i stammehelligdommen, den hellige offerlund ved Gammel Uppsala, var blevet storkonge over Svearnes øvrige fylker. Jeg ser ikke, hvorledes Tacitus' udtryk (Germ. 44) *Suionum civitates* kan bortforklares, tilmed naar han ved omtalen af Cimbrenne (Germ. 37) anvender udtrykket *parva nunc civitas* og *senere* (Germ. 41) *Hermundurorum civitas*. Hans udtryk *unus imperitat* kan lige saa vel gælde stammekonger som én Sveakonge. N.'s skildring hviler imidlertid ikke paa Tacitus alene, men er en videre Udformning af Schücks noget mere forsigtige og reservede fremstilling i Svenska Folkets Historia I, 1, 101 ff. N. afgiver her et udmærket eksempel paa moderne sagdannelse, idet han yderligere omdigter Schücks fantasier over Tacitus og Jordanes (herom se Arups kritik H. T. 6 R. II, 134 ff.). Med denne form for historieskrivning, eller rettere digtning, er det intet under, at N. kalder Sveerne for rigsbyggerne fremfor alle andre i Norden og lader dem grundlægge baade Norges rige (113—114), Götarige (99) og Danernes rige (84), dette sidste paa basis af navnene Danmarks socken, Dannemora og Danderyd i Uppland.

I det hele spiller folke- og stednavne og deres etymologier en uforholdsmæssig rolle i N.'s fremstilling. Især Jordanes' folkenavne underkastes en indgaaende drøftelse frem og tilbage, væsentlig paa basis af Noreen, Hjalmar Lindroth og J. V. Svensson. Ganske bortset fra etymologiernes rigtighed, der ofte kan være tvivlsom nok, er det metodisk urigtigt at ville skrive historie paa navne alene. Et eksempel vil vise det. Vi har hos Ptolemaios et folk *levonoi* paa øen Skandia, hos Tacitus (Germ. 44) nogle *lemonii* paa Østersøens sydøstkyst, i Widsid en nordisk stamme *leónas*, endvidere en by Ljuna i Östergötland, samt en finsk stamme *Liverne*, efter hvem Livland er opkaldt. Altsaa: Ljuna har navn efter *levonoi*; *lemonii* er fejlskrivning for *leiuonii*; *Leivonerne* udvander fra Ljuna, slaar sig ned syd for Østersøen, forsvinder og testamenterer deres navn til en finsk stamme, efter hvem Livland opkaldes (92—93). Derefter fortsættes: »Austrogoterne tyckas ju ha haft sin hembygd i östra delen av Västergötland, om man får tro Jordanes och Svensson; och det får man väl.« I det tomme Östergötland anbringes *Leivonerne* og kaldes et »mannstarkt folk, som de måste ha varit, ifall de uppfyllde Östergötland.« Og efter den *leivonske* udvandring hvem boede saa i Östergötland? »Ja, varför skulle det inte ha kunnat vara just . . . goterna? og »då göterna från Västergötland spridde sig åt öster över Vättern, kunna de ha blandat sig med goterna,« og en sammenblanding af deres navne have fundet sted (96—97). Dette er romanskrivning og intet andet.

Ogsaa N.'s hang til at etymologisere over folkenavnene fører ham gang paa gang paa afveje. Jeg skal blot nævne nogle af de mest paafaldende. Finnerne er de, »som finner, går och letar«, hvorimod Hj. Lindroth polemiserer i *Namn och Bygd* 1917, 545. Vender, Veneti afledes af urindoeuropæisk *ven*, *amicus*; »Veneti eller Venedi skulle då betyda »de genom vänskap förbundna«. I så fall skulle det för slavernas vidkommande innebära, att germanerna i uräldsta tid levat i vänskap med dem«. Frisernes navn sammenstilles med verbet »frisera«. Thüringerne er »de som töras, de modiga?« Navnet Belger »kunde gott vara germanskt och skulle i så fall väl betyda antigen »de starka« eller »de vreda«. Det forekommer mig, at historikeren burde skænke etymologerne saadanne sproglblomster, der ikke har den fjerneste betydning eller interesse for historieforskningen; med rette siger Ludw. Schmidt i *Ges. d. deutschen Stämme* I, 430: »Die Etymologie des Namens der Langobarden ist für die Geschichte bedeutungslos.«

Som en velgørende modsætning til Arldt's og Nordenstreng's folkespsykologiske fantasier er der grund til at fremhæve den tyske forsker, Ludwig Schmidt's grundige og solide værk: »*Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgange der Völkerwanderung*, I—II, Berl. 1910—18,« der er en noget mere detaljeret udformning af hans bidrag til Below og Meinecke's haandbog i den middelalderlige og nyere Historie: »*Allgemeine Geschichte der germanischen Völker bis zur Mitte des 6ten Jahrhunderts*«, München, Berlin, 1909. I sin nye skikkelse har værket ikke den fyldige indledning af almindelig karakter, som det har i sin kortere Form. I det store værk nøjes forfatteren med en ganske kort, nøgtern kritisk Oversigt over Kilderne. Ligesom i den mindre bog, hvortil han henviser, udtaler han sig meget kritisk om de antropologiske og arkæologiske forsknings subjektive karakter (I, 24—25). Den kronologiske fastsættelse af fundene hviler, siger han, saa vidt den ikke kan bestemmes ved hjælp af mønter, paa et ret usikkert grundlag, trods Kossinna, hvem han ofte polemiserer imod. Saaledes imødegaaer han dens paastand om, at forsirede jernlansespidseser skulde være særlig karakteristiske for Østgermanerne (I, 326). Første del af Ludwig Schmidt's værk omhandler Østgermanerne: Goter, Burgunder, Langobarder, Rugier o. s. v. Andet bind omhandler Vestgermanerne, som han inddeler i de tre kendte grupper fra Tacitus, Ingævoner, Herminoner og Istvæoner, en inddeling hvis historiske værd dog turde være noget usikker.

Forf. giver hver stammes historie, kritisk behandlet, saaledes at man faar nøje rede paa, hvad der vides og ikke vides om de

enkelte stammers første fremtræden i historiens lys og deres vandringer. Som udførlig haandbog over de goto-germanske stammers historie, de skandinaviske folk er ikke medtaget, er værket fortrinligt. Felix Dahn's for sin tid nyttige værker: »Die Könige der Germanen« og »Urgeschichte der germanischen und romanischen Völker« var efterhaanden stærkt forældede og trængte til at afløses. Uden at være grebet af den germanske trang til forherligelse af Urgermanerne, som præger Kossinna, Arldt og andre tyske forskere, fremstiller Schmidt overalt kendsgerningerne nøgternt og sagligt, saa at man næsten altid hos ham finder de positive eller negative oplysninger, man ønsker. Navnlig er han behagelig fri for det sædvanlige hang til uholdbare etymologiske fantasier over folkenavne.

Kun ved en enkelt Lejlighed synes heller ikke Schmidt at kunne holde sig fri af videre rækkende historiske slutninger fra folkenavne og arkæologiske fund. De vestgermanske Varner lader han være hjemmehørige omkring Varnæs i Sundeved, men, siger han samtidig, deres urhjem var dog vel i Norge, hvor der findes et Varnes (II, 22). Ogsaa Haruderne lader han stamme fra Norge paa grund af Hørderne i Hordaland. En saadan fastslaaen af folkestammers urhjem uden andre beviser end selve navnene er historisk set ukorrekt. Man maa forlange disse urhjemsteorier støttet af vægtigere grunde end den blotte navnelighed. Hvor er ellers grænsen? Naar vi i Nordsjælland og Skaane har Helsing, Helsingør og Helsingborg, og i Nordsverige et Helsingland, er det saa deraf absolut givet, at Helsingerne er udvandret fra Sverige og har grundet et rige ved Øresund? Der kan jo ogsaa være mange andre forklaringer.

Trods sin afvisning af Kossinnas arkæologiske historieskrivning er Schmidt dog selv en enkelt gang ude paa »gungfly.« Saaledes kender han Nerthusfolkenes kultur i fund fra romersk jernalder og folkevandringstid og tilskriver de enkelte folk bestemte fund: Euterne (Tacitus's Eudoses) fundene fra Vingsted, Porskær, Brokær, Bjergelide m. m.; Varnerne, Øvrejersdalsfundet ved Haderslev og Staarupringen med runer; Anglerne Nydam-, Thorsbjergfundene og Guldhornet. Den jydsk halvø havde altsaa vestgermansk befolkning før Danerne, og mosefundene viser disse stammers heftige kampe med Danerne. Ja, mosefundene kan bruges til meget. Naar tysk videnskab skal erobre det forhistoriske Danmark, er de minder om Danernes kampe med Anglerne, og naar svensk videnskab drager ud paa forhistoriske vikingetog, er det de svenske Daner, der kæmper med Euter (Jyder) eller Heruler.

Disse indvendinger overfor Schmidts fremstilling er dog kun

smaating i forhold til den saglige soliditet, der iøvrigt præger hans arbejde, der i lange tider vil være standardværket over de gotiske og germanske folks historie.

Endnu længere tilbage i Nordens urhistorie griber Niels Aberg i sin bog: »*Das nordische Kulturgebiet in Mitteleuropa während der jüngeren Steinzeit (Upps., Lpz. 1918, I Text, II Tafeln)*. Paa basis af de jydsk økseformer paaviser A. et kraftigt fremstød af jydsk kultur mod de mellemste Elbegne (59). Han finder den jydsk stenalderkultur identisk med Kossinnas germanske kultur og paaviser i Skandinavien 2 store kulturgrupper: en megalitisk og en jydsk, dog med den geografiske og arkæologiske forskel mellem dem, at den megalitiske kultur mest findes paa øerne og østkysten af Jylland (66). Den jydsk kultur er opstaaet i landet og stammer ikke fra fastlandet (68). I begyndelsen af neolitisk tid er den nordiske kultur koncentreret i Danmark og breder sig derfra over Mellem- og Østtyskland. I begyndelsen af baadøksetiden, s: midt i jættestuetiden, trænger Germanerne frem langs Elben og breder sig mellem Elben og Oder, repræsenteret ved jydsk stridsøksetyper: baadøkser (Bootäxte). Germanernes fremtrængen er den umiddelbare aarsag til det pludselige omslag i nordisk kulturindflydelse fra vest til øst. De mod øst fremtrængende kulturstrømme gør et helt nordisk indtryk og turde, som Kossinna o. a. har hævdet, repræsentere den indogermanske folkevandring (108).

Det arkæologiske resultat af Aberg's undersøgelser er sikkert rigtigt nok, paa de og de omraader findes de og de redskabsformer, hvis morfologiske genese og kronologi er den og den, men m. h. t. de historiske slutninger er bevisførelsen ikke fyldestgørende. Hvor smigrende A.'s teorier end er for jydsk urhistorie, er der intet der berettiger til at sætte disse bestemte redskabsformers udbredelse i forbindelse med de germanske og indogermanske vandringer. At Nordeuropas somatiske forfædre allerede i neolithisk tid beboede samme egne som nu, kan være højst rimeligt, men om deres sprog ved vi intet. Redskabskultur og folkestammer dækker ej hverandre. I Italien f. Eks. lader det sig ikke gøre af fundene at paavise, om de er etruskiske, umbrisk-sabeliske eller latinske, først naar skriftlevningerne kommer til, faar vi et sikrere etnisk grundlag. Arkæologien kan ikke skelne mellem udbredelsen af redskaber og ornamenten ved handel og kulturel paavirkning og udbredelse ved erobringer og vandringer. Og som følge deraf kan man ikke med nogen sikkerhed slutte fra redskabers og ornamenters omraade til folkeomraader, med mindre beviser kan fremføres til støtte ad anden vej. Skarpt er dette standpunkt hævdet i Sophus Müllers polemik mod den ar-

kæologiske historieskrivning, inkarneret i Gustav Kossinna, i afhandlingerne om Sønderjyllands Sten- og Bronzealder i Aarb. f. n. Oldk. og Hist. 1913, 229—252 og 274 ff., 301 ff.

Som slutbemærkning vil jeg endnu henlede opmærksomheden paa en akademisk afhandling af Ragnar Numelin: *Orsakerna till folkvandringerna på lägre kulturstadier. En sociologisk studie* (H.fors 1918), der giver en god oversigt over hele vandringsfænomenet. Forf. redegør for de forskellige aarsager, geografiske, ernæringsmæssige, politiske og religiøse og forkaster en særlig vandringsdrift som medvirkende faktor.

I sammenhæng med de ovenfor omhandlede bøger har det sin interesse at betragte det omfangsrige værk »*The history of Aryan Rule in India from the earliest times to the death of Akbar*«, London 1918, 583 s., hvori den engelske kunsthistoriker E. B. Havell, i flere aar bosat i København, ligeledes ud fra bestemte raceteorier søger at eftervise Ariernes betydning for indisk samfundsliv og samfundsstyre ned gennem aarhundrederne. Værkets hovedtanke er den, at indo-arisk politisk kunst grundlægger et selvstændigt landsbystyre, og at dette til en vis grad holder sig uændret gennem tiderne og under gode herskere som Akbar den Store atter kommer til ære og værdighed. Et kort citat af Havells indledning vil bedre end nogen længere forklaring vise forfatterens tanke: »*The Indo-Aryan constitution built up by the highest intelligence of the people upon the basis of the village communities, and not wrung from unwilling war-lords and land-lords by century-long struggles and civil war, secured to the Indian peasant-proprietor not only the ownership of the land but very considerable powers of self-government. The powers of the central government, though they might often be abused, were at least delegated to it by the people themselves, and limited by unwritten laws which by common consent were given a religious character*« (s. XI).

Endnu i nyeste tid, meddeler Havell, har man under britisk herredømme i Indien ment at genfinde i landsby efter landsby en noget tilsløret, men dog effektiv lokal organisation, pandjajat, et fem mands raad: »*which was, in fact, now and then giving decisions on matters of communal concern, adjudicating civil disputes, and even condemning offenders to reparation and fine. — This form of local government, though it has no statutory warrant and is not recognised by British tribunals has gone on silently functioning during centuries of »Oriental despotism« and under British rule, »merely by common consent and with the very real sanction of public opinion*« (s. XII).

Det ariske system var efter forf.s opfattelse en videnskabelig

organisation baseret paa sanitære love og opstod under indflydelse af høje etiske og sociale idealer. Det var et fast princip i arisk regering, at det undertvungne folks sociale sædvaner og ejendomslove overalt skulde respekteres. Som følge heraf vedblev stadig, ifølge Havell, ogsaa det primitive ikke-ariske landsbysystem at bestaa side om side med det ariske. Dette ikke-ariske system skulde for nærværende omfatte to tredjedele af alle indiske landsbyer og er kendt under navnet rajatwari-systemet, hvor hver enkelt jordbruger, rajatwari skatter direkte til Staten.

For at eftervise disse ariske politiske principper i stats- og landsbystyret ned i tiden gennemgaar Havell hele den indiske historie fra Ariernes indtrængen til Stormogulen Akbars tid. Som oversigt over Indiens historie rummer værket megen fortræffelig viden og giver mange udmærkede oplysninger om kunsthistorie og kulturudvikling i Indien. Men set med den historiske kritikers øje kan Havell ikke siges at have ført beviset for sine teories rigtighed. Den historiske metode svigter ham atter og atter. Det er ikke nok at kalde fænomenene ariske og indo-ariske, beviset maa føres paa en ganske anden haandfast maade ved hjælp af positive oplysninger om faktiske institutioner paa de og de bestemte tider og steder. Dette er naturligvis vanskeligt paa grund af kildernes knaphed for de ældre tiders vedkommende, men saalænge det ikke gøres, svæver hypoteserne om det ariske landsbysystems vedbliven ned til vor tid i luften. Der er forskere som Baden-Powell (*The Land Systems of British India I—III, 1892*), der anser de nuværende indiske landsbysystemer for opstaaet i forholdsvis sen tid, og nutidens kyndigste forsker i indisk historie, Vincent A. Smith, siger: »Much sentimental nonsense with little relation to the actual facts has been written about the supposed indestructible constitution of the Indo-Aryan village in the north The development of municipal institutions, which furnishes material for so many interesting chapters in European history, is a blank page in the history of India.«

Nogle faa eksempler vil vise forfatterens mangel paa historisk metode, hvorved han føres ud i fantastiske formodninger uden hold i virkeligheden. Paastande som, at Mitannifolket i Nordmesopotamien og Kassiterne (Kossæerne) var ariske folk, er ganske fejlagtige. Kossæernes sprog er hverken indoeuropæisk eller semitisk (Ed. Meyer: *Ges. des Altertums, I, 2^a, § 456*) og heller ikke Mitannifolket talte et indoeuropæisk sprog. Enkelte af disse folks herskere bærer indisk-udseende navne, og enkelte af deres gudenavne er rent indiske: Surya, Varuna og Indra, men paa grundlag heraf at lade Arier herske over Babylonien i 600 aar og lade dem derfra drage til søs opad Indus til Pandjab turde

være mere end dristigt; ligesaa lidt kan der anføres beviser for antagelsen af, at de ariske Mitannikrigere midt i det 14. aarh. af Assyrernes og Hettiternes angreb skulde være tvungne til at drage ned ad Eufratfloden videre til Indien (4—5). Fra opholdet i Eufratlandet skulde Arierne ligeledes have medført kendskabet til anlæg af vandingskanaler til Indien (73). Saadanne kombinationer kan aldrig blive andet end løse gætninger.

At Arierne ved indvandringen i Indien skulde have været barbarer og have taget lære af de oprindelige beboere, Dravidaernes højere kultur afvises stærkt af forf. Han henviser her til, at Vedaerne ikke kan være et ukultiveret folks litteratur, men afspejler kulturforhold hos en race af krigerdigtere og filosoffer. Forf. tager ikke Hensyn til, at Vedaerne først er fuldt udformede mindst et halvt aartusinde efter Ariernes indtrængen i Indien, og at man følgelig ikke direkte kan slutte fra Vedafilosofien til kulturen hos de krigeriske horder, der engang i 2. aartusinde trængte ned i Pandjab fra Centralasien.

Et mærkeligt udslag af forf.'s trang til at »arianisere« er hans forsøg paa at vise, hvorledes virkningen af Buddhas mission havde sin væsentlige aarsag i, at han »opened wide the doors of Aryan religion.« H. hævder, at Buddhas lære tiltalte Ksjatrierne (Krigerkasten), dels fordi den var rettet mod det brahmaniske præsteskabets pretensioner, dels fordi den opretholdt ariske institutioner og traditioner. Den buddhistiske sangha organiseredes overensstemmende med den ariske klan, og den buddhistiske kirke »was based entirely upon the ancient political institutions of the Aryan village community which formed the foundation of Indo-Aryan polity« (52). Ogsaa Buddhas metaphorer var alle tagne direkte fra det ariske landsbyfællesskabs liv. Hvorvidt dette er andet end filosofiske abstraktioner, skal jeg lade være usagt. Vodskov beviser 1897 i sin Sjøledyrkelse og Naturdyrkelse I, 102, med lige saa stor lethed, at et af de indo-europæiske folk, Inderne, svigtede den ariske fane og fornægtede den naturdyrkelse, hvortil ogsaa de havde kæmpet sig op, men da de faldt tilbage til sjøledyrkelsen, sank de med det samme ned fra deres ariske herskerstilling. Beviset er i al fald ikke ført i H.'s fremstilling. Navnlig mangler hele baggrunden for værkets tendens, nemlig en klar paavisning af, hvad det er, der oprindeligt er arisk. Buddhismen er saa typisk indisk, at den kun kan ses som resultat af aarhundreders liv og tænkning paa indisk jordbund. Og hvorledes vil man deri med virkelig historisk sikkerhed kunne udskille de elementer, der skyldes oprindelige fælles anlæg hos de ariske folk 1—2000 aar før?

Paa samme maade søger Havell at følge det indo-ariske præg

i kunsten paa Maurya-Dynastiets tid. Han søger her at paavise to kunstretninger. Den ene skulde hvile paa rent ariske kunsttraditioner, til den hører Asokas berømte sten søjler, hvorpaa hans religiøs-moralske edikter er indskrevne (105). Den anden retning ses i skulpturerne paa Asokas stupa'er ved Bharhut og Santsji (107). Om det specielt kunsthistoriske skal jeg ikke udtale mig, men naar H. vil hævde, at Asokas søjler uden tvivl skyldes de ariske kongelige haandværkere, og at disses kunsttraditioner maa være nedarvede fra det ariske herredømmes tid i Eufratdalen (112, 105, 179), saa er vi langt udenfor den historiske bevisførelses omraade.

Det er heller ikke muligt for historikeren at følge H., naar han vil paastaa, at Tsjandragupta, stifteren af Maurya-dynastiet, indførte et konstitutionelt styre og ikke som almindeligt antaget et enevælde efter persisk forbillede (69, 82). Forfatterens megen tale om det indo-ariske styres traditioner gør i det hele taget et lidet overbevisende indtryk. Tsjandragupta, hvis regeringstid var 322—298 f. v. t., var en kraftig despot af normal orientalsk art. Han erobrede efter Alexander den Stores død hele Nordindien, og intet i overleveringen tyder paa, at han, der levede i daglig frygt for sit liv, skulde lade sig binde af konstitutionelle hensyn til ariske frimænd. Noget andet er, at naar landsbyerne betalte deres afgift paa en fjerdedel af afgrøden, kunde de naturligvis leve deres eget liv uden indgreb fra regeringens side. Men dette er en frihed, der genfindes i enhver ordentlig styret orientalsk stat, muhammedansk, kinesisk eller hvilken man vil.

Idet H. videre følger det indo-ariske elements skæbne i Indien, paaviser han dets svækkelse ved de mongolske indvandringer i 4.—5. aarh. (177). Herimod fremtræder Gupta-dynastiet 320—480 som repræsentant for »the Aryan Kshatrya tradition and champions of the Aryan cause against Aryavarta's adversaries of Turki, Hun, Dravidian, and other alien descent« (178). Endelig skal ogsaa de muhammedanske sultaner have haft nytte af det gamle indo-ariske administrative maskineri, men samtidig berøver de landsbyfællesskaberne deres traditionelle rettigheder som ejere af jorden og gør dem afhængige af de muhammedanske embedsmænd (298). Alligevel, hævder Havell, vedblev landsbyerne at leve deres eget liv uberørte af alle de erobningsstorme, der tiderne igennem gik hen over landet: »In the deeper sense India was never conquered« (407—9). Ogsaa Akbar den Store stræber at genoplive det ariske ideal om »a most wise and a most godfearing king« (519). Landsbyfællesskaberne, der havde mistet deres tidligere politiske indflydelse, fik nu igen frihed i ledelsen af de lokale anliggender, men trods hans bestræbelser for at

realisere det ariske ideal lykkedes det ham dog ikke fuldt ud at genoprette det gamle ariske selvstyre-system.

I paastanden om indisk landsbylivs og jorddyrknings uforanderlighed har Havell naturligvis til en vis grad ret. Blot maa man gøre sig klart, at der altid vil findes to historiske retninger, hvoraf den ene vil paavise kontinuiteten i udviklingen, at der ingen ændringer sker, medens den anden vil paavise ændringernes betydning og bruddene med fortiden; begge standpunkter er i og for sig berettigede, naar de blot ikke overdrives. Studiet af den franske revolution frembyder et ypperligt eksempel paa denne modsætning i de skiftende opfattelser. I. P. Jacobsens »Manes« er et forsøg, af lignende art som Havells, paa at vise det uforanderlige, det ensartede i romersk Herosdyrkelse og middelalderlig kristen Helgendyrkelse. I saadanne tilfælde er det historikerens opgave, med et udtryk af Carlyle, at se bag om tingene og udrede sammenhængen mellem det blivende og det nye, men denne opgave kan ikke siges at være løst i det foreliggende værk. Spørgsmaalene jordeje og landsbystyre hos Indiens hundreder af stammer og folk, zemindar'ens, talukdaens og rajatwari'ens historiske oprindelse, fiktionen om staten som jordens egentlige ejer og dens hævdvundne, aldrig bestridte ret til $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ af afgrøden, er problemer der ikke lader sig løse ved en enkelt formel som »indo-ariske politiske principer«.

Fr. de F.

Efter mere end en halv snes aars arbejde er det i 1917 lykkedes prof. Bernh. Schmeidler i Leipzig at afslutte sin for Monumenta Germaniae Historica bestemte nye tekstudgave af *Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis Ecclesiae*, der samtidig er udsendt særskilt i *Scriptores Rerum Germanicarum in usum scholarum*. Alle, og ikke mindst nordiske historikere, maa være prof. Schmeidler taknemlige for denne nye udgave og det utrættelige arbejde, han har udført for at naa til med sikkerhed at fastslaa den rette tekst. I de sidste aar er Adams store værdi som kilde til nordisk historie atter blevet stærkt fremhævet; des vigtigere er det da, at tekstoverleveringen nu foreligger indtrængende belyst og klart udredet.

Adams værk blev som bekendt udgivet første gang i 1579 af Anders Sørensen Vedel. Denne synes vel at have kendt flere haandskrifter deraf, men har dog næsten helt indskrænket sig til at aftrykke et haandskrift, der stammer fra Sorøkløstret og derfra kom til Universitetsbiblioteket, hvor det brændte 1728. Selv som aftryk betragtet har Vedels udgave store mangler. Fjerde bog har han slet ikke medtaget; at den i Sorøhaandskriftet stod efter epilogen og

havde den særlige titel *descriptio insularum aquilonis* har formentlig bragt Vedel til at tvivle om, at den virkelig hørte til Adams værk; ved at dele tredje bog i to faar Vedel dog fire bøger ud af det. Værre er det, at Vedel har bearbejdet teksten stilistisk, at han har foretaget saglige ændringer deri, ogsaa nu og da ud fra sin protestantiske og nationaldanske tankegang, og særlig at han ofte helt har omdannet scholierne. Imidlertid har Vedel den fortjeneste, at alene ved hans aftryk er Sorøhaandskriftets tekst af de tre første bøger os bevaret; det indgaar derfor i den nye tekstudgaves haandskriftmateriale, og Schmeidler giver det signaturen B 2.

Det samme gælder om Gottorperbibliothekaren Erpold Lindens udgave fra 1595 efter et haandskrift, der da var i Heinr. Rantzaus besiddelse og tidligere havde været ejet af Alb. Krantz. Schmeidler giver denne udgave, der udmærker sig ved nøjagtighed og omhyggelighed, signaturen C 2.

Først forarbejderne til M. G. bragte her som paa saa mange andre omraader det bedste haandskriftmateriale frem. 1821 fandt Pertz i Wiener Hofbibliotheket nr. 521 et haandskrift fra c. 1200 — Schmeidlers signatur A 1 — der øjensynligt gav langt den bedste tekst, og som da ogsaa blev lagt til grund ved Lappenbergs udgave 1846 af Adams i M. G. VII, 267—389. Men uagtet Lappenberg bemærkede forskellene mellem de tre hovedformer af Adams værk, lykkedes det ham dog ikke helt at gennemtrænge de mangfoldige vanskeligheder, tekstoverleveringen bereder forskeren; hans udgave viste sig efterhaanden utilfredsstillende, og Holder-Egger overdrog da Schmeidler at foranstalte en ny. Om det store forarbejde, der hertil krævedes, faar man et klart begreb ved de kritiske undersøgelser over Adams værk, som Schmeidler 1918 har udgivet under titlen: *Hamburg-Bremen und Nordost-Europa vom 9. bis 11. Jahrhundert*; thi dette arbejdes første 122 sider indeholder de studier, gennem hvilke S. er naaet til den klare og faste opfattelse af, hvorledes Adams værk er opstaaet og os overleveret, som han redegør for i indledningen til selve tekstudgaven.

Den første store vanskelighed, der møder tekstforskeren, er den, at de haandskrifter, hvori Adams værk er overleveret, næsten alle er meget unge, mange af dem ufuldstændige eller rene fragmenter og dertil — bortset fra IV bog — meget faa i tal. Ældst, fra c. 1100, er et haandskrift i universitetsbiblioteket i Leiden, sign. A 2, men det indeholder kun II, 16—22 og IV, d. v. s. de særlig geografiske dele. De næste i alder er det ovfr. nævnte Wienerhaandskrift A 1 fra c. 1200; omtrent fra samme tid, i alt fald fra tiden 1161—1250 maa det brændte Sorøhaandskrift have været, som vi for de tre første bøgers vedkommende kender fra Vedels tryk, og C 1, Gl. kgl. saml. nr. 2296, hvis skrift er fra den første tredjedel af 13. aarh.;

dette sidste har tilhørt den 1558 afdøde Hamburgerraadmand Joachim Moller og er 1781 kommet i det kgl. biblioteks eje. Fra beg. af 14. aarh. er et pergamentsblad, Ny kgl. saml. fol. 1463, sign. C3, der kun giver I, 57—62; først fra c. 1440 er et haandskrift i Wolfenbüttel, sign. B1 a, der giver teksten til IV, 25; alle andre haandskrifter er som dette fra 15. aarh. eller yngre. Kun ved at arbejde med forudsætningen om adskillige manglende led kan tekstforskeren da naa tilbage til en formening om, hvilken skikkelse Adams værk oprindeligt har haft.

Dertil kommer, at selve den form, Adam fra først af havde givet sit værk, maatte føre til en splittelse i dets overlevering. Det bestod af to dele: de første tre bøger, der gav erkebispedømmets historie, samlende sig i tredje bog om Adalbert, og fjerde bog, *descriptio insularum aquilonis*. Af disse to dele vakte den sidste langt den største interesse, formentlig allerede hos samtiden, men i alt fald hos eftertiden; afskriverne skilte den ud som et særligt værk, hvad den jo ogsaa i virkeligheden var. Den mand, der allerede c. 1100 lod Leidenhaandskriftet forfærdige, gik den vej, og mange andre fulgte ham; af de ialt 21 haandskrifter, der udgør det samlede haandskriftmateriale, Vedels og Lindenbrogs tryk saavel som alle fragmenter medregnet, er de 10 (A3 a, A3 a¹, A3 b, B3 b-f, 4, 5) Afskrifter alene af IV bog, hvortil som det 11. kommer Leidenhdskr. A2. Af de resterende 10 haandskrifter er A1 a kun en afskrift i Vatikanet fra 1451 af Wienerhaandskriftet, B3 a (Gl. kgl. saml. nr. 1115) med dets afskrift B3 a¹ (Ny kgl. saml. 8° 180) kun afskrift af endel af Vedel udeladte scholier, C3 som ovfr. nævnt kun et fragment. Tilbage bliver da til konstatering af teksten i Adams 3 første bøger foruden Vedels og Lindenbrogs tryk (B2 og C2) kun fire haandskrifter: A1 Wienerhdskr., B1 a Wolfenbüttelhdskr., B1 b Gl. kgl. saml. nr. 1175, afskrift fra 1557 og C1 Gl. kgl. saml. nr. 2296.

Allerede disse Schmeidlers haandskriftsignaturer vil have antydet for den kyndige, at han som ogsaa Lappenberg gaar ud fra, at der af Adams værk foreligger for os i de sene afskrifter tre forskellige udformninger: A, B og C. Det skulde nu være forholdsvis let at bestemme disse tre udformningers slægtskab, hvis forholdet var det, at alle A-overleveringer saavel som alle B- og C-overleveringer havde en indbyrdes overensstemmende, men fra de andre udformninger forskellig form. Saaledes er tilfældet imidlertid ingenlunde; hvor faa haandskrifterne end er, forekommer der dog en stadig veksel af læsemaaderne og atter og atter en gennembryden af udformningerne. Man kan sige, at saa mange muligheder for en veksel af teksten, som de 21, henholdsvis 6 haandskrifter frembyder, saa mange forekommer ogsaa i virkeligheden. Snart gaar B1 med A1 mod B2 og C, snart B2 med A1 mod B1 og C,

snart C 1 og C 2 hver for sig med A 1 mod B og C 2 eller B og C 1. Hvorledes finde en fælles forklaring, der i sig kan optage alle disse modstridende tekstforhold?

Det er dette spørgsmaal, det har været Schmeidlers opgave at løse; vi kan ikke undre os over, at løsningen har kostet ham saa mange arbejdsaar, og vi kan sikkert med fuld tryghed acceptere hans løsning deraf. Dens udgangspunkt er: A 1 er det eneste haandskrift, der byder os teksten til Adams hele værk, uden en eneste scholie og uden nogen af de tilføjelser til teksten, der karakteriserer haandskrifterne af B- og C-grupperne; disse grupper ligne hinanden deri, at de har en stor grundfond af scholier fælles, dertil har nogle nogle, andre andrescholier og tekstændringer. De maa da sammen gaa tilbage til et haandskrift X, i hvilket der var gjort disse tilføjelser til A-teksten og som i det hele frembød en anden affattelse af værket end A. Forskellen mellem B- og C-formen er den, at den sidste er undergaaet en senere stilistisk bearbejdelse, der ytrer sig ogsaa deri, at C paa mange steder har andre navneformer end A B, nedertyske navneformer i stedet for A B's øvretyske; B-haandskrifterne har desuden andre særlige kendemærker, der adskiller dem fra C-formen. Løsningen bliver da følgende: A er Adams tabte originalhaandskrift, et haandskrift, der var opstaaet dels ved hans diktat til en eller flere skrivere, dels ved afskrift af enkelte af ham selv gjorde originaloptegnelser. Af dette A er der af en skriver taget en nu ligeledes tabt renskrift a, nemlig det eksemplar, der overgaves erkebiskop Liemar. Udarbejdelsen deraf er sket under Adams personlige ledelse, han har heri rettet fejl, der var fremkommet i A ved misforstaaelser under diktaten, og han har foretaget ændringer og gjort tilføjelser, men disse er ikke alle saa lidt som rettelserne gaaet over i A. Dette a, dedikationseksemplaret, der trods al anvendt møjle dog ikke var uden fejl, er sikkert den eneste fuldstændige renskrift, der er taget af Adams værk i hans egen levetid; haandskrifterne af A-formen er afskrifter eller afskrifters afskrifter af det, men kun A 1, Wienerhdskr., gengiver os det i sin rene form, uden nye tekstindsud eller ændringer og ganske uden scholier, medens saadanne forekommer allerede i A 2, der dog er saa gammelt som c. 1100.

Sagen er, at med udarbejdelsen og overrækkelsen af dedikationseksemplaret ophørte ikke Adams historiske arbejde; grundskriften A blev jo i hans besiddelse, og herpaa arbejdede han nu rastløst videre; uophørligt indføjede han nyt materiale, efterretninger, der først nu blev ham bekendt og som supplerede, berigtigede eller videreførte hans første fremstilling. Alt dette nye stof har han imidlertid ikke indarbejdet i sin ældre fremstilling eller samarbejdet det med denne til en ny; overhovedet har Adam selv

ikke udsendt nogen ny udgave af sit værk, og det er med rette, at S. saa stærkt fremhæver, at vil man vurdere Adam som historiskriver, maa man holde sig alene til a = A 1, thi kun det gengiver et færdigt værk, i form og indhold, som Adam 1076 kunde fremstille det og vilde kendes ved det.

Det nye stof er tilføjet i A, som dette nu bedst lod sig gøre. Det er dels tilskrevet over tekstlinierne, saa at disse tilføjelser enten skulde være indskud i teksten eller ogsaa give denne i en anden og bedre form; paa den maade er der fremkommet mængder af dobbelte læsemaader, der har været ligesaa mange faldgruber for afskriverne, idet disse har valgt snart den ene, snart den anden læsemaade, snart har indsat indskudet eller sammenblandet læsemaaderne paa en ganske forvirrende maade. For blot at nævne et enkelt eksempel: II, 52 begynder A 1: Chnud filius regis cum exercitu reversus; C har: Knut filius Suein regis cum o. s. v.; B 1: Kanutus filius Suenonis, qui et Lambertus nomen habuit, cum o. s. v., B 2: Knud, qui et filius Suenonis, Lambriect nomen habuit, cum o. s. v. Schmeidler forklarer dette forhold saaledes, at i B, det fælles grundhaandskrift for B 1 og B 2, har teksten set saaledes ud:

qui et Lambertus nomen habuit

Chnud filius Suenonis cum exercitu reversus,

hvor da B 1 har indsat den overskrevne tilføjelse rigtigt, medens skriveren af B 2 d. v. s. af Sorøhaandskriftet ganske har misforstaaet stedet.

Dernæst er det nye stof tilføjet i randen, som marginalnoter; paa denne maade er vel nok hovedmassen af scholierne kommet til, men meget ofte er der ogsaa i A blevet indsat sedler eller blade med større tilføjelser, som det da har været endnu vanskeligere for afskriverne at faa anbragt paa rette plads. De egentlige scholier d. v. s. anmærkninger til teksten, forefindes i et antal af 159, men til dem maa regnes 27 større tilføjelser til teksten selv, hvorved det samlede antal bringes op til 186. Det største eksempel herpaa er III, 72—78, der indeholder tilføjelser til III bog, som fuldstændig falder udenfor denne bogs faste komposition. Havde Adam selv skullet indsætte disse kapitler, som han utvivlsomt selv har tilføjet, i en ny redaktion af sit værk, vilde han sikkert have indsat dem før III, 71, der saa ganske tydeligt er bogens slutkapitel; at de har været skrevet paa indlagte blade i et haandskrift, der her havde samme tekst som A 1, fremgaar af den forvirrede maade, hvorpaa de anbringes i B- og C-afskrifterne.

Paa denne maade fik da Adams grundhdskr. A efterhaanden en helt anden skikkelse; det maa ved de mange tilføjelser, overskrivninger, marginalnoter, indlagte sedler og blade have faaet et højst uordentligt udseende; det var i virkeligheden ikke længere en

ensartet tekst, men snarere en materialsamling. Selv har Adam arbejdet derpaa til sin død, som S. formoder maa være indtruffet kort efter 1081; hans haandskrift i dets nye skikkelse, som S. giver signaturen X, blev hos Bremerdomgejstligheden. Maaske hans eftermand som magister scholarum har underkastet det en grammatisk og stilistisk revision; før 1100, formodentlig allerede 1085—90, er der blevet taget en afskrift af det af eller for en Bremerdomherre, der har føjet nogle værdifulde notitser og randnoter til, deriblandt et scholie 151 om Adam selv. Denne Afskrift er urhdskr. C, men i beg. af 13. aarh. er dettes tekst blevet endnu engang grammatisk-stilistisk gennemarbejdet, og kun denne sene affattelse er bevaret i C-haandskrifterne.

Lidt senere end urhdskr. C blev urhdskr. B afskrevet efter X, dog ogsaa om ved 1100 eller i første halvdel af 12. aarh. Den store forskel mellem B og C er den, at B meget nøjagtigt lige til rent grafisk efterskriven gengav originalhdskr. i dets hele forvirrede og uordnede tilstand med alle scholier og med næsten alle dobbeltlæsninger; om redaktion var der aldeles ikke tale, mange fejl og flygtigheder er løbet ind, nye ændringer eller tilføjelser er uden værd. Af megen interesse er det, at B er den form, hvori Adams værk blev kendt i Danmark; ja, man kan sige, at B er den særlig danske udformning deraf; de fleste endnu bevarede B-afskrifter findes i Danmark — foruden de ovfr. nævnte B 1 a, B 2, B 3 a og B 3 a¹ er afskrifterne af IV bog B 3 b en kollation af Arne Magnusson, B 3 c = B 3 d: Ny kgl. saml. pap. 4°, nr. 523, B 3 f: Thottske saml. 1387, 4°, B 4: Gl. kgl. saml. pap. nr. 719 og B 5: Thottske saml. 1386, 4° — af de to, der findes i udlandet, er B 1 a, Wolfenbüttelhdskr., en afskrift taget i Danmark eller efter dansk forlæg, medens B 3 e, der findes i Hannover, er en afskrift af den samme skriver, der har skrevet B 3 f. Allerede 1140 har Roskildekrønikens forfatter brugt Adam af Bremen som kilde, og saa vidt det kan ses af hans friere gengivelse, er det B-teksten, han har kendt; sikkert er det, at Lundeaarbogen gengiver en ren B-tekst. Som allerede ovfr. nævnt, er B 2—B 5 alle afskrifter af det 1728 brændte Sorøhaandskrift; B 1 a og b stammer derimod fra et derfra forskelligt B-hdskr., der maa være skrevet om ved 1400. Den oprindelige B-tekst er da sikkert meget tidligt kommet til Danmark, maaske direkte fremstillet for en dansk modtager.

Modsat har A- og C-formerne særlig været kendt i Nordtyskland, hvor de er fremtrædende hos Annalista Saxo, Helmold og Albert af Stade, hvilken sidste har ren C-tekst.

Et meget vanskeligt sidespørgsmaal opstaar derved, at andre efter Adams død har arbejdet videre paa hans samling. Det gælder selve teksten, der som det af det ovfr. sagte vil forstaas, i B og særlig i C hyppigt er forandret, undertiden paa meningsforstyr-

rende maade, fra Adams egen karakteristiske udtryksmaade, der kun findes sikkert afhjemlet i A 1. Men særlig drejer det sig her om scholierne; hvor mange af disse hidrører fra Adam selv, hvor mange er senere tilføjet af andre? Her yder vel den bestemte sondring mellem de tre udformninger A, B og C et fast grundlag: scholier — saavel som tekst — der er fælles for alle tre udformninger eller fælles for B og C, delvis ogsaa i A 2 og A 3, kan sikkert føres tilbage til Adam; scholier, der kun forekommer i en af de tre udformninger, kan med sikkerhed henføres til fremmede. Endda bliver mange tvivlstilfælde tilbage, og hver enkelt scholie har i virkeligheden krævet en speciel undersøgelse med denne bestemmelse for øje. Det store arbejde, Schmeidler her har gjort, resulterer i, at af de 186 scholier stammer 45 sikkert fra fremmede, medens de 141 med sikkerhed eller overvejende sandsynlighed maa henføres til Adam selv; i indledningen til tekstudgaven 41—42 giver Schmeidler en nøje fortegnelse herover, for hvilken enhver forsker maa være ham meget taknemlig.

Om Adam selv og hans liv foreligger der kun faa positive kendsgerninger, men det er lykkedes Schmeidler ved en nøjere undersøgelse af dem at gøre det sandsynligt, at vi dog kan vide mere om ham end man hidtil har antaget. I Hans. Gbl. 1917 kommer prof. E d w. S c h r ö d e r ved en sproglig undersøgelse til det resultat, at Adams hjemegn har været Thüringen eller snarest Østfranken; hermed stemmer, som S. gør opmærksom paa, det særlige kendskab, Adam viser til bispedømmet Würzburgs forhold. Dog er det næppe herfra, Adam er kommet til Bremen, snarere fra Bamberg, hvis gejstlighed 1065 i længere tid havde staaet i forbindelse med erkebisp Adalbert, og hvor der dengang var en af de mest fremragende skoler, hvor Adam med lethed kan have erhvervet sin omfattende viden og sit udstrakte kendskab til de klassiske forfattere. I tiden mellem beg. maj 1066 og slutn. april 1067 er Adam derfra kommet til Bremen, kort efter har han foretaget den rejse til kong Svend 2. i Danmark, der skulde faa en saa indgribende betydning for hans værk. 1069 11. juni har han skrevet og som Adam magister scoliarum medunderskrevet et brev, udstedt af erkebisp Adalbert. Da den store erkebisp udaandede i Goslar 16. marts 1072, var Adam i Bremen. I sommeren 1074 har Adam været beskæftiget med udarbejdelsen af II bog; thi II, 26 og 28 omtaler han kong Svend 2. som endnu levende og regerende, men allerede II, 43 og senere i III og IV som død; mellem Adams nedskrivning af II, 28 og II, 43 er da efterretningen om Svends død 28. apr. 1074 naaet til ham. Paa samme maade viser omtalen af Venderfyrsten Butue som levende III, 51, at dette kapitel maa være skrevet før hans død, der vistnok indtraf 8. aug. 1075. Dedikationseksemplaret til Liemar er da formentlig

afsluttet og overrakt ham 1076. De seneste scholier, der kan henføres til Adam selv, 84—86 og 140, omhandler begivenheder i Sverige som det synes indtil 1080. Adam er da formentlig død 1081, i alt fald inden 1085, fordi grundhdskr. C maaske allerede er nedskrevet i aarene 1085—1090.

Jeg har her kun kunnet gøre rede for hovedresultaterne af Schmeidlers aarelange arbejde med Adams værk; for mange enkeltundersøgelser, særlig over kilderne dertil og over Adam som historieskriver maa jeg henvise læseren til Schmeidlers indledning og hans kritiske undersøgelser. Hans udgave er grundlæggende, og han har ved sit store og udtømmende arbejde befriet alle forskere over de historiske begivenheder, som Adams værk behandler, for den pinlige følelse af at maatte arbejde til dels i blinde eller med paa maa og faa fremsatte konjekture, hvis sandsynlighed det vilde være dem selv eller andre umuligt at danne sig en sikker mening om. Det er en stor videnskabelig bedrift, Schmeidler her har udført; og al fremtidig forsken maa udgaa fra hans arbejde.

Først saadan fremtidig forskning, der hviler paa en grundig indtrængen i Adams værk, som vi nu kender det, vil da kunne paa-pege svagheder, som naturligvis vil forekomme her og der i et saa stort arbejde. Saa vidt jeg selv hidtil har arbejdet med Schmeidlers udgave, bl. a. ved universitetsøvelser, er jeg dog tilbøjelig til at tro, at saadanne svagheder vil vise sig begrænsede til udgavens udenværker, den historiske kommentar. Til en vis kritik opfordrer ogsaa nogle af de afhandlinger, S. har samlet i sit ovfr. nævnte arbejde Hamburg-Bremen und Nordost-Europa i alt fald en dansk historiker.

I dette arbejde følger efter den del, der maa betragtes som forarbejde til udgaven (s. 1—122) en række afhandlinger af saglig karakter, hvortil Adams værk naturligt har givet forfatteren foranledning. Der er først afhandlinger om de forfalskede pavebreve (123—203) og kejserbreve (204—254) til Hamburger erkesædet, der senere vil blive omtalt i sammenhæng med de sidste aars forskning paa dette omraade, dernæst om breve, udstedt af Adalbert (255—287); videre følger nogle undersøgelser til nordisk historie, nemlig om Svend Estridsens dødsaar (288—303), om hans ægteskab (303—312) og om de svenske konger om ved 1075 (312—317); endelig undersøgelser til vendisk historie, nemlig om Obotriternes fyrster i 10. og 11. aarh. (317—341) og om Rethras beliggenhed (341—358). Det vil af, hvad der ovfr. er sagt om de tidspunkter for Adams arbejde paa sit værk, der lader sig udlede af selve dets tekst, let ses, at de tre af disse fem afhandlinger har til formaal at føre bevis for, hvad Schmeidler siger derom i indledningen til sin udgave; det gælder afhandlingerne om Svend 2.s dødsaar og om de svenske konger og de vendiske fyrster.

Hvad afhandlingen om Svend 2.s ægteskab angaar, skal jeg her indskrænke mig til at sige, at jeg ikke kan anse den for vellykket, og at jeg ogsaa er tilbøjelig til at antage, at de kronologiske angivelser, S. har tilføjet III bog i noter og særlig i marginen, vil vise sig ikke at kunne bestaa overfor en mere indtrængende fortolkning af teksten selv, selvom jeg maa indrømme, at de stemmer overens med den hidtil antagne opfattelse. Disse to spørgsmaal staar imidlertid i en nøje indbyrdes forbindelse, og jeg maa derfor her tillade mig at henvise til en kommende kritisk undersøgelse, hvori jeg kan anføre mine grunde for min tvivl saavel om denne afhandling som om kronologien i III bog.

Derimod skal jeg her særlig fremdrage afhandlingen om Svend 2.s dødsaar, fordi den paa en slaaende maade afgiver baggrund for den kritik, som er naturlig i en dansk historikers mund: nemlig at Schmeidler desværre ikke er tilstrækkeligt bekendt med dansk historisk forskning. Denne kritiske bemærkning maa nu optages i bedste mening; om S. gælder, som om de fleste tyske forskere, at danske og nordiske historikere i det hele taget snarere maa undres over, hvor godt dansk og nordisk forskning er kendt i Tyskland trods sprogvanskeligheden. Men i dette tilfælde som ofte vil forholdet være det, at tyske forskere kender det ældste som SRD eller det anerkendte, som Danmarks Riges Historie, der engang er indarbejdet i deres bevidsthed, og saa det nyeste, som de selv har op søgt; her f. e. Gertz og Weibull; det mellemliggende eller de mere skjulte afhandlinger kender de ikke. I denne afhandling gaar nu Schmeidler ud fra, at alle danske — og tyske — historikere er enige om, at Svend 2.s dødsaar var 1076, og han tager sig da paa under omhyggelig hensyntagen til og gendreven af de engelske kilders og sagaernes antagelse af 1076 at bevise efter de danske kilders overensstemmende vidnesbyrd, at Svend 2.s dødsaar var 1074. Han ser klart og fuldkommen rigtigt, at de fortrinlige danske kilder kan man ikke komme udenom; han afviser med en særlig begrundelse de engelske kilder; han er klar over, at det eneste argument, der kan rokke ved de danske kilders vidnesbyrd, er de to breve fra Gregor 7. til Svend af 25. jan. og 17. apr. 1075, men har rigtigt set, at disse breve kun betyder, at kurien jan.—apr. 1075 altsaa ikke vidste, at Svend 2. var død for et aar siden; og han har yderligere fra en kyndig man indhentet den erklæring, at brevet af 17. apr. 1075 utvivlsomt viser, at man ved kurien var vis paa, at brevet af 25. jan. i alt fald ikke var naaet frem. Dette er altsammen udmærket godt, men en dansk historiker viser det først og fremmest, at Schmeidler altsaa ikke ved, at dr. Sofus Larsen allerede forlængst i en langstrakt polemik med Steenstrup (H.T. 6. R. IV, 722—29; Aarb. f. n. O. II. 1899, 130—45; H.T. 7. R. II, 229—39, 407—16) sejr-

rigt har hævdet dødsaaret 1074 med de samme argumenter. Men naturligvis har det altid sin bestyrkende interesse, at Schmeidler uafhængigt af dr. Sofus Larsen er kommet til ganske samme resultat.

Til slut maa jeg dog endnu omtale et tilfælde af Schmeidlers manglende kendskab til dansk forskning, der er særlig interessant, fordi det har betydning ogsaa for selve tekstkritiken. Siden Vedel først udgav Adams tekst, kan dansk historieforskning iøvrigt ikke rose sig af at have ydet bidrag til dette særlige studium. Dog er der et punkt, der har tildraget sig to af vore ypperste forskeres opmærksomhed, det er det sted i Adam II, 28 (ældre 26), hvor det synes omtalt, at Harald 1. gav love for Danskerne saavel som for Holstenerne og Friserne. Dels til forstaaelse af diskussionen herom, dels fordi dette eksempel glimrende illustrerer tekststudiets vanskeligheder, er det nødvendigt, at jeg her aftrykker det meste af det nævnte kapitel efter Schmeidlers udgave, idet dog de runde parenteser er indsat deri. Adam beretter om Harald 1.s død og fortsætter:

De cuius fine, cum istum pronepotem suum, qui nunc in Dania regnat, Suen interrogare maluerim, velud alter Tideus crimen avi reticuit, me vero parricidium exaggerante: »hoc est«, inquit, »quod nos posteri luimus et quod ipse parricida suo expiavit exilio«. At ille noster Haraldus, qui populo Danorum christianitatem primus indixit . . . ille, inquam, . . . martyrii palma, ut spero, non carebit. (Regnavit autem annos L.) (Obitus eius in festivitate omnium sanctorum. Memoria eius et uxoris Gunhilde apud nos perpetua manebit.) (Haec in diebus Adeldagi pontificis comperimus facta, cum tamen eius virtutes explorare non omnes potuimus.) Sunt autem, qui affirmant

A 1. C.

per eum gratias sanitatum factas et tunc, cum adhuc viveret, et post mortem ad sepulchrum eius, et alia.

C alene

videlicet cecos frequenter illuminatos fuisse aliasque multas contigisse virtutes.

B.

et tunc cum adhuc viveret et post mortem ad sepulchrum eius per eum gratias sanitatum factas. Ad sepulchrum eius (sermo fratrum est cecos frequenter illuminatos fuisse et alias contigisse virtutes.)

Certissimum vero est eum tam nostro populo quam Transalbanis et Fresonum genti leges et iura constituuisse, quae adhuc pro auctoritate viri servare contendunt. Interea senex fidelis Adaldagus de legatione sua migravit ad Dominum.

Det vanskelige spørgsmaal, som dette tekststed frembyder, er: hvormeget af dette er referat af kong Svends ord til Adam og hvormeget er Adams egne ord. Som det af interpunktionen vil ses, strækker S. ikke Svends ord længere end til den ene sætning *hoc exilio* og lader resten være Adams ord. At imidlertid denne fortolkning — thi en tekstfortolkning er det jo, selvom den kun giver sig til kende som en interpunktion — ikke kan være rigtig, derfor har allerede Paludan-Müller i et skoleprogram fra Odense 1832 ført et meget smukt bevis, idet han gør opmærksom paa, at i sætningen *certissimum vero vil nostro populo* aldeles ikke give nogen mening, hvis de skal være Adams ord, og det uanset om han sigter til Adeldag eller Harald som lovgiveren. *Transalbiani* er de sachsiske Holstenerne, men hvorledes skulde Adam kunne sætte dem i modsætning til *populus noster*, hvad enten han dermed mente erkebispedømmet Hamburg-Bremens indbyggere eller Sachserne? *Populus noster* i modsætning til *Transalbiani* d. v. s. Holstenerne og Frisernes folk d. v. s. Nordfrisernerne kan kun være det danske folk, og saaledes har ogsaa allerede Helmold opfattet stedet, idet han gengiver *populus noster* ved Dani. Men deraf følger atter, at ogsaa sætningen *certissimum vero* — *contendunt* maa være en del af Svends refererede udtalelse. Paludan-Müller standsede da ved, at hele stykket fra *hoc est* — *contendunt* maatte være Svends tale; en løsning, som imidlertid efter teksten ogsaa er uantagelig. Her gik da A. D. Jørgensen (Nord. kirkes grundl. tillæg VII), ledet af sit ejendommelige, intuitive kritiske instinkt videre, idet han af referatet af Svends ord udskilte, hvad han, og jeg efter ham, ovfr. har sat i runde parenteser; det var efter hans konjektur Adams fra andre, bremiske kilder hentede indskud i Svends tale.

Schmeidler mener nu, at Adam først udarbejdede A, og derefter lod dette renskrive som a, idet han dog stadig foretog rettelser i teksten, som han kun for en del bagefter lod indføre i A (jvfr. tekstudg. indl. 36—37, Hamburg-Bremen 6—7, 74—75). Jeg kan ikke rigtigt se, om S. tænker sig noget længere tidsrum mellem udarbejdelsen af A og renskriften a; dette bliver det dog vanskeligt at antage, hvis Adams udarbejdelse har strakt sig over hele tidsrummet 1072—1075, maaske endog ind i 1076 (jvfr. tekstudg. indl. 66 og ovfr.). Det synes da at ligge lige saa nær at antage, at a og A er udarbejdet samtidig, at A overhovedet ikke forud har eksisteret i udført sammenhængende tekstform, men at Adam har udarbejdet a paa grundlag af sin materialesamling. Den omstændighed, at A kan ses i stort omfang at være opstaaet ved diktat og afskrift af forlæg, hvilket tydeligt bevises ved, at der overalt i A forekommer høre- og skrivefejl, der er undgaaet i a, gør det sandsynligere, at A er blevet til samtidig med a, og da snarest som en samtidig kopi af a.

Endda en ikke altfor omhyggelig kopi; adskillige tekstsætninger i A 1 d. v. s. a mangler helt eller er scholier i BC d. v. s. A, saa at de snarest først er sat ind i a og saa en del af dem senere tilføjet i A; saaledes er endog hele kapitlet II, 41 i C et scholion (Hamburg-Bremen 73, 93).

Hvis Adam har arbejdet paa denne maade, vil det i alt fald lettere forstaaes, at han har kunnet give det her omhandlede tekststed den temmelig uheldige redaktion, hvori det fremtræder i A 1 og følgelig har staaet i a. At Adam netop paa dette sted har arbejdet direkte med a, ses af, at han heri har indsat udtrykket martyrii palma i stedet for forlæggets martyrii gloria, hvilken rettelse imidlertid ikke er kommet med i A (Hamburg-Bremen 77). Til redaktionen af det anførte sted behøver Adam — bortset fra, at efterretningen om, at Harald regerede 50 Aar vel hører til det almindelige stof om ham, som Adam har samlet — nu ikke at have haft mere end to optegnelser; dels den, der er hentet fra liber fraternitatis, dels et referat af Svends omtale af Harald, helt igennem nedskrevet som Svends egen tale, og som har indbefattet: først den karakteristiske bemærkning om fadermorderen Svend 1., dernæst udtalelsen af et haab om, at Harald »qui populo Danorum christianitatem primus indixit«, hvad der klinger som en oversættelse af Jellingestenens »og gjorde Danerne kristne«, maatte opnaa »martyrii gloria«, hvilket Svend har støttet ved at meddele rygter om kraftgerninger ved hans grav, og som er endt med sætningen: certissimum vero o. s. v., idet hans lovgivergerning i modsætning til hans kraftgerninger var sikkert nok afhjemlet.

Under redaktionen af stedet til a har Adam imidlertid kun gengivet den første sætning i direkte form som Svends egne ord; den følgende sætning har han derimod gjort til sin egen og i høj grad udvidet og forskønnet den for paa den smukkeste maade at fremsætte et haab, som Adam varmt delte med Svend — og med denne højstemte appel har Adam da tænkt sig at afslutte sin skildring af Harald paa dette sted; han har blot tilføjet regeringsaarene og notitsen om dødsdagen fra liber fraternitatis for saa med sætningen haec in diebus Adeldagi at gaa over til at berette om dennes død. Men efter at disse sætninger var indskrevet i a, har Adam imidlertid bemærket, at det dog var af væsentlig betydning for kravet om Haralds anerkendelse som helgen at medtage Svends kortfattede henvisning til, at han gjorde kraftgerninger, baade medens han levede og senere ved sin grav. Derfor er han i sidste øjeblik bøjet af fra sit forsæt og har dikteret skriveren af a sætningen: cum tamen eius virtutes explorare non omnes potuimus, en ikke synderlig heldig vending, som C da ogsaa forbedrer noget til: tamen non omnes eius virtutes explorare potuimus. Denne vending mu-

liggjorde imidlertid, at Adam efter sin nedskrift af kong Svends ord kunde diktere videre om kraftgerningerne, hvilken sætning da naturligt, allerede ved modsætningen mellem det usikre og det sikre, drog med sig sætningen om Haralds lovgivervirksomhed. Denne dikterede Adam imidlertid uforsigtigt nok direkte efter sin nedskrift af kong Svends egne ord, og derved indkom i teksten dette »nostro populo«, der har virket saa forvirrende paa fortolkningen af det hele tekststed.

Jeg har ment det rigtigt noget udførligere at behandle dette sted af Adams værk, fordi det er saavel af tekstkritisk interesse som af særlig interesse for dansk historisk forskning. Hvis jeg har ret i min ovfr. i positive vendinger fremsatte forklaring af, hvorledes teksten paa dette sted er kommet til veje, bestyrkes derved min formodning om, at A ikke saa meget er et forarbejde til a som en samtidig kopi deraf. Thi teksten har paa dette sted, bortset fra de ovfr. nævnte mindre afvigelser, i B og C ganske samme form som i A 1, d. v. s. samme form i A som i a; men det synes dog i betragtning af det redaktionsarbejde, Adam bevisligt har lagt ind i a, utænkeligt, at han skulde have ladet en saa skødesløs redaktion blive staaende, hvis der havde været nogen mulighed for at ændre den, hvis m. a. o. A her havde været forlæg for a. Jeg maa dog bemærke, at jeg fremsætter denne formodning med alt muligt forbehold, vel vidende, at en kortere tids arbejde med faa tekststeder ikke kan sættes op mod mange aars arbejde med den hele tekst.

Men dansk historisk forskning har en ikke ringe interesse i den fuldest mulige opklaring af, hvor megen del kong Svend 2. har i dette tekststed. At sætningen certissimum vero-contendunt skriver sig fra ham, mener jeg Paludan-Müller har bevist; det giver os, bortset fra den mere end tvivlsomme meddelelse om, at ogsaa Holstenerne og Nordfriserne førte deres retsforfatning tilbage til Harald 1.s tid, den vigtige efterretning, at i modsætning til Svend 2. og hans kongedømme satte allerede i hans tid og ham bevidst det danske folk sin ældgamle retsforfatning, som det overfor ham henførte til Harald 1.s, Harald den godes tid, quae adhuc pro auctoritate viri servare contendunt, som det »endnu kæmpede for at bevare« — faa aar efter denne udtalelse af kong Svend skulde hans søn Harald 3. komme til ved sit kongevalg at maatte forpligte sig til at overholde »Haralds love«. Om Svend 2.s bemærkning om sin oldefader Svend 1. kan jeg nøjes med at henvise til Laur. Weibulls kritiske Undersøgelser i Nordens Historia 90 ff. Men hvis, som jeg tror, den mellemstaaende udtalelse af et haab om, at Harald maatte anerkendes som helgen med dertil hørende beretning om kraftgerningerne ved hans grav oprindelig er hentet fra en direkte udtalelse af Svend 2., viser dette os, at allerede Svend selv forstod den

politiske fordel ved, at han og hans nye kongeslægt opnaede den særlige kirkelige naadesbevisning, at den mest præsentable og for det danske folk mest acceptable af hans forfædre af kirken blev erkendt for helgen; rent bortset fra, hvad denne helgenkaarelse kunde have givet Roskilde af betydning og Roskilde gejstlighed af indtægter ved folkets tilstrømning dertil. Men da Svend med klog beregning gav den bremiske klerk denne tanke at agitere for, kunde han lidet ane, at det skulde blive netop den vanskeligste og mindst politisk begavede af hans sønner, i hvis person den 35 aar senere skulde være virkeliggjort.

E. A.

De talrige Udgiverarbejder, der siden Langebeks Dage er fremkommet herhjemme, har hidtil med et Par Undtagelser (W. Christensens Udgave af Dronning Christines Hofholdningsregnskaber og Grundtvigs Frederik 2.s Statshusholdning) ikke omfattet større Regnskabsrækker, og da denne Slags Kilder til vor Historie i stadig højere Grad bliver benyttet af vore Forskere og derfor sikkert stadig mere vil blive inddraget under Udgivervirksomheden, frembyder Underarkivar E. Marquards Udgave af *Kongelige Kammerregnskaber fra Frederik 3.s og Kristian 5.s Tid* allerede paa Forhaand en ren udgiverteknisk Interesse. At aftrykke Regnskaber ord- og bogstavret vil, naar de ikke er særlig gamle og mærkelige (som Dronn. Christines) være baade unyttigt og uoverkommelig kostbart, og et kortfattet Udtog som det, Joh. Grundtvig gav af Frederik 2.s Rentemesterregnskaber, viste allerede ved den Polemik, de affødte mellem Udgiveren og Troels-Lund, hvor forkerte Resultater man kan naa til ved at bygge paa saadanne Udtog. Der er her gaaet en Mellemsvej; Regnskaberne Ortografi er normaliseret efter de af V. A. Secher i sin Tid opstillede Normaliseringsregler, men da de i Forvejen er meget kortfattet ført, har Udgiveren ikke gjort Forsøg paa at spare Plads ved yderligere at forkorte Teksten. Kun de idelig tilbagevendende Lønninger og Gratialer, der udbetaltes ved Kvartalsskifte og Nytaar, er opløste og omordnede efter Personer. Men alt er medtaget, selv de ubetydeligste Poster. Ved Regnskaber som disse, der omfatter Kongens personlige Udgifter, maa dette ogsaa siges at være det ene rigtige. Thi hvor interessante Oplysninger de end giver og hvor store Summer, der end passerede Kongens Kammerskriver eller Overkammerjunkeren, saa giver Regnskaberne i deres Helhed kun faa Oplysninger til Datidens Finanshusholdning og Historie. Betegnende er det saaledes, at skønt der findes 3 Aarsregnskaber ført af Christoffer Gabel, 1652, 55 (rekonstrueret) og 56, saa giver disse næppe et eneste Bidrag til Belysning af hans endnu ikke ret klarlagte Stilling i Tiden før 1660. Ligeledes vil en Griffenfeldforsker næppe i Regnskaberne finde et

eneste Bidrag af blot nogen Betydning til den mærkelige Mands Historie. Derimod gives utallige tiltalende Vidnesbyrd om Kristian 5.s godmodige Karakter. 12. Juni 1679 gav han saaledes 30 Rd. til Tobak for nogle svenske Fanger, som arbejdede paa Dæmningen ved Gabels Ladegaard, og paa Kongens Rejser var Udgiften »til fattige undervejs« en staaende Post. Af denne Slags Udbetalinger viser Regnskaberne fra Frederik 3.s Tid kun meget faa. Hovedinteressen ved Kammerregnskaberne ligger dog i deres talrige Detailoplysninger; til Kulturhistoriens forskelligste Sider og navnlig til Kunsthistorien yder de en rig Fundgrube og næsten alle de mere eller mindre inferiøre Personer, der kom i nok saa lille Berøring med Hoffet, lige ned til »en gammel Kvinde, der præsenterede en liden Dværginde«, finder man nævnt. De udførlige Registre, der ofte indeholder Oplysninger ud over de i selve Regnskaberne meddelte, viser, at Udgifveren her har nedlagt et stort Arbejde, men det maa beklages, at disse Oplysninger ikke er vokset ud til fyldigere Noter. Kristian 5.s Tid efter Griffenfelds Fald er endnu saa lidet behandlet, at et saadant Noteapparat vilde have forøget Værkets Værdi meget.

Th. B. Bang.†

Det var 30. Novbr. 1918 Tohundredaarsdagen for Karl 12.s Fald ved Frederikssten, og forstaaeligt nok ønskede den historiske Karl 12.-Skole, hvis første Udvikling er skildret i en tidligere Aargang af dette Tidsskrift (8. R. III, 299 ff.), ved denne Lejlighed at drage Nættene op og fastslaa, hvor stort Udbyttet af en tyveaarig Forskervirksomhed havde været. Skolens Stifter, Prof. Harald Hjærne, er endnu i fuld Vigeur, og en stor Skare Elever har arbejdet videre i de af ham lagte Spor, ikke blot i Bevægelsens Udgangspunkt, Upsala, men ogsaa i Lund, hvor Krigshistorikeren, Prof. Arthur Stille har været et nyt Centrum for Karl 12.-Forskning. De to Universitetsstæders civile Forskere har virket Haand i Haand med historisk-interesserede militære, navnlig i den svenske Generalstab, og de foreløbige Resultater har været nedfældede i en periodisk Publikation: Karolinska Förbundets Arsbok.

Jubilæumsaaret fremkaldte i Sverige tre anselige og betydelige Værker, det første Generalstabens *Karl XII på Slagfältet*, et Arbejde, der paa over 1100 store Sider forfølger Krigskunstens Historie lige fra Miltiades' og Epanimondas Tid til Kong Karl selv, og som resulterer i at betegne ham som Taktikens Mester. Uden iøvrigt at komme nærmere ind paa dette speciellere Værk maa det være nok at pege paa, at alene Resultatet viser, hvor langt man er naaet fra en Ernst Carlson, der betegnede Karl 12.s Krigsførelse som en næsten uafbrudt Række af Fejlgreb. Hvad man end vil mene om det nye Resultat, er der ikke Tvivl om, at det bunder i dybtgaa-

ende Studier, der har bestaaende Værdi, saa at den tidligere For-
dømmelse nu gør et overfladisk Indtryk og i hvert Fald ikke kan
opretholdes paa det den Gang lagte Grundlag.

Næsten lige saa imponerende som det militære Værk virker
den store Monografi *Konung Karl XII.s Banesår* med dens 35 Plan-
cher i Lystryk, udgivet af A. Stille. Det er den officielle Protokol
over en 1917 foretagen retsmedicinsk Undersøgelse af Kongens
Lig, ledsaget af et sammenfattende Foredrag af Prof. Key-
Aberg, og denne Undersøgelse er foretaget med en saadan
Omhu og med Bistand af alle Nutidens tekniske Hjælpemidler,
saa at den sikkert maa betegnes som endelig. Den staar derfor i
stærk Modsætning til den foregaaende Undersøgelse 1859, der
efterlod en Række væsentlige Spørgsmaal ubesvarede; men paa
Grund af Materialets Karakter løser heller ikke den sidste Forsk-
ning alle Spørgsmaal. Fastslaas kan det, at Skuddet ved Frederiks-
sten har været øjeblikkeligt dræbende; at en rund Kugle paa 18—
20 Mm. i Gennemsnit er gaaet ind gennem venstre Tinding og ud
gennem højre, dog lidt længere tilbage; at Skuddet p. G. a. mang-
lende Krudtstænk i Huden ikke behøver at være affyret paa nært
Hold, men at Kuglen paa den anden Side er gaaet gennem Hove-
det med stor »levende« Kraft. Videre kunde man denne Gang ikke
naa ad denne Vej, men naar det tilføjes, at Afstanden fra Døds-
stedet til det nærmeste Punkt i Fæstningen, »den bedækkede Vej«,
dog var 161 M., vil man forstaa, at der nu atter er bleven gydt ny
Næring i den gamle Tvivl, som vi siden Paludan-Müllers Skrift
ansaa for hævet, om Karl 12.s Fald skyldtes en norsk Kriger eller
en Snigmorder. Om ballistiske Forsøg ved Frederikssten kan føre
til et afgørende Slutresultat, maa vel betragtes som meget tvivl-
somt, men Tanken er fremsat fra svensk Side som ønskelig.

Historisk set maa dog det tredje af de fremkomne Værker
betegnes som det værdifuldeste. Det er en Samling Afhandlinger
— desværre uden Bevismateriale — af forskellige Forfattere, der
under Redaktion af Bibliotekar S a m. B r i n g er udkomne under
Fællestitlen *Karl XII, till 200 Arsdagen av hans död*. Det svære
Bind indledes af Altmeister H a r. H j ä r n e med en sammenfattende
Afhandling om Kongens Livsgerning fra Rigsforsvarets Synspunkt.
Det er en Opsats, rig paa sande og sunde Betragtninger, hvori der
med Rette peges paa, at Storhedstidens Sverige var en nationalt
set ufærdig Stat, ja en Stat, hvis Magtstilling p. Gr. a. dens økono-
miske Afhængighed af Vesteuropa var uafgjort. De skinsyge Sø-
magter var Sveriges værste Modstandere; Rusland stræbte ikke ud
mod Østersøen af kommercielle Grunde, kun af enkelte Tsarers
Erobringstrang; men Karl 12. betragtede sig som den vesteuropæi-
ske Civilisations Forkæmper mod Barbariet.

Hjärne gaar vel noget vidt i sine Konklusioner, men hans Tanker fortjener altid at følges og gennemdrøftes. Efter hans Afhandling følger hans Elevers i statelig Række. Bibliotekar Carlquist skildrer interessant den unge Konges første Udvikling: Vi ser ham som et livligt Barn med en svag Konstitution, plaget med en Mængde Udenadslærdom, men tidligt visende Anlæg for Matematik. Morsomme zoologiske Tegninger ledsager Fremstillingen, og af Skriftprøven ser man Fejlene i hans latinske Stil. Saa følger hans Selvkroning, derefter bliver han fra aaben indesluttet og tavs, og mens han allerede som Barn havde vist sig stædig, udvikler han sig nu til at nære Overmod mod højtfortjente Mænd og Mistro mod Højadelen, imiterer i sin Ødselhed Ludvig 14. og paavirkes uheldigt af sin gottorpske Svoger. Som lyse Sider hos ham fremhæves nu ved Siden af hans ortodokse Fromhed Pieteten for Faderens Minde, der leder ham til at handle i dennes Aand.

Carlquists fortræffelige Skildring sluttet med Krigens Udbrud, og fraset enkelte Antydninger i Hjærnes Indledningskapitel savnes en Fortsættelse af Kongens personlige Udvikling fra og med 1701. Der er her sikkert en Svaghed i Bogens Redaktion. I Stedet følger to grundige og læseværdige Artikler om den ydre Politik og om den militære Historie fra de første Aar til 1707, forfattede af Docent Nils Herlitz og Kaptejn H. F. Uddgren. Med større Spænding følger man dog Prof. Stilles Fremstilling af Toget mod Rusland og Opholdet i Tyrkiet, de to Afsnit, der maa betegnes som Værkets Tyngdepunkt. I den første af disse Afhandlinger, der forøvrigt bygger paa en større Specialundersøgelse af Forf., søger han at forsvare sin Helt paa saa at sige alle Punkter, at skildre ham som den store Strateg, der uden Slag vil udmanøvrere Tsar Peter fra hans Stillinger, og at lægge Ansvar for de begaaede Fejl paa andre, navnlig paa Lewenhaupt. Der er hertil først at sige, at der paa Punkter synes at være nogen Uoverensstemmelse mellem denne Opfattelse af »Udmanøvreringstaktiken« og hvad Hjärne foran i samme Værk hævder: Det gällde att tvinga tsaren till att stanna med sin stridsmakt och till att inlåta sig på en avgörande sammandrabbning (24 og 286, jfr. dog 289). Tilsvarende bestrider Hjärne, at Karl 12. skulde have tilstræbt »en samlad koncentrisk offensiv« (24), medens Stille viser, at Kongen regnede med Støtte sydfra ved et polsk Indfald i Ukraine og vel ogsaa med en svensk Diversion ind i Ingermanland (316). Vigtigere end dette er det dog, at der af selve Stilles Fremstilling kan udlæses en Række Fejl, som Kongen ikke synes at kunne frikendes for. Han drager fra Polen, før Stanislaus er bleven Herre her, hvorved han umuliggør, at den ønskede Hjælp kan blive sendt ham. Han lader sig vildlede af falske Rygter om, at Lewenhaupt er i Sikkerhed i hans

Nærhed, hvorfor han fjerner sig fra denne og tillader Tsaren at kaste sig over ham ved Ljesna. Naar han fjernede sig fra Lewenhaupt, var det for at angribe den russiske Spærring ved Potjeb, men han gennemfører ikke dette Angreb, skønt Forf. selv mener, at dette havde været muligt. Tallet paa disse Fejl kunde sikkert forøges, tagne tilsammen synes de i hvert Fald at vise større Svagheder hos Karl 12. som Feltherre, end Stille er tilbøjelig til at indrømme (se ogsaa 126 om Kongens Sympati for »Krigshazarden«).

I den anden Afhandling, om Opholdet i Tyrkiet, viser Stille paa en historisk set meget tiltalende Maade, at det lange Ophold ikke skyldtes Halsstarrighed hos Kongen, men en Række vekslende politiske Situationer, der frembød Chancer for at vende Sveriges Skæbne med tyrkisk Bistand. Opfattelsen er tiltalende, fordi den er naturlig og frembyder Mulighed for et dybere indtrængende historisk Studium, men — som allerede nævnet — er den ikke underbygget med Citater, og man maa vel derfor forholde sig afventende med den endelige Dom. Erindres bør der foreløbig kun om, at Gesandtskabsrelationer for 17. og 18. Aarh.s Vedkommende er en Kilde, der maa benyttes med megen Kritik, og hvis Anseelse i vore Dage maa betegnes som synkende.

Karl 12.s politiske Historie efter Hjemkomsten er skildret af den dygtige Specialist Krigsarkivar Per Sörensson, medens den militære Historie har været betroet Lektor J. A. Lagermark. Pladsen tillader ikke her at komme nærmere ind paa disse solide Bidrag, derimod vil det være nødvendigt at pege paa den Almeninteresse, som Lektor Schartaus Undersøgelse af Sveriges indre Tilstand under Karl 12. har, da der herfra kan drages lærerige Paralleler til andre Tider og Lande, som vil vise, hvor overdrevne Skildringerne af Ødelæggelserne ved Fortidens Krige som Regel er. Schartau viser, at Hungersnøden under Karl 11.s sidste Aar virkede kraftigere end alle Karl 12.s Krige tagne tilsammen. 1750 var derfor Aldersklassen 56—60 svagt repræsenteret baade inden for Mands- og Kvindekønnet. Indtil 1708 var Høsten god, saa kom der Omslag, og som nye Ulykker fulgte den danske Besættelse af Skaane og Pesten 1710, der bortrev $\frac{1}{3}$ af Stockholms Befolkning. 1716—18 var der atter Misvækst, og man maatte gribe til Eksportforbud, Toldfrihed for Korn og Maximalpriser, saaledes at Staten betalte Forskellen mellem Maximal- og Købeprisen. Luxusbeskatning og Formueskat indførtes i disse Aar, og Grundskattens Naturalydelse afløstes af Pengeydelse. Saaledes var der en afgjort Tilbagegang i de sidste Aar af Kongens Regering, men den maa ikke overdrives. Tallet paa Ødegaarde var knap 3% (i Malmøhus Len dog henimod 10%), Befolkningen sank

fra 1,363,000 med 100,000 Mennesker, og det voldte derfor heller ingen Vanskeligheder at rejse den sidste Hær, der talte 60000 Mand.

En anden interessant Undersøgelse over svensk indenrigsk Historie i Karl 12.s sidste Aar er Arkivar Erik Naumanns Studie over Centralforvaltningen. Heller ikke i Sverige var den personlige Enevælde Kollegiestyrelsen gunstig; denne styrkedes derimod under Kongens Ophold i Udlandet, da Arvid Horn var den ledende i Raadet, navnlig inden for den Afdeling deraf, Defensionskommissionen, der efterhaanden fik hele Forsvaret under sig. Men Kongen var misfornøjet dermed, Horn faldt i Unaade, og efter Karl 12.s Hjemkomst tabte Raadet sin politiske Betydning. Kancellikollegiets Betydning svandt ogsaa ind, da Kancelliet 1713 deltes i 6 indbyrdes uafhængige Ekspeditioner, 3: Kontorer, og der skabtes en ny kontrollerende Myndighed i Högsta Ombudsmannen, der var Chef for Revisionsekspeditionen. Paa det finansielle Omraade blev Tidens Nyskabning Upphandlingsdeputationen, der havde den Opgave at skaffe Penge gennem Obligationer, og hvis Leder var den bekendte Gørtz. Den berygtede Nødmønt var ogsaa denne Deputations Værk. Ligesom Gørtz havde Hovedindflydelsen hos Kongen, forhandlede han ogsaa alene med Kontorernes Chefer, der havde Forestillingsmyndighed. Hele dette personlige Styre faldt til Jorden med Kongens Død, men det minder paa en interessant Maade om den Struenseeske Periode hos os, medens det Griffenfeldske Princip var en Blanding af de to Systemer: Kollegiestyre og Statssekretærstyre, dog med Tyngdepunktet hvilende i det sidste.

Den sidste Afhandling i Festskriftet stammer fra Udgiveren selv, og Bibliotekar Bring behandler heri Kongens Fald og Jordefærd. Der gives heri en god Vejledning over de forskellige Standpunkter, som Videnskaben i Tidens Løb har indtaget til Problemet Karl 12.s Død, og skønt Forfatteren holder sit eget tilbage, skinner det dog igennem, at han er tilbøjelig til at tro, at det ikke skyldes et Skud fra Fæstningen. Hvad enten man vil slutte sig hertil eller ej, skal det villigt indrømmes, at Opsatsen gør sin Forfatter al Ære, ligesom Skriftet i sin Helhed er til Ære for sin Redaktør.

Ikke-svenske Historikere maa være taknemlige over, at Jubilæumsaaret 1918 har fremkaldt tre saa betydelige Hjælpemidler til at faa et Overblik over Karl 12.-Forskningens nuværende Standpunkt. Det sidste Kvart-Aarhundrede har aabenbart ikke blot betegnet en uhyre Kundskabs Forøgelse paa dette Omraade, dette har ogsaa medført en Fordybelse af Studierne, der har særlig Betydning, da det her drejer sig om en Periode, der danner Overgangen til og derfor indeholder Forstaaelsen af meget af Europas

nyeste Historie. Endnu staar dog aabenbart adskilligt tilbage, t. Eks. den allerede ovenfor nævnte Studie over Karl 12.s personlige Udvikling under hans Regering. En udenforstaaende kan dog ikke nægte sig i Beskedenhed at fremsætte den Formodning, om ikke for mange fremragende Kræfter er blevet anvendte paa et for snævert Omraade; om det ikke havde været heldigere, hvis man i Stedet for denne isolerede Periode havde underkastet hele Storhedstiden en moderne Prøvelse. Nutidige politiske Synsmaader (Forholdet til Rusland o. s. v.) har vel været Aarsagen til, at dette ikke er sket, men fra et historisk Synspunkt kunde det t. Eks. synes nok saa frugtbart, om man endelig en Gang fik den udtømmende Monografi over Reduktionen, som stadig savnes. Hele Storhedstidens indre Historie frembyder saa mange Gaader, at her er nok at gøre. Forhaabentlig vil det næste Slægtled ogsaa vie den Slags-Opgaver deres dygtige Kræfter. *Knud Fabricius.*

Topografi.

I Aaret 1735 blev det paalagt samtlige Stiftamtmand til Kommercekollegiet at indsende Relationer om de dem underlagte Byers og Amters Tilstand. Blandt andet ønskede man Oplysning om Amternes Beskaffenhed og Produkter, Byernes og Distrikternes Handel, »Negocie«, Haandværk, Ind- og Udførsel, Skibsfart, Fabriker og deres Privilegier, Lavsvæsen, Agerbrug og dettes mulige Forbedring, kort sagt alt hvad en ihærdig Centraladministration kunde ønske at vide for at kunne træffe sine Dispositioner. Selvfølgelig udarbejdede Stiftamtmandene ikke disse Indberetninger helt paa egen Haand, men indhentede Oplysninger hos de dem undergivne Autoriteter og indsendte derefter hele Materialet til Kommercekollegiet, i hvis Arkiv det endnu findes. 8 Aar senere (i April 1743) udgik der atter Befaling til Stiftamtmandene og Amtmandene om at fremskaffe Oplysninger om deres Amter, og denne Gang skulde Indberetningerne være langt fyldigere end 1735. Ikke mindre end 40 Spørgsmaal ønskedes besvaret, bl. a. om Overfladeforhold, Naturalier og Mineralier, Jordens Udnyttelse, Dyrehaver, Veje og Milepæle, Vejrlig, Sygdomme, Befolkningens Antal og Egenskaber, Kuriositeter, Havne, Kirker og offentlige Bygninger, Købstadsigiller, Lokalarkiver, Antikviteter, Dialekter og Talemaader og nomina propria. Ogsaa i dette Tilfælde lod Amtmandene Spørgsmaalene gaa videre til Præsterne og de andre underordnede Embedsmænd, og til alt Held lod de som oftest disse Indberetninger medfølge de Sammendrag, de indsendte til Kancelliet. Indkrævningen af Relationerne fra 1743 skete ikke direkte til Brug for Centralstyrelsen, men for at de kunde tjene som Grundlag for en stor Danmarks-

beskrivelse, som Kancellisekretær J. E. Jessen Schardebøll havde planlagt, men aldrig fik udgivet, officielt paa Grund af Materialets Mangelfuldhed, men i Virkeligheden vistnok fordi det voksede ham over Hovedet. Det siger sig selv, at disse to Rækker Indberetninger er en Førsterangskilde til vor indre Historie, men hidtil har de kun i ret ringe Grad været benyttet af vore Forskere. Relationerne fra 1735 ligger endnu samlet og næsten fuldstændig bevaret, men de fra 1743 er i Tidens Løb blevet splittet for alle Vinde, og en mindre Del af dem er vistnok gaaet til Grunde. Spredt i det kongelige Biblioteks Manuskriptsamlinger, i Rigsarkivet og Landsarkiverne og Brahetrolleborg Arkiv, i Sorø Akademi og de norske Biblioteker og muligvis endnu flere Steder ligger dog talrige Brudstykker i Original og Afskrift, men ofte gemt paa de mærkeligste Steder, saa det er vanskeligt ret at faa Overblik over, hvad der endnu er bevaret. I de senere Aar er man imidlertid begyndt at tage Indberetningerne op til Udgivelse, og da dette desværre ikke er sket under et, maatte det naturligt tilfalde de historiske Amtssamfund at gengive dem i deres Aarbøger. Hovedæren for dette Udgiverarbejde, der stadig fortsættes, tilkommer i første Række Protokolfører Chr. Christensen, der i Forvejen er kendt som en dygtig Lokalforsker, og Kai C. Uldall, begge har de tilmed forøget Udgavernes Værdi betydeligt ved at forsyne dem med udførlige Noter, der endogsaa strækker sig til smaa Biografier af de Embedsmænd, der har udarbejdet Relationerne. Nu foreligger af de økonomiske *Indberetninger fra 1735* offentliggjort de fra Thy og Mors (i Saml. til jysk Hist. og Top.), fra Himmerland og fra Vendsyssel, alle ved Chr. Christensen, og fra Laaland-Falster og Vestfyen ved Kai C. Uldall, der tillige har foretaget Uddrag af dem fra Københavns Amt som Supplementer til sin Udgave af Relationerne fra 1743. Indberetningerne fra Fjends Herred er meddelt i Udtog af Jeppe Aakjær. Af *Relationerne fra 1743* er foreløbig udgivet, fuldstændig eller i Udtog de fra Nyborg, Præstø, Københavns og Kalø Amter, Himmerland, Skive, Hindborg og Fjends Herreder samt fra enkelte spredte Sogne, ligesom Brudstykker af dem fra Nordsjælland er gengivet i L. P. Petersens Kulturbilleder fra Nordsjælland (1915). At komme ind paa en Vurdering af disse Indberetningers Værdi som historisk Kilde lader sig ikke her gøre; det maa være nok at sige, at til næsten alle Spørgsmaal vedrørende det attende Aarhundredes økonomiske, sociale og kulturelle Historie vil man kunne hente et rigt Materiale her, selv om deres Billede af Tilstanden maaske gennemgaaende er for mørkt. Betegnende er det saaledes, at Indberetningerne fra Byerne klager over, at de tilsidesættes paa Landets Bekostning og omvendt. Af den store Diskussion, der snart efter skulde rejse sig om Landboforholdenes Forbedring, findes

ndnu næsten intet Spor, skønt der udtrykkelig 1735 ønskedes opst »om Landvæsenet og Agerdyrkningen ikke kunde være at forbedre, og hvad begge Dele maatte fattes«. Gennemgaaende nøjes man med at raabe paa de høje Skatter eller svarer som Amtmanden i Falster: »Agerlandet og dets Dyrkelse finder jeg intet at kan forbedres«.

Disse Indberetninger (til hvilke der er omtrent samtidige Sideblyk fra Skaane, hvilke nu findes i Collectio Rönbeckiana i Lunds Universitetsbibliotek) har for øvrigt baade ældre og yngre Paralleller. Allerede 1622 (og muligvis 1638) indkrævedes topografiske Indberetninger til Ole Worm, og af disse er ikke lidet bevaret og ildels forlængst udgivet (fra Ribe og Aarhus Stifter samt Vends Herred i Danske Samlinger 2. R. IV og VI, fra Nordfyn, Skaane og Bornholm i Suhms Samlinger, fra Fuglse Herred af Trojel (1811) s. a. St.

Af Indberetningerne, der dannede Grundlaget for Resens Atlas, er vistnok største Delen gaaet til Grunde, men en Del findes dog endnu paa Universitetsbiblioteket og spredt rundt i Langebeks Excerpter, og Brudstykker heraf er offentliggjort (især i Suhms Samlinger og Saml. til jysk Hist. og Top. VII og X). Desuden har Fyens Stifts Præster mindst en Gang (1707) maattet indsende antikvariske Indberetninger til den lærde Biskop Bircherod. Endelig indkræves der i 1755 og vistnok et Par Gange senere i Aarhundredet topografiske Relationer til Brug for Thurahs, Pontoppidans og Hofmanns Arbejder, der dog kun formaaede at udnytte en ringe Del af det indsendte Materiale; og fra det nittende Aarhundrede findes det mindste for Dele af Landet tilsvarende Rækker. Hvor meget af disse talrige Indberetninger, der endnu er i Behold, er det anskeligt at sige, og en stor Støtte for den stadig mere blomstrende topografiske Forskning vilde det derfor være, om der kunde udarbejdes et »Repertorium« over samtlige bevarede Rester af Relationerne. Det vil da sikkert vise sig, at der endnu er langt mere i Behold, end man paa Forhaand tror. Maaske burde der hertil sluttes et Repertorium over de rent økonomiske Relationer, af hvilke der allerede fra Tiden før 1700 findes mindst 8 Rækker omfattende hele Landet eller Dele deraf. Fridericias og Thorsens Studier i Hist. Tskr. 6. R. II og 8. R. IV har vist, at man paa dette Grundlag kan kaste nyt Lys over vigtige Sider af vor indre Historie, og sidstævntes Arbejde viser, at man endnu kan gøre sig Haab om betydningsfulde Fund i vore Arkiver.

Th. B. Bang.†

Blandt Bidragene i de historiske Aarbøger for 1918 indtager i guld Nygaard's Afhandling om *Godsslagningen i Bøvling* et fremtrædende Plads (Hardsyssels Aarvog 1918). Efter en

almindelig Karakteristik af Landboforholdene i disse Egne i 18 Aarh.s første Halvdel gaar Forf. over til en Fremstilling af si Emne: Godsslagtingen — desværre kun i det gamle Bøvling Amt Fænomenet er jo af videre Udstrækning, og det er at haabe, a Sigurd Nygaard med sit enestaaende Kendskab til de jydsk Herregaardes Historie vil tage Opgaven op paany og udvide dei her givne Skildring til andre Egne af Vest- og Nordjylland. Sigurd Nygaard vil vise: »hvordan bondens trang til selv at eje sin jord og til at være sin egen herre har omformet ejendomsforholdene dette amt gennem udstykning og udparcellering i løbet af for holdsvis kort tid, hvordan bondegaard paa bondegaard brød fæste forholdet, og herregaard paa herregaard smuldrede hen«. De følger saa en grundig og interessant Redegørelse for den ejendommelige Bevægelses to Hovedtræk: Godssystemets Opløsning og selve Hovedgaardens Udparcellering — det er jo navnlig det sidste Træk, der giver denne nord- og vestjydske Agrarbevægelsens specielle Karakter og Interesse. Med Hensyn til Bevægelsen historiske Forløb vises det, at den ingen Forbindelse har med Reformerne paa Hørsholms og Bernstorffs Godser; Forf. fremdrage ogsaa Eksempler, der ligger forud for det bekendte Tilfælde med Grubbesholm i Lundenæs Amt og er tilbøjelig til at føre den tilbage til Paavirkning sydfra, til den livlige Vekselvirkning, gennet Studehandlen, mellem disse Egne og Hertugdømmerne. Af Skildringen fremgaar det dog, at Bevægelsen efterhaanden under de opadgaaende Konjunkturer mere og mere antager Karakter af re Jordspekulation: »jordegods blev for mange en ren spekulationsgenstand«. Skulde man gøre en Bemærkning til Nygaards Skildring er det netop den, at man faar Indtrykket af, at Bevægelsens primus motor mere er Jordspekulationen, end det er Bondens spontane »trang til selv at eje sin jord og til at være sin egen herre«.

P. Petersen fremdrager i Lolland-Falsters historiske Aarbog for 1918 nogle spredte Træk til Ourupgaards Historie fra Kong Valdemars Jordebog til Slutn. af 18. Aarh. I Kong Valdemars Jordebog nævnes Oresthorp som et af de mindste Torper paa Falster, en lille By paa et Par Gaarde. Saaledes var det til ca. 1660 da de to Gaarde sammenlægges til en, og dermed begynder *Ourupgaards Historie*, beskedent nok som det vil ses. Af en meddelte Fæstekontrakt fra 1703 fremgaar det, at Gaarden havde de sædvanlige 3 Marker, hvoraf de to laa i Fled med omliggende Bymarker; den karakteriseredes endnu paa denne Tid som en »gømene Bondegaard«. Efter en Brand i 1718 forsvinder Gaarden her og drives under nærliggende Byer. Først 1766 opstaar Gaarden som Herregaard med underliggende Bøndergods, særlig ved Krør

godssalget paa Falster. Skildringen, der ikke indeholder noget væsentligt nyt, standser, som bemærket, ved 1790 og ligger saaledes helt forud for den Tid, da Ourupgaard blev et af de berømteste Centreter for dansk Landbrug. J. Fiskers Afhandling i Ugeskrift for Landmænd *Det sjællandske Kvægbrugs Udvikling* er væsentlig et Foredrag, holdt ved et Møde angaaende Dannelsen af en Kvæg- og Pdrætsforening for Sjællands Stift. Det er en indgaaende Redegørelse for de Bestræbelser, der siden Midten af forrige Aarhundrede har været fremme i Retning af at gøre det sjællandske Kvægbrug mere produktivt og mere omsætningsdygtigt end Tilværdet tidligere havde været. Der gøres Rede for saavel ældre om de yngre Stammer, der har spillet en Rolle ved Udviklingen af det sjællandske Kvæg. Grundlaget, hvorpaa Fremstillingen er bygget, er dels Familjestambogsmateriale, som Forf. har haft Lejlighed til at gøre sig bekendt med gennem sin Konsulentvirksomhed, dels de offentlige Stambøger.

M. J. Lomholts *Bidrag til Nørre Broby Sogns Historie* er ikke et Forsøg paa en gennemført Sognebeskrivelse, men en Samling Bidrag uden indre Forbindelse og som for en stor Del ikke har Interesse ud over Lokalhistorien. I et Afsnit »Af afdøde Gaardmand Lars Hansens Papirer« indeholdes forskellige Oplysninger af mere end en Interesse om Naturaltiendens Afløsning; det samme gælder de meddelte Uddrag af et Fæstebrev fra 1839. Det fremgaaeraf, at der af en Gaard paa 8 Tdr. Hrtk. ydedes 42 Spanddage og 137½ Gangdage i Hoveri. Værdien af denne Oplysning forrindes unægtelig noget ved, at man ikke faar nogen Besked om, hvorledes disse Arbejdsdage fordeler sig over de forskellige forekommende Arbejder; netop denne Del af Fæstebrevet burde have været meddelt helt ud. Disse Arbejdsydelse afløstes 1855 for en Sum af 27 Rdlr. 1 Mark 2 Sk. Det er et talende Vidnesbyrd om, med hvor smaa Tal der den Gang endnu regnedes, at mange af Bønderne fandt, at det var en stor Sum, og at det var vanskeligt at vide, hvorledes Pengene skulde indvindes. I Afsnit om Folkeliv og folkskikke og om Kreaturhold findes forskellige smaa Tidsbilledeer af Interesse. Det gør jo unægtelig et underligt Indtryk at se, at endnu i 1860erne blev Kreaturerne fodrede og passede af en ældste Pige paa Gaarden; Forf. skriver: »jeg spurgte en Gang Begyndelsen af 60erne en Mand, som endog hørte til de dygtige: »Hvad faar dine Køer at æde?« »Det ved jeg ikke, det passer sig selv.« (o: Pigens Navn), og han har Ret i, at en Udtalelse som denne vilde lyde underlig i nuværende Agrarers Øren. Hr. Lomholt afslutter sine fordringsløse Skildringer fra Nørre Broby Sogn med en forholdsvis udførlig Redegørelse for Skolevæsenets Udvikling, bygget dels paa Arkivstudier i Odense, dels paa egne

Erindringer fra en mangeaarig Lærervirksomhed i Sognet. Disse Erindringer giver et sympatisk Indtryk af en Lærer, der har staaet i et alvorligt personligt Forhold til sin Gerning. Ogsaa Th. Spanges *Bidrag til Egeslevmagle Sogns Historie* indeholder kun et Bidrag til en Sognebeskrivelse og er ikke et Forsøg paa en systematisk Sognehistorie. Forf. har i mange Aar været Lærer i Sognet, han beskriver. De samlede Bidrag har væsentlig kun relokalthistorisk Interesse. Efter en kort alm. topografisk Beskrivelse af Sognet omtales først Hovedgaarden Gerdrup med dens Ejer og Lyngbygaard. Derefter følger forskellige Oplysninger vedrørende de enkelte Byer i Sognet: Egeslevmagle med Kirken med Oplysninger om Byens Skoleforhold og Fattigvæsen og en Oversigt over Byens Gaarde med deres Navne, Ejere eller Brugere. Navne, Gaardenes Areal, Hartkorn og afgiftspligtig Ejendomsskyld. Lignende Beskrivelse gives af de øvrige i Sognet: Frankerup, Boeslunde, Egeslevlille, Hesselby. Bogen slutter med en Række gamle Minder fra Gimlinge og Egeslevmagle. I Krarup og Væls *Fra det svundne Hammerum Herred* fortæller Justitsraad Krarup om det Hammerum Herred, som forsvinder, medens Prokurator Valeur giver Bidrag til Herning Bys Historie. Det er overvejende disse to Mænds Erindringer og Indtryk, som gengives i Bogen. De store Afstande, de gamle Veje, Postvæsenet, Klæddragt, Levemaade og Gilder, Lundemarked, om Politik — er i Række Kapiteler, hvorunder disse Indtryk og Minder er samlet og hvori Modsætningen mellem Fortid og Nutid (o: Tiden omkring 1890) træder Læseren levende i Møde. I Bogens anden Del skildres hvorledes »det nye Herning«, o: Herning efter 1830, opstod og udviklede sig — navnlig i den Tid, Forf. selv levede der: Tiden efter 1852. Som allerede bemærket: Nutiden betyder Tiden for en Menneskealder tilbage, og den, der vil ønske Oplysninger om den moderne Herning som Købstad, maa altsaa søge andre Kilder.

Henrik Pedersen.

I Sverige fremkommer mellem Aar og Dag ikke faa Studier over Birgittinermonumenter, Studier over litterære Værker saavel som over Kunst, som vidner om, at det nulevende Slægtleds Forskere drages stærkt af dette Stykke Kultur, der er fjernt og fremmedartet og dog hjemligt. Blandt de mange Bidrag skal paa dette Sted alene nævnes et lille Arbejde, der angaar et af de danske Brigittinerklostre, nemlig Arvid Lindhagens Undersøgelse i *Nordisk Tidsskrift for Bok- og Biblioteksvæsen* 1918. Kalenderen i Cod. Holm. K 46. Med sikker Metode viser han, denne Kalender hører Mariager Kloster til. Dermed er ikke saaledes at Manuscriptet som Helhed med den danske Sagnkrønike

Dyrerimene er fra Mariager. Tværtimod synes disse mere værdifulde Bestanddele af Haandskriftet at have anden Proveniens, og vi kan altsaa ikke føje Sagnkrøniken og Dyrerimene til den lille Gruppe litterære Monumenter, der stammer fra vore Brigittinerklostre. Det vil overhovedet paa Grund af Materialets Fattigdom være saare svært at give en Fremstilling af, hvad Birgittinerklostrene betød for Danmark; men Birgittas eget Land har saa rig og mangeartet en Overlevering, at man fristes til i de Undersøgelser, som er fremkomne i de senere Aar at se Bebudere af en alsidig og indtrængende, samlet Vurdering af Vadstena Klosterkultur.

E. J.

Biografi.

Blandt de talrige Monografier over vore borgerlige Slægter, der hvert Aar ser Lyset, er der særlig Grund til at nævne C. Klitgaard's *Kjærulfske Studier*, der 1918 blev afsluttet. Allerede ved sin Størrelse, over 500 store Oktavsider, tildrager Værket sig Opmærksomhed, og de mange Tusinde Kildchenvisioner viser, hvilket mægtigt Arbejde den flittige Forsker har nedlagt deri. Særlig Interesse faar det dog derved, at Forfatteren over en Mængde af Slægtens Medlemmer har meddelt udførlige Biografier, af hvilke adskillige giver morsomme Kulturbilleder. Men tillige yder Værket paa Grund af Slægtens store Udbredelse et fortrinligt Materiale til Studier af forskellig Art, ikke mindst af det baade teoretisk og praktisk betydningsfulde Spørgsmaal om Navnegivning og Opkaldelse i ældre Tid, et Spørgsmaal af hvilket enkelte Sider samtidig er blevet underkastet en større metodisk Behandling i Meddelelser fra Rigsarkivet af afdøde Rigsarkivar V. A. Secher. Interessant er det saaledes, at Medlemmer af Slægten ligesaa ofte har taget Familienavnet Kjærulf efter Moderen som efter Faderen, saaledes at i Virkeligheden kun en mindre Del af de nulevende Kjærulfer nedstammer agnatisk fra Slægtens ældste Led. Ogsaa paa det efter vore Begreber mærkelige Forhold, at flere Sødskende har det samme Fornavn, findes flere Eksempler. Til befolkningsstatistiske og social-historiske Undersøgelser yder Kjærulfske Studier ligeledes rigt Materiale, blandt andet over Antallet af Børn i hvert Ægteskab, Dødelighed og Befolkningens Omflytten. At der til et Arbejde som Klitgaard's, med dets utallige Enkeltoplysninger, kan gøres Tilføjelser og Rettelser, er en Selvfølge, og Forfatteren har ikke selv været bange for at paapege dette; bag i Bagen giver han saaledes en Fortegnelse over flere Hundrede Personer af Navnet Kjærulf, som det ikke er lykkedes ham at passe ind i Stamtavlen, men allerede som det foreligger, indtager det flittige Arbejde dog en smuk Plads indenfor dansk personal-historisk Forskning.

Th. B. Bang.†

Under Titlen *Nordmænd* har det Steenske Forlag i Christiania begyndt Udsendelsen af en Række populære Levnedstegninger af Mænd og Kvinder fra ældre og nyere Tid, der har haft Betydning for Norges nationale Udvikling. Af Serien, der redigeres af Professor Edv. Bull og Bibliotekar Anders Krogvig, er hidtil fremkommet 4 Bøger, Skildringer af Marcus Thrane, Vincens Lunge, Holberg samt Michael og Ossian Sars. Der er givet Løfter om Biografier bl. a. af Fr. Stang og Ludvig Daae, men disse Løfter er endnu ikke indfrieede; foreløbig synes Rækken standset, thi den sidst udkomne Bog bærer Aarstallet 1918.

Vincens Lunge er bleven skildret af Edv. Bull i en livligt skreven lille Bog. Det virker noget overraskende at finde den danske Adelsmand iblandt dem, der har gjort en betydelig og selvstændig Indsats i Norges nationale Udvikling, ham, hvis Virken for norsk Selvstændighed var dikteret af snild Beregning af Magtfaktorer, og hvis kraftige norske Udtalelser klinger uægte i vore Øren. Bortset fra denne Betragtning er Vincens Lunge fuldtud en Skildring værd, han er en Personlighed af ikke ringe Maal i en Tidsalder rig paa Brydninger, og det er muligt at studere Manden, saa mange Breve som vi har fra hans Haand. Ud af den store Fylde har Professor Bull valgt nogle særlig karakteristiske eller indholdsrige Skrivelser, som han kæder sammen ved sin Fortælling og sine Noter. Denne Fremstillingsmaade er sikkert valgt med bestemt Hensigt og har sin Værdi; Spørgsmaalet er dog, om det ikke var klogt til Slutning at samle de spredte Træk i en kort Karakteristik. De Bemærkninger, som Forfatteren gør hist og her, tegner ikke ret Vincens Lunge med Ærgerrighed, Herskesyge og Havesyge brændende i Sjælen, det 16. Aarhundredes Mand, hvem Lidenskaben lægger de æggende, rammende Ord paa Læberne; ogsaa synes det som Professor Bull i Beundring for Doctor Vincentius' Smidighed og rige Evner i nogen Maade ser hen over de store Brist i hans Karakter. E. J.

Man vidste forlængst, at den tyske Lykkerider Berend von Melen efter sin Flugt fra Sverige havde udsendt et Smædeskrift mod Gustaf Vasa; man vidste ogsaa, at Gustaf Vasa havde ladet trykke et Patent vedrørende Hr. Berends forræderiske Færd, men begge Stridsskrifter mentes tabte. Nu har Docent Gottfrid Carlsson i Universitetsbiblioteket i Jena fundet et Eksemplar af det ene Indlæg, et Wittenbergertryk sandsynligvis fra Aaret 1528, »Antwort und Widderlegunge Bernhardts von Mylen, Ritters etc., auff des vormeinten Königs ynn Schweden, Gustaff genandt, ungegrünzte und widderpilliche Besagung und auff erlegte Iniurien, so benanter Gustaff durch sein Büchlein an Tag geben und durch

den Druck ausgehen hat lassen«. I en Afhandling i Nordisk Tidsskrift för Bok- och Biblioteksväsen (1918) *En Stridsskrift af Berend von Melen mot Gustaf Vasa* har Dr. Carlsson gjort Rede for sit Fund og derved givet et væsentligt Supplement til den Studie over Berend von Melen, som Emil Hildebrand i 1901 paa Grundlag af Materiale fra vort Rigsarkiv skrev i svensk historisk Tidsskrift. Siden er det lille Skrift blevet reproduceret blandt »Facsimileuudgaver af ældre svenske tryck« (1920).

Hr. Berends Antwort und Widderlegunge har nogen Interesse for dansk Historie, ikke fordi Forfatteren oftere omtaler sit Forhold til Kristian 2. og Søren Norby i tidligere Aar, men fordi han gennem hele sin Fremstilling stræber at gøre sig god hos sin gamle Herre. Hans Maal er ved den fordrevne Konges Side at vende tilbage og faa Hævn over Gustaf Vasa. Denne Berend von Melens Tilnærmelse til Kristian 2. har været kendt gennem Breve, men foreligger nu gennem Stridsskriftet dokumenteret paa egen Vis.

E. J.

=====

Nyt fra historisk Videnskab.

De Aar, der er forløbne siden sidste Redegørelse her i Tidsskriftet, har været usædvanlig rige Aar for det kgl. Biblioteks Haandskriftsamling; ikke blot har der været Lejlighed til at gøre ret betydelige Køb, men Samlingen er ogsaa bleven forøget ved mangfoldige Gaver, store og smaa. Af Ny-erhvervelserne skal her kun omtales saadanne, der kan have Værdi for Studiet af dansk Historie i videste Forstand.

Fru Thora Diderichsen, f. Paulsen, har skænket Professor Christian Paulsens Dagbøger, Kommandør Otto Irminger har skænket Viceadmiral Carl Irmingers Memoirer. H. C. L. Buchheisters Arkiv, udskilt af Søstersønnen Peter Nansens Autografsamling, som Biblioteket har købt, vil ogsaa give Bidrag til den almindelige Historie; det naar tilbage til Fyrreerne og rummer gode Breve fra Halvtredserne og Tredserne, hvoriblandt maa nævnes Finansmanden Moritz Levys Breve fra hans Altonatid og de mange Skrivelser, Buchheister modtog i sin Egenskab af Redaktør af Berlingske Tidende. Af den Nansenske Autografsamling er videre udskilt en lille Gruppe Breve til Flensborgpræsten G. F. A. Graae, Breve fra Regensburg, L. Skau, Johan Wegener, Mørk-Hansen, Martensen, Caspar Paludan-Müller m. fl.; det synes at være en lille Rest, et Udvalg af en større Samling. Samme Indtryk faar man af den Pakke Breve til Martin Hammerich, som Billedhugger Gunnar Hammerich har givet til Biblioteket tilligemed andre Hammerichske Papirer; i fragmentarisk Tilstand giver Samlingen dog et lille Bidrag til Skandinavismens Historie.

Til Støtte for Studiet af Kunstens Historie er vundet Maleren Rørbyes Dagbøger, skænkede af Hr. Mario Krohn, og en Del gode gamle Kunstnerbreve, der er købt antikvarisk som »Autografer«; endelig en stor Samling Zahrtmannske Breve og Zahrtmanniana, Gaver fra Kontorchef H. C. Christensen.

Af theaterhistorisk Materiale bemærkes Arthur Aumonts om-

attende Samlinger samt Kr. Mantzius' og Dr. Karl Mantzius' efter-
adte Papirer.

Litteraturhistorien har dog vundet mest. En Gruppe Aare-
trupske Breve og en Samling Ungdomsbreve fra Holger Drach-
mann har Biblioteket modtaget som Gaver, Aarestrups efterladte
'apirer er erhvervet ved Køb, og medens en ny Udgave af Aare-
trups Arbejder forberedes, er flere mindre Ting fra Digterens
laand sendt til os. Skibsreder H. Marx-Nielsen har overdraget
ibiblioteket en større Samling litterære Manuscripter, heriblandt
om det ypperste I. P. Jacobsens Papirer og Breve til og fra I. P.
acobsen. Endelig skal nævnes den Hegelske Brevsamling, skæn-
et af Etatsraadinde Julie Hegel, og Peter Nansens Correspon-
ance, som Biblioteket har købt. Den Hegelske Brevsamling gaar
lbage til Trediveerne — til Deichmanns Dage — og rækker op til
en allernyeste Tid. Der er Breve fra Drewsen, Hother Hage,
. S. Ørsted, Oehlenschlaeger — fra Chr. Molbeck, Fr. Paludan-
füller, Fru Heiberg — fra Peder Hjort og Fr. Barfod — Monrad,
rieger og A. D. Jørgensen — og fra Halvfjerdsernes Mænd tal-
se Beve. Brevenes Indhold er, som venteligt, overvejende af
tterær og forretningsmæssig eller venskabelig Karakter.

Andre Sider af Livet møder os i de Paludan-Müllerske Fa-
iliebrev, blandt hvilke Biskop Jens Paludan-Müllers Breve til
ønnen Caspar Paludan-Müller fortjener Opmærksomhed — i
l. F. Feilbergs og Fr. Bajers store Correspondencer — i en Række
reve fra Pastor A. Michelsen i Lübeck til dr. theol. Kalkar — i
rofessor I. A. Fridericias Breve til Professor Goll i Prag i Arki-
kt F. Uldalls Samling — i Thor Langes Correspondence med
verlærer Axel Sørensen. Og hertil kunde føjes endnu flere Brev-
umlinger fra forskellige Kredse, i hvilke snart Theologi, snart
ilologi, snart Kunst er den herskende Interesse.

For nogle faa Aar siden kunde man ikke uden Betænkelighed
gttage, hvor fattig det kgl. Biblioteks Haandskriftsamling var
aa Stof fra det 19. Aarhundredes sidste Aartier; nu synes Situa-
onen at have bedret sig, takket være de store Gaver, selvom man
idnu maa sige, at Dele af Historien, centrale Dele af Historien,
adig har svag Repræsentation. E. J.

Siden Universitetsbiblioteket ved Professorerne Fridericias og
olms Død modtog disses omfangsrige Samlinger til Danmarks
yere Historie, har Kaptajn Daniel Bruun skænket det en større
ængde Optegnelser, Erindringer og Breve fra forskellige Del-
gere i de to slesvigske Krige, deriblandt fra Officerer som Ph.
ørishøffer, Steinmann, J. F. M. Ernst og Castenschiold. Ganske
st er det overvejende Afskrifter ved Kaptajn Bruun — hyppig

endda kun Udtog — men saalænge Originalerne selv ikke er til gængelige, er de ikke uden Interesse til Belysning af adskillige Episoder, f. Eks. Kampen ved Sankelmark.

Stiftsprovst Ussing har skænket en meget stor Samling Brev til og fra hans Fader. Foruden Breve fra dennes Universitets kolleger som Madvig, C. Paludan-Müller, Japetus Steenstrup, Edv. Holm og Jul. Lange indeholder Samlingen bl. a. Breve fra Monrac, Carl Ploug, Thor Lange, F. Meldahl, Johs. Fibiger og Biskop Foged.

En mindre Samling Breve fra og til Medlemmer af Familiern Drewsen, Dalgas og Stampe ligesom et Par Breve fra Rasmus Rask hører ogsaa til Bibliotekets nyeste Erhvervelser. Og endelig fortjener at nævnes Rigsarkivar Sechers Afskrifter af 3 stockholmske Haandskrifter af Jydske Lov med en Variantsamling fra andre stockholmske og københavnske Haandskrifter.

B. Erichsen.

Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1919

vedrørende Danmarks Historie.

Ved Alfred Krarup.

Ved P. betegnes Skrifter mindre end 3 Ark. Forkortelserne S. = Samlinger, T. = Tidsskrift, Z. = Zeitschrift. Naar Trykstedet er udeladt, er det København. En * foran Bogtitlen betyder, at vedkommende Arbejde er omtalt i de efterfølgende Recensioner, et †, at det er anmeldt i et Afhandlingshefte, hvortil der henvises efter Bogtitlen.

Bibliografi. Arkiver og Biblioteker. Historiske Hjælpevidenskaber.

- B. Erichsen og Alfr. Krarup:** Dansk historisk Bibliografi. 1. Bd., 2. H.
- *Lauritz Nielsen:** Dansk Bibliografi 1482—1550 med særligt Hensyn til dansk Bogtrykkerkunsts Historie.
Anm. af Isak Collijn i Nord. T. f. Bok- o. Biblioteksväsen VI, 251—60.
- Sven Gren Broberg:** Bibliografi för 1917. (Arkiv f. nord. filol. XXXV, 343—84.)
- Frantz Dahl og A. E. Rodhe:** Nordisk Litteraturfortegnelse for 1918. (T. f. Retsvid. XXXII, 361—421.)
- William Norvin:** Kilder og Hjælpebidler til Studiet af Lollands og Falsters Historie. II. Haandskrifter. Arkiver. Nykøbing F.
- Chr. Heilskov:** Historisk-topografisk Tidsskrifts-Index for Københavns Amt. (Tillæg til Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt 1919.)
- A. Jörgensen:** Samtida skrifter rörande Sveriges förhållande till främmande makter och Sveriges krig. Helsingfors 1918. (=Helsingfors univ.-bibl.s skrifter. H. 2.)
- E. Marquard:** Arkiv og Publikum. Indledning til en Diskussion i Personalhist. Samfund. (Pers. T. 7. R. IV, 158—75.)
- Knud C. Rockstroh:** Oversigt over de vigtigste Afdelinger af Krigsministeriets Arkiv og Vejledning m. H. t. Benyttelsen. (Fortid og Nutid II, 170—76.)
- Frits Heide:** Ringsted Klosters Godsarkiv. (Fortid og Nutid II, 156—62.)
- Viggo Brøndal:** Dr. Oluf Niensens efterladte Samlinger. (Fortid og Nutid II, 200—205.)

- Vilh. Grundtvig:** Statens Avissamling i Aarhus. (Nord. T. f. Bok- o. Biblioteksväsen VI, 49—55.)
- Victor Madsen:** Karen Brahes Bibliotek i Odense. (Nord. T. f. Bok- o. Biblioteksväsen VI, 171—85.)
- Ellen Jørgensen:** En Bogliste fra det 17. Aarh.s Slutning. (Danske Mag. 6. R. III, 175—82.)
- Ellen Jørgensen:** Biskop Christen Worms Manuscriptsamling. (Nord. T. f. Bok- o. Biblioteksväsen VI, 74—79.)
- Poul Brede Grandjean:** Dansk Heraldik.
Anm. af Seesten i Dansk Adels Blad IX, 13—16; jfr. hertil P. B. Grandjean: En heraldisk Kritik. P.
- Ernst v. d. Recke:** Randbemærkninger om Heraldik. I Anl. af Udgivelsen af Poul Brede Grandjean: Dansk Heraldik. (Pers. T. 7. R. IV, 140—53; jfr. Poul Brede Grandjean: Endnu nogle heraldiske Bemærkninger, smst. 201—03.)
- Poul Reitzel:** Danske adelige Alliance-Vaaben (Forts.). (Dansk Adels Blad IX, 7—8, 12.)
- Louis Bobé:** Grønlands Vaaben. (Det grønsl. Selsk.s Aarsskr. 1918. 1—2.)

Tidshistorie.

- Knud Bokkenheuser:** I gamle, længst — .
- Axel Olrik:** Folkelige Afhandlinger. Efter Forf.s Død udvalgte og udg. af Hans Ellekilde.
- Svenska folkets historia. Reformationstidens och stormaktstidens förra skede. Av H. Almquist. 26—27. h. Lund.
- P. Severinsen:** Kong Hugleiks Dødsaar [526?]. (Danske Studier 1919. 96.)
- † **Wilhelm M. Peitz:** Untersuchungen zu Urkundenfälschungen des Mittelalters. 1. Teil. Die Hamburger Fälschungen, Freib. i. Br.
Anm. af Erik Arup i H. T. 9. R., II.
- Finnur Jónsson:** Danske stedsnavne i Knytlingasaga. (Danske Studier 1919. 74—80.)
- Vilh. Thomsen:** Om Slaget ved Rønbjerg Aar 1132. (Skivebogen XI, 24—27.)
- A. Fraenkel:** Danebrogen 1215—15. Juni—1919. (Det nye Nord I, 336—38, 366—68, 396—98, 426—28, 455—58, 485—88, 515—18, 546—48, 576—78, 606—08, 636—37, 666—68, 696—98.)
- Ed. Lund:** Dannebrog. Danmarks Palladium. En historisk Skildring af Dannebrog's Oprindelse og Brug gennem Tiderne.
- L. Weibull:** Återbesättandet av professorsämbetet i historia vid Lunds universitet 1919. Lund.
- Svenskt diplomatarium, utg. af Riksarkivet genom S. Tunberg. 6. bd., 3. h. (1352—54.) Sthm. 4:o.

ofus Larsen: Danmark og Portugal i det 15. Aarh. (Aarbb. f. nord. Oldk. o. Hist. 3. R. IX, 236—312.)

luf Kolsruds Anm. af J. Osc. Andersen: Overfor Kirkebrudet (1917) i Norsk. theol. T. 1919. 118—28.

t Bidrag til Statsomvæltningens Historie 1536. Medd. af **L. Laursen.** (Danske Mag. 6. R. III, 186—88.)

Westling: Sveriges förhållande till Danmark från freden i Stettin till Fredrik II:s död (1571—88). (Sv. hist. T. 1919. 55—102, 123—54.)

ancelliets Brevbøger vedrør. Danmarks indre Forhold. I Uddrag udg. ved **L. Laursen.** 1616—20.

Willerding: Die Besetzung Stades durch die Dänen im Jahre 1619. (Z. d. hist. Ver. f. Niedersachsen LXXXII, 1917. 23—54.)

nr. Broomé: När Jämtland och Härjedalen avträdtes till Sverige 1645. (Jämten. Föreningen Jämtslöjds årsbok XIII, 34—36.)

C. Haugner: Bondehelten Otto Kuld [1659]. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog VII, 89—91.)

h. K. Bergwitz: Fra adelsstyre til enevælde i Norge. (Videnskapselsk.s skrifter. II. Hist.-filos. kl. 1917. nr. 3.)

Johnsson: De skånska snapphanefejderna. (Läsning för svenska folket 1919. 34—60.)

B.: Frederik IV og Malerinden Rosalba Carriera. (Pers. T. 7. R. IV, 74—75.) — Om en tysk Bog: Emilie von Hoerschelmann, Rosalba Carriera, die Meisterin der Pastelmalerei. Lpz.

ulzow: Aus dem Nordischen Kriege. (Monatsblätter hrsg. von d. Gesellsch. f. Pommersche Gesch. 1918. 3—4.)

Om et Forsøg paa at fange Tsar Peter, August II og Frederik IV i 1712.
en Bonnesen: Studier över August II:s utrikespolitik 1712—1715. I. Lund. Akad. afh.

ist. Petri: Armfeldts karoliner 1718—19. Sthm.

Schenström: Armfelt'ska Karolinernas sista tåg. Gamla minnen från ämtlandska och norska fjällbygder. 2. uppl. Sthm.

[c: **C. O. Nordenswan**]: För 200 år sedan. Krigshändelserna 1719. Sv. milit. T. 1919. 254—58.)

Rejser fra Syttenhundred-Tallet [1746—47]. Ved **C. Behrend.** (Vor Fortid III, 201—13.)

F. Wandel: Danmark og Barbareskerne 1746—1845.

age Friis: Bernstorfferne og Danmark. Bidrag til den danske Stats politiske og kulturelle Udviklingshistorie 1750—1835. 2. Bd.: Johan Hartig Ernst Bernstorff i Frederik V.s Konseil.

Anm. af H. Olrik i Letterst. T. 1920. 201—04, af A. Linvald i H. T. 9. R., II.

k Arup: Kritiske Studier i nyere dansk Historie. I. Bernstorff og Holstein. (Hist. T. 9. R., I, 129—213.)

- Charlotte Dorteia Biehl:** Interiører fra Kong Christian VII.s Hof. Ud. af Louis Bobé.
- Akter om en ændret Forretningsorden for Konseilet 1768.** Medd. af **Aag Friis.** (Danske Mag. 6. R. III, 182—86.)
- Kabinetstyrelsen i Danmark 1768—1772.** Aktstykker og Oplysninger ud ved **Holger Hansen.** 2. Bd.
- To hyllingsvers til Kong Kristian VII [1793].** (Syn og Segn XXV, 188 I Stavanger 1793.)
- Hector Bundesen:** En engelsk Artilleri-Officers Dagbogsoptegnelser f Kjøbenhavns Belejring 1807. (Dansk milit. Mag. I, 457—86.)
- J. S. Worm Müller:** Norge gennem nødsaaene 1807—10. 26.—3 (sidste) H.
Anm. af Osc. Alb. Johnsen i Norsk hist. T. 5. R. IV, 567—79.
- H. J. Barstad:** Bergenhusiske Regiment i Krigen mod Sverige 1813—1 Kria. 1918.
- O. Bauditz:** Kosakkerne ved Danmarks Sydgrænse 1813. (Gads Dans Mag. 1918—19. 235—48.)
- Fra 1813. A.** En utrykt satirisk Vise. Medd. af **Julius Clausen.** (Vor Fortid III, 197—99.)
- Villads Christensen:** Københavns Repræsentation paa Stænderforsamlingen i Roskilde. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 241—308.)
- Theodor Blomqvist:** De nordiska regeringarna och studentmötet 1807—1813. (Sv. hist. T. 1919. 189—96.)
- Nogle Optegnelser om Kong Frederik VII af Hofmedikus J. C. A. Boberg.** Ved **Robert Neiiendam.** (Vor Fortid III, 315—20.)
- H. A. Hanson:** For Nordens Frihed. Svenskerne, Nordmændene og Fæderne i vore sønderjydske Krige.
Nogle utrykte Aktstykker vedrør. særlig betydningsfulde Begivenheder den første slesvigske Krig. Ved **K. C. Rockstroh.** (Dansk Milit. Mag. I, 1918. 507—30.)
- H. T(rier):** »Drøm og Virkelighed«. »Fædrelandet« 1848. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 77—79.)
- Stemningen i København Maj 1848.** Af et Brev fra en ung københavner. Mægler 9. Maj 1848. Ved **H. T(rier).** (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 77—80.)
- Chr. Lund:** Barndomserindringer fra 48. (Sprogforen.s Almanak for 1919. 16—22.)
- Thomas Knudsen:** Brøns. Minder om Bøndernes Kamp 22. Jan. 1848 og lidt fra 1848. (Højskolebl. XLIV, 79—82, 105—08, 155—62.)
- Brev fra Krigens Tid [1849].** Ved **Helene Strange.** (Lolland-Falsters h. Samf.s Aarbog VII, 11—113.)
- J. Steenstrups** Anm. af Neergaard: Under Junigrundloven, I—II (1848—1916) i Revue hist. CXXX, 144—47.

- dvard Svanekeiærs Dagbogsoptegnelser og Breve fra Felttoget i 1850. Ved **Th. Winther**. (Vor Fortid III, 257—79, 289—315, 321—31.)
- usweisung aus Husum 1850. (Die Heimat XXIX, 151—53.)
- Illars Knudsen Lunn**: En Rejse fra Danmark til England 1851. (Vor Fortid III, 129—43.)
- Oh. Jørgensen**: Om Anledningen til Krigen 64. Et Foredrag fra Mindeaaaret 1914.
- elmuth von Moltke til Cai Hegermann-Lindencrone om Krigen 1864. Ved **Aage Friis**. (Hist. T. 9. R. I, 282—94.) — Paa Tysk i Preuss. Jahrb. CLXXVIII, 261—69.
- Agnius**: Feltpostvæsenet i Danmark. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1920. 343—46.)
- emninger og Tilstande i Sønderjylland ved Krigen Udbrud 1864. Ved **Axel Linvald**. (Danske Mag. 6. R. III, 101—74.)
- Axel Ulrik**: Flensborg ved Krigen Udbrud 1864. (Grænsevagten II, 61—64.)
- Bodenhoff**: Kampene om Sønderborg og Als [1658 og 1864]. (Grænsevagten I, 60—73.)
- Federik Schrøder**: Grundtvigsk Soldaterarbejde [i og efter 1864]. (Askov Lærlinge 1918. 33—45.)
- Alex. Thorsøe**: Grundrids af den danske Rigsdags Historie fra 1866 til 1915.
- Axel Ulrik**: Sønderjydernes Deputation til den franske Kejser i [Sept.] 1864. (Grænsevagten I, 327—32.)
- ster Ingversen**: Der Paragraph Fünf des Prager Friedens, seine Vorgeschichte, Entstehung und Geschichte bis zu seiner Aufhebung. Flensborg.
- Jfr. Erik Møller i Grænsevagten I, 425—27.
- anz v. Jessen**: Frankrig og § 5. — Ogsaa fransk Udg. Paris.
- age Friis**: Det danske Program for Nordslesvigs Genforening med Danmark 1866. Et Foredrag. (Tilskueren 1919. I, 534—49.)
- Jfr. la C. (Danmark og Delingstanken 1866) i Grænsevagten V, 427—30.
- Ians Jensen**: Lars Bjørnbak og den bjørnbakske Bevægelse. Bidrag til det danske Landbodemokratis (Venstres) Historie.
- aurice Francis Egan**: Ti Aar nær den tyske Grænse. (Autoris. Overs. ved Otto Wadsted.)
- cialdemokratiets Virksomhed 1915—19. Beretning til Kongressen i København 2. Okt. 1919. P.
- rald Scavenius**: Et Blad af det danske Petrograd-Gesandtskabs Virksomhed under Verdenskrigen. (Nord. administrativt T. I, 65—80.)
- leant [o: Alex. Foss]**: Udenrigsminister Scavenius og Genforeningen. Bidrag til en Studie.

M. R. Skade: Grænseproblemet og Kanalproblemet.

Vald. Harsløf: Vort Grænsespørgsmaal.

Om Danmarks Fremtidsgrænse mod Syd. Af en kongerigsk Slesviger.

J. P. Sundbo: Skal vi have et nyt 1864? Dansk Imperialisme.

Referater af Rigsdagens fortrolige Møder d. 23. Okt. 1918, 3. April og 12. Maj 1919.

Uddrag af Protokol for Rigsdagspartierne politiske Forhandlingsudvalget (forsaauidt angaar det slesvigske Spørgsmaal). Udg. v. Rigsdagens Bureau.

Fortroligt. — Fra Rigsdagen 1918—1919. Venstres Valgbog. Tr. s. Msk Rigsdagshaandbogen udg. af **Helge Wamberg**.

Bent Holstein: Det officielle Danmark i Krigens Skær.

K. A. Wieth Knudsen: Sandheden om Danmarks Spærring af Bælter d. 5. Aug. 1914. Med to Kort over Store- og Lille-Bælt.

***Ernst Daenell:** Hat Dänemark einen Anspruch auf Nordschleswig? Münster i. W.

Topografi.

***Daniel Bruun:** Danmarks Land og Folk. Historisk-topografisk-statistisk Haandbog. 1.—2. Bind.

Anm. af H. Olrik i Letterst. T. 1920. 140—43.

***Trap:** Beskrivelse af Kongeriget Danmark. 4. omarb. Udg., udarbejdet af H. Weitemyer. 1.—3. H.

Danske Købstæders Historie og deres Erhvervsliv. Redig. af O. Hougaa og A. Wedderkop Hedegaard. (Odense.) Danmarks Hovedstad, København. 1. Del. Under Medvirkning af Knud Bokkenheuser. — Købstæderne i Sjællands Stift. 1.—7. Del. (1918.) — Købstæderne i Fyns Stift. 2. Del. Svendborg. — Købstæderne i Jylland. 2. Del. Fredericia; 3. Del. Esbjerg.

Danske Byer og deres Mænd. Redaktør: Andr. K. Jensen. Aarhus. I) Horsens By, under Medvirkning af N. Gyde m. fl. — XXX. Skandborg By, under Medvirkning af L. Thane. — XXXI. Ribe By og Omegn, under Medvirkning af H. Reincke og K. Rosenstand. — XXXII. Hedeboegnen, under Medvirkning af Otto Smith. — XXXIII. Gjøttøfte Kommune, under Medvirkning af Andreas Hanssen. — XXXIV. Aarhus Amt I, under Medvirkning af Oluf Andersen. — XXXV. Hønbæk Amt I, under Medvirkning af Otto Smith. — XXXVI. Lyngby-Taarbæk og Søllerød Kommuner, under Medvirkning af Herdahl Oluf Andersen.

***Danske Herregaarde ved 1920.** 4.—15. H.

Emil Madsen: Kongelige Bygninger i København i Christian IV's Tid (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 203—33.)

I. Børnhuset; II. Silkevæverierne; III. Den gamle Mønt; IV. Farverierne.

- S. B.:** Ole Rømer og Københavns Grundvurdering af 1689. (Ret XIII, 1918. 131–32.)
- K. Carøe:** Fra Fattigfogdernes Tid. Træk af Gadelivet i København i det 18. Aarh. (Vor Fortid III, 353–65.)
- H. Weitemeyer:** Magistratssorger [i 18. Aarh.]. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 42–59.)
- M. Vogelius:** Krøniker fra københavnsk Kirke- og Skoleliv i gamle Dage.
- Knud Bokkenheuser:** Det gamle København. 1.–2. Del.
Heri: Frederiksberg. 2. Opl. — Indre By. 2. Opl. — Vesterbro. 2. Opl. — Nørrebro. 2. Opl. — Christianshavn. 2. Opl. — Østerbro. 2. Opl.
- Bering Liisberg:** Kongens Gæstgivergaarde og Stadens Værtshuse. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 81–109.)
- Fr. Weilbach:** Af Kolonnadens Historie. (Architekten XXI, 105–11.) — Mellem Amalienborg-Palæerne.
- Villads Christensen:** Blegdamsgrøften og Autoriteterne. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 151–60.)
Frederiksberg Have og Søndermarken. (Forskønnelsen IX, 69–75.)
- [Louis Bobé]:** Bogen om Frederiksberg Slot.
- E. Marquard:** Holmens Kirkegaards Kapel. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 60–65.)
- Anna Levin, f. Ferslew:** Nogle Bidrag til Hotel Royals — tidligere Fortunens — Historie. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 309–21.)
- Louis Bobé:** Karel van Manders Gaard alias Kongens Klub, Østergade 15, gennem fire Aarhundreder.
Rosenborg Have. (Forskønnelsen IX, 53–60, 61–64.)
- Villads Christensen:** Nogle Efterretninger om Vartov Hospital. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 110–38.)
Vesterport — Vesterbro. (Før og nu V, 141–284.)
- Frits Heide:** Midtsjælland i de gode, gamle Dage.
- Kai C. Uldall:** Præstø Amts Købstæder ved Aar 1743. (Aarvog f. hist. Samf. f. Præstø Amt VII, 67–106.)
- A. Tuxen:** En Præstegaard [Asminderød] i Nordsjælland og dens Beboere i Midten af det 17. Aarh. (Fra Frederiksborg Amt 1919. 1–21.)
- V. Chr(istensen):** Af Dronninggaards Forhistorie. Gaarden Tange i Søllerød Sogn. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 66–69.)
- Dyrehaven og Jægersborg Hegn. Udg. og illustreret af **Sigvart Werner**. Med Tekst af danske Forfattere. Fol.
- L. Christensen:** Lidt om Præst og Kirkegang i Gimlinge Sogn for 3 Snese Aar tilbage. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt VII, 171–77.)
- P. C. Tüchsen:** Af Herstedøster Kirkebog [1708–91]. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt 1919. 83–89.)
- ***N. P. Nielsen:** Det gamle Højelse. Historiske Minder fra Byen og Omegnen. Slagelse.

- Karoline Graves:** Om »Kongens Møller« og Omegn i gamle Dage. (Fra Holbæk Amt XIII, 115—56.)
- H. Trier:** Nærumgaard. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 1—14.)
- Vilh. Lorenzen:** Roskilde Domkirke. Dens Ydre i 16. Aarh. (Architekten XXI, 370—72.)
- H. U. Ramsing:** Serridslev By og dens Tilknytning til København. (Hist. Meddel. om Kbh. VII; 161—81.)
- P. Arnskov:** Slagelse Ildebrands Historie. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt VII, 107—41.)
- Jensen:** Snesere By i Fortid og Nutid. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt VII, 30—60.)
- Bering Liisberg:** Domina Helena. Sagn og Historie fra Tisvilde.
Anm. af Sofus Larsen i Fra Arkiv og Museum 2. Ser. I, 326—30,
af Hans Olrik i Letterst. T. 1919. 332—42, af Jørgen Olrik i Danske Studier 1919. 158—60.
- Indberetning om den økonomiske Tilstand paa Lolland-Falster 1735. Medd. ved Kai C. Uldall. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog VII, 1—22.)
- J. L. Lollike:** Forsvundne falsterske Herregaarde. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog VII, 50—71.)
- Bønnet Slot. Ved Helene Strange. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog VII, 113—16.)
- Hans Rasmussen:** Et Trængselsaar for Kirken i Nykøbing F. [1852]. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog VII, 101—03.)
- Carlsen Skiødt:** Odense Amts Sogneraadforening gennem 25 Aar. 1894—25. Sept.—1919. Odense.
- John M. Møller †:** Historiske Oplysninger om Brylle Sogn. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VI, 185—274.)
- V. Wolff:** Ligstenene i Kerteminde Kirke. (Pers. T. 7. R., IV. 183—95.)
- J. R. Hübertz:** Beskrivelse over Ærø. — Optryk af Udg. fra 1834.
- Chr. Christensen:** Tilstanden i Hardsyssel paa Christian VI's Tid. (Hardsyssels Aarvog XIII, 101—58.)
- Kirkerne i Vendsyssel o. 1735 efter »Aalborg Stifts Beskrivelse i Nørre Jylland«, forfattet af Mag. Albert Thura. (Ved C. Klitgaard.) (Vendsysselske Aarbb. 1919. 146—55.)
- Vendsysselske Visitatsindberetninger 1738—64. Medd. ved Christian Christensen. (Vendsysselske Aarbb. 1919. 1—21.)
- Palle Fløe(†):** Om en Bro i Arnborg. (Hardsyssels Aarvog XIII, 81—83.)
- C. M. Smidt:** Kapellet ved Brestenbro. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XII, 123—41.)
- Alfred Jeppesen:** Bure Kirke. (Hardsyssels Aarvog XIII, 96—100.)
- Berner Schilden Holsten:** Clausholm. 4:o.
- Anders Nielsen:** Dalbynder By gennem 125 Aar. (Fra Randers Amt XIII, 5—22.)

- nton Jakobsen:** Dronninglund Herreds Oprettelse 1825. (Vendsyssel Folk og Land IX, 71—75.)
- endelboerne, der hjalp sig selv.** Den Dronninglundske Commissions-Dom. Afsagt i Sæby d. 13. Marts 1843. Udg. af **Niels Adelstorp**. Østervraa.
- jnær Mehlsen:** Essenbæk Kloster. (Fra Randers Amt XIII, 52—60.)
- ine Godskesen(†):** Livet paa Fanø i Midten af forrige Aarh. (Fra Ribe Amt V, 121—38.)
- vend Aakjær:** Fly Gaarde, Fjends Herred. (Skivebogen XI, 28—61.)
- . V. Hansen:** Kampen om Ejendomsretten til de ubebyggede Jorder i og ved Fredericia udarbejdet væsentligst paa Grundlag af Akterne i Højesteretssagen af 1871. (Vejle Amts Aarbb. 1919. 108—35.)
- ogle reglementariske Bestemmelser** vedrør. Borgervæbningen i Fredericia. Medd. af **Aage Bremerholm**. (Vejle Amts Aarbb. 1919. 190—97.)
- f Sognepræst Hans Brøchners** Optegnelser i Gangsted Kirkebog. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XII, 56—79.)
- farius Hansen:** Grejs gamle Kirke. (Vejle Amts Aarbb. 1919. 50—81.)
- . A. Faber:** Gudenaasagen. Dec. 1919.
- . C. Sortfeldt:** »Den hellige Kirke i Thy« (Jannerup Kirke) og dens Blok. (S. t. jydisk Hist. o. Top. 4. R. III, 338—50.)
- O. Brandorff:** Østergade i Kolding 1836. (Vejle Amts Aarbb. 1919. 182—90.)
- dv. Egeberg:** Linaa Sogn i gamle Dage. (Forts.) (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XII, 184—91.)
- asmus Mortensen:** Balders Offerplads [paa Møgelbjerg]. (Vejle Amts Aarbb. 1919. 198—206.)
- verin Christensen Sortfeldt:** Nordentoft. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1919. 73—80.)
- oren P. Sørensen:** Fra min Barndoms By (Oustrup, Egtved Sogn). De gamles Erindringer og Oplevelser. (Vejle Amts Aarbb. 1919. 1—23.)
- Storgaard Pedersen:** Træk af Ringkøbingegnens Skole- og Kirkehistorie. (Særtryk af Ringkøbing Amts Dagblad.) Ringkøbing.
- ppe Aakjær:** Af min Hjemstavns Saga. Lidt Bondehistorie [fra Salling].
- rr. Andersen:** Sebber-Store Ajstrup Kommunes Deling [1843]. (Fra Himmerland og Kjær Herred VIII, 276—83.)
- lv. Egeberg:** Silkeborg Slot. II. (S. t. jydisk Hist. o. Top. 4. R. III, 207—300.)
- ler Haugsted:** Silkeborg som Bispeborg og Krongods. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XII, 164—78.)
- Ditlevsen:** Anneksforhold og Præster i Snedsted. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1919. 51—65.)
- L. Hald:** Ildebranden i Thisted 1818. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1919. 89—93.)

- Anton Jakobsen:** Tveden. (Vendsyssel Folk og Land IX, 5—8.)
- Arne Sundbo:** Af Varde og Hjertings Historie. (Fra Ribe Amt V, 65 107.)
- Villads Christensen:** Vestersøen. (Hist. T. 9. R. I, 294—301.)
- Fr. Kerff:** Vor Kloster. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XI 49—55.)
- Aage Friis:** Nyere tysk Historieforskning vedrør. Slesvig og Holste (Hist. T. 9. R. I, 301—10.)
- Carl Roos:** Slesvig, Holsten og den tyske Litteratur. (Ugens Tilskuer I. 140—42, 151—54.)
- *Poul von Hedemann Heespen:** Über den Adel in Nordschleswig. (Schlesw. holst. Kunstkal. 1920. 63—68.)
- Johan Ottosen:** Sønderjylland. Med halvhundrede Billeder af Max Kleinsorg. 2. Udg. 4:o.
- H. P. Hansen:** Sønderjylland. En kort historisk Oversigt. Udg. af Fæningen »To Løvere«. 2. Opl.
- H. P. Hanssen-Nørremølle:** Sønderjylland. 2. Udg. med Ændringer Forf. Aalborg.
- P. O. Raben:** Sønderjylland gennem Tiderne eller Slesvigs Forhold Kongeriget i Fortid og Nutid.... (Aarhus.)
- Carl Kjersmeier:** Friserne i Slesvig. (Ugens Tilskuer IX, 99—100.)
- H. Rosendal:** Træk af Danskhedens Historie i Sønderjylland. 1. I Indtil 1864. (2. Opl.). (Folkelæsning Nr. 293.)
- H. Hansen(†):** Einheit und Uneinigkeit in Schleswig-Holstein von 17 bis 1848. (Die Heimat XXIX, 24—29.)
- Knud Fabricius:** Danskhedens Udvikling i Sønderjylland i det 19. Aa (= Grundrids v. folk. Universitetsundervisn. Nr. 286.)
- P. Lauridsen:** Da Sønderjylland vaagnede. Skildringer og Breve. 1. I 2. Opl. — (Folkeudg.) 1. Halvbd.
- Georg Brandes:** Sønderjylland under præjsisk Tryk.
- *Sønderjylland.** Redigeret af **Svend Dahl** og **Axel Linvald**. 1.—2. B. Anm. af H. Olrik i Letterst. T. 1920. 270—75.
- *Jesper P. Hansen:** Slesvig under Prøjsers-Vælde. En Redegørelse o Befolkningsforhold i Slesvig, særlig i Tidsrummet 1864—1910, udar det efter officielle tyske Kilder.
Ogsaa en tysk, en fransk og en engelsk Udgave. — Jfr. T. ' Grænsevagten I, 349—57.
- M. Mackeprang:** Nordslesvig under Fremmedherredømmet. Taktik Tal. (Gads Danske Mag. 1918—19. 367—76.)
- Arne Møller:** Sønderjylland efter 1864. Udg. af Dansk-islandsk Samft
- *Sønderjylland 1864—1919.** Udg. af »Sønderjydsk Samfund« og »To Lø Under Redaktion af **Erling Rørdam**.
- *Anker Kirkeby og Erik H. Schack:** Sønderjylland som det er.

- *Deutsche Arbeit in Nordschleswig von 1864 bis 1919. (Schlesw.-holst. Kunstkal. 1920. 92—158.)
24 Afhandlinger af forskellige Forff.
- P. Severinsen:** Sønderjydsk Gudstjeneste. (Kirke-Tid. IV, 321—27, 331—39.)
- ***J. Schmidt:** Die Frömmigkeit in Nordschleswig unter den Wirkungen religiöser Bewegungen, unter landeskirchlichen Regiment. (Schlesw.-holst. Kunstkal. 1920. 30—35.)
- Louis Blauenfeldt:** Indre Mission i Sønderjylland indtil 1911.
- Oscar Thaysen:** Der Artikel XIX des Wiener Friedensvertrages vom 30. Okt. 1864 in seiner rechtlichen Bedeutung für die nordschleswigsche Optanten-, Optantenkinder- und Staatenlosenfrage. (Diss., Greiswald.)
- P. Andresen:** Tre nordslesvigske rigsdagsmænd. (Højskolebl. XLIV, 337—44, 437—44, 561—68.)
- Martha Ottosen:** Rigsdagsvalget i Flensborg 1881. (Grænsevagten I, 74—80.)
- Jes Sarup:** Postvæsenet i Sønderjylland efter 1864. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1920. 299—308.)
- J. M. Dalgas:** Nogle Oplysninger om Skove og Skovforhold i Nordslesvig. (Dansk Skovforen.s T. 1919. 160—89.)
Den nordslesvigske Kvindeforening. (Kvinden og Samf. XXXV, 53—54.)
- Valdemar Ammundsen:** Sønderjyllands kirke. (Kirke og Kultur XXVI, 26—34.)
- Thade Petersen:** De sønderjydske Frimenigheder. (Højskolebl. XLIV, 1635—52.)
- N. C. Nissen:** Frimenigheden i Haderslev gennem 25 Aar. (Højskolebl. XLIV, 1567—72.)
- Helge Knudsen:** En preussisk Julegave. 1888—18. Dec.—1918. (Grænsevagten I, 127—42.) — Om Skolepolitikken i Nordslesvig.
- T. O. Achelis:** Det danske Sprog i Nordslesvigs højere Skoler. (Medd. af Carl V. Østergaard.) (Tilskueren 1919. II, 439—43.)
- J. C. Christensen:** Folkeskolen i Sønderjylland. (Grænsevagten II, 18—24.)
- *Mellem Flensborg Fjord og Dannevirke. Udg. af Sønderjydsk Kreds af 1918.
- ***P. Lassen:** Angriffe und Abwehr.
- ***J. Adamsen:** Gedanken zur politischen Lage von einem Angeliter.
- ***Anders Lebeck:** Gennem Angel til Dannevirke.
- Vilh. la Cour:** Selvbestemmelsesretten. (Grænsevagten I, 81—91, 188—95, 232—38.)
- Vilh. la Cour:** Genforeningen og Valutaen. (Gads Danske Mag. XIV, 98—105.)
- Vilh. la Cour:** Forberedelserne til Overgangstiden i Sønderjylland. (Gads Danske Mag. XIV, 174—83.)

- Vilh. Marstrand:** Grænsespørgsmaalet belyst fra administrative, handels- og samfærdselstekniske Synspunkter. I—III.
- J. Neuhaus:** Die Frage von Nordschleswig im Lichte der neuesten vorge-schichtlichen Untersuchungen. Jena.
- *Cornelius Petersen:** Det slesvigske Spørgsmaal og det slesvigske Folk fra en Bondes Standpunkt. Fra Tysk ved H. J. Thorgils.
Danske Røster nord og syd for Aaen I—IV.
Der deutsche Weg zur Verständigung mit dem Norden. Af Pastor J. Schmidt, Dr. Köster, Forf. Ferd. Møller, Lærerne Chr. Tränckner og N. Ortman samt Dr. K. Alnor.
- Gudmund Schütte:** Angels Saga i Hjørnespind og Virkelighed. (Grænsevagten I, 112—19, 178—83.)
- *Chr. Tränckner:** Augustenburg. (Schlesw.-holst. Kunstkal. 1920. 58—62.)
- L. Padel:** Christiansfeld. (Die Heimat XXIX, 58—60, 68—71.)
- F. Ohrt:** Fra den yderste Sproggrænse [Fjølde Sogn]. (Danske Studier 1919. 61—70.)
- Vilh. Carstens:** Drengaar i Flensburg. (Grænsevagten I, 444—58.)
- *Chr. Voigt:** Der nationale Charakter der Stadt Flensburg. Flensburg.
- Knud Fabricius:** Flensburg gennem 100 Aar. (Sønderjydske Julealbum 1919. 26—31.)
- *W. Mohr:** Flensburgs Ursprung.
Die Friedrichstädter Polizeiprotokolle. In Auszuge hrsg. von Harry Schmidt. 2. Teil. (Quellen u. Forschungen zur Gesch. Schleswig-Holsteins VII, 1—146.)
- Harry Schmidt:** Die Friedrichstädter Lotterie vom Jahre 1624—25. (Quellen u. Forschungen zur Gesch. Schleswig-Holsteins VII, 147—77; Anhang: Über Lotterien in den Herzogtümern 178—84.)
- F. J. West:** En samtidig Beretning om Guldhornsfundet ved Gallehus i 1639. (Pers. T. 7. R. IV, 235—38.)
- F. Rosenberg:** Das Kirchspiel Hoirup. (Die Heimat XXIX, 9—10.)
- *Eggeling:** Lügumkloster. (Schlesw.-holst. Kunstkal. 1920. 69—79.)
- P. F. Bruhn:** Aus dem alten Norburger Kirchenbuche. (Die Heimat XXIX, 7—9, 39—41.)
- Reimer Hansen:** Zur Geschichte der Ratsverfassung in den holsteinischen Städten mit lübschem Recht. (Die Heimat XXIX, 145—48, 161—65.)
- Hjalmar Lindroth:** Åro Scadinavia och Skåne samma ord? Ett svar. (Arkiv f. nord. filol. XXXV, 29—47.)
- Axel Koch:** Vidare om Skåne och Scadinavia. (Arkiv f. nord. filol. XXXVI, 74—85.)
- E. Wrangel:** Lund gennem nio sekler. 1—3. (Sv. Turistfören.s Årsskr. 1919. 131—65.)
- Gustaf Lindvall:** Bidrag til Spørgsmaalet om Færingernes Afstamning. (Geogr. T. XXV, 49—52.)
- Søren Hansen:** Raceforholdene paa Færøerne. (Geogr. T. XXV 53—54.)

- Th. Sørensen:** Endnu noget om færøske Forhold. (Et Indlæg i det færøiske Spørgsmaal, 5—13.)
- Ryving Jensen:** Det danske Sprog paa Færøerne. (Et Indlæg i det færøiske Spørgsmaal. 14—19.)
- Harald Moltke:** Nogle Erindringer fra Grønland 1902—04. (Julebogen XVIII, 77—101.)
- Knud Rasmussen:** Grønland langs Polhavet. Udforskningen af Grønland fra Melvillebugten til Kap Morris Jesup. Skildring af den 2. Thule- Ekspedition 1916—18.
- Søren Alkær sig:** Danmarks indlandsis. De sidste 25 års undersøgelser og opdagelser. (Højskolebl. XLIV, 995—1002.)
- Inspektør Niels Rosing Bulls Beskrivelse af Sydgrønlands Inspektorat 1802. Ved **H. Ostermann.** (Det grøn. Selsk.s Aarsskr. 1918. 6—25.)
- H. C. Rossen:** Nordboerne ved Upernivik. Med en Efterskrift af Finnur Jónsson. (Det grøn. Selsk.s Aarsskr. 1918. 65—85.)
- Daniel Bruun:** Om Eskimoerne i Grønland. En Oversigt over Indholdet af nyere litterære Arbejder. V—VI. (Atlanten V, 45—68, 245—68.)
- William Thalbitzer:** Grønlandske Tryllebønner. Med tegninger av Ossian Elgström. (Ord och Bild XXVIII, 243—52.)
- P. S. Vig:** Danske i Kamp i og for Amerika fra ca. 1640 til 1865. Omaha, Nebr. 1917.
- William Hovgaard:** Kortfattet Fremstilling af den amerikansk-skandinaviske Bevægelses Historie.

Biografi.

- [**R. Paulli:**] Fortegnelse over den dansk-norske Stamtavle-Litteratur i 1918. 1. Danmark. (Pers. T. 7. R. IV, 285—87.)
- Svend Dahl og P. Engelstoft:** Dansk biografisk Haandleksikon. 2.—3. H. Krak's blaa Bog. 4000 nulevende danske Mænd og Kvinders Levnedsløb indtil Aar 1919. Med Tillæg: 7000 nulevende Mænd og Kvinders Fødselsdage 1919.
- Paul Hennings:** Forskelligt fra Genealogiens og Personalhistoriens Verden. (Pers. T. 7. R. IV, 154, 295—97.)
- H. Hjorth Nielsen:** Haandskrevne Registre til større Værker. (Pers. T. 7. R. IV, 282—84.)
- H. Hjorth Nielsen:** Dødsfald i Danmark 1918. Tillæg til Pers. T. 7. R. IV.
- Emil Madsen:** Af gamle Stambøger. (Vor Fortid III, 366—75.)
- William Christensen:** Nogle Bemærkninger om Slægtebøger, især om Sophie Belows Slægtebog. (Pers. T. 7. R. IV, 1—50.)
- Jørgen Nissen:** Ti Levnedsløb. Til Belysning af Dansk Aandsarbejde i det 19. Aarh.
- Thor Magnus Fog:** Uddrag af Stamtavler over Slægterne *Fog* og *Barfoed*, ved H. R. Hiort-Lorenzen og F. L. [c: L. F.] la Cour. Esbjerg 1918. 4:o.

- L. Bobé:** Slægthistoriske Bidrag. I. Slægten *von Gerstenberg*. II. Om Borgmester paa Christianshavn *Jacob Madsen* og hans Slægt. (Pers. T. 7. R. IV, 274—82.)
- C. Klitgaard:** Himmerlandske Slægter i det 16. og 17. Aarh. Optegnelser om Familierne *Kras, Kuri, Wingaard, Wolf* m. fl. (Pers. T. 7. R. IV, 207—26.)
- Tillæg til Stamtavler over Slægterne *Olivarius* og *de Fine*. P.
- Henry Bruun:** Danmarks Amtsforgvaltere 1660—1848. (Pers. T. 7. R. IV, 85—139.)
- Andr. Dolleris:** Danmarks Boghandlere 1906—1918. Vejle.
- H. Hansen:** Tilføjelser til en gl. Baag Herreds Slægt. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VI, 321—22.)
- H. M. Henriksen:** Fra Hovbonde til Selvejrbonde. Skildring af en midt-fynsk Bondeslægt med Træk af Egnens Historie gennem 5 Aarhundreder. (Svendborg Amt 1919. 3—67.)
- F. Rønning:** Fire fynske Bondesønner. 2. Udg. (Folkelæsning Nr. 224.) R. Nyerup, R. Rask, N. M. Petersen, Rasmus Nielsen.
- Tre Bondeskikkelser. (Højskolebl. XLIV, 1175—80, 1253—58, 1281—84.) Kr. Lohmann og Hans Frandsen (af Helge Skovmand), Ernst Bruhn (af Poul Bjerge).
- ***Jens Peter Jensen:** Sjællandske Bønder. Personskildringer fra den sjællandske Bondebevægelse.
- Th. A. Topsøe-Jensen:** Personalhistoriske Oplysninger om Officerer af det danske Søofficerskorps 1. Jan. 1801—19. Sept. 1919 udgaaet fra Søkadetakademiet, Søofficersskolen eller Kadetskolen.
- Th. Hauch-Fausbøll:** Patriciske Slægter. 4. Saml.
- S. H. Finne-Grønn: Fabelen om *Cort Adellers* hollandske ekstraktion. (Pers. T. 7. R. IV, 238—42.)
- H. Adersen:** Mit Navns Historie. P.
- Holger Andersen: *Nicolai Ahlmann*. (Grænsevagten I, 30—40.)
- Et gammelt Brev fra *P. K. Algreen* til C. M. Kold [⁴/₁₁ 1849]. Medd. af Johs. Vedel. (Højskolebl. 1919. 1421—24.)
- V. J. M.-H.: *H. C. Amberg* †. (Architekten XXI, 423—24.)
- Fr. Johannsen: *G. C. C. Ambt* †. (Ingeniøren XXVIII, 375.)
- F. Rønning: Provst *A. Andersen*. Nogle Mindeord. (Højskolebl. XLIV, 465—74.)
- [T. A.] Topsøe-Jensen: Marinestabsingeniør *Engelbrecht Andersen* †. (T. f. Søvæsen XC 462—64.)
- Jens Peter Jensen: Den sjællandske Bonde *Hans Peder Andersen* fra Gislinge.
- Nicolai Andersen:* Nekrologer af Marius Kristensen i Danske Studier 1919, 155—57, af H. Lausten-Thomsen i Sprogforen.s Almanak 1920. 83—84.
- K. K. Nicolaisen: *Martin Andersen Nexø*.

- . A.: *Andreas Andresen*. (Sprogforen.s Almanak 1920. 68—69.)
resten [Andresen]s Breve udgivne af hans Moder ved Valdemar Rørdam.
ictor Andræ: Rejseerindringer.
- strid Stampe Feddersen: *Cecilie Anker* †. (Kvinden og Samf. XXXV, 41—42.)
- . Hjorth-Nielsen: *Peter Applebye, Fader og Søn*. Et Blad af Holmens og Havnens Historie. (Vor Fortid III, 97—107.)
- arald Mortensen: En underlig Oldgransker, »Antikvar« *M. F. Arendt*. (Vor Fortid III, 193—96.)
- to Liebe: Højesteretssagfører *Asmussen* †. (Ugeskr. f. Retsvæsen 1919. Afd. B. 113—14.)
- obert Neiiendam: *Arthur Aumont* †. (Hist. T. 9. R. I, 223—24.)
- l Minde om *Caroline Baggesen*.
 W.: *Caroline Baggesen* †. (Bog og Naal XXVI, 41—44.)
- hultz-Lorentzen: Enkepastorinde Fru *Kathrine Balle* †. (Det grønl. Selsk.s Aarsskr. 1918. 103—04.)
- i Venehilsen fra Rom. Brev fra Hall og Knuth til *Fr. Barfod* [1835]. Ved L. F. la Cour. (Vor Fortid III, 214—19.)
- enriette Skram: *Regitze Barner*. En Levnedsskildring.
id. Bay: Sentimentalsk Reise gennem Europa til Algier 1816. (= Memoirer og Breve udg. af Jul. Clausen og P. F. Rist. XXXII.)
id. Bay: I Algier og Italien. (= Memoirer og Breve udg. af Jul. Clausen og P. F. Rist. XXXIII.)
- Livsbillede. *Baronesse Agnes de Beaulieu* [† $\frac{2}{3}$ 1919]. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXVII, 217—23, 238—42, 256—60, 271—75, 293—96, 311—13.)
- uis Bobé: *Støvlet-Katrine — Anna Katrine Benthagen*. (Fra Arkiv og Museum 2. Ser. I. 273—82.)
- A. Thomle: Sr. *Thore Knudsen Bergs* Hustruer. (Pers. T. 7. R. IV, 196—201.)
- irstine Hanssen, f. Beyer: Et nordslesvigsk Hjem gennem 100 Aar. Erindringer fra Aasgaard. Odense. — Om Familien *Beyer*.
- hannes Monrad: *Vilhelm Birkedal*. (Folkets Førere. Udg. af Fred. Nørsgaard og Anders Uhrskov.) 2. Opl.
- C. Hansen: En Landsbybibliotekar [*M. K. Bjerregaard*]. (Bogsamlingsbl. XIII, 229—31.)
- P. Borberg: Tillæg til Stamtavlen over Slægten *Borberg* (de 3 ældste Slægtled m. m.).
Borch †. (Hedeselsk.s T. 1919. 289—90.)
- uis Bobé: Greve *Edmund Bourke*. (Det grønl. Selsk.s Aarsskr. 1918. 3—5.)
- L. E. Dreyer: *The Place of Tycho Brahe in the History of Astronomy*. (Scientia. Année 13.—2. série XXV, 177—85.)

- Luis Bramsen*. 1819—30. April—1919. Tr. s. Mskr. i Anl. af 100 Aa dagen for Luis Bramsens Fødsel 30. April 1919.
- S. B.: *Jens Nielsen Brande* †. (Ret XIII, 1918. 29—31; jfr. ogsaa Berthelsen smst. 153—56.)
- A. S.: Apoteker *A. Breuning* †. (Farmaceut. Tid. 1919. 581—82.)
- J. Brink Lassen* †. (Ugeskr. f. Landmænd 1919. 703—04.)
- Severin Jørgensen: *L. Broberg* [60 Aar]. (Andelsbl. XX, 649—50.)
- A. H. Winsnes: *Johan Nordahl Brun*. En Monografi. (Kristiania.)
- Robert Neiiendam: En Hundredaarsdag. [Om *M. V. Brun*]. (Teat XVIII, 112.)
- A. Tuxen: Den franske Gæstgiver [*Johan Victor Brunnes*] paa Bispegade i Aalborg. (Vor Fortid III, 161—85.)
- Robert Schmidt: Skuespilleren *Cajus Bruun* — In memoriam —. (F. skueren 1919. II, 465—73.)
- H. J. Vedde: *Fr. Bruun* [70 Aar]. (Højskolebl. XLIV, 633—36.)
- Bruun, Henry*. Nekrologer af H. Hjorth Nielsen i Pers. T. 7. R. IV, 83—af William Norvin i Henry Bruun: Danmarks Amtsforvaltere 1660—1848. S. V—X.
- H. Hjorth-Nielsen: Om *Peter Mathias Bruun*. (Pers. T. 7. R. IV, 233—5.)
- Wilhelm Stahl: Franz Tunder und *Dietrich Buxtehude*. (Z. d. Ver. f. lübe Gesch. XX, 1—84.)
- Generalmajor *Frantz Christopher Bülow*. Fra Andreas de Saint-Aubai (Carl Bernhards) Optegnelser. (Vor Fortid III, 349—52.)
- Castenschiold, Carl*. Nekrologer af J. P. F. D. Dahl i Dansk Artilleri VI, 165—67, af H.-F. i Dansk Adels Blad IX, 29—30, af H. Wul T. f. Landøkon. 1919. 361—68, anon. i Ugeskr. f. Landmænd 1919. 424—25.
- Børge Janssen: *Chr. Christensen*. 1869—4. Dec.—1919. (Teatret XI, 36—38.)
- L. Vegard: Mindetale over *C. Christiansen*. (Oversigt over Videnskabselsk.s Møter i 1918. 79—81.)
- K. Varming: *Vilhelm Clausen* †. (Architekten XXI, 165—66.)
- Just Egmond Cohen*. 2. Dec. 1858. 29. Maj 1919. In memoriam. Fol
- Julius Salomon: *Just Cohen* †. (T. f. jødisk Hist. o. Lit. II, 1—10.)
- Søster Sophie: Frk. *Louise Conrings* Person og Liv.
- Just Bing: Av familien *Daaes* papirer. (Skrifter utg. av Bergens h. foren. XXIV, 25—36.)
- E. og S. Konstantin-Hansen: Lidt om *Christen Dalsgaard*. (Aarbof. f. H. Samf. f. Sorø Amt VII, 164—70.)
- Holger Malling: Frederik VI's Børn med Fru *Dannemand*. (Pers. T. R. IV, 75—76.)
- J. H. Deuntzer*. Nekrologer af Frantz Dahl i T. f. Retsvid. XXXII, 159—og i Univ.s Festskr. Nov. 1919. 134—39.

- A. Vedel og Fr. Bojsen: Gaardejer *Hans Didriksen* fra Mandemark †. (Aar-
bog f. hist. Samf. f. Præstø Amt VII, 19—21.)
- August Krieger: *Adalbert Dreesen*. (Die Heimat XXIX, 35—38.)
- J. S. Møller: *Folmer Dyrlund* †. (Fra Holbæk Amt XIII, 93—103.)
- Chr. Lyngge: Mindeblade om Sognepræst *P. C. Dyekjær*. Struer.
- Helene Strange: Gaardejer *Hans Eriksen*, Øster Klippinge. Den første
. Bonde, der talte i Højesteret. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aar-
bog VII, 103—06.)
- M. A.: *Eschel Rossen Eschelsen*. (Sprogforen.s Almanak 1920 71—72.)
- In memoriam Mag. *Petri Estrup*. Papirer af Skaføgaards Arkiv vedrør.
Mag. Peder Estrup. Ud- g. i Anl. af 100 Aars Dagen for hans Død d.
31. Dec. 1818 af Vilhelm Boetius.
- Georg Nygaard: *Ewald* Portrætter.
- Ordrupiensis: Pater *Fritz Evers* 70 Aar. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne
LXVII, 901—03.)
- Christian Lund og Anna Brosbøll: *Ida Falbe-Hansen* [70 Aar]. (Kvinden
og Samf. XXXV, 37—39.)
- Johs. Faurschou*: Barndomsminder fra Ringkøbing-Egnen. (Hardsyssels
Aar- bog XIII, 1—25.)
- Jens Christopher Friborg: Den *Friborgske* Familie-Historie fra 1639 til
1835. Bearbejdet og ud- g. af Axel Carl.
- Justav Schovsbo: Den gamle Provst i Nørre-Aaby [*Jørgen Friderichsen*, †
1748]. (Aar- bog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VI, 295—320.)
- H.-F.: *Mogens Frijs* (m. Anetavle). (Dansk Adels Blad IX, 18—20.)
- Carl Gandrup: *Olaf Fønss*. En Monografi.
- Gjellerup, Karl*. Nekrologer af Arthur Drews i Preuss. Jahrbb. CLXXV,
409—13, af Oscar Geismar i Højskolebl. XLIV, 1382—84.
- Karl Gjellerup*: Nogle Breve [til Will. Behrend, 1885—1914]. (Tilskueren
1919. II, 407—20.)
- Johannes Lehmann: *Karl Gjellerups* sidste Dage. (Det nye Nord I, 902—03.)
- Af Justitsraad *Gluds* efterladte Papirer. (Vor Fortid III, 167—60, 220—22.)
- J. Brücker: *M. Goldschmidt*. (Højskolebl. XLIV, 1369—82.)
- Julius Clausen: *M. A. Goldschmidt*. (Det nye Nord I, 872—73.)
- Josef Fischer: *Meir Goldschmidts* Forfædre. (T. f. jødisk Hist. o. Lit. II,
35—52.)
- Julius Salomon: I Anl. af Hundreedaarsdagen for *M. Goldschmidts* Fødsel.
(T. f. jødisk Hist. o. Lit. II, 11—34.)
- Jans Kyrre: *M. Goldschmidt*. 1.—2. Bd.
Anm. af P. Levin i Tilskueren 1919. II, 424—31, af Georg Chri-
stensen i Letterst. T. 1920. 138—40.
- Jans Kyrre: *M. Goldschmidt*, f. 26. Okt. 1819. (Ord och Bild XXVIII,
513—19.)

- Robert Neiiendam: *Lucile Grahn*. I Anl. af Hundredeaarsdagen. (Teatret XVIII, 142—44.)
- Hans Ellekilde: *Thorkild Gravlund*. (Letterst. T. 1919. 81—100.)
- N. F. Gronenberg †. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XIII, 238—39.)
- Holger Begtrup: *Grundtvigs Syn paa den sønderjyske Sag*. (Højskolebl. XLIV, 201—08.)
- Thomas Bredsdorff: *N. F. S. Grundtvig*. (Folkets Førere. 4. R. Udg. af Fred. Nørgaard og Anders Uhrskov.) 2. Opl.
- Anm. af Hjalmar Helweg: *N. F. S. Grundtvigs Sindssygdom*, af Holger Begtrup i Højskolebl. XLIV, 269—76, ogsaa i Kirke og Kultur XXIV, 133—39; af N. C. Borberg i Hospitalstid. XLII, 321—24; af P. Severinsen i Kirke-Tid. IV, 561—68; af Georg Christensen i Litteraturen II, 190—92.
- Georg Himmelstrup: *Grundtvigs Forhold til Sønderjylland 1851*. (Højskolebl. XLIV, 731—36.)
- Chr. Ludwigs: *Grundtvig og præstevielsen*. (Højskolebl. XLIV, 881—90; jfr. V. Brücker 945—50, 983—92; Chr. Ludwigs 1093—96, 1113—20; V. Brücker 1169—76, 1229—36.)
- Axel Salto: *Holger Grønvold*. (Klingen II, 1918. Nr. 8.)
- Chr. Ihlen: *J. E. Gunnerus som filosofisk forfatter*. (Norsk theol. T. 1918. 143—57.)
- Et Bidrag til *Ulrik Frederik Gyldenløves Ungdomshistorie*. Medd. af Louis Bobé. (Danske Mag. 6. R. III, 188.)
Et Brev fra G. til Fr. III, 12. Sept. 1658.
- V. E. Hamann: *Stamtavle over den Hamannske Familie*. Fol.
- R. Bentzen: *Underassistent Anders Hansen †*. (Det grønsl. Selsk.s Aarsskr 1918. 113—16.)
- Ferd. Schultz: *J. Chr. Hansen*. (Aarbog f. d. danske Postvæsen 1920 349—51.)
- M. A.: *Jes Hansen*. (Sprogforen.s Almanak 1920. 72—73.)
- Chr. Schlesch: *N. P. Hansen †*. (Dansk Missions-Blad LXXXVI, 406—08.)
- E. V. Rolsted: *O. T. Hansen †*. (Nord. T. f. Abnormvæsenet XXI, 167—69.)
- Peder Kr. Hansen: Dagbogsoptegnelser*. Grindsted.
- Fred. Nørgaard: *H. P. Hanssen*. (Folkets Førere. Udg. af Fred. Nørgaard og Anders Uhrskov.)
- Harbou, H. W. Nekrologer af A. Tuxen*, i Pers. T. 7. R. IV, S. III—V af K. Hude i Fra Frederiksborg Amt 1919, og (af H.-F.) i Dansk Adels Blad IX, 5.
- G. Ficker: *Harmsiana*. II. (*Claus Harms und die Kieler Professoren*. (Schr. d. Ver. f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. R. VII, 1918.)
- Wilh. Behrend: *J. P. E. Hartmann*. (Folkets Førere, udg. af Fred. Nørgaard og Anders Uhrskov.)

- I. Rink: *Ludvig Hartvig-Møller* †. (Archiv f. Pharmaci o. Chemi XXIV, 106—07.)
- K. Carøe: Homøopatpræsten [*Ludv. Daniel Hass*] i Hals. (Fra Himmerland og Kjær Herred VIII, 259—75.)
- Jang: Fhv. Toldinspektør *Vilh. Vald. Hassing* †. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XIII, 305—07.)
- Wilh. v. Hedemann † u. Paul v. Hedemann, gen. v. Heespen: *Geschichte der Familie von Hedemann*. 3. Teil. (Glückstadt.) Fol.
- I.-F.: Gehejmekonferensraad *Johan Hegermann-Lindencrone* †. (Dansk Adels Blad IX, 3.)
- Breve fra *J. L. Heiberg*. Ved Julius Clausen. (Vor Fortid III, 108—28.)
- Et Afskedsdigt til *P. A. Heiberg*. Ved J. C. (Vor Fortid III, 256.)
- H. Heichelmann: Stamtavle over Slægten *Heichelmann* (Helsingør.) 4: o. ophus Michaelis: *Gudmund Hentze*. (Skønvirke V, 161—74, 181—88.)
- Helga Stemann: Biskop *Viktor Kristian Hjort*. (Fra Ribe Amt V, 1—64.)
- I. R. *Hjort-Lorenzen*: Erindringer fra Sønderjylland. Med et Forord og et Bidrag af R. Besthorn. Udg. af hans Dattersøn Johan Frederik Gotschalk.
- Anm. af H. Olrik i Letterst. T. 1920. 69—70.
- I. Holbøll: Nogle Oplysninger om Slægten *Holbøll*. (Pers. T. 7. R. IV, 247—61.)
- Jens baron *Chr. Holck* †. (Dansk Adels Blad IX, 33.)
- Arald *Holck* †. (Dansk Adels Blad IX, 11.)
- J. Munch-Petersen: *Chr. Hummel* [70 Aar]. (Ingeniøren XXVIII, 173.)
- I. Hjorth-Nielsen: *Peder Jacob Hvid*. Den Horne-Asdal Præst, der blev Prokurator. (Vendsysselske Aarbb. 1919. 50—104.)
- Wolff: *Høgerne*, Statsminister Høegh Guldbergs Forældre. (Pers. T. 7. R. IV, 51—69.)
- Louis Blauenfeldt: Præsten *O. C. Ipsen*. Indre og ydre Missions Ven. (Gudelege Smaaskrifter Nr. 609.)
- Edgar Rubin: En ny dansk Filosof og hans Værk. (Tilskueren 1919. I, 413—24.) — *Herbert Iversen*.
- R.: Laboratorieforstander *Albert Jacobsen* †. (Ingeniøren XXVIII, 563—64.)
- Wolff: *J. P. Nekrologer af Vilh. Grønbech* i Hist. T. 9. R. I, 224—25 og Letterst. T. 133—38.
- Wolff: *Jakob Nekrologer af Finnur Jónsson* i Arkiv f. nord. filol. XXXV, 340—42, af Amund B. Larsen i Oversigt ov. Videnskapselsk.s Møter i 1918. 94—97.
- : *Hans Jensen*. (Sprogforen.s Almanak 1920. 73—74.)
- Wolff: *Jensen*: Præstegaardsliv og Skoleliv i Midten af det forrige Aarh. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt 1919. 31—78.)

- Henning Jensen*: Nogle Erindringer fra den storpolitiske Kamptid. (Fr. Holbæk Amt XIII, 5—59.)
- M. A.: *Jørgen Jensen*. (Sprogforen.s Almanak 1920. 70—71.)
- Robert Fibiger: *Oluf Jensen* som Keramikere. (Skønvirke V, 17—21.)
- Vallentin Jensen*: Min Livshistorie og mine Livsoplevelser. 2. Udg.
- Eske M. Eskesen: *Jensen-Knudstrup* †. (Børnesagens Tid. XIV, 109—11.)
- Max Groshennig: Slægten *Jespersen* fra Skanderborg.
- J. J. Godsk: *H. J. Jespersen* †. (Højskolebl. XLIV, 53—56.)
- Jespersen, N. P.* Nekrologer af Jens Knustrup i Højskolebl. XLIV, 81—84 af Peder Ørum i Bavnen 1919. 1060.
- H. P. Hansen: *Jens Jessen*. (Grænsevagten I, 358—66.)
- [T. A.] *Topsoe-Jensen*: Kommandør *Peter Constant Helmuth Ulysses Jensen* †. (T. f. Søværnen XC, 225—26.)
- Karen Johansen*. (Højskolebl. XLIV, 1551—54.)
- Henrik Vedel: Overpræsident *F. de Jonquières*. (Nord. administrativt I, 60—62.)
- Johs. Jørgensen*: Mit Livs Legende. 6. Bog. Guds Kværn.
- Helge Skovmand: *Konrad Jørgensen* [70 Aar]. (Højskolebl. XLIV, 405—08)
- J. W. S. Johnsson: En Forgænger for J. M. Thiele. (Danske Studier 191 104—10.) — Om *Gerhard Kempe* og hans Norske Bonde Tro.
- Bi: Pastor *Kerff* 70 Aar. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXVII, 755—58)
- Aage Kidde*. 28. April 1888—29. Dec.—1918. Udg. af det konservativ Folkepartis Organisationer i Bogense-, Otterup- og Odense-Kredsen (Odense.)
- Charles Kent: *Harald Kidde*. (Edda XI, 281—308.)
- T. Bohlin: Pontus Wikner och *Søren Kierkegaard*. Sthm.
- T. Bohlin: *Søren Kierkegaard* och nutida religiöst tänkande. Sthm.
- Severin Christensen: *Kierkegaards* opfattelse af det etiske som teori og stadium. (Edda XII, 68—89.)
- Harald Høffding: En ny Bog om *Kierkegaards* Ungdom. (Tilskueren 191 I, 111—16.) — Om P. A. Heibergs Bog fra 1918.
- Harald Høffding: *Søren Kierkegaard* som Filosof. 2. Udg.
- P. A. Rosenberg: *Søren Kierkegaard*. 2. Opl. (= Grundrids ved folke Universitetsundervisn. Nr. 211.)
- Af *Terkel Klevenfeldts* Reise-Journaler 1741—45. (= Memoirer og Bre udg. af Jul. Clausen og P. F. Rist. XXIX.)
- H. Klitgaard. Børsbilleder fra *Harald Klitgaards* Funktionstid 1894—191
- Aage Friis*: *Ludv. Koch* †. (Hist. T. 9. R. I, 225—26.)
- Ernst Wiedemann: *Michael und Hans Kraft*. (Pers. T. 7. R. IV, 79—80)
- Meddelelser om Familien *Krarup*. Udg. af Chr. Krarup. Nr. 4. (Aug. 191: Ringkøbing. 4:o (S. 25—26).)
- [*Carl Kristensen*.] Onkel Carls Livserindringer. (Frederikssund.)

- Andreas Beiter: Skoleforstander *Kr. Kristensen* †. (Højskolebl. XLIV, 18—21.)
- Marius Kristensen: *Chr. Mathias Christensen Kvolsgaard* †. (Danske Studier 1919. 154.)
- Rejer Kühle: Slægten *Kühle*, dens Oprindelse og Historie. Tr. s. Mskr. 4: o. —n), Kontorchef *Wm. Larsen*. (Aarvog for det danske Postvæsen 1920. 3—7.)
- Robert Schmidt: *Anna Larssen*. I Anl. af 10-Aaret for hendes sidste Optræden. (Tilskueren 1919. I, 528—33.)
- Viels Lassen: Erindringer. 2. Bd. Rejser i Udlandet.
- Lassen, Otto Viggo. Nekrologer af Johan Kuhn i Ugeskr. f. Læger 1919. 151—53, af Thorkild Rovsing i Hospitalstid. LXII, 159.
- A. Christensen: *Vilhelm Lassen*. Med Forord af J. C. Christensen og N. Neergaard.
- L. Luplau Janssen: *Hans Emil Lau* †. (Nord. astron. T. III, 5.)
- Lundum: Ringkøbing-Lægen *Christian Hansen Legardt*. (Hardsyssels Aarvog XIII, 91—95.)
- Lilje. Grønbech: *Edv. Lehmann*. (Kirke og Kultur XXVI, 177—84.)
- Lundmand H. Lehmann. (Bogsamlingsbl. XIII, 229—31.)
- Lund. A. Thomle: Familien *Lemvig*. (Pers. T. 7. R. IV, 229—33, 288—91.)
- Lund. C. Thomsen: *Oluf Lerche*. »En anstødelig og forargelig Præst« fra Pietismens Dage. (Svendborg Amt 1919. 68—111.)
- Larry Mayne: *Dellev v. Liliencron*, der Mann und sein Werk. (Deutsche Rundschau CLXXVIII, 346—70; CLXXIX, 105—31, 293—305, 437—50.)
- Lundrich Franz: Der Bildschnitzer *Jess Lind*. (Die Heimat XXIX, 17—21.)
- Lund. h. Bang: *Johs. Lindbæk* †. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt 1919. 5—6.)
- Lilje. Hansen: *Kr. Lohmann* †. (Aarsskr. f. Ollerup Højskoles Elevforen. 1919. 52—59; ogsaa i Taler ved K. L.s Jordefærd. 5—11.)
- Lund. omholt, Niels Ebbesen. Nekrologer af Ax. G. V. Petersen i Ingeniøren XXVIII, 441, af C. Rye i Dansk Artilleri-T. VI, 137—45.
- Lund. tto Andrup: Et Par Bidrag til *Melchior Lorcks* Biografi. (Fra Arkiv og Museum. 2. Ser. I, 283—89.)
- Lund. nud Rasmussen: Bispinde *Guldborg Ludwigs* in memoriam. (Det grøn. Selsk.s Aarsskr. 1918. 101—02.)
- Lund. agaat Daae: Stamtavle over presteslegten *Lund* fra Stod. Trondhjem 1918. 4: o.
- Lund. ppe Aakjær: Prokurator *Peder Lund* paa Skivehus. (Skivebogen XI, 62—106.)
- Lund. t Brev fra *Joh. Th. Lundbye* [til Kammerjunker Jørgen Wichfeld, 1844]. Medd. ved William Norvin. (Tilskueren 1919. I, 363—65.)
- Lund. . O. Lange: Danske Bogvenner II. *Bolle Willum Luxdorph*. (Aarvog for Bogvenner III, 176—93.)

- Luxdorphs* Dagbøger indeholdende Bidrag til det 18. Aarh.s Stats-, Kultur og Personalhistorie. I Uddrag ved Eiler Nystrøm. 1. Bd., 3. H.
- H. E. Meyling: Til Minde om Grosserer *Valdemar Løwener*.
- Jan Nordström: Några anteckningar om släkten *Maaneskiöld* i Bohuslän (Pers. T. 7. R. IV, 176—82.)
- H.-F.: En endnu levende Gren af Slægten *Maaneskiöld*. (Dansk Adels Blad IX, 41—43.)
- Madsen, H. P.* Nekrologer af V. K. Permin i Archiv f. Pharmaci o. Chem XXVI, 181—85; af A. S(chäffer) i Farmaceut. Tid. 1919. 407—10.
- M.-P. [o: H. Munch-Petersen]: *J. N. A. Madvig* †. (Ugeskr. f. Retsvæsen 1919. Afd. B. 225.)
- Carl Hansen: *L. Maltesen* †. (Højskolebl. XLIV, 284—85.)
- C. A. Trier: Smaa Bidrag til *I. N. Mannheimers* Historie. (T. f. jødisk Hist. o. Literatur I, 265—87.)
- Josef Fischer: Et Rejsebrev fra *I. N. Mannheimer* [til Joseph Raphael jr. 1821]. (T. f. jødisk Hist. o. Literatur I, 288—89.)
- Karl Mantzius*: Min Far og jeg. Af gamle Familiepapirer. Anm. af H. Olrik i Letterst. T. 1920. 278—80.
- Louis Bobé: Om Kongelig Arkitekt *Christopher Marselis*. (Fra Arkiv og Museum 2. Ser. I, 318; jfr. Otto Andrup smst. 318—23.)
- (H. P. Meinertsen:) Slægten *Meinertsens* Stamtavle. Præstø. P.
- Silberstein: Dr. med. *Israel Meyer*, Schwerin-København (1782). (T. f. jødisk Hist. o. Lit. II, 53—58.)
- Meyer, Leopold*. Nekrologer af J. Fibiger i Hospitalstid. LXII, 29—31 af E. Hauch i Ugeskr. f. Læger 1919. 957—59.
- Wilh. Meyers* Liv. (Ugeskr. f. Læger 1919. 1695—98.)
- H. Mygind: Om *Wilh. Meyers* Liv. (Ugeskr. f. Læger 1919. 1695—98.)
- K. Nørregaard: Om Dr. *W. Meyers* Terapi og daglige Virken. (Ugeskr. f. Læger 1919. 841—51.)
- E. Schmiegelow: *Hans Wilhelm Meyers* Betydning for Otologien. (Hospitalstid. LXII, 398—413.)
- Chr. G. Middelboe*: Erindringer. (2. Del.)
- Gehejmekonferensraad *Christian Mollke* †. (Dansk Adels Blad IX, 4.)
- Th.: Overpostinspektør *C. I. Mondrup*. (Aarboeg f. d. danske Postvæsen 1920. 8—12.)
- H. Rosendal: *Chr. F. Monrad*. (Grønsevagten I, 226—31.)
- S. A. Sørensen: *Kristian og Inger Marie* [Morksen]. 1.—2. Opl.
- Hans Rasmussen og Helene Strange: Mordsagen fra Gunslev Præstegaard [1755]. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarboeg VII, 118—25.) — O: *Sophie Kristine Mossin*.
- Aug. Sonne: *Niels Georg Mulvad* †. (Ugeskr. f. Læger 1919. 193—94.)
- Munck, Johs.* Nekrologer af Mads Lind og Ludw. Beck i Børnesager Tid. XIV, 221—24, af C. Ludvigsen i Højskolebl. XLIV, 1597—160

- Fru *Anna Borgen Müller*. Mindeskript samlet af Poul Bjerger. Mskr. Kolding.
- P. D.: Fuldmægtig *Aage Møller* †. (T. f. Industri 1919. 45—46.)
- Max Müller: *Ida Møller*. 1894—28. Nov.—1919. (Teatret XIX, 38—39.)
- Johannes Møller*. (Sprogforen.s Almanak 1920. 69—70.)
- (Anton Jakobsen:) *Waldemar Møller*. Translatør og Telegrafist i Frederikshavn. (Vendsyssel Land og Folk IX, 78—92.)
- Af de *Nannestad'ske* Slægt-Papirer [1793—95]. Ved Julius Clausen. (Vor Fortid III, 225—52, 280—88.)
- Chr. Rimestad: *Peter Nansen* †. (Ord och Bild XXVIII, 91—94.)
- Slægten [*Nielsen*] fra Langebæk Præstegaard. 1. Aarg. Nr. 1—6.
- Harald Stenbæk: *Anders Nielsen*, Sveistrup Østergaard [60 Aar]. (Andelsbladet XX, 425—27, 447—53.)
- Breve fra *Anton Nielsen* [1868—74]. Ved Anders Gommesen. (Aarsskr. f. Otterup Højskoles Elevforen. 1919. 1—34.)
- Hugo Seligmann: *Carl Nielsen*. (Samtiden XXX, 454—68.)
- Chr. Dalgas: Skovrider *J. C. Nielsen* †. (Hedeselsk.s T. 1919. 1—2.)
- Nielsen, J. C.* Nekrologer af *J. P. Kryger* i Entomol. Meddel. XIII, 1—11, af *R. H. Stamm* i Vidensk. Medd. fra Naturhist. Foren. LXX, S. V.—XI.
- Johs. Kragh: *Kai Nielsens* Forhold til Materialet. (Skønvirke V, 1—14.)
- P. A. Pedersen: En nordsjællandsk Bonde fra Udskiftningstiden. Nogle Træk fra hans Liv og Virksomhed udarbejdet paa Grundlag af hans efterladte Dagbog [1769—94]. (Fra Frederiksborg Amt 1919. 49—58.) — *Lars Nielsen*, Stavnsholt († 1817).
- Victor Nielsen* †. (Nord. astron. T. III, 17—18.)
- Andreas Pedersen: Har den kgl. grønlandsk-færoske Handelskommission snigmyrdet *Poul Nolsø*? (Ugens Tilskuer IX, 100—104.)
- Ferd. Munck: *Ludvig Nommensen* †. (Nord. Miss.-T. VIII, 121—34, 210—29.)
- Joh. Stp.: *Camillus Nyrop* †. (Hist. T. 9. R. I, 226—27.)
- Julius Smith: *Martin Nyrop* [70 Aar]. (Architekten XXI, 401—10, jfr. 437 og Aage Rafn 454—55.)
- Arkitekten *Martin Nyrop*. 1849—11. Nov.—1919.
- K. Liestøl: Mindetale over *Axel Olrik*. (Oversigt over Videnskapselsk.s Møter i 1917. 81—90.)
- Kr. Kålund: Nekrolog over *Björn Magnusson Olsen*. (Arkiv f. nord. filol. XXXV, 336—39.)
- Ole Olsen* [70 Aar]. (Andelsbladet XX, 903—05.)
- Frits Heide: Herredsgaardsgartner *Christian Pedersen*. En Oversigt over hans Arbejder særligt paa det historisk-botaniske Omraade. Sorø.
- Poul Hauberg: *Christiern Pedersen* som Botaniker. (T. f. hist. Botanik II, 104—24.)
- Otto Christensen: *Lars Pedersen*, Tune †. (Tune Elevers Aarsskr. 1919. 16—20.)

- J. Chr. Bay: Professor *Rasmus Pedersen*. Bidrag til Belysning af hans Levnet og videnskabelige Virksomhed. Chicago 1918.
- Amicus: Pater *Augustinus Perger* 80 Aar. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXVII, 818—20.)
- H.-F.: Slægten *Petersdorff* uddød paa Mandssiden. (Dansk Adels Blad IX, 26—28.)
- Højskoleforstanderinde Fru *Ludi Petersen*, f. Dodt. Tr. s. Mskr. (Tillæg til Aarsskr. for Folkehøjskolen for unge Handelsmedhjælpere Købmandshvile.)
- Johs. Fog-Petersen: Til Minde om Fru *Ludi Petersen*. (Højskolebl. XLIV, 97—104.)
- Pauline Petersen*, f. Clausen: Erindringer. (= Memoirer og Breve udg. af Jul. Clausen og P. Fr. Rist. XXXI.)
- E. A. Thomle: Om Capitaine *Peter Petersen* († 1796). (Pers. T. 7. R. IV, 287—88.)
- Busch og Knud Lange: *Vilhelm Marius Petersen* †. (Dansk Missions-Blad LXXXVI, 74—77.)
- Theodor Faaborg: Dyrmaleren *Th. Philipsen*. (Ord och Bild XXVIII, 597—604.)
- Emil Selmar: Gamle Dages Bogtrykkerforhold i Omrids. (Omslagstitel: *Povel Phenixberg*. Et Bogtrykkernavn, som Holberg skænkede negativ Berømmelse.)
- Pingel*, V. Nekrologer af A. B. Drachmann i Nord. T. f. Filol. 4. R. VIII, 153, af Vald. Vedel i Aarsskr. f. Metropolitan-Samf. XII, 15—19.
- Hans Olrik: Dr. V. *Pingel* som Lærer ved Metropolitan-skolen. (Tilskueren 1919. I, 488—95.)
- Pontoppidan*, Erik. Nekrologer af C. E. Jensen i Ugeskr. f. Læger 1919. 1861—62, af C. R. i Hospitalstid. LXII, 1351—52.
- H. C. *Porsdal* †. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XIII, 65—66.)
- Louis Levy: Skuespillere. *Johannes Poulsen*. (Tilskueren 1919. I, 345—50.)
- Poulsen*, Laurids *Bertelsen*. Nekrologer af N. C. Nissen i Højskolebl. XLIV, 497—502; af H. Rosendal i Grænsevagten I, 320—26, (anonym) i Baven 1919. 241—44.
- J. N. Jensen: *Lorens Poulsen* †. (Grænsevagten I, 540—44.)
- Poulsen*, V. A. Nekrologer af Ove Paulsen i Naturens Verden III, 517—19, af A. S[chäffer] i Farmaceut. Tid. XXIX, 661—64, (anonym) i Archiv f. Pharmaci o. Chemi XXVI. 302—04.
- Tre Breve af *Karl Povlsen*. (Ryslingebogen 1919. 56—64.)
- Viggo Stabell: *Arthur Pries* †. (Dansk Jagttid. XXXVI, 53.)
- Jeppe Aakjær: En Herremand, der spytter. (Skivebogen XI, 107—13.) — Om *Anders Quistgaard* til Østergaard, † 1792.
- Th. Hauch-Fausbøll: *Hermann Raffel* 1869—1919.
- Rambusch*, *Sigurd Harald Alfred*. Nekrologer af K. Nørregaard i Ugeskr.

- f. Læger 1919. 153—54, Oluf Thomsen i Hospitalstid. LXII, 159—60.
- Paul von Hedemann-Heespen: *Daniel Rantzaus* Denkmal und andere geschichtliche Erinnerungen der Kirche St. Katharinen zu Westensee in Holstein. (Pers. T. 7. R. IV, 243—46.)
- Otto Jespersen: *Rasmus Rask* i hundredaaret efter hans hovedværk. (Folkets Førere udg. af Fred. Nørgaard og Anders Uhrskov.)
- Et ikke tidligere trykt Brev fra *Rasmus Rask* til H. C. Ørsted [28/1 1812]. Medd. af M. C. Harding. (Danske Studier 1919. 71—73.)
- J. S. Møller: Fru Camilla Møller, f. *Rasmussens* Slægtetog. Tr. s. Mskr. Randers 1917.
- Schultz-Lorentzen og H. Kjær: Lektor i Grønlandsk, Sognepræst *Chr. Vilh. Rasmussen* og Hustru. (Det grønl. Selsk.s Aarsskr. 1918. 105—10.)
2. Skaarup: *Jens Chr. Rasmussen* [80 Aar]. (Andelsbladet XX, 953—55.)
- Jørg. Jørgensen Borup: *Laur's Rasmussen* †. (Bavnen 1919. 139—43; jfr. J. N. Jensen smst. 680—82.)
3. Berg: 1869—11. Maj—1919. *Rudolph Rasmussen*. Et Mindeskrift.
- K. C. Rockstroh: En hemmeligholdt militær Majestætsforbrydelsessag i Christian VI's Tid. (Dansk Milit. Mag. I, 1918. 225—40.) — Om C. F. C. Rathlou 1743.
4. Wagner: *Henrik Rathsack* †. (Dansk Artilleri-T. VI, 55—58.)
- Jens Peter Harbo: Stamtavle over Slægten *Ravn* fra den nordlige Del af Koldingegnen. Kolding 1918.
5. *Reiffenstein-Hansen*: Traaden fra den røde Gaard. Minder fra 40 Aar i Telegrafvæsenet.
6. *Ehrencron-Müller*: Wessel og Stads-Chirurgus *Reiser*. (Edda XII, 331—32.)
- Ellen Reumert: To lykkelige Hjem. Erindringer fra min Barndom og Ungdom. 2. Opl.
- Louis Bobé: *Hinrich Johannes Rink*. (Det grønl. Selsk.s Aarsskr. 1918. 47—64.)
- Arvid Møller: *Anton Rosen* [60 Aar]. (Architekten XXI, 373—84.)
- Carlarius Kristensen: *H. Rosendal*. (Højskolebl. XLIV, 1105—08.)
- Victor Madsen: Et Minde om Fru *Birgitte Rosenkrantz*, Steen Brahes til Knudstrup. (Pers. T. 7. R. IV, 227—28.)
- Carl Behrens: *Peder Rosenstand-Goiske*.
- Age Hebo: *Otto Rung*. (Litteraturen I, 881—95.)
7. Paludan-Müller: Den vestindiske Opstand [1878]. In memoriam Politimester *Rübner-Petersen*. (Gads Danske Mag. XIV, 111—18.)
8. Frederikke Waaler, f. Rynning: Slegten *Rynning* og dens sidelinjer. Hamar. Fol.
- Schultz-Lorentzen: Fru *Helga Margrethe Rüttel* †. (Det grønl. Selsk.s Aarsskr. 1918. 111—12.)

**Henrik Scharling*: Livsminder.

V. E. Hamann: Stamtavle over Familien *Scheidtmann*.

Af Kammersanger *Peter Schrams* Papirer. Ved Edv. Agerholm. Tourné-liv i Sønderjylland i det forrige Aarhundrede [1851]. (Vor Fortid III, 376—80.)

Af *Peter Schrams* Stambog. Ved Robert Neiiendam. (Teatret XIX, 48.)

W. Hansen: *Johannes v. Schröder*, der Topographie-Verfasser. (Die Heimat XXIX, 171—72.)

Amtmand, Grev *Wilhelm Schulins* Anetavle. (Dansk Adels Blad IX, 31.)

A. Ravnholt: *N. P. Schøler*. Skolelærer og Kirkesanger i Hammel 1797—1851. (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XII, 80—122.) — Ogsaa særskilt.

G. L. Wad og Poul Johs. Jørgensen: *V. A. Secher* †. (Hist. T. 9. R. I 227—30.)

H. D. Lind: En Degradation i Aaret 1695. (T. f. Søværnen XI, 501—16.) — Om Kapt. *Mogens Schested*, som degraderedes til Løjtnant.

Generalkrigskommissær de *Serène d'Acquierias* Ungdomserindringer. (Dansk Adels Blad IX, 17—18, 21—22, 37—38.)

Anders Thuborg: Ved *Johann Sigurjonssons* Død. (Tilskueren 1919. II 330—37.)

Til Minde om *Henriette Augusta Simony*, f. Bech. Odense. P.

(Anton Jakobsen:) *Ingeborg Skeel* til Voergaard. (Vendsyssel Folk og Land IX, 17—37.)

Breve fra *Sophie Skeel* til C. H. Pram [1801]. Ved H. Ehrencron-Müller (Vor Fortid III, 332—48.)

Povl Hansen: Om *Dorte Skov* og Tyven [1691—92]. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarbog VII, 23—49; jfr. A. Hk. smst. 118.)

Niels Hansen: Pater *Heinrich Slump* †. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristn. LXVII, 543—45; jfr. 564—67, 581—83.)

Sønderjyden *Mikael Steffensen*. En af de faldne. Minder og Breve udg. a. Jes Sarup og Vald. Rørdam. 2.—7. Opl.

Marius Rasmussen: *Anders Stephansen*. En dansk Folkeopdragers Liv o. Virke. Med Forord af L. F. la Cour.

Lars Bækhoj: *Sigrid Sterregaard* †. (Aarsskr. f. Otterup Højskoles Elevforen. 1919. 60—62.)

H.-F.: Slægten *Stiernholm* uddød paa Mandslinjen. (Dansk Adels Blad IX 9—10.)

J. H.: Kaptajn *C. C. V. Stiernholm* †. (Dansk Artilleri-T. VI, 58—59.)

Thomas Bærentzen: *Jørgen Storch*. (Skønvirke V, 129—35.)

Poul Wegge: *S. M. Storm* †. (Dansk Skovforen.s T. 1919. 1—3.)

Hjalmar Christensen: *Hans Strøm*. (Edda XI, 230—66; XII, 192—237)

S. H. Finne-Grønn: Den vestlandske slekt *Sundt*. Kria. 1917.

C. Svendsen: Minder fra de unge Dage. Fra Fregatten »Sjælland«s Tog

- til Suezkanalens Aabning for 50 Aar siden. (Odense.) — Særtryk af Fyns Tidende.
- Albrekt Albrechtsen: *Jens Svendsen*, Sundbylille †. (Højskolebl. XLIV, 325—26.)
- Niels Sørensen*, Lem †. Nekrologer af Jeppe Aakjær i Skivebogen XI, 114—23, af Marius Kristensen i Danske Studier 1919. 154—55.
- Th. Hauch-Fausbøll: Slægten *Tegner*.
- Teilmann, Jørgen*. Nekrologer af Joh. Elbek i Bavn 1919. 527—31, af Frederik Holm i Højskolebl. XLIV, 657—58.
- B. Tengnagel Jørgensen: Typograf *Carl Chr. Tengnagel Barnewitz*. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 70—74.)
- Caroline Testman* †. (Kvinden og Samf. XXXV, 136.)
- Kr. E.: *A. Thiset* †. (Hist. T. 9. R. I, 230—31.)
- R. C. Mortensen: Justitsraad [*Fr.*] *Thomassen* †. (Nord. T. f. Abnormvæsenet XXI, 2—4.)
- Thomsen, Kr.* Nekrologer af Karl Thalbitzer i Hedeselsk.s T. 1919. 9—14, af Holger Winge i Ingeniøren XVIII, 1.
- Breve fra *Magdalene Thoresen* 1855—1901. (= Memoirer og Breve udg. af Jul. Clausen og P. F. Rist. XXX.)
- J. P. Kristensen-Randers: Om *Thorvaldsen* og hans Kunst. (Aarsskr. f. Ollerup Højskole 1919. 35—51.)
- V. Chr.: Et Træk af *Fr. Thuresens* Liv. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 74—76.)
- Evald Tang Kristensen: Noget mere om *C. A. Thyregod*. (Vejle Amts Aarbb. 1919. 24—49.)
- Helge Knudsen: Præsten [*Tonnesen*] i Hoptrup. Indre-Missions Fører under Fremmedvældet. (Grønsevagten II, 111—24.)
- Jonas Trellelunds* sidste leveaar. Medd. ved Aagot Daae. (Pers. T. 7. R. IV, 204—06.)
- Sophie Trojel*, f. Thrige: Minder fra mine Barndomsaar i Haderslev 1850—64. (Gads Danske Mag. 1918—19. 352—61, 418—27.)
- Tscherning, E. A.* Nekrologer af Harald Bing i Tilskueren 1919. I, 511—15, A. Helsted i Hospitalstid. LXII, 631—38, Carl Wessel i Ugeskr. f. Læger 1919. 799—802.
- H. Thomsen: *Andreas Tyssen Hansen*. (Sprogforen.s Almanak 1920. 65—68.)
- H.-F.: *Urne-Legatet*. (Dansk Adels Blad VIII, 43.)
- K. Johnsson: Kungligt blod. *Leonora Kristina Ulfeldt*. Ett kvinnöde ur historien. Sthm.
- Hakon Jørgensen: Af Botanikeren (Nathaniel) *Wallichs* Papirer. (Naturens Verden III, 324—31.)
- L. P. Borberg: Slægten *Wedege* i Danmark. Slægtetog med Stamtavle over den til Norge udvandrede Slægtslinie.

- Herbo: For 100 Aar siden. (Aarvog f. hist. Samf. f. Præstø Amt VII, 1—18.)
Om Degnen *Ole Werdelin* i Lellinge.
- Hans Werner: Slægten *Werner* fra Demmin. Stamtavle. Tr. s. Mskr. 4:o.
- Carl Kjersmejer: *Niels Vibe*. En glemt Hjemstavnsdigter. (Højskolebl. XLIV, 1651—56.) — Pseudonym for Niels Juul Sørensen.
- Mindeblade udg. af »Foreningen til Bevarelse af Slægtsminder«. Red. J. C. Hansen, Viborg, og Carl Hansen, Skive. Nr. 5. April 1918. S. 73—88: *Vinter-Slægten*. Skive.
- Tillæg til Stamtavlen *Wolff*. 3. Udg. 1912. P.
- Danholm-Nielsen: *J. F. Wrads-Larsen* †. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1920. 381—83.)
- Ingeborg Simesen: *Natalie Zahle*. (Smaa Biografier Nr. 15—16.)
Anm. af H. Olrik i Letterst. T. 1919. 551—53.
- F. Hendriksen: *Kristian Zahrtmann*. En Mindebog bygget over hans egne Optegnelser og Breve fra og til ham.
- W. Rasch: [*Daniel Olsen*] *Zeithueber*. Den store Millionarv. (Pers. T. 7. R. IV, 262—67.)
- Arkivar *Christian Zytphen-Adelers* Anetavle. (Dansk Adels Blad IX, 42—43.)
- Elith Reumert: Dagbogsblade fra *Adam Oehlenschlägers* Drengenaar. (Julebogen XVIII, 111—37.)
- Breve fra *Adam og Christiane Oehlenschläger* (1832—35). (Ugens Tilskuer IX, 239—44.)
- A. Eriksen: *Øvle-Slægten*s Stamtavle. Udarbejdet 1917. [Odder 1918]. Fol. *E. A. Thomle*: Hvem var hun? En svensk Eventyrske i Norge [1765]. (Pers. T. 7. R. IV, 69—74.)
- H. Trier*: En københavnsk Religionsstifter. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 139—50.)

Samfundsforhold og Aandsliv.

Retsforhold.

- Knud Berlin**: Om Valget af de 18 landstingsvalgte Medlemmer af Landstinget. (Jurid. T. V, 81—93; jfr. Fr. Kretz smst. 141—44.)
- Fra Krenkerup (Hardenberg) Birketingsprotokol [1676 og 1690—91]. Ved **Chr. Jørgensen**. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog VII, 116—17.)
- Hans Knudsen**: Gamle jyske Tingsteder og Retsdage med en Fortegnelse derover for Viborg Stift. (S. t. jydsk Hist. o. Topogr. 4. R. III, 351—96.)
- Videbrev for Højby Mark i Framlev Sogn [1640]. Ved **Hans Knudsen**. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XII, 179—83.)
- Grandebreve for Vrensted og Aasendrup. (Vendsysselske Aarbb. 1919. 130—45.)
- S. Remertz**: Die staatsrechtliche Stellung Islands. Greifswald. (Diss.)
- S. Grundtvig**: Retsreformens Fødsel [o: Grundtvigs Forslag i den grundlovgivende Rigsforsamling]. (Ugeskr. f. Retsvæsen 1919. Afd. B. 57—59.)

- J. P. Kristensen Randers:** Danske Kvinders Retsstilling. (Højskolebl. XLIV, 645—48, 709—14.)
- J. P. Kristensen Randers:** Brudstykker af borgerligt Ægteskabs Historie. (Højskolebl. XLIV, 593—602.)
- Otto Opet:** Deutschrechtliche und römischrechtliche Bestandteile der Haubenbandsgerechtigkeit. Ein Beitrag zur schleswig-holst. Rechtsgeschichte. (Quellen u. Forschungen zur Gesch. Schleswig-Holsteins VII, 185—216.)
- N. Cohn:** Oversigt over de vigtigste Forskelligheder mellem den i Sønderjylland gældende og den danske Privatret.

Museer.

- De gamle danske Faner og Standarter paa Kjøbenhavns Tøjhus. (Milit. T. XLVIII, 179—87.)
- J. S. Møller:** Smaa Meddelelser fra Kalundborg og Omegns Museum. (Fra Holbæk Amt XIII, 104—14.)

Kulturhistorie, Folkedigtning. Overtro m. m.

- Vilh. Andersen:** Folk og Mennesker. Udkast.
- Erik Jensen:** Landstrygere og fremmed Folk. (Aarvog f. Landboret og Landøkon. IV, 37—41.)
- Jeppe Aakjær:** Rakkerliv. (Skivebogen XI, 133—51.)
- S. Wiskinge:** Gilder i Fortids Dage. Nogle Optegnelser fra Hedeboegnen. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt 1919. 79—82.)
- Folkeliv i Ods Herred. Saml. og udg. af **Lars Andersen.**
- Christine Reimer:** Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde. IV—V. Odense.
- A. Christensen:** Gildeskikke og Folkeliv i Midtthy fra Midten af forrige Aarh. (Forts.). (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1919. 38—50.)
- Evald Tang Kristensen:** Almanak-Optegnelser af Præsterne Hr. Niels Sørensen Rømer og Hr. Peder Laugesen Fanø. Vejle 1918.
- Nogle Optegnelser af Hr. Anders Mortensen Vejle ved **Evald Tang Kristensen.** (Vejle Amts Aarbb. 1919. 169—81.)
- Nogle Smaastykker af en gammel Provstebog. Ved **Evald Tang Kristensen.** (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XII, 192—97.)
- Viggo Holm:** Enke og Embede. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog VII, 72—82.)
- Axel Olrik:** Nordisk jul. Ved Hans Ellekilde. (Det nye Nord I, 1151—53.)
- Erik Jensen:** Ildebrande i fordums Tid. (Aarvog f. Landboret og Landøkon. IV, 24—27.)
- C. Klitgaard:** Et »Oprør« blandt Slet Herreds Bønder [1572]. (Fra Himmerland og Kjær Herred VIII, 296—98.)
- Et Barnemord i Sæby [1623]. (Vendsysselske Aarbb. 1919. 159—61.)

- Indlæg i en Tamperretssag [1703]. Ved **C. Behrend**. (Vor Fortid III, 191—92.)
- Reimer Hansen**: Zum Scheine gehen. (Quellen u. Forschungen zur Gesch. Schleswig-Holsteins VII, 217—27.)
- Et gammelt Bryllupsdigt [1705]. Ved **C. Klitgaard**. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1919. 66—70.)
- C. Klitgaard**: En Ægteskabshandel [1705]. (Fra Himmerland og Kjær Herred VIII, 290—95.)
- To Maleficanters Klagesuk [1725]. Ved **H. Ehrencron Müller**. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 234—40.)
- C. Klitgaard**: En Kriminalhistorie fra Børglum Kloster [1764]. (Vendssysselske Aarbb. 1919. 22—49.)
- Alexander Rasmussen**: Kulturbilleder fra Grevskabet Lindenberg 1768—1825 i Breve fra Godsarkivet. (Fra Himmerland og Kjær Herred VIII, 157—258.)
- Villads Christensen**: En københavnsk Spøgelseshistorie [1719]. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 197—202.)
- Alexander Rasmussen**: Konerne i Nyrup [1787]. (Fra Himmerland og Kjær Herred VIII, 284—89.)
- Erik Jensen**: Tyveri og Rasperi. (Aarvog f. Landboret og Landøkon. IV, 12—15.) — Under Landsbyfællesskabet.
- K. Carøe**: En diplomatisk Karets Endeligt. (Vor Fortid III, 154—56.)
- Et Redningsforetagende [1845]. (Vendssysselske Aarbb. 1919. 161—62.)
- N. S. Nielsen**: En Efteraarstorm [1874]. Fra Ribe Amt V, 108—20.)
- Jeppe Aakjær**: En Redningsdaad. (Skivebogen XI, 152—58.)
- Hans Wullenweber**: Die Alsener Volkstracht. (Schlesw.-holst. Kunstkal. 1920. 54—57.)
- Holger Hjelholt**: Sønderjydske sprog- og folkemindeforskning mellem krigene. (Danske Studier 1919. 129—42.)
- Danske Folkebøger fra 16. og 17. Aarhundrede. Udg. af **J. P. Jacobsen**, **Jørgen Olrik** og **R. Paulli**. 4. Bd.: Kejser Octavian.
- Hans Ellekilde**: Nyt fra Æventyrforskningen. (Danske Studier 1919. 162—79.)
- Danske Viser fra Adelsbøger og Flyveblade 1530—1630, udg. af **H. Grøner Nielsen**. Med Ordbog af Marius Kristensen. 4. Bd., 2. H.
- Falsterske Rim og Sange. Ved **Helene Strange**. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog VII, 107—10.)
- Danske Ordsprog samlede af **H. V. Rasmussen**. 6. Opl. (= Folkelæsning. Smaastykker III, 3.)
- Anna Pedersen**: Folkeminder fra Strøby og Varpelev i Stevns Herred. (Aarvog f. hist. Samf. f. Præstø Amt VII, 107—12.)
- Udvalgte sønderjydske Folkesagn. Udg. ved **F. Ohrt**. Med Tegninger af Joakim Skovgaard og Niels Skovgaard.

- D. Chr. Sørensen:** Et Sagn fra Astrup. (Vendsysselske Aarbb. 1919. 156—59.)
- Hens C. J. Stub:** De underjordiske i Nr. Vedby. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog VII, 110.)
- Judmund Schütte:** Hjemligt Hedenskab i almenfattelig Fremstilling medomfattende Folkeviser samt Saxes og Evald Tang Kristensens Sagnstof.
Anm. af Hans Ellekilde i Det nye Nord I, 821—22, (jfr. G. Schütte smst. 941—42 og Ellekilde (Eddic Mythology) 943, 971—73), af Gunnar Knudsen i Danske Studier 1919. 186—88.
- I. F. Feilberg:** Nissens Historie. (Danmarks Folkeminder Nr. 18.)
Anm. af J. W. S. Johnsson i Højskolebl. 1919. 1247—55.
- L. Carøe:** En åbenbaring [1785] og dens følger. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 182—96.)
- L. Carøe:** Hekseri eller Hysteri paa Ovrø for 100 Aar siden. (Fra Frederiksborg Amt 1919. 22—32.)
- Everin Christensen Sortfeldt:** Om Heksetroen og om Heksene i Thy og V. Hanherred. (Forts.) (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1919. 3—30.)
- H. Ohrt:** Heber og Abracadabra. (Danske Studier 1919. 11—16.)
- H. d. Clement:** Abracadabra. (Danske Studier 1919. 160—62.)
- H. Uldall:** Jøderne i Randers i ældre Tid. (Slutn.). (T. f. jødisk Hist. o. Literatur I, 300—331.)
- H. f. Balle:** Minder fra den danske Afholdsbevægelse gennem 40 Aar. Allingaa bro.
- H. ophus Michaelis:** Dansk Forfatterforening. (Litteraturen I, 843—49.)
Dansk Forfatterforening 1894—1919.
- H. Chr. J. Andersen):** Det borgerlige Skydeselskab »Vaabenbrødrene« af 18. Sept. 1833. I Anl. af dets 75 Aars Jubilæum d. 18. Septb. 1908. Optrykt 1919.
- H. A. Andersen):** Det borgerlige Skydeselskab »Vaabenbrødrene« af 18. Sept. 1833. 1908—18. Supplement til Selskabets 75 Aars Jubilæumsskrift.
- H. l. P. Jensen:** Bornholms Amts Skytteforening i 50 Aar. Rønne.
- H. H. J. Søndergaard):** Viborg Amts- og Sallinglands Skytteforeninger. 1869—1919.
ellerup søndre Skyttekreds 1869—1915. (Herning.)

Penge- og Bankvæsen, Skatte- og Toldvæsen.

- H. J. Wilcke:** Christian IV's Møntpolitik 1588—1625. Disp.
Anm. af Fabricius i H. T. 9 R. II, af Axel Nielsen i Nationaløkon. T. LVII, 534—36.
- H. Jens Toftegaards** Anm. af Axel Rubow: Nationalbankens Historie 1818—1878. (1918) i Nationaløkon. T. LVI, 599—606.

Hans Appel: Landbo-Sparekassen for Fyn. Svendborg Amts Landbo sparekasse 1869—1919. Odense.

Horsens-Hammer Sparekasse. 1869—21. April—1919. Aalborg. 4:o.

Vester og Øster Hassing Sparekasse 1869—4. Juni—1919. Aalborg. 4:o

A. H. Behrend: Nogle Træk af Overformynderiets Forhistorie.

Fra 1813. B. Et Dyrtidssuk. Medd. af **O. Godske Nielsen.** (Vor Fortid III, 199—200.)

Holger Hjelholt: Den jydsk landmålingsmatrikel. (S. t. jydsk Hist. o Topogr. 4. R. III, 397—424.)

Erik Jensen: Halvtredsernes nye Skatter. (Aarboeg f. Landboret og Land økon. IV, 75—78.)

N. L. Nielsen: Et Dokument om Tiendeaflysning i gamle Dage [1796] (Ugeskr. f. Landmænd 1919. 328—29, jfr. 347.)

Holger Hjelholt: Et Forslag om forhøjet Brændevinsafgift af Roskild Kro [1807]. (Aarboeg udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt 1919 26—30.)

Axel Linvald: Oversigt over Øresundstoldens Historie. Et Foredrag (Fra Frederiksborg Amt 1919. 33—48.)

Hans Poulsen: Sønderjydske Stadsretters Toldforhold. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XIII, 127—34, 157—63.)

Herm. Andersen: Kuriøse Toldforhold. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XII 76—78, 107—08, 187—88, 230—32.)

Herm. Andersen: Fra gamle Dage. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XII 41—43.)

Om Frd. $\frac{20}{4}$ 1701 (om Forbud mod Udførsel af rede Penge) o $\frac{8}{4}$ 1713 (om Seddelpenge.)

C. Brunke: Den danske Toldetats Forening 1894—22. Marts—1919. 4:o

Samfærdsels-, Post-, Telegraf- og Jernbanevæsen.

J. T. Lundbye: Vejenes Udviklingshistorie i Danmark. (Fortid og Nutid II, 129—42.)

J. C. Weber: Fra Hjulskibenes Dage. Et Bidrag til det danske Koffard dampskibs Historie. 4:o.

C. I. H. Speerschneider: Den første Damper i danske Farvande. F Tilbageblik over dansk Skibsfart i Anl. af 100 Aaret for »Caledonia: Ankomst. (Gads Danske Mag. 1918—19. 608—15.)

Karl Radunz: Dampschiff »Caledonia« 1819. (Die Heimat XXIX, 10—11

Johannes Hoeck: Den danske Dampskibsfarts Hundreedaars-Jubilæum (Tilskueren 1919. I, 449—55.)

(**Anton Jakobsen:**) Færgefarten mellem Læsø—Sæby. (Vendsyssel Fol og Land IX, 14—16.)

Chr. Heilskov: Byfoged contra Færgemand. En gammel Avisfejde [1779] (Hist. Aarboeg f. Thisted Amt 1919. 31—37.)

- O. Bang:** Da Færgen sank i Fæggesund. En stor Ulykke [1844]. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1919. 71—72.)
- Hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborgs Post-Historie 1624—1864. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1920. 271—95.)
- K. Carøe:** København—Rødby—Hamburg. En i 1752 planlagt postrute. (Fra Arkiv og Museum. 2. Ser. I, 290—98.)
- C. M. Andersen:** Provinspostbudeforeningens 25-aarige Jubilæum 1895—1920. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1920. 317—23.)
- C. F. Møller:** Oplevelser og Erindringer 1864—68. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1920. 354—68.)
- Alf. Nielsen:** 10 Aar. Centralorganisationen for Telefonstanden i Danmark fra 1909—1919.
Erindringer og Fortællinger fra Store Nordiske.
- F. N. Wolff:** Statsbanernes Signalsystem. (Ingeniøren XXVIII, 379—89.)
- O. Godske-Nielsen:** Vore Baners originaleste Tog [1875—80]. (Vor Fortid III, 223—24.)

Land-, Forst- og Havevæsen.

- Erik Jensen:** Mark og Vejfred. (Aarvog f. Landboret og Landøkon. IV, 67--71). — I Fællesskabets Tid.
- Hans Birkelund:** I Møddingen paa »Wedøe« 1757. (Fra Randers Amt XIII, 47—51.) — Fra Hoveritiden.
- Voigt:** Die Aufteilung von 52 Staatsgütern in Schleswig-Holstein in den Jahren 1765—82. (Die Heimat XXIX, 189—90.)
- ***J. D. W. Westenholz:** Prisskrift om Folkemængden i Bondestanden [1772]. Med Indledning og Oplysninger af Alexander Rasmussen.
- Anton Jakobsen:** Hoveriforening indgaaet 1792 mellem Bønderne under Dybvadgaard og Jørgen Gleerup. (Vendsyssel Land og Folk IX, 38—52.)
- Erik Jensen:** Stigende Konjunkturer efter Stavnsbaandet. (Aarvog f. Landboret og Landøkon. IV, 30—33.)
- Erik Jensen:** Husmandssagen efter Stavnsbaandets Løsning. (Aarvog f. Landboret o. Landøkon. IV, 27—30.)
- Erik Jensen:** Landbrugskrisen 1818. (Aarvog f. Landboret og Landøkon. IV, 34—37.)
- Erik Jensen:** Økonomiske Forhold efter Landbrugskrisen. (Aarvog f. Landboret og Landøkon. IV, 44—48.)
- i. C. A. Tuxen:** Landbolovgivning i Stændertiden. (T. f. Landøkon. 1919. 191—206.)
- I. F.:** Fæstevæsenet. (Aarvog f. Landboret og Landøkon. IV, 41—44.)
- Erik Jensen:** Fæstets Overgang til Selveje. (Aarvog f. Landboret og Landøkon. IV, 64—67.)

- Jeppesen:** Andelssagen og dens Betydning for vort Landbrug. (Aarboeg f. Landboret og Landøkon. IV, 1—8.)
- *H. Hertel:** Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Historie. II. 1869—1918. 1.—2. H.
- Det kgl. danske Landhusholdningsselskab 1769—29. Jan.—1919. (Ugeskr. f. Landmænd 1919. 43—51.)
- H. Hertel:** Die Kön.-Dänische Acker-Academie [stiftet 1762]. (Ugeskr. f. Landmænd 1919. 555—56.)
- Ad. Clément:** Af Landhusholdnings-Selskabets Forhistorie. (Vor Fortid III, 186—90.)
- Holger Hjelholt:** Var Møllerne paa Falster Selvejere? (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarboeg VII, 92—100.)
- Jes Nielsen:** Kolding Herreds Landbrugsforening 1819—1919. Kolding. Landboforhold i Randers Amt for ca. 100 Aar siden. (Fra Randers Amt XIII, 61—99.)
- Af J. C. Halds Indberetning til Landhusholdningsselskabet.
- O. Bech:** Lidt om Landbrug paa Færøerne. (Elevforeningen for Landboskolen ved Lyngby. Aarboeg for 1919. 38—52.)
- Erik Jensen:** Fællesskabets Husdyrbrug. (Aarboeg f. Landboret og Landøkon. IV, 71—75.)
- B. Bang:** Kampen om Kvægets Tuberkulose. (T. f. Landøkon. 1919 441—89.)
- A. Oppermann:** Vort Skovbrug omkring 1900. En statistisk Fremstilling (Dansk Skovforen.s T. 1919. 259—316.)
- Frits Heide:** Ærø Skoves Historie. (T. f. hist. Botanik I, 73—88.)
- Karl Hansen:** Plantningssagen i Esbjerg og Omegn 1868—1918. Et Stykke Kulturarbejde gennem 50 Aar. Esbjerg 1918. 4:o.

Fiskeri og Søvæsen.

- Danmarks Søfart og Søhandel fra de ældste Tider til vore Dage. (Unde Redaktion af **Bering Liisberg.**) 1.—2. Del.
- C. Bloch:** Hvad er en Papegøje? (Danske Studier 1919. 43—46, jfr. Henrik E. Flindt 46—48 og C. Bloch, Replik. 48.)

Handel, Haandværk og Industri.

- L. V. Birck:** Protektionismen i Middelalderens Næringsliv. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XIII, 309—22.)
- C. Klitgaard:** Gildebrødrene i Guds Legems Lav i Aalborg i Aarene 153—1624 (Forts.). (Fra Himmerland og Kjær Herred VIII, 299—306.)
- Kjøbmandslauget udi Helsingør alias Helsingørs Handelsforening (side 1919: Helsingørs Handelsstandsforening) 1744—11. Nov.—1919. Smaa pluk af Protokollerne foretaget af En gammel Helsingørs-Købmand Helsingør.

- Cl. Krantz:** Köpstadsmän, hanseater och skärgårdsfolk. Om Marstrand och handelslivet i Bohuslän til år 1587. Göteborg.
- P. Eliassen:** Studehandlere. (Vejle Amts Aarbb. 1919. 137—68.)
- Albert Olsen:** Steffen Rodes Regnskabsbog over Studehandel 1637—1650. (Hist. T. 9. R. I, 255—81.)
- A. Sneum:** Arbejdernes Produktionsforening i Aarhus 1884—23. Aug.—1919. Aarhus.
- N. Dalhoff:** Københavns Arbejdshjem. 1894—1919.
- (Joh. Leegaard):** Landmandsforening i Jylland til Indkøb af kunstig Gødning. 1869—1919. Kolding. 4:o.
- Gustav Philipsen:** Træk af det Philipsenske Forlags Historie. (Aar bog for Bogvenner III, 103—51.)
- R. Berg:** Det danske Haandværks Historie.
- Emil Selmar:** Gamle Dages Bogtrykkerforhold i Odense. (Omslagstitel: Povel Phønixberg. Et Bogtrykkernavn, som Holberg skænkede negativ Berømmelse.)
- Eiler Nystrom:** Om Bogkunstens Fremme i 2. Halvdel af 18. Aarh. (Bogvennen 1918. 57—75.)
- H. S. Hendriksen:** Danske Brødskrifter fra det sidste halvhundrede Aar. (Aar bog for Bogvenner III, 240—71.)
- F. H. [o: F. Hendriksen:]** Fagskolen for Boghaandværks første 25 Aar. (Bogvennen 1918. 9—26.)
- Henning Brøchner:** Simon Bernsteen og hans Produktion. (Nord. Boktryckarekonst 1919. 213—18.)
- Georg Nygaard:** Simon Bernsteens Indsats i dansk Boghaandværk. (Skønvirke V, 177—80.)
- Victor P. Christensen:** Et Gibserkatalog fra 18. Aarh. (Fra Arkiv og Museum. 2. Ser. I, 299—306.)
- Jørgen Olrik:** Danske Guldsmedes Mærker. 2. meget forøgede Udg. af Bernhard Olsen: De kjøbenhavnske Guldsmedes Mærker. Udg. af Dansk Folkemuseum.
- Herm. Andersen:** Kobberførere. (Hollandske Kedelførere). (Maanedsskr. f. Toldvæsen XIII, 289—98).
- Aarhus Malerlaug 14. Febr. 1869—1919. Aarhus. 4:o.
- Valle Fløe(+):** Indvinding af Salt ved den sydlige Ende af Ringkøbing Fjord. (Hardsyssels Aar bog XIII, 84—90.)
- L. W. S. Johnsson:** Københavner Tobak. En Tilføjelse. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 80.)
- Emil Selmar:** To Aktstykker til Belysning af Typografernes Livsforhold for 100 Aar siden. (Bogvennen 1918. 41—56.)
- Danske Typografers Organisations Historie. 1.—2. Lev.
- Anton Jakobsen:** Tyendeforhold for 100 Aar siden. (Vendsyssel Folk og Land IX, 11—13.)

Povl Drachmann: Aktieselskabet Brandts Klædefabrik. 1869—26. Nov. —1919. (Odense.) 4:o.

Politi-, Fattig- og Understøttelsesvæsen. Forsikring.

Erik Jensen: Landsbyens offentlige Forsorg. (Aarbog f. Landboret og Landøkon. IV, 49—52.)

N. Sodborg: Lidt om Fattigpleje i Øsløs-Vesløs-Arup for 100 Aar siden. (Hist. Aarbog f. Thisted Amt 1919. 81—88.)

Karen Toxværd: Sognets fattige. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarbog VII, 83—88.)

Sømandsstiftelsen »Bombebøssen«. 1819—2. Nov.—1919.

Af dansk Søforsikrings Historie. (Assurandøren XXIV, 202—03, 213 221—22.)

Medicinalvæsen.

Poul Hauberg: Lidt om Henrik Harpestrængs Lægebog. (Danske Studier 1919. 111—28.)

Fr. Hallager: Biskop Knuds Bog om Pesten.

Anm. af J. W. S. Johnsson i Ugeskr. f. Læger 1919. 1609—12, a Poul Hauberg i Farmaceut. Tid. 1919. 638—39.

K. Carøe: Farsotters bekæmpelse i ældre tider. (Maanedsskr. f. Sundhedspleje 1919. 287—312.)

***Edv. Ehlers:** Folkesyphilis i Danmark.

Anm. af J. W. S. Johnsson i Ugeskr. f. Læger 1919. 562—63, a Harald Boas i Hospitalstid. LXII, 793—94.

Hugo Matthiessen: De Kagstrøgne. Et Blad af Prostistutionens Histori i Danmark.

Anm. af J. W. S. Johnsson i Ugeskr. f. Læger 1919. 874—75.

K. Carøe: Bøddelstrid [1716]. (Vejle Amts Aarbb. 1919. 207—08.)

J. W. S. Johnsson: Influenzaepidemien 1782 beskrevet af J. C. Tode (Ugeskr. f. Læger 1919. 1738—41.)

(Anton Jakobsen): Embedslæger i Sæby. (Vendsyssel Folk og Land IX 53—70.)

K. Carøe: Jyske benbrudslæger. (S. t. jydsk Hist. o. Topogr. 4. R. III 426—503.)

Hans Kau: Af de kloge Mænds og Koners Saga. Jens Kudsk. — Jørgen Birkebæk. — Ann' Trøglborg. — Søren Sillestho'ed. Kulturbilleder fra den jydsk Hede. (Kolding.)

K. Carøe: Dødeligheden i København 1559—1612. (Maanedsskr. f. Sundhedspleje 1919. 41—51.)

Gordon Norrie: Et 300-Aars Jubilæum. (Militærlægen XXVI, 1918 1—20.) — Om Garnisonssygehuset.

K. Carøe: Bidrag til Jordemøderens Historie i det 18. Aarh. (Tidsskr. f. Jordemødre XXIX, 146—50, 159—67, 173—78, 187—92, 209—15)

- K. Carøe:** Et Blad af dansk Obstetriks Historie (T. f. Jordemødre XXIX, 57—62.) — Om J. M. Langemach († 1759).
- H. P. Hansen:** Dyrlægerne og deres Fordeling i Danmark i 1852 og i Nutiden. (Maanedsskr. f. Dyrlæger XXXI, 65—71.)
- Aage Schæffer:** Det kgl. Hof-Apotek (Elefant-Apoteket) 1669—1919. Anm. af P. Cl. i Farmaceut. Tid. 1919. 337—39.
- A. S.:** Det kgl. Hof-Apotek (Elefant-Apoteket). 1669—15. Maj—1919. (Farmaceut. Tid. 1919. 305—09.)
- A. S.:** Nogle Bemærkninger vedr. Hjørring Løveapoteks Historie. (Farmaceut. Tid. 1919. 647—48.)
- A. Schæffer:** Et farmaceutisk Lærebrev fra 1827. (Farmaceut. Tid. 1919. 542—44.)

Krigs- og Forsvarsvæsen.

- Vinnur Jónsson:** Hamalt. En kort replik. (Arkiv f. nord. filol. XXXV, 47—51.)
- A. Hk.:** Lolland-Falster og Københavns Befæstning [1607]. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog VII, 110—11.)
- i. Nygård:** Det skanderborgske rytterdistrikt. (Aarbøger, udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XII, 1—48.)
- Asbjørn Stensaker:** Norges landforsvar under Hannibal Sehesteds statholderskap. (Skrifter utg. af Bergens hist. foren. XXIV, 77—104.)
- N. Nieuwenhuis:** Den danske Hærs Udvikling siden 1864.... (Dansk Milit. Mag. I, 1918. 371—90, 435—56, 554.)
- Gerhard Brammer:** Den danske Hærs Intendanturtjeneste 1848—1918.
- Valhoff Nielsen:** Officersskolen. (Dansk Milit. Mag. I, 1918. 345—51.)

Kirkehistorie.

- Kirke-Leksikon for Norden.** Udg. af **J. Oskar Andersen.** 70 H.
- J. Jørgensen:** Reformationen i Danmark. Den danske Kirkes Historie 1517—1537. (Folkelæsning Nr. 327.)
- F. M.:** En ny luthersk Fremstilling af den danske Reformationshistorie. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXVII, 832—34, 851—57, 867—69.) — Af Georg Jørgensen.
- Huluf Madsen:** Dansk Kirkesang. (Kirke-Tid. IV, 173—78, 195—98.)
- Huluf Madsen:** Dansk Kirkesang. (Tilskueren 1919. I, 351—56.)
- vald Tang Kristensen:** Lidt om det kirkelige Liv i Sydsalling. (Skivebogen XI, 1—16.)
- S. Poulsen:** Danmarks Kristenhed og dens Stilling til Kirkens Enhed. En Olaus-Petri Forelæsning, holdt paa Universitetet i Uppsala Okt. 1918.
- h. Lomholt Thomsen:** Dansk Kirkeliv 1916—18, 1918—19. (Norsk theol. T. 1918. 168—83; 1919. 236—47.)

- Th. Lomholt Thomsen:** Træk av dansk kirke- og menighedsliv. (Kirke og Kultur XXVI, 473—91.)
- Th. Elmqvist:** Den evangeliske Alliances Historie i Danmark.
- Villads Christensen:** Gethsemane Kirke gennem 25 Aar.
- Joh. Andersen:** »Siloam« gennem 50 Aar. (Vore Missionsstationer. Indien III.)
- Festskrift i Anl. af Bornholms Valgmenigheds 25-Aars Jubilæum. Rønne.
- A. K.:** Valgmenighedskredsen på Hindholm. (Højskolebl. XLIV, 1427—30.)
- Kerteminde Valgmenigheds Præster. (Højskolebl. XLIV, 188—92.)
- J. Metzler:** Die apostolischen Vikariate des Nordens. Paderborn.
- Anm. af Hirschmann i Hist.-polit. Blätter f. d. kath. Deutschland CLXIV, 519—24.
- N. H. [o: Niels Hansen]:** Academicum catholicum. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXVII, 23—28, 43—46, jfr. 35—36, 56—57, 75—76.)
- N. H. [o: Niels Hansen]:** Katolsk Foretagsvirksomhed i 15 Aar (1906—19). (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXVII, 783—88.)
- H. Ostermann:** Den grønlandske Missions og Kirkes Historie i kort Fremstilling. (Nord. Missions-T. VIII, 17—29, 51—64, 97—118, 135—54, 180—99.)
- N. A. Jensen:** Den nordiske Santalmission, fremstillet særlig med sønderjydske Forhold for Øje. P.

Universitets- og Skolevæsen.

- G. Kohfeldt:** Mecklenburgische Studenten in Kopenhagen 1611—29. (Jahrbb. d. Ver. f. mecklb. Gesch. LXXXI, 1917. 43—52.) — Kopenhagener Studenten, die vorher die Universität Rostock besucht haben (smst. 52—63.)
- (Anton Jakobsen):** Fra Studentertogenes Tid. Brev fra Christoffer Bruur til Ernst Trier [18/3 1864]. (Vendsyssel Folk og Land IX, 9—10.)
- Finn T. B. Friis:** De Studerende ved Københavns Universitet. Fordeelingen efter Dimissionssted og Forældrenes Livsstilling. (Nationaløkon. T LVII, 571—86.)
- J. Krohn:** Lidt Erindringer fra Metropolitanskolen. (Aarsskr. f. Metropolitan-Samf. XII, 20—25.)
- Johannes Metzler, S. J.:** St. Knuds Skole i København 1869—1919 (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXVII, 300—04, 334—38, 355—57, 379—83.)
- Poul Heegaard:** Disciple i Frederiksborg Skole 1742. (Fra Frederiksbor, Amt 1919. 59—61.)
- F. Mathiessen:** Udviklingen i Sorø Skoles Historie. (Vor Ungdom 1919. 56—66.)
- P. Storgaard Pedersen:** Latinskolerne i Hardsyssel. (Hardsyssels Aar bog XIII, 26—80.)

- Jeppe Aakjær:** Fra vor Landsbyskoles Barndom. (Skivebogen XI, 124—32.)
- Skoleforhold i de danske og norske Købstæder i Midten af det 18. Aarh. Ved **Joakim Larsen**. (S. t. jydsk Hist. o. Top. 4. R. III, 301—16.)
- Chr. Buur:** Skoleliv og Skoleadministration i Aarhus for 100 Aar siden. Aarhus Skolevæsens Historie II. 1814—1847. Udg. i Anl. af Aarhus kommunale Skolevæsens 100 Aars Jubilæum 18. Jan. 1919. Aarhus.
- Chr. Buur:** Aarhus Kommuneskoler gennem 100 Aar. 18. Jan. 1819—18. Jan. 1919. Nogle Billeder med Tekst ved Skoledirektøren. Aarhus. 4:o. P.
- Hans Birkelund:** Nimtoft og Tøstrup Skoleembeder 1772. (Fra Randers Amt XIII, 40—46.)
- N. Nielsen:** To Lærere i V. Flakkebjerg Herred. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt VII, 178—88.)
C. M. V. Jahn († 1887) og A. Jacobsen († 1914).
- A. J. Gejlager:** Skolevæsenet i Væhr og Nebel Sogne. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XII, 142—63.)
- N. Nielsen:** Fra Lyngby Seminariums sidste Dage [1870—72]. (Fra Randers Amt XIII, 23—39.)
- W. Rein:** Die »Dänische« Volkshochschule. Langensalza.
- Olaf Skov:** Ask Højskole. — 50 Aars Jubilæum. (Højskolebl. XLIV, 1473—76.)
- Uddrag af Breve skrevet paa Askov Højskole i Maj og Juni 1870 af **Nancy Grønvold**. Ved hendes Mand **Ludvig Wagner**. (Askov Lærlinge 1918. 11—32.)
- Olaf Skov:** Elbæk højskole. 25 års jubilæum. (Højskolebl. XLIV, 1613—18.)
- Olaf Skov:** Karise Højskole gennem 50 år. (Højskolebl. XLIV, 1513—16.)
- Hans Lund:** Grundtvigsk Oplysningsarbejde blandt københavnsk Ungdom. (Askov Lærlinge 1918. 46—60.)
- Hans Appel:** Rødning Højskole. (Højskolebl. XLIV, 785—88, 1035—36.)
- H. Rosendal:** Fra Rødning Højskoles Forhistorie og første Arbejdsaar. (Højskolebl. XLIV, 1433—44.)
- Det tekniske Selskab 1843—1893—1918. Udarbejdet af Skolens Forstander. (1918.)

Sprog.

- Gunnar Knudsen:** Danske Ordbøger. (Danske Studier 1919. 37—40.)
Anm. af Kalkars, Dahlerups, Saabys og Byskøvs Værker.
- Ordbog over det danske Sprog, grundlagt af **Verner Dahlerup**. 1. Bind
2. Halvbind.
- E. Jessen:** Etymologiserende Notitser. XII. (Nord. T. f. Filol. 4. R. VIII, 81—92.)
- Marius Kristensen:** Ole Worm og runeindskrifterne. Tre bidrag til oplysning herom. (Danske Studier 1919. 17—28.)

- Holger Hjelholt:** En beretning om Jellingemonumentet [1683]. (Danske Studier 1919. 42–43.)
- Kr. Kalund:** Sønder-Kirkeby-stenens Ku. (Arkiv f. nord. filol. XXXV, 172–74.)
- H. Chr. Larsen:** Rønninge-Stenen. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VI, 286–94.)
- Verner Dahlerup:** Forelæsninger over første Bog af Jyske Lov. Ved Jørgen Glahder.
- Kristoffer Nyrop:** Nogle Ords Historie. (Tilskueren 1919. I, 46–56, 329–34.)
- O. Kalkar:** Bære sadel. (Danske Studier 1919. 179.)
- Nils Hanninger:** Sydsvenskt »jorda« [lördag]. (Arkiv f. nord. filol. XXXV, 334–35.)
- Johs. Neuhaus:** Om -lev. Kom det fra Sverrig eller fra Danmark? (Arkiv f. nord. filol. XXXV, 331–34.)
- Kr. Nyrop:** Passiar. (T. f. Søvnæsen XC, 210–16.)
- H. M. Jensen:** Brenderup-Målet — Nordvestfyn. Udg. af Universitets-Jubilæets danske Samfund. 1. H.
- ***Otto Schütt:** Die Geschichte der Schriftsprache im ehemaligen Amt und in der Stadt Flensburg bis 1650. Flensb.
- Eilert Ekwall:** Scandinavians and Celts in the North-west of England. Lund 1918.
- Gunnar Knudsen:** Stednavneudvalget. (Fortid og Nutid II, 222–24, jfr. 143–51.)
- Finnur Jónsson:** Gudenavne — dyrenavne. (Arkiv f. nord. filol. XXXV, 309–14.)
- Marius Kristensen:** Danske plantnavne. (T. f. hist. Botanik I, 89–103.)
- Viggo Brøndal:** Stednavnestudier før og nu. (Fra Frederiksborg Amt 1919. 62–85.)
- V. Woll:** Ejendommelige Gade-Navne i Kerteminde. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VI, 282–85.)
- S. C. Sortfeldt:** Gamle Stednavne i Vendsyssel. (Vendsysselske Aarbb. 1919. 105–29.)

Litteraturhistorie.

- Georg Christensen:** Dansk Litteraturforskning i 1917 og 1918. (Edda XI, 152–67.)
- ***P. Hansen:** Illustreret dansk Litteraturhistorie. 3. omarb. Udg. ved Carl S. Petersen. 5. H.
- Vilh. Andersen:** Nordboer. Litteraturbilleder.
- Emil Elberling:** Fra Litteraturens Omraader. Tre Studier. (Danske Studier 1919. 1–10.)
- Peter Jensen:** Kælenavne, Øgenavne og Pseudonymer [for danske Forfattere]. (Bogvennen VII, 1918. 337–81, 457–60.)

- da Falbe-Hansens** Anm. af Hans Brix: Vers fra gamle Dage (1918) i Tilskueren 1919. I, 256—59.
- Johannes Steenstrup**: De danske Folkevisers ældste Tid og Visernes Herkomst. (Hist. T. 9. R. I, 232—54.)
- I. Gering**: Das dänische volkslied Paris og dronning Ellen und seine Quelle. (Beitr. z. Gesch. d. deutschen Sprache u. Litt. XLIV, 180—82.)
- Jarl Roos**: En dansk Vagantviser? (Edda XI, 146—51.)
- . Collijn**: Et dominikansk confraternitetsbrev för provinsen Dacia från år 1501. (Nord. T. f. Bok- o. Biblioteksväsen VI, 197—99.)
- Jans Brix**: Holberg og Théâtre Italien. (Edda XI, 120—45.)
- Jans Brix**: Om Kilderne til Holbergs »Den 11. Juni«. (Tilskueren 1919. I, 190—91.)
- Jarl S. Petersen**: Et upaaagtet Holbergtryk [af Danmarks og Norges Beskrivelse]. (Nord. T. f. Bok- o. Biblioteksväsen VI, 207—18.)
- Jrancis Bull**: Romantikens forberedelse. (Samtiden XXX, 516—38.)
- Jnders Krogvik**: Romantiken og dens forberedelse i dansk og norsk litteratur. (Samtiden XXX, 582—602.)
- Jluf Friis**: Naturbesjæling (»Indføling«) hos Oehlenschläger i hans romantiske Periode. (Edda XI, 55—84.)
- Jjeld Galster**: Kilderne til Oehlenschlägers Hakon Jarl. (Edda XI, 31—54.)
- Jh. Roust**: Af dansk Fædrelandssangs Historie [1800—1820]. (Danske Studier 1919. 81—88.)
- . Severinsen**: Ølsebymagle—Egeslevmagle. (Danske Studier 1919. 97—103.)
- it genfundet Skrift af Blicher** [Om Natmændsfolkene]. Ved **Jeppe Aakjær**. (Tilskueren 1919. I, 180—87.)
- Jlaf Hansen**: Lidt om »Hjortens Flugt«. (Danske Studier 1919. 89—92.)
- Jxel Garboe**: Et Blad af dansk Naturvidenskabs Historie. (Vor Fortid III, 253—55.)
- Jakon Jørgensen**: En Brevveksling mellem C. A. Agardh og danske Botanikere i Anl. af H. C. Lyngbyes: Tentamen Hydrophylogiæ Danicæ. (T. f. hist. Botanik II, 125—33.)
- Jathon Aal**: Filosofien i Norden. Til Oplysning om den nyere Tænkning og Videnskabs Historie i Sverige og Finland, Danmark og Norge. (Videnskapselskapets Skrifter II. Hist.-filos. Kl. 1918. No. 1.)
Anm. af Edgar Rubin i Tilskueren 1919. II, 266—67.
- . Hintze**: Geologisk Forenings Historie i de forløbne 25 Aar. (Meddel. fra Dansk geol. Foren. 5. Bd., Nr. 13 (1918). 3—12.)
- Jictor Madsen**: Geologiens Udvikling i Danmark i de sidste 25 Aar. (Meddel. fra Dansk geol. Foren. 5. Bd., Nr. 13 (1918). 13—33.)
- Joul Hertz**: Maanedsskrift for Sundhedspleje. (Maanedsskr. f. Sundhedspleje 1919. 323—34.)

- Emil Brederek:** Geschichte der schleswig-holsteinischen Gesangbücher.
1. Teil: Bis 1771. (Schriften d. Ver. f. schlesw.-holst. Kirchengesch.
1. R., 9. H.)
- S. Widding:** Om den slesvigske Salmebog m. m. (Kirke-Tid. IV, 317—21.)
- E. S.-t.:** Lidt om Typen for Kingos Morgensange. (Højskolebl. XLIV,
739—44.)

Kunst.

- P. V. J. Klint:** Udviklingslinien i dansk Kunst. (Architekten XXI, 237—41.)
- H. Storck og Mogens Clemmensen:** Tegninger af ældre nordisk Archi-
tektur. 3. R., 7. H. Fol.
- Danske Teglstenskirker opmaalte under Ledelse af **H. Storck**. 53 Plan-
cher med Beskrivelser af Mogens Clemmensen. Fol. max.
- Aug. Hahr:** Skånska borgar i uppmättningsritningar, fotografiska avbild-
ningar samt beskrivande text. H. 9. Sthm. Fol.
- Aug. Hahr:** Skånska slott och borgar. (Sv. Turistfören.s årsskr. 1919
28—55.)
- Otto Rydbeck:** Skånsk skulptur och gottländska stenhuggare. (T. f
konstvetenskap IV, 49—65.)
- P. L. Hald:** Det gamle Kirkeinventar [i Hundstrup, Kaastrup og Sjør-
ring Kirker]. (Hist. Aarbb. f. Thisted Amt 1919. 93—95.)
- Francis Beckett:** Værksted- og Aldersbestemmelser for de middelalder
lige kobberdrevne Alterprydelser i Danmark. (T. f. konstvetenskap IV
131—46.)
- H. Berner Schilden Holsten:** Nakkebølle-Tæppet. (Fra Arkiv og Museum
2. Ser. I, 307—12.)
- H. Berner Schilden Holsten:** Falk Gøyes og Ida Ulfstands Gobelin
(Fra Arkiv og Museum. 2. Ser. I, 313—17.)
- Søren Knudsen:** Om de gamle haandsmedede Gravkors. (Vejle Amt
Aarbb. 1919. 82—107.)
- Victor P. Christensen:** Et dekorativt Arbejde fra 18. Aarh. (Skønvirk
V, 87—89.)
- Bering Liisberg:** Efterslæt til »Christian IV's Buste paa Rosenborg»
(Hist. Meddel. om Kbh. VII, 322—24.)
- Kurt Freyer:** Nordschleswigsche Malerei. (Schlesw.-holst. Kunstkal. 1920
43—53.)
- Maleren **H. G. F. Holm**. (Før og nu V, 25—116.)
Over 150 Akvareller og Tegninger af Holm; Tekst af R. P. Ra-
mussen.
- Karl Madsen:** Illustrationerne til Holbergs Peder Paars fra Holbergs
Tid til vor. 4:o.
- F. H. [o: F. Hendriksen]:** Danske Bogkunstnere. Otto Haslund—Ca-
Thomsen. (Bogvennen 1918. 27—40.)
- Robert Neiiendam:** Omkring Teatret. Historiske Billeder. I.

J. C. Normann: Holberg paa Teatret.

Hans Brix: Holbergs Skueplads. (Tilskueren 1919. II, 233—39.)

Peder Rosenstand Goiske: Den dramatiske Journal. Udg. paany for »Selskabet for dansk Teaterhistorie« af Carl Behrens. Supplementsbind. 3. H.

Fra Privattheatrenes Tidsalder. Tre Breve om københavnske Theaterforhold 1825—28. (Vor Fortid III, 144—53.)

Fra C. Thorup til C. S. V. Egtved.

Folketeatrets Historie 1857—1908. Udg. af Tidsskriftet »Før og nu« ved F. Zachariae. Teksten af **Robert Neiiendam** paa Grundlag bl. a. af Johannes Rings statistiske Samlinger. Fol.

Robert Neiiendam: Frederiksberg Morskabsteater. (Teatret XVIII, 135—36.)

Robert Hansen: Provins-Skuespiller. Billeder fra før Tourneernes Tid.

Erik Abrahamsen: Liturgisk Musik i den danske Kirke efter Reformationen.

Anm. af P. Severinsen i Kirke-Tid. IV, 441, 465—69.

Edv. Agerholm: Den danske Ballets private Pensionsfond. 1869—3. Marts—1919. P.

H. Christensen: Minder fra Centralsangforeningen for sjællandske Provinsbyer gennem 25 Aar. Ringsted.

Ulfborg og Omegns Sangforening 1868—9. Nov.—1918. Holstebro. (1918).

Bøger indsendte til Redaktionen 1919.

Danske Guldsmedes Mærker. 2. meget forøgede Udgave af Bernhard Olsen: De københavnske Guldsmedes Mærker, ved Jørgen Olrik. Udg. af Dansk Folkemuseum. Kbh. 1919.

A. H. Behrend: Nogle Træk af Overformynderiets Forhistorie. Kbh. 1919.

Hugo Matthiessen: De Kagstrøgne. Kbh. Kria. 1919.

Hans Toll: De älsta svenska konungavapenbilderna och »Tre-kronor-Vapnet«. Sthlm. 1919.

Hedvig Lidforss Strömngren: Tandläkekonsten hos Romarna. Kbh. 1919.

Nestorskrönikan. Översättning av A. Norrback. Sthlm. 1919.

*Edv. Ehlers: Folkesyphilis i Danmark. Kbh. 1919.

Aarbøger udg. af Historisk Samfund for Aarhus Stift. XII. Aarhus 1919.

Franz v. Jessen: Frankrig og § 5. Kbh. Kria. 1919.

*Hans Jensen: Lars Bjørnbak og den Bjørnbakske Bevægelse. Bidrag til det danske Landbodemokratis (Venstres) Historie. Kbh. 1919.

A. S n e u m: Arbejdernes Produktionsforening i Aarhus 1884—23. August—1919. Aarhus 1919.

*I. D. W. Westenholtz: Prisskrift om Folkemængden i Bondestanden. Med Indledning og Oplysninger af Alexander Rasmussen. Kbh. Kria. 1919.

- M. Birkeland: Historiske Skrifter I. Utgit for Den norske Historiske Forening. Kria. 1919.
- *H. Hertel: Det Kgl. Danske Landhusholdnings Selskabs Historie. II. 1. Hefte. Kbh. 1919.
- Ture Hederström: Fornsagor och Eddakvaden. II. Sthlm. 1919.
- Eiler Nyström: Luxdorps Dagbøger. I, 3. Hefte. Kbh. 1919.
- Register omfattende de i Statstidende offentliggjorte Udnævnelser og Afskedigelser m. m., udgivet ved H. Hjorth-Nielsen. Kbh. 1919.
- Vilhelm Marstrand: Grænsespørgsmaalet. I—III. Kbh. 1919.
- Schriften zur europäischen Geschichte seit dem Mittelalter, Hefte 1. Bonn und Leipzig 1919.
- Historisk Tidsskrift for Finland. Hefte 2—4. Helsingfors 1919.
- Fortid og Nutid. II, 5—6 Hefte. Kbh. 1919.
- Fra Ribe Amt. V, 1. Hefte.
- Fra Holbæk Amt. Historiske Aarbøger, XIII. Kbh. 1919.
- Historisk Aarbog for Thisted Amt. Kbh. 1919.
- Hans Kyrre: M. Goldschmidt. I—II. Kbh. 1919.
- Erik Appel: Præsident Wilson (Folkets Førere). Kbh. 1919.
- Axel Olrik: Folkelige Afhandlinger, udg. af Hans Ellekilde. Kbh. 1919.
- Ársrit hins íslenska Fræðafjelags í Kaupmannahöfn. 4 ár. Kbh, 1919.
- Gyldendals Illustrerede Verdenshistorie I—II. Kbh. Kria. 1919.
- *Danmark, Land og Folk; udg. ved Daniel Bruun I—II. Kbh. 1919.
- Sveriges krig. Åren 1808 och 1809, utg. av Generalstabens krigshistoriska Avdelning. VII. Sthlm. 1919.
- Norges Indskrifter med de ældre Runer, udg. ved Magnus Olsen. III, 2. Kria. 1919.
- Bidrag til Bokhandelens Historie i Bergen, utarb. i Anledning av Firmaet F. Beyers 100-Aars Jubilæum av Ant. Mohr Wiesener. Bergen 1919.
- Catalogue of Norse Manuscripts in Edinburgh, Dublin and Manchester, by Olai Skullerud. Kria. 1919.
- Osc. Alb. Johnsen: Norges Bønder. Utsyn over den norske Bondestands Historie. Kria. 1919.
- Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 1919:
- Nr. 142 Förhandlingar och Uppsatser.
- Nr. 146 Skrifter av C. G. Estlander.
- Nr. 147 Finlands svenska Folkdiktning, VII. Folketro och Trolldom I. Övernaturliga Väsen, utg. av Gunnar Sandtman.
- A. O. Meyer: Die Universität Kiel und Schleswig-Holstein. Kiel 1919.
- Deutschland und Schleswig-Holstein vor der Erhebung. Wilhelmshaven 1919.
- *Otto Schütt: Die Geschichte der Schriftsprache im ehemaligen Amt und in der Stadt Flensburg bis 1650. Flensburg 1919.
- Baltische Studien. Neue Folge Bd. 22. Stettin 1919.
- Jeppé Aakjær: Af min Hjemstavns Saga. Lidt Bondehistorie. Kbh. Kria. 1919.

Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1920

vedrørende Danmarks Historie.

Ved **Alfred Krarup**.

Ved P. betegnes Skrifter mindre end 3 Ark. Forkortelserne S. = Samlinger, T. = Tidsskrift, Z. = Zeitschrift. Naar Trykstedet er udeladt, er det Kobenhavn. En * foran Bogtitlen betyder, at vedkommende Artikel er omtalt i de efterfølgende Recensioner, et † at det er anmeldt i et Afhandlingshefte, hvortil der henvises efter Bogtitlen.

Bibliografi. Arkiver og Biblioteker. Historiske Hjælpevidenskaber.

- B. Erichsen og Alfr. Krarup:** Dansk historisk Bibliografi. 1. Bd., 3. H.
Sven Gren Broberg: Bibliografi för 1918. (Arkiv f. nord. filol. XXXVI, 350—83.)
- O. Agricola:** Literaturbericht für 1915—19. (Z. d. Ges. f. schlesw.-holst. Gesch. XLIX, 278—331.)
- Chr. Heilskov:** Dansk Provinstopografi. Historisk-topografisk Tidsskrift-Index for Danmark udenfor Hovedstaden.
Ogsaa særskilt for Amterne i Amtstidsskrifterne for Kbh.s, Svendborg, Ribe, Ringkøbing, Thisted og Vejle Amter samt for Aarhus Stift og Hardsyssel.
- Paul v. Hedemann-Heespen:** Der Inhalt einer grossen Auswahl schleswig-holsteinischer Orts- und Personengeschichten. (Z. d. Ges. f. schlesw.-holst. Gesch. XLIX, 1—25.)
- F. J. West:** Oversigt over de i Rigsarkivet opbevarede Arkivalier vedrør. Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland. (Fortid og Nutid III, 40—64.)
- Victor Petersen:** Universitetets Arkiv gennem Tiderne. (Ex Bibliotheca universitatis Hafniensis. 65—118.)
- Otto Smith:** Om Byarkiver. (Fortid og Nutid III, 121—25; jfr. *G. Hornemann* 125—32.)
- Jakob Alsted:** Christiern Pedersens Tanker om offentlige Biblioteker. (Bogens Verden II, 159—61.)
- Balder Erichsen:** Universitetsbiblioteket i det første Tiaar efter Branden 1728. (Ex Bibliotheca universitatis Hafniensis. 119—43.)

- S. Birket-Smith:** Om Universitetsbiblioteket 1863 - 80. Nogle Erindringer fra mine første Biblioteksaar. (Ex Bibliotheca universitatis Hafniensis. 1—9.)
- Alfred Krarup:** Lidt om Universitetsbibliotekets Haandskrifter. (Ex Bibliotheca universitatis Hafniensis. 51—64.)
- Andr. Sch. Steenberg:** De folkelige Bibliotekers Forhold i Danmark. (Dansk Biblioteksforen.s Aarsskr. II, 36—50.)
- C. Behrend:** For 100 Aar siden. (Bogens Verden II, 56—58; jfr. V. Grundtvig 128.)
Om Læsestuer paa Landet (1803) og Vort ældste Stiftsbibliotek (1805).
- S. T[unber]g:** Den nordiska historikerkongressen i Kristiania. (Sv. hist. T. 1920. 160—63.)
- [P. O. v. Törne:]** Historikermötet i Kristiania. (Hist. T. f. Finland V, 102—05.)
- Slægterne Beyer og Prahl's Vaabener. Tegnedes af **Fr. Britze**. (Pers. T. XL, 241—43.)

Tidshistorie.

- E. Wadstein:** Friserna och forntida handelsvägar i Norden. (Göteborgs Vetenskaps- o. Vitterhetssamhälles handl. 5. följden.)
- †**Wilhelm Levison:** Die echte und verfälschte Gestalt von Rimberts Vita Anskarii. (Z. d. Ver. f. Hamburg. Gesch. XXIII, 89—146.)
Anm. af Erik Arup i H. T. 9. R., II.
- H. Rasmussen:** Det ældste hidtil kendte Dokument paa Dansk. (Aarboeg f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VII, 396—98.) — En Blyplade fra Odense med Runeindskrift fra c. 1000.
- Bronnen tot de geschiedenis van den Oostzeehandel. Verzameld door **H. A. Poelmann**. D. 1. 1122—1499. Stük 1—2. 's Gravenhage 1917 (= Rijks geschiedkundige publicatiën 35.)
- Sveriges Historia till våra dagar. 1. delen: Forntiden av **O. Montelius**. — 4. delen: Gustav Vasa av **E. Hildebrand**.
- Sögur Danakonunga. 1. Sögubrot af fornkönungum. 2. Knytlinga saga. Utg. av Carl af Petersens og Emil Olson. 2. H. Lund.
- Emil Rathsach:** Om den saakaldte 3. Haand i Angersfragmentet af Saxe: Danmarkshistorie. (Aarbb. f. nord. Oldk. o. Hist. 3. R. X, 112—24.)
- †**Scriptores minores historiæ Danicæ medii ævi. Ex codicibus denuo rec M. Cl. Gertz**. 2. Bd., 1. H.
Anm. af Ellen Jørgensen i H. T. 9. R., II.
- †**Annales Danici medii ævi. Editionem nouam curavit Ellen Jørgensen** (1—2. H.) Fol.
Anm. af Erik Arup i H. T. 9. R., II.
- N. Almlund:** Norrlänningarnes resning sommaren 1434. (Arkiv för norr ländsk hembygdsforskning 1919. 42—55.)
- C. Forsstrand:** Kristina Gyllenstierna. (Meddelanden 24 från föreningen för Stockholms fasta försvar 1920. 7—25.)

- W.: För fyrahundra år sedan. Sveriges underkuvande. (Sv. milit. T. 1920. 41—46.)
- †**Gottfried Carlsson**: Stockholms blodbad. Några synpunkter och reflexioner. (Sv. hist. T. 1920. 123—44.)
Jvfr. Caroline Andersen i H. T. 9. R. II, Smaastykker.
Danmark-Norges Traktater 1523—1750 udg. af **L. Laursen**. 5. Bd. 1651—64.
- ***Johannes Paul**: Lübeck und die Wasa im 16. Jahrh. Lübeck. 4:o. (= Veröffentlichungen zur Geschichte der Freien und Hansestadt Lübeck. Bd. 5, Heft 1.)
Peder Galts depescher 1622—1624. Utg. genom **N. Almlund**. Sthm. (= Hist. handlingar XXVI, N:o 1.)
- †**Friedrich Hager**: Schleswig-Holstein zur Zeit Wallensteins. (Die Heimat XXX, 65—70.)
Brev fra Christian IV. til Fru Kristine Munck paa Boller [1630]. (Aarbog for Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1919. 118—23.)
- ***Gerrit Das**: Foppe van Aitzema. Bijdrage tot de kennis van de diplomatieke betrekkingen der Nederlanden tot Denemarken, de Hansesteden, den nedersaksischen kreits en den keizer tijdens den dertigjarigen oorlog. Utrecht.
Brieven aan **Johan de Witt**. D. 1. 1648—60. Uitgegeven door **N. Japikse**. Amsterdam 1919.
Heri: Brieven van van Beuningen tijdens zijn gezantschap naar Denemarken (1656—58).
- Svenska riksrådets protokoll utg. genom **Sev. Bergh**. D. 15. 1651—53. Sthm.
- Bescheiden uit vreemde archieven omtrent de groote Nederlandsche zeeoorlogen 1652—1676. Verzameld door **H. T. Colenbrander**. D. 1. 1652—67. 'sGravenhage 1919. (= Rijks geschiedkundige publicatiën. Kleine serie 18, 1 d.)
- L. Andersen**: Et Overfald paa Aarhus By og Havn fra Søsiden i Svenskekrigen 1657—59. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XIII, 60—72.)
- E. Marquard**: Kjøbenhavns Borgere 1659.
- †**r. Barfod**: De borgerlige Rigsdagsmænd 1660. Personalhistoriske Oplysninger. Udg. af **L. F. la Cour**. 1. H. Sorø.
- †**Knud Fabricius**: Kongeloven. Dens Tilblivelse og Plads i Samtidens natur- og arveretlige Udvikling.
Anm. af **Max Pappenheim** i Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. L, 444—53; af **Paul Johs. Jørgensen** i Ugeskr. f. Retsvæsen, 92—99 og Letterstedtske Tskr. 1921, 184—189; af **A. Ganem** i Revue historique CXXXVII, 118 f.; af **C. Brinckmann** i English Hist. Review XXXVI, 622 og af **Erik Arup** i H. T. 9. R. II.
- †**Wimaron**: Karl Gustaf Wrangel och brytningen med Brandenburg 1674. (Sv. hist. T. 1920. 23—35.)

- P. Johnsson:** Sägner från snapphanefejden. Falkenberg 1919. 4:o.
- C. Behrend:** Danske i England og Frankrig omkring 1680. (Pers. T. XL, 93—94.)
- Bidrag til Den store nordiske Krigs Historie udg. af Generalstaben. 6. Bd.:
A. P. Tuxen, H. W. Harbou og C. L. Wieth-Seidelin: Den store Koalition mod Sverige af 1715. (Odense.)
- A. Wattring:** Hvilka voro orsakerna till at tsar Peter under det stora nordiska kriget fick tillfälle att grundlägga ock utveckla sin sjömakt Finska viken? (Sv. hist. T. 1920. 145—59.)
- P. G. Berggrén:** Karl XII:s galärtransport från Strömstad till Idefjorder och striderna därstädes år 1718. (Karolinska förbundets årsbok 1920 153—95.)
- S. E. Bring:** Bidrag till frågan om Karl XII:s död. Lund 1920. (Ogsaa Karolinska förbundets årsbok 1920.)
- M. Schürer von Waldheim:** Karl XII:s död. (Det nya Sverige 1920 404—16.)
- Hild. Danielson:** Sverige och Frankrike 1727—1735. Ett bidrag til belysning av Arvid Horns utrikespolitik. Lund. (Akad. avh.)
- Nils Enewald:** Sverige och Finnmarken. Svensk finnmarkspolitik under äldre tid och den svensk-norska gränsläggningen 1751. Lund. (Akad. avh.)
- G. Carlquist:** Carl Fredrik Scheffer och Sveriges politiska förbindelse med Danmark åren 1752—1765. Lund. (Akad. afh.)
- Aage Friis:** Bernstorff og Moltke under Krisen 1762. En kritisk Under søgelse. (Hist. T. 9. R. I, 317—54.)
- Ole Hansen:** Nogle Træk om Englænderne paa Hedeboegnen 1807. (Aarboj udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1920. 55—58.)
- O. Høijer:** Le scandinavisme dans le passé et dans le présent. Paris 1919 Frederik VI i Nykøbing (1824). (Hist. Aarboj f. Mors I, 1919. 81—84.)
- Chr. Heilskov:** Den skæbnsvangre Amerika-Rejse [1838—39]. (Gad Danske Mag. 1919—20. 217—26.)
- (**H. A. Hanson:**) Kampene for Sønderjylland. (Aarboj for De dansk Forsvarsbrødre-Selskaber og Soldaterforeninger 1919—20. 28—68.)
- W. Kreie:** Kriegsdokumente aus den Erhebungsjahren Schleswig-Holsteins (Niedersachsen XXIV, 1919. 333—36.)
- Soldaterbreve [fra 1849]. Ved **Helene Strange**. (Lolland-Falsters Hist Samf.s Aarboj 1920. 142—44.)
- Ernst Schack:** Der Achtundvierziger letzte Idstedt-Heerschau. Auch eine Kriegerinnerung. (Die Heimat XXX, 97—103.)
- Andreas Frederik Kriegers** Dagbøger 1848—1880. Udg. af Elise Koppel Aage Friis, P. Munch. 1. Bd. 1.—10. Bog. 1848—58.
- *Geheimeraadinde **Andræs** politiske Dagbøger. Udg. af Poul Andræ. 3 (sidste) Bd. Fra Mai 1857 til Novbr. 1863.
- ***Poul Andræ:** Andræs Torsdage i Samvær med Hall og Krieger.

- W. R. Prior:** Stemningen i Danmark ved Krimkrigens Udbrud. (Ugens Tilskuer X, 87—88.) — En Depesche af 24/3 1854 fra Andrew Buchanan.
- Axel Liljefalk og Otto Lütken:** Vor sidste Kamp for Sønderjylland. Med et Tillæg: Tiden 1864—1920 af H. P. Hansen. 3. Opl.
- H. Olesen Husted:** En dansk Dragons [Peter Andersens] Beretning om sit Ophold paa Mors i Aaret 1864. (Hist. Aarvog f. Mors I, 1919. 5—23.)
- L. Greibe:** Erindringer fra Krigsaaret 1864. (Aarvog f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1918. 67—75.)
- M. Johansen:** Optegnelser fra Hover 1864. Ved Arnold Hansen. (Vejle Amts Aarbb. 1920. 45—58.)
- R. B. Leth:** Nogle Minder fra min Deltagelse i vor sidste Kamp for Sønderjylland. (Sønderjydske Julealbum 1918. 10—12.)
- Anders Olsen, Allerslev:** Erindringer fra 1864. Roskilde.
- Ferdinand Philipp:** Lebenserinnerungen. Als Ms. gedrückt. Altona 1917. — Bl. a. om Augustenborgerne i 1864.
- Erik Skram:** En Folketro [om Dannevirkestillingen 1864]. (Tilskueren 1920. I, 13—17.)
- Fred. Nørgaard:** Danmark fra 1864 til Genforeningen med Sønderjylland. (Historiske Afsnit I. udg. af P. Engelstoft og Fred. Nørgaard.)
- Weiersøe Jensen:** Bjørnstjerne Bjørnson og Danmark. (Hjem og Skole XII, 153—66, 173—87.)
- Erik Skram:** Fra Slottet og Kasernen. [Rigsdagserindringer]. (Tilskueren 1920. I, 420—30.)
- Dansk Politik 1885—1920. Et politisk Resumé af Menigmand. (Aarhus.)
- Marcus Rubin:** Mænd og Bøger.
- Georg Cohn:** Hævdelsen af Danmarks Neutralitet under Verdenskrigen. (Jurid. T. VI, 34—62.)
- Harald Scavenius:** Et Blad af det danske Petrograd-Gesandtskabs Virksomhed under Krigen. (Nord. administrativt T. 1920. 61—80.)
- Fr. Kretz:** Aarvog for Rigsdagssamlingen 1919—20.
- Fr. Kretz:** Aarvog for overordentlig Rigsdagssamling 1920.
- H. F. Ulrichsen:** Politisk Haandbog 1920. Supplement til Politisk Haandbog 1918.
- J. Moesgaard-Kjeldsen:** Mod Tvang — For Frihed. Hvorfor jeg maatte gaa imod Ministeriet Zahles Politik.
- Thorhild Rovsing:** Ministeriet Zahles sønderjydske Politik. Ogsaa en Ud gave paa Fransk.

Topografi.

- Marius Kristensen:** Grænser og Grænseveje. (Fra Ribe Amt V, 279—88.)
- Daniel Bruun:** Danmark. Land og Folk. 3. Bd.
- Trap:** Beskrivelse af Kongeriget Danmark. 4. omarb. Udg. udarb. af H. Weitemeyer. 4.—12. H.

- *Danske Herregaarde ved 1920. 16.—26. H.
- Villads Christensen:** Daglige Begivenheder i København 1716—22. Indberetninger fra Politimester Ernst til Kongen. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 325—83, 405—46.)
- V(illads) Chr(istensen):** Tillæg til Hans Barhows Vejviser 1748. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 610—15.)
- Villads Christensen:** En bevæget Nat paa Nørrefælle [14—15/7 1799]. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 596—609.)
- H. Ostermann:** Københavnerliv i 1820'erne. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 546—60.)
- Vidar Bruun:** Fra Sangerindeknejpernes Dage. Et Afsnit af det glade Københavnerlivs Historie.
- Carl Muusmann:** Firsernes glade København. Erindringer og Oplevelser. (5. Opl.)
Frederiksberg og Vesterbro. (Før og nu VI, 1—73, 94—177.)
- O. C. Nielsen:** Christians Kirke historisk-topographisk beskrevet.
- Louis Bobé:** Bremerholms Kirke og Holmens Menighed gennem tre Aarhundreder. 1619—1919. 4:o.
- Fr. Weilbach:** Gabriel eller Jardin. En Undersøgelse af nogle Tegninger til Marmorkirken. (Architekten XXII, 285—96.)
- Knud Bokkenheuser:** Hotel Prinsen («Rosen»). Et Mindeskrift fra Holbergs Tid til vore Dage.
- Anna Levin, f. Ferslew:** Nogle Bidrag til Hotel Royals — tidligere Fortunens — Historie. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 565—95.)
- Kai C. Uldall:** Præstø Amts Købstæder ved Aar 1743 (Sluttet). (Aarvog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt VIII, 67—73.)
Asminderød Kirke. (En kortfattet, historisk Beskrivelse.)
Dyrehaven. Beskrevet af danske Forfattere. Udg. af **Sigvart Werner**.
- L. P. Petersen:** Minder fra Farum. Bidrag til Farumegnens Historie.
- C. Borre Larsen:** Herredsbyen Faxe. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt VIII, 3—35.)
- C. Bagger:** Jubilæumsdagen for Haslev By. 1870—4. Okt.—1920. Haslev
- P. Christensen:** Havnelev Skolebygning. Et 100 Aars Jubilæum. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt VIII, 50—66.)
- Albert Thomsen:** Tre Indberetninger fra Magistraten i Holbæk om Tilstandene i Byen og Borgernes Kaar 1736—1744—1751. (Fra Holbæk Amt XIV, 78—115.)
- Hugo Matthiessen:** Vor Frue Kirke i Holbæk. Et Tillæg til «En middelalderlig Kirketomt i Holbæk» i Aarbogen for 1914. (Fra Holbæk Amt XIV, 122—25.)
- V. Østerberg:** Hamlets Helsingør. (Tilskueren 1920. II, 163—80.)
- Laurits Pedersen:** Kronborg Have. Hamlets Have. Mariclyst. Hamlet Grav.

- I. J. Hansen:** Graabrødre Klostret i Kjøge. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1920. 43—54.)
- Vilh. la Cour:** Lejrestudier. (Danske Studier 1920. 49—67.)
- N. Nielsen:** Nørre-Herløv Kirke. (Fra Frederiksborg Amt 1920. 107—13.)
- Roskilde Domkirke.** Forandringer og Begivenheder under Etatsraad Hiort-Lorenzens Virksomhed som Værge for Roskilde Domkirke. Af den afdøde Stiftsskrivers Optegnelser. Roskilde. 4:o.
- Hugo Matthiessen:** St. Mikkel's Kirke i Roskilde. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1920. 75—84.)
- Niels Stenfeldt:** Søborg Slot og By. (Fra Frederiksborg Amt 1920. 37—76.)
- Jens Olrik:** Tisvilde og Omegn. Historisk Oversigt og praktisk Vejledning.
- Arne Sundbo:** Kongsgaarden i Udlejre og dens Beboere gennem 300 Aar. (Fra Frederiksborg Amt 1920. 1—36.)
- Vanløse.** Et historisk Rids udg. af Vanløse Grundejerforening paa 25-Aarsdagen for dens Stiftelse.
- Chr. Nicolaisen:** Burgby paa Amager, en forsvunden Borg fra Valdemarstiden. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1920. 66—74.)
- Dirch Jansen:** Kongelundens Tilblivelse. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1920. 62—65.)
- Janus Olsen:** De bornholmske Udmarksjorder. (Bornholmske S. XIII, 82—132.)
- John Bulmer:** Rønne Herred. (Bornholmske S. XIII, 66—81.)
- Carl M. Kofod:** Koefoedsgaard i Østermarie. (Bornholmske S. XIII, 148—85.)
- l. K. Zahrtmann:** Det gamle Rønne. (Bornholmske S. XIII, 1—65.)
- eskrivelse over dend Insul Møen paa Alexandrinske Vers. Af **F. Kaalund Christiansen**, 1720. Aftrykt i »Møns Folkeblad« i Julen 1920. Stege.
- Auritz Larsen:** Gamborg eller Gammelborgvold paa Møen. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt VIII, 36—40.)
- Hjergo Holm:** Fra Maribo Klosters Nedlæggelse. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarbog 1920. 52—61.)
- Hele Rasmussen:** Falsters forsvundne Landsbyer. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarbog 1920. 24—31.)
- Udvald Knudsen:** Nr. Ørslev gennem Tiderne. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarbog 1920. 32—51.)
- Janus Rasmussen:** Tingsted som et Tingsted. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarbog 1920. 62—69.)
- Olsen:** Fra Vaalse. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarbog 1920. 141—42.)
- 1. Jacobsen:** Assens Havn gennem 200 Aar. Assens.
- R. Idum:** Føns og Ørslev Kirkers Historie. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VII, 370—84.)
- Woll:** Et Par Bidrag til Kerteminde Bys Historie og Topografi. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VII, 411—18.)

- Sognepræstens Indberetning om Kjerteminde 1746. Medd. ved **Kai C Uldall**. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VII, 419—30.)
- Gustav Schousboe**: Markernes gamle Navne. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VII, 401—06.)
- I Nørre Aaby Sogn.
- Johannes Olsen**: Svendborg Bys Historie. Svendborg 1919.
- Vilh. Lorenzen**: Wedellsborg. Træk af dets Bygningshistorie. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VII, 440—45.)
- J. T. Rohde**: Om Stormfloden paa Langeland d. 13. Nov. 1872. (Svendborg Amt 1920. 45—55.)
- Chr. Christensen**: Tilstanden i Hardsyssel paa Christian VI.s Tid. (Hardsyssels Aarvog XIV, 23—45.)
- A. C. Ertbøll-Nielsen**: Fra Himmerlands Vestereg. (Fra Himmerland og Kjær Herred IX, 345—66.)
- Jeppe Aakjær**: Skov og Have i Salling og Fjends Herred. (Skivebogen XII, 125—47.)
- Jakob Lykke**: Fra Kristian VI.s Tid. (Hist. Aarvog f. Mors I, 191: 71—78.) — En Beretning om Thy og Morslands Beskaffenhed, af Claus Caspergaard 1735.
- S. C. Sortfeldt**: Om Flyvesandets Ødelæggelser i Thy. (Hist. Aarvog Thisted Amt 1920. 145—64.)
- Albert Thura**: Kirkerne i Vendsyssel o. 1735. Ved C. Klitgaard (Forts. (Vendsysselske Aarbb. 1920. 312—33.)
- Christian Christensen**: Vendsysselske Visitatsberetninger 1738—1760 (Forts.). (Vendsysselske Aarbb. 1920. 205—22.)
- Rasmus Mortensen**: Fra Hids Herreds Fortid. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XIII, 142—54.) — Under Torstenssons og Ka Gustafs Krige.
- J. J. Ravn**: En historisk-topografisk Beskrivelse af Sognene i Holma og Elbo Herreder. Vejle.
- J. S. Møller**: Fra Lysgaard og Hids Herreder. (Aarvog f. Lysgaard og Hids Herreder 1920. 53—96.)
- A. C. Overgaard**: Fra Lysgaard Herred.
- Visitatsindberetninger for Vester Hanherred og Thy 1739—63. Medd. v **C. Petresch Christensen**. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1920. 114—44.)
- J. C. Knudsen**: Aarhus offentlige Slagtehus 1895—1920. Aarhus.
- H. P. H. Novrup**: Alslev Sogn. (Fra Ribe Amt V, 193—237.)
- Peder Kr. Bjerregaard**: Om Gaarden Bjerregaard (i Sindbjerg). (Hist. Aarvog f. Mors I, 1919. 79—81.)
- Jens Lund**: Dueholm og Mors. (Hist. Aarvog f. Mors II, 63—75.)
- Svend Aakjær**: Fly Gaarde II. (Skivebogen XII, 1—41.)
- Edv. Egeberg**: Linaa Sogn i gamle Dage (Forts.) (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XIII, 127—41.)

- . **Østergaard**: Forholdene i Nykøbing i min Barndom og indtil min Faders Død 1859. (Hist. Aarvog f. Mors I, 1919. 111—25.)
- . **Østergaard**: Sæder og Skikke i Nykjøbing i min Barndom i Halvtredserne. (Hist. Aarvog f. Mors II, 91—112.)
- Michael Mikkelsen**: Af Redsted og Hvidbjerg Sognes Historie. (Hist. Aarvog f. Mors I, 53—70; II, 3—25.)
- . **Mikkelsen**: Serup Sogn. (Aarvog f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1919. 3—37.)
- . **Estrup**: Skaføgaard. (Fra Randers Amt XIV, 5—79.)
- eppe Aakjær**: Naar Kongen kommer [til Skive]. (Skivebogen XII, 87—111.)
- . **C. Hansen**: Skive Møllens Historie. (Skivebogen XII, 149—208.)
- . **Ditlevsen**: Synsforretning over Snedsted Præstegaard [1809]. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1920. 181—83.)
- . **L. Hald**: Kæmnervæsen og Kæmnere i Thisted. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1920. 190—94.)
- . **Ravnholt**: Træk af Thorning Sogns Historie i det 19. Aarh. (Aarvog f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1920. 3—51.)
- . **P. Smidt**: Gamle Minder fra Tilsted Sogn. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1920. 187—90.)
- øren Alkær sig**: Vore folkevolde med særligt hensyn til Trældiget. (Fra Ribe Amt V, 268—78.)
- vald Tang Kristensen**: Et Par Smaatræk fra Vejle By i ældre Tid. (Vejle Amts Aarbb. 1920. 1—6.)
- . **L. Hald**: Vigs Gods i Thy. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1920. 183—86.)
- . **Jacobsen**: N. Blichers Topografi over Vium og Lysgaard Sognekald. (Aarvog f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1920. 97—113.)
- . **Jacobsen**: Sæder, Skikke og Overtro af Blichers Topografi. (Aarvog f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1919. 67—86.)
- . **Storgaard Pedersen**: Ølgod Sogn. Eshjerg.
- ens Lund**: Det gamle Ø. Jølby. (Hist. Aarvog f. Mors I, 1919. 25—28.)
- ik. M. Helms**: Sønderjylland gennem Tiderne I. Til 1848.
- erluf Jepsen**: Sønderjylland tabt og vundet. Oversigt over Sønderjyllands Historie fra Hedenold til vore Dage. Nyborg.
- . **Lauridsen**: Da Sønderjylland vaagnede. En Skildring af Nordslesvigernes Nationalitetskamp fra 1830 til 1848. (1.—2. Halvbd.)
- . **Rosendal**: Træk af Danmarkens Historie i Sønderjylland. 2. Del: Efter 1864. 2. Opl. (= Folkelæsning Nr. 299.)
- h. C. Buysse**: Le Slesvig danois de 1864—1916. (Bibliothèque universelle et revue suisse LXXXVI, 1917. 395—408; LXXXVII, 89—100, 233—47.)
- aurence M. Larson**: Prussianism in North Sleswick. (The American Hist. Review XXIV, 1919. 227—52.)

Sønderjydske Digte på Folkesproget, i Udvalg ved **Marius Kristenser** og **Carl S. Petersen**.

Hans Fr. Pedersen: De sønderjydske Præsters Hyldingsed efter 1864 (Grønsevagten III, 525—35.)

Minder og Breve. IV. **Chr. Siegumfeldt**: En Studentertur til Sønderjylland i 1889. (Grønsevagten II, 459—71, 505—17.)

Andr. Dolleris: Den danske Boghandel i Sønderjylland. Vejle.

H. P. Hanssen: Dagbogsoptegnelser fra Krigsaarene [Aug.—Dec. 1914] (Gads Danske Mag. 1919—20. 674—92, 729—53, 775—94.)

*Sønderjydske Centralforenings Festskrift. Red. af **Edv. Eller**. 4:o.

Johannes Steenstrup: Le Slesvig. Hommage du peuple danois aux armées alliées.

Carl Dumreicher: Genforeningen 1920. — Heri bl. a.: F. le Sage de Fontenay: Genforeningens diplomatiske Historie.

H. P. Hanssen: Grænsespørgsmaalet. Bidrag til dets Historie. En Redegørelse.

Sønderjydske Hvidbog I—II. Udg. af Rigsdagens Bureau.

Jfr. la C. i Grønsevagten II, 196—200.

Vilh. la Cour: Den internationale Kommission og Afstemningen. (Gads Danske Mag. 1919—20. 272—79.)

Vilh. la Cour: »Flensborggruppen« og »Den nordslesvigske Gruppe«. (Gads Danske Mag. 1919—20. 238—49.)

Vilh. la Cour: Afstemningen i 1. Zone. (Gads Danske Mag. 1919—20. 367—77.) — i 2. Zone. (Smst. 435—46, 473—81.) — Den sidste Kamp (Smst. 565—75.) — Genforeningen fuldbyrdes. (Smst. 621—28.)

Vilh. la Cour: De »inofficielle Besprechungen«. (Grønsevagten III, 44—46.)

*Schleswig-Holsteinisches Jahrbuch 1921. Hrsg. von Ernst Sauerman Hamburg. 4:o.

Indeholder 22 Artikler om Nordslesvig, særlig i de sidste Aar.

Hinrich Ewald Hoff: Die nationalen und staatsrechtlichen Verhältnisse des Herzogtums Schleswig. Auf Grund der geschichtlichen Tatsache dargestellt. U. St. [1919].

Ogsaa Udgaver paa Dansk, Svensk, Engelsk og Fransk.

Die nationalen und staatsrechtlichen Verhältnisse Schlesiens. Hrsg. von Wählerausschuss für den Kreis Tondern. Tondern [1919].

Chr. S. Gerlow: Slesvigs statsretlige Forhold og Forening med Danmark ifølge dansk Sindelag.

Johannes Tiedje: Den tyske Note angaaende Slesvig.

Redegørelse for Afstemningen i det slesvigske Afstemningsomraade 2. Zone 14. Marts 1920.

Afstemningen i Sønderjylland (I og II Zone) 10. Febr. og 14. Marts 1920 Udg. af Det midlertidige Ministerium for sønderjydske Anliggender.

H. V. Clausen: Sønderjylland. En Rejsehåndbog. 4. gennemsete Udg.
Ernst Strohmeier: Schleswig-Holsteinisches Wanderbuch. 4. Aufl. Kiel.
 Gamle Hjem i Sønderjylland, Holsten og den gamle Hansestad Lübeck. (Lpz.)

Ny Udg. paa dansk af E. Sauermanns »Alt Schleswig-Holstein«.

E. Hinrichs: Lage und Gestalt der Fördenstädte Schleswig-Holsteins in vergleichender historisch-geographischer Betrachtung. (Z. d. Ges. f. f. schlesw.-holst. Gesch. XLIX, 94—263.)

Jørgen Hansen: Die altfreien bäuerlichen Eigentümer im Herzogtum Schleswig. (Die Heimat XXX, 118—20, 131—33, 150—54; XXXI, 36—40.)

Arnold Oskar Meyer: Die Universität Kiel und Schleswig-Holstein in Vergangenheit und Gegenwart. Vortrag. Kiel 1919.

Carl Dumreicher: Danevirke og Danevirkeviser. (Sønderjydske Julealbum 1918. 24—26.)

H. Fontenay v. Wobeser: Eckernförde's Blütezeit und die Familie Otte. Eckernförde.

(**Adolf Knudsen:**) Nationale og sproglige Forhold i og om Flensborg i Tresserne. Uddrag af Breve, ved Cl. Clausen. (Gads Danske Mag. 1919 —20. 353—62.)

Axel Ulrik: Flensborg Skole indtil 1864. (Grønsevagten II, 254—63.)

H. F. Feilberg: Fra Heden. Folkelivsskildringer fra Mellemslesvig ved Aar 1860. Optrykt efter »Slesv. Provinsialefterretn.« 1863. (= Folkelæsn. Nr. 331.)

Peter Callsen: Die Türkengilde in Kappeln. (Die Heimat XXX, 182—85.)

Hansen: Über die Herkunft der Nordfriesen. (Die Tide III, 674—79.)

Robert Wiebalck: Nordfriesische Thinggerichte. (Die Tide IV, 358—66.)

H. Kühl: Die Seefahrer der nordfriesischen Inseln. (Die Tide III, 309—14.)

W. Classen: Kriegschronik des Kirchspiels Sterup in Angeln 1914—18. Kappeln 1919.

*Minder og Breve. III. **H. F. Feilberg:** Storevi. Præstegårdsliv i Mellemslesvig 1863—64. (Grønsevagten II, 219—31, 264—69, 308—12, 369—85, 403—13.)

J. Raben: Det genvundne [Sønderborg] Slot. (Sønderjydske Julealbum 1920. 17—19.)

J. Raben: Sønderborg Slot. Kortfattet Historie . . . Sønderburg.

Adolf Noreen: Skandinavien och Skåne. (Studier tillegnade Esaias Tegnér. 1918. 43—48.)

St. Anjou: Knut den heligas kyrka i Lund — Lunds nuvarande domkyrka. (Fornvännen 1920. 50—56.)

O. Rydbeck: Lunds domkyrka. Historik med orienterande grundplaner. 2. omarb. uppl. Lund.

H. Ostermann: Den første danske Undersøgelsesekspedition til Diskobugt 1727. (Geogr. T. XXV, 164—71.)

H. P. Steensby: Nordboernes Opdagelse af Amerika. (Ymer XIII, 192—203.)

Biografi.

Svend Dahl og P. Engelstoft: Dansk biografisk Haandleksikon. 4.—6. H. Danmarks Adels Aarvog. Red. af **G. O. A. von Irgens-Bergh** og **Louis Bobé**. 1921. 38. Aarg.

J. Høirup: Vore Bibliotekarer V—VI. (Bogsamlingsbl. XIII, 172—74, 207—12.)

Frantz Dahl: Juridiske Profiler. Essays. — Heri af danske: *C. Goos, Jul. Lassen, Ernst Møller.*

Hermann Fly: Schleswig-holsteinische Musiker von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart. Ein Heimatbuch. 1. u. 2. Heft. Mölln 1919.

Aarvog for det danske Postvæsen indeholder adskillige Biografier af Postembedsmænd.

Chr. Hauch: To Seminarieførstandere. *Ludv. Chr. Müller og Hans Jørgen Marius Svendsen.*

Soraner-Bladet. 5. Aarg. indeholder mange Smaabiografier af Soranere. Maanedsskrift f. Toldvæsen XIV indeholder flere Biografier af Toldembedsmænd.

J. Jensen: En Landsbydegns [*Jens Peter Aaboes*] Slægtsregister. (Aarvog f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1918. 50—66.)

Jeppe Aakjær: Mit Regnebræt. En Selvbiografi.

Karl Haug Borges: *Jeppe Aakjær.* (Folkebladet XL, 53—56.)

Palle Raunkjær: *Emil Aarestrup og Chr. Molbech.* (Tilskueren 1920. I, 377—88.)

J. Holt: *A. Chr. Andersen* i Morsbøl †. (Hedeselsk.s T. 1920. 109—10.)

H. N. Andersen: Tilbageblik (1914—19).

J. B. H. Andersen. Et Hundreedaars Minde. (Ugeskr. f. Landmænd 1920. 141—42.)

Z.: *Jacob Andersen.* (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1921. 3—7.)

Holger Andersen: Landsmænd. I. *Nikolaj Andersen.* (Grønsevagten II, 163—71.)

Chr. Engelstoft: *Valdemar Andersen.* (Skønvirke VI, 65—79.)

Ejnar Skovrup: Danskeren, Sjællænderen *Vilhelm Andersen.* (Hjem og Skole 1920. 190—92.)

P. Andresen: *Kresten Andresen.* (Aarsskr. f. Vinding Højskoles Elevforen. 1920. 3—8.)

Viggo Andresen. (T. f. Tandlæger III, 17—23.)

Anthon C. A. Busch: Om Slægten *Angell.* (Pers. T. 7. R. V, 252—53.)

Marius M. C. Anthons. Nekrologer i Archiv f. Pharmaci og Chemi XXVIII, 82—83 og i Farmaceut. Tid. 1920. 193.

2. *F. Arbo-Bähr*. Nekrologer i Archiv f. Pharmaci og Chemi XXVIII, 49—50 og i Farmaceut. Tid. 1920. 108.
- Arne Møller: *Christoffer Båge*. (Ryslingebogen 1920. 13—19.)
- Ėjnar Pedersen: *Friderich Bagger* til Julskov. Nyborg 1919.
- Thomas B. Bang. Nekrologer i Aarb. udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1920. 85—86, af Knud Fabricius i Fortid og Nutid III, 135, af Erik Arup i Hist. T. 9. R. II, 126.
- Jul. Clausen: Cand. theol. *Hans Barhow* og hans Kjøbenhavns Veiviser fra 1748. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 485—545.)
- Carl Bech. Nekrologer i Ugeskr. f. Landm. 1920. 45—46, af H. Hertel i T. f. Landøkon. 1920. 101—05, af A. Mentz i Hedeselsk. T. 1920. 37—39.
- Ė. Paulli: *Lorentz Benedicht*, Bogtrykker og Xylograf i Kjøbenhavn i sidste Halvdel af 16. Aarh. Bibliografi med Indledning.
Anm. af Lauritz Nielsen i Bogens Verden II, 90—91.
- Captajn *William Benzon*. (Tekn. T. XLIV, 161.)
- Carl Gad: *Harald Bergstedt*. (Litteraturen II, 626—35.)
- Ė. Klitgaard: Borgmester *Søren Bering* og hans Samtid. (Vendsysselske Aarbb. 1920. 177—204.)
- Georg Nygaard: *Simon Bernsteen* †. (Skønvirke VI, 187.)
- Ė. Nielsen: *Seyer Mahling Beyer* og hans Sognebeskrivelser. (Aarbog f. hist. Samf. f. Sorø Amt VIII, 58—99.)
- Ė. Birkedal: Barndoms minder fra det gamle Ryslinge. (Protestant. Tid. XV, 1919. 118—26, 141—46, 153—59, 170—76, 201—07, 219—23, 232—35.)
- ofus Larsen: *S. Birket-Smith*. In memoriam. (Ex Bibliotheca universitatis Hafniensis. 10—14.)
- annik Bjerrum. Nekrologer af Otto Gertz i Ugeskr. f. Læger 1920. 889—91, af K. K. K. Lundsgaard i Hospitalstid. LXIII, 447—50, af M. Tscherning i Univ.s Festskr. Nov. 1920. 110—13.
- (illads) Chr(istensen): *Hans Blasen*. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 625.)
- Thomas Møller: *Steen Steensen Blicher* som Børneven. (Fra Randers Amt XIV, 113—15.)
- ergen V. Bloch: Erindringer fra mit Liv. (Hardsyssels Aarvog XIV, 100—150.)
- scar Geismar: *Poul Bojsen* †. (Bavnen 1920. 576—77.)
- øren Wiene: *Sophus Bonfils* †. (Dansk Boghandlertid. 1920. 357.)
- Ė. Kohfeldt: *Tycho Brahe* in Rostock [1566]. (Nord. T. f. Bok- och Biblioteksväsen VII, 88.)
- ristian Lohmann: *Oline Marie Brandstrup*. (Hjem og Skole XI, 127—37.)
- Vilh. Niemeyer: *Oluf Braren*, der Maler von Föhr, 1787—1839. Berlin.
- ledavig Ring: Fru *Marie Bredsdorff*. (Roskilde Højskoles Aarsskr. 1920. 31—34.)
- aul Hedemann: *Thomas Bredsdorff*. (Højskolebl. XLV, 1505—08.)

- F. J. West og A. H.: *Pater Amand Breitung*. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristn 1920. 4—10, jfr. 508—09.)
- Niels Hansen: *Pater J. L. Brems*. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne 1920 147—49.)
- J. Brink Lassen. Nekrologer af H. Hertel i T. f. Landøkon. 1919. 37—38 Chr. Christensen i Aarsskr. f. Tune Landbrugsskole 1920. 1—51 og Højskolebl. XLV, 885—92.)
- Fr. Bokkenheuser: *Christian Carl Brix*. Et Mindeskraft udg. . . . ve Knud Bokkenheuser.
- Frantz Dahl: *Chr. Brix* [f. $14/3$ 1820]. (Efterslægtsselsk.s Gymnasium Progr. 1920. 9—12.)
- Carl Koch: *Hans Adolf Brorson*.
- Francis Bull og Oluf Kolsrud: *Johan Nordahl Brun*. (Norsk theol. T XXI, 1—45.)
- Hauch-Fausbøll og H. Hjorth Nielsen: Om Højesteretsadvokat *Mathia Bruuns* Descendenter. (Pers. T. XL, 122—24.)
- Anton Fridrichsen: *Peter Olivarius Bugge* som ekseget. (Norsk theol. T XXI, 115—40.)
- S. A. E. Hagen: *Diderik Buxtehude* (o. 1637—1707), hans Familie og lide kjendte Ungdom, inden han kom til Lübeck 1668. En arkivalisk Studie N. O. Raasted: Et Bidrag til Belysning af det danske Moment i *Diderik Buxtehudes* Kunst. (Musik IV, 137—38.)
- Annie Foss: *Erik Bøgh* og Københavnerliv paa hans Tid.
- Lægen D. Bøllings Gavebøger (1863—1912). (Udg. af Vilhelm Maar Leiden. 4:o.
- Hans Ahlmann: Tiden og en af dens Digtere (*Emil Bønnelycke*). (Litteraturen III, 78—89.)
- Dina Ostermann: Overkateket *Johan Chemnitz*. (Det grønsl. Selsk.s Aarssk 1919. 117—18.)
- Thomas B. Thomsen: Digteren Bette Søren [o: *Søren Peter Christensen* 1831—81]. (Fra Himmerland og Kjær Herred IX, 367—76.)
- Af Prof. C. Christiansens Erindringer. (Vor Ungdom 1920. 12—25, 68—70 102—20.)
- O. v. Munthe af Morgenstjerne: En udenlandsk Adelslægt i Danmark og Norge: *de Cicignon*. (Pers. T. XL, 230—39.)
- Anna Levin: Nogle Bemærkninger om Generalmajor v. *Cicignons* Hustru (Anna Sophia, f. v. Hagedorn). (Pers. T. XL, 240—41.)
- O. v. Munthe af Morgenstjerne: Generalmajor *Johan Caspar von Cicignon* Liv og Levned. (Pers. T. XL, 49—92.)
- J. P. F. Dahl: Julen hos *Fredrik Dahl*. (Julebogen 1920. 151—60.)
- Sofie Dam*. Nekrolog i Højskolebl. XLV, 289—92.
- Helene Strange: Provst (*Ole Frandsen*) *Dorph* og *Sophie Fache*. Ogs:

- et Blad af den Mossinske Historie. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarboeg 1920. 105—13.)
- Carl Dumreicher: Omkring *Frederik Drejer*. (Ex Bibliotheca universitatis Hafniensis. 188—250.)
- Louis Bobé: *Ophelia Drewsen*, Bakkehusets Datter. (Pers. T. XL, 125—49.)
- F. L. Jensen: *A. F. Eigaard* [70 Aar]. (Aarboeg f. d. danske Postvæsen 1921. 276—77.)
- V. Palslev: Direktør *Erland Eiland*. (Dansk Assurance VI, 133—36.)
- E. Feddersen: *Paul von Eitzen*, der erste Schleswigsche Generalsuperintendent. Kiel 1919. (Bilder aus der Schleswig-Holst. Kirchengeschichte. I.)
- Chr. Maibøll: *Thorvald Ellekilde* fra 1914—20.
- H. O. Holstebro: *Chr. Engelhart* †. (Entomolog. Meddel. XIII, 97—107.)
- K. A. Wieth-Knudsen: *August Enna* som dramatisk Komponist. (Musik IV, 79—84.)
- Thora Esche*: Erindringer fra mit Liv og min Gerning.
- Nogle Breve fra *H. F. J. Estrup*. Ved H. G. Olrik. (Soraner-Bladet V, 62—65, 71—73). — 2 Breve til L. Engelstoft 1831.
- N. Ostermann: Grønlands første Læge (*Theodor Chr. Eulner*). (Pers. T. XL, 95—104.)
- Fra Mørketiden for 100 Aar siden. Breve fra Admiralinde *E. M. Fabricius* til Admiral Sneedorff 1816—18. (Gads Danske Mag. 1919—20. 316—20.)
- Peter Fjelstrup*. Nekrologer af Robert Neiiendam i Teatret XIX, 193—94, af Robert Schmidt i Tilskueren 1920. II, 220—29.
- Jens C. P. v. Fleischer*: Af en gammel Grønlænders Liv. (Det grøn. Selsk.s Aarskr. 1919. 90—102.)
- Th. Dissing: *Christian Flor*. (Bavnen 1920. 137—43, 157—62, 177—82.)
- Th. J.: Fru *Kamma Forchhammer*, f. *Groth* †. (Smaablade f. Døvtumme XXIX, 1813—15.)
- Harald Nielsen: En Mand og hans Gerning. (Det nya Sverige XIV, 532—42.) — Om *Alexander Foss*.
- Carl Lang Thorsen: Slægten *Friis* og nogle Livserindringer. Nykøbing F. 4:o.
- A. Fibiger: *Julius Friis-Hansen*.
- Lorenz Frølich*: Egne Optegnelser samt Breve til og fra hans Slægt og Ungdomsvenner. 1820—25. Okt.—1920. 1. Afd. Ungdomstiden og Joh. Th. Lundbye. Samlet af F. Hendriksen.
- E. K. N.: *Lorens Frølich*. (Højskolebl. XLV, 1297—1304.)
- (Fr. og Alb. Fugmann:) Stamtavle over Familien *Fugmann*. 4:o.
- T. J.: Kontreadmiral *Nicolaus Urban Gad* †. (T. f. Søværnen XCIX, 179—81.)
- Direktør *V. E. Gamborg*. (Dansk Forsikringsaarboeg XVI, 5—6.)

- Jeppe Aakjær: Den dovne Præst i Estvad [*N. P. Gjølbye*]. (Skivebogen XII, 71—86.)
- Evald Tang Kristensen: Træk af Pastor *N. P. Gjølbyes* Liv. (Skivebogen XII, 42—70.)
- C. Riis Knudsen: *Agnes Gjølting*. 28/9, 1851—24/3 1920. (Teatret XIX, 151—52.)
- Vald. Ammundsen: *Chr. Glarbo* †. (Univ.s Festskrift Nov. 1920. 113—17.)
- Axel Grandjean*: Spredte Minder gennem 70 Aar (1847—1917). 1919.
- O. v. Munthe af Morgenstjerne: En udenlandsk Adelslægt i Danmark. *v. Gram* (*v. Gramm*). (Dansk Adels Blad X, 33—35, 40—41, 46—47.)
- N. F. S. Grundtvigs* Breve til hans Hustru under Englandsrejserne 1829—31. Udg. af deres Børnebørn.
Anm. af H. Begtrup i Højskolebl. XLV, 1401—10.
- Knud Lassen: *Søren Gyldendals* Virksomhed. (Dansk Boghandlertid. 1920. 441—43.)
- Pater *Josef Haas* †. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne 1920. 518—19, 542—43.)
- K. Carøe: Livkirurg *Philip Hacquart* og hans Sønner. (Pers. T. XL, 150—62.)
- Andreas Hagerup* †. (Dansk ornithologisk Forenings T. XIV, 83—85.)
- V. E. Hamann: Stamtavle over den *Hamannske* Familie.
(Herm. J. Hansen:) Stamtavle over Slægten *Hansen* fra Nexø. Maribo. P. Kirsten Andersen, Karen Blicher og Clara Tybjerg: *Eline Hansen* †. (Kvinden og Samf. XXXV, 3—4.)
- J. Rosenkjær: *Emil Chr. Hansen*. (Fra Ribe Amt V, 238—67.)
- B. Bang: Fhv. Overdyrlæge *H. P. Hansen* [80 Aar]. (Maanedsskr. f. Dyrlæger XXXII, 76—79.)
- Hans Ahlmann: Mester og Lærlinge (o: *Olaf Hansen* og Eleverne *Marinus Børup* og *Jørgen Voeler*). (Litteraturen III, 12—20, jfr. 225—27.)
- Kirstine Hanssen*: Et Nordslesvigsk Hjem gennem 100 Aar. Erindringer fra Aasgaard. Odense 1919.
- Torkil Baumgarten: Stamtavle over Familien *Hastrup* (Den jydsk Slægt). Udg. af Arkiv f. Genealogi og Heraldik. 4:o.
- Sophus Christopher Hauberg*. Nekrologer af H. P. Prior og Max Ballin i T. f. Industri 1920. 57—59, anonym i Soraner-Bladet 1V, 89—93.)
- Peter Wilken Heiberg*. Nekrologer af Victor Albeck i Ugeskr. f. Læger 1920. 857—58, af Bøggild smst. 892—95; af Johs. Ipsen i Hospitalstid. LXIII, 429—32.
- Robert Neeindam: *Hallander Hellemann* †. (Teatret XIX, 176—77.)
- Poul Schierbeck: *Paul Hellmuth*. (Musik IV, 23—24.)
- Leopold Helweg*. Nekrologer af Pauli Fløystrup i Gartner-Tid. 1920. 145—46, af Carl Mariboe i T. f. Landøkon. 1920. 388—93, anonym i Højskolebl. XLV, 1029—30 og Ugeskr. f. Landmænd 1920. 449—51.
- E. A. Thomle: Om *Ole Hersæter*. (Pers. T. XL, 122.)

- H. G. Olrik: Bogtrykker *Poul Hertz*. (Sorøer-Bladet V, 4—6.)
- Helga Stemann: Biskop *Viktor Kristian Hjort* (Forts.). (Fra Ribe Amt V, 141—92.)
- Stamtavle med korte biografiske Oplysninger om Slægten *Hjorth*, Thustrup. Aalborg 1919.
- Ejnar Skovrup: *Knud Hjortø*. (Hjem og Skole XII, 148—51.)
- J. Plesner: *Methea Hoffmann*. (Nord. T. f. Abnormvæsenet XXII, 57—58.)
- Holberg* Aarvog. Redaktion: Francis Bull, Carl S. Petersen.
- Minna Holck*: Erindringer fra Sindssyge-Hospitalet (1918).
- S. H. Finne-Grønn: Familien *Holfeldt*. (Pers. T. XL, 211—12.)
- J. C. Kall: Breve om en dansk Officers [Major *Chr. Christopher Gøttsche Holms*] Død i 1848. (Pers. T. XL, 1—10, jfr. 262.)
- Af Maskinarbejder *Johan Holms* Livserindringer. Medd. af C. M. Hansen. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 384—99.)
- Johannes Vedel: *Frederik Adolph Holstein*, Greve af Holsteinborg. (Aarvog f. hist. Samf. f. Sorø Amt VIII, 1—57.)
- Johannes Thrap-Meyer: *Ludvig Holstein*. (Samtiden 1920. 477—83.)
- Jakob Lykke: Hr. *Otto Huitfeldt* til Frølevgaard. (Hist. Aarvog f. Mors II, 26—40.)
- Louis Glass: *Georg Høeberg* og Kritikken. (Musik IV, 93—95.)
- Robert Neiiendam: *Fr. Ludv. Høedt*. (Teatret XIX, 92—94.)
- Rikard Magnussen: [Vald.] *Irminger* [70 Aar]. (Gads Danske Mag. 1919—20. 824—26.)
- Emil Israel-Rosenthal*. Nekrologer af Victor Scheel i Ugeskr. f. Læger 1920. 490—91, af Fr. Tobiesen i Hospitalstid. LXIII, 238—39.
- Herbert Iversen*. Nekrologer af Hartvig Frisch i Tilskueren 1920. I, 202—30, af Edgar Rubin i Litteraturen II, 723—26.
- Edgar Rubin: En ung dansk Filosof (*Herbert Iversen*) og hans Værk samt Erindring og Erkendelse. En Dialog.
- Daniel Jacobson*: Omkring Skoletiden. Erindringer i anekdotiske Rids. (Tilskueren 1920. II, 97—112, 194—209.)
- Niels Møller: Dr. *J. P. Jacobsen*. (Tilskueren 1920. I, 119—27.)
- K. Carøe: Stadskirurg *Johan Soltan Jacobsen* og katedralskolen i Roskilde [1755]. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1920. 41—42.)
- A. P. Jensen*. Nekrologer af H. Hertel i T. f. Landøkon. 1920. 344—45, anon. i Ugeskr. f. Landmænd 1920. 367.
- (Karen Kirstine Henriksen:) *Christen Jensen*, Vindt Mølle, og hans Efterkommere. Varde. 4:o.
- L. C. Nielsen: *Georg Jensen*. En Kunstnerbiografi. P. Ogsaa Udgaver paa Fransk og Engelsk.
- Henning Jensen*: Tre Aar som Kapellan i Sæby og Gjershøj. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1920. 5—18.)

- Friskolelærer i 25 Aar. (Bavnen 1920. 201—09.)
Om *J. N. Jensen*, Holstebro.
- Af en gammel Mands [Veteran *Kristen Jensens*] Fortællinger ved Søren P. Sørensen. (Vejle Amts Aarbb. 1920. 7—26.)
- Richard Bryde: *Niels Jeppesen*. (Litteraturen III, 52—58.)
- Helge Holst: *E. B. Jerichau*. En dansk Fysiker. (Fysisk T. XVII, 1919. 92—94.)
- J. J. Godsk: *H. J. Jespersen* †. (Hjem og Skole XI, 223—26.)
- Olaf Jessen*: Fra Grønback Præstegaard. Af mit Hjem Historie. Aarhus.
- Joh. Chr. Ammentorp Juulmann* †. (Archiv f. Pharmaci og Chemi XXVII, 222—23.)
- Frederiksen: Guds underlige Førelser. Nogle Træk af Gaardmand *Jens Jørgensens* og hans Families Liv. (= Gudelige Smaaskrifter Nr. 613.)
- Kr. Kålund*. Nekrologer af Finnur Jónsson i Arkiv f. nord. filol. XXXVI, 332—37, i Overs. ov. Vidensk. Selsk.s Forhandl. Juni 1919—Maj 1920. 62—65 og i Hist. T. 9. R. II, 126—27, af M. Hægstad i Forhandl. i Videnskapselsk. i Chria. 1919. 128—31.
- M. Nyrop: *Hack Kampmann*. (Architekten XXII, 185—93, jfr. Kay Gottlob 194—95, Gudmund Holme 197—99, Povl Stegmann 200—01.)
- Bernhard Jensen: *Pater Fr. Kerff* †. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne 1920. 739—40, jfr. 771—74.)
- Niels Jeppeser: *Harald Kiddes* Barndom og første Ungdom. (Litteraturen III, 285—300.)
- Albert Thomsen: *Christian Kirschbaum*. Kammertjeneren, som blev Urmager og Mekanikus i Kolding. (Vejle Amts Aarbb. 1920. 109—26.)
- Anna Levin og Nanna Lange: Supplerende genealogiske og personalhistoriske Oplysninger om den ældre danske Slægt *Klauman*. (Pers. T. XL, 17—48.)
- C. Behrend: Skuespiller (*Hans Chr.*) *Knudsens* patriotiske Rejse i Aaret 1801. (Pers. T. XL, 213—21.)
- H. H. Blache: Direktør *Ivar Knudsen* †. (Ingeniøren XXIX, 277—79.)
- Palle Rosenkrantz: *Eggert Christoffer Knuth* †. (Dansk Adels Blad X, 23—24.)
- Prof. *Emil Koefoed* [25 Aars Jubilæum]. (Farmaceut. Tid. 1920. 726—28, Archiv f. Pharmaci og Chemi XXVII, 281—83.)
- Plantør *H. C. Kofod* [80 Aar]. (Gartner-Tid. 1920. 113.)
- P. P. Jørgensen: *H. P. Kofoed-Hansen* (Jean Pierre) med særligt Hensyn til Søren Kierkegaard. Disp.
- A. V. Krarup* †. (Archiv f. Pharmaci og Chemi XXVII, 190—91.)
- Søren Alkærsig: *Marius Kristensen*. (Højskolebl. XLV, 507—12.)
- K. Stephensen: Zoologen *Henrik Krøyer*. (Naturens Verden IV, 49—55.)
- Hans Rasmussen: *Otto Jensen Kuld*. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarbo 1920. 137.)

- I. N. Schou: Om Hr. *Hans Pedersen Langeland*. (Pers. T. 7. R. V, 256—58.)
- † E. Lange-Müller [70 Aar]. (J. A. i Højskolebl. XLV, 1491—94, Fritz Crone i Teatret XX, 82—83, Louis Glass og Rud. Langgaard i Musik IV, 164—68.)
- † P. Kryger: *Carl C. R. Larsen* †. (Entomolog. Meddel. XIII, 225—30.)
- † V. Rolsted: *Joakim Larsen* †. (Vor Ungdom 1920. 345—69.)
- Johannes V. Jensen: *Johannes Larsen og hans Billeder*. 4:o.
Anm. af Leo Swane i Tilskueren 1920. II, 368—71.
- † P. Olsen: Fhv. Kolonibestyrer *Fritz Lassen*. (Det grøn. Selsk.s Aarsskr. 1919. 120—21.)
- Jens Thise: Smørkræmmeren [*Jens Peter Lassen*]. (Vendsysselske Aarbb. 1920. 275—98.)
- Johs. Lauridsen. Nekrologer af Chr. Dalgas i Hedeselsk.s T. 1920. 140—42, af J. Richter i Højskolebl. XLV, 911—16.
- Jens Peter Harbo:) Slægten *Leegaard* fra Maabjerg Sogn ved Holstebro (Lægaard, Leegardt, Legardt, de Leegardt, Legarth). Under Medvirkning af Arkivarerne Hofman Bang, Seesten og Holger Nielsen. Tr. s. Mskr. Kolding 1919. 4:o.
- † A. Thomle: *Lemfortske Familiegaader*. II. (Pers. T. XL, 222—29.)
- † Paludan: *Ole Svendsen Lemvig*. (Sammlaren XXXVIII, 1917. 160—65.)
- Fritz Crone: *Margarethe Lendrop*. (Teatret XIX, 181—82.)
- † Klitgaard: Landsdommer *Peder Lerche* og Mag. Chr. Stistrup. (Fra Himmerland og Kjær Herred IX, 448—51.)
- † G. Olrik: *Theodor Krarup Lind* †. (Soraner-Bladet V, 14—15.)
- Viggo S. Vogelius: *Th. Lind* og Gyldendal. (Soraner-Bladet V, 15—16.)
- Johannes Lindbæk. Nekrologer af M. Mackeprang i Hist. T. 9. R. II, 127—28, af Thomas Bredsdorff i Højskolebl. XLV, 424—26.
- Marie Lindstrøm: Nogle Barndomserindringer. Fra 1864 og 1870. (De Unges Julebog 1920. 10—18.)
- Carl Gandrup: *Viggo Lindstrøm* [40 Aars Jubilæum]. (Teatret XX, 64—66.)
- Indeblade om Oberstløjtnant *Niels Ebbesen Lomholt* ved hans Fader. Tr. s. Mskr. (Glamsbjerg.)
- Carl Madsen: *C. A. Lorentzen*. (Kunstmuseets Aarsskrift 1919. 129—31.)
- Reve fra *J. T. Lundbye* til C. J. Thomsen. Medd. af Poul Nørlund. (Kunstmuseets Aarsskr. 1919. 115—28.)
- Tuxen: *Poul Vendelbo Løvenørn* som Stiftamtmand i Aarhus 1726—30. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XIII, 1—59.)
- Carl Madsen. Nekrologer af M. Mackeprang i Hist. T. 9. R. II, 128, af P. N. i Dansk Artilleri-T. VII, 67—68.
- † R. Magnus: En gammel Læges Liv og Oplevelser.
Anm. af V. Bie i Ugeskr. f. Læger 1920. 668—69.
- † R. Magnus. Nekrolog af V. B. i Ugeskr. f. Læger 1920. 1736—37.

- B. Tegnagel Jørgensen: *Søren Matthisen*, Klokker og Regnebogsforfatter (Pers. T. XL, 11—17.)
- A. H.: Dr. (Chr. Jakob Theophilus) *de Meza* og Apotekervæsenet. (Farmaceut. Tid. 1920. 777—80.)
- S. H. Finne-Grønn: Slægten *Michelet*. Chria. 1919. 4:o.
- T.-J.: Kontreadmiral *Chr. Gjørtz Middelboe* †. (T. f. Søværnen XCI, 17—79.)
- Elenius Ole Mikkelsen* †. (Dansk Assurance VI, 69—70.)
- Joh. Keller: Frk. *Johanne Muus*. (Nyt T. f. Abnormvæsenet XXI, 77—78.)
- Landbrugsminister *Th. Madsen Mygdal*. (Ugeskr. f. Landmænd 1920, 267—68.)
- Jutta Skrumager Madsen: *Mathias Mygind* — en af de mange. (Søndersjydske Julealbum 1918. 33—34.)
- F. Teist: Postmester, Justitsraad *C. A. Müller*. (Fra Randers Amt XIV, 80—91.)
- Paul Læssøe Müller: *Sigurd Müller*. (Højskolebl. XLV, 747—54.)
- N. Sodborg: *Anders Møller* i Tovsig. Veteran fra Trearskrigen. (Hjælp Aarbog f. Thisted Amt 1920. 174—80.)
- C. A. Clemmensen: Etatsraad *E(phraim) M(agdalus) Møller*, den vest-sønderjydske Kreditforenings Stifter. 1819—18. Aug.—1919. 4:o.
- Jørgen Nielsen: Pastor *J. P. Møller* †. (Højskolebl. XLV, 713—18.)
- Jens Møller* †. (Dansk Boghandlertid. 1920. 190.)
- Breve fra *Anton Nielsen* (1875—95). Ved Anders Gommesen. (Ollerup Højskole-Elevforen.s Aarskr. 1920. 3—34.)
- K. Carøe: Roldhusmanden [*Christian Nielsen*]. En fyenskt Kvaksalve slægt. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VII, 385—96.)
- Thade Petersen: *Julius Nielsen*, Damager †. (Højskolebl. XLV, 609—14.)
- Axel Kjerulf: Fru *Oda Nielsen*. (Musik IV, 65—68.)
- Oda Nielsen*. 1870—11. Maj—1920. (Teatret XIX, 153—68, ill.)
- C. K. S. Sprinchorn: *John Norcross*, svensk kapare, europeisk äventyrare dansk statsfånge. Sthm.
- E. J.: Ingeniør *H. Ohrt* †. (Tekn. T. XLIV, 127—28.)
- C. A. Olesen* †. (T. f. Industri 1920. 125—26.)
- Magnus Olsen: Mindetale over *Björn Magnusson Ólsen*. (Forhandl. Videnskapselsk. i Chria. 1919 (tr. 1920). 111—17.)
- J. Paludan*: Barndomsminder fra Allinge. (Bornholmske S. XIII, 133—47.)
- Ludvig Kraft: *Peter Ludvig Panum*. (Hospitalstid. LXIII, 838—46.)
- Den sidste Hestgarder-Officer [*Lensgreve P. L. Petersdorff*]. (Garderegimentsbladet 1919. 111.)
- S. Berthelsen: *Johan Petersen* †. (Ret XV, 49—56.)
- Theodor Philipsen*. Nekrologer af Kai Flor i Gads Danske Mag. 1919—20. 488—96, af Karl Madsen i Kunstmuseets Aarskrift 1920. 82—95.

- D. T. Poulsen* [70 Aar]. (Gartner-Tid. 1920. 229.)
- A. Arnold Larsen: *Knud Poulsen* †. (Ugeskr. f. Læger 1920. 120—21.)
- V. A. Poulsen. Nekrologer af Aug. Mentz i Vidensk. Medd. fra naturhist. Forening LXXI, S. V—X; af L. Kolderup Rosenvinge i Botan. T. XXXVII, 107—12.
- K. K. Lundsgaard: *Oscar Christian Strange Preisler* †. (Bibl. f. Læger 1920. 182.)
- V. Prosch. 1820—20. Nov.—1920. (Ugeskr. f. Landmænd 1920. 645—47.) To hidtil utrykte Breve fra *Knud Lyne Rahbek* i Anl. af Sorø Akademis Indvielse i Maj 1827. Ved H. G. Olrik. (Sorøer-Bladet IV, 84—86.)
- Hans Knudsen: Deutsche Briefe aus dem Nachlass *Knud Lyne Rahbeks*. (Euphorion XXIII, 59—71, 215—25.)
- Jøstov Wieding: Feldmarschall *Johan Rantzau*. (Die Heimat XXX, 17—23, 33—39.)
- Brev fra *Rasmus Rask* til H. C. Ørsted. Medd. af M. C. Harding. (Fysisk T. XVIII, 84—86.)
- Jørgen Nielsen: *Knud Rasmussen* †. (Bavnen 1920. 222—30, 237—46, 252—55.)
- Niels] Madsen: *Lars Rasmussen* og hans Forfædre. Et Stykke fyensk Bondegenealogi. Særtryk af Middelfart Avis. Middelfart.
- Jr. *Kølpin Ravn*. Nekrologer af Harald R. Christensen i T. f. Landøkon. 1920. 261—64, af K. Dorph-Petersen i Naturens Verden 1920. 289—301, af C. Ferdinandsen i Nord. Jordbrugsforsk. II, 137—42, af C. H. Ostenfeld i Botan. T. XXXVII, 113—20, af A. Pedersen i Gartner-Tid. 1920. 101—02, anonym i Ugeskr. f. Landmænd 1920. 309—10, jfr. S. Sørensen smst. 409.
- Emmanuel Réé †. (Dansk Boghandlertid. 1920. 190—91.)
- Ellen Reumert: To lykkelige Hjem. Erindringer fra min Barndom og Ungdom. 3. Opl.
- Carl K. Riise: Slægts-Tavle over *A. H. Riises* og Hustrus Descendenter. 4:o. iv. Overtoldinspektør *Kr. O. V. Ring* †. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XIV, 179—80.)
- Th. Vibe-Hastrup: *Erik Ringberg* †. (Aarsskr. f. Metropolitaner-Samf. XIII, 17—18.)
- Edto Jørgensen: Stamtavle over Familien *Risom* fra Nebbegaard. Aarhus 1919.
- Alge Rode [50 Aar]. Artikler af Svend Borberg i Litteraturen III, 352—57 og af Axel Broe i Teatret XX, 20—26.
- Christine Rosendal. Nekrologer af J. C. Larsen i Eleveforen. f. Landboskolen ved Lyngby. Aarvog f. 1920. 100—102, af H. A. Rosendal (Min Moder) i Grundtvigs Højskoles Aarsskr. 1920. 23—30, jfr. 31—34, anonym i Højskolebl. XLV, 649—52.
- Ediz Werner Rosenkrantz [70 Aar]. (Dansk Adels Blad X, 31—32.)
- Historisk Tidsskrift. 9. R. Lit.

- H.-F.: Lensbaron *Peter Chr. Rosenkrantz-Charisius* †. (Dansk Adels Blad X, 17—18.)
- H. H. Schou: Om Slægten *Rostorph*. (Pers. T. 7. R. V, 253—54.)
- N. Ph. Ræbild: Stamtavle over Familien *Ræbild*, delvis paa Grundlag af den af Niels Jakob Ræbild i 1897—98 udarbejdede Stamtavle. 4:o. Slægten (von) *Römeling* fra (1320)1420—1920. Fol.
- Axel Møller: Udenrigsminister *Harald Scavenius*. (Soraner-Bladet V, 18—19.)
- J. P. Bang: *Carl Henrik Scharling*. (Univ.s Festskrift Nov. 1920. 107—10.)
- V. E. Hamann: Stamtavle over Familien *Scheidtmann*.
- Jørgen Banke: Frederik VII.s Søn. En Mystifikation. 1918. — Om *Ander: Ringgive Schleicher*.
- Generalmajor *J. G. F. Schnack* †. (Dansk Artilleri-T. VII, 162—63.)
- Herm. Andersen: Sic transit . . . (Maanedsskr. f. Toldvæsen XIV, 15:—58.) — Om Løjtnant, senere Toldforvalter *Carl Fr. Schoppe*.
- Fr. Schrøder: Meddelelser om *Schrøder-Slægten*. (Nr. 1.) Kolding 1919
- Johs. E. Schrøder* †. (Højskolebl. XLV, 1325—30.)
- Vald. Vedel: *Hans Hartvig Seedorf*. (Litteraturen II, 671—78.)
- Urban Hansen: Fru *Ingeborg (Skeel)* paa Voergaard. Dronninglund.
- Chr. Sonne*: Breve fra en Rejse Jordan rundt. Særtryk af Lolland-Falster Stiftstidende. Nykøbing F. (1919).
- Otto Sperling*: Studienjahre. Nach dem Manuskript der Kön. Bibl. hrsg von Walter G. Brieger u. John W. S. Johnsson.
- H. O. Lange: *Andr. Sch. Steenberg*. (Bogens Verden II, 49—52.)
- Kaj Birket-Smith: *H. P. Steensby* †. (Naturens Verden IV, 529—35.)
- Viggo Andresen: Tandlæge *R. Steensen* †. (T. f. Tandlæger III, 1—2.)
- Martin P. Rudum: *Peter Christian Steenvinkel*. En fynsk præstesikkele fra oplysningstiden. (Svendborg Amt 1920. 56—110.)
- Harald Beyer: Henrik Wergeland og *Henrich Steffens*.
- Louis Bobé: *von Steuben*. (Pers. T. 7. R. V, 258—59.)
- Ludwig Bäte: *Friedrich Leopold von Stolberg* (Sondermühlen). Bad Rothenfelde 1919.
- Hermann Cardanus: *Friedrich Leopold Graf zu Stolberg*. M.-Gladbach 191
- O. Hellinghaus: *Friedrich Leopold Graf zu Stolberg*. (Abhandl. u. Mittheilungen d. Herren O. Hellinghaus, Stephan Ehses, E. Drarup. Köln.)
- O. Hellinghaus: Graf (*Friedr. Leop.*) *Stolberg* über die französische Revolution und den revolutionären Geist seiner Zeit. (Hist.-polit. Blätt f. d. kathol. Deutschl. CLXV, 611—24.)
- V. J. Mørk-Hansen: *H. B. Storck*. (Architekten XXI, 147—48.)
- P. C. Knudsen: Familien *Strøyberg* 1662—1920. Udg. af Valdemar Strøyberg. Tr. s. Mskr. Aalborg.
- Minder og Breve. II. *A. Svensson*: I Fængsel (1914). (Grænsevagten 172—85.)

- A. P. Sørensen: Hvordan jeg blev Friskolelærer og kom til Rørth og Odder. (Bavnen 1920. 354—55, 370—74, 384—87.)
- Anders Diemer: *Axel Sørensen* †. (Aarsskr. f. Metropolitaner-Samf. XIII, 7—16.)
- Ernst Nielsen: *R. N. Sørensen* [90 Aar]. (Gartner-Tid. 1920. 33.)
- Joh. Elbek: Valgmenighedspræst *Jørgen Teilmann*. (Bavnen 1919. 527—31.)
- En Apoteker, som fik sin Rang i Orden, men gik fallit. (Farmaceut. Tid. 1920. 500—503.) — Om *Benedicht Thode* i Kolding 1698.
- Spredte Træk af Søster Annas [o: *Anna Gertrud Thomsens*] Liv og Virken samt Uddrag af hendes Breve og Digte samlede af E. Hagerup. Forord af Chr. Winther.
- C. Thomsen: Barndomserindringer fra Gudenaå og dens Opland. (Aarbog f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1919. 38—53.)
- P. K. Thorsen. Nekrologer af J. Byskov i Højskolebl. XLV, 1387—92, af Marius Kristensen i Danske Studier 1920. 156—64.
- Georg Brandes: *Thorvaldsen* og nogle Kvinder. (Tilskueren 1920. I, 20—37, 81—104.)
- Jhr. Engelstoft: *Anders Thuborg*. (Tilskueren 1920. II, 157—60.)
- Evald Tang Kristensen: Om *C. A. Thyregod* og hans Slægt. (Vejle Amts Aarbb. 1920. 27—44; jfr. Kr. Lassen Vestergaard 62—67.)
- H. P. C.: Oberst *Aug. Chr. Alex. Tillge* †. (Dansk Artilleri-T. VII, 68—69.)
- F.-J.: Kaptajn *Carl Ludvig August Trolle* †. (T. f. Søværnen XCI, 97—98.)
- F.-J.: Kaptajn *Carl Ludvig Tuxen* †. (T. f. Søværnen XCI, 98—99.)
- Jhr. Engelstoft: *Einar Utzon Frank*. (Skønvirke V, 1919. 97—107.)
- J. Hegermann-Lindenchrone: [*Niels Jensen Knudsen*] *Vejlaskov*. En syd-sjællandsk Husar. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Præstø Amt VIII, 74—86.)
- J. O. Gran: Familien *Werenschiold* til Hafslund. (Dansk Adels Blad X, 1—3, 5—8, 10—11, 15, 18—19.)
- J. A. Thomle: Raadmand [*Jan*] *Wessels* sjette Datter. (Pers. T. XL, 105—10.)
- Peter Christiansen: *Gustav Wied*. (Litterært Samfunds Smaaskrifter Nr. 2.)
- Adv. F. A. Wimmer. Nekrologer af Verner Dahlerup i Univ.s Festskr. Nov. 1920. 100—107, af Finnur Jónsson i Overs. ov. Vidensk. Selsk.s Forhandl. Juni 1919—Maj 1920. 79—90, af Marius Kristensen i Danske Studier 1920. 156—59.
- J. Behrend: Om *Sten Jakobsen Wirtmann* og Holger Lauritsens Stambog. (Pers. T. XL, 111—15.)
- Fredrik Wiltrup. Nekrologer af Gustav Ottesen i Ugeskr. f. Læger 1920. 1121—23, (anonym) i Archiv f. Pharmaci og Chemi XXVIII, 199—200.
- Robert Neiiendam: *Niels Henrik Volkersen* 1820—2. Marts—1920. (Teatret XIX, 104—05.)

- Axel Garboe: *Ole Worms Stambog*. (Ex Bibliotheca universitatis Hafniensis. 183—87.)
- Livet levet. *Anna Catharina Wulff, født Kiær's* efterladte Optegnelser. (Tr. s. Mskr.). 4:o.
- Sigurd Trier: En Sonet til *Kr. Zahrtmann* [1912]. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 402.)
- Hieronimus Georg Zeuthen*. Nekrologer af J. Hjelmlev i Univ.s Festskr. 1920. 95—100, af C. Juel i *Mathemat. T.* 1920. 2—9 og i *Oversigt over Vidensk. Selsk.s Forhandl.* Juni 1919—Maj 1920. 67—77.
- Elith Reumert: *Dagbogsblade fra Adam Oehlschlägers Drengaar* (Forts.). (Julebogen 1920. 111—41.)
- To Breve fra Slotsforvalter *Joachim Conrad Oehlschläger*. Medd. af L. Bobé. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 616—19.)
- M. C. Harding: *Hans Christian Ørsted*. En kort Levnedsskildring. P.
- Helge Holst: *H. C. Ørsteds* Opdagelse af Elektromagnetismen. P.
- Correspondance de *H. C. Ørsted* avec divers savants publ. par M. C. Harding Tome 1—2. 4:o.
- Kirstine Meyer, f. Bjerrum: *H. C. Ørsteds* Arbejdsliv i det danske Samfund. Særtryk af *H. C. Ørsted: Naturvidenskabelige Skrifter* 3. Bd. Ogsaa en engelsk Udg. (Scientific Life and Works of H. C. Ø.)
- Hans Chr. Ørsted*. Artikler af T. P. Elkjer i *Farmaceut. Tid.* 1920. 360—62 G. E. Hartz i *T. f. Industri* 1920. 165—67, H. Iversen i *Mathemat. T.* 1920. 108—10, Martin Knudsen (Tale ved Universitetsfesten) i *Naturen: Verden* IV, 451—59, Emil Koefoed (Tale ved Mindefesten) i *Archiv f. Pharmaci og Chemi* XXVII, 203—07, Kirstine Meyer i *Naturens Verden* IV, 439—50, anonym i *Ingeniøren* XXIX, 435—37, 525—34.
- Elith Reumert: *Sophie Ørsted*. Maskinskr.

Samfundsforhold og Aandsliv. Retsforhold.

- Adolph Jensen:** Samfundskundskab. 1. H. 3. Udg.
- Danmarks gamle Landskabslove med Kirkelovene. Udg. ved **Johs. Brøndum-Nielsen**. 1. H.
- Sofus Larsen:** To Minder fra de aabne Ting. (Ex Bibliotheca universitatis Hafniensis. 15—50.)
- Et Grandebrev fra Stade (Staae) i Kjær Herred. Medd. ved **Chr. Petres Christensen**. (Fra Himmerland og Kjær Herred IX, 377—91.)
- N. Cohn:** Grundbogslovgivningen i de sønderjydske Landsdele.
- H. C. Roede:** Uddrag af Kancelliets Registranter. Kgl. konfirmerede Testamenter o. l. 1670—80. (Pers. T. XL, 168—210.)
- Henning Jensen:** Fra de gamle Kirkebøger. (Fra Holbæk Amt XIV 37—51.)
- Det statistiske Departement (Statens Statistiske Bureau) 1896—1920 Avec un résumé en français.

Museer.

- Chr. Axel Jensen:** Lokalmuseer og historisk-topografiske Kildesamlinger. (Fortid og Nutid III, 132—35.)
- J. S. Møller:** Meddelelser fra Kalundborgs og Omegns Museum. (Fra Holbæk Amt XIV, 52—77.)
- Det danske Kunstindustrimuseum i de første 25 Aar 1895—1920. 4:o.
- Det danske Kunstindustrimuseums første 25 Aar. (Skønvirke VI, 177—80.)

Kulturhistorie, Folkedigtning, Overtro m. m.

- Froels-Lund:** Bakkehus og Solbjerg. Træk af et nyt Livssyns Udvikling i Norden. 1. Bd.
Anm. af Knud Fabricius i Letterst. T. 1920. 398—400, af Poul Levin i Tilskueren 1920. II, 301—06.
- Anna Pedersen:** Folkeminder. Gamle Gilde- og Højtidskikke fra Egnen omkring Tryggevælde Aa. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt VIII, 87—90.)
- I. Th. Hansen:** Træk af dagligt Liv i en lollandsk Landsby [Hunseby] 70 Aar tilbage. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog 1920. 121—35.)
- A. Christensen:** Gildeskikke og Folkeliv i Midtthy. (Forts.). (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1920. 105—14.)
- Ellen Jørgensen:** Gammel Livsvisdom [1592—93]. (Danske Studier 1920. 93—94.)
- Jhr. Wammen:** Karen Povlsdatter og Oddersmeden Jens. En Kriminalhistorie for 200 Aar siden. (Fra Randers Amt XIV, 92—112.)
- H. Eliassen:** Fra et Bryllup i Kolding 1722. (Vejle Amts Aarbb. 1920. 69—71.)
- Per Aakjær:** Søvelbo-Visen. (Skivebogen XII, 112—24.)
- Hværgen** i »Den blaa Stud« [1793]. (Ved K. C.). (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 402—04.)
- Arnold Hansen:** Den sidste Henrettelse ved Vejle [1839]. (Vejle Amts Aarbb. 1920. 142—69.)
- Marie Christophersen:** En Bejlerfærd i Højelse Sogn 1846. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1920. 59—61.)
- Danske Folkebøger** fra 16. og 17. Aarh. udg. af †J. P. Jacobsen, Jørgen Olrik og R. Paulli. 8. Bd. (Helena Griseldis, en Doctors Datter.)
- H. F. Feilberg:** Vandrende æventyr. (Danske Studier 1920. 1—8.)
- Arnold Skadhauge:** Sagn fra Thy. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1920. 194—96.)
- Arnold Waltemath:** Sagen, Märchen und Lieder der Herzogtümer Schleswig-Holstein und Lauenburg. (Niedersachsen XXV, 136—38.)
- H. Witt:** Sechs Sagen aus Schwansen. Nach Erzählung der alten blinden Frau Sophie Saggens im Gute Damp aufgezeichnet. (Die Heimat XXX, 139—40.)

- P. Kr. Bjerregaard:** Smaatræk fra Sagn og Virkelighed. (Hist. Aarvog f. Mors II, 113—15.)
- H. F. Feilberg:** Holger Danske og Antikrist. (Danske Studier 1920. 77—125.)
- H. Grüner Nielsen:** Odderhuset. Forbryderovertro fra 18. Aarh. (Danske Studier 1920. 9—16.)
- J. J. Ravn:** En »Heks« og en »klog Mand«. (Vejle Amts Aarbb. 1920. 67—69.)
- Hugo Matthiessen:** »Under en Balje«. Et Bidrag til Belysning af »levende Begravelse« som Dødsstraf for Kvinder. (Nord. T. f. Strafferet VIII 276—83.)
- H. Grüner Nielsen:** Sønderjydske Folkeminder. (Fortid og Nutid III 17—39.)
- Fr. Knudsen:** Pind. (Danske Studier 1920. 126—46.)
- Hugo Matthiessen:** Straavisk og Lejbræt. (Hist. Meddel. om Kbh VII, 400—402.)
- J. Larsen:** Et nordsjællandsk Kulturbillede. Virkelighedsskildringer fra en »Spøgelseepidemi« i forrige Aarhundrede. (Fra Frederiksborg Amt 1920. 100—106.)
- C. Behrend:** Noget mere om »En Aabenbaring og dens Følger«. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 561—64.)
- K. Carøe:** En mærkelig kur. (Danske Studier 1920. 147—55.)
- Niels Sørensen:** En Søren Kanne-Daad for 100 Aar siden. (Vejle Amt Aarbb. 1920. 59—62.) — Om Jens Hansen, som reddede 6 Menneske 1838.
- En gammel Lejekontrakt [1846]. Meddelt af **K. Olsen**. (Fra Holbæ Amt XIV, 116—21.)
- Marius Dahlsgaard:** Naturdyrkelse. De hellige Kilder paa Mors. (Hist. Aarvog f. Mors II, 76—90.)
- De hellige Kilder i Dragstrup og Flade. (Hist. Aarvog f. Mors I, 191: 84—85.)
- Thorkild Gravlund:** Dansk Folkekarakter. Sjællændere og Jyder, Fynboer, Lollændere og Falstringer. 1919.
Anm. af H. Olrik i Letterst. T. 1920. 394—97.
- Johan Miskow:** Sindier og Romanier. Med særligt Henblik paa Lolland-Falster. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog 1920. 114—20.)
- N. Sodborg:** Krejlerliv paa Limfjorden. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1920. 165—73.)
- Th. Hauch-Fausbøll:** Jødernes Færd og Ophold i den danske Stat det 17. Aarh. (T. f. jødisk Hist. o. Lit. II, 106—36, 137—79, 201—40)
- Hugo Valentin:** Judarne på Sjælland under den svenska okkupation 165 (T. f. jødisk Hist. o. Lit. II, 180—90.)

- D. Simonsen:** Musketérens Edsaflæggelser. Et Bidrag til dansk Rettergangs Historie [1807]. (T. f. jødisk Hist. o. Lit. II, 191—96.)
- L. Justnielsen:** 50—60 Aar. Foredragsvirksomheden m. V. i Arbejderforeningen af 1860.
- Blaa Kors i Danmark i de første 25 Aar. Redigeret af N. Juhl.

Penge- og Bankvæsen, Skatte- og Toldvæsen.

- Axel Rubow:** Nationalbankens Historie 1878—1908.
- Anm. af P. O. A. Andersen i Gads Danske Mag. 1919—20. 722—28.
1. Del (1818—1878) anm. af J. Hassing-Jørgensen i Tilskueren 1920. II, 337—54.
- (H. L. Bisgaard):** Sparekassen for København og Omegn 1820—1920. 4:o.
- Hypotek-Foreningen for København og Omegn 1895—1920.
- Hypotek-Foreningen for Laan mod sekundær Prioritet i faste Ejendomme i Aalborg 1895—1920. Aalborg. 4:o.
- Tranderup Sogns Spare- og Laanekasse 1870—1920. Odense.
- C. K(litgaard):** Private Pengesedler. (Vendssyselske Aarbb. 1920. 336.)
- J. Hassing Jørgensen:** Danmarks Finanser gennem Krigsaarene. (Nationaløkon. T. LVIII, 329—51.)
- L. V. Birck:** Told og Accise. Forelæsninger over Forbrugsskatternes Historie. Tr. s. Mskr.
- L. V. Birck:** Cisen og Konsumptionen. (Nationaløkon. T. LVIII, 81—106.)
- Fra Konsumtionstiden. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XIV, 90—93.)
- L. V. Birck:** Øresundstolden. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XIV, 6—14.)
- Af en gammel Kopibog [1791]. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XIV, 49.)
- Herm. Andersen:** En Krigshistorie fra gamle Dage [1808] fremstillet ved Tolddokumenter. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XIV, 105—07.)
- Fra Arkivet. Consumtionsextract ved Slagelse Consumtionssted for Aaret 1826. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XIV, 256—62.)
- Fra Arkivet. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XIV, 235—38, 368—69, 407—08.)

Samfærdsels-, Post-, Telegraf- og Jernbanevæsen.

- C. Klitgaard:** Vendssyselske Vejforhold i Midten af det 18. Aarh. (Vendssyselske Aarbb. 1920. 299—311.)
- J. T. Lundbye:** Vejenes Udviklingshistorie i Himmersyssel. (Fra Himmerland og Hjør Herred IX, 417—45.)
- J. T. Lundbye:** Vejenes Udviklingshistorie paa Lolland og Falster. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarbbog 1920. 1—16.)

Land-, Forst- og Havevæsen.

- Jakob Lykke:** Landboforhold paa Mors i Adelsvældens Tid. (Hist. Aarbbog f. Mors I, 1919. 29—52.)

- J. J. Hansen:** Begyndelsen til Landboreformerne paa Godset Bernstorff. Foredrag. (Elevforen. f. Landboskolen ved Lyngby. Aarboeg for 1920. 40—58.)
- Skelby Sogn for 100 Aar siden. En Beretning om Landbrugets Tilstand. Medd. af **H. D. Lind.** (Aarboeg f. Hist. Samf. f. Præstø Amt VIII, 41—49.)
- S. C. A. Tuxen:** Fortidens Arbejdsmetoder og Arbejdsredskaber paa Nordfalster. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarboeg 1920. 80—87.)
- Chr. Jørgensen:** Danske Landboeres Samvirken i Fortid og Nutid. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarboeg 1920. 88—99.)
- Jakob Lykke:** Fra Udskiftningen af Bjergby Bys Jorder. (Hist. Aarboeg f. Mors II, 54—62.)
- L. Christensen:** Høstskikke i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede. (Aarboeg f. hist. Samf. f. Sorø Amt VIII, 80—88.)
- Povl Hansen:** Årets arbejder i mit barndomshjem. (Svendborg Amt 1920. 3—44.)
- Johann Georg Guggemos:** Das landwirtschaftliche Genossenschaftswesen in Dänemark. München 1918. (Diss., München.)
- Danmarks Landbrug. Det danske Landbrugs Rentabilitet før og under Verdenskrigen. (Ogsaa med tysk Tekst.)
- ***H. Hertel:** Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Historie. I. 1769—1868. 1. H.
- Georg Christensen:** Gl. Roskilde Amts Landboforening. 1870—6. Febr. —1920. Roskilde.
- Harald Faber:** Forage Crops in Denmark. London.
- Jørg. Frank:** Det nordslesvigske Landbrug under Fremmedherredømmet. (Ladelund Elevforen.s Aarsskr. 1920. 3—9.)
- Jeppesen:** Hvad har det danske Landbrug lært fra Sønderjylland? (T. f. Landboret V, 3—7.)
- Chr. Kock:** Eine Gutswirtschaft vor 250 Jahren. (Der schlesw.-holst. Bauer I, 1919. 21—22.)
- Chr. Kock:** Käsegewinnung in Eiderstedt im 17. Jahrh. (Der schlesw.-holst. Bauer II, 287—88.)
- Chr. Kock:** Die holsteinische Milchwirtschaft, wie sie in Schwansen gehandhabt wurde. (Die Heimat XXX, 154—56.)
- 1895—1920. Kontrollforeningerne og deres Arbejde gennem 25 Aar.
- S. Holm:** Faareholdet i Danmark. (Elevforen. f. Landboskolen ved Lyngby. Aarboeg for 1920. 65—82.)
- Roskilde Andelssvineslagteri 23. April 1895—23. April 1920.
- Svend Bruun og Axel Lange:** Danmarks Havebrug og Gartneri til Aaret 1919.
- Chr. Jørgensen:** Hardenberg Slotshave. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarboeg 1920. 100—104.)

Fiskeri og Søvæsen.

- Christine Reimer:** Marsvinsjagten i Lillebælt. (Wisbechs Almanak 1920.)
- Thomas Olesen:** Det store Flynderfiskeri ved Løkken og Blokhus i Aarene 1884—86. (Vendsysselske Aarbb. 1920. 223—59.)
- Christian Jensen:** Zur Geschichte der Fischerei und des nautischen Küstenschutzes an der schleswigschen Westküste. (Mitteil. d. deutschen Seefischerei-Vereins 1917. Nr. 7—10. S. 1—9.)
- M. N. Myhlenphort:** Om Garnfangst af Sæler i Diskobugt ved Aar 1800. Ved H. Ostermann. (Geogr. T. XXV, 90—97.)
- Danmarks Søfart og Handel fra de ældste Tider til vore Dage. (Under Redaktion af **Bering Liisberg.**) 1.—2. Bd. 4:o.
- Het Leeskaartbock van Wisbuy (1566). Uitgegeven door **Johannes Knudsen.**
- Johannes Knudsen:** Bagge Wandels Indberetning om Bornholm 1676. (T. f. Søvæsen XCI, 10—16.)
- J. I. Speersneider:** Vor Handelsskibsfart under Verdenskrigen. (T. f. Søvæsen XCI, 53—80, 101—14.)

Handel, Haandværk og Industri.

- J. Klitgaard:**) Hjørring Handelsstandsforening 1870—1920. Hjørring. 4:o.
- J. Klitgaard:** Gildebrødrene i Guds Legems Lav i Aalborg i Aarene 1537—1624. (Forts.). (Fra Himmerland og Kjær Herred IX, 309—44.)
- ens C. J. Stub:** Fra den gamle Købmands Hovedbog. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog 1920. 70—79.)
- J. Berg:** Den Gyldendalske Gaard i Klareboderne. (Tilskueren 1920. II, 433—40.)
- J. Francis Bull:** Gyldendal og Norge. Til 150 Aars Jubilæet. (Tilskueren 1920. II, 441—49.)
- J. M. Hansen:** Fra Gyldendalske Boghandel i svundne Dage. Spredte Minder fra Hverdag og Fest.
- J. Paul Levin:** I Anledning af Gyldendals 150 Aars Jubilæum. Nogle Stemninger og Tal. (Tilskueren 1920. II, 419—32.)
- J. Søren Gyldendal:** til G. B. N. F. 1720—1920. (Dansk Boghandlertid. 1920. 437—41.)
- J. Lud Bokkenheuser:** J. Chr. Petersens Papirhandel. Et Mindeskript i Anl. af Forretningens 75-Aars Jubilæum.
- J. Karl Schmidt:**) Odense Vin-Kompagni 1895—1. Maj—1920. Odense.
- J. A. Kock:** Dansk Andels Ægexports Virksomhed i 25 Aar. 4:o.
- J. Dalhoff:** Københavns Arbejdshjem 1894—1919.

- M. E. Kronenberg:** De geheimzinnige drukkers Adam Anonymus te Bazel en Hans Luft te Marburg ontmaskerd. (Het Boek. Okt. 1920.) — Pseudonymer for Johan Hoochstraten.
- L(auritz) N(ielsen):** Nye Oplysninger om Johan Hoochstratens Virksomhed. (Nord. T. f. Bok- och Biblioteksväsen VII, 39—40.)
- Louis Bobé:** Claude Philibert 1709—84. En Foregangsmand paa Boghaandværkets og Bogudbredelsens Omraade. (Nord. T. f. Bok- och Biblioteksväsen VII, 14—18.)
- Kr. Kongstad:** Fortsatte Betragtninger over dansk Boghaandværk (Aarvog f. Bogvenner IV, 99—142.)
- R. Christensen-Bonde:** Festskrift for Dansk Gartner-Forbund ved det 25-Aars Jubilæum. 1919.
- Lohgarvernes Forbund i Danmark (Dansk Læder- og Skindarbejderforbund) 1895—1. Juni—1920. Jubilæumsskrift, udgivet af Forbundet.
- H. Philippson:** Die Schleswiger Goldschmiede im 17., 18. u. 19. Jahrh Schleswig. (Sonderdruck aus den Heimatblättern »Nordmark«.)
- Rasmus Mortensen:** Jydsk Jærn. Nogle Smeltepladser. (Vejle Amt Aarbb. 1920. 73—108.)
- J. Falck:** Arnens Lue. (Gads Danske Mag. 1919—20. 291—99.) — Or dansk Kakkelovnsindustri.
- Herm. Andersen:** Kobberførere. (Hollandske Kobberførere.) Med e Efterskrift af Gormsen (Sluttet). (Maanedsskr. f. Toldvæsen XIV 50—57, 79—82.)
- Otto Smith:** Bidrag til Holbæk Skomagerlaugs Historie. (Fra Holbæ Amt XIV, 5—36.)
- Vald. Hartmann:** Festskrift for Dansk Slagteriforbund ved dets 25-aa Jubilæum.
- J. A. Hansen:** Festskrift i Anl. af Skibssmedeforeningens 25 Aars Jubilæum d. 7. April 1920.
- C. C. S. Jensen:** Vogn- og Beslagsmede-Mesterforeningen for København og Omegn. De første 25 Aar (1895—1920). Carlsberg Bryggerierne. (Før og nu VI, 73—93.) Den kongelige Porcelainsfabrik. (Før og nu VI, 213—82.)
- F. Dalgas:** La manufacture nationale de Sèvres og den kongelige Porcelænsfabrik. (Skønvirke VI, 161—69.)
- R. Berg:** Aktieselskabet Snedkermestrenes Træ- og Finerskæreri 1870—1920. En Oversigt over Finerskæreriets Historie i Danmark i det sids Hundredaar. 4:o.
- P. Eliassen:** S. W. Bruuns Fabrikker gennem 100 Aar 1819—1919. Kolding. 4:o. — Tobaksfabrik.
- Emil Selmar:** Kittendorff og Aagaards Forlagsvirksomhed i Aare: 1851—76. (Skønvirke VI, 134—44.)

Politi-, Fængsels- og Brandvæsen. Fattig- og Understøttelsvæsen. Forsikring.

- G. Brøchner-Mortensen:** Københavns Fængselsvæsen gennem 25 Aar. (Nord. T. f. Strafferet VIII, 257—75.)
- Københavns Brandvæsen gennem 50 Aar. (Tekn. T. XLIV, 121—26.)
- (**N. P. Bjerregaard:**) Skive Købmænds Hjelpekasse 1870—1920. Skive.
- (**K. G. Rørsø:**) Nogle Optegnelser om De forenede Sygekasser paa Lolland og Falster i Anl. af Centralforeningens 25-aar. Bestaaen 9. Marts 1920. Nykøbing F.
- Jubilæumsskrift udg. af Centralforeningen af Sygekasser i Randers Amt. 1885—24. Okt.—1920. Randers.
- Propforening »P« af 1. Sept. 1894. Fattige Konfirmanders Opklædning gennem 25 Aar. (1919.)
- Chr. Thorsen:** Forsikringsforetagender i Flensborg og Altona i det 18. Aarh. (Nationaløkon. T. 3. R. XXVIII, 40—64.)
- Albert Olsen:** Om søassurance i Danmark til Danske Lovs tid. (Assurandøren XXIV, 7—8, 18—20.)

Medicinalvæsen.

- Thorkild Røvsing:** Videnskabernes indbyrdes Samhørighed belyst ved Træk af Kirurgiens Udviklingshistorie i Danmark. (Tilskueren 1920. II, 401—15.)
- Hans Kau:** Af de kloge Mænds og Koners Saga. Kolding.
- K. Carøe:** Af lægevæsenets historie i Københavns amt. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1920. 19—40.)
- Marius Kristensen:** Fra »oplysningstiden«. (Danske Studier 1920. 89—91.)
- J. W. S. Johnsson:** Øjenspejlets Indførelse i Danmark [1852]. (Ugeskr. f. Læger 1920. 1299—1301.)
- [**Peter**] **Hanssen:** Geschichte der Epidemien in Schleswig-Holstein und den Nachbarländern. (Öffentl. Gesundheitspflege 1920. 162—71, 193—216, 228—40, 273—84.)
- A. R.:** To berømte Farmaceuters Eksamensbeviser. [H. C. Ørsted 1797 og W. C. Zeise 1815.] (Farmaceut. Tid. 1920. 16—18.)
- K. Carøe:** Hospitalsnød i København i Slutn. af 18. Aarh. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 447—84.)
- Den danske Diakonissestiftelse. (Før og nu VI, 178—212.)
- Festskrift i Anl. af Vestre Kirkegaards 50-Aars Bestaaen.
- Heri: Villads Christensen: Begravelsesskikke og Kirkegaardsforhold i Kbh. i ældre Tid, og A. Berg: Vestre Kirkegaard 1870—1920. — Anm. af J. W. S. Johnsson i Ugeskr. f. Læger 1920. 1549—51.

Krigs- og Forsvarsvæsen.

- I den røde Trøje for 100 Aar siden. Samlet af **J. Jacobsen**. (Aarvog f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1918. 37—49; 1919. 87—117.)
- (**C. Segelcke**;) Blade af 3. Dragon-Regiments Historie. (Slesvigske Nationale Rytterregiment 1870—1920.)
- H. D. Hansen**: 4. Dragonregiment 1670—1. Aug.—1920. (Næstved.)
- G. Lütken**: Fæstningsartilleriet. Ved 25-Aarsdagen for Fæstningsartilleriregimentets Oprettelse. 4:o.
- C. N.**: Fæstningsartilleriregimentet 1895—1920. (Dansk Artilleri-T. VII, 74—79.)
- Edv. Bull**: Leding. Militær- og finansforfatning i Norge i ældre tid. Nogle reglementariske Bestemmelser vedrør. Borgervæbningen i Fredericia [1857]. Medd. af **Aage Bremerholm**. (Vejle Amts Aarbb. 1920. 170—78.)

Kirkehistorie.

- Karl M. Kofod**: Bornholms Kirkehistorie med Kulturskildring i Oldtid, Middelalder og Reformationstid. Rønne.
- J. C. Christensen**: Kirkeforhold i Sønderjylland. (Grænsevagten II, 157—62.)
- P. Severinsen**: Folkekirkens Ejendoms-Historie. Udg. af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie.
- Thomas Laub**: Musik og Kirke.
- A. R. Idum**: Kalentegodset til Vends Herreds Præster. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VII, 407—10.)
- Ernst Michelsen**: Die Schleswig-Holsteinische Kirchenordnung von 1542. 2. Heft: Der Text. Kiel. (= Schriften d. Ver. f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 1. Reihe, 16. H.)
- Viggo Holm**: Fra Pietismens Tid. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog 1920. 136—37.) — Om Sabbatsforordn. 1735.
- Helene Strange**: Jubelfest-Gudstjeneste i Nr. Vedby Kirke 1. Jan. 1801. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog 1920. 137—41.)
- Jørgen Nielsen**: Fra Ryslinge valgmenigheds første tid. (Menighedsbl. I, 1919. 154—55, 162—63, 181—83, 186—88, 194—96.)
- Henrik Fog**: Frimenighedsbevægelsen paa Mors 1869—1919. (Højskolebl. XLV, 417—22, 459—64, 487—92, 579—86.)
- Viktor Södergren**: Dansk Nyskoleliv och svenskt. Lund.
- Wilhelm Stähelin**: De Reformerte i Fredericia 1719—29. Sept.—1919. Mindeblad. Oversat af P. M. Honoré. Fredericia (1919).
- Indre Missions Arbejdere. 203 Portrætter. Samlet af **Martin Madsen**. 1.—2. Opl.
- H. Ostermann**: Den grønlandske Missions og Kirkes Historie. V—VII. (Nord. Missions-T. XXXI, 16—30, 68—80, 124—40, 145—61, 200—222, 255—82.)

- Harald F. Jørgensen:** Evangeliet blandt Santalerne. Den nordiske Santalmissions Historie.
- C. Krarup:** 50 Aar i Siam. Et lille Bidrag til den evangeliske Missions Historie i Siam. (= Missions-Bibliotheket 1919. 1.—2. H.)
- The Central Mission. Mission, Mercy and Rescue-Work 10 years of history. Translated by J. P. Ingerslev.

Universitets- og Skolevæsen.

- Thorkild Roving:** Om den kliniske Uddannelse ved vort Universitet. (Hospitalstid. LXIII, 161—71.)
- Knud Bokkenheuser:** Studenter vi kaldes. Muntre Minder fra mit Studenterliv.
- Carl Dumreicher:** Studenterforeningen og Studenterlivet. (Junckers Almanak 1921. 17—28.)
- H. Trier:** Hvorledes Studentersamfundets Retshjælp blev til. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 624—25.)
- St. Andreas Kollegium** [i Ordrup]. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne 1920. 460—62, 470—72.)
- Om Sorø Akademi** i 19. Aarh. findes adskillige Artikler i Soraner-Bladet 5. Aarg.
- Jhr. H. Rasmussen:** Faaborg Latinskole. (Svendborg Amt 1920. 111—40.)
- Johannes V. Jensen, Niels Jeppesen og Georg Saxild:** Fra den gamle By og den gamle Skole. Udg. af Viborgenser-Samfundet.
- Axel Ulrik:** Flensborg Skole indtil 1864. (Grønsevagten II, 254—63.)
- Thøger Jensen:** Frederik IV.s Skoler (Rytterskolerne). (Hjem og Skole XI, 227—46.)
- Veiersøe-Jensen:** Prinsesse Sophie Hedevig og Skolerne i Dronninglund. (Hjem og Skole XII, 221—25.)
- H. Kr. Bjerregaard:** Fra den gamle Skole [1852—57]. (Hist. Aarbog f. Mors I, 1919. 86—90.)
- H. P. Haahr Madsen:** Uddrag af Forhandlingsprotokollen for Lærerkonventer i Hjerme-Ginding Herreder samt Biografi af nogle Lærere. (Hardsyssels Aarbog XIV, 46—99.)
- Kjær Herreds Skoler og Skolevæsen** m. V. omkr. det 18. Aarh.s Midte. Ved **Chr. Petresch Christensen**. (Fra Himmerland og Kjær Herred IX, 392—416.)
- Det forenede Velgørenheds Selskabs Skoles Elev-Forening** 1895—10. April—1920. Spredte Træk af 25 Aars Virksomhed. Udg. under Redaktion af Aage Schäffer.
- Larsen Johansen:** Friskolens Vækst. (Bavnen 1919. 462—73, 479—87, 494—500.)

- Andr. Sørensen:** Lidt af Bjergby Friskoles Historie i de forløbne 50 Aar. (Bavnen 1920. 9—13.)
- M. J. Lomholt:** Friskolesagen i Nørre Broby Sogn. (Bavnen 1920. 521—28.)
- L. Rasmussen Lidemark:** Rørth Friskole 1870—1920. (Bavnen 1920. 313—18.)
- P. J. M. Vinther:** Staby Vinterlærerseminarium og de vestjydske Biskoler. (Vor Ungdom 1920. 257—66.)
- C. J. Christiansen:** Beiträge zur Geschichte des Tondernschen Seminars. (Schulblatt der Provinz Schleswig-Holstein LXVII, 1919. 296—98 303—05.)
- Katharina Petersen:** Das Augustenburger Lehrerinnenseminar. (Die Heimat XXX, 1—4.)
- Jens Marton:** Personligheder fra de svundne Dage ved det kgl. Opfostningshus 1874—1920.
- Ansgar Meyer:** Den danske Folkehøjskole. Dens Vorden, Væsen og Virken. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne 1920. 514—17, 530—33, 562—65 579—83, 595—98, 612—14.) — Opr. i Stimmen d. Zeit.
- Alfred Povlsen:** Volkshochschul-Bewegung in Deutschland und Volkshochschul-Arbeit in Dänemark. Langensalza. (= Die deutsche Volkshochschule. 23. Heft.)
- Danish people's high-school. Translated by Shaw Desmond. (1918.)
- Helge Hostrup:** Frederiksborg Højskole (1875—1920). (Højskolebl XLV, 1129—34; H. S. 1177—88.)
- Weiersøe-Jensen:** Af Rødding Højskoles Saga. (Hjem og Skole 1920 58—61, 63—68.)
- Simon Hansen:** Hejls Efterskole fra 5. Okt. 1891 til 10. Sept. 1920. Et Blad af de sønderjyske Foreningers Historie. Helsingør.
- Jens Johansen:** Det Fjordske Tidsrum paa Ladelund. (Ladelund Elevforen.s Aarskr. 1920. 29—41.)
- Marius Kristensen:** Askov Sløjdskole 1895—1920. (Højskolebl. XLV 1465—70.)
- Chr. Christensen:** Bidrag til Husholdningsskolens Historie. (Tr. s. Mskr Roskilde.
- Hans Kyrre:** Det pædagogiske Selskab gennem hundrede Aar.

Sprog.

- Ordbog over det danske Sprog grundlagt af **Verner Dahlerup**. 2. Bd.
- Lis Jacobsen:** Dallebakker. Fra den danske Ordbogs Værksted. (Tidskueren 1920. II, 462—71.)
- Axel Kock:** Till tolkningen av urnordiska runinskrifter. (Arkiv f. nord. filol. XXXVII, 1—26.)

- Marius Kristensen:** Noget mere om Glavendrup-Stenen. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VII, 431—39.)
- Johs. Lollesgaard:** Syntaktiske Studier over det ældste danske Skriftsprog (før ca. 1300). Nykøbing F. (Disp.)
- Marius Kristensen:** Nogle synspunkter for dialektstudiet. (Danske Studier 1920. 68—84.)
- Anders Uhrskov:** Nordsjællandske Ord og Udtryk. (Fra Frederiksborg Amt 1920. 77—99.)
- Jens Lund:** Sprogforandring og Morsingbomål. (Hist. Aarbog f. Mors I, 1919. 91—110.)
- C. Klitgaard:** Norden for Lov og Ret. (Vendssyselske Aarbb. 1920. 337.)
- Otto Jespersen:** To småting. I. Eller; II. Som. (Danske Studier 1920. 165—66.)
- Gudmund Schütte:** Knytlingasagas Stednavne. (Danske Studier 1920. 94—96.)
- A. Noreen:** Nordens älsta folk- och ortnamn. (Fornvännen 1920. 23—50.)
- Viggo Brøndal:** Danernes Navn. (Danske Studier 1920. 17—41; jfr. Gudmund Schütte smst. 169—74.)
- R. van der Meulen:** Over den Nederlandschen oorsprong der aardrijkskundige namen Skagerrak en Kattegat. (Tijdschr. voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde XXXVIII, 113—32.)
- Edward Schröder:** »Skagerrak« und »Kattegat«. (Hans. Geschichtsbl. XXV, 343—45.)
- Johannes Knudsen:** Hollandsk Indflydelse paa Navngivningen i Farvandet omkring Danmark. (Hist. T. 9. R. I, 398—420.)
- G. Brøchner-Mortensen:** Lidt københavnsk Forbrydersprog. (Danske Studier 1920. 85—88.)
- Poul Schjærff:** Mere om den danske Jens og hans Sprog. (Danske Studier 1920. 42—45.)
- Edward Schröders** Anm. af Johs. Steenstrup: Mænds og Kvinders Navne i Danmark gennem Tiderne (Kbh. 1918) i Hans. Geschichtsbl. XXV, 347—53.
- V. Woll:** Tillæg til Artiklen om Gadenavnene i Kerteminde. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VII, 399—400.)
- i. C. Sortfelt:** Gamle Stednavne i Vendsyssel (Forts.). (Vendssyselske Aarbb. 1920. 260—74; jfr. Axel Holm og C. Klitgaard, smst. 334—36.)
- Alex. Rasmussen:** Navnet Vitskøl. (Fra Himmerland og Kjær Herred IX, 446—48.)
- Gunnar Knudsen:** Lidt om sønderjydske Stednavne. (Fortid og Nutid III, 1—16.)

Litteraturhistorie.

- Johannes Steenstrup:** De danske Folkevisers ældste Tid og Visernes Herkomst (Forts.). (Hist. T. 9. R. I, 355—97.)

- Ida Falbe-Hansen:** Lidt om Aage- og Else-Visen. (Danske Studier 1920. 166—69.)
- Nogle gamle Viser. Optegnet af **A. Hønholt**. (Aarvog f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1918. 76—85.)
- Ellen Jørgensen:** Brudstykker af Hermen Weigeres Trykmanuscript til »En Ræffuebog«. (Nord. T. f. Bok- og Biblioteksvæsen VII, 36—37.)
- Martin B. Ruud:** An Essay towards a History of Shakespeare in Denmark. (Research Publications of the University of Minnesota. Studies in Language a. Literature No. 8.)
- P. Van Tieghem:** La mythologie et l'ancienne poésie scandinaves dans la littérature européenne au 18 siècle. (Edda XIII, 38—65.)
- Ida Falbe-Hansen:** Kætterske Tanker om »Kærlighed uden Strømper«. (Edda XIII, 296—301.)
- Carl Koch:** To Digte af Grundtvig. (Højskolebl. XLV, 1539—54.)
- Ejnar Munksgaard:** Nyfundne, udforskede H. C. Andersen-Manuskripter. (Aarvog f. Bogvenner IV, 46—63.)
- Hovedtræk af nordisk Digtning i Nytiden. Udg. af **Ejnar Skovrup**.
- Hans Ahlmann:** Det danske Parnas 1900—1920.
Anm. af Svend Borberg i Litteraturen III, 494—96.
- (**Andreas Gredsted:**) Den danske Dagspresse. Aarhus.
- Stig Bredstrup:** »Langt højere Bjerger —«. (Højskolebl. XLV, 942—48.)

Kunst.

- J. Brøndsted:** Nordisk og fremmed Ornamentik i Vikingetiden med særligt Henblik paa Stiludviklingen i England. (Aarbb. f. nord. Oldk. o. Hist. 3. R. X, 162—282.) — Ogsaa særskilt. Disp.
- Helge Kjellin:** Medeltida gravvårdsformer i Norden. (Lunds Univ.s årsskr. N. f. 1. avd., XIV. Nr. 19.)
- Otto Andrup:** Kunstnere ved den udvalgte Prins Christians Hof. (Kunstmuseets Aarsskrift 1920. 96—110.)
- M. Mackeprang:** Vore Landsbykirker. En Oversigt. 4:o.
- Ejler Haugsted:** Gamle jydsk Kirker fra Valdemarstiden. (Landet Nov.—Dec. 1920.)
- Vilh. Lorenzen:** De danske Dominikanerklostres Bygningshistorie. Med Tegninger og Opmaalinger af Chas. Christensen. (De danske Klostres Bygningshistorie. III.)
- Vilh. Lorenzen:** Gammel dansk Bygningskultur. Landgaarde og Lyststeder i Barok, Rococo og Empire. II.
- Fr. Weilbach:** Frederik IV.s Slotte og deres Forbilleder. (Architekter XXII, 1—12.)
- Vilh. Lorenzen:** Det danske Hus. Bygningshistorie. I.
- L. C. Peters:** Das altfriesische Haus. (Die Tide III, 511—14.)

- Chr. Axel Jensen:** Strejfflys over sønderjydske Arkitektur og Stilhistorie. (Fortid og Nutid III, 65—98.)
- Jørgen Olrik:** Danske og tyske Forskninger af sønderjydske Arkitektur og Stilhistorie. (Fortid og Nutid III, 99—111.)
- Werner Jakstein:** Ist C. F. Hansens Kunst französischer Abstammung? (Bau-Rundschau 1919. 138—39.)
- Werner Jakstein:** Til Studiet af C. F. Hansen. (Architekten XXII, 93—97; jfr. Ivan Munk Olsen 98—104.)
- Morten Korch:** Danmarks Malerkunst. Gengivelser af de mest kendte danske Malerier med forklarende Tekst. 4:o.
- Peter Grove:** C. W. Eckersberg's Billeder af Krigsskibe og Tegninger til Gallionsfigurer. (Kunstmuseets Aarskrift 1919. 41—54.)
- Th. Oppermann:** Lorenz Frølich i Flensborg. (Sønderjydske Julealbum 1919. 11—15.)
- Karl Madsen:** Tre Billeder af Marstrand. (Kunstmuseets Aarskrift 1919. 55—62.)
- Joakim Skovgaard:** P. C. Skovgaard. Kunstforeningens Udstilling i Hundredaaret efter hans Fødsel. (Kunstmuseets Aarskrift 1920. 1—44.)
- Karl Madsen:** P. C. Skovgaards Tegninger til H. C. Andersens Eventyr. (Kunstmuseets Aarskrift 1920. 45—56.)
- Gh. Faaborg:** Danske Gobeliner. (Skønvirke VI, 145—59.)
- J. Thorlacius-Ussing:** Træskærerarbejder af Claus Berg i københavnske Museer. (Kunstmuseets Aarskr. 1920. 57—69.)
- Houl Nørlund:** To Processionskrucifixer fra Nationalmuseet. (Kunstmuseets Aarskrift 1920. 74—81.)
- Victor P. Christensen:** Dansk Vignetkunst i det 18. Aarh. (Aarvog f. Bogvenner IV, 143—85.)
- Victor P. Christensen:** Moderne dansk keramisk Plastik. (Skønvirke VI, 113—26.)
- Victor P. Christensen:** Museets danske Skulpturer fra det 18. Aarh. (Kunstmuseets Aarskr. 1919. 93—114.)
- Victor P. Christensen:** Ung dansk Skulptur. (Kunst og Kultur VIII, 205—22.)
- gamle københavnske Skilte og Bomærker. Tegninger af Aage Jørgensen med en Indledning af Hugo Matthiessen og forsynet med biografiske Notitser af Villads Christensen. 4:o.
Anm. af G. N. i Skønvirke 1920. 28—31.
- Hugo Matthiessen:** Lidt om Barberernes Skilte. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 619—24.)
- quespiltekster fra Komædiehuset i Lille Grønnegade. Udg. af *Eiler Nystrøm*. 1. Bd.
Anm. af Hans Brix i Tilskueren 1920. II, 113—20.
- Robert Neiiendam:** Michael Wiehe og Frederik Høedt. (Omkring Teatret. II.)
Historisk Tidsskrift. 9. R. Lit.

- H. Grüner Nielsen:** Folkelig Vals. Sønderhoningdans, Fannikedans, manøsk Brudedans, Vip, Sæt over, jysk Polonæse, Springfort, Svejtrit. Med Melodibilag.
- C. V. Jensen:** Arbejdernes Idræts-Klub 1895—11. Sept.—1920. Et Jubilæumsskrift.
- Festskrift i Anl. af Gymnasieforeningen »Neptun«s 10 Aars Jubilæum. Esbjerg.

Bøger indsendte til Redaktionen 1920.

- Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 1920:
138,2 Atle Wilskman: Släktbok.
Nr. 148 Förhandlingar och Uppsatser.
Nr. 149 Arvid Mörne: Nya Wecksellstudier.
Nr. 150 Studier i nordisk Filologi, utg. genom Hugo Pipping.
Nr. 151 Finlands svenska Folkdiktning, IA Sagor, Referatsamling utg. av Oskar Hackmann.
Nr. 152 Nyland Ortnamn, deres Former och Förekomst till år 1600, I utg. av Greta Hausen.
Nr. 153 Finlands svenska Folkdiktning, IB Sagor i Urval, utg. av Anders Allardt.
- Sverris Saga efter Cod. A M. 327 4°. Utg. av Den norske historiske Kildeskriftkommission ved Gustav Indrebø. Kria 1920.
- *Scriptores Minores Historiæ Danicæ Medii Ævi rec. M. Cl. Gertz Kbh. 1918—20.
- Breve fra Riksarkivar M. Birkeland ved Fr. Ordning. Kria 1920.
- Norsk Historisk Videnskap i femti Aar 1869—1919, utg. av Den norske historiske Forening til dens femti-årsdag 21. des. 1919. Kria. 1920.
- Kyrko-Ordningar och Förslag därtill före 1686, utg. af kungl. Riksarkivet gen. Erik Naumann. Sthlm. 1920.
- Hansische Geschichtsblätter 45. Jahrgang 1919. München u. Leipzig 1920
- Chr. Heilskov: Dansk Provinstopografi. Hist.-topogr. Tidsskrift-Index for Danmark udenfor Hovedstaden. Kbh. 1920.
- Hans Olrik: Tisvilde og Omegn. Kbh. 1920.
- Kjøbenhavns Borgere 1659 ved E. Marquard. Kbh. 1920.
- *Gerrit Das: Foppe van Aitzema. Utrecht.
- Edda. Nordisk Tidsskrift for Litteraturforskning. Aarg. 7, Bd. XIV, H. 1—5 Kria. 1920.
- Sverris Saga etter Cod. A M. 327.4^o. Utg. av Den Norske Historiske Kildeskriftkomm. ved Gustav Indrebø. Kria. 1920.
- *Poul Andræ: Andræs Torsdage i Samvær med Hall og Krieger. Kbh Kria. 1920.
- *Danmark. Land og Folk; udg. ved Daniel Bruun. Kbh. 1920.
- Aarbøger udg. af Hist. Samf. for Aarhus Stift. Aarh. 1920.
- Fra Holbæk Amt. Hist. Aarbøger XIV udg. af Hist. Samf. for Holbæk Amt Kbh. 1920.
- Fra Ribe Amt. V, 2 H. Kbh. 1920.

Recensioner.

Bibliografi.

Historien har mange Hjelpevidenskaber, mange flere end de, der har Hævd paa at kaldes saaledes. En af de yngste er den moderne Palæotypforskning, der skarpt retter Undersøgelsen mod det materiel, de gamle Trykkere brugte ved Fremstillingen af deres Bøger, skaffer Rede paa den enkelte Bogtrykkers Typer og Praksis og søger at føre anonyme Tryk til deres rette Ophavsmand.

I Skandinavien er denne specielle Videnskab især bleven værket af Overbibliotekar H. O. Lange og Rigsbibliotekar Isak Tholijn. De vanskeligste Problemer, Bogtrykkerkunstens ældste Historie i vore Lande, har draget dem, og ved stringent Metode og held lykkelige Fund har de formaaet at bringe meget nyt frem om den gamle Snell, Stephan Arndes og Gotfred af Ghemen. Deres Studier er Underbibliotekar Lauritz Nielsen fortsat, idet han har gjort Pionerarbejdet op for Perioden efter Aar 1500 og har samlet Resultaterne af den sidste Menneskealders Forskninger i den store og *Dansk Bibliografi 1482—1550*, der skal afløse Bruuns Værk fra halvfyndserne.

Her er ikke Stedet at vise, hvorledes det yngre Arbejde afviger fra det ældre i Plan, eller hvorledes det ved eksakt Analyse og ved systematisk Søgen rundt om i Bibliotekerne har vundet sikrere Grund og rigere Stof; men der er Grund til at gøre opmærksom paa, at dette tilsyneladende saa specielle Værk gennem den klare og concise Indledning saavel som gennem Bogbeskrivelserne giver et Bidrag til Tidens almindelige Historie. Man faar et stærkt Indblik af de ældste Bogtrykkeres trang og usikre Kaar; man erindres om det betydelige tyske Element i vor Borgerstand i Slutn. 15. og Beg. af 16. Aarh.; Lübecks Indflydelse, saa dominerende den kirkelige Kunst, bliver aabenbar ogsaa paa typografisk Område; og man erkender, hvor megen Energi Kirkens ledende Mænd stædte ind paa at skaffe nye og gode liturgiske Bøger til Veje umiddelbart før Sammenbruddet kom.

Af særlig Interesse er Lauritz Nielsens Undersøgelser ved rørende Christian Pedersen; hvormed kan jævnføres hans Forstudie i Nordisk Tidsskrift för Bok- och Biblioteksväsen V. Han viser, at Christian Pedersen ikke selv har øvet Haandværk, men har stillet Materiel, der var i hans Eje, til Raadighed først i Paris for derværende Bogtrykkere og siden i Antwerpen; i Malmø staa Johan Hoochstraten ved hans Side som den, der passer Presser. Fra deres Officin udsendes i de bevægede Aar 1533—1535 en Række folkeoplysende Skrifter, Indlæg i den kirkelige Strid, Tryk, som skal tjene Kong Kristian 2.s Sag. Herfra udgaar saaledes Peder Laurentsens Oversættelse af Kristian 2.s Brev til Borgmester Wendland i Danzig samt tre anonyme Etbladstryk, der indeholder Frederik 1.s Fuldmagt for Knud Gyldenstjerne, Knud Gyldenstjernes Lejdebrev til Kristian 2. og Kontrakten imellem dem, hvilket smukt er paavist ved Typesammenligning.

Bøgerne og deres tekniske Forhold er Grundlaget for Lauritz Nielsens Værk; kun i ringe Grad har arkivalisk Stof kunnet yde Bidrag. Paa eet Punkt synes dog et Pavebrev at kaste Lys. Det har hidtil ikke været klart, hvorledes Stephan Arndes, der i 70'erne og lige i Beg. af 80'erne optræder som Bogtrykker i Perugia, har fundet Vej til Slesvig, hvor han trykte det skønne Missale Slesvicense, der bærer Aarstallet 1486. Forklaringen er vist, at han i Italien har truffet Slesvigkanniken Leve Leven, en Søn af den rigtige Staller paa Nordstrand Lorens Leven, der siden satte Penge hans Foretagender. Leve Leven studerede kanonisk Ret i Perugia i 70'erne, som fremgaar af en Bulle af 17. Juni 1475. (Alfred Krarup og Johannes Lindbæk: Acta pontificum Danica IV, 120 n. 2649) Hvis denne Hypotese kan staa ved Magt, har vi Lov til i Missa Slesvicense at se en Frugt af den slesvigske Højgejstlighedens Italiensrejser i Slutningen af Middelalderen. E. J.

Tidshistorie.

Dr. Johannes Paul har i sin Bog: *Lübeck und die Waage im 16. Jahrhundert* givet en langt fyldigere fremstilling af Lübecks forhold til Danmark end man kunde vente; en anmelder i Hans. Geschichtsblätter har allerede gjort opmærksom paa, sammenhængen i fremstillingen af hansestadens forhold til Sverige, derved ofte brydes. Det er lidet heldigt, at forf. i kapitlet om Syvaarskrigen ser bort fra begivenhedernes kronologiske sammenhæng, idet han tager krigsbegivenheder for sig og mæglinger og fredsunderhandlinger for sig, og for tiden efter Stettinerfreden synes afsnit om Danmarks tilstand efter krigen og om Lübeck

brud med Danmark ret overflødige og heller ikke tilfredsstillende. Forf. fremhæver vel med rette, at man indtil 1580 tydelig kan følge, hvorledes Sveriges opræden overfor Lübeck bliver stejlere og mere bydende i samme grad, som forholdet mellem Danmark og Lübeck kølnes; men de fundamentale stridsspørgsmaal mellem hansestaden og Sverige kan ingenlunde være bestemt af, hvorvidt Frederik 2. efter Syvaarskrigens ophør forlangte lasttolden af sine tidligere forbundsfæller, eller af at Danmark og Lübeck tredes om Bornholm. For forf. er Lübecks forhold til andre nagter jo dog kun sidespørgsmaal og alene fremdraget til belysning af hovedemnet, og en særlig undersøgelse af det politiske forhold mellem Danmark og Lübeck i 16. aarh. vilde sikkert vise, at forbundet mellem hansestaden og Danmark i 1563 var resultatet af en politik, Lübeck havde ført fra 1550erne.

Forf.s fremdragelse af meget nyt materiale fra Stockholms Rigsarkiv, Dresdener Hauptstaatsarchiv og Lübecks Staatsarchiv, hvor Acta Svecica har ydet mest, er meget værdifuld. Imidlertid gælder for denne bog som for saa meget anden hanseatisk litteratur, at hovedvægten er lagt paa de politiske forhandlinger. For tidligere aarhundreder skyldes det vel materialets utilstrækkelighed, at man kender saa lidt til handelens omfang og art, men for denne tid flyde de historiske kilder dog i enhver henseende rigere. En fremstilling af Lübecks handel paa Sverige giver nogen ikke; i den ovennævnte anmeldelse er anført, at det statistiske materiale, der er hentet fra Forsell: Sveriges inre historia under Gustaf I, og en studie af Karl Hildebrand fra 1899, iøvrigt tidligere benyttet af G. Søderberg i hans disputats 1906, kun viser tilbagegangen i Lübecks skibsfart under Syvaarskrigen. Havde forf. beskæftiget sig mere med handelens udvikling og størrelse vilde han sikkert heller ikke have brugt den misvisende benævnelse om første afsnit af sit arbejde, som han kalder die Begründung der Handelsherrschaft Lübecks in Schweden, og det er tillige uforstaaeligt og utilgiveligt, at forf. ikke anvender Øreundstabellerne, naar han taler om Hollændernes andel i Østersøandelen eller om Lübecks sejlads gennem sundet.

Caroline Andersen.

Den hollandske historiker Dr. Gerrit Das har i 1920 ved Rijks-Universitetet i Utrecht erhvervet doktorgraden ved en biografi af *Foppe van Aitzema*. Denne, der var den første nederlandske resident hos hansestæderne, er tidligere blevet behandlet i den historiske litteratur, af tyske forfattere saaledes af C. F. Wurm i hamburgske akademiske programmer fra 1854—55 (Stu-

dien in den Archiven von Braunschweig, Bremen, Haag un Wolfenbüttel über die Lebensschicksale des Foppinus van Aitzema; og Urkundliche Mittheilungen über die letzen Schicksale de Foppius v. Aitzema.) Alene gennem Wurm og spredte beretninge i tyske arkiver har Droysen i sin bog om Gustav Adolf kendska til Foppe v. Aitzemas papirer. Dietrich Schäfer: Geschichte vo Dänemark, benytter ligeledes kun Wurm; derimod har J. O. Op især i 3. Bd. af: Der niedersächsisch-dänische Krieg (1894) ret u førligt gjort brug af Aitzemas indberetninger. Af danske histor kere er der endnu ingen, der har anvendt dem; J. A. Friderici har end ikke kendt Wurms afhandlinger i sin bog om Danmarl ydre politiske Historie (1629—1645). Fra nederlandsk side forela der tidligere P. L. Mullers studie over Foppe van Aitzemas virl somhed fra 1635—37 (Leidsch Gymnasium-programma 1869). D Gerrit Das har ved sin bog først foretaget en systematisk bea bejdelse af den nederlandske residents papirer og paa grundlæ af dem givet en beskrivelse af Foppe van Aitzemas interessan skikkelse og hans diplomatiske virksomhed under Trediveaar krigen. I Generalstaternes instruks til Aitzema af 5. Aug. 1635 var det agenten paalagt at indsende ugentlige beretninger, hen melige sager skulde han indberette ved cifre. Disse beretninge der alle findes i Rigsarkivet i Haag, er hovedmaterialet til d foreliggende arbejde, men desuden er der ogsaa benyttet brev af privat natur. Forf. har i sin afhandling opstillet en tabel ove de i brevene forekommende cifre med deres opløsning og derved gjort dem lettere tilgængelige for læseren.

Indledningen handler om familien van Aitzema, der er fr isisk. Mens navnet Aitzema forekommer tidligt i Frisernes histori er familien, hvortil Foppe hører, først kendt fra 16. aarh. Han fader, der hed Schelte, var gejstlig og døde 1540. Han hav flere sønner, den tredieældste var Foppe, der blev født 1580. Fo pes brodersøn er historikeren Lieuwe van Aitzema, forfatter af: Historie of Verhael van Saken van Staet en Orlogh (1621—1669), der tillige var Hansestædernes resident i Haag fra 1625. De to residenter har ført en livlig brevveksling med hinande men forf. burde sikkert nøjere have redegjort for, i hvor st udstrækning Foppes papirer er blevet anvendt af Lieuwe, især i Saken van Staet en Orlogh er blevet benyttet saa meget.

Dr. Gerrit Das gør derefter i 1. kap. rede for Foppe v. Aitzemas uddannelse og virksomhed hos hertug Henrik Julius Braunschweig-Wolfenbüttel, der satte megen pris paa ham, s at han tilsidst beklædte kanslerembedet i Halberstadt; men eft Henrik Julius' død i Prag 1613 lagde hans efterfølger, Freder

Ulrik, beslag paa alle Aitzemas ejendomme og udviste ham fra Braunschweig og Halberstadt efter at have holdt ham fængslet i ni maaneder. Hertil har forf. kunnet benytte Wurms og Opels studier over Aitzema i tyske arkiver. Hvad Foppe van Aitzema har foretaget sig i de følgende aar 1614—17 ved man ikke noget om. Men Frederik Ulriks voldsomhed har ikke gjort det svært for ham at træde over i en anden politisk lejr, og fra 1617 traadte han aktivt i Generalstaternes tjeneste som nederlandsk agent hos hansestæderne med bopæl i Lübeck, senere i Hamburg. 1619 blev han forfremmet til resident. I denne stilling fik han et nøje kendskab til forholdene ved Nord- og Østersøen, og her fandt han sit egentlige arbejdsfelt. Aarene i brunsvigsk statstjeneste har sikkert ogsaa gjort ham vel kvalificeret til stillingen. Hertug Henrik Julius laa nemlig dengang i strid med byen Braunschweig, og her fandt han som bekendt virksom støtte hos sin svoger Kristian 4. af Danmark, saa at Foppe van Aitzema da har haft ypperlig lejlighed til at leve sig ind i tidens store strid mellem fyrster og stæder.

Aitzemas udnævnelse til agent var sket i henhold til den lübsk-nederlandske alliance af 25. Maj 1613, der 1616 udvidedes til en hansisk-nederlandsk. Han blev herved sat til at varetage et forbund, som ikke fik den vidtrækkende betydning, man havde ventet, da det blev sluttet. Grunden hertil er Trediveaarskrigen i Tyskland og genudbruddet i 1621 af krigen mellem Spanien og Nederlandene. Indholdet af de følgende to kapitler bliver naturligt det politiske forhold mellem Danmark, Generalstaterne, hansestæderne og den nedersachsische kreds 1617—1629, og den nedersachsich-danske krig 1625—1629, idet forf. betragter begivenhederne fra et nederlandsk standpunkt, og saavidt de tjener til belysning af Foppe van Aitzemas virksomhed. Her burde nu forf. have trukket de politiske hovedlinjer klarere op, især for Danmarks og Nederlandenes vedkommende; maaske havde han da undladt at kritisere Schäfers fremstilling af de politiske forhold i 1620, hvilket synes mig mindre berettiget. Hovedstridspunkterne mellem de to lande var fra 1617: sundtolden, Danmarks forhold til Spanien samt Kristian 4.s stræben efter herredømmet over Weser og Elbmundingerne og i det hele taget efter hovedindflydelsen i den nedersachsische kreds. Nederlandene vil hele tiden modarbejde, at Kristian 4. sætter sig fast ved Weser og Elben, og det er alene krigen med Spanien, der tvinger dem til at indtage en passiv holdning og til kun at besvare Hamburgs henvendelser med tilbud om mægling mellem byen og den danske konge. Den omstændighed, at Vilhelm af Oraniens to sønner, Morits og

Frederik Henrik, ved Oldenbarnevelds fald i 1619 blev de ledende i Nederlandene, bevirkede vel, at en tilnærmelse til Danmark lettere kunde finde sted, men forbundet, der blev sluttet i 1625, var dog meget løst. Nederlandene var glad for i Kristian 4. at finde en støtte i kampen mod Habsburg, og derfor betales de lovede subsidier regelmæssigt; paa den anden side vaagede de strengt over opretholdelsen af neutraliteten i Tyskland, f. Eks. vilde Generalstaterne ikke give samtykke til, at Grev Ernst Kasimir af Nassau blev overanfører over Kristian 4.s hær i 1627. Kristian 4. paa sin side sluttede freden i Lübeck uden Nederlandenes vidende, Aitzema blev holdt udenfor fredsforhandlingerne. I en skrivelse til Nederlandene fortæller han, hvorledes de kgl. kommissærer selv 27. maj havde meddelt ham, at freden var sluttet. Men under de ændrede forhold i norden blev Foppe van Aitzemas virksomhed og stilling ikke helt den samme, og det er mærkeligt, at forf. kun anfører i en note til bilag IV, at Aitzema fra 1625 var Frederik Henriks befuldmægtigede hos Kristian 4. Forbundet mellem hanscstæderne og Nederlandene vinder iøvrigt ikke Aitzemas udelte bifald, idet det bevirker, at fyrsterne viser sig køligere mod Nederlandene, og desuden gør Lübeckernes store handel paa Spanien, hvortil de frit kan sejle gennem Øresundet, Aitzema ængstelig.

Bogens tre sidste kapitler vedrører ikke saa meget Danmark. Foppe van Aitzemas mægling mellem Kristian 4. og Hamburg i 1630 fik intet resultat, og Nederlandene anvendte i de følgende aar residenten i Hamburg mest til at føre forhandlinger med Tilly, Wallenstein og kejseren angaaende krænkelser af den mellem Nederlandene og det tyske rige bestaaende neutralitet, der i virkeligheden kun var en fiktion. Aitzemas sidste sendelse var i beg. af 1636, da han, af hensyn til Frankrig i al hemmelighed, blev sendt til Wien for at forsikre kejserhoffet om den nederlandske republiks venlige sindelag og for at afslutte en neutralitetstraktat mellem Nederlandene og det tyske rige. Han opholdt sig dels i Wien, dels i Regensburg til beg. af 1637 og førte her et flot liv; over porten til sin bolig lod han opslaa sit navn og sin titel paa samme maade som ambassadører; tillige gik han over til catholicismen. Hans hverv lykkedes imidlertid ikke for ham, Spanien satte sig stærkt derimod. Heller ikke hans mæglingsforsøg mellem kejseren og Sverige fik noget resultat. Forf. mener, at Aitzema i den henseende skulde have handlet i overensstemmelse med Prins Frederik Henrik, der hørte til dem, der ønskede en almindelig fred. Hvorvidt dette fra Frederik Henriks side er et modtræk mod Kristian 4.s mæglingsbestræbelser

es ikke. I Nederlandene verserede mange rygter om Aitzemas handlinger ved kejserhoffet. Generalstaterne besluttede derfor, at han skulde komme til Haag og aflægge beretning for sin sendelse. Paa vejen dertil blev residenten imidlertid i Oldenburg advaret mod at fortsætte sin rejse, da man i Haag mente, at han i 20—30 punkter havde fortjent døden. Aitzema vender da tilbage til Hamburg, men derhen sender Generalstaterne nu en mand, Crosse, hvis vigtigste opgave synes at have været beslaglæggelse af Aitzemas papirer. For Frederik Henrik maatte det imidlertid ikke være behageligt at faa sagen diskuteret i Haag, og forf. mener, at han hemmeligt har befalet Crosse at lade residenten faa lejlighed til at flygte saavidt muligt med papirer og det hele. Foppe van Aitzema fik ogsaa tid til at rejse bort, og om hele sagen blev der nu fuldstændig tavshed, endskønt staterne i Frisland gentagne gange anmodede om at faa den opklaret. Aitzema rejste først til Prag, og derefter til Wien, hvor han døde 28. oktbr. samme aar. Hvor nøje overensstemmelse med Prins Frederik Henrik han end maa have handlet, synes han, personlig ærgerrig som han var, i for høj grad at have tragtet efter kejserens gunst.

Det er til ære for forfatteren at have vist, at Foppe van Aitzemas papirer fortjener at læses af enhver, der studerer tiden. Sikkert vil de dog kunne yde endnu mere end det fremgaar af foreliggende arbejde til forstaaelse af Kristian 4.s personlighed og ydre politik. Aktpakken i Rigsarkivet i København, indeholdende breve fra Foppe van Aitzema til kongen af Danmark fra 1626—1630, taler forf. ikke. Den nederlandske resident har haft gode betingelser for at have ret nøje kendskab til Kristian 4. Lige fra hans ansættelse til beg. af 1630erne rejste Foppe van Aitzema gang paa gang til kongen, han opholdt sig undertiden i hans følge, han var under krigen medlem af krigsraadet, og uden hans billigelse kunde subsidierne ikke anvendes til andre formaal end de, til hvilke de var bestemt. Kristian 4. synes især under krigen at have betalt pris paa ham, men residentens modstand mod Elbtolden skilte dem fra hinanden. Da han i 1630 skal mægle mellem kongen og Hamborg, bryder Kristian 4. sig ikke om hans mægling, og siger, at han »kendte meget godt Foppium, han var Hamburg totaliter affectionerit.«

Man savner en samlet fortegnelse over den benyttede litteratur og kilder. Dr. Gerrit Das har vel kendt og brugt Fridericias samstilling af Danmarks ydre politik paa den tid, men et værk af Laursen: Danmark-Norges Traktater er ham ukendt.

Caroline Andersen.

1920 har etatsraad Poul Andræ udgivet 3. bd. af sin moders, *Geheimeraadinde Andræs dagbøger*, omfattende tiden fra mai 1857 til novbr. 1863. De to tidligere bind af dagbøgerne, der begynder med 15. maj 1855, er blevet omtalt i dette tidsskrift 8. R V, 463—465 af M. Rubin og VI, 527—529 af Aage Friis, og i den omtale, de dær har fundet, maa der her i det hele henvises. Fru Andræ har begyndt sin dagbogsførelse paa et tidspunkt, da hendes mand allerede i nogen tid, siden 12. decbr. 1854, havde været finansminister i ministeriet P. G. Bang, da hans politiske indflydelse var i en jævn og stadig vækst, som førte til, at han 18. oktbr. 1856 blev konseilspræsident. Dog kun for kort tid, thi allerede 13. maj 1857 afgav han konseilspræsidiets til Hall, og 10. juli 1858 udtraadte han ogsaa som finansminister af ministeriet. Det er denne sidste periode af Andræs ministertid, det 3. bind omfatter og saa dertil tiden til novbr. 1863. Det er derfor ikke mærkeligt at dette bind i indhold og værdi er væsentligt ringere end de foregaaende. Hvad der giver fru Andræs dagbøger historisk kildewærdi er naturligvis, at hun var fortrinligt underrettet, saalænge Andræ var minister, og da kunde hun have meget at fortælle; i det 3. bind viser det sig, at da Andræ i juli 1858 endelig har afsagt sig al del i regeringsmagten, hører ogsaa meget hurtigt fru Andræ op med at have noget særligt interessant at betro sin dagbog. Men og da tager hun dagbogsførelsen op igen; men nytårsdag 1859 maa hun, sikkert i et udbrud af skuffet kvindelig forfængelighed, notere: »den store gratulation er bortfalden. Her var kun Krieger, de Coninck, Fanny og Vedel«; hun fortsætter da ganske vist, »i denne bog, som bliver begyndt 22. januar 1863, har jeg besluttet at skrive et par linier hver dag om alt ubetydeligt, som hændes; men denne resignation kan hun dog i virkeligheden kun gennemføre — og det endda kun med store mellemrum — for januar og de første dage af februar 1863, saa kommer et stort spring, før i oktbr. og novbr. 1863 gør hun atter nogle faa notitser. I samme er i virkeligheden tilfældet ogsaa for de foregaaende aars siden juli 1858; siden da henvender hun sig kun nu og da til sin dagbog; der er maanedere, hvor hun intet har at indføre deri. For den tid, hvor hun endnu er i kontakt med det politiske liv, giver hendes optegnelser og meddelelser rigelig anledning til den i mærkning, at hun selv og de mænd, der i opfattelse stod hende nærmest, Andræ og Krieger, udgjorde en i visse henseender faa tømret klike, der ikke lod nogen lejlighed forsømt til at vise deres foragt for og udøve deres magt over kongen og hans hele husholdning. Det skal ikke benægtes, at der i disse mænds hævðelse af ministeriets myndighed selv ind i kongens mest personlige forhold

med dertil hørende stadige trusler om demission, var noget ideelt, noget i retning af, at tiden nu engang var til at lære kongen, at han saa at sige intet kunde foretage sig, selv ikke i sit private liv, uden at han havde ministeriets billigelse, den konstitutionelle kontrasignatur deraf. Men alligevel bliver det dog ejendommeligt at se den haardhed, hvormed disse saakaldte liberale ministre vilde tvinge kongen til at underlægge sit hele liv eller i det mindste sit hele hofceremoniel deres forgodtbefindende. Og det var endda en konge som Frederik 7., en mand, hvis tragten dog mest gik ud paa, at han vilde vise sig som en trofast forfægter af den junigrundlov, han selv havde udstedt, som han selv af egen fri vilje havde givet sit folk, saavidt han forstod. De ministre, han fik i kraft af selve denne grundlov, viklede ham ind i en ved hans ægteskabelige forbindelse med grevinde Danner stedse mere utaalelig stilling; højtbegavede mænd som Andræ og Krieger, for ikke at tale om de damer, der, som fru Andræ og fru Heiberg hørte til deres kreds, ansaa det virkelig for en væsentlig del af deres livsopgave at hindre grevinden i at opnaa nogensomhelst offentlig anerkendelse som kongens hustru, hvor meget og hvor ofte kongen selv endog tryglede dem derom. I dette forhold var Hall den eneste, der dog viste nogen taktfuld forstaaelse. Det var ham pinligt, naar han efter sine strenge ministerkollegers paabud skulde forbyde kongen at se Scheele hos sig (12) eller at have et billede af ham ophængt paa Frederiksborgslot (38—39), endnu pinligere maatte det være ham, naar kongen krænket svarede, at han dog vel maatte have en vens billede ophængt i sit slot, naar han erklærede, at »min ven er han, min minister kan han aldrig blive, aldrig, aldrig, vor politik er grundforskellig.« Hvilken usigelig smaalighed hos Andræ og Krieger vidner det ikke om, at de ikke efter Halls opfordring vil være med til at lykønske kongen paa hans bryllupsdag (19), at de bliver yderst fornærmede over, at slotspræsten i Frederiksborg har nævnt grevinden, kongens hustru, i kirkebønnen, og forlanger, at Hall skal give ham en reprimande derfor (39—40); det er for en senere tids opfattelse ganske rørende at læse fru Andræs egen beretning om, hvorledes grevinden endnu i septbr. 1861, da Andræ var ganske sat ud af al politik, søgte ved en direkte henvendelse at bevæge ham til en mere venlig holdning. Hvilket naturligvis prellede af paa den dydige Andræ, saa vist som det vilde have været grevinden umuligt at forsone den endnu dydigere Krieger, der ogsaa bærede hende med sit, af fru Heiberg i alt fald ikke formindskede, had. Hall, bødkersøn som han var, forstod dog i alt fald fremfor disse brutale akademikere, at det ikke altid var passende at prokla-

mere en borgermoral overfor en konge, der med rette kunde paa-beraabe sig, at han altid handlede konstitutionelt, skønt han knapt begreb, hvad en konstitution var. Selve fru Andræs optegnelser viser, at kongens lykkelige instinkt, hans brede og frie personlighed dog altid gav ham en vis overlegenhed over disse ministre, der saaledes vilde hovmesterere ham.

Kernen og glæden i fru Andræs dagbøger er iøvrigt torsdagsmiddagene; en tid lang havde fru den ære hver torsdag at se tre ministre ved sit bord. Det kom ganske af sig selv; allerede fra 1855 fik Hall den vane at komme om torsdagen og spise middag hos Andræ sammen med dennes svoger Hans Egede Schack, først i marts 1857 kom ogsaa Krieger til, og nu begynder torsdagsmiddagenes store tid, der vedvarer til Andræs afgang juli 1858. Fra da af er Hall vel nu og da en torsdagsgæst, Krieger dog den eneste trofaste stamgæst; først efter 1864, maaske først efter Halls sygdom 1865 mødes de tre, nu noget medtagne storheder, atter regelmæssigt til torsdagsmiddagene, der nu bliver en fast sædvane lige til Halls slagtilfælde 1879; fra da af er Krieger atter ene torsdagsgæst endnu i mange aar, ligetil fru Andræs sygdom 1892 bragte ogsaa denne selskabelighed til ophør. Man kan forstaa, at P. Andræ har ladet *Andræs Torsdage i Samvær med Hall og Krieger*, oprindeligt et tillæg til 3. bd. af dagbøgerne, trykke som særligt skrift i 1920; han har rigtigt set, at der her var et udmærket emne for en menneskeskildring. Desværre er det ikke lykkedes forf. selv at faa noget rigtigt ud deraf; maaske er det materialets, hans egne ungdommelige optegnelser skyld; hans arbejde har i alt fald faaet en for spredt og anekdotmæssig karakter. Dets egentlige thema maatte være en udredning af, hvad der drog disse tre mænd stadig sammen i en ganske ejendommelig trang til og form for tankeudveksling, endskønt de hverken havde fælles politisk opfattelse, ej heller skyede endog ret skarpt at udtale deres kritik af hverandre. Det vil sige, denne skarpt udtalte kritik er dog saa at sige alene paa Kriegers og Andræs side; for Halls vedkommende ytrer den sig mere indirekte deri, at han hyggede sig bedst hos Andræ, var mest frittalende og charmerende, naar Krieger ikke var tilstede, og saa i den morsomme lille anekdote, som Hall selv beretter, om den gamle højesteretsadvokat Treschow, der 16. febr. 1860 møder Hall paa vej til Andræ, vil overtale ham til istedet for at gaa med hjem til sig og saa siger til ham: hvad vil De derud til Andræ? kom hjem og spis med mig; Andræ og Krieger, de er jo reent gale, det var nogle rare colleger, De havde dengang (III, 109). Mellem Krieger og Andræ var der trods al meningsforskel

om politiske spørgsmaal en sindsoverensstemmelse i en formening om, at en haardnakket fastholden ved teoretiske meninger, en vis stædig og noget sur karakterfasthed, parret med en afgjort tilbøjelighed til naar det var muligt at undgaa et politisk ansvar, var det ene rigtige politiske princip. Derimod staar Halls brede og optimistiske sindelag, hans ægte politiske sans for at finde en udvej, der af de to andre alter og atter karakteriseres som uvederhæftighed, og Halls mandige villighed til i tavshed at paa-tage sig et stort politisk ansvar. Selv trods P. Andræs naturlige lyst til at fremstille Andræ som den fremtrædende personlighed ved torsdagsmiddagen lyser dog Halls overlegenhed over hans skarpt kritiske venner. P. Andræ har faaet fat i, at det første spørgsmaal, torsdagsmiddagene rejser, er det: hvorledes dømte vel Hall selv om samværet hine torsdage? var de ham til behag eller til det modsatte? (III, 158). Men P. Andræ mener disse spørgsmaal til-strækkeligt besvarede ved et par billetter fra Hall fra 1859 og 1861, hvor denne varmt beklager ikke at kunne komme. De er naturligvis lidet oplysende om hans virkelige stemning. Den har sikkert været forskellig til de forskellige tider. Snarest skulde jeg tro, at Hall i de aar, da hans egen førende stilling i dansk politik byggedes op og blev anerkendt, har søgt disse torsdags-sammenkomster for uden selv at sige formeget at høre de to andre kloge mænds argumenter for og imod, inden han selv tog standpunkt; 1860—1863 holdt han sig oftest borte. Efter 1865 havde sammenkomsterne helt skiftet karakter, nu var det ikke længere ledende politikere, men gamle kampfæller fra det svundne poli-tiske liv, der mødtes. Netop de andre to fremragende mænds stadige kritik af og hakken paa Hall i de afgørende aar lader Halls personlige overlegenhed tydeligt fremtræde. E. A.

For den, der skriver disse Linjer, var meget af Gennemlæs-ningen af Magister H a n s J e n s e n s *Lars Bjørnbak og den bjørn-bakske Bevægelse* som et Stykke Barndomstid genoplevet i Erin-dringen. Mange af de Begivenheder, der skildres, og mange af de Bipersoner, der omtales, levede endnu mer eller mindre klart i Mindet fra den bjørnbakske Bevægelses Tid — Sophus von Haven, Niels Jensen Aabo (bedre kendt som Niels Jensen Dyngby) og Søren Kjær, og fremfor alle naturligvis Hovedpersonen i Bogen: Lars Bjørnbak. Endnu lever der paa Aarhuseggen adskillige, for hvem Hans Jensens Bog har vakt til nyt Liv mange gamle og gode Minder fra deres Barndom og Ungdom.

Dette skal nu ikke forstaas saaledes, som om Bogen kun er af lokal Interesse for de bjørnbakske Egne og de endnu levende

»bjørnbakske Bønder«, hvis man tør bruge det Udtryk. Den sigter videre: det har været Forf.s Formaal gennem Skildringer af Bjørnbaks Person og Virksomhed at give et almindeligt Bidrag til Belysning af det danske Landbodemokratis Historie. Forf. har ikke taget sig Opgaven let. Alle Kilder, hvoraf der med Udbytte har kunnet øses, er samvittighedsfuldt udnyttede: endnu levendes personlige Erindringer, utrykte Breve og ikke mindst, hvad der ved en Opgave som denne jo er uomgængeligt, Pressen i Samtiden, naturligvis først og fremmest Bjørnbaks eget Blad, Aarhus Amtstidende. Og ved Siden af de gennem sine specielle Kilder erhvervede Forudsætninger for Opgavens Løsning medbringer Hans Jensen et betydeligt Kendskab til Tidens almindelige politiske Historie. Derved bliver det muligt for ham, naar Opgaven gør det ønskeligt, at give den specielle Skildring med Udsyn til den almindelige politisk-historiske Baggrund.

Gennem en Række Afsnit gives der en Skildring af Lars Bjørnbak fra Barndom til Død, og der ligger en vis Spænding i at følge Skildringen. Der er jo noget dramatisk i Livsløbet fra den fattige Skolelærerdreng til den fremragende Skolemand og Politiker, hvis Virksomhed og Indflydelse er i stadig Opadgaaende lige til det hele pludselig afbrydes paa det mest spændende Punkt, midt under »Majestætsfornærmelsesprocessen«. I Skildringen tages der ligeligt Hensyn til de to Sider ved Bjørnbaks Virksomhed, som skabte hans Position: Bjørnbak som Skolemand og Bjørnbak som Politiker. Med Hensyn til det første Punkt gøres der udførligt Rede for Modsætningsforholdet mellem Bjørnbak og Grundtvigianismen, særlig til den konkurrerende Højskole i Testrup med Nørregaard som Leder. Den refererede Diskussion f. Eks. om »Folkeanden« læses med Fornøjelse. Ved Redegørelsen for Bjørnbaks politiske Virken samler Fremstillingen sig naturligt om hans Stilling i 1864, 1866, 1870, og endelig gives der en dokumenteret Redegørelse for Bjørnbaks Stilling til »Internationale« og den begyndende Arbejderbevægelse i Begyndelsen af 70'erne. Hans Jensen formulerer i denne Forbindelse sit Grundsyn paa Bjørnbak saaledes: Bjørnbak var Gaardmandsvækker og Gaardmandsfører, dette var hans Livs Gerning og Opgave — og ikke, trods Tilløb dertil, at være Arbejderfører. Denne Karakteristik rammer sikkert principielt rigtigt. Bjørnbaks dybe Medfølen med de smaa i Samfundet, et Træk som Forf. ogsaa fremhæver, gjorde det naturligt for ham i alt Fald at forsøge paa ogsaa at faa Husmændene og Arbejderne i Tale. Han havde ingen klar Forstaaelse af Klasseinteressernes afgørende bestemmende Indflydelse ved Udformningen af de politiske Delingslinjer.

Under Skildringen af Bjørnbak contra Grundtvigianerne paa skolemøderne anfører Forf. følgende karakteristiske Ord af Villh. Birkedal: »De, der har gaaet i Jætteskole, kan ikke se andet i den mukke Bøgeskov end de mange Penge, Træet kan sælges for, eller andet i de bølgende Kornagre end det timelige Udbytte, men de, der gik i Asaskolen, fik Øje for alt i Naturen, som endnu mindede om dens første Tid, da Vorherre havde skabt den og sagt: »det var saare godt«. Med Rette anerkender Forf. ikke denne Anbringelse af Lars Bjørnbak mellem Jætter og Rimturser og renser sig som for Sigtelsen for at ville den danske Bøgeskov til Livs, skønt jeg ærligt maa indrømme: jeg tror ikke, han i sine senere Aar fik nogen Tid til at færdes i den, uagtet han havde den næsten uden for sin Dør. I denne Sammenhæng gør Forf. følgende Betragtning værdende: det bjørnbakske Syn paa Natur og Historie havde sin Oprindelse i den gamle Rationalisme ligesom det grundtvigske fandtes i Romantiken. Denne Tanke kommer ogsaa frem i Begyndelsen af Bogen under Skildringen af Faderens Indflydelse paa Drengen og af den lille Lars' Lektüre, mens han laa ude paa Heden og vogtede Kvæget. Dette er saaledes det almindelige historiske Perspektiv, hvori Magister Hans Jensen ser Lars Bjørnbak. Dog paa det her fastholdes, at denne Karakteristik kun er gyldig med Hensyn til visse almindelige Idéer, ikke med Hensyn til Personen, der var lutter Ild og Lidenskab. Det er maaske en Anke, man kunde gøre mod Bogen, at Forf. vel hist og her giver Bidrag til en personlig Karakteristik, men ikke rigtig søger at give os et samlet Billede af Mennesket Lars Bjørnbak. Mod Slutningen af Bogen betror Hans Jensen sig et Øjeblik til sin Fantasi og tænker sig Lars Bjørnbak i andre historiske Situationer: man kunde ganske særlig tænke sig Bjørnbak som Anfører i et middelalderligt bondeoprør, i et af dem hvor hans vendsysselske Landsmænd rejste sig for at holde sig Adels- eller Kirkevældets knugende Tryk fra Livet. Eller man kunde tænke sig ham som Folkeprædikant paa reformationstiden og med de djærvest mulige Ord hugge løs paa Træstelv og Munkelære. Dette, tror jeg, er ypperligt set. Man kunde, som sagt, kun ønske, at Forf. havde samlet de forskellige Tilløb til personlig Karakteristik til et samlet, levende Billede af Mennesket. Det vilde ogsaa have livet op i Bogen, om Forf. havde søgt noget i den Retning ogsaa med Hensyn til enkelte af de nære fremtrædende Bipersoner. Hvor taknemmelig et Objekt i den Retning er f. Eks. ikke en Bondepolitiker som Søren Kjær. Magister Hans Jensen har her et stort Forbillede lige ved Haanden i Engelstofts glimrende, korte og koncentrerede Karakteristik i det biografiske Haandleksikon.

Paa et enkelt Punkt forekommer det mig, at Forfatterens sædvanlige samvittighedsfulde Grundighed lader Læseren noget Stikken. Det er lige mod Slutningen: det siges, at Lars Bjørnbak ingen Arvtagere fik, og at Bevægelsen, som den var skabt af Bjørnbak, gled ud og fortabte sig, uden at man rigtig kan øjndens Spor. Dette er rigtigt, men det er netop Spørgsmaalet, hvorfor det er rigtigt, hvorfor var den skabte Bevægelse og det vakte Liv saa nær knyttet til deres Ophavsmands Personlighed, at der næsten tabes af Syne efter Forløbet af et saa kort Spand af Tid Et Forsøg paa en mere indtrængende Forklaring og Forstaaelse af dette ejendommelige Træk ved den bjørnbakske Bevægelse: Historie vilde uden Tvivl have interesseret mange af Bogens Læserc. De Bemærkninger, Forf. har om dette, staar ikke paa Højde med den Omhu, der ellers karakteriserer Bogen.

Alt i alt: Grundighed i Studierne, klog og besindig Vurdering af Situationen og Personer, ogsaa af Hovedpersonen. Magister Hans Jensen fortjener Tak og Anerkendelse for det betydelige Arbejde, der er nedlagt i Bogen, og for det vægtige Bidrag, han har ydet til Løsningen af den Opgave, han har stillet sig: Bidrag til det danske Landbodemokratis Historie. Man maa haabe, han kan faa Tid og Lejlighed til at fortsætte de her begyndte Studier paa en bredere Basis.

Henrik Pedersen.

Dr. Alex. Thorsøe ydede gennem sit lange, flittige Liv særdeles omfattende Bidrag til 19. Aarh.s Danmarkshistorie. Slutstenen paa hans Forfatterskab blev det *Grundrids af den danske Rigsdags Historie* under den reviderede Grundlov, som han naaede at faa udsendt kort før sin Død. Den vil i Litteraturen faa en lignende Stilling og Betydning som de vigtigste af Dr. Thorsøes andre Værker. Det blev jo denne Historikers Indsats i Forskningen, at han i saa høj Grad satte Ploven i ny Jord og derved gav Grundlaget for en foreløbig Orientering saavel som for andres videre gaaende Arbejder. Hans Rigsdagshistorie vil ogsaa kunne tjene som en foreløbig Haandbog i et højst vigtigt Emne, ligesom den vil kunne være til Nytte for dem, der engang paatager sig at skrive den Ledetraad i vor nyeste politiske Historie, hvortil vi saa højlig trænger. Værdien som Haandbog bliver vel i og for sig ikke mindre ved den ejendommelige Maade, hvorpaa Stoffet er ordnet. Dr. Thorsøe yndede den annalistiske Fremstilling; han har i denne Bog samlet store og smaa Kendsgerninger, der hovedsagelig opregnes i rent mekanisk Tidsfølge, uden at der blive taget noget Hensyn til deres indbyrdes Sammenhæng eller til Forskellen i deres Betydning. Uforsvarlig kan man dog ingenlind

kalde Forf.s Form; han skjuler ikke sin Sympati for det gamle Højre og han kan vise Blik for Svagheder ved Venstres Taktik; der er samtidig noget ved Sprogtonen, der ligesom flytter Læseren Aar tilbage i Tiden og lader ham mærke, at det er en af Kristian 9.s Mænd, der fører Ordet. Paa Baggrund heraf virker det med en vis Charme, naar Forf. ud fra sit gennemhumane Sindelag giver en Mand som Sabro den varmeste Anerkendelse for hans Kamp for nye Opdragelsesmetoder.

Alex. Thorsøes Rigsdagshistorie kan ikke for Historikeren blive nogen Sovepude med Hensyn til den Pligt og Opgave, som stadig foreligger i Udarbejdelsen af en virkelig fyldestgørende Haandbog i vor nyeste Historie. Nu gælder ikke mere den Undskyldning, at Tingene er for aktuelle og ikke nok paa Afstand; i hvert Fald alt, hvad der ligger forud for 1901, er nu lige saa ren og skær Historie som Junigrundlovens Tidsrum var det, da N. Neergaard udsendte de første Hefter af sit store Værk.

Hans Jensen.

Genforeningsspørgsmaalet blev Anledning til, at en omfangsrig Literatur blomstrede frem inden for begge Lande, en Del heraf af historisk Indhold, og inden for denne Gruppe atter en lille Del af selvstændig Karakter, saa at en Omtale deraf finder sin Plads inden for dette Tidsskrifts Ramme.

Som en første Afdeling kan man betegne Genforeningsjubilmsskrifterne, baade dem der er fremkomne paa dansk og paa tysk Side, thi, ejendommeligt nok, har Adskillelsen fra Nordslesvigsaa givet Anledning til et tysk Mindeskrift. Som det betydeligste saa vel Sv. Dahl og Ax. Linvalds to-Binds Værk *Sønderjylland* betegnes. Af nyt Kildestof heri kan først og fremmest peges paa det af Krüger 1880 nedskrevne *politiske Testamente*, som Udgiveren Mag. Linvald har ladet afskrive i Rigsarkivet. Vi møder her Hans Krüger umiddelbart efter den preussisk-østrigske Traktat om Ophævelsen af Art. 5, som han opfatter saaledes, at der dermed ikke var gjort noget Skaar i Nordslesvigernes Ret, men at Fredstraktaten efter sin internationale Karakter hørte ind under den europæisk Domstols Afgørelse. Ved Rigsdagsvalget var Nordsvigs Sydgrænse fastslaaet, Uenigheden inden for Sønderjylland om Edsaflæggelsen til Landdagen var afgjort efter hans egen pfattelse, og selv i det tyske Folk var der efter hans Mening en voksende Forstaaelse af hans Kravs Berettigelse. Under disse Forhold saa han Modstanderen i det Bismarckske Magtherredømme, men hertil sluttede sig næsten den danske Regering, der syntes ham at have opgivet Troen paa den nordslesvigske Sag. Dens

Repræsentant i Berlin, Quaade, foretrak i hvert Fald en diplomatisk Afgørelse af det nordslesvigske Spørgsmaal og saa ugerne, at Krüger i den tyske Rigsdag paaberaabte sig sin traktatlige Ret. Krüger er meget bittert stemt imod Ministeriet i København og imod Quaade; om det er med Rette, vil maaske kunne besvares, naar andet Bind af Aage Friis' store Publikation foreligger. Men interessant er det i hvert Fald, at Krüger forud aner den Stund, da det Bismarckske Styre skal blive afløst af »en Statspolitik, der respecterede Folkerettens Krav«, selv om »ingen dødelig er istand til at beregne Dag eller Tid, naar den Krigscatastrophe, der truer Europa, kan bryde løs, hvad enten det orientalske Spørgsmaal giver Stødet dertil, eller Magterne indbyrdes i Europa rager i Haartotterne paa hverandre«. Og han advarer mod den danske Gesandts Politik, der vil føre til, »at Danmark blev en Tribut- eller Vasalstat, [thi] saa har den ophørt at være Stat og maa ansee sig fuldstændig udslettet af Staternes Række«.

Det andet betydningsfulde Bidrag i Skriftet er H. P. Hanssens *Breve* (til Hjemmet?) fra hans parlamentariske Virksomhed i Berlin under Drøftelsen om Foreningsloven 1908. Man er unægtelig hermed kommet til en ny Tidsalder og en ny Type; »Bonden i Overgang«, som han selv kalder sig; Politikeren, der ikke vil indskrænke sig til Proteststandpunktet, men »ud paa Dybet i Stedet for at ligge paa de grundede Steder og fange Flynder«; arbejdende i den parlamentariske Virksomhed indtil han segner; efterhaanden paa venskabelig og lige Fod med sine tyske Kolleger navnlig de frisindede, hos hvem han har betydelig Indflydelse samtidig fuld af Bitterhed mod sine Modstandere i den danske Lejr i Nordslesvig, mod »den Mangel paa politisk Indsigt og Intelligens, som jeg maa regne med i Nordslesvig«, mod »Bonnertheden og Mistænkksomheden hjemme«. Hanssen er Opportunist: »om 20 Aar kan Vinden blæse fra en helt anden Kant« skriver han. Ordene er hentede fra Drøftelsen ved Foreningsloven af Sprogforbudet, hvor det var H. P. Hanssen, som fremkastede den Tanke først at lade dette træde i Kraft efter en vis Aarrække Forløb. Resultatet blev, som bekendt, at de frisindede gik med til at sætte en Frist af 20 Aar for de Amters Vedkommende, hvor over 60 pCt. af Befolkningen var ikke-tysktalende. Men det er karakteristisk, at Hanssen samtidig har Underhaandsforhandlinger med de frisindedes Modstandere for om muligt ad denne Vej at opnaa mere, en »Sprængmine«, der forøvrigt slaar fejl, fordi Antisemiterne i sidste Øjeblik bryder ud af Rækkerne, og til syvend og sidst maa han nøjes med det først aftalte. Vi føres her ind i et fint politisk Spil, og med Rette peger Brevskriveren til side

paa, at hans Arbejde har virket til den gunstigere Form, For- eningsloven »trods alt« fik. Man kan vel ogsaa give ham Ret i de følgende Ord, at »det har utvivlsomt i høj Grad styrket og højnet min Anseelse som Politiker herved«, men man spørger dog til- sidst sig selv, om der ikke i Krügers »hellige Enfold« i Testamentet var et mere statsmandsmæssigt Blik paa Fremtiden end i hans Efterfølgers fine politiske Sans.

Ved Siden af disse to Bidrag træder de øvrige, naturligt nok, i Skygge. Værdifulde er dog som Kildestof de Skildringer af *Stem- ninger ved Krigsudbruddet 1914*, der er leverede af Refslund Poul- sen, den gamle, fornøjelige P. Skovrøy, Anders Lebeck, Hans Han- sen, Nicolai Svendsen og P. J. Refshauge. Disse Erindringer om- handler dog navnlig Haderslevvegnen, til Dels ogsaa Tønder og Aabenraa, derimod ikke Als. Men, som vi skal se, kan de suppleres med Bidrag andet Steds fra. — En Del nyt, navnlig statistisk Materiale findes i Afhandlingerne om *Pressen* af Marius Sørensen, om *Foreningerne* af Lerbeck og om *Frimenigheder og Forsam- lingshuse* af H. Hansen; man ser saaledes, at de danske Blade 1912 var stærkest udbredte i Haderslev Amt, i Enklaverne og i Sundeved-Als; svagest i Aabenraaegnen og Midterlandet. Tilsva- rende har Haderslev Amt sendt det relativt taget største Antal Elever til danske Skoler i Kongeriget, Aabenraa Amt og Als det aveste, saa at vi her aabenbart møder beslægtede Udviklings- injer. Hvad endelig Forsamlingshusene angaar, ligger de yngste af disse i Aabenraa Amt og Slogs Herred, ofte efter 1910, et Vid- nesbyrd om, hvor sejt det har været for den danske Bevægelse at vinde ind her. — Værdifulde, ikke mindst paa Grund af Forfat- ternes Deltagelse i de skildrede Begivenheder, er endelig V. A. m- nundsens Fremstilling af hans Drøftelse med tyske Teologer af det sønderjydske Spørgsmaal fra kristeligt Synspunkt — Artik- len er den eneste i Værket, som er forsynet med Kildehenvisninger — samt Verriers Opsats om hans Arbejde for de sønderjydske Krigsfanger i Lejren ved Aurillac. Det mest moderne Bidrag kyldes selve Redaktøren A. x. Linvald og omhandler Genfor- ningstiden fra 5. Oktbr. 1918, Tysklands Bøn om Fred, til 28. Juni 1919, Fredstraktatens Underskrivelse. Uden forøvrigt at komme ærmere ind paa Artiklen, der paa Grund af sit Emne kun kan ave en foreløbig Karakter, maa det være nok at bemærke, at en fremtræder som en Slags halv-officiøs Fremstilling af de saa- aldt »Aabenraa-Mænd« Standpunkt.

Dahl og Linvalds fortjenstfulde Værk har sit Tyngdepunkt i tiden efter 1864, ja man kunde næsten sige, i de sidste Aartiers udvikling. Hvad der er givet for den ældre Tids Vedkommende,

er sjældent Førstehaandsstudier. En Undtagelse herfra er til en vis Grad F. J. Wests Artikel om Sprog- og Nationalitetsforholdene siden 1830 (paa Kortet 189 er dog Før og Amrum 1835 fejlagtigt afsatte med højtysk Kirke- og Skolesprog, og 185 har Forfatteren næppe Ret i paa samme Tid at angive Talesproget i »alle nordslesvigske Købstæder« som Dansk). Tilsvarende finder vi nogle utrykte Breve fra Regensburg citerede i H. Hjelholts Afsnit om Frederik 7.s Tid. Men P. Lauridsens og M. Mackeprangs Artikler er Uddrag af disse Forfatteres større Værker: *Da Sønderjylland vaagnede og Nordslesvig 1864—1909*. Det har aabenbart været de to Redaktører om at gøre at give deres Bog et aktuelt Præg paa Bekostning af den historiske Udviklingslinje. Men det kan ikke skjules, at det er vanskeligt at finde Rammerne for Værket, og at navnlig den første Del gør et noget tilfældigt og spredt Indtryk. Det er meget svært paa Forhaand at angive, hvad man kan finde — og ikke finde — i dette Værk. Der findes saaledes landskabelige Beskrivelser af visse Egne, men ikke af andre. Nogle Kulturomraader, f. Eks. Kunsten, ere behandlede, andre som Literaturen derimod ikke. Værket har et foreløbigt Præg, snarere Karakter af en Samling Studier, end af et afsluttet Hele. En nyttig, om end knap Bibliografi af Dahl bidrager dog til, at man ofte, efter at have forladt det, atter vil søge tilbage dertil.

Nok saa helstøbt som Dahl og Linvalds Værk, men mindre betydeligt og interessant er Anker Kirkeby og Erik H. Schacks *Sønderjylland som det er*. Dette sidste træder særlig frem i Udgivernes personlige Bidrag, der dog ingenlunde kan siges at sætte deres Præg paa Værket i dets Helhed. Mere Værdi har selve Optakten, en Valgtale af H. P. Hanssen fra 1906; her — son til det foregaaende Arbejde — har han leveret et af de bedste Bidrag. Iøvrigt falder Bogen i to Afdelinger, en topografisk-historisk Del, der dog ikke indeholder synderligt nyt, og en økonomisk administrativ Del, hvor der gives gode, nøgterne Redegørelser for Statsorganisation, Kirke, Skole, Pengevæsen, Næringsveje m. m. Nordslesvig under Preusservældet, alle forfattede af særligt kyndige stedkendte Mænd som Nicolai Svendsen, Nis Nissen, C. Hübb og Jens Hörlück. Sammenlagt med visse Afsnit i Dahl og Linvald Værk har man her et Hjælpemiddel til at sætte sig ind i Landsdelens Forhold umiddelbart før Afstemningen 1920, særligt nyttig saa længe der ikke foreligger nogen statistisk-økonomisk Skildring af Danmark i Forening med de sønderjydske Landsdele. Endn skal der peges paa det smukke og sjældne Billedstof, som pryde dette Værk, ikke mindst de højst moderne Luftfotografier.

Paa en ejendommelig Maade suppleres disse to Bøger af det andet Jubilæumsskrift fra dansk Side, det af »Sønderjydske Samfund« og »To Løver« ved Erling Rørdam udgivne *Sønderjylland 1864—1919*. Kunde man betegne Forgængerne som Repræsentanter for »Aabenraa-Standpunktet«, møder vi her det kontrært modsatte: »Dannevirke-Mændene«. Mens man i Dahl-Linvalds Værk fik en Række Erindringer til Belysning af Stemningerne under Verdenskrigen, ligger Hovedværdien, historisk set, i dette Festskrift i Minderne fra Krigen 1864 og den nærmest foregaaende Tid. Allerede i »gamle Rosendals« Skitse over 1864 er der indflettet enkelte saadanne Erindringer; men navnlig glæder man sig over det nøgterne og nøjagtige Billede af sit Præstegaardsliv i Valsbøl, som »gamle Feilberg« opridser, og over »en Præstekones«, Fru Simonia Rørdams Minder fra Satrup i Angel. I »Grænsevagten« har Feilberg som Tillæg hertil givet sine Minder fra Præstelivet i Store Vi. I Valsbøl fandtes der ved Siden af dansk Talesprog ingen synderlig national Interesse i Aarene mellem Krigen, bortset fra de enkelte dansk- eller tysksindede. Der var for saa vidt heller ingen politisk Interesse; de fleste havde hellere set, at Kongen var bleven ved med at være »severin«. I Satrup vaagnede derimod 1864 »som en skjult ond Aand« hele Slesvigholsteinismen, men Befolkningen gav dog Udtryk for sin Respekt over for H. F. Rørdam personlig. Det var da ogsaa »mest nylig Indvandrede«, som stillede sig i Spidsen for at fordrive den danske Præken fra Kirken.

For den senere Tids Vedkommende er det navnlig i Skildringen af de enkelte Egne man kan finde værdifuldt historisk Stof optaget, undertiden ogsaa Stof, der en Gang vil blive historisk Kildemateriale. Det gælder saaledes *Træk af Hjemmetyskeriets Historie i Sundeved*, som P. Kaad (Vollerup) fører tilbage til den gamle Hengivenhed for Hertug Christian August til Augustenborg. Det gælder ligeledes om Redaktør A. Svenssons Beretning om Udviklingen paa Als i de nærmeste Aar før den store Krig, om Forfaldet under Köllerperioden og om den store Sejr i Sønderborg ved Landdagsvalget 1913. Skade, at man savner lignende Skildringer for Haderslev og Aabenraa Amter. Særlig karakteristiske er dog Bidragene fra Mænd i Mellemslesvig, saaledes af Andreas Lorenzen i Ellund og P. Lassen i Strukstrup, som giver en selvstændig Opfattelse af Forholdene i deres Hjemegn siden 1864. Endnu skal nævnes de Træk fra Gustav Johannsens Barndom og Ungdom, som findes i hans Datters, Frk. Alexandra Johannsens Skildring af ham: de tysktalende Forældre, den ene Angelbo, den anden fra Hütten Amt; Indtryk-

kene paa ham af Slesvigholsteinismen i Slesvig By 1848, af Slaget ved Isted og af Virksomheden som Lærer i Nordangel lige før 1864; kort sagt en hel Række Stumper af Familietradition, der her vist for første Gang kommer Offentligheden for Øje. Underligt er det, at Dr. Lausten Thomsen i en Afhandling citerer Indskriften paa Mindestenen ved Brøns paa én Maade, «trofast Hjerteslag», mens en vedføjet Afbildning deraf lyder anderledes: »trofast Hjerteslag«.

Det sidste danske Festskrift repræsenterer den tredje Retning, »Flensborgmændene«. Det er *Sønderjydske Centralforenings Festskrift*, redigeret af Valgmenighedspræst E d v. E l l e r. Bogen falder i to Afdelinger, en sønderjydske og en kongerigsk. Den sidste, som er betitlet: det Danmark, som Sønderjyderne kommer hjem til, har paa Grund af sin spredte og tilfældige Karakter ringe Betydning i denne Sammenhæng; nogle af Artiklerne virker endog ret reklamemæssige. Bedre staar det til med den første Del, som indeholder en Del nyt, der — om end af mindre Betydning, end hvad vi har mødt i de tidligere Skrifter — har virkelig Interesse. I Anlægget er der større Lighed med Dahl-Linvalds end med Erl. Rørdams Skrift; selvstændige Bidrag fra ældre Tid findes kun i ringe Tal (Dr. Marius Kristensens Artikel om Regenburs Sprogskripter og Frits Hansens Beretning om en Forhandling med Estrup i et Optantspørgsmaal); Hovedvægten ligger paa 20. Aarh. Her har en Foregangsmand som Tandlæge J. Smith i Haderslev skrevet om sin egen Virksomhed i Gymnastik-sagen, hvor han opfordrede til Ulydighed mod den preussiske Regerings Anordning. Landdagsmand K l o p p e n b o r g S k r u m s a g e r fortæller om sin Virksomhed som deputeret i Berlin og Forbindelsen med de frisindede; en Afhandling, der baade er karakteristisk for sin Forfatter og tillige giver et lille Indblik i krigerske Stemninger inden for denne Kreds umiddelbart før Krigen. Redaktør E. Christiansen gengiver sit Indtryk af Jessen i prøjsisk Fængsel. Saa følger andre Fængselsberetninger, men fra Interneringerne i Anledning af Verdenskrigens Udbrud: P e t e r G r a u om Fangenskab paa Sønderborg Slot (117 Mand) og P. S k o v r ø y om de 37 Fanger fra Tønderegnen i Flensborg. Endnu skal blot nævnes et Brev fra en, desværre, anonym Kvinde om Forholdene i Sønderborg og Omegn under Krigen, der handler om Guldaflevering, om Kaalrabikaffe og Nældetøj, og en Artikel af A n d r. G r a u om Mellemslesvig i Afstemningstiden. Ogsaa dette Skrift indeholder saaledes adskilligt godt Materiale for kommende Historieskrivning, men det maa beklages, at det myldrer deri med Trykfejl. Der er noget ufærdigt ved Bogen, som ogsaa viser sig i

det forskellige typografiske Udstyr, hvormed de forskellige Dele fremtræder.

Fra de danske Festskrifter vender vi os til det tyske Minde-skrift. Direktør ved Kunstgewerbemuseum i Flensburg E. Sauer-mann havde allerede gennem en Aarrække udsendt en lang Række Kunstkalendere *Schleswig-Holsteinisches Jahrbuch*, da han besluttede sig til at samle Aargangen 1920 om den afstaaede Landsdel Nordslesvig. Udstyret er meget smagfuldt, som det var at vente, og igennem hele Aargangen gaar en Forstaaelsens Aand over for politiske Modstandere, som virker behageligt, selv om den desværre ikke har kunnet opretholdes i den følgende Aargang 1921. Et smukt Eksempel frembyder Dr. Karl Alnors Indledningsartikel, hvori det indrømmes: völlig haltlos ist nun die Behauptung, dass Schleswig ein altes deutsches Herzogtum sei. Schleswig ist immer nur ein mit dem deutschen Herzogtum Holstein durch Personalunion und besondere Staatsverträge untrennbar verbundenenes dänisches Lehen gewesen. Dass der »Deutsche Verein für das nördliche Schleswig« den neuen Kampf um die Nordmark im vorigen Herbst mit einem Aufruf eröffnen musste[!], in dem immer noch von dem »uralten deutschen Herzogtum Schleswig« gesprochen wurde, ist von vielen Deutschen sehr peinlich empfunden worden«. — Og lidt længere nede paa samme Side hedder det: »Es muss aber anderseits der dänischen Auffassung soweit entgegen gekommen werden, dass man zugeben muss, dass die Worte »Up ewig ungedeelt« erst im 19. Jahrhundert ins Volksbewusstsein eingedrungen sind. In der Zeit ihrer Entstehung sind sie nur der Ausdruck ständischer Forderungen gewesen«. Dr. Alnor hører aabenbart til den, hverken lille eller betydningsløse, Gruppe af Tyskere, der vil søge Grundlaget for de tysk-sindede Slesvigeres Krav i den nationale Forskel, ikke i historisk Statsret, og han peger med Rette paa det Modstykke, som herhjemme dannes af Kr. Erslevs Opfattelse af Begivenheden 1721. Anmelderen vil da ogsaa personlig gaa saa vidt at give ham Ret, naar han paa den følgende Side bebrejder Danskerne at have identificeret de to Begreber Sprog og Nationalitet. Men naar Dr. Alnor gør dette af Hensyn til de nordslesvigske dansktalende Hjemmetyskere, glemmer han, at dette i endnu højere Grad faar Betydning for de sydslesvigske tysktalende Hjemmedanskere, da vi her — i Modsætning til ved Hjemmetyskerne — staar over for en etnografisk set til dansk Folkestamme hørende Befolkning.

Sauermanns Kunstkalender for 1920 er iøvrigt en læseværdig Bog. Undertiden kan man ganske vist møde ejendommelige Vidnesbyrd om, hvor ny Kovendingen i den nationale Opfattelse er i

Tyskland, som naar Landraad B ø h m e (89) definerer Slesvig-Holstens Befolkning som ren Germansk, »das sich im Norden an die Nordgermanen anlehnt und im Süden in geschlossenem Zusammenhang mit den Niedersachsen steht«, mens Dr. S a u e r m a n n paa den følgende Side (90) siger om Nordslesvigerne: »Das gemeinsame Blut, das sie mit dem übrigen Schleswig ebenso teilt, wie mit den Jüten nördlich der Grenze«. Dette synes jo ikke at stemme helt godt overens. Set fra historisk Synspunkt er Kalenderens Bidrag af forskellig Lødighed. Værdifuldest er afgjort v. H e e d e m a n n - H e e s p e n s Afhandling om Adelen i Nordslesvig, som dog har haft et væsentligt Forarbejde i Bobés Indledning til Slægten Ahlefeldt. v. Heedemann viser, hvor spredt den holstenske Adels Besiddelser i Nordslesvig endnu i 16. Aarh. laa, at kun en enkelt Slægt havde taget Bolig i selve Landsdelen, Ahlefeldterne paa Søgaard, og at tyske Bønder ikke fulgte efter Ridderne som Kolonister derhen. Kun i Angel lykkedes det at skabe en adelig Storgodsbesiddelse. »Die Ausbreitung der deutschen Ritter seit Gerhard dem Grossen blieb politisch und kapitalistisch, wurde kaum an einigen Punkten, wie Seegaard-Gravenstein, kulturell«. Kun paa Als og i Sundeved lykkedes det til Bøndernes Ulykke senere de have syge Smaahertuger fra Sønderborg at samle fyrstelige Storgodser. v. Heedemann, der kunde betegnes som det slesvig-holstenske Ridderskabs Ridder, ender sin Afhandling med nogle meget mærkelige Ord om, at Adelen, ligesom fordem, ogsaa nu i vore Dage er Landets eneste Haab.

Kunstkalenderens øvrige Bidrag hører, bortset fra en Række af almen-kulturel Art — Dr. F r e y e r i Flensborg om Nordslesvigs Malerkunst, Dr. W u l l e n w e b e r i Sønderborg om den alsiske Folkedragt og Regeringsbygmester E g g e l i n g i Tønder om Restaureringen af Løgumkloster Kirke — til den allernyeste Tids Historie. En Række paa 24 Artikler, skrevne af Fagmænd, omhandler *Deutsche Arbeit in Nordschleswig* siden 1864, baade paa det materielle og det aandelige Omraade. Der er her givet mange værdifulde Bidrag til disse 55 Aars Historie, selv om die Absicht undertiden virker forstemmende, og man overraskes allerede ved en Titel som: die Kulturwerte der Rentengüter. —

Den anden og største Gruppe af Skrifter om Sønderjylland 1918—20 er Stridsskrifterne. Mindre i Omfang end de allerede behandlede Værker er disse Pjecer næsten uoverskuelige i Antal, men de omtales da ogsaa kun her, for saa vidt de indeholder historisk Nystof. Som et af de ældste kan nævnes den bekendt hanseatiske Historieforsker, Prof. E. D a e n e l l s *Hat Dänemark einen Anspruch auf Nordschleswig?* Nogle Sætninger maa være nok til

at give et Indtryk deraf. Nørre- og Sønderjylland adskilles ved »eine natürliche Nordgrenze... eine fast ununterbrochene Wasserlinie« (jfr. Steenstrup her i Tidsskriftet 8. R. III, 16 ff); »mit den holsteinischen Adeligen wanderten... freie deutsche Bauern ins Land ein« (jfr. ovenfor Heedemann-Heespen); »die alte Mundart« bevaredes i Nordslesvig »infolge« den kirkelige Sammenhæng med Ribe og Odense Bispedømmer (hørte da Nordslesvig helt eller overvejende herhen?); »ein holsteinisches Nationalbewusstsein gewissermassen hatte sich in Schleswig gebildet« (jfr. Lauridsen I Tillæg 1); den slesvig-holstenske Hær stod 1851 »unbesiegt« (jfr. en anden Hær 1918); Modstanden mod Tillisch's Sprogreskripter fandt ikke Støtte i den slesvigske Landdag, »den die dänische Regierung von den deutsch oder schleswig-holsteinisch Gesinnten tunlichst »gereinigt« hatte« (en dobbelt Misforstaaelse!); Danmark gav selv Afkald paa Fortsættelsen af Forhandlingerne om Art. 5 i 1868; den præjsiske Sprogpolitik før 1888 var heldig og svarede til Fornødenheden; ved den statistiske Beregning af Valgene til Rigsdagen 1871—1912 betegner de danske Vælgertal Partiets Maximum, medens ikke alle Tyskerne har stemt, hvilket ses, naar man trækker de danske Stemmetal fra de valgberettigedes Tal og sammenligner Resultatet med de tyske Stemmetal. Efter disse Prøver paa Bogens Indhold forstaar man udmærket, at Forfatteren ikke finder Behag i Mackeprangs Bog om Nordslesvig og dadler »den tendenziös einseitigen Charakter dieses Buches, der nicht hinreichend allgemein bekannt ist« (jfr. H. T. 9. R. I, 309—10).

I Overgangen mellem 1918 og 1919 saa endnu to interessante Smaaskrifter Lyset, om end holdte i en ganske anden Aand. Det ene er paa Tysk, men ikke af en Professor; det er Friserbonden Cornelius Petersens *Die Schleswigsche Frage vom Standpunkt eines Bauern*, hvorefter der hurtigt fulgte endnu to Pjecer af samme Forfatter. Cornelius Petersen anlægger en social Betragtning af det slesvigske Spørgsmaal, for ham bæres Tyskheden af en Beamtenpolyp, der er den tidligere Raubritters Arving. Det er Embedsmændene, som har indført Nationalkultusen, saaledes som vi møder den kulminerende i Nordslesvig i den præjsiske Tid, hvor den bæres af Forvaltningseembedsmændene, Akademikerne, Bane- og Postembedsmændene og nogle Bønder, »die sich freuten, nicht mehr vom dänischen Beamtenpolyp drangsaliert zu werden, vielleicht auch meinten, auf diese Weise gut nach oben angeschrieben zu werden«. Derimod undgik den grundejende Landbefolkning, hvad enten den var tysk- eller dansksindet, gensidige Rivninger. Nu staar Slesvig over for sin Skæbnetime. Det er en økonomisk og folkelig Enhed; »wir sind ja doch Nordgermanen, wir sind ja nicht

einmal Niedersachsen«. Afstamningen er dansk, Kulturkredsen i Følge Sprogforandringen tysk. Men »die Sprache ist Modesache«, alle landøkonomiske Fremskridt er komne nordfra, for folkelig Kultur er der intet sket i Tyskland. Maalet maa være Indlemmelse af hele Slesvig i Danmark, men med Ligeberettigelse for de tysk-følede i Kirke, Skole og for Retten og med Selvforvaltning for dem ved egne Embedsmænd, kun saaledes, at der læres nødtørftigt Dansk i Skolerne. Hermed er Dannevirkestandpunktet hos de tysktalende Slesvigere præciseret; historisk Værdi har Forsøget paa at skelne mellem den embedsmandsmæssige og den folkelige Udvikling gennem Tiderne.

Det mellemslesvigske Standpunkt møder vi i *Andr. Graus Mellemlesvig*. Det omhandler kun de dansktalende Sogne syd for »den Clausenske Linje« og skildrer de Møder, som blev holdt herude i de første Maaneder efter Præliminærfreden. Naar vi kommer ind i 1919, myldrer Stridsskrifterne op af Jorden. I *Mellem Flensborg Fjord og Danevirke* har Mag. P. K. Thorsen skrevet om den sproglige Udvikling i Mellemslesvig, en Afhandling, der ikke blot giver Resultatet af selvstændige filologiske Studier, delvis foretagne paa Aastedet, men ogsaa bringer Meddelelser fra den bekendte Pastor H. N. A. Jensens Samlinger i Kiels Universitetsbibliotek. Andre Artikler i det samme Hefte giver Oplysning om Stemningen i vore Dage i Angel, hvormed kan sammenholdes P. Lassen (Strukstrup) *Angriffe und Abwehr*, J. Adamsen *Gedanken zur politischen Lage von einem Angeliter*, og — fra modsat Standpunkt — Anders Lebeck *Gennem Angel til Dannevirke*.

Ogsaa for Flensborgs Vedkommende indeholder Pjecelitteraturen et og andet Nyt. Geh. Justizrat W. Mohr søger i *Flensburgs Ursprung*, et tidligere udgivet Skrift, der atter udsendtes som Agitationsmateriale i Afstemningstiden, støttet paa en Notits i Hamsforts *Chronologia secunda* og en Passus i Stadsretten at hævde, at Byen maa være anlagt af Kongen i Aaret 1200 og have Navn efter en Borg, som Dronning Margrete 1410 købte af Iver Juel. Han mener, at Byen er anlagt paa opfyldt Terræn, og at man af Notitsen i Valdemars Jordebog om Told af Visherred tør slutte, at den straks fra Begyndelsen har faaet Havneret. Fjorden har den Gang og lige til 16. Aarh. strakt sig et Stykke syd for den senere Angelbogade. Forudsat, at disse Resultater er rigtige, følger dog ingenlunde heraf, at Byens Borgerskab, som Forf. mener, straks fra Begyndelsen skulde have været væsentlig tysk; Parallelen med Reval er lidet overbevisende, af Dankwerths Udtalelser om Sproget i 1652 kan man dog intet slutte, og Stadsretten paa Dansk fra 1284

samt Gildebrødreliesterne fra 1370—1400 taler i modsat Retning. Som Kuriosum kan tilføjes, at Mohr ogsaa vil lade Borgerskabet i Haderslev og Aabenraa være af tysk Herkomst, fordi de ligger paa inddæmmede Terræner, hvad der ikke kunde finde Sted uden Landsherrens Samtykke(1).

Medens et andet Smaaskrift fra tysk Side, Chr. Voigt's *Der nationale Charakter der Stadt Flensburg*, er ganske uden Værdi, foreligger fra Dr. O. Schütts Haand en meget omfangsrig Undersøgelse *Die Geschichte der Schriftsprache im ehemaligen Amt und in der Stadt Flensburg bis 1650*. Afhandlingen er grundet paa en Gennemgang af hele det Arkivstof, som findes i de Flensborgske Arkiver samt i Rigsarkivet i København og Statsarkivet i Slesvig, og saa vidt man uden at have foretaget en Sammenligning med Originalerne tør udtale en Dom over dette Arbejde, er det omhyggeligt og paalideligt. Uenigheden behøver saaledes først at opstaa, naar Talen er om Benyttelsen af Stoffet. Naar Stadsskriveren ca. 1560 tager Kopier paa Plattysk af Kristian 2.s Privilegium af 1521, beviser dette højest, at han selv og — muligvis — en Del af Borgerskabet har dette Sprog til HUSSPROG, ikke at dette gælder om Majoriteten, og at denne, som Dr. Schütt siger, ikke skulde forstaa Dansk. 1577 skriver omvendt en anden Stadsskriver Dansk. Amtmand Key v. Alefeld siger ganske vist 1626 »das die teutsche sprache bey euch gantz gemeine«, saa at Ukendskab til Dansk ikke kan være nogen virkelig Hindring for Stadsskriveren; men heri ligger kun, at Kendskabet til tysk Skriftsprog er almindeligt, ligesom det var Tilfældet hos den voksne Befolkning i Angel i 18. Aarh., før Sprogskiftet fandt Sted fra Dansk til Tysk. Overhovedet er der Grund til at gøre opmærksom paa — hvad Forf. sikkert heller ikke vil bestride — at Skriftsproget lærer os lidet eller intet om det indenfor Byen talte Sprog. Et Par Analogier er belysende. Det endnu dansktalende Medelby Sogn udsteder 1548 Tingsvidner paa Plattysk, Horsens Købstad skriver 1601 til Flensborg Magistrat paa samme Sprog, København ligesaa 1603, mens Ærøskøbing 1630 anvender Højtysk. Hvad der virkelig beviser noget m. H. t. Sproget i Flensborg, er Dr. Schütts Oplysning om, at Flensborger Købmænd, naar de optræder i Kongeriget i 16. og 17. Aarh., skriver plattyske Inderskrifter under Købekontrakter og Toldbeviser, men vi faa ingen Oplysning om, hvor mange Tilfælde af denne Art der er ham bekendte. Endnu skal det nævnes, at Forf. gør opmærksom paa, at dansk Sprog 1588 bruges ved Vis Herredsting uden for Flensborg, mens vi faa Aar senere møder plattyske Tingsvidner fra Aabenraa Amt.

En særlig Stilling inden for Afstemningslitteraturen indtager en

Afhandling af statistisk Karakter. Bogtrykker Jesper P. Hansen har i *Slesvig under Prøjservælde* undersøgt Befolkningsudviklingen i hele Sønderjylland i Tiden 1864—1910 paa Grundlag af de officielle tyske statistiske Aarbøger. Det viser sig da, at medens Holstens Befolkning i denne Periode er gaaet frem med 129 pCt. (Kiel!) og Nørrejylland med 107 pCt., er Sønderjyllands kun steget 29 pCt. Dette Forhold er ens i Nord- og Sydslesvig, og ser man paa Amterne alene uden Byerne, staar det endnu værre til; et Landskab som Ejderstedt er endog gaaet 17,9 pCt. tilbage. Af Stæderne er kun Flensborg og Husum gaaet frem, og saa i den allersidste Tid Sønderborg p. G. a. Marinestationen. Og selv disse Byer er steget relativt taget, langt mindre end de nørrejydske. Foreningen med Tyskland har aabenbart været meget ugunstig for Landet. Resultatet skyldes ikke, at Fødselsoverskuddet (1,26 pCt. for Aarene 1875—84) skulde være væsentlig mindre end Kongerigets (1,29 pCt.) Aarsagen maa da være Udvandring, men denne kan ikke konstateres ved officielle Tal længere end til 1885, og selv disse Tal er ufuldstændige. Igennem 18 Aar var Udvandringens Overskud over Indvandringen 70000 Mennesker, og den samlede Udvandring beregnes af Forfatteren til 175,000 d. v. s. to Femtedele af Befolkningstallet 1867. Selv om dette Tal maaske er for højt beregnet, da Udvandringen aabenbart ikke har virket lige stærkt gennem hele Perioden 1864—1910, staar selve Stagnationen i Befolkningstallet tilbage som en uomstødelig Kendsgerning.

Der er hermed anført det fra historisk Synspunkt vigtigste af Literaturen om Slesvig fra 1918 til 1920. Der vil senere være Anledning til at dvæle ved den efter Afstemningen 1920 udkomne Literatur, der rummer ikke lidet af Interesse.

Endnu skal dog dvæles ved et lille Skrift, som udkom i Afstemningsperioden, men er saa fjernt som vel muligt fra at hvirvle politisk Lidenskab i Vejret. Der foreligger i den omfangsrige sønderjydske Literatur altfor faa Skildringer af de Borger- og Bonde hjem, som har været Højborgene i Landet, først prægede af »Slesvigerstandpunktet«, senere Danskhedens Holdepunkter. De Dagbøger og Brevsamlinger, som sikkert foreligger i ikke ringe Tal, er endnu ikke udgivne. Vi maa da være glade over af og til at faa nogle Erindringer som dem, Pastorinde Kirstine Hanssen har udgivet om det Beyerske Hjem paa Aasgaard i Skars Sogn i Vestslesvig *Et nordslesvigsk Hjem gennem 100 Aar*. Med Rette peger Biskop Christen Møller i Forordet paa, at den repræsenterer »et helt andet Kulturstade fra svundne Tider end de hvorunder nu Kirkeliv og Danskhed skal arbejde sig frem«. Dett træder ikke blot frem paa det ydre Omraade, hvor Skildringen er

Dagliglivet Aaret igennem er kulturhistorisk Kildestof af betydelig Værdi, mindende om hvad t. Eks. Christine Reimer har fremdraget for Nordfyns Vedkommende. Mærk t. Eks. et saadant lille Træk, som at en af Tjenestefolkene bliver paa Gaarden fra sit 14. til sit 91. Aar. Man føres ind paa en af de gamle Studegaarde, som i mindst fem Slægtled har været i Slægtens Eje. Særlig Interesse har det at dvæle ved den aandelige Kultur, der kan forfølges tilbage til den Tid, da Forfatterindens Oldefader i Emmerlev købte en tysk ABC til Bedstemoder. Langt ned i 19. Aarh. vekslede tilsvarende paa Aasgaard ved Morgenandagten Bojsens med Arndts og Funckes Aandagtsbøger. Dette er Træk, som minder om, hvad man møder i Jens Wulff i Bredes uudgivne Dagbog (1804—58), hvor Husbond og Hustru ved højtidelige Lejligheder digter Lejligheds-sange paa Tysk til hinanden. En stor Del af 19. Aarh.s danske folkelige Kultur gik da ogsaa saadanne slesvigske Hjem forbi; eksempelvis kan det nævnes, at man stillede sig som Modstandere baade af Grundtvigianisme og Indre Mission. Man foretrak for Frimenigheder med Lægmandsforkyndelse »en kristelig Forkyndelse fra en tyskuddannet Præst, naar han stod i sit dertil kaldede Embede«, og man levede i et godt Forhold til de tyske Præster i Sognet lige til Genforeningen. Politisk nærede man mest Sympati for Højre i Kongeriget, og da den preussiske Sprogforordning af 1888 udkom, sagde Forfatterindens Fader ganske vist: »det er for haardt;« men han tænkte ikke paa direkte Opposition, thi Øvrigheden bør adlydes. Der er her mange Træk, som virker fremmede paa os, og de indgaar oftest i den saakaldte »Slesvigisme«, der med Rette betragtes som noget fra moderne Danskhedsfølelse forskelligt, dog saaledes, at den paa intet Punkt staar i Modsætningsforhold dertil. Den er et tilbageblevet Led, en Lokalpatriotisme, en Landskabsfølelse, der efterhaanden viger Pladsen for en rummeligere Bevidsthed. For Forfatterindens Bedstemoder († 1876) er Art. 5 af stor Betydning, hun venter stadig paa Rettens Sejr. Faderen († 1895) er samtidig med at være den lovlydige Undersaat den støtte Vælger af de danske Kandidater. Moderen († 1899) begynder efter 1888 at undervise de smaa Børnebørn i Dansk. For Forfatterinden selv er de danske Fædrelandssange et afgørende Kulturelement under Opvæksten, og om de den Gang idylliske Forhold vidner det, at man sang dem for aabne Vinduer, skønt Gendarmens Vej hver Dag faldt forbi Gaarden.

Saaledes kan man ogsaa i dette lille Skrift finde Smaabidrag til en Udviklingsproces, som kan følges i mangfoldige andre Hjem syd for Kongeaaen. Man maa, som sagt, haabe, at vi i de kommende Aar faar flere Hjælpebidrag til klarere at belyse denne betydningsfulde Udvikling.

Knud Fabricius.

Topografi.

Daniel Bruuns *Danmark, Land og Folk* skal øjensynlig være Traps Danmark paa en anden Maade. Forskellen bliver dog betydelig, og den er tilstræbt efter en bestemt Plan: medens Trap kun vil være en udførlig og nøjagtig Haandbog til at slaa efter i, bringer Bruuns Værk tillige store Afsnit, hvormed det er Meningen, at de uden Vanskelighed skal kunne læses i Sammenhæng. Der er lagt Vægt paa, baade for Landet som Helhed og for de enkelte Landsdele, at give store sammenfattende Oversigter over vigtige Sider af saavel Naturen som Kulturen. Disse mere almene Udsagn, der skal tiltrække dem, der vil bruge Værket til ligefrem Læsning, optager saa megen Plads, at de egentlige Beskrivelser af Byer og Sogne faar langt mindre Rum end hos Trap og derfor ikke bliver tilnærmelsesvis saa udførlige. Det kan derfor straks fastslaaes: at dette Værk skulde kunne erstatte Trap som topografisk Haandbog er der ikke Tale om; man vil her savne en væsentlig Mængde af de detaljerede Oplysninger, som man altid er sikker paa at finde hos sin Trap.

Paa den anden Side vil naturligvis de omtalte Oversigtsartikler efter deres hele Anlæg give Belæring, som ikke findes hos Trap, saa meget mere som de alle er skrevet af særdeles kyndige Folk; det gør unægtelig et solidt Indtryk, naar det store Afsnit om Danmarks Landbrug i I. Bd. fremtræder under Redaktion af selve det kgl. Landhusholdningsselskab. Sekretær *Hertel* giver her et kort Rids af Landbrugets Udvikling i 19. Aarh., og derefter følger en Række specielle Afsnit, alle sagkyndige, men tillige meget kortfattede. Under en samlet Behandling af »Folket og dets Mindesmærker« skriver *Hans Kjær* om Oldtidsmindesmærker og Oldtidsbebyggelse, *Jørgen Olrik* om de gamle danske Landsbyer og Bøndergaarde, *Chr. Axel Jensen* om Toldsteder, Herregaarde og Slotte, *Dr. M. Mackeprang* om Kirkebygninger. I det almindelige Afsnit om Landets Byer (Bd. II) har afdøde *Dr. Villads Christensen* skrevet om Købstædernes og Københavns Historie, *Hugo Matthiessen* om Grundplan og Byggeskik i Købstæderne, medens Københavns Arkitektur er behandlet af *Chr. Axel Jensen*. Afsnittene om Sønderjylland (II og IV) skyldes for en væsentlig Del *H. V. Clausen* og *Dr. P. Lauridsen*.

Efter de store Lands-Overblik begynder midt i II. Bd. de specielle Afsnit om de enkelte Amter. Under hver Rubrik findes regelmæssig et Stykke om forhistorisk Arkæologi af *Hans Kjær* og et Stykke om middelalderlig Arkæologi (*Voldsteder* og *Herregaarde*)

af Chr. Axel Jensen. Endelig hører regelmæssig til Skildringen af hver Amt et Stykke, hvis Titel varierer meget, men som stadig har det samme Formaal: at give et Slags alment Indtryk af Egnens Kulturforhold og Historie. Det er med andre Ord Amtsbeskrivelsernes »aandfulde« Stykke, og helt let har det selvfølgelig ikke været at skrive det. Det er et Held for Udgifveren, at han paa dette Punkt i saa høj Grad har kunnet raade over Dr. Villads Christensens Pen, hvorfra de allerfleste af disse Artikler stammer. Vel ingen anden af vore Historikere beherskede saa meget kulturhistorisk Stof som denne nu afdøde Forsker, i hvis samlede Produktion hans omfangsrige Bidrag til dette Værk indtager en værdig Plads. Hans Fortælleevne er her kommet udmærket til sin Ret, men Valget af det, han fortæller, maa selvfølgelig til dels være noget tilfældigt. Artiklen om Præstø Amt (V) dvæler paa Grundlag af Severin Kjærs Arbejder udelukkende ved Bondeundertrykkelsen i svunden Tid, hvad der selvfølgelig kan give den ukyndige Læser det Indtryk, at denne Egn har været meget værre stillet stillet end andre sjællandske Egne. Stykket »Himmerland« om Aalborg Amt (III) refererer bl. a., hvorledes en gammel Herredsfoged paa Kristian 6.s Tid klager over Tidens sørgelige Forandringer; men er der noget ved et saadant Træk, der særlig maler himmerlandske Forhold?

Af andre Bidragydere paa dette Omraade er der Axel Holck, der skriver om »Folk og Færd gennem Tiderne« paa Lolland-Falster (IV), et godt socialhistorisk Rids fra Tiden før 19. Aarh., Dr. E. Nystrøm, der bevæger sig i et af sine Specialer ved at behandle »Levesæt og Folkeliv« i Københavns Amt, Overlæge Zahrtmann, der skriver om Bornholm, Prof. Hans Driik, der skildrer »den historiske Udviklings Gang« i Frederiksborg Amt (V). Den sidstnævnte har tillige under Sorø Amt skildret »Midtsjælland i Middelalderen«, medens Redaktør J. V. Christensen med sikker Haand fører ind i den nyere Tids Samfundsliv i Sorø Amts Landsogne (V).

— De fem store Bind har her kun været omtalt med Hensyn til den Del af deres Indhold, der har historisk Interesse. Helhedsindtrykket bliver: et vel skrevet Værk, hvis Stof ikke har kunnet indgaa at faa en noget fragmentarisk Behandling, men som ikke er blevet mere »populært« i snæver Forstand, end at ogsaa mere specielt interesserede kan tage det i Haanden og høste Udbytte af det.

Det er meget uheldigt, at ikke ethvert af Bindene har fortløbende Sidetal, og at der ikke findes nogen samlet Indholdsfor-

tegnelse; det absolut nødvendige Generalregister til hele Værket vil derimod blive udarbejdet og fremkomme i 1923.

Hans Jensen.

Af *Danske Herregaarde ved 1920*, der udkommer under Redaktion af Louis Bobé, H. Berner-Schilden-Holsten, Vilh. Lorenzen og Palle Rosenkrantz foreligger nu et Førstebind, som omfatter Sjælland og skildrer denne Øs mere anselige Gaarde, ialt 54. Bogen er et Pragtværk med mangfoldige Illustrationer til Belysning af baade Fortid og Nutid. Hist og her kan Billedredaktionen forekomme lidt tilfældig. Hvorfor skal man tre Gange under Lerchenborg præsenteres af en Genivelse af det samme Maleri af Ditlev Vibe? Teksten kan selvfølgelig ikke være vidtløftig, naar man tager i Betragtning, at der, inklusive det store Billedstof, kun har været 514 Sider at fordele paa alle de 54 Gaarde. Redaktionens Medlemmer synes at have været særlig heldige med at faa forholdsvis god Plads til deres Stykker, men dette er naturligvis et Tilfælde.

Oplysninger, der maa meddeles indenfor en saa snæver Ramme, bliver nødvendigvis fragmentariske. Det kræver megen Omtanke af Skribenten, hvis det hele skal blive til mere end en Illustreret-Tidende-Artikel. De kyndige Penne, der her har været i Virksomhed, har sørget for, at der gennemgaaende er Tale om noget andet og mere. Palle Rosenkrantz har ydet 7 vel-skrevne Bidrag. Et Par Stykker er skrevet af tilfældige Mænd. Men den største Del af Værket skyldes den historiske Sagskundskab. Det er især Arkivernes og Musæernes Mænd, som har slaet sig sammen om at frembringe dette Arbejde, der — bortset fra Redaktionen — præges af Navne som W. Norvin, O. Andrup Fr. Beckett, C. Neergaard, P. B. Grandjean, Chr Axel Jensen. Naturligvis har disse Forskere ikke forsømt at bruge specielle og utrykte Kilder. Det socialhistoriske Kildestof sporer man stærkt hos f. Eks. Norvin, af hvis Stykker maa ske »Kongsdal« og »Gunderslevholm« kan fremhæves, og S. Nygård. Men hvad der lægges Vægt paa, bliver iøvrigt ret forskelligt ikke blot efter Emnet, men i høj Grad ogsaa efter Forfatterne: forskellige Interesser. Et rent landbohistorisk Rids giver undertagelsesvis Erik Arup i det enkelte Bidrag om Eriksholm, har har ydet.

De Meddelelser, der gives om Ejerforhold gennem Tiderne skyder ganske naturlig Personalhistorien lidt frem. Det bliver ogsaa til nette smaa Karakteristiker af fremtrædende sjællandske Godsejere som f. Eks. A. G. Moltke, J. L. Holstein, Fr. A. Holstein

Hector Estrup, Niels Rosenkrantz. Men i dem alle savnes ganske historisk Perspektiv. Personen ses ikke i Sammenhæng med sin Tid — det har Pladsen ikke tilladt.

Det Omraade, hvor man særlig har sat Kræfterne ind, er Bygningshistorien. »Afgjort Vægt er der lagt paa Bygningernes Historie«, hedder det med Rette i Fortalernes Program for Værket. Det falder ogsaa den ikke-sagkyndige i Øjnene, at der her maa være ydet noget af selvstændig Værdi, adskilligt af Interesse, som der næppe findes trykte Oplysninger om andre Steder. Man læse f. Eks. Chr. Axel Jensens Stykker om Dragsholm og Gjorslev, der for Resten slet ikke holder sig alene til Arkitekturen. En Sagkyndig paa Bygningshistoriens Omraade vil forhaabentlig engang komme til at bedømme Værket som Helhed. Det har selvfølgelig Krav paa at blive bedømt ud fra det Synspunkt, hvorefter Redaktionen har bestemt dets Hovedopgave.

Hans Jensen

Det er ingen ringe Forøgelse af vor Lokalhistorie, N. P. Nielsen's Bog om *Det gamle Højelse*. Der begyndes med en kort Overigt over den forhistoriske Tid; derpaa følger bl. a. en udførlig kildring af Kirken, dens Bygningshistorie og af dens bekendte Tælmalerier. Derpaa gaar Forf. over til gennem en Række Kapitler at skildre Jordbesiddelsesforholdene gennem Tiderne. Disse Afsnit er bygget paa en god Udnyttelse af foreliggende Kilder, og saa vist betegnes som Bogens bedste. I »under Stavnsbaandets Tid« gives lokale Bidrag til Belysning af de Højelse Bønders Forhold i deres værste Fornedrelsestid. Af det gamle Oldermandslaug, af Gilder og Folkeforlystelser paa Egnen, af Inventar i Hus og Aard, af Husdyrhold, derunder Kvægpestens Rasen i Højelse — af alt dette gives gode Skildringer. Efter disse landbohistoriske følger personalhistoriske Afsnit om Præster og Skolelærere. Mod Ogsens Slutning vender Forf. tilbage til Landboforholdene i Kapitler: »Fra de store Landboreformers Tid«; der gøres Rede for den gamle Bymark med dens typiske tre Vange ledsaget af Kort fra den Udskiftningen. Ogsaa »Slaget ved Køge« omtales; i dette Slag deltog ingen fra Højelse! Bygningshistorisk Interesse har Forf.s. Aaavvisning af, at den nu saa velkendte firlængede Bondegaard i Højelse synes at være af ny Dato og egentlig først er kommen frem efter Aar 1800. I det hele er der samlet et ikke ringe lokalhistorisk Materiale; men Disposition og Ordningen kunde nok have været bedre og mere overskuelig.

Henrik Pedersen.

Biografi.

Højskolelærer J. P. Jensen, Høng, har givet adskillige Bidrag til Belysning af den sjællandske Bondebevægelse, som har haft en saa grundlæggende Betydning indenfor vort politiske Liv. Bl. a. har han skrevet flere Artikler i Sorø Amts og Holbæk Amts historiske Aarbøger; nu har han samlet nogle af disse Artikler i en værdifuld Bog, der rummer mange Citater fra Breve og andre Kilder; en Forsker paa samme Omraade kunde, i Parantes bemærket, have sat Pris paa bestemte Kildehenvisninger! De *Sjællandske Bønder*, om hvilke man her faar grundige Oplysninger, er følgende: de to Kundbymænd Jens Gregersen (1794—1874) og Hans Jensen (1817—1903), L. A. Hækkerup (1819—1903) og Jørgen Christensen, Kirke-Stillinge (1831—1863). Alle fire var de, hver paa sin Vis, Banebrydere for deres Stands Indflydelse i det offentlige Liv. Den djærve Jens Gregersen var det som til Drewsen brugte Ordene om »Postelinet, der kunde gaa itu, om der ikke blev gjort noget for Bondestanden«; han var Tschernings bedste Ven mellem Bønderne; de mange og tit lange Breve, han fik fra den store Bondeven, gemmes nu i det kgl. Bibliothek. Hans Jensen var i flere Maader Arvtager efter Jens Gregersen; han stod baade Tscherning og J. A. Hansen nær og var selv Folketingsmand i 12 Aar Hækkerup, iøvrigt kun en Boelsmand, var yngste folkevalgt Medlem af den grundlovgivende Rigsdag og derefter Folketingsmand 1849—52. Under sit Ophold i København blev han religiøst paa virket gennem Samvær med Søren Kierkegaard. Han blev senere Højremand, hvorom dog Forf., der kun omtaler hans Virksomhed i Aarene 1845—52, intet beretter. Maaske havde det været værd at se, hvorledes han skiftede Standpunkt. Det fortjener i hver Fald Paaagtelse, at der hos de politiske Sjællændere ikke blot ha været god Jordbund for megen Radikalisme, men ogsaa for en ikke ringe Del Bondekonservatisme (jfr. Lars Dinesen), som blot Højre ikke rigtig forstod at drage sig til Nytte. Jørg. Christensen var Skaberen af den sjællandske Bondestands Sparekasse; han er i denne Bogs tragiske Skikkelse, thi han døde af Tuberkulose i en Alder af kun 32 Aar, men efter at have fuldbragt et Livsværk mere varigt og betydningsfuldt end de fleste. Der er særlig Varme over J. P. Jensens Skildring af den unge Gaardmand fra Stillinge, som forbandt et mildt og humant Sind med vaagen og praktisk Kløbskab og derigennem paa en sjælden smuk Maade repræsenterede nogle af det mest typiske og bedste i den sjællandske Folkekarakter.

Hans Jensen.

Baade J. C. Christensen og N. Neergaard har skrevet Forord til A. Christensens Bog om *Vilhelm Lassen*, og begge roser den med Rette for det Bidrag, den giver til vor nyeste politiske Historie. Dens gode, vel tilrettelagte Skildring af den fremragende Venstreminister maa være af Interesse for alle, der søger Oplysning om vort offentlige Liv i Slutn. af 19. og Beg. af 20. Aarh. Det er ikke et Arbejde efter rent historiske Principer, Forf. har villet frembringe, og Bogen kan ikke bedømmes herefter, men maa tages som det den er: en Beundrers Mindeskraft, livfuldt og varmt i Tonen, men tillige uden Overdrivelse, helt igennem præget af en ædruelig Opfattelse. Forf. samler sin Skildring om det grundlæggende Afsnit af Vilh. Lassens Liv, det, der laa imellem hans Afrejse fra København 1884, da han som nybagt juridisk Kandidat drog til Jylland for at blive Redaktionssekretær ved det af Lars Bjørnbak grundlagte Blad, og hans Valg til Folketinget i en vendsysselsk Kres 1901, ganske kort efter Systemskiftet. Vi hører fremforalt om de kampfyldte, men tillige resultatrige Aar, der kom for Vilh. Lassen, efter at han 1889 var rejst til Aalborg som Redaktør af den der grundlagte ny Amtstidende. Det er iøvrigt forbavsende, hvor svært det endnu i 90'erne kunde være at holde et saadant Venstreblad oven Vande; 1894 maatte Prisen sættes ned og — de hidtil brugte latinske Bogstaver ombyttes med danske! Det giver ubetinget denne Bog et Plus, at den ved en Fremgangsmaade, der ikke er ulig den, som er typisk for engelske Biografier, ordret gengiver nogle af sin Helts mest bemærkelsesværdige Taler og Bladartikler, som kan rumme adskilligt, der klinger af grov Agitation, men giver Hovedindtrykket af en særpræget, betydelig, absolut ikke aandløs Personlighed. Vilh. Lassen var utvivlsomt paavirket af Hørup, og han var nærmest en Lærling og Fortsætter af den bjørnbakske Politik. Han besad udpræget Føling med den praktiske Baggrund for Bøndernes Venstrepolitik; han var levende med i Andelsbevægelsen, og han har maaske haft sin største Betydning som en af dem, der stærkest har ansporet Husmandsbevægelsen. Trods sin Ungdoms Indtryk i Studentersamfundet følte han sig helt som Landboernes Mand, og han, der til det sidste blev let agrariske Venstre tro, byggede sin Politik paa den Overbevisning, at Bønderne gennem deres økonomiske Organisationsarbejde raadte gjort en større Indsats i moderne dansk Samfundsliv end nogen anden Stand.

Hans Jensen.

De to Bind Livserindringer, *Teolog eller Digter*, som afdøde Prof. Henrik Scharling fik udgivet, rummer, i Blanding med Rejsebilleder og højst private Skildringer, deres ejendommelige

Bidrag til 19. Aarh.s danske Tidshistorie; særlig er der i sidste Bind en Del af Interesse. Man kan sige, at S. var den konsekvente Fjende af Nutiden, og han fortæller i disse Bøger om sit skarpe Modsætningsforhold til saa at sige alle de liberale og folkelige Retninger, som brød frem i Danmark i Løbet af hans lange Levetid. Aandeligt ganske afhængig af den litterære Guldalder polemiserede han i sin Ungdom mod Romantikken, naar den fremtraadte i det politiske Liv som Nationalliberalisme, og naar den fremtraadte i det kirkelige Liv som Grundtvigianisme; hans egne Forestillinger om Stat og Kirke bundede helt i Tiden før 1848. Naturligvis modarbejdede han senere den Aandsretning, der fulgte med Københavns Udvikling til moderne Storstad og fik Navn efter Georg Brandes. Dog var det ikke i Kampen mod det radikale Fritænkeri, han saa sin Hovedopgave, naar han som summus theologus rykkede ud i offentlig Polemik. Fremfor alt vilde han bekæmpe Grundtvigianismen og den indre Mission, de to folkelige religiøse Retninger, som han i sin Sprogbrug samlede under Navnet »Opvækkelsen«, med god historisk Ret, da de jo begge var udsprunget fra Tredivernes gudelige Bevægelse, der havde begyndt Revolutionen indenfor den gamle Statskirke og forrykket Forholdet mellem Kleresi og Lægfolk. Ved sin Holdning overfor »Opvækkelsen« kommer S. til at betegne, hvorledes den højkirkelige Retning direkte fortsætter det gamle rationalistiske Statskirkeparti, uden at der paa noget Tidspunkt kan fastslaaes en skarp Overgang. Selv udpræget orthodox Lutheraner følte han sig ikke af den Grund i særlig Modsætning til de foregaaende Generationer af mindre orthodoxe Kirkemænd. Han mente, at Vækkelsestiden havde flere gode kristelige Dyder at lære af den gamle Rationalisme, og bebrejdede de vakte samme Udyder, som var blevet dem forekastet af den rationalistiske Gejstlighed i 30.erne: Bogstavdyrkelse, Fari-sæisme, Foragt for videnskabelig Tænkning, usundt Føleri. Da S. i Beg. af 90.erne vilde slaa et stort polemisk Slag mod den hele »Opvækkelse«, maatte han staa lige saa ene som Biskop Balle hundrede Aar før under sin Kamp mod Rationalismen; de højkirkelige Præster, der var hans Meningsfæller, holdt sig forsigtigt tilbage fra Deltagelse i Striden. Der var jo heller ikke meget at naa ingen Vej førte nu engang tilbage til den Magtstilling for kirkelig Autoritet og »videnskabelig« Theologi, som det var S.s Ønske a genskabe. I sin Alderdom maatte han se de demokratiske Retninger brede sig stadig stærkere, ødelæggende mere og mere af det, der var ham kært i Stat og Kirke. Øjensynlig er den gamle Professor dog ikke af den Grund blevet noget Offer for Bitterhed eller Surhed; baade som Teolog og Digter tilhørte han en optimistisk

Aandsretning, der ikke havde saa svært ved at lade alle Livets Modsætninger gaa op i en højere Enhed. Hans Jensen.

Land-, Forst- og Havevæsen.

Et af 18. Aarh.s mest interessante Indlæg om danske Landboforhold er den jyske, iøvrig tyskfødte, Kapellan J. D. W. Westenholtz' *Prisskrift om Folkemængden i Bondestanden*. Det blev til som Besvarelse af en Opgave, der var udsat af Generallandvæsenkollegiet »om Aarsagerne, der hindrer Folkemængdens Tiltagelse i Bondestanden«, og det udkom i Trykken 1772 paa kgl. Bekostning. 1919 er det paa M. P. Madsens Forlag blevet udsendt i en moderne Udgave, der er blevet bekostet af et Medlem af Slægten Westenholtz, og hvortil Indledning og Anmærkninger er skrevet af den historisk interesserede Pastor Alex. Rasmussen.

En Anmelder i Fortid og Nutid III, 20, finder, at den største Værdi ved Westenholtz' Skildringer ligger i nogle specielle »kulturhistoriske« Oplysninger. Der er da Grund til at betone, at vi her har at gøre med et Skrift af stor socialhistorisk Værdi, som bør kendes af alle, der interesserer sig for vore ældre Samfundsforhold. Hvad var Aarsagen til, at Befolkningstallet paa Landet stod saa nogenlunde stille under de gamle Tilstande før de store Landbo-reformer? Midt i vidtløftige Betragtninger, der ofte rummer snur-rige Ræsonnementer, giver W. dog med klare og tydelige Ord det Svar, der sikkert er det rigtige: hele det gamle Landbosystem, hvis Grundpiller var Godsvæsenet og Landsbyfællesskabet, gav overhovedet ikke de nødvendige Rammer for en større Befolkningsforøgelse. »Hver en By er besat med et vist Antal Gaardmænd og med et vist Antal Husmænd; flere tillades ikke at komme der«. Det gaar, siger Westenholtz, med Bondestanden næsten som med Præstestanden; den kan kun rumme et bestemt Antal Individuer. Unge Folk maa derfor vente med at fæste Bo, »indtil en Gaardmand eller Husmand afgaar, efter hvilken de nygifte kan faa Stedet«. De Forhold, W. angriber, var jo allerede paa hans Tid under-gravet af den tekniske og økonomiske Udvikling og skulde snart i det væsentlige forsvinde ved de store Landboreformer. Man har let ved at tilgive W., at han ikke ræsonnerer endnu dybere ved at spørge, om ikke de gamle Forhold har haft deres Berettigelse engang ved at sætte Grænser for Befolkningsforøgelse paa Tider, da der faktisk ikke fandtes Eksistensmuligheder for flere Mennesker i Landet. W. siger, at Bønderne ikke blot ofte maa vente længe paa at kunne gifte sig, det er Ulykken, at naar de endelig bliver gift, bryder de sig ikke om at faa Børn. Det gør et underligt Indtryk i

Virkeligheden at se denne Præst fra Tiden for halvandethundred Aar siden klage over den danske Bondestands Ulyst til at sætte Børn i Verden, over Bønderpigernes Lyst til nok at nyde Kærlighed, men vel at mærke uden Kærligheds Frugt, og over, at »unge Folk lægger dem efter unaturlige Kunster for at undertrykke Frugtbarheden«; det er ganske som moderne Klager over Storstædernes Befolkning. Man kan vel sige, at W.s Betragtninger illustrerer Gustav Bangs Paastand — jfr. ogsaa Falbe-Hansen: Stavnsbaandsløsningen og Landboreformerne I, 121 — om, at Befolkningens Stagnation i ældre Tider ikke blot skyldtes større Dødelighed, men ogsaa de sene Ægteskaber og den temmelig ringe Fødselshyppighed. Ogsaa paa et andet Punkt mindes man om Bang; det er, naar W. taler om de mange Tiggere, der flakker om i Landet; han er her i bedste Overensstemmelse med Kirkebogsstudiers Skildring af 17. Aarh.s omvankende Proletariat i Danmark.

Hans Jensen.

Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Historie I 1769-1868, II 1869-1918, er et Jubilæumsskrift i Anledning af Selskabets 150-aarige Bestaaen, forf. af Selskabets mangeaarige Sekretær, National- og Landøkonomen H. Hertel, der for ikke lang Tid siden udsendte den store fortjenstfulde Bog om Andelsbevægelsen i Danmark (jvfr. ovfr. 183—185). Der er som sædvanlig Grund til at glæde sig over denne Forfatters klare og overskuelige Stil, der dog kan have enkelte Pletter. Det lyder ikke godt, naar gentagne Gange en Omtale af velkendte Forhold vedrørende Bondestandens og Landbrugets Stilling i ældre Tid begynder med Vendingen »Gud og Hvermand ved, at«, dette er ikke nogen smuk Sprogblomst.

Hr. Hertel har i Hovedsagen ordnet Stoffet saaledes, at han giver en systematisk Gennemgang af Selskabets Virksomhed i dets forskellige Grene indenfor hvert af de to Titelfasnit, hvorefter Værket er delt. I særlige Kapitler skildres de ledende Mænd, mellem hvilke er nogle af Danmarks bedst kendte Navne; for 100 Aar siden bestod Præsidiets saaledes af A. S. Ørsted, Collin og Joh. Chr. Drewsen. Bogen bliver paa denne Maade en fortræffelig Opslagsbog for enhver, der vil orientere sig paa et eller andet Felt, hvor Selskabet har grebet ind. Den samlede Fremstilling kommer til at give en udmærket Oversigt over en meget vigtig Side af dansk Arbejdes Historie gennem de sidste halvandet Hundrede Aar.

Der findes nemlig ikke det Punkt af større Betydning af vort Landbrugs Udvikling, som Landhusholdningsselskabet ikke har

haft Berøring med. Det blev dette Selskabs Opgave at være den store Fødselshjælper for rationelt Landbrug i Danmark. Indirekte kom Selskabet derved til at paavirke alt dansk Samfundsliv. Forf. betoner ganske vist, at Selskabet altid har holdt sig forsigtig fra de rene sociale og socialdemokratiske Opgaver, fra Politik kort sagt, endog fra den Politik, der gik ud paa at gennemføre de store Landboreformer, hvori Selskabets bedste Kræfter deltog med stor Iver. Men da det jo er Landbrugets Udvikling, der herhjemme hovedsagelig har baaret Samfundsudviklingen, kan Selskabets Virksomhed udmærket betragtes ud fra et rent social-historisk Synspunkt. Dets Stilling til enhver given Tid er det vel naturligvis ogsaa muligt at føre ind i en almen historisk Ramme. Forf. gør imidlertid kun Tilløb til at anlægge de historiske Synspunkter, som der kunde have været god Plads for, navnlig i Værkets første Bind.

Der aabnes straks et historisk Perspektiv ved den Maade, hvorpaa Selskabet blev stiftet 1769. Forbilledet blev, karakteristisk nok, givet fra England, hvor Martin Hübner fra 1761 til 1764 havde Lejlighed til at studere society of arts i London. Hans Indberetninger herom inspirerede Bernstorff til Tanken om Landhusholdningsselskabet. Det er næppe tilstrækkelig paaagtet, hvorledes England gennem lange Tider gav Danmark som det øvrige Fastland Mønstret i rationelt »kapitalistisk« Landbrug, selv den Paavirkning, vil fik fra Nordtyskland, forbinder os indirekte med England.

Det kgl. danske Landhusholdningsselskab var efter sine indenlandske Forudsætninger et Udtryk for den gryende Reformtid. Fremdeles var det en typisk Frugt af 18. Aarh.s Aand. Det blev en udpræget patriarkalsk Institution. Dets Virken kom til at forme sig efter den oplyste Enevældes Idé: de faas Omsorg for de mange.

De første 75 af de 150 Aar er væsentlig gaaet med en ofte haard og næsten fortvivlet Kamp for at vænne de danske Bønder af med den gamle Slendrian i deres Landbrugsdrift. Gennem mange Midler, Præmier, Pengehjælp, Smaaskrifter osv., agiterede Selskabet med utrættelig Energi for det rationelle Landbrug. Utvivlsomt har det Æren af, at Bondestanden i de nærmeste Tider efter Frigørelsen kom de første Skridt frem over Vejen mod »planmæssig Drift« og bedre Landbrugsredskaber. Gennem Selskabets Amtsbeskrivelser fra Tiden 1826—44, siden fortsat med Krarup og Tuxens Landbrugshistorie, som Hr. Hertel naturligvis kender og omtaler, men ikke særlig benytter, faar man et Indblik i det Drama, der udspillede i Sammenstødet mellem Iveren

hos Selskabet og dets Hjælpere, ikke mindst de agerdyrkende Præster, og Trægheden og Konservatismen hos Bønderne, som man vilde »opdrage« til Fremskridt. Selskabets største Triumf blev vel nok Svingplovens Sejr over den gamle Hjulplov, et betydningsfuldt Skifte i dansk Landbrugsteknik, som det imidlertid kostede store Anstrengelser at gennemføre. Allerede 1770 begyndte Landhusholdningsselskabet sin Kamp for Svingploven. 50 Aar efter var man ikke naaet videre, end at knap 1 af 10 Plove var en Svingplov. Først ved Midten af 19. Aarh. havde Svingploven i det væsentlige fortrængt Hjulploven paa Øerne, medens i Jylland Kampen mellem Svingploven og forbedrede Former af Hjulploven varede endnu længere.

Et Afsnit, kun ganske kort behandlet hos Hertel, af Landhusholdningsselskabets Fremskridtskamp var dets Strid for Markfred, hvis Modstykke var Bøndernes Kamp for bestandig at have Lov til »at opgive Ævret«. Det var jo i Virkeligheden en Rest af det gamle Fællesskab om Jorden, der her skulde udryddes, og det maatte kunde glæde en Digterfilosof som Thorkild Gravlund at se, hvor længe og hvor haardnakket der blev holdt fast ved dette Stykke Fælleseje, som »Bondestandens Palladium«, for at tale med Forfatteren af Præstø Amts Beskrivelse.

De Frugter, der kunde ventes af Landhusholdningsselskabets Ihærdighed, maatte til enhver given Tid ikke være uden Forbindelse med de raadende Konjunkturer for Landbruget. Man faar i Grunden det Indtryk, at Bøndernes passive Modstand mod Fresmkridtene særlig under Landbrugskrisen kunde have en reel Motivering i Uvisheden for at faa Bekostningerne dertil forrentet. Hvis Forf. havde givet en Oversigt over Landbrugets skiftende Konjunkturer, vilde han dermed have truffet den rigtige og nærmest liggende Bevæggrund for Selskabets Virksomhed.

Landhusholdningsselskabet var alle Dage efter sit Væsen en Organisation for det store Landbrug. Derfor kan Forf. godt have Ret i, at det i sit Arbejde med Held forsøgte at repræsentere hele Landbruget. Heller ikke Hr. Hertel vil betvivle, at Selskabet havde den største Betydning, det videre Felt og Opgaver, dengang det store Landbrug var det førende Landbrug, som den ansporende Indflydelse paa det mindre maatte tilkomme. Saaledes var det endnu i 60-erne og 70-erne trods al Fremgang for Bønderne. Men netop paa denne Tid forberedte Selskabet gennem sine Mælkeriforsøg, sit Samarbejde med Segelcke og Fjord, det Tidspunkt, da Bondesmørret kunde hævde sin Ligeberettigelse med Herregaardsmørret, da Bondebruget gennem sin Udnyttelse af Andelstanken naaede helt op paa Siden af Herregaardsbruget.

Hvis Forf. havde brudt sig om at udvikle historiske Linjer ud fra sit Emne, vilde der ogsaa her have været Anledning til at paa-pege det epokegørende i denne Forandring, som, politisk set, peger frem mod det Systemskifte, hvorved Danmark fik Bonde-ministre i Stedet for Godsejrerministre.

Hr. Hertel fremhæver, ganske sikkert med god Grund, at Landhusholdningsselskabet overhovedet aldrig i mindste Maade har søgt at hæmme den Udvikling, der nu har stillet dets Virksomhed i Skygge for Gaardmændenes Organisation, Landbofor- eningerne og Andelsselskaberne. Der ligger her et tiltalende Vidnesbyrd om Almensans og Forstaaelse hos det store Land- brugs Mænd. Man fristes til at spørge, hvad Følgen vilde være blevet, om Godsejerne og Proprietærerne paa sociale og politiske Omraader havde vist den samme Fordomsfrihed og Sans for Ti- dernes Skiften som her paa det landbrugsfaglige Omraade; mon da Oktoberforeningen vilde været blevet et saa mislykket Foreta- gende?

Landhusholdningsselskabet kan med god Samvittighed sige, at det har været med til at opdrage sine Arvtagere. Dets vig- tigste Gerning har været pædagogisk, som det sømmer sig en Institution, der er udsprunget fra 18. Aarh. Der var en Tid, da Selskabet mistvivlede om, at der overhovedet skulde komme noget virkeligt Resultat ud af dets pædagogiske Bestræbelser overfor Bondestanden. I Utaalmodighed over Bøndernes stædige Kon- servatisme drøftede Selskabets ledende Mænd for omtrent 100 Aar siden den Tanke, at der gennem en forandret Landbolovgivning blev givet fri Bane for Sammenlægning af Bøndergaarde til større Landbrug, hvis Besiddere evnede og vilde Fremskridtet. Gennem Henvendelser til Kongen gjorde Selskabet endog Forsøg paa at virkeliggøre denne Plan, hvis Maal altsaa var Bondestandens Ud- ryddelse som Gaardmandsklasse. Det var jo heldigt nok, at disse Bestræbelser mislykkedes — har vi, ud fra vort Kendskab til den senere Udvikling, Ret til at sige; men Lov til bagkloge at be- lømme dem ud fra vor bedre Viden har vi ikke. Forf. berører for Resten slet ikke denne interessante Episode, om hvilken imid- ertid Anmelderen vil offentliggøre et lille Arbejde i Tidsskriftet »Dansk Udsyn« for 1923; den viser ialtfald, at Selskabet ikke til enhver Tid har holdt sig helt borte fra de sociale Problemer. Hr. Hertel følger helt igennem sin naturligvis fuldt berettigede Plan, hvorefter hans Værk blot tager Sigte paa at give fyldig Besked om alle de Foranstaltninger, som Landhusholdningsselskabet gennem halvandet Hundrede Aar har iværksat til Gavn og til Fremgang for det danske Landbrug.

Hans Jensen.

Medicinalvæsen.

Prof. E. d. Ehlers har i sit Skrift *Folkesyphilis i Danmark* — med god Hjælp fra den afdøde Medicinalhistoriker K. Carøe — givet et lærerigt Bidrag til vort Sundhedsvæsens Historie. Syphilisens Plage er jo i det mindste til Dels kommet over de europæiske Folk gennem deres vidtdrevne Militarisme. Den har fulgt med Krigshærene, naar de drog fra Land til Land. Og hvor Smitten engang var bragt hen, maatte den brede sig vidt under ældre Tidens hygiejniske Forhold. Ved »Folkesyphilis« skal forstaaes en Syphilis, der optræder som ligefrem Epidemi og spredes paa mange andre Maader end ved seksuel Omgang. Symptomerne er ogsaa noget anderledes end hvor der er Tale om en blot Køns sygdom; det er saaledes almindeligt, at Næsen raadner bort. Folkesyphilis hører ved sit Væsen nøje sammen med primitiv Hygiejne og Mangel paa Renlighed, hvorfor den f. Eks. forekommer i vore Dages Rusland.

I 18. Aarh. grasserede i Danmark en Folkesyphilis, der blev kaldt for »en jysk Syphiloide«. Men Navnet er ikke korrekt. Sygdommen viste sig sporadisk over hele Landet, paa Fyn 1757, paa Sjælland 1761, fra 1777 i forskellige Dele af Jylland. 1796 høres der om den fra Lolland, hvor den skal have grasseret længe, og hvor en Præst har haft flere næseløse Børn til Konfirmation (69). Først i 19. Aarh. ebbede den ud. Dog fandtes der 1816 Folkesyphilis paa et afsides Sted som Anholt, og endnu 1835 ulmer der nord for Limfjorden.

Det var en ansvarfuld og maalbevidst Regering, der slog denne Sygdom ned. Dr. Ehlers aftrykker og citerer flere Reskripter og Cirkulærer, der viser Myndighedernes utrættelige Kamp og hvorved Grunden blev lagt til Danmarks berømte Lovgivning om veneriske Sygdomme. Men naturligvis opnaaede den oplyste Enevælde her som ellers ikke sin Hensigt uden under passiv og undertiden aktiv Modstand fra Befolkningen. Paa Lolland bevæbnede Mændene fra nogle Byer sig med Plejle og hindrede saaledes, at deres Koner og Børn kom til tvungen Lægeundersøgelse (76). Den uhyggelige Sygdom kunde dengang som nu være vanskelig at komme til Livs, fordi den blev betragtet som en, der var Grund til at skamme sig over, og som derfor skulde skjules

Hans Jensen.

Krigs- og Forsvarsvæsen.

Den sidste halve Snes Aar har bragt en anseelig Række Arbejder om militære Afdelinger og Institutioner. Ved de fleste af diss

Arbejder har Forfatterne dog kun sat sig meget begrænsede Maal, kun villet skrive for den snevre militære Kreds, hvortil de selv hørte, og har næsten udelukkende holdt sig til det Kildemateriale, de med nogenlunde Lethed kunde komme over vedrørende Afdelingen, suppleret fra almindelig kendte trykte Arbejder, saa at Resultatet af Arbejdet nærmest kun har Interesse for de til Afdelingen hørende. Enkelte andre har valgt at arbejde paa et bredere, mere almindeligt Grundlag, er samtidig gaaet dybere tilbunds i det utrykte militære Kildemateriale og har ydet fortjenstfulde Arbejder, der har forøget Kendskabet til vort Militærvæsen i svundne Tider og derhos gjort dette paa en saa underholdende Maade, at ogsaa ikke-militære baade med Udbytte og Fornøjelse kan læse dem. Det nyeste af saadanne Arbejder er Generalintendant Gerhard Brammers Bog om *Den danske Hærs Intendantur* i de sidste 70 Aar.

Man skulde paa Forhaand antage, at et Arbejde om vor Intendantur i Krig og Fred kun vilde kunne paaregne Interesse indenfor en snever Kreds af Fagmænd, og man overraskes derfor paa det behageligste ved at se, med hvilket Held Forf. baade har givet en overordentlig grundig og paalidelig Fremstilling af Hærens Administration i dette Tidsrum og har gjort dette paa den fornøjeligste Maade. Forf. har haft det Held, at Arkiverne fra Forplejningsinstitutionerne er bevaret meget fyldigt, og han og hans Medarbejder ved Stoffets Indsamling har den Fortjeneste, at de har forstaaet at skelne væsentligt fra uvæsentligt og ogsaa med overordentlig Flid og megen Sporsans har udnyttet det paa mange Steder spredte Hjælpstof, der kunde tjene til paa samme Tid at live op i Fremstillingen og kaste skarpt Lys over Forhold og Personer.

Korpsets Udvikling og Fremstilling falder i tre Hovedafsnit: Krigene 1848—50, 1864 og Tiden derefter. I første Afsnit faar man et levende Indtryk af den Frejdighed men ogsaa af den Mangel paa forudgaaende Øvelse og Indsigt, hvormed man gik til Arbejdet paa at skaffe de mange Fornødenheder til den hurtigt voksende Hær. I andet Afsnit ser man, hvorledes Krigstilstanden i Virkeligheden kom overraskende paa de militære Myndigheder, der egentlig kun var belavet paa en sindig »Sommerkrig« lig den foregaaende; og hertil kom den pludselige Omlægning af Virksomheden straks efter Krigens Begyndelse, da vor Overkommando lige med Et skønnede, hvor lidt vi var forberedt paa en virkelig Krig — opgav det Hele og beordrede Tilbagetoget fra Dannevirkestillingen. Det vilde være ubilligt at vente, at Forsyningstjenesten skulde staa væsentlig højere end den egentlige militære Overledelse; men naar den senere Undersøgelse af Intendanturens Forhold viste, at det trods alt tilfredsstillende lykkedes at skaffe Forsyninger for den til-

bagestrømmende Hær, skyldes dette — foruden det Held, at Tilbagestrømningen foregik saagodtsom uforstyrret af Fjenden — Intendanturens Mænd. Det tredie Afsnit behandler Oprettelsen af Forplejningskorpset efter Krigen, i Hovedsagen som Korpset nu bestaar.

I Fremstillingen træder i Særdeleshed to Mænd med størst Klarhed frem: i de to første Afsnit Korpsintendanten v. Schmidten, i det sidste den mangeaarige Generalintendant og Korpschef Købke. Begge var betydelige Personligheder, myndige, handlekraftige og overordentlig arbejdsdygtige Mænd og i det Hele af et Snit, som de sjældnere træffes i vor Embedsstand. Men omkring dem, særlig om v. Schmidten, grupperer sig et stort Antal Hjælpere af alle Grader, hentet fra alle Sider i Samfundet: Embedsmænd fra Militær- og Civilestaten, Officerer, Forretningsfolk, Digtere osv., hvis Arbejde, Evner og Karakter snart behandles indgaaende, snart karakteriseres med faa men malende, raske Træk, saa at de alle træder levende frem. Yderligere bringer Arbejdet nyt Stof til Kendskabet til et Antal andre kendte Personligheder, navnlig Tscherning og senere Krigsministre, men ogsaa en Del af de højere Officerer. En Række Portræter af de mere kendte Embedsmænd giver Fremstillingen yderligere Liv.

Man kan vel ikke om dette Arbejde benytte det jævnlig misbrugte Udtryk, at det har »udfyldt et Savn«, thi det er vist kun faa, der i Forvejen har følt et saadant; men naar man har læst denne overordentlig vel skrevne Bog, vil de fleste have høstet Belæring om Forhold af virkelig Betydning i vor Administrations- og Krigshistorie og have faaet Kendskab til mange særprægede Personligheder.

Rockstroh.

Litteraturhistorie.

P. Hansens populære Litteraturhistorie, der skulde omformes af Bibliotekar Carl S. Petersen, fik en krank Skæbne. Arbejdet fængslede Carl Petersen saa stærkt, at det under hans Hænder blev et helt nyt Værk af stort Maal, saa stort, at det overvældede Forfatteren og nu efter alle Solemærker henligger ufuldendt. Der er Grund til at beklage, at det gik saaledes, thi det er sjældent, at der fremkommer en Bog, som er folkelig i ret Forstand, ikke en populariserende flad Andenhaandsskildring, men et Værk, der bærer sin Forfatters Præg, byggende paa bred og fast Lærdomsgrund, og med det samme karakterfuld og erfarende, djærv og sund. Der møder os en naturlig Fortællerglæde i Carl Petersens Litteraturhistorie og en Evne til at levendegøre

Personligheder, de gamle Tidens enkle og lidt tunge Personligheder; bedst lykkes de stortskaarne, kraftige Skikkelser, men ogsaa de vege og bekymrede vil Forfatteren gerne forstaa og gøre Ret imod. Her ser dog N. M. Petersen dybere og har en finere Fornemmelse.

Man kommer ofte under Læsningen af Carl Petersens Bog til at tænke paa N. M. Petersens Litteraturhistorie. Samfølelsen med de gamle, en inderlig Fortrolighed med Fortiden er fælles for de to Værker, som iøvrigt er blevne til under meget forskellige Vilkaar. Medens N. M. Petersen maatte bane sig Vej paa uryddet Grund, har den yngre Litteraturhistoriker draget Nytte af det intensive Arbejde, Forskerne har gjort gennem to Menneskealdre; mens N. M. Petersen i 50'erne skrev for en ret snæver Kreds, har Carl Petersen kunnet fortælle for langt større Skarer. Dybere gaar dog den Forskel, der beror paa de to Forfatteres Temperament, den enes tunge Sind, der giver ham et skarpt Blik for vore vanskelige Kaar som Nation, for Brist og Fejl, og den andens sanguinske Anlæg med kraftig Selvhævdelse i Følge og en vis Rummelighed og Forstaaelse af, at hver Tid gør sin Gerning og skal maales med sit Maal.

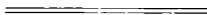
En ensidig æstetisk Betragtning ligger begge Forfattere fjernt. Ligesom N. M. Petersen drager hans yngre Navne vide Grænser for Litteraturhistorien og behandler ikke blot Skønlitteraturen, men ogsaa de forskellige Generationers videnskabelige Arbejde. Med særlig Interesse følger Carl Petersen Historien som den Videnskab, der har inderligst Sammenhæng med Nationens Liv. Han karakteriserer Historieskriverne og viser, hvorledes deres Personligheder saavel som Tidens herskende Ideer kommer til Syn i Værkerne; eksempelvis kan nævnes Karakteristikkerne af Saxo og Huitfeldt med Redegørelse for de to gamle Skribenters Meninger om Stat og Samfund, ligeledes den brede Skildring af *De Worm, »fugientis Antiquitatis vere Jupiter Stator«*, skreven med Indsigt og stærk Samfølelse.

I det store Værk, som i udstrakt Maal maatte bygge paa andres Arbejder, er der naturligvis hist og her Punkter, hvor en nøjere Prøvelse vilde føre til en anden Opfattelse. Saaledes tør man næppe uden Forbehold kalde Christiern Pedersen den ny Fids, Humanismens, Mand, thi hans Tilknytning til Middelalderen og den historiske Tradition fra Middelalderen er nok saa tydelig. Vel har han ude i Europa fra Samtidens energiske Virken faaet stærke Tilskyndelser til at tage sit Arbejde op, men de ny Bøger, som han har i Hænde, synes ikke at have haft nogen Indflydelse paa hans Anskuelse eller Stil; han gør Udtog af dem for at sup-

plere Saxo, men han naar aldrig frem til at give den ældre Danmarkshistorie Form. De yngre Partier af Historien er mere udarbejdede uden dog at bære Præg af Humanismen; ganske troskyldigt søger han sin Støtte hos 14. og 15. Aarh.s hjemlige Annalister, og deres Tankesæt er hans i et og alt. — Anders Sørensen Vedel skildres med klar Erkendelse af, at det tragiske Moment først og fremmest er at søge hos ham selv; netop derfor savnes en Vurdering af Vedels historiske Arbejde, som det ligger for os i Brudstykker. Wegener har ikke underkastet Fragmenterne af det storttænkte Værk nogen Prøvelse, og Carl Petersens Udtalelser er vage. Niels Krag høster den Ære, der med Rette tilkommer ham som en god Repræsentant for den humanistiske Historieskrivning, til Gengæld synes Meursius og Pontanus at faa for megen Honnør. Historiografisk set betyder de to Filologers Ydelser intet, de førte ikke Forskningen et Fjed frem og var vel »destituerede oc ledige fra omni politico judicio«. I Sverige lagdes Rigshistorien i Hænderne paa en Chemnitz og en Pufendorf, men i Danmark naede de kongelige Historiografers latinske Retorik sidst i Aarhundredet et Højdepunkt i Vitus Berings floskelfyldte Opus.

Disse Randgloser i Carl Petersens Bog vejer dog intet mod det væsentlige, at vi inden for Litteraturhistoriens Rammer har faaet et Rids i kraftige Træk af Historieskrivningens Historie op til Midten af 17. Aarh. Saa meget mere beklager vi, at det blev en ufuldført Skitse, som der i denne Skitse findes Characteristica der betyder noget i et Overskue af en saadan Art, Sans for Rytmen gennem Tiderne og Sammenhængen i Generationerne og dertil en sund Forstaaelse af Historiens menneskelige Værdier.

E. J.

Nyt fra historisk Videnskab.

Videnskabernes Selskabs Kommission for Registrering af literære Kilder til dansk Historie i Udlandet har i Tidsrummet 1918—1921 ladet foretage Undersøgelser i Upsala, Stockholm, Västerås, Paris, Berlin, Dresden, Leipzig og Wien.

I 1918 afsluttedes Arbejdet i Upsala, og som sidste Høst hjembragtes en Del Materiale, navnlig politiske Breve fra sidste Halvdel af 18. og Beg. af 19. Aarh. I Stockholm blev i 1919 Vitterhetskademien Bibliothek og Skoklostersamlingen i Rigsarkivet gennemgaaet, hvortil sluttede sig Undersøgelser i Vetenskapsakademien paa Djursholm og i Stiftsbiblioteket i Västerås. I Vitterhetskademien og Vetenskapsakademien fandtes en stor Mængde Breve fra danske Naturforskere og Historikere fra Slutn. af 18. og første Halvdel af 19. Aarh.; af særlig Interesse var C. J. Thomsens meget omfattende og meget indholdsrige Correspondence med B. E. Hildebrand.

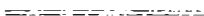
Hermed er Kommissionens Undersøgelser i Sverige og Norge, der begyndte i 1907, i Hovedsagen endte, selv om Forbindelsen ikke er afbrudt, idet der stadig indløber Meddelelser og Forespørgsler, nu fra Institutionerne nu fra private Forskere, der enten vil yde Bidrag til vore Samlinger eller drage Nytte af dem. Man tør vel sige, at Resultatet af Arbejdet i Norge og Sverige fuldtud har svaret til de Forventninger, der fra første Færd knyttedes til det. Ringere maa nødvendigvis Udbyttet blive i de andre Lande. Hidtil er der heller ikke gjort meget betydelige Fund, men, idet Stykke føjes til Stykke, kommer der til sidst noget af en Helhed ud deraf, og Forskeren vil gennem Registraturen kunne skaffe sig et Overblik over et vidtspredt Materiale. Det er ikke muligt i Enkeltheder at gøre Rede for det brogede Stof, der er indsamlet i 1919—1921, men som Eksempler nævnes de talrige Breve fra de tyske adelige og litterære Kredse i Danmark i 18. og 19. Aarh., der er fundne i Berlin og Dresden; Henrik Rantzaus store Correspondence i Wien,

Breve og Instrukser til Charles Dançay i Bibliothèque Nationale, Materiale, der synes at supplere det, der ligger i Stockholm og København og forlængst er kendt. *E. J.*

Fornsvensk Bibliografi fra 1903 med Supplement fra 1919 udgør Led i den smukke Række Publicationer, som Svenska Fornskrift-Sällskapet har udsendt i Aarenes Løb. Det er Selskabets Sekretær Dr. Robert Geete, svensk Middelalders trofaste Dyrker, der har udarbejdet Bibliografien, hvis Plan er i nøje Overensstemmelse med Selskabets Øjemed og Interesse, hvilket vil sige, at Bogen først og fremmest vil tjene filologiske Studier. Dens Hovedafsnit rummer en Oversigt over gammelsvensk Litteratur paa Modersmaalet — egentlige litterære Tekster, Lovstykker, Breve — med Oplysning om Haandskriftforhold og Udgivelse; men derefter følger under Titlen: Litterära hjälpmedel en meget fyldig Bibliografi over Arbejder vedrørende Sveriges Middelalder. Der kan indvendes et og andet imod Ordningen, som til en Begyndelse ikke er ganske let at overskue, men naar man en Tid har brugt Bogen, skal man nok finde, hvor indholdsrig den er. Den, der arbejder med dansk Middelalders Historie, vender sig aldrig uden Udbytte til Dr. Geetes Bog.

Fornsvensk Bibliografi minder os om hvad vi selv mangler. Vi savner en Oversigt over gammel dansk Litteratur — først en Oversigt over hvad der er trykt og dernæst en Redegørelse for hvad endnu ligger i Manuskript; vor middelalderlige Litteratur paa Modersmaalet er ikke saa ringe af Omfang, som ofte menes. Og vi savner haardt en ny Udgave af Rigsarkivar Erslevs praktiske lille Bog: Kilderne til Danmarks Historie i Middelalderen.

E. J.

Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1921

vedrørende Danmarks Historie.

Ved **Alfr. Krarup**.

Ved P. betegnes Skrifter mindre end 3 Ark. Forkortelserne S. = Samlinger, T. = Tidsskrift, Z. = Zeitschrift. Naar Trykstedet er udeladt, er det København. En * foran Bogtitlen betyder, at vedkommende Artikel er omtalt i de efterfølgende Recensioner, et † at det er anmeldt i et Afhandlingshefte, hvortil der henvises efter Bogtitlen.

Bibliografi. Arkiver og Biblioteker. Historiske Hjælpevidenskaber.

- B. Erichsen** og **Alfr. Krarup**: Dansk historisk Bibliografi. 1. Bd., 4. H.
Sven Gren Broberg: Bibliografi för 1919. (Arkiv f. nord. filol. XXXVII, 350—84.)
Volquart Pauls: Literaturbericht für 1919—20. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. L, 460—568).
Volquart Pauls: Die landesgeschichtliche Literatur 1918 bis 1920. (Die Truhe. Literarisches Jahrbuch für Schleswig-Holstein 1921. 181—92.)
Fritz Graef: Literatur zur deutsch-dänischen Frage. (Der Auslandsdeutsche IV, 763—66.)
B. Seidelin: Fortegnelse over Bøger og Smaaskitser vedr. Aalborg Amt. (Fra Himmerland og Kjær Herred X, 116—33.)
***Kr. Erslev**: Meddelelser om Rigsarkivet med Landsarkiverne for Aarene 1906—1915. 1920.
C. Behrend: Københavnske Bibliotheker omkring 1796. (Aarboeg f. Bogvenner V, 202—04.)
Ellen Jørgensen: Friedrich Lindenbrogs Forhold til en Gruppe Haandskrifter i det kgl. Bibliotek. (Nord. T. f. Bok- o. Biblioteksväs. VIII, 131—37.)
Andr. Sch. Steenberg: Erindringer fra mit Biblioteksarbejde. (Bogens Verden III, 45—50, 88—93, 136—43, ikke sluttet.)
William Norvin: Skriftprøver fra Tiden fra 1660 til Udgangen af 18. Aarh. 4:o. P.

Greek and Latin illuminated Manuscripts in Danish Collections. Ved I. L. Heiberg, C. A. Jensen, Ellen Jørgensen, M. Mackeprang og P. Nørlund. Folio.

Tidshistorie.

Erik Arup: Rids af Danmarks Historie.

***Curt Weibull:** Om det svenska och det danska rikets uppkomst. (Hist. T. f. Skåneland VII, 301—60.)

Adolf Jürgens: Skandinavien und Deutschland in Vergangenheit und Gegenwart. Lübeck. (= Pflingstblätter d. Hansischen Geschichtsvereins. Blatt XII.)

Mary W. Williams: Social Scandinavia in the Viking Age. N. York 1920.

Alexander Bugge: Vore forfædre paa de Britiske øer. (Atlantis III, 137—46, 190—97, 375—92.)

E(rik) A(rup)s Anm. af B. Schmeidlers Udgave af Adami Bremensis Gesta Hammaburgensis Ecclesiae (Hann. u. Lpz. 1917) og samme Forf.s Hamburg-Bremen und Nordost-Europa vom 9. bis 11. Jahrh. (Hamb. 1918) i Hist. T. 9. R. II, 256—69.

***Curt Weibull:** Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden. Lund.

Hans Toll: Sigridis Storråda rediviva. (Sv. Hist. T. 1921. 216—24.)

Halvdan Koht: Om den danske jarl Ganuz Wolf, Harald Hardrådes reisefelle. (Norsk hist. T. 5. R. V, 135—38.)

Arthur Køcher: Kongebrevet fra 1085. Studie i det ældste danske Diplom- og Brevvæsen. (Hist. T. 9. R. II, 129—70.)

Magnus Olsen: Lovsigemanden Markus Skeggesøns arvekvæde over kong Erik Eiegod. (Edda XV, 161—69.)

Fr. C. C. Hansen: Identifikation og Rekonstruktion af historiske Personers Udseende paa Grundlag af Skelettet. (Univ.s Festskrift Nov. 1921.) — Danske Undersøgelser S. 64—87.

Curt Weibull: Saxoforskning. En stridsskrift. (Hist. T. f. Skåneland VII, 181—241.)

M. Cl. Gertz: Om Gravindskrifterne over Kong Valdemar I i Ringsted Kirke. (Aarbb. f. nord. Oldk. o. Hist. 3. R. XI, 129—46.)

Uffe Birkedal: Ingeborg Valdemarsdatter af Danmark. (Protestantisk Tid. XVII, 51—53, 58—61.)

N. M. Widerberg: Fra hvilken dag bør kong Erik af Pommerns regjeringaar regnes at begynde? (Norsk hist. T. 5. R. V, 123—28.)

Nils Ahnlund: Vad omfattade 1413 års skattebok? (Sv. Hist. T. 1921. 273—87.)

Johs. Paul: Engelbrecht Engelbrechtsson und sein Kampf gegen die Kalmarn Union. (Nordische Studien. I.) Greifswald.

Svenskt Diplomatarium. Utg. genom **S. Tunberg**. Bd. 6, H. 4. Stockholm. 4:o.

- Bortolo Belotti:** Una visita del re di Danimarca all' Italia nel 1474. (Emporium LIII, 22—33.)
- Isak Collijn:** Det äldsta svenska politiska trycket. Ett mot Sten Sture, Hemming Gadh och anhängare d. 25. juli 1503 utfärdadt bannlysningsbref. (Nord. T. f. Bok- o. Biblioteksväs. VIII, 1—14.)
- W. Jensen:** Die Befestigung Rendsburgs 1539—40. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. L, 426—28.)
- Charles Bengtsson:** En bok om Gamla Vadstena. Vadstena. — Bl. a. om Syvaarskrigen.
- Ludwig Andresen:** Holstein und deutsche Reichspolitik zur Zeit des Regensburger Reichstages 1653—54. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. L, 1—146.)
- H. D. Lind:** Da Holländerne hjalp os 1658—60 (Forts.). (Under Danebrog VIII, 25—28, 52—53, 60—64, 84—88.)
- K. Rockstrohs** Anm. af Bidrag til den Store nordiske Krigs Historie. 6. Bd. (1920) i Milit. T. L, 195—96.
- Sten Bonnesens** Anm. af Helge Almquist: Holstein-Gottorp, Sverige och den nordiska ligan i den politiska krisen 1713—1714. (Sv. Hist. T. 1921. 80—88.)
- *Den danske Centraladministration. Udg. i Anl. af den danske Kancellibygning 200 Aars Dag. Red. af Aage Sachs.
- Ein plattdeutsches Huldigungsgedicht des Kirchspiels Grundhof zu Angeln aus d. J. 1747. Mitgeteilt von **Arthur Witt**. (Die Heimat 1921. 83—85.)
- Erik Arup:** Kritiske Studier i nyere dansk Historie. Intermezzo. Bernstorff og Moltke. (Hist. T. 9. R. II, 78—125.)
- Fr. le Sage de Fontenay:** Det danske Udenrigsministerium 1770—24. Dec. —1920. (Nord. administr. T. 1921. 21—32.)
- Sveriges krig åren 1808 och 1809. 8. delen, 1—2 (Text och kartor). Sthlm.
- F. W. Morén:** Furst Dolgoruckis Beskickning till Köpenhamn 1813. Särtryck ur hyllningsskrift til Harald Dahlgren.
- Schreiben des Branddirektors **N. v. Fontenay** aus Tondern an den Landvogt auf Föhr Hildebrandt (⁶/₁₀ 1813). (Die Heimat 1921. 125—26.) — Om den økon. Tilstand i Kbh.
- J. Bauditz:** De danske Tropper i Frankrig 1816—1818. (Gads Danske Mag. XV, 657—68.)
- A. Schönau:** Frederik VI.s Besøg i Lemvig 1826 og hans Inspektion af Havkysten. (Hardsyssels Aarbog XV, 141—49.)
- Jarl Boysen:** Die Anfänge der Augustenburgischen Bewegung. (Die Königsau I, 217—25.)
- Jens Jensen:** Bondecirkulæret af 8. Nov. 1845. (Hist. T. 9. R. II, 171—232.)
- J. Pedersen-Schmidt:** Lidt om Kong Frederik VII. (Hjem og Skole 1921. 57—62.)
- J. Fr. Kriegers** Dagbøger 1848—1880. Udg. af Elise Koppel, Aage Friis, P. Munch. 3.—4. Bd. (1863—70.)

- H. P. Hansen:** Slavekrigen 1848. (Samme Forf.s Fra gamle Dage I, 5—25.)
- Erik O. Löfgren:** Sverige-Norge och danska frågan 1848—49. Från stillståndet i Malmö till den svensk-danska konventionen augusti 1849. Uppsala. (Akad. avh.)
Anm. af Georg Wittrock i Sv. Hist. T. 1921. 251—52.
- (Georg Anthon Krohg):** Kjærlighed og Krig i 1848. Breve fra Christian Krohgs Fader til hans Moder. Kria.
- Breve fra en fyensk Soldat (**Mads Nielsen Veflinge**) under Krigen 1848—50. Ved Carl von Kohl. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Odense o. Assens Amter IX, 669—86.) — Til Oberst Th. Wörishöffer.
- Zwei Volkslieder aus Süd-Schleswig. Mitgeteilt von **G. Fr. Studt**. (Die Heimat XXX, 1920. 120—21.) — Den ene fra 1848.
- Aus einem Flugblatt von 1850. Schleswig-Holsteinische Bitte. Mitgeteilt von **Michaelsen**. (Die Heimat XXX, 1920. 57.)
- Soldaterbreve (15/3 1850). Ved **Helene Strange**. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarbog IX, 125—26.)
- C. Boysen:** Der Flensburger Löwe. (Niedersachsen XXVI, 259—60.)
- M. S. Hansson:** Norges forhold overfor Danmark i 1863—64. Kria. 1920. Kammerherre Quaades Redegørelse for sin Indtræden i Ministeriet Monrad. Meddelt ved **Aage Friis**. (Pers. T. 7. R. VI, 51—66.)
- Poul Terp:** 1864. Minder fra Koldingegnen. Kolding.
- J. Johansen:** 3. Division ved Danevirke 3. Febr. 1864. (Milit. T. L, 293—304, 309—15, jfr. L. Pontoppidan 383—86.)
- C. R. Kofoed-Jensen:** Nogle Bemærkninger ang. »Kampene den 3. Febr. 1864«. Taktisk Studie af Jens Johansen. (Milit. T. L, 369—71.)
- ***Aage Friis:** Den danske Regering og Nordslesvigs Genforening med Danmark. 1. Bd. 1864—68.
- *Det nordslesvigske Spørgsmaal 1864—1879. Aktstykker og Breve til Belysning af den danske Regerings Politik. Udg. af **Aage Friis**. 1. Bd. Fra Efteraaret 1864 til Marts 1868.
- Aage Friis:** Ophævelsen af Pragfredens Artikel 5. (Tilskueren 1921. I, 106—18.)
- Ove Rode:** Bjørnstjerne Bjørnson og Danmark i Halvfjerserne. En Samling Breve. (Tilskueren 1921. II, 145—59, 233—52, 377—98.)
- (Mølgaard):** Dansk Politik 1885—1920. (1920.)
- ***L. Laursen:** Den civile Centraladministration 1894—1913.
- Ove Rode:** I Krigens Vendetegn. Udvalg af Taler holdt i 1913—1920
- Alex. Foss:** I Krigsaarene 1914—1919. 1920.
- Dansk Industrieretning 1915—1918.
- Dansk Industrieretning 1919—1920.
- Aage Friis:** En Rejse til Berlin i Novbr. 1918. (Tilskueren 1921. I, 286—305.)
- Rob. Ludvigsen:** En Konges Ridt. Genforenings-Festlighederne 9.—15 Juli 1920.

- Ernst Kaper:** Den største Stund, vor Slægt har oplevet. Dybbølfesten 11. Juli 1920.
- P. Lauritzen:** Er Nordslesvig kun et Afdrag? Et Ord om A. D. Jørgensen og Grænseløsningen. Odense. Danmark og det danske Folk. Ved **Evald Kristensen**. Omaha, Nebr. 1920.
- C. Friderichsen:** Aarboeg for Rigsdagssamlingen 1920—21.

Topografi og Lokalhistorie.

- Daniel Bruun:** Danmark. V.
- Trap:** Beskrivelse af Kongeriget Danmark. 4. omarb. Udg. udarb. af H. Weitemeyer. 13.—21. H.
- F. C. Hove:** Denmark. A cooperative commonwealth. N. York. Danske Herregaarde ved 1920. 27.—36. H.
- Før og nu. Historisk-topografisk Tidsskrift. 7. Aarg.
- William Christensen:** Om »Valkendorfs Bog« og et Forarbejde til den. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 193—216.)
- K. Thorsen:** Det ældste Prospekt af Staden København. (Hist. Meddel. om Kbh. VII, 65—99.)
- Fra Arkivet. Københavns gamle Privilegier. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XV, 234—36.)
- V(illads) Chr(istensen):** Synsforretning over Vandvæsenets Søer efter Svenskekrigen 1660. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 253—54.)
- Villads Christensen:** Det københavnske Vandvæsenes Søer og Vandløb. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 1—26, 29—77.)
- Carl Muusmann:** Halvfemsernes glade København. Erindringer og Oplevelser. 1.—6. Opl.
- Bering Liisberg:** Hanetaarnet. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 27—35.)
- V(illads) Chr(istensen):** Navnet Knippelsbro (Knippensbro). (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 62—63.)
- V(illads) Chr(istensen):** Piloteringen til Marmorkirken (1759). (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 63.)
- Hjalmar Friis:** Rytterstatuen af Frederik V paa Amalienborg.
- K. Stephensen:** Hvor laa Ole Worms Museum? (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 248—50.)
- V(illads) Chr(istensen):** Sukkerfabrikerens Pakhus i Slotsholmsgade. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 254—55.)
- Anna Levin, f. Ferslew:** Kan det bevises, at Harsdorff har bygget Gaarden Nr. 14 ved Stranden? (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 178—82.)
- Danske Købstæders Historie og deres Erhvervsliv. Redig. af O. Hougaard og A. Wedderkop Hedegaard. XXIV. Vejle By. — XXV. Horsens By.

- J. P. Neerup:** Kulturbilleder fra Sydsjælland. Særtryk af Sydsjællands Venstreblads Julenummer 1919—1920—1921. (Næstved.)
- Gunnar Knudsen:** Hellige Kilder i Sorø Amt. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt IX, 43—49.)
- Knud Bokkenheuser:** Constantia. Et Mindeskrift. 4:o.
- Niels Stenfeldt:** Lidt om Esrom Kloster. (Fra Frederiksborg Amt 1921. 81—115.)
- Degnen Lyder Høyers** Beskrivelse af Grevinge Sogn. Haandskrift fra Aar 1750. Udg. og fortsat af Ferd. Petersen-Blidstrup. 2. betydeligt forøgede Udg. (Fra vore Forfædres Tid. Landboliv fra Holbergs Tid.)
- M. Galschiøt:** Helsingør omkring Midten af forrige Aarhundrede. Studier og Erindringer.
- Vilh. Lorenzen:** Jomfruens Egede. Østeregede Sogn, Fakse Herred, Præstø Amt. (Fra Præstø Amt X, 43—54.)
- Otto Smith:** Af Køges Saga. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1921. 93—101.)
- Hugo Matthiessen:** Studier over Køge Byplan. (Architekten XXIII, 349—57.)
- Vilh. la Cour:** Lejrestudier. (Danske Studier 1921. 147—66.)
- Carl Henriksen:** Præsterækken i Magleby-Holtug Pastorat i Stevns Herred. (Fra Præstø Amt X, 55—66.)
- Arthur G. Hassø:** Ringsted Købstads Historie fra de ældste Tider til vore Dage. 1.—3. H. Ringsted.
- Th. Aaholm:** Fra det 17. århundredes Roskilde. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1921. 106—07.)
- Arthur Fang:** Roskilde i gamle Dage. Roskilde. 4:o.
- V. Hermansen:** Bidrag til Roskildes topografi og historie. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1921. 83—92.)
- Hugo Matthiessen:** Tomten i Duebrødrevænget. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1921. 70—82.)
- P. Arnskov:** Slagelse Bys Forsvar mod Ildløs og Vold. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt IX, 3—42.)
- Alfred E. Nielsen:** Slangstrup. Hillerød.
- Gunnar Knudsen:** Hvor gammel er Sorø By? (Soraner-Bladet V, 79—81.)
- J. Wedell-Neergaard:** Svenstrup. Et sjællandsk Gods' Historie. 4:o.
- Axel Olrik:** Søllerød, ved Hans Ellekilde. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1921. 5—14.)
- Thorkild Gravlund:** En vestsjællandsk Bygd — Vaarby Aa og Skørpinge Skel. (Ethnologiska studier tillägnade Nils Edvard Hammarstedt. 27—34.)
- F. Bojsen:** Af Møns Historie. VI. Ulykkernes Tid 1650—1700.
- F. Bojsen:** Et mystisk »oprør« på Møn for 270 år siden. (Fra Præstø Amt X, 24—42.)

- Topografiske Indberetninger fra Lolland 1743—44. Medd. ved **Kai C. Uldall**. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog IX, 96—117.)
- Kai C. Uldall**: Tingsted som Tingsted. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog IX, 124—25.)
- Gustav Ludvig Wad**: Fra Fyns Fortid. 3. Bd.
Heri bl. a.: S. 1—58: Sønder Broby Sogn, 59—70: Landstingshuset i Odense, 71—108: Jacob Bircherods Dagbog over Frederik IV.s sidste Ophold i Odense, 373—80: Et paatænkt fyensk Jomfrukloster (1714).
- Topographisk-antikvariske Indberetninger fra Assens og Hindsgavl Amter 1743. (**Gustav Ludvig Wad**: Fra Fyens Fortid III, 109—203.)
- P. Christensen**: Nogle Ligsten i Bogense Kirke. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense o. Assens Amter IX, 570—84.)
- N. M. Elling**: Fra det gamle Dallund. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense o. Assens Amter IX, 585—95.)
- F. Hjort**: Træk af et Stamhus' (Erholms) Grundlæggelse og fra et »Bondestamhus'« (Peirup i Orte Sogns) Nedlæggelse. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense o. Assens Amter IX, 687—721.)
- A. R. Idum**: En forsvunden Herregaard paa Fønsskov. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense o. Assens Amter IX, 662—68.)
- H. Hansen**: Kongeborgen Hindsgaul. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense o. Assens Amter VIII, 490—508.)
- V. Woll**: En Indberetning om Kerteminde i 1722. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense o. Assens Amter IX, 596—602.)
- V. Woll**: Gamle Indskrifter i Kerteminde. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense o. Assens Amter VIII, 1920. 457—67.)
- V. Woll**: »Vatterspillet« i Kerteminde 1734 og dets Efterspil. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense o. Assens Amter VIII, 1920. 468—73.)
- V. Woll**: Et Par Optegnelser fra Mesinge Sogn. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense o. Assens Amter IX, 604—06.)
- Bidrag til Nørre Aaby Sogns Historie. I chronologisk Orden indsamlede af Vedel Simonsen 1832. Ved **Gustav Schovsbo**. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VIII, 474—87.)
- A. R. Idum**: Risbro. En forsvunden, vestfyensk Herregaard. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VIII, 527—32.)
- F. Hjort**: Optegnelser om Tallerup i ældre og nyere Tid. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VIII, 509—19.)
- Ad. B. Gunnarsen**: Rudkøbings Fortid i populær Skildring. Rudkøbing.
- J. Jacobsen**: Den jydsk Hedes Bebyggelse og Tilplantning. (Aarvog f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1921. 49—72.)
- P. Severinsen**: [Ribe] Oldemoders Kirkeliste. (Fortid og Nutid III, 154—58.)
- Chr. Petresch Christensen**: Vendsysselske Visitatsindberetninger 1738—64. (Forts.) (Vendsysselske Aarbb. 1921. 43—52.)

- Kirkerne i Vendsyssel o. 1735. Efter »Aalborg Stifts Beskrivelse i Nørre Jylland«. Forf. af **Alb. Thura**. Ved C. Klitgaard. (Forts.) (Vendsysselske Aarbb. 1921. 95—115.)
- ***Thomas Larsen**: En Gennembrudstid. Fra det 19. Aarh.'s sidste Halvdel. II. Blade af Vendsyssels politiske Historie. (1. Halvbd.)
- Chr. Heilskov**: Hjelmlev Herred (forts.). (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XIV, 1—45.)
- Visitatsindberetninger for Vester Hanherred og Thy 1739—63. Medd. ved **Chr. Petresch Christensen**. II. (Hist. Aarbog f. Thisted Amt 1921. 205—30.)
- Viggo J. v. Holstein Rathlou**: Aarhus. Historisk-topografisk Beskrivelse med Biografier. (1. Del. 1—2. Halvbd.) Aarhus (1920.)
- Georg Himmelstrup**: Den gamle Borgmestergaard i Aarhus. (Thestrup Folkehøjskole. Aarsskr. Nr. 10. 55—62.)
- C. Klitgaard**: Alsbjerggaard i Han Herred. (Vendsysselske Aarbb. 1921. 152—56.)
- P. Westergaard**: Baritsskov Gods og Eiere. Tr. s. Mskr.
- N. Nielsen**: Om Dejret, dens Skole og Lærere. (Fra Randers Amt XV, 65—76.)
- Alexander Rasmussen**: Kulturbilleder fra Dronninglund i Grev A. G. Moltkes Tid. (Vendsysselske Aarbb. 1921. 1—35.)
- Svend Aakjær**: Fly Gaarde III. (Skivebogen XIII, 29—67.)
- P. Eliassen**: Stenene fra det gamle Fovslet. (Vejle Amts Aarbb. 1921. 205.)
- (**Jørgen Larsen**): Gaardbogaard 1881—1921. (Frederikshavn.) P.
- S. Leth Danielsen**: Fra Harlev Sogn i gamle Dage. (Aarbb., udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XIV, 46—70.)
- Peter Skautrup**: Om Folke- og Sprogblanding i et vestjysk Sogn (Hodsager Sogn i Hjerm Herred). (Danske Studier 1921. 98—112.)
- Hans Knudsen**: Fra Holbergtidens Horsens. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XIV, 118—35, ikke afsluttet.)
- Aage Simonsen**: Voldsteder i Horsensegnen. (Aarbb., udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XIV, 136—45.)
- H. P. Hansen**: Kibæk Møllerens Gods 1672. (Samme Forf.'s Fra gamle Dage I, 121—27.)
- Hans Birkelund**: Fra Koed og Skiffard 1808. (Fra Randers Amt XV, 77—82.)
- P. Eliassen**: Da Apotekeren drev Restavration i Kolding (1685). (Vejle Amts Aarbb. 1921. 206—07.)
- Marius Hansen**: Sankt Peters Kirke i Langskov. (Vejle Amts Aarbb. 1921. 123—73.)
- Palle Flø**: Udskiftningen af Lønborggaard og Gods. (Hardsyssels Aarvog XV, 112—40.)

- H. J. Hansen:** Marsvinslund. (Aarvog f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1921. 73—96, ikke afsluttet.)
- P. L. H(ald):** Indskrift fra Nors Kirke. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1921. 296—97.)
- P. Andersen:** Minder fra Nørre Kongerslev. (Fra Himmerland og Kjær Herred X, 72—107.)
- Chr. Petresch Christensen:** Nørresundbys Historie indtil 1701, med Bidrag til Egnens Historie. Aalborg.
- A. C. Ertbøll-Nielsen:** Fra Ranum og Omegn om ved 1850. (Fra Himmerland og Kjær Herred X, 34—57.)
- Marius Kristensen:** Fra Ribe og omegn på Christian Falsters tid. (Fra Ribe Amt V, 441—81.)
- Chr. Andersen Astrup:** Fra Sebber Sogn. (Fra Himmerland og Kjær Herred X, 58—71.)
- Chr. Munck Rømer:** Sindal. (Vendsysselske Aarbb. 1921. 145—51.)
- P. L. Hald:** Sjøring Volde. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1921. 287—94.)
- P. Christensen:** Striden om Stenberg [1822]. (Vendsysselske Aarbb. 1921. 157—62.)
- S. Carl Hansen:** Tarm By og Omegn. (Hardsyssels Aarvog XV, 38—86.)
- C. Behrend:** Thisted og Thy for 100 Aar siden. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarvog 1921. 247—51.) — Et Brev fra L. Engelstoft til Biskop Mynster 1821.
- Anthøn Larsen:** Minder fra Barndoms- og Ungdomsaarene i min Fødeby Thisted. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1921. 258—69.)
- H. Billeskov-Jansen:** En Ligsten fra Thisted Kirke. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1921. 254—57.)
- S. Ravnholt:** Træk af Thorning Sogns Historie i det 19. Aarh. (Forts.). (Aarvog f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1921. 3—48.)
- H. P. Hansen:** Tjørring Muer. (Samme Forf.'s Fra gamle Dage I, 53—72.)
- N. Nielsen:** Tved Præstegaard og Kirke. (Fra Randers Amt XV, 57—64.) Vejle Købstad og dens Indbyggere ved Aar 1735. Medd. ved **C. Petresch Christensen.** (Vejle Amts Aarbb. 1921. 174—204.)
- P. L. H(ald):** Vestervig Kirke (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1921. 295.)
- Konrad Understrup:** Vildbjerg Sogn. Herning.
- J. Jacobsen:** Sognefolkets Vilkaar. N. Blichers Topografi [af Vium]. (Aarvog f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1921. 97—112.)
- Jens Clausen:** Vroue By omkring 1840. (Skivebogen XIII, 68—102.)
- Jeppe Aakjær:** Rakkerhuset i Vroue. (Skivebogen XIII, 103—04.)
- Hans Birkelund:** Om Ørum-Ginnerup Præste- og Degnekald 1772. (Fra Randers Amt XV, 104—08.)
- Jacob Lykke:** Af Morslands Præstehistorie i det 16. og 17. Aarh. (Hist. Aarvog f. Mors III, 3—42.)
- E. Becker:** Hertugdømmet Slesvigs (Sønderjyllands) Topografi og Historie.

- Paul von Hedemann-Heespen:** Die Entstehung des Adels. Kiel.
- Volquart Pauls:** Die Vorgänge von 1721 und ihre staatsrechtliche Bedeutung in dänischer und deutscher Beleuchtung. (Die Heimat 1921. 189—98.)
- N. P. Petersen-Pauli:** Sønderjyder i Fangelejren Feltham i England (Kolding 1920).
- N. P. Petersen-Pauli:** Sønderjyske Rømningsmænd. Kolding.
- Stahl:** Der Wohlfahrts- und Schulverein für Nordschleswig. (Schlesw.-Holst. Jahrbuch 1922. 101.)
- Christen Grøndahl:** Die Grenzvolkshochschule (Schlesw.-Holst. Jahrbuch 1922. 102—04.)
- W. Koopmann:** Die deutsche Schule im abgetretenen Gebiet. (Schlesw.-Holst. Jahrbuch 1922. 104—06.)
- Johs. Schmidt:** Deutsche Jugendbewegung im Schleswig-Holstein und im abgetretenen Gebiet. (Schlesw.-Holst. Jahrbuch 1922. 106—08.)
- Christian Voigt:** Der deutsche Ausschuss für das Herzogtum Schleswig. Eine Quellenbearbeitung. Flensburg.
- A. Köster:** Der Kampf um Schleswig. Berlin.
- Eduard Thorn:** Die erste Teilung Schlesiwijs 1918 bis 1920. Hamburg.
- Reimer Hansen:** Zur neuesten Geschichte Schlesiwijs. (Die Heimat 1921. 17—21.)
- Prudentior:** Im Lande Plebiszit. Die Nordmark vor und nach der Abstimmung. Flensburg 1920.
- Ræder:** Fjorten Dage Politiofficer i Plebiscit Slesvig. (Aarbog f. d. danske Postvæsen 1922. 317—19.)
- Charitas Lindemann:** Et Minde fra Afstemningen i Nordslesvig 1920. (Ryslingebogen 1921. 47—54.)
- Eduard Thorn:** Der Kampf zwischen Deutschtum und Dänentum in Nordschleswig nach dem 14. März 1920. (Die Heimat 1921. 113—16.)
- J. Jasper:** Aus Eiderstedts vergangenen Tagen. Garding. Schleswig-Holsteinisches Jahrbuch 1922. Hrsg. von E. Sauer mann. Flensb. u. Kiel. 4—0. — Heri en Række Artikler om Nordfrisland.
- Karl Alnor:** Die Entstehung der Stadt Flensburg. (Die Heimat 1921. 118—21.)
- Karl Strackerjahn:** Flensburgs Dänenvorfrucht. Kiel.
- E. Bruhn:** Die Gründung Friedrichstadts (1621). (Die Heimat 1921. 135—40.)
- Eldering:** Het 300jarig bestaan van Friedrichstadt a. d. Eider. (Neerlandia. Organ van het alg. nederl. Verband XXV, 127—30.)
- Eldering:** Het 300jarig bestaan van Friedrichstadt a. d. Eider. (Uit de remonstrantsche broederschap XXXIII, 67—75.)
- Ferdinand Pont:** Friedrichstadt a. d. Eider. 2. Teil.: Der Remonstratismus und die Religionsfreiheit in Friedrichstadt. Erlangen.
- Harry Schmidt:** Bilder aus der Geschichte der Stadt Friedrichstadt a. d. Eider. Zur 300 Jahrfeier der Gründung. Friedrichstadt a. d. Eider.

- T. O. Achelis:** Einwohnerzahl von Hadersleben. (Z. d. Ges. f. Schlesw.-Holst. Gesch. L, 429—30.)
- E. Schmack:** Neukirchen in Angeln. Zum 300 jähr. Bestehen des Kirchspiels. (Die Heimat 1921. 99—102.)
- Ludvig Andresen:** Wie die Rapstedter lutherisch wurden. (Die Heimat 1921. 123—24.)
- (Richard Haupt:)** Der Dom St. Petri zu Schleswig. 3. Bearb. Schleswig.
- P. Wendling:** Der Tonderner Roland. (Die Heimat XXX, 1920. 7—8.)
- Kresten Jensen:** Vesterhavsdiget fra Ballum til Astrup. Dets Historie fortalt. Esbjerg.
- A. O. Stenkula:** När Malmö blev svenskt. Kulturhistoriska skisser. Malmö.
- Francis Beckett:** Uraniborg og Stjerneborg. Tegninger af Charles Christensen. With an English Summary. Fol.
- Ada Isachsen:** Nordmændene paa Grønland. (Samtiden 1921. 279—300.)
- Louis Bobé:** Grønlandsbogen. 4:o.
- Grønland i Tohundredaaret for Hans Egedes Landing. Udg. af Kommissionen for Ledelsen af de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland. Under Redaktion af G. C. Amdrup, Louis Bobé, Ad. S. Jensen, H. P. Steensby†. Bd. 1—2. (= Meddelelser om Grønland LX—LXI.) Med et Atlas. 4:o.
- Peter Freuchen:** Ved Grønlands 200 Aars Jubilæum. (Gads Danske Marg. XV, 266—71.)
- William Thalbitzer:** I Grønlands Jubilæumsaar. (Tilskueren 1921. II, 123—35.)
- Johannes Hoeck:** Danske Koloniers Mindeaar. (Tilskueren 1921. II, 140—44) — Om Vestindien 1671—1921.
- Knud Rasmussen:** Myter og Sagn fra Grønland. I. Østgrønlandere.

Biografi.

- [**R. Paulli:**] Fortegnelse over den danske genealogiske Litteratur. (Pers. T. 7. R. VI, 200—201.)
- Svend Dahl** og **P. Engelstoft:** Dansk biografisk Haandleksikon 7.—8. H.
- H. Hjort-Nielsen:** Dødsfald i Danmark 1919. Tillæg til Pers. T. (S. 1—36.)
- H. Hansen:** Sammenlignende Slægtsstudier. (Aar bog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VIII, 520—22.)
- H. P. B. Barfod:** Minder fra gamle grundtvigske Hjem.
- Jochum Brandt** og **Chr. P. Riis:** Stamtavle over Familierne Jochumsen og Schou, Brandsgaardsfamilien og Familien Brandt, Kællingeby. Rønne. 4:o.
- J. H. Finne-Grønn:** Slegt bogsoptegnelser vedrør. familierne Bagge, Gram og Jordan. (Pers. T. 1921. 169—74.)
- Jans Jørgen Swane:** Legatstamtavle for Christiane Muus, f. Bruun's Legat,

- Magdalene Bartholines Bruuns Legat, Andreas og Bertha Weis' Legat samt for Oline Anthonie Købke's Legat »Fredhjem«. 4. Udg. Tønder. Danmarks Adels Aarbog. Redigeret af G. O. A. von Irgens-Bergh og Louis Bobé. 1922. 39. Aarg.
- Herm. Andersen:** Amtmænd—Overtoldkontrolører—Overtoldinspektører. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XV, 139—42, 198—200, 268—76, 334—42, 369—74.)
- Fritz Jürgensen West:** De kgl. Amtmænd i Hertugdømmet Slesvig 1660—1864. (Pers. T. 7. R. VI, 1—26.)
- A. H.: To bekendte Farmaceuters Eksamensvidnesbyrd. (Farmaceut-Tid. XXXI, 29—30.) — Frantz Hendr. Müller og Ludv. Manthey.
- V[illads] Chr[istensen]:** Københavns Magistrat 1840—1919. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 36—45.)
- Schoustrup:** Hvad man kan se i gamle Marinekalendere [fra 1812]. (T. f. Søvæsen XCII, 214—28.)
- Carl Jul. Salomonsen:** Medicinske Silhouetter.
- H. G. Oirik:** Oversigt over Lærerstanden ved Sorø Akademi og dets Skoler 1822—1922. (Sorø Akad.s Progr.)
- Thomas Otto Achelis:** Haderslev lærde skoles rektorer og lærere i ældre tid. (Pers. T. 7. R. VI, 117—41.)
- Studenterne fra 1895. Festskrift udg. i Anl. af Jubilæet ved S. P. Cortsen. 4:o.
- J. Thaulow:** Træk af Rudkøbing Toldstads Personalhistorie. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XV, 291—305.)
- Svend Larsen: *Jacob Albrechtsen* †. (Maanedsskr. f. Dyr læger XXXIII, 337—39.)
- B. Paludan-Müller: Provst [A.] *Andersen* som Prædikant. (Kirkeligt Samfunds Julebog 1921. 102—13.)
- H. O. Holstebro: *L. Andersen* †. (Entomolog. Meddel. 2. R. VIII, 293—95.)
- Asmus Andresen:* Noget af hvad jeg som tysk Soldat oplevede under Verdenskrigen. Grenaa.
- P. Andresen:* Erindringer fra min barndomstid. III. (Aarsskrift for Vinding Højskoles Elevforening 1921. 21—38.)
- Hans Kau: *Cornelius Appel*. Et Bidrag til dansk Aandslivs Historie Sønderjylland i det 19. Aarh. Aabenraa.
- Anders Nørgaard: *Cornelius Appel* 1821—13. Maj—1921. (Højskolebl. 1921 553—58.)
- Max Ballin.* Nekrologer af Alex. Foss, H. P. Prior, Gunnar Gregersen T. f. Industri 1921. 73—79, af M. Koefoed i Nationaløkon. T. 1921 129—30.
- Fritz Crome: Nogle Erindringer om *Herman Bang*. (Det nye Nord II 174—76.)
- T. J.: *Gottfried Vilh. Ingolf Bardenfleth* †. (T. f. Søvæsen XLII, 381—83.)

- H. P. B. Barfod*: Minder fra et langt Liv. (= Memoirer og Breve. Udg. af Julius Clausen og P. Fr. Rist. XXXV.)
- Sophus Barner*: Nekrologer af Anton Bing i Ugeskr. f. Landmænd 1921. 663—64, H. Hertel i T. f. Landøkon. 1921. 477—79, H.-F. i Dansk Adels Blad XI, 45.
- J. H. Skovlun: The Scientific Life of *Thomas Bartholin*. N. York. 4:o.
- Rud. Bay*: Musikalsk Reise 1842—43. (Memoirer og Breve. Udg. af Jul. Clausen og P. Fr. Rist. XXXIV.)
- Axel Beck: *Vilhelm og Nina Beck*. 1. Bd.
- A. Fibiger: Pastor *Vilh. Beck*. (De Unges Julebog 1921. 9—57.)
- Andreas Bentsen*: Optegnelser om mit levned. [I uddrag ved Povl Hansen.] [Forts.]. (Fra Vallekilde folkehøjskole 28. 76—86.)
- Anton Kjølby: Slægten *Berg* fra Gaarden »Bjerget« i Aaby Sogn i Vendsyssel. Nykøbing Mors.
- Holger Begtrup: *Sigurd Berg* †. (Højskolebl. 1921. 903—10.)
- J. P. Kristensen-Randers: Nogle Træk af tre Slægtleds Historie. (Ollerup Højskoles Elevforen.s Aarsskr. 1921. 3—22.) — Om *Sigurd Berg* og hans Slægt.
- **Klaus Berntsen*: Erindringer fra Barndom og Ungdom. Bidrag til Folkelivets Historie paa Fyn. 1.—7. Opl.
- J. P. Stenholm: *Jørgen Berthelsen*, »Kolonihavens Fader«. (Fra Himmerland og Kjær Herred X, 134—42.)
- Haagen Falkenfleth: Dr. *R. Besthorn* †. (Journalisten XVII, Nr. 17. 1—3.) [Jacob Anker Bie:] Mindeskrift om *Hans Jacob Bie*, Hobro. (Hobro.)
- C. Klitgaard: Etatsraad *Jørgen Bille* som Kirkeejer. (Vendsyssel. Aarb. 1921. 36—42.)
- Bertel Bing*: Københavnske Presseforhold under Verdenskrigen. 2. Udg.
- P. Blem: Stamtavle over Familien *Blem* med tilhørende Slægt. Rønne. 4:o.
- Louis Blauenfeldt: Provst [*Peter Emil*] *Blume*. (= Gudelige Smaaskrifter Nr. 616.)
- Ella Westerdahl: *Anna Boje* og hendes Højskolegerning. (Højskolebl. 1921. 705—08.)
- J. Richter: *Frede Bojsen* 1841—22. Aug.—1921. (Højskolebl 1921. 997—1002.)
- Petersen: Eine nordschleswigsche Pastorenfamilie. (Schlesw.-Holst. Jahrbuch 1922. 109—12.) — Om Fam. *Bonminchsen*.
- Marie-L. Herking: *Charles-Victor de Bonstetten* 1745—1832, sa vie, ses oeuvres. Lausanne.
- Carl Borgen*. (Dansk Forsikringsaarbog XVII, 1920. 5—6.)
- Hans Ræder: Om *Tycho Brahes* astronomiske brevvexling. (Edda XIV, 103—17.)
- Direktør *Aage Bramsen*. (Dansk Forsikrings Aarvog 1921. 5—6.)

- Harald Høffding: *Georg Brandes*. Paa 50-Aarsdagen for hans første Forelæsning. (Gads Danske Mag. XV, 545—47.)
- Harald Nielsen: Af Tidens Træk. 8. Saml. Usurpatoren (o: *Georg Brandes*). Ejnar Skovrup: *Georg Brandes*. (Gymnastikhøjskolens Aarsskr. 1921. 13—26.)
- J. P. Kristensen-Randers: Præsten *Jens Sofus Brandt* i Ollerup. (Kirkeligt Samfunds Julebog 1921. 42—59.)
- B. J.: Pastor *Braun* 70 Aar. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXIX, 434—35.)
- A. Christensen: En Foregangsmand i Thy [*Poul Breinholt*]. (Hist. Aarbog f. Thisted Amt 1921. 231—47.)
- T. Teist: Oberst *L. F. Brock*. (Fra Randers Amt XV, 5—35.)
- H. Hertel: Hofjægermester *Oscar Brun* †. (T. f. Landøkon. 1921. 373—74.)
- Postinspektør *J. C. Bruun*. (Aarbog f. d. danske Postvæsen 1922. 3—6.)
- H. Berner Schilden Holsten: Minder om Familien *Bryske*. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter VIII, 535—56.)
- N. O. Raasted: Er *Buxtehude* dansk? (Musik V, 109—10; jfr. Thomas Laub 140—42, Raasted 156.)
- Anders Uhrskov: Seminarieførstander *J. Byskov* 1896—1921. (Højskolebl. 1921. 1089—96.)
- J. Byskov*. (Bavnen 1921. 620—26.)
- Friedr. Schütt: *Johann Jürgen Callsen* †. (Die Heimat XXX, 1920. 177—80.)
- H. U. Ramsing: Lidt om Niels Stensens Svoger *Jørgen Carstensen*s Familieforhold. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 250—51.)
- Borgmester *Johan Fr. Carøes* borgerlige Trosbekendelse [1776]. Medd. af Hans H. Fussing. (Fra Randers Amt XV, 109.)
- Kr. Carøe*. Nekrologer af Søren Hansen i Ugeskr. f. Læger LXXXIII, 1567—68, K. K. K. Lundsgaard i Hospitalstid. 1921. 735—36, af Hjorth-Nielsen i Pers. T. 7. R. VI, 197—98, af D. A. i Farmaceut. Tid. XXXI, 708—09.
- O. H. Larsen: Landbrugslærer *Chr. Christensen* †. (Ugeskr. f. Landmænd 1921. 695—97.)
- C. J. N. Nieuwenhuis: Kaptajn *Edward Christmas-Dirckinck-Holmfeld* †. (Dansk Artilleri-T. VIII, 116—17.)
- Carl C. Christensen: Handelsbogholder *H. F. Clausen*. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 232—47.)
- Henrik Nikolai Clausen*: Breve til Sognepræst N. Clausen Bagge og hans Familie. Ved N. Clausen-Bagge. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog IX, 1—23.)
- Marius Kristensen: *Hans Dahl* †. (Højskolebl. 1921. 1327—30.)
- Victor Elberling: *Kr. Dahl* [50 Aar]. (Journalisten XVII, Nr. 6. 1—4.)
- Herman Christern: *Friedrich Christoph Dahlmanns* politische Entwicklung

- bis 1848. Ein Beitrag zur Geschichte des deutschen Liberalismus. (Z. d. Ges. f. schlesw.-holst. Gesch. L, 147—392.)
- Breve fra *Povlsen Dal* til Fuldmægtig Lomborg. Ved Jakob Lykke. (Hist. Aarvog f. Mors III, 97—108.)
- Helene Nyblom: Min første lærarinna [*Susette Dalgas* † 1889]. (Bog og Naal XXVIII, 25—28, 43—45.)
- A. W. Rasch: Et lidet Bidrag til den norske Slægt *Darre*. (Pers. T. 7. R. VI, 175—76.)
- Marie Dinesen: Fodspor paa Vejen. Aarhus. — Om Slægten *Daugaard*. Leo Swane: *Dankvart Dreyer* 1816—1852. 4:o.
- Louis Blauenfeldt: *Jens Sørensen Dyrholm*. En Horsensmand.
- Die Stammtafeln der Familie von *Düring*, auch Freiherren von *Düring*, Freiherren von *Düring-Rosenkrantz* und Grafen von *Düring*. Hrsg. von Kurt von *Düring*. 1920. 4:o.
- S. Weiersøe-Jensen: Familien *Egede* og den grønlandske Mission. (Hjem og Skole 1921. 109—21, 135—46.)
- Louise Wright: *Gertrud Rask* [*Hans Egedes* Hustru]. (Tidens Kvinder III, Nr. 19. 4—5.)
- Louis Bobé: *Hans Egedes* Ungdomsaaar og første Missionsplaner. (Studenternes Julebog XXI, 64—78.)
- P. Lauritsen: Danske Mænd XV. *Hans Egede*.
- Chr. Ludwigs: Guds storværk i Grønland. (Højskolebl. 1921. 529—40.) — Om *Hans Egede*.
- A. M. Plovgaard: *Hans Egede*. (Vestbirk Efterskole. Aarsskrift 1921. 3—11.)
- Hanna Lindet: *Paul Egede*. (Diakonisse-Stiftelsens Almanak 1922.)
- Marius Wesenberg: Hovedbogholder *Anton Günther von Ellbrecht*. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1922. 7—14.)
- Sofus Elvius* †. (Pers. T. 7. R. VI, 212.)
- Torgen Eriksen*: Anden Gang til Fronten [1916]. (Ollerup Højskoles Elevforen.s Aarskr. 1921. 24—36.)
- Dto Jensen: *Chr. Faber* og »Granskoven« ved Gilleleje. (Fra Frederiksborg Amt 1921. 116—29.)
7. A. Falbe-Hansen [80 Aar]. Artikler af E. Mackeprang i Dansk Assurance VII, 195—97, af Marcus Rubin i Tilskueren 1921. II, 217—22.
- Søren Alkær sig: *Henning Frederik Feilberg*. 1831—6. Aug.—1921. (Højskolebl. 1921. 929—38; jfr. Nekrologer af H. S. 1277—78, af S. Alkær sig 1295—99.)
- Feilberg*breve. Ved Hans Ellekilde. (Dansk Udsyn I, 184—202.)
- Marius Kristensen: *H. F. Feilberg* og Askov. (Dansk Udsyn I, 226—29.)
7. la Cour: *H. F. Feilbergs* Minde. (Grænsevagten 1921. 74—75.)
- Edv. Lehmann: Gamle *Feilberg* †. (Kirke og Kultur XXVIII. 497—504.)
- P. J. Nielsen og Lambert Hansen: Præsten *H. F. Feilberg*. Træk af Livet i Darum-Bramminge Menigheder 1876—1891. (Dansk Udsyn I, 217—25.)

- Axel Olrik og Hans Ellekilde: *H. F. Feilberg* og Folkeminderne. (Dansk Udsyn I, 162—83.)
- Fr. Evers: *P. Benedikt Fels* †. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXIX, 34—38; jfr. 59—60.)
- Julius Clausen: *Peter Fjelstrup* †. (Det nye Nord II, 152.)
- A W. Rasch: Om Familien *Fleischer*. (Pers. T. 7. R. VI, 202.)
- Carl Emil Fløystrup*. Nekrologer af J. Oskar Andersen i Text. T. 4. R. II, 266—72, af L. C. Richards. 346—48.
- Breve fra og til *J. G. Forchhammer*. I. J. G. Forchammer og Jac. Berzelius 1834—1845. Udg. af Ad. Clément. (1920.)
- Povl Hansen: *H. C. Frederiksen* [80 Aar]. (Fra Vallekilde Folkehøjskole 28. 13—21; jfr. Nekrologer af Johannes Jensen smst. 47—49, af Helge Skovmand i Højskolebl. 1921. 415—22, [Tale] af Ernst Kaper i Vor Ungdom. 1921. 162—64.)
- Lorenz Frølich*: Egne Optegnelser og Breve til og fra hans Slægt og Venner. I Hundredeaaret for Kunstnerens Fødsel samlet og udg. af F. Hendriksen. (2. Afd. Manddom ude. Alderdom hjemme.)
- Johs. Føns*: Friske Erindringer fra Livets og det andet Teater.
- Inger Klüwer: *Emma Gad* †. (Tidens Kvinder III, Nr. 3. 3.)
- Tillæg I til Familien *Glahns* Slægtebog ved Hans Egede Glahn. S. 9—12 [1920]. 4: o.
- Henric Christopher Glahn*: Dagbøger for Aarene 1763—64, 1766—67 og 1767—68. Udgaven besørget ved H. Ostermann. (Det grønlandske Selskabs Skrifter IV.)
- Hans Kyrre: *M. Goldschmidt* og Norge. (Edda XIV, 276—91.)
- Fritz Crome: *Peder Gram*. (Musik V, 143—47.)
- H.-F.: *Henrik Grevenkop-Castenschiold* †. (Dansk Adels Blad XI, 37.)
- Andreas Brandrud: Hersleb og Stenersen i deres forhold til *Grundtvig*. (Norsk theol. T. 1921. 135—72.)
- V. Brücker: *Grundtvigs* kirkelige Gærning.
Anm. af Helge Skovmand i Højskolebl. 1921. 433—36.
- Knud Fabricius: Folkenes Forbund og *N. F. S. Grundtvig*. Politiske Nytanker i Danmark for hundrede Aar siden. (Gads Danske Mag. XV, 337—54.)
- Carl Koch: *Grundtvig*. (Liselundbogen 1921. 64—69.)
- Nogle ukendte *Grundtvig*-Breve. En gammel Fejde [1815]. Ved *Michae Neüendam*. (Gads Danske Mag. XV, 326—30.)
- Joh. Brydegård: *Kristoffer Andreasen Guldhammer* †. (Fra Vallekilde folkehøjskole 28. 67—73.)
- Axel Garboe*: Provinsialmedicus [*Wilh.*] *Hahn* i Maribo. (Lolland-Falster: hist. Samf.s Aarbo IX, 77—95.)
- Fr. Hallager*. Nekrologer af Viggo Christiansen i Ugeskr. f. Læger 1921 125—26, af H. Helweg i Hospitalstid. 1921. 62—64.

- H. G. Olrik: *Magnus Halling*. En soransk Student fra 1726. (Soraner-Bladet V, 49—51.)
- Joseph Hammermüller Organist i 40 Aar. Artikler af Augusta Eschricht i Musik V, 114—15, af B. J. i Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXIX, 486—87.
- J. P. Jørgensen [Smørum]: Amtsprøbst *Eiler Hammond* og Brøndbyvester Seminarium. (Vor Ungdom 1921. 310—23, 367—72.)
- Breve fra Andreas Aubert til *Emil Hannover* [1893—1909]. (Samtiden 1921. 68—78.)
- Statskonsulent *Frederik Hansen*. Nekrologer af Holger Hansen i Medlemsblad for Korinth Landbrugsskoles Elevforening Nr. 21. 3—13, af K. Hansen i T. f. Landøkon. 1921. 261—90, af L. P. M. Larsen i Ugeskr. f. Landmænd 1921. 297—98, af Jes Nielsen i Højskolebl. 1921. 709—14.
- Gustav Ludvig Wad: Fra Godsslagternes Tid. (Samme Forf.s Fra Fyens Fortid III, 224—51.) — Om Etatsraad *Hans Jørgen Hansen* [† 1831].
- Pool Hansen*: Små minder om små ting. Odense.
- Pool Hansen*: Fra mindernes verden. (Fra Vallekilde folkehøjskole 28. 124—43.)
- Otto Borchsenius: *Carsten Hauch*. (Soraner-Bladet VI, 17—21.)
- J. Chr. E. Christiansen: Stiftsfysikus *P. W. Heiberg* †. (Dansk ornithol. Foren.s T. XV, 97—98.)
- Leopold Helweg: Minder fra Præsten *Ludvig Helwegs* Hjem. (Odense Højskoleforening 1896—1921. 54—67.)
- Povl Hansen: Om *Thorvald Helveg*. (Liselundbogen 1921. 100—107.)
- N. Sodborg: *Else Henriksen* fra Hørdum, Kristen Kolds Ungdomselskede. (Højskolebl. 1921. 473—78.)
- Bjørn Kornerup: *Peder Herslebs* Præsteaar i Hillerød—Herløv 1718—25. (Fra Frederiksborg Amt 1921. 1—28.)
- Minder fra Biskop [*Jens Mich.*] *Hertz's* Tid. Ved Helga Stemann. (Fra Ribe Amt V, 433—40.)
- Waldemar J. Bülow: *Hans Svendsen Hess* †. (Soraner-Bladet V, 81—82.)
- E. A. Thomle: Om Major *Frants Chr. Hesselberg* [† 1736]. (Pers. T. 7. R. VI, 111—14.)
- Helga Stemann: Biskop *Viktor Kristian Hjort* [Slutn.]. (Fra Ribe Amt V, 319—68.)
- O. Munthe-Morgenstjerne: Lidt om Oberst *Johan Wilhelm von Hobe* til Vreilev Kloster. (Dansk Adels Blad XI, 1—2.)
- Holberg* Aarvog 1921. Redaktion: Francis Buhl, Carl S. Petersen.
- P. C. Knudsen: Familien *Holm* til Eskjær. Aalborg.
- Chr. Rimestad: *Ludv. Holstein*. (Gads Danske Mag. XV, 565—81.)
- H.-F.: Fhv. Amtmand *J. Hoppe* [80 Aar]. (Dansk Adels Blad XI, 41.)
- E. A. Thomle: Lidt mere om Høgerne og Statsminister Ove Høegh Guldbergs Broder Hr. *Niels Høegh*. (Pers. T. 7. R. VI, 141—50.)
- Kjeld Galster: *Ingemanns* Barndom i hans Digtning. (Edda XVI, 161—202.)

- *Johannes Steenstrup: *Carl Jacobsen og hans Fader. En Skildring af to danske Borgeres Udvikling. Efter Breve og Erindring.*
- Louise Jacobsen, f. Larcher: *Minder fra mit Barndomshjem og mit Teaterliv.* (Tilskueren 1921. I, 50—60, 188—204.)
- Henning Jensen: *Fra Rorup og Glim Sogne.* (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1921. 15—23.)
- Henning Jensen: *Minder fra min Kapellantid i Dalby og Thureby Sogne [1869—72].* (Aarbog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt X, 3—23.)
- J. A.: *25 Aars Lærergerning.* (Højskolebl. 1921. 759—62.) — Om *Marius Jensen*, Lærer ved Køng Højskole.
- Carl Henrichsen: *Peder Jensen*, Snesere †. (Fra Præstø Amt X, 102—04.)
- Edv. Brandes: *Peter Jerndorff 1871—17. Febr.—1921.* (Teatret XX, 110.)
- L. O.: Sekretær *Einar Jespersen* †. (Ugeskr. f. Landmænd 1921. 672.)
- Edwin Jessen. *Nekrologer af Viggo Brøndal i Nord. T. f. Filol. 4. R. X, 78—80, af Johs. Brøndum-Nielsen i Arkiv f. nord. filol. XXXVIII, 200—205.*
- Redaktør *Jessen* i Tale og Skrift. I Udvalg ved Marie Jessen, f. Fibiger. Flensborg.
- Af Redaktør *Jessens* Fængselsdagbøger. Indledede af Vilh. la Cour. (Grænsevagten III, 258—62, 308—12, 352—57, 390—92, 478—83, 561—66.)
- Vagn Bruhn: *Peter Johansen* til Petersgaard og hans Descendenters Slægtsregister.
- H. D. Lind: *Jens Juul* til Juellinge som Søkriger. (Fra Præstø Amt X, 67—83.)
- Anders Jørgensens* Erindringer. Udg. ved Tormod Jørgensen. (Meddel. fra Høng Højskoles Elevforen. 1922. 3—104.)
- Fritz Jørgensen West: *Johannes Jørgensen 1896—21. Febr.—1921.* (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXIX, 103—05.)
- Helge Skovmand: *Konrad Jørgensen* †. (Højskolebl. 1921. 617—20; jfr. 651—54, 667—68.)
- Mindeskript om *Konrad Jørgensen.* (Ekstranummer af Højskolebl. 28. Okt. 1921.)
- Magister Hansen: Skolebestyrerinde *Marie Jørgensen* †. (Bog og Naal XXVII, 41—43.)
- Hans Kaarsberg*; Memoirer. 1.—2. Opl.
- Ørnulf Rée: En islandsk Dramatiker [*Gudmundur Kamban*]. (Letterst. T. 1921. 39—42.)
- Emil Bennelycke: *Henning Kehler.* (Tilskueren 1921. I, 61—64.)
- Jens Marinus Jensen: *Harald Kidde.* (Aarsskr. udg. af Glamsbjerg Fri-skoles Elevforen. XI, 9—16.)
- Jul. Paludan: *Søren Kierkegaards* Forlovelshistorie. (Samme Forf.: Mellem Semestrene. 2. R. 143—75.)
- Valborg Erichsen: *Hamlet og Søren Kierkegaard.* (Edda XV, 75—80.)

- Generaltolddirektør *Kjørboe*. (Aarvog f. det danske Postvæsen 1922. 261—67.)
J. Vilh. Knudsen: Breve, ved hans Søster. Hjørring.
- Richardt Gandrup: *Jakob Knudsen*. (Litteraturen III, 591—601.)
- Frode Aagaard: *Jacob Knudsens Syn paa Opdragelsen*. (Hjem og Skole 1921. 90—106.)
- Otto Knipschuldt* [70 Aar]. (Ugeskr. f. Landmænd 1921. 74.)
- Anders Uhrskov: Pastor *E. Koch* [70 Aar]. (Bavnen 1921. 505—10.)
- Fritz Wartenvæiler-Haffter: Aus der Werdezeit der dänischen Volkshochschule. Das Lebensbild ihres Begründers *Christen Mikkelsen Kold*. Erlensch-Zürich.
- Paul Hedemann: *Johan Krohn* [80 Aar]. (Højskolebl. 1921. 971—74.)
- K. Kroman* [75 Aar]. Artikler af K. Kortsen i Tilskueren 1921. I, 306—10, Edv. Lehmann i Gads Danske Mag. XV, 213—19.
- E. Mohr: *Wiebeke Kruse*. (Die Heimat 1921. 33—36.)
- Lauritz Weibull: *Erik Lange* och *Sophia Brahe*. (Hist. T. f. Skåneland VII, 242—47.)
- P. E. Lange-Müller* [70 Aar]. Artikler af William Behrend i Ord och Bild XXX, 209—19, af Julius Clausen i Det nye Nord II, 274.
- Albert Dresdner: *Karl Larsen*. (Deutsche Rundschau CLXXXVII, 88—94.)
- Jørgen W. Larsen*, Gaardbogaard [70 Aar]. (Ugeskr. f. Landmænd 1921. 385—86.)
- Frederik Holm: *Morten Larsen* 13. Nov. 1851—13. Nov. 1921. (Højskolebl. 1921. 1369—90; jfr. 1448—52.)
- Albr. Albrektsen: Lidt om en af Lærerne ved Hjørlunde Højskole [*Vilh. Larsen*]. (Aarsskr. til Hjørlunde Elever 1921. 1—6.)
- Emil Konradi: Inspektør *Johannes Leegaard* †. (Ladelund Elevforen.s Aarsskr. 1922. 35—39.)
- Alfred Lehmann*. Nekrologer af R. H. Pedersen i Naturens Verden V, 393—99, af C. N. Starcke i Univ.s Festskr. 1921. 107—10.
- Charlotte Lillelund*: Minder fra Mors. (Hist. Aarvog f. Mors III, 52—68.)
- Bent Rasmussen: *Harald Lund* †. (Højskolebl. 1921. 791—94.)
- Ad. Clément: *A. C. Luplau* som Modelmester ved den kgl. Porcellainsfabrik. (Pers. T. 7. R. VI, 195—96.)
- Felmuth Lüttichau*. Nekrologer af Chr. Dalgas i Hedeselsk.s T. 1921. 25—28, H. Hertel i T. f. Landøkon. 1921. 137—39, anonym i Dansk Adels Blad XI, 9—10.
- Poul Bjerger: *Kristen Madsen* i Gammelby. (Fra Ribe Amt V, 369—404.)
- J.] Jensen-Sønderup: *Maren Vinge Madsen*, f. Bendtsen †. (Bavnen 1921. 105—09.)
- Esther Malling: *Vilhelm Malling*. (Liselundbogen 1921. 98—99.)
- Axel Lange: *Johann Ludvig Mansa* og hans Slægt. Havebrugets Verden. (Gartner-Tid. XXXVII, 101—04, 105—08, 111—12.)
- Carl Mantzius* †. (Teatret XX, 197—208; jfr. 219—20.)

- Stamtavle over Slægten *Mazar de la Garde*. Tr. s. Mskr.
 J. C. Hansen: *Mehlslægten*s Historie. Skive.
 Alexander Rasmussen: Hr. *Glob Milling* i Sønder Kongerslev. (Fra Himmerland og Kjær Herred X, 22—23.)
 Otto F. Moe: Minder fra min første Tid i Indre Mission. (De Unges Julebog 1921. 58—64.)
 Stig Bredstrup: Personlige Erindringer om *J. H. Monrad*. (Kirkeligt Samfunds Julebog 1921. 65—85.)
 H. Chr. C. Mortensen. Nekrologer af O. Helms i Naturens Verden V, 345—48 og Dansk ornithol. Foren.s T. XV, 93—97.
 C. E. Flensborg: Skovrider *Georg Morville* †. (Hedeselsk.'s T. 1921. 235—38.)
 J. Bækgaard: Livets Op og Ned. (Wisbechs Almanak 1921.) — Om *Henrik Müller*, † 1692.
 Fr. Buhl: *Frederik Münter* som orientalist. (Letterst. T. 1921. 481—94.)
 Arne Møller: En gammel Feltpræst (*Erik Høyer Møller*). (Ryslingebogen 1921. 10—22.)
 Prof. A. W. Mørkebergs 25-Aars Jubilæum. Artikler i Maanedsskr. f. Dyr- læger XXXIII, 108—10 og Ugeskr. f. Landmænd 1921. 218—19.
 Benno Eide Siebs: Des Staatsmann und Geschichtsschreibers *Bartold Georg Niebuhrs* Geschlecht. (Familiengesch. Blätter XIX, 39—42, 69—74.)
 Barthold Georg Niebuhr: *Carsten Niebuhrs* Leben. Nach der Erstausgabe 1817. München.
 Slægten [*Nielsen*] fra Langebæk Præstegaard. 3. Aarg. Nr. 1—6.
 Rasmus P. R. Møller: Efterslægt af Rytter- og Selvejerbonden *Jens Nielsen*. f. ca. 1631, Bruger og Ejer af Ryttergaarden i Søballe og Perritshavn ved Skanderborg. Aarhus.
 Johs. Nordentoft: Forstads-Præstegerning for tyve Aar siden. (Studenternes Julebog 1921. 37—53.)
 Martin Nyrop. Nekrologer af Martin Borch, J. G. Clason, Ragnar Ostberg Olaf Nordhagen, Joakim Skovgaard, A. Clemmensen, F. Hendriksen Rudolf S. Enblom, Magdahl-Nielsen, K. Varming, Jul. Smith, Emil Jørgensen, Edv. Thomsen, Harald Slott-Møller, Jens Møller Jensen, Th. Hirth A. G. Karsten, C. Møllmann, Ejnar Dyggeve, Thomas Harsing i Architekten XXIII, 165—84. — Af Henning Hansen i Højskolebl. 1921 1569—74, af K. Varming i Forskønnelsen XI, 13—14.
 Kaarle Krohn und E. Mogk: *Axel Olrik*. (F. F. Communications Nr. 29 1919. 3—16.)
Frejliif Olsen: Indledning til min Selvbiografi (Journalisten XVII, Nr. 7—26.)
Frejliif Olsen: Almueskole. Brudstykke af en Selvbiografi. (Tilskueren 1921 I, 383—90.) — Landsbyliv. (smst. II, 7—15.) — Sygdom og Død. (smst II, 160—66.) — Forældrene. (smst. II, 402—10.)
 Jul. Paludan: *Fr. Paludan-Müller*. (Samme Forf.s Mellem Semestrene 2. R. 185—93.)

- Jørgen Pedersen*. Nekrologer af Grønvald Nielsen i Højskolebl. 1921. 289—94, af Jens Tudvad i Bavn 1921. 254—57.
- Levnedsløb gennem 220 Aar med Slægtsblade af *Steffen Pedersens* Slægt udgivet 1921. Odense. 4:o.
- J. Pedersen-Bjerggaard*: 40 Aars Kamp og Virke i Fjerkræavlens Tjeneste. (Fjerkræavls- og Binæringstidende IX, 56—57, 59—60, 68—69, 77—79, 92—94, 124—125, 126—27, 146—48, 178—80.)
- F. E.: Pater *Augustinus Perger* †. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXIX, 693—95.)
- Karl Fausing: *Anne Marie Petersen* og Missionen i Indien. (Aarsskrift udg. af Voldby Højskoles Elevforening 1921. 23—36.)
- En gammel Familiestamme. *Frederik Petersen*, Birkeholm, forhen boende i Løve, fortæller om sin gamle Fædrene-Folkestamme for ca. 200 Aar tilbage. Bryrup. P.
- Jos. Resch: P. *Poul Piou* †. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXIX, 440—41.)
- Jul. Paludan: *Carl Parmo Ploug*. Tale ved Hundredeaarsfesten 1913. (Samme Forf.s Mellem Semestrene. 2. R. 179—82.)
- (*N. M. Plum.*) Nogle Breve fra en Rejse til Østen 1921.
- Henning Brøchner: *Clara Pantoppidan*. (Teatret XX, 169—72.)
- Jacob Marstrand: *Morten Pontoppidan*. (Kirke og Kultur XXVIII, 29—34.)
- F. Hjort: En Husmandsfamilie fra Tommerup, der binder den uddøde adelige Slægt *von Pultz* til den nulevende borgerlige Slægt *Pultz*. (Aar bog for Hist. Samf. f. Odense o. Assens Amter IX, 561—69.)
- Bakkehuset og dets Historie. (Før og nu VII, 1—45.) — Om *Kamma* og *K. L. Rahbeks* Kreds.
- K. Thorsen: Stambogsblade over Slægten *Rasch* paa Bornholm. (Pers. T. 7. R. VI, 181—92.)
- Carl Gandrup: *Holger Reenberg*. (Teatret XX, 251—52.)
- Max Lobedanz: *Agnes Rehni*. (Teatret XXI, 40—43.)
- R. Berg: *Niels Lunde Reiersen*. I Anl. af 125 Aars Jubilæet. (T. f. Industri 1921. 81—84.)
- Paul Hennings: Købmand *Jacob Flindt Reimer*. (Pers. T. 7. R. VI, 201.)
- Poul Reitzel: Stamtavle over Slægterne *Reitzel* og *Reitzel-Nielsen*. Tr. s. Mskr. 4:o.
- Chr. Rimestad: *Helge Rode*. (Atlantis III, 293—305.)
- H. A. Rosendal: Småtræk (om *H. Rosendal*). (Grundtvigs Højskoles Aarsskr. 1921. 3—20; jfr. S. 28—85 Artikler om R. af E. Ingers, Edv. Lehmann, Bertel Jensen, Karl Elnegaard, Karl Nielsen, K. A. Jensen og Marius Sørensen, af Vilh. la Cour i Grænsevagten III, 199—200, H. S. i Højskolebl. 1921. 89—90, jfr. 97—104, 141—46, 167—72.)
- H. Ehrencron-Müller: Et lille Bidrag til Giftmordersken Frøken *Justina Cathrine Rosenkrantz's* Karakteristik. (Pers. T. 7. R. VI, 193—94.)

- H. P. Hansen: *Jacob Rostrup* og *Lergrav*. (Samme Forf.s *Fra gamle Dage* I, 128—57.)
- H.-F.: Oberstløjtnant *E. A. Rømeling*. (Dansk Adels Blad XI, 14.)
Bone Falck Rønne. (Dansk Missionsblad LXXXVIII, 302—04.)
- Johan Borup: *Frits Rønning*. (Højskolebl. 1921. 1055—58.)
- Marie Rørdam*: Breve. Aarhus. P.
- C. Klitgaard: Optegnelser vedrør. Familien *Røring*. (Pers. T. 7. R. VI, 151—59.)
- Chr. Engelstoft: *Axel Salto*. (Skønvirke VII, 97—103.)
- Prof. G. Sand †. Nekrologer i Ugeskr. f. Landmænd 1921. 229—30,
 Maanedsskr. f. Dyr læger XXXIII, 65—71, T. f. Landøkon. 1921. 258—59.
- Jes Sarup*: Ved Vestfronten Marts 1918. (Haderslev.)
- Præsten *Christen Schiønning*s Optegnelser. (Gustav Ludvig Wad: *Fra Fyens Fortid* III, 380—85.)
- Max Lobedanz: *Albrecht Schmidt*. (Teatret XX, 184.)
- I. G. F. Schnack* †. (Dansk Artilleri-T. VII, 162—63.)
- C. M. Scholten*: Dengang. Spredte Billeder fra svundne Tider. (Aarhus.)
- Otto Borchsenius: *Hermann Schwanenflügel* †. (Soraner-Bladet V, 100—101.)
- Thyra Sehested: *Karen Sehested*. (Fra Randers Amt XV, 36—56.)
- Holger Andersen: *I. N. H. Skrumsager* †. (Grænsevagten III, 198—99.)
- En Christiania-Slegt *Smith*. Optegnelser af Kjøbmand i Christiania *Lars Smith*. Medd. af Olaus Schmidt. (Pers. T. 7. R. VI, 177—80.)
- Th. Lang: *Elise Smith* †. (Bog og Naal XXVII, 18.)
- H.-F.: *Vilhelm Rigs greve Sponneck* †. (Dansk Adels Blad XI, 29.)
- Bernhard Jensen: Baronesse [*Caroline*] *Stampe* [80 Aar]. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXIX, 827—29.)
- M. Vahl: *H. P. Steensby* †. (Univ.s Festskr. Novbr. 1921. 104—06.)
- Valborg Erichsen: Henrik Wergeland i hans forhold til *Henrich Steffens*. Kria. 1920.
- M. K. Zahrtmann: Oplysninger om *Niels Stensen*. (Hans fædrene Slægt og hans Opvækst i København). (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 51—61.)
- Anders Stubkjær*: Nogle Oplevelser. 3. Opl.
- T. J.: *Edouard Suenson* †. (T. f. Søværnen XCII, 383—86.)
- O. P. Monrad: Lidt om *Johan Svendsen* før hans Københavnertid. (Musik IV, 19—23, 37—42.)
- K. Carøe: Dronningen i Odense Tugthus (*Bodil Sørensdatter*). (Pers. T. 7. R. VI, 77—105.)
- P. M. Rørsig: *Thomas (Sørensen) Skolemester*. Om Skolevæsenet i Hollensted og Hvilshøj i 18-Hundredaarene. (Vendsysselske Aarbb. 1921. 116—44.)
- G. Tandberg: *Tandberg*. En Bondeslægt fra Ringerike. Tr. s. Mskr. Kria.
- P. Storgaard Pedersen: Slægten *Tang*. Efterkommere af Laur. Tang paa

- Nørtang i Ulfborg. (Hardsyssels Aarvog XV, 1—37.) — Ogsaa særskilt. Ringkøbing.
- Joh. Vibe-Petersen: Højskoleforstander *Thomsen* †. (Hjemmenes Julebog 1921. 13—17.)
- Sten Konow: *Vilhelm Thomsen*. (Samtiden 1921. 105—18.)
- O. B. Bøggild: *Thorvaldur Thoroddsen* †. (Meddel. fra Dansk geol. Foren. VI, Nr. 2. 1—6.)
- P. K. Thorsen: Nekrolog af V. Dahlsrup i Arkiv f. nord. filol. XXXVIII, 197—200.
- Albert Dresdener: *Thorvaldsen*. (Der Kunstwanderer Aprilheft 1921.)
- Edv. Lehmann: *Thorvaldsen* om Schøller. (Sv. konsthist. T. V, 107—17.)
- Albert Repholtz: Nysømindere. (Fra Præstø Amt X, 84—101.)
- P. L. Hald: *St. Thøger* og Minder om St. Thøger. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXIX, 466—74.)
- H. P. C.: Oberst *A. C. A. Tillge* †. (Dansk Artilleri-T. VII, 68—69.)
- Knud Fabricius: *Troels-Lund*. (Mennesker Nr. 19—20.)
- T. F. Troels-Lund, Nekrologer af Kr. Erslev og Harald Høffding i Overs. ov. Vidensk. Selsk.s Forhandl. 1920—21. 39—57, af Harald Høffding i Gads Danske Mag. XV, 130—33, af Th. Knudsen i Der Gral XV, 319—29, af Edv. Lehmann i Samtiden 1921. 190—95.
- B. J. (o: Bernhard Jensen): De katolske *Ulfelder* [Leonore Chr.s Børn]. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXIX, 617—19.)
- Bering Liisberg: *Leonora Christina Grevinde Ulfeld*. Mindetale i Frederiksborg Slots Riddersal. (Dansk Adels Blad XI, 30—31, 33—34.)
- Karl Rasmussen: *Leonora Christina Ulfeldt*. (Højskolebl. 1921. 803—10, 869—78.)
- Anders Uhrskov: *Leonora Christina (Ulfeldt)s* Jammers-Minde. (Frederiksborg Højskoles Aarsskr. 1921. 30—50.)
- Henning Jensen: En stridbar Provst (*Henrik Ussing*). (Fra Frederiksborg Amt 1921. 41—71.)
- Chr. Høy: *Chr. Vad*, Sædding Vadgaard. (Fra Ribe Amt V, 405—32.)
- H. Hertel: *H. N. Valentiner* †. (T. f. Landøkon. 1921. 97—100.)
- O. B. W. Steile: Slægten *Wangensten*. En personalhistorisk oversigt fra 1654—1920. Kria. 1920.
- O. P.: Prof. *Eugen Warming* [80 Aar]. (Naturens Verden V, 436—38.)
- Af Breve fra Teaterchefen *Hans Vilhelm von Warnstedt* til hans Søkende. Medd. af Louis Bobé. (Pers. T. 7. R. VI, 27—50.)
- Af *Vedel Simonsens* Brevvevling. (Gustav Ludvig Wad: Fra Fyens Fortid III, 252—366.) — Med C. Molbech, L. Engelstoft, H. F. J. Estrup og J. L. A. Kolderup Rosenvinge.
- L. Stampe-Charisius: Baronesse *Edle Wedell-Jarlsberg* †. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXIX, 550—52.)

- C. Wegener: Tanker om min Far *Johan Jørgen Stiller Wegener*. (Aarsskrift for Rødding Højskoles Elevforening 1921. 21—25.)
- Fr. Vermehren. Nekrologer af W. Leschly i Hospitalstid. 1921. 414—16, G. E. Permin i Ugeskr. f. Læger LXXXIII, 878—79.
- V(illads) Chr(istensen): *Johan Herman Wessels* Mindesten [fra 1863]. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 46—50.)
- Chr. Møller: *Chr. Jensen Vestergaard* †. (Ugeskr. f. Læger 1921. 288—89.)
- H. P. B. Barfod: *Chr. Wildau* †. (Grænsevagten III, 113—14.)
- Alexander Rasmussen: Den hollandske Kvinde i Komdrup. (Fra Himmerland og Kjær Herred X, 108—15.) — *Vineke Villumsdatter*.
- Johs. Brøndum-Nielsen: Nekrolog over *Ludvig F. A. Wimmer*. (Arkiv f. nord. filol. XXXVII, 193—200.)
- Følgeblad til Tillæg til Stamtavlen *Wolf* 1919. [1920].
- P. Eliassen: En gammel Frierhistorie fra Kolding. (Vejle Amts Aarbb. 1921. 109—12.) — Om Præsten Hans Chr. Matthias Krarup og *Magdalene Vissing* (1801).
- Andreas Dolleris: *Pauline Worm*. En dansk Forfatterindes Livsførelse. *Worsaae*. 1821—14. Marts—1921. Artikler af Bering Lüsberg i Gads Danske Mag. XV, 151—61, af Marius Kristensen i Højskolebl. 1921. 321—26.
- H. Hertel: Departementschef *L. Wulff* †. (T. f. Landøkon. 1921. 325—26.)
- J. V. Christensen: *P. Chr. Zahle*. (Tilskueren 1921. II, 253—67.)
- W. C. Zeise og J. Jac. Berzelius. Breve 1823—1847. Udg. af Ad. C. Clément.
- H.-F.: Lensbaron *F. Zytphen-Adeler*. (Dansk Adels Blad XI, 13—14.)
- Kr. Langdal Møller: Var *Oehlenschlägers* romantiske Gennembrud forberedt før Mødet med Steffens? (Danske Studier 1921. 125—34.)
- H. C. Ørsted, Kirstine Meyer, f. Bjerrum: Tale ved H. C. Ørsted Mødet 1920. (Fysisk T. XIX, 7—20). — Martin Knudsen: Tale om H. C. Ø. (21—22). — Harald Høffding: H. C. Ø. og dansk Aandsliv (29—34.) — M. C. Harding: H. C. Ø.s Udenlandsrejser (34—46.) — J. G. Tandberg: Ett nyfunnet brev från H. C. Ø. [1821]. (ib. 131—34.)
- Beretning om H. C. Ørsted Komiteens Virksomhed. Det nordiske H. C. Ørsted Møde i København 1920 og Komiteens øvrige Virksomhed.
- P. Kr. Bjerregaard: Den gamle Rebslager. (Hist. Aarvog f. Mors III, 109—10.)

Samfundsforhold og Aandsliv.

Retsforhold.

- Lauritz Nielsen: Danmarks ældste trykte Lovsamlinger. En bibliografisk Studie. (Nord-. T. f. Bok- o. Biblioteksväs. VIII, 15—34.)
- Danmarks gamle Landskabslove med Kirkelovene. Udg. af Johs. Brøndum-Nielsen. 2. H.

1—2. H. anm. (sammen med Danske vider og vedtægter) af Max Pappenheim i Z. d. Savigny-Stiftung. Germ. Abt. XLII, 552—55.

- Jacob Lykke:** Ørding Degn og Ljørslev Præst [1688—1703]. (Hist. Aarboeg f. Mors III, 82—96.)
- Aage Sørensen:** Herremænd og Bønder i Ommersyssel. En Retsrække fremstillet paa Grundlag af Registratur. (Fra Randers Amt XV, 89—103.)
- Hans Birkelund:** Fæstesag fra Tøstrup 1789. (Fra Randers Amt XV, 83—88.)
- Et gammelt Fæstebrev [fra Elso 1797]. (Hist. Aarboeg f. Mors III, 110—12.)
- Hans Birkelund:** Rørth Bymænd contra Nølev Skoleholder. Proces 1804—05. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XIV, 109—17.)
- Udskrift af et Retsforhør paa Marsvinslund 1806. (Aarboeg f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1921. 113—19.)
- E. Marquard:** Folketællingerne og deres Benyttelse. (Fortid og Nutid III, 137—48.)
- Ernst Knoop:** Zur Ordnung des Kirchenbuchwesens in Schleswig-Holstein. (Z. d. Zentralstelle f. Niedersächs. Familiengesch. III, 77—79.)
- C. Behrend:** Liste over begravede i København 1677 og 1682—92. (Pers. T. 7. R. VI, 160—74.)

Museer.

- M. Mackeprang:** Kunstkamrets absaloniske Sager. Et Stykke Museums-historie. (Aarbb. f. nord. Oldk. o. Hist. 3. R. XI, 147—66.)
- Nationalmuseets anden Afdelings Virksomhed i Finansaarene 1917—18, 1918—19, 1919—20. (Fortid og Nutid III, 163—97.)
- Harald Bing:** Det danske Kunstindustrimuseum. Et Tilbageblik. (T. f. Industri 1921. 4—6.)

Kulturhistorie, Folkedigtning, Overtro m. m.

- Troels-Lund:** Bakkehus og Solbjerg. Træk af et nyt Livssyns Udvikling i Norden. 2. Bd. Udg. af Knud Fabricius.
Anm. af Hans Olrik i Letterst. T. 1921. 419—25, af Poul Levin i Tilskueren 1921. II, 283—86; af Jul. Clausen i Det nye Nord III, 189—90.
- Vilh. Andersen:** Troels Lunds Livsposi. (Gads Danske Mag. XV, 620—22.)
Om »Bakkehus og Solbjerg«.
- Thorvald Gravlund:** Dansk Bygd. II.
- Anders Uhrskov:** Nordsjællandsk Folkeliv. (Frederiksborg Højskoles Aarsskr. 1921. 89—95.)
- To Nordsjællænderes Erindringer. Udg. af **Anders Uhrskov**. Hillerød. (Nordsjællandsk Folkeliv. 1. Bd.)
- Karoline Gravers:** Ved Halleby Aa. Optegnelser bearbejdede, ordnede og udg. af Henrik Ussing. Kolding. (Danmarks Folkeminder Nr. 24.)
Ogsaa = Fra Holbæk Amt XIV, 1921.

- Jørgen Olrik:** Samlermanien i Middelalderen. (Aarsber. fra Foren. t. norske Fortidsmindesms Bevaring 1920. 216—17.)
- Et Privatbrev fra 1617 med Forbøn for en dødsdømt. Medd. af **Kai C. Uldall.** (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog IX, 122—23.)
- En adelig Jomfrus (Anna Cathrine Charisius') Udstyr [1667]. (Gustav Ludvig Wad: Fra Fyens Fortid III, 367—73.)
- En Bryllupsvisse [1691]. Medd. af **C. Klitgaard.** (Hardsyssels Aarvog XV, 159—60.)
- Matzen:** Beschreibung einer Hochzeit (i Stolk, 1840). (Die Heimat 1921. 184.)
- P. Eliassen:** En Brudeskare i 1844. (Vejle Amts Aarbb. 1921. 116—21, jfr. *J. J. Ravn* 207—08.)
- C. Klitgaard:** Et gammelt Bryllupsdigt. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1921. 297—98.)
- Villads Christensen:** Fiskebensskørter. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 112—24.)
- Marie Christophersen:** Frimandagsgilder i Tune (o. 1850). (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1921. 104—06.)
- Arnold Hansen:** Den sidste Henrettelse ved Vejle. (Vejle Amts Aarbb. 1921. 121—22.)
- N. L. Nielsen:** En Landsbykromands Efterladenskaber [1714]. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.'s Amt 1921. 102—04.)
- C. K[litgaard]:** En Julespøg (i Sindal Kirke 1719). (Vendsysselske Aarbb. 1921. 163.)
- J. J. Ravn:** I aaben Grav indtil Morderskens Henrettelse [1700]. (Vejle Amts Aarbb. 1921. 208.)
- Ein Freibrief aus dem Jahre 1775. Mitgeteilt von **J. Prange.** (Die Heimat XXX, 1920. 26—27.)
- Hinrich Ewald Hoff:** Geschichte der Bergenhusener Vogelgilde von 1655 (Die Heimat 1921. 71—79, 89—98.)
- Christine Reimer:** Hustavler og Leveregler. (Wisbechs Almanak 1922.)
- H. P. Hansen:** Hedebeder og Hedejem. (Samme Forf.s Fra gamle Dage I, 73—120.)
- Chr. Ringsing:** Midsommertilgilderne i Nagelsti. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog IX, 49—53.)
- H. P. Hansen:** Natmændsfolk og Kjeltringer. I. (Herning.)
- Danske Folkebøger fra 16. og 17. Aarh. Udg. af **J. P. Jacobsen †, Jørgen Olrik** og **R. Paulli.** 5. Bd. Vigoleis. Kong Edward af England udg. a **Jørgen Olrik.**
- Axel Olrik:** Nogle grundsætninger for sagnforskning. Udg. ved Han Ellekilde. (= Danske Folkeminder Nr. 23.)
- Jfr. Gudmund Schütte og Hans Ellekilde i Danske Studier 1921 177—88.

- Danske Sagn ved **Anders Uhrskov**. (Frederiksborg Højskoles Aarsskr. 1921. 100—116.)
- Folkesagn og Folketro i Skippinge-Tudse og Merløse Herreder. Saml. og udg. af **Lars Andersen**. Kolding.
- H. T. Manicus**: Folkesagn fra Sønderjylland. (Wisbechs Almanak 1921.)
- Karl Müllenhoff**: Sagen, Märchen und Lieder der Herzogthümer Schleswig, Holstein u. Lauenburg. Neue Ausg. besorgt von Otto Mensing. Schleswig.
- H. T. Manicus**: Skygge billeder fra Sønderjylland. (Wisbechs Almanak 1922.)
- Schleswig-Holsteinische Volksspiele. U. St. [Heide.]
- Schmidt-Petersen**: Zwei Volkslieder aus der Insel Föhr. (Die Heimat 1921. 62—63.)
- S. Grundtvig**: Danish fairy tales. Done into English by G. Hein. London 1920.
- H. P. Hansen**: Smørkærning og Overtro. (Samme Forf.s Fra gamle Dage I, 26—52.)
- Paul Hauberg**: Overtro. (Danske Studier 1921. 174—77.)
- F. Ohrt**: Danmarks Trylleformler. II. Efterhøst og Lønformler.
- Anton Jacobsen**: Spøgeri i Mellem Mølle, Tømmerby Sogn. (Hist. Aarbo f. Thisted Amt 1921. 251—54.)
- Jørgen Olrik**: En magisk genstand i Dansk Folkemuseum. (Ethnologiska studier tillägnade Nils Edvard Hammarstadt. 101—04.) — En Hestesko fra Frijsendahl.
- Ernst Warming**: Høje på Ildsøjler. (Danske Studier 1921. 171—73; med Tilføjelser af H. F. Feilberg og Gunnar Knudsen.)
- Fr. Knudsen**: Munk. (Danske Studier 1921. 112—24.)
- Simon Altschul**: Jødernes Historie i Danmark. 1. H.: Jøderne i Danmark i det 17. Aarh. (Paa Hebraisk.)
- Th. Hauch-Fausbøll**: Jødernes Færd og Ophold i den danske Stat i det 17. Aarh. (Sluttet.) (T. f. jødisk Hist. o. Lit. II, 307—26.)
- Odense Højskoleforening 1896—1921. Odense. 4:o.
- Zethner-Møller**: St. : Joh. : Logen »Sanct Clemens«, Aarhus 1871—1921. Ms. f. Brødre. Aarhus. 4:o.

**Penge- og Bankvæsen, Maal og Vægt,
Skatte- og Toldvæsen.**

- Georg Galster**: Et Møntfund fra Odense [fra Knud VI]. — (Aarbo f. Hist. Samf. f. Odense o. Assens Amter IX, 658—61.)
- J. Wilcke**: Albert Dionis Brev af 9. Okt. 1619 om Mønten i Glückstadt. (T. f. jødisk Hist. o. Lit. II, 327—30.)
- Lønningsloven af 17. Maj 1902. 20 Aar efter. (Aarbo f. d. danske Postvæsen 1922. 307—14.)

- Jak. Kr. Lindberg:** Indtægtsforskydningen i Danmark 1908—20. (Nationaløkon. T. 1921. 289—319.)
- Johs. Dalhoff:** Krigsaarenes Lønpolitik. (Nationaløkon. T. 1921. 1—36.)
- Jul. Schovelin:** Landmandsbanken 1871—1921. Mænd — Maal — Midler. [Carl Thalbitzer:] Aarhus Privatbank gennem 50 Aar. 1871—1. Dec.—1921. Aarhus. 4:o.
- Assing Sogns Spare- og Laanekasse. 4. Febr. 1870—4. Febr. 1920. Herning (1920).
- (S. Nielsen:) Faaborg Spare- og Laanekasse. 1846—8. Okt.—1921. Faaborg. 4:o.
- (C. V. Hansen og J. F. Kiær:) Banken for Fredericia og Omegn, Aktieselskab gennem 25 Aar. (Fredericia.) 4:o.
- Jul. Schovelin:** Fyens Disconto Kasse 1846—1921. Et Mindeskrift. (Odense.) 4:o.
- Peter Petersen:** Haverslev Sogns Spare- og Laanekasse 1872—1922. Aalborg. 4:o.
- (Harald Lund og J. Bye Sørensen:) Samsø Spare- og Laanekasse 1871—1. Maj—1921. Aarhus. 4:o.
- P. Eliassen:** Den nye Kreditforening for Købstadgrundejere i Nørrejylland (Ny jydsk Kjøbstad-Creditforening). Aarhus. 1871—25. Jan.—1921. Kolding. 4:o.
- Theodor Möller:** Alte Normalmasse in Schleswig-Holstein. (Die Heimat 1921. 85—86.)
- Fra Arkivet. Meddelt af [S.] Gormsen. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XV, 23—24, 59, 135—37.) — Breve fra 18.—19. Aarh.
- L. C. Ludvigsen:** Aabenraa Toldsted. Statistiske og historiske Uddrag fra Tiden før 1864 og efter ²¹/₈ 1920. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XV, 194—97.)
- S. Gormsen:** Fra Aarhus Toldstedes Arkiv. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XV, 74—78.)

Samfærdsels-, Post-, Telegraf- og Jernbanevæsen.

- Jeppe Aakjær:** Et lille Trav ud ad de gamle Landeveje. (Skivebogen XIII, 105—56.)
- H. Reddelien:** En Formodning om Overfarten i Middelalderen fra Farnæs til Worthyng. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog IX, 123—24.)
- To 50 Aars Jubilæer. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1922. 351—58.) — Om Foreningen f. Post- o. Telegrafvæsenets Embeds- og Bestillingsmænd og om Postbudenes Byggeforening.
- A. Trojel:** Lidt om Overpostinspektaterne, deres Udvikling og deres Virksomhed. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1922. 369—77.)
- Johs. Voss:** Postvæsenets Bogholderi før og nu. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1922. 275—94.)

P. Andersen: Lolland-Falsters Telefon-Aktieselskab gennem 25 Aar. Nykøbing F.

Land-, Forst- og Havevæsen.

- O. H. Larsen:** Landbrugets Historie og Statistik. Tr. s. Mskr.
- Jens C. J. Stub:** Fortidens Arbejdsmaader og Arbejdsredskaber paa Nordfalster II. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog IX, 44—48.)
- Poul Bjerge:** Jydske Bønder.
- Svend Aakjær:** Fjends Herreds Selvejerbønder. (Hist. T. 9. R. II, 27—77.)
- Jørgen Hansen:** Die altfreien bäuerlichen Eigentümer im Herzogtum Schleswig. (Die Heimat XXX, 1920. 118—20, 131—33, 150—54; XXXI, 1921. 36—40.)
- J. Bye-Jørgensen:** Fra Stavnsbaandets Dage paa Samsø. (Aarbb., udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XIV, 94—108.)
- Th. Madsen-Mygdal:** Landbruget gennem Krigsaarene. (Nationaløkon. T. 1921. 202—24.)
- »Frejr«. (Danske Landbrugeres Andels-Selskab.) Jubilæumsskrift 1894—1919. (1919.)
- A. Nordahl-Petersen:** Den fyenske Husmandsbevægelse gennem 20 Aar. Odense.
- H. Hertel:** Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Historie. I. 1769—1868. 2—3. (sidste) H. Festskrift i Anl. af Viborg Amts landøkonomiske Forenings 75 Aars Jubilæum. Red. af A. Krabbe. Viborg. 4:o.
- A. Axelsen Drejer:** Aarhus Omegns Mejeriforening gennem 25 Aar. Aarhus.
- Chr. Kock:** Die holsteinische Milchwirtschaft, wie sie in Schwansen gehandhabt wurde. (Die Heimat XXX, 1920. 154—56.)
- X: Foreningen af danske Landbrugskandidater 1896—1921. (Ugeskr. f. Landmænd 1921. 679—87.)
- A. J. Gejlager:** Særlige Industrier i Væhr Sogn. (Aarbb., udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XIV, 71—84.) — Havebrug og Høravl.

Fiskeri og Søvæsen.

- J. Gr. Pinholt:** Vestkystfiskeri og Havfiskere. (Hardsyssels Aarvog XV, 87—111.)
- Af Søkortdirektør Jens Sørensens Papirer. Udg. ved **Johs. Knudsen.**
- Ch.-Ch.:** Den russiske Orlogsfregat »Alexander Newsky«s Stranding [1868]. (Hardsyssels Aarvog XV, 150—58.)

Handel, Haandværk og Industri.

- Fr. Soltau:** Rønne Handelstandsforenings 50 Aar Jubilæum. 1871—15. Nov. —1921. Rønne.

- Villads Christensen:** Silkekræmmere og Silkevarer i København 1625. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 183—92.)
- Jul. Schovelin:** Kulkompagniet 1897—1922.
- M. Johansen:** Den Warburgske Forretning gennem 175 Aar. Tr. s. Mskr.
- E. Wiinblad og Alsing Andersen:** Det danske Socialdemokratis Historie 1871—1921. 1.—2. Del.
- Even Marstrand:** Socialismen i Danmark, dens Oprindelse og Udvikling. (Dansk Udsyn I, 128—41.)
- A. Sneum:** Socialdemokratiet i Jylland 1871—1921. Aarhus.
- Sophus Agerholm og Anders Vigen:** Arbejdsgiverforeningen gennem 25 Aar 1896—1921. 4:o.
- Arbejdsgiverforeningen gennem 25 Aar. (T. f. Industri 1921. 125—27.)
- Otto Smith:** Laugsvæsenet i de danske Provinsbyer. Indsamlings- og Studieobjekter. (Fortid og Nutid III, 148—54.)
- Otto Smith:** Køge bys haandværkslaug. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.'s Amt 1921. 24—69.)
- Thonning:** Barberbækken og Barberflaske. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 256.)
- Emil Hannover:** Erindringer. Et lille Bidrag til Belysning af Nutidsbibliofilens Morgendæmring i Danmark. (Aarbog f. Bogvenner V, 7—17.)
- Ejnar Munksgaard:** Nogle udenlandske Associationseksemplarer i dansk Privateje. (Aarbog f. Bogvenner V, 18—45.)
- H. F(ett):** Et norsk-engelsk guldsmedverksted. (Aarsber. fra Foren. t. norske Fortidsmindesm.'s Bevaring 1920. 214—16.)
- Om det af Dr. P. Nørlund publicerede Krucifiks fra Bellinge Kirke.
- Vald. Helsing:** Foreningen af Jernstøberiejerere i København 1872—1922. Erindringer ved Foreningens 50 Aars Jubilæum d. 9. Jan. 1922.
- Chr. Behrendt:** Om Marsvinsjæger-Lauget i Middelfart. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Odense o. Assens Amter IX, 607—57.)
- P. Eliassen:** Det gamle Saltværk ved Kolding. (Vejle Amts Aarbb. 1921. 75—101.)
- Festskrift for Skibstømrernes Fagforening ved dens 50-Aars Jubilæum 1871—28. Okt.—1921.
- Fritz Hähnsen:** Eine gewerbliche Eigenart Nordschleswigs aus früherer Zeit. (Die Heimat 1921. 125.)
- Dansk Møbelkunst. Forord af R. Berg.
- Tobaksbeskatning og Tobaksforbrug i Danmark. Uddrag af Tobakskommissionens Betænkning. Med nogle Bemærkninger. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XV, 385—93.)
- Th. Stauning:** Danske Tobaksarbejderes Organisation. Festskrift ved Tobaksarbejderforbundets Afdeling »Enigheden«s 50 Aars Jubilæum.
- (V. Hjort:) F. W. Doberck & Søn. 100 Aar. 6. Febr. 1921. 75 Aar. 29. Aug. 1846.

- Knudåge Riisager:** F. L. Smidth & Co. 1882—1922. 4:o.
A. Vigen: Aktieselskabet Sodafabrikkerne. 1896—15. Juli—1921.
L. Estrup: Aktieselskabet De Danske Spritfabrikker 1881—1921. 4:o.
Koefoed, Hauberg, Marstrand & Helweg: Aktieselskabet Titan 1897—1922.

Politi-, Fængsels- og Brandvæsen. Fattig- og Understøttelsesvæsen. Forsikring.

- Sigurd Elkjær:** Fattigvæsenet i Hvirring-Hornborg 1769—1814. (Aarb., udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XIV, 85—93.)
 Sygeplejeselskabet for det mosaiske Troessamfund i København 1821—1921. 4:o.
Chr. Thorsen: En Købmands Søforsikring og Søroveri i 16. Aarh. (Hist. T. 9. R. II, 1—26.)
 Købstædernes almindelige Brandforsikring. Brandforsikringens Udvikling og Repræsentantskabets Virksomhed 1871—1920.
Fr. Winther: Dansk Tarifforening 1896—¹⁵/₉—1921.
 Redningskorpset for København og Frederiksberg A S. Beretning 1906—1921. Fyns Redningskorps A/S oprettet 1919. Nordjyllands Redningskorps A/S oprettet 1920.
Villads Christensen: Kirkebetjente i København 1810. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 125—28.)

Medicinalvæsen.

- J. W. S. Johnsson:** Folkemedicinske Undersøgelser. (Danske Studier 1921. 1—20.)
J. W. S. Johnsson: Henrik Harpestraeng. A Danish Salernitan. (Isis IV, 13—16.)
K. C(arøe): Kirurg contra Medikus [1777]. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 255—56.)
K. C(arøe): Ammekontor 1780. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 64.)
 Det kgl. kirurgiske Akademis Matrikel 1785—1838. Udg. af **Kr. Carøe.** Med biografiske oplysninger om de immatrikulerede.
V(illads) Chr(istensen): Dr. Galls Ophold i København 1805. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 217—25.)
J. W. S. Johnsson: Lidt om Renovationsforholdene i København i 1849. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 226—31.)
C. E. Christensen: Finsens medicinske Lysinstitut. 1896—23. Okt.—1921. (Bibl. f. Læger 1921. 315—52.)
Aage Schæffer: Københavnske Apoteker paa Christian IV.'s Tid. Nogle nyere Undersøgelser.

E. Schnack: Aus der Vergangenheit einer Angler Dorfapotheke. (Die Heimat 1921. 6—10.) — I Sørup.

Krigs- og Forsvarsvæsen.

A. Tuxen: Danske og norske Officerer i Royal Danois 1690—1698. (Pers. T. 7. R. VI, 67—76.)

Reimer Hansen: Schleswig-Holsteiner auf fernem Kriegsschauplatzen um 1700. (Die Heimat 1921. 157—60.)

G. Klitgaard: Soldaterliv i Vendsyssel o. 1720. (Vendsysselske Aarbb. 1921. 80—94.)

A. F. Beyer: Fra den hvervede Hærs sidste Tid. (Milit. T. L, 270—74, 277—81, 304—05.)

T. A. Topsøe-Jensen: En Veteran fra 1801 og 1807. (T. f. Søværnen XCII, 391—98.)

Sag- og Navneregister til Den Danske Underofficer. Et Bidrag til Hærens Historie af **J. Krøier** og **J. Hinge**.

Det krigsvidenskabelige Selskab 1871—1921.

Kirkehistorie.

Monumenta Scaniae historica. Diplomatarium diocesis Lundensis. Utg. af **L. Weibull**. Bd. 5. Lund. 4:o.

Nat. Beckman: Till belysning af helgonkulten i Norden. (Kyrkohist. årsskr. 1921. 230—38.)

Da Dominikanerne kom til Danmark. Et 700-Aars Minde. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXIX, 578—80.)

Den hellige Birgitta. Kilderne til hendes Historie og Udvalg af hendes Skrifter i Oversættelse ved **Johanne Skovgaard**.

Henrik Pedersen: Franske Broderskaber paa Lolland i Middelalderen. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarboeg IX, 61—76.)

Vilh. la Cour: Graabrødrene i Flensborg. (Grænsevagten III, 115—18.)

Volquart Pauls: Geschichte der Reformation in Schleswig-Holstein. Kiel. (= Schriften d. Vereins f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 1. Sonderheft.)

[Ernst] Wolgast: Schleswig-Holsteinische Kirchenverfassung in Vergangenheit und Gegenwart. Kiel. (= Schriften d. Vereins f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 2. Sonderheft.)

Povl Hansen: Fra Ryslinge valgmenigheds første dage. (Fra Vallekilde folkehøjskole 28. 87—123.)

Det københavnske Kirkefonds 24 Kirker 1896—1921. 4:o.

Nordens Kirker og nordiske Aandsstrømninger efter Verdenskrigen. Udg. af **Alfr. Th. Jørgensen**.

- Edv. Lehmann:** Dansk kirkeliv set med svenske øjne. (Kirke og Kultur XXVIII, 65—70.)
- Th. Lomholt Thomsen:** Dansk Kirkeliv 1919—1921. (Norsk theol. T. 1921. 184—96.)
- ***J. Oskar Andersen:** Festskrift i Anl. af Det danske Missionsselskabs 100-Aars-Jubilæum. I. Indledning og Bone Falch Rønnes Liv.
- Henry Ussing:** Det danske Missionsselskab gennem hundrede Aar. »Ebenezer«. Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark gennem 60 Aar. Ved **A. Fibiger**.
- H. Ostermann:** Den grønlandske Missions og Kirkes Historie i kort Fremstilling (Slutn.). (Nord. Missions-T. 3. R. X, 14—36, 67—82.) 1721—1921. Udg. i Anl. af Tohundredaarsdagen for den grønlandske Missions Begyndelse. Under Redaktion af **Chr. Ludwigs**.
- H. Ostermann:** Den grønlandske Missions og Kirkes Historie.
- Fr. Schrøder:** Tranquebarmissionens engelske Venner. (Nord. Missions-T. 3. R. X, 49—66, 116—33.)

Universitets- og Skolevæsen.

- Niels Bang:** Opdragelse og Undervisning i det 19. Aarhundrede. (= Det 19. Aarhundrede. Red. af Aage Friis. VI.) Aktstykker vedrør. Genoprettelsen af Sorø ridderlige Akademi i Aaret 1747. Ved **William Norvin**. (Danske Mag. 6. R. III, 223—84.)
- [**C. J. C.] Lauritzen:** Om Sorø Akademis Soldater-Korps. (Forts.) (Soraner-Bladet V, 83—84, 98—99.)
- Poul Schjærff:** To utilfredse Soranere. (Soraner-Bladet V, 90—92, 95—98.) — Om Carl Bagger og Herman Bang.
- Oluf L. Arndal:** De skønne Dage i Aranjeuz. Erindringer fra en dansk Latinskole. Aarhus.
- Gerda Meyer:** Comtesse Moltkes Pigeskole 1870—1920. (Bog og Naal XXVII, 2—6.)
- K. Ottosen:** Vor Folkeskoles Oprindelse og Udvikling. 4. ændrede Udg.
- J. L. Lollike:** Hvad fik Per Degn, og var han tilfreds? (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarbog IX, 54—60.)
- Bjørn Kornerup:** Til Ryttergodsskolernes Forhistorie. (Fra Frederiksborg Amt 1921. 29—40.)
- ***Thøger Jensen:** Kong Frederik IV.s Skoler (Rytterskolerne). Aarhus. 4:o.
- V. Møller:** Bidrag til en Rytterskoles Historie. (Vor Ungdom 1921. 411—16.) — I Brønshøj.
- Chr. A. Jensen og Carl Pedersen:** Gjentofte og Hvidøre kongelige Skoler. Af Gjentofte og Hvidøre (Skovshoved) Skolers Historie. 1721—1921. Hellerup.

- Chr. Petresch Christensen:** Kjær Herreds Skoler og Skolevæsen m. v. omkr. det 18. Aarh.'s Midte. (Forts.) (Fra Himmerland og Kjær Herred X, 1—21.)
- Poul Lindholm:** Skolevæsenet i Almind Sogn i første Halvdel af det 19. Årh. (Vejle Amts Aarbb. 1921. 47—74.)
- Søren Noe-Nygaard:** Vinterskoleliv i Vestjylland.
- H. Jepsen Christensen:** Sønderjydske Skoleforhold. (Frederiksborg Højskoles Aarsskr. 1921. 55—73.)
- Fritz Wartenweiler-Haffter:** Von der dänischen Volkshochschule. Ein Erlebnis. Erlenbach-Zürich.
- Borupbogen. Højskolen i København gennem 30 Aar 1891—1921. Samlet af Aage Thomsen Brandmose.
- L. P. Jensen:** Hindholm. 50aar. Erfaringer. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Sorø Amt IX, 50—92.)
- Sophie Petersen:** Den grønlandske Skole. (Vor Ungdom 1921. 25—32.)
- Otto Christensen:** Tune Landbrugsskole 1871—1921.
Om Tune Landbrugsskole ogsaa Artikler af Axel Appel i Højskolebl. 1921. 1257—68, af L. O. Pedersen i Ugeskr. f. Landmænd 1921. 427—32.

Sprog.

- Verner Dahlerup:** Det danske Sprogs Historie. 2. gennemsete Udg. Ordbog over det danske Sprog grundlagt af Verner Dahlerup. 3. Bd.
- Fr. Orloff:** Originaltegningerne til Worms Monumenta. (Danske Studier 1921. 21—38.)
- Marius Kristensen:** Sønder-Vissing runestenene. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XIV, 152—54.)
- Maurice Cahen:** Etudes sur le vocabulaire religieux du Vieux-Scandinavie. Paris 1920. (Thèse.)
- Maurice Cahen:** Le mot »Dieu« en Vieux-Scandinavie. Paris.
- Johs. Brøndum-Nielsens Anm. af Johs. Lollesgaard: Syntaktiske Studier. 1920 i Danske Studier 1921. 83—89.
- Kristoffer Nyrop:** Nogle Ords Historie. IV: Ø. K. (Tilskueren 1921. II, 81—96.)
- Chr. Tränckner:** Die nordschleswigsche Mundart. (Die Heimat 1921. 116—18.)
- Didrik Arup Seip:** Dansk og norsk i Norge i ældre tider. Kria.
- Finnur Jónsson:** Stammeformer i Stednavne. (Danske Studier 1921. 39—42.)
- Marius Kristensen:** Lålands og Falsters Stednavne. (Lolland-Falsters hist. Samf.'s Aarvog IX, 24—43.)
- S. C. Sortfeldt:** Gamle Stednavne i Thisted Amt og Øster Hanherred. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1921. 270—86.)

- S. C. Sortfeldt:** Gamle Stednavne i Vendsyssel. (Vendsysselske Aarbb. 1921. 53—79.)
- Jens Lund:** Landsbynavnene paa Mors. (Hist. Aarbog f. Mors III, 43—51.)
- Gudmund Schütte:** Indbyggernavne i Salling-Fjendsherred og andre Limfjordsegne. (Skivebogen XIII, 1—28.)

Litteraturhistorie.

- Carl S. Petersen og Vilhelm Andersen:** Illustreret dansk Litteraturhistorie. 6.—7. H.
- Finnur Jónsson:** Gamle minder i olddigte og sagaer. (Letterst. T. 1921. 225—32.)
- Henry Goddard Leach:** Angevin Britain and Scandinavia. Cambridge. (= Harvard Studies in Comparative Literature VI.)
- Sigrid Undset:** Nogen tanker om de nordiske folkeviser fra Middelalderen. (Edda XVI, 1—39.)
- Martin P. Ruud:** An Essay toward a History of Shakespeare in Denmark. Minneapolis 1920 (Studies in Language and Literature. University of Minnesota. Nr. 8.)
Kap. 3: Shakespeare on the Danish stage.
- Fr. Moth:** »Jeppe i Baronens Seng« i sin ældste kendte Form. (Edda XVI, 319—20.)
- Paul V. Rubow:** Dansk litterær Kritik i det 19. Aarh. indtil 1870. Disp. Anm. af H. G. Topsøe-Jensen i Danske Studier 1921. 167—70.
- Vald. Vedel:** Dansk litterær Kritik mellem Rahbek og Georg Brandes. (Tilskueren 1921. I, 328—38.)
Opposition ved Rubows Disputats.
- Jul. Paludan:** Den religiøse Følelses Genvækkelse gennem Litteraturen ved Aar 1800 og 1900. (Samme Forf.'s Mellem Semestrene. 2. R. 57—140.)
- Oscar Geismar:** Religiøse Strømninger i moderne dansk Digtning. (Kirkeligt Samfunds Julebog 1921. 114—22.)
- Georg Christensen:** Dansk Litteraturforskning 1919 og 1920. (Edda XV, 292—98.)
- Thomas Bredsdorff:** Den danske salmesang. Foredrag. (Højskolebl. 1921. 881—88, 909—14.)
- A. Volquardsen:** Der Anteil heimatlicher Dichter an unserem Gesangbuch. (Die Heimat XXXI, 21—25, 41—43, 57—61.)
- O. Bauditz:** Blicherske Soldaterhistorier. (Danske Studier 1921. 49—65.)
- Niels Faber:** Kilderne til H. Drachmanns »Middelalderlig«. (Danske Studier 1921. 89—92.)
- F. Rønning:** Grundtvigske Salmetoner. (Kirkeligt Samfunds Julebog 1921. 26—37.)
- Johan Borup:** N. F. S. Grundtvig: Fæderneland. (Højskolebl. 1921. 1081—88, 1125—32.)

- Carl Behrens:** Otto Ludwig und Henrik Hertz. (Euphorion XXIII, 298—99.)
- H. G. Olrik:** Om Ingemanns Aftensang »Fred hviler over Land og By«. (Danske Studier 1921. 135—46.)
- Jul. Paludan:** Lyksalighedens Ø. Atterbom og Paludan-Müller. (Samme Forf.'s Mellem Semestrene 2. R. 197—233.)
- J. Paludan:** Fra Goethes Werther til Sibberns Gabrielis's Breve. (Samme Forf.'s Mellem Semestrene 2. R. 3—53.)
- Gustav Ludvig Wad:** Et Impromptu af Ambrosius Stub og andre Vers. (Samme Forf.'s Fra Fyens Fortid III, 204—23.)
- H. G. Topsøe-Jensen:** Schiller og Oehlenschläger. (Edda XV, 170—211; XVI, 56—106.)
- Ida Falbe-Hansen:** Om Versemaalene i første Del af Øhlenschlägers »Helge«. (Danske Studier 1921. 66—75, 194.)
- Kai L. Henriksen:** Oversigt over dansk Entomologis Historie. (Entomolog. Meddelelser XV, 1—48.)
- Vidar Bruun:** Spredte Bidrag til Pressens Historie. (Journalisten XVII, Nr. 2—4.)
- I. Hanson:** Nogle Afsnit af et dansk Provinsblads Historie. (Fra Fredoriksberg Amt 1921. 72—80.)
- J. D. Stemann:** Militært Tidsskrift 1871—1921. (Milit. T. L, 325—27.)
- Max Kuckel:** Fliegende Blätter in Schleswig-Holstein. (Die Heimat XXX, 1920. 55—57, 70—72.)

Kunst.

- C. G. Laurin:** Nordisk konst till och med Sergel. Sthlm.
- R. Haupt:** Statistik und Geschichtsschreibung der Baukunst Dänemarks und Deutschlands. (Kunstchronik und Kunstmarkt LVI, 490—92.)
- Ældre nordisk Architektur. Udg. af **H. Storck** og **Mogens Clemmensen**.
I. Venge Klosterkirke. II. Harridslevgaard.
- Gammel dansk Kunst. Bygninger og Kunsthaandværk. Text af **Francis Beckett** og **Chr. Axel Jensen**. (München.)
- P. V. Jensen Klint:** Gotik og Antik. Et Forsøg paa at finde Udviklingslinien i dansk Bygningskunst. (Architekten XXIII, 25—31; jfr. **Vilhelm Wanscher** 46—47, **Poul Henningsen** 61—63; **Klint** 96—97.)
- Vilh. Lorenzen:** Studier i dansk Herregaards Arkitektur i 16. og 17. Aarh. Disp.
Anm. af E. D. i Architekten XXIII, 359—61.
- Rich. Haupt:** Dänische Burgenkunde. (Der Burgwart XXII, 62—65.) — Om Vilh. Lorenzens Disputats.
- A. C. Skyum:** Et gammelt morsingsk Bondehus. (Hist. Aarvog f. Mors III, 69—81.)
- F. A.:** Prof. H. Wenchs Arbejder. (Architekten XXIII, 265—75.)

- Otto Rydbeck och Ewert Wrangel:** Äldre kyrklig konst i Skåne. Studier utg. med anledning av kyrkliga utställningen i Malmö 1914. Lund. 4:o.
- Ewert Wrangel:** Två praktskrin från Skåne. (Hist. T. f. Skåneland VII, 270—98.)
- Ewert Wrangel:** Ännu en Finn-Simson från det gamla Lund. (Sv. konsth. T. V, 61—72.)
- M. Mackeprang:** Vases sacrés émaillés d'origine française du 14. siècle conservés dans le Musée national du Danemark. 4:o.
- Chr. Axel Jensen:** Katolsk Kirkeinventars Skæbne efter Reformationen. Studier og Exempler. (Aarbb. f. nord. Oldk. o. Hist. 3. R. XI, 167—204.)
- Bering Liisberg:** De ældste danske Rigsregalier. Christian III.s Rigs-sværd og Christian IV.s Krone. (Aarbb. f. nord. Oldk. o. Hist. 3. R. XI, 219—51.)
- Søren P. Sørensen:** Kalkmalerierne i Egtved Kirke. (Vejle Amts Aarbb. 1921. 102—09.)
- Hakon Hedemann-Gade:** Ordrupgaardsamlingen. En eksursion i fransk 1800-talsmaleri. (Sv. konsth. T. VI, 11—24.)
- O. H. Clementsen:** Fortegnelse over Chrétien's Kobberstik af kendte Danske.
- Johannes Kragh:** Linier i Kai Nielsens Kunst. (Ord och Bild XXX, 449—57.)
- Victor P. Christensen:** Dansk Vignetkunst i det 18. Aarhundrede. (Aar-bog f. Bogvenner V, 72—104.)
- Bering Liisberg:** Gobelins-Væverier i København i 17. og 18. Aarh. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 100—111.)
- V(illads) Chr(istensen):** Gamle københavnske Skilte og Bomærker. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 251—53.)
- Ejler Haugsted:** Lidt om Bomærker. (Aarbb., udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XIV, 146—51.)
- Nye Bidrag til Oplysning om Den første danske Skueplads. Ved **Eiler Nystrøm**. (Danske Mag. G. R. III, 189—222.)
- Skuespiltekster fra Komediehuset i Lille Grønnegade. Udg. ved **Eiler Nystrøm**. 2.—3. Bd.
- Robert Neiiendam:** Det kongelige Teaters Historie. 1874—1922. I. Indledning.
- Angul Hammerich:** Dansk Musikhistorie indtil ca. 1700. 1.—7. (sidste) H. Anm. af Hans Olrik i Letterst. T. 1921. 259—60.
- Rudolph Bergh:** Et nyt dansk Værk om Kirkemusik. (Gads Danske Mag. XV, 623—28.)
- Om Thomas Laub: Musik og Kirke.
- Anton Berntsen:** Nogle jyske Spillemand. (Vejle Amts Aarbb. 1921. 1—46.)

Bøger indsendte til Redaktionen 1921.

- Dansk biografisk Haandleksikon ved Svend Dahl og P. Engelstoft. 7.—9. H.
- Arthur G. Hassø: Ringsted Købstads Historie. 1.—3. H. Ringsted. Aarbøger udg. af Hist. Samf. for Aarhus Stift, XIV. Aarhus.
- Af Søkortdirektør Jens Sørensens Papirer ved Joh. Knudsen. Udg. af det kgl. danske Søkort-Arkiv.
- Robert Neiiendam: Det kgl. Teaters Historie 1874—1922 I. Indledning.
- Det Krigsvidenskabelige Selskab 1871—1921.
- *I. Oskar Andersen: Festskrift i Anledning af Det Danske Missions-selskabs Hundrede-Aars-Jubilæum. I.
- F. Bojsen: Af Møns Historie, VI. Ulykkernes Tid 1650—1700. Udg. af Møns Musæum. Stege.
- Gyldendals Illustrerede Verdenshistorie, V—VI.
- *Danmark, Land og Folk udg. ved Daniel Bruun, V.
- Fra Ribe Amt V, 3. H.
- Historisk Aarvog for Thisted Amt.
- Landnámabók. Melabók AM 106. 112 Fol. Udg. af Komm. for det Arnamagnæanske Legat.
- Ejnar Munk: Danmórk eftir 1864, I. Gefið út að tilhlutun Dansk-Islenka Félagsins. Reykjavík.
- Fredrik Paasche: Olav den Hellige. Kria.
- Norske folkeminne utg. av Den Norske Historiske Kildeskriftkomm., II. Norske Eventyr. Kria.
- Edda. Nordisk Tidsskrift for Litteraturforskning Aarg. 7, Bd. XIV, H. 4; Aarg. 8, Bd. XV, H. 1—2; Aarg. 8, Bd. XVI, H. 3—4. Kria.
- (Norsk) Historisk Tidsskrift 5. R. V, 3. H. Kria.
- *Norvegia Sacra. Aarvog til Kunnskap om den norske Kirke i Fortid og Samtid. 1.—2. Aarg. Kria.
- Skrifter utg. av Bergens Historiske Forening, Bergen:
- Nr. 25—26, for 1919—20;
- Nr. 27, for 1921, Oluf Kolsrud: Bergens Segl, Vaaben, Farver og Flag.
- *Curt Weibull: Om det svenska och det danska Rikets Uppkomst. Lund.
- *Curt Weibull: Sverige och dess nordiska Grannmakter under den tidigare Medeltiden. Lund.
- Sveriges Krig Åren 1808 och 1809 utg. av Generalstabens krigshistoriska Avdelning, VIII, m. kartor.
- F. W. Morén: Furst Dolgoruckis Beskickikning till Köpenhamn 1813. Särtryck ur hyllningsskrift till Harald Dahlgren.
- Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors:
- Nr. 154. A. Hultin: Borgå Gymnasii Historia, I, 1725—1840.
- Nr. 155. T. E. Karsten: Svensk Bygd i Österbotten nu och fordom, I.
- Nr. 156. Studier i Nordisk Filologi, utg. gen. Hugo Pipping, XII.
- Nr. 157. Förhandlingar och Uppsatser 34.
- Nr. 158. Skrifter av C. G. Estlander, II.
- Nr. 159. Carl v. Bonsdorf: Statsmän och Dignitärer.
- Historisk Tidsskrift för Finland, utg. av P. O. v. Törne, Årg. 6, H. 1—4.
- Mitteilungen des Ver. f. Gesch. und Landeskunde von Osnabrück, 43. Bd. 1920. Osnabrück.

- A d o l f J ü r g e n s:** Skandinavien und Deutschland in Vergangenheit und Gegenwart. Lübeck.
- H e n r y G o d d a r d L e a c h:** Angevin Britain and Scandinavia. Harvard Studies in Comparative Literature, VI. New York.
- Historische Blätter** herausg. v. Haus-, Hof- und Staatsarchiv in Wien, gel. von **O t t o H. S t o w a s s e r.** Wien.
- J o h s. P a u l:** Engelbrecht Engelbrechtsson und sein Kampf gegen die Kalmarn Union. Nordische Studien herausg. vom Nordischen Institut der Universität Greifswald, I. Greifswald.
- ***G. M. G a t h o r n e - H a r d y:** The Norse discoverers of America. Oxford.

Fortegnelse over historisk Litteratur for Aaret 1922

vedrørende Danmarks Historie.

Ved **Alfr. Krarup**.

Ved P. betegnes Skrifter mindre end 3 Ark. Forkortelserne S. = Samlinger, T. = Tidsskrift, Z. = Zeitschrift. Naar Trykstedet er udeladt, er det København. En * foran Bogtitlen betyder, at vedkommende Arbejde er omtalt i de efterfølgende Recensioner, et †, at det er anmeldt i et Afhandlingshefte, hvortil der henvises efter Bogtitlen.

Bibliografi. Arkiver og Biblioteker. Historiske Hjælpevidenskaber.

- Sven Grén Broberg**: Bibliografi för 1920. (Arkiv f. nord. filol. XXXVIII, 354—86.)
- Volquart Pauls**: Literaturbericht für 1921. (Z. f. Schlesw.-Holst. Gesch. LI, 250—98.)
- ***Kr. Erslev**: Meddelelser om Rigsarkivet med Landsarkiverne for Aarene 1916—1920.
- J. C. Kall**: Universitetsbibliotekets Organisation og Fremtid. Diskussionen derom historisk belyst.
- H. Ehrencron-Müller**: H. Maj:t Kongen af Danmarks bibliotek. (Nord. T. f. Bok- o. Biblioteksväs. VIII, 368—84.)
- Andr. Sch. Steenberg**: Erindringer fra mit Biblioteksarbejde (forts.). (Bogens Verden IV, 89—95, 169—74.)

Tidshistorie.

- Svenska folkets historia. Bd. 2: **Helge Almquist**: Reformationstiden och stormaktstidens förra skede. H. 32—39.
- Sveriges historia till våra dagar. Del 9: **Ludvig Stavenow**: Frihetstiden.
- ***Curt Weibull**: Sveriges och Danmarks älsta historia. Lund.
- Scriptores minores historiae Danicæ mediæ ævi. Ex codicibus denuo recensuit **M. Cl. Gertz**. 2. Bd., 2. H. Indices.
- ***Paul Hermann**: Erläuterungen zu den ersten neun Büchern der dänischen Geschichte des Saxo Grammatikus. Teil 2: Kommentar. (Die Helden-sagen des Saxo Grammatikus.) Ipz.

- Gudmund Schütte:** En gammel Kulturvej fra Lilleasien til Skandinavien. (Danske Studier 1922. 40—54.)
- Adolf Schück:** Knud den heliges gåvobrev. (Sv. Hist. T. 1922. 36—50.)
Om Arthur Köchers Afhandling.
- A. Helgesson:** Absalons val till Ärkebiskop i Lund 1177. (Skrifter tillägnade Pfanenstill. 317—344.)
- R. Bruun:** Valdemars Vej. (Vejle Amts Aarbb. 1922. 97—101.)
- Robert Holtzmann:** Studien zu Heinrich von Lettland. (Neues Archiv d. Ges. f. ältere deutsche Geschichtskunde XLIII, 159—212.)
- Sofus Larsen:** Hvad ved man om Gaspar Corte-Reals Opdagelsesrejser? (Geogr. T. XXVI, 171—80.)
- Sofus Larsen:** La découverte du continent de l'Amérique septentrionale en 1472—73 par les Danois et les Portugais. Résumé d'un mémoire. (Boletim da Cl. de Letras do Acad. dos sciências de Lisboa XV.)
- Lauritz Nielsen:** Frederik II's Forfatterskab. (Nord. T. f. Bok- o. biblioteksväsen IX, 44—46.)
- Kancelliets Brevbøger. Udg. ved **L. Laursen**. 1621—23.
- H. Voges:** Die Schlacht bei Lutter am Barenberg am 27. August 1626 Lpz.
- C. Klitgaard:** Et Bidrag til Jyllands Forsvarshistorie [1643—47]. (S. t. jydske Hist. o. Top. 4. R. IV, 27—38.)
- Vald. Meier:** Om den svenske Hærs Overgang fra Fyen til Laaland 1658. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter 1922. 124—29.)
- Carl Christiansen:** Bidrag til dansk Statshusholdnings Historie under de to første Enevoldskonger. 2. Del (1676—99).
- J. T. Rohde:** Lidt om »Dannebrog« i Kjøge Bugt d. 4. Okt. 1710. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.'s Amt 1922. 145—48.)
- G. Schovsbo:** Svenske Krigsfanger paa Fyen 1714. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter 1922. 69—73.)
- *Bidrag til den Store nordiske Krigs Historie. VII. **A. P. Tuxen** og **C. L. Wieth-Seidelin:** Erobringen af Sveriges tyske Provinser 1715—16. (Odense.)
- H. Voges:** Die Belagerung von Stralsund im Jahre 1715. Stettin.
- H. Ehrencron-Müller:** En fransk Søofficers (Kaptajn Guill.-Louis-Alex. de Bordes de Folligny) Besøg i København 1739. (T. f. Søværnen XCIII, 225—52.)
- Et Brev fra Bombardementsaaret 1807. Ved **M. K. Zahrtmann**. (Hist. Medd. om Kbh. VIII, 284—92.)
- Herbert v. Zeska:** Wie die Insel Helgoland im Jahre 1807 Schleswig-Holstein verloren ging. (Die Heimat XLII, 109—10.)
- H. Kinze:** Die Spanier in Kolding im Jahre 1808. (Die Heimat XLII, 113—14.)
- Chr. Koch:** Das französisch-spanische Hilfsheer im Jahre 1808. (Die Heimat XXXII, 7—10.)
- Einar Forssberg:** Sverige och Preussen 1810—1815. Uppsala. Akad. avh.

- J. V. Christensen:** Venstres Historie i korteste Træk. 1846—1872—1922. Særtryk af Ringsted Folketidende. Ringsted.
- P. Eliassen:** Nogle Træk fra Kolding fra Trearskrigen. Fortalt efter Optegnelser af afd. Apoteker A. H. H. Worsaae. (Vejle Amts Aarb. 1922. 54—72.)
- Kühl:** Zum 24. März, dem Gedenktage der schleswig-holsteinischen Erhebung. (Bad Bramstedt.) P.
- Marius Dahlsgaard:** Slavekrigen paa Mors. (Hist. Aarvog f. Mors IV, 3—17.)
- Flensborg.** En Fremstilling af Tilstanden i Byen og dens Holdning under det slesvig-holstenske Oprør. Fortalt af en Flygtning (1848). (Grænsevagten IV, 2, 178—81, 215—23, 265—68.)
- En Københavners Oplevelser i slesvig-holstensk Krigsfangenskab 1850. Optegnelser af **Vilhelm Rohde**, Frivillig i 2. Reservebataillon. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 465—87.)
- P. Eliassen:** Trængselstider [1864]. Fortalt efter samtidige ledende Mænds Dagbøger. (Sprogforen.s Almanak 1923. 10—31.)
- Minder og Breve. I. Fra Flensborg i 1864. (Grænsevagten IV, 254—58.) I Ribe 1864. Ved **Helga Stemann**. (Fra Ribe Amt V, 552—65.)
- Jens Johansen:** 3. Division ved Dannevirke d. 3. Febr. 1864. (Milit. T. LI, 17—22.)
- Søslaget ved Helgoland. Efter Beretning af to mønske Deltagere samlet af **Frede Bojsen**. Stege. P.
- Karl Rasmussen:** Det nordslesvigske Spørgsmaal 1864—68. (Højskolebl. XLVII, 691—702.)
Om Prof. Friis' Bog.
- Aage Friis:** Die Aufhebung des Artikels V des Prager Friedens. (Hist. Z. CXXV, 45—62.)
- Fr. le Sage de Fontenay:** Det slesvigske Spørgsmaals diplomatiske Historie 1914—20. Aktmæssig Fremstilling. (1920.)
- Slesvig delt . . . Det dansk-tyske Livtag efter Verdenskrigen. Redigeret af L. P. Christensen. Flensborg. (1920.)
- Karl V. Jensen:** Udviklingen i den revolutionære Bevægelse i Danmark. Udg. af Danmarks kommunistiske Parti.
- C. Friederichsen:** Aarvog for Rigsdagssamlingen 1921—22. Rigsdagssamlingen 1921—22. En kort Oversigt. Ved det konservative Folkepartis Forretningsudvalg.
- Harald Scavenius:** Det danske Mindretal sønden Grænsen. Tale. (Gads Danske Mag. XVI, 563—73.)

Topografi.

Daniel Bruun: Danmark. IV.

J. P. Trap: Kongeriget Danmark. 4. omarb. Udg. Udarb. af Gunnar Knudsen. 22.—29. H.

- Danske Købstæders Historie og deres Erhvervsliv. Redig. af O. Høngaard og A. Wedderkop Hedegaard. XXVI. Helsingør. Det historiske Afsnit af Lauritz Pedersen.
- Danske Herregaarde ved 1920. 37.—50. H.
- Krak's** Tidstavler 1923. Optegnelser af Kjøbenhavns Historie.
- Minderige Huse. Kendte Mænds og Kvinders Boliger uddraget af Kjøbenhavns Vejvisere 1770—1870.
- En Vise om København (ca. 1760). Medd. af **H. Ehrencron-Müller**. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 488.)
- Villads Christensen**: Det københavnske Vandvæsens Søer og Vandløb. III—IV. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 257—74, 401—39.)
- K. Thorsen**: Christiansborgs Brand 1794. Uddrag af samtidige Dagbogsblade. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 547—53.)
- H. U. Ramsing**: Ærkebiskoppens Gaard paa Østergade. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 314—20.)
- Poul Brede Grandjean**: »Himmerige«, Hjørnegaarden Skindergade—Kjøbmagergade—Store Kannikestræde.
- J. Werner**: Børsrampen. Et lille historisk Rids. P.
- Carl C. Christensen**: Fra Grønnegade Kvarteret. Valhallas og Dansebodernes Tid. Minder fra en gammel Bydel.
- Nogle Dokumenter vedrør. Skrædernes Laugshus og Skrædersvendenes Kro i Brølæggerstræde. 1662—1737. Medd. af **Villads Christensen**. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 355—81.)
- Villads Christensen**: Et Drab paa Laugshuset 1786. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 539—46.)
- (**C. Rothe**:) »Nøjsomhed«, et københavnsk Lyststeds Historie. 4:o.
- Henning Jensen**: Fra Brøndbyvester og Brøndbyvester Sogne [1737—44]. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1922. 97—109.)
- Valdemar Møller**: Fra den gamle Landsby Brønshøj By gennem 250 Aar.
- Valdemar Møller**: Sognedegnene i Brønshøj-Rødovre (1668—1803). (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1922. 88—96.)
- J. Borre Larsen**: Et Par Smaaundersøgelser i Faxe Herreds Historie. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt XI, 68—93.)
- Palle Rosenkrantz**: »Fortunen«. Et Skilderi fra Fortid og Nutid. Udg. af M. Kitaszewsky og P. E. Hingstrøm.
- Valdemar Seeger**: Fredensborg under Kong Christian IX og Kong Frederik VIII. Gamle Minder. Hillerød.
- J. Bagger**: Jubilæumsdagen for Haslev By. 1870—4. Okt.—1920. Festskrift. Haslev (1920).
- Villads Christensen**: Hedehuskroen. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 293—313.)
- A. Tuxens** Anm. af M. Galschiøt: Helsingør omkring Midten af forrige Aarh. (1921) i Tilskueren 1922. I, 49—56.
- Vilh. Lorenzen**: Hillerødsholm. (Architekten XXIV, 297—301.)

- Albert Thomsen:** Holbæk Kirke før og nu. Nogle Træk af de gamle Holbæk-Kirkers Historie. Særtryk af Holbæk Amtstidende. Holbæk. P.
- Victor Hermansen:** Holmegaard. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt XI, 94—104.)
- Otto Smith:** Køge havn før år 1700. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1922. 57—82.)
- Otto Smith:** Køge borgervæbnings oprettelse 1643. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1922. 148—50.)
- Arthur Fang:** Lejre regnen og dens Oldtidsminder. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1922. 110—33.)
- Hans Hansen:** Mern Kirke. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt XI. 28—43.)
- Arthur G. Hassø:** Ringsted Købstads Historie. 4.—5. (sidste) H. Ringsted. Roskilde Domkirkes Forandringer og Begivenheder under Etatsraad Hiort-Lorenzens Virksomhed som Værge for Roskilde Domkirke. Af den afd. Stiftsskrivers Optegnelser. Roskilde. P.
- Folkeliv i Skippinge og Tudse Herreder. Samlet og udg. af **Lars Andersen**. Kolding. P.
- Ole Hansen:** En Begivenhed i Snoldeløv Kirke 1710. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1922. 144—45.)
- Povl Hansen:** Lidt fra Vallekilde. (Fra Holbæk Amt XVI, 148—54.)
- Gunnar Knudsen:** Udlejre. (Danske Studier 1922. 176—77.)
- P. A. Klein:** Oversigt over Vordingborg Slots Historie. Vordingborg. P.
- Chr. Nicolaisen:** By- og Gaardbeskrivelser af de »danske« Byer paa Amager. (Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1922. 5—47.)
- Karl M. Kofod:** Bornholmske Sansager og Sange. III. Rønne (1921).
- K. A. Petersen og M. K. Zahrtmann:** Nexø Byes Historie. (Bornholmske S. XIV, 70—116.)
- K. Thorsen:** Store Almegaard. Et gammelt Adels- og Frimandsgods. (Særtryk af »Bornholms Avis«.) P.
- F. Bojsen:** Af Møns Historie. V. Efter Reformationen.
- C. C. Haugner:** Lolland. Historie, Topografi, Statistik. 3. Bd. Nørre Herred. Nakskov. 4:o.
- Topografiske Indberetninger fra Lolland 1743—44. Medd. ved **Kai C Uldall**. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog 1922. 126—38.)
- J. P. Rasmussen:** Et »Smørbjerg« i Erindlev sogn. (Danske Studier 1922. 184—85.)
- N. K. N. Munkebo:** Horbelev Præstegaard omkring 1800. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog 1922. 56—74.)
- Sv. Jørgensen:** Offerstenen i Langet. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog 1922. 144.)
- Sv. Jørgensen:** Spøgelsehuset ved Ryde Kirke. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog 1922. 143.)

- G. Schovsbo:** Om Gaarden Allesvraa [i Indslev Sogn]. (Aarboeg f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter 1922. 119—23.)
- Jacob Rasmussen:** Fra det gamle Dallund, Rettelser og Tilføjelser. (Aarboeg f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter 1922. 68.)
- H. Hansen:** Herregaarden og Stamhuset Hindsgaul. (Aarboeg f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter 1922. 17—40.)
- {J.} Axelgaard:** Fra Hindsholm for 100 Aar siden. (Aarboeg f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter 1922. 49—64.)
- Bidrag til Indslev Sogns Historie. Indsamlede af **Vedel Simonsen** i 1832. (Aarboeg f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter 1922. 102—12.)
- G. Schovsbo:** Indslev Kirke. (Aarboeg f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter 1922. 112—19.)
- {Christian Nielsen:}** Kongebroskoven ved Middelfart. Middelfart. 4:o.
- Th. Jørgensen:** Stednavnes Vidnesbyrd om den jydsk Halvøes og de nærliggende Øers Bebyggelse i forhistorisk Tid. Preetz.
- M. H. Nielsen:** De kongerigske Enklaver. (Fra Ribe Amt V, 485—551.) Kirkerne i Vendsyssel o. 1735 efter »Aalborg Stifts Beskrivelse i Nørre-Jylland«, forfattet af Alb. Thura. Ved **C. Klitgaard**. (Forts.). (Vendsysselske Aarbb. 1922. 312—20.)
- Vendsysselske Visitatsindberetninger 1738—64. Medd. ved **Chr. Petresch Christensen**. (Forts.). (Vendsysselske Aarbb. 1922. 188—203.)
- Thomas Larsen:** En Gennembrudstid. Fra det 19. Aarh.s sidste Halvdel. II. Blade af Vendsyssels politiske Historie. (2. Halvbd.)
- C. Klitgaard:** Vendsyssels Ting og Tingsteder. (Vendsysselske Aarbb. 1922. 248—85.)
- Frands Holm:** Fra Bjerger og Hatting Herreder. Horsens.
- C. Petresch Christensen:** Visitatsindberetninger for Vester Hanherred og Thy 1739—63. (Hist. Aarboeg f. Thisted Amt 1922. 307—15.)
- P. C. Knudsen:** Aalborg Bys Jorder fra 1546—1869 (fragmentarisk). Aalborg.
- J. P. Stenholm:** Ligfærd og Lejersteder i Aalborg. (Fra Himmerland og Kjær Herred XI, 270—316.)
- Viggo J. v. Holstein Rathlou:** Aarhus. Historisk-topografisk Beskrivelse med Biografier. II. Aarhus 1921.
- J. Kramer:** Alheden og dens Kolonier. (Aarboeg f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1922. 76—123.)
- S. O. Brenner:** Indvandringen fra Pfalz i det 18. Aarh. (Aarboeg f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1922. 3—10.)
- Jakob Lykke:** Morsingsk Sognestyre i 1840'erne. Af Alsted-Bjergby Sogneforstanderskabs Protokol. (Hist. Aarboeg f. Mors IV, 62—97.)
- Johs. Knudsen:** Anholt Knob. (T. f. Søværnen XLIII, 361—74.)
- N. Madsen-Vordod(!):** Fra Aulum 1772. (Hardsyssels Aarboeg XVI, 151—52.)

- L. Larsen:** Fra Brovst Sogn. (Vendsysselske Aarbb. 1922. 327—29.)
- Chr. Axel Jensen:** Det gamle Bygholm. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XV, 195—96.)
- Ejnar Poulsen:** Estvad-Rønbjerg Skole- og Degnehistorie II—IV. (Hardsyssels Aarbog XVI, 122—42.)
- Louise Deuvs:** Landsbyen Farsø. (Fra Himmerland og Kjær Herred XI, 233—56.)
- P. Madsen Pedersen:** Feldballe-Nødager Pastorat i gamle Dage. (Aarbog udg. af Randers Amts hist. Samf. XVI, 55—86.)
- Svend Aakjær:** Fly Gaarde IV. (Skivebogen XIV, 1—39.)
- P. Eliassen:** Gamle Breve om Fredericia, Vejle og Kolding. Af Stiftsbefalingsmandens Kopibog [1685—88]. (Vejle Amts Aarbb. 1922. 83—86.)
- Hugo Matthiessen:** Fredericia i Fest 1767. (Vejle Amts Aarbb. 1922. 231—32.)
- W. Brøchner-Mortensen:** En Salut fra Fredericia Vold. Udskrift af Fredericia Stads Politieprotocol [1834]. (Vejle Amts Aarbb. 1922. 221—30.)
- J. Bilde:** Gjerrild Sogns Historie. Herning.
- Alexander Rasmussen:** Et Besøg paa Gudumlund Aar 1776. (Fra Himmerland og Kjær Herred XI, 257—69.)
- H. L. Møller:** Englænderne paa Gyllingnæs. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XV, 1—109.)
- Georg Thaning:** Hobro Kirke 1852—1922. (Hobro.) P.
- Hans Knudsen:** Fra Holbergtidens Horsens (Forts.). (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XV, 122—54.)
- C. M. Smidt og Chr. Axel Jensen:** Graabrødreklostret og Klosterkirken i Horsens. (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XV, 192—95.)
- L. Vesten:** Den ældste Kirke i Husby og en Kongsgaard, der blev til Præstegaard. (Hardsyssels Aarbog XVI, 142—50.)
- R. A. J. Rasmussen:** Idom Degneembedes Historie 1739—1905. (Hardsyssels Aarbog XVI, 50—66.)
- J. Heltoft:** Af Jelling Sogns Historie. (Vejle Amts Aarbb. 1922. 102—71.)
- L. Spangsberg:** De gamle Gravsten paa Jerne Kirkegaard. (Fra Ribe Amt V, 634—45.)
- Chr. Wammen:** Kjærbygaard. Topogr.-personalhist. Bidrag til Kjærby Sogns Historie. (Aarbog udg. af Randers Amts hist. Samf. XVI, 32—54.)
- H. H. Frydendall:** Blade af Lilballes Saga. (Vejle Amts Aarbb. 1922. 73—80.)
- Edv. Egeberg:** Linaa Sogn i gamle Dage (Forts.). (Aarbb. udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift XV, 155—91.)
- Rasmus Mortensen:** Lindeballe Skov. (Vejle Amts Aarbb. 1922. 172—205.)
- H. J. Hansen:** Marsvinslund (Forts.). (Aarbog f. Lysgaard, Hids m. ff. Herreder 1922. 11—52.)

- Helga Stemann:** Fra Randerup Kirke. (Fra Ribe Amt V, 598.)
- P. N. Frost:** Beskrivelse over Købstaden Ringkøbing. Med biogr. Meddelelser om P. N. Frost af P. Storgaard Pedersen. Optrykt efter Originaludg. 1817. Ringkøbing.
- F. K. Erlang:** Er Ringkjøbing Danmarks ældste og fornemste By? Ringkøbing. P.
- Jeppe Aakjær:** Skive-Mosaik. (Skivebogen XIV, 72—117.)
- L. S. Jespersen:** Fra Starup Sogn (Skads Herred). Bramminge 1920.
- Margrethe Løbner Jensen:** Et Blad af Sønderkov Mølles Historie. (Fra Ribe Amt V, 618—33.)
- Chr. Pedersen:** De sidste Ofre til Tastum Sø. (Skivebogen XIV, 127—30.)
- Reinhold Rasmussen:** Et Besøg i en Gaard paa Randerseggen (Vanddamsgaard) omkring Aar 1790. (Aarbog udg. af Randers Amts Hist. Samf. XVI, 108—13.)
- J. Alsted:** Vejle Mølle 1699—1814. (Vejle Amts Aarbb. 1922. 1—42.)
- Henr. Laursen:** Vestervig Kirke. (Hist. Aarbog f. Thisted Amt 1922. 338—70.)
- H. Berner Schilden Holsten:** Voldum Kirke. (Aarbog udg. af Randers Amts hist. Samf. XVI, 5—31.)
- N. Madsen-Vorgod:** Fra Vorgod-Nr. Vium Kommune. Af gamle Protokoller 1804—70. (Hardsyssels Aarbog XVI, 67—121.)
- H. V. Clausen:** Sønderjylland. 5. gennemsete Udg.
- Paul von Hedemann-Heespen:** Die landständische Verfassung Schleswig-Holsteins. (Festgabe für Rich. Haupt. 24—40.)
- Otto Opet:** Klosterrecht und Reichsverfassung. (Z. f. schlesw.-holst. Gesch. LI, 207—27.)
- M. R. Skade:** Sønderjylland under dansk Styrelse.
- P. Lauridsen:** Da Sønderjylland vaagnede. 7.—8. Bd.
- Otto Brandt:** Das Erwachen des Nationalgefühls in Schleswig-Holstein. Rendsburg. (= Schleswig-Holst. Blätter. Heft 3.)
- Ernst Christiansen:** Forpostkampen i Fortid og Nutid. (Grænsevagten IV, 2, 102—07, 152—63.)
- P. Lauridsen:** Sønderjydske Førere i 1850erne. (Hist. T. 9. R. II, 233—80.)
- Alfred Behn:** Die Volksstimmung in Schleswig-Holstein im letzten Jahre vor Ausbruch des Krieges von 1864.
- ζ.:** Den nordslesvigske By-Danskhed. (Grænsevagten IV, 2, 108—19.)
- J. P. Petersen-Pauli:** Sønderjydske Rømningsmænd.
- A. A. Callø:** De økonomiske Forhold i Sønderjylland i Overgangstiden. (Nationaløkon. T. LX, 188—229.)
- J. S.:** Vesterhavssøen Før i Afstemningstiden. (Grænsevagten IV, 2, 30—34, 83—86.)
- I. P. Hanssen:** Genforeningsarbejdet. (Ryslingebogen 1922. 25—39.)

- *H. N. A. Jensen:** Angeln. Geschichtlich und topographisch beschrieben. Neu bearb. u. bis auf die Gegenwart fortgeführt von W. Martensen und J. Henningsen. Schleswig.
- *H. N. A. Jensen:** Angeln. Zunächst für die Angler historisch beschrieben. Unveränderter Neudruck des Textes von 1844 mit einem Kommentar von Svend Aakjær. Flensburg. (O. m. Tit.: Schriften zur schlesw. Gesch. Bd. II.)
- Alfred Plettke:** Ursprung und Ausbreitung der Angeln und Sachsen. Beiträge zur Siedelungsarchäologie der Ingväonen. Hildesheim u. Lpz. 1921. (Die Urnenfriedhöfe in Niedersachsen III, 1. H.)
Anm. af C. Rothmann i Z. f. schlesw.-holst. Gesch. LJ, 232—34.
- Holger Hansen:** Christiansfelds Anlæggelse. (S. t. jydsk Hist. o. Top. 4. R. IV, 1—26.)
- J. Jasper:** Ein Beitrag zur Geschichte der Entstehung Eiderstedts und seiner Köge. (Die Heimat XLII, 31—33, 90—94.)
- Ferdinand Pont:** Friedrichstadt an der Eider. 2. Teil. Erlangen 1921.
- E. Schnack:** Habernis. (Die Heimat XLII, 27—29.)
- O. C. Nerong:** Das Kirchspiel Grundhof. Weitergeführt u. neu bearb. von Jul. Christesen. (Unewatt.)
- Hans Knudsen:** Visby Kirkes Spir. (S. t. jydsk Hist. o. Top. 4. R. IV, 100—106.)
- Gustav Paulson:** Aus Jap Peter Hansens »Berichte für meine Kinder und Enkel«. (Die Heimat XLII, 48—49, 123—26.)
Om Fr. VI.s Besøg paa Sild 1825 og et Bryllup paa Sild i 18. Aarh.
- And. Helgesson:** Stehags kyrka. Några medeltidsminnen. (Lunds stifts julbok XIV, ill.)
- Josef Elert:** Ur Gotlands militära häfder. Anteckningar från 1600, 1700 och 1800 talet. Visby.
- Olaf Linck:** Danskere under Stjernebanneret. Emigrant-Skæbner i De Forenede Stater.
- Poul Vibæk:** Grønlands Bog- og Biblioteksvæsen. (Bogens Verden IV, 1—9.)
- Søren Hansen:** Det eskimoiske raceproblem. (Letterst. T. 1922. 132—44.)

Biografi.

- C. M. Munthe:** Kilde-register til norsk slegtshistoric. (Norsk T. f. Genealogi, III, 117—60.)
- Svend Dahl og P. Engelstoft:** Dansk biografisk Haandleksikon. 9.—11. H.
- H. Hjorth-Nielsen:** Dødsfald i Danmark 1921. Tillæg til Pers. T. S. R. I
- Anna Tang Barfod:** Forsøg paa et Overblik over Slægterne Meinert—Tang—Fenger og deres indbyrdes Forbindelse. Fol.
- H. P. B. Barfod:** Minder fra gamle grundtvigske Hjem. II.

- M. Rasmussen:** Rytterbønderslægter fra Hjlemslev og Framlev Herreder, Skanderborg Rytterdistrikt. Gaardejer Laurs Rasmussen og Hustru Ane Marie Frederiksen, Skovby Vestergaard. Tr. s. Mskr. Viborg.
- Hauch-Fausbøll:** Berøringspunkter mellem Holland og den danske Adel. (Dansk Adels Blad XII, 41—42.)
- Hermann Fey:** Schleswig-Holsteinische Musiker von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart. Ein Heimatbuch. Hamburg.
- Kristian Carøe:** Den danske Lægestand 1479—1900. V. Supplementbd. I Aarvog for det danske Postvæsen 1923 findes en Del mindre Biografier af Postembedsmænd.
- Biografier af afdøde danske Sønderjyder i Sprogforeningens Almanak.
- Louis Petersen: *Fred Aamundsen*. 9. Opl. Aarhus.
- Chr. Dalgas: *J. P. Aggerholm* †. (Hedeselsk.s T. 1922. 41—46.)
- Ditlev Ahlefeldts* Erindringer 1617—1660.
- Werner Deetjen: Gräfin *Elisa von Ahlefeldt*. (Westermanns Monatshefte 1922. H. 8, 116—22.)
- M. K. Zahrtmann: Præsten *Povl Ancher*. (Bornholmske S. XIV, 1—47.)
- Chr. Petresch Christensen: Abbed *Anders Andersen* og Vitskøl Klosters Jordebog af 1552. (Fra Himmerland og Kjær Herred XI, 191—222.)
- Helge Skovmand: *Jørgen Andersen*. (Højskolebl. XLVII, 943—46, 1025—32.)
- Marius Th. Nielsen: *Ansgar*, hans Tid og Værk.
- Arne Møller: *Christoffer Båge*. (Hjem og Skole XV, 207—13.)
- N. Neergaard: *Fr. Bajer* †. (Freds-Bladet XXXI, 11—12.)
- Louis Eugène Grandjean: Biskop Nicolay Edinger *Balle's* Slægt gennem 350 Aar (herunder Linierne von Balle og Ballé).
- Th. Balslev: Da ølærebogens forfatter (*Carl Fred. Balslev*) var præst i Vejerslev. (Hist. Aarvog f. Mors IV, 98—109.)
- *Michael Neiiendam: *Christian Bastholm*. Studier over Oplysningens Teologi og Kirke. Disp.
- Axel Beck: *Vilhelm og Nina Beck*. 2. Bd.: Ørsløv.
- A. Fibiger: *Vilhelm Beck*. Nogle Strejflys og Erindringer i Anl. af 20-Aarsdagen for hans Død.
- Carl Ludvig Becker: *Frederikke Dorothea Becker*, f. Foersom. (Medlemsblad for Slægtsamfundet Holtén. Nr. 7. 5—9.)
- Julius Clausen: *Carl Behrens*. (Ord och Bild XXXI, 496—98.)
- Viggo Forchhammer: *Kaj Bendix*. (Musik VI, 38—40.)
- Fritz Crome: *Victor Bendix*. (Musik VI, 29—38.)
- L. R. Bennedsen: *Niels Bennedsen*. Træk af Lærer- og Skoleliv i Vestjylland. (Folkeskolen XXXIX, 672—76.)
- A. Kjølbj: Slægten *Berg* fra Gaarden »Bjerget« i Aaby Sogn i Vendsyssel (!). Nykøbing M. 1921.
- V. Thorlacius-Ussing: Billedskæreren *Claus Berg*.

- Janus Anton Rahbek Berg* †. (Maanedsskr. f. Dyr læger XXXIV, 177—79.)
- J. Daugaard-Jensen: *Sigurd Berg* †. (Det grønlandske Selsk.'s Aarsskr. 1920 og 1921. 20—22.)
- E. Munk: *Klaus Berntsen*. (Højskolebl. XLVII, 289—96.)
Om K. B.s Erindringer.
- Louis Bobé: Om Slægten *Binzer*. (Pers. T. 8. R. I, 106—07.)
- S. Nygård: Om Slægten *Birchholtz*. (Pers. T. 8. R. I, 110—12.)
- Peder Kr. Bjerregaard*: Julen derhjemme. (Hist. Aarvog f. Mors IV, 56—61.)
- E. A. Thomle: Lidt om Kragerø-Slægten *Biørn* og dens Oprindelse. (Pers. T. 8. R. I, 128—41.)
- Søren Vasegaard: *Blicher* som Oversætter. (Danske Studier 1922. 55—63.)
- Ella Westerdahl: *Anna Boje* †. (Højskolebl. XLVII, 68—72.)
- N. Nielsen Vad: *Ingeborg Bojsen*, f. Crone. (Højskolebl. XLVII, 185—88, jfr. J. V. smst. 529—36.)
- N. Nielsen Vad: *P. Bojsen* †. (Højskolebl. XLVII, 681—88.)
- N. Dalhoff: *Tycho Brahe*. (Diakonissestiftelsens Almanak 1923.)
- Georg Brandes*. Artikler af V. Brücker i Højskolebl. XLVII, 137—50, Kåre Foss i Samtiden XXXIII, 105—14, Vilh. la Cour (G. B. og Sønderjylland) i Grønsevagten IV, 243—54, Hj. Söderberg i Ord och Bild XXXI, 81—83.
- Thomas Bredsdorff* †. Artikler af Helge Skovmand i Højskolebl. XLVII, 777—80; Holger Begtrup 811—14; Johan Borup 881—86; Paul Hedemann 1603—06; (anon.) i Aarvog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1922. 142—43; endelig en lang Række Artikler i Roskilde Højskoles Aarsskr. 1922. 5—142.
- Bernhard Jensen: Den nye Biskop [*Josef Brems*]. (Nord. Ugeskr. f. kath. Kristne LXX, 923—26.)
- Johan Borup: *Vald. Brücker* [70 Aar]. (Højskolebl. XLVII, 1489—92.)
- W. Worder: *Johannes Buchholtz*. (Gads Danske Mag. XVI, 535—44.)
- Aage Møller: Mindeord (over Fru *Julie Busck-Nielsen*). (Højskolebl. XLVII, 89—90.)
- Jacob Andersen: Overpostmester *O. F. Carstensen*. (Aarvog f. d. danske Postvæsen 1923. 3—9.)
- V. K. P.: *S. J. V. Causse* †. (Archiv f. Pharm. o. Chemi XXIX, 233—38.)
- Prof. *Anders Christensen* [70 Aar]. (Farmaceut. Tid. XXXII, 254—56.)
- Svend Rindom: En Filmens Digter [*Benjamin Christensen*]. (Gads Danske Mag. XVI, 475—78.)
- Landbrugslærer *Chr. Christensen*, Tune. Nekrologer af Otto Christensen i Tune Elevers Aarsskrift 1922. 1—13 og i Højskolebl. XLVII, 101—06, af H. Hertel i T. f. Landøkon. 1922. 38—41.
- O. A. Christensen*: Nogle Oplevelser fra Canada. (Elevforeningen for Landboskolen ved Lyngby. Aarvog for 1922. 51—63.)
- K. R[aukjær]: Landbrugslærer *Otto Christensen*, Tune. (Vort Landbrug XLI, 548—49.)

- Villads Christensen*. Nekrologer af M. Mackeprang i Hist. T. 9. R. III, 93—94; af H. Trier (Nogle Minder om Samtaler med ham) i Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 558—62.
- Henrik Nikolai Clausen*: Breve til N. Clausen-Bagge og hans Familie. Ved N. Clausen-Bagge. II. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarbog 1922. 1—21.)
- Holger Mundt: *A. Clemmensen* [70 Aar]. (Architekten XXIV, 173—82.)
- S. Wiskinge: Et Skifte efter Degnen *Berthel Colding* i Havdrup [1762]. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1922. 48—56.)
- E. V. Rolsted: *Marius Damm* †. (Nord. T. f. Abnormvæsenet XXIV, 105—13.)
- Louis Bobé: Slægtshistoriske Bidrag. IV. Kunstnerfamilien *Darbes*. (Pers. T. 8. R. I, 88—90.)
- Stamtavle for Slægten *Dinesen*. En gammel Selvejrbondeslægt fra Vissenbjerg Sogn. Faaborg. 4:o.
- Alfr. Hansen: *Fr. Dreier*. (Frederiksborg Højskoles Aarsskr. 1922. 98—100.)
- Johan Christian Drewsen*: Strandmøllen. (= Memoirer og Breve, udg. ved P. F. Rist og Jul. Clausen. Ny Udg.)
- C. K(litgaard): Altergangen hos Magister (*Ejler Chr.*) *Dyssel* i Vrensted (1718—26). (Vendsysselske Aarbb. 1922. 332—35.)
- Oluf Kolsrud: *Hans Egede* og Grønland. (Norvegia sacra I, 76—86.)
- C. W. Schultz-Lorentzen: Træk i *Hans Egedes* Billede. (Det grønlandske Selsk.s Aarsskr. 1920 og 1921. 8—16.)
- H. Dragehjelm: Provst Dr. theol. *W. Fr. Engelbreth*. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt XI, 3—23.)
- J. P. Kristensen-Randers: Den gode danske Mand *Morten Eskesen*. Et Foredrag. (Hjem og Skole XV, 148—59.)
- Kaptajn *Hermann Ewald* †. (T. f. Søvæsen XCIII, 125—26.)
- Biskop *Johs. von Euch* †. (Nord. Ugeskrift f. kath. Kristne LXX, 193—210, 243—47, 616—18.) — Artikler af J. Olrik, Bernhard Jensen, L. Günther, Fr. Opffer og F. F. M[aurer].
- Otto Jensen: *Chr. Faber* og Granskoven ved Gilleleje. (Fra Frederiksborg Amt 1921. 116—29.)
- Bjørn Kornerup, Schultz-Lorentzen, Ad. S. Jensen: *Otto Fabricius*. Et Mindeskrift. (Medd. om Grønland LXII, 215—399.)
- Ida Falbe-Hansen*. Nekrologer af Marius Kristensen i Højskolebl. XLVII, 1241—44, af Th. Lang i Bog og Naal XXIX, 130—31, Regitze Monrad i Ryslingebogen 1922. 44—47; en Række Artikler i Bog og Naal XXIX, Nr. 8.
- Joh. Faurschou*: Barndoms minder fra Lemvig 1857—64. (Hardsyssels Aarbog XVI, 1—21.)
- Poul Bjerge: *H. F. Feilberg* og hans Samlinger. (Højskolebl. XLVII, 17—18.)

- H. F. Feilberg*. Nekrologer af C. G. Feilberg i Grundtvigs Højskoles Aarskr. 1922. 37—46; af Marius Kristensen i Danske Studier 1922. 1—9; af C. W. v. Sydow i Arkiv f. nord. filol. XXXIX, 90—94.
- H. P. Neissig: Prof. (*P. B.*) *Fenger* †. (Den danske Realskole XXIV, 107—10.)
- Joh. E. Brodal: *Alexander Dirichsøn Fester*. Kjøbmand og maler. (Foren. t. norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetn. for 1921. 195—99.)
- P. Lauridsen: *Frederik Fischer*. (Sprogforen.s Almanak 1922. 1—13.)
- Joh. Fr. Fischer* †. Nekrologer af Holger Mygind i Ugeskr. f. Læger LXXXIV, 249—52, af H. J. Panner i Hospitalstid. LXV, 30—31.
- Julien Johansen: Docent *N. J. Fjord* og Frederiksberg Skolevæsen. (Vor Ungdom 1922. 429—41.)
- Chr. B. Flagstad*. Nekrologer af Torsten Dahl i Aarsskr. f. Metropolitaners Samf. XIV, 7—9; (anon.) i Svanholms Gymnasiums Progr. 1922. 3—4.
- H. Ostermann og M. P. Porsild: Underassistent *Carl Fleischer* †. (Det grønlandske Selsk.s Aarsskr. 1920 og 1921. 35—38.)
- Breve fra og til *J. G. Forchhammer*. II: *J. G. Forchammer* og *Sv. Nilsson* 1822—1845. Udg. af Ad. Clément.
- K. Carøe: Dr. med. *Laurids Foss*. Forstander for Sorø skole 1685—1703. (Pers. T. 8. R. I, 69—79.)
- Jens Peter Jensen: *Frederik Frandsen*, Tjørnelunde †. (Højskolebl. XLVII, 1181—86.)
- C. Ryberg: *N. J. Frandsen* †. (Det grønlandske Selsk.s Aarsskr. 1920 og 1921. 33—34.)
- Carl Lang Thorsen: Slægten *Friis* og nogle Livserindringer. Nykøbing F.
- Laurits Pedersen: Rytterskolernes Digter, *Jørgen Friis* († 1740) i Helsingø. (Folkeskolen XXXIX, 474—77.)
- Villads Christensen: *Friis Hansen* som Sognepræst.
- H. & J. Friis-Petersen: Familien *Friis-Petersen* og dens Forfædre. Tr. s. Mskr. Aarhus.
- Holger Fritz* †. Nekrologer af A. Th. [o: Alfr. Thomsen] i Dansk Assurance VIII, 241—42; anonym i Dansk Forsikrings-Aarbog XIX, 7—8.
- Nicolaus Lützhøft: Bogen om *Lorenz Frølich*. (Højskolebl. XLVII, 431—38, 481—90.)
- Aage Garde*. Et lille Festskrift udg. i Anl. af hans 25 Aars Skuespiller-Jubilæum.
- P. Geisler: Stamtavle over Familien *Geisler*. [Odder]. P.
- Josef Fischer: *Meir Goldschmidts* Stamfædre. (Forts.). (T. f. jødisk Hist. III, 225—44.)
- C. Klitgaard: *M. Goldschmidt* og Blokhuis (»Ekkoet«). (T. f. jødisk Hist. III, 176—83.)
- Lars Bækhøj: *Anders Gommesen* †. (Aarsskr. f. Ollerup Højskoles Elevforen. 1922. 19—22.)

- Carl Gottschalksen*: En glad Musikants Dagbog. Gamle Erindringer. 1920.
- Fritz Crome: *Peder Gram*. (Musik V, 1921. 143—47.)
- Immanuel Ross: Provsten *Immanuel Chr. Grave* og hans litterære arbejder. (Edda XVI, 310—17.)
- L. Jacobsen og Marius Hatting: *Hans Gregersen* [80 Aar]. (Den danske Realskole XXIV, 144—49; jfr. 311—13.)
- Holger Begtrup: Ved Mindefesten paa Køge Aas Halvhundredaarsdagen efter *N. F. S. Grundtvigs* Jordefærd. 1872—11. Sept.—1922. (Højskolebl. XLVII, 1097—1106.)
- Andreas Brandrud: Hersleb og Stenersen i deres forhold til *Grundtvig*. Paa grundlag af deres brevveksling (Forts.). (Norsk teol. T. 3. R. III, 82—123.)
- Chr. Ludwigs: *Grundtvigs* Dødsdag. (Bavnen XIX, 567—69.)
- Af *N. F. S. Grundtvigs* Papirer. Nogle utrykte Breve og Digte. Medd. af Ingeborg Simesen. (Edda XVII, 116—25.)
- Charles Grut-Hansen*, Kollekolle †. Nekrologer af J. Fisker i Ugeskr. f. Landmænd 1922. 239—41; af J. C. Larsen i Elevforeningen for Landboskolen ved Lyngby. Aarvog for 1922. 112—14; af P. A. Mørkeberg i T. f. Landøkon. 1922. 357—60.
- Et »Gælds brev« fra Fru *Gyllembourg* (1826). (Pers. T. 8. R. I, 202—03.)
- H. Hertel: *Alfr. Hage* †. (T. f. Landøkon. 1922. 291—93.)
- Emil Reimer: *Sophus A. E. Hagen* [80 Aar]. (Musik VI, 60—64.)
- Viggo Holm: Var Provinsialmedikus *Hahn* gift een eller to Gange? (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog 1922. 145—47.)
- Olaus Schmidt: Sorenskriver Henrik Bertelsen Thaulows 2den Hustru (*Maren Hansdatter Hammer*). (Pers. T. 8. R. I, 93—94.)
- K. Hansen: Statskonsulent *Fr. Hansen* †. (Elevforeningen for Landboskolen ved Lyngby. Aarvog for 1922. 81—87.)
- C. J. N. Nieuwenhuis: Oberstløjtnant *Fritz Eduard Hansen* †. (Dansk Artilleri-T. IX, 43—44.)
- Jens Nylev: Redaktør *H. J. Hansen* †. (Fra Holbæk Amt XII, 132—41.)
- Turjus Laupedahn: Sønderjyden *Kr. Torp Hansen* †. (Askov Bogen 1921—22. 30—34.)
- Poul Hansen*: Fra mindernes verden. III. (Fra Vallekilde folkehøjskole 29. 96—113.)
- Hans Peter Hanssen-Nørremølle*. Artikler af Harald Høffding i Tilskueren 1922. I, 217—21; af Alfr. Povlsen i Højskolebl. XLVII, 201—08.
- Harboeske* Slægtsbiografier I, ved Edvard Harboe. Bergen.
- Anm. af P. H. i Pers. T. 8. R. I, 195—96.
- P. M. Andersen: *Kristen Jacobsen Hede*. (Aarvog f. Lysgaard, Hids m. fl. Herreder 1922. 53—75.)
- Poul Heegaard: Familien *Heegaard*. (Pers. T. 8. R. I, 199—201.)
- Fra *J. L. Heibergs* Ungdom. (= Memoirer og Breve udg. af Jul. Clausen og P. Fr. Rist. XXXVII.)

- Fr. Hjort: *Hejninge-Slægten*, en sjællandsk Bondefamilie fra Hejninge ved Slagelse.
- Otto Smith: *Marinus Herskind*. Hans Slægt og hans Barndomserindringer fra Aalborg. (Fra Himmerland og Kjær Herred XI, 145—72.)
- Bjørn Kornerup: Studier over *Peder Hersleb* som Prædikant. (Teol. T. 4. R. III, 81—107, 257—320.)
- Bjørn Kornerup: *Peder Herslebs* Præsteaar i Hillerød-Herløv 1718—25. (Fra Frederiksborg Amt 1921. 1—28.)
- Johs. Stein: Billedhuggeren *Fr. Gottlieb Hertzog* 1821—1892. (Gads Danske Mag. XVI, 218—31.)
- Niels Hedin: Thyboen *Lars Bleeg Hesseldahl*, hans Liv og Slægt. (Hist. Aarvog f. Thisted Amt 1922. 316—37.)
- H. Hj(orth)-N(ielsen): *Johan Chr. Waldemar Hirsch* †. (Pers. T. 8. R. I, 202.)
- Chr. Rimestad: *Kai Hoffmann*. (Tilskueren 1922. I, 245—62.)
- Holberg* Aarvog 1922. Redaktion: Francis Buhl, Carl S. Petersen. — Heri en lang Række Afhandlinger om Holberg og hans Værker.
- Erik Abrahamsen: *Holberg* og Musik. (Musik VI, 113—25.)
- Johan Borup: *Ludvig Holberg*. (Højskolebl. XLVII, 1133—38.)
- Th. A. Müller: Noget om *Holberg* og Bøgerne, særlig om hans Bibliothek (Aarvog f. Bogvenner VI, 1—24.)
- H. G. Olrik: Om to af de *Holbergske* Portrætters Historie. (Soraner-Bladet VII, 71—73.)
- Anders Vedel: (*Villiam*) *Holm* paa Ubberupgården. (Højskolebl. XLVII, 181—86.)
- A. Mossin: *Ida Holst* [80 Aar]. (Den danske Realskole XXIV, 81—83.)
- Hans Werner: *Ludvig Holstein*. Foredrag. (1920.) P.
- Slægten *Holten* og Verdenskrigen. (Medlemsblad for Slægtsamfundet Holten Nr. 7. 1—5.)
- F. Jersin: Hvorfor *Hostrup* blev præst. (Kirke og Kultur XXIX, 568—81.)
- Jørgen Nielsen: *Sofus Høgsbro*. (Højskolebl. XLVII, 841—50, 905—12, 947—52.)
- Kjeld Galster: Stadier i *Ingemanns* Barndom og første Ungdom. (Edda XVII, 66—87.)
- Marius Kristensen: *Ingemann* og naturen. (Danske Studier 1922. 181—82.)
- En Betænkning af *B. S. Ingemann*. Medd. af William Norvin. (Soraner-Bladet VII, 54—55.)
- H. O. Olrik: Om *Ingemanns* Ansættelse som Lektor ved Sorø Akademi. (Soraner-Bladet VII, 13—16, jfr. ogsaa 48—49: *Ingemann* og *Indvielsen* af Sorø Akademis Skole 1822.)
- Louis Løvy: *Bodil Ipsen*. (Teatret XXI, 1921. 26.)
- Johs. Steenstrup: *Carl Jacobsens* Liv og Gerning.
- Daniel Jacobson*: Medicinske Studieaar. (Tilskueren 1922. II, 266—77, 310—22.)

- Daniel Jacobson: *Daniel Simon Jacobson* og hans Hjem. Efter Overlæge Sigismund Jacobsons Manuskript. (T. f. jødisk Hist. III, 197—224.)
- J. P. Jensen: 8 Aar i Horsens Tugthus. Horsens.
(*Julius Jensen*.) For 30 Aar siden. Rejseminder af Tonys Bror.
- J. Kramer: Friskolelærer *Søren Jensen* †. (Bavnen 1922. 201—05.)
- Johs. Brøndum-Nielsen: *Carl Arnold Edvin Jessen* †. (Arkiv f. nord. filol. XXXVIII, 200—205.)
- Anders Jørgensen*: Erindringer. Kolding.
- S. B.: *Severin Jørgensen*. (Højskolebl. XLVII, 123—26.)
- Hans Kyrre: Minder om *Harald Kidde*. (Gads Danske Mag. XVI, 591—98.)
- Mindeord (over Fru *Mariane Kjems*). (Højskolebl. XLVII, 275—76.)
- K. F. Kinch. Nekrologer af J. L. Heiberg i Overs. ov. Vidensk. Selsk. Forhandl. 1921—22. 37—45, af Fr. Poulsen i Nord. T. f. Filologi 4. R. X, 157—58.
- (Holger Hansen:) Meddelelser om Slægten *Klaumann*.
- Carl Behrens: Skuespiller og Færgemand. (Gads Danske Mag. XVI, 450—55.)
— Om *Hans Chr. Knudsen*.
- Jes Fester Buhl: *Jens Lassen Knudsen* og hans Børneopdragelse. (Højskolebl. XLVII, 745—54, 781—86.)
- Gabriel Koch*. Nekrologer af Johs. Andersen i Dansk Missionsblad CXXXIX, 587—89, af K. Norup i Kirke og Kultur XXIX, 601—04.
- U[ffe] B[irkedal]: Smaating om *Kold*. (Protestant. Tid. XVIII, 126—27.)
- Meddelelser om Familien *Krarup*. Nr. 5. Juni 1922. Tvær-Fol.
- J. Andersen: *Christen Krarup*, Sognepræst til Føvling og Holsted 1847—76. (Fra Ribe Amt V, 604—17.)
- Edv. Lehmann: Teologen dr. *F. C. Krarups* livsværk. (Gads Danske Mag. XVI, 510—13.)
- Jens Westergaard: Ingeniør *Peter Chr. Evald Krarup* †. (Hedeselsk.s T. 1922. 247—49.)
- Troels G. Jørgensen: En juridisk Parlamentariker [*A. F. Krieger*]. (Tilskueren 1922. II, 393—403.)
- Landbrugslærer *K. N. Kristensen*. (Ladelund Elevforen.s Aarsskr. 1922. 33—34.)
- Minde om Forstander [*Kr.*] *Kristensen*, Hoven. Middelfart.
- Anders Uhrskov: *Martin Kristensen* [80 Aar]. (Højskolebl. XLVII, 1333—38.)
- S. P. Th. Grønborg: *Fr. Krogh* †. (Bavnen XIX, 49—57.)
- Emil Hannover: *Mario Krohn* †. (T. f. konstvetenskap VII, 1—3.)
- Louis Bobe: Fru *von Krüdener* i Danmark. (Pers. T. 8. R. I, 113—27.)
- A. C. E. Petersen: Direktør *O. C. Krüger* †. (Det grønlandske Selsk. Aarsskr. 1920 og 1921. 29—30.)
- Elise Konstantin-Hansen: *P. S. Krøyer*. (Højskolebl. XLVII, 1533—38.)
- Thorvald Aagaard: *Thomas Laub* [70 Aar]. (Højskolebl. XLVII, 1453—66, jfr. J. Aarsbo 1471—74.)

- Olav Vang Lauridsen og Jens Peter Harbo: Slægten *Lauridsen* fra Grønvang, Vejen. Vejen 1921. Fol.
- N. C. Jehrbo: En gammel Slægt fra Bjerger Herred. Selvejer-Gaardmand *Mads Laursen* af Nøttrup og Hustru *Ulricha Sophie Jensdatter Glass* af Brandstub. Oplysninger om deres Forfædre og Efterkommere. Kolding.
- Johs. P. Leegaard*. Nekrologer af Emil Konradi i Ladelunds Elevforen.s Aarskr. 1922. 35—39; G. F. Schroll i Ugeskr. f. Landmænd 1922. 297—98; anonym i T. f. Landøkon. 1922. 361—63.
- Harald Høffding: Mindeord over *Alfred Lehmann*. (Overs. ov. Vidensk. Selsk.s Forhandl. 1921—22. 47—50.)
- Thyra Jensen: *Constance Leth*. Grundtvigs Ungdomskærlighed. 1.—2. Opl.
- Thyra Jensen: Evighedsblomster. (Højskolebl. XLVII, 1597—1604.) — Om *Constance Leth*.
- J. V.: Mindeord (om *Clara Lindberg*, f. Monrad). (Højskolebl. XLVII, 495—98.)
- Martin Kristensen: *Niels Lindbergs* liv og gerning. (Udg. af Fred. Nørgaard og Anders Uhrskov.)
Anm. af A. V. i Højskolebl. XLVII, 1531—34.
- M. J. Lomholt*: Slægts- og Livserindringer. Tr. s. Mskr. (Glamsbjerg.) Stamtavle over *Lumbygaardsslægten*. (Odense.)
- J. P. Kristensen-Randers: *Jens Lund* †. (Højskolebl. XLVII, 713—20.)
- A. Tuxen: *Poul Vendelbo Lovenørn* i russisk Tjeneste 1707—1712. (Hist. T. 9. R. II, 307—36.)
- H.-F.: Gehejmekonferensraad *Poul de Lovenørn* †. (Dansk Adels Blad XII, 47.)
- Martin P. Rudum: Friskolelærer *Andreas Madsen* †. (Bavnen XIX, 580—84, jfr. 556—58.)
- Haagen Falkenfløth: *Axel Madsen*. (Teatret XXI, 159.)
- Gustav Philipson: *Karl Madsen*. (Ord och Bild XXXI, 417—31.)
- P. J. St. Lund: Toldkasserer *N. Marcussen*. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XVI, 257—58.)
- Prof. (*Carl*) *Mariboe* og Skoledirektionen. Efter nogle Skrivelser i Københavns Rådhusarkiv (1831—37). Ved H. P. Langkilde. (Vor Ungdom 1922. 160—65.)
- H. Ehrencron-Müller: En fransk Eventyrer [*Marsillac*] fra Guldbergstiden. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 382—94.)
- Otto Mathiesen: Fhv. Kolonibestyrer *Lorentz Mathiesen* †. (Det grønl. Selsk.s Aarskr. 1920 og 1921. 31—32.)
- Harald Bing: *Carl Michelsen*. (T. f. Industri 1922. 2—3.)
- Villads Christensen: Mestertyven *Peder Michelsen*. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 336—48.)
- A. G. Nyholm: Generalmajor *O. A. H. Moltke* †. (Milit. T. LI, 233—34.)

- R. H. Stamm: *H. Chr. C. Mortensen* †. (Vidensk. Medd. fra naturhist. Foren. LXXIV, S. V—IX.)
- Fængselspræsten. Pastor *Vilhelm Muncks* Optegnelser. (= Memoirer og Breve, udg. af Jul. Clausen og P. Fr. Rist XXXVI.)
- H. Hjorth-Nielsen: Om Biskop *Chr. Rudolph Müller* († 1712). (Pers. T. 8. R. I, 108.)
- Carl Christensen: *Otto Friederich Müller*, specielt som Botaniker. (Naturens Verden VI, 49—68.)
- F.: *Carl W. Mæhl*. (Maanedsskr. f. Dyr læger XXXIV, 179—85.)
- P. A. Dissing og J. P. C. Jørgensen: Skolebestyrer *Chr. Møller* [80 Aar]. (Den danske Realskole XXIV, 149—52.)
- J. P. Kristensen-Randers: Fru *Marie Møller, j. Brandt* †. (Aarsskr. f. Ollerup Højskoles Elevforen. 1922. 15—18.)
- H. P. Langkilde: Nogle Bemærkninger om *Franz Nachtegall* og vor Tids Bedømmelse af ham. (Gymn. T. 1922. 23—28.)
- N. N.: Pastor *Antonius Neuvel* [80 Aar]. (Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXX, 579—82.)
- Kristen Amby: En Kritiker og hans Betydning. (Den ny Tid V, 24—29.) — Om *Harald Nielsen*.
- H. Sloth: Statskonsulent *P. Nielsen*, Tystofte († 1897). (Den unge Landmand IV, 78—81, 102—05.)
- Stig Bredstrup: *Zakarias Nielsen* †. (Højskolebl. XLVII, 1493—1500.)
- A. Lundh: Sandheden om Pastor *Nissens* Forhold til os og Pastor *Nissens* Forhold til Skolesagen. Korsør.
- Eiler Nystrøm: Industrihistorikeren *Camillus Nyrop*. 4:o.
- J. V.: *Frederikke Olesen* f. Pio †. (Højskolebl. XLVII, 1539—42.)
- Hans Olrik: En grønlandsk embedsmand [*Bendt Olrik*, † 1793] og hans kampe. (Pers. T. 8. R. I, 21—41.)
- Bernhard Olsen* †. Nekrologer af K. Hansen i T. f. Landøkon. 1922. 366—69, af H. A. Rosendal i Højskolebl. XLVII, 969—78 og i Grundtvigs Højskoles Aarsskr. 1922. 20—30.
- Chr. Olsen*: Fra mine Forældres og mit eget Hjem, Slægtsminder og Folkesminder I. (Fra Holbæk Amt XVI, 3—131.)
- Frejlij Olsen*: En københavnsk Journalist. Indledning til min Selvbiografi. Ogsaa i Journalisten XVIII, Nr. 1—2, 4, 6—7 og Medlemsbl. f. Provinsforen. 1922.
- Frejlij Olsen*: En Rekrut fra 1890. Brudstykke af en Selvbiografi. (Tilskueren 1922. II, 57—72, 96—105.)
- Svend Ranulf: En københavnsk Journalist. (Tilskueren 1922. II, 418—24.) — Om *Frejlij Olsen*: En københavnsk Journalist.
- Viggo Bay: *Niels Olsens* og Ane Hansdatters Slægt samt nogle indgiftede Familier. Uddrag af Landsarkivets Kirkebøger. Haderslev.
- David Olsen: Overkateket *Samuel Olsen* †. (Det grønlandske Selsk.s Aarsskr. 1920 og 1921. 44—45.)

- G. J. A. Gravenhorst: *Stamtavle over en dansk Linie af Slægten »Ortmann» fra Hannover*. Fol.
- Harry Schmidt: *Jürgen Ovens*. Sein Leben und seine Werke. Kiel.
Jfr. ogsaa *Die Heimat* XLII, 222—24.
- G. Jørgensen: *Peder Palladius*. Den danske Kirkes Historie 1537—1560. (Folkelæsning Nr. 333.)
- (F. H. Palludan:) *Familien Palludans Stamtavle*. Varde. 4:o.
- Jacob Appel: *Knud Pedersen* [Skibelund]. (Højskolebl. XLVII, 631—36.)
Optryk af en Artikel i Kolding Folkeblad 1915.
- Sv. Jørgensen: Den kloge Hr. *Niels* (Pedersen) i Landet. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarbog 1922. 144.)
- H. P. Hansen: Pæ Egebjerg [o: *Peder Pedersen*]. (Hardsyssels Aarbog XVI, 22—49.)
- Chr. B. Schjørring: Læge *Chr. Petersen* († 1915). (Vejle Amts Aarbb. 1922. 206—20.)
- A. C. Ertbøll-Nielsen: Seminarielærer (*Niels*) *Petersen*, Ranum. (Fra Himmerland og Kjær Herred XI, 173—90.)
- N. Sodborg: *Parmo Carl Petersen*. (Hist. Aarbog f. Thisted Amt 1922. 371—91.)
- F. Hjort: Bidrag til en sjællandsk Slægt *Pinds* Personalhistorie.
- J. J. Hansen: *Thora Frederikke Pinholt* †. (Elevforeningen for Landboskolen ved Lyngby. Aarbog for 1922. 110—11.)
- **Morten Pontoppidan*: Minder og Oplevelser.
Jfr. Georg Himmelstrup i Højskolebl. XLVII, 1629—34.
- Marius Kristensen: *Fra Rasmus Rasks hjem*. (Danske Studier 1922. 92—95.)
- Jens Walther: *Aug. Rasmussen* †. (Teatret XXI, 143—44.)
Knud Rasmussen. En Livsskildring. Fortalt af ham selv. (= Svendborg Amt. Aarsskr. for 1921.)
- Carl Jørgensen: *Niels Rasmussen* i Sejrup. En Levnedsskildring med Træk fra den aandelige Vækkelse i Vejle Vesteregn. (Give.)
- Hauch-Fausbøll: Om Slægten *Reimer*. (Pers. T. 8. R. I, 108—10.)
- J. P. Reimers. Nekrologer af Thade Petersen i Højskolebl. XLVII, 561—68, J. Zachariassen i Grønsevagten IV, 2, 79—82, H. P. H. i Sprogforen.s Almanak 1923. 93—96.
- D. Olafsen: Interior fra en vestlandsk prestegaard i 1680-aarene. Skiftet efter sogneprest i Eidsfjord *Anders Andersen Riber*. (Norvegia sacra II, 108—12.)
- Gunner Engberg: Den unge [Olfert] *Ricard*. (Den unge Vaar 1922. 7—25.)
- Hans Ahlmann: *Ellen Rindom* †. (Teatret XXI, 133—36.)
- E. Konstantin-Hansen: *L. A. Ring*. (Højskolebl. XLVII, 1579—94.)
- St. Friis: *Caspar Chr. Roed-Müller* †. (Maanedsskr. f. Dyrslæger XXXIII, 529—32.)
- Arne Sundbo: Den første Haandværker i Borgernes Raad. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 489—538.) — Smedemester *Christen Nielsen Rosbjerg*.

- H. A. Rosendal: Småtræk II. (om *H. Rosendal*). (Grundtvigs Højskoles Aarsskr. 1922. 3—19.)
- Louis Bobé: Slægtshistoriske Bidrag. V. *Frederik Rostgaards* Ansøgning til Oversekretær J. L. Holstein om Rejsetilladelse (1740). (Pers. T. 8. R. I, 90—92.)
- Holger Pedersen: *St. Rozniecki* †. (Univ.s Festskr. Novbr. 1922. 124—29.)
- J. Daugaard-Jensen: *C. S. Ryder* †. (Det grønlandske Selsk.s Aarsskr. 1920 og 1921. 27—28.)
- H. Trier og Josef Fischer: *Julius H. Salomon* †. (T. f. jødisk Hist. III, 129—33.)
- H. P. Hansen: *Ludvig Sander-Larsen* †. (Maanedsskr. f. Dyr læger XXXIV, 78—79.)
- Mathias Saxtorph* in memoriam.
- Johs. Ording: *Henrik Scharling* †. (Norsk teol. T. 3. R. III, 48—50.)
- C. W. G. Sæby: Skibsfører *H. Schoubye* †. (Det grønlandske Selsk.s Aarsskr. 1920 og 1921. 39—40.)
- Fr. Schrøder: *Johannes E. Schrøder* (1921).
- Johannes Schrøder*. Nekrologer af Fr. Schrøder i Askov Lærlinge 1921. 92—99, af Knud Schrøder i Medlemsblad for Slægtsamfundet Holten. Nr. 7, 9—10.
- Oscar Fr. Wilh. Schwanenflügel* †. (T. f. Søværnen XCII, 123—24.)
- Jul. Chr. Aug. Schwarz-Nielsen* †. (T. f. Landøkon. 1922. 433—35; Ugeskr. f. Landmænd 1922. 441.)
- J. P. Jørgensen: Ritmester *Axel Sehested* og Fru Øllegaard Thott i Brøndbyvestre 1664—92. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1922. 134—41.)
- E. A. Thomle: Lidt om assessor *Anders Simonsen*, hans hustru, deres barn og deres slegt. (Norsk T. f. Genealogi III, 89—116.)
- Thomas Thomsen: *N. P. Simonsen* †. (Højskolebl. XLVII, 663—66.)
- Fru *Ingeborg (Skeel)* til Voergaard. Et egenhændigt Brev fra 1602. Ved P. M. Rørsig. (Vendsysselske Aarbb. 1922. 329—31.)
- Ejnar Skovrup: Bondedigteren *Johan Skjoldborg*. (Gads Danske Mag. XVI, 185—92.)
- Joh. Westergaard: Friskolelærer *P. P. Smidt* †. (Bavnen XIX, 401—10.)
- Uddrag af Breve fra Inspektør *H. Smidth* paa Corselitze til Agent J. Koustrup. Ved Astrid Paludan-Müller. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarbog 1922. 79—90.)
- H.-F.: Dekanese for Vallø Stift *Anna Sophie Margrete Immanuelia Sponneck*. (Dansk Adels Blad XII, 1—2.)
- Fr. Hjort: Bidrag til en sjællandsk Familie *Stampes* Historie.
- K. Carøe: Dr. med. *Johan Stabel*. (Pers. T. 8. R. I, 188—94.)
- Hans Peter Stage*. Nekrologer af A. D. Dalsgård i Højskolebl. XLVII, 1147—50; (anon.) i Budstikke fra Sorø Folkehøjskole 1922. 5—15; af N. P. B. i T. f. Opmaalings- og Matrikulsvæsen IX, 292—94.

- Lensbaronesse (*Caroline*) *Stampe-Charisius* †. Nekrologer af Th. H(auch)-F(ausbøll) i Dansk Adels Blad XII, 5, jfr. 16, af M. i Nord. Ugebl. f. kath. Kristne LXX, 608—12; jfr. Bernhard Jensen 179—84.
- V. R. *Stenbæk*: Minder og Tanker fra min Friskolelærertid. (Bavnen XIX, 23—28.)
- Kaj Birket-Smith: Prof. *H. P. Steensby* †. (Det grønlandske Selsk.s Aarskr. 1920 og 1921. 23—26.)
- H.-F.: Kammerherre *Carl Steensen-Leth* (80 Aar). (Dansk Adels Blad XII, 13.)
- Fritz Crome: *Ingeborg Steffensen*. (Teatret XXI, 1921. 38—40.)
- Jens Heltoft: Præsten *Søren Steffensen* fra Jelling. (Vejle Amts Aarb. 1922. 43—53.)
- Mogens Clemmensen: *H. B. Storck* †. (Architekten XXIV, 305—20.)
- Louis Bobé: Slægtshistoriske Bidrag. III. Slægten *Struensee* og Carl August Struensees Ophøjelse i den danske Adelsstand. (Pers. T. S. R. I, 80—88.)
- J. W. S. Johnsson: *Johan Frederik Struensee*. (Ugeskr. f. Læger. 1922. 423—25.)
- Max W. Grube: To Slægter *Svane*. (Pers. T. S. R. I, 95.)
- N. Ostermann: Førstepræst *Rasmus Sørensen* †. (Det grønlandske Selsk.s Aarskr. 1920 og 1921. 41—43.)
- Blade af Rector *Joh. Henr. Taubers* Dagbøger. (= Memoirer og Breve. Udg. ved P. F. Rist og Jul. Clausen. XXXVIII.)
- M. K. Kristensen: *Edward Tesdorpf*. (Den unge Landmand IV, 3—7, 10—11.)
- Grandmamas (*Sophie Dorothea Thalbitzers*) Bekiendelser. (= Memoirer og Breve udg. ved P. F. Rist og Jul. Clausen. Ny Udg.)
- Th. Thaulow: Slægterne *Thaulow*. Udg. som Mskr. for Familien. 4:o.
- E. Hagerup: Spredte Træk af Søster Annas [o: *Anna Gertrud Thomsens*] Liv og Virken. 2. Opl.
- Symmacos: *Detlef Thomsen* »ein gebrandmarkter Landesverräter«. (Grænsevagten IV, 2, 119—31.)
- Chr. Pedersen: Fjends Herreds Ældste [*Karen Thomsen*, f. 1822]. (Skivebogen XIV, 118—26.)
- H. H. Frydendall: »Æ Landsmand« [o: *Niels Bjerre Thomsen*]. (Vejle Amts Aarb. 1922. 233—34.)
- Henning Brochner: Bogtrykker *Niels P. Thomsen*. (Skønvirke VIII, 23—27.)
- Bankdirektør *P. Thomsen* †. (Grænsevagten IV, 2, 27—30.)
- Otto Jespersen: To Taler for *Vilhelm Thomsen*. (Gads Danske Mag. XVI, 82—88.)
- A. Meillet: Un grand linguiste danois: *Wilhelm Thomsen*. (Revue des deux mondes 1922. I, 688—96.)
- O. B. Bøggild og Finnur Jónsson: *Þorvaldur Thoroddsen* †. (Overs. ov. Vidensk. Selsk.s Forhandl. 1921—22. 51—60.)

Þorvaldur Thoroddsen: Minningabók. 1. Bind.

P. K. Thorsen †. Nekrologer af Verner Dahlerup i Arkiv f. nord. filol. XXXVIII, 197—200; af Marius Kristensen i Fra Holbæk Amt XVI, 142—47.

E. A. Thomle: Lieutenant *Anders Tobiesen*. (Pers. T. 8. R. I, 42—44.)

**Vilh. Andersen*: *Vilhelm Topsøe*. Et Bidrag til den danske Realismes Historie.

Troels-Lund. Nekrolog af Hugo Matthiessen i Hist. T. 9. R. III, 96—98.

Direktør *Joh. Nic. Tronier* †. (Dansk Forsikrings Aarbog XIX, 5—6.)

Otto Andrup: *Leonora Christina (Ulfeldt)s* Alterklæde. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarbog 1922. 119—25.)

Fr. Tobiesøn: »En steenig Materie«. Oplysninger om *Leonora Christina Ulfeldts* Helbred. (Ugeskr. f. Læger 1922. 501—06.)

S. C. Sortfeldt: Familien *Unger* i Vendsyssel. En uddød Adelslæg. (Vend-sysselske Aarbb. 1922. 286—311.)

Aug. Goll: *Ella Ungermann* †. (Teatret XXI, 1921. 2—3.)

Henning Jensen: En stridbar Provst [*Henrik Ussing*]. (Fra Frederiksborg Amt 1921. 41—71.)

Fra *J. L. Ussings* første Italiensfærd. Medd. ved William Norvin. (Gads Danske Mag. XVI, 310—12.)

C. Behrend: *Caroline Walter* og [Ferd.] Lindgreen. (Pers. T. 8. R. I, 65—68.)

Lensgreve *Bendt Wedell* †. Nekrologer af H. Hertel i T. f. Landøkon. 1922. 493—96; af Palle Rosenkrantz i Dansk Adels Blad XII, 142—43.

Nogle Breve fra Amtmand *E. Vedel*. (Bornholmske S. XIV, 140—50.)

David Fog: Lektor *A. Weis* †. (Aarsskr. f. Metropolitaner-Samf. XIV, 10—11.)

C. Mondrup: Kontorchef *Marcus Wesenberg*. (Aarbog f. d. danske Post-væsen 1923. 10—15.)

Prof. *T. Westermann* [70 Aar]. (Ugeskr. f. Landmænd 1922. 227—29.)

Gustav Wied: Digt og Virkelighed. Livserindringer. (Sætryk af Minde-udgaven 1915.)

Hjalmar Öhman: *J. F. Willumsen*. Med Kommentarer af J. F. Willum-sen. Fol.

Anm. af Leo Swane i Tilskueren 1922. II, 39—42.

C. Klitgaard: Nogle Bidrag til de lærde *Worm'ers* Slægtshistorie. (Pers. T. 8. R. I, 170—87.)

A. Tuxen: Oberst *Sophus Worm* †. (Dansk Artilleri-T. IX, 86—87.)

H. M. Knudsen: Justitsraad *H. Wulff* †. (T. f. Landøkon. 1922. 325—26.)

T. O. Gran: Familien *Wærenschioeld* til Hafslund. Gravskrifter med genea-logiske data i Skjeborg kirke. (Pers. T. 8. R. I, 45—65.)

Elise Konstantin-Hansen: *Kristian Zahrtmann* og hans kunst. (Højskolebl. XLVII, 1013—26, 1039—49.)

Samfundsforhold og Aandsliv.

Retsforhold.

- Poul Johs. Jørgensen:** Manddrabsforbrydelsen i den skaanske Ret fra Valdemarstiden. (Univ.s Festskr. Novbr. 1922.)
- Reimer Hansen:** Aus der Strafjustiz des 18. Jahrhunderts. (Z. f. schlesw.-holst. Gesch. LI, 229—31.)
- Hans Birkelund:** Hoverisag fra Sivested 1788. (Aarvog udg. af Randers Amts hist. Samf. XVI, 101—07.)
- S. Røgind:** Brændevin, Øl og Vin i de nordiske Landes Lovgivning. 1921.
- Holger Malling:** Københavnske Vielser 1720—1724. (Pers. T. 8. R. I, 142—69.)

Kulturhistorie, Folkedigtning, Overtro m. m.

- Troels-Lund:** Bakkehus og Solbjerg. 3. Bd. Efter Forf.'s Død udg. af Knud Fabricius.
- ***Hugo Matthiessen:** Torv og hærstræde. Studier i Danmarks byer. Anm. af Hans Olrik i Letterst. T. 1922. 507—09.
- Thorkild Gravlund:** En vestsjællandsk Bygd. Vaarby Aa og Skørpinge Skel. (I Etnologiske studier, tillægnede Nils Edv. Hammerstedt. Sth. 1921.)
- C. Klitgaard:** Et Uvej (1744). (Fra Himmerland og Kjær Herred XI, 317—18.)
- C. Klitgaard:** En Moders Klage (1683). (Fra Himmerland og Kjær Herred XI, 318.)
- C. Klitgaard:** En Bysvend (1671). (Aarvog udg. af Randers Amts hist. Samf. XVI, 114—16.)
- Carl C. Christensen:** Nikolaj Edingers Vinstue (1659). (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 554—57.)
- J. O. Brandorff:** En Kagstrygning i Kolding. (Vejle Amts Aarbb. 1922. 81—83.)
- Niels Stenfeldt:** En Degnehistorie fra Vig (1701). (Fra Holbæk Amt XVI, 179—80.)
- Reinhold Rasmussen:** Morslandsk Humor. (Hist. Aarvog f. Mors IV, 18—26.)
- Gravskrifter. Samlede af **P. Skovrøy.** (Sprogforen.s Almanak 1923. 54—56.)
- Hans Olrik:** Nyare hembygdsforskning i Danmark. (T. för Hembygds-vård 1922. 39—50.)
- H. P. Hansen:** Natmandsfolk og Kjæltringer i Vestjylland. II. I. (1921) anm. af P. Severinsen i Danske Studier 1922. 89—91.
- Marius Kristensen:** Dansk folkemindegranskning. (Højskolebl. XLVII, 33—36, 79—82, 105—08.)
- Anna Pedersen,** Strøby: Folkeminder. (Frederiksborg Højskoles Aarsskr. 1922. 101—06.)

- Svend Grundtvig:** Danske Folkeæventyr. 3. Opl. Folkesagn. Ved **Anders Uhrskov.** (Frederiksborg Højskoles Aarsskr. 1922. 112—36.)
- Hans Ellekilde:** Nordslesvigske Folkesagn. (Sprogforen.s Almanak 1922. 52—67.)
- Falsterske Rim og Sange. Ved **Helmer Strange.** (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarbog 1922. 142—43.)
- Urban Hansen:** Norden Fjorden. 1. Bd. Historie og Sagn, Spøgeri og Overtro, Hekseri og Trolddom. Dronninglund.
- F. Ohrt:** Trylleord, fremmede og danske. (Kolding.) (= Danmarks Folkeminder Nr. 25.)
- F. Ohrt:** De danske Besværgelser mod Vrid og Blod. Tolkning og Forhistorie. Disp. — Ogsaa i Vidensk.s Selsk.s Hist.-filol. Meddel. VI, 3.
- Axel Koch:** Besværgelse-formler i forndanske runinskrifter. (Arkiv f. nord. filol. XXXVIII, 1—20.)
- Villads Christensen:** To Præster og en opdigtet Trold (1756). (Tilskueren 1922. 133—42.)
- P. Christensen:** Lidt om Overtroen i Sognene nord for Hjøring. (Vendssysselske Aarbb. 1922. 217—30.)
- Cordt Trap:** Russiske Jøder i København i 1921. (T. f. jødisk Hist. III, 134—62.)
- Den første jødiske Synagoge i Fredericia. En gammel Strid [1703]. (Vejle Amts Aarbb. 1922. 234—36.)
- C. Klitgaard:** Bidrag til Jødernes Historie i Aalborg. (T. f. jødisk Hist. III, 163—75.)
- Medlemmer af den portugisiske Menighed i 1811. Medd. af **Josef Fischer.** (T. f. jødisk Hist. III, 125—28, 184—96.)
- A. C. Nielsen:** Nordisk Good-Templar Orden 1892—1922.
- Larsen-Ledet:** Die Gemeindeabstimmungen in Dänemark. 2. erweiterte Aufl. in völlig neuer Darstellung. Aus dem Dänischen übertragen von R. Kraut. Berlin-Dahlem.
- Knud Hee Andersen:** K. F. U. M. i København. (Den unge Vaar 1922. 27—41.)
- P. D. Koch og H. J. Schou:** Kristelig Lægeforening 1897—1922. Festskrift.
- K. L. Bugge:** Det danske Frimureries Historie. II. 9. H. Tr. s. Mskr. for Frm. Brr.:

**Penge- og Bankvæsen, Maal og Vægt,
Skatte- og Toldvæsen.**

- L. V. Birck:** Rigets offentlige Formaals og Indtægter i Middelalderen og under Adelsvælden. Tr. s. Mskr.
- Villads Christensen:** De jydskes Falskmøntnere [o. 1780]. (S. t. jydsk Hist. o. Top. 4. R. IV, 39—73.)

- F. C. Rode:** Die dänischen Zwangshypotheken von 1813. Ein zeitgemässer Rückblick. (= Wirtschaftl. Nachrichten aus dem Ruhrgebiet 1921. Nr. 47.)
- Harald Westergaard:** Economic development in Denmark before and during the war. Oxford.
- Harald Petersen:** Vore Statsfinanser fra 1913—1922.
- L. V. Birck:** Verdenskrisen og Danmark.
- (Carl Thalbitzer):** Kreditkassen for Husejerne i Kjøbenhavn 1797—1922. 4:o.
- (C. Christiansen):** Den lollandske Landbostands Sparekasse i Nakskov 1870—26. Nov.—1920. Nakskov.
- L. Estrup:** Spare- og Laanekassen for Horsens By og Omegn. 1847—4. Juni—1922. Horsens. 4:o.
- (G. la Cour):** Aktieselskabet Ringkjøbing Bank 1872—1922. Ringkjøbing. 4:o.
- Den nordslesvigske Folkebank gennem 50 Aar. 1872—8. Juni—1922. (Aabenraa.) 4:o.
- Mosbech:** Nogle Meddelelser om det ældre sønderjydske Matrikulsvæsen. (T. f. Opmaalings- og Matrikulsvæsen IX, 229—61.)
- [S. Gormsen:]** Fra Arkivet. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XVI, 128—29.)
- Vilhelm Rohde:** Fra Livet paa Københavns Toldbod omkring Fyrerne. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 275—83.)
- J. Thaulow:** Fra Toldetatens Barndomstid. (Maanedsskr. f. Toldvæsen XVI, 224—32.)

Samfærdsels-, Post-, Telegraf- og Jernbanevæsen.

- Jens Skytte:** Rejser i gamle Dage over Vejle Fjord og Lillebælt. (Vejl Amts Aarbb. 1922. 91—95.) — Færgetakster i Trediveerne.
- G. Stemann:** Fredning om gamle Vejspor. (Fra Ribe Amt V, 599—603.)
- C. Johs. Kuhlmann:** Hillerød—Frederiksværk Jernbane gennem 25 Aar Hillerød. 4:o.
- H. T(rier):** Villiam og Emma. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 395—400. — To smaa Dampskibe (til Klampenborg) 1844.
- Dohn:** En gammel Postmesters Erindringer. (Aarvog f. d. danske Post væsen 1923. 351—56.)
- Marcus Wesenberg:** Hovedrevisoratet for Postvæsenet og Telegraf væsenet. Dets Forhistorie og dets Virksomhed. (Aarvog f. d. dansk Postvæsen 1923. 279—308.)

Land-, Forst- og Havevæsen.

- J. J. Hansen:** Nogle Træk af Forholdene indenfor Landbruget for 100 Aar siden sammenlignet med Tilstanden i Øjeblikket. (Elevforeningens for Landboskolen ved Lyngby. Aarvog for 1922. 64—80.)

- Jens C. J. Stub:** Fortidens Arbejdsmaader og Arbejdsredskaber paa Nordfalster. III. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarbog 1922. 46—55.)
- Jens Clausen:** Landbrug i Daugbjerg Sogn i 1830'erne. (Skivebogen XIV, 40—57.)
- J. C. Overgaard:** Landbrugets erhvervsmæssige Stilling gennem de sidste 50 Aar. Foredrag. (Tune Elevers Aarsskr. 1922. 27—44.)
- Jeppe Aakjær:** Bondeliv i 18. Aarh. (Skivebogen XIV, 58—71.)
- Henrik Ussing:** Gammel sjællandsk Landsbysæd. Særtr. af Venstres Folkeblad. Ringsted. P.
- A. C. Ertbøll-Nielsen:** Fra en Bondegaard i Vest-Himmerland omkring Aar 1800. (Fra Himmerland og Kjær Herred XI, 223—32.)
- Kr. Søndergaard:** Morsingsk Bondeliv o. 1860—70. (Hist. Aarbog f. Mors IV, 27—56.)
- Jeppe Aakjær:** Paa Aftægt. (Skivebogen XIV, 131—35.) — En Aftægtskontrakt fra 1877.
- Jens Jessen:** Die Entstehung und Entwicklung der Gutswirtschaft in Schleswig-Holstein bis zum Beginn der Agrarreformen. (Z. f. schlesw.-holst. Gesch. LI, 1—206.)
- Wegemann:** Die schleswig-holsteinische Goldmark. (Die Heimat XLII, 151—52.)
- De samvirkende lolland-falsterske Landboforeninger. 1897—1922. Nykøbing F.
- Aug. F. Schmidt:** Af vore Bierhvervs Historie. (J. B. Schmidt — H. Pontoppidan.) (Fra Ribe Amt V, 583—97.)
- Jubilæumsskrift i Anl. af A/S Mælkeriet Enighedens 25aar. Stiftelsesdag udarb. af N. F. Nielsen, N. P. Nielsen, K. A. Lyngø og M. C. Lyngsø. 12. Marts 1922.
- Kvægbrug paa Knabstrup for 100 Aar siden. Efter Villars Lunn's efterladte Optegnelser ved F. Lunn. (Fra Holbæk Amt XVI, 155—68.)
- {Th.} **Oppermann:** Haveanlægene ved Ledreborg. Foredrag. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbh.s Amt 1922. 83—87.)
- Karl A. Jørgensen:** Ni Slags Kaal. (Elevforeningen for Landboskolen ved Lyngby. Aarbog for 1922. 22—50.)
- L. Holst:** Skagen Klitplantage. (Vendssyselske Aarbb. 1922. 205—16.)

Fiskeri og Søværn.

- Curt Weibull:** Lübeck och Skånemarknaden. Studier i Lübecks pundtullsböcker och pundtullskvitton 1368—69 och 1398—1400. Lund. (= Skrifter utg. af Fahlbeckska stiftelsen. 2.)
- Ernst Baasch:** Die Lübecker Schonenfahrer. (= Hansische Geschichtsquellen. N. F. IV. Lübeck.)

- Nina Ellinger Bang:** Tabeller over Skibsfart og Varetransport gennem Øresund 1497—1660. 2. Del. Tabeller over Varetransporten. A.
- H. Boesgaard:** Dansk Skibsfart og danske Havne. (Gads Danske Mag. XVI, 283—90, 375—83.)
- »Een sørgelig Viise over et ostindisk Schib, som strandede ved Høyen i Jylland 1715« (o: 1714) ved **C. Klitgaard**. (Vendssysselske Aarbb. 1922. 173—87.)
- R. Hammer:** Fra Orlogsbriggen »Ørnen«s Togt til Marokko, de danske Kolonier paa Guinea-Kysten og til Vestindien i 1845—46. (T. f. Søvæsen XCIII, 281—331.)

Handel, Haandværk og Industri.

- Maria Rasmussen:** Die Geschichte des Handels Flensburgs bis gegen 1700. (Diss., Kiel 1921.)
- Walter Oellrich:** Über Handelsbeziehungen Hamburgs im 13. Jahrh. (Die Heimat XLII, 130—36.)
- Aktieselskabet Det østasiatiske Kompagni. (The East Asiatic Company, Ltd.) 1897—27. Marts—1922. 4:o.
- K. Juul Christensen:** Landmændenes Andels-Exportslagteri i Nakskov 1897—19. Jan.—1922. Nakskov. 4:o.
- Nyborg Handelsstands Forening. 1872—23. Aug.—1922. (Nyborg.)
- A. Nordahl-Petersen:** Andelsselskabet Odense off. Slagtehus og Eksportslagteri. Odense. 4:o.
- Søren Alkærsg:** Vejen Brugsforening 1872—1922. Vejen.
- Gudmund Schütte:** Fra Flinteflækken til Lurmærket. Glimt af dansk Arbejdes Saga gennem 4000 Aar.
- J. A. Hansen:** De samvirkende Fagforbund gennem 25 Aar. Foredrag. (Nationaløkon. T. LX, 257—75.)
- M. C. Lyngsø og Chr. Sørensen:** Dansk Arbejdsmands Forbund gennem 25 Aar. 1897—1922.
- Fritz Hähnsen:** Die Entwicklung des ländlichen Handwerks in Schleswig-Holstein. (Diss., Kiel 1921.)
- (**E. Marquard:**) Arbejdernes Andels-Boligforening 1912—1922.
- H. M. Christensen:** Danske Barber- & Frisørsvendens Organisationshistorie. 4:o.
- Emil Hansen:** Bryggeriarbejdernes Fagforening i København. 25-Aars Jubilæet 14. Jan. 1922.
- J. O. Lang:** Danske Gasværkers Historie. Gasværkerne og deres Mænd. 1.—3. H. Varde.
- Litografien i Danmark. (Udg. af Dansk litografisk Principalforening i Anl. af dens 25 Aars Jubilæum.) 4:o.
- Københavns Malerlaug 1622—1922. 4:o. — Heri **R. Berg:** Malerlauget

1622—1902 og **M. P. S. Svendsen**: Københavns Malerlaugs Historie 1902—1922.

Ole Christensen: Festskrift i Anl. af Mælkeriarbejdernes Fagforenings 25 Aars Jubilæum 1897—22. Jan.—1922.

L. C. Laursen: Københavns Postbudeforening. (Aarboeg f. d. danske Postvæsen 1923. 333—44.)

Ferd. Schultz: Postbudenes Byggeforenings Jubilæumsskrift.

Otto Smith: Næstved-smede gennem 250 aar. (Aarboeg f. Hist. Samf. f. Præstø Amt XI, 44—67.)

R. Berg: Behøvling. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 321—35.)

Karmark Jensen: Festskrift i Anl. af Sporvejs- & Omnibusfunktionærenes Organisations 25 Aars Jubilæum 1897—4. Jan.—1922.

Danske Typografers Organisations Historie. II. Udg. i Anl. af Den typografiske Forenings 50aar. Jubilæum. 3. Levering.

Carl G. Fich: Fyens Stiftsbogtrykkeri gennem 150 Aar. Odense. 4:o. Burmeister & Wain. Et 50 Aars Jubilæum som Aktieselskab. (T. f. Industri 1922. 21—26.)

Povl Drachmann og **L. Estrup**: Aktieselskabet De Danske Sukkerfabrikker. 1872—20. April—1922.

Anm. af E. C. i Nationaløkon. T. LX, 374—75.

(**Poul Borberg**): Kemp & Lauritzen 1882—1922. 4:o.

Anders Vigen: Aktieselskabet Kjøbenhavns Flydedok og Skibsværft. Et Rids af 25 Aars Udvikling. 4:o.

P. D.: En dansk Verdensvirksomhed. F. L. Smidth & Co. gennem 40 Aar. (T. f. Industri 1922. 9—14.)

A/S Titan. Et 25-Aars Jubilæum. (T. f. Industri 1922. 103—10.)

Forsikring.

Chr. Thorsen og **H. Fritz**: Hafnia 1872—1922.

Alfr. Thomsen: Hafnia 20. April 1872—20. April 1922. (Dansk Assurance VIII, 79—87.)

Hagelskade-Forsikringsforeningen for de danske Østifter 1872—1922. 4:o.

Medicinalvæsen.

Poul Hauberg: En hidtil ukendt Harpestræng Afskrift. (Danske Studier 1922. 153—63.)

Choleraen paa Hirtsholmen 1853. Breve fra Sognepræst Rasmus Johannes Baggesen ved **Victor Holm**. (Vendsysselske Aarbb. 1922. 231—47.)

Viggo Holm: En ny Daarekiste [i Nykøbing Hospital 1717—18]. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarboeg 1922. 75—78.)

Hans Kau: Af de kloge Mænds Saga. II. Kolding.

Krigs- og Forsvarsvæsen.

- T. A. Topsøe-Jensen:** Officers-Graderne i den danske Søetat fra de ældste Tider indtil Nutiden. (T. f. Søvæsen XCIII, 255—66.)
- H. D. Lind:** Medlemmerne i Admiralitet og Kommissariaterne for Søetaten i Aarene 1655 til 1699. (T. f. Søvæsen XCIII, 170—90.)

Kirkehistorie.

- P. D. Steidl:** Legenderoser fra Vor Frues Urtegaard. (Holstebro.)
- Thomas B. Bang:** En Beretning fra Viborg om St. Kjeld. (S. t. jydsk Hist. o. Top. 4. R. IV, 94—99.)
- Volquart Pauls:** Geschichte der Reformation in Schleswig-Holstein. Kiel. (= Schriften d. Ver. f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 1. Sonderheft.)
- Børge Janssen:** De reformerte i Danmark.
- Albert Lysander:** Jesuiterne i Malmö 1624. Lund.
- Frederik Schrøder:** Brødremenigheden 1722—1922. (Højskolebl. XLVII, 1611—24.)
- Thorv. Madsen:** Af Biskop H. A. Brorsons Visitatsrejser i Ribegnen. (Fra Ribe Amt V, 566—82.)
- Georg Thaning:** Den grundtvigske Retning og Hedningemissionen. (Odense.)
- Jørgen Nielsen:** De kirkelige Vennemøder 1863—1898. 1. Del. Luthersk Missionsforening 1868—1918. Mindeblade. Rønne. 4:o.
- Th. Lomholt Thomsen:** Dansk Kirkeliv 1921—22. (Norsk teol. T. 3. R. III, 175—92.)
- H. Hansen:** Den danske kirke i Amerika. (Kirke og Kultur XXIX, 586—600.)

Universitets- og Skolevæsen.

- H. P. Langkilde:** Gymnastikkens Indførelse i de københavnske Skoler. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 440—64.)
- Fr. Matthison-Hansen:** Nogle Erindringer om Sangtimerne i Metropolitanskolen. (Aarskr. f. Metropolitanersamf. XIV, 13—20.)
- William Norvin:** Soransk jubilæum. (Gads Danske Mag. XVI, 586—90.)
- H. G. Olrik:** Oversigt over Lærerstanden ved Sorø Akademi og dets Skoler 1822—1922. (Sluttet.) (Sorø Akad.'s Progr. 1922. 43—131.)
- Hjørring højere Almenskole 1872—1922. Hjørring. 4:o.
- Evald Tang Kristensen:** En Rektorkaldelse i Vejle Skole [1626—27] m. m. (S. t. jydsk Hist. o. Top. 4. R. IV, 74—93.)
- Aus der Geschichte des Haderslebener Johanneums. (= Quellen u. Forsch. zur Gesch. Schleswig-Holsteins VIII.) Lpz. 1921.
- V. Møller:** Danske Stilebøger fra Blaagaards Seminarium (1798—1800). (Vor Ungdom 1922. 361—65.)

- P. Skaarup:** Lyngby Seminariums første Dage. (Aarboeg udg. af Randers Amts hist. Samf. XVI, 87—100.)
- C. K(litgaard):** Degnen. (Vendsysselske Aarbb. 1922. 320—24.)
- J. J. Ravn:** Et Kaldsbrev for en Lærer [1803]. (Vejle Amts Aarbb. 1922. 86—87.)
- P. Eliassen:** En Landsbyskole i Koldingegnen før Rytterskolerne [Vester Nebel 1693]. (Vejle Amts Aarbb. 1922. 87—89.)
- Bjørn Kornerup:** Til Ryttergodsskolernes Forhistorie. (Fra Frederiksborg Amt 1921. 29—40.)
- Svend Jørgensen:** Af Ryde Sogns Skolehistorie. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarboeg 1922. 91—118.)
- F. Hjort:** Bidrag til det fyenske Ryttergods's og Rytterskolernes Historie. (Aarboeg f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter 1922. 1—15.)
- C. K(litgaard):** Et Blichersk Foretagende. (Vendsysselske Aarbb. 1922. 325—26.) — »Plan til en Lærestalts Oprettelse i Understed Præstegaard«.
- Jens Fuglede:** Opfostringshusforeningen gennem 50 Aar. 1872—18. Marts—1922. 4:o.
- H. P. Langkilde:** Blegdamsskolen og Pædagogisk Selskab. (Vor Ungdom 1922. 315—19.)
- Holger Begtrup:** Frederiksborg Højskole 1895—1920. Hillerød. Rønde Højskole gennem 25 Aar.
- J. C. Larsen:** Elevforeningen 1897—1922. (Elevforeningen for Landboskolen ved Lyngby. Aarboeg for 1922. 1—21.)
- J. Jensen:** Erindringer fra mit Studieophold ved [Landbo-] Højskolen, 1862—66. (Maanedsskr. f. Dyrslæger XXXIV, 87—95.)

Sprog.

- Ordbog over det danske Sprog grundlagt af Verner Dahlerup. 4. Bd.
- Jens Marton:** Skorpesproget [i Søværnets Elevskole]. (Danske Studier 1922. 64—69.) — Jfr. ogsaa **H. Trier** smst. 181.
- A. Fræmohs:** Lidt om moderne dansk Kancellistil og Kancellisprog. (Danske Studier 1922. 127—40.)
- Otto Jespersen:** Ganske. (Danske Studier 1922. 70—72.)
- Svend Aakjær:** Løser og Løkker. (Danske Studier 1922. 10—39.)
- Gunnar Knudsen:** Bornholmske Navne paa -løse. (Danske Studier 1922. 172—76.)
- Marius Kristensen:** Lälands og Falsters stednavne. II. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarboeg 1922. 22—45.)
- Jeppe Aakjær:** Sallings Marknavne. (Skivebogen XIV, 136—43.)
- Anna Pedersen:** Stednavne i Strøby sogn. (Aarboeg f. Hist. Samf. f. Præstø Amt XI, 24—27.)

- S. C. Sortfeldt:** Gamle Stednavne i Thisted Amt og Øster Hanherred. (Hist. Aarboeg f. Thisted Amt 1922. 391—409.)
- Marius Kristensen:** To danske plantenavne [Attergejl og Brendser]. (Danske Studier 1922. 182—83.)

Litteraturhistorie.

- Carl S. Petersen og Vilhelm Andersen:** Illustreret dansk Litteraturhistorie. 8. H.
- Andr. Heuslers** Anmälan av Bertha S. Phillpotts: The Elder Edda and Ancient Scandinavian Drama. (Cambr. 1920) i Arkiv f. nord. filol. XXXVIII, 347—53.
- Ida Falbe-Hansen:** Nordiske Folkeviser hos William af Malmesbury. (Danske Studier 1922. 76—78.)
- Hans Brix:** Bemærkninger til Folkevisen om Marsk Stig. (Tilskueren 1922. I, 57—60; jfr. 278—80.)
- Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530—1630 udg. af **H. Grüner Nielsen**. Med Ordbog af Marius Kristensen. 5. Bd., 1. H.
- J. D. Landmark:** Om et eksemplar af Kong Frederik II.s »Sprüche« i Videnskabselskabets bibliotek i Trondhjem. (Nord. T. f. bok- o. biblioteksväsen IX, 226—34.)
- Jeppe Aakjær:** Et Par gamle Bondeviser. (Skivebogen XIV, 144—51.)
- Chr. Kirchhoff-Larsen:** Danske Digteres Kærlighedshistorie. Holberg billedbog. Billeder af Vilh. Marstrand, tekst af Vilh. Andersen. Anm. af Hans Olrik i Letterst. T. 1922. 447—49.
- Oluf Friis:** Holberg og den danske skueplads. (Letterst. T. 1922. 435—44.)
- Carl Roos:** Det 18. Aarhundredes tyske Oversættelser af Holbergs Komedier, deres Oprindelse, Karakter og Skæbne.
- Hans Brix:** Om Kilderne til Holbergs fem første Komedier. (Tilskueren 1922. II, 165—81.)
- Hans Brix:** En Aften paa Komædie. (Tilskueren 1922. II, 159—64.) — Om 2°/, 1722.
- Ad. Clément:** »Et patriotisk Ønske«. Frederik V.s »Drikkeskaal«. (Danske Studier 1922. 178—79.) — Digt af Ambr. Stub 1757.
- Th. Berg:** Neue Forschungen über Klopstocks Aufenthalt in Dänemark. (Euphorion XXIV, 331—42, 562—70.)
- Georg Christensen:** Danskes rejser i Sverige [i 19. Aarh.]. (Samlaren. Ny följd III, 175—207.)
- Ein Manuskript Jens Baggenses [1824] veröffentlicht von **O. E. Hesse**. (Euphorion XXIV, 118—22.)
- Marius Kristensen:** Lidt mere om »Helge« og »Frithiofs saga«. (Danske Studier 1922. 178.)
- H. G. Topsøe-Jensen:** To Bidrag til den danske Romans Historie. (Danske Studier 1922. 164—68.)

Om Kjeld Galster: Ingemanns historiske Romaner og Digte og Vilh. Andersen: Vilhelm Topsøe.

- Chr. Rimestad:** Fra Stuckenbergs til Seedorf. Den lyriske Renæssance i Danmark. I.
- E. Munk:** Bonden i moderne dansk Litteratur. (Dansk Udsyn II, 105—16.)
- E. Munk:** Nutidsbonden i Litteraturen. (Dansk Udsyn II, 202—27.)
- M. Vogelius:** Bidrag til den religiøse Digtningens Historie med særligt Hensyn til Danmark.
- Niels Møller:** Salmesprog og Salmetyper. En psykologisk Undersøgelse af Reformationsaarhundredets danske Menighedssang, til og med Hans Thomissøns Salmebog. Disp.
- Emil Brederick:** Geschichte der schleswig-holsteinischen Gesangbücher. 2. Teil. Kiel. (= Schriften d. Ver. f. schlesw.-holst. Kirchengesch. 1. R., 13. H.)
- Emil Frederiksen:** Julesang. (Nord. Ugebl. f. katolske Kristne LXX, 1080—88.) — Om Grundtvigs Salmer.
- Marius Kristensen:** Adam fra St. Viktor-Klostret og Grundtvig[s Salmer]. (Dansk Udsyn II, 228—37, 295—304.)
- Marius Kristensen:** Fra børnesang til pinesalme. (Askov Lærlinge 1921 og Dansk Udsyn II, 19—29.) — Om Grundtvigs Salmedigtning.
- Chr. Ludwigs:** »At sige verden ret farvel«. (Højskolebl. XLVII, 1065—72.) — Grundtvigs Salme.
- Marius Kristensen:** Om Ingemanns versekunst. (Danske Studier 1922. 141—52.)
- Henrik Ussing:** Fred hviler over Land og By. (Danske Studier 1922. 74—75.) — Om Ingemanns Digt, antagelig forfattet i Sorø 1822.
- Carl Christensen:** Botanik i Danmark i 17. Aarh. (Naturens Verden V, 1921. 145—68, 355—74.)
- Kai L. Henriksen:** Oversigt over Dansk Entomologis Historie (forts.). (Entomolog. Meddel. XV, 49—96.)
- Kr. Erslev:** Vort Slægtleds Arbejde i dansk Historie. Rektortale 1911. Med en Udsigt over hans litterære Arbejder og Universitetsvirksomhed.
- J. W. S. Johnsson:** Københavnske medicinsk Selskaber (1772—1922). Nationaløkonomisk Forenings 50-Aars Jubilæum. (Nationaløkon. T. LX, 345—73.)
- K. Stephensen:** Zoologisk Museums Historie. (Naturens Verden V, 1921. 31—46, 123—38.)
- J. Hanson:** Nogle Afsnit af et dansk Provinsblads [o: »Frederiksborg Amtstidendes«] Historie. (Fra Frederiksborg Amt 1921. 72—80.)
- (M. C. H. Dreyer:)** Fyens Stiftstidende 1772—3. Jan.—1922. Odense. 4:o.
- Lauritz Nielsen:** Ældre dansk Litteratur i tyske Biblioteker. (Nord. T. f. Bok- o. biblioteksvæsen IX, 203—25.)
- Konrad Understrup:** Lidt om Læsning paa Landet i ældre Tid. Erindringer fra Ørre. (Bogens Verden IV, 210—12.)

Kunst.

- William Anderson:** Den äldre kyrkliga konsten i Sverige. Lund. 4:o.
(N. M. Mandelgren: Atlas till Sveriges odlingshistoria. Tillägghäfte 2.)
- Mario Krohn:** Frankrigs og Danmarks kunstneriske Forbindelse i det 18. Aarh. 1.—2. Bd.
- H. Storck og Mogens Clemmensen:** Ældre nordisk Architektur. II. Frederiksdal.
- ***Vilh. Lorenzen:** De danske Brigittinerklostres Bygningshistorie. Med Tegninger og Opmaalinger af Charles Christensen. (= De danske Klostres Bygningshistorie. IV.) 4:o.
- Vilh. Lorenzen:** Gammel dansk Bygningskultur. Københavnske Palæer. I. (= Meddelelser fra Foreningen til gamle Bygningers Bevaring 2. R. IV.) Johan Frederik Classen. Peter Hersleb Classen. Frederiksværk. Arresødal. Corselitze. Classens Have. Amaliegade 38. Aarvog 1921. Foreningen af 3. Decbr. 1892.
- ***Mogens Clemmensen og Vilh. Lorenzen:** Kallundborg Kirke. Fol.
- K. Thorsen:** Bornholmske Byggeskikke i ældre Tider. (Bornholmske S. XIV, 117—39.)
- H. Hjorth:** De middelalderlige Døbefonter paa Bornholm. (Bornholmske S. XIV, 48—69.)
- Poul Nørlund:** Højby kirkes kalkmalerier. (Fra Holbæk Amt XVI, 169—75.)
- Poul Nørlund:** Hørve kirkes kalkmalerier. (Fra Holbæk Amt XVI, 176—78.)
- Karl V. Fich:** De kasserede Kalkmalerier i Nr. Alslev Kirke. (Lolland-Falsters hist. Samf.s Aarvog 1922. 139—42.)
- Harry Schmidt:** Jürgen Ovens' Gemälde und Zeichnungen mit Vorwürfen aus der schleswig-holst. u. nordischen Geschichte. (Festgabe für Rich. Haupt. 62—94.)
- Gunnar Mascoll Silfverstolpe:** Det danska måleriets guldålder. (Ord och Bild XXXI, 561—78.)
- Henning Brøchner:** Smaa københavnske Skilte. (Forskønnelsen XII, 25—28.)
- Emil Hannover:** Dansk Kunstindustri.
- Elna Mygdal:** En Damaskserviet med et Københavnsbillede. (Hist. Meddel. om Kbh. VIII, 349—54.)
- Den danske Skueplads 1722—1922. Udg. af Tidsskriftet Teatret. Redaktion: Edvard Agerholm og Valdemar Berggreen.
- Skuespiltekster fra Komediehuset i Lille Grønnegade udg. ved **Eiler Nystrøm**. 4. Bd.
- Robert Neiiendam:** Det Kongelige Teaters Historie. II. 1875—78.
- Peter Jerndorff:** Nogle Holbergminder fra det Kongelige Theater. (Tilskueren 1922. II, 223—31.)

- M. F. Sødring:** Nogle Minder fra det gamle Kgl. Teater. (Tilskueren 1922. II, 182—97.)
- Robert Neiiendam:** Det kongelige Hof-Theater.
- Elith Reumert:** Den danske Ballets Historie. Fol.
- Torben Krogh:** Samfundet til Udgivelse af dansk Musik. Et Par Mindeblade. (Musik V, 1921. 169—75.)
- C. Nielsen:** Korsang og Tonelære. En Oversigt over Korsangens Historie og Forhold. Odense.
- H. Grüner Nielsen:** Nogle sønderjydske Folkemelodier. (Sprogforen.s Almanak 1923. 42—50.)
- »Hasomir« 1912—1922. Udg. af den jødiske Sangforening »Hasomir«. P.
- Frederik Knudsen:** Langbold. (Danske Studier 1922. 97—126.)
- Fr. Knudsen:** Efterslæt til Pindspillet. (Danske Studier 1922. 186—87.)

Bøger indsendte til Redaktionen 1922.

- Vald. Vedel: Renæssancens Frembrud. Et Stykke Aandshistorie.
- Robert Neiiendam: Det kgl. Theaters Historie II. 1875—1878.
- Vilh. Lorenzen: Københavnske Palæer I. (Medd. fra Foren. t. gamle Bygn.s Bev. II.R., IV).
- *Thom. Larsen: En Gennembrudstid II. Blade af Vendsyssels politiske Historie. Udg. af Hist. Samf. for Hjørring Amt. Hjørring.
- Ereve til og fra I. G. Forchhammer II. I. G. Forchhammer og Sv. Nilsson 1822—1845. Udg. af A. d. Clément.
- Verdenshistorien fra 1866 til vore Dage. Udg. af Povl Engelstoft og Fred. Nørgaard.
- A. Oppermann: Skovfyr i Midt- og Vestjylland (Særtryk af Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark VI).
- Fra Ribe Amt. Udg. af Hist. Samf. for Ribe Amt V, 4. H.
- Carl Christiansen: Bidrag til Dansk Statshusholdnings Historie under de to første Enevoldskonger II. 1670—1699.
- Robert Neiiendam: Det kgl. Hof-Theater.
- Arthur G. Hassø: Ringsted Købstads Historie 4. H. Ringsted.
- Samsøs Stednavne. Udg. af Stednavneudvalget. (Danmarks Stednavne Nr. 1).
- *Hugo Matthiessen: Torv og Hærstræde.
- Dansk biografisk Haandleksikon ved Svend Dahl og P. Engelstoft 10.—11. H.
- Aarbog udg. af Hist. Samf. for Københavns Amt 1922. Roskilde.
- Gyldendals Illustrerede Verdenshistorie III—IV.
- *Danmark. Land og Folk udg. ved Daniel Bruun IV.
- Historisk Aarbog for Thisted Amt 1922. Udg. af Hist. Samf. for Thy og Han Herred.
- *Vilh. Lorenzen: De Danske Brigittinerklostres Bygningshistorie.
- Kjeld Galster: Ingemanns historiske Romaner og Digte.
- Ditlev Ahlefeldts Erindringer 1617—1660 udg. af Louis Bobé.

- *Scriptores Minores Historiæ Danicæ Medii Ævi rec. M. Cl. Gertz II. Bd., 2. H. Indices.
- P. Lauridsen: Da Sønderjylland vaagnede VII—VIII. Aarbøger udg. af Hist. Samf. for Aarhus Stift XV. Aarhus. Fra Holbæk Amt XVI, udg. af Hist. Samf. for Holbæk Amt.
- F. Bojsen: Af Møns Historie V. Efter Reformationen.
- *Kr. Erslev: Meddelelser om Rigsarkivet med Landsarkiverne for Aarene 1916—1920.
- Dansk-Islandsk Samfunds Smaaskrifter:
- Nr. 11. Finnur Jónsson: Det islandske altings historie i omrids.
- Nr. 12. Halldór Hermannsson: Islænderne i Amerika.
- Sveriges Krig Åren 1808 och 1809. Utg. av Generalstabens krigshistoriska Avdelning, IX. Sthlm.
- Historisk Tidsskrift utg. av Svenska Historiska Fören. gen. Sven Tunberg 42. Årg., H. 3. Sthlm.
- Eli F. Heckscher: Ekonomi och Historia. Sthlm.
- *Edv. Bull: Kristianias Historie I. Oslos Historie. Utg. av Kristiania Kommune. Kria.
- M. Birkeland: Historiske Skrifter II, utg. for Den Norske Hist. Foren. ved Fr. Ording. Kria.
- (Norsk) Historisk Tidsskrift 5. R., V, 4. H. Kria.
- Historisk Tidsskrift för Finland, utg. av P. O. von Törne, Årg. 7, 1.—4. H. Helsingfors.
- Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors:
- Nr. 160. Nylands Ortnamn till år 1600, utg. av Greta Hausen II.
- Nr. 161. Karl Flodin: Martin Wegelius.
- Nr. 162. Studier i Nordisk Filologi utg. gen. Hugo Pipping XIII.
- Nr. 163. Förhandlingar och Uppsatser 35.
- Nr. 164. Per Brahes Brevväxling rörande Abo Akademi. I. Per Brahes Brev, utg. av Carl Magnus Schybergson.
- Thüringisch-Sächsische Zeitschrift für Geschichte und Kunst XXII, 1. H. Halle.
- Jahrbücher und Jahresberichte des Ver. für mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde 85.—86. Jahrg. Schwerin.
- Historische Blätter herg. vom Haus-, Hof- und Staatsarchiv in Wien, gel. von Otto H. Stowasser 1. Jahrg. 3. H. Wien.
- Hansische Geschichtsblätter, herg. vom Ver. für Hansische Geschichte Bd. XXVIII. Lübeck.
- Forschungen zur Brandenburgischen und Preussischen Geschichte herg. v. Melle Klinkenborg u. Joh. Schultze Bd. 35, 1. Hälfte. München u. Berlin.
- Otto Forst-Battaglia: Eine unbekannte Kandidatur auf dem polnischen Thron. Landgraf Friedrich von Hessen-Kassel und die Konföderation von Bar. Schriften zur europ. Gesch. seit dem M. A. herg. von Herbert Schönebaum. H. 3. Leipzig.

Recensioner.

Arkivvæsen.

I Løbet af de sidste Aar er der af Rigsarkivet bleven udsendt en Række Meddelelser og Publikationer, som tilsammen giver et Indtryk af Arbejdet indenfor denne vor vigtigste historiske Institution: *Meddelelser om Rigsarkivet med Landsarkiverne for Aarene 1906—15 og 1916—20*. Af K r. E r s l e v (1920 og 1922), *Den civile Centraladministration 1894—1913*. Af L. L a u r s e n (1921), *Vejledende Arkivregistraturer. IV. Privatarkiver fra det 19. Aarhundrede, beroende i Rigsarkivet*. Ved K r. E r s l e v (1923) og *Rigsarkivet og Hjælpebidragene til dets Benyttelse*. En Oversigt af K r. E r s l e v (1923).

Fraregnet Lønningslovene af 25. April 1907 og 3. Juli 1914, der bragte nogle haardt tiltrængte Forbedringer for de underordnede Tjenestemænd, er der i Aarene 1906—20 kun bleven gennemført ganske faa vigtigere Bestemmelser vedrørende *Arkivvæsenets Organisation og almindelige Forhold*. Mere formel end reel er Betydningen af den kgl. Res. af 29. November 1918, der ophævede Rigsarkivets Deling i en Første og Anden Afdeling. Delingen var et Minde om den gamle Adskillelse mellem Gehejmearkivet og Kongeriget's Arkiv, men havde i Tidens Løb mistet sin Betydning.

Modsat de fleste af de store europæiske Arkiver er det danske Rigsarkiv lige fra sin Oprettelse traadt i nærmeste Forbindelse med Centraladministrationen. Selv om den Tendens, der i en Række Aar kunde spores indenfor vort Arkivvæsen til yderligere at betone dette Forhold — en Tendens, der dog mere teoretisk end praktisk blev forfægtet af afdøde Rigsarkivar Secher — i de senere Aar er traadt stærkt i Baggrunden og har vejet Pladsen for den adskilligt rigtigere Betragtning, at Rigsarkivet fortrinsvis er en historisk videnskabelig Institution, har den dog haft den vigtige Følge, at Administrationskontorerne i stor Udstrækning *afleverer deres forholdsviis ny Arkivalier*. For Administra-

tionens Vedkommende har det den praktiske Grund, at de forskellige Myndigheder lider under en permanent Pladsmangel, ofte kun har ringe Interesse for deres Arkivalier og derfor heller ikke vil have Ulejligheden med at holde dem i Orden. Om Smaating drejer det sig ikke. 1906—15 modtog Hovedarkivet ved Afleveringer fra Myndigheder o. l. ikke mindre end 16473 Bind, 31834 Pakker og 194 enkelte Læg og Stykker. 1916—20 var de tilsvarende Tal 12860, 16784 og 335. For de 3 Landsarkiver udgjorde Afleveringerne i det første Tiaar 13445 Bind, 9529 Pakker og 638 enkelte Læg og Stykker; for det sidste Femaar 9123, 8887 og 106. Som det ses, viser Tallene en meget stærk Stigning. Gennemsnitlig er Afleveringerne fra det første Tiaar til det sidste Femaar vokset med ca. 33 pCt.

Som allerede omtalt hænger denne Udvikling ikke alene sammen med Administrationens rivende Vækst, men skyldes ogsaa en øget Tilbøjelighed til at skyde Afleveringsgrænsen saa langt ned mod vor egen Tid som overhovedet muligt. I de her omtalte 15 Aar er der vel kun bleven udstedt et Par enkelte formelle Bestemmelser i denne Retning, Cirkulæret af 23. Oktober 1907 om Aflevering af Provsbyernes Lavsarkiver, Bekendtgørelsen af 31. Maj 1911 angaaende nedlagte Skolers Arkiver samt Bekendtgørelsen af 1. April 1919 vedrørende Retsbetjentenes Aflevering af deres Kopier af tinglæste Dokumenter. Langt mere har Praksis betydet.

Blandt de saaledes afleverede Arkiver findes talrige, som er overordentlig vigtige for den historiske Forskning. Først og fremmest er der Grund til at nævne de store Afleveringer fra Udenrigsministeriet, den kgl. grønlandske Handel, af Veterinær- og Landbohøjskolens Arkiv, den almindelige Enkekasses Sager samt Skøde- og Panteprotokollerne foruden en stor Mængde Arkivalier fra de tidligere dansk-vestindiske Øer.

Drejer det sig om ældre, »historiske« Arkivalier, kan der selvfølgelig ikke rejses Indvendinger mod Administrationskontorernes voksende Tilbøjelighed til Aflevering. Noget anderledes stiller Sagen sig med Hensyn til ganske ny Akter. Hvor vidt man i denne Henseende bør gaa, vil altid blive en Skønssag. Historieforskningen kan som Argument for Arkivernes Beredvillighed til at modtage selv de nyeste Arkivalier anføre det ubestridelige Faktum, at Arkivalierne i Arkiverne beror under bedre Forhold og er Genstand for en omhyggeligere Behandling end i de forskellige Embedskontorer. Alligevel er man dog sikkert ved at gaa for vidt. Naar enkelte af Ministerierne afleverer Journalsager, som kun er indtil 2 Aar gamle, bliver Følgen alene, at

Kontorerne daglig maa laane store Mængder af lige afleverede Sager. Det samme gælder i nogen Grad Landsarkiverne. Det store og stadigt voksende Arbejde med Udskrifter af forholdsvis unge Kirkebøger kan neppe siges at være Arkivarbejde.

Meddelelsernes statistiske Oplysninger giver et Indtryk af dette daglige Ekspeditionsarbejde. Sammenlægger man 2. Afdelings Tal paa udleverede Tryksager, rekvirerede, men ikke fundne Sager og Udlaan til Brug udenfor Arkivet, hvad der praktisk talt svarer til Ekspeditionen til Ministerierne, naar man for Tiaaret 1906—15 op paa ikke mindre end 157776, i Femaaret 1916—20 paa 101963 Ekspeditioner. Statistiken kan iøvrigt paa enkelte Punkter misforstaas. Naar det saaledes oplyses, at der 1906—15 i 2. Afdeling er bleven rekvireret, men ikke fundet 25525 Sager (1916—20: 15838), kan det for den uindviede synes lidet flatterende for Personalet. I Virkeligheden drejer det sig om Rekvisition af Journalsager, som er »vist frem« til Numre i endnu ikke afleverede Journaler. Det er ogsaa med tvivlsom Berettigelse, at Statistiken under 2. Afdeling omhyggelig noterer Tallet paa »Undersøgelser«, som førte eller ikke førte til Udlaan (1906—15: 26273, 1916—20: 9450). I de 99 pCt. af Tilfældene har de paagældende »Undersøgelser« alene bestaaet i at slaa et Nummer op i en Journal og derefter forfølge Sagen gennem Fremvisninger.

En Omtale af Rigsarkivets rivende Forøgelse fører naturligt til at nævne al moderne Arkivvæsens mest brændende Spørgsmaal: *Kassationerne*. Ganske vist har en fremragende engelsk Arkivteoretiker (H. Jenkinson: *A Manual of Archive Administration*. 1922) for nylig villet hævde, at denne Opgave læs udenfor Arkivmændenes naturlige Ressort og udelukkende maatte løses af Administrationen. Neppe mange Arkivmænd vil samstemme i denne Udtalelse. Fortidens Synder taler højt om den Tilfældighed og Skødesløshed, som bliver Følgen af en saadan Ordning. I hvert Fald i Danmark vil man sikkert fra alle Sider være enig om, at Kassationer bør fastsættes ved Overenskomst mellem Administrationens og Arkivets Mænd. Meddelelserne fra Rigsarkivet 1906—20 viser, at man ikke paa dette Omraade er kommet videre end hidtil. Aarsagen er naturligvis de store Lokaleudvidelser, som i den nyere Tid har fundet Sted, og som har gjort Spørgsmaalet mindre brændende. Erfaringen viser, at i Reglen kun den bitreste Pladsmangel kan fremtvinge Kassationer. Navnlig for Landsarkivernes Vedkommende maa Sagen dog snart blive rejst: Arkiverne kan kræve ordentlige og gode Bygningsforhold, men har ikke Ret til at stille deres kostbare Krav,

med mindre de kan pege paa, at alt fuldkommen ligegyldigt er kasseret. At gemme alt er ingen Kunst og i Virkeligheden heller ikke nogen Fordel for den historiske Forsker. Arkiv- og Administrationsembedsmændenes Kundskab skal netop vise sig i deres Evne til at skille ud. Naturligvis kan man heller ikke opbevare alt, som engang kan tænkes at faa en Smule f. Eks. personal-historisk Interesse. Det maa i hvert enkelt Tilfælde afgøres, om de paagældende Sager har en saa væsentlig Betydning, at Samfundet bør paatage sig Opbevaringsomkostningerne. Forhaabentlig tager Rigsarkivet Opgaven op. Venter man for længe, bliver den vanskeligere og udsættes for at løses i en Hast, der kan afstedkomme uoprettelige Ulykker.

Rigsarkivet forøges imidlertid ikke alene ved Administrationens Afleveringer, men har ogsaa i Aarenes Løb fra Private modtaget en Række værdifulde *Gaver og Deposita*. Blandt disse er der særlig Grund til at nævne: Gehejmerraadinde Andræ's Papirer og Dagbøger, Breve fra Enkedronning Caroline Amalie, en Pakke af C. C. Halls Papirer, Wilhelm Moltke af Espes Papirer (13 Pk.), 9 Pk. Kriegerske og Regenburgske Papirer, U. v. Dirckinck-Holmfelds Papirer (3 Pk.), Biskop P. C. Kierkegaards Arkiv (7 Pk.), Tscherningske Papirer (7 Pk.) og endelig Tietgens Arkiv. Desuden det Hageske Handelsarkiv samt en Række store Godsarkiver etc. fra Søgaard, Trøjborg, Lyngbygaard og Gerdrupgaard, Rønninge-Søgaard, Dallund, Gl. Estrup, Ringsted Kloster, Grevskabet Brahesminde, Rødkilde, Børglum Kloster etc. etc. Endelig kan nævnes afdøde Professor H. B. Storcks store Seglsamling og ligeledes afdøde Arkivar Thisets omfattende Samlinger til den danske Adels Historie. Som Depositum er Karen Brahes berømte Bibliotek overgivet til Landsarkivet i Odense. Det er neppe noget Tilfælde, at saa mange fynske Godsarkiver er havnet i offentlig Varetægt. Æren derfor tilkommer først og fremmest Landsarkivar Wad. Næst efter at fremhæve, hvad der allerede er udrettet, er der maaske Anledning til at opfordre ogsaa Hovedarkivets Ledere til efter Evne at benytte og fremkalde Lejligheden til at bringe navnlig moderne Politikeres skriftlige Efterladenskaber inden for Rigsarkivets Mure. Altfor mange værdifulde historiske Kilder fra den nyeste Tid gaar rimeligvis den sikre Tilintetgørelse i Møde. Den af Rigsarkivar Erslev udarbejdede Registratur over Privatarkiver fra det 19. Aarhundrede viser, hvor meget en tidligere Generation har kunnet indsamle. Det danske Rigsarkiv har paa dette Omraade Traditioner, som maaske er enestaaende blandt Europas store Arkiver.

Alle de foreliggende Arbejder, som har givet Anledning til disse Linjer, bærer Vidne om Rigsarkivets energiske Bestræbelser for at tilrettelægge sine Skatte for den historiske Forskning.

L. L a u r s e n s *Oversigt over den civile Centraladministration 1894—1913* slutter sig nøje til sine Forgængere, Kringelbachs forskellige Embedsetater, men er stringentere og mere meto- disk udarbejdet. Foreløbig har den størst Betydning for Arkivpersonalets Behandling af de nyere Afleveringer, men vil en Gang i en ikke fjern Fremtid ogsaa blive til Nytte for Personal- og Administrationshistorien og i høj Grad hjælpe Forskerne til at finde sig til Rette i den moderne Vrimmel af Regeringskon- torer. Øjeblikkets Historikere venter derimod med større Længsel paa den Behandling af Højesteret, til hvilken afdøde Arkivar Kringelbach havde gjort store Forarbejder, og som vistnok allerede er gjort trykfærdig af den nuværende Rigsarkivar. Som et beskedent Ønske kan Historikeren tillige udtale sin Forvent- ning om den *Oversigt over Diplomatiets Embedsmænd*, til hvilken en anden af Rigsarkivets Embedsmænd i Aarevis har gjort For- arbejder, og hvis Udgivelse er i høj Grad paakrævet; forhaabentlig edsages den af et Tillæg om de fremmede Diplomater og Agen- ter, der i Tidens Løb har været akkrediteret ved det danske Hof.

Embedsetaters Udgivelse er en gammel Tradition i Rigs- arkivet og skyldes oprindeligt A. D. Jørgensens Initiativ. Der- mod har den nylig afgaaede Rigsarkivar E r s l e v Æren af at have indset Nødvendigheden af at udgive en kortfattet *Oversigt over Rigsarkivet og Hjælpemidlerne til dets Benyttelse*. Baade de yngre Tjenestemænd og ogsaa selv graanede Arkivforskere staar ofte famlende overfor Rigsarkivets utallige Fonds og har van- keligt ved at finde sig til Rette mellem den store Vrimmel af Hjælpemidler, som i Aarenes Løb er udarbejdet. Flere uden- landske Arkiver, først og fremmest det engelske Record Office har da ogsaa forlængst indset Nyttens af slige Oversigter og sat et stort Arbejde ind paa deres Tilvejebringelse. Koncist i For- men, omhyggelig gennemtænkt og konsekvent gennemført som det, hvad Kr. Erslev lægger Navn til, er dette Skrift ikke det mindst fortjenstfulde Resultat af hans Virksomhed som Rigs- arkivar. Enhver Arkivbesøgende vil med dette ved Haanden altid være i Stand til at finde Udgangspunktet for sit Arbejde og behøver ikke at blive i Uvidenhed om Tilstedeværelsen af et Arkivfond eller Hjælpemiddel.

Endelig skal nævnes Registraturen over *Privatarkiver fra det 9. Aarhundrede*, ligeledes udarbejdet af Kr. E r s l e v. Ogsaa

dette Arbejde er et ypperligt Hjælpemiddel til at finde sig til Rette i denne Afdeling af Rigsarkivet. Selv om den er forholdsvis kortfattet, vil den give Forskerne talrige Antydninger og i Forbindelse med det haandskrevne Brevskriver-Register, som forhaabentlig ogsaa en Gang bliver udgivet, kunne henlede deres Opmærksomhed paa det private Brevstof, som i de enkelte Tilfælde kan supplere det officielle Aktmateriale. Med Rette udtaler Erslev i Fortalen, at Udgivelsen af slige Vejledende Arkivregistraturer er noget af det nyttigste af A. D. Jørgensens initiativrige Virksomhed. Beklageligt kun, at den — som han tilføjer — har ligget hen siden 1900. Navnlig de engelske og franske Arkiver er derved kommen adskilligt forud for Danmark.

Dette betyder dog ikke, at de store *Ordnings- og Registreringsarbejder* indenfor Rigsarkivet er standset.

Tvertimod. De foreliggende Meddelelser om Rigsarkivets Virksomhed 1906—20 giver et levende Indtryk af de store Foretagender, som er i Gang. I *Kongehusets Arkiv* har Rigsarkivaren personlig foretaget en Revision og navnlig ordnet og registreret Christian VIII.s store Brevsamlinger. De forskellige *Hofarkiver* (Hofmarskalatet, Kabinetssekretariatet etc.) er bleven gennemgaaet. Hele *Danske Kancellis Arkiv* er ved et Arbejde, som har strakt sig over næsten alle 15 Aar, bleven fuldstændig revideret og nyregistreret og Forretningsgangen paany bleven undersøgt og udredet. Det samme gælder en Række Institutioner, som staa i nærmeste Forbindelse med Kancelliet: *Missionskollegiet*, *Universitets- og Skoledirektionen*, *Det kgl. Teater* etc. Udgivelsen af der nye Registratur over Danske Kancellis Arkiv er sikkert næ forestaaende. Ordningen af *Tyske Kancellis* inden- og udenrigske Afdelinger samt af *Udenrigsdepartementets* store Aktmasser er gaaet sin Gang. Da den i sin Tid udarbejdede og udgivne Registratur over *Rentekammerarkivet* er ganske utilfredsstillende, er der bleven sat et stort Arbejde ind paa en Nyordning af denne Afdeling. Selv om meget allerede er udført, er det dog stadig yderst vanskeligt baade for Arkivmændene og for Forskerne at finde sig til Rette i dette Arkiv. Forhaabentlig bliver det et af de Omraader, hvor der i de nærmest kommende Aar bliver sat de fleste Kræfter ind. Ogsaa i *Land- og Søforsvarskollegierne* er der foretaget en — dog kun foreløbig — Ordning og Registrering. Endelig bør fremhæves den store Omordning af Rigsarkivets *Pergamentsamlinger*, som er foregaaet under Kr. Erslevs personlige Ledelse. For enkelte Deles Vedkommende gik den bestaaende Ordning helt tilbage til det 16. Aarhundrede og var i det hele ganske usystematisk og uoverskuelig, for slet ikke at tale om

at den selvfølgelig var i Modstrid med moderne Arkivprinciper. En gennemgribende Nyordning er nu blevet gennemført, saaledes at Proveniensen ogsaa paa dette Omraade er bleven lagt til Grund, og en Række forskellige Arkiver opstaaet og rekonstrueret: Kronens, Bispers, Kapitlers, Herreklostres, Byers og Privates. Samtidig er Opbevaringsmaaden bleven forbedret, medens Voksseglene er ved at blive underkastet en Behandling, som skal sikre dem mod Tilintetgørelsen. Ogsaa i Landsarkiverne er der foretaget mange og store Ordningsarbejder. Er det et forfængeligt Haab inden alt for længe at imødesee en trykt Registratur over de bevarede Kirkebøger?

Rigsarkivar Erslev har en Gang mundtlig fremhævet Nødvendigheden af at faa udarbejdet saa mange *Registre* — Navne- og Sagregistre — som muligt og derved peget paa et Arbejde, som bør gaa Haand i Haand med den egentlige Ordning og Registrering, og som er af den største Betydning for den historiske Forskning. De foreliggende Meddelelser viser da ogsaa, at der netop paa dette Omraade er sket store Fremskridt. Over Pergamentsamlingen er der bleven udarbejdet en kronologisk Liste, saaledes at man let kan finde, hvor de enkelte Breve er henlagt. Til Christian VIII.s Brevsamling er udarbejdet en Navneliste. Til Tyske (Slesvig-Holsten-Lauenburgske) Kancellis Forestillinger forelaa der fra tidligere Tid et kronologisk Register og — paa meget smaa og upraktiske Sedler — et dertil hørende meget omfattende Navne- og Sagregister; dette er nu blevet revideret og renskrevet i store Protokoller, hvorigennem der er tilvejebragt et næsten uundværligt Hjælpemiddel. En gammel og uensartet Seddelregistratur over Rentekammerets kongelige Resolutioner er paa Grundlag af de originale Protokoller og Sager bleven suppleret og revideret. Ca. 20000 Sedler er derved bleven omredigeret og 4000 kommen til. For Aarene 1660—70 er Arbejdet afsluttet og Sedlerne bleven udskrevet i en Protokol. Endelig kan tilføjes, at der er udarbejdet Navneregistre til den almindelige Enkekasses Protokoller samt til Brevsamlingerne fra det 19. Aarhundrede.

Rigsarkivets Ordnings- og Registreringsarbejder er saaledes yderst omfattende og til overordentlig Nytte for den historiske Forskning. Selv om de af Rigsarkivar Secher — delvis under hollandsk Paavirkning — udarbejdede og formulerede Regler i visse Henseender er pedantiske og stiller for store Krav til Registreringens Udførlighed, har han utvivlsomt Æren af at have bragt dette Arbejde i et fast og ensartet System. En Sammenligning mellem Registratursedler, udarbejdede før og efter hans

Embedstiltrædelse, viser Fremskridtet. Nogle smaa praktiske Randbemærkninger er dog maaske ikke overflødige. Gennemgaar man i Sammenhæng Meddelelser fra Rigsarkivet fra den sidste Menneskealder, kan man ikke værge sig mod Indtrykket af, at Secher lidt for dogmatisk har stræbt at gennemføre Proveniensprincippet. Enkelte af Rigsarkivets gamle Samlinger, som Stykke for Stykke var registreret, kunde sikkert have ventet paa en Omordning, indtil mere nærliggende Opgaver var løst. Revisionen af Sechers egen Ordning af Danske Kancellis Arkiv hørte heller ikke til det mest paakrævede. I noget for ringe Grad har man sikkert vist Skaansel over for gamle Ordninger, som var kendt gennem talrige Citeringer. Der synes ogsaa at have raadet en Tilbøjelighed til samtidig at sætte for mange og for store Arbejder i Gang. I alle disse Henseender har Erslevs Virksomhed betegnet et Fremskridt. Han har holdt sig til bestemte Opgaver og ikke slaaet nye og større Brød op, end han kunde naa at faa bagt, samt stræbt at føre de mange halvt fuldendte Arbejder frem mod deres Afslutning. I øvrigt kan man ikke altid værge sig mod Indtrykket af, at Arkivets Embedsmænd undertiden gør for meget ud af Sagen, og at der ofte bliver sat et urimeligt stort Arbejde ind paa at finde Plads til de tit og mange Gange ligegyldige Sager, der svømmer rundt i ethvert Arkivfond. »Diverse Sager« er ikke tiltalende, men dog ofte en praktisk og forsvarlig Udvej.

Et andet Forhold er dog vigtigere for den historiske Forsker. I al Forretningsførelse i moderne Embedskontorer spiller Journalerne og overhovedet Protokollerne den alt overvejende Rolle ved Akternes Ordning. Dette er selvfølgelig baade rigtigt og nødvendigt. Eksemplet har imidlertid ført til, at man ogsaa ved Ordningen af Fortidens Arkiver er tilbøjelig til i for høj Grad at anvende dette System. Der raader sikkert en noget for stor Tendens til at samle de flest mulige Akter som Bilag til Protokolrækkerne og at opløse Dossierpakker med særlig Titel. Disses Mangel er iøjnefaldende, navnlig at Titlen aldrig fuldstændig kan dække Indholdet, deres Fortrin dog ligesaa ubestridelige. De lange Rækker af »Journalsager«, »henlagte Sager«, »Brevsager« etc. er en evig graa Masse, hvor intet fanger Blikket. Historikeren, som arbejder i et Arkiv, møder ganske vist med sine bestemte Ønsker vedrørende det Spørgsmaal, han vil undersøge. Ligesaa ofte faar han dog Ideer ved at se Titlen paa en Aktpakke. Der kan heller ingen Tvivl være om, at det rent praktisk er lettere for Forskeren at faa udleveret en hel Samling Sager vedrørende et bestemt Anliggende end møjsommeligt at skulle søge

den frem ved Hjælp af Journaler etc. Selv om der i Reglen mangler en Del, og han alligevel maa tage Protokollerne til Hjælp, er dette Arbejde lettere, naar han i Forvejen har Hovedmassen til sin Raadighed. Principet er rigtigt, men maa ikke drives for vidt.

Disse Randbemærkninger, som naturlig frembyder sig i Forbindelse med en Gennemgang af Rigsarkivets forskellige nye Publikationer, bør imidlertid af enhver arbejdende Historiker sluttes med en Anerkendelse af det overordentlig store grundige og — fordi det som oftest er navnløst — uselviske Ordnings- og Registreringsarbejde, som finder Sted indenfor Rigsarkivets Mure, et Arbejde, som mere end det almindeligvis udtales, er Forudsætningen for det allermeste af den historiske Forskervirksomhed, der udfoldes herhjemme.

Axel Linvald.

Tidshistorie.

Docent Curt Weibull har i tre Arbejder — *Sveriges och Danmarks älsta historia. En orientering* (Lund, 1922), *Om det svenska och det danska rikets uppkomst* (Hist. tidskr. f. Skåneland VII (1917)) og *Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden* (Lund, 1921) — offentliggjort en Række Studier, som tilsammen tagne behandler væsentlige Sider af den kulturelle og politiske Udvikling i Danmark og Sverige (delvis Norge) fra Menneskets Indvandring til ca. 1150 e. Kr.

Hvert af disse Arbejder har sit særlige Præg. Mens W. i det førstnævnte (men sidstskrevne), der fører Fremstillingen op til Folkevandringstid, har været henvist til, hvad der ad arkæologisk Vej kan siges om Bebyggelsens og Samfundets Udvikling i forhistorisk Tid, har han i det næste (det førstskrevne), spændende over Tidsrummet fra Folkevandringstid til ca. 1000, kombineret arkæologiske Undersøgelser med litterære, og endelig har han i det sidste, der behandler nordisk »Storpolitik« fra ca. 900—1150, kunnet kvittere Arkæologien og holde sig udelukkende til den skriftlige Overlevering. Denne Forskel i Kilder har ikke alene bestemt de enkelte Arbejders Form, men ogsaa i væsentlig Grad betinget deres Værdi. Thi det kan jo ikke nægtes, at W. har savnet visse Forudsætninger som Arkæolog, hvilket ikke i første Række viser sig gennem hans Problempostilling, men derimod gennem hans Problemløsning.

Selve Hovedtanken: at det økonomisk bærende Grundlag for Kulturudviklingen tidligst er til Stede i de »gammeldanske«

Lande og i Aarhundredernes Løb flyttes østpaa, indtil det ved Folkevandringstid for en Stund har naaet de »gammelsvenske« Lande, er rigtig, men hører til de Sandheder, om hvilke ingen har tvivlet i den sidste Menneskealder. Hvad der har Betydning, er en eksakt Udredning af *Aarsagerne* til denne det kulturelle Tyngdepunkts Forskydning, og her turde det være meget tvivlsomt, om W. har fundet de rette.

Hans stærke Fremhæven af de gammeldanske Landes Flint som »en aldrig sinande källa för rikedom och välstånd« i vor yngre Stenalder rammer næppe Hovedsagen. Thi ganske vist har Flinteksporten været stor til Norge (i Periodens Slutning) og Sverige (delvis); men den har ingen paaviselig Rolle spillet ved Forbindelsen med de Lande, der afgav selve Betingelsen for den nye Kulturs Frembrud og Vækst paa dansk Grund: Vesteuropa og Mellemeuropa. Her er det vore Kysters *Rav*, der er Trumf. Men end ikke Ravhandelen kan tilfulde forklare det Præg af Velstand og Magt, som hviler over vor yngre Stenalder og Bronzealder. Det faar kun sin Forklaring ud fra en bebyggelsesmæssig Betragtning af Sagen. Det er i første Række som Bønder, Befolkningen vinder frem, ikke som Handelsmænd. Det er det overalt tilgængelige og næsten overalt brugbare Jordsmon, der allerede i neolitisk Tid gør udstrakt Bygdedannelse og en stærk social Deling af Samfundet mulig, og som i Løbet af Bronzealderen fremkalder en Tjoddannelse med den dertil hørende samfundsmæssige Organisation.

Det centrale rammer W. ikke ved sin Skildring af de gammeldanske Landes Stenalder, og det er en fuldkommen Misforstaaelse, naar han hævder Flintens vedvarende Betydning ned gennem Bronzealderen. Jeg skal paa dette Punkt nøjes med at henvise til Ekholms Kritik i »Fornvännen« 1923, som jeg fuldt ud kan tiltræde. Om W. har fundet den rigtige Løsning, naar han forklarer Upplands stigende Indflydelse i ældre Folkevandringstid ud fra dets Rigdom paa Jernmalm, tør jeg ikke afgøre. Uppland var jo imidlertid ikke ene om denne Rigdom. Sø- og Myremalm — langt de vigtigste Former for denne Tids Vedkommende — fandtes i udstrakt Grad f. Eks. i Värmland og i søndre Smaaland, og det sidstnævnte Omraade har aabenbart spillet en afgørende Rolle for Skaanes Malmforsyning helt fra romersk Jernalder at regne. Jeg skulde tro, at W. ogsaa her har gjort en ikke betydningsløs Omstændighed til en Hovedfaktor i Udviklingen.

Som bekendt forklarede Knut Stjerna det voksende Sveavælde paa en helt anden Maade, og mod Stjernas Hypoteser vender W. sig med stor Styrke i sit Arbejde om det svenske og

det danske Riges Opkomst. Hans Bedømmelse af de gamle Romeres Vidnesbyrd er meget tiltalende. I det hele turde Tiden være inde til at tage mere nøgternt paa disse taagede Oplysninger, hvis reelle Indhold er magert, og hvis Troværdighed ikke er stort bedre. Men Hovedslaget staar dog ikke her. Det indledes først, da Beowulfs usalige Geater træder frem paa Arenaen.

W.s Opfattelse er den, at Geater er Jyder, og han anlægger i sin Argumentation færdselsgeografiske Synspunkter, som har betydelig Interesse uden ligefrem at virke overbevisende. Hele Spørgsmaalet er — trods langvarig Diskussion — næppe modent til Afgørelse. Men det er af stor Rækkevidde. Thi kun ud fra den Forudsætning, at Geaterne er et selvstændigt Folk i Jylland, kan W. — *maaske* — fastholde, at det danske Riges Opkomst hører en sildigere Tid end Folkevandringen til.

Han vender sig nemlig mod den almindeligt raadende Opfattelse, at Danmark og Svitjod er fremgaaet af Folkevandrings-tidens Brydninger. Harald Blaataand er det danske, Olov Skötkonge det svenske Riges Grundlægger. Unægtelig har W. i mange Henseender let Spil overfor de senere Aars Fremstillinger. Man kan jo minde om Schücks »Frihaandstegninger« i Svenska folkets historia; og at ligeledes Olofs Arbejde staar overfor en Revision, har nylig Boers Kritik vist os. Dermed er Sagen dog ikke afgjort. Det forekommer mig, at W. for Danmarks Vedkommende helt lader ude af Betragtning, at Naturen ikke hos os har sat det Skel mellem Jyder og Ødanske, som efter hans Mening langt ned i Tiden holdt Svear og Göter paa indbyrdes Afstand. Fremvæksten af et dansk Storrige i Folkevandringstid vilde altsaa ikke støde paa Hindringer af *denne* Art. Om Rigsdannelsen blev en Kendsgerning, kan imidlertid kun oplyses ved Inddragelse af adskilligt andet Stof end det, W. har medtaget i sin Undersøgelse, og det er i hvert Fald uden Betydning, at der fra 9. og 10. Aarh. foreligger Vidnesbyrd om en lokal Splittelse. En saadan kan jo svare til den Opløsning, som i 7. Aarh. fandt Sted indenfor det franske Rige. Men før man overvejer alle foreliggende Muligheder, bør man klart definere, *hvad* man forstaar ved et »dansk Rige«. Dette har W. ikke gjort. Og der kunde endelig tænkes Definitioner, som end ikke lod Harald Blaataands Rigsdannelse passere.

Uden Sammenligning værdifuldest er Weibulls tredje Arbejde — om Sverige og dets nordiske Nabomagter i den tidlige Middelalder. Hans — og Lauritz Weibulls — kildekritiske Studier over denne Periode er af grundlæggende Værdi. Man kan da sikkert ogsaa gaa ud fra, at begge Forskeres særlige Fortjener vil være alle interesserede bekendt, saa det vil være nok at

henlede Opmærksomheden paa denne Curt Weibulls Bog. Hans Studier er præget af en Ro og Stringens, som har bragt Resultater, der i Hovedsagen vil blive staaende. Flere Steder har Broderens Arbejder dannet Grundlaget for Fremstillingen, som saa er ført igennem i større baade Dybde og Bredde. Vi møder en Helhedsopfattelse, en Evne til at fastholde det væsentlige og udskyde det uvæsentlige, som er sjælden, og kun faa Steder viser det skarpt tegnede Billede Smaaabrist. Det er ubetinget den mest fængslende Række Undersøgelser over vor hjemlige Histories Dæmringstid, som endnu har set Lyset. *Vilh. la Cour.*

Da Stephanius grundlagde Saxostudiet gik hans Arbejde i to Retninger. Som Discipel af de nederlandske Filologer forskede han Saxos Stil og Sprog og viste, i hvor høj Grad denne danske Historiker var paavirket af de latinske Forfattere fra Sølvalderen, — og som Ven af Ole Worm, dybt betaget af den ny Verden, der aabenbarede sig, da den islandske Litteratur kom til Danmark, satte han sig til Opgave at tolke Saxo ved Hjælp af de norrøne Kilder. De følgende Slægtled af Forskere fulgte ham paa denne Vej, sidst i Rækken Axel Olrik og i Olriks Fodspor Paul Herrmann med *Erläuterungen zu den ersten neun Büchern der dänischen Geschichte des Saxo Grammaticus*. — Bind I, der kom 1901, indeholder Oversættelsen, Bind II fra 1922 giver Kommentaren, i hvilken Herrmann vil samle alt, hvad der hidtil er fremkommet til Belysning af Saxos Sagnhistorie. Meget er samlet sammen — alt for meget — saa at Bogen synes kaotisk for en læg Læser, og just for Lægmænd er den skreven. Forfatteren tager i visse Maader Afstand fra Axel Olrik, under hvis stærke Paavirkning han har begyndt sine Studier. Han betoner ligesom Steenstrup Saxos kunstneriske Indsats i Modsætning til Olrik, som i ham helst vil se den receptive, trofaste Bevarer af Traditionen. Han vender sig mod den Mening, at Saxos Kilder for en stor Del skulde være norske, og hævder mod Olrik den islandske Overleverings Betydning. Synderlig nyt Land er dog ikke vundet i de Problemer, der vender mod Nord, men indenfor Bogen rummes andre Undersøgelser, som vender mod Syd, mod »orbis Latinus«, og efter lange Tider fortsætter Stephanii Studier paa dette hans andet Arbejdsfelt. Det er Herrmanns Fælle, afdøde C. Knabe, som i Tillægget til Bd. I har analyseret Saxos Ordforraad, søgt efter hans Forbilleder og paapeget Laanene fra Oldtidsskribenterne, fremfor alle Valerius Maximus. Han har vist, hvorledes Stilen i de sidste Bøger af Saxos Værk meget afviger fra de første, som tynges af al den laante Prag, og han grunder

herpaa sin Mening om Tidsfølgen i Udarbejdelsen af de forskellige Bøger, en Mening, som Herrmann har knæsat i Indledningen til Bind II. De sidste Bøger, skrevne i et jævner, naturligere Sprog, skulde være den unge Saxos Arbejde, de første Bøger med deres overdaadige Stilpryd skulde stamme fra hans ældre Aar. Almindeligvis gaar dog Udviklingen hos Skribenter den modsatte Vej. Men selv om Conclusionen er at forkaste, er Iagttagelsen og Undersøgelserne værdifulde. Det er endvidere af Betydning, at hele Materialet er lagt frem for os, idet Herrmann har skænket Rask-Ørsted Fondet den af Knabe og ham udarbejdede Ordbog over Saxos Værk og en Text, i hvilken alle Laan er angivne. Rask-Ørsted Fondet har overdraget Hermanns Gave til det kgl. Bibliotek, hvor Text og Ordbog har Signaturen Ny kgl. Saml. 2959 4to.

Ved Knabes Undersøgelser er vor Kundskab om Saxos Forhold til Oldtiden bleven uddybet, men endnu er der ikke gjort Forsøg paa at finde hans Plads i 12. Aarh. Litteraturhistorie europæisk betragtet. Det vilde være en Opgave for de energiske Dyrkere af middelalderlig latinsk Filologi, den unge Videnskab, som for Tiden bæres frem baade i Tyskland, Italien og Frankrig.

Ellen Jørgensen.

Værket om *Den danske Centraladministration*, udgivet i Anledning af den danske Kancellibygnings 200-Aars Dag 1921, bestaar af fire Afhandlinger. Selve Bygningens Historie er skrevet af Dr. phil. Vilh. Lorenzen, Kollegiestyrets Gennembrud og Sejr 1660—1680 af Prof. Knud Fabricius, Struensee og den danske Centraladministration, Statsstyrelse og Statsforvaltning i 18. Aarhundrede af Raadstuearkivar Axel Linvald, og Systemskiftet 1848, Overgangen fra Kollegium til Ministerium af Landsdommer Kai Fr. Hammerich.

Allerede af denne Indholdsfortegnelse vil man se, at Titlen lover mere, end Værket giver. Hvis Titlen nemlig giver det Haab, at man her faar en samlet Fremstilling af dansk Centraladministration og dens Udvikling, vil man blive skuffet. Thi dette giver Værket ikke. Og endnu mindre giver det Centraladministrationens Historie — forstaaet som en Skildring af dens historiske Forudsætninger og af dens Sammenhæng med den almindelige historiske og økonomiske Udvikling. Værkets Værdi bliver derved begrænset. Det giver ganske vist en Række rent faktiske Oplysninger. Vi faar en minutios Redegørelse — særlig i Bogens 3. Afsnit — for, hvorledes Sagerne fordeltes og ekspederedes, hvor mange Kontorer og Embedsmænd de forskellige Grene af Styrelsen

raadede over, hvilken Gage Embedsmændene oppebar og mange andre Ting, og Værdien af disse Oplysninger skal ikke underkendes, men de bidrager ikke væsentlig til at uddybe vor Forstaaelse af den historiske Udvikling, fordi de kun i ringe Grad sættes i Relation til denne eller til Samtiden. Dette sidste forekommer mig at være afgørende, fordi det dog maa siges at ligge indenfor Opgavens Rammer. Vi faar meget lidt at vide om — Talen er stadig særlig om 3. Afsnit — hvorledes dette komplicerede Maskineri i Virkeligheden fungerede, om dets Forhold til dem, der blev regeret og til Embedsstanden udenfor Centraladministrationen. Sandt nok, Bogen er ogsaa om Centraladministrationen, men det havde dog været naturligt, om Synsvinklen var gjort lidt bredere. — Iøvrigt skyldes selve Opgavens Begrænsning ikke Forfatterne, som har arbejdet efter en af Redaktionsudvalget lagt Plan. Det maa meget beklages, at Udvalget har opgivet at tilvejebringe en gennemført og ligelig fordelt Skildring af den danske Centraladministrations Historie og i Stedet gav sig tilfreds med Afhandlinger over Administrationens vigtigste Perioder. Thi en saadan gennemført Skildring havde været af overordentlig Interesse. Og det er kun en ringe Erstatning, at der er søgt draget nogle enkelte Forbindelseslinier mellem de Perioder, der er skildret. Thi disse Forbindelseslinier har man naturligvis kun i stor Almindelighed kunnet antyde. En virkelig Indledning er dog givet af Prof. Fabricius. Hans Paavisning af de talrige Forudsætninger for Indførelsen af Kollegiestyrelsen viser Kontinuiteten mellem Tiden før 1660 og de afgørende Begivenheder i dette Aar og viser samtidig Uholdbarheden af den Paastand, der fremsættes andetsteds i Bogen (398), at Enevælden begyndte paa bar Bund. Men den Indledning, der gives til Skildringen af det næste Afsnit, knytter kun i ringe Grad Traaden mellem det behandlede Tidsrum og Tiden forud. Der er dær ikke Tale om, at Begivenhederne fremtræder som et nødvendigt historisk Resultat af den forudgaaende Udvikling. Maaske en saadan historisk Nødvendighed heller ikke forelaa. Men der er i Fremstillingen intet til Belysning af dette Spørgsmaal. Med Hensyn til Begivenhederne i 1848 eksisterer dette Problem ikke. Ændringerne indenfor Centraladministrationen fremtræder, hvad Forf. ogsaa gør opmærksom paa, som en naturlig Konsekvens af de politiske, forfatningsmæssige Forandringer.

Det vil af det ovenstaaende ses, at Bogens Plan bevirker en Forringelse af dens historiske Værdi, ligesom der ogsaa kan gøres Indvendinger mod den Maade, hvorpaa Planen er søgt gennemført. Men det maa paa den anden Side indrømmes, at naar Op-

gaven maatte begrænses, var det en Selvfølge, at Skildringen maatte samle sig om de tre behandlede Perioder, der hver især bringer dybtgribende Ændringer indenfor Centraladministrationen.

Vægtigst er Fabricius' Skildring af Perioden 1660—1680. I mange Aar har Prof. Fabricius arbejdet med dette Tidsrums Historie, og det kendes, hvor dybt fortrolig han er med sit Stof. Fremstillingens Klarhed viser, hvor tydeligt Udviklingslinierne har ligget for ham, og det er lykkedes ham at trække dem skarpt og overbevisende op. Afhandlingen giver mere end en Fremstilling af Centraladministrationens rent faktiske Udvikling. Den giver vel ikke en fuldt gennemført og dokumenteret Fremstilling af, men dog en tydelig Forestilling om de politiske, sociale og for en ikke ringe Del personlige Brydninger, som bundfældede Enevældens Centraladministration.

Det nye, der gennemføres i 1660, er, at Styrelsen ordnes kollegialt. Det var dog ikke nogen ny Opfindelse. Dels var det længe før 1660 det herskende Styrelsesprincip i store Dele af Europa, og dels var det ogsaa før 1660 kendt i Danmark indenfor Krigsstyrelsen ved Admiralitetskollegiet af 1655 og Krigskollegiet af 1658. Tanken om Kollegiestyre laa, som Forf. siger, i Luften, og Afhandlingens første Afsnit er en Redegørelse for Kollegiestyrets baade hjemlige og udenlandske Forudsætninger. Kort og klart gøres der Rede for de forskellige Administrationsorganer, som de var før 1660, og for Forretningsgangen, og ved Skildringen heraf fremhæves det, hvorledes de gamle Administrationsformer paa mange Maader var ved at gaa itu indefra, og hvorledes hele Maskineriet lider af afgørende Mangler. Særlig fremtrædende og afgørende var Mangelen paa et fast, vel uddannet Embedskorps, og paa en virkelig saglig Fordeling af Arbejdsstoffet indenfor Styrelsens forskellige Grene, som næsten overalt gled over i hinanden uden skarpe Grænser, hvilket medførte bestandige Kompetencestridigheder, saa meget mere, som de øverste Chefer manglede bestemte Instrukser. Datiden var sig disse Mangler vel bevidst. Baade fra Kongens og fra Rigsraadets Side havde man Indtryk af, at Forvaltningen ikke helt var i Stand til at løse sine Opgaver. En tiltagende Løshed indenfor Forretningsgangen, som bl. a. ytrede sig deri, at de forskellige Rækker af Protokoller ikke førtes, viste Nødvendigheden af Forandringer; selv Datidens mest konservative Element, Rigsraadet, indsaa dette og stillede i Midten af 50erne Forslag om Nedsættelsen af snævrere Udvalg af Rigsraadsmedlemmer for at gøre Tilsynet med Styrelsen mere effektivt. I 1658 tilstillede Rigsraadet Kongen en Skrivelse, hvori det foreslog Oprettelsen af visse Collegia, idet det henviser til de Er-

faringer, man har gjort i Udlandet, og kort efter gik det endnu videre, idet det ligefrem foreslog en Overgang fra Rigsraadsforfatningen til en Stænderforfatning, men begge Forslag blev uden Følger. I det hele taget er Rigsraadet trængt stærkt tilbage i Tiden umiddelbart før 1660.

Til de positive Forudsætninger for Forandringerne i 1660 hører først og fremmest Eksemplerne fra Udlandet. I en Oversigt redegøres for Styrelsen i Centraleuropa og Frankrig samt Sverige, særlig for de Grene af Styrelsen, der har faaet Betydning for Indretningerne i Danmark. Det maa her siges, at Forf. kun i ringe Grad kommer ind paa, hvorledes denne Paavirkning udefra er formidlet. Et almindeligt og indgaaende Kendskab til disse Forhold indenfor de styrendes Kreds kan dog næppe tænkes. Det forekommer sandsynligt, at der har foreligget Indberetninger fra Gesandterne i de forskellige Lande, saa meget mere som saadanne sikkert har eksisteret. I Norges Historie IV, 2, 254 siges, at der fra Peder Vibes Haand haves en saakaldt »Discours om Regeringen i Sverige,« i hvilken han udførlig har givet en Oversigt over denne, saadan som den var blevet efter de Omdannelser, der skyldtes Gustav Adolf og Axel Oxenstierna. Men det ses ikke, at Forf. har kendt eller benyttet Vibes Discours eller andre lignende Aktstykker. Under Omtalen af Krigskollegiets Historie vises det, hvorledes Instruksen er en Afskrift af den tilsvarende svenske, men der siges intet om, hvorfra man har det svenske Forlæg. Og naar Forf. saa stærkt fremhæver Hannibal Sehesteds Indflydelse paa Indholdet af Rentekammerinstruksen, er det dog et Spørgsmaal, hvor meget Sehested her skylder Vibe, med hvem han i flere Aar havde staaet i et nært Samarbejde. Men iøvrigt er Fremstillingen af de nye Forvaltningsorganers Udvikling fortrinlig. Klart og kort gøres Rede for disse rent faktiske Forhold og Indflydelsen fra Udlandet. Som alt sagt var det Sverige, der var det store Forbillede, og det paavises i Enkeltheder, hvorledes man i mange Tilfælde drev det til en slet og ret Afskrivning af tilsvarende svenske Instrukser. Dette var saaledes Tilfældet for Krigskollegiets Vedkommende, medens man ved Indretningen af Rentekammeret vel holdt sig nær op ad det svenske Forbillede, men dog ogsaa glimtvis røbede selvstændigt Initiativ, hvilket Forf. giver Hannibal Sehested Æren for. Derimod kan der ikke paavises noget Forbillede for Statskollegiet, som oprettedes straks efter Regeringsforandringen. Det skulde væsentlig fungere som en Erstatning for Rigsraadet, og til en Begyndelse spillede det en ikke ringe Rolle. Vigtige udenrigspolitiske Spørgsmaal drøftedes her ligesom store Principspørgsmaal angaaende den indre Styrelse. Der siges imid-

lertid intet om, hvorvidt Kollegiet virkelig havde nogen Indflydelse eller ikke. Endelig nævner Forf. Geheimeraadet. I Modsætning til tidligere Forskere tillægger Forf. det ingen synderlig Betydning og betegner det som kun værende en Spire med visse Udviklingsmuligheder.

Af nye Institutioner var altsaa efter 1660 fremstaaet følgende: Rentekammer, Krigskollegium, Admiralitet, Statskollegium samt Højesteret. For de fire første gælder det dog, at de kun omorganiseredes, men saa indgribende, at man med Rette kan tale om dem som nye. Endvidere eksisterede naturligvis stadig Danske og Tyske Kancelli. Det store Spørgsmaal blev, om nogen af disse kunde tilkæmpe sig en Forrangsstilling. En Tid synes det, takket være Hannibal Sehesteds Energi og Initiativ, at det skulde lykkes for Rentekammeret, men efter Sehesteds Død 1666 maatte alle Drømme herom opgives. Sehested er i det hele Forf.s Helt, og særlig fremhæves han paa Bekostning af Kr. Gabel, om hvem det siges, at han »var ikke blot lad, men ogsaa idé- og initiativløs,« og et andet Sted: »Man faar det Indtryk, at han foruden at være en løj Arbejder ogsaa var en gold Natur.« Men heller ikke Hannibal Sehested skabte jo noget af blivende Betydning; det hele stod og faldt med hans egen Person. Det blev hverken Gabel eller Sehested, der kom til at præge det ny. Den nye Organisation af Forvaltningsorganerne, som skete umiddelbart efter 1660, fæstnedes ikke, det blev Griffenfeld, der gennemførte de nye Principper. Ogsaa han arbejdede efter fremmede Forbilleder; men medens man i 1660 benyttede svenske Forbilleder, benyttede Griffenfeld franske. Griffenfelds store Tid begynder med Tronskiftet, og han tager straks fat paa Arbejdet. De forskellige Kollegier, undtagen Statskollegiet, fik nye Instrukser, hvori Forretningsgangen nøje bestemtes. Ganske vist blev Styrelsen nu udpræget kollegial, men Kollegiestyret blev suppleret med Kommissariater, og selv indenfor Kollegierne, særlig Danske Kancelli, kom en stor Del af Styrelsen i Hænderne paa Enkeltmand: Griffenfeld selv. Der opnaaedes dog to Ting: Danske Kancelli genvandt sin centrale Stilling indenfor Forvaltningen, og der skabtes et samlende øverste Led i Styrelsen, idet Geheimeraadet oprettedes i 1670. Schumacher blev dets Sekretær. I det hele er hans Indflydelse fra denne Tid stadig stigende, og det kan ikke nægtes, at hans Omsiggriben kom i ret skarp Modstrid med det Styrelsesprincip, Kollegiestyret, han selv havde knæsat. I sit Forsvar for Griffenfeld kan Forf. da heller ikke naa videre end til at hævde, at der ikke i Griffenfelds Virksomhed kan paapeges noget, der godtgør, at han bestred Kollegiestyrets *relative* Værdi. Griffenfelds Fald betegner Kabinetstyrelsens Op-

hør, en ny Instruks for Kancelliet genindfører de kollegiale Former. Men paa mange Omraader greb Kongen ind, særlig paa det militære Omraade, saavel Krigskollegiet som Admiralitetet op-hævedes i Virkeligheden som saadanne.

Det er en klar og udmærket Oversigt over en vigtig, nydan-nende Periode for dansk Centraladministration, Fabricius her har givet; og det er samtidig et godt Stykke af denne Tids almindelige Historie. Skildringen samler sig naturligt om Tidens ledende Personligheder, af hvilke der som Regel gives korte, træffende Karakteristikker. Ofte spiller vedkommendes Portræt en betydelig Rolle for denne Karakteristik. Men man kan ogsaa læse for meget ud af et Portræt. Naar det f. Ex. siges om Peder Reetz, at hans »Billedes tungsindige Træk synes at vise en Forudanselse om den forestaaende Katastrofe, hvorimod han med de øvrige hjælpeløst drev ned«, er det et lidt svagt Grundlag for en saadan Hypotese. Hans formentlige Tungsind kunde ogsaa skyldes andre Aarsager. Dette er dog uvæsentlig; det afgørende er, at Forf. paa en ud-mærket Maade har løst den Opgave, han har sat sig: at give en Skildring af Kollegiestyrets Gennembrud og Sejr. For første Gang er dette vigtige Udsnit af Danmarks Historie taget op til en særlig Behandling med Benyttelse af det hele herhen hørende Kilde-materiale. Gennemført som det er, er dette Arbejde af stor historisk Værdi, og den klare og overskuelige Fremstilling gør det til en Glæde at læse den.

Fabricius' Afsnit standser i alt væsentligt omkring 1680, og Skildringen af næste Afsnit tager sit Udgangspunkt i Aaret 1768. Om Tiden mellem disse to Aar faar man intet at vide. Da særlig Konseillets Stilling bliver af saa stor Betydning i Begyndelsen af Reformperioden, havde det været af betydelig Interesse, om der i Indledningen var gjort Forsøg paa at redegøre, i hvert Fald i Hovedtrækkene, for den Udvikling, hvis Resultat er, at Geheime-raadet fra at være en Institution, hvis Eksistens næppe lader sig paavise, bliver Styrelsens øverste, faste Led. Endvidere savner man stærkt en Redegørelse for Reformperiodens vigtigste Forudsæt-ninger. Der tales atter og atter om Saint Germain's Principper og med god Grund, thi Struensees nærmeste politiske Hjælpere i Ud-formningen af hans politiske og administrative Ideer, Rantzau-Ascheberg og Gähler, var begge Saint Germain's Lærlinge, og L. Koch hævder da ogsaa H. T. 6. R. V, 70 ff., at de Principper, der laa til Grund for Struensees Regering, var »ganske de samme« som de, der var fremsat af Saint Germain, og som igen skyldtes Fre-derik 2. af Preussen. Det havde været naturligt, om Forf. havde givet en kort Skildring af den St. Germain'ske Periode med en

fyldig Fremstilling af hans politiske Principper og deres Sammenhæng med almindelige politiske Ideer, som kan føres tilbage til den franske Oplysningsfilosofi, men som selvstændigt opfattet af Frederik 2. af ham tilpassedes for Virkeligheden. Der kan her drages Linier, som forklarer mange Forhold fra Struensees Periode.

Det var som bekendt Konseillet, der repræsenterede den stærkeste Modstand mod et personligt Regimente, og Struensee-Periodens første Afsnit frembyder da ogsaa en Kamp mellem Struensee og Konseillet, i hvilken Struensee sejrer. Forf. viser nu, at denne Kamp var staaende i hvert Fald fra 1768, og hævder, at Kongen her handlede ud fra bestemte og klart bevidste politiske Anskuelser. Snarere end at være Udtryk for en bevidst politisk Stræben synes dog Kongens Inkonsekvens i Tiden 1768—70 at vise Billedet af en Mand, der er ude af Stand til at kontrollere eller beherske sine pludselige Indskydelser, eller af en Mand, der giver efter for enhver tilfældig Paavirkning. Forf. har sikkert Ret i, at Kristian 7. ingenierte var uden Intelligens, og at han i sin Ungdom drømte om at blive sit Folks Velgører, men det vil blive vanskeligt at bevise, at man fra noget Tidspunkt, bortset fra isolerede Tilfælde, har Ret til at regne med Kristian 7.s Initiativ som en politisk Faktor. Paa samme Maade forholder det sig rimeligvis med Kongens Benyttelse af Kabinetsordrer før 1770. Motiverne hertil maa sikkert, hvad Forf. ogsaa gør opmærksom paa, søges i Kongens rent menneskelige Karakteregenskaber og mindre i bestemt udformede politiske Anskuelser, selv om der kan udskilles særlige Grupper af Sager, som afgøres gennem Kabinetsordrer. Naar navnlig Sager vedrørende Landbruget fremhæves, er det ikke umuligt, at Kongen her viste en selvstændig Interesse, men det havde været rimeligt at nævne Reverdil, skønt selve Kabinetsordrerne er fra Tiden efter Reverdil. Endvidere er det med Rette, naar det hævdes som særlig karakteristisk, at en Række Kabinetsordrer tog Sigte paa Organisationen af Centraladministrationen. Forandringerne indenfor Administrationen var dog i det væsentlige, hævder Forf., en Følge af politiske og personlige Brydninger indenfor de højeste Regeringskredse og altsaa ikke et Vidnesbyrd om Kongens Initiativ. Forf. resumerer sin Opfattelse af Tiden 1766—70 saaledes, at der var sket forskellige Tilløb til Reform, og at der kan spores Tendenser og Synspunkter, som bliver raadende i Struenseetiden, og at der bag det altsammen laa en Forstaaelse af Reformers Nødvendighed. Denne sidste Paastand er meget interessant, og man kunde have ønsket den lidt nærmere udformet og begrundet. Men det maa i det hele taget siges, at

Forf. i ret høj Grad har holdt sig til Skildringen af Begivenhederne og kun i mindre Grad er kommet ind paa deres historiske Forudsætninger. Selve Fremstillingen er god og fyldig. Det gælder om Konseillets Ophævelse med en indgaaende Fremstilling af de forudgaaende Overvejelser og de forskellige Faser i Opløsningsprocessen, ligeledes om Struensees systematiske Arbejde paa at undergrave Bureaukратиets Magtstilling ved at afskaffe Chefsstillingerne og faa det mundtlige Referat indskrænket og til sidst helt afskaffet og paa derved stedse mere at samle Styrelsen i Kabinettet, hvor han var eneraadende. Afgørende var, at flere og flere Sager helt unddroges Kollegiernes Indflydelse, idet Resolutionen faldt i Kabinettet uden forudgaaende Indstilling fra Kollegierne. Hele denne Skildring fremtræder klart paa Baggrund af Struensees Personlighed, af hvem der gives en god politisk Karakteristik. Ogsaa Skildringen af det positive Reformarbejde er meget indgaaende; en nøjagtig og meget detailleret Fremstilling af Forandringerne indenfor Centraladministrationens Organisation og Forretningsgangen før og efter Reformerne viser, hvor dybtgaaende disse var, og at de virkelig blev gennemført. En Nydannelse var Finanskollegiet. Princippet i dets Organisation var Centralisationen, men selve Ordningen var yderst indviklet, og personlige Brydninger blandt de øverste Embedsmænd gjorde ikke Arbejdet lettere. Forf. har sikkert Ret i, at Fordelen ved den nye Ordning var tvivlsom, og efter Struensees Fald ophævedes da ogsaa Kollegiet, og alt førtes tilbage til det gamle.

Endelig gøres der Rede for Struensees Oprydningsarbejde indenfor Embedskorpset, Ophævelsen af overflødige Embeder, hans Reduktion og Nivellering af Embedsmændenes Løn og hans Kamp mod Lakaiisme og Nepotisme. En samlende Vurdering af Struensees Indsats gives dog ikke, men en indirekte Vurdering gives ved en Paavisning af, hvorledes hans ledende Principper senere Gang paa Gang gør sig gældende. Det gælder saaledes Kabinetsstyrelsen; skønt man allerede Febr. 1772 genoprettede Konseillet under Navn af Geheimeraadet, endda formelt med en videregaaende Competence, er det dog stadig uafgjort, om Statsraadet kan hævde sig overfor Kabinettet. I Guldbergs Tid — og særlig efter 1780 — ligger Tyngdepunktet afgjort i Kabinettet, og i Perioden 1801—14 samles praktisk talt hele Styrelsen i Kabinettet. Derimod brød man afgørende med Struensees Nyordning af Administrationens Organisation. Med Undtagelse af Udenrigsministeriet, tyske Kancelli og Admiralitetet, som i alt væsentlig beholdt den nye Organisation, blev Forretningsgangen i Kollegierne igen ført tilbage til Tiden før 1770, og nogen gennemgribende Reform

gennemføres ikke, saa længe Enevælden bestaar. Forf. har næppe Ret i, at Aarsagen hertil maa søges i, at saadanne Reformere ikke vilde kunne forenes med Opretholdelsen af Enevældens Princip. Der er ikke faa Exempler paa, at enevældigt styrede Stater er gaaet fra Kollegial- til Ministerialstyre.

Forf. af det 4. Afsnit har for saa vidt været stillet overfor den letteste Opgave, som Ændringerne indenfor Centraladministrationen i 1848 ikke frembyder mange Problemer. Der var her ikke i nogen væsentlig Grad Tale om en Kamp mellem forskellige Principper eller om dybtgaaende saglige Uoverensstemmelser indenfor den Kreds, der blev bestemmende. De Mænd, hvorfra Modstanden skulde komme, blev i den Grad slagte af den Kraft, hvormed den konstitutionelle Bevægelse gjorde sig gældende, at de for største Delen modstandsløst bøjede sig ind under de nye Forhold. Naar Forf. to Gange bruger det Udtryk, at Centraladministrationens Embedskorps villigt tog Tjeneste under det nye Styre, er det vist et lidt stærkt Udtryk. Det var netop indenfor denne Kreds, at Slagordet »Ministrene fra Gaden« formuleredes, og Neergaard drager ogsaa (I, 286) deres Ærbødighed og Hengivenhed for det nye Styre stærkt i Tvivl. Ogsaa efter 1848 havde Reaktionen sine solideste Folk blandt de ministerielle Embedsmænd.

Skildringen af Centraladministrationens Stilling overfor Offentligheden og de Reformønsker, der fremførtes baade fra Kongens, enkelte Embedsmænds og Oppositionens Side, hviler paa indgaaende Studier og er i det hele klar og fortrinlig. Ligeligt og udførligt skildres Administrationens Organisation før 1848 med dens Mangler og Fortrin. Manglerne er de velkendte: langsom og pedantisk Forretningsgang, Mangel paa en saglig gennemført Ressortfordeling og paa Centralorganer og en deraf følgende Mangel paa Orden og Overblik, hvad særlig blev skæbnesvangert for Finansstyrelsen. Fortrinene var: en vis lovmæssig bestemt, upersonlig præget Afgørelse af Sagerne. Kollegierne var et Bolværk mod Absolutismens Vilkaarlighed og en Garanti for en omhyggelig Drøftelse af alle Forhold Styrelsen vedrørende, idet samtlige Medlemmer af Kollegieforsamlingen skulde udtale sig selv om de ubetydeligste Spørgsmaal, hvilket dog ofte betød et rent Kraftspild. Oppositionen var ingenlunde uvidende om Styrelsens Brist, og dens Modvillie skærpedes yderligere ved, at man mente, at Kollegierne var en Hindring for Opfyldelsen af Kravet om Offentlighed i Statsstyrelsen. Kritikken kom til Orde i Oppositionspresen og med større Vægt i Stænderforsamlingerne. I Roskilde ved Algreen-Ussing, som dog ikke angreb selve det kollegiale System, men kun tog Sigte paa Finansforvaltningen, i hvilken han krævede

Enhed, hvorom han fik gennemført en Petition. I Viborg og Slesvig rettedes Angrebet derimod mod selve Systemet. I Viborg blev Angrebet imidlertid afvist af Forsamlingens store Flertal, men i Slesvig vedtog i 1838 $\frac{3}{4}$ af Forsamlingen at andrage Kongen om at indføre en Ministerialforvaltning. Indenfor Centraladministrationen ønskede man imidlertid at blive ved det gamle. I Viborg og Slesvig talte henholdsvis Ørsted og Høpp imod Forslagene, sikkert, som Forf. mener, ikke blot som Regeringens Talerør, men ud fra deres inderste Overbevisning. Enhver Tanke om Forandring var imidlertid haabløs i Frederik 6.s Tid; efter Tronskiftet stillede Sagen sig anderledes. Kristian 8. var velvilligt stemt overfor Reformer, naar disse ikke antastede selve Enevælden, og særlig havde han en levende Interesse for alle Spørgsmaal vedrørende Forvaltningen. Sikkert overvurderer dog Forf. Kongens Initiativ og Kraft; hvad der blev gennemført, var ikke store Ting; selv indenfor Finansstyrelsen var det kun Tilløb. Systemet forblev urokket, og en gennemført Enhed og Centralisation naaedes ikke. Det samme var Tilfældet med Reformerne indenfor Generalitetet; Ændringerne var kun formelle. Indenfor Styrelsens andre Grene blev alt ved det gamle. Og da endelig hele Forfatningslivet tages op til Overvejelse og der bliver Tale om et udvidet Statsraad, der skulde tjene som Foreningspunkt for Statsstyrelsen — og altsaa overflødiggøre Kollegieforsamlingerne, idet alle forberedende Drøftelser skulde foregaa i dette Statsraad — bøjede Kongen af overfor den Modstand, Forslaget mødte fra Kollegierne Side, uden noget Forsøg paa at imødegaa de Argumenter, ud fra hvilke Kollegierne Mænd, særlig Stemann, fordømte Statsraadsinstitutionen. Her som overalt manglede Kraft og Konsekvens hos Kristian 8. Maaske besad han et vist Initiativ; men i mange Tilfælde er det dog vanskeligt at afgøre, hvad der skyldes ham selv, og hvad han havde fra sine Raadgivere, særlig Carl Moltke. Kongen havde ikke Personlighed nok til at tro paa Værdien af sin egen Opfattelse.

Ved hans Død stod Kollegiestyret da i alt væsentlig uændret; men umiddelbart derefter, i Forfatningsforslaget af Febr.—Marts 1848 stilledes Forslag om at afløse samtlige Kollegier med 8 Ministerier. Carl Moltke er Forslagets Hovedforfatter, og det er derfor med Rette, at Forf. fremhæver ham som Foregangsmand i Reformbevægelsen og Banebryder for den nuværende Ordning af Landets øverste Administration. Ideerne er Carl Moltkes, men den endelige Udformning skyldes Algreen-Ussing. En Indstilling desangaaende, som han indgav 9. Septbr. 1848, blev af grundlæggende Betydning. Den kgl. Kundgørelse af 24. Novbr. 1848 om Ministeriernes Ordning falder paa alle afgørende Punkter sammen med

Algreen-Ussings Forslag, i det store og hele var Ministeriernes Organisation færdig allerede før Udgangen af 1848. Men endelig blev denne Organisation ikke; den politiske Udvikling sprængte Rammerne. Forf. fremhæver stærkt, at Udviklingen indenfor Centraladministrationen indtil 1866 maa ses ud fra det Synspunkt, at Administrationen er Politikens Tjener. Forandringerne skyldes politiske, undertiden rent personlige Aarsager og var ikke sjældent sagligt yderst angribelige. Den første store Forandring var Oprettelsen af et slesvigsk og et holstensk Ministerium 1851 og 52, og den anden den, der nødvendiggjortes ved Fællesforfatningen af 1855 med dens Skelnen mellem fælles og særlige Sager. Herved blev det nødvendigt at oprette et nyt Organ, Fællesindenrigsministeriet. Meget klart viser Forf., hvorledes denne Ordning administrativt førte ud i det rene Kaos og navnlig sprængte Enheden i Finansstyrelsen, hvorved man forskertseede det bedste, der var opnaaet 1848. Først 1865, da Hensynet til Hertugdømmerne ikke mere var i Vejen, naaede man tilbage til den oprindelige Ordning af Finansstyrelsen og i det hele til den Ordning, hvis Grundplan er angivet i Forordn. af 24. Novbr. 1848, og som bestaar den Dag i Dag, naar undtages de Nydannelser, den stærke økonomiske Udvikling har nødvendiggjort. Forf.s Skildring er, som den foreligger, klar, overskuelig og baaret af et indgaaende Kendskab til Tidsrummets Historie, af stor Værdi.

Det andet Afsnit af Afhandlingen er en Skildring af det Embedskorps, som for største Delen gik ind paa at arbejde med under det nye System. Det er en overordentlig interessant Milieuskildring, som giver et værdifuldt Indblik ikke blot i Kollegielivet inden Døre, men ogsaa i et meget betydende Samfundslags Livsvilkaar. Det var ingenlunde nogen misundelsesværdig Stilling at være ansat under Centraladministrationen. Lønnen var ussel og Avancementsmulighederne meget begrænsede, idet Adgangen til de højeste Poster faktisk paa Forhaand var spærret for dem, der uden Forbindelser var henvist til at tjene sig op frá neden. Meget ofte savnede det underordnede Personale dog ogsaa de fornødne Kvalifikationer. Kun i Kancellierne var Kravet om juridisk Uddannelse som Forudsætning for Ansættelse ført igennem; de øvrige Kollegiers Embedskorps var af en meget blandet Karakter. Interessant er ligeledes Skildringen af Forholdet mellem det danske og tyske Embedskorps, som oprindeligt er præget af gensidig velvillig Respekt, men som stedse mere paavirkes af den stigende Spænding mellem Dansk og Tysk.

Der kan som nævnt rettes Indvendinger baade mod Bogen som Helhed og mod de enkelte Afhandlinger, men der er dog god

Grund til at glædes over, at den er fremkommet. Paa mange Punkter bringer den nyt Stof, og de vigtigste Hovedpunkter af Centraladministrationens Udvikling er nu indgaaende belyst. Stadig savnes dog den sammenhængende og ligeligt gennemførte Skildring af Centraladministrationens Historie.

Kr. Petersen.

Af Bidrag til den Store Nordiske Krigs Historie, udgivne ved Generalstaben, udkom 7. Bind 1922, udarbejdet af Generalløjtnant Dr. phil. A. P. Tuxen, for Søkrigshistoriens Vedkommende med Bistand af Kommandør With-Seidelin. Det omfatter Aaret 1715 og de første Maaneder af 1716 og skildrer Kampen om Sverigs endnu bevarede Besiddelser syd for Østersøen, navnlig Rygens, Stralsunds og Wismars Erobring.

Karl XII's Tilbagekomst fra Tyrkiet Efteraaret 1714 strammede atter de slappede Baand, der forbandt de Allierede. Navnlig Danmark, Preussen og Hannover (England), hvilke alle havde nye Landerhvervelser at hævde, og Sachsen-Polen, der haabede at kunne faa Del i det sidste Bytte, satte efterhaanden deres Hære i Bevægelse, medens Russerne først efter Stralsunds og Rygens Fald naaede frem. Brændpunktet i Begivenhederne blev Stralsund, hvor Svenskekongen havde taget Ophold for herfra at lede Kampen mod de Allierede; thi for Hævdelsen af Sverigs Stormagtsstilling var det absolut nødvendigt at have et Brohoved i Nordtyskland.

For begge Parter var Beherskelsen af den vestlige Del af Østersøen af stor Betydning, og navnlig var for Sverig den kraftige Hævdelse af det bevarede Omraade saagodtsom ganske afhængig af Muligheden for Tilførsler fra Hjemlandet af Personel, Materiel og Proviant m. m. For Danmark var det af Betydning ad Søvejen at skaffe Belejningsmateriel frem, ligesom det blev Danmark, der i Hovedsagen maatte sørge for Tilvejebringelsen og Sammendragningen af Fartøjer o. l. til Brug ved Landgangsforetagender. Et nøje Samarbejde mellem Hær og Flaade var for begge Parter absolut nødvendigt. For Udviklingen, Gangen i dette gør Forfatteren overalt fortræffeligt Rede og skildrer de ret alvorlige Søkampe ved Colberger Heide i April 1715 og ved Jasmund i August, efter hvilken sidste Kamp begge Hovedflaader søgte Havn. I de krogede Farvande mellem Rygen og Fastlandet opererede imidlertid den som Sømand og Søkriger lige fortræffelige Chr. Thomesen Sehested med en Flotille af mindre Skibe, og trods mange Vanskeligheder lykkedes det ham at gøre sig til Herre over dem og derved at muliggøre det betydningsfulde Landgangsforetagende, der førte til Rygens Erobring i November

efter Landsætningen og Kampen ved Stresow. Besiddelsen af Øen var en absolut Betingelse for et afgørende Angreb paa Stralsund.

I Juni 1715 havde den danske Hær sammen med et lille preussisk Korps indesluttet Wismar, og i Juli samledes endelig en dansk-preussisk-sachsisk Hær foran Stralsund, hvor Frederik IV og Friedrich Wilhelm I personlig førte Overbefalingen over deres Hære, medens Kong August, der i dette Felttog ikke optraadte som »Krigsførende«, forblev hjemme. Fra alle Sider skød Belejrerne sig nu tættere og tættere ind imod den vanskeligt angribelige Fæstning, der angrebes og forsvaredes haardnakket og med megen Dygtighed. Ved Midten af December var Belejningsarbejderne drevet saa langt ind og fremmet saa vidt, at en Hovedstorm kunde forberedes. Der indledtes Kapitulationsforhandlinger, der hurtig endte med, at Fæstningen overgaves; men forinden var Kong Karl gaaet ombord i en lille Skude, og det lykkedes ham at komme over til Skaane. Efter Stralsunds Indtagelse afmarscherede de preussiske og sachsiske Tropper, og Danmark overtog Besiddelsen af den nordlige Del af Forpommern og Rygen. Preussen havde allerede tidligere sikret sig den sydlige Del af Landet, medens Sachserne maatte nøjes med Æren, efter at de paa baade ærlig og uærlig Vis havde søgt at tilrive sig en Part.

Foruden en klar, overskuelig og udtømmende Fremstilling af de krigerske Begivenheder til Lands og til Søs giver Forfatteren ogsaa i dette Afsnit Oversigt over den politiske Udvikling, navnlig af de to kongelige Feltherrers Samarbejde og af det meget vanskelige Forhold til Kong August, der gennem sin Overgeneral paa Stedet, Wackerbarth, haardnakket arbejdede paa at faa overladt Svensk-pommern og Rygen og ved alle Midler søgte at drage Friedrich Wilhelm over paa sin Side. Frederik IV, der ligesom Preusserkongen opholdt sig foran Stralsund under hele Belejringen, forstod heldigvis med megen Klogskab parret med Fasthed og Værdighed at vinde og vedligeholde Tillid hos og Venskab med sin vanskelige Kollega. Med Interesse følger man den livlige og højst anskuelige Fremstilling af Samværet mellem de to Fyrster, der kun paa eet Omraade havde ens Interesse, nemlig i Omsorgen for deres Lands Velfærd, men iøvrigt var saa forskellige i Sind og Skind, som to Mennesker kan være. Navnlig maa det jævnlige have været svært for den lidet robuste og i Spise og Drik maadeholdne Frederik IV at feste sammen med Friedrich Wilhelm.

Skønt et lille hannoveransk Hjelpekorps stødte til Indeslutningskorpset ved Wismar, trak Belejringen i Langdrag, og ved

Nytaarstid 1716 lykkedes det Svenskerne fra Søsiden at kaste Forstærkninger og Forsyninger ind i Fæstningen; men efter Stralsunds Fald toges der med Kraft fat paa Belejringen, og i April maatte ogsaa denne Fæstning overgive sig. Hermed var Sverigs sidste Holdepunkt syd for Østersøen faldet.

Forfatteren udtaler i Indledningen, at hidtil har kun den Del af Feltoget 1715, der vedrører Søkrigshistorien, været behandlet i den nordiske Litteratur, og dette skønt Begivenhederne paa Søen var det underordnede. At dette er rigtigt, at Kendskabet til Begivenhederne omkring og foran Stralsund og i det Hele til Krigsbegivenhederne dette Aar hidtil var meget begrænset og selv i de udførligere historiske Fremstillinger nærmest kun anekdotemæssigt og delvis fejlagtigt, erfarer man hurtigt gennem dette Arbejde. Dette finder tildels sin naturlige Forklaring i, at om end det hjemlige Kildemateriale ikke er helt ringe, er det dog ret tilfældigt og spredt, og som Følge af Kongens Nærværelse paa Hovedkrigsskuepladsen er der ikke udfærdiget saadanne udførlige Beretninger til ham, som ellers afgaves af Generalerne m. fl. At krigshistorisk Interesserede tidligere har skønnet, at en grundig, dokumenteret Fremstilling af Frederik IV's Krigshistorie var ønskelig, ses af de betydelige Forarbejder, som H. O. v. Scheel udførte til sin »Krigens Skueplads«, der jo skulde være Indledningen til den Store Nordiske Krigs Historie. Derimod har Forfatteren kunnet drage megen Nytte af en betydelig Mængde samtidigt og paalideligt, trykt og utrykt Kildemateriale i fremmede Arkiver og Biblioteker, hvilket nærmere angives i Indledningen.

Anmelderen kan ganske slutte sig til den Ros, som Anmeldere af de tidligere Afsnit har udtalt i Historisk Tidsskrift, og maa yderligere fremhæve det elegante, let læselige og ofte meget fornøjelige Sprog, der helt igennem udmærker Arbejdet. Som særligt fortrinlige i Henseende til plastisk Anskuelighed i al deres Kortfattethed skal nævnes Beskrivelserne af de to Fæstninger og deres Omegn, bygget paa Studier i Marken.

Med Tilfredsstillelse bemærker man, at Forfatteren med al Grund kan fremhæve de danske Troppers fortrinlige Ydelser i de forskellige Kampe og i saa Henseende kan henvise til den Anerkendelse, som baade Preusserkongen og den mod de Danske ikke særlig venligt stemte sachsiske Overgeneral ydede dem. Det gode Indtryk, som Friedrich Wilhelm havde faaet af den danske Hær, holdt sig i hans Levetid og blev senere ikke uden Betydning i politisk Henseende. Ikke blot i Søkrigen deltog de norske fødte Officerer og Matroser med stor Bravur, men de 3 norske Regimenter, der i 1713 var ført ned til Danmark, hævdede sig ogsaa

særdeles godt i Felttoget. Et Antal ved Generalstaben smukt reproducerede Kort over Dele af Krigsskuepladsen ledsager Værket.

K. C. Rockstroh.

A a g e F r i i s: *Den danske Regering og Nordslesvigs Genforening med Danmark*. I. 1864—68. Kbhvn. 1921. — *Det nordslesvigske Spørgsmaal 1864—1879. Aktstykker og Breve til Belysning af den danske Regerings Politik*. I. 1864—1868. Kbhvn. 1921. — *Danmark ved Krigsudbrudet Juli—August 1870*. Kbhvn. 1923.

Professor A a g e F r i i s har ved Udgivelsen af disse tre Bind ydet et særdeles værdifuldt Bidrag til dansk Historie i Tiden efter 1864, et Afsnit af vor Historieskrivning, der ellers har været i høj Grad forsømt.

De to første Værker hører sammen. Det ene Bind er Aktstykker, udgivne for Udenrigsministeriet. Hovedmængden deraf er officielle Dokumenter, men ind mellem disse har Forfatteren føjet talrige meget oplysende Breve, som det er lykkedes ham at fremdrage fra Privatarkiver; særlig Interesse knytter sig her til P. Vedels Privatpapirer, der ofte giver Besked om betydningsfulde Overvejelser, om hvilke de officielle Papirer saa nogenlunde tier. Det andet Bind er en Redegørelse for Begivenhederne fra 1864 til 1868. Den er i første Række bygget paa Aktstykkerne. Men ved Siden deraf er meget andet Stof inddraget. Forfatteren har gennemgaaet Dokumenter om disse Spørgsmaal i udenlandske Arkiver, i Stockholm, Wien og Paris. Derimod har man i Berlin afslaaet at give Adgang til Arkiverne med den Begrundelse, at man selv agter at offentliggøre de paagældende Aktstykker. En betydningsfuld Kilde har desuden været Kriegers Dagbøger, og endelig har Uddrag af Statsraadsprotokollerne været til Raadighed for Forfatteren.

Værkets Emne er skarpt begrænset; det gælder *Regeringens* Behandling af Spørgsmaalet, ikke Stemningen i Befolkningen, ikke Begivenhederne i Nordslesvig. I Aktstykkerne er medtaget adskilligt, der giver Besked om indre Politik, navnlig om Grev Frijs' Syn paa denne; men dette er ikke draget ind i den historiske Redegørelse. Fremstillingen samler sig i høj Grad om de to Mænd, der det meste af Tiden, for den enes Vedkommende hele Tiden, havde Ledelsen i Udenrigsministeriet, P. Vedel og Grev Frijs; og den er præget af megen Beundring for dem begge.

Først fastslaaer Forfatteren, at allerede fra Efteraaret 1864 gled for Udenrigsministeriet baade Ejderpolitiken og Helstatspolitiken bort. Maalet blev fra nu af det, som 56 Aar senere naaedes: Genforeningen med Nordslesvig i det Omfang, en Folkeafstemning

bestemte. Forfatteren hævder, at Grundlaget for den Politik, der tilsigtede dette, blev Neutraliteten. Men det kan dog ikke bestrides, at i alt Fald i de Aar, hvorom de hidtil udgivne Bind handler, var dette en betinget Neutralitet, som man var rede til at opgive, hvis man derved fik Udsigt til at naa Maalet: Nordslesvigs Genrhvervelse. Det viste sig i 1866, da Grev Frijs tilbød Prøjsen Alliance mod Østrig i Haab om Løn i Nordslesvig. Og det viste sig i 1870; vel fastholdt man da Nevtraliteten; men i Virkeligheden var saa godt som alle, ogsaa Vedel og Frijs, villige til at opgive den, hvis Krigslykken blev en saadan, at Alliance med Frankrig gav Betingelse for Nordslesvigs Tilbagevenden.

Imidlertid, til daglig arbejdede man for at naa sit Maal gennem Forhandling med Prøjsen, i Haab om at russisk og fransk, og i nogen Grad engelsk, Indflydelse skulde gøre Bismarck tilbøjelig til at øve Ret mod Danmark. Haabet blev skuffet, og Fremstillingen giver Vidnesbyrd nok om, hvor skrøbeligt det hele Tiden var. De tre nævnte Stormagters Interesse for Sagen var og blev svag. Bismarck var vel ikke helt uvillig, men Sagen syntes ham for ringe, til at han skulde sætte noget ind paa at overvinde Modstanden hos Kong Vilhelm og i de nationalistiske Kredse, med hvilke han iøvrig søgte at arbejde.

Under Ministeriet Bluhme blev den mest opsigtvækkende Begivenhed den Hansen-Molzenske Affære, der medførte Justitsminister Heltzens Fald og højlig svækkede Ministeriets Stilling. Af denne besynderlige Sag gives en overmaade indgaaende Fremstilling. For Ministeriet Frijs blev den første betydningsfulde Indsats det mislykkede Tilbud i 1866 om Alliance med Prøjsen; der gives nøje Besked om, hvorledes Regeringen tog sin Beslutning derom i Overensstemmelse med den franske Udenrigsministers Raad. Som Følge af den stærke Begrænsning af Emnet rejses ikke det Spørgsmaal, hvilket Indtryk Tilbudet vilde have gjort paa det danske Folk, hvis det var blevet dette bekendt. Nu holdt Bismarck imidlertid først Sagen hen og afslog siden. Det højeste Tilbudet kan have betydet er, at det kan have lettet de følgende Aftaler om § 5, og selv derom foreligger der ikke Vidnesbyrd.

Den næste, meget mere følgerige Begivenhed blev Optagelsen af § 5 i Pragerfreden. Den fyldige Fremstilling heraf er af den største Interesse. Den bærer Vidnesbyrd om, hvor overmaade svært det var at opnaa dette Resultat. Og end vanskeligere blev de følgende Forhandlinger om Løftets Opfyldelse. I det hidtil offentliggjorte Bind skildres det første Afsnit af Forhandlingerne derom. Det er en samlet Beretning om Prøjsens uvillige Holdning, om hvorledes Bismarck trak Sagen i Langdrag, vanskeliggjorde den ved haab-

løse Modkrav, ved Indskrænkning af det omhandlede Land-omraade, alt uden at være tilbøjelig til at bryde helt af. Han selv interesserede sig jo kun lidt for Nordslesvig, og han vilde ikke ufor nødent afskære sig al Mulighed for at vise de andre Stormagter lidt Imødekommenhed.

Bogen om Danmarks Stilling overfor Krigsudbrudet i 1870 er af anden Art. Det er en enkelt afgørende Begivenhed, der her foreløbig er taget ud til særlig Behandling. Den er saa udtømmende behandlet, at der herefter ikke kan være Tvivl om Begivenhedernes Karakter. Og der er over hele Fremstillingen en dramatisk Spænding, der gør den let tilgængelig for mange, der vil have svært ved at følge den samlede Fremstilling i det paabegyndte Hovedværk. En enkelt Side bærer Overskriften: Stemningen i Danmark, men ellers er det ogsaa her kun Regeringens Politik og Regeringens Overvejelser, der skildres. Først berettes om Forvirringen i Ministeriet Holstein-Holsteinborg i Dagene indtil Vedels Hjemkomst fra en Ferierejse, og derpaa følger en meget oplysende Skildring af Frankrigs Planer overfor Danmark og Baggrunden for disse. Og derefter kommer saa Beretningen om Brydningen indenfor den i Forhandlingerne deltagende Kreds: Ministeriet, Vedel og Frijs. Modsætningen træder i den skarpe Fremstilling noget stærkere frem end den efter selve Aktstykkerne synes at have været. Læseren kan let faa det Indtryk, at der hele Tiden var en Art Krigsparti samlet om Hall overfor et Neutralitetsparti, baaret af Vedel og Frijs, omfattende Holstein-Holsteinborg og Rosenørn-Lehn, medens andre stod midt imellem. Men en omhyggelig Læsning vil vise, at Modsætningen ikke var saa skarp, og dette er da ogsaa det Resultat, ved hvilket Forfatteren standser i sine afsluttende Bemærkninger. Der var i Grunden Enighed om at afvente Begivenhedernes Gang; selv Hall vilde skimte Sejren, før han kastede sig ud i Alliancen; og der var egentlig ogsaa saa nogenlunde Enighed om, at blev der virkelig Mulighed for Sejr sammen med Frankrig, skulde man tage Chansen; selv Frijs og Vedel vilde det, naar de først øjnede Sejren. Dog stod Kongen vel nok hele Tiden imod, overbevist som han altid var om Prøjsens Overmagt. Men heller ikke hans Modstand kunde blevet afgørende, hvis Krigens første Afsnit havde bragt Sejr for de franske Vaaben, og Frankrig havde været i Stand til at sende Flaade- og Hærstyrker af Betydning herop. Men nu faldt jo Afgørelsen hurtig paa saadan Vis, at alle Allianceplaner i Danmark hurtig maatte svinde. Ejendommelig og meget oplysende er Beretningen om de Forhandlinger, der fandt Sted om militære Foranstaltninger. Det er den vante Brydning vi her

møder; de militære Myndigheder drev frem til de størst mulige Foranstaltninger, Udenrigsministeriet, i dette Tilfælde støttet af Kongen, holdt igen.

P. Munch.

Anden Del af Thomas Larsen: *En Gennembrudstid* er et meget mere omfangsrigt Arbejde end første Del, der gav den saa interessante og lærerige Fremstilling af den folkelig-religiøse Bevægelses Gennembrud i Vendsyssel; men efter sit Indhold er den foreliggende Del adskilligt mindre særpræget. Den falder under Begrebet politisk Lokalhistorie og giver »Blade af Vendsyssels politiske Historie« fra Valgene til den grundlovgivende Rigsforsamling til Folketingsvalget 1898. — Forf. burde have gaaet et enkelt Skridt over Tærsklen til det ny Aarhundrede og have medtaget Valget 1901, hvorefter Systemskiftet og dermed først en ny politisk Tid fulgte. — Den politiske Udvikling i Vendsyssel har imidlertid ikke fremkaldt saa ejendommelige Træk som den religiøse. Det kan vel nok siges, at det ikke har været muligt at samle Fremstillingen om nogen særlig Bevægelse saa lidt som om nogen enkelt Personlighed. Sin mest originale politiske Kraft, Lars Bjørnbak, kom Landsdelen tilfældigvis til at eksportere til en anden Egn. Det maa ogsaa huskes, at der har været to Centreer for det politiske Liv i Vendsyssel: Hjørring og Aalborg. I højere Grad, end det sker hos Thomas Larsen, kunde dog nok Træk, der er karakteristiske for denne Landsdel, være fremdraget, f. Eks. ved at drage en Linje mellem de to Aalborg-Redaktører Bernhard Rée og Vilhelm Larsen eller ved at paavise en vis paa een Gang agrarisk og puritansk Retning, der synes at have gjort sig gældende i Vendsyssel, hvor Jordbunden ikke mindst har været godt beredt for Fredsbevægelse og Antimilitarisme. Der kunde her være blevet god Anledning til at undersøge Forbindelsen mellem de politiske og de religiøse Strømninger, noget, Forf. ikke kommer ind paa. — Thomas Larsen holder sig i det hele i denne Bog til en mere refererende Metode, han gør meget udførlige Uddrag af Aviser og Breve, og samvittighedsfuldt og grundigt gør han Rede for alle de Efterdønninger, den almindelige Landspolitik har fremkaldt i de forskellige vendsysselske Valgkredse. Navnlig til Belysning af Provisorietiden meddeles meget af Interesse. Denne Tids Partikampe opvakte, tør man vel sige, Lidenskaberne saa stærkt, fordi det ikke direkte var en Kamp om økonomiske Interesser eller først og fremmest om Magtbesiddelsen, men drejede sig om de følelsesbestemte Synspunkter for Lov og Ret og for de forskellige Samfundsklassers Stilling i Forhold til hinanden. For et bredt Lag af Befolkningen drejede

Kampen sig ikke om dets Velfærd, men om dets Ære. Thomas Larsen beretter flere Eksempler paa den Højde, hvortil Fanatismen naaede i hans Hjemstavn, sekterisk Fanatisme, overført paa politiske Forhold.

Hans Jensen.

Topografi.

Det er en anselig Række Bøger om gamle danske Byer og om Byliv og Byforhold i ældre Tider, Hugo Matthiessen har udgivet, siden han 1910 udsendte sit første Arbejde: *Bøddel og Galgefugl, et kulturhistorisk Forsøg*. Kulturhistorien er Udgangspunktet for hans Forfatterskab og den kulturhistoriske Linie fortsættes 1914 med: *Natten, Studier i gammelt Byliv*, 1917 med: *Gamle Gader, Studier i Navnenes Kulturhistorie*, 1919 med: *De Kagstrøgne, et Blad af Prostitutionens Historie i Danmark* og nu sidst 1924 med: *Københavnske Gader 1728—95, kulturhistoriske Studier*. Det er et ganske ejendommeligt Forfatterskab, H. M. her har udfoldet, i Æmner og Stil med Berøringspunkter i Troels-Lunds, men med sit eget Særpræg og skrevet i et Sprog, der er personligt og levende. Meget nyt, møjsommeligt fremhentet Stof er her draget frem og H. M.'s Skildringer af gammel dansk Bykultur fortjener i høj Grad en samlet Anmeldelse her i Tidsskriftet.

Ved Siden af den rent kulturhistoriske Behandling af gamle Dages Byliv har H. M. i sine Studier ogsaa fulgt en anden Linie. Den udspringer fra hans Bog af 1911: *Fredericia 1650—1760, Studier og Omrids*. Allerede i denne Bymonografi er han inde paa et specielt Felt. Det er dansk Bybygning, hvis Grundlag er selve Byplanen. I Enkeltafhandlinger har han siden da skildret forskellige Byer med Hensyn ogsaa til deres byplanmæssige Forhold, omend det er deres gamle borgerlige Arkitektur, der spiller den væsentligste Rolle. Der tænkes her paa Afhandlinger som: *Gamle Gaarde i Horsens* (Architekten XVII 137 ff.), *Gamle Gader og Gaarde i Nakskov* (Architekten XVIII 145 ff.) og *Gamle Gader og Gaarde i Rudkøbing* (Architekten XIX 173 ff.). Mere direkte kommer H. M. ind paa Byplanen som Grundlag for den rette Forstaaelse af en Bys Udvikling i Afhandlingen: *Gamle Gader og Gaarde i Holbæk* (Architekten XVIII 41 ff.).

Og endelig har han behandlet rene Byplanspørgsmaal i to overmaade smukke Afhandlinger. Den ene er: *St. Clementsstaden i Aarhus*, som han rent ud kalder en Grundplan(rettene Byplan)-studie, og hvor han paa overbevisende Maade godtgør, at Kvarteret omkring St. Clements Kirke er et selvstændigt, oprindeligt befæstet Byanlæg, der meget vel kån stamme fra ca. 1200 og

skyldes selve Domkirkens Bygherre, Biskop Peder Vognsen. I samme Afhandling fremsætter H. M. den Opfattelse, at Øvrebyen i Kalundborg er anlagt af Esbern Snare.

Det andet Arbejde hedder — helt korrekt: *Studier over Køge Byplan* (Architekten XXIII 349 ff.) og godtgør, at Byen er flyttet fra Gl. Køge til sin nuværende Plads og anlagt her, antagelig af Erik Glipping, som en udpræget Torveby af fast og klar Form og med Paralleler i mange af de Byer, der i 12.—13. Aarh. opstod i de af Tyskerne koloniserede Egne i Nord- og Østtyskland. Nærmest Tilslutning har Køge Byplan til den pommerske Types.

Ikke mindst de to sidstnævnte Arbejder viser, hvor meget ubenyttet historisk Materiale, der skjuler sig i vore gamle Byanlæg og hvor rigt Udbytte et rationelt Studium af dansk Bybygning ogsaa i de eftermiddelalderlige Aarhundreder vil kunne give. Vi er paa dette Omraade sørgelig langt tilbage for Udlandet, særlig England, Tyskland, Sverrig og Amerika (U. S. A.), hvor Studiet af Bybygningskunsten har udviklet sig i nøjeste Kontakt med den moderne Byplan- eller rettere Bybygningsbevægelse. Hele dette Forhold er et overordentlig smukt Exempel paa, hvorledes Historikerens Arbejde kan virke klarende og initiativvækkende paa Nutidens Opgaver. Men det maa atter her understreges, at Studiet af selve Byplanen ret beset kun er Grundlaget for Bybygningsstudiet. Mangfoldige Problemer af teknisk, social, bygningsmæssig og ikke mindst æstetisk Art rejser sig for den, der vil dyrke Studiet af Fortidens Byer, deres Anlæg og Udformning, ganske paa samme Maade som moderne Bybygning kræver meget omfattende Indsigt og Forstudier af sine Dyrkere.

Det er et teknisk Problem og unægtelig et fundamentalt — brændende ogsaa i vor Tids Bybygning — H. M. er slaaet ind paa i sin Bog: *Torv og Hærstræde* (1922). Mere moderne udtrykt lyder Problemet: Udsparring af Plads eller Pladser til Torvehandel og Ordning af Trafikvejene til og fra. Her er vitterligt en Hovedfaktor i enhver Bys Tilblivelse og Vækstliv.

Paa Grundlag af et paa Selvsyn grundet Kendskab til vore Byer, omfattende Arkivstudier, og støttet af sin rige kulturhistoriske Viden har H. M. givet en alsidig Skildring af det foreliggende Problem, som det er blevet løst i danske Byer igennem Aarhundreder, idet Fremstillingen dog standser med det 16. Aarh., da Resultatet af Udviklingen paa dette Punkt i det store og hele har fæstnet sig i blivende Form. Trods det tilsyneladende vanskelige Stof er Bogen let læst — det er en Bog, der vil kunne vække Interesse langt udover Fagfolks Kres, ikke mindst hos alle Byplan-

interesserede. Men Titlen paa saadanne Arbejder bør vistnok have en mere efter Nutidens Forhold afpasset Ordlyd.

De to Afsnit, der tør paaregne størst Interesse ved de ny Resultater, de bringer, er Afsnittene: Ad Kongens Hærstræde og Torvets Triumftog. Om dem samler sig Indledningskapitlet: Træk af Torvelivet. Og Slutningen: Det voksende Tryk, og Bykærnen brister. Hele Bogen igennem mærker man den oprigtige Bestræbelse for at fremdrage de politiske, økonomiske og rent menneskelige Faktorer, der ligger bag Løsningerne af Problemet, forklarer det og gør det levende og nærværende i Læserens Sind.

H. M.'s Udgangspunkt er Kongens Hærstræde, de middelalderlige Landeveje, langs hvis Sider den ældste og vigtigste Del af en Bebyggelse samlede sig, og Købstæderne blev til med »Adelgaden« eller »Algaden« som det bestemmende i Bydannelsen. At Vej normalt er ældre end By, er uomtvisteligt, hvor det gælder gamle selvgroede eller stykkevis planlagte Byer. Og nu redegør H. M. for, hvorledes Torvet i vore ældste, primitive Bysamfund aflejrer sig langs Hovedfærdselslinierne og bliver til Algadetorvet (Roskilde, Horsens), først hele Strækningen igennem Byen, efterhaanden ofte indskrænket til et enkelt Strøg. Andre Steder, ved Gaffelgader opstod Trekanttorve (Lund, Sønderborg). Ogsaa andre typiske Torvedannelser opstod i Tilknytning til Færdselsnettet. Interessant er den Iagttagelse, at Akseltorvet fremtræder mest udpræget i en bestemt Gruppe Byer, Middelalderens saakaldte Akselkøbinge, fortrinsvis liggende inde i Landet.

Den Maade, hvorpaa man i disse gamle Byer havde klaret Problemet, var ligetil og naturligt, naar og saalænge Handelslivet kun var af beskedent Omfang. Men senere i Middelalderen og især i 12—13. Aarh., da Handelssamkvemmet mellem Landene blev langt livligere, formede Udviklingen sig paa dette specielle Punkt anderledes; Problemet Torv og Trafikveje blev Genstand for en mere bevidst og villet Handlen, og Enkeltmands direkte Indgriben gør sig gældende. Med Rette ser H. M. dansk Købstadlivs Opsving i Valdemarstiden paa Baggrund af den samtidige forbløffende Udvikling i Mellem- og Nordeuropa, hvor nye Byer opstod og anlagdes i Hundredvis, (som senere i 17. Aarh. og i vore Dage U. S. A.) af Fyrster og Stormænd. »Købstadgrundlæggelse var Tidens store Tanke«. Og det er ikke mindst H. M.s store Fortjeneste at have paavist de allerede omtalte nye Byanlæg i Danmark fra denne Periode, og hvortil han mener at kunne føje: København, Holbæk, Sakskøbing, Haderslev og Grenaa m. fl. Spørgsmaalet om Erik af Pommerns Forhold til Helsingør og Landscrona lader Forfatteren desværre ligge.

Kærnen i de nye Bydannelser i 12.—13. Aarh. var Udstikning af en Torveplads, nu oftest et større samlet tre- eller firsidet Areal, om hvilken Byen former sig i nær Tilslutning til Trafikveje — gamle eller nyanlagte. Denne rationelle Fremgangsmaade viser tillige den fremherskende Stilling i Byplan og Bybillede, Torvet nu har faaet. At komme nærmere ind paa Forfatterens Betragtninger over Forbindelsen mellem ældre Bondebyer og nyanlagte eller nydannede Bebyggelser vilde her føre for vidt. Med Rette fremhæver Forfatteren, at der med Torv og Torveret skabes noget helt nyt i hvert enkelt Tilfælde.

Med denne Bog har H. M. gjort et Rydningsarbejde. Vore middelalderlige Købstæder som fungerende Organismer er nu langt bedre kendt end før. At der er mange og højst interessante Problemer tilbage, er Forfatteren klar over og berører selv, særlig i de sidste Afsnit af Bogen adskillige; bl. a. kan her — jævnsides Torv og By fremhæves: Havn og By. Men han har, som han selv udtrykker det, »stukket Spaden i Jorden«. Det er nu at haabe, at Bogen om Torv og Hærstræde vil blive efterfulgt af andre, der tager andre Problemer op til historisk Undersøgelse. H. M. gør ogsaa det praktiske Nutidsliv en Tjeneste derved.

Vilh. Lorenzen.

Pastor H. N. A. Jensens flittige Samlerværk fra 1844, *Angeln, zunächst für die Angler, historisch beschrieben*, er samtidig blevet genudgivet af Svend Aakjær for Slesvigsk Forlag, og af de slesvigske Præster W. Martensen og J. Henningsen for to stedlige Hjemstavnsforeninger. Aakjær giver et uændret Optryk, men de to Præsters Udgave er snarere et helt nyt Værk. Stoffet er øget til ikke langtfra det dobbelte, og Ændringen af Ordning og Indhold er saa radikal, at den oprindelige Bog ofte rent drukner i det nye.

At Jensens hist og her uoverskuelige Stofordning ændres, er sikkert nok en Forbedring. Men at Aanden i Værket skiftes om til en helt anden, vil den med Jensens Fremstilling fortrolige Læser næppe finde heldigt. Det saa meget mindre, som den radikale Omkalfatring af Stofordningen gør det yderst svært at foretage en gennemført Sammenligning med Originalen, eftersom der ikke ydes noget Fingerpeg til at adskille det oprindelige Stof fra Tilføjelserne.

Om Retningen af Udgivernes Kompas faar vi et Vink i den indledende Levnedstegning. Forfatteren, Pastor Fürsen, nævner (3), at Jensens dansksindede Efterfølger, Pastor Clausen, skildrede sin Forgænger som en inderlig troende, men noget tilbageholdende

Natur, der fulgte »dem Impulse der ihn umgebenden Bewegung, wo nicht aus Furchtsamkeit, so doch in steter Furcht und Unruhe«. Herimod tager Fürsen til Genmæle. »Wie seine Gemeinde ihn kannte, war Pastor Jensen vielmehr ein freimütiger Mann, dessen Zeugenmut nicht versagte, wo es galt einzutreten für das gebeugte Recht seines Heimatlandes, an dessen Wohl und Wehe er den regsten Anteil nahm.« Om dette Pastor Jensens slesvig-holstenske Sindelag vilde Læseren gærne høre noget mere, men i den Retning skuffes han af Udgiven, trods dens Vidtløftighed. Ogsaa Allg. deutsche Biographie lader os i Stikken.

Til nøjere Oplysning vil jeg her citere noget af et utrykt Brev fra Jensen til Prof. Rafn i Kjøbenhavn, dat. Borne, 17. Dec. 1849. (Det kgl. Bibl.). Først siger Jensen, der var født i Flensborg 1802, at han stammer fra Nordslesvigere, Angler, Friser og Saxer og knap selv ved, hvorhen han skal regne sig. Hans Germania omfatter alle Stammer fra Irland til Højnorden. »Die Germania aber, für welche die [deutschen] Studenten zu meiner Zeit schwärmten, ist mir immer engherzig vorgekommen. Man sollte sich brüderlich an einander schliessen, aber ... hier (ist) bei sehr vielen eine sehr grosse Unkenntniss über Dänemark.« Efter videre at have fremhævet Slesvigernes rethaveriske Sind ytrer Forf. en levende Ængstelse over Udviklingen siden Rejsningen i 1848. »Da (ist) nun seit Abschluss des Waffenstillstandes bei den Niedersachsen, Angl. u. Friesen die allerempfindlichste Seite berührt worden Es ist, — dass ich es gelinde ausdrücke —, ein unpädagogisches Verfahren eingeschlagen —, gerade in dem Augenblicke, wo vielleicht erfolgreiche Schritte zu einer wahrhaftigen Versöhnung hätten geschehen können Es ist die Idee vorherrschend geworden, es solle nicht das Recht gelten, sondern irgend eine Willkühr.« »Selbst die Leute in den Armenhäusern sprechen von ihren Rechten Nur daraus begreift es sich, wie z. B. das Wort, man könne sich nicht auf rechtliche Erörterungen einlassen, (— es war übrigens von staatsrechtlichen die Rede, aber das ward ganz allgemein genommen —), es stehe nur zur Frage: gehorchen oder nicht gehorchen, — wie ein solches Wort wie ein electrischer Schlag hindurchfuhr.« »Soll ich dennoch schliesslich ein tröstliches Wort hinzufügen, so wäre es, dass bei allem dem immer noch unerschüttert im Volk das monarchische Princip feststeht; vom Landesherrn will keineswegs das Volk sich lossagen; es hat wunderbar fest gestanden bei allen Verlockungen dazu —; aber es kann durchaus nicht davon los kommen, auch

dies Verhältniss unter dem Gesichtspunct eines Pacts und Contracts zu stellen.«

Man vil heraf se, at Pastor Fürsen kan have Ret i, at Jensen traadte oprigtig i Skranken for sit Hjemlands Ret. Men iøvrigt viser Brevet ham ingenlunde som en dadelløs Slesvigholstener. Han stempler det skarpt tysknationale Standpunkt som snæverhjærtet; han glæder sig over, at Folket trods alt ikke vil sige sig løs fra Landsherren; han stempler den slesvig-holstenske Separatisme udtrykkelig som Forlokkelser. Kort sagt, til sin Død 1850 forblev Jensen en fuldtud loyal Tjener af det danske Monarki.

Og netop det samme læser vi ud af hans Bog i Originaludgaven. Mærk f. Ex. følgende Sætninger (123): «Frederik VI bestieg den Thron, als das Land in der bedrängtesten Lage war; aber welche Unfälle auch das Land betrafen, so ist doch seine Regierung eine heilsame gewesen in vielen Beziehungen. Was getragen werden musste, ist überwunden. Unser Angeln war in mancher Hinsicht noch glücklicher als andere Gegenden Vielleicht ist Angeln auf seiner grössten Höhe gewesen; aber was auch die Zukunft bringen möge, wir wollen ihr getrost entgegengehen, und für viele unserer Uebelstände hoffen wir unter unseres Christian VIII. Regierung Abhülfe und Besserung.»

Særlig ænseværdig er Stavemaaden Frederik, der udtrykkelig understreger den danskloyale Statsfølelse. Lad os nu se, hvad der er blevet af disse Ytringer i de to slesvigske Præsters Udgiverværk. Saavidt jeg kan skønne, er der ikke andet tilbage end Sætningen «Vielleicht ist Angeln auf seiner höchsten Höhe gewesen», som jeg har opsporet i en Afhandling af Udgiveren Martensen (433). Resten er sporløst forsvunden. Til Gengæld byder Martensen sammen med Pastor Thomsen et historisk Afsnit om 19. Aarh. (271-324) i rent slesvig-holstensk Aand. Der findes deri nok visse Stænk af uhildet Synsmaade; f. Ex. hedder det (274), at de sl. holst. Smædeviser mod Danskheden gik for vidt. Men det forhindrer ikke, at saadanne Smædeviser citeres med umiskendelig Sympati. «Der Erregung über die Hetze der Eiderdänen gab Probst Jakobsen in Grundhof in einem öffentlichen Trinkspruch Ausdruck.

O armes Land, von Gott veracht't,
 Wo man aus Holz die Schuhe macht,
 Wo man aus Lehm die Töpfe brennt,
 Wo man die Butter Schmiere nennt!
 Gott wolle uns behüten,
 Dass wir nicht werden Jüten!

Vgl. den flammenden Protest in Geibels Lied: »... wir wollen keine Dänen sein, wir wollen Deutsche bleiben!« (274). »In Neukirchen stand der dänish gesinnté Pastor Martens, der trotz der Angriffe, die man gegen seinen Charakter richtete, sogar zum Propsten ernannt wurde. Das Volk gab ihm den Spottnamen »Swinemartens«. 1864 wurde er entlassen.« (285). Sangen »Möchte nimmer dich vertauschen, Schleswig-Holstein, Vaterland«, digtet af Pastor Aschenfeldt, der forresten døde som dansksindet, citeres 286. Pastor Martensens Tillæg om Verdenskrigen etc., 325-336, fortæller om en slesvig-holstensk Protestadresse fra Sörup under Afstemningstiden, hvori der tales om Angels gamle Danskerhad; en Afbildning af Bismarcktaarnet paa Scheersberg bringes 573. Jürgen Brix skriver (405-417) om Skikke og Sæder. Heri bl. a. en Fortælling om en Angelbos Svar til en dansk Præst: »Herr Pastor, Se kön mi so min gern mirrn dörsniden, denn schrieen beide Ennen noch Slesvig-Holsteen!« Samme Ord kunde bruges om Pastor Jensens Værk Angeln i dets nymodens Tilrettelægning. Unægtelig en mærkelig Metamorfose, eftersom Originaludgaven tonede den udtrykkeligste danske Statsloyalitet.

Lad os herefter kaste et Blik paa Jensens Virksomhed for Hjemstavnslæren. En tysk Biograf siger, at han »viele Verdienste um die schleswig-holsteinische Geschichte erworben hat«. Det passer ogsaa ialfald udvendig seet, idet en hel Del af Jensens utrykte Arbejder i Kiels Universitetsbibliotek har Schleswig-Holstein i Titlen. Men saavidt det kan skønnes af Fortegnelsen, er det kun yderst faa, der har særlig Tilknytning til Holsten, f. Ex. »Nordalbingia, Vorarbeit zur Holsteinischen Kirchengeschichte«, »Skizze einer geschichtl. Darstellung der Holstein. Kirchenverfassung«, »Nachrichten über die Probsteien Kiel, Rendsburg etc.«. I Reglen ligger Eftertrykket paa Slesvig, og det store Flertal af Jensens Arbejder drejer sig om hans snævrere Hjemstavns Forhold; et Udvalg af saadanne har Aakjær sammenstillet i Tillægget til sin Udgave.

Hermed stemmer yderligere det udtrykkelige Skel, som Jensen (303) gør mellem Angelboer og Holstenere. »Auswärtige haben immer etwas schwer gehabt, sich in den Angelschen Charakter zu finden, und namentlich ist dies der Fall gewesen mit den Holsteinern, Mecklenburgern oder anderen vom Niedersächsischen Stamm Der Angler war ihnen nicht offen genug, zu sehr zurückhaltend, zögernd; er kam ihnen misstrauisch vor, wenn sie nicht gar noch schlimmer urtheilten.« Her har Jensen, som Aakjær paapeger (Till. 7), taget Nationalmodsatningen paa Kornet

og fuldkommen rigtig afmalet det typisk jyske Karakterpræg. Os er det fuldt fortroligt; nylig hørte jeg gengivet en Jydes Udtalelse efter et Ophold paa Fyn: »a kan it lide dem Fynboer; de fortæller strax hver Krumme, som de veed.« Mærkeligt nok har de ovenfor citerede Sætninger af Jensen faaet Lov at komme med i den forbedrede Udgave (391). Yderligere bliver det samme nærmere udviklet af en plattysk Meddeler (404). Her fortælles, at Angelboen ikke siger sin Mening saa groft lige ud som Holsteneren, men søger at aflure den Fremmede alle mulige Oplysninger, inden han indlader sig med ham. Angelboerne er »op so'n Manner vel klöker as de Holsteener un ganz ehr Nachbarn naht Norden to ähnlich.« Ganske lig deres nordlige Naboer, altsaa ægte Jyder! Ovenikøbet fremhæves saa Forskellen i Folkeskik: Angelboen har samme Husbygningsmaade og Træsko som Nørrejyden: »just as de Jütländer«. Holsteneren gør Nar ad disse Træskojyder. Jeg kan her tilføje, at Slesvigholsteneren Clement regnede det for en national Forsmædelse, naar en ægte Friser nedværdigede sig til at gaa i Træsko.

Jensen nøjes nu ikke med i Almindelighed at skildre Holstenerne som væsensfremmede Udlænding^o; han gennemfører ogsaa denne Synsmaade i sin historiske Fremstilling.

»(Dem) Holst. Grafen . . . gelang es, sich des Landes zu bemächtigen.« Adelen, især Familien Lembek, drev tildels Røverier. Der har næppe skortet paa »Gewalththaten«. Maarkjær var en »Raubnest«. Otto Lembek til Røest var en »gewalthtätiger Mann«. Schinkels Familie stod i Rygte som Sørøvere (89). »Der Holsteinische Adel setzte sich hier zu Lande fest und erlangte neben der hohen katholischen Geistlichkeit, die wiederum grossen Theils aus Edelleuten bestand, einen Einfluss, durch den die alte Freiheit des Bauernstandes immer mehr geschmälert wurde.« (99). Hvor det gælder om at gengive saadanne Ytringer, gaar den forbedrede Udgave ikke helt konsekvent til Værks. Af holstenske Overgreb og Voldsgærninger tilføjes ikke mindre end to Sider fulde. Men hvor Jensen lader Holstenerne »sich des Landes bemächtigen«, hedder det, at Landet »dauernd von ihnen in Besitz genommen wurde«, og Bondefrihedens Forringelse er sporløst forsvunden.

Vi vender os derefter til det sproglige Nationalitetsspørgsmaal. Jensen siger (53): »Von den alten Anglern . . . ist es nicht recht klar, ob sie mehr dem Deutschen oder Dänischen Hauptstamm angehörten. Jedenfalls bildeten sie, zwischen den Sachsen und Dänen wohnend, den Uebergang zwischen beiden. Für die nähere Verwandtschaft mit den Dänen spricht die alte Sage, wo es heisst, Dan und Angel waren Brüder . . . Für die nähere Ver-

wandschaft mit den Sachsen könnte man anführen die oft vorkommende Benennung Angelsachsen In welcher Bedeutung aber dieser Name zu fassen sey, das ist die Frage, ob etwa eine besondere Art von Sachsen, oder eine Vereinigung von Anglern und Sachsen, wie wir etwa jetzt sagen Schleswig-Holsteiner, während doch die Bewohner beider Herzogthümer verschiedener Abstammung sind.« En mere uheldet og ægte kritisk Synsmaade kunde næppe ønskes. Jeg tilføjer, at Jensen (41) taler om »unsern Vorfahren Germanischen oder Gothischen Stammes.« Han er altsaa rummelig nok til ikke at deltage i Fortielsen af det gamle nordiske Synonym for Germaner, — et karakteristisk Vidnesbyrd om hans Uheldethed.

Men netop disse Egenskaber har gjort Jensens Fremstilling ubrugelig for Ophavsmændene til den forbedrede Udgave. Det citerede Stykke erstattes derfor af Pastor Martensen med et helt nyt (35 ff.). Hengist og Horsa, fortælles her, var Euter eller Viter og hørte til »dem grossen, weitverzweigten Stamm der Friesen« og stod Angler og Saxer sproglig meget nær. »Dagegen waren die Unterschiede zwischen diesen Volksstämmen und ihren nördlichen und östlichen Nachbarn in Jütland und auf den dänischen Inseln weit bedeutender.« Sagnet om Dan og Angel affærdiges som blot almindeligt Vidnesbyrd om germansk Oprindelse. Tilslut indskærpes atter Sprogforskellen »zwischen den Nordgermanen, zu denen die Dänen gehören, und den Südgermanen, zu welchen die Angeln und die Friesen zu rechnen sind.« At denne »Forbedring« af Fremstillingen er et afgjort Tilbageskridt, turde være indlysende. Jensens Formulering er saa forsigtig, at den maa kaldes videnskabelig ulastelig; Martensens kan kun kaldes dilettantisk. Hvad der siges om en frisisk Stamme Euter eller Viter, er fri Fantasi uden svageste Kildehjemmel. Og ligesaa uholdbar er den skarpe Sprogbarrikade, der i Urtiden skal have skilt Nordboer og Angelsaxer. Selv om den hævdes af visse tyske Sprogmand, bliver den dog derfor ikke mere videnskabelig: den er simpelthen en Opdigtning, dikteret af Ønsket om for enhver Pris at faa Anglerne stillet paa den angelsaxiske eller saakaldt tyske Side af Skellet. Sin Dilettantisme røber Pastor Martensen yderligere ved (37) at tale om Anglernes Gudinde Nerthus »richtiger Aertha«, en forlængst afsløret Vrangform. Naturligvis forties det, at Nerthus lydlig svarer til det nordiske Gudenavn Njörðr, og at der savnes ethvert Spor hos Saxer, Friser og Tyskere.

Naar Pastor Martensen hist og her kan bruge noget af Jensens Fremstilling, er det mest Iagttagelser som denne, at angelske Stednavne gentager sig i England, f. Ex. Ulceby, Grumby, Kattleby,

Scalby, Skulthorpe, Sandwich, Langtoft, Thwaith, Holm (50 = Jensen 55). Hertil føjer Martensen nogle selvstændige Ytringer i det sproglige Afsnit (469). Han siger, at Navne med Endelsen by næsten ikke findes syd for Eideren. »Doch ist sie keineswegs eigentümlich dänisch oder skandinavisch, sondern findet sich auch in unzähligen Ortsnamen in England, und zwar schon in frühster Zeit, ehe noch die Dänen dorthin ihre Raubzüge unternahmen Wir haben also diese in England sich findende Namenbildung als noch der alten englischen Heimat angehörig und von dort mitgebracht aufzufassen.« Den jensenske Opfattelse, som her har fundet Naade hos Udgiverne, hører til de urigtige, men hos Jensen fremtræder den endnu uden national Tilspidsning, medens derimod Martensen skyder den frem som en Hovedbastion, hvorpaa han bygger den Paastand, at Angels Stednavne ikke er nordiske. Paa Jensens Tid kunde man endnu undskylde Fejltagelsen med Forskningens lidet fremskredne Stade; nu gælder en saadan Undskyldning ikke mere, og Vranglærens Fortsættelse og Tilspidselse kan derfor ikke kaldes andet end aabenlys Tendens eller Uvidenhed. Samme Dom rammer Fortsættelsen af saadanne jensenske Vildfarelser, som at den angelske Udtale Bruar, stuer for »Broder«, »stor« skulde have noget med Angelsaxisk at gøre (55).

Tilslut skal tilføjes, at Pastor Martensen (50) henviser til Clements Bog: »Schleswig, das urheimische Land der Angeln und Friesen«. Hans Valg af Hjemmelsmand er her meget uheldigt. Clement har som kgl. dansk Stipendiat i Aaret 1839 forherliget Danskheden paa den mest overspændte Vis, som »næst Kristus Guds Redskab til Verdens Frelse.« Da han kort før 1848 blev Slesvig-Holstener, vidste han ikke skarpt nok at angribe samme Danskhed. Hans Bog Schleswig er et elendigt Makværk, fuld af Uvidenhed og fanatisk Had. I 1870 tilintetgjorde Vilh. Thomsen et lignende Makværk af Clement, og Udgiveren af Literarisches Centralblatt, Prof. Zarneke, optog denne Dommedagsartikel med fuld Tilslutning.

Hermed forlader vi Urtiden og vender os til den nyere Tid. Det første, der slaar os, er, at Jensen uden Indskrænkning regner Angelbomaalet for dansk, og at han ærlig stræber at stave Navnene rigtig. Hans sproglige Interesse for Danskheden røber sig ogsaa i hans Skrifter »Kappel-Sammlung betreffend den dänischen Dialekt im Schleswigschen« og »Notizen zur dänischen Sprache im Amte Flensburg,« samt i følgende Ytringer. Det hedder ved Skildringen af Flensburg: »Angelbo-Strasse, unrichtig Angelburger-Strasse,« og Afledningen fra Angelboer meddeles (1). »Mordkjär ist der richtige alte Name, nicht Morkirchen Ebenso ist

aus Ravnkjær fälschlich Rabenkirchen, aus Koldkjær Kaltenkirchen geworden« (188). »Dazu kommt noch, dass man oft unglücklich und unsinnig die Namen, die alle ursprünglich Dänisch sind, verdeutscht hat, wie Ohrfeld für Udmark, Rundhof und Grundhof für Runtoft und Grumtoft. So wie aber das Dänische allmählig ausstirbt, wird man nachgerade die Bedeutung der Ortsnamen, auch wo sie klar vorliegt, gar nicht mehr verstehen, und daher habe ich hier wenigstens Etwas darüber beibringen wollen« (315). Paa forskellige Steder udtaler Jensen sig om Sprogskiftet i Angel. Han mener (144), at der trods dansk Folkesprog ikke findes Spor af dansk Prædkesprog. Skiftet i Kirken foregik fra Plattysk til Højtysk. »Es war damit vor der Hand für die Erbauung nichts gewonnen, denn die Sprache war dem Volke fremd.« Derefter citeres Pontoppidans Paataale af den højtyske Sprogtvang, der volder Opbyggelsen en »unüberwindliche Hindernis«. »Die Alten waren sehr zufrieden mit Pastor Kiesbuy, weil er auch dänische Antworten annahm Dass um jene Zeit Prediger und Schullehrer sich bemühten, die Kinder zum Deutschsprechen zu bringen, ja, dass es solche gab, welche die Kinder strafften, wenn sie unter sich Dänisch sprachen, ist in unsern Tagen bei den Streitigkeiten über Dänisch und Deutsch sehr getadelt worden; aber man muss bedenken, dass dies notwendig war, wenn man über ein blosses gedankenloses Auswendiglernen hinwegwollte. Verständnis der Sprache, die nun einmal Kirchen- und Schulsprache geworden war (warum? und wie sie es ward? und ob dies heilsam gewesen? das sind Fragen für sich), war unumgängliche Bedingung des Fortschritts. Und doch that man nicht den vollen Schritt, nur zum Plattdeutschen kam man, u. zw. zu einem Plattdeutsch voll dänischer Wortfügungen und Ausdrücke, in welchem man nun etwa sich ausdrücken konnte: »Wi hem sonst Dänsk wesen, men nu siin wi Düdsk bläwen« (147). Udtalen var mærkværdig, f. Ex. lød første Sætning i Landskatekismen saaledes: »Wir Mensken wönsken alle vergnügt ond froh su säjn.« Man vil se, at Jensen trods yderst forsigtig Udtryksmaade stadig lader sin Interesse for Modersmaalet skinne igennem. Mærk især hans Ord om den tvungne Indførelse af højtysk Kirkesprog.

Saa meget om den originale Jensen. Vi vender os nu til den omarbejdede. Den gentagne Kritik mod de urigtige, uheldige eller meningsløse Navne-Fortyskninger er sporeløst forsvunden. Saaledes f. Ex. ved Mohrkirchen (145—146). Medens Jensen tager Angelbommalets Danskhed som en Selvfølge, nærmer Omarbejderne sig noget til Sach og Reimer Hansen, der vil udskille Vest- og Sønderjysk som ikke-dansk; det er næppe heller tilfældigt, at Reimer

Hansen har medvirket ved Værkets Revision (se Fortalen X). Der gøres saaledes (400) ligesom en Slags Undskyldning for, at »der angeldänische Mischdialekt . . . wird einfach als Dänisch bezeichnet.« Og med synlig Fornøjelse citeres (260) en ældre Tids diletantiske og fordomsfulde Syn paa Folkemaalene: »kein Däne (wird) darin seine Sprache erkennen. Die Eltern sind nach und nach zu der Erkenntnis gekommen, dass durch die verdorbene dänische Sprache der Erfolg des Schulunterrichts, die Verstandes- und Herzensbildung der Kinder gar sehr erschwert werde.« Medens der saaledes rives ned paa det danske »Mismasksprog«, er de citerede Prøver af det plattyske Erstatningsprog propfulde af danske Ord og Vendinger. F. Ex. (402 og 417) »so minn« = »saamænd«; (422) »Backlei« = »Baglade«; (426, 428) »Syssel«; (428) »Grüttquern« = »Gruttekværn«; (433) »Dor is nix un bruken för« = »Der er ingenting å bruge for«. — Mon ikke ogsaa dette er et Miskmask, der hindrer Børnenes Forstands- og Hjærtensdannelse? Det er derfor lidt løjerligt, at medens Udgiverne græder med tørre Taarer over den danske Jargons Uddøen, er de meget kede af, at samme Skæbne truer den plattyske. Jfr. (438) om Indførelsen af højtysk Hjemmesprog: »Doch ist im allgemeinen nicht zu wünschen, das dies weiter um sich greift, da damit der Gefahr Vorschub geleistet wird, dass die . . . schöne, anheimelnde und trauliche Volksmundart allmählich ganz ausstirbt, was nur aufs tiefste zu bedauern wäre.« Der er unægtelig Forskel paa Kong Salomon og Jørgen Hattemager.

Jensens Fremstilling af det kirkelige Sprogskifte citeres ret udførlig (175 og 259), og der tilføjes en Del nyt Stof. Men Nødvendigheden af den tyske Sprogundervisnings Indskærpelse er nu bleven til et kategorisk Imperativ: »Dies war . . . einfache Notwendigkeit, um die Kinder allmählich zum vollen Verständnis der Sprache zu bringen, die einmal Kirchen- und Schulsprache geworden war.« Man mærker sig her den velvise Udeladelse af Jensens kritiske Parentes »warum?« o. s. v. Der leveres derefter et veltalende Forsvar for Indførelsen af tysk Kirkesprog. »Der in Angeln gesprochene Volksdialekt, der nie Schrift- und Literatursprache geworden ist, eignete sich darum auch nicht für den amtlichen Gebrauch und konnte somit auch für den öffentlichen Gottesdienst nicht in Betracht kommen. Ebenso wenig taugte dazu das Hoch- oder Schriftdänische, das von jenem wesentlich verschieden ist und der hiesigen Bevölkerung weniger verständlich war als das Plattdeutsche, das als eigentliche Amtssprache jedermann bekannt war.« Her jongleres der meget snildt med Sprogene for at komme udenom den Kendsgærning, at de tilstødende nord-

slesvigske Egne uden mindste Ulæmpe vænnede sig til dansk Kirke- og Retssprog, som naturligvis ikke var kjøbenhavnsk, men groet paa den hjemlige Bund i Fortsættelse af de middelalderlige Lovtexter. At et saadant Sprog skulde have været Angelboerne mere fremmed end Plattysk, er det vanskeligt at fatte.

Der kunde forresten nok være Grund til at spørge, om Plattyskens Herredømme som officielt Sprog virkelig har været gennemført saa tidlig, som det sidst citerede Stykke lader skønne. Naar Konger skriver paa Dansk til Maarkær Kloster 1466 og 1487, (jfr. Allen: »Det Danske Sprogs Hist. i Sdj.« I, 47), og naar Rydklostets Aarbøger og dets Vidneforklaringer om Sønderjyllands Nationalitet 1424 aander den mest levende Danskfølelse, seer det ud til, at der ialfald hos den katolske Gejstlighed var Spirer til en dansk Udvikling, som først blev afbrudt ved Reformationens Stormflod af indstrømmende tysk Væsen.

Læseren vil maaske spørge, hvoraf det kom, at Danskfølelsen ikke hos selve Folket rørte sig til lydelig Protest mod Fortyskningen. Dertil kan svares, at forsaavidt som det Kirke- og Dokumentprog, der afløstes af Plattysk, havde været Latin, var det ialfald en Ændring til noget mindre fremmed, og man kunde derfor forlige sig dermed. Og hvis forhaandenværende Spirer til en dansk Udvikling kvaltes, var Folket for socialt bastet og bundet til at kny, — det havde det holstenske Adelsvælde sørget for, idet det, som Jensen siger, forringede Bondestandens Frihed.

At Folket iøvrigt ingenlunde var ufølsomt for Sprogtvangen, seer vi af et Tilfælde, der forefaldt umiddelbart vest for Angel. Hanved Sogns Indbyggere klager 1661 til Kongen, fordi Superint. Klotz har krænket deres Valgret og afskaffet det danske Kirkesprog. »Unsere Frauen, Kinder und Gesinde beschweren sich noch hoch über die deutsche Predigt, so vor dem in dänischer Sprache geschehen.« »Worüber ein grosses Wehklagen und Beschwerden entstanden, dass man so gewaltsam mit uns verfährt, unsere Beichtende, Schwache und Trostrufende nicht mehr in dänischer Sprache können getröstet werden, sondern unsere Seele sich immer an unvernehmlichen überländischen Worten ärgern soll.« En saa kraftig Sprogprotest kunde ganske vist ikke komme frem i det adelsregerede Angel; men selv dér kunde man dog drive det saa vidt, at man vakte Modstand, saaledes som Præsten Fischer, naar han fra Prædkestolen tordnede til Hyrup Menighed: »Habe ich euch Teufels-Gesinde und Höllenbrände nicht teutsch reden lehren wollen? Was hilft es aber, dieses Teufelsgesinde bleibt immer bei ihrer dollen dänischen Sprache.« Sligt var dog Hyrupperne for meget af det gode, og

Fischer søgte og fik sin Afsked i 1750. Det maa erkendes, at denne Episode hører med til de Enkeltheder, der ved Omarbejdelsen er bleven føjet til Jensens Text.

Hermed har jeg tilendebragt Gennemgangen af de Ting, der er faldet mig i Øjnene ved det omkalfatrede jensenske Værk. Lad os nu kortelig sammenfatte Hovedlinjerne.

Forfatteren Pastor Jensen er i første Linje slesvigsk Lokalpatriot. Som Statspatriot er han Dansker, loyal mod Frederik 6. og Kristian 8. Danmark nævnes altid venligt og højagtende; ikke een Linje aander Kulde eller Utilfredshed.

Et politisk Slesvig-Holsten har jeg ikke fundet i hans Bog, et enkelt Sted noterer vi Udtrykket Schleswig-Holsteiner, men det bruges kun rent geografisk, og med udtrykkelig Fremhævelse af Slesvigeres og Holsteneres forskellige Afstamning. Holstenerne gælder som Udlændinge med fremmed Nationaltype. Deres Grever og Adelsmænd har tilrevet sig det angelske Land med Vold og forringet den indfødte Bondestands Frihed. De gamle Angler er en germansk eller gotisk Folkestamme i nær Slægt med Danerne. Middelalderens og den nyere Tids Angelboer er Danske. Deres Maal interesserer Jensen levende, og han søger at redde dets svindende Rester. Stednavnenes Fortyskning stempler han oftere som uheldig og meningsløs. Det udefra indførte højtyske Kirke- og Skolesprog er og bliver efter Jensens Mening fremmed for Folket, og han udtaler en forsigtig Tvivl om, hvorvidt dets Indførelse har været til Gavn.

Saaledes er den ægte Jensen; lad os derefter se paa den forbedrede. Det er ikke frit for, at det nye Portræt virker overraskende. Vi skuer en stram Slesvig-Holstener, »en frimodig Mand, der træder i Skranken for sit Hjemlands bøjede Ret.« Den danske Statspatriot er sporløst forsvunden. Den danskvenlige Tone afløses af Smædeord. Undertrykkelsen af Angels Bondefrihed gennem Holstenervælden er bleven borte. Angelbomalets Danskhed nægtes ikke med rene Ord, men det søges dog antydet, at der har foreligget en for Danske næsten uforstaaelig Dialekt, som burde udryddes, da den hindrede Børnenes Forstands- og Hjærtensdannelse. Kritiken mod de meningsløse Navnefortyskninger er bleven borte. Tilstedeværelse af oprindeligt dansk Kirkesprog nægtes kategorisk for alle Dele af Flensborg Amt. Det danske Sprogs Udelukkelse forsvares veltalende. Tvivlen om det tyske Kirke- og Skolesprogs Gavnlighed er bleven borte.

Selv om Omarbejderne paa et og andet Punkt har tilføjet Jensens Fremstilling nye Træk i hans egen Aand, er dog Hoved-

resultatet af deres Omarbejden blevet, at de har krænget hans Værk om til dets egen Modsætning.

Gudmund Schütte.

Af den længe forberedte og stort anlagte *Kristianias Historie*, som udgives af Kristiania Kommune i Anledning af Byens 300-Aars Jubilæum i 1924, er 1922 udkommet første Bind, forfattet af E d v. Bull, Prof. i Historie ved Kristiania Universitet. Bogen, som i det ydre er pragtfuldt udstyret — med 140 Billeder — omhandler alene det gamle Oslo. Tilsyneladende er Æmnet smaat. Oslo spillede aldrig nogen fremtrædende Rolle — den staar i den Henseende langt tilbage for baade Bergen og Trondhjem — og var hele Middelalderen igennem en lille By. I det 14. og 15. Aarh. rummede den neppe mere end 2500 Mennesker, paa Reformationstiden maaske 1000 og ved 1660 henimod 4000. Tallene, som dog maa ses i Relation til Landets hele sparsomme Befolkning, giver en Forestilling om Bysamfundenes ringe Betydning, sammenlignet med Landbefolkningens. Da Kildestoffet tilmed for lange Tidsrum er ubetydeligt og tilfældigt, synes det paa Forhaand en umulig Opgave at give en udførlig og dog almeninteressant Fremstilling.

Nægtes skal det ikke, at Skildringen paa adskillige Punkter er bred, paa sine Steder meget bred, og fyldt med topografiske Enkeltheder, som væsentlig har lokal Interesse. Alligevel har Bogen videre Betydning. Det mærkes helt igennem, at den skyldes en betydelig Historiker. Under hans Haand bliver Oslos Historie ikke alene en Genspejling af Norges, særlig den norske Kirkes Historie. Den rejser og behandler tillige en Række historiske Problemer, hvis Rækkevidde ikke begrænses til Oslo, ikke engang til Norge, men peger videre mod hele Norden.

Som bekendt er Forfatteren stærkt optaget af moderne økonomiske og sociale Bevægelser og ogsaa gennemtrængt af den økonomiske Betragtning af Fortiden. Det er karakteristisk for hans Syn — som han selv bemærker — at han netop for dette Arbejde har høstet Belæring af Sombarts bekendte Bog om den moderne Kapitalisme.

Særlig frugtbar er dette Synspunkt for hans Bedømmelse af Oslos og talrige andre, ogsaa danske, Bysamfunds Oprindelse. Det gamle Problem, om Byerne skyldes ydre Paabud, f. Eks. Kongers Anlæggelse, eller om de er selvgroet som Følge af økonomiske Aarsager, afløser Bull (efter Sombart) med et nyt og mere frugtbar: en By er grundlagt — hævder han — af dem, der havde Evnen til at tilegne sig Overskudet af Bønders Jordbrugsarbejde. For Oslos Vedkommende, som for en Række svenske og danske

Byer, er det Kirken. Den er det, som gennem Biskop, Domkapitel, Klostre og Kirker, er det egentlig bydannende Element. Den alene ejer den store Grundbesiddelse, af hvis Afgifter den lever, den er det, som trækker Haandværkere og Smaahandlende til og giver dem Underhold. Disse Borgere — »Byfyldere« kaldes han dem — bliver først til egentlige Bydannere, efterhaanden som de gaar over til ogsaa at forsyne Oplandet. I de første Tider spiller Byens Næringer kun en ringe Rolle for Omegnen. I Naturalhusholdningens Tid lever en Bonde af sin Gaard, har kun lidet at sælge, mindre at købe. Af denne Paavisning drager Bull Konsekvensen. Oslos Historie bliver under hans Haand først og fremmest Kirkens og dens Institutioners Historie. Kirkens Opgang bliver Byens. Da dens Ejendomsbesiddelse i 13. Aarh. vokser med rivende Hast, er der ogsaa Vækst i Oslo. Større Indtægter strømmer fra Landet til Byen. Handel og Haandværk vokser i Omfang.

Almindelig Betydning som Bidrag til Bylivets Historie har tilige Skildringen af Byrettens og Byinstitutionernes Udvikling. Bystyrets Organer var mange, Kronens, Kirkens og Borgerskabets: Gælkeren og Sysselmanden, Mødet af Byens husfaste Mænd, Raadmænd og Raadet, senere Lensmanden, Lagmanden, Borgmester, Kæmner og Byfoged. Hver af Posterne er underkastet Forandringens Lov — under Indflydelse af de politiske og økonomiske Magtforhold, under Paavirkning af fremmed, særlig dansk Ret. I Danmark har M. Mackeprang givet en Fremstilling af Bystyrets Udvikling, i Norge har Alexander Bugge behandlet nærliggende Problemer. Bulls Værk om Oslo er et Led i de talrige Enkeltundersøgelser, som maa til, inden alle Spørgsmaalets forskellige Faser er endelig udredede.

En tredje Række Problemer hænger sammen med den tyske Indflydelse, som har gjort sig gældende i alle Nordens Byer og sat talrige Spor i deres Historie og deres Borgerskabs Sammensætning. Oslo frembyder selvsagt i den Forbindelse langt ringere Interesse end Bergen; dens Historie afspejler dog Tidens almindelige og har samtidig sine særlige Træk. Oslos Kirke stod til en Begyndelse under engelsk Paavirkning, aandeligt som økonomisk. Gejstligheden fik sine Impulser, delvis sine Ledere fra England. Ogsaa dens økonomiske Forbindelser gik vestpaa: lidt Eksport af Huder, Skind og Trælast, Indførsel af Klæde og Tekstilvarer. Fra omkring 1260 spores Tyskerne, navnlig fra Rostock og Wismar. Kilderne tillader ikke i Enkeltheder at følge deres Fremtræden og stigende Betydning. Hovedtrækkene afspejler sig dog i Væksten af deres Privilegier, i de enkelte Faser af deres heldige Kamp for at opnaa Ret til at bygge og bo i Byen, ogsaa om

Vinteren, til at handle indbyrdes og med de omboende Bønder. For de indfødte Borgere var det en Livssag at hævde Stillingen som Mellemænd. Deres gentagne Nederlag er Beviset paa Rostockernes økonomiske Magt. Praktisk talt lykkedes det dem i Løbet af 15. Aarh. at bemægtige sig hele Handelen.

Først i 16. Aarh. — særlig under Kristian 2.s Styre — indvarsles Undergangen for det tyske Handelsvælde. Bag Omvæltningen ligger dybe økonomiske Aarsager: Vestmagternes Fremtrængen og — for Nordens Vedkommende — Hollændernes Overtagelse af Hansaens tidligere Forbindelser. Uvist hvorfor, stiger samtidig Efterspørgslen efter den norske Trælast, medens Indførelsen af Vandsaven muliggør en større Eksport. I Beg. handler Hollænderne direkte med de norske Bønder. Under stadige Kampe for at hævde Monopolet — mod Embedsmændenes selvstændige Handel og Bøndernes smaa Afskibningssteder — trænger Byerne frem. Stordrift afløser Smaabruget, og der opstaar en ny og mægtig norsk Handelsstand. Dermed indtræder den store Omvæltning i Oslos — og andre Byers — Historie. Fra at være en middelalderlig Konsumtionsby, som lever af Grundrenten af sine Jordejendomme, bliver den en moderne Forretningsby, bygget paa Handel og Omsætning.

Til den økonomiske Revolution svarer en bypolitisk. Reformationen bryder Kirkens Magt. De norske Statsmyndigheder var allerede tidligere bleven mere afhængige af Landets politiske Magthavere, de danske Konger og deres Embedsmænd. Den kirkelige Omvæltning afslutter Udviklingen. Oslo og dens Fæstning Akershus faar en ny Betydning som Grundpille for det danske Herredømme. Følgen er stigende politisk Afhængighed af de kongelige danske Embedsmænd, først og fremmest Lensmanden, men økonomisk en voksende Selvstændighed. Mellem 1567 og 1624 falder Oslos store Blomstringstid, præget af økonomisk Fremgang — de store Købmænd er paa engang Skovejere, Savbrugsejere, Trælastgrosserere og Redere — socialt af en voksende Sondring mellem et rigt Bypatriciat og en Underklasse, som lever af Haandværk, bypolitisk af den danske Byrets Fremtrængen, aandeligt af Opblomstring af Lærdom og Kultur, af en særlig Oslohumanisme.

Ved den store Brand 1624 standser Oslos Udvikling — og Historie. Ældre Planer om Byens Flytning virkeliggøres, og et nyt Afsnit, Kristianias, begynder.

De foregaaende Linjer har alene tilsigtet i hurtige Træk at fremdrage nogle almindelige Problemer, til hvis Løsning det foreliggende Værk giver Bidrag. Det behøver ikke at tilføjes, at det desuden giver en udtømmende lokalhistorisk Skildring af Byens

Udvikling, af dens Stilling i norsk Righistorie, dens Vækst gennem Tiderne og dens ledende Mænd. Dets største Betydning, som giver det Interesse udenfor Kristiania og Norge, er dog dets Bidrag til Tidens almindelige Historie.

Axel Linvald.

Biografi.

Vilh. Andersen: *Vilhelm Topsøe. Et Bidrag til den danske Realismes Historie. Kbh. 1922.*

Denne Bog er sikkert en af Vilh. Andersens bedste. Ikke just i Opbygningen; de fem Afsnit er lidt løst sammenhængende, og den monumentale Helhed, han andensteds har skabt, savnes her. Heller ikke i Materialets Rigdom og Gennemarbejdelse; hvad der maatte findes af Papirer efter Topsøe, synes ikke stærkt udnyttet. Derimod i Stilens og Fremstillingens Beherskelse, den rolige Vægt i Dommene, den forsigtige Prøven og Vejen, som Begivenhedernes Nærhed paalægger den alvorlige Forsker. Vilh. Andersen er Part i Sagen, naar han dømmer Topsøe og Brandes imellem. Den Bevisførelse, der slutter med at placere Topsøe i Forbindelseslinien mellem to Tider, Brandes som Usurpatoren udenfor dem begge, har sine inderste Udspring hos ham selv. Men for at drage den helt til Vejs Ende har han forladt sit eget Kongerige, Aandens og Digtningens Historie og er traadt ned i lavere Sfærer, Politikken. Idet Topsøe overfor Brandes er Realismens Profet, den historiske Sammenhængs Mand, skal han ogsaa inden Byens, inden Højres, ja, inden Landets Politik løftes op paa denne Plads. Til at skabe dette Resultat benytter Vilh. Andersen af positive Kilder Topsøes politiske Pjecer og hans Artikler i »Dagbladet«, derimod tilsyneladende intet af hans eventuelle skrevne Efterladenskab og afgjort ikke noget stort Materiale af Tidens almindelige politiske. Anmelderen vil overlade andre Dommen over den litterærhistoriske Side af Bogen. Men der maa protesteres mod, at Topsøe politisk set skulde være Sammenhængens Mand. Det er sikkert, at der i Aarene efter 1864 var Brug for Sammenhængstraade. Baade mere og mindre, end den traditionelle Opfattelse vil. Skismaet var baade større og mindre, end det ofte gøres klart. Ulykken i 1864 var langt mindre et Folks end en Klasses, man kunde sige en Races. Saa let og hurtigt som det skete i 60erne, lukker Saar sig ikke, hvis de har ædt et Samfund ind til Benene. Vi kom forbavsende snart over de materielle Ulykker, og Navne som Dalgas, Tietgen osv. er virkelig ikke Forklaring nok. Tabet i 1864 ramte mere København end Landet, det er Sandheden. Kræfterne laa derude usvæk-

kede, og en ny Race traadte ind i Arbejdet. Hvordan de slagne i Hovedstaden og Litteraturen bødede Traadene sig imellem, var af mindre Betydning heroverfor. Spørgsmaalet er for Topsøes Vedkommende: saa han, *Politikeren* Topsøe, de nye Realiteter i Øjnene? Anmelderen mener kættersk, at det, der skete i 1866, ikke var saa galt, men det blev rigtig nok sørgelig forplumret i Aarene derefter. Hvad var Realitetspolitikernes Opgaver efter 1866? At knytte Racerne sammen, om muligt, at skabe Kultur af Kraft, at se Byens Nederlag i Øjnene og føre det slagne Hellas ind i det sejrende Rom. Havde Topsøe Blik herfor, Topsøe, som 1870 søgte at splitte Ministeriet Holstein ved at smæde Godsejerne og 1881 førte Krigen mod Skeel fra udpræget københavnske Synspunkter, Topsøe, som efter ungdommelige Anfægtelser bandt sin Sag til Estrup, en Realitetspolitiker, der svigtede paa sit første og store Programpunkt: Landet til Samling! Topsøe døde i mere end een Forstand for tidlig, det er vist. Der er Tegn til, at han kort før sin Død var begyndt at tvivle paa Kursen. Maaske vilde han, om han havde levet, have gjort sig fortjent til Vilh. Andersens Hædersnavn. Maaske. Som det er, vil Anmelderen bevare Ordet Realpolitiker for dem, der byggede deres Hus paa den ny Races Jord. Ogsaa Realpolitikken har sine aandelige Grader, der var baade en Lyriker som Berg, en Filosof som Hørup, en Ræsonnør som Holstein; i sit egentlige Væsen lever det reale hos en Mand som Høgsbro. — Udover disse Antydninger giver Vilh. Andersens Bog ikke Anledning til Bemærkninger indenfor det her berørte Omraade, fordi den selv gaar saa lidet i Enkeltheder. Der vilde utvivlsomt kunne skrives en værdifuld Bog om Topsøe som Højrepolitiker. Hvis der mellem hans Papirer er Stof dertil, vilde Vilh. Andersen gøre en god Gerning ved at bringe det frem. Det skønne Monument, han har sat Skribenten, vilde derved kun vinde i Værd. *Povl Engelstoft.*

Klaus Berntsens to Bind Livserindringer, *Erindringer fra Barndom og Ungdom* og *Erindringer fra Manddommens Aar*, er straks ved deres Fremkomst blevet sande Folkebøger, der har vundet en ualmindelig Udbredelse, hvad der er et Vidnesbyrd om Forfatterens virkelige Popularitet som Politiker, men naturligvis ogsaa om Bøgenes Egenskaber. De er velskrevne og letflydende, affattede i et behageligt og jævnt Sprog og med megen Sans for det underholdende. Her skal fremhæves, at de heller ingenlunde er uden historisk Værdi. I første Bind berettes Træk fra gammeldags Bondeliv jævnsides med Træk fra den grundtvigske Bevægelse, der saa væsentlig skulde komme til at bidrage

til Bondelivets radikale Omformning. Klaus Berntsen kom selv tidlig ind i denne Bevægelse, hvis største folkelige Kraft, Kristen Kold, blev hans Læremester. Virksomhed fra purung Alder som ueksamineret Friskolelærer under haarde Rivninger med et ilde-sindet gejstligt Tilsyn blev Forspillet til hans hele senere Virksomhed i Venstrebevægelsen. Første Bind slutter med hans Indtræden i det politiske Liv, der markerede en videre Udvikling af Bondesønnens Trods mod de lokale Embedsautoriteter. Andet Bind behandler særlig den fortsatte Vækst af Berntsens Indflydelse paa alle Omraader af Fynboernes offentlige Liv. Det er den *politiske* Del af Erindringerne og er, forekommer det mig, af størst Interesse. Det drejer sig om Tiden fra 1873 til 1886, og vi faar en Del Træk til Belysning af, hvad der her er foregaaet paa forskellige Felter: det kommunale Liv, hvor den folkelige Selvbevidsthed paa denne Tid gør stærke Fremstød, og hvor Kl. Berntsen har gjort en meget betydelig Indsats, Landbefolkningens økonomiske Selvstyre, Skyttebevægelsen etc. Rigsdagslivet berøres ogsaa ligesom adskillige andre Ting, der er foregaaet udenfor Fyns Omraade, men i det hele har man et stærkt Indtryk af, at Kl. Berntsen indtil det Tidspunkt, hvorved Erindringerne slutter, væsentlig har staaet som den *lokale* Fører, der lagde sine Kræfter mere i Hjemstavns Gerning end i Landspolitiken.

Kl. Berntsen kan siges at have været »Grundtvigianer« i meget bred Forstand. Han har, og altid paa førende Plads, fulgt den folkelige Vækkelse paa Landet i saa at sige alle dens Forgreninger, i baade aandelig, politisk og økonomisk Retning. Han har aldrig selv glemt, at hans egentlige Udgangspunkt var Kr. Kolds barnlige Tale om Guds Herlighed og Danmarks Lykke, og der laa et stort Symbol i, at en Mand med disse Forudsætninger blev Danmarks Konseilspræsident. Men iøvrigt at tage selvstændig Stilling til Grundtvigianismens kirkelig-teologiske Opfattelse har næppe nogensinde været Kl. Berntsen magtpaaliggende. Det gælder derimod i høj Grad en grundtvigsk Præst som *Morten Pontoppidan*, hvis *Minder og Oplevelser* berører den samme Udvikling som Kl. Berntsens Erindringer, men ud fra andre Synspunkter og Forudsætninger. Vi læser om Pontoppidans Hjem og Uddannelse, hans Virksomhed som Højskoleforstander og Præst, om hans Deltagelse i Provisorietidens Politik og om hans ærlige og bestandige Kampe for at skaffe »moderne« Meninger Indpas i grundtvigske Kreser. Den unge Pontoppidan stred bravt for at faa de ældre landlige og teologiske Højskolemænd som Ludv. Schrøder til at forstaa de ny Forfattere,

der var »Fritænkere«. Indenfor Kirkelæren vilde Pontoppidan bryde Bane for en nyrationalistisk Opfattelse helt paa Trods af Grundtvigianismens oprindelige dogmatiske Syn. Om alt dette berettes meget kortfattet og noget brudstykkeagtigt og uden noget egentlig historisk Perspektiv. Det er dog historisk mærkeligt, at en Præst omkring 1900 skulde kæmpe under saa voldsom Modstand og i det hele saa forgæves for at faa genskabt en Tolerancens Tilstand indenfor den danske Kirke som den, der raadede gennem hele første Halvdel af det 19. Aarhundrede lige til den Tid, da Præsteskabet maatte gribe tilbage til den konsekvent gennemførte Orthodoxi som det eneste, der kunde give Sammenholdskraft og en fast Stilling overfor det frembrydende kirkelige Demokrati, hele den »Vækkelsen«s Retning, som ogsaa Morten Pontoppidan har tilhørt, samtidig med at han satte saa meget ind paa at bekæmpe en af »Vækkelsen«s vigtigste Frugter.

Hans Jensen.

Under Udarbejdelsen af Bogen om Carl Jacobsens Liv og Gerning fandt Professor Johannes Steenstrup i Arkivet paa Carlsberg og blandt Familiebreve, der var stillet ham til Raadighed, godt Materiale til J. C. Jacobsens Karakteristik, som ikke kunde finde Plads inden for de givne Rammer, hvorfor den Tanke opstod hos ham at sende en mindre Bog ud som Forløber, en Bog, der skulde naa til videre Kredse end det store af Ny Carlsberg-Fonden bekostede Værk. Saaledes blev Skriftet *Carl Jacobsen og hans Fader* til. Titlen til Trods samler Interessen sig om J. C. Jacobsen, af hvis Breve store Uddrag gives, saaledes at Fremstillingen efter sin Form minder om de engelske Biografier. Brevene, der er skrevne til Hustruen eller Sønnen, er stærkt personligt prægede. Jacobsen vil vejlede sin eneste Søn og meddele ham af sit Livs Erfaring vunden ved Selviagttagelse og Selvopdragelse og ved Arbejdet mellem Mennesker. Overfor Faderen staar Sønnen, tung og sen, hemmet af den ældres faste Personlighed, indtil lange Studierejser giver ham Mulighed for Udvikling og Dygtiggørelse.

Brevene er dog ikke eneste Kilde for Skildringen; den bæres helt igennem af Professor Steenstrups egne Erindringer fra Carlsberg, hvortil Slægtskab og Venskab har knyttet ham fra tidligste Tid; hans nænsomme Forstaaelse af Mennesker og deres Udviklingskaar, som vi kender fra Biografien af Bricka, fornægter sig ikke i denne Bog.

E. J.

Pengevæsen.

Jul. Schovelin har skrevet enkelte større Værker, der har vist, at han maa regnes blandt vore bedste økonomiske Historikere. Men ved Siden heraf har han i en Aarrække forsynet os med en Række Festskrifter om vore største Erhvervsinstitutioner. Det sidste i Rækken er *Den Danske Landmandsbank, Hypothek- og Vekselsbank 1871—1921*. De udmærker sig alle ved en Mangel paa Kritik og Tilsøring af Kendsgerninger, som gør deres historiske Værdi højst problematisk. Schovelins sidste Værk adskiller sig ikke fra hans øvrige Produktion af samme Art, blot har Forfatteren her været særlig uheldig, idet Bankens Sammenbrud i 1922 og de i Forbindelse hermed fremkomne Oplysninger kaster et Skær over Banken, som staar i grel Modsætning til det Billede, Forf. løst har skitseret i det Festskrift, som udkom kort Tid før Sammenbruddet.

Skriftet om Landmandsbanken er paa 450 Sider. Langt den overvejende Del handler om Stifterne, Bankens Stiftelse samt om Bankens første Direktør, Isak Glückstadt. Bankens Historie i 19. Aarh. er meget løst skitseret efter Recepten: Uro og Forvirring, indtil Isak Glückstadt kom til, derefter som med et Trylleslag Ro og støt Fremgang Aar for Aar. Baggrunden for Bankens Vækst, Forholdet mellem Landmandsbanken, Nationalbanken, de øvrige Storbanks, Privatbankerne og Sparekasserne er kun lige berørt hist og her. Den, der søger Oplysning herom i Schovelins Værk, gaar forgæves. Professor Axel Niensens Bog: Bankpolitik indeholder langt mere til Forstaaelse af selve Landmandsbankens Vækst end Schovelins Skrift. Bankens Historie 1900—1910 gaar Schovelin helt udenom, men undlader dog ikke at gøre opmærksom paa, at Landmandsbanken ædelmodigt traadte hjælpende til under Bankkrisen i 1908. Her glemmer han imidlertid at omtale, at Storbankskerne for at undgaa run under Krisen var nødt til at træde til, og at Krisen til syvende og sidst kom til at betyde en Styrkelse af Storbankskerne, hvilket unægteligt stiller Bankens Ædelmodighed i et noget andet Lys. Emil Glückstadts Regime i Banken vil Schovelin slet ikke behandle, det ligger efter hans Mening for nær til at behandles historisk. Imidlertid kunde man dog have forlangt af den kongelige Børskommissær, at han havde skitseret Bankens Virkefelt under Emil Glückstadt; og i 1921 kendte han for Eksempel ikke saa lidt til Bankens Forbindelse med Børsen og de store Virksomheder, der gav Banken Dødsstødet. Han burde saa meget mere have omtalt disse Forhold, som han ender Værket med en Hymne til Emil Glückstadts

Pris og saaledes i Virkeligheden ikke afholder sig fra en Bedømmelse. Han sammenligner Isak og Emil Glückstadt med henholdsvis Philip og Alexander den Store og ender Skriftet med følgende Citat fra »Kalanus«:

Bli'r saa han ved, gør han til sidst sin Fader,
Kong Philip, og os andre rent tilskamme,

der unægtelig nu virker paa en noget anden Maade end tiltænkt af Schovelin.

Af den Maade, Banken blev til paa, giver Schovelin en ganske morsom Skildring. Han fortæller, hvorledes en Samtale i en Jernbanekupe mellem Geheimeraad Fenger og Løjtnant Abrahams satte Projektmageren Professor Frederiksen, der overværede Samtalen, i Bevægelse, hvorledes Frederiksen stadig holdt Tanken fast om at danne en Landmandsbank, og hvorledes det lykkedes ham i Forbindelse med Joseph Michaelsen at faa Gedalia, udi egen Indbildning Tietgens Konkurrent, interesseret. Da det først lykkedes at faa Gedalia i Fyr og Flamme, gik det hurtigt med at faa Planen realiseret. Michaelsen skaffede Forbindelse med Godsejerne og Gedalia med tysk Gründerkapital. Selve Stiftelsen fandt Sted under store indbyrdes Brydninger, hvor Gedalia med en Dristighed, der grænsede til Svindel, sammen med Frederiksen overvandt alle Vanskeligheder, hvorefter »Den Danske Landmandsbank, Hypothek- og Vekselbank« kunde paabegynde sin Virksomhed.

Schovelin giver nogle paalidelige og fornøjelige Biografier af Stifterne. Han skildrer Professor Frederiksen som en stor, løs Begavelse, en Projektmager, hvis Hjerne ustandseligt arbejdede med store højtflyvende Planer, hvorledes alt bryder sammen for ham den ene Gang efter den anden, og hvorledes han atter ufotrødent tager fat. Frederiksen, der ansaa Kredit for at være analogt med Kapital, lavede en Millionfallit og endte som en taalt Flygtning, som det store Sammenbruds Mand.

Baron Gedalia, Vekselereren og Bankieren, der var begyndt som Sadelmagerdreng, giver Schovelin et godt Billede af, omend det ikke bringer noget nyt frem til en Vurdering af denne halvt geniale, halvt forrykte Mand, der ikke satte sit eget Lys under en Skæppe og havde Dristighed nok til at tage en Konkurrence op med Tietgen. Gedalias Hensigt var først og fremmest at skabe en Vekselbank, en Konkurrent til Privatbanken, medens Hypothekafdelingen i mindre Grad havde hans Interesse. Da det var ham, der skulde skaffe Pengene, blev det for en stor Del ham, der kom til at bestemme, hvor Bankens Virkefelt skulde falde. Da saa Ban-

ken endelig blev stiftet, fik Gedalia, der baade optraadte kolerisk og illoyalt, den kranke Skæbne at blive sat ud af Bankraadet og havde faktisk intet at gøre med Banken siden hen.

Isak Glückstadt skildrer Schovelin som den nette unge Mand fra Fredericia, der ved artig Forekommenhed, Snarraadighed, Snildhed og Trofasthed arbejdede sig op indenfor Gedalias Forretning, en Tid var i Norge, paa Gedalias Opfordring kom hertil for at overtage Stillingen som Landmandsbankens Direktør og udviklede sig til den store »banker«, der efterhaanden arbejdede sig op til at blive Tietgens Ligemand. Fra det Øjeblik, Isak Glückstadt kommer til, faar man Indtryk af, at alt i Banken gaar glimrende. Schovelin giver ingen virkelig Skildring af Bankens Vanskeligheder i 70erne og 80erne, hvor de Frederiksenes Foretagender, andre tabbringende Engagementer, Byggespekulationer etc. gav Banken til Tider meget store Vanskeligheder. Fra Glückstads Forbindelse med Frihavnsselskabet og H. N. Andersen bliver han ifølge Schovelin en endog særdeles fremragende Mand. Man kan ikke her undlade at drage en Sammenligning med den Vurdering, Schovelin har givet af Tietgen og Glückstadt i sit Skrift om Privatbanken 1857—1907. Der har her fundet en kraftig Omvurdering af de to Herrer Sted; Tietgen er nu bleven betydelig mindre, medens Glückstadt har vokset sig op paa Højde med Tietgen. Man har ikke af Schovelins Bog om Landmandsbanken det Indtryk, at Forfatteren har arbejdet sig saa dybt ind i Stoffet, at man forstaar det berettigede i denne Omvurdering, der saaledes ser noget mærkelig og tendentiøs ud. Omvurderingen er ikke berettiget. Med al Anerkendelse af Isak Glückstadts Evner og Karakteregenskaber, var Glückstadt ikke Tietgens Jævnbyrdige; Tietgens skabende Kraft og Fremsyn besad Glückstadt ikke, han var højst den solide Bankleder, men absolut ikke den Ørn, Schovelin i Bogen gør ham til. Desuden kommer man ikke udenom, at den for Banken saa skadelige »Familje- og Vennepolitik« begyndte under gamle Glückstadts Direktørvirksomhed.

Forfatteren omtaler, hvorledes Vekselaafdelingen blev langt den vigtigste, og hvorledes Hypothekafdelingen efterhaanden er kommen til at indtage en mere beskeden Stilling. Vekselaafdelingen er »blevet bygget højere, bredere, solidere, stateligere, stilsfuldere« end de andre Afdelinger, Hypothekafdelingen og Sparekasseafdelingen, hvilken sidste, ikke ubetydelige Afdeling man hører meget lidt om. Han omtaler kort, hvorledes Kassekreditter, Valutahandeler, Forretning med Obligationer og Emissionsvirksomhed blev Bankens Hovedvirksomhed, samt de bedste af de Foretagender, Landmandsbanken har skabt, derimod ikke de daarligste. Ligeledes faar

Filialerne og de Provinsbanker, hvori Landmandsbanken fik Aktier, en meget stedmoderlig Behandling. Til Bedømmelse af Bankens Vækst og Fremgang fremfører Schovelin en Række Statistiker, der ikke giver noget Billede af Bankens virkelige Stilling, fordi de fornødne Kommentarer mangler. Men desuden indeholder Skriftet en Række fornøjelige Skitser, som ikke synes at have nogen nærmere Tilknytning til Bankens Historie og derfor virker ret overflødige. Bogen om Landmandsbanken er en Samling Skitser, der med en spinkel Traad er knyttet sammen til en Historie, som ganske vist ikke er Landmandsbankens Historie, men en Fortælling om løst og fast i 19. Aarh., livligt og kvikt fortalt, selvfølgelig isprængt en Mængde kendte Schovelinske Citater, hentet fra Alverdens litterære Pulterkamre. Ved Skæbnens Ugunst er hans Festskrift blevet et Begravelsesskrift, som Forf. nu sikkert ikke havde noget imod var uskrevet.

Albert Olsen.

Kirkehistorie.

Blandt skrifter fra 1921—22, omhandlende dansk kirke- og skolehistorie, må først og fremmest nævnes J. O s k a r A n d e r s e n: *Festskrift i Anledning af det danske Missionsselskabs Hundrede-Aars Jubilæum. I. Indledning og Bone Falch Rønnes Liv*. Kbhvn. 1921. I stedet for et af de sædvanlige festskrifter med et stort, mere eller mindre ligegyldigt billedstof og en mager tekst har vi her fået en værdifuld forøgelse af den kirkehistoriske litteratur. Skriftet er helt igennem præget af en af Oskar Andersens mest fremtrædende forskerejendommeligheder, hans stærke betoning af, at den danske kirkehistorie skal ses på baggrund af den almeneuropæiske udvikling, og at den enkelte personlighed skal forstås som et led af en stor, organisk sammenhæng. Dette synspunkt træder allerede klart frem i bogens første hovedafsnit, der indeholder en redegørelse for de kirkelige forhold i England og Skotland i slutningen af det 18. århundrede, som danner forudsætningerne for det danske missionsselskabs stiftelse, og man møder det igen i bogens andet hovedafsnit, der omfatter skildringen af B. F. Rønnes liv, delt i en række mindre afsnit. Også her søger forf. med fast hånd at tegne baggrunden for Rønnes liv og virken. Derfor behandles f. eks. indgående spørgsmålet om den Guldbergske skoles ejendommeligheder og Bastholms kirkelige indsats i liberal retning, fremdeles de lokale forhold, der i kirkelig henseende fik betydning på de steder, hvor Rønne virkede som præst, Tjæreby-Alsønderup og Kongens Lyngby. Af stor interesse er det at følge Rønnes personlige ud-

vikling. Fra 1794 til ca. 1808 viser han sig som en typisk »oplysningspræst«, levende interesseret i at gavne sin menighed materielt, bl. a. gennem forbedret skolevæsen og fattigpleje. Fra 1808 indtræder der en gæringsperiode i Rønnes liv, og året 1813 danner det afgørende skel. Han oplever et bestemt gennembrud, der betyder en tilbagevenden til et positivt trosstade, samlet om forsoningen som bærende grundtanke. Af dette gennembrud følger en ny forståelse for kirken og for præstegerningen, en opfattelse, som giver sig udslag i et energisk arbejde bl. a. for stiftelsen af bibelselskaber og traktatselskaber. Endelig 1821 følger stiftelsen af »Dansk Missionselskab«, som må anses for hovedbedriften i hans liv.

Som det vil fremgå af det ovenfor sagte, giver denne bog langt mere end en livsskildring af Rønne; den rummer tillige betydningsfulde bidrag til Danmarks almindelige kirkehistorie i det 18. og 19. århundrede. Det er dog at beklage, at forf. har haft så begrænset tid til sin rådighed til bogens udarbejdelse. Derved har han overset en del interessant, håndskrevet kildemateriale (især i Sjællands bispearkiv), som på mange måder vilde have uddybet skildringen. (Jfr. nærmere herom i »Teologisk Tidsskrift« 4 R. III, 70 f.) Heller ikke er det lykkedes at benytte den trykte litteratur tilbunds; således har forf. ikke kendt H. M. Bergs tale ved Rønnes jordefærd 1832 og ikke den livlige polemik mod Rønne 1808 i anledning af hans indbringende, men ikke særlig dyrevenlige forslag om gæssenes »sommerplukning«. (Jfr. Christine Reimers afhandling i »Aarbog for Historisk Samfund for Odense og Assens Amter I, 536 f.)

En anden kirkemand af stor betydning har Michael Neiiendam gjort til genstand for behandling i sin bog: *Christian Bastholm. Studier over Oplysningens Teologi og Kirke*. Kbhvn. 1922. Emnet er godt valgt, thi Bastholms levned har hidtil været meget mangelfuldt fremstillet, og den bedømmelse, han har været udsat for, har gennemgående været af en uretfærdig og uhistorisk art. Bogens første hovedafsnit giver en — sikkert vel bred — Skildring af forudsætningerne for Bastholms optræden gennem en fremstilling af den engelske deismes og den tyske oplysnings ejendommeligheder. Derefter følger den egentlige biografi af Christian Bastholm. Gennem en række kapitler fremstilles hans udvikling i barndommen og studietiden og som præst i Smyrna og i Kastellet, idet der lægges vægt på at påvise indflydelsen fra de forskellige personer og forhold, Bastholm kom i berøring med indtil 1784. Et nyt hovedafsnit begynder dernæst med fremstillingen af det Guldbergske tidsrum og den stilling,

Bastholm kom til at indtage i dette. 1778 blev han første hofprædikant og 1782 kgl. konfessionarius, og han stod nu i en årække uomtvisteligt som tidsalderens største gejstlige taler i Norden, ligesom han gennem sine talrige skrifter udøvede en overordentlig indflydelse og derigennem sikrede sig en plads blandt den danske litteraturs klassiske forfattere, som ingen kan tage fra ham. Bastholms teologiske standpunkt indtil slutningen af det Guldbergske tidsrum kendetegnes med rette som bærende »den moderat konservative Neologis Fællespræg« — først i den følgende periode kommer nemlig Bastholms omsving i radikal retning med de vidtgående reformforslag m. h. t. liturgien og lærebogen og hans mere og mere fremtrædende udvikling i retning af en dogmeløs kristendomsopfattelse, som tilsidst havner i en form for stoicisme. Jævnside med skildringen af Bastholm går en fremstilling af hele oplysningsbevægelsen, dens begyndelse, højdepunkt og nederlag ved år 1800 samt en afsluttende vurdering af dens betydning. Bogens hovedbetydning ligger dels i de indgående analyser af Bastholms mange teologiske og filosofiske skrifter og dels i den saglige opfattelse af Bastholms personlighed og stilling i det danske åndsliv, hvad der betyder et gavnligt tilbageslag mod tidligere forfatteres uhistoriske forståelse af Bastholm som af hele oplysningstiden. Derimod lader behandlingen af de historiske enkeltheder ikke så lidt tilbage at ønske. En del kildestof har ikke været gennemgået¹, og undersøgelsen af mange af de meddelte efterretninger burde have været gennemført med større nøjagtighed. Der lader sig påvise ikke få fejl, og bogens komposition kan næppe kaldes vellykket.

Et meget vigtigt supplement til forståelse af Christian Bastholm har dr. Neiiendam siden offentliggjort i *Bastholmske Familiepapirer. Bidrag til det attende Århundredes Oplysning*. Kbhvn. 1924, der foruden indledning og noter dels indeholder en brevveksling mellem Chr. Bastholm og hans søn Hans Bastholm (1801—1846 sognepræst ved St. Peders kirke i Slagelse), dels andre privatbreve fra Hans Bastholm og endelig uddrag af dennes dagbog. Udgivelsesmåden lader sig ikke efterprøve, da brevene er i privateje, men der er gennem denne bog meddelt en del interessant stof, især til belysning af Chr. Bastholms rent menneskelige personlighed, som just ikke derved kommer til at virke imponerende. Ganske ynkelig er sønnen, ubetydelig af evner, forskruet i

¹ F. eks. kildestoffet i Sjællands bispearkiv og i de svenske samlinger. Således kan det nævnes, at der i det kgl. bibliotek i Stockholm findes et interessant latinsk brev fra Bastholm af ³⁰/₁₀ 1784 til mag. Nicolai Agander. (Velvillig meddelelse fra bibliotekar, dr. O. Wieselgren).

sit følelsesliv og uden fasthed i sin personlighed, sikkert en typisk skikkelse for mange kredse i det 18. århundredes slutning. Med årene fik han vel noget mere holdning over sig, men det, der kirkehistorisk set gør hans skikkelse så interessant, er, at vi gennem hans præstevirksomhed har et af de sjældne eksempler på udformningen i praksis af Chr. Bastholms lære om akkommodationen, præstens tillem্পning af sine egne, mere fremskredne dogmatiske anskuelser overfor menighedens nedarvede trosopfattelse. — Foruden de her nævnte emner giver de »Bastholmske Familiepapirer« oplysninger om en mængde forskelligartede forhold og personligheder både i Danmark og i udlandet. Fremhæves bør især Hans Bastholms skildringer fra Göttingen og Paris.

Også fjernere områder af dansk kirkehistorie har i 1921—22 fundet fremstillere. Således har pastor H. Ostermann udgivet: *Den grønlandske Missions og Kirkes Historie*. Kbhvn. 1921. Skønt der i årenes løb er skrevet ikke så ganske lidt om den grønlandske kirkehistorie og også offentliggjort en del kildestof, der kunde bane vejen for en fyldigere fremstilling, bl. a. af H. Ostermann selv i »Kirkehistoriske Samlinger«, har man dog savnet en samlet skildring af den grønlandske missions og kirkes historie fra dens første begyndelse til vore dage. Dette savn afhjælpes for en del ved den nærværende bog, om den end langt fra kan kaldes en udtømmende, videnskabelig behandling af emnet. Forf. har bl. a. ved et flerårigt ophold i Grønland mange førstehånds-betingelser for at kunne behandle dette emne, og han har også benyttet den trykte litteratur og en del arkivmateriale, men bogens værdi forringes stærkt ved de meget mangelfulde kildehenvisninger, der ikke tillader læseren at undersøge, hvilke kilder forf. i det enkelte tilfælde har benyttet. — Efter et indledende kapitel om landets og folkets beskaffenhed behandler forf. i et par kapitler Hans Egedes gerning. De fyldigste oplysninger findes dog i skildringerne af missionen i Nord- og Sydgrønland 1736—50 samt af missionens blomstring 1765—92. Perioden 1792—1845, som kaldes »det mørke tidsrum«, da interessen og arbejdet for den grønlandske kirke af mange grunde var i så stærkt aftagende, at tilstanden undertiden nærmede sig til et fuldstændigt sammenbrud, behandles også temmelig indgående, medens afsnittet om tiden fra 1845 til nutiden kun skildres rent oversigtsmæssigt. Det kan ikke nægtes, at fordelingen af stoffet undertiden virker noget ubehjælpomt, således især i kapitlet om de almindelige forhold i det 18. århundrede, hvori der uden indre organisk forbindelse skildres en stor mængde forskelligartede forhold, som

tildels danner forudsætningerne for, hvad der er berettet i de kronologiske afsnit. Sproget plettes nu og da af fæle platheder.

Det almindelige kendskab til Islands kirkehistorie har i Danmark i mange år været særdeles ringe. Udgivelsen af Finnur Jónssons »*Historia ecclesiastica Islandica*« og P. Pjeturssons fortættelse heraf ligger allerede langt tilbage i tiden, og hvor uundværlige for forskningen disse værker end er — og fremdeles vil vedblive at være —, må det siges, at man ofte har følt savnet af en almentilgængelig fremstilling af Islands kirkehistorie. Det er derfor et meget fortjenstfuldt arbejde, biskop Jón Helgason har taget sig på ved at udgive: *Islands Kirke fra Reformationen til vore Dage. En historisk Fremstilling*. Kbhvn. 1922, tilcignet det teologiske fakultet ved Københavns universitet. I mange henseender er det en fængslende og interessant bog, som lægger hovedvægten på gennem skildringen af de fremragende kirkelige personligheder at fremstille den almindelige islandske kirkehistorie. Det er forbavsende at se, hvor mange ejendommelige og lærde mænd der har virket på Island i de forløbne århundreder, og hvor stærk kærligheden til studierne har været, skønt mange slags ugunstige forhold skulde synes at lægge uoverstigelige hindringer i vejen for videnskabeligt arbejde. Af særlig værdi er oplysningerne om udbredelsen af udenlandsk og dansk kirkelig litteratur gennem islandske oversættelser og bearbejdelser, og forf. fortjener afgjort anerkendelse for sit forsøg på en ædruelig og velafvejede bedømmelse af forholdet mellem Danmark og Island i svunden tid. Næstes kan det dog ikke, at bogen i flere henseender virker som en skuffelse. For det første er den — som forf. også selv indrømmer — anlagt meget populært, og man kunde nok ønske, at naar man endelig får en behandling af dette emne, den da i højere grad havde karakteren af en videnskabelig fremstilling. Dernæst er det et savn, at forf. kun beskæftiger sig med den efterreformatoriske tid og ganske lader det rige stof fra katolicismen ligge. Endelig er det en mangel, at periodedelingen er saa lidet skarpt fremtrædende og begrundet, og at behandlingen næsten kun indskrænker sig til biografier af biskopper og præster, hvorimod en række almenkirkelige forhold kun løseligt berøres. Det vilde i det hele taget have været en vinding, om forf. havde uddybet skildringen af den almindelige kirkehistoriske baggrund noget mere, og man savner en undersøgelse af forholdet mellem det islandske folks nedarvede religiøse forestillinger og kirkens lære. — Efter den egentlige, historiske fremstilling følger et vidtløftigt tillæg med forklaringer af specielle udtryk og biografiske

efterretninger om de i teksten omtalte personligheder — et »kirkeleksikon« en miniature, som utvivlsomt kunde have været stærkt beskåret til fordel for vigtigere stof.

Fra den kirkehistorien tilgrænsende skolehistorie foreligger der et interessant arbejde i *Kong Frederik den Fjerdes Skoler (Rytterskolerne)* af Thøger Jensen, Aarhus 1921. Grundlæggelsen af de 240 ryttergodsskoler er et så vigtigt led i vor folkeskoles historie, at det nøje fortjener at granskes. Det er da også et dygtigt og fornuftigt skrift, der nu foreligger herom, overalt bygget op på den herhenhørende litteratur og på et ikke ringe arkivmateriale, hvortil der udførligt henvises i hvert enkelt tilfælde. Bogen giver først en fremstilling af de forskellige forhandlinger, som førte til skolernes oprettelse. Med rette betoner forf., at biskop Peder Hersleb sikkert må anses for den egentlige op-havsmand til planen om disse skolers oprettelse¹, selvom han senere ved planens virkeliggørelse træder i baggrunden for andre, især for biskop Christen Worm, der var stærkt skoleinteresseret. Derpå skildres udførligt skolernes indre og ydre indretning, og der meddeles en fortegnelse over samtlige skoler. Fremstillingen er overalt oplyst ved en række ypperlige billeder. Nu og da kunde man ønske større fasthed over skildringen, og enkelte afsnit bygger vel stærkt på Joakim Larsens skolehistoriske arbejder. Afsnittet om »skolens fædre« er lidet tilfredsstillende, da de meddelte biografier er for korte og ikke giver noget virkeligt billede af de pågældende personligheder. Bogens værdifuldeste parti er uden tvivl de sidste kapitler, hvor der er samlet en række førstehåndsuplysninger om samtlige ryttergodsskolers nuværende tilstand. Adskillige af dem er endnu i brug som skoler, men mange findes også kun i stærkt lemlæstet skikkelse.

Bjørn Kornerup.

Kunst og Arkæologi.

Med en punktighed, som er beundringsværdig, udsender dr. Vilh. Lorenzen — uden at det hæmmer hans øvrige omfattende litterære virksomhed — bind efter bind af sin bygningshistoriske gennemgang af de danske klostre. Efter de første bind om Helligaandsklostrene og om Franciskanerklostrene, der tidligere er omtalt i nærværende tidsskrift, indtraf ganske vist en fleraarig standsning, foraarsaget ved dr. Johs. Lindbæks død,

¹ Dette spørgsmål har anmelderen underkastet en nøjere prøvelse i en afhandling »Til Ryttergodsskolernes Forhistorie« (i »Fra Frederiksborg Amt« 1921), hvori jeg er kommet til væsentlig samme resultat.

som kuldkastede de to forfatteres stort anlagte plan om en almindelig dansk klosterhistorie; men i 1920—24 er nu udkommet tre nye bind med *Dominikaner-*, *Brigittiner-* og *Karmelitterklostrenes bygningshistorie*. En række af vore betydeligste kirkelige monumenter fra den senere middelalder er i disse bind for første gang blevet gjort til genstand for en mere indgaaende undersøgelse, og hvor der fandtes forarbejder, skyldes de for en ikke ringe del — som ved Sortebrødreklostret i Aarhus — den flittige forsker selv.

Vore to bedst bevarede klosteranlæg er S. Katrine kloster i Ribe og Marieklostret i Helsingør. Uheldigvis blev det første skildret (i Dominikanerbogen) lige inden dets omfattende istandsættelse, som naturligvis har bragt adskillige nye oplysninger for en dag. Til gengæld er det sidste — vort skønneste klosteranlæg og et af de prægtigste af alle Europas iøvrigt som helhed lidet kendte Karmelitterklostre — blevet underkastet en meget interessant og indgaaende behandling, hvor det bl. a. søges paa vist, at det er den særlig til Lunds domkirke og Glimmingehus knyttede tyske billedhugger Adam van Düren, der kort før 1500 har bygget den smukke og i dansk arkitektur ganske enestaaende »Laxmandssal« i klostrets østfløj. Hans navn er i de senere aar efterhaanden blevet knyttet til adskillige arbejder vesten for Sundet.

L. fremhæver oftere klosterbygningernes overlegenhed baade i soliditet og rummelighed og i anlæggets orden og logik fremfor det allermeste af tidens verdslige bygningskunst, der i høj grad bærer tilfældighedens præg; selv kongens slot paa Krogen har, saavidt man kan skønne derom, staaet tilbage for de »fattige« tiggermunkes bygninger i staden ligeoverfor, særlig da som disse blev i deres nye og prægtigere skikkelse efter branden i 1450. Og det er sikkert rigtigt, naar det til forklaring af klosterarkitekturens store fortrin betones, at klosteranlæggene bygges op paa europæiske forudsætninger, med ahner helt tilbage til det klassiske peristylanlæg, medens tidens herreborge væsentligst maa nøjes med de speciellere nordiske forudsætninger og skabes ud af nordiske livsvaner og livsvilkaar. Bygningskunsten er et talende vidnesbyrd om, hvilken kulturbringende magt den middelalderlige kirke har været.

Selv naar man tager i betragtning, at ogsaa tiggermunkenes fattigdomsideal mere gjaldt de enkelte individer end institutionerne, og at disse idealer overalt i den senere middelalder var stærkt blegnede, maa et kloster som Karmelitternes i Helsingør med sine mange rummelige sale betegnes som overraskende rigt.

Det kan dog meget naturligt forklares ud fra den unge handelsstads raske opblomstring i det 15. aarh.; klosteret har haft mange velgørere med mange penge mellem hænderne, ikke blot byens store købmænd, men ogsaa storstilede og hensynsløse godsopkøbere som Poul Laxmand. Overhovedet svarer den livlige virksomhed i klosterbyggeriet — og forøvrigt ogsaa i kirkebyggeriet —, der i det sidste aarhundrede før reformationen landet over afløser den lange pause i det 14. aarh., meget godt til den almindelige udvikling i vort lands historie inden for denne periode.

Men de store bygningskomplekser var kostbare at holde vedlige — jævnfør mange af de store herregaardes fortvivlede situation nu efter lensafløsningen, — og for tiggermunkene, der ingen jordegodser besad, brød det derfor ogsaa rent økonomisk saa brat og saa ynkeligt sammen tildels allerede inden den egentlige reformation, saasomt tilgangen af gaver ophørte. Havde hele deres »boligkultur« været mere beskeden, vilde de ogsaa have kunnet klare sig længere; de vilde vel tillige have ophidset den misundelige »tredjestand« mindre og kunde maaske have opnaaet en ligesaa lempelig afvikling som herreklostrene.

Dr. Lorenzen udfører med sine bygningshistoriske undersøgelser et stort og grundlæggende arbejde; flere af bindene, særlig de to sidste om Brigittinerne og om Karmelitterne, vil ogsaa have betydelig interesse udenfor landets grænser, for saa vidt der da findes læsere, som er istand til at tilegne sig den danske text. Undertiden kunde arkæologen have ønsket detailbeskrivelsen noget mere indgaaende og noget fyldigere illustreret — flere gengivelser af profiler o. lign. —; det vilde næppe have afskaaret forfatteren fra den bredere læsekreds, som han tydelig nok henvender sig til, og som hans lette og behagelige skrivemaade giver ham adkomst til at vinde.

Det er vel hensynet til denne læsekreds, der har bestemt formen for de almindelige afsnit bag i hvert bind, hvor der gøres rede for »byggeforhold og byggeskik« og for »anvendelsen af bygninger og rum«. Forf. bevæger sig her undertiden vel langt borte fra sit egentlige æmne; de 18 sider om anvendelsen af bygninger og rum i Karmelitterklostrene indeholder saaledes i virkeligheden kun ganske faa egentlige oplysninger om selve det bygningshistoriske æmne, men giver — iøvrigt meget underholdende — skildringer af Poul Helgesen og reformatorerne m. a. m. Fra et videnskabeligt synspunkt vilde det været at foretrække, om forf. havde samlet det meste af det stof, der gives i de almindelige afsnit, i en enkelt sammenfattende fremstilling ved hele seriens afslutning, alene af den grund, at det jo er saa sørgeligt lidt,

som rent positivt kan oplyses om de danske klostres indretning, men ogsaa fordi de ofte meget lidt fremtrædende modsætninger mellem de enkelte ordners indretning derved vilde have kunnet pointeres bedre. En mængde gentagelser (som kuriøst nok ofte er ganske ordrette igennem hele sætninger, se saaledes den passus der i hvert bind indleder de almindelige afsnit) vilde naturligvis ogsaa have kunnet undgaas.

Sammen med arkitekt Mogens Clemmensen har dr. Lorenzen i 1922 paa foranstaltning af Selskabet til Udgivelse af Danske Mindesmærker udsendt et stateligt værk om Esbern Snares 5-tårnede kirke i Kalundborg (M. Clemmensen og Vilh. Lorenzen: *Kalundborg Kirke*, 1922). Denne Danmarks mærkeligste kirkebygning blev o. 1870 underkastet en omfattende istandsættelse, desværre i arkæologisk henseende ganske ukyndig og i det hele saa lidet tilfredsstillende, at kirken allerede 50 aar efter maatte gennemgaa en ny hovedrestaurering. Ved denne, der lededes af arkitekterne A. Clemmensen og Mogens Clemmensen, er det — ifølge den sidstnævntes tillidsfulde ord — lykkedes at fremdrage og genfremstille alle de enkeltheder, som man ved den forrige restaurering havde overset eller misforstaaet. I alle tilfælde er det et højst fortjenstfuldt arbejde, der vidner stærkt om den indsigt og videnskabelige skarpsindighed, hvormed moderne, arkæologisk skolede arkitekter gaar til værks.

Det er den sidste restaurering, som, med de mange bygningshistoriske iagttagelser den gav anledning til, danner basis for den nye monografi, hvori ikke mindst Mogens Clemmensens deskriptive gennemgang af kirken indeholder meget værdifuldt arkæologisk stof. Fremfor alt vil man dog spørge om kirkens historiske plads, dens tilknytning til tidens øvrige arkitektur i indland og udland. Bægge forfattere enes om at søge dens forudsætninger i Lombardiet, særlig i Milano, ja de er endog tilbøjelige til i selve dens bygmester at se en indvandret lombarder.

Kalundborg kirke hører paa det nøjeste sammen med den store kreds af romanske teglstenskirker, som i Absalonstiden opførtes eller paabegyndtes i Danmark, og hvad hele denne nye murstens-teknik og den dermed sammenhængende arkitektoniske detailbehandling angaar, er de direkte lombardiske forbilleder meget overbevisende godtgjort. Mogens Clemmensen har senere i en afhandling i Aarb. f. nord. Oldkyndighed 1922, der særlig tager Ringsted kirke til udgangspunkt, udførlig begrundet den opfattelse, at det ikke som tidligere antaget er tyskerne men lombarderne, der har lært os den nye byggemaade. Dette forhold er meget forstaaeligt. For de mange kirkens mænd, der drog til

Rom, var der rig anledning til at gøre iagttagelser og knytte forbindelser i Milano, og allerede paa Lunds domkirke er den lombardiske indflydelse ubestridelig, saaledes som især den tildels rent lombardiske ornamentik, men ogsaa arkitektnavnet Donatus viser.

Hvad kirkens ejendommelige plan og den indre og ydre opbygning angaar, er det derimod intetsteds i samtidens bygningskunst lykkedes selv en saa erfaren arkitekturhistoriker som dr. Lorenzen at finde forbillede eller paralleler. Den staar ganske isoleret og efterligner anlæg, som ligger ca. 400 aar eller mere tilbage i tiden, og som forøvrigt er blevet tillæmpede med stor selvstændighed (undertiden skyldes selvstændigheden vel ogsaa ubehjælpssomhed). Forbillederne maa altsaa henregnes under begrebet »rejseminder«, der muligvis kan stamme fra Norditalien, hvis de ikke snarere er orientalske, — der var jo i det 12. aarh. talrige nordboer, som besøgte det hellige land, og det forekommer mig alt i alt at være den mest tilfredsstillende forklaring, at det er en af østens kuppelkirker, der har foresvævet Kalundborg kirkes bygmester.

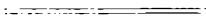
Det er i sig selv unaturligt, at en indforskrevet lombarder, der kom som banebryder for en ny tid, skulde have indladt sig paa at gribe tilbage til en fjærn fortids arkitektur, og der er ogsaa i udførelsen — sammenparret med genialiteten — noget uerfarent, noget provinsielt, f. ex. i de fire ydertaarnes delvise opførelse direkte ovenpaa korsarmenes kun een sten tykke tøndehvælvinger uden nogen aflastningsbue, eller i midtertaarnets alt for frække anbringelse paa de fire slanke granitsøjler. Afgørende er imidlertid Clemmensens overbevisende rigtige paavisning af forskellige træk, der tyder paa sammenhæng med den samtidige nordiske træarkitektur. Noget saadant vilde være ganske uforstaaeligt, ifald bygmesteren var en udlænding, og det synes derfor rimeligst, at kirken er opført af en dansk bygmester, der som saa mange af sine samtidige landsmænd havde set sig godt om i verden, og som særlig havde tilegnet sig den lombardiske murstensteknik, det sidste muligvis ved at gaa i skole hos den lombarder, der maa antages at have ledet opførelsen af Ringsted kirke, vor ældste og rene lombardiske teglstenskirke.

I vor middelalderlige profanarkitektur indtager herregaarden Gjorslev en lignende ensom plads som Kalundborg kirke blandt vore kirkebygninger. Meget betimeligt er den derfor i samme publikationsserie som denne blevet gjort til genstand for en monografisk behandling (C h r. A x e l J e n s e n : *Gjorslev*, 1924). Paa baggrund af de senere aars mange, men ikke altid lige

soignerede pragtværker fortjener det at fremhæves, hvor mønstergyldig denne publikation er i sin ydre udstyrelse og tilrettelæggelse, vel gennemtænkt og afbalanceret som selve den smukke undersøgelse. Gjorslev var i middelalderen en af Roskildebispens mange hovedgaarde, indrettet paa en gammel landsbys grund som midtpunkt for et fogedi (*exactio*). Først Peder Jensen Lodehat byggede her paa dronning Margretes tid en borg (*castrum*), det ejendommelige korsformede kridtstensanlæg med et kraftigt centraltaarn, som udgør midtpartiet i den nuværende herregaard. Det er især paavisningen af, at vi her har at gøre med et helstøbt anlæg, som har saa betydelig en arkitekturhistorisk interesse.

En heraldisk gennemgang af de udhugne vaabenmærker paa slutstenene i stueetagens elegante gotiske hvælvinger bekræfter traditionen om, at det er Peder Jensen, der som Roskildebisp har bygget den korsformede borg, uden tvivl et af de mest imponerende verdslige byggeføretagender fra vor middelalder, et stærkt vidnesbyrd om Roskildebispens rigdom og magtstilling, ved sin klare, faste plan forøvrigt stærkt afvigende fra tidens adelige og kongelige borganlæg. Det er bemærkelsesværdigt, at fortifikatoriske hensyn kun har spillet en ganske underordnet rolle i denne bispeborg. De fremmede forbilleder vil forf. — uden dog at kunne fremføre egentlig tvingende beviser — søge i nordfransk eller belgisk arkitektur; til bygningens ejendommelige plan kendes imidlertid heller ikke fra udlandet noget sidestykke.

Poul Nørlund.

Nyt fra historisk Videnskab.

Dansk Historieforskning har paa mange Maader draget Fordel af de talrige historiske Kilder, Brevstof og personlige Optegnelser saavel som Godsarkivalier, der er bevaret rundt om i Landet, navnlig paa vore gamle Herregaarde, og i Reglen med stor Imødekommenhed er stillet til Raadighed for Forskerne. For den egentlige Statshistories Vedkommende behøver man kun at nævne Edv. Holm, som til sit store Værk har kunnet benytte adskilligt Brevstof fra Bregentved og Ravnholt, og Aage Friis, der har faaet Adgang til de Bernstorffske og P. Vedelske Privatpapirer. Heller ikke P. Lauridsen vilde have kunnet give de livlige og ejendommelige Personskildringer i »Da Sønderjylland vaagnede«, hvis han ikke havde haft Raadighed over det rige Brevstof, som for en stor Del blev stillet til hans Disposition af Efterkommerne. Hvad der gælder Statshistorien og den politiske Historie har selvfølgelig i endnu højere Grad været Tilfældet med Kulturhistorien. Enhver ved, hvad Bobés og Chr. B. Reventlows Offentliggørelse af Papirer, efterladt af den Reventlow-Schimmelmanske Kreds har betydet for vort Kendskab til Tankegang og Liv i Overklassen i Danmark og Hertugdømmerne ved Overgangen fra det 18. til det 19. Aarh. Ogsaa den rige personal- og slægtshistoriske Litteratur kan nævnes, først og fremmest et Værk som Bobés om Familien Ahlefeldts Historie. For nylig har yderligere Grev F. Ahlefeldt gennem sin Biografi af Elise Ahlefeldt givet en Prøve paa sit Arkivs Indhold og derved et værdifuldt Bidrag til den tyske Litterærhistorie i første Halvdel af det 19. Aarh. I adskillige Tilfælde har Adgangen til privat Brevstof medført en retfærdigere Vurdering, end der tidligere var den almindelige. For Eksempel har A. G. Moltkes Minde utvivlsomt vundet, da hans forskellige Mindeskrifter blev draget frem af Arkivet paa Bregentved. Adskillige Personer er gennem Benyttelsen af deres Breve og private Papirer blevet sikret en Plads i Danmarks Historie. Hvem vilde have skrevet en Biografi af U. A. Holstein,

om man ikke havde haft Adgang til hans Papirer? Selv en Mand som J. O. Schack Rathlou vilde neppe være bleven andet og mere end et sjældent nævnt Navn, hvis hans Papirer ikke havde fundet et sikkert Gemmested i Arkivet paa Ravnholt og var blevet gjort tilgængelige for den historiske Forskning. Ogsaa Godsarkiverne har deres store historiske Værdi. Alle kender Rasmussens Bog om Gisselfeld, Brasch's om Vemmetofte, Jensens om Gaunø, Lunns om Knabstrup og fra de sidste Dage Wedell-Neergaards store Værk om Svenstrup og H. Rosenkrantz' om Rosenholm. Kun gennem slige Arbejder, udarbejdet i tilstrækkelig Mængde og skrevet af Folk, som har Blik for de historiske Problemer, er det muligt at lægge den faste Grund, hvorpaa der kan opbygges en udtømmende Forstaaelse af Fortidens Landboforhold og fældes en retfærdig Dom over Godsejerstandens Indsats.

Ganske vist har den enkelte Historiker i Reglen kunnet skaffe sig Rede paa, hvor de mest fremstaaende af vort Lands Styrere i Fortiden har efterladt sig Hovedmassen af deres Papirer. At A. G. Moltkes Efterladenskaber maatte findes paa Bregentved og Chr. Ditlev og Ludvig Reventlows paa Christianssæde, Pederstrup eller Brahetrolleborg var paa Forhaand sandsynligt. Uden metodisk Undersøgelse vil denne Viden dog altid blive tilfældig. Venskabs- og Slægtsskabsbaand rakte vidt omkring indenfor den danske Adel, og de mærkeligste Steder kan der findes Kilder af historisk Værdi.

Det er derfor en naturlig og vigtig Opgave, som er bleven taget op af det danske Videnskabernes Selskab paa Initiativ af Professorerne A a g e F r i i s, J o h s. S t e e n s t r u p, Rigsarkivar K r. E r s l e v og fhv. Overbibliotekar H. O. L a n g e. I Mødet 1. December 1922 har Selskabet nedsat en Kommission, bestaaende af de nævnte 4 Herrer — hvortil senere som Sekretær er kommet Nedskriveren af disse Linjer — og overdraget dem ved en systematisk Gennemgang af saavidt muligt alle Privatarkiver og Privatbiblioteker, i første Række paa de forskellige Herregaarde, at skaffe den historiske Forskning Rede paa, i hvilken Udstrækning der rundt om i Landet er bevaret Kilder til vort Lands Historie. En anden Kommission, ogsaa nedsat af Videnskabernes Selskab, har i adskillige Aar arbejdet med at oplede alle Danica i Udlandets Biblioteker; dette Arbejde faar nu sit naturlige Supplement gennem den sidst nedsatte Kommission. England har forlængst haft »The Royal Commissioners for Historical Manuscripts« og har siden 1869 i en næsten uoverskuelig Række af Bind gjort en Rigdom af private Papirer til-

gængelige for den historiske Forskning. Den danske Kommission stiller sig en beskednere Opgave og vil kun gennem en Registrering af de private Arkiver skaffe Oplysning om, hvilke historiske Kilder, der er bevarede, og hvor de findes. Af de Registraturer, som bliver Resultatet af Kommissionens Arbejder, modtager Arkivbesidderen et Eksemplar, medens et andet deponeres i Kommissionens Arkiv og gøres tilgængelig for den historiske Forskning i den Udstrækning og efter de Regler, vedkommende Arkivbesidder fastsætter. En kort Beretning om Kommissionens Virksomhed offentliggøres i Oversigten over Videnskabernes Selskabs Forhandlinger.

Den første Beretning, om Kommissionens Virksomhed i 1923, er nu fremkommet og viser, at Arbejdets Rammer er tilrettelagt. Da Kommissionen selvfølgelig kun kan naa et heldigt Resultat, hvis dens Bestræbelser møder Interesse og Støtte navnlig hos Landets Godsejere, har den ønsket og ogsaa faaet nedsat et stort Udvalg af private Arkivbesiddere, der vil staa Kommissionen bi med Raad og Daad og overfor deres Standsfæller virke som en Garanti for, at deres særlige Interesser bliver varetaget. Dette Udvalg har faaet følgende S sammensætning: Hofjægermester Lensgreve F. Ahlefeldt-Laurvig (Tranekær), Hofjægermester Baron H. Berner-Schilden-Holsten (Langesø), Kammerherre Greve A. Brockenhuus-Schack (Gram), Hofjægermester J. Bruun (Stenalt), Kammerherre Hofjægermester Cederfeld de Simonsen (Erholm), Godsejer F. Dahl (Moesgaard), Baron H. Gyldenkrone, Hofjægermester N. E. Hofman-Bang (Hofmangave), Kammerherre Hofjægermester N. Juel (Krabbesholm), Fru Enkekammerherreinde E. Juel (Hverringe), Kabinetssekretær Kammerherre A. Krieger, Proprietær K. Røhr Lauritzen (Demstrupgaard), Apoteker P. de Neergaard (Aunbjerg), Kammerherre Lensgreve F. C. C. Raben-Levetzau (Aalholm), Kammerherre Lensbaron Otto Reedtz-Thott (Gaunø), Nationalbankdirektør Kammerherre Lensbaron Hans Rosenkrantz (Rosenholm), Godsejer Chr. Rottbøll (Børglum Kloster), Godsejer cand. jur. Scavenius (Klintholm), Amtmand Hofjægermester Lensgreve O. D. Schack (Schackenborg), Hofjægermester Lensgreve Christen Scheel (Gl. Estrup), Kammerherre Lensgreve C. G. J. W. Scheel-Plessen (Selsø), Godsejer V. Steensen-Leth (Steensgaard), Landsarkivar G. L. Wad, Amtmand Kammerherre Axel Vedel, Kammerherre Baron J. Wedell-Neergaard (Svenstrup) og Hofjægermester, Baron F. Zytphen-Adeler (Dragsholm).

Dette Udvalg afholdt konstituerende Møde 13. December 1923, hvor Sagen blev drøftet, og der blev nedsat et mindre

Arbejdsudvalg, bestaaende af Kammerherre Lensbaron Hans Rosenkrantz, Hofjægermester Baron H. Berner-Schilden-Holsten og Kammerherre Baron J. Wedell-Neergaard.

Det praktiske Arbejde har Kommissionen paabegyndt i Løbet af 1924.

Axel Linvald.

Af den store *Christianias Historie*, som i Anledning af Byens 300-aarige Jubilæum udgives af Christiania Kommune (i Hovedkommission hos J. W. Cappelen) er 1924 udkommet et mægtigt 4. Bind omhandlende Byens Historie 1814—77 og forfattet af S. C. H a m m e r. Det foreliggende Bind skildrer i livlige Træk Byens Udvikling som norsk Hovedstad og gør ikke alene Rede for den egentlige kommunale Udvikling med dens store Mærkepæle, Vedtagelsen af Formandsskabsloven 1837 og Byudvidelsen 1877, men behandler ogsaa Byens Stilling i norsk indre Politik og forklarer dens Holdning overfor den nationale og kulturelle Udvikling. Særlig iøjnefaldende er Brydningerne mellem Smaabyens loyale Følelser overfor Dynastiet, den norske Selvstændighedstrang og Misfornøjelsen med Unionen. Med særlig Interesse vil en Dansker læse Beretningen om Borgerskabets Stilling til Skandinavismen. Ved Siden af behandles udførligt Byens Vækst og topografiske Udvikling og dens sociale Forhold, som oftest prægede af gode økonomiske Kaar i Overklassen, fattige og fortrykte Forhold i Underklassen. Særlig viser Forfatteren Blik for Embedsstandens og Handelspatriciatets indbyrdes Stilling og giver livlige Billeder af det daglige Liv som af Fester og Glanspunkterne i Byens Historie. Mere end det ellers er almindeligt i historiske Fremstillinger har Forfatteren med Flid og ogsaa med Udbytte gennempløjet Datidens Aviser og derfra hentet mangfoldige Træk og Øjebliksbilleder. Derimod skorter det ham paa Overlegenhed i Behandlingen og Evne til at fastholde Hovedlinjerne i den politiske og økonomiske Udvikling.

Forlaget har givet Værket en pragtfuld Udstyrelse med ikke mindre end 230 Billeder, Gengivelser af Prospekter fra det gamle Christiania, samtidige Billeder af Begivenheder i Byens Historie etc.

Ax. L.

Spørgsmaalet om Vinlandsrejserne er i G. M. Gathorne-Hardys Bog fra 1921: *The Norse Discoverers of America. The Wineland Sagas Translated and Discussed* taget op til en grundig og alsidig Behandling. Forfatteren viser sig at være godt inde i Litteraturen, som han benytter selvstændigt og med Kritik. Han giver en fortræffelig Oversigt over de foreliggende Proble-

mer og yder sit eget Bidrag til deres Løsning. Hans Hovedstandpunkt er, at man bliver nødt til at tage mere Hensyn til Flatøbogens Beretning om Vinlandsrejserne, end man siden Gustav Storm har gjort. Han kritiserer skarpt Steensbys Bog om Vinlandsrejserne, særlig hans Hovedresultat, at Vinland skulde være at søge ved St. Lawrencefloden. De sidste Decenniers Forskning har overvejende fulgt Storm i alt væsentligt, og man er for Tiden mest tilbøjelig til at identificere Vinland med Nova Scotia, medens Helluland skulde være det nordøstlige Labrador, Markland det sydøstlige Labrador (efter Storm Newfoundland), Furðustrandir Labradors Sydkyst, vest for Cape Whittle (Steensby), og Straumfjorden Chaleur Bay. Men ifølge Forf. maa man søge Furðustrandir paa Ny Englands Kyst, Kjalarnes skulde saa være Cape Cod, Straumey Fishers Island, Straumfjord Long Island Sound og Hóp Hudsonflodens Munding, der noget ovenfor Udløbet udvider sig og bliver saa bred, at den af og til af de første Opdagere af disse Egne bliver omtalt som en Sø i Forbindelse med Havet (netop Betydningen af hóp). Skildringen af denne Egn i de gamle islandske Beretninger stemmer forøvrigt paa den mærkeligste Maade med de første europæiske Skildringer fra disse Egne i det 16. Aarh., baade hvad Naturforhold og Klima angaar (den vilde Vin, det vildtvoksende Korn osv.). Afgørende Bevis for sine Paastande kan Forf. if. Sagens Natur ikke give, men der er overordentlig meget, der taler for dem, og i og for sig er det mere sandsynligt at søge Vinland sydligere end Nova Scotia. Det maa beklages, at Forf. ikke har udstyret sin Bog rigeligere med Kort — hans Skitser er altfor summariske og skematiske. Hans Behandling af islandske Navne er ikke altid helt korrekt, saal. bruges Genitiven Glaumbæjar som Nominativ S. 72. Hans Oversættelser er i Reglen gode, der findes dog enkelte Misforstaaelser, men Forf.s kritiske Sands hjælper ham af og til til at finde det rigtige til Trods for, at han har misforstaaet Teksten. — I Bogens Fortale har Forf. en Del fortræffelige Bemærkninger om engelske Sagaoversættelser, og dadler skarpt det antikverede og svulstige Sprog, som ofte anvendes i disse, og som virker saa frastødende paa enhver, der kender Originalernes Enkelhed og Naturlighed. Alt i alt er Værket en fortræffelig Bog, præget af solid Lærdom og kritisk Sands, og uagtet man ikke kan vente, at Forf.s Teorier vil blive almindelig anerkendte førend maaske om lang Tid, saa er dog dette Værk af den Art, at ingen der skriver om dette Emne vil kunne undlade at tage Hensyn til dets Mening. *Sigfús Blöndal.*

Norvegia sacra. Aarboek til kunnskap om den norske kirke i fortid og samtid er navnet på en ejendommeligt, ret storstilet publikation, udgivet af den norske kirkes biskopper under ledelse af prof. O l u f K o l s r u d, som i nyere tid har indlagt sig så stor fortjeneste af studiet af den norske kirkes historie. Der er allerede udkommet tre årgange af »Norvegia sacra« (1921—23), som har sat sig til mål at være »et organ for norsk kirkeforskning«, at være et samlingssted for arbejder omhandlende den norske kirkes historie, minder, arbejde, opgaver og omgivelser. Derfor bringer årsskriftet dels studier og kildestof til kirkens historie, dels skildringer og beskrivelser af kirkens nuværende tilstand og endelig undersøgelser til belysning af nutidens kirkelige spørgsmål. Selve tanken om på samme sted at forene kirkehistoriske afhandlinger og indlæg vedrørende nutidens arbejde er ikke ukendt i Danmark (jfr. f. eks. Im. Barfod og H. F. Rørdam: Kirke-Kalender for Slesvig Stift 1—2. 1862—64), men det er dog tvivlsomt, om den i det lange løb vil vise sig at være absolut heldig, i hvert tilfælde set fra den kirkehistoriske forsknings standpunkt. Tanken rummer den fare, at det praktiske hensyn tilsidst skal vinde overhånd over det videnskabelige, og mange vil sikkert — også af metodiske grunde — foretrække en sontring mellem det egentlig historiske arbejde og drøftelsen af dagens spørgsmål. — De foreliggende årgange af »Norvegia sacra« rummer imidlertid et stort og værdifuldt stof til den norske kirkes historie, selvom vel ikke alle bidrag er af samme lødighed. Det skal ikke forsøges på dette sted at opregne *alle* bidragene, men en del bør nævnes for derigennem at give et indtryk af den rigdom af emner fra de ældste tider i den norske kirke op til vore dage, som her har fundet deres behandling. Man træffer således en oversigt over den norrøne kristendoms ældste historie af Fr. Paasche (I, 10), og en lærd og indtrængende afhandling af Absalon Taranger, hvori han underkaster kong Magnus Erlingssons privilegium for den norske kirke en undersøgelse (II, 16) og kommer til det resultat, at privilegiet må være yngre end 1171. Af bidrag til nyere tiders kirkehistorie kan fremhæves en posthum afhandling af J. Jørgensen om folkeundervisningstilstand paa landet i Norge omkring 1739 (III, 52) samt R. Slaattelids oplysninger om ophævelsen af konventikelplakaten af 1741 (I, 87) og om forhandlingerne om en norsk kirkeforfatning i 1840erne (II, 182). Vigtige oplysninger vedrørende den almindelige norske kirkehistorie vil man også finde i forskellige offentliggørelser af hidtil utrykt kildestof, fremfor alt i Oluf Kolsruds store aktstykkesamling vedrørende Hans Nielsen Hauges fangen-

skab 1804—1814 (III, 90) samt i selvbiografierne af M. B. Landstad, den bekendte salmedigter, (I, 117) og af stiftsprovst J. B. Flottmann (II, 139). I nær forbindelse med denne gruppe står den i øvrigt noget kortfattede skildring af indremissionæren Jacob Traasdahl († 1903) af H. G. Heggtveit (II, 203) og af haugianeren Mikkel Grendahl af Anders Gimse (III, 145). Ejendommelig virker skildringen af Lars Skrefsrud i bodsfængselet af O. C. Breda (III, 190).

Også Norges kirkelige topografi har fundet fremstillere. Det er klart, at landets almindelige kirkehistorie bygger på en fast grund, når den støtter sig til arbejder, der nøje gør rede for enkelte egnes kirkelige forhold. Derfor læser man med særlig interesse udgiverens redegørelse for Stavanger bispestols historie (II, 62). Overvejende opbygget på statistisk materiale er Jørgen E. Sivertsens meget omfangsrige skildring af det religiøse og kirkelige liv i Troms fylke (I, 127). Finmarkens kirkehistorie er behandlet af Kristian Nissen (II, 113) og af Lars Jakobsen Hætta (III, 68).

Heller ikke kirkearkæologien og liturgiens historie er blevet forsømte. Ledsaget af mange ypperlige billeder skildres Hellig Olavs skrins historie af Thor Kielland (II, 1), medens Anders Bugge giver en interessant oversigt over den genrejsning og nyskabning, der har fundet sted i den nyere norske kirkekunst efter år 1900 (III, 350). Som bidrag til liturgiens historie bør fremhæves H. Wierss-Jenssens artikel om de liturgiske skuespil, især det mærkelige stjernespil (I, 21) og O. M. Sandviks gennemgang af nogle gammelkirkelige melodier i Hans Thomissøns salmebog (III, 30).

På grund af det nære forhold, hvori den danske og den norske kirke i svunden tid stod til hinanden, vil man også i »Norvegia sacra« træffe på mange oplysninger, der er af betydning for dansk kirkehistorie, således især i den ovenfor nævnte selvbiografi af stiftsprovst Flottmann. Oluf Kolsrud har i en tale (I, 76) søgt at skildre det moderne Grønlands ældste kirkehistorie ud fra synspunktet: Hvad betød Hans Egede på baggrund af sin egen tid? Kolsrud hævder til sidst med styrke det norske folks ret til en andel i den berømmelse, Hans Egede vandt sig og Danmark. Biskop Jón Helgason giver (III, 6) en udsigt over den islandske kirkes kår under katolicismen.

En ikke ringe del af de enkelte årgange af »Norvegia sacra« optages af et afsnit, betitlet »In memoriam«, som bringer nekrologer af nylig afdøde, mer eller mindre fremragende norske kirke-mænd, af hvem der også findes portrætter. Der er her samlet en

del faktiske oplysninger, men iøvrigt er den historiske kildeværdi af nekrologer som bekendt ikke den største. Større betydning har derimod de selvbiografiske oplysninger, som de nye norske biskopper har meddelt. Hver årgang af »Norvegia sacra« afsluttes med offentliggørelsen af de indberetninger, som biskopperne i den norske kirke hvert år indgiver om de kirkelige forhold i deres stifter til det kgl. kirke- og undervisningsdepartement. De er interessante for nutidslæsere, og vil sikkert blive værdifulde kilder for fremtidens kirkehistorikere. Årgangen 1923 er endvidere blevet forøget med en kirkelig litteraturfortegnelse for det foregående år.

Bjørn Kornerup.

I Efteraaret har *Gustav Indrebø* og *Oluf Kolsrud* udsendt første statelige Bind af *Lærde Brev fraa og til P. A. Munch*, som vil blive fulgt af endnu to Bind. Det foreliggende omfatter Correspondencen fra Tidsrummet 1832—50, et Tidsrum, hvorunder den unge norske historiske Skole fejdede bravt paa den danske, og Munch selv ikke stod bagest i Rækkerne. Forøvrigt vidner Samlingen om, hvor levende Forbindelsen var med København, — her er Breve fra Werlauff, Molbech, Rafn, L. Engelstoft og Goldschmidt, og Breve til Rafn, Finn Magnusen, Werlauff, Molbech, Wegener, S. Grundtvig, Lehmann, Schouw og Krieger; — og Brevene fra 1848, der bryder Correspondencens Karakter af »lærde Breve«, taler højt om, hvor stærkt Munch var betaget af Kampen paa Danmarks Sydgrænse. *E. J.*

Historiska Studier tillägnade Ludvig Stavenow på Sextioårsdagen den 12. Oktober 1924 er en i Formen tiltalende og i Indhold — med en enkelt Undtagelse — værdig Hyldest fra en Kreds af Disciple og Venner. *Eli Heckscher* har som sit Bidrag givet en inciterende, indholdsrig Afhandling: »Det äldre Vasakonungadömets ekonomiska politik och idéer«, *Sven Tunberg* tolker *Henrik Løves Privilegium* for Gotlændingene, *Yngve Brilioth* viser ved Hjælp af Materiale, som nylig er fremdraget i Vatikanet, hvorledes Kurien spiller med i det politiske Spil i Sverige ved det 14. Aarhundredes Midte, *Erik Naumann* forfølger Justitiekanslerembedets Udvikling gennem 200 Aar. Nogle af Festskriftets Afhandlinger strejfer dansk Historie; det gælder »Förhistorien till 1396 års svenska konungaval« af *Gottfrid Carlsson*, »När Elfsborg lösen betalades« af *Gustaf Lindstén*, og *Th. Blomqvists Studie*: »De nordiska rikenas uppgörelse med Marocko 1845. Ett blad ur skandinavismens begynnelsehistoria«. *E. J.*

I September 1918 udsendtes i Sverige et Opraab, underskrevet af et større Antal Historikere og kommunalt interesserede Personligheder, om Dannelsen af et *svensk stadshistorisk Institut* og Tilvejebringelsen af de nødvendige Pengemidler. Opfordringen fandt almindelig Tilslutning, over 200000 Kr. tilvejebragtes, og i Juni 1919 organiseredes Institutet med Rigsarkivar Sam Clason som Formand og Docent Nils Herlitz som Sekretær. Først og fremmest skulde det registrere og udgive byhistorisk Kildemateriale, desuden fremkalde videnskabelige Fremstillinger af almindelige byhistoriske Emner og endelig ved sine Raad virke vejledende for den specielle lokalhistoriske Forskning.

De foreliggende Beretninger (Svenska Stadsförbundets Berättelser till 4. ordinarie Kongressen i Norrköping 1. September 1921 S. 83 ff., samt Svenska Stadsförbundets Tidskrift 1922 S. 444 ff. og 1924 S. 89 ff.) viser, at Institutet i de forløbne Aar under Nils Herlitz' initiativrige Ledelse har udfoldet en livlig Virksomhed. Navnlig dets Bestræbelser for at registrere de utrykte byhistoriske Kilder og udarbejde kronologiske Registre og Sagregistre dertil fortjener Opmærksomhed og kan være Forbilledet for de forskellige nordiske Arkivledelser og give dem frugtbare Ideer. Til det *Svenske Rigsarkivs Pergamentsbreve 1420—1520* er der paa Grundlag af Rigsarkivets udførlige Katalog blevet udarbejdet et Register, ordnet efter Byer. Man faar derigennem Henvisning ikke alene til Breve, som omhandler de enkelte Byer, men ogsaa til Dokumenter, der oplyser specielle Forhold i dem. Indenfor *Kammerkollegiets* Arkiv, den svenske Finansstyrelses centrale Myndighed, er der, ligeledes paa Grundlag af Rigsarkivets Registratur blevet udarbejdet et lignende Register over *Brevene til kgl. Majestæt* (d. e. Forestillinger) *fra 1660—1809*. Institutet har planlagt en Udgave af kgl. Ekspeditioner, »*Privilegier og Resolutioner*«, d. v. s. saadanne Akter, som giver Byerne Rettigheder, men har af økonomiske Grunde maattet nøjes med foreløbig at gaa i Gang med at registrere dem for Tiden indtil 1636. Dette Arbejde har ikke været begrænset til Akterne i det svenske Rigsarkiv — ogsaa Samlingerne i Landsarkiverne og det danske Rigsarkiv samt den trykte Litteratur er blevet gennemgaaet — og giver tillige Oplysninger om, hvor de paagældende Kilder findes, hvor de er trykt etc. Til dette Register slutter sig 2 kronologiske Registre, over Byerne i det egentlige Sverige og Byerne i de tidligere danske og norske Provinser, samt en paabegyndt Afskriftsamling over Akter til 1521. I denne Forbindelse kan nævnes, at Institutet yderligere har paabegyndt en Registrering af *kgl. Resolutioner paa Stændernes Klager* og

*Besværing*er 1636—1772 og desuden en Registrering af alle kongelige Breve vedrørende Byerne fra 1611—1720. Endelig er der udarbejdet Registre — Byregistre og Sagregistre — over kgl. Breve, udfærdigede i Kammerekspeditionen (Civildepartementet) 1809—62, samt Register over Breve vedrørende Byernes Bygningsvæsen 1523—60, som findes i den trykte Publikation »Gustaf I's registratur«.

Institutets videnskabelige Virksomhed har været mere begrænset. Bortset fra nogle mindre Afhandlinger er dog nu i 1924 blevet udsendt et stort og omfattende Arbejde af Nils Hertiz: *Svensk stadsförvaltning paa 1830-talet*, som tænkes fortsat med en Fremstilling af den følgende Tids Udvikling paa dette Omraade.

Ax. L.

Om det nordiske Historikermøde i Gøteborg 5.—7. Juli 1923 er der 1924 blevet udsendt en udførlig Beretning, udarbejdet af Mødets Generalsekretær, Lektor Niels Wi m a r s o n.

Som Beretningen fremhæver, var Programmet ikke begrænset til den politiske Historie, men omfattede ogsaa økonomisk Historie, Rets- og Kirkehistorie, Litteratur-, Kunst- og Kulturhistorie samt Arkæologi. I Overensstemmelse dermed udgik Indbydelsen fra en Række fremstaaende nordiske Forskere paa alle disse Omraader, deriblandt 7 danske. Ialt deltog 179 Historikere, fra Danmark 28, Estland 2, Finland 8, Island 1, Norge 28 og Sverige 112. Indenfor den danske Repræsentation var der ikke mindre end 19 Studenter og 3 unge Kandidater. Arbejdet var fordelt paa 3 Sektioner, for politisk Historie og Retshistorie, for Litteratur- og Kulturhistorie, samt for Kunsthistorie og Arkæologi, hvortil som den fjerde kom en filologisk Sektion. Beretningen meddeler Titlerne paa de afholdte Foredrag, gør Rede for, hvor de er eller bliver offentliggjort, og giver for de øvriges Vedkommende et udførligt Referat.

Blandt Foredragene, som omfattede mange og vidt spredte Emner kan nævnes: Prof. E l i H e c k s c h e r s om »Den økonomiska innebörden av 1500- och 1600-talens svenska stadsgrundningar«, Prof. A. T a r a n g e r s om »Kongevalg i Norge«, Prof. S v. T u n b e r g s om »Gustav Vasas konungaval år 1523«, Prof. C. G. B e r g m a n s om »Bo och arv«, Arkivar E. N a u m a n n s om »Justitiekanslerämbetet«, Prof. O. R y d b e c k s om »Undersökningar av ärkebiskop Andreas Sunessons grav i Lunds domkyrke år 1923«, Prof. H a l v d a n K o h t s om islandske Annaler, samt Prof. A. R. C e d e r b e r g s om Gustav III og Oppositionen i Sverige i Sommeren og Efteraaret

1788. Desuden behandlede en Række kultur-, litteratur- og kunsthistoriske Emner. Mødets eneste danske Foredragsholder, Dr. phil. Eiler Nystrøm, gav en Redegørelse for dansk Kulturhistorie.

Til Møderne sluttede sig forskellige Festligheder, Besøg paa Gøteborg Udstillingen og Udflugter, navnlig til Kungälv og Bohus.
A. L.

Rask-Ørsted Fondets Understøttelser til Indkaldelse af fremragende udenlandske Videnskabsmænd som Forelæsere ved Københavns Universitet har ogsaa bragt forskellige Historikere hertil. I Efteraaret 1924 har saaledes Professor ved Berlins Universitet Friedrich Meinecke holdt tre Forelæsninger om »Machiavelli, Hegel und das Problem des Machiavellismus in der neueren Geschichte« og samtidig i »Historisk Samfund« et Foredrag, »Historische Betrachtungen über die Staatskunst der grossen Mächte«.

Professor Meinecke er vel den mest fremragende nulevende tyske Historiker og indtager baade som Hovedredaktør af »Historische Zeitschrift«, som Udgiver sammen med G. v. Below af »Handbuch der mittelalterlichen und neueren Geschichte« og endelig og ikke mindst som Universitetslærer en førende Stilling, ligesom han ved sin Forskning og hele Personlighed i høj Grad præger store Dele af den opvoksende tyske Historikerungdom.

Meinecke er paa en Gang Statshistoriker og Idéhistoriker; han har med Benyttelse og Omformning af Rankes Metode videreført de bedste Traditioner fra den tyske Historieforsknings Storhedstid. Hans Hovedopgave som Forsker og Lærer har været at skildre Udviklingen af de politiske Strømninger, der skabte det moderne Tyskland, saaledes som det formede sig i det tyske Rige. Udviklingen af tysk Statsfølelse i Brydning med de Faktorer, hvorpaa Preussen var opbygget, Sammensmeltningen og Udviklingen af det 19. Aarhundredes Nationalfølelse og tysk Enhedsstræben med tysk Partikularisme paa den ene Side og Verdensborgerskabsfølelse og de alment europæiske Aandsstrømninger paa den anden Side blev hans Hovedænne. En Række Værker, der tog Udgangspunkt i de politiske og aandelige Strømninger omkring Aar 1800 og klarlagde Udviklingen frem til det 19. Aarhundredes sidste Aartier, er blevet hans store Indsats i tysk Historieskrivning. Det er Bøger som Biografien af Generalfeltmarskal v. Boyen, »Das Zeitalter der deutschen Erhebung«, den afsluttende Del af Værket om Joseph von Radowitz og frem for alt den indtil nu i 4 Oplag udkomne, overordentlig betydelige

Bog »Weltbürgertum und Nationalstaat, Studien zur Genesis des deutschen Nationalstaates«.

Meinecke har staaet i inderlig Berøring med de politiske Strømninger i sin egen Tid. Hans Aand er konservativt præget; men alsidig forstaaende, taalsom, kritisk som han er, blev han ligesom f. Eks. hans Kollega ved Berlineruniversitetet, Hans Delbrück, i Aarenes Løb stærkt paavirket af demokratiske Strømninger i Tiden. Til Trods for sin inderlige Forstaaelse af og medfødte Sympati for det preussiske Element i Tysklands Udvikling skilte han sig tidligt ud fra, hvad der kunde kaldes den preussiske, i snævrere Forstand nationaltyske, historiske Skole. Verdenskrigen har udviklet hans Kritik overfor det Efterbismarckske og Wilhelminske System, og efter Krigen hører han til den Kreds af betydelige tyske Forskere, der har stillet sig paa den demokratiske Udviklings Side, men ved en kritisk og overlegen Forstaaelse af Fortiden vil skabe en frugtbar Forbindelse mellem denne og det nye Tyskland. Dybsindig og aandfuld, uden at sky nogen Konsekvens af sin Fordybelse i Problemerne, med Alvor og dyb Ethos er Meinecke blevet en af de mest tiltalende og respektindgydende af de tyske Videnskabsmænd, hvis Forskning søger at bringe tysk Videnskab ud af det store nationale Skibbrud op til nye Højder.

Under hans Besøg i København udkom hans sidste store Bog: »Die Idee der Staatsräson in der neueren Geschichte«, i hvilken han udførlig behandler de samme statspolitiske og idepolitiske Problemer, som han strejfedes i sine Forelæsninger, af hvilke den ene, der direkte berører Aarsagerne til Tysklands Sammenbrud og Mulighederne for det europæiske Statslivs Videreførelse, i dansk Oversættelse er trykt i »Tilskueren« 1925.

A. Frs.

Louis Halphen udsendte i 1914 en lille Bog: *L'histoire en France depuis cent ans*, hvori Udviklingens Hovedlinier tegnes med sikker Haand. Forfatteren fordyber sig ikke i de enkelte Historicværker og dvæler ikke udelukkende ved de store Skikkelser, men viser i Korthed, hvorledes de forskellige Grupper — Førere og menige i sluttet Trop — har Sammenhæng med deres Tid og Tidens Krav, og hvorledes Kravene vexler som Bølge følger Bølge. Det ene Slægtled kaster sig over Materialindsamling og kritisk Analyse, det næste vil, at Arbejdet skal tjene en Idé. Lidt vel skematisk kan Fremstillingen blive, og det synes til Tider som der hugges Hæl og klippes Taa, for at alt kan passe ind i Planen.

Halphens Bog har imidlertid sit eget Præg; det er ikke en Lovtale over fransk Historieskrivning, men en alvorlig Redegørelse, der paaviser Ensidigheden hos de forskellige Grupper, og Skrøbeligheder, som bunder i fælles Arv. Ganske uforbeholdent anerkender han, hvad den nyere kritiske Skole skylder tysk Forskning. Han beretter om de mere klartskuede Historikere, der sidst i Tredserne tog Lære af Tyskerne og fik gennemført Reformen i Undervisningen, — om det nygrundede Tidsskrift *Revue critique d'histoire et de littérature*, som svang Tugtens Ris, — om et ihærdigt metodisk Arbejde i den følgende Menneskealder inden for Oldtidshistorien og Middelalderens Historie, der ikke undlod efterhaanden at sætte Spor i Studiet af den nyere Tids Historie.

Halphen, som selv tilhører den kritiske Skole, er ikke blind for Faren ved en Specialisering, der isolerer Forskerne og gør dem nærsynede, men han stiller sig dog skeptisk over for den Modbevægelse, der er rejst af Sociologerne og en Gruppe, som samler sig om Henri Berr og Tidsskriftet *Revue de synthèse historique* — en Bevægelse, der ikke er uden Forbindelse med Lamprechts Virken i Tyskland. Halphen har tidligere ridderligt brudt en Lanse med Berr (*Revue de synthèse historique* 1911), og maaske er Planen for den lille Bog, som saa stærkt betoner Rytmen i Forskningens Historie, bleven til hos ham under Indtryk af Brydningerne i Historikernes Verden.

Siden da er meget Vand løbet i Stranden, og Brydningerne mellem dem, der holder fast paa det, som videnskabeligt er vundet, og dem, der maner til at løfte Blikket fra Detaillerne, næppe blevne svagere end før (jfr. H. Berr: *Les études historiques et la guerre. Revue de synthèse historique* 1919). E. J.

Den samme Advarsel mod Overvurdering af den historiske Teknik, der lyder fra Henri Berr og hans Skole, lød i de Artikler, som Gabriel Hanotaux offentliggjorde i *Revue des Deux Mondes* i Sept.-Oktb. 1913, der rummede Betragtninger over, hvad Historieskrivningen har været og bør være, og en fin Analyse af de fornemste græske og latinske Historieskrivere. Disse Artikler har Hanotaux udgivet i 1918 under Titlen: *De l'histoire et des historiens*. Den lille Bog er altsaa ikke bleven til under Krigens Højspænding, men har sin Oprindelse længere tilbage i Tiden og staar i nøje Sammenhæng med Forfatterens »Jeanne d'Arc« (1911), der steg højere og var mere præget af en Personlighed, end almindeligt er i historisk Videnskab. Der er saavel i »Jeanne d'Arc« som i »De l'histoire et des historiens« meget, der kan bringe Pascal i Erindring, en Glød i Bunden, som sætter Ild i Talen; der siges i

»De l'histoire et des historiens« adskilligt godt om den personlige Indsats og kunstneriske Evne, som kræves, om Arbejdet skal blive til mere end en forberedende Undersøgelse; der lyder kraftige Ord til Historikerne om at vare sig for at miste Contact med Livet, en Advarsel mod Mekanisme og Byzantinisme; men der findes rigtignok ogsaa Stykker, som synes letkøbte og retoriske. *E. J.*

Paa den sidste Historikercongres i London 1913 besluttedes, at næste Møde skulde finde Sted i St. Petersburg 1917. Congressen i St. Petersburg blev til intet, og først i Foraaret 1923 kunde Historikerne samles paany, og da i Bruxelles. Professor H. Pirenne var Congressens Præsident, Delehaye og Cumont dens Vicepræsidenter.

Det blev de sejrende Nationers Møde, og paa flere Maader skønnedes det, at de ønskede at tage Ledelsen i det historiske Fællesarbejde og trænge Tyskerne ud. Deltagelsen var betydelig, og højtansete Forskere havde givet Møde: Vinogradoff, Tout, Powicke, Reginald Lane Poole, Ashley, Bury, Dom Cabrol fra Farnborough, Dom Ursmer Berlière fra Maredsous, Vatikanbibliotekets Præfekt Mgr. Giovanni Mercati, Ferrero fra Firenze, Aulard, Bémont, Prentout, Halphen, Henri Berr, G. Fagniez, Omont fra Bibliothèque nationale, Prou fra l'Ecole des chartes etc. etc. Dansk historisk Videnskab var ikke repræsenteret. Professor Valdemar Schmidt gav nogle Meddelelser om arkæologiske Undersøgelser i senere Aar i Danmark og i Grønland. Fra Norge kom Koht og Shetelig, fra Sverige blandt andre Roosval.

Compte rendu du V. congrès international des sciences historiques, Bruxelles 1923 (Brux. 1923) giver i store Træk Indholdet af de Foredrag, som blev holdt paa Congressen, og antyder den Discussion, der fulgte. Det faldt i Pirenes Lod at holde det indledende Foredrag: »De la méthode comparative en histoire«, der ikke, som man af Titlen skulde vente, aabnede en Drøftelse af historisk Methode, men gav Udtryk for en Stemning, opløftede en Klage over den Indsnævring, der har fundet Sted i historisk Syn i det 19. Aarhundrede under den ensidige Interesse for Nationen og det isolede Studium af Nationalhistorien. Foredragene var iøvrigt mangfoldige. Nogle formede sig som simple Beretninger om Arbejdsorganisation, andre var Theses i mere eller mindre tilspidset Form, der kaldte Forskerne frem til Strid; nogle gav Oversigter og almindelige Betragtninger, andre fremlagde Resultater af Specialundersøgelser. L. Febure fra Strassbourg gjorde Rede for en Plan for Grundlæggelsen af en »Revue internationale d'histoire économique«, som skulde være et Hjælpemiddel for Forskerne, indeholde Arbejdsberetninger og Bibliografi, men Afhandlinger kun, saa-

fremt de gav Anvisning paa nyt Materiale eller førte til ny Methoder. Denne Plan blev taget til Følge. Iøvrigt kan nævnes — og Vilkaarlighed maa til en vis Grad herske i Valget — Cumonts Beretning om Udgravningerne i Sâlihijeh ved Eufkrat, — Halphens Foredrag om Folkevandringerens Aarsager, for saavidt de er at søge i Asien, hvortil knyttedes Bemærkninger om Nødvendigheden af et Samarbejde mellem Orientalister og Historikere, som har deres Studieomraade i Europa (trykt i Revue belge de philologie et d'histoire II (1923) 453), — et Foredrag af L. Verriest: »La signification des chartes-lois du moyen-âge« (jfr. Verriest: »Le servage dans le comté de Hainaut«. Memoires de l'Académie royale de Belgique. Classe des lettres. Collection in 8°. Deuxième série VI. Bruxelles 1910). Megen Opmærksomhed vakte Pirennes Thesis: »Un contraste historique. Mérovingiens et Carolingiens« med Hævdelse af den dybe Forskellighed i de to Perioders økonomiske Karakteristik. Merovingertiden ligger trods al Nedgang i direkte Fortsættelse af den antikke Tid, bevarer Guldudmøntningen og har livlig Handel med Middelhavslandene hovedsagelig gennem Marseille, medens i Karolingertiden Guldudmøntningen er standset, Handelen hensygned og hvert Landgods økonomisk sig selv nok. Aarsagen maa efter Pirennes Mening søges i Arabernes Fremtrængen, der afskar Gallien fra dets ældgamle Forbindelser og kastede det tilbage paa sig selv. Under Titlen: »Un contraste économique. Mérovingiens et Carolingiens« er Foredraget trykt i Revue belge II (1923) 223. Et sidste Foredrag af Pirenne: »Alternance des régimes de liberté et de réglementation dans l'histoire économique« betonedede Rytmen i økonomisk Styre gennem Tiderne. Van Dillen talte om Amsterdam som Verdensmarked for ædle Metaller i 17. og 18. Aarhundrede, A. Mathiez om hvad der laa til Grund for Modsætningen mellem Girondinerne og Bjerget; et Foredrag af Lhéritier havde Titel: »L'avènement de la dynastie danoise en Grèce (1862-1863)«. E. J.

Paa Historikercongressen i Bruxelles forelagde Bémont Gabriel Monods sidste Arbejde: *La vie et la pensée de Jules Michelet* (1923). Bogen var ufuldendt ved Forfatterens Død — Fremstillingen standsede omkring 1852 — og Manuscriptets Udgivelse blev lagt i Bémonts Hænder.

Monod havde særlige Forudsætninger for at skrive denne Bog. Det var Læsningen af Michelets Skrifter, som havde vakt hans Beslutning at blive Historiker; han lærte Michelet personlig at kende og har Forstaaelse af hans intensive Væsen og Kunstner-temperament; Michelets Papirer — Dagbøger, Noter, Arbejds-

materiale — har været ham overdragne, og han har i Bøger og Tidsskrifter givet mange Skitser og Analyser, der forbereder denne sidste Bog. Monod øver Kritik over for det autobiografiske Materiale, der har staaet ham til Raadighed. Idet han har gjort sine Erfaringer med Hensyn til Erindringsens Dichtung und Wahrheit, prøver han nøje Michelets egne Udtalelser, og Madame Michelets behændige Compilationer levner han ringe Ære. Trods pietetsfuld Sympati kan han godt se Svagheder i Michelets Personlighed; han har den skolede Historikers Blik for Faren ved den intuitive Arbejdsmaade, men gør iøvrigt oftere opmærksom paa, hvorledes Michelet genialt har foregrebet, hvad Forskningen senere majsommeligt har indvundet.

Bogens Hovedthesis er, at der ikke har været noget Brud i Michelets Udvikling, at Varsler om den Radikalisme, der kommer til Orde i hans senere Skrifter, findes i de tidligere, at alt naturligt fremgaar af hans ildfulde, sensible, selvconcentrede Personlighed uden synderlig Paavirkning udefra. I nogen Grad svækkes denne Thesis af Monod selv ved hans ærlige, omskuende Skildring, bl. a. ved den Fremstilling, han giver af den polske Digter Mickiewicz's og Quinets Lærervirksomhed i Collège de France, der sætter Ild i Ungdommen — og i Michelet.

Vicos Indflydelse, som Michelet selv har erkendt (»Je n'eus de maître que Vico«), paaviser Monod i Enkeltheder i Skrifterne, ligesom han gør opmærksom paa den centrale Stilling, som Bogen »Le peuple« (1846) indtager i hans Production. Rundt om findes gode Vurderinger af Michelets historiske Arbejder, hvoriblandt særligt skal fremhæves den indgaaende Analyse af »Histoire de la Révolution«, og stadig har Bogen vid Horizont, saaledes at Redegørelsen for Michelets Udvikling bliver til et Stykke fransk Aandshistorie. E. J.

I Anledning af at 100 Aar i 1919 var forløbne, siden Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde blev stiftet, har Professor Harry Bresslau udarbejdet et indholdsrigt Skrift: *Geschichte der Monumenta Germaniæ historica*, der dog paa Grund af Tidens Forhold først kom frem i 1921. Bresslau, der har været knyttet til Monumenta-Arbejdet siden Halvfjerdserne, i 15 Aar redigerede Neues Archiv og nu er Medlem af Centraldirektionen og Leder af Scriptorum-Afdelingen, har de bedste Forudsætninger for at kunne gøre Rede for det store Foretagendes Skæbne gennem et Hundredeaar, rigt paa ydre og indre Omvexlinger. For den ældre Perodes Vedkommende har Selskabets Arkiv og mange Privatarkiver staaet til hans Raadighed, gennem

den yngre Periode bygger han tillige paa sine egne Erindringer og Erfaringer, først og sidst har han Forstaaelse for Mennesker og véd at vurdere, hvad de administrativt og videnskabeligt har ydet.

Han giver en Fremstilling af Friherre v. Steins første Arbejde for sin store patriotiske Idé, den han har fattet, da han mismodig vendte hjem fra Wienercongressen, og som fra Begyndelsen mødte Vrangvilje, idet nogle tror at spore reaktionære Formaal, naar Talen er om at samle Kilder til Middelalderens Historie, mens andre frygter revolutionære Planer i et Foretagende, der skal omspænde hele Tyskland. Haardt maa Stein klage over »den erbärmlichen Philistersinn in der guten Germania«. Videre berettes om Selskabets ældste meget vage Forfatning¹, om Georg Heinrich Pertz' Tilknytning til Foretagendet, om hans lykkelige Forskerrejser rundt i Landene og Samlivet med Niebuhr i Rom. Det kritiske Arbejde, der ligger til Grund for de første Bind af Monumenta Germaniæ historica, vurderes, og Bresslau rejser Spørgsmaal, om Pertz skulde være Discipel af Niebuhr med Hensyn til metodisk Behandling af Kilderne; selv er han mest tilbøjelig til at mene, at Pertz staar i Gæld til Göttingerprofessoren Heeren. — Med udpræget Sympati skildres Frankfurteren J. F. Böhmer, der efter Steins Død i 1831 staar ved Pertz' Side i Selskabets Styrelse, men med sit vege og urolige Sind ikke ret formaar at gøre sig gældende overfor Pertz' maalbevidste Personlighed; af Temperament og Tradition er de to Mænd meget forskellige, og Modsætningerne uddybes end mere, da Pertz ved Rankes Indflydelse kaldes til Berlin som Overbibliotekar, og Hovedledelsen af Monumenta dermed drages til Preussens Hovedstad. Imidlertid er Aarene op til 1863 under Pertz' og Böhmers Regimente rige Aar; dygtige unge Folk vindes for Arbejdet, Lappenberg, Giesebrecht, Wattenbach, Ph. Jaffé, fremfor alle Georg Waitz; 18 Foliobind Scriptorum og 3 Foliobind Leges fuldendes; dertil kom 12 Bind af Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde med Rejseberetninger, Forstudier og Afhandlinger af betydeligt Værd; endelig Oversættelserne: Geschichtsschreiber der deutschen Vorzeit, som vel ikke formelt, men reelt stod i Sammenhæng med Monumenta. Men i det føl-

¹ Et Selskab, hvis Medlemmer udnævntes af Centraldirektionen, men aldrig traadte sammen til noget Møde eller havde Indflydelse paa Styrelse og Arbejde. — Fr. Münter blev udnævnt til Medlem og sendte noget Materiale ind til Direktionen, saaledes som det var paalagt ved Lovene af 1819. (Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde I 70. — Ny kgl. Saml. 145 fol.).

gende Aarti kommer Nedgangen. Böhmer dør i 1863, Pertz staa enevældig, og hans Herskesyge i Forbindelse med intellectuel Stivnen virker ødelæggende. Arbejdet gaar i Staa, Midlerne ophobes, Pertz ruger over det indsamlede Materiale og tillader ingen at faa Adgang dertil. En Mand som Th. Sickel, der vilde have været Diplomata-Afdelingen til uvurderlig Gavn, undlader han at knytte til sig, men holder Haanden over sin udygtige Søn. Jaffé forfølger han i sit Nid paa den laveste Maade.

Til sidst stod det klart, at Pertz maatte fjernes fra Ledelsen af Monumenta og den hele Styrelse af Monumenta undergaa en Reorganisation, men skønt der blev grebet kraftigt ind fra Regeringens Side, voldte det store Vanskeligheder at faa Pertz til at opgive den Arv, som Stein for saa mange Aar siden havde lagt i hans Hænder, og end større blev Vanskelighederne, da Grundlaget for den fremtidige Styrelse skulde drøftes, idet den Brydning, som allerede havde været til Stede i Böhmers og Pertz' Dage, nu gjorde sig gældende med Styrke, Brydningen mellem dem, der ønskede Berlins — Berlineracademiets — Supremati, og dem, der vilde bevare Monumenta som et almindeligt tysk Forpagende ved at sikre Academierne i Wien og München Indflydelse. Det lykkedes ikke Preusserne at føre deres Planer igennem, Monumenta Germaniæ historica blev ikke underlagt Academiet i Berlin, thi ved Ordningen af 1875, der staa ved Magt endnu, fik Videnskabernes Selskab i Wien og München Ret til hvert at vælge 2 Medlemmer af Centraldirektionen, mens Videnskabernes Selskab i Berlin skulde vælge 2 og Resten fremgik af Centraldirektionens Valg. Dog, den, der valgtes til at føre Forsædet, var pligtig at bo i Berlin.

Det blev Waitz, hvem alle havde set hen til under de brydsomme Forhandlinger i 1872—1875, der kom til at indtage Præsidiat, som han beklædte til sin Død i 1886. Han var særlig egnet til at tage Overledelsen i det store Arbejde ikke blot i Kraft af sin Indsigt, men ogsaa i Kraft af sin retsindige, taktfulde Personlighed. De forskellige Afdelinger fik deres specielle Ledere, og Arbejdet toges op med fuld Kraft paa gamle som nye Felter. I Spidsen for Afdelingen Auctores antiquissimi traadte Mommsen, der med Selvhersker-Energi kastede sig ind i denne Virksomhed og drev sine Medarbejdere fremad; 13 Quartbind af Skrifter fra Overgangsperioden mellem Oldtid og Middelalder var fuldendte ved Mommsens Død i 1902.

For de sidste Aartiers Vedkommende bliver Bresslaus Bog, som rimeligt er, mere skematisk, mere forbeholden; Traubes og Paul v. Winterfelds Profiler lige skimtes. — Værket er først og

fremmest Organisationens og Arbejdets Historie gennem de 100 Aar. Det fremgaar klart, hvorledes Monumenta Germaniæ historica ikke blot danner Grundlaget for Historieværkerne — kunde man tænke sig Haucks Kirchengeschichte Deutschlands skreven uden dem? — men stadig forbereder ny Undersøgelser, idet ny Problemer øjnes i Horizonten, naar det værste Vildnis er ryddet ved Udgiverens Arbejde. Værdien af en stor Plan, fastholdt gennem skiftende Tider, Værdien af Continuitet i Uddannelse og Arbejde er Ledemotivet i Geschichte der Monumenta Germaniæ historica.

Ellen Jørgensen.

Efter længere Tids Ophold er de af Dr. M. Cornicelius 1912 og 1913 udgivne 2 første Bind af *Heinrich v. Treitschkes Briefe* (omtalt Hist. Tidsskr. VIII R. 6. Bd. S. 162 f.) blevet efterfulgte af et tredje og sidste, bestaaende af to Halvbind (udk. 1917 og 1920). Første Halvbind omfatter Tidsrummet 1866-71 — Højdepunktet for Tr.'s publicistiske Virksomhed —, medens andet Halvbind gaar til hans Død (1896). Hermed er saaledes et Værk afsluttet, der baade i biografisk og tidshistorisk Henseende maa siges at være af mere end almindelig Interesse.

Særlig Opmærksomhed er der for en dansk Historiker Anledning til at fæste ved den Omtale, Tr., som efter den preussisk-østrigske Krig var bleven Professor i Kiel — som han dog allerede det følgende Aar forlod — giver af Folk og Forhold i Holsten, en for disse alt andet end smigrende Omtale. »Normallandet« og »Normalmenneskene« er de Udtryk, han ynder at anvende om Holsten og dets Befolkning grundet paa dennes Væren sig selv nok. Vor Provins, skriver han (Briefe III, 135), bliver mig for hver Dag, der gaar, mere og mere afskyelig, og i stærke Udtryk fordømmer han Vedhængningen ved Augustenborgerne og den raadende Partikularisme. — Ogsaa om det nordslesvigske Spørgsmaal findes fra denne Tid nogle enkelte Udtalelser af ham. Som Følge af den herværende Befolknings Selvbehagelighed og Uretfærdighed er det, skriver han 21. Nov. 1866 (III, 115), en meget ondartet Sag. »Folkene dér vil utvivlsomt tilbage til Danmark; men Afstaaelsen vilde her hos alle tyske Partier sætte meget ondt Blod og i væsentlig Grad vanskeliggøre Anneksionen. Det kommer an paa, om denne skadelige Virkning er større end den, som ved Ikke-Opfyldelse af Prag-Freden vilde opstaa i den europæiske Politik, og dette kan jeg ikke afgøre, da jeg ikke sidder i Gudernes Raad.« Og noget senere (III, 125) udtaler han: »Om Nordslesvig er her *alle* Tyske, uden nogensomhelst Undtagelse, enige indtil Fanatisme. Afstaaelsen vilde for Preussen være i høj Grad be-

tænkelig, men at bryde den Forpligtelse, som er paalagt ved Freden, lader sig dog ikke uden videre gøre,« og naar hertil kom, at der i Nordslesvig ogsaa fandtes talrige Tyskere, hvis Nationalitet redningsløst vilde gaa til Grunde under Danmarks Styre, mener han, at det at indskrænke Afstemningen til et lille Distrikt — Tørninglen til Eks. — vilde være den taaleligste Udvej.

En betydelig Del af Samlingen optages og sikkert med god Grund af de Breve, Treitschke fra sine talrige Rejser i Tyskland og i Udlandet sendte sin Hustru; impulsive og levende Skildringer, der taler højt om Tr.'s Evne til, trods sin efterhaanden fuldkomne Døvhed, at opfange det karakteristiske ved Lande og Folk. Disse Rejser tjente ikke blot til Rekreation fra en anstrengende publicistisk og videnskabelig Virksomhed, men var ham tillige en nødvendig Forudsætning for denne. Som han et Sted (III, 585) bemærker, var det, at skrive om Lande, man aldrig havde set, og hvis Sprog man ikke kendte, ham »for abstrakt«, og i hans *Deutsche Geschichte* støder man ogsaa jævnlig paa Islæt, der stammer fra hans Rejseindtryk, se f. Eks. Omtalen af København (*Deutsche Geschichte* V, 569, *Briefe* III, 172 f), som han besøgte Efteraaret 1867 fra Kiel.

Om *Deutsche Geschichte*, Arbejdet paa den, Modtagelsen i Publikum o. l. indeholder Brevene selvfølgelig ikke saa lidt. Fra den første beskedne Plan i Aaret 1860, da Preussens Historie slet ikke var bestemt til at medtages i den, og Tr. anslog Varigheden for dens Udarbejdelse til omkring 2 Aar (*Briefe* II, 121), voksede den efterhaanden under Udformningen til noget væsentlig andet og monumentalt. Det første Bind kunde først i 1879 se Lyset, og med de følgende kom Tr. til at fortsætte lige til sin Død og endda uden at se Værket fuldendt. De Angreb — navnlig H. Baumgartens —, der blev rettet mod Fremstillingens Objektivitet, tog Tr. sig meget nær. Da han begyndte paa Bogen, skriver han et Sted (III, 551), havde han været saa naiv at tro, at det maatte være muligt at berede Tyskerne en Glæde; for denne Illusion var han nu helbredet. Og tillige følte han, hvad der for en saa rig Personlighed som hans maatte ligge særlig nær, Utilfredsstillelsen ved, at under Arbejdet ikke alle Sjælens Evner blev tagne i Brug, ligesom Tankerne drog forud og tumlede med nye og lokkende Planer — saaledes navnlig en Bog om Politik — der skulde virkeliggøres, naar *Deutsche Geschichte* blev færdig.

Naar alt kommer til alt, er Historikeren dog Slave af sit Stof, udtaler han saaledes 19. Juli 1884 (III, 564), og han glæder sig allerede til den Tid, da han vil kunne skabe et Værk mere frit ud af sit eget Hoved. Ved Omtalen af en Gennemlæsning af Dunckers

Geschichte des Alterthums udtrykker han sin Længsel efter et omfattende universalhistorisk Arbejde (III, 585): »Denne Mangesidighed svarer egentlig til min Natur, og jeg føler det ofte som en Tvang, at jeg nu maa bruge saa mange Aar paa et Aarhundredes, ganske vist et meget rigt Aarhundredes Historie ...« At Arbejdet med Deutsche Geschichte dog var ham en dyb Lykke, derom vidner mange Ytringer i Brevene, og under en langvarig, smertelig Øjenlidelse i sine senere Aar og med Henblik paa de Sorger — Sønnens Død, Hustruens Sygdom — der havde ramt ham, udbryder han (III, 623): »Jeg har nu givet Afkald paa alt, hvad man kalder Lykke, og nærer blot det ene, brændende Ønske: igen at kunne arbejde. Livet er saa kort, og saa mange Aar er for mig gaaede hen med politiske Kampe ...«

Holger Hjelholt.

Som Led i *Harvard Historical Studies* har Joseph Vincent Fuller i 1922 udgivet et Værk om europæisk Storpolitik: *Bismarck's Diplomacy at its Zenith*. Titelen vil forekomme mange misvisende, idet Bogen egentlig kun behandler Aarene 1886 og 1887, men Forfatteren ser Tysklands Stilling i 1888 som ganske forskellig fra, hvad den var »tre Aar før, da det tyske Rige stod som Midtpunkt for et System af Alliancer og Forstaaelser, der omfattede hele det europæiske Fastland. I Aaret 1888 var dette System ved at synke i Ruiner«. Der er naturligvis noget rigtigt i dette. Bevægelsen hen mod det To-Forbund, som skulde genoprette Ligevægten i Europa, var bleven mere tydelig i de nævnte Aar, men Tendensen havde været der tidligere. 1886—87 som Zenith for den bismarckske Løbebane er noget vilkaarligt valgt.

Det betydningsfulde ved Fullers Bog er imidlertid, at han har gennemgaaet et mægtigt ganske vist kun trykt Stof; ikke blot samtidig og senere Literatur er draget med ind, men ogsaa Dagbladsartikler er i stor Udstrækning benyttet. Methodisk svækkes hans Undersøgelse ved, at han egentlig ingen Kritik anvender overfor disse Kilder, alt tages med, hvis det passer i Rammerne, men samtidig har han utvivlsomt ved dette Gravearbejde til Tider faaet fat paa noget, der kan minde om en Ariadnetraad. Han giver saaledes gode Grunde for, at »de bulgarske Breve« efter deres Indhold om end ikke i den overleverede Form er ægte nok.

Den væsentlig kronologiske Fremstillingsform giver desuden en vis Sammenhæng i Udviklingen, selv om den ikke letter Overblikket, og her og der fremsætter Forfatteren ogsaa træffende Bemærkninger. Ejendommeligt er det saaledes at se, hvorledes denne amerikanske Historikers Tro til Forsikringerne om det

tyske Riges Fredspolitik, trods alt det nye Bevismateriale, der er fremlagt, ikke er særlig rodfæstet. Han mener f. Eks. at Bismarck med Schnäbele-Affæren i Foraaret 1887 vilde provocere Frankrig til Krig, og han giver sine Grunde herfor; de er ikke afgørende, men kan heller ikke fejles til Side. For disse Synspunkters Skyld læser man dog ikke Fullers Bog, og navnlig falder det svagt ud, naar han vil gøre gældende, at Forskellen mellem Bismarcks og hans Efterfølgeres Politik ikke er saa afgørende, som man har ment. Naturligvis var og blev de store Hovedlinjer i den tyske Statskunst de samme, men havde Forfatteren kendt mere end den første Serie af »Die grosse Politik der europäischen Kabinette«, kunde Forandringen, der indtraadte 1890, ikke andet end have slaet ham.

E. M.

Den af Sir A. W. Ward og C. P. Gooch udgivne *Cambridge History of British Foreign Policy* er planmæssigt bleven afsluttet i Aarene 1922 til 1923 med tre statelige Bind. Den stærke Udstykning af Stoffet mellem Specialister — et Træk, som dette Værk har til fælles med »The Cambridge Modern History« — har sikkert fremmet Arbejdet, men ikke Indtrykket af den Sammenhæng, som præger engelsk Udenrigspolitik. Afgørende nyt bringer Bogen iøvrigt ikke, hverken af Kendsgerninger eller Synspunkter. De fleste af Bidragyderne har allerede i Specialværker udtalt sig om de samme Spørgsmaal; her og der er utrykt Materiale draget med ind — som Tillæg til I Bind findes bl. a. nogle Aktstykker til Oplysning om de svensk-engelske Forhandlinger i 1811 — men ud over Treserne kun paa ganske enkelte Punkter; saaledes aflives i III Bind paa Grundlag af Materiale fra Udenrigsministeriet Legenden om den engelske Landgangsstyrke, der skulde have været lovet Delcassé i 1905. Alt i alt er »The Cambridge History of British Foreign Policy« en nyttig Haandbog i Stor-Britanniens udenrigske Historie, der vrimler af faktiske Oplysninger, og som har brugelige omend ikke særlig udtømmende Literaturhenvisninger bag i de enkelte Bind.

Svagest er — som altid, fristes man næsten til at sige — de Afsnit, hvori Englands Forhold til Danmark behandles. Hverken Holland Rose, der skriver om Revolutions- og Napoleons-Krigene fra 1792—1812, eller A. W. Ward (The Schleswig-Holstein Question) kender danske Kilder eller dansk Opfattelse. Holland Rose mener stadig, at Flaaden i 1807 »let kunde være bleven taget af de franske Tropper i Nærheden«, men hans Tro til Berettigelsen af Cannings Politik er forøvrigt her adskilligt mindre grundfæstet end i hans tidligere Fremstillinger. Der-

imod er Wards Redegørelse for det dansk-tyske Mellemværende helt paa Linje med hans andre Arbejder om samme Sag. Ingen af de danske Aktsamlinger nævnes i Literaturfortegnelsen, og om London-Konferencens Afslutning hedder det: »The Danes had resolved on rejecting any partition«, hvad afgjort ikke giver det rigtige Billede. Og her kan Hævdelsen af »a national point of view«, der fastslaas som Princip i Fortalen til I Bind, jo ikke føres i Marken som Undskyldning for en misvisende Fremstilling.

Erik Møller.

Indholdsfortegnelse.

Recensioner.

Åberg, Niels: Das nordische Kulturgebiet in Mitteleuropa während der jüngeren Steinzeit. (Fr. de Fontenay)	251
Adamsen, J.: Gedanken zur politischen Lage von einem Angeliter. (Knud Fabricius)	392
Andersen, J. Oskar: Overfor Kirkebruddet. (Erik Arup).....	125
— Festskrift i Anledning af det danske Missionselskabs Hundrede -Aars Jubilæum. I. Indledning og Bone Falch Rønnes Liv. (Bjørn Kornerup)	543
— Vilh.: Vilhelm Topsoe. Et Bidrag til den danske Realismes Historie. (Povl Engelstoft)	536
Andrup, Otto: Om Portræter af Thomas Bartholin. (Thomas B. Bang)	168
Andræ, P.: Geheimeraadinde Andræs Dagbøger. III. (Erik Arup)	376
— Andræs Torsdage i Samvær med Hall og Krieger (Erik Arup)..	378
Ardt, Th.: Germanische Völkerwellen und die Besiedelung Europas. (Fr. de Fontenay).....	240
Arup, Erik: Creditkassen for Landejendomme i Østifterne 1866—1916. (Thomas B. Bang)	181
Berntsen, Klaus: Erindringer fra Barndom og Ungdom. (Hans Jensen)	537
— Erindringer fra Manddommens Aar. (Hans Jensen).....	537
Bobé, Louis, H. Berner-Schilden-Holsten, Vilh. Lorenzen og Palle Rosenkrantz: Danske Herregaarde ved 1920. (Hans Jensen)	398
Brammer, Gerhard: Den danske Hærs Intendantur. (K. C. Rockstroh).....	409
Bresslau, Harry: Geschichte der Monumenta Germaniæ historica. (Ellen Jørgensen)	569
Bring, Sam.: Karl XII, till 200 årsdagen av hans død. (Knud Fabricius)	271
Bruun, Daniel: Danmark, Land og Folk. (Hans Jensen)	396
Bull, Edv.: Vincens Lunge. (Ellen Jørgensen).....	282
— Kristianias Historie. I. (Axel Linvald)	536

Carlsson, Gottfrid: En Stridsskrift af Berend von Melen mot Gustaf Vasa. Nord. Tidskr. för Bok- och Biblioteksväsen 1918. (Ellen Jørgensen)	283
Charpentier, Jarl: De indoeuropeiska språken. (Fr. de Fontenay)	242
Christensen, A.: Vilhelm Lassen. (Hans Jensen).....	401
— P.: Vissing Bys Udskiftning. Fra Randers Amt 1916. (Henr. Pedersen).....	167
Clemmensen, M., og Vilh. Lorenzen: Kalundborg Kirke. (Poul Nørlund).....	551
Daenell, E.: Hat Dänemark einen Anspruch auf Nordschleswig? (Knud Fabricius)	390
Dahl, Svend, og Th. Døssing: Dansk Tidsskrift-Index. (Erik Arup)	113
— Svend, og Ax. Linvald: Sønderjylland. (Knud Fabricius)....	383
Das, Gerrit: Foppe van Aitzema. (Caroline Andersen).....	371
Ehlers, Ed.: Folkesyphilis i Danmark. (Hans Jensen).....	408
Eliassen, P.: Fra Egtved og Ødsted Sogne. Vejle Amts Aarbøger 1916. (Henr. Pedersen).....	164
Eller, Edv.: Sønderjydske Centralforenings Festskrift. (Knud Fabricius)	388
Erichsen, B., og A. Krarup: Dansk Historisk Bibliografi. III. (Erik Arup)	115
Èrslev, Kr.: Meddelelser om Rigsarkivet med Landsarkiverne for Aarene 1906—15 og 1916—20. (Axel Linvald).....	489
— Vejledende Arkivregistraturer. IV. Privatarkiver fra det 19. Aarhundrede, beroende i Rigsarkivet. (Axel Linvald).....	493
— Rigsarkivet og Hjælpemidlerne til dets Benyttelse. (Axel Linvald)	493
Evjen, John O.: Scandinavian Immigrants in New York 1630—1674. (Knud Fabricius)	168
Feist: Kultur, Ausbreitung und Herkunft der Indogermanen. (Fr. de Fontenay).....	239
— Indogermanen und Germanen. Ein Beitrag zur europäischen Urgeschichtsforschung. (Fr. de Fontenay).....	246
Fisker, J.: Det sjællandske Kvægbrugs Udvikling. Ugeskrift for Landmænd 1918. (Henrik Pedersen).....	279
Friis, Aage: Den danske Regering og Nordslesvigs Genforening med Danmark. I. 1864—68. (P. Munch).....	515
— Det nordslesvigiske Spørgsmaal 1864—1879. Aktstykker og Breve til Belysning af den danske Regerings Politik. I. 1864—1868. (P. Munch).....	515
— Danmark ved Krigsudbrudet Juli—August 1870. (P. Munch) ..	515
Fuller, J. Vincent: Bismarck's Diplomacy at its Zenith. (Erik Møller)	574
Gathorne-Hardy, G. M.: The Norse Discoverers of America. The Wineland sagas translated and discussed. (Sigfus Blöndal)....	557
Geete, Robert: Fornsvensk Bibliografi. (Ellen Jørgensen)	414

Karl XII på Slagfältet. Udg. af Generalstabens krigshistoriska afdeling. (Knud Fabricius)	270
Grau, Andr.: Mellemslesvig. (Knud Fabricius).....	392
Halphen, Louis: L'histoire en France depuis cent ans. (Ellen Jørgensen)	565
Hammer, S. C.: Christianias Historie. IV. (Axel Linvald)	557
Hanotaux, Gabriel: De l'histoire et des historiens. (Ellen Jørgensen)	566
Hansen, Holger: Kabinetstyrelsen i Danmark 1768—1772. (Aage Friis)	149
— Jesper P.: Slesvig under Prøjservælde. (Knud Fabricius)	394
— Kirstine: Et nordslesvigsk Hjem gennem 100 Aar. (Knud Fabricius)	394
Havell, E. B.: The history of Aryan Rule in India from the earliest times to the death of Akbar. (Fr. de Fontenay)	252
Heiberg, Johanne Luise, og Andreas Frederik Krieger: En Samling Breve 1860—1889. Udg. af Aage Friis og P. Munch. (Aage Friis)	176
Helgason, Jón: Islands Kirke fra Reformationen til vore Dage. (Bjørn Kornerup)	547
Herlitz, Nils: Svensk stadsförvaltning paa 1830-talet. (Axel Linvald)	563
Herrmann, Paul: Erläuterungen zu den ersten neun Büchern der dänischen Geschichte des Saxo Grammaticus. (Ellen Jørgensen)	500
Hertel, H.: Andelsbevægelsen i Danmark. (Henrik Pedersen)	183
— Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Historie. I. 1769—1868, II. 1869—1918. (Hans Jensen).....	404
Hoops, Johannes: Reallexikon der germanischen Altertumskunde. (Fr. de Fontenay)	239
Høgstrøm, C. G.: Taasinge paa Niels Juels Tid. (Henr. Pedersen)..	163
Indrebø, Gustav, og Oluf Kolsrud: Lærde Brev fraa og til P.A. Munch. I. (Ellen Jørgensen)	561
Jensen, Chr. Axel: Gjorslev. (Poul Nørlund)	552
— Hans: A. G. Moltkes Forbedring af Agerdyrkningens Tilstand paa Bregentved. Aarvog for Sorø Amt VI. (Henrik Pedersen).....	182
— Hans: Lars Bjørnbak og den bjørnbakske Bevægelse. (Henrik Pedersen)	379
— H. N. A.: Angeln, zunächst für die Angler, historisch beschrieben. Udg. af Svend Aakjær. (Gudmund Schütte)	522
— H. N. A.: Angeln. Udg. af W. Martensen og J. Henningsen. (Gudmund Schütte)	522
— J. P.: Sjællandske Bønder. (Hans Jensen).....	400
— Thøger: Kong Frederik den Fjerdes Skoler. (Bjørn Kornerup).	548
Kålund, Kr.: Arne Magnussons Brevvexling med Torfæus (Finnur Jónsson)	171

Kålund, Kr.: Arne Magnussons Embedsskrivelser og andre offentlige Aktstykker. (Finnur Jónsson).....	171
Kirkeby, Anker, og Erik H. Schack: Sønderjylland som det er. (Knud Fabricius)	386
Klitgaard, C.: Nibe Bys Historie indtil 1728. (Thomas B. Bang)..	165
— Kjørulfske Studier. (Th. B. Bang).....	281
Kolsrud, Oluf: 32 Prædikener af Jens Nilssøn. (Thomas B. Bang)	186
— Norges Superintendenters Udkast til en norsk Kirkeordinans fra 1604. (Thomas B. Bang)	187
— Norvegia sacra. Aarbok til kunnskap om den norske kirke i fortid og samtid I—III. (Bjørn Kornerup).....	559
Krarup og Valeur: Fra det svundne Hammerum Herred. (Henrik Pedersen)	280
Krøier, J. og J. Hintze: Den danske Underofficer. Et Bidrag til Hærens Historie. (Knud Fabricius)	185
Larsen, Th.: En Gennembrudstid I. (Erik Arup)	158
— En Gennembrudstid. II. (Hans Jensen)	518
Lassen, P.: Angriffe und Abwehr. (Knud Fabricius)	392
Laursen, L.: Den civile Centraladministration 1894—1913. (Axel Linvald)	493
Lebeck, Anders: Gennem Angel til Dannevirke. (Knud Fabricius)	392
Liisberg, Bering: Kvinder i dansk Historie. (Aage Friis).....	172
Lindhagen, A.: Kalendarium för birgittinklostret i Mariager efter Cod. Holm. K 46. Nord. Tidskr. för Bok- och Biblioteksväsen 1918. (Ellen Jørgensen)	280
Lomholt, M. J.: Bidrag til Nørre Broby Sogns Historie. (Henrik Pedersen)	279
Lorents, Yngve: Efter Brömsebrofreden; Svenska och danske förbindelser med Frankrike och Holland 1645—49. (Knud Fabricius)	135
Lorenzen, Vilh., Knud Fabricius, Axel Linvald og Kai Fr. Hammerich: Den danske Centraladministration. (Kr. Petersen)	501
— Vilh.: De danske Brigittinerklostres Bygningshistorie. (Poul Nørlund)	549
— De danske Dominikanerklostres Bygningshistorie. (Poul Nørlund)	549
Maar, Vilh.: Mindetale holdt paa Universitetet paa 300-Aarsdagen for Thomas Bartholins Fødsel. Ugeskr. for Læger 19. Okt. 1916. (Thomas B. Bang)	168
Marquard, E.: Kongelige Kammerregnskaber fra Frederik 3.s og Kristian 5.s Tid. (Th. B. Bang)	269
Matthiessen, Hugo: Bøddel og Galgefugl. (Vilh. Lorenzen).....	519
— Natten, Studier i gammelt Byliv. (Vilh. Lorenzen)	519

Matthiessen, Hugo: Gamle Gader, Studier i Navnenes Kulturhistorie. (Vilh. Lorenzen)	519
— De Kagstrøgne, et Blad af Prostitutionens Historie i Danmark. (Vilh. Lorenzen)	519
— Københavnske Gader 1728—95. (Vilh. Lorenzen)	519
— Fredericia 1650—1760. (Vilh. Lorenzen)	519
— St. Clementsstaden i Aarhus. (Vilh. Lorenzen)	519
— Torv og Hærstræde. (Vilh. Lorenzen)	520
Mohr, W.: Flensburgs Ursprung. (Knud Fabricius)	392
Monod, Gabriel: La vie et la pensée de Jules Michelet. (Ellen Jørgensen)	568
Montelius, O.: Germanernes hem. Nord. Tidskr. 1917. (Fr. de Fontenay)	245
Møller, John M.: Historiske Oplysninger om Vemming Sogn. (Thomas B. Bang)	163
Neergaard, C.: Thomas Bartholin og Oldforskningen i Danmark i det 17. Aarhundrede. (Th. B. Bang)	168
Neiiendam, Michael: Christian Bastholm. (Bjørn Kornerup)	544
— Michael: Bastholmske Familiepapirer. (Bjørn Kornerup)	545
Nicolai, G. F.: Krigets biologi. (Fr. de Fontenay)	242
Nielsen, Lauritz: Dansk Bibliografi 1482—1550. (Ellen Jørgensen)	369
— N. P.: Det gamle Højelse. (Henrik Pedersen)	399
Nordenstreng, Rolf: Europas människoraser och folkslag. (Fr. de Fontenay)	240
Numelin, Ragnar: Orsakerna till folkvandringerna på lägre kulturstadier. (Fr. de Fontenay)	252
Nygaard, Sigurd: Godsslagtningen i Bøvling Amt. Hardsyssels Aarbog 1918. (Henrik Pedersen)	277
Nystrøm, Ejler: Gentofte Sogn. (Thomas B. Bang)	161
— Søllerød Sogn. (Thomas B. Bang)	161
Ostermann, H.: Den grønlandske Missions og Kirkes Historie. (Bjørn Kornerup)	546
Overskou, Th.: Af mit Liv og af min Tid. Udg. af Robert Neiiendam. (Thomas B. Bang)	172
Paul, Johannes: Lübeck und die Wasa im 16. Jahrhundert. (Caroline Andersen)	370
Pedersen, C.: Det Classenske Fideikommis gennem 125 Aar. Maribo Amts økonomiske Selskabs Aarbog 1916. (Henrik Pedersen) ..	182
— Storgaard: Hardsyssel. (Thomas B. Bang)	164
Petersen, Carl S., og Vilhelm Andersen: Illustr. dansk Litteraturhistorie. (Ellen Jørgensen)	410
— Cornelius: Die Schleswigsche Frage vom Standpunkt eines Bauern. (Knud Fabricius)	391

Petersen, P.: Ourupgaards Historie. Lolland-Falsters hist. Aarboeg 1918. (Henrik Pedersen)	278
Pontoppidan, Morten: Minder og Oplevelser. (Hans Jensen) . . .	538
Raunkiær, Ingeborg: Lægen Paul Iserts Breve fra Dansk Guinea. 1783—87. (Thomas B. Bang)	170
Rockstroh, K. C.: Udviklingen af den nationale Hær i Danmark i det 17. og 18. Aarhundrede. (Knud Fabricius)	138
Rørdam, C. H.: Svundne Dage I—IV. (Aage Friis)	179
— Erling: Sønderjylland 1864—1919. (Knud Fabricius)	387
— H. Skat: Brevskifte mellem Thomas Skat Rørdam og Otto Møller. (Aage Friis)	175
Sauermann, E.: Schleswig-Holsteinisches Jahrbuch 1920. (Knud Fabricius)	389
Scharling, Henrik: Teolog eller Digter. (Hans Jensen)	401
Schmeidler, Bernh.: Magistri Adam Bremensis Gesta Hammabur- gensis Ecclesiae. (Erik Arup)	256
— Hamburg—Bremen und Nordost-Europa vom 9. bis 11. Jahr- hundert. (Erik Arup)	257
Schmidt, Ludwig: Allgemeine Geschichte der germanischen Völker bis zur Mitte des 6ten Jahrhundert. (Fr. de Fontenay)	249
— Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgange der Völ- kerwanderung. (Fr. de Fontenay)	249
Schovelin, Jul.: Fra Kongegunst til Selvstyre. (Erik Arup)	151
— Den Danske Landmandsbank, Hypothek- og Vekselbank 1871 —1921. (Albert Olsen)	543
Schütt, O.: Die Geschichte der Schriftsprache im ehemaligen Amt und in der Stadt Flensburg bis 1650. (Knud Fabricius)	393
Spange, Th. J.: Bidrag til Egeslevmagle Sogns Historie. (Henr. Pedersen)	280
Historiska Studier tillägnade Ludvig Stavenow på Sextioårsdagen den 12. Oktober 1924. (Ellen Jørgensen)	561
Steensby, H. P.: Norsemen's Route from Greenland to Wineland. (Thomas B. Bang)	123
Steenstrup, Johannes: Statsrettens Udvikling gennem Tiderne og Nutidens Statsforfatninger. (Knud Berlin)	180
— De Danske Stednavne. (Fr. de Fontenay)	239
— Carl Jacobsen og hans Fader. (Ellen Jørgensen)	539
Stille, A.: Konung Karl XII.s Banesår. (Knud Fabricius)	271
Svensson, J. V.: De nordiska folknamnen hos Jordanes. Namn och bygd 1917. (Fr. de Fontenay)	239
Szelagowski, A.: Der Kampf um die Ostsee. (Knud Fabricius) ..	133
Sørensen, Aage: Ommestrup. Fra Randers Amt 1913—16. (Henr. Pedersen)	166

Sørensen Allesø: En fynsk Sognekommune gennem Tiderne. (Henr. Pedersen)	162
Thorsen, P. K.: Mellem Flensborg Fjord og Danevirke. (Knud Fabricius)	392
Thorsøe, Alex.: Grundrids af den danske Rigsdags Historie. (Hans Jensen)	382
v. Treitschke, H.: Briefe. Udg. af M. Cornicelius. (H. Hjelholt)..	572
Tuxen, A. P.: Bidrag til den Store Nordiske Krigs Historie. VII. (K. C. Rockstroh)	512
Ullmann, Vilhelmine: Breve fra Viggo Ullmann. (Aage Friis)...	178
Voigt, Chr.: Der nationale Charakter der Stadt Flensburg. (Knud Fabricius).....	393
Volbehr, Fr., und Rich. Weyl: Professoren und Dozenten der Christian-Albrechts-Universität zu Kiel 1665 bis 1915. (Aage Friis)	179
Wad, G. L.: Fra Fyens Fortid. (Aage Friis).....	173
Walde, O.: Storhetstidens litterära krigsbyten. I. (Ellen Jørgensen)	119
— Stephanii bibliotek och dess historia. Nord. tidskr. för bok- och biblioteksväsen. IV. (Ellen Jørgensen)	120
— Har det funnits ett »Collegium Societatis Jesu Hafniense«? Nord. tidskr. för bok- och biblioteksväsen. IV. (Ellen Jørgensen)	120
— Ett samlingsband dissertationer tillhörigt Holger Rosenkrantz. Nord. tidskr. för bok- och biblioteksväsen. II. (Ellen Jørgensen)	120
— Henrik Rantzaus bibliotek och dess öden. Nord. tidskr. för bok- och biblioteksväsen. I. (Ellen Jørgensen).....	120
Ward, A. W., and C. P. Gooch: Cambridge History of British Foreign Policy. (Erik Møller).....	575
Weibull, Curt: Sveriges och Danmarks älsta historia. En orientering. (Vilh. la Cour).....	497
— Om det svenska och det danska rikets uppkomst. Hist. tidskr. f. Skåneland. VII. (Vilh. la Cour)	497
— Sverige och dess nordiska granmakter under den tidigare medeltiden. (Vilh. la Cour).....	497
West, F. J.: De danske Biskoppers Gensvar til de lutherske Artikler af 1530. (Thomas B. Bang)	185
Westenholz, I. D. W.: Prisskrift om Folkemængden i Bondestanden. (Hans Jensen).....	403
Westergaard, W.: The Danish West Indies under Company Rule (1671—1754) with a supplementary Chapter, 1755—1917. (Knud Fabricius).....	146
Wulff, Wulff Joseph: Da Guinea var dansk. Breve og Dagbogsoptegnelser fra Guldkysten 1836—1842. Udg. af Carl Behrens. (Thomas B. Bang)	170

Nyt fra historisk Videnskab.

Den internationale Historikerkongres i Bruxelles 1923. (Ellen Jørgensen)	567
Det nordiske Historikermøde i Gøteborg 5.—7. Juli 1923. (Axel Linvald)	563
Svenska Stadsförbundets Virksomhed. (Axel Linvald)	562
Det Norske Nobelinstituts internationale Prisopgave	191
Kommissionen for Registrering af literære Kilder til dansk Historie i Udlandet. (Ellen Jørgensen).....	189, 412
Kommissionen til Undersøgelse af de i dansk Privateje bevarede Kilder til dansk Historie. (Axel Linvald)	555
Det kgl. Biblioteks Haandskriftsamling. (Ellen Jørgensen)	190, 284
Universitetsbibliotekets Haandskriftsamling. (B. Erichsen).....	285
Prof. Friederich Meineckes Forelæsninger i København. (Aage Friis)	564

